Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 228 (11726) | 1981 чылдың октябрь 1, четверг | 1925 чылда үнелеттингеш | Өртээ 2 көп

КОСМОСКА ДӨРТ ЧЫЛДА УЖУТКАН

УЖУДУУШКУЙ БАШКАРАР ТӨП. (СЭТА). Эртемниң «Салют-6» станциязы чер чоогунуң орбитазында дөрт чыл иштинде чедишкинниг ажылдап турар. Сентябрь 29-та Москваныбиле 13 шак турда Черни дээскиндир ол 23030 катап ужуткан.

Ол станцияга беш кол экспедициялар болгаш аңаа четкен 11 экспедициялар эртем шинчилелдериниң программазын чедишкинниг күүсеткенин, станцияның башкарылгалыг ужудуушкунунуң үезин 676 хонук болганын мурнунда дыңнаткан болгай. Чүъктүң «Прогресс» корабльдериниң дузазы-биле станцияны хандырарының таарымчалыг системазы бодун бүрүнү-биле бадыткаан. Сентелге ажылдарын кылган чорук станцияда хөй-хөй системаларның болгаш дериг-херекселдериниң ажылдаар куралварларын улгаттырар, ооң соксаал чок ажылдаарының хуусаазын дыка узадыр арганы берген.

Ужудуушкунуң үргүлчүлелдиг үеде программазын күүседиринин үезинде космостуң башкарылгалыг болгаш автоматтыг аппараттары-биле 35 коштунуушкунну кылган, космонавтыларның ажык космосче үш удаа үнүшкүнү болган. Станцияның экипажтары шинчилелдериниң болгаш дуржулгаларының калбак программазын күүсеткен, эртем-техниканың янзы-бүрү адырларынга калбак ажыглаттынар улуг хемчээлдиг үнелиг медээлер алдынган.

«Салют-6» станция амгы үеде 1981 чылдың июнь 19-та станция-биле тудуштурган Черниң «Космос-1267» кылымал спутниги-биле кады автоматтыг арга-биле ужудуушкунну үргүлчүлеп турар. Айыткан программаны ёзугаар комплекстиң космоска үр үеде ужудуушкунуның үезинде ооң системаларының болгаш дериг-херекселдериниң шенелдеан үргүлчүлевишпаан.

Телеметрлиг хемчээшкиннерниң түннелдерин ёзугаар алырга, орбитаның «Салют-6»—«Космос-1267» комплекизиниң системалары чогумчалыг ажылдап турар. Ужудуушкун башкарарының төвү келген медээлерни сайгарып турар.

ХАНЫ ӨӨРЕНИР

Бөгүн партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чылы эгелээр. Ол болза партия организацияларының бөгүнгү ажыл-чорудулгазында чугула айтырыг болур.

СЭКП-ниң XXVI съездизи марксисчи-ленинчи өөредилгениң байдалының ханы анализин берген. «Партия чырыдыышкынында кол айтырыг болза, ооң уре-түңнелдиг болуру. Чүңү чедип алырын күзеп турар бис? Бистер партияның политиказы массаларның ажыл-херээ-биле сырый холбашкан турарын, партия чырыдыышкын кижилерни, В. И. Ленинниң сөстери-биле чугаалаарга, «коммунизмниң негеп турары ышкаш, шак ынчаар хөделир» кылдыр өөреткен турарын күзеп турар бис»—деп, эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге демдеглээн.

Партияның съездизиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын удуртулга болдургаш, «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» доктаалды партия Төп Комитеди хүлээп алган. Бо чугула партийжи документтиде партия өөредилгезиниң чугула сорулгалары тодараттынган. Ук доктаалды амыдыралга боттандырары-биле партия Тыва обкомунуң бүрүзү туснай хемчелернии тодаратнан доктаалды база хүлээп алган. Республиканың партия эге организацияларының хуралдарынга, партколар, партия эге организацияларының секретарларының семинарларынга, пропагандистер хүнүнге, слётларынга СЭКП ТК-ның партия өөредилгезин сайзыраңгайжыдар дугайында доктаалын калбаа-биле чугаалашкан. Ооң-биле чергелештир эрткен өөредилге чылының түннелин хандыр анализтеп өөрегш, партия, комсомол чырыдыышкынын, экономиктиг өөредилгени моон соңгаар сайзыраңгайжыдарының хемчеглерин ажылдап кылган. СЭКП ТК-ның доктаалында айыткан партия өөредилгезиниң организастыг структуразының өскерилгелеринге дүүштүр школаларны, теоретиктиг семинарларны, ооң дыңнакчыларының, пропагандистериниң четчелээшкинин партия организацияларының колдуу хынамчалыг чоруткан. Бо ажылды Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Эрзин районнарның, Ак-Довурак хоорайның, Хову-Аксы суурнуң партия организациялары негелде ёзугаар бедик деңнелге кылган.

Эрткен өөредилге чылы СЭКП-ниң XXVI съездизинге белеткелдиң, аңаа хүлээп алган шиитпирлерни пропагандаларының, ону күүседириниң эгези болган. Съездиниң материалдарын өөредилгениң янзы-бүрү хевирлеринге 64 муң ажыг кижи, чонның чурттап турар черииниң аайы-биле 15 муң кижи хандыкшылдыг өөренген. Марксисчи-ленинчи өөредилгени эрттиреринің шынарын экижиткен, дыңнакчыларның политиктиг болгаш күш-ажылчы идепкейин өөдүрген. Съездиниң идеяларын болгаш шиитпирлерин өөренип тура, күш-ажылчы коллективтериң амыдыралы-биле, планныг онаалдаларының, хүлээлгелериниң күүселдези-биле сырый холбаштырып келген.

Бии-Хем, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарның чамдык пропагандистери «Пропагандист—беш чылга» дел шимчээшкинни эгелээн. Олар дыңнакчыларны ажыл-агый болгаш социал хөгжүлдениң планныг онаалдаларын күүседиринге хууда идепкейлиг киржиңирге кижизидип, оларның социалистиг хүлээлгелерин ажылдап кылырынга дузалажып турар. Бо чугула эгелээшкинни партия организациялары деткиир, пропагандист бүрүзү аңаа киришкен турар хемчегларни алыр херек.

Партия өөредилгезиниң дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында чамдык партия комитеттериниң, эге организацияларының политиктиг чырыдыышкынны организастап турарында четпестер-биле эптежип, ону эдип алырының тодаргай хемчегларин албайн турарын айыткан. Ол четпестер бистиң республикада база бар. Улуг-Хем районнуң чамдык күш-ажылчы коллективтеринге кичээлдерниң идейтеоретиктиг деңнели куду эртер, Тожу районга, кичээлдер үстү бээр таварылгалар эрткен чылын тургулаан. Таңдының «Революцияның чалбыыжы», Тона аттыг, «Коммунизмниң херели» совхозтарга партия чырыдыышкынының кичээлдери орайтап эгелээн. Үстүнде айыткан болгаш өске-даа четпестерни чайладырынче партия организациялары бо чылын улуг кичээнгейни салган.

Пропагандистер-биле ажыл — марксисчи-ленинчи өөредилгеге партийжи удуртулганың кол кезээ болур. Партия өөредилгезиниң дугайында СЭКП Төп Комитединиң доктаалында пропагандистиң ролюнче, ооң мөзү-шынарынче болгаш ажыл-херекчи чоруунче онза кичээнгейни салган. Пропагандист бүрүзү ханы билиглер-биле чепсегленген, бедик культуралыг, кижилерни дыңнап билир, оларны бүзүредип шыдаар, бодунуң үлегер-чижээ-биле сорук киирер, болуушкуннарны ханы анализтээр, коммунистиг моральдың нормаларының кандыг-даа хажыдыышкыннарынга эптеш чок кижи болур. Партия организациялары чаа доктаалга дүүштүр пропагандистерниң шилилгезин чоруткан, оларның хөй нуруузу дээди эртемниг коммунистер. Өөредилге чылының бүдүүзүнде Кызылга, районнарга пропагандист хүннерин эрттирген. Олар партия, совет органнарның удуртукчулары-биле ужурашкан, арга-дуржулгазын солушкан, чаа өөредилге чылында сорулгаларны тодаргай чугаалашкан. Хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылдаан пропагандистерни шаңнаан. Чоокта чаа пропагандистер Хову-Аксында В. Т. Грициовага, Мөңгүн-Тайгада М. Ч. Ондарга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан, бөлүк пропагандистерни Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаан.

1981—1982 өөредилге чылында марксисчи-ленинчи теорияның үндезин кол незекterин, В. И. Ленинниң чогаалдарын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын, камналга база хумагалал дугайын өөренири нөрдүнген, ажыл-агый механизмин сайзыраңгайжыдарының, эртем-техниктиг депшилгениң, экономиканың болгаш социал айтырыгларның, социалистиг чарышты хөгжүдериниң талазы-биле курстарны өөренирин уламчылаар.

СЭКП Төп Комитединиң партия өөредилгезиниң дугайында доктаалының негелделеринге дүүштүр марксисчи-ленинчи өөредилгени үндезини-биле экижидеринче партия организациялары, пропагандистер кол кичээнгейни салыр ужурлуг. Ооң шынарын, уре-түңнелдиин бедидери—ажылчы чоннарның идей-политиктиг кижизидилгезин экижидеринге болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын чедимшиннинг шиитпирлээринге дузалаар.

СЭКП Тыва обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ЭЛЕКТРИЖИДИЛГЕНИ—ТУРЛАГЛАР БОЛГАШ ФЕРМАЛАРЖЕ

СЭКП обкомунуң бюрозу болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Совхозтарның хөйжуларының турлагларын болгаш сүт-бараан фермаларын электрижидериниң темпилерин күштелдирер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган.

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Көдээ ажыл-агыны электрижидерии улам ыңай хөгжүдер талазы-биле хемчеглер дугайында» 1979 чылдың январь 31-деги доктаалын күүседир талазы-биле чогуур ажылдаг республикада сөөлгү чылдарда чоруттунганын ук доктаалда демдеглээн.

Көдээ черлерге онгу беш чылда 1,5 муң км дурттуг электри дамчыдар 10 болгаш 0,4 киловольтулуг шугумнарны ажыглалга киирген, нииги шугумнуң узуну 5,5 муң км четкен. Од үениң дургузунда дамчыдар подстанцияларның ниити күүзү 257 муң киловольтуга улгаткан. Көдээ ажыл-агыйда күш-ажылдың электрочепсегленишкини 61 хуу белээн. Электри энергиязын бүдүргүлге болгаш культура-амыдырал хереглелдерииге ажыглаары дыка өскен.

Хойжуар турлагларын болгаш сүт-бараан фермаларын электрижидер талазы-биле чамдык ажылдар сөөлгү чылдарда чоруттунган. Онгу беш чылда республикага ниитизи-биле 504 хойжулар турлаглары, 14 сүт-бараан фермалары электрижиттинген. Бо ажыл Таңды, Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик районнарда эки чоруп турар.

Моон-биле чергелештир мал ажылында бүдүргүлге чорудулгаларын, сүт-бараан фермаларын болгаш хойжулар турлагларын электрижидериниң деңнели эң куду болуп артпышаан турары СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хүлээп алган доктаалында шынгыы демдеглеттинген. Амгы үеде республикада 2 муң ажыг малчынар турлаглары, 8 сүт-бараан фермалары электрижиттинмээн. Оларның иштинден Барыын-Хемчик районда 168 кыштагларның чүгле 19-у, Өвүр районда 172-ниң чүгле 5-и, Кызыл районда 255-тиң 44-ту, Эрзин районда 194-ниң 11-и Бай-Тайга районда 222-ниң 18-и электрижиттингеш. Электри энергизының чок болуп турарындан хойжуларның кол нуруузу радиоприёмниктерии, телевизорларны, хеп чүүр машиналарны болгаш амыдырал-чуртталгага хереглээр өске-даа приборларны ажылгаш шыдавайн турар. Өвүр, Эрзин, Бай-Тайга, Кызыл районнарның совхозтарының фермаларында трансформатор подстанцияларында тургускан күүдери электроизгинияны бүдүргүлгеге калбаа-биле ажыглаар арганы берип шыдавайн турар.

Совхозтарда электри ажылагыйларын ажыглаш эдилээринге специалистер болгаш мергежилдиг ажылчыннар чедишпейн турар. Совхозтарга 330 электрослесарьлар болгаш электромонтёрлар херек болуп турда, бо чылдың оңтябрь 1-де чүгле 154 электромонтёр болгаш 18-де электрослесарь бар болган. Оларның хөй нуруузу тускай белеткели чок кижилер болуп турар. Электри четкилериниң шугумнарынга болгаш подстанцияларына үрелишкинниң бедик деңнелдии электри энергизының удаа-дараа үзүктелир чоруунга чедирип турар.

Электри четкизиниң объектилерии ажаан хайгаарааар организациялар техника-биле болгаш ыракта чедери берге черлерге үрелишкин эдер болгаш өске-даа ажылдар кылырынга чугула херектиг чепсектер-биле четпес хандыртынган. Республиканың Сельхозтехкүркому совхозтарны электротехниктиг дериглелер-биле, кабельдер-биле, материалдар-биле болгаш бичии хемчээлдиг көжүрүп чоруур электростанциялар-биле долу хандырбайн келген, электри машиналарын болгаш дериглелерии септээрии багай организастап турар. Көдээ ажыл-агый министерствозу республиканың «Тыва сельхозэнерго» бүдүргүлге каттыжыышкынын тургузар талазы-биле хемчеглерни амга чедир албаан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйын электрижидерии улам ыңай хөгжүдериниң, хойжуларын болгаш мал ажылының өске-даа ажылдакчыларының чуртталгазының культура-амыдырал байдалын эвилдедир, электри четкизиниң объектилерии ажаан хайгаарааар организациялар техника-биле болгаш ыракта чедери берге черлерге үрелишкин эдер болгаш өске-даа ажылдар кылырынга чугула херектиг чепсектер-биле четпес хандыртынган. Республиканың Сельхозтехкүркому совхозтарны электротехниктиг дериглелер-биле, кабельдер-биле, материалдар-биле болгаш бичии хемчээлдиг көжүрүп чоруур электростанциялар-биле долу хандырбайн келген, электри машиналарын болгаш дериглелерии септээрии багай организастап турар. Көдээ ажыл-агый министерствозу республиканың «Тыва сельхозэнерго» бүдүргүлге каттыжыышкынын тургузар талазы-биле хемчеглерни амга чедир албаан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйын электрижидерии улам ыңай хөгжүдериниң, хойжуларын болгаш мал ажылының өске-даа ажылдакчыларының чуртталгазының культура-амыдырал байдалын эвилдедир, электри четкизиниң объектилерии ажаан хайгаарааар организациялар техника-биле болгаш ыракта чедери берге черлерге үрелишкин эдер болгаш өске-даа ажылдар кылырынга чугула херектиг чепсектер-биле четпес хандыртынган. Республиканың Сельхозтехкүркому совхозтарны электротехниктиг дериглелер-биле, кабельдер-биле, материалдар-биле болгаш бичии хемчээлдиг көжүрүп чоруур электростанциялар-биле долу хандырбайн келген, электри машиналарын болгаш дериглелерии септээрии багай организастап турар. Көдээ ажыл-агый министерствозу республиканың «Тыва сельхозэнерго» бүдүргүлге каттыжыышкынын тургузар талазы-биле хемчеглерни амга чедир албаан.

Республиканың көдээ ажыл-агыйын электрижидерии улам ыңай хөгжүдериниң, хойжуларын болгаш мал ажылының өске-даа ажылдакчыларының чуртталгазының культура-амыдырал байдалын эвилдедир, электри четкизиниң объектилерии ажаан хайгаарааар организациялар техника-биле болгаш ыракта чедери берге черлерге үрелишкин эдер болгаш өске-даа ажылдар кылырынга чугула херектиг чепсектер-биле четпес хандыртынган. Республиканың Сельхозтехкүркому совхозтарны электротехниктиг дериглелер-биле, кабельдер-биле, материалдар-биле болгаш бичии хемчээлдиг көжүрүп чоруур электростанциялар-биле долу хандырбайн келген, электри машиналарын болгаш дериглелерии септээрии багай организастап турар. Көдээ ажыл-агый министерствозу республиканың «Тыва сельхозэнерго» бүдүргүлге каттыжыышкынын тургузар талазы-биле хемчеглерни амга чедир албаан.

Тыва электри четкилери, «Көдээ электротудутчуу» Тыва тудуг-монтаж эргелели, Көдээ ажыл-агый министерствозу 1981 — 1985 чылдарда совхозтарның хойжулар турлагларынче 0,4 киловольтуның 197,4 километр дурттуг, 10 киловольтулуг 964,4 километр дурттуг электри дамчыдар шугумнарны тудар. Ооң ангыла хойжулар турлагларын электри-биле хандырарынга 1405 подстанцияларны база кылыр. Ол ышкаш совхозтарның сүт-бараан фермаларын, хойжулар турлагларын, мал кажаалларын болгаш төп суурларны электрижидериге районнар иштинии электри дамчыдар шугумнарын 1981—1985 чылдарда тудар талазы-биле даалгаларны районнарга хуваалдыг кылдыр Тыва электри четкизиниң ыракта турар «Тере-Хөл», «Кызыл туң», «Мөгеин-Бүрен» совхозтарның төптеринге, «Өөк», «Кызыл тараачын», «Торгалыг» совхозтарның ырак суурларынга дизельдиг электри станцияларын 1981—1985 чылдарда тударының даалгаларын Көдээ ажыл-агый министерствозунга, Сельхозтехкүркомга база бенген.

Профтехучилищелерге көдээ черлерге ажылдаар мергежилдиг 100-тен эвээш эвес электромонтёрларны 1981—1985 чылдарда белеткээрии хандырарын республиканың Профессионал-техниктиг өөредилге эргелелинге, көдээ ажыл-агый техникумунга совхотарвың электри четкилерин, подстанцияларын болгаш тургузугларын ажаарын хандырар талазы-биле техник-электриктерии белеткээр салбырны 1982 чылда ажыдарын болгаш чыл бүрүде 30-ден эвээш эвес специалистерии белеткээрии Көдээ ажыл-агый министерствозунга доктаал дагаын турар.

СЭКП райкомнары, райкүүскомнар, Көдээ ажыл-агый министерствозу, «Скотопром» трест, Тыва электри четкилери, «Көдээ электротудутчуу» Тыва тудуг-монтаж эргелели, совхозтарның удуртукчулары хойжулар турлагларын, сүт-бараан фермаларын электрижидер талазы-биле доктаатынган даалгаларны ыяпла хандырар, электриг болгаш электротехниктиг дериглелерии ажыглалгыг чарыгдаар, ону ажыл-агыйларның болгаш мал ажылының ажылдакчыларының будүргүлгечии болгаш культура-амыдырал хереглелдерииге улам калбаа-биле ажыглаар талазы-биле хемчегларии алыр хүлээлгелиг.

СЕМИНАР ЭРТКЕН

Өвүр районда политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениң пропагандистериниң семинары эрткен. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниз дүүштүр политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгени улам сайзырадырының дугайында» илеткелди СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажының эргелекчизиниң оралакчызы С. М. Кудажы кылган.

«Партияның күзүү — чон-биле чаңгыс эвинде, чонның күзүү — партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында» деп илеткелди СЭКП райкомунуң секретары Х. Э. Монгуш кылган. Районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Ш. С. Куулар «Он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседирии хандырарынга пропагандистериниң ролюнуң дугайында» илеткелди кылган. Пропагандистер делегей байдалының дугайында илеткелди база дыңнаан.

Л. ЕНДАН.

Автоматиканың болгаш хыналданың төп лабораториязы—Хову-Аксында «Тыва кобальт» комбинаттың улуг цехтериниң бирээзи. Ооң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаадан эрте күүседир деп сорулганы салгаш, кызымак ажылдап турарлар. Ында алдыгы разрядтың электрослесарьлары Ю. М. Виджак, Б. С. Крохалев мурнакчыларның одуруунда чоруп, хууда планныг онаалдаларын доктаамал 120-130 хуу күүседип турарлар.

ЧУРУКТА: электрослесарьлар Ю. М. Виджак, Б. С. Крохалев ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДАРЫЙ ШИИТПИРЛЭЭР

Суур бүрүзү тускай аянчылыг болур. Ол болза, чүгле ооң турар черииниң каас-чараажы, агаар-бойдузунуң арыг, экизи болгаш чурумалдыг даглар, шөлдер-биле бүргеттиинин алганы эвес-тир. Кандыг-даа суур, чурттакчылыг чер бүрүзү ажыл-ишчи кижилери-биле ат-алдарлыг апаар. Оларның кылыш, бүдүрүп каан бажык-балгады, саң дорт шөйлү бергилээп, чаагайжыды туттунган кудумчулары-биле чараш болур. Сөөлгү үеде ыңдыг суурларның санында Улуг-Хем районда Чаа Чаа-Хөл суур кирер. Шынаппла ону ыяктан көөрге, чараш-даа, улуг-даа апарган. Ылаңгыя суурнуң хүн ажар талазында туттунган ийи, үш каът бажыңнарны көөрге, кайы ыяктан-на ылгалыш турар. Оларның аразында 784 өөреникчиге школа, чуртталга бажыңнары болгаш тудуг организациялары бар.

Чаа Чаа-Хөл — келир үеде хоорай апаары чугаажок. Ону амгы салгалдың кижилери тудуп, тургузарлар. А бо хүннерде ону кылып турар улустар — хөй санныг тудугжулар. Оларның хөй кезии суурну улам шапкыны-биле тудуп, чурттакчыларга чаа бажыңнарны берип турар № 2 болгаш № 4 КМК-ларның ажылчыннары-дыр. Ниитизи-биле оларның ажыл-херээ багай эвес чоруп турар. Оларның дузазы-биле 200-200 инек-кирер кажаалыгыг бода мал фермазының комплекизи, хөй санныг чуртталга бажыңнары, ортумак школа туттунуп, ажыглалга кирген. Ажыглалга кирген объектилериниң шынары багай эвес. Чурттакчылар оларже күзелдии-биле көжүп кирип турарлар. Ноябрь айның эгезинге чедир тудугжулар 140 орунныг уруглар садын, машина-трактор мастерскаязың болгаш гаражты бүрүн ажыглалга киирерин хүлээнгеннер.

Чоокку чылдарда эрги Чаа-Хөлдүң болгаш ооң чоогунда Үрбүн, Кара-Тал суурларның орнунга далай суу туруптар. Ынчангаш ол суурларның чурттакчыларын Чаа Чаа-Хөлче көжүрерин ийи-үш чыл бурунгаар эгелей берген. Амгы үеде Үрбүн суурну бүрүн көжүрүп дооскан. Чаа Чаа-Хөлде 268 өг-бүле немешкен. Олар шупту чурттаар бажыңнар-биле хандыртынган. Кара-Тал суурда ам-даа 60 хире өреге бар. Оларның хөй кезии келир чылын Чаа Чаа-Хөлдүң чурттакчылары апаарлар. Ам кол айтырыг — эрги Чаа-Хөл суурнуң чурттакчыларын сайгарары болуп турар. Ында ам-даа 400 өг-бүле арткан.

Чаа черге көжүп кээп турарларны чурттаар оран-сава-биле хандырарындан аңгыда, оларга бүгү-ле таарымчалыг байдалдарны тургузуп бээри база чугула айтырыг. Бистиң Чаа Чаа-Хөлде ам магазинер, эмнелге, клуб, библиотека доктаамал ажылдап, ол албан черлериниң ажылдакчылары чурттакчыларның негелделеринге дыңнангыр болуп турарлар.

Ындыг болза-даа чоннуң кол негелдезин хандырып шыдавайн турар бис. Ол болза, чурттакчыларны ижер суг-биле үзүктел чок хандырарындыр. Бо айтырыгны амыдыралга боттандырар ужурлуг. Саяногорскиниң тудуг организациязынга хамааржыр № 4 КМК (участок начальныгы А. П. Котельников) суг хоолайлары кылырын, ажыглалга киирерии июль 1-де күүседиптерин аазаан. А херек кырында ол хоозуп аазаашкын болган.

Т. ЧЕЧЕК-ООЛ.

Чаа-Хөл көдээ Совединиң күүском даргазының оралакчызы.

АЖЫГЛАЛДА КИРГЕН

СОСНОВЫЙ БОР. (Ленинград область.). Ленинградтың В. И. Ленин аттыг атомнуг электростанциязының тудуу доозулганы болгаш ооң 4 миллион киловатт төлевилел күчүзүн ажыглалга хуусаа бетинде кииргени-биле холбаштыр тудугжуларның, эштекчилериниң, ажыглакчыларның, машина тудукчуларының, эртемденнериниң болгаш төлевилелчилериниң коллективиниге, тудугнун бүгү киржикчилеринге эш Л. И. Брежневтиң байырлыг чагаазы оларның ажаок улуг өөрүшкүзүн болган чогаадыкчы сорук киришкинии хайныктырган.

Хөй кижи киржикчилиг митинг болган. Леонид Ильичиниң чедирген байырын чыыларнаар диңмиттиг адыш часкаашкынары-биле уткаан, ону СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, партияның Ленинград обкомунуң бирги секретары Г. В. Романов номчуп дыңнаткан.

Ленинградтың атом күжү-биле ажылдаар электростанциязы — социалистиг экономикайың ажаок улуг аргаларының болгаш артык күштерлиниң, Ада-чурттуң атом эртемниң болгаш техниказының бедик деңнелдиниң ачызы, партияның планнарын херек-кырынга боттандырын турарының чырыткыланчак үлегер-чижээ-дир.

Станцияның ховар дээн дөрт реакторун ыяска хуусаада тургускан болгаш чаңгыс комплекте идегелдиг ажылдап турар. Бо дээрге түе бүрүзүде улам улуг күүлүг энергоблоктарга совет атомнуг энергетиканы улам хөгжүдериниң калбак аргаларының ажыттынып турары олдур. Дөрткү блоктуң дериглерин тургускынының болгаш идиктиргенииниң хуусаалары баштайгы блоктуунга деңнээрге ийи-үш катап кызырылган.

Тудуг чоруп турарының үезинде безин 92 миллиард ажык киловатт электрозинергилиты, ооң иштинде беш хире миллиардты доктааттынган онаалдалардан ажыр ажылдап үндүрген. Дашткы станцияларынга деңнээрге ЛАЭС-ке капитал салыышкынналрның бот-деңзинин бүгүн чартык — ийи катап, а электрозинергияның бот-үнезин — ийи катап чигетекен. Ооалдакы чок ажыглаарының, дериглелерии дистанциялыг башкарарының, долганды турар үүлдерни камгалаарының бүгү айтырыгларын амгы үевиң техниктиг деңнелиниң шиитпирлээн. ССРЭ-ниң ядролуг энерго-күүзүнүң дыка улуг экээ болуп турар ЛАЭС-ке техниктиг чаа шиитпирлээшкиннерии шенеп көргеп. Ол шиитпирлээшкиннеер атом күжү-биле ажылдаар өске улуг станцияларны тударынга үндезин болур.

Эш Л. И. Брежневтиң чедирген байыонга харыы кылдыр СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедишкиннерии чедип алырын митинге чүве чугаалап турган тудугнуң киржикчилери айыткаан.

(СЭТА-ның корр.).

ПРЕЗИДИУМ ХУРАЛЫ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниге хозяштыр Ставрополь крайның улус депутаттарының суур болгаш көдээ Советтериниң ажыл-агый болгаш социал-культура тургузуушкунун удуртуп турарының талазы-биле ажылын РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң сентябрь 29-та болган хуралынга чугаалашкан.

Партия организларының удуртулгазы-биле чер-чер Советтери экономиктиг болгаш социал комплекстиг хөгжүлдении хандырар талазы-биле дыка улуг дүржулгалыг болу берген. Олар кол кичээнгейни үлетпүр болгаш көдээ ажыл-агый будүргүлгезиниң ажыктыын остүреринче, аъш-чем программазын боттандырарынче, чонну хандырарын экижидеринче угландырган.

Ставрополь крайның суур болгаш көдээ Советтериниң ажылын хүлээп алган доктаалынга Президиум эки деп берген. Шынчаныже бар чамдык четпестерни чайладарын оларга хүлээткен.

Партия съездизиниң негелделеринге дүүштүр хүлээп алдынган шиитпирлериниң күүселдезин контрольдаар болгаш күүсекчи сагылга-чуруумну быжыглаар талазы-биле Саратов областың улус депутаттарының Советтериниң ажылының дугайында айтырыгны база Президиум көргеп. Контрольдуң хевирлерин болгаш арганы сайзыраңгайжыдарынче Советтер улус кичээнгейни салын турар апарганын хуралга демдеглээн. Ынчалзажок ол ажыл съездиниң негелделеринге долу хемчээлге дүжүп шыдавайн турар. Советтериниң организакчы ажыл-чорудулгазының деңнелии улам бедилер, оларның контрольдаар хүлээлгезиниң улам идепкейлиг боттандырар, күүселдеии контрольдаарының болгаш хынаарының тодаргай системазын тургузар хемчегларни алырын даскан.

Хуралга өске-даа айтырыгларны база чугаалашкан.

Хуралды РСФСР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. А. Яснов эрттиргеп.

(СЭТА).

Дүвүренчиг медээ

КАПУСТАНЫ КАЙНААР САДАРЫЛ?

Республиканың ногаа ажылдыг эвээн каш совхозтары эрткен чылын огурецтиң, помидорнуң болгаш капустаның эки дүжүдүн өстүрүп алзадаа, ону белеткел, садыг организациялардың хүлээп ап шыдавааны-биле тонна-тонна ногаалар үрелип, черге кагдынганын билир болгай бис. Ооң иштинде Барыын-Хемчик районда «Барлык» совхозтуң ногаажылары бүрүнеге сатканындан артыкталган 500 тонна капустазын кайнаар-даа садып, кымга-даа берип чадапкаш, ферма инектеринге чиртир ужурга таварышкан турган.

Бо чылын ыңдыг байдалды катаптавас дээш белеткел организацияларының республика хуралындан эгелээш. район, совхоз хемчээлинге чедир хөй-ле чугааны чоруткан. А херек кырында чүү кылдынганыл, кандыг хемчеглер алдынганыл? Бедик трибунадан чаңгыланган сөстер үндезин чок, хоозуи чугаа болуп эрте берген, а хол-биле тудуп кылган чүве чок болган. «Барлыкта» ам бо хүннерде мырыңай 720 тонна капуста кайнаар-даа саттынмастап, каяда-даа сыышпастап, эрткен чылдаазы-биле дөмейлежир деп барган.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчын хандырылга кялдизи 270 тонна капустаны садып алыр тургаш, чүгле 50 тонназын алган. Арткан 220 тонназын хүлээп, сөөртүп алыр бис дээш, кестиргеш, шөлде чыгдырып каан, үрелип болурунуң кырында чыдып берген. Ооң кырынга сыпта, кестинмээн 500 тонна хире капустаны катай саналга, 720 тонна продукцияны хүлээп алырыдан белеткел организацияларга ойталап турар.

Республиканың удуртур органнары, бирги ээлчегде белеткел, садыг организацияларының удуртукчулары бо дүвүренчиг байдалды чайладыр, хөй чарыгдалдарны, улуг күштү үндүрүп тургаш өстүргеп дүжүттүң чидирнин болдурбас дээш кандыг хемчегларни алырыл? «Барлык» совхозтуң ногаажылары оны четтяхпейн манап турар.

Ш. КУУЛАР.

Партия болгаш экономиктиг өөредилгениң системазынга чаа өөредилге чылы бөгүн эгелээр

ЧАА НЕГЕЛДЕЛЕРГЕ ДҮҮШТҮР

Партияның ээлчеглиг съездизиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын удуртулга болдургаш, «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериҥе дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраҥгайжыдар дугайында» доктаалды СЭКП ТК хүлээп алган.

СЭКП Төп Комитединиң «Партия өөредилгезин сайзыраҥгайжыдарын СЭКП-ниң удуртукчу ролюн улам ыңай бедидериниҥ, партияның организацияларының дайынчы арга-шинээзиниҥ өзүлдезиниң, совет улустуң чаҥгыс эвин бижыглаарының, партияны долгандыр чоңқуң сырый каттыжыышкыныҥ эргежок чугула чүүлү кылдыр көрүп турар. Ынчангаш чаа өөредилге чылында марксизчи-ленинчи теорияның үндезин кол кезектерин, К. Маркстың, Ф. Энгельстиҥ, В. И. Ленинниҥ чогаалдарын, партияның маадырлыг төөгүзүн, СЭКП-ниҥ XXVI съездизиниҥ документилерин, эш Л. И. Брежневтиҥ болгаш партияның өске-даа удуртукчуларының ажылдарын коммунистер, ажылчы чоннар хамаарыжы-биле өөренириҥче кол кичээнгейни салган.

«СЭКП-ниҥ XXVI съездизиниҥ шиитпирлериҥе дүүштүр партийжи өөредилгени улам сайзыраҥгайжыдар дугайында» СЭКП Төп Комитединиҥ докталының негелделерин удуртулга болдурбушаан, Бай-Тайга районнуң партия организациязы партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениҥ школаларын эде четчелеп, организас талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чоруткан. 1981-82 өөредилге чылында школаларның четчелээшкинин чорударының мурнунда СЭКП Төп Комитединиҥ партийжи өөредилге дүүштүүнде школаларның партколлективтериниҥ партийжи организациязының секретарьларынга, ажыл-агый, будүрүлге, албан организацияларының удуртукчуларынга партия райкомунуң инструкторлары таныштырган. Партийжи өөредилгениҥ чаа структуразынга дүүштүр школаларны тургузарда партия организацияларының секретарьларының болгаш хоочун пропагандистериҥ аргасүмелерин алгылаан.

Чаа өөредилге чылында партия өөредилгезиниҥ 31 школазы, 3 теоретиктиг семинар, партия-ажыл-агый активиниҥ, идеология активиниҥ ийи школазы ажыттынар. Ында шупту 847 дыңнакчылар, оон иштинде 646 коммунист өөренип кирер. Комсомол чырыдыышкынының 27 школазынга 714 комсомолчулар болгаш аныяктар өөренир. Экономиктиг өөредилгениҥ 31 школазы бар. Аңаа шупту 822 дыңнакчылар хаара туттунар.

Коммунистериҥ 22,8 хуузу партия өөредилгезинде хаара туттунган. А 7,2 хуузу экономиктиг өөредилгеге өөренир. Аныяк коммунистериҥ школазында 61 дыңнакчы бүрүткеттинген.

Партия райкому, партия организациялары чаа өөредилге чылында пропагандистерни чогумчалыг шилип, таарыштыр тургузарынче онза кичээнгейни салган. Бүгү-ле өөредилгениҥ системаларынга 96 пропагандистер ажылдаар. Партийжи өөредилгениҥ пропагандистеринде чүгле коммунистерни шилип алган. Оларның 83,3 хуузу дээди эртемниг. Пропагандистерниҥ хөй кезии дуржулгалыг, пропагандист мергежилге соңуургалдыг кижилер. Оларның аразында партия, совет ажылдакчылары, удуртукчулар болгаш улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларының тускай эртемниглери бар. Партия райкому пропагандистерниҥ партийжи өөредилге дүүштүүн

ГКП-НИҢ ЧЕРИНИҢ БАШТААР ПЛЕНУМУ

БОНН. (СЭТА). Герман коммунистиг партиляның Баштаар черинин пленуму Дюссельдорфка болган. ГПК-ниң Баштаар черинин президиумунуң болгаш секретариадының әмгүзээнден партиянып Баштаар черинин президиумунуң кежигүнү Карл Гейнц Шредер аңза илеткел кылган деп дыннаткан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң ГФР-ге базырыга холбаштыр илеткелчи ол аян-чорук онза улуг ужур-дузалыг болуп, тайбыңның болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырыллырарының арге-ажыктарынга бараан болуп, ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга харылзаалардың хөгжүлдезиинге чаа идигни бээр деп, онзалап демдеглээн.

Тайбыңны хандырарынга, дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга бодунуң салыышкынын киирериинге Совет Эвилелиниң беленин К. Г. Шредер онзалап айтыкан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазы ол дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар. Бистиң хүнеривистин өйү келген чугула айтырыгларын Совет Эвилелиниң боттуг ёзу-биле көөр чоруун ол чугаа бадыткаан. Ында кирген саналдар бистиң чонувустуң национал эрге-ажыктарынга база бүрүн дүжүп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турары тайбыңның боттуг болгаш чайгылыш чок политиказының, ол шыкаш янзы-бүрү чурттарның тайбын талалакчыларының күжениишкиннериниң ачызында стратеттиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажыышкынынарны чедиишкиниг болурунга дыка улуг салыышкының киирип болур ийик кылдыр санаан турар бис деп ол чугаалаан.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЬ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

АМЕРИК КОММУНИСТЕРНИҢ ЧУГУЛА СОРУЛГАЛАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың Коммунистиг партиязының эң чугула сорулгаларының бирээни тайбың болгаш улустар аразының айыыл чок чоруу дээш демисел боон келгенболгаш мындыг боон-даа турар, чүге дээрге, дайынның үнүн көөп болурунуң айыылы социал-экономика талазы-биле ажылчын анагының чедип алган бүгү чүүлдерин үне чок болдуруп турар деп, сураглыг америк хөй-ниити база политиктиг ажылдакчы болгаш АКШ-тың Компартиязының ТК-зының кежигүнү Анджела Дэвис чугаалаан. Америк коммунистер Рейганның тавазының милитаристиг политиказынга шиитпирлин-биле удурланып, стратеттиг халдаашкын боо-чепсезин кызыраарының болгаш ядролут дайынны баш удур болдурбазының дугайында, ССРЭ-биле АКШ-тың аразынга чугаалажыышкынынарны катап эгелээринче угланган кандыг-даа базымнарны деткип турарын ол демдеглээн.

Чурттуң мурнында тургустунган дыка хөй шыңгыы айтырыгларны шиитпирээри хамыктың мурнында дендин хөй иерит бюджедин кызырарындан хамаарыжыр. Ындыг турбуже, администрация боо-чепсекти эңдере бүдүрериниг харамнанмайн тургаш-ла, доорайларның кризизи, ажыл чокталышкын, ядыы түрениг чоруктар-биле, акша үнезиниң кудулаашкыйынга удур ажылдаар акша-хөрөнгини кызыраын турар.

Рейганның администрациязының эрге-чагыргазы алганының соонда реакция ажылчы чоннарның эргелеринче халдаашкының улам күштелдиргенин демдеглеевейн барын болбаазын А. Дэвис чугаалаан. Оон ажылган турар аргаларының бирээни сөөктээлы ылгаар чорук боон, оон дузазы-биле АКШ-та профвиилел шимчээшкинин сандарадырын, ажылчын анагының анагаңгы кезектерин сулаарадырын ораалдажып турар. Америк шиитилелде ындыг болгушкүүтэ удур америк коммунистер кезээде бирги одурутта туружуп, демисеспишаан, куклукс-клапны, «америк нацистиг партиляны» болгаш өскөдээ реакцылыг бедүүленишкиннерни хорууру дээш кампанияны калбартыры улуг ужур-дузалыг деп көрүп турар.

АКШ-тың Компартиязы бодунуң тургустунганының баштайгы хүнүнден эгелээш-ле, америк ажылчын анагының анагаңгы мүрнакчы отряды боон келгенин А. Дэвис чугаалаан. Оон эчис сорулгазы — реакцияга удур, монополистиг медиүдезиг, антикоммунизмге удур, тайбың, демократия болгаш социал дешилге дээш демисеелге бүгү ажылчы чоннарны, чурттуң дешилгелиг бүгүзүлүттерин каттыштырары болур. Чогум-на оон ужуруудан Компартиязын америкаппарның калбак кезектеринде салдарны үргүлдүг улгадып, оон ажыл-чорудулгазын АКШ-тың хөй иниитиин улам-на улуу-биле деткип турар деп, А. Дэвис онзалап демдеглээн.

ЛЕЙБОРИСТЕРНИҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

БРАЙТОҢ. (СЭТА-ның корр.). Лейбористиг шимчээшкин тайбың дээш база ядролуг боо-чепсекти дүжүрер дээш шиитпирлиг демиселди чорудар ужурлуг деп, Великобританияның Лейбористиг партиязының Национал күзү секчи комитединиң даргазы А. Китсон партияның чыл бүрүде болур 80-ги конференциязының делегаттарынга эге сөзүнге чугаалаан.

Нейтроннуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дээн Рейганның администрациязының шиитпири ядролуг халапче чаа базым болган деп ол айыткан. «Кызыгаарлаттынган» ядролуг дайын дээр Вашингтонның доктриназы онза айыылдыг, ынчаарта ядролуг месилдежишкинин харын Европа дипке чорударын Американың Каттышкан Штаттары бодан турар-дыр деп, А. Китсон айыткан.

Англияның консерваттиг чазаанның милитаристиг политиказын сарыыл чок болгаш мугудай политиказ-дыр деп, лейбористерниң удурткучузу адаан. Англия бодунуң ядролуг чепсээндеи ойталаарын база бүгү делегейге тайбың херээнге чогумчалыг салыышкының киирерин Лейбористиг партия чедип алыр ужурлуг деп, ол онзалап демдеглээн.

Мурнуу-Африка Республиканың расистери-биле бужар сүлчээни соксадырын Великобританияның амгы чазаандан негээн резолюцияны конференциянып делегаттары бир үн-биле чүүлдүг деп санап көргеи. Расисчи эрге-чагыргаларны башкаландырар болгаш чааскаанывадыр талазы-биле дүргеи хемчеглерни алырының эргежок чугулазын делегаттар айыткан. Намибияны эжелеп алган турарын Мурнуу-Африка Республикада расистер соксадыр болгаш кожазы хамаарышпас африка күрүнелерге удур дайынзырак үүлгедиглерден ойталаар ужурлуг деп Лейбористиг партия санап турар.

Партияның удуртукчузуның оралакчызынга Д. Хилини конференцияның ажылынын баштайгы хүнүнде делегаттар соцгаан. М. Фут партияның удуртукчузуунга хевээр арткан. Партияның удуртукчузунуң соцгулдазы болбаан: од албан-хүзөлгеге өске кандидатураны депшитпээн.

Великобританияның Лейбористиг партиязының Национал күүскомунуң чалааның ёзугаар СЭКП-ниң төлөлекчилери — СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Делегей киидизиниң эргелекчизиниң ораалчызы А. С. Черняев болгаш СЭКП ТК-ның Делегей киидизиниң сектор эргелекчизи Д. А. Шариф олар конференцияда олуржуп турар.

А. СТЕПАНЕНКО.

МАГАТЭ-НИҢ СЕССИЯЗЫ

ВЕНА. (СЭТА). Атомнуг энергия талазы-биле Делегей агенствозунуң кол конференцилазы ажылын Венада доозкан. МАГАТЭ-ниң XXV сессиязы ядролуг шинчилелдерниң ирак төвүнче Израильдың дээрбечи халдаашкының шиитпирлиг «буруу шапкан.

Од агрессчи үүлгедиишкин МАГАТЭ-же болгаш оон-магадылаар ёзу-чурумунче халдааны болуп турар дээрин конференцияга хүлээп алдынган резолюцияда онзалап демдеглээн. Ол ёзу-чурум ядролуг боо-чепсекти пептеретпес дугайында керээниң үндезини болуп турар. МАГАТЭ-ниң техниктиг, дузаламчыызының программазынга киирип тир Израильге кандыг-даа дуза чедирерин доп-дораан ара соксадырын резолюцияда көргеи. Ядролуг чепсекти бүдүрериге ажылгаан туруп болгу дег материалдарны болгаш технологияны Израильге дамчыдып бээрин соксадырынче агенствонуң кежигүннерин бүгү күрүнелерни ол резолюцияда ийилгирган.

МАГАТЭ-ниң чиигине директорлу албан-дужаалга С. Эклундтуң бүрүн эргелериниң хуусаазының доозулганы-биле холбаштыр эдлетлиг дөрт чыл хуусада чаа чиигине директорга конференция сураглыг шивед дипломат, ядролуг энергияны тайбың сорулгаларга ажыттарының идепкейлиг талалакчызы Ханс Бликети бадылаан.

ЭРГЕЖОК ЧУГУЛА

ДАККА. (СЭТА). Бангладештиң Компартиязының инициативазын ёзугаар Читтагонгка массалыг митингиниң киржикчилери чурттуң демократтыг, патриотчу бүгү күштериниң чаңгыс эвин бижыглаарының эргежок чугулазын медеглээн. Президент соңгулдазынга белеткел чуртта чоруп турар амгы байдалдарда ол онза ужур-дузалыг деп, БКП ТК-ның Чиигине секретары М. Фархад аңаа демдеглээн.

ДЫҢНАДЫГ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Иранның ПАРС деп информация агентилелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, иран шеригтер Абаданның районунга чедиишкиниг шавар халдаашкыны кылган болгаш ол хоорайны ирак шеригелериниң бүзээдээшкининден чаза шапкан болуп турар. Абадан — Иранның нефть болбаазырадын кылыр эң улуг төвү. Кадыгдошкун тулчуушкуннарның түнелиинде Иракның шеригтери 600 кижизин өлүрткен, балыглаткан болгаш 2 муң хире солдаттарын база офицерлерин туттурган. Иракның 40 танкыларын узуткаан болгаш бир хыдыкчы самолёдун болгаш вертолёдун дүжүр аткан. Иран шеригтер ол шавар халдаашкының түнелиинден 10 километр бурунгаарлаан болгаш хемнерде үш көвүрүглерни эзлеп, Хузестан можуда ийи кол оруктарга контрольду тургускан.

Абадан хоорайның бүзээдээшкинин узуткаан дугайында Иранның информация агентилелиниң дыңнадыын Иракның ИНА деп информация агентилели шын эвес деп санаан. Иран шеригтерниң шавар халдаашкыны буурап дүшкен болгаш олар хөй кижизин база дайынчы техниказын оскунган деп Иракның кол шериг командылалыының дыңнадыында айыткан. 66 шериг албаныларын өлүрткен. 28 танкылары узуткаттынган, бир самоледу дүжүр аттырган деп, ол дыңнадыгда демдеглеп турар. Иран шеригтериниң туруштарынче халдаашкыннарны ирак самолёттар үргүлчүлеп турар деп дыңнадыгда база айыткан.

ДЭЭШТИГ ЧЕПСЕК

КОТОНУ. (СЭТА). **Кажадаа каттышпастар шимчээшкини — колониализмге, неоколониализмге удур, национал хосталга, бүгү делегейге тайбың, улустар аразынга экономиктиг харылзааларны демократчыдар дээш демиселге улустарның эп-сеткил каттыштырылгазының дээштиг чепсээ-дир деп, Бенин Республиказының даштыкы херектер, кадыы ажылдажылга министри И. С. Огума медеглээн.**

И. ЛУНСТУ БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Чалгының 48 америк ракеталарны чуртунуң девискээринге эккеп тургузарынга чөптээрежик кылдыр Голландияның чазаан албадаар дээш аяктарадыышкынынга НАТО-нуң чиигине секретары И. Лунс кылган. И. Лунс голланд националдыг-даа болза, оон үзел-бодалдарында НАТО-нуң дайынзырак планнарны болгаш айылдыг хөделиишкинин бүрүн сиңиннеккеп. Голландияның амгы чазаан ол «көртүк болгаш дидим эвес» деп буруулаарын орадашкан. Барыын Европаның чурттарынга америк чаа ракета-ядролуг системаларны пептередир дугайында НАТО-нуң шиитпиринге удур улус маселаларның шимчээшкини чуртта калбарганынга таарымнас хөөнүү И. Лунс илергейзөн болгаш ол шиитпирге удур «чогуур хемчеглерни чазак албайн» турар-дыр деп буруулдырын база орадашкан.

Тайбың болгаш чавырлыышкын дээш Голландияда калбарган шимчээшкинин «Москва сорук киирип, ээскүдүп турар» деп хөөзүн чулчуруушкуну Лунс база кылган.

НАТО-нуң чиигине секретарыныц ол хөөзүн бадыткаашкынын Тайбыңның хүроо-дуганнар аразының чөвүделиниң секретарыныц оралакчызы В. Схрам «шүүт-ла үндезин чок нүүлдээшкин-дир» деп шыгты буруу шапкан. Нейтроннуг чепсекка удур шимчээшкин комитединиң кескү ажылдакчыларының бирээни П. Спир Лунстуң хөөзүн бадыткаашкынынарын база буруу шапкан.

Америк ракета-ядролуг чепсекке хамаарышкан айтырыны долгандыр Голландияда күштелген политиктиг демиселди Лунс бодунуң хөөзүн чулчуруушкуну-биле улам өөскүдүп, «от кырынче саркаг нудуннаны шыкаш болдургандыр» деп ЮПИ агентилелдиң корреспондентаан Гаагадан медеэзинге айыткан. Күштажыл партиязының өмүгээзинден парламентинге сонгуткан ийи депутаттар парламентинге чагаа бижээн болгаш Голландияның чазаының иштики херектеринге НАТО-нуң чиигине-секретарыныц карыы шүүгүмчүзээнер.

Голландияның мурнуку чазаа америк ракета-ядролуг чепсекти чурттуң девискээринге эккеп тургузар айтырыгны бо чылдың декабрьның төнчүзүнге чедир шиитпирлээрин аазаан турган. Үш улуг партияларның толээлекчилериниң тургустунган чаа чазак ол шиитпирни күш чок кылдыр чарлаан. Ортумак мыраңгыдың америк ракета-ядролуг чепсаэн чуртгуң девискээринге эккеп тургузарынга чөптээрежилгенин бээр шиитпир хүзээн алдынар болза, чазак эвилелиниң доп-дораан үнерин күш-ажыл партиялы медеглээн. Ол партия чазак эвилелинге кирип, ону тургускан үш партияларның бирээзи болуп турар.

Ж. МАРШЕНИҢ ЧУГААЗЫ

ПАРИЖ. (СЭТА). Боо-чепсекти эңдере бүдүрери соксадыры дээш, АКШ-тың «соок дайынның» үезинче эглеп кирер дээн оралдажышкынарынга удурланып дээш чугаалажышкынынарны үргүлчүлээр ужурлуг деп, ФКП-ның Чиигине секретары Жорж Марше чугаалаан. Ол «Европа-1» радиостанция дамчыштыр кылган «Парлалга клуву» деп дамчыдылгага киришкен. «Бистер боо-чепсекти эңдере бүдүрериге удур бис. Бистер күштериң деңневири дээш, ынчалза-даа эң-не куду деңнелдиг болуру дээш туржуп турар бис» — деп, ол чугаалаан. Вашингтонның чазаанның үүлгедиишкинериниң түнелиинде «соок дайынның» үелериче дедир киириптип болур айыылды айыткаш, ФКП-ниң Чиигине секретары, ийи шериг-политиктиг эвилеллдиң аразында күштериниң амгы деңневирин барымдаалап тургаш, боо-чепсекти дүжүреринииң хемчеглерин алыр сорулга-биле Чөөн болгаш Барынын чүктер аразынга тодаргай чугаалажышкынынарны эгелээриниң чугуласын демдеглээн.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрер талазы-биле база бир чаа базым боон турар нейтроннуг чепсекти бүдүрүп үндүрериниг француз коммунистериниң шиитпирлиг удурун Ж. Марше база катап бадыткаан.

АКШ-тың президентизи Рейганның хөделиишкиннериниң түнелиинде делегей байдалы баксыраан амгы үеде француз чазак боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле эгелекчи саналын кылыр ужурлуун ФКП-ниң Чиигине секретары база катап чугаалаан. Амгы үеде ГФР-де, Голландияда, Соңгу чүк чурттарында, АКШ-тың бодунда-даа онза улуг ужур-дузалыг болуушкуннар боон, ол чурттарның чонунуң улам-на калбак кежээ айыылдыг, ынчаарта ядролуг месилдежишкинин харын Европа дипке чорударын Американың Каттышкан Штаттары бодан турар-дыр деп, А. Китсон айыткан.

Англияның консерваттиг чазаанның милитаристиг политиказын сарыыл чок болгаш мугудай политиказ-дыр деп, лейбористерниң удуртукчузу адаан. Англия бодунуң ядролуг чепсээндеи ойталаарын база бүгү делегейге тайбың херээнге чогумчалыг салыышкының киирерин Лейбористиг партия чедип алыр ужурлуг деп, ол онзалап демдеглээн.

Мурнуу-Африка Республиканың расистери-биле бужар сүлчээни соксадырын Великобританияның амгы чазаандан негээн резолюцияны конференцияның делегаттары бир үн-биле чүүлдүг деп санап көргеи. Расисчи эрге-чагыргаларны башкаландырар болгаш чааскаанывадыр талазы-биле дүргеи хемчеглерни алырының эргежок чугулазын делегаттар айыткан. Намибияны эжелеп алган турарын Мурнуу-Африка Республикада расистер соксадыр болгаш кожазы хамаарышпас африка күрүнелерге удур дайынзырак үүлгедиглерден ойталаар ужурлуг деп Лейбористиг партия санап турар.

Партияның удуртукчузуның оралакчызынга Д. Хилини конференцияның ажылынын баштайгы хүнүнде делегаттар соцгаан. М. Фут партияның удуртукчузуунга хевээр арткан. Партияның удуртукчузунуң соцгулдазы болбаан: од албан-хүзөлгеге өске кандидатураны депшитпээн.

Великобританияның Лейбористиг партиязының Национал күүскомунуң чалааның ёзугаар СЭКП-ниң төлөлекчилери — СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның Делегей киидизиниң эргелекчизиниң ораалчызы А. С. Черняев болгаш СЭКП ТК-ның Делегей киидизиниң сектор эргелекчизи Д. А. Шариф олар конференцияда олуржуп турар.

А. СТЕПАНЕНКО.

ШЫҢГЫЫ САГЫШСЫРАЛ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Шериг күүзүнүң талазы-биле Совет Эвилелиндеи артык күштүг болурун чедип алырыче уданган Р. Рейганның администрациязының милитаристиг политиказынга холбаштыр шыңгыы дүвүрээшкинин депшилгелиг америк хөй-ниити илергейлеп турар. АКШ-тың чазаанның ындыг политиказы чүгле чурттуң национал эргежыктарынга черүшкек эвес, харын-даа тайбың херээнге кедергей айыылдыг уржуктарлыг болуп турар деп америк профэвилелдериниң «Лейбор түдей» солуну бижээн. АКШ-тың администрациязы болгаш конгреэи чепсегленишкиннерни дүжүрер талазы-биле тодаргай чугаалажышкынынарны Совет Эвилели-биле кылыр деп бодап турар бе, азы боо-чепсекти эңдере бүдүрерин үргүлчүлээр планныг бе? дээрзин америкаппар билип алырын күзеп турар деп солуун айыткан.

Америк администрациязының стратегиязын ап көөрге, ядролуг чепсектиң кедергей хөй курлавырын тургузарын, аңаа немештир ындыг чепсектиг чаа системаларын бүдүрерин, Совет Эвилелиниң беленин К. Г. Шредер онзалап айыткан. КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң чугаазы ол дугайын бүзүрелдиг херечилеп турар. Бистиң хүнеривистин өйү келген чугула айтырыгларын Совет Эвилелиниң боттуг ёзу-биле көөр чоруун ол чугаа бадыткаан. Ында кирген саналдар бистиң чонувустуң национал эргежыктарынга база бүрүн дүжүп турар.

Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның чорудуп турары тайбың-ның боттуг болгаш чайгылыш чок политиказының, ол шыкаш янзы-бүрү чурттарның тайбын талалакчыларының күжениишкиннериниң ачызында стратеттиг боо-чепсектерни кызыгаарлаар талазы-биле совет-америк чугаалажышкынынарның чедиишкиниг болурунга дыка улуг салыышкының киирип болур ийик кылдыр санаан турар бис деп ол чугаалаан.

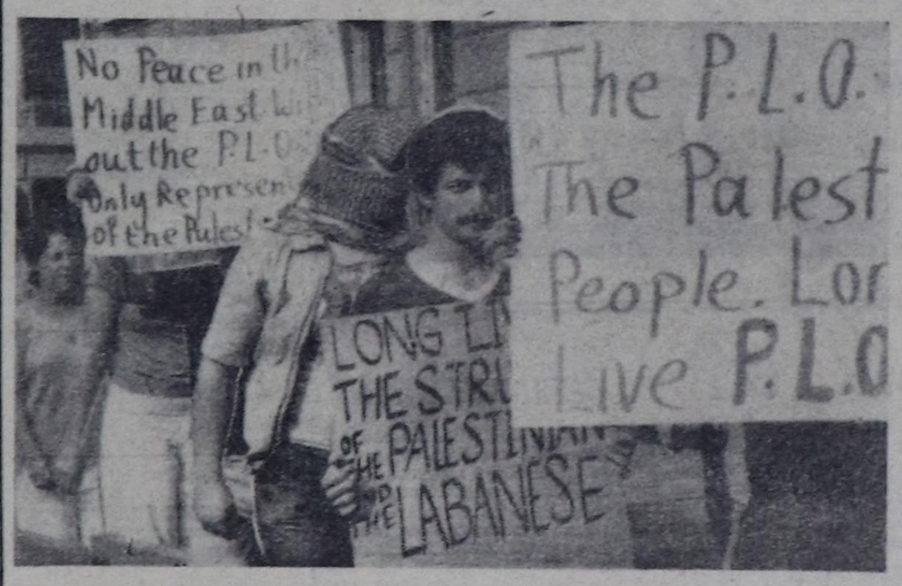
МАДРИДКЕ МИТИНГ

МАДРИД. (СЭТА-ның корр.). Испанияның Коммунистиг партиязының чаңчыл болган байырлалы Мадридтиң Касадель-Кампо парыгынга чүс муң кижи киржикчилиг митингбиле доозулган. Испанияны НАТО-га киирбес! — деп лозун-биле ол байырлал бо чылын болуп эрткен.

Испан улустуң күзел-соруунга чөрүштүр чурттуң Соңгу Атлантиканың дайынзырак, шериг-политиктиг эвилелинге киирерин оралдашкан чазакты Испанияның Коммунистиг партиязының Чиигине секретары Сантьяго Каррильо митингге чугаазынга шыңгыы шүүгүмчүлээн. НАТО-га Испанияның киирерин кыска хуусаада болдурарын оралдашкан чазактың политиказы Испанияның национал эрге-ажыктарынга бичии-даа дүүшпейн турарын ол демдеглээн.

НАТО-га чурттуң киреринин азы кирбезинин дугайында чонның шиити-национал санал-оналын алырындан ойталаан Ленольдо Кальво Сотелонуң чазаның овуузуннуг хөделиишкиннерин оратор буруу шапкан. Чурттуң эң чугула айтырыгларының талазы-биле санал-оналдарын чугаалаар эргени Испанияның конституциязы ажылчы чоннарга тывыскан. Ындыг турбуже, амгы чагырыкчы бөлүктер испаинарның конституциялыг эргезин каржызы-биле үреп турар.

НАТО-га Испанияның киреринин дугайында айтырыг амдаа шиитпирлеттинмээн. Чурттуң дайынзырак НАТО-га киирбес дээш демиселди чүгле парламентиге чорудар эвес, харын конституцияның тывыскаңы ескө-даа аргаларны база методтарны ажыглаар бис деп, С. Каррильо медеглээн.

Палестинаның дөрт миллион чонунуң бөт-башкартынарының болгаш бодунуң хамаарышпас күрүнезин тургузуп алыр дээш маадырлыг демиселин делегей ниитилеишилгезининг эпшилгелиг көзээ деткип турар.

ЧУРУКТА: палестин улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының Нью-Йорика болган чыскаалы.

АП—СЭТА-ның фотозу.

Бөгүн — Кипр Республиканың национал байырлалы — Хамаарышпас чоруктуң хүнү

НАЦИОНАЛ ЭРГЕ-АЖЫКТАРЫН КАМГАЛАВЫШААН

Кипр улустуң хөй чылдар дургузунда национал-хосталгалыг демиселиниң түнелиинде Кипр Республикада хамаарышпас чоруктуң 1960 чылда чедип алгай. Ынчалзажок «үлежин, хуваажыр, чагырып тергиндээр» сорулгалыг бодунуң политиказын англи колониализм уламчылавышаан, «үнүн чорутса-даа — артын калыр» дээш аныяк республикага удур бүгү-ле чүүлдерни кылган. Кипр күрүнезиниң кол хөөлүзүу кылдыр чарлаан Цюрих-Лондонның албадаашкының дугуржулгаларын ёзугаар Киприин дээкээринге бодунуң «бүрүн эргелиг» ийи шериг базаларын болгаш шериг чепсээн шенээр участокторын Англия хевээр арттырган.

Республиканың политиктиг тургузуун база өжегерээн: чурттуң кол ийи национал белүктерин — кипр-грекгерин болгаш кипр-туркгарны боттарынга удурланыышкак кылдыр чурттуң девискээрин херек кырында ынчаар чарылдыр аңгылаан. Оон түнелиинде кипр-туркгарның болгаш кипр-грекгериниң аразынга национал болгаш шажын-чүдүлгениң өжээнешкек чоруктуң үндезини хевээр арткан. Ындыг байдал Кипр күрүнезин кошкадып, кол айтырыгны шиитпирлээриилеп — экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чорукту бижыглаарында кипр улусту чардыктырып келген.

Чурттуң политиктиг күрүне-девискээр тургузуун шак ынчаар тургускан чорук багай уржуктарны дораан-на чедирген: даштыкы империалистиг белүктериниң болгаш иштики реакцияның дем каттыштырган күжениишкиннери-биле кипр айтырыы тургустунган болгаш аныяк республикада чорудзолер амга чедир шиитпирлеттинмээн. Кипр күрүнезинин хамаарышпас болгаш кааа-даа каттышпас политиказы империалистиг белүктерни шыжыктырын турары илдең болган. Хамаарышпас Киприин тургустунганындан бээр ийи ажыг он чылдарының дургузунда ол эвээш эвес бергелерге болгаш силгиишкиннерге таваржып келген. 1974 чылдың июль 15-те фашистиг үймээн чазакка удур чепсектиг тура халыышкын болган, а оон дараазында Турциняның шеригтери ортуулуктуң соңгу кезээнче шуутун киргеш, ону эжелеп алган. Оон түнелиинде чурт ийи кезекке чарылган. Аныяк республикага халапты уржуктарлыг ол байдал амга чедир хевээр арткан. Киприин айтырыы амгы үеде аныяк республиканың тургустунган баштайгы чылдарындан-даа артык чидиг болуп турар. Бүрүн эргелиг болгаш хамаарышпас күрүнезин — Кипр Республиканы камгалаар дээш демисел дугайында чиидү айтырыг тургустунган.

Кипр-грекгериниң болгаш кипр-туркгарның аразынга чугаалажыышкынынар уязуктелиишкиннер-биле үр чылдарның дургузунда үргүлчүлеп турар. Каттышкан Нациялар Организациязының деткимчези-биле айтырыгны чогумчалыг кылдыр политиктиг аргалар-биле шиитпирлээриниң оралдажыышкынынарын кылып турар.

Эрткен чылдың сентябрьда эгелээн ээлчеглиг чугаалажыышкыннар амгы үеде түнел чок болуп турарын делегей парлалгазы демдеглеп турар. Киприин айтырыын чөптүү болгаш быжыг кылдыр шиитпирлээриниг империалистиг күштериниң каржы холгаарлаашкыны моондактап турары кымга-даа чажыт эвес. НАТО-ның стратеттиг хартаачылары Кипрни Чоокку Чөөн чүктүң нефтизинче шураашкын кылырынга таарымчалыг тепкиниг кылдыр санап турар. Англияның Кипрде шериг базаларын Американың Каттышкан Штаттары Кипр Республикага пайыралдыг турттарга удур өнчүк-чөңгээлерни кылырынга калбак-биле ажыглап турарын тус чериңе парлалгазы чаңгыс эвес удаа бижип келген. Даштыкының шериг базаларының болгаш даштыкы шеритериниң Кипрде туруп турар чоруу ол чурттуң айтырыын чөптүү-биле шиитпирлээринге кол моондак болуп турары база чажыт эвес. Ынчангаш даштыкының шериг базаларын күрүнелериниң бүгү шеригтерин республиканың девискээринден үндүрер дугайында негелдеин кипр улус бодунуң национал хамаарышпас чоруулээш демисел-биле сырый холбаштырып турар.

Даштыкыдан шиитпирни албадаарындан кипр улус шиитпирлиг ойталап, бодунуң национал эрге-ажыктарын шудургу камгалап турар. Киприниң улузу бодунуң демиселинге делегейниң, бирги эөлчегде социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының деткимчезинге база эпсеткил каттыштырылгазынга даянып турар. Кипр Республиканың хамаарышпас чоруун, бүрүн эргезин болгаш девискээр талазы-биле бүдүн байдалын чугаажок хүндүлеевишаан, кипр айтырыын чөптүү-биле шиитпирлээри дээш чайгылыш чок туржуп турар Совет Эвилелиниң принципиалдыг туружун аныяк республиканың ажылчы чоннары бедии-биле үнелеп келген болгаш үнелеп-даа турар.

А. БОГОМАЗ,
СЭТА-ның корр.
Никосия хоорай.

Дайынзырак хөөннерге алыскан Каттышкан Штаттар херээженнерин безин шериг албаныиче хандыңпыдып турар. НАТО чурттары шериг албаныиче херээженнерин моой-даа мурнунда мобилизастай берген. Ынчалза-даа АКШ бо талазы-биле бүгү рекордтарны ашкан. Ында бодунуң генерал херээженнери бар, а он-он өске солдат херээженнер — генерал хен кедерин күзеп турааралар. Америк солдат херээженнер армияда торпедо катерлерин септээриндеи эгелээл, контрразведкага албан эрттирериниг чедир солдатчы янзыбүрү хүлээлгелерин күүседип турар.

ЧУРУКТА: далай чадаг шеритериниң херээженнер отряды Сөңгу Каролина штатта даймичы белеткел үезинде.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

А. ФАДЕЕВТИҢ МУЗЕЙ-БАЖЫҢЫ

ЧУГУЕВКА. (Приморье край), (СЭТА-ның корр.). А. Фадеевтиң төрээн сууру — Чугуевкада «Чылча шавышкын», «Аныяк гвардия» романнарының авторунуң төрүттүнген хүнүнден бээр 80 чыл болганын демделеп байырлаары-биле чурттуң бүтүн-ле булуңнарындан 150 хире чогаалчылар чеде берген. Олар шупту-зу — ол крайда эртип турар Бүгү-эвилелдиң чогаадыкчы конференциязының киржикчилери— совет литератураның эгезин салганнарның бирээзиниң ийи кат музей-бажыңын ажыдарының болган аңаа тураскаадды тургузарының байырлыг ёзулалынга киришкен.

ССРЭ-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинең секретары В. М. Озеров, Приамурьениң ажылчы чоннарының төлээлекчилери байырлыг митингиге чүве чугааланнар.

Шаандакы Тверь губерниязының Кимры хоорайжагажында төрүттүнээ-дээ, Фадеев, Ыраккы Чөөн чүктү, тайга-сында турар Чугуевканы бодунуң төрээн черин кылдыр санап чораан. «Ыраккы Чөөн чүк крайы — мээң барык-ла төрээн черим болур — деп, ол чугаалаар чораан. — Ында мээң өзүп, доруккаш, партизан дайынының өредиин эрткеним суурум бар. Ында мээң романнарымның маадыры болур кижилер, мээң тапырым колхозчулар, партизаннар, салым-чолуун билирим кижилер чурттап турар».

Чогаалчының 80 харлаан чылында ооң музей-бажыңында делгирларде чаа-чаа түүлдер немешкеп. Оларның аразында номнар, орук чемоданы, идик-хевш, ооң өске-даа хууда хөй эт-септери бар. Өрээлдериң бирээзинде Фадеевтиң аңаа ажылдап турган үезинде ышкаш, бүгү түүлдерни шак-ла ынчаар тургускан. Ооң чаш болган аныякдаа үезишиң дугайын төөгүп турар материалдар база бар. Фотографияларның бирээзинде — Владивостоктуң бир өредилге училищезиниң өвереникчи хевш кеткеш, тырттырган ооң чуруу бар. Оон өске чурукта ол училищениң футбол командазының составында эштери-биле кады турар.

Олег Кошевойнуң авазы ынаар фотографияларны, «Аныяк гвардияның» авторунуң демделел түүлдерин чорудуп берген. Ыраккы Чөөн чүкке питервентилер болган ак-гвардейжилер-биле дайынның үезинде партизаннап чоруп турган, Александр Александровичниң тырттырган ховар дээн чуруктарын база делгээн. Оларны отрядка Фадеевтиң дайынчы өнүүн турган Приморьениң партизаны Семен Прокопьевич Пшалканың Иркутскиде чурттап турар өг-бүлезин чоруткан. Уссури тайгазынга болган бир тулчуушкунга Пшалка балыгланган чогаалчыны тулчуушкундан алган үнген. Оон бээр-ле олар чогаалчының мочүүрүше чедир үргүлчү чагаалажып турганнар. Ол чагааларны ында бир-ле дугаарында делген еалган.

Фадеевтиң эки биляри Чугуевканың чурттакчыларының еактыышкыннарын база немей делгээн. А. Фадеев аттыг ортумак школаның өвереникчилери ол материалдарны чыырын организастаапнар.

«САРЫГ БҮРҮ»

Партия обкомунун, райкомунун доктаалдарынга дүүштүр комсомол райкому, райкүскомнун улус өредилге киидизи бүрү чыыр дугайында шинтаирни үндүрген. Школаларның комсомол, пионер организациялары сентябрьдан ноябрьга чедир бүрү чыырынга киржир. Район масштабтыг чеди кижи киржилгелиг штаб бүрү чыырын удуртур. «Сарыг бүрү» деп бижиктиг шилчип чоруур үш вымпелди кылган. Ол операцияга 0-3, 4-8, 9-10 класстар киржир кылдыр хуваагаи.

«Сарыг бүрү» операцияга идепкейлиг киришкенiерни мактал бижиктер-биле шаңнаар, «Артек», «Орленок» баар путёвкаларны оларга тыпсыры көрдүнген. 0-3 класстың өвереникчилерн 30 кг, 4-8 класстар 60 кг, 9-10 класстар 120 кг бүрү чыыр. Ынчангаш Чөөн-Хемчик районнуң школа бүрүзү тустус онаалдаларлыг. Бирги черни эзлээн школага 100 рубль, вйнгизинге 70, а үшкүзүнге 50 рублдиң өртектиг шаңналдарын тыпсырын доктаатkан.

Ш. МОНГУШ.

Чогаалчылар — тудугжуларда

УЛУГ-ХЕМНИҢ ОГЛУ, КЫЗЫ

Улуг-Хем, Улуг-Хем!... Ол дээрге шынап-ла улуг чаагай, улуг күштүг, ужуп баткан узак оруктуг! Уруг-дарыы — оглу, кызы ооң улуң чараш чаагай кылдыр чаартып чурттаан. Ооң улунда чаа амыдырал шапкын сайзырап, чаа чаартылгаларның ыры, шүлүү чаңгыланып турар.

Төрээн чурттуң бир күчүлүг улуг хеми — Енисей—Улуг-Хемге чон ынак. Ону чон хүндүлээр. Ие-хем, эне-хем суг-суг деп адзар бис. Ынчангаш ооң ады-биле адаттынган чүве-ле хөй. «Улуг-Хем» альманах. «Улуг-Хем» солун, «Уйгу чок Улуг-Хем» деп ном, «Улуг-Хем» ресторан, «Улуг-Хем» автобус, «Улуг-Хемниң чалгыглары» деп бөлүм дээш хөй-хөй. Төрээн не-хеминге чон ынакшылын кайгамчык чараш болгаш мерген ырларынга алгап чоруур.

Улуг-Хемниң чыварынга
Уйгу сергеп алыр дээн мен.
Улуг черге ССРЭ-ге
Угаан кирип алыр дээн мен...
Улуг-Хемге тавангайлаан
Улуг ийим, кадыр ийим... —

суг-суг дигилээш бадырып тургулаар эвес ийик бе?!

Алдын-сарыг күс дүжүп келген. Улуг-Хемниң унунда каалама орун дургаар чүк сөөртken машиналар каржыпсолчун, карацнадыпл-ла турар. Ол-ла карышкан-солушкан машиналарның аразында ынчан бир-ле ийи «Волга» эдерижпкен ыдып олурган. Оларны сураглыг чаа Шагаан-Арыгда манап турар. Хамыкты кайгаткан Хайыракан кайы ырактан-на калчан-бажы шил дег ак-көк дээрде үзүп алгавзыг, өндүр чаагай көстүп келген. Бистиң бир аныяк шүлүкчүвүс ынаар харанып олуруп-олуруп, сеткил-чүрээ хайныгып кээп, черле дөстүмейн чугаалап үнген:

— Төрээн чурттуң база бир көрүштүг бойдус тураскаалы бо-дур ийин — деп кайгаш уламчылаан. — Мындыг өндүр чаагай тураскаалды канчап үрегдээр боор, харын хырааланчыг-дыр. Черле ынчаш бо Хайыракан суур — төөгүлүг чер: Ада-чурттуң Улуг дайынының бир алдарлыг киржикчилери — тыва эки туварачыларның командири Түдүш Кечил-оолдуң, кызыл партизан Түлүш Бүлүүнүң болгаш Тываның улустуң чогаалчызы Сергей Пюрбөөнүң төрээни чери-дир. Оларга тураскаатkан бир-ле көрүштүг чүвелерден маңаа чүге кылбас деп?!

«Уйгу чок Улуг-Хемниң» автору Чаа Шагаан-Арыңга база-ла сорук кирип, келир хүннерни чараш болгаш чаптанчыг кылдыр чугаалаан:

— Шагаан-Арыг далай ам удавас чайынналдыр чалгып келир. Тыва улус далайны чүгле тоолдан чораан болза, ам боду далайлыг болу бээр. Ынзы-бүрү пароходтар аңаа өдүрек, кастар ышкаш эштип, алгыржып чоруп турар апаар. Ынчан мен бо Хайыракан дагның шыпшык бажындан харап алгаш, ооң эрткен төөгүзүн эш-өөрүмге, уруг-дарымга, уругларымның уругларынга болгаш аалчыларга төөгүп бээр мен...

Ол-ла хайныккан бодалбиле СЭКП Улуг-Хем райкомунга халдып келириви ске, улус шупту фронтуже — күскү дүжүт фронтузунче чоруткан болган. Ынчаимайн канчаар — «олутта олча чөк, чыдында чыргал чок» үе-ле болгай.

Чаа Шагаан-Арыгга халдып кээп, дөрт каът бора бажын баарынга доктаараи. «Шагонартэжстрой» трестиниң начальныгы улуг, мөге-шыырак эът-ханныг, бедик эгиннерлиг эр — Леонид Николаевич Ткаченко бисти эвилеп-ээлдек хүлээп алган. Тываның Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черинең даргазы К. Э. Кудажы чораан хөрээн допчулап таныштырган. Чогаалчылар организациязы Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу — Чаа Шагаан-Арыгны шефке алганын ол дыңнаткан. Тудугнуң дутайында, ооң маадырларының дугайында чогаалдарны бижиир сорулга салдынган. Тудуг черинге чогаалчылар доктаамал келдир. Бо талазыбиле чамдык чогаалчылар шагда-да бижип эгелей бергилээн. Олег Сувакпит бижип эгелээн чогаалын үргүлчүлеп турар. К. Кудажы боду «Дээрде дангына» деп шинни бижип дооскаш, дужаганын база чугаалады. Бо талазыбиле еске-даа эштер ажылдап турар. Чаа Шагаан-Арыгның библиотеказын шефке алганын база дыннаткан. Баштайгы удаала чогаалчылар бот-тарының ат салган номнарын белекке бергеннер. Бо буянныг херекке бистиң чуртувустуң хөй национал акы-дуңма чогаалчыларын киржирин база дилээр деп турар.

— Кончуг-ла байырлаңчыг чүве-дир — дээш, Леонид Николаевич тудугнун чоруп турарын, Тывага чалгып кээр далай дугайын база допчудан таныштырган. Чаа Шагаан-Арыг хоорайның схема-чуруун алгаш, хоорай кандыг болуруи тайылбырлап олурган.

— Ам кол-ла күштү чылыдар болгаш суг дамчыдар участоктарже салып турар бис. Тудуг талазы-биле тускай эртемнигler чедишпейн турары-биле чамдык ажылдар арай озалдап турар ийин. СтудентилериҢ тудуг отрядтары харын эки дузалашкаш баардылар. Ам тудугда бүдүн чартык муң кижи ажылдап турар, бистиң чурттуң акыдуңма улустарының барык 40 ажыг нациялары бар — деп, начальник немей чугаалады.

Өзүп, сайзырап олурар чаа хоорай-биле таныжып чоруп каан бис. Ийи аал ишти чуртаар ыяш бажыңнардан эгелээш, 5-6 каът туувбу, даш-бетон бажыңнар микрорайоннар санында өзүп турар. Кайгамчык бедик көдүрер краннар ында-мында дээрде үзүп алган ышкаш шаарага берген ажылдап тургулаар. Чаа Шагаан-Арыг — чаа үениң ёзулуг чараш чаагай хоорайы болур деп чүвени бо-ла бүгү тудутлар, машина-техника болгаш ооң чаагакчылары — тудугжуларның шевер ажылжын көргүзүп турар.

Район солуну — «Улуг-Хемде» чечен чогаал каттыжышкыны — «Улуг-Хемниң чалгытларының» кичээлинге база чораан бис. Чогаалчылар эвилелиниң консультантызы Александр Даржай каттыжышкынның киржикчилериниң шүлүктерин сайгарган. Ажыктыг арга-сүмени катkан. Киржикчилерниң чаа чогаалдарын база дыңнадывыс.

Улуг-Хемниң улуг-биче оглу, кызы чогаалчылар бистерни чылыы-биле уткуп, чогаал ажылын кончуг сонуургап, сеткил-чүректиң ханызындан хөөрежип тургулаан. Номчукчуларга отчётдувусту берип, чаа планнарывыс-биле таныштырып чораан бис.

— Ам школа тудуунуң бригадазынга баар бис — деп, «Улуг-Хем» солуннуң редактору С. Т. Ондар дуу-ла бедик кран аданда кызыл туулбудан үнүп бар чоруур тудугже айтты.

Чапсар аразында тудугжулар ол-ла тудуунга чыглы хонуп келген. Чаа-ла салып үндүрүп бар чоруур ханалар кырында бир-ле театрда ышкаш олургулапкан, чамдыктары ханаларда чөленп тургулап алган, хөгүүү аажок хөөрешкен тургулаан. Шалыпчы тудугда партбюро секретары Кежик-оол Түлүшович Чөреве ужуражыышыныны ажыткаш, К. К. Кудажыга сөс берген. Тываның Чогаалчылар эвилели Чаа Шагаан-Арыг тудуун шефке ап турар дугайын дыңнадып, тыва чогаалчыларның ажыл-чорудулгазын чугаалап бээрге, тудугжулар сеткил ханып дыңнаавнар. Ооң соонда чогаалчылар база-ла боттарының чогаадыкчы ажыл-ижин таныштырып, шүлүктерин номчаавнар. Шүлүкчүлер Светлана Козлова биле Александр Даржайның шүлүктерин тудугжулар онза сонуургаавнар.

Бо тудугну, шынап-ла, Бүгү-эвилелдиң комсомолчу шалыпчы тудуу дээнн байырланчыг. Мында кайын-даа келген, кандыг-даа эртем-билиглиг ооллар, кыстар бар. Олар ёзулуг-ла Улуг-Хемниң уругдарыы апарган ажылдап, чурттап турарлар.

Үйгу чок Улуг-Хемниң ажытөлү — орлан эрес ооллар, кыстары шалыпчы тудуу Чаа Шагаан-Арыгны шак мынчаар ийи эдээн астып, ийи билээн берзенип каапкан тудуп турарын көөрге, шында-ла Улуг-Хем мшкаш өргүн болгаш күчү күштүг-дүр.

Л. ЧАДАМБА,
чогаалчы.

МӨӨГҮЛЕР — АЖЫКТЫ

Күс — мөөгүлөөр үе болгай. Арга-ыяштың байлаан ажаан, арыглап болбаазыралыр ажылды массалыы-биле кылып турар кооператорларның ажылы улам немешкен. Центросоюзтуң чайгаар үнген черлик катчымистер, мөөгүлөр, ары чигнери болгаш эм-таң үнүштер садын алыр талазы-биле эргелеливиң начальныгы В. Разумовааның чугаалаавы болза:

— Бо чылдың мөөгү ажаан алыр ажылының онзагай чүүлү — ооң үнген девискээриниң калбарганы болур: аъш-чемниң ол үнелиг продуктузун чүгле РСФСР-ниң болгаш Белоруссияның шаг-шаандан бээр чаңчыл болган мөөгүлүг районнарындан эвес, харыы база ооң үнген чаа черлери— Украинаның барыын областарындан, Казахстандан, Сахалиниден база садын ап турары болур.

Чижек сапаашкындан алгаш көөрге, бистиң чурттуң аргаарыгларында чем болур мөөгүлериниң биологтуг курлавыры барык үш миллион тонна бээр турар. Ынчалза-даа амдыызында ону чылда-ла 30 муң тоннаны белеткеп турар. Ол продукцияны улам хөйүү чыып алырының аргалары бар. Ындыг курлавырларның бирээзи — мурнунда бистиң белеткевейн турганыывыс мөөгүлерни чондан садын алгаш, болбаазырадыры болур. Чижээ, Владимир областың кооператорлары янзы-бүрү хевириниң чиир мөөгүлерни хүлээп ап турар. Ында мөөгү хайындырып, болбаазырадыр 450 черлерни тургускан болгаш оларның түс бүрүзү-ле мун-мун гектар черден едүжүттүр» ажаан ап турар.

Мөөгүлерни чыып, арыглап, болбаазырадырының планын Смоленск, Вологда, Амур, Мурманск болгаш өске-даа областарның кооператорлары күүсеп...

И. ЗУЕВ,
СЭТА-ның корр.

Москва.

В. Пивоваровтуң «Мөөгүлер» деп фотоэтюду.

ХАНДЫКШЫЛДЫГ

Юрий Ондар шыдыраа ойнаарынга, шыдыраа бодалгаларын тыварынга хандыкшылдыг. Бо аныяк кижи Самагалдайның Сельхозтехника салбырында бухгалтер боон ажылдап турар. Хөл шыдыраага ооң онзагай чедишкини чок, ынчалза-даа район маргылдаалаарынга үргүлчү киржип, шыдыраанын бодалгаларын тывар конкурстарга, олимпиадаларга идепкейлиг чоруун көргүскен.

Бот-идепкейлиг чоруктан шыдыраа талазы-биле янитн культура бедирип, бот-тываныгыр чогаадыкчы чоруукче чүткүл тыптыры билдингир. Чоокта чаа Юрий меңээ чогаадып алганы шыдыраа бодалгазының схемазын көргүскен. Схеманың, ооң тывызыксыг кежүүлериниң аргалары чараш болган. Ол кежээ Юра бодалгазын долузу-биле тургузуп апкан. «Сээң мооңу солунгадаа парлаар болза ажырбас чүве-дир» — деп, ооллуң баштайгы ураң чогаадылгазын деткидим. Ылаңгыя эге көштүң чаражы аажок, кара поянның туружун шимчедир ажык шөлдүң хостуг апарганы шыдыраачыларның сонуургалын кыпсып кээр, кежуплексээни келдирер, шөлде фигураларның туружу бөдүүн болгаш хостуг, оларның саны чүгле чеди.

Шыдыраа чогаадылгазының ураң аргаазын тургузуп болурунук херечизи Юрада барын үе бодалга бадыткап турар. Ам аныяк кижиге колгла түүл шыдыраага мергежилин улам бедидип, чогаадыкчы ажылын хей-аът-биле үргүлчүлээри.

П. АРТАМОНОВ.

Тес-Хем район.

ПУШКИННИҢ ЧАРЫЛГАЗЫ

Пушкинниң «Сибирь руиктериниң тамызында» деп чалбыыштыг чагаазын декабристерге чажыды-биле чедирген чарылгазы кым турганы? Горькийниң ураң түүл музейининң шыгжамырларындан тывылган түүлдер ооң дугайында, тодаргайлаарга, ол кижиниң овур-хевириниң дугайында алаан шыи түүлду тодаралып болур.

Баштай ооң дугайында допчу төөгү. Шүлүкчүнүң чогаал ажылының шинчээчилериниң санап турары-биле алырга, ол бодунуң шүлүүн кадыннар Волконская биле Трубецкая олларның ялалаткан ашактарының салым-хүүзүи үлежирибиле Сибирьже чоруптарының мурнунда-ла бижээн бооп турар. Пушкин ол әрёс-дидим хөрээженнер-биле таныш, оларның дидим чоруун магадап турган болгаш оларның-биле ол шүлүүн чорудуптуп болур-даа турган. Ынчалза-даа ол еске кижини — Никита Муравьевтуң калайы Александринаны шилип алган. Ол Сибирьже сөөлүүредир чоруткан. Ооң ону шилип алганы база таварылга эвес. Амгы үеде билдинип келгенин ёзүгаар алырга, декабристиң ол кадайы шүлүкчүнүң ырак төрели турган чүве-дир. Ынчангаш ол ашааның чоогунга чурттаарының дугайында ооң кайы хире кызымаккай ораладашканын, бажыңынга уруглары болган аарыг адазин каттаи (оларны ол ооң соонда кажан-даа көрбес), ырак-узак оруукче кайы хире шиитпирлиг чорупканын билир турганы тодаргай. Ындыг быжыг аажы-чаңныг кижиге ол айыылдыг даалганы бүзүреп-даа болур турган.

П. Ф. Соколовтуң чураанны А. Г. Муравьеваның портреди калбаа-биле билдингир. Сенат шөлүнге тура халыышкынныи соонда дорааи чураан ол портретти Петропавлов шивээзинде Н. Н. Муравьёвка дамчыткан болгаш ону ол шөлүлгеже алгаш барган. Ам ол чурук Эрмитажта кадагалаттынып чыдар. Горькийниң чурулга музейинден ооң еске база ийи портрет тывылган. Ооң бирээзин Эрмитажта чуруктаи эрте, кажан каржы шиидилге дугайында чүү-даа билдинмес турда, өскезин — Муравьёваның Сибирьже дораанна чоруур деп турганының мурнуу чарыында чураан болган. Чурукчулар А. И. Поговкин биле Я. Ф. Яненконуң ол ажылдарының аразы бүдүнчартык-ла чыл болган, ынчалза-даа чуруктаа кижиниң овур-хевиринде, аажы-чаңында-даа кайы хире ылгал барын ол чуруктар көргүзүп турар! Ооң бирээзинде тамчыктыгчаагай өөрүшкүдүг кылдыр төрүттүнген кайгамчык чараш хөрээженни чуруп каан. Ийиги чуруктаа аар-берге үүлеге таварышса-да, чаныш-сыныш чок хөрээжен кижи көстүр. Яненко калбак демократтыг үзел-бодалдыг кижи болганда, декабристиң кадайының хамааты мөзүүнүң эрес-дидим чоруун өттүр көрүп, магадаанын ооң ол чуруунда илереткен.

Ол портреттер Пашковтарның Нижегородта усадьбазындан музейге Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында-ла келген. Ынчалза-даа олар шыгжамырга ол-ла хевээр чыткан. Ураң түүл эртемденн В. Тиканаиың шинчилел ажылының ачызында ол портреттер ам хөй көрүкчүлерни сонуургадып турар. Ынчаарга ол музейниң ажылдакчылары Пашковтарның Нижегородта галереязынга чуруктар канчап чеде берген оруктарын дилеп тыварын үргүлчүлеп туравлар.

В. ИОНОВ.
СЭТА-ның корр.

Горький.

Республиканың хөгжүм-шии театрының октябрь 10-дан 31-ге чедир репертуары

ТЕАТРНЫҢ 46-ГЫ СЕЗОНУ

Октябрь 10,
В. Кок-оол.
«ХАЙЫРААН БОТ»
(3 кежегелиг драма)
Эгелээри 19 шак

Октябрь 11,
Е. Шварц.
«КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ»
(Ийи көргүзүглүг тоол).
Эгелээри 12 шак.

Октябрь 11,
В. Шукшин.
«ЭРТЕН ЭРТЕ ОТТУП КЭЭРГЕ...»
(Театрга тоожу).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 14,
Лопе де Вега.
«ТЕНЕКПЕЙ»
(Үш көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 15,
Е. Шварц.
«КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ»
(Ийи көргүзүглүг тоол.)
Эгелээри 10 шак.

Октябрь 15,
А. Вампилов.
«АЛДЫ АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 16,
Э. Лабиш.
«ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА»
(Француз водевиль.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 17,
М. Варфоломеев
«КОЖЕГЕЛЕР»
(Ийи көргүзүглүг шин.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 18,
Ч. Ондар.
«730 ХҮННЕР БОЛГАШ ДҮННЕР»
(Ийи кежектиг драма.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 21,
М. Тикомацу.
«ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ»
(Үш көргүзүглүг япон трагедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 22,
С. Михалков.
«ҮШ ХАВАНАК»
(Ыры, танцылыг тоол.)
Эгелээри 10 шак.

Октябрь 22,
Э. Лабиш.
«ТЕРЕЗИН ШЛЯПКА»
(Француз водевиль.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 23,
В. Гоголь.
«РЕВИЗОР»
(Ийи көргүзүглүг комедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 24,
А. Вампилов.
«АЛДЫ АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА»
(Ийи көргүзүглүг комедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 25,
С. Михалков.
«ҮШ ХАВАНАК»
(Ыры, танцылыг тоол.)
Эгелээри 12 шак.

Октябрь 25,
У. Гаджибеков.
«АРШИН МАЛ-АЛАН»
(Ийи көргүзүглүг комедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 30,
М. Тикомацу.
«ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ»
(Үш көргүзүглүг япон трагедия.)
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 31,
Э. Лабиш.
«МИЗАНТРОП»
(Ийи кежегелиг водевиль.)
Эгелээри 19 шак.

Коллективтиг көөру-биле чагыгларны хүлээп ап турар телефоннар: 2-25-49, 2-35-88.

Билеттерни театриың кассазында 11.30-дан 19.30-га чедир садар.

ЧАРЛАЛДАР

ДОСААФ-тың Кызылда каттышкан техниктиг школазы дараазында кежээки курстарга: мотоциклдер, чиик болгаш чүк автомобильдериниң А, В, С, Д, Е, К категорияның чолаачыларынга; III чергеиин радиотелеграфистерине, секретарь-машинакчыларга (хүндүскү болгаш кежээки курстарга), автосоуургактарның I болгаш II класстың чолаачыларынга өөренирин күзээнперни чыырын чарлап турар.

Өөредилгеиин эгелээри октябрь 12-де. Айтырыг тургузар адрес: Кызыл хоорай, Интернационал кудумчузунда 49 дугаарлыг бажың, ДОСААФ школазы.

Ооң-биле чергелештир школаның ДОСААФ Бии-Хем, Таңды, Кызыл болгаш Чөөн-Хемчик райкомнарының чанында салбырларынга чолаачылар белеткээр курстар база ажыттынар.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының өөредилге комбинады сантехниктер болгаш газ база электри каңнакчылары белеткээр курстарның ажыттынарын болгаш аңаа дыңнакчылар чыырын чарлап турар.

Өөредилгеиин 1981 чылдың октябрь 10-дан эгелээр.

Адреси: Кызыл хоорай, Энергетиктер кудумчузунуң 7 дугаар бажыңы, өөредилге комбинады.

Теле Видение

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Горнистер, харыылаңар!». 9.30—«Ыржым Одесса». Ураи-чечен фильм. 10.55 — Япон радиониуи болгаш телевидениениң «Эн-Эйч-Кей» деп уругларга хорунуң концерти. 11.40— Телемедээлер. 14.35 — Документалдыг телефильмнериниң улустар аразының X фестивалиның шаңналдарын алган фильмнер: «Кижи болгаш далай». «Мурманск-198», «Чырыктың үзүктелеп». 15.45 — «Эрткен хүннериниң магадылалы». ССРЭ-ниң улустуң артизи О. Бардиианың киржилгеи-биле концерт. 16.15 — Кипр Республикаиың национал байырлалы — хамаарышпас чорун хүнүнге уткуштур кинопрограмма. 16.30 —«Шевер холдар». 17.00 —«Владимир Шаталовтуң чери болгаи дээри». Документалдыг телефильм. 17.35 — «Миллионнарның лепинчи университедиэ». Хөй-нинтиниң санал-оналыг: ооң тургустунары болгаи дээштиир.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Делегей байдалының допчуалалы». 18.30—Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.05 — «Экономика камналгалыг болур үжүрлүг». 19.15— Бут бөмбүүнге УЭФА кубогу дээш. ЦСКА—«Штурм» (Австрия). В. И. Ленин аттыг тоо стадиоидан дамчыдылга. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35—Спорт программазы. 23.05 — 23.25 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Кара курт». Эртем тайылбырлыг фильм. 12.10— «Бистиң садывыс». 12.40 — И. С. Тургенев. «Адалар болгаи уруглар». 9-ку класс. 13.10 — «Экранны—башкыга». Совет күрүченiң үндезиннери болгаи эргелер. 8-ки класс. Совет ниитилелдиң политиктиг системазы. «СЭКП—Совет ниитилелдиң удуртукчу күжү». 13.40— Я. Смеликовтуң шүлүк чогаалдары. 14.10— Кыска хемчөлдиг ураи-чечен фильмнер программазы: «Ужурашкыже, өөнүк», «Ховаганнар», «Магадылал дугуй». 15.00 — Драматургиия болгаи театр. Режиссерлуң ураи аргазы. 1-ги дамчыдылга. 15.45 — «Дилээшкиниңг аимдырал». Документалдыг фильм. 16.00—18.15 — Чапсар. 18.30— Телемедээлер. 18.40— Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Күскү-кышкы одалга үезинде өрттерни баш удур болдурбазы». Беседа. 19.10— Чарлалдар. 19.15 — «Орус классиктиг дуэттер». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Кымның үнү экил?». Мультфильм. 20.15 — «Пропагандист дугайында сөөк». Телеочерк. 20.45 — Гандболга чурттар аразының маргылдаазы. ГДР-биле ССРЭ-ниң шилиидек командалары ужуражыр. Вильнюстан дамчыдылга. 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Актриса». Ураи-чечен фильм. 22.50—23.50 —«Балет дугайы». ССРЭ-ниң улустуң артизи Н. Фадеечев.

Агаар

Республикага, Кызылга шөкар булуттаар. Соңгу-барыын чүк утланышкынның хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 7—13 градус чылыыр.

Республиканың автооруктарынга көстүрү эки.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 1-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аймыл чок болуруи хуумда магадылавайн тур мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Ооң келирин күзеп тур мен» 9.30, 11.00, 15.00, **«Мөнгүннелчек хөлдер»** 12.30, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кежээки осеранишкин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Шынаа шөлүүн чечектери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциияның адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи ажылырал болгаш совет тургузуг киидистериниң 2-37-13, пропаганда киидизиниң 2-31-75, культураа киидизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47, үлетпүр киидизиниң 2-31-75, чагаа киидизиниң 2-41-27 информация киидизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2158.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01731

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 229 (11727) | 1981 чылдың октябрь 2, пятница | 1925 чылда үдезилеттингеи | Өртээ 2 коп.

КҮСТҮҢ ДАЛАШТЫРЫЫ

Чурттуң ажыл-агыйлары тараа ажаап алыышкынын доозуп турар. ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, тарааны болгаш тараа-бобы культураларны 113,8 миллион гектардан кескен. Ол — планның 95 хуузу-дур.

Орай быжар культураларны ажаап алырынче колхозтар, совхозтар кол кичээнгейни салып турар. Чигир свеклазын, картофельди, тарымал тоорукту ажаап алыры маССалыг чоруп турар.

Чигир свеклазын 2,1 миллион гектардан, азы ону тарааи шөлдүң 57 хуузундан казып алган. Сайзырады ажылдаар будурулгелер муң-муң тонна чигирни кылып үндүрген.

Тарымал тоорун, хөвең, техниктиг есие-даа культуралар сайзырады ажылдаар черлерде кирип турар.

Келир чылдың дүжүдүнүң дугайында ажыл-агыйлар сагыш салбышаан, күзүн чажар тарааларны 33,7 миллион гектарда чашкан, 64,5 миллион гектар аңгыс черлерни аңдарган.

(СЭТА).

ЧАҢГЫС ЭП-СЕТКИЛДИҢ ДЕТКИИШКИНИ

КНО-ныҥ Кол Ассамблеязының Нью-Йоркта болуп турар сессиязынга ССРЭ-ниҥ чазааның көдүргеи чаа тайбың инициативаларын совет кижилер изиг чүүлдүтээнүүшкүн-биле уткаан. СЭКП-ниҥ XXVI съездиниҥ 80 чылдарга ажылдап кылганы Тайбыңның программазынга үндезилээн ол саналдар делегей байдалын кадыкшыдарынче, амгы үениҥ эң чугула айтырыгларын шиитпирлээриниче утланган.

Совет саналдарны деткээн митинг Москваның Владимир Ильич аттыг электромеханика заводунга сентябрь 30-де болган.

Тайбың, чавырылдырыышкын, чепсегленишкинни дүжүрери — чаагай тура-соруктуг бүгү кижилерге эң чугула, сагыш-сеткилди эң-не хайныктырып турар айтырылар-дыр деп, инструменталдыг цехтиҥ ажылчыны, Адаҷурттуң Улуг дайынының хоочуну Е. Мержавинский чугаалаан. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының шылгатыынган утланыышкынынга СЭКП-ниҥ, Совет күрүнеииҥ шынчыынының чаа бүзүредилгеэи ядролуг халапты болдурбас дугайында айтырыгны сессияның хүн чурумунга киирер дугайында КНО-ныҥ Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга Совет Эвилелиниҥ саналы, дайын кыжаныын чайладырынче утланган еске-даа совет эгелекчи саналдар болу берген.

Инженер З. Шевякова мынча деп медеглээн: бодунуҥ ажы-төлдериниҥ аас-кежиктиг болуруи көөру, оларның баштарының кырынга ядролуг чазылдырыгларның өлүмиүт кара булуттары авес, харын келээде каан дээр турарын көөру күзенчиг-дир. Тайбың совет саналдарны бүрүн долузу-биле чүүлдүзүнүп турар бис. Комсомолчу ажылчын кыс Л. Леонова, заводтуң кол технологу В. Базин олар ону шаин-биле деткээн.

Бистиҥ чонувустуң, бүгү кижи төрелгетениҥ амыдыралчы үндезин эрге-ажыттарынга таарымнаан кылдыр көргеш, СЭКП-ниҥ тайбыгга ынак утланыышкыны. Совет Эвилелиниҥ тайбың инициативаларын деткээн илергейлээн, митингиге чангыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

Бүгү делегейге тайбыныҥ камгалап арттырар дугайында могаг чок сагыш салыышкыны дээш СЭКП ТК-га, оон Политбюрозунга, эш Л. И. Брежневке чүректиҥ хамаарышкынын илергейлээн.

(СЭТА-ныҥ корр).

Хову ажылдарының допчулалы

АЖААЛДАНЫҢ ШИИТПИРЛИГ ХҮННЕРИ

Республиканың совхозтарында күскү хову ажылдары уламчылап турар. Сентябрь 29-түң медээзи-биле алырга, тараа культураларын 50,1 муң гектардан кескеп, оон 38,3 муң гектарындан бастырган болгаш шупту 13,1 муң тонна тараа шанда дүжүртүнгеи. Бир гектардан дүжүт 3,4 центнер болуп турар.

Тараа культураларның ажаалдазын Таңды, Каа-Хем, Кызыл районнарның совхозтары шалыпкын темп-биле чорудуп ажылды эдээп адактадыра берген. Ынчалзажок дүжүттүң хемчээли кайда-даа шоолуг авес, түгле Чөөн-Хемчиктиң ажыл-агыйлары бир гектардан 8,2 центнерни ап турар.

Совхозтар тараа культураларының үрезинии 4,8 муң тонна чедир уруп алган, ол дээрге планның 10 ажыг хуузу болуп турар. Ынчалза-даа чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары болгаш специалистери үрезинии эвээш эвести уруп алган хирезинде, ол дугайында отчёттарын ёй-шаанда бербейн турары хомудаанчыг. Чижээ, Таңды районнуң совхозтарында амгы үеде 1270 тонна үрезин бар турда-ла, отчётка ону оон эвээш кылдыр каргүзүп турар. Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Кызыл районнардан киргеи сантүннер база-ла херек кырында байдалга дүүшпейн турар.

Ам совхозтарның удуртукчулары болгаш агрономнары үрезин отчётдуп ёй-шаанда шын тургузарынче кичээнгей салыры-биле чергелештирер, бар үрезиннерни арыглап, чажар шынарынга чедиреринче күштүг мөөнүзээр ужурлуг.

Дүжүдү ажааттынган черлерден савапны ол дораан чыып, пресстеп, сараатгаары азы кыштагларже удур сөөртүп чедирери — хүннүң чугула сорулгаларының бирээзи. Республикада ам 5,4 муң гектар черден 1000 тонна савапны ажаап алган. Ынчалза-даа Каа-Хем, Таңды районнарның ажыл-агыйларындан өске черлерде савап ажаалдазын багай чорудуп турарын айтыр апаар. Кызыл район Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Кызыл районнарның совхозтарының улуг хемчээлдиг шөлдеринде хөй савап ажааттынмайн чыдып берген. Кызыл районда ук ажылды түгле «Тиилелге» совхозта эки чорудуп турар.

Эрткеи чылдарныңга деңнээрге, картофель ногааларны хөй совхозтар тарын өстүрген. Ынчалзажок ук культураларның ажаалдазын чамдык черлерде оожум чорудуп турар. Ногааларны түгле 200 гектардан ажааган болгаш ниити чылданы 1804 тоннага чедирген. Ол дээрге колдуунда помидор, огурец болгаш эрте четчир капуста-дыр. Ылаңгыя «Барлык», «Кара-Хаак», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Улуг-Хая» совхозтарда планнан ажыр өстүрген хөй капуста ам-даа ажаатгынмаан. Белеткел организациялары ук продукцияны хүлээп, сөөртүп алырын озалдадып турар. Кедээ ажыл-агый продуктуларын садып алырының болгаш шынарының талазы-биле инспекцияның ажылдакчылары маргылдаалыг айтырыгларны чогумчалыг шиитпирлээринге идепкейлиг киржип, бар продукцияны бүрүнү-биле садарынга дузалажыр ужурлуг.

Картофельди ниитизи-биле 2138 гектар черден ажааган болгаш 10,8 муң тоннаны шыгжамырларда урган. Күрүнеге 4670 тоннаны саткан болгаш ам-даа 6 муң тоннаны садар арга бар, картофельдиң дүжүдү эрткеи чылларныңдан эки болган.

Совхозтар картофель үрезинии 5 муң тоннаны уруп алган, ол дээрге планның 65 хуузу болуп турар. Чөөн-Хемчик, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйлары үрезин урарының планын 30 хуу, Каа-Хемниң — 46 хуу, Кызыл районнуң — 15-ле хуу күүседкен. А Бай-Тайга районнуң совхозтары бо ажылче ам-даа кирбээн. Ук ажылдың темпизин дүргедип тургаш, бердинген планны ыяап-ла күүседирин ажыл-агый бүрүзү чедип алыр ужурлуг.

Аңгыс андарылгазын 44,1 муң гектарда чоруткан, ол дээрге планның 31 хуузу-дур. Бо ажылды Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларында эп-не куду темпилиг чорудуп турар, район бо талазы-биле планын түгле 15 хуу күүседкен. А Тожу, Бай-Тайга, Өвүр районнарның совхозтары аңгыс андарылгазынче ам-даа кирбээн.

«Күш-ажылдың хостуу», «УТБА 25 чылы», «Барлык», «Ленинчи орук», «Революцияның чалбыыжы», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтарның удуртукчулары болгаш специалистери хөй чылдыг сигеннер үрезинии чидириг чок ажаап алырынче түгүлә кичээнгейни салыр ужурлуг. Келир чылын республиканың совхозтарынга хөй чылдыг сигеннериин тарылга шөлдерин улгаттырары амгы үрезин ажаалдазын чедиишкинниг организастаанындан кол хамаарыр апаар.

Допчулады Кедээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери кылган.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛ: БИРГИ ЧЫЛЫ.
ЧЫЛДЫҢ ПЛАННЫГ ОНААЛДАЛАРЫН БОЛГАШ ХҮЛЭЭЛГЕЛЕРНИ КҮҮСЕДИР ДЭЭШ СӨӨЛГҮ КВАРТАЛДА ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААЛ

«Тыва кобальт» комбинат—республикада мурнакчы. будурулгелерниҥ биргээзи. Ында гидрометаллургия цегииниҥ коллективи социалистиг чарыштың мурнуку одуруун ээлеп, продукция будуреринге эвээш эвес үлүүн киирип турарлар. Дуржулгалыг аппаратчиктер В. М. Сучкова, Н. С. Донгак, В. Я. Дорофеева болгаш өскелер-даа үеии мурнап турарлар.

ЧУРУКТА: аппаратчиктер (солагай таладан) В. М. Сучкова, В. Я. Дорофеева, Н. С. Донгак ажыл үезинде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЫЛЫ ЭГЕЛЭЭН

Республиканың районнарынга, Кызыл, Ак-Довурак хоорайларга, Хову-Аксы суурга партия, комсомол чырыдыышкынының, экономиктиг өөредилгениҥ кичээлдери дүүн эгелээн. Олар шуптузу «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде. Чонның күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удуртулгазында» деп теманы өөренген.

КЫЗЫЛ. СЭКП обкомунуң марксизм-ленинизм университединиҥ биргн курузуның баштайгы кичээли Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга болуп эрткен. Биргн тема талазы-биле лекцияны партия обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңының консультантызы Л. С. Зорина кылган.

Наймыылалдың будурулгелеринге, тудуг, садыг, транспорт, өөредилге, албан организацияларынга кичээлдер эрткен. «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинге, хоорайның харылзаа белдиринге, септелге заводунга, республика эмнелгезинге болгаш өске-даа коллективтерге политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгениҥ кичээлдери организастыг эрткен. Орта эрткен кичээлдерге партияның болгаш совет улустуң чаңгыс эвин улам ынай бижыглаарының айтырыгларын тодарадып, оон үндезини чүдеп дээрзин көргүскен.

КАА-ХЕМ СУУР. СЭКП ТК-ның партия өөредилгезиниҥ дугайында доктаалынга дүүштүр партия, комсомол чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгениҥ школаларының, теоретиктиг семинарларның, оон пропагандистериниҥ, дыңнакчыларының четчеглээшкинии партия организациялары чоруткан. Ол ёзугаар будурулгелерге, совхозтарга өөредилге чылы организастыг эгелээн.

«Көк-Тей» совхозтуң сүт-баразын фермазынга, хаваң комплекизинге, район төвүнүң холушкак садыынга, харылзаа белдиринге болгаш еске-даа черлерге кичээлдерге дыңнакчылар эң-не идепкейлиг киришкен.

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АВАНГАРДЫНДА

«Ядролуг халапты болдурбас» деп, КНО-ныҥ Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга көөр кылдыр Совет Эвилелиниҥ киирген Декларациязының төлевилелин — чаа совет тайбың инициативаны бүгү делегейде калбаа-биле үнелеп көргеи.

● БЕРЛИН. ССРЭ-ниҥ өске-даа тайбың эгелекчи саналдары шыкаш бо-даа совет санал болза, кижи төрелгетеигге халапгыг үржүктарлыг болур ядролуг дайынны болдурбазынче углаган тодаргай хемчеглерни саат чок алырының эргежок чугулазы-биле болдунган деп, ГСЧП ТК-ның органы «Нойес дойчланд» солуп бижээн.

Боо-чепсекти эдере будурерин империалистиг балыгер дыка күштелдире берген амгы байдалда ол Декларацияны хүлээп алыры аажок улуг үжүр-дүзалыг болур ийик деп, ук солуп демделээн. Делегейниҥ парын байдалындан ушгунуп үнериниҥ оруктарын, дүшкүүрлүг чорукту чавырылыышкынын, улустар арагында кады ажылдажылганы бижыглаарының оруктарын Совет Эвилели айтып турар.

* * *

● НЬЮ-ЙОРК. «ССРЭ-ниҥ чаа саналы Совет күрүне тайбың дээш демиселдиҥ авангардында чорун турарын бүгү делегейге бо-даа удаада база дагын бадыткады» деп, америк «Нью уорлд ревью» журналдың кол редактору М. Бектел медеглээн. Ол санал Совет Эвилелиниҥ улуг Ленин үндезилээн тайбыга ынак даштыкы политиказындан дөстелип турар деп, ол чугаалаан.

Совет инициативаның онза чугулазын болгаш чогуур үеэнде болганын айткаш, М. Бектел тайбыныҥ болгаш дайынның айтырыглары бүгү кижи төрелгетеиниҥ сеткилин дүвүредип турар, түге дээрге боо-чепсекти кажангызындан-даа артык эңдерилдир будуруп туруп берген Каттыгкан Штаттарның буруузу-биле ядролуг чепсекти демисеижил үнүшкүнүүн кыжанын улам боттуг апарган-дыр деп онзалап демделээн.

● САН-ФРАНЦИСКО. Ядролуг халапты болдурбас деп Декларацияны хүлээп алырының дугайында Совет Эвилелиниҥ кедүргеи саналын кеткү америк төөгүчү болгаш хөй-ниитичи ажылдакчы Г. Аптекер кижи төрелгетеиниҥ дугиинап чурттаарынга кызаныышкынны чок кылыр дугайында сагыш салыышкынны сиҥниккеи, ёзулуг чогуур үеэиинде болган санал-дыр деп адаан.

Ол инициатива биргн төрееиниҥ чугула херээжге — ядролуг узуткаашкынның айылындан кижи төрелгетеиниҥ адырын алырының херээжге дыка улуг база бир салыышкын-дыр деп, ол чугаалаан. Совет Эвилели ядролуг араатанзыг дайынны болдурбас дээш демиселдиҥ бажында чүткүлдүг болгаш күзел-сорукгуг чоруп турар. Ол чаа инициатива бүгү кижи төрелгетеиниҥ алыс күзел-түткүлдерииге тааржыр, ынчангаш аңаа боттуг мөзүлүг харыыны бээр ужурлуг.

* * *

● АДДИС-АБЕБА. Совет Эвилелиниҥ чаа тайбың инициативазынга «Эфиопиязи гераль» солуп бедик үнелээшкинии берген. Декларацияның совет төлевилели делегейниҥ чаа дайынының боо-монгузубиле ойнаарын сарыыл чөкка уламчылап турар ыдыг кижилерге эң ыдыгны сагындырыг-дыр деп, ол солуп онзалап демделээн. Ол Декларацияны хүлээп алыры «баштайгы ядролуг согуушкүүнүң доктриналары» дижир чүвениҥ Пентагонда болгаш НАТО-ныҥ шериг штабтарында олурар авторларының ажыл чорудулгазынга чогуур үнелээшкинии кылыр арганы бээр. Чаа дайынның кыжанының кыынын чайладырыы болгаш улустар арагына айыыл чок чорукту быжыглаары — кижи төрелгетеиниҥ мурнунга бүгү күрүнелериин ыдыктыг хүлээлгеи-дир деп, ол солуп бижээн.

(СЭТА).

„ЧАЙЫН ШАНААҢ...“ азы чамдык культура албан черлериниҥ кышка белеткели

Рейд

«Кыжын терген септе, чайын шанаак септе» деп мерген сөстүң сагындырыы аңаа эвес. Культура албан черлериниҥ кышка белеткели шак ол мерген сөстүң сагындырыынга дүгжүп турар бе? Ол талазы-биле байдалды хынап көөр дээш Тыва радио биле «Шынның» каттышкан рейдизин Кызыл районуң чамдык черлериие чоруткан.

Кызыл районда культура албан черлериниҥ кышка белеткели ниитизи-биле багай эвес. Район төвүнүң «Мир» культура бажыңы, «Тиилелге» совхозтуң Кур-Чер суурда Культура бажыңы, Элегес-Аксының, Баян-Колдуң, Терлиг-Хаяның культура бажыңнарының болгаш библиотекаларның, чамдык музыка школаларының кышка белеткели ниитизи-биле эки.

«Тиилелге» совхозтуң Кур-Чер суурда Культура бажыңы (директору М. Эрендей) чайын бир кезекте ажылдаваан, лекция, беседа болгаш темалыг кежөөлер дээш чергелиг түүлдер барык болбайн турган. Ол дугайында хомудалдар тургулаан. Ам ында байдал экижээн. Культура бажыңының иштин-даа, даштын-даа эки шынарлыг чугайлаан. Суур ортузунда ийи каът бажың кайы ыяктан чырык чаагай кылдыр кестүр. А оон иштинче кире бээрге, база-ла дозулап, кылайтыр лактаан, чаа кылган түүлдер каракка илдигер, арыг-силиг. Культура бажыңының ийиги каъдында библиотека. Оон шалазы база дозулаттынган, хаваңы чугайлаттынган, соңгалары улуг, чырык чаагай.

Библиотека эргелекчизи М. Чигден Мишусинскиниҥ культура чырыдыышкын училищезин дооскан, эртем-билиндаа, арга-дуржулгазы-даа четчир кижи болду. Ол түгле номчукчуларга ном үлеп бээри-биле кызыгаарлаттынмас, хөй-ниити ажылынга база идепкейлиг киржип турар. Культура бажыңының боттывынгыр артистериниҥ агиткультбригадазының удуртукчузу база ол. Оон удуртқан бригадазында 12 кижи доктаамал киржип, ылаңгыя сезонныг ажылдар үезинде солуп программалыг концертти тургускаш, малчыннарга, ховушөлде ажыл-ишчилерге бараалгадып чоруп турар.

— Лекция, беседа, янзы-бүрү темалыг кежөөлер, номчулга конференциялары дээш кылган-даа, кылыр-даа түүлдер хөй. Ам октябрь 14-те Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи» деп номунга номчулга конференциязы эрттирер бис. Чылда номчукчулар саны 600 чедирер узурлуг бис. Ам бо тос айлар иштинде бистиниде 529 номчукчу чедип турар. Культура бажыңының ботгывынгыр артистериниҥ агитбригадазының удуртукчузу база ол. Оон удуртқан бригадазында 12 кижи доктаамал киржип, ылаңгыя сезонныг ажылдар үезинде солуп программалыг концертти тургускаш, малчыннарга, ховушөлде ажыл-ишчилерге бараалгадып чоруп турар.

— Лекция, беседа, янзы-бүрү темалыг кежөөлер, номчулга конференциялары дээш кылган-даа, кылыр-даа түүлдер хөй. Ам октябрь 14-те Ф. Угловтуң «Чон аразында кижи» деп номунга номчулга конференциязы эрттирер бис. Чылда номчукчулар саны 600 чедирер узурлуг бис. Ам бо тос айлар иштинде бистиниде 529 номчукчу чедип турар. Культура бажыңының ботгывынгыр артистериниҥ агитбригадазының удуртукчузу база ол. Оон удуртқан бригадазында 12 кижи доктаамал киржип, ылаңгыя сезонныг ажылдар үезинде солуп программалыг концертти тургускаш, малчыннарга, ховушөлде ажыл-ишчилерге бараалгадып чоруп турар. Культура бажыңының боттывынгыр артистериниҥ агитбригадазының удуртукчузу база ол. Оон удуртқан бригадазында 12 кижи доктаамал киржип, ылаңгыя сезонныг ажылдар үезинде солуп программалыг концертти тургускаш, малчыннарга, ховушөлде ажыл-ишчилерге бараалгадып чоруп турар. Культура бажыңының боттывынгыр артистериниҥ агитбригадазының удуртукчузу база ол. Оон удуртқан бригадазында 12 кижи доктаамал киржип, ылаңгыя сезонныг ажылдар үезинде солуп программалыг концертти тургускаш, малчыннарга, ховушөлде ажыл-ишчилерге бараалгадып чоруп турар. Культура бажыңының боттывынгыр артистериниҥ агитбригадазының удуртукчузу база ол. Оон удуртқан бригадазында 12 кижи доктаамал киржип, ылаңгыя сезонныг ажылдар үезинде солуп программалыг концертти тургускаш, малчыннарга, ховушөлде ажыл-ишчилерге бараалгадып чоруп турар.

Септелге болгаш дериг-хөрекселдерни, ойнаар түүлдерни тывар, ыңай-бээр үнүүшкүннерде Культура бажыңының бот-тывынгыр артистерии, библиотека ажылдакчыларын машина-хөлге-биле хандырар талазы-биле «Тиилелге» совхозта (директору В. Оюп) байдал эки.

Культура бажыңын капитал септелгеге киирген турган. Аңаа чарыгдаары-биле совхоз 80 муң рубльди үндүрүп берген. Херек кырында амга чедир 50 муң рубльди чарыгдаан. Ам 30 муң рубльди Культура бажыңынга эң чугула херек түүлдерге чарыгдаар. Сценага күштүг электри чыры бээр тускай хөрекселди тыварын оралдажып турар. Бо чылын шалаларны солуп чаарткан, садчайлар база чаа. Алды метр узун дурттуг чаа экранны база аскан. Ол Культура бажыңын республиканың хөгжүм-шии театрының коллективи шефке алган. Олар улуг дузаны көргүзүп турар. Шиилиг, концерттиг бо-ла аалдап кээриндеи аңгыда, ажыл-агыйжы боттуг дузаны чедирип кээрлер. Чижээ, Культура бажыңының даштын, иштии каастаарынга ийи чурукчуну театр чорудуп берген. Оларның чогаадыкчы ёзу-биле каастап кылган түүлдери культураның одаанга дыштанып дээш келгеннериҥ эстетиктиг таалалын хандырып турар. Культура бажыңының одалга системазын контораның одалга системазы-биле кошкан.

Ол-ла суурда ургуларның музыка школазы база ажылдап турар. Ында беш тускай эртемниг башкы ажылдап турар, 89 өөренчиги өөренип турар. Хөгжүм хөрекселдери четчир. Школаның директору Монгуш Мөнге-Баир септелгени чогуур ёйүнде эки организастап чоруткан. Өрээлдер чугайлаттынган, шала болгаш стол, сандайлар дозулаттынган. Класстар чылыглаттынган. Одаар түүл бар.

Оон кожазы «Шамбалыг» совхозтуң Культура бажыңының эжиниҥ аксынга барып доктаадывыс. Каранғы улуг залче кире бээривиске, ийи аныяк кыс столда бедиктенип алган соңгалар чылыглаан турлар.

— Септелге сөөлгү чылыглаашкын-биле дооступ турары ол бе?— деп ойнай-сылдай айтырдывыс.

— Чо-ок, септелге көңгүс чоруттуңмаан. Бо соңгаларның улуун көрүңер даан, кыжын хыраалаар, соок боорга, даргалар сода бирээзин дүй шавар деп дугурушкан. Ол чугаа бүтпес хире боорга, чуду-карааныга кирип, чылыглай бердивис— деп, уругларның бирээзи тайылбырлады.

Ам безин соок хат оон-моон — шалазындан, хаваларындан үрүп кээр, диңиренчиг болду. Чугайлаттынмаан, дозулаттынмаан; батареяларны ындамында, та кажан чүве, козураартыр кагылапкан чыткылаар. Чамдык өрээлдерде дүүдуктеи дамды саарлып бадып турар, оон адаанда таатар дола салгылап каап. Батареяларның үрелген черлерин кылыр дээш, даштын оңгарны шала каскаш каапкан. Ону кылыры-биле совхозтуң слесары Ө. Байысылаңны быжыглаан. Ынчалза-даа ол орта ажылдавас, слесарь чаңгыс ол болганда, ону оске черлерже база чардыктырып аппаар.

Библиотека турар, 150 хире олуттуг, улуг залдыг болгаш еске-даа өрээлдериг улуг чаагай бажыңы № 1719 кежуп чоруур механизастаттынган колонназың тудугжулары кылып, ийи чыл мурнунда ажыглалга киирген. Ону хүлээп алырда, совхоз директору (О. Саакпан турган) ат салып хүлээп алган. Дүвү-далаш-биле карак чаап кылган тудугжулар түү боор, ат салдынган соонда хөй акшаны карманнапкаш, дургеннер карак ажыт арлы бергеннер. Ажылды кылганының шынары ындыг куду болган.

Ук Культура бажыңын капитал септелгеге чазын-на киирер турган. Ол дугайын Шамбалыг кедээ Совет күүскомунуң даргазы К. Десписекке, совхозтуң удуртур ажылдакчыларынга Культура бажыңының директору Анна Кара-Сал чеже-даа дыңнаткан. А олары сезонныг-ажылга чардыгып, «силер үүрмек септелгени —оода соңгаларны чылыглаан ап турунар, а бис, азы кедээ Совет одалганы болгаш улуг септелгени харылзаар бис»— деп, ол аныяк кижини ыттан эрттирипле турган. Шаг-үе маиаар авес, соок чоорту дыңыып, кыш мырыңай эргинде чоок-шулап келген. А Культура бажыңында чаңгыс кадаг-даа каактынмаан, одаар черде чаңгыс машина хөмүр-дашдаа дүжүртүнээн.

Бо фактылардан-даа алгаи көөрге, «Шамбалыг» совхозтуң директициязында (директору Х. Ховалыг), парткомда (секретары М. Монгуш), ажылчын комитединде (даргазы Д. Мылдык), кедээ Советте (күүскоп даргазы К. Десписекек) ажылды чаңгыс талалаар, бот-боттарынче чууй кагжыр чорук бары илдең-дир. Культура ажылын ынчаар тоомчага албазының уржуундан ыңдыг чаржыныг байдал чылдың-на үргүлүлеп турар.

Кадрлар дугайында айтырыг — база кол айтырыгларның биргээзи. Ындыг турбуже, «Шамбалыг» совхозтуң директициязының болгаш кедээ Советтиң талазындан ону көңгүс тоомчага албас чорук бар. Аиаа хамаарыштыр ийи чижекти көргүзүп көрээлп. Культура бажыңына хөөмейлээр, сыгыртыр баянист В. Монгуш дээр аныяк специалист ажылдап турган. Ынчан агиткультбригаданың ажылы эки турган. В. Монгушка чурттаар бажың ордерин бербээн. Сеолунде кээп, ег-бүлелиг, чаш уруглуг В. Монгушту «сен ордер чок-тур сен» дээш, ажылындан үндүрүкен, ол бажыңда совхозтуң удуртур ажылдакчыларының биргээзиниҥ төрелии киирип каан. Баянист ам канчаар, ег-бүлези-биле оон көжүп чоруур ужурга тавырышкан. Оон соонда агиткультбригаданың ажылы соксаан. Тускай эртемниг специалист Культура бажыңының директору А. Кара-Салды база-ла чурттаар бажың-биле хандырбаан. Ол талазы-биле айтырыгны совхоз директициязынга-даа, ажылчын комитединге-даа ам ийи чыл ажыг уе иштинде тургузуп келген. А. Кара-Сал ам ег-бүлелиг апарган, ынчалза-даа тускай бажыңы чок, ол ам ажы-төлдүг, ег-бүлелиг утбазының бажыңында, ында ам шупту—11 кижи чурттап турар.

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниҥ Министрлер Чөвүлели «Кедээниҥ чурттакчы чопунуң культура хандырылгазын улам ыңай экижидер талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды 1977 чылда хүлээп алган болгай. Ында боттарынга хамаарышкан Культура бажыңнарын, клубтарны септээр, одаар түүлбиле; бүгү-ле культура ажылдакчыларын чурттаар бажың, одалга-биле хандырар дугайында тодаргай айыткан. А Шамбалыг кедээ Советди, совхозтуң удуртур ажылдакчыларын ук доктаалды күүсетпейн турар. Оон уламындан ында культура одагларының байдалы шак ыңдыг дүвүренчиг байдалда-дыр.

Рейд бригадазының кежигүннери:

К. МОНГУШ, радиокомитеттиң корр., Г. БЕССМЕРТНЫХ, районнуң төпчүткен библиотека системазының директору, К. ЭКЕР-ООЛ, «Шынның» корр.

Туранская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

ЭКОНОМИКА КАМНАЛГАЛЫГ БОЛУР УЖУРЛУГ

Эргим номчукчулар! «Шын» солуннуң арыннарынга «Экономика камналгалыг болур ужурлуг» деп рубриканың адаанга үлетпүрнүң, көдээ ажыл-агыйның болгаш өске-даа адырларның бүдүрүлгелеринде материалдыг болгаш күш-ажыл курлавырларының камналгазының байдалының дугайында материалдар доктаамал үнер. Ынчангаш силерниң ажылдап турар чериңерде, бүдүрүлгеңерде камналга чуруму канчаар сагыттынып турарын бисче бижиңер.

ЧЕРНИ ЧӨП АЖЫГЛААР БОЛЗА...

Эвээш кижи ажылдап тургаш, хөй продукцияны бүдүрери дээш ышкаш, бичe хемчээлдиг шөлден хөй дүжүттү өстүрүп алыры дээш демисел — ол база-ла черни камныг, чөп ажыглаарының бир хевири дээрзи билдингир. Ынчалзажок чонуң эң үнелиг байлаа — черни чогумчалыг ажыглавайн турарының фактылары бистиң республиканың совхозтарында эвээш эвес. Ол чүгле ажыл-агыйларның боттарының эвес, а үстүкү удуртур органнарның бүрүүзүбиле база болуп турар. Чижек кылдыр Кызыл районда «Кара-Хаак» совхозтуң ногаа шөлдеринде байалды ап көрээлиңер.

Ажыл-агый эрткен чылын 500 тонна капустаны, 30 тонна помидорну болгаш 40 ажыг тонна огурецти өй-шаанда ажаап ап ыдаваанындан база белеткел организацияларының хүлээп албайн барганындан үрээн. Бо чылын кара-хаакчылар 99,5 тонна помидорну база 100,4 тонна огурецти бүрүнү-биле ажаагаш, күрүнеге дужааганкар. Оон аңгыда 700 ажыг тонна капуста амга чедир дужаатынган. Ынчалзажок ам-даа оон чартыындан хөй продукцияны шөлден ажаап, садыг организацияларыга дужаары негеттинип турар.

Капуста ажаалдазы чүге ынчаар орайтаның? Мында элээн каш чылдагааннар бар. Бирээде, тарылга шөлүн чөп ажытлавайн турганындан ындыг байдал тургустунган.

— Капуста шөлүнүң хемчээлин бичелеткеш, гектар бүрүзүнден дүжүттү улгатпыр дугайында айтырыгны чогумчалыг шинтпирлээрин районнуң-даа, республиканың-даа удуртур органнарындан каш чыл улаштыр дилеп келгеш, мынчага чедир аңаа тодаргай харыы ап шыдавадывыс — деп, ногаажылар бригадазының бригадир-агроному М. Бутанаева чугаалады.— Ногаа өстүрер талазы-биле бистиң дуржулгавыс бедээн, 35-40 гектарга капуста рассадазын олурткаш, 70 гектар черден алырын планнаан дүжүттү чайлыг өстүрүп алыр аргалыг апарганывысты кым-даа эскерип, өөренип көөр хөңнү чок-тур. Экономиканың камналгалыг болуру чогум-на мындыг айтырыгларны таарыштыр шинтпирлээриндең эгелээр эвес бе?

Бригадирниң бо бодалы херек кырында фактыларга, чыл-чылда мөөңнеттинген байлак дуржулгага үндезилеттинген. Оон бригадазы бо чылын гектар бүрүзүнден 250 центнер капуста дүжүдүн, азы планнаттынганындан 70 центнер хөйүг алган. А. Немцованың удуртканы звено болупта быжыглаттынган 10 гектар шөлүнден 180 тонна дүжүт алыр планның ййи катап ажыр күүседип турар. Ол ышкаш Ф. Афонинаның, Т. Дроздованың звенолары база-да оон дудак чок дүжүттү өстүргенер. Ынчаарга Л. Зайцеваның звенозу плаңдан 39,5 тонна хөй помидорну өстүрүп, күрүнеге сатканын үстүнде айыттывыс. Ногаажылар бо кандзашкыныг берге чайын безин ол хире дүжүттү өстүрүп шыдаанын барымдаалап көөр болза, таарымчалыг үеде бөй-даа хөй продукцияны бүдүрүп болур ышкажыл.

Ындыг турбуже, эрткен чылын хөй капустаны үреп, малга чирткенин-даа «утканаш», совхозтуң удуртулгазының, ногаажыларның катап-катап кылган дилээ турдала, ынчангызындан бичин-даа кызырбайн, база 70 гектарга рассаданы

КАДЫК-ШЫЫРАК ӨССҮННЕР ДЭЭШ

(Кызыл хоорай Совединиң VII сессиязындан)

Уруглар — бистиң келир үевис. Ынчангаш оларның дугайында доктаамал сагыш салыры—чугула айтырыларывыс бирээн. Бо бодал ажылчы чонвар депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң VII сессиязының ажылынга тодазы-биле илергейлеттинген. Ук сессияга «Хоорайның школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң байдалының болгаш оларның четкизин улам хөгжүдер база уруглар кижизидилгээш эки-жидер дугайында» айтырыгны чугаалаткан. Ол талазы-биле илеткелди хоорай Совединиң күүскомунуң даргазының оралакчызы депутат Е. Д. Удуракина кылган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салгавы социал-экономиктиг сорулгаларың бирээн — улус өөредилгезиниң системазында бирги авено болур школа назыны четпээн уруглариың кижизидилгезин улам хөгжүдери болгаш сайыраңгайжыдары. Бо талазы-биле хоорай Совединиң күүскомунуң эрткен беш чылда чамдык тодаргай ажылдарны кылганын илеткелчи болгаш сессияга санал бергенивер демдеглээнивер.

Тоску беш чылда 560 олуттуг 3 ясли-сад ажыглалга киргең болза, онгу беш чылда 1035 олуттуг 5 ясли-сад тудтунган, хоорай Совединиң шугуму-биле ажыглалга киирери база эллээн көвүдээн.

Амгы үеде хоорайда школа назыны четпээн уругларың 35 албан черлери бар, ында ниитизи-биле 5330 хире уруглар кижизиттинип турар, ол дээрге бир хардан 7 харга чедир назылыг уругларың 62,3 хуузу болуп турар. Оон-биле кады 100 олуттуг санаторий-ясли-сад база ажыттынган. Ясли-садтарның хөй кезии багай эвес материал-техниктиг баазалыг болгаш башкы база эмчи кадрлар-биле четчир кылдыр хандыртынган.

Ясли-садтар болгаш оларны шефтеп турар бүдүүлгелериниң коллективтериниң кызымаккай ажылының түңнелинде школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң 22-зинде изиг суг дамчылыл-газы киирттинген, 17-зинде удуур тускай өрээлдерни бүрүү-биле дерээн, ниитизи-биле алырга, барык бүгү ясли-садтарда ногаа шыгжаар черлер, огородтар, спорт шөлдери, дириг бойдус булунна-ры бар болгаш ишти, дашты багай эвес каастаттынган. Ясли-садтарның девискээри чаагайжыдар, материалдыг баазазын быжыглаар талазы-биле эвээш эвес ажылдар чоруттунганын ол бүгү база редир, ажылды организастаар талазы-биле деткимчени көргүзер апаар.

Школа назыны четпээн уруглар албан черлерин аъшчем продуктулары-биле, мебель, эт-херексел-дер, ойнаактар, янзы-бүрү ажыл-агый болгаш канцелярия бараанары-биле хандырып турарында улуг четпестер барын № 1 уруглар садының эргелекчизи А. М. Кузнецова чижектер-биле тодарадын чугаалаан. Хоорайның улус өөредилге болгаш садыг килдистери Материал-техниктиг хандырылга талазы-биле комитет база өске-даа садыг организацияларыбле ясли-садтар хандырылгазын эки-жидер дээш тодаргай хемчеглерни ап чорудар ужурлуг.

Школа назыны четпээн уруглар албан черлериниң кижизидилге ажылын комплекстиг, план ёзугаар чорудары, уругларны бичизинден эгелээш чараш үүреге хандыкшыдары, школага уругларны бүгү талазы-биле белеткээри. ясли-садтарның кижизидикчилериниң харыысалгазын, оларның мергежилин бедидээри чугула дээрэнь хөгжүмшин театрының артизи депутат Д. Ч. Монгуш чугаалаан. Бо талаъы-биле «Уруглар садына кижизидилге программазының» күүселдезин доктаамал хыназа эки.

— Чамдык ясли-садтарда гигиена болгаш санитар эпидемологтуг чүрүмнар чогуур дейнелге чедир сагыттынмайн турар — деп, хоорайның санэпидстанциязының эпидемология килдизиниң эргелекчизи Т. М. Парунина демдеглеп чугаалаан, ында бар чамдык четпестерни илереткен. Ынчангаш уругларның кадыын камгалаарынче утланган эмнелге-профилактиктиг болгаш санитар-гигиеналыг хемчегларни ап чорудары, ясли-садтарны мергежилдиг эмчи кадрлар-биле четчелээри чугула.

Школа назыны четпээн уруглар албан черлерининг тудулгаларын кылыр талазы-биле 1981—1985 чылдарда планоналданы болгаш ясли-садтарга уруглар кижизидилгезиий улам эки-жидер хемчегларни тодаргай айыткан доктаалды сессия хүлээп алган.

К. САТ.
«Шынның» тускай корр.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА-ның кыска дыңнадыглар, тайылбырлар

ССРЭ—ТАЙБЫҢНЫҢ КАМГАЛАКЧЫЗЫ

КНО-ның Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга көдүрүлгеи чаа совет тайбың эгелекчи саналдарны делегейниң хөй-хөй чурттарының парлаалгазы болгаш хөй-ниити ажылдакчылары көдүрүүшкүнүн тайылбырлап, оларны ядролуг месилдежиишкинниң тыптып келиринің айылын кошкадырынче, улустар арасының харылзааларында дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарының хөрээн уламчылаарынче болгаш калбартырынче угланган боттуг орук кылдыр көрүп турар. Ынчангаш ядролуг халапты болдурбазыиче угланган Декларацияны КНО-ның Кол Ассамблеязы хүлээп алырының дугайында совет санал делегейниң хөй-ниитизиниң кол кичээнгейинде болу бергени ол.

● **УЛАН-БАТОР**

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыконуң КНО-ның Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга чугаазын тайылбырлаашаан. Моолдуң «Үнэн» солуну Совет Эвилели тайбыиның политиказын чайгылыш чок чорудуп, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун кошкадыр, термоядролуг дайынның кыжанының чайладыр дээш бүгү-ле үүлдерни кылырын күзеп турарын база дагаи бадытаан деп бижээн.

АКШ баштаан реакцылыг империалистиг болуктер делегей жандармының ролюн күүсетпишаан, делегейге тергиндеп чедип алырын, өске улустарга боттарының тура-соруун албадаарын оралдажып турар мындыг үеде тайбыңга ынак чаа саналдарын ССРЭ идип үндүрген. Ол байдалда моол улус тайбың дээш демиселдя күштелдиреин, бооченсекти эңдере бүдүрер чорукту болдурбазын, дайын кыжанының чайладырын черле соңгаарладып болбас сорулга кылдыр савап турарын МАРН ТК-ның органы демдеглээп. Ядролуг халапты болдурбазының дугайында Декларацияны хүлээп алыр дээш Совет Эвилелиниң сапалын Моол ынчангаш ниитибиле деткип турар.

● **ВАШИНГТОН**

Ядролуг халапты болдурбазының дугайында Декларацияны Кол Ассамблеяның хүлээп алырынче Совет Эвилелиниң КНО-ның индирилеп чаңгыланың үнген кыйгырыын америк хөй-ниити чаагай сеткил ханышкыныбиле уткаан деп, «Херээжеңнер, тайбың дээш демисежиңнер» дээр хөй-ниити организациязының үдуртулгазының кежигүнү Э. Валлстраго медеглээн. Совет Эвилелиниң инициативазын бүрүн деткип, ону ниитизи-биле делегей байдалын кадыкшыдарынче орукка база бир базым кылдыр көрүп турар деп, ол чугаалаан.

● **КАБУЛ**

КНО-ның Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга совет делегациязының баштыңының чугаазының Афганистанга хамаарышкан кезээн АДР-ниң «Анис» солуну Совет Эвилели Афганистанны долгандыр тургустуиган байдалды таарыштыр шиитпирлээр дээш туржуп турарының чаа бадыткалы кылдыр тодарадын көргүскен. Афганистан Демократтыг Республиканы долгандыр тургустуиган байдал политиктиг таарыштыр шиитпирлээшкинии негеп турар, түге дээрге адаа удур тарлаттынмаан дайын амдыгаа чедир үргүлүүлеп турар-дыр. Ол дайында кол ролдуу Каттышкан Штаттар ойнап, оорган Пекин база чыдып калбайн турар деп, ол солуи демдеглээн.

● **БЕРЛИН**

Ядролуг чепсекти кижи терелгетенге удур бяр-ле дугаарында ажылдаанын эң аар кемнинг үүлгедиг ыялдыр Каттышкан Нацилар Организациязы чарлаан турарының дугайында ССРЭ-ниң саналын Герман Демократтыг Республиканың чүмү-биле деткип турарын «Берлинер пайтунг» солуи бижээн. Ядролуг дайынны болдуун политиказының чепсэ кылдыр ажылдаар бодаллыг болгаш массалыг ууэткаашкыныиың чепсээнии күүлерии ол сорулга-биле үргүлүү немей өстүрүп турар ыидыг кижилер улустар арасынга айыл чок чорукту быжыглаарынга идиг бээр хөөн чогуи бүгү делегейге көргүзүп турары ол-дур деп, ук солуи демдеглээн. Ынчаарга Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа үрттарның күүне политиказы харын тайбыиы болгаш айыл чок чорукту быжыглаарынче утланган.

● **ЛОНДОН**

Бүгүи дайын айылы кажаигызындан-даа артык удурдур деп, Англияның политиктиг болгаш хөй-ниитичи кеск ажыллакчызы лорд Брокуэй онзалап демдеглээн. Масслыг ууэткаашкыныиың чепсектериии улам-на эң айыылдыг хевирлери тыптып кээп турарының херечилери болуп турар бис. Ынчангаш харын ядролуг дайынның тамызиче делегейиин союп киреии болдурбазынче утландыр бүгү улустарның эң идепкейлиг хөделиишкиннери эргежок чугула. Оиу Англияда-даа улам-на хөй саиы калбак массалар хандыр медереп билип эгелээн. «Чалгыныыг раметалар турбас ужурлуг», «Нейтроииуг чепсек турбас ужурлуг» деп, ингличаннарның хөй кезии медеглеп турар.

(СЭТА).

Б. КАРМАЛЬДЫҢ ИНТЕРВЬЮЗУ

РИМ. (СЭТА). Кыдаттың болгаш Араб Чөөн үүкте Египет, Сауд Аравиязы ыыкаш күүнелериин деткимчези-биле Американың Каттышкан Штаттарының өөскүткеии чарлаваан дайын Афганистанга удур чоруп турардыр деп, Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының ТК-зының Чиигиие секретары, Афганистан Демократтыг Республиканың Күүне чөвүделиниң даргазы Бабрак Кармаль Италияның «Панорама» деп солуиунга берген интервьюзуига медеглээн. 10-20 кижи составтыг болук-болук дээрбечилер өлүрүкчү үүлгедиглерии кылыр дээш Афганистаннын девискээриие шургуп киреии ам-даа үргүлүүлеп турар. Реакцылыг күүнелериин дүзаламчызы чокка ол дээрбечи болуктер элээн каш айлар дургузунда безин туруп шыдавас ийик.

Бар айтырыларны дипломаттыг арга-биле шиитпирлээрии күзевишаан, чугаалажыышкыиларны кылырын Пакистанга болгаш Иранга саналдаан бис деп, Бабрак Кармаль чугаалаан. Ынчалзажок харыы амга чедир чок. Империализм, кыдат гегемонизм болгаш оларның реакцылыг бүгү эвилелчилери коятрревюстуг дээрбечилерии ам-даа деткиир деп бодап турары илдеи-дир. Афган улустуң дилээн ёзугаар база ийи чурттарның аразында чарган керээге болгаш Каттышкан Нацилар Организациязының Уставының 51-ги үүлүиге дүүштүр Афганистанче чалаткан эвээш санныг совет шериглер кажан Афганистанның айыл чок турар чорчу могумчалыг болуп, оон иштики херектериие даштыкының империалистиг холгаарлашкыиарга кажан соксаарга, түге ынчан бистиң девискээривистеи үиүп чоруур дээрэии бүгү кижилер билип алзыиар.

Афганистанда амгы тургузугну чигзииишкиие тавзрыштырар сорулгалыг кандыгдаа чугаалажыышкыиарга ол удур болуп турарын Бабрак Кармаль айыткан. Революциияны мен эвес, а улус массалар боттанзырган деп, ол чугаалаан. Афганистанның иштики херектериие кыжаиы-даа холгаарлап киржир эргези чок. «Афган айтырыы» дээр хоозуи шуугаашкыиы улам өөскүдер сорулгалыг Каррингтоиуң планын афган улус хүлээвээн.

Чуртка чаа ниитилелдя тургузарының алыс сорулгалын ол айыткан болгаи Афганистан амгы үеде демократтыг революциияны үе-чадазында турарын демдеглээн. Политиктиг, социал болгаи экономиктиг долу демократтыиы тургузар ужурлуг бис деп, Афганистанның удуртукчузу айыткан. Мөлүүлгении, күүүлелдиң болгаш дарлалдың бүгү хевирлерии үзүткаар сорулгалыг бис.

Индия-биле харылзаалар дугайында Бабрак Кармаль чугаалаэиаан, кожазы ол чуртту Афганистанның чаагай сеткилдиг өиүүг-дүр деп алаан. Американың Каттышкан Штаттары Пакистанны бодуиун каргыс шагдаазы кылдыр ажыглавышаан, делегейиин бо районунга тайбыиы үрээн. Ынчаарга Индия биле Афганистан ол тайбыиы катап тургузар, хандырар дээш демисежии турар.

ЧУГААЛАЖЫРЫНЧЕ КЫЙГЫРЫК

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). КНО-ның штаб-квартиразынга каяа-даа каттышпас чурттарның плеиарлыг хуралы министрлер деииелинге бооп эрткеи. Ону чурттар аразының эң чугула айтырыларын чугаалажыл көөр болгаи КНО-ның Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязының каяа-даа каттышпаан чурттарның шимчээшкииииң чакгыс аай тактиказын ажылдан кылыр сорулгабиле эрттирген. Хурал Кубаның даштыкы херектер министри И. Мальмиеркаиың дарлазаишаны-биле эрткеи.

Каяа-даа каттышпаан чурттарның күүнелер болгаи чазактар баштыңнарының Гаванага болгаи VI конференциязының, а ол ышкаш даштыкы херектер министрлериниң Делиге болгаи чөвүдел хуралының шиитпирлерии күүседири-биле кылып чорутткан ажылдың дугайында шимчээшкиин даргазының иледтелин ужуражыышкыиының киржикчилери бадылаан. Каладаа каттышпас күүнелериин шимчээшкиииииң ап чорутканы быжыг базымларының ачызында ол КНО-ның комитеттериие болгаи плеварлыг хуралдарында-даа саиал-саиал солчуушкуиларына салдар чедирип шыдаанын иледтелде онзалап айыткан. Оон-биле ол эң нарын айтырыларны шиитпирлээр аргаларыи дилеп тыварына бодуиун үлүүп киирген.

КНО-ның Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязы улустар аразының байдалының улам шыигыыраашкыиының, тайбыига болгаи айыл чок чорукка кыжаиыышкыиның күштелиишкиииииң үезиие эртип турарын хуралдың киржикчилериин хүлээп алган медеглелиие айыткан. Массалыг ууэткаашкының чепсектерии курлавырлаарының үргүлүүлеп турарынга, оон улам-на улут үрегдээшкиии болдурар, араатаизыг чаа хевирлерии, ылаигыя иейтроиуг бомбаны кылып турарынга дүвүрээзиии ол докумеитиде илереткеи.

Делегейге ядролуг дайының кыжаиыышкының ууэткаар болгаи бооченсекти бүгүииити болгаи бүрүи дүжүрерии чедип алырыиче утланган хемчеглерии боттандырып чорудар сорулга-биле шиитпирлээр чугаалажыышкыиарыиы эгелээриче улуг күүнелерии хуралдың киржикчилери кыйгырган.

Е. МЕНКЕС.

ШЫҢГЫЫ ТУЛЧУУШКУННАР

БЕЙРУТ. (СЭТА). Ирак болгаш иран шериглериниң аразыига кадыг-дошкун тулчуушкуннар Абадан девискээриидe үргүлүвээн.

Тегеран радиозуиуң дыңнаткаиы-биле алырга, ол черге ийи хүи иштиидe тулчуушкуиларның түңелиидe бир муң ажыг ирак шериглер өлген болгаи 3 муң кижиии тудуп алган. Иран шериглер Карун деминиң Чөөи талакы эриидe 60 километр калбак черден дайзыиы кызып үндүрүпкеи. Тегеран радиозуиуң медээлээии-биле алырга, иран талаиың чидирии 70 кижи болгаи.

Иракның кол шериг командылал черииин дыинадыында бүгү хевириин боо-чепсээи ажыглавышаан, ирак шериглер, Абадан девискээриидe дайзыига согушкуиуну таварыштырып, аиаа дириг күш болгаш техиика-даа талазыбиле улуг чидириглн чедирип турарын айыткан. Ынчалзадаа дайзыиың ол райоида чидириин тодарадыры амдыгаа чедир болдунар арга чок боол турарын дыиадыгда чугаалаан турар. Харын түгле аиаа ирак ужар түүл ийи ираи самолёттар дүжүр атканын дыңнаткан.

Фроитуиуң өске кезектериие ирактар 118 ираи солдаттарны, алды таикыларын, бир бронетрансиортёрну, беш чүүк автомобильдерин, дөрт үгербоону болгаш өске-даа техииканы ууэткаи чок кылыр аргалыг болган. Ирак самолёттар фроитуиуң мурнуу кезээидe ираи шериглер турар черлерии база катап бомбалаан.

Дыиадыгны ёзугаар алырга, ирактарның чидирии — өлүтткеи 23 кижи болгаи ууэткаттынган 18 чүүк автомобильдери болгаи.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Амгы политиктиг байдалга партия организациязыларының сорулгаларын Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының воеводство комитеттериниң секретарьларының чөвүдел хуралынга чугаалажын көргеннэ Польшаның ПАП агентилели дыңнаткан. Партиязың чаңгыс эвин быжыглаарының, экономиктиг реформаны болгаи Польша Улус Республиканың сеймииің күлээп алган хоойлуларын амыдыралга боттандырар сорулгабиле парторганнарның ажылчорудулгазын идепкейжидериниң эргежок чугулазын чөвүдел хуралга онзалап демдеглээн.

Польшада антисоциалистиг хөделиишкиннериин кол өөскүдүүчүлериин болгаи организакчыларының бирээи болуп турар контреволюстуг КОС-КОР белүүүиүң «боду дүшкеи» дугайында «Солидарность» деп профэвилел каттыжыышкыныың Гданьскиге болгаи «съездизинге» чарлаан. КОС-КОР-иуң үдэлээлгелерии база оон кадрларын «Солидарность» бодунга алган болгаш чаңгыс дазылдыр ийи организациялардың чергелешкек турарының чугулазы чок болганда, ол «боду дүшкеи» деп тайылбырлап турар.

КОС-КОР бодуиуң туруп келгеииии беш чылдарының дургузунда оон мурнунга салдынган сорулгаларны чедиишкииии күүсеткеи болгаи «Солидарностиии» бодуиун тедептиг салгакчызы кылдыр санап турарын контреволюстуг ол организациияның тургузукчуларының бирээи Э. Липиньский Гданьскиге болгаи «съездиге» медеглээн. КОС-КОР-иуң кежигүиерии «Солидарностииик» хүрээлеиниге меөиу-биле киргеи болгаш оон талазыидан идепкейлиг камгалады чедип алган.

КОС-КОР мооң мурнунда «Солидарностиии» тургузарының эгелекчизи болганын «съездиидиң» парлалга албанының телээлекчизи Онышкевич журиалистерге дыиаткаи. «Бистиң организациябыстың кылып турган чүүлдерии «Солидарность» улам эки күүсеидир аиаар» деп. КОС-КОР-иуң кежигүнү Липский медеглээн. «Солидарностиии» Варшава организациязының президиумунуң составынга ол киргеи болуп турар.

«Бөлүүлеиишкиии» болуп турган КОС-КОР-иуң мооң сөигаар херээ чок», ынчалзажок оон удуртукчулары «Солидарностиии» удуртулгазының кол чөвүлекчилери болуп хевээр артар аиаар деп, Эйби-си дээр америк телекомпаниң демдеглээн. КОС-КОР-иуң удуртукчулары профэвилел каттыжыышкыныың бүжыг туруштарыи боттарынга хандырып алганын Франциияның «Парижьен либере» солуну бижээн.

ВАРШАВА. (СЭТА). «Трибуна люду» солуи дараазында тайылбырны парлаан.

Кедергей барыын үеэлдиг болук «Солидарностиии» съездизиниң баштайгы үе-чадазында-ла тергиидеп үнген. Ол болуктүң төлээлекчилери КОС-КОР-иуң удуртукчуларының үзел-бодалдарын үргүлүү илерейлеп келген. Олар КОС-КОР-иуң пропагаидисчи сорулгаларынга дүүштүр шиитпирлер төлевилелдерии кылганнар. КОС-КОР ам «Солидарностиже» сииниге берген болгаш каттыжар дугайында шиитпирии хүлээп алган.

Организастыг эвилел кылдыр «Солидарность» бышкан төлээде, бот-тускайлаң турары мооң сөигаар чугула эвес кылдыр КОС-КОР санап киргеи. Ол профэвилел каттыжыышкыныың кедергей барыың үеэлдиг хартаачылары чер-черде бодуиуң салбырлары чоика чедиишкиииииг хеделип болур болгаш «Солидарностиииң» чагларынга хөделири кос-коржуларга аныыктыг болур деп, олар санап турар.

Планнар болгаш оларның боттаныышкыны

САМОТЛОРНУҢ БАЙЛАА

Тюмень областың нефть тывыштыг Самотлорда чоокта чаа миллиард тонна «кара алдыиы» тыпкан. Бакуиуң шаг-шаандан нефть тывыштыг черииден миллиард тоииаиы тыварынга 104 чыл херек болган. Татарияның девискээриидеи ыича тоина нефтиии тыварынга 35 чыл, а Самотлорнуунга — түгле 12 чыл негеттинген.

Самотлорнуң үидезии чурттакчылары хандыларың дылында ол дээрге өлүг хөл дээни ол. Кыдыг-кызыгаар чок чаптылган чиидиргей черге тааржыр-ла ат: хөл-даа эвес, харын тулаа чер. Чайгы үеде аңаа геологтар хаактыг чоруп турган, харга эвес, чылгыр болзуи дээш эвес, а тулаага дүшпес дээш ында тургаи. А ол чиидигир чер үиелиг эртиие болгаи: ооң тулаазының адааида чер иштиидe бистиң кайтамчык хөй нефтивис тывылган.

1965 чылдың июиь 22-де шиичилел-тывыш өрүмиэшкиииииң черииден көстүи көрбээи хөй нефть бээр —хоиукта муң ажыг тоина нефть бээр фоитаи аттыккаи. Чер иштиидеи нефтиии үидүр кызарының күштүүидеи кан хоолайлар чарлып чаштап турган.

Нефть тывылган чаа чер дугайында солуннар болгаш журналдар дораан бижип, радио - теледамчыдылгаларга чугаалап эгелээн. Самотлор дугайында кам-ла хоиукта бүгү делегей билип апкан. Самотлорну «орус хуулгаазыи» деп адаи турган.

Баштайгы магалаашкыинар эрткеи сооида нефтижилер боданып эгелээн: нефтилиг черии канчап ажыглаарыл. долгандыр тулаа-ла болгай? Ындыг черлерден нефть тыварының дуржулгазы делегейде шуут чок. Баштайгы үезииде ийи арганы сүмелээн, тулааларны кургадыр азы ооң кырынга багаиаларга даигаи шелүүгештер кылган, Бакуиуң далай дувүидеи нефть тып турар черлериииң аргазыи ажыглаар.

Бирги арганы орт айылының улгадырындан соксаткан: тулааның кургат торуу ырары дег чалбыыштаы берии болур. Ийиги арганы артекүнезиниң улуундан, тудуунуи хоиук-хуусаларының үзаарындан кагган. Үшкү арганы шилип тыпкан: тулаага кургат черииң ортулуктары болур сай-даштан төп турган оларның кырынга нефть суургаларын тудар.

Самотлорга баштайгы ажыглал скважиназын 1968 чылдың кыжынында ерүмиеп эгелээн. Самотлорнуң нефть тывыжының черииің начальниги ынчан Иван Рыиковой турган. Ооң чугаалаи турары:

— Ам Самотлорга чедир бетоннап каан орук-биле дөртен минута иштиидe чеде бээр-дир бис. А ынчан дошталы берген тулаа кыры-биле үжен-не километр черии бүдүи ай иштиидe эртип турдувус. Кончуг-ла берге кыш болган. Сооктан экскаваторларның согуннары ыргайып, солярка безин доңа берип турган. Ынчалзажок скважинаны өрүмиеп шыдаан бис...

Самотлорнуң нефтижилерииге Нижневартовск - деп хоорайны тутхан. Ооң чурттакчыларының саны ам 150 муң кижи. Нижневартовскиии делегейде бир онзагай хоорайларның бирээи деп болур. Ооң 16-даа каът бажыңнары тулаада баганалар кырында даяиып турар, бир эвес фундамент тавак салган болза тулаа эримге ооң-биле кады чиидиңейиип эгелээр ийик.

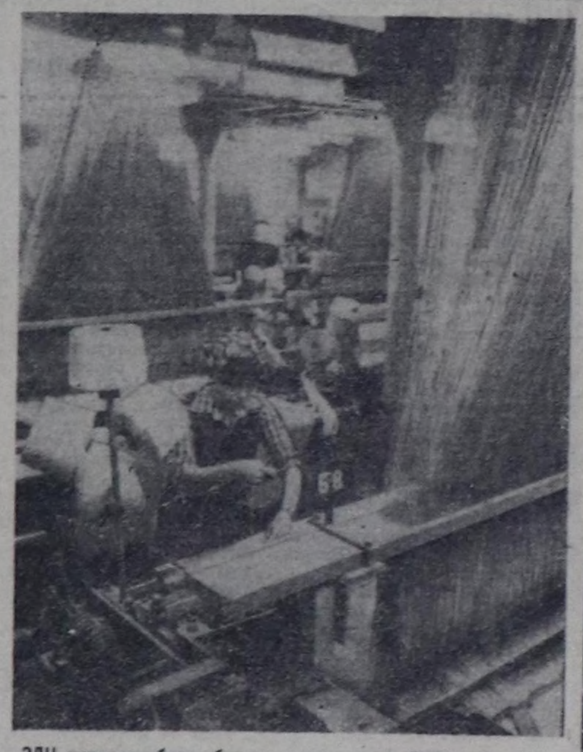
Нижневартовск — аныяктар хоорайы. Ооң чурттакчыларының ортумак назыны 26, а уруглар төрүттүнүп турарының ортумак саны муң кижиге оиаштыр чылда 30 чедип турар, ол дээрге ССРЭ-де ортумак санындан ийи катап хөй.

Сибирьниң, ооң иштиидe Тюмеиьниң нефтизииииң ужурдузазы чылдан чылче күштелип орар, түге дээрге бистиң чуртувустуң болгаш социалистиг дем каттыштырылга чурттарының аңаа негелдези улам улгадып турар.

Самотлордан ийиги миллиард тоина «кара алдыиы» 6 чыл иштиидe, азы ооң мурнундаазындан ийи катап дүрген тывар ужурлуг апарган.

Ынчалзажок Самотлорнуң хөй нефтизи ындыг-ла чиик үиелиг эвес. Кижи эрттиимес тулааларга амгы үеииң тывыш черии тургузары болгаш улгадып турар черлериииң аргазыи ажыглаар.

Бирги арганы орт айылының улгадырындан соксаткан: тулааның кургат торуу ырары дег чалбыыштаы берии болур. Ийиги арганы артекүнезиниң улуундан, тудуунуи хоиук-хуусаларының үзаарындан кагган. Үшкү арганы шилип тыпкан: тулаага кургат черииң ортулуктары болур сай-даштан төп турган

ЭДЧ чурттары-биле, бир-ле дугаарында Совет Эвилелиибиле машиналарга болгаш дериг-херекселдерге иады ажылдажылга Венгрияның улус ажыл-агыйының улам өзүп турар негелделерии долу хандырар арганы берип турар.

ЧУРУКТА: Будакаласта пөс-таавы бүдүрүлгезиниң ажылчыны Лацко «СТБ» деп маркаиың совет станогунда ажылдап турары. Ында чаартылгаларның түңнелинде күш-ажылдың бүдүрүмчүлүүн усчок бедиткен чаа дериг-херекселдерни тургусиан.

МТИ-СЭТА-ның фотозу.

КИЧЭЭНДИРИГ БОЛГАШ САГЫНДЫРЫГ

35 чыл мурнунда—1946 чылдың октябрь 1-де — кол-кол болук немец шериг кем-херек үүлгедикчилерии судтаан Нюрнберг суду доозулган. Гитлержилерниң кеминг үүлгедиишкиннерии истеп хынаар талазы-биле комиссияның кежигүнү турган медицина албаныың генерал-полковниги Е. И. Смирнов СӨТА-ның корреспондентизиигe ол судтуң тоогүлүг кичээндериниң дугайын чугаалаан.

Делегейииң ийиги дайыныың чоруп турганыың үезиидe-ле тур үеде эжелеп алган черлериигe араатанзыг, өлүрүкчү чоруктары болгаш массалыг өлүрүүшкүннери дээп оларның харыысалгазының дугайын гитлерки үүлгедикчилерге эвилелчи күүнелериің чазактары сагындырып турган.

Гитлержи Германияны чыча шапкаиының сооида Совет Эвилелиниң, АКШ-тың, Великобританияның болгаи Франциияның чазактары 1945 чылдың август 8-те Лондоига кол-кол шериг кем-херек үүлгедикчилерии судтаар болгаш шиидер төлээдe, чурттар аразының шериг трибуналын организастаар дугайында дугуржулга кылган. Удаваанда ол-ла дугуржулгага Каттышкан Нацилар Организациязының кежигүнү 19 күүне база каттыжып киргеи.

Дугуржулганың чарылбас кезээ болур чурттар аразының шериг трибуналының Уставы судтуң чорудар ажылының юридикциязын болгаш шиити принциптерии тургусиан.

1945 чылдың ноябрь 20-де Нюрнбергке чурттар аразының шериг трибуналының Уставы судтуң чорудар ажылының юридикциязын болгаш шиити принциптерии тургусиан.

Гитлержи Германияның дириг арткаи дээди эрге-дужаалдыг кижилери барык шупгузуи — Геринг, Гесс, Риббентроп, Кейтель оларны болгаш өскелерии-даа судтаи эгелээн. Амы-тыныгга боттары четтиккеи Гитлер, Гиммлер болгаш Геббельс олар чок болгаи.

Нюрнбергке суд чорудулгазы бүгү делегейииң миллион-миллиои кижилериииң кичээнгейии хаара тудуп турган. Олар гитлержи араатанзыг үүлгедиишкиннерге кижи төрелгетенииң килеиизиикиии болгаш удурланыышкыны илередип, ындыг үүлгедиишкиннер кажан-даа катап болбазын дээш ол талазы-биле бүрүүлугларыи кезекерге киирер ужурлуг деп санап турган. Суд мурнунга фашистиг организациялар болгаш албан черлери, кижиии көөр хөөи чок, араатанзыг «теориялар» болгаш «идеялар», бүдүи күүнеии холга киирип алган, ол бүдүи күүнеии коргүичүг, араатанзыг кем-херек үүлгедиишкиннериииң чепсэ болдурган кижилерии турүскеи.

Герман фашизмиың СС, СА, гестапо, СД организациялары, чазаан, герман чепсектиг күштёриің командылалын, а ол ышкаш национал-социалистиг партияның удуртукчу составын кем-херек үүлгедикчилери кылдыр көөрүүнүң дугайында айтырыгны база чугаалашкан.

Суд хуралы барык он бир ай үргүлчүлээн. Ол үеиии иштиидe трибуналдың 403 ажык хуралы бооп, 21 херектеииерии байысаган болгаш 116 черечилериің өчүктерии алган, судка муң-муң докумеитилерни киирген. Стеиограммаиың долу бижимели 39 том азы 20 муң ажыг ариы болган.

Ялалакчылар Совет Армияның болгаш эвилелчи күүнелериің шериглериииң-даа үолеп алгылааны ёзулуг фашистиг документилерии, фото болгаш кино чуруктарын улустарның судунга киирген болгаш ол бүгү түүлдер гитлержилерниң араатанзыг үүлгедиишкиннерии сойгалап илереткеи, маргыжар арга чок бадытказшкыннар боягаи. Немец-фашистиг эжелекчилериің араатанзыг үүлгедиишкиннериии истээри-биле Совет чазактың 1942 чылда тургускаиы күүнеиии Оиза комиссиязының документилери шериг талазы-биле кем-черек үүлгедиишкиннериии илереткеи чугула бадытказшкыннар болгаи.

Совет талаиың буруудалышкыныың документилериг бадытказшкыннары дыка хөй болгаи, түге дээрге гитлержилер түрэжелеп турганы совет девискээрлерге санап четтиннее араатанзыг үүлгедиишкиннерии кылган. Немец-фашистиг эжелекчилериің болгаи олариың эвилелчилериің араатанзыг чорукгарын истеп хынаар талазы-биле Оиза комиссияның херектеринге безии нацистиг үүлгедиишкиннер дугайында 54 муң 784 актылар бар турган.

Чурттар аразының шериг трибуналы бодуиуң шыиныы шиитклии 1946 чылдың октябрь 1-де үидүрген. Гитлержи бөлүтлеиишкиииииң он ийи хартаачыларын, оларның аразында Геринги, Кейтельди, Риббентропту болгаш өскелерии-даа азын өлүрер кылдыр шииткеи. Тайбың күзээр бүгү-ле улустар ол шииткледи хаиы түүлдүтәүүи утхаан.

Чылдар эртип-ле турган, ынчалза-даа боттарының өөскүдүп үидүргеии делегейиің ийиги дайыныың үезиидe гитлержилерниң ханныг үүлгедиишкиннери кажан-даа ук үтүндүрбас болгаш агартынмас-даа.

Дайыннар өөскүдүкчүлериі болгаш араатанзыг үүлгедиишкиннериің организакчыларын Нюрнбергке болган судтуң шыиныы-биле шиитклеи тоогүге болгаш улустарның угаан-бодалыига кезээде артар. Ол шиитклеи тайбыига бараан болбушаан, тоогүиүң кичээндириии тооп көрбес кижилерге шыиғыы сагындырыг болур.

Чылдар болгаш кижилер

АЖЫЛЧЫННЫҢ НАМДАРЫНДАН

Сентябрьның эгезинде
Серинн болгаш аяс хүнде,
«Хемчик» совхоз иогаа
шөлүн
Кезек чыгаан үглеп келген.
Чер-де черден аттангылаан
Шефчилер ол чүвең иргин.
Кымнар каяа ажылдаарын
Графиктен көрүп алгаш,
Организация аайы-биле
Олар тарап чоруп турган.
Дузачылар арбын-даа бол,
Дурт-сыны кысказымаар.
Алдан чыгап акшыза-даа
Адак-бышкаа чиги сүргей
Акый-биле танышкаштың
Намдарын-даа сонуургадым.
Ак-Довуракты тудуг эргелеиинин ажылчыны Хирлиг-оол Ала-Бызаевич Сат дээзи ол болду. Чүгле хоорай эвес, район иштинде ат-сураглыгларның бирээзи. Амыдырал-чуртталганың аржаансуун-даа четтирген, ажыг чажын-даа амзаан, эргээ эвес, бергээ өскен эр-дир. Оон ажыл-ишчи оруу 1943 чылда көпналанган.

Хаанныг дайын чылдарында
Хараал алдын уургайынга
Чаа-ла чээрби харлап
чоруур
Чалыы оолак чедип келген.
Ажыл-иштиң «амданын ап».
Алдынның-даа үнезин тып.
Алызындан шыдамыч оол
Аңаа чылдан ажыг болган.
Шору кижиң дадыккан-даа.
Чоорту кижин мергежөзөндаа.
Чинге-Каътче оон соонда
Шилчиң алгаш, үш чыл
четкен.
Чымыштыг ол кезек чылдар
Шылгалда боон эртип
турган.
Кадржаан ажылчын боон
Харыылап-даа үнген иргин.
Амыдырал чаңгыс черге
турбас болгай, Тыва советтиг
апарган. Оон-биле кады колхоз тургузуушкуну эгелээн.
1949 чылда «Большевик» колхоз үндезилеттингеп, ынчаарда каттышкан үжен орегенин амгы «Хемчик» совхозтуң эгезин салганы ол болган. Хирлиг-оол Сат баштайгыларның одурүүнга кирген. Амыдыралдың чаа оруун чайгылың чок шилип алган кижи ындыг болур-даа үжүрлүг. «Кандыгдаа ишти бистиң чүртта хавыяалының» билир болгаш, 1954 чылга чедир Ала-Бызаевичиниң ажыллавааи чеже чок:

Сыдым туткаш, дүне-
хүндүс
Чылгычылап шаап турган;
Балды туткаш амыр-дыш
чок
Бажыңнар-даа тутчуп
турган.

Сат ог-буле тутканының соонда. Эрги-Барлык школазының техниктиг ажылчыны апарган. Үк ажылга 1961 чылга чедир ажылдаан. Кана-даа хүлээнгенин күүседип, хөйүнге кодүргүп келген.

Амыдыралга дески чүве турбас болгай. Өзер назы, өөрүшүү-биле кады аңаа өлүмчидим, кударал-муңгагдал база турар. 1961 чыл...

Ажыл кошкан ынак эжим
Аарыг-хамчык алгаш
барган.
Оглу-биле, кызы-биле
Одаг эелеп артып калган.

Ынчаарда оглу Киров—4, а кызы Даша—1 харлыг тургулаан. «Өскүзүнден өлбес» дижир. Хирлиг-оол Сат уругларын өскүссүретпээн. Хадуума човунун, доргүл-төрелиин, партия, чазааның деткимчези аңаа чөлегиниш болган.

Хирлиг-оол Ала-Бызаевич биргээр шинчилээн: уругларын чүгле боду кижизидип алыр. Ам-даа аныяк хевээр кижиге амыр эвес шинтпир дээраи билдингир. Өг-бүлеге хөрөжөн кижиниң орнун солууру берге. Уруглар «хүнвеп эвес, шактап» өзүп турганнар. Оон-биле кады оларның амыдырал талазы-биле негелдези база улгаткан. Кандыгчүү-даа болза, үоорайже ажылдап дорукпен Сат кедиглиг деп болаигап. 1961 чылдан эгелеп бо хүнневе чедир ол шилип алганы албан организациязында ам-даа ажылдавышаан.

«Эки кылган ажыл—элеп читпес алдар» дижир болгай. Оон бир толаргай бадыткалы — Хирлиг-оол Саттың ажылшпчи амыдыралы. Кызымаккай күш-ажылы дээш ол хөй удаа шаннадып, мактатып-даа келген.

Шаңналдар аразында РСФСР-ниң, Тыва АССР-ниң болгаш район-даа чергелиглер бар.

Хирлиг-оол Ала-Бызаевич Сат 1974 чылда Тыва АССР-ниң алдарлыг тудугжузу деп бедик атка төлептиг деп санатканнарның бирээзи болган.

Амы-хууда чуртталгазы,
Ажылы дег үлегерлиг,
Өскүстери өзүп келген.
Өскелерден дудааны чок.

Оглу Киров 8 классты доосказп, Кызылдың профтехучилищезинче өөренип кирген. «Хол иэни бут иэи часпас». Ол ону доосказп, мыктыг шериг хүлээлгезин эрткеш, ам фабрикада слесарьлап, мурнакчыларның одуруунда кирип турар.

Уруу Даша кооператив техникумун доосказп, фабрикада лаборантылап ажылдап кирген.

Адазы, оглу, уруу ажылчын ангының династиязын тургусчаннар.

Каттырымзаан чазык акый
Каш сес-биле чугаалааны—
Ажылчының намдарындан
Арыичгаш бараалаттым.
«Ажылдаар дээш келген
соонда.
Аас-биле кылыр эвес.
Байырлыг!» —дээш өөрүнче
Базып чорүй барды ийин.

К. ЧАШ-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

Спорт болгаш тайбың дээш сырый каттышпышаан

БАДЕН-БАДЕН (СЭТА-ның тускай корр. А. Ермаков, С. Сосновский). Улустарның бот-боттарын билчиринге болгаи оларның аразында найыралды калбартырынга идигни берип турар. Олимпиада шимчээшкини тодаргай перспективаларлыг. Баден-Баденге доозулган олимпиада конгрессиниң түңнелдерин мичаар үнелеп болур.

Олимпиада шимчээшкиниң улустарның кады ажылдажылгазынга үндезилеттингеш, чайгылыш чок хөгжүп болур деп конгресстин хүлээп алган түңнел документизинде айтыкан. Аныяктарны кижизидеринге болгаш чонпуң кадыкшылын экижидеринге улуг ужур-дузалыг спортту хөгжүдеринге улам-на хөй кичээнгейни үгландырарынче бүгү чурттарның чазактарын конгресс кыйгырган.

Конгресс бодунуң киржикчилериниң санал-оналын барымдаалааш, спортчу оюнчарны яизы-бүрү чурттарга чорудары чогумчалыг деп санап көрген. Ол оюнчарны чүгле профессионал спортчуларга «ажыл» болдуруп болбас. Олимпиадалар программазы спортта амгы үениң угланышкынчарынга хөгжүүр болгаш ол угланышкынчарга идигни бөөр ужурлуг. Спортчу оюнчарга, спортчуларны киритпирерииии чурумнарын хевээр арттырары чугула, ынчалзажок спортчуң чамдык хевирлерииге хамаарыштыр болдунар тодаргайлаашкыннарны кылыры негеттинип турар. Спортчуларга шаңналдар тыпсырының ёзулалының үезинде национал туктарны кедүрериниң база күүзе гимнинерии күүседириниң чаңчылын ескертпес дугайын конгресс саналдаан.

Хөгжүп орар чурттарга дузаламчыны көргүзерин күштелдирер сорулга-биле «Олимпийжи эп-сеткил каттыштырылгазының» программазын калбартырының эргежок чугулазын Баден-Баденге болган шуулгаанның киржикчилерии демделээн. Спортка сөөк-язылгай көөр бүгү илерээшкиннерге удур, допингини ажыттлар (спортчуларны азы спорт аттарын күш киирер азы күжүн сулардыр паркотик хевирлиг түүлдерии ажыттлар) тавырылгаларга удур шинтпирлиг демиселди чорударын конгрессгин түңнел документизинде бир эп-сеткил-биле айыткан.

Олимпиада оюнчарынга яизы-бүрү сан-хөө деткимчезин көргүзерп чугула, ынчалзажок спортчуларны мелүдлерге тазарыштырып болбазын конгресс демделээн.

Делегейнин Олимпиада комитединии президентиэи Х. А. Самаранч конгрессе түңнел кылдыр чүве чугаалаан. «Бисгин конгрезивис чугаажок чедишкинниг болду. Ол дээрге — идегелдерии болгаш бодаашкынчарын конгрези болганы ол-дур» деп, президент медеглээн. Конгрессе эп-не хөй төлээлекчилерии келгеии база чаа спортчуларның болгаш тренерлерии аңаа кирикшеии бо шуулганның онзагай түүлү болган деп. Х. А. Самаранч демделээн. Олимпиада шимчээшкиниң хөгжүдерииге идепкейлиг салыышкынын киирер дээп чүткүлү дээш бүгү чыылганнарга өөрүп четтиргенин ол илерээлээн.

Конгресстиң түңнел документизин Делегейнин олимпиада комитединиң сессиязыга чугаалажып өөрү-биле кииреринн болгаш Олимпиадаиың дараазындагы он ийиге конгреси 1990 чылда болуруп Х. А. Самаранч чарлаан.

Конгресстиң эртеиги болгаш хүндүскү хуралдарында Олимпиадаиың национал комитеттериниң ассоциациязының президентиэи М. Ранья (Мексика) болгаш делегейнин спортчу федерацияларының ассоциациязының президентиэи Т. Келдер (Швейцария) олар чүве чугаалаан. Делегейнин кады ажылдажылгазынга болгаш улустарның тайбың ажыдыралынга Олимпиада шимчээшкининиң болгаш олимпиада оюнчарының ролюн бедиерииче олар кыйгырган.

Москва Олимпиадазының чемпионну Себастьян Коэ конгресске база чүве чугаалаан болгаш Олимпиада оюнчарының 30 ажыг чемпионнары Баден-Баденге келгеш, сана-оналдарын солушкаш, чангыс аай түңнел болдалын ажылдап кылганын дыннаткан. Спортчу оюнчарның типлекчилерии шаңналарының амгы ёзулал чанчылын хевээр арттырарын спортчулар дилеп турар. Оюнчарның организакчылары Олимпиадаиың чангыс аай суурун тургускан турарына күзээшкиниң спортчулар база илергейлээн.

ЮНЕСКО-ның чижгине директору Амаду М. боу конгресстиң өөлүг хүнүнде чүве чугаалаан болгаш Олимпиада шимчээшкининиң, күш-культураны база спортту хөгжүдерииге бүгү талазыг деткимчелеи ЮНЕСКО моон соңгаар-даа көргүзер дээрэии бүзүретпеен. Боттарының буянныг ажыл-чорудулгазынга чаз-чаа тедишкинниглиг болурун спортчу организациялар удуртукчуларынга ол күзээп.

АЪТ ЧАРЫЖЫ—СПОРТ

Аът чарыжына, мөге хүрежиие хамаарышкан чүүлдерии «Шын» солундан номчаш, сеткил ханып, сонуурган турар мен. Улут-Хем районда Жданов аттыг совхозтуң спорт ажылының дуржулгазын сонуурган номчудум. Аът чарыжы биле мөге хүрежи чарылбас харылзаалыг боон чораанын билир бис.

Бо талазы-биле адаттынган ажыл-агыйның арга-дуржулгазы өөредиглиг-дир. 200 баш чыпты малдыг турган совхозтуң ук малының саны үш-ле чыл дургузунда 500 оран чок ажа берген. База аът спортун пропагандалап турган, ол-ла 1978 чылда 9 аътты чарыштырып эгелээн болза, бо чылгы маевкада чарыштырган аътларның саны 40 чедип турары безии хөйну сөглээр, номчукчу кижиниң сеткилин сергедир боор чүве-дир.

Оон кадында амгы үеде бистиң черлеривисте аът чарыжы барын читкеп, мөге хүрежи куду шынарлыг апаргаиы хомудавчыг. Эң иланғыда эки мөге салыкчыларын кижи ховар көөр боор-дур. Чоокка чедир-ле бистиң Барыын-Хемчик районга Начын Куулар, Сарыглар Домбулак, Лопсаң Чымба олар мөге салып турда, көрүштүгле. Салыкчы кижи тыва торгу тонун, шляпа бөргүн кедикпеп, аялгалыг үнү-биле ырлай аарак, мөгезин алгашмактап, кады чарыштыр девип үнүптерге, чоп-даа, мөге-даа өөрүшкүлүг хей-аът көрген турар боор чүве. Ынчалдыр сорук кирген мөгелериниң хүрежи безии дидим, аваангыр болур.

Ам аът чарыжының дугайында бодалдарымны бижикседим. Чарыш аъдын назынымда хөй-ле мунган мен. 1938 чылдар үезинде бистиң районга 80—90 чыгам шилиндек аъттарны (арбан, сумуларга үзүргедилгелерге эрткилээн) чарыштырып турган. Оларның аразындан, Хереллиң Кара-Ою, Тансүрүңнүң Каралазы, Ходуйнуң Доралазы, Хуна-Салдың Өлези зиие хөй эрткилээп чүве. Аът чарыжын ол үеде чон аажок сонуургаар турган.

Эрткен аъттарның эдлериниң өөрүп турарын көрбээн кижи көргеш, элдепсине бээр. Хереллиң кара-ой аъды эртип келген. Оон ол кижи думчук тапкызын өөрээн уу-биле аскындыва ура каашкан таварылга бар. 1936 чылда ТАРның 15 чыл ооында Тес-Хем кожуунунуң кара аъды эрткеп Эзир-Кара деп ат алган чүве. Ынчан Барыын-Хемчиктиң мөге Лопсаң шүүлгеш, ТАР арыланы деп ат-биле адады берген.

Эиир чылын Аяңгаты чораш, шаанда кады чарыш аъды мунуп чораан эжимниң аалынга чораан мен. Өңнүүм хөй малдап турар болду. Оон чайлаа шээр мал чайлагладырынга көңгүс таарышпас, бораң оттуг чер болган. Аяңгатының Чинге-Баш деп чер. Чаңгыс аъдының арганы ыңгыржак-ла. Үк малчын: «Тайгалаар дээримге, аът-хөл чок, машина чедер черлерде хамык хонаш-чайлаг доозазы эжелеттинген. Мындыг изиг черге хойлар семирип чадап тур ийин» — деп мутараан орар болду.

Чылгы малдың улус ажылагыйынга ажык-дузазы ам-даа улуг. Машиналар четпес черлерде эки одар-белчиирлиг чайлаглар бар болгай. Аътхөл чогундан ол черлерге четпейн турарывыс чегенчиг.

«Машина-трактор бар болганда, аъттарның хөрээ чүү боор» деп доскуг бодаар удуртукчулар ам-даа бар. Чылгы малды аазыраарга, оон шүүдели ындыг-ла улуг эвес. Од чылыг кажаа, өдек-чыдыи хереглевес, хар-хөртүктү кадып оъттап турган, от-сигенни тып чип шыдаар мал...

Моон кадында ажыл-агыйның бүгү адырларына машина-техника хереглеттинмес-ле болгай. Ылангыя бистиң Тыва республика ишкаш ажылчынның кол угланышкыны мал черге аъттың ажыын тайылбырлааны артык болур ужурлуг. Ынчангаш ам айтырыг чүгле чылгы малдың баш саныи өстүрүп турган, оон хереглелии улам хөй таламыг болдурар, ону ажыл-агыйның адыр бүрүзүнге чеп ажыглаан турарында туруп турар. Ол ышкаш республикада бар чылгының уксазыи улам экижидер дээш тускай хемчегларни ап чорудары күзенчиг. Ындыг болганда малчын кижиниң идегелдиг бинүү—челер, маннаар, сайк, узак аъттарның баш саны амдаа хөй-хөйү-биле өзер боор деп идегел-биле бо чүүлдү бижидим. А аъттың хереглели кажан-даа төнмес. Оон кадында ол спорттуң бир чараш хевири дээрэии Жданов аттыг совхозуның болгаш республиканың мурнуу. Эрэии, Тес-Хем чергелиг районнарының ажыл-ишчилери амыдыралга бадыткап турарын солун, сеткүүлдерден номчуп, дыннап билип турар бис.

С. КУУЛАР.

Аъттаар

Республикага, Кызылга булуттаар. Чамдык черлерге бичии хар чаар. Мурнуу-барыын угланышкынныг хаттын дүргени секундага 9—14 метр. Аъаарның температуразы хүндүс 7—10 градус чедир чылыыр.

МЕРАНО, сентябрь 30. (СЭТА-ның тускай корр.). Элээп каш чүс журналистер болгаш аңгы-аңгы чурттарның шыдыраа федерацияларының төлээлекчилери «Сальвар» конгресс-залга парлалга конференциязынга чыылган. Делегей чемпиону Анатолий Карпов аңаа хөй санныг айтыгырыглага харылаан.

Спортчу бедик чедишкинчер дугайында айгырыгга харылап тура, Карпов мынча дээн:

— Уттурарыга ынак эвес шыдыраачыларның санынга кирер боор мен. Салыгларга эки түңнелдерлиг боон турарыгга өөрүп турар мен.

— Баш удур ындыг-ындыг болур дээринге ынак эвес мен. Бо-ла удурланыкчым-биле оон мурнундагы ийи маргылдаага баштайында мурнап алгаш, оон соонда дүргеи доозар дээш далажып ойнаваи, саннарны деннештирер турдум. Бир эвес ам эгезинде мурнай бераимзе, ол частырымны катаптаваэын кызыдар мен.

Карповтуң болалы-биле, шыдыраачыларны үзе ажыг бөлүкке чарып болур: чамдыктарынга удурланыкчызының кым болуп турары хамаан чок, өскелери — бодунга таарыжыр кижилер-биле эки ойнаар, үшкүлери — оюн үезинде күжекиннишкинии улам чидиглеиирии тура ойнаар. Корчой ындыгларның санынга кирер.

Маргылдаа дүрген доостуг боор дээн чижектиг бодалдарга хамаарыштыр «Дүрген доосту бээринге удур эвес мен, ынчалза-даа ийи-үш айыт демиселге белеткенген организакчыларга болгаш «аарыкчыларга» ол таарымча чок болуру биллингир» деп, Карпов харылаан.

БАШТАЙГЫ КӨШ МУРНУНДА

Бистиң сонуургалдарывыс болгаш хандыкшылдарывыс

ЧЕРНОВЦЫ. Вячеслав болгаш Нина Магайюктарның өгбүлези «Черновбровцы» деп бүдүн ыры-хөгжүм ансамблин тургузуп турар. Уругларының ишик-хептеринде каас-чараш утулзаларны ада-иие боттары даарап кылган. Нина — башкы. Вячеслав — түс чериин радио комитединде ажылдап турар. Уругдары — школачылар.

И. СВЕРИДАНЫҢ фотозу.

Бо тоодда дег чараш бажык Псков областың Новоржёв районунуң Пясадниково суурунда турар. Оон ээзи Михаил Ильич Хоботов ону наш чыл дургузунда кылын келген. Эртеи дан бажында, кежээ ажыл шагының соонда ол доктаамал ажылдап келген. Ол боду төрээн совхозунда дарганнап, каннакчылап хөй чылдарда ажылдап турар.

Г. КАЛАЧЬЯННЫҢ болгаш А. ОВЧИННИКОВТУҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

Теле Видение

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе», Информастыг программа. 8.40 — Эртеиги гимнастика. 9.00 — «Хөглүг чарыштар». 9.45 — «Актриса». Уран-чечен фильм. 11.00 — Улустуң хөгжүм херекселдериие күүседиичилериин 2-ги Бүгү-россия конкурузунуң шаиаткаииарының концерти. 11.55 — Телемедээлер. 12.00—14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Боду бодунга-ла башкы». Мелитополь хоорайның № 25 школазының башкыларының кижизидилге ажылының дуржулгазының дугайында документалдыг телефильм 15.25—А. С. Грибоедов. —«Угаандан човулан» 16.10— «Москва комсомолдуң ажылхеректери». 16.40— «Бистиң ырывыс, ужуп үнэ».

КЫЗЫЛДАН

17.35 — «Мээи баштайгы башкым». Башкы хүнүнге уткуштур. 18.00—«Спорт». Дельтапланер спортунга ССРЭ-ниң баштайгы маргылдаазының дугайында. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Күш-ажылчы алдарның тук тудукчулары». «АвтоЗИЛ» будурулге каттыжыышкының мурнакчы бригадазының болгаш оон бригадири Ю. Мироновтуң дугайында. 19.30 — «ТТ-ниң экранында эң баштайгы», «Чайлаг» деп кинокомедия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — 23.25 — Бөгүн делегейде. информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Мокшада камгаладдыг чер». Документалдыг телефильм. 12.10 — Башкы ажылында ёзу барымдаалаар чорукка удур. ССРЭ-ниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьевтиң школалар директорлары-биле ужуражыышкыны. 12.35 — География. 5-ки класс. Чер планы. 13.05 — «Ажылдаар чери —космос». Эртемтайылбырлыг фильм. 14.05 — Башкы ажылында ёзу барымдаалаар чорукка удур. ССРЭниң чырыдыышкын министри М. А. Прокофьев-биле школалар директорларының ужуражыышкыны. (Катаптаан дамчыдылга). 14.30 — «Музыкалыг маяш». Эртем-тайылбырлыг фильм. 14.50 — «Экран—башкыга». А. С. Пушкиниың тоолу. 4-кү класс. 15.15 —Теегу. 5-ки класс. Эрте-бурунгу Египетте. 15.45 — «Хаялар аразында». Документалдыг телефильм. 16.00— 17.35 — Чапсар. 17.35 — Жэк Дюклоюн төрүттүнген хүнүнден бээр 85 харлаарынга уткуштур. «XX вектиң коммунары». Документалдыг телефильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Телефильм.

МОСКВАДАН

19.00 — Хоккейге ССРЭ чемпионазы. «Спартак» — «Кристалл». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузуидан дамчыдылга. Чапсарда— «Тамчыктыг удуиар, чаштар!». «Лукошко хуулгаазыннар-биле». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — «Че, канчап ындыг чөр, доктор?». Уран-чечен фильм (ГДР). 23.00—00.50 —Хоккейге ССРЭ чемпионазы. ЦСКА— «Крылья Советов». ЦСКА-ның Спорт ордузундан дамчыдылга.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 2-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Аймыл чок чоруун хууда магадылавайн тур мен 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.50 (узаткаш), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оон келирде күзээр-дир мен» 9.30, 11.00, 14.00, 15.30, 18.50, **«Мөнгүн челчек хөлдер»** 17.00, 21.05 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кежээки өскерлиишкин» 15.00, 16.50, 18.40, 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Командирииң уруу» 15.00, **«Альба Регия»** 16.50, 18.40, 20.30 (узаткаш) шактарда.

Анчыларның болгаш балыкчыларның Тыва республика ниитилелиниң дыцнадыры болза:

1981 чылдың октябрь 3-те Кызыл хоорайның «Хүреш» стадионунуң спорт шөлүнге республиканың анчы ыттар дедглегезин организастап эртирер. Делглегенин эгелээри — эртенгиниң 11 шак.

Республиканың хөгжүм-шии театрының октябрь 10-дан 31-ге чедир репертуары

ТЕАТРНЫҢ 46-ГЫ СЕЗОНУ

Октябрь 10
В. Кек-оол.
«ХАЙЫРААН БОТ»
(3 көжегелиг драма).
Эгелээри 19 шак

Октябрь 11
Е. Шварц.
«КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ»
(Ийи көргүзүглүг тоол).
Эгелээри 12 шак.

Октябрь 11
В. Шукшин.
«ЭРТЕН ЭРТЕ ОТТУП КЭЭРГЕ...»
(Театрга тоожу).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 14
Лопе де Вега.
«ТЕНЕКПЕЙ»
(Үш көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 15
Е. Шварц.
«КЫЗЫЛ БӨРТЧҮГЕШ»
(Ийи көргүзүг тоол).
Эгелээри 10 шак.

Октябрь 15
А. Вампилов.
«АЛДЫ АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 16
Э. Лабиш.
«ТЕРЕЗИИ ШЛЯПКА»
(Француз водевил).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 17
М. Варфоломеев
«КӨЖЕГЕЛЕР»
(Ийи көргүзүглүг шин).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 18
Ч. Ондар.
«730 ХҮННЕР БОЛГАШ ДҮННЕР»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 21
М. Тикомацу.
«ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ»
(Үш көргүзүглүг япон трагедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 22
С. Михалков.
«ҮШ ХАВАНАК»
(Ыры, танцылыг тоол).
Эгелээри 10 шак.

Октябрь 22
Э. Лабиш.
«ТЕРЕЗИИ ШЛЯПКА»
(Француз водевиль).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 23
В. Гоголь.
«РЕВИЗОР»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 24
А. Вампилов.
«АЛДЫ АЙНЫҢ ЧААЗЫНДА»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 25
С. Михалков.
«ҮШ ХАВАНАК»
(Ыры, танцылыг тоол).
Эгелээри 12 шак.

Октябрь 25
У. Гаджибеков.
«АРШИН МАЛ-АЛАН»
(Ийи көргүзүглүг комедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 30
М. Тикомацу.
«ЫНАКШААННАРНЫҢ АМЫ-ТЫНЫНГА ЧЕТТИНГЕНИ»
«Үш көргүзүглүг япон трагедия).
Эгелээри 19 шак.

Октябрь 31
Э. Лабиш.
«МИЗАНТРОП»
(Ийи кожегелиг водевиль).
Эгелээри 19 шак.

Коллективтиг көөру-биле чагыгларны хүлээп ап турар, телефоннары: 2-25-49, 2-35-88.

Билеттерии театрның кассазында 11.30-дан 19.30-га чедир садар.

Бо чылдың октябрь 3-те Кызылга (Октябрь кудумчузунга) болгаш районнар төптеринге чонга картофель 'бада нөгаалар садар кускү ярмарка болурун дыцналып тур.

Редакциянның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харылсалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлегпур киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыт № 2159.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном садының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01735

ЯҢЗЫ-БҮРҮ МЕДЭЭЛЕР

ОРГАНИЗАСТЫГ

Чадаанада уругларның музыка школазынга эрткен өөредилге чылында 150 өөреникчи өөренип турган. Чаа өөредилге чылында 240 өөреникчи өөренип кирген. Ук школаны чылдың-на элээн хөй оолдар, уруглар доозуп турар. Эрткен чылын дооскан чеди өөреникчи Кызылдың уран чүүл училищезинче шылгалдаларын чедишкинниг дужаагаш өөренип кирген.

Районнуң культура амыдыралында бир онзагай болуушкуи бо өөредилге чылында Суг-Аксында музыка школазы ажыттынганы. Чадаанада хореография салбыры база пемей ажыттынган. Школаның башкылар коллективи чаа өөредилге чылынче организастыг ажылдап кирген.

Ш. МОНГУШ.

САРЫГ БҮРҮ БАЙЫРЛААЛЫ

Шак ындыг байырлады Кызылдың № 3 чаа школазының үстүкү классчылары эрттиргеннер. Кежээнин программазы онзагай. Өөреникчилер аъш-чем кылырынга, столду деривиргге, хана солуннар үндүргеринге, бот-тывыгыр уран чүүлдүң концерттеринге, конкурстарга киришкеннер.

Кежээ күс дугайында чугаа-биле эгелээн, аразында шүүлүктер база дыцналып турган. 10 «б» класстың өөренивчилери Саяна Назытай, Орлан Сарыглар, Света Тамчай байырлады эки башкарып, аңаа келгенниерии сагыш-сеткилии хайыктырган. Столдарны күскү чечектер болгаш аъш-чем аймаа-биле чараштыр каастап салган. Күүтү алдаржыдың турар хана солуннарны база ханаларда аскан. Столдар каастап салыр талазы-биле 10 «а» класс эң эки болган. Янзы-бүрү саваларда кулуузун болгаш бүрүлерден, чечектерден букетнери делген салган. Эң ортузунда «Күскү серенада» деп ногаадан кылган чем. Сее «б» класстың өөренивчилери алды янзы чемни делгээн. Ында мөөгү аймаа база «Хүннээректиг аянда» деп торт база бар.

8 «в» класстың өөренивчилери морковь аймаанга хамаарыштыр хөй аъш-чем аймаал белеткээн. 9 «а» болгаш 10 «б» классчылар «Сарыг бүрүлер», «Алдын күс» деп аттыг чемнерии белеткээннер. 8 «в» классган Дагба Чечена күс дугайында аялгаларны пианинога эки күүседткеи.

М. ЯКУШЕВА.

МАНАП ТУР БИС

Чогаалчы Кызыл-Эник Куважыпын «Ырлыг булак» деп чаа чогаалындан үзүндүлерни солуннардан номчуп танышпывыс. Чогаалчының «Ыржым булуң», «Ырак булут» деп мооң мурииида үүнүп турган чогаалдарының үшкү ному ол болур дээрэии номчукчулар бистер билир бис. Чогаалдың дыл-домаа-даа, ында маадырлар-даа, оларның аразында харылзаа-даа номчукчуну сонуургады бээр-дир. Ынчангаш номчукчулар бистер чаа чогаалдың чырыкче үнерии маиап тур бис.

О. ДАЛБЫЙ.
Өвүр район.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 230 (11728) | 1981 чылдың октябрь 3, суббота | 1925 чылда үдезалеттингеа | Өртээ 2 сан

ХАРЬКОВТУҢ ТРАКТОР ЗАВОДУНУҢ 50 ЧЫЛЫ

ХАРЬКОВ. (СЭТА-ның корр.). Харьковтуң С. Орджоникидзе аттыг трактор заводунуң коллективи бодунуң бүдүрүлгезиниң бежен чылын күш-ажылчы улуг чедиишкин-биле демдеглээн. Социалистиг хүлээлгелерниң күүселдезинге киириштир пландан ажыр тракторну заводтуң 50 чылының хүнүнде бүдүрген.

Ол машинаны эптээрин Н. Кравченко болгаш Н. Тыньков удуртқан эң мурнакчы бригадаларга даасқан турган. А тракторну эптээр хүндүлүг эргени заводтуң баштайгы тудугжуларынга болгаш ооң бирги продукциязын бүдүрген хоочуннарга база тывысқан. Завод тудуунуң ажылчыны чораан, ам кол металлург А. Риднойнуң, токарь П. Горяиновтуң, эдиктиң А. Якимчуктуң, болгаш өске-даа хөй хоочуннарның намдары заводтуң алдарлыг төвгүзү-биле сырый холбаалыг.

Ол мурнакчылар — заводтуң дириг төвгүзүдүр. Үжен аът күштүг тракторларны олар бүдүрүп эгелээн турган, а оортан беш катап бедик күчүлүг Т-150 маркалыг улуг тракторларны ам бүдүрүп турар. Бистиң чурттавустуң колхозтарының болгаш совхозтарының шөлдеринге, делегейниң хөй чурттарынга бедик маңталды алган ол машинаны массалыы-биле бүдүрүп турар.

Совет беш чыл планнарының баштайгы бүдүрүлгези—Харьковтуң трактор заводу бодунуң чалыы «назынында» амгы үеде чурттап турар. Ооң кол цехтерин чаартканы, эң чугула конвейерин узатканы, бүгү коллектив кежигүннериниң дүржулгазының база мергежилиниң байлакшып бедзэни калбак перспективаларны ажыдып берип турар. Дугуйлуг болгаш ийи чүс аът күштүг чаа тракторларны, а ол ышкаш илчирбелиг Т-150 чаа тракторларны бүдүрерин завод коллективи амгы беш чылда шиңгээдип алыр.

Төрээн чурттуң бедик шаңналынга—Октябрь революциязы орден-биле шаңнаанынга харыы кылдыр Харьковтуң трактор заводунуң коллективи чыл төнчүзүнге чедир мурнунда алдынган хүлээлгелерге немей он-он тракторларны бүдүрер.

УЛУСЧУ УНИВЕРСИТЕТ

Ажылчы чоннарның боттарының чогаадыкчы инициативазы-биле тургускан улусчу университеттер совет улустуң амыдыралынче ханылап кирген болгаш улуг назылыг чурттакчы чоннуң өөредилгезиниң массалыг хевири болу берген. Тывада 58 улусчу университет бар, ында 7167 кижи өөренип турар. Эрткен өөредилге чылында Чөөн-Хемчик, Тес-Хем, Таңды районнарга, Кызыл хоорайга улусчу университеттер багай эвес ажылдаан.

Тываның геология-шинчилел экспедициязының чанында геология билиглерин пропагандалаар университет эрткен чылын тургустунган. Ооң өөредилге планын Красноярскиниң геология-шинчилел эргелелиниң методиктиг чөвүлелиниң сүмелеринге үндезилеп кылган. Бо университет кол кичээнгейни дыңнакчыларның политиктиг билиниң бедидеринче болгаш геология билиглерин нептередиринче салган. Ол ышкаш мурнакчы дуржулганы өөренир, дыңнакчыларның шинчилел, чогаадыкчы болгаш чаартыкчы ажылдарының шынарын бедидер хемчеглерни алган. Дыка хөй кижилер хууда комплекстиг планны тургускан. Оларның чамдыктары бүгү-эвилелдиң конкурузунга киришкеш багай эвес түңнелдиг болган. Хууда комплекстиг планны эки кылган Н. В. Кваша биле А. К. Сабинев шаңналдыг черлерни ээлээн. Тыва АССР-ниң Садыг министерствозунуң чанында садыгның улусчу университеди элээн каш чыл улаштыр чедиишкинниг ажылдап турар, ында 130 кижи хаара туттунган. Республиканың Чырыдыышкын, Культура, Кадык камгалал министерстволарында улусчу университеттер болгаш оларга дуза чедирер чөвүлелдер багай эвес ажылдап келген. Таңдыда Көдээ ажылагый дуржулга станциязында көдээ ажыл-агый билиглерин пропагандалаар улусчу университетти алды чыл дургузунда 239 кижи дооскан.

Республикада ажылдап турар культураның 23 улусчу университединиң 30 факультединде 1700 ажыг дыңнакчы бар. Чурукчулар, чогаалчылар, шүлүкчүлер, композиторлар кичээлдерин эртирип турар. «Билиг» ниитилел организациязы, эртем-методиктиг чөвүлел, улусчу университеттер хөй-ниити организациялары-биле кады уран чүүлдү пропагандалаарының, ону сайзырангайжыдарының талазы-биле элээн ажылдарны кылып чоруткан.

Ынчалза-даа улусчу университеттериң ажылында четпестер бар. Эртем-техниктиг депшилгениң, экономиканың улусчу университеттери, Көдээ ажыл-агый министерствозунуң адырлар чөвүлелдери кошкак ажылдап турар. Ниитилел-политиктиг, экономика билиглерин нептередир улусчу университеттерни болгаш факультеттерни эвээш тургускан. Улусчу университеттериң башкыларының, лекторларының билиин бедидеринче ам-даа кошкак кичээнгей салып турар. Улусчу университеттериң ажылын адырлар аайы-биле чөвүлелдер четпес удуртуп, хыналда, дузаны эвээш чорудуп келгенниңден чамдыктарынга кичээлдер үстү бээр таварылгалар тургулаан. Көргүзүг материалдары, техниктиг херекселдер долу ажыглаттынмайн келген. Үстүнде адаан четпестер Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тожу районнарның улусчу университеттеринге хамааржыр.

Партияның ээлчеглиг съездизиниң шиитпирлерин, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарын ёзугаар СЭКП Төп Комитеди «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзырангайжыдар дугайында» доктаалды хүлээп алган. Ниитилел-политиктиг номчулгаларны эрттиреринге көвүдедирин, улусчу университеттерниң четкизин калбартырын партия комитеттеринге, «Билиг» ниитилелиниң организацияларынга ол дааскан. Партийжи пропагандаңың массалыг хевирлери миллионнарның ёзулуг ленинчи университеди болур ужурлуг.

Ындыг болганда 1981-1982 чаа өөредилге чылында университеттериң дыңнакчыларының четчелээшкинин чогуур үезинде чорудар. Мергежилдиг башкы кадрлар-биле хандырар хемчеглерни министерстволар, эргелелдер, ында партия организациялары, чөвүлелдер боттандырар ужурлуг. Ол ышкаш улусчу университеттериң өөредилге программаларын база өөредилге планнарын хынамчалыг тургузарынче кичээнгейни салыры эргежок чугула. Сайзырангай социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезиниң, СЭКП-ниң экономиктиг политиказының, 1981 чылда болгаш он бирги беш чылдың улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң айтырыглары өөренирин организастаары негеттинип келген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, «Чигзетти, одалга-энергетиктиг болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар болгаш хумагалыг ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар камналга болгаш хумагалыг чорук дугайында өөредилгени организастаар. Бо талазы-биле мурнакчы дуржулганы өөренир болгаш нептередир хемчеглерни улусчу университеттер алыр херек.

Марксисчи-ленинчи теорияны нептередиринге ажылчы чоннарның күш-ажылчы, идей-политиктиг, эстетиктиг кижизидилгезин экижидеринге улусчу университеттер партия организацияларынга дузалаар. Ынчангаш оларның ажылын экижидер дээш партия комитеттери, «Билиг» ниитилелиниң организациялары чогуур хемчеглерни СЭКП ТК-ның партия өөредилгезиниң дугайында доктаалынга дүүштүр чорудар херек.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

Сентябрьның үшкү он хонуунда мал чемнери белеткээрин Мөңгүн-Тайга болгаш Эрзин районнарның ажыл-агыйлары элээн организастыг чорутканын хүлээп алган доктаалда демдеглээн. Ук районнарда ийиги он хонуктуунга деңнээрге, немелде өзүлде 13,7 база 7,6 хуу болуп, мал чемин белеткээриниң даалгаларын олар (чем единицазы-биле алырга) 141,8 болгаш 40,4 хуу күүсеткен.

Ооң-биле кады хөй-хөй районнарда болгаш ажыл-агыйларда мал чемнери белеткээриниң темпизи сентябрьның үшкү он хонуунда дыка оожумнаан.

Мал чемнерин немей белеткээриниң бар аргаларын Өвүр, Улуг-Хем, Бай-Тайга, Каа-Хем болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйлары багай ажыглап, он хонуктуң чүгле 0,6 — 2,2 хуу немелде өзүлдеин чедип алганнар. Ол болгаш өске-даа чамдык районнарда сиген кезер болгаш өске-даа мал чемнерин ап болур хөй шөлдерни кеспээн, картофель сывы болгаш өске-даа үнүш артынчыларын чыып силостаарын организаставаан, дүшкен бүрүнү массалыы-биле чыырынче кижилерни мобилизастаар талазы-биле ажылды багай чорудуп турар. Чамдык совхозтарда саванны болгаш шөлде үнүш артынчыларын чыырда чидириглерни болдуруп, республикадан дашкаар чөлерге савай белеткээрин болгаш ону сөөртүрүн багай организастап турар.

Бай-Тайга районунуң совхозтары ол чөлерге савай белеткээриниң даалгазын дөңгүп-ле 25,7 хуу, Каа-Хемнин — 46,8 хуу күүсеткилээн, Кызыл, Бии-Хем, Улуг-Хем районнарының совхозтары ол ажылды оожум чорудуп келген.

Демир-орук станцияларынга саванны вагоннардан дүжүрерин, ону сөөртүрүн организастаар талазы-биле шалыпкын эвес чоруун Чөөн-Хемчик районунуң совхозтары көргүзүп турар, оларның буруузу-биле дыка хөй вагоннар үр үеде аналаа туруп, улус ажыл-агыйынга когарал болуп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому сентябрь 20-ден 30-га чедир үеде мал чемнери белеткээр талазы-биле социалистиг чарышка **мурнуу зонаның** районнарындан **Мөңгүн-Тайга** район (СЭКП райкомунуң секретары О. Н-С. Шагдыр-оол, райкүүском даргазы Д. С. Хорлуу, ВЛКСМ райкомунуң секретары Н. С-Д. Сат) тиилекчи болган деп саналаан.

Мөңгүн-Тайга районга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун болгаш 200 рубль түңнүг акша шанналын тыпсыр деп доктаатқан.

Барыын болгаш төп зонаның районнарының ажыл-агыйлары сентябрьның үшкү он хонуунда мал чемнерин курлавырларынга шоолуг немелде чедип албаанын барымдаалаваш, олардан кымгадаа шаңналдыг черлерни тыыспас деп көрген.

Мал чемнериниң бүгү-ле хевирлерин белеткээрин күштелдирер, октябрь айның дургузунда мал чемнериниң курлавырларынга көскү немелдеги хандырар дээш кижилерни мобилизастаар талазы-биле немелде боттуг хемчеглерни алырын СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, райпрофчөвүлелдерге, ВЛКСМ райкомнарынга, совхозтарның партия, профзвилел ,комсомол организацияларынга, улус депутаттарының көдээ Советтеринге доктаалда дааскан.

Беш чылдың кижилери

Онгу беш чылдың шалыпчызы Александр Васильевич Смирнов «Каа-Хем» разрезте мурнакчыларның бирээзин. Ооң удуртқаны чер үттээр станогунуң звенозу ээлчегде 82 метр чер үттээр планын доктаамал 100-тен ажырып, планныг онаалдазын ай санында 15—20 хуу ажыр күүседип турар.

Ол ында чээрби чыл ажыр ажылдап, эвээш эвес аныяктарны даг ажылынга өөреткен.

ЧУРУКТА: А. В. Смирнов. В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КЫШТАГЛАРЖЕ

«Ак-Туруг» совхозтуң Кызыл-Даг болгаш Ак-Туруг суурларының херээженнер чөвүлелдери ниитиниң малының кыштагларының белеткелинге киржир шалыпчы чартык ай кылдыр сентябрьның ийиги чартыын чарлаан. Төп салбырның агитквартираларының чурттакчылары алды кыштанның бажыңнарын чугайлаан, дозулаан болгаш өске-даа үүрмек септелгеэн кылган.

Кызыл-Дагның херээженнер чөвүлели эрткен шалыпчы чартык ай дургузунда лагда кыштагларже шефтиг үнүшкүннерни алды удаа организастаан. Партком болгаш салбырларда парторганизациялар малчыннарга чедирген дузаны үнелеп көрген болгаш моон-даа соңгаар суурларның чурттакчыларының күжүн мал ажыл-агыйынга организастаарын чугулаан турар.

Ш. ДАРЖАП.
Улуг-Хем район.

ЭРТЕ КҮҮСЕДИРИН ХҮЛЭЭНГЕН

«Совет Тыва» совхозтуң Эрзинде мал хүлээп алыр пунктузу бо чылын хамаатыларның дузалал ажыл-агыйындан 300 тонна ээттн хүлээп алыр планныг. Тос айларның дургузунда 230 тонна ээттн хүлээп алган, планныг онаалдаларны күүсеткен.

Садып алган мал чемнеринге ажыглаар 40 тонна сигенин бо коллективтиң кежигүннери белеткеп алган. Комсомолчу чолаачы Сергей Бичеоол, үстүкү класстың өөренчилери Сарыг-оол Норбу, Шолбан Соян, Роман Лодуй, Аяс Дүгер олар чайгы үеде багай эвес ажылдаан.

Мал хүлээп алыр пункт чыл планын ноябрь 1-де күүседир.

И. ОЙДУП.

«Совет Тыва» совхозтуң Эрзинде мал хүлээп алыр пунктузунуң эргелекчизи.

АЖААЛДАНЫ ДООСКАН

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозтуң дирекциязы, (директору В. О. Ооян), парткому (секретарь Ч. У. Монгуш), профөвилелдиң ажылчын комитеди (даргазы Ю. С. Монгуш) сиген белеткээриниң планын күүсеткенинден, тараа ажаан алышкынын дооскан дугайында СЭКП райкомунга, райкүүскомга рапорттаан.

Совхозтуң ажыл-ишчилери 2810 тонна сиген белеткээр тургаш, 2815 тонна чедирген. Сенаж, витаминниг сиген далганы белеткээр онаалдазын ажыр күүсеткен.

Ажыл-агыйның механизаторлары 6500 гектар тарааны ажаагаш, 2688 тонна тарааны алгаш, ооң иштинде 1600 тонпазын келир чылдың үрезининге белеткеп алган.

Амгы үеде совхозтуң ажыл-ишчилери мал кыштаглаашкынынга хынамчалыг белеткенип, аңгыс аңдарылгазын чорудуп турар.

С. МААЛЫ.

БЕДИК ШАҢНАЛ-БИЛЕ, ЭРГИМ БАШКЫЛАР!

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле республиканың ниити билиг школаларының болгаш өөредилге черлериниң бөлүк башкыларын шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң системазынга үре-түңнелдиг ажылы база өөренikчилерни өөредириниң, кижизидиринiң херээнге чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Мария Георгиевна Деханованы — Бии-Хем районнуң Аржаан ортумак школазында эге класстар башкызы.

Монгуш Шыыраповна Канданны — Кызылдың № 2 ортумак школазында эге класстар башкызы.

Раиса Федосеевна Петрованы — Күргүненин Кызылда башкы институдунуң биология-химия факультединиң деканы.

Светлана Александровна Стремоусованы — Кызылдың № 1 ортумак школазының орус дыл болгаш литература башкызы.

Советтиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Советтиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 2.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты республиканың ниити билиг школаларының болгаш өөредилге черлериниң бөлүк башкыларынга тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Улус өөредилгезиниң хөрээнге чедип алган чедиишкиннери дээш Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы хүндүлүг атты тыпсыры болза:

Валентина Маркеловна Дорофеевага — Бии-Хем районнуң № 1 ортумак школазының орус дыл болгаш литература башкызы.

Евгения Семёновна Иместьевага — Кызыл районнуң Элегес-Аксы сес чыл школазының эге класстар башкызы.

Фаина Тас-ооловна Манзановага — Кызылдың № 2 ортумак школазының эге класстар башкызы.

Кертик-оол Тас-ооловна Ховалытга — Өвүр районнуң Солчур ортумак школазының эге класстар башкызы.

Капый Санаевна Чымбага—Кызылдың башкы училищезиниң тыва дыл башкызы.

Советтиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Советтиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 2.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ Д. РАЦИРАКА-БИЛЕ БЕСЕДАЗЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев Мадагаскар Демократтыг Республиканың Президентизи, Малагасий революцияның авангардызы партияның Чиңгине секретары Д. Рацирака-биле октябрь 1-де Кремльге ужурашкан, Совет Эвилелинде ол тур дыштанып келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев ужуражышкынга киришкен.

Эвилең, найыралчы байдалга эрткен беседа үезинде кайы-даа таланың сонуургап турар айтырыгларын дугайты санал-оналдар солчуушкуну болган.

Ажылчы массаларның эргежыктарынга таарыштыр чуртка социал-экономиктиг депшилгелиг чаартылгаларны боттандырар талазы-биле Мадагаскарның чазааның болгаш революцияны камгалаарының Национал фронтузунуң ажыл-чорудулгазының дугайын Д. Рацирака дыннаткан. Мадагаскар Демократтыг Республиканың политика болгаш экономика талазы-биле хамаарышпас чоруун быжыглаарынга дузаламчызы дээш совет улуска ханы өөрүп четтиргенин ол илергейлеп, Мадагаскарның Совет Эвилели-биле кады ажылдажылгазын улам ыңай калбартып, ханыладырының ужур-дузалыын онзалап демдеглээн.

Совет Эвилелиниң болгаш Мадагаскар Демократтыг Республиканың найыралчы кады ажылдажылгазы тайбың, демократия болгаш депшилге дээш өңнүктер болгаш эвилелчилер болуп, делегей ареназында үре-түңнелдиг кады ажылдажып турар ийи чурттуң улустарының чаагай чоруунга таарыштыр быжыгын үргүлчүлевишаанын Л. И. Брежнев биле Д. Рацирака сеткил ханыышкын-биле демдеглээн.

Делегей айтырыгларын чугаалажып тура, империализмниң агрессчи политиказының улам-на өсүшаанындан делегейде байдалдың амгы чидиглениишкини делегей байдалын экижидер дээш тайбыңга ынак бүгү күштерниң демиселин улам ыңай идепкейжидерин шыңгыы негеп келген деп бүзүрел илергейлеттинген. Социализмниң быжыгыышкыны, хосталгалыг шимчээшкиннерниң хөгжүлдези, дайынны болдурбас дээш улустарның чайгылыш чок тура-соруу тайбыңны быжыглаарынга ажыктыг дээштиг хемчеглерниң болдунар аргалыынын дугайын чугаалап турар. Социалистиг дем каттыштырылгазының, ол ышкаш Мадагаскарны киириштир делегейниң депшилгелиг хөй-хөй күрүнелериниң даштыкы политиказы кадыкшыдыкчы улуг рольду ойнап турар.

Быжыг болгаш чөптүг тайбыңны хандырары ССРЭ-ниң даштыкы политиказының дээди сорулгазы болуп турар деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдүргөн бүгү-ле даштыкы политиктиг саналдарының, КНО-нуң Көл Ассамблеязының сессиязынга Совет Эвилелиниң чаа киирген-даа саналдарының алыс утказы харын ында болуп турар.

Амгы үениң ең чугула тоттаргай сорулгазы чүл даарге, боо-чепсекти аңдере бүдүрериң шеглээри болур. Ортумак чыракшылдың ядролуг чепсектерин дугайты чугаалажышкынныар чорудар дугайын АКШ-биле ам дугуржуп алыр аргалыг болган. Талаларның тең аргелиг болгаш бир дөмей айыыл чок болурунуң принцивин шыңгыы барымдаалавышаан. Совет Эвилели ол чугаалажышкынныарны шынгыы, ак сеткилдиг, боттуг бүдүштүг кылдыр чорударынга белен. Чугаалажышкынныарның чедиишкинниг болуруп харын чүгле ындыг принцип хандырып болур.

СЭКП-ниң болгаш Совет чазактың делегей байдалын кадыкшыдарынче, бүгү диптерниң улустарының айыыл чок чоруун, оларның экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас хөгжүлдезин хандырарынче утланган тайбың эгелекчи саналдарын бодунуң талазындан деткип турарын Д. Рацирака чугаалаан.

Америк дайынзырак идепкейниң Оожум океанда калчаалыг немей өзүп турарының уламындан тайбың хөрээнге улам-на айыылдыг болуп бар чыдар ол кавыда байдалче санал-оналдар солчуушкунуң үезинде онза кичээнгейни салган. Индий океанны быжыг тайбыныңың болгаш күрүнелериниң чаагай кожа-хелбээ кады ажылдажылгазының зоназы болдурарынга сонуургалдыг бүгү күштерни сырый каттыштырар сорулга-биле ол кавыныңың күрүнелериниң кады ажылдажылгазының эргежок чугулазынга ийи тала бүзүрелин илергейлээн.

Империалистиг бөлүктериниң агрессчи чоруунуң өзүлдези Африкада илергейлеттинип турар, ол дугайын, чижээ, Ангола Улус Республикага удур Преторияның калчаа-дерзин агрессиязы хереченлеп турар. Совет Эвилели биле Мадагаскар Демократтыг Республика КНО-нуң сураглыг резолюцияларынга үндезилээн, намибиялан Мурнуу Африка Республиканың шеригжилин болгаш администрациязын база соңгаарладыышкын чокка болгаш бүрүн үндүрери дээш, бүгү долу эрге-чагырганы СВАПО-нуң нүүрүнде Намибияның чонунга дамчыдып бээри дээш туржуп турар.

Л. И. Брежнев Чоокку Чөөн чүкте байладдың уламна дүвүрээзинниг болуп бар чыдарын демдеглээн. Мында чаа кол фактор: агрессчи ийи күштүң — АКШ-тың болгаш Израильдиң стратеггиг деминг хөделиишкинниниң ажыы-биле чарлаттынганы болур. Чоокку Чөөн чүкте тайбыңның хөрээн кымның бакысрадып турарын ол чорук онза тода көргүскен. Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң бүгү күрүнелеринге чөптүг тайбыңны база айыыл чок чоруктуг идегедиг хандырып бээр сорулга-биле ССРЭ-ниң көдүргөн тодаргай саналдарын, Перси мугулдурунуң девискээринге байдалды чогумчударынга хамаарышкан саналдарны база Мадагаскар деткип турарын Д. Рацирака медеглээн.

Мурнуу-Чөөн Азияда байдалдың айтырыгларын дугайты санал-оналдар солчуушкунунуң үезинде талалар ол кавының күрүнелери империализмниң болгаш реакциянын талазындан айыылдыг иттиригли аажылаашкыннарының болгаш ыйышкынының объектизи болу бергенин демдеглээн. Мурнуу-Чөөн Азияга байдалды ол кавы девискээриниң чурттарының боттарының күжениишкиннери-биле кадыкшыдарының болгаш ооң айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээриниң эргежок чугулазынга Л. И. Брежнев биле Д. Рацирака бүзүрелин илергейлеп чугаалаан.

Совет Эвилелиниге хүндүткеп хүлээп алганы дээш Д. Рацирака өөрүп четтиргенин илергейлээн.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарынын референтизи Е. М. Самотейкин олурушкан.

(СЭТА).

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

ХАМЫК УЖУР ХАРЫЫСАЛГАДА

— Бистиң бригадавыстың бүгү-ле байдалдары кожавыста үшкү бригаданың-биле бир дөмей. Ол хиреде көргүзүүвүс оларныңнан дыка кудуг: төрүүр чүс хойдан-на ол бригада 78 хураган алган, а бисте ол сан чүгле 60 болган. Ол дээрге хамык ужур ажылга харыысалгадан хамаарыжыр-дыр — деп хоочун коммунист С. Чечек отчёт-соңгулдалыг хуралга саналын эгелээн...

«Малчын» совхозтуң № 4 хойжу бригадазында партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга коммунистер ажыл-херекти принципиалдыг болгаш шүгүмчүлелдиг байдал-биле сайгарыш чугаалашканнар. Партия организациязының хуралдары Устав ёзугаар эртип, оларга мал кыштаглаашкынының, политистиг база зооветоврединиң, малга чем белеткелининиң, кыштаглаашкынга белеткелдиг болгаш өске-дай айтырыгларның дугайын чугаалажып, шиитпирлерни хүлээп ап турган.

Коммунист бүдүүш партийжи даалгалыг. СЭКП Уставының негелделерин, партийжи даалгаларны күүседип турарының дугайында оларның дыка-дыгларын хуралдарга ап келген. Чижээ, улусчу контроль бөлүүнүң даргазы С. Доржунуң, херээженнер бөлүүнүң даргазы С. Чечектиң, өөредилгезиниң талазы-биле У-Д. Надаажавтың болгаш өскелериниң отчёттарын, дыңнадыгларын хуралдарга алган.

Будүүлгеге болгаш хөй-ниити ажылынга коммунистерниң хөй-нуруузу үлегер-чижээн көргүзүп, өске малчынларны ажыл-херекче мобилизастаарынга улуг күш болуп келгенин хуралга отчёт илеткел кылган Д. Достаң болгаш санал берген коммунистер демделээн. Чижээ, коммунист хойжу С. Чечек малчыннар аразынга чарышка тинлекчи болуп, төрүүр 100 хойга онаштыр ол ынча сан-ныг хураганны камгалап, өстүрген. Ол хоочун хойжу дагдыныкчы болгаш херээженнер бөлүүнүң даргазы хөй-ниитичи даалгаларны база идепкейлиг күүседип турар. Хойжулар аразында эң эки культурлуг өг-бүле дээш социалистиг чарышты үре-түңнелдиг кылдыр организастап келген.

Төрүүр чүс хойга онааштыр хураган алыр талазы-биле бригаданың көргүзүү куду болган. Ынчалзажок мал-базы өстүрериниң, күрүнеге дүк садарының планнарын күүседип алган. Мал кыштаглаашкынынга белеткелди базә багай эвес чорудуп турар. Парторганизацияның отчёт-соңгулдалыг хуралы болуп турган үеге чедир он кыштаг бүрүн септеттинген. Бо ажылдарга коммунистер Т. Салчак, У-Д. Надаажап болгаш өскелер-даа идепкейлиг киржип, белеткеттинген 9-10 тонна мал чемиерин кыштагларга чедирип алган.

Илеткелчи-даа, санал берген-даа эштер ниитизи-биле бригаданың болгаш партия организациязының ажылында эки түүлдерни болур-чогууруубиле үнелээш, шиитпирлеттинмээн айтырыгларже, моон соңгаргы сорулгаларже кол кичээнгейни салган. Ылаңгыя хойнуң уксаазын экижидер, продуктулуун бедидер, быжыг чем-суурну тургузар айтырыглар моон соңгаар-даа улуг кичээнгейни неген турар. Маңаа совхозтуң директорузу, специалистер малчынар-биле хады хөй түүлдерни кылыр апаар.

Ынчаарга олар-биле кожа, көргүзүү бедик бригаданы СЭКП обкомунуң кежигүнү А. Кара-оол элээн каш чыл удуртуп, идепкейлиг ажылдап турда, а дөртку бригаданың бригадири удаа-дараа солчуп келген. Ортумак звенонуң бо харыысалгалыг ажылынга кандыг бир кижиниң совхоз директорузу томуйлаш, ажылының уг-шинии эки билип ап четтикпейн чорда-да ону солуп турар чорук ажылга багай салдарлыг болуп турарын, бригадирлерни, мал эмчилерни солуурда малчынар-биле сүмелешпейн баар чорукту коммунистер чидии-биле шүгүмчүлээн.

Оон аңгыда малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырын, оларның чемгерилгезин база ажаалда-тежээлдеин экижидер талазы-биле хемчеглер кошкак. Ынчангаш чаш төл эвээш алдынарының бир чылдагааны ында. Хойну тарын боозадыры, база машина-техника-биле кыргыры ышкаш депшилгелиг аргалар ажыглаттынмайн турар. Парторганизацияның отчёт-соңгулдалыг хуралы болган үеге чедир, дөрт кыштаг септеттинмээни, а бежинде мал чеми чедиртпнмээни илерээн. Ол айтырыгларга холбаштыр коммунистер У-Д. Надаажап, Д. Самбыр-оол, С. Доржу болгаш өскелер-даа чидиг шүгүмчүлелдерни кылган.

Чамдык коммунистерниң партийжи даалгаларны күүседип турары четпес, хөй-ниитичи идепкейли чавыс. Чижээ, Салчак Метпээ отчёт-соңгулдалыг хуралдың болурун биле тура-ла аңаа келбээн, а ниитизи-биле бо чылын партия хуралынга ол үш удаа олурушпаан. Партия эге организациязының бюрозу ындыг коммунистерден негелдени кошкадып, оларга хамаарыштыр хемчеглер албаанын хуралга буруу шапкан.

Бригадада партия эге организациязы коллективтиң ёзулуг дайынчызы болур төлээде, даандырган ажыл-херек дээш коммунист бүрүзүнүң харыысалгазын улам бедидеринче, партийжи организацияны болгаш идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды СЭКПниң XXVI съездизиниң айтымшынарынга дүүштүр тургузарынче отчёт-соңгулдалыг хурал кичээнгейни угландырган.

К. ХЕРТЕК.

ХҮР-ЛЕ БОЛЗУНАМ

«О. Шынаа» совхозтуң төвүнге келгеш, көдээ Совет күүскомунга дүштүвүс. Ол кудумчуда ийи каът ортумак школа, магазин болгаш өскедаа бажыңнар көстүр. Олар шупту чаа, эң «кыргаы» — алды хургыг. Совхозтуң тургустунуп, суурнуң туттунуп эгелээн үезинден бээр ол хире үе эрткен. Амында чаңгыс-даа эрги тудуг чок. Ол чаа суурда 1200 кижи чурттап турарын көдээ Совет күүскомуунуң даргазы, назыны дөртен чаа-ла ажыл чорза-даа, он уруглуг Артына Сарыг-оол биске тайылбырлады.

— Чаа суурда чаштар хөй, 150 орунныг ясли-сад сыңыпастаан — деп, СЭКП Тес-Хем райкомунуң ийиги секретары Сереңмаа Сайын-ооловна Куулар чугаага кириштi.

Көдээ Совет күүскомунга үр болбайн, оруувус уламчылаптывыс. Райком секретары, совхоз директору, чолаачы — мындыг бис. Кады чораан улузумнуң тайылбырын дыңнап, малчынарны болгаш черни сонуургап чор мен. Өглерге кирип, кадарчылар-биле чугаалажып, ак чемин-даа чип көрдүм. Орук дургазар— алдар, каш чүзүн мал, кайгамчык чурумалдыг черлер...

Ак-Кежиг деп черде сарлык кадарчызы Бады Биче-оолдуң маңган ак өө тур. Сарлык хойтпаан, харын, аңаа четтирдим.

— Эрткен куш-даа, час болгаш чай-даа бистиң бо черге белен эвес болду —деп, хоочун малчын далаш чок чугаалап ор. — Бо куш база аңаа эвес болур хире. Сарлыктарым семиртир дээш, чайын бо Таңды-Уланың мырыңай сиртинге чайладым. Ынчайзаже бо чүвелер кайын семирир деп, Таңды эдектери шуут «өртенип» калбажыкпе. Ам харын, күс дүжүп кээрге, чаашкыннап туруп берди.

Сарлыкчывыс мурнуида хой малдап чораан болду. База багай эвес ажылдап турган. Ол ажылы дээш Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. Бо черге сарлык шаандан бээр турбаан болгаш өскээртен садып келген сарлыкты хүлээп алыр кижи тывылбаан. Ук ажылды совхозтуң директузы эң эки малчынга даскан. Оон бээр ийи чыл эрткен. Бо үениң иштинде хорамча чок, чаш бызаалар менди доругуп турар. Бирээде, сардыктың бо черге таажрыының, ийиде, ону өстүрер малчынның шын шилиттингенининг бадыткалы ол.

Чылгычы Доңмит Сүге-Маадырның кадарган чылгызы онча-менди, чайгы семиртилгези багай эвес болду. Черле ынчаш, бүгү-ле ужураппкан малчынныарывыстың байдалы эки. Кыштаг бүрүзүнде сиген сараатгаттынган, кажаалар септеттинген.

«О. Шынаа» совхоз бо чылын 33 муң хой, 650 ниек, 400 ажыг сарлык, 300 чылгы кыштагладыр. Бо хүнеерде кыштаглаашкынга белеткел доозулган, күрүнеге көдээ ажыл-агый продуктулары дужаар ажыл түлүк. Он бирги беш чылда дүк садарының планы 104,4 хуу күүсеттинген, эът садарының планы Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл ооңуң бүдүүзүнде күүсеттинер. Мал чемининг белеткелинде база чеднишкинер бар. Совхоз 2540 тонна сиген кезер турган, 2700 тоннаны белеткээн. Ам 600-700 тонна хыргыыш база белеткээр.

Кыштың соогу чоокшулаан. «О. Шынаа» совхозка чугаалашкан улузум шупту аңаа ужуражырынга белен болду. Мал-маганынар хүр-ле болзунам!

В. ПИВОВАРОВ.

ЧУРУКТА: «О. Шынаа» совхозтуң директору Н. Д. Балчий-оол мурнакчы малчынларның аалынга келгеш, күш-ажылды бедик көргүзүглери дээш оларга байыр чедирип, чугаалажып тур.

Авторлуң фотозу.

Советтер амыдыралы

ЧАГЫГЛАР КҮҮСЕЛДЕЗИ

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежневмынча деп чугаалаан: «Черчер Советтериниң ажыл-чорудулгазында хөй солуун, чаа түүлдер көстүп келгилээн. Олар чүс черниң ажыл-агыйының, чонуңу хандырылгазының айтырыгларынче кичээнгейни кошкатпайн, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң комплекстиг байдалын хандырарынга улам улуг салыышкынны киирип турар...»

Экономиканы сайзыралдырынга болгаш социал-культура тургузуушкунуңуң айтырыгларын шиитпирлээринге чер-чер Советтериниң ролю улуг. Оларның мурнуңа амыдырал эң чугула, улуг хемчээлдиг айтырыгларны тургузуп турар. Чер-чер Советтериниң ажыл-чорудулгазында эң чугула кол айтырыгларның бирээзи — соңгукчуларның чагыглары.

Эрткен соңгулда кампаниязының үезинде Бии-Хем районнуң чер-чер Советтеринге соңгукчулардан киргеи чагыгларның 102-зин амыдыралга боттандырары-биле хүлээп алган. Чагыг бүрүзүнде чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазының талазы-биле көскү ажылдар кылдынган. Чижээ, Туран хоорайның кудумчуларын эдектилип, асфальтылаан. Чурттакчы чоннуң огород, сад тарып өстүрериниң тавырымчалыг кылдыр суг-биле хандырылганы экижиткен, чамдык черлерде суг дамчыдылгаларын немей киирип, тургускан. Көдээ, хоорай Советтери чурттакчылыг черлериниң чаагайжыдылгазынга чурттакчы чоннуң идепкейлиг киириштирер талазы-биле аввэш эвес дуржулганы мөөнүүн. Ылаңгыя соңгуткан округунуң соңгукчуларын ол ажылга киириштирип, хаара тудар талазы-биле депутаттарның дуржулгазы улуг.

Соңгукчуларның чагыы-биле тутпуган тудуг объектилерни —будүүлге, албан организация, культура, уруглар албан черлериниң бажыңнарын ажыглалга киирип, оон дүгүүрүн ээлериңе байырлыг байдалга тыпсыры чаагай чанчыл. Чижээ, «Саян» совхозтуң Сесерлиг салбырынга удаваас чаа школа тудуу ажыглалга кирер. Сесерлиг сес чыл школазының коллективи (директору М. И. Сагды) төрээн совхозунуң ажыл-ишчилеринге дуза көргүзүп, мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, совхоз директузынга мактадып шаңнаткан.

Клуб, библиотека чөвүлелдери хөй-ниити-биле кады чурттакчы чоннуң хостуг үелериңде дыштанылгазын чөптүг организастаары-биле янзы-бүрү темаларлыг кежээлерни, номчулга кежээлерни, диспуттарны, ужуражылгаларны эрттирип турар. Ындыг болза-даа ол хемчеглерниң дээштин, кижизидикчи талазы чавыс болуп артышаан. Культура одагларының септелгезинче кичээнгей кошкак.

Эки чаагайжыттынган, бедик культуралыг чурттакчылыг суур дээш чарыштыр негелделерин күүсетпишаан, Советтиң девискээринде чурттакчылыг суурларга чаагайжыдылга талазы-биле биче эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. «Тээли» совхоз, оон Найырал салбыры 2 муң ажыг погон-метр тарымал үнүштерни олурткан. Албан черлериниң, чурталга бажыңнарының даштын будуп, чугайлаан. Ам ук черлерде күскү чаагайжыдылга ажылдары эгелээн.

Чонуңу чурттап турар черииниң аайы-биле кижизидилге ажылы чорударынга Советтиң девискээринде агитквартиралар, херээженнер чөвүлелдери улуг күш болуп турар дээрзин сессияга демделээн. Арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктарны болдурбазыбиле профилактиктиг хемчеглерни ап чорудуп турар. Чижээ, арагаже суидулуг, уругдарының кижизидилгезинче кичээнгей салбас ада-иелерни чурттакчыларның ниити хуралдарынга тургузуп, чугаалажып турарының дээштин бедээн. Оон түңнелинде арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарның саны кыырылган. Ындыгдаа болза Советтиң девискээринде кем-херек үүлгедир чоруктар бар болуп артпышаан. Назы четпээннериң талазындан хөй-ниитиниң корум-чурумуун хажыдар, кем-херек үүлгедир чоруктар база бар.

Советтиң организас-массалыг ажылында четпестерни айыткан шыңгыы шүгүмчүлелдер сессияга болган. Ол четпестерни чайладырынче угланган хемчеглерлиг доктаалды сессия хүлээп алган.

С. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

ЧЕТПЕСТЕРНИ ЧАЙЛАДЫР

Ээр-Хавак көдээ Советтиң элчелиг сессинязы чоокта чаа болуп эрткен. Советтиң организас-массалыг ажылының дугайында айтырыгны чугаалашкан. Айтырыг талазы-биле илеткелди көдээ Советтиң күүскомунуң даргазы О. Б. Чедер-оол кылган.

Көдээ Советтиң девискээринде 432 өреге бактаан тур-ар, сес чылдың ийи школазы, ийи магазин, садыг болгаш өске-даа албан черлери бар.

Бо чылдың эрткен сес айларында көдээ Советтиң сессияларына ажыл-агый, садыг, амыдырал хандырылгазының, культура талазы-биле күүском хуралдарынга он үш айтырыгны чугаалашкан. Күүском хуралдарынга болгаш сессияларга хүлээп алдынган шиитпирлериң күүселдезин амыдыралга боттандырар дээш чогуур хемчеглериң алдынып турарын сессияга демделээн.

Найырал салбыры мал ажыл-агыйлыг. Ынчангаш илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар ол айтырыгже улуг кичээнгейни угландырган. Салбырның малчыннары эрткен чылдың кыштаглаашкынын багай эвес эрттирген. Сес малчын төрүүр чүс баш хойдан 80-ден 100 чедир хураганны алган.

Келир кыштаглаашкынга белеткел чугула айтырыг. Ниитининг малынга быжыг чемсуур белеткээр айтырыгны чугаалашкан болгаш тускай шиитпирни хүлээп алган. Ук шиитпиринг күүселдези кошкак. «Тээли» совхоз ниитизи-биле 3700 тонна мал чеми белеткээр планныг. Оон 1164 тонназы күүсеттинген, мал чеминиң белеткели уламчылавышаан. Найырал салбыры мал чеми белеткээриниң темпизин ооожум чорудуп турар. Он талазы-биле сессияга шыңгыы шүгүмчүлел болган.

Илеткелчи болгаш сессияга санал берген депутаттар Советтиң девискээринде культура, улус өөредилгe албан черлериниң ажылынга доктаагап. Сес чылдың ийи школаларында 629 өөреникчи бар. Эрткен өөредилге чылын школаларның башкылар, өөреникчилер коллективтери эки дооскан. Мурнуку чылдарга деңнээргe, өөредилге, кижизидилге ажылының деңнели бедээн. Чүс хуу өөредилгени 19 класс чедип алган. Школа коллективтери-биле ада-иелерниң харылзаазы быжыккан. Ажыл-агыйга школа коллективтериниң дузазы улуг. Чижээ, Тээли сес чыл школазының коллективи (директору М. И. Сагды) төрээн совхозунуң ажыл-ишчилеринге дуза көргүзүп, мал чеминиң белеткелинге идепкейлиг киржип, совхоз директузынга мактадып шаңнаткан.

Клуб, библиотека чөвүлелдери хөй-ниити-биле кады чурттакчы чоннуң хостуг үелериңде дыштанылгазын чөптүг организастаары-биле янзы-бүрү темаларлыг кежээлерни, номчулга кежээлерни, диспуттарны, ужуражылгаларны эрттирип турар. Ындыг болза-даа ол хемчеглерниң дээштин, кижизидикчи талазы чавыс болуп артышаан. Культура одагларының септелгезинче кичээнгей кошкак.

Эки чаагайжыттынган, бедик культуралыг чурттакчылыг суур дээш чарыштыр негелделерин күүсетпишаан, Советтиң девискээринде чурттакчылыг суурларга чаагайжыдылга талазы-биле биче эвес ажылдарны кылып чорудуп турар. «Тээли» совхоз, оон Найырал салбыры 2 муң ажыг погон-метр тарымал үнүштерни олурткан. Албан черлериниң, чурталга бажыңнарының даштын будуп, чугайлаан. Ам ук черлерде күскү чаагайжыдылга ажылдары эгелээн.

Чонуңу чурттап турар черииниң аайы-биле кижизидилге ажылы чорударынга Советтиң девискээринде агитквартиралар, херээженнер чөвүлелдери улуг күш болуп турар дээрзин сессияга демделээн. Арагалаар, хөй-ниитиниң корум-чурумун хажыдар, кем-херек үүлгедир чоруктар база бар.

Советтиң организас-массалыг ажылында четпестерни айыткан шыңгыы шүгүмчүлелдер сессияга болган. Ол четпестерни чайладырынче угланган хемчеглерлиг доктаалды сессия хүлээп алган.

С. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

КӨДЭЭНИҢ ЧУРТТАКЧЫЛАРЫНГА

Көдээниң чурттакчы чоңунуң картофель, ногаа-биле хандырылгазын райполар келир кыжын капчаар тургузарыа? Ол дугайын чугаалаан бээрин Респотребсоюзтуң баштаар черинин даргазының оралакчызы В. В. Горловтан бистиң корреспондентивис дээн.

— Республиканың районнарының чурттакчы чоңун келир кыжын картофель, ногаа аймаа-биле үзүктелиишкин чок хандырары хүнүң чугула айтырыы. Оон чогумчалыг шиитпирлеттинери ук ажылды бөгүн капчаар организастаар турарындан кол хамааржыр. Чогум байдал кандыгыа?

— Райполар план ёзугаар бо чылын 2300 тонна картофельди, 375 тонна капустаны алыр. Бо хүнеерге чедир 2201 тонна картофель, 350 тонна капуста чер-черде сөөртүп чедиртинген. Көдээниң чурттакчыларынга 300 тонна согуна саттынар. Морковь, чеснок, свёкла болгаш чамдык өске-даа ногааларны бар арга-курлавырларын ажыглап садар—деп, В. Горлов таймылбырлаан.

Районнарже картофель сөөртүрү колдуунда адактарган. Чамдык райполар картофельди кордунген планындан ажыр алган. Ыраккы Мөңгүн-Тайга, Өвүр, Эрзин районнарже картофель сөөртүрүн бир дугаар ээлчегде эгелээн. Чижээ, Мөңгүн-Тайга районуң хереглекчилер ниитилели чурттакчы чонга садар 90 тонна картофель алыр планныг турган, ам ында 140 тонна чедиртинген. Өвүр райпозунда 110 тонна картофель сөөртүнген. Өске райполарда байдал база мындыг. Капуста сөөртүрү ам кидин түүк. Оңу база четчири-биле сөөртүр.

Республиканың ажыл-агыйлары бо чылын картофельди багай эвес дүжүдүн алган. Ынчангаш райполарже чурттакчы чонга садары-биле чоруткан картофельдиң чүгле 220 тонназын республика девискээринден дашкаар сөөртүп эккелген, а артканы бодувусту. Чижээ, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхоз 176 тонна картофельди, Таңды районда «Россия» — 173, Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» — 172 тонна картофельди дужааган. Барыын-Хемчик районуң «Барлык» совхозу Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарның райполарын капуста-биле хандырып турар. А кожавыс «Кара-Хаак» совхозтуң ажылынчилериниң тарын өстүрген капустазы Эрзин, Тес-Хем районнарның магазиннериниң делгүүрлеринге баар. Ынчангаш райониарның хереглекчилер ниитилелдери келир кыштың дургузунда картофельге, капустага, согунага чурттакчы чоннуң негелде-херегледерин бүрүн хандырар деп көрүп турар бис.

СӨӨРТҮП ЭГЕЛЭЭН

Кажан күүсеттинерил?

«Торгалыг» совхозтуң девискээри Чаа-Суур, Торгалыг көдээ Советтеринге, «Ак-Чыраа» совхоз Чаа-Суур көдээ Советинге хамааржыр. Бо ийи совхоз кыдыг-кызыгаарда турар болгаш оларның хандырылгазынга бергедер болганчок-ла тургустунуп кээр. Хандагайтывың харылзаа бедидер чоннуң негелдезин орта хандырбас: почта чедирилгези, телефон харылзаазы багай. Оон аңгыда, чоннуң аргыжылгазы куду дениедe болуп, хоочураан «аарыгже» шилчиш бар чоруур.

Маңаа август 11-деп 19-ка чедир болган чижекти көргүзейн. Бо хүнеерде Торгалыг, Чаа-Суур чурттакчыларынга республика болгаш төп солуннар чыглып-чыглып хары угда четкен. Суурда байдал мындыг турда, малчынларга кажан чедерил? Районнуң харылзаа белдири бенизин чок, машина үредик дээр чылдагааннар-биле чоннуң солуннарын ооалдадып келген. Телефон бо хүнеердө ажылдаваан. Хамааты Д. В. Бүрбү Украинада практикалап турар дуңмазынче акшаны август 13-те шилчиткен. Ол акша август 18-ке чедир Торгалыг почтазынга чыткан. Оон чоруткан дүрген чедер телеграмма болгаш чүгүлә түүлдер база дөрт хонганда чораан. Мындыг чижектерни хөйү-биле айтып болур.

Торгалыг суурда радио ажылдавайн турар. Харылзаа белдириниң начальнигинге Шүдүр-оол Доңгак ажылдап турда чүгээр чүве. Оон соонда ук ажыл сулараан. Чаа-Суурда радио 4—5 чыл дургузунда чогумчалыг ажылдап көрбээн.

Чалаана —Хандагайты аразының оруу чаагайжыттынган. Ол хирезиниде автобус Торгалыгта келбес. Шагда орук багай турда безин хүннүң чорун турган автобус болгай. Маңаа август 18—19 хүнеринде байдалды кинрерге-ле четчир. Ынчан Кызыл баар дээш 37 кижи беш-алды хонган. Кызылдан Самагалдай тавараш, О. Шынаага келир автобуска, Торгалыг. Чаа-Суур чедер чон хөй боор. Олар ынаар чедер машина-балгат тыпшайн, шаг-да боорлар.

Мооң чылдагааны чүдел? Бо дээрге ажылчы чоннарның негелдезин тоомчага албас, аар-саар чылдагааннар-биле ажыл чылзыр ийи-чаңгыс кижилериниң херээ-дир. Ынчангаш районуң удуртур органнары, республиканың автотранспорт болгаш харылзаа эргелелдери чоннуң негелдезини чогуур үезинде хандырын бээрин маңап артывыс.

В. БҮРБҮ,

Чаа-Суур салбырының эргелекчизи.

ШИНЧИЛЕКЧИ ТУРГУЗАР

АРЫГ-ШЕВЕР ТУРГУЗАР

Улуг улустуң «Халап кээри —карын дуртуу» дижири черле чеп: кижи чүвү-даа эскербейн турда, шагда-ла чеде хоюуң келген турар болгай. Кинчэнгей болгаш серемчи чок, удур туржуп шыдавас улус аңаа алдын-даа болур.

Бо удаада орт база-ла хенертен болган. Бажыңымче чоокшулаан орарымга, кулаакда чүве чыжыраар. Пионерлер одаг кыпсыптарга кандыг ийик, шак-ла ындыг. Тура дүшкеш, долгандыр көргүлээримге, одаг-даа кезүлбес. Оон бодумуңу бажыңымның артында ыш бүргүткайның турарын эскерип кагдым. Халыышаан кээримге, кожамның дагаазының кажаазы, кыштадыр одаар тоннаа хып тур. Уруу, пионер Алёна, кочал суглу уун чадай-чадай аппар чор.

— Чааскаан сен бе, уруум? —деп алгырып четтикпээнимде, херимни бир кижи тура шаапты. Дужувуста бажыңның пионер оглу Орлан болду. База-ла суг чажа берди. Мен-даа чанывыска келген бир кижини ырак эвесте телефонче халыыкаш, уругларга дузалажы бердим. Ыя ол аразында оон-моон улус-даа көвудеди, өрт машиназы-даа келди. Кижи бүрүү-ле ертбиле демиселдп баштай эгелээн Алёна Баа-Хөө биле Түлүш Орланны мактап турду.

Өртүүн канчан кыва бергенин амдыызында тодаратпнмаан. Ынчалзажок оон кайынын үнгенин билдингир —хөй каңмыл, саазын, союндак болгаш өске-даа бок тырылган эрги дагаа кажаазындан. Ынчангаш от-бүле бүрүү бажыңының девискээрин аштаары, үргүчүү арыг-шевер түргузары чугула.

Т. МОТОРК.

«Шынга» парлаттынган соонда

«Харыы херек»

Ындыг эгелиг материал август 18-те үнген «Шынга» парлаттынган. Мөңгүн-Тайга районнуң «Мөген-Бүрен» совхозта мал чемиериниң белеткелин организае чок чорудуп турарын ук материалда шүгүмчүлээн.

Мөңгүн-Тайга райкүүскомунуң көдээ ажыл-агый эргелели солунда парлаттынган үүлдө айыткан фактыларны хынап көргеи. Илереттинген четпестер шын болуп бадыткаттынган. Көдээ ажыл-агый эргелелиниң техниктиг чөвүделинге хынаалданың түңнелдерин чугаалажып көргеш, «Мөген-Бүрен» совхозтуң директору К. Д. Чыдын-оолду сагындырган.

Совхозтуң талазындан четпестерни чайладырының хемчеглерин алган. Сиген кезер Ак-Чыраага ажылчынар чурттаар 200 орунныг ниити чурттаалга бажыңын тутказын, ажыглалда киирген. Ында сигенчи бригадага доктаамал ажылдаар бригадирни томуйлаан. Үрелген тракторларны болгаш өске-даа ажыл-агый машиналарын септеп кылгаш, ажылдаткан. Ажылчынарның аъш-чем хандырылгазын экижиткен.

Ол бүгүнүң түңнелинде совхоз 590 тонна сиген белеткээр планын 785 тонна азы 133 хуу күүсеткеи. Ам-даа планнан ажыр 310 тонна сиген белеткээрин сигенчилер хүлээнген. Ак-Чыраада белеткээн 500 ажыт тонна сигенниң 275 тонназын кыштагларда сөөртүп чедирген.

Э. САЯ,

Мөңгүн-Тайга районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы.

МАЛ ЧУУЛДАЗЫ

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң тускай эртемниглери, малчынары мал чуулдазын шынарлыг чорудуп турар. Бо чылын мал чуур черни чаартып, эде дерээн. Мурнуку чылдарда сугну буга суундан ап турган болза, ам ында кудукту ажыглап турар.

Малчыннар Хураган-оол Куулар, Бадый Куулар, Аяк-Хээ Ондар, Бктек-Кара Мөңгүш олар хойларны 3-4 катап чугдурганнар. 700 баш бода малдан 265 иинектиң ийиги чуулдазын кылган. Хой чуулдазынга пенсионер Сунлуй-оол Куулар, повар Маадыкпай Ондар, Макар Ондар, Арина Ондар, Вадим Куулар кызымак ажылданнар.

Ниитизи-биле 16 муң баш хой, ешку, иинекти чуур ужурлуг. Ук ажылды улуг мал эмчизи Л. Оюн график ёзугаар удуртуп турар.

Ш. МОНГУШ.

Чоога-Хемчик район.

Малдың чайгы семиртилгезин чеднишкиниг дооскаш, «Искра» совхозтуң малчыннары ам иштик черлерде күзеглеринде көшкүзеп келгеннер. Эрткен чылдың кыштаглаашкынын багай эвес эрттиргеш, олар кыштагларынга саттынар. Морковь, Ынчангаш райполарже чурттакчы чонга садары-биле чоруткан картофельдиң чүгле 220 тонназын республика девискээринден дашкаар сөөртүп эккелген, а артканы бодувусту. Чижээ, Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхоз 176 тонна картофельди, Таңды районда «Россия» — 173, Улуг-Хемде «Күш-ажылдың хостуу» — 172 тонна картофельди дужааган. Барыын-Хемчик районуң «Барлык» совхозу Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик, Өвүр районнарның райполарын капуста-биле хандырып турар. А кожавыс «Кара-Хаак» совхозтуң ажылынчилериниң тарын өстүрген капустазы Эрзин, Тес-Хем районнарның магазиннериниң делгүүрлеринге баар. Ынчангаш райониарның хереглекчилер ниитилелдери келир кыштың дургузунда картофельге, капустага, согунага чурттакчы чоннуң негелде-херегледерин бүрүн хандырар деп көрүп турар бис.

Москва чоогунга тулчуушкуннарның 40 чылынга

УЛУГ ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ БАШТАЙГЫЗЫ

Москва чоогунга тулчуушкуннуң 40 чылынга тураскаткан плакат Москваның кудумчуунда (фильмден чурук). (СЭТА-ның фотохрониказы).

Москва чоогунга тулчуушкуннар — делегейниң ийиги дайынының эң улуг баштайгы тулчуушкуну болган. Немец-фашистиг шеригдер «тиндеттирбес» дээр хоозун чүлүруушкун совет пайысыалдың чанында эстеп берген. Москва чоогунга болган тулчуушкуннарның ужур-дузазының дугайында төөгү эртемнериниң доктору генерал-майор А. И. БАБИН тайылбырлаан.

Гитлержи командылал Москваны эжелеп алыр дээш кол сорулганы хынамчалыг белеткеттинген «Тайфун» деп шавар халдаашкынының мурнуга салган турган. Ол шавар халдаашкын 1941 чылдың сентябрь 30-да Брянск фронтузунун, а октябрь 2-де Барыын талакы болган Күрлавыр фронтуларының шеригнериңге удур фашистиг шеригнериң улуг шавар халдаашкыннарыбиле эгелээн. Кадыг-дошкун тулчуушкуннар ынчаарда Брянскиниң, Вязьманың районнарынга, Можайск камгалалынга, Минскиниң болган Туланың чоогунга калбарган. Аар-берге камгалал тулчуушкуннарының үезинде совет шеригнер дайынының диригкүжүнге болган шериг техниказынга улуг когаралдарны таварыштырып келген.

Москваже шавар халдаашкынын октябрьниң төнчүүрге чедир соксадыр ужурга гитлержилер таварышкан. Ынчалзажок ол шавар халдаашкынын шуут соксадырын фашистер бодаваан. Москваже чаза таварып киреринге сөөлгү оралдажыышкынын гитлержи командылал ноябрь 15—16 хүнинеринде катап эгелээн. Ынчаарга бистиң чүртүвуска бергө ол хүннерде найысылалдың камгалакчылары сырбап-даа дивээн, а тиилегеже чүткүлдүүн, әрес-маадырлыг чоруун бүгү делегейге магадалып көргүскен. Төрөөн чүрттүң найысылалын, ооң мээзин болгаш чүрөөн олар төөгүде чижеглээр чүве чок маадырлыг чоруу-биле камгалап турганнар. Оларның маадырлыг чоруун бүгү чүрт, дешилгелиг кижи төрелгетен хайгаарап турган.

Быжыг камгалалдың, декабрьның баштайгы хүннеринде Барыын фронтунуң төп болгаш кыдыкы кезектеринге боттандырган күштүг удур согуушкуннарның түнелинде фашистиг командылалдың Москваже чаза таварыыр дээш планы буурап дүшкеп. Фашистиг шеригнер Москваже дыка чоокшулап келген-даа болза, кол сорулгазын чедип ап шыдаваан: хоорайны гитлержилер эжелеп күш четпээн. Москваже бирээ — ийи шуразшыны кылырга — сорулга чедип алдынар кыздыр гитлержилер хоозун бодап турган. Дайзын бурунгаарлаан тудум-на, ооң шаап халдаар аргазы чавызап келген. Фашистер боттарының тылындан ыраң, совет партизаннарның согуушкуннарынга база таварыжып турган. Гитлержилериң Москваже чоокшулап келген оруу — оларның өлүмүнүң оруу болган.

Совет пайысылалдың бүгү камгалал угланымышкынырынга — Волоколамскиниң, Можайскинин, Малоярославльдиң, Туланың угланыышкынарынга маадырлыг камгалал болгаш соксаал чок тулчуушкуннар дайзынның ырмазын сыккан, немец солдаттарны күш болгаш мораль талазыбиле сандараткан. Совет шеригнер удур шавар халдаашкынче шиитпирлиг шилчээн. Москва тулчуушкуннарының камгалал үе-чадазының кол түңнели шак ыңа болган.

Камгалал үе-чадазының ужур-дузазы улуг болган. Ынчалзажок шиитпирлиг тиилелге түгле идепкейлиг шавар халдаашкынның хөделиишкиннериң түңнелинде чедип алдынар. Чепсектиг демиселдиң улуг хемчээлдиг ол хевирин делегейниң ийиги дайынының төөгүзүнде совет командылал бирге дугаарында Москва чоогунга боттандырган. Барыын фронтунуң (командылакчызы — армия генералы Г. К. Жуков), Калинин фронтузунуң (командылакчызы — генерал — полковник И. С. Конев) шеригнери, Мурнуу-Барыын фронтунуң барыын талакы кезээ-ниң (командылакчызы — Совет Эвилелиниң Маршалы С. К. Тимошенко) шеригнеры мун километр үзүк дүрттүг фронтуга соксаал чок шавар халдаашкынче декабрь 5—6-да шилчип кирген. Дайынга ындыг эргилдениң болу бээрин немец-фашистиг командылал манавайн турган.

Дайынга согуушкуннарны элээн каш угланымышкынарга хары угда боттандырган. Совет шеригнериң ол согуушкуннарынга гитлержилер удур турүжүп шыдээваан. Дайынны диригкүжүн болгаш дайынчы техниказын оскунмунаан, фронтуның бүгү участокторынга атказлаар ужурга таварышкан.

Совет шеригнериң удур шавар халдаашкыны чедиишкиниг калбарбышаан, ниити шавар халдаашкынче шилчээн Москва, Тула областары, Калинин областың улуг кезиин хостаарынга чедирген. Смоленск болгаш Орел областарны хостаары база эгелээн. Чүрттакчылыг 11 муң ажыг черлерни, ооң иштинде 60 ажыг хоорайларны фашистерден хостаан. Дайзынны Москва чоогундан 250—400 километр ырадыр сывырыкан. Москваның кырынга диргелген турган айылды узуткаан.

Делегейниң ийиги дайынының эң баштайгы улуг тулчуушкунунга — Москва чоогунга болган тулчуушкунга ийи талаларның кол күштери эң-не баштай мөсилдешкен болгаш немец-фашистиг армия баштайгы улуг ажыттырышкынга таварышкан. Москва чоогунга тулчуушкуннарга немец фашистиг командылал 38 дивизияларын чылча шаптырганы фашистиг Германияны силгипкен. Совет-герман фронт — делегейниң ийиги дайынчының шиитпирлиг фронтузу турган. Москва чоогунга чылча шаптырган совет-герман фронтуже далашбиле октаар үжүрга таварышкан. Чөөн фронтуда байдалын экижидер дээш фашистиг командылал фронтунуң өскө участокторындан немелде күштерин чөөн фронтуже — совет шеригнерге удуроктаан турган.

ССРЭ-ге удур Гитлериң «чанык дайын» планын сөп шанкаңы 1941 чылда совет-герман фронтуга дайын чорудулгаларының эң чугула түңнели болган. Фашистиг «Блицкриг» дээр планның бууран дүшкени — узун хуусаада дайынны чорудар кылдыр фашистиг Германияны албадапкан. Узун хуусаада дайынны чорударынга гитлержилериң шеригнери-даа, экономиказы-даа белен эвес болган.

Найысылалче орукту агрессорга Москва чоогунга түгле дуглапкан эвес, харын-даа совет шеригнериң дараазында шиитпирлиг тиилелгелериниң үлезинни аңаа тургустунган. Фашизмни чылча шанкан төөгүлүг тиилелгениң ханазы чогум-на Москва чанында чайынналыш үнген. Тиилелгениң ол ханазы Сталинградты, Курскини, Кавказты, Карпатыларны, Белоруссияны, Польшаны тавараан, Берлинге өндүр-чаагай болуп, эчис тиилелгете четкен. Совет шериг уран аргазының артык күштүг чоруунуң ачызында Москва чоогунга тиилелге чедип алдынган. Совет Дээди командылал, фронтуларның командылакчылары, Совет Армияның штабтары, командылал болгаш политиктиг составы мергежилди, организастыг чоруктуг, эң нарын айтырыгны шиитпирлээриңге — дайынның эге үе-чадазының биске таарымчалыг эвес кылдыр тургустунган стратеттиг байдалында тиилелгени чедип алырынга уран шериг аргазын илергейлээн. Совет шериг стратегиязы бо берге шылгалданы алдарлыбиле тудуп эрткен. Немец-фашистиг шеригнерни Москва чоогунга чылча шапкаңы чүгле Ада-чүрттүң Улуг дайынының эвес, харын-даа делегейниң ийиги дайынының бүгү чорудулгазынга шиитпирлиг эргилдени болдурган.

(СЭТА).

БАЙЫРЛАЛЫН ТАВАРЫШТЫР

ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүзелиниң Даргазы Н. А. Тихонов Ланасана Улусчу Революстуг Республиканың премьер-министри Беавогиге телеграмма чоруткаш, чүрттүң национал байырлалын — республиканы чарлаанының 23 чыл ооң холбаштыр Совет чазактың болгаш бодунуң өмүнээзинден премьер-министриңг бодунга болгаш найыралчы гвиней улуска байыр чедирген болгаш национал экономиказының база культуразының хөгжүлдезинге чаа-чаа чедиишкиннерлиг болзун деп күзээшкиннерин дамчыткан.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Боо-чепсекти эңдере бүдүрериң соксадырының, дайынның үнүп болур кыжанының узуткаарының айтырыглары. Совет Эвилелиниң ядролуг халапты болдурбазыныче угланган санаадары КНО-нуң Ассамблеязының ында бооп турар XXXVI сессиязында ниити-политиктиг санал-онал солчуушкунда киржип турарларның кол кичээнгейинде турар.

БҮР-нуң даштыкы херектер министри П. Младенованың дээн: «Ядролуг халапты болдурбазыны: КНО-нуң Кол Ассамблеязының декларациязы» деп айтырыгны сессиянның хүн айтырыгына киирер дугайында ССРЭ-ниң саналын Болгария бүрүнү-биле деткип турар. Бо айтырыг талазы-биле декларацияны хүлээп алыры киижи торелгетеңиң термоядролуг месилдежиишкивиден чайладыр моондакты тургузар апаарр.

«Космос делгеминге кандыгдаа хевирлиг чепсекти тургузарын хоруур дугайында кереэни чарар талазы-биле Совет Эвилелиниң саналы базала боо-чепсекти эңдере бүдүрериң кызытаарлаарының кереэнге бараан болуруи оратор уламчылап чугаалаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга хүлээп алган Тайбың программазы. Совет Эвилелиниң кылганы хөй санының тайбың эгелээшкиннер улустар аразының харылзаалаарының бүгү-ле маргылдаалыг айтырыгларының талазыбиле ажыт-чажыт чок, калбак чугааны кылырының идегелдиг үндезини бооп турарын П. Младенов демдеглээн. Ол эргенин болгаш дөмей айыл чок чоруктуң, бот-боттарының аразында эрге-ажыктарны барымдаалаарының принциптеринге үндезилээн чогум-на ындыг чугаа улустар аразында тургустунган нарын болгаш аймылдыг байдалдан үнер арганы айтып шыдаар. Бистер чугаалажыышкыннар кылырының аргазы-биле шиитпирлеттинмес ындыг айтырыглар чок дээринге ханызы-биле бүзүрээр бис.

Индияның даштыкы херектериниң министри П. В. Нарасимханың чугаалаавы болза: «Чавырыышкын политиказын узуткаар оралдажыышкынарның тоомча чок хереченлери бооп артып шыдавас бис». Боо-чепсекти эңдере бүдүрериң үргүлчүлел турарының онза аймылдың демдеглээш, делегей ындыг эңдере бүдүрүшкүнү, ылаңгыда оон аймылдыг үржуктарын моон соңгаар анаа көрүп турар аргажок апарганын ол чугаалаан. Ядролуг дайынны чорудуп, аңаа тиилеп болурунун-даа дугайында медеглелдерни кылып турар апарганын министр демдеглээн. Нейтроннуг чепсек кестүп келген, ядролуг боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң шынар талазы-биле чаа шилчиишкинни кылырының үндезини салдыгаан деп, ол чугаалаан.

Кижилерни хелбээзең-биле узуткап, чок кылыр талазыбиле коргунчуг кем-херектерни үүлгедип турган Пол Поттуң каржы эрге-чагыргазының төлөэлекчизиниң КНО-нуң Кол Ассамблеязының хуралдаар залында ам-даа олурул турарының фактызының окта таарышпазын оратор демдеглээн.

Иорданияның төлөэлекчизи Хасан Чоокку Чөөн үүкте дүшкүүрлүг чоруктуң хевээр артып турарының чылдагааннарының дугайын чугаалаан, чамдык чүрттарның хамыктың мурнунда АКШ-тың талазындан политиктиг, экономиктиг болгаш шериг-даа талазы-биле долу деткимче чок болган болза, Израиль, бодунуң эжелекчи политиказын үргүлчүлеп, делегей эргелерин үзүүр, Каттыскан Нацияллар Организациязының резолюциязынга удурламчыр аргазы чок болурун демдеглээн. Палестин улустуң карз чаңгыс дүрүм ёзугаар төлөэлекчизи Палестинаны Хосстаарының Организациязын киириштирбишаан, соңуургалдыг бүгү талааларның киржилгези-биле Чоокку Чөөн үүктүң дугайында айтырыгны чугаалажып көөрүнүң улустар аразының конференциязын эрттиреринче Совет Эвилелиниң кыйгырыын Иордания деткип, аңаа байыр чедирип турарын ол медеглээн.

Замбияның даштыкы херектер министри Л. Гома Африканың мурнуу үүгүнүң айтырыглары апартеидтиг Иудиязы — Мурнуу-Африка Республиканың туруп турарының урлуу-биле тургустунганын демдеглээн. Барыын үүктүң чүрттарыдан сөөн-язы ылгакчыларының ап турар дузаламчызы делегейниң хөй-ниитизиниң күзел-сорулгага чөрүштүр боттарының шериг күчүзүн улгаттырар арганы аңаа берип турарын ол чугаалаан.

В. ВАСИЛЕЦ.
Е. МЕНКЕС.

НИГЕРИЯДА БАЙЫРЛАЛ

ЛАГОС. (СЭТА-ның корр.). Чүрттүң хамаарышпас чоруун чарлаанындан бээр 21 чыл оон нигерий улус оайырлаан.

Тураскаадыг хүннериң аразында октябрь 1—нигерий улустуң амыдыралында эң кайгамчыктыг хүн. 1960 чылдың ол хүнүнде англи генерал-губернаторуң турган чөрү — Стейтхауеede тук азар черге «Юнион джекти» дүжүр октаап, ооң орнунга Африканың хамаарышпас чаа күрүнезиниң ак-ноган тугун киискидип аскан.

Политика талазы-биле хамаарышпас чорукту чаалап алганының соонда Африканың эң хөй чүрттакчылыг чүртүнүң мурнуга бодунуң күрүне ёзугун хөгжүдеринге болган быжыглаарынга, колониалдыг эртken үениң артынгыкыннарын узуткаарынга, социал-экономиктиг чүгула чаартылгаларны боттандырарынга калбак аргалар ажыттынган. Аныяк күрүнениң планнары Нигерияга бодунуң туруштарын чидиргени-биле эптежир хөңнү чок делегей империализминиң эрге-ажыктарынга шуут удурланыышкак болган.

Чүртту чарылдырар, суларадыр сорулга-биле неоколониазаторлар болгаш оларның чадчалары хамааты дайынны күткүп үндүрген. Ынчалзадаа нигерий улуус реакциянның бодалдарын шиитпирлиг хемчеглери-биле үзе шапкан. Мурнуу-Африка Республиканың расистеринден, израиль сионистеринден, барыын талакы монополиялардан эңдерик дуалаамчыны алган чарыздырыкчы күштерге өлүмүг согуушкуну таварыштырган.

Хамааты дайынның балыгларын дүрген эккиткеш, нигерий улуус бодунуң төөгүзүнүң нарын дараазындагы үеэниче — бот-тускайлан экономикалыг болуру болгаш ниити күрүне хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарының шүүрүнде нациияны улам ыңай сырый катгыштырары дээш демиселче киришкен. Национал экономиканы чаартыр, дашткы-капиталдың ажыл-чорудулгазын кызытаарлаар угланышкынны федералдыг чазак шиитпирлиг алган.

Национал үлетпүрүн кодүрериңге, транспортту болгаш харылзаа чепсээн хөгжүдеринге, кодээ ажыл-агый бүдүрүлгезин улгаттырарынга, кадык камгалал системазын эккиндеринге, бижик билбес чорукту узуткаарынга сөөлгү чылдарда дыка улуг дешилгениң чечиш алган.

Экономиканың эң чугула секторунга — нефть тывыжкынга күреекторлуң туруштарын улам быжыглавышаан. Бо чылдың августа нефтиден Нигерияның орулгалары 14 ажыг миллиард доллар болган.

Бодунуң хамаарышпас чорууның хүнүн чүрт делегейле ат-сураның чиглиниг чок өзүлдезиниң байдалында демдеглээн. Нигерия болза, Африканың бүгү күрүнелери-биле, социалистиг дем каттыштырылга чүрттары-биле найысралчы харылзааларны, сырый кады ажылдажылганы хөгжүдер дээш шиитпирлиг туржуп турар.

В. АЛЕКСЕЕВ.

КУЛЬТУРА ХҮННЕРИ

ТИТОГРАД. (СЭТА-ның корр.). РСФСР-ниң Черногорияга Культура хүннери аңаа уран чүүл болгаш бот-тывынгыр коллективтериң байырлыг концерти-биле ажыттынган. Уран чүүлдүң ол байырлалы — Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның улустарының кады ажылдажылгазының чаңынначак көргүзүү боон турар.

РСФСР-ниң чогаадыкчы чеднишкиннериниң бо көргүзүүйин чүрт аразында культурлуг солчуушкуннар херээнге база бир чугула базым болурун югослав «Победа» солун бижээн. Ол Россияның байлак культурлуг чеднишкиннери-биле чоок таныжар арганы боор.

РСФСР-ниң культура министри Ю. С. Мелеңьевке баштадыр ол байырлалда барган делегацияны Черногория Социалистиг Республиканың Президиумунуң даргазы В. Милатович хүлээп алган.

Д. ДЫМОВ.

ЛУДР. Аас-кежиктиг ие-чаштар. Бо аныяк ие бодунуң төлүнүң чырыткылыг келир үезинге быжыы-биле бүзүрээр. Социализм өзүп олурар салгакчыларга ёзулуг-ла кызыгаар чок аас-кежиктиг келир үени ажыдып берип турар.

В. СОБОЛЕВТИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ХҮЛЭЭВЭЭН

БОНН. (СЭТА-ның корр.). Ортумак ыракчылдың америк ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европаның элээн каш чүрттарынга, ооң иштинде Германияның Федеративтиг Республиказынга эккеп нептередир дээн планнарны Германияның Социал-демократтыг партиязының Шлезвиг-Гольштейн организациязының конференциязынга бадылаашкынарның хөй нуруузу-биле хүлээвээн. НАТО-нуң ол шиитпирин күш чок болдурарын, а ол ышкаш ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсээн Барыын Европага эккеп нептередирине белеткенишкиницерин соксадырын конференциязының делегаттары негээн. Америк нейтроннуг чепсекти ГФР-ге эккеп тургузарына конференциязының делегаттарын база удурланган. Европада ядролуг боо-чепсектерни кызырар айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкынарны кылырын олар саналдаан.

Шлезвиг-Гольштейниң социал-демократтарының ол шиитпири Германияның Социал-демократтыг партиязының чер-черде хөй-хөй организацияларының бодалын илергейлеп турар. ГСДП-ниң Франкфуртта-Майнда организациязының баштаар чери медеглел кылган болгаш ракета-ядролуг чепсекти шыгжамырын көвүдедир чорук дайын айылын улам улгаттырын туоар деп айыткан.

В. ВИНОГРАДОВ.

ГИТЛЕРНИҢ СЫСКЫНДЫЛАРЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). Фашизмни когун үе үзуткаарынга идигни бээр сорулгалыг Нюрнберггиң суд чорудулгазының сөөлүвде 35 чыллар эрткеиде безин шеригаткен хүрөө хөделеннерлиг болгаш чеңиде кас демдектерлиг дүрзок кижилер америк хоорайларың кудумчуларында хостуг маршпал чоруп турар. Вашингтонуң тускай эрге-чагыргаларының тоомча чок чоруун ажыглавышаан, бажың ковайтып келген неонацистег организацияларның болгаш белүктерниң ол кежигүннери амгы үеде АКШ-та шак ыңчаар халыыдап турар.

Америк фашистерниң хөделиишкиннериниң дугайында Си-би-эс телекомпания чооқта чаа шинчиделдер кылган болгаш АКШ-та неонацистиг белүктериң кежигүннери хөй мун кижи четкен болгаш оларның саны дүрген өзүп турарын демдеглээн. Ак кештигдерниң национал-социалистиг партиязының хосталганың национал-социалистиг фронтузунуң болгаш Американың национал-социалистиг партиязының кежигүннери келергей калчаарап турар. Оларның хүрээлецинде 6 муң ажыг дерзии кижилер бар.

Дээрбечи болгаш өлүрүкчү база фашистиг үзелдиг ол организациялар шеригаткен лаборатория база фашистиг үзелдиг ол организациялар шеригаткен лаборатория

ГИТЛЕРНИҢ ҮҮЛГЕДИГЛЕР

ПАРИЖ. (СЭТА). Пиночеттиң Чилиде фашистиг ёзуруруму чүрттүң дешилгелиг болгаш демократтыг киижилеринге удур шаажылалдарны сөөлгү үеде улам күштелдирип турар.

Бо чылдың түгле баштайгы алды айларының дургузунда безин Чилиниң фашистиг эрге-чагыргалары 238 киижини тудуп хорутдаан болгаш 27 киижини чүрттаа үндүр ойлаткан болуп турар.

ИРАНДА БАЙДАЛГА ХАМААРЫШТЫР

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иран Ислам Республиканың удуртукчузу аятолла Хомейни сургалыг шажын-чүдүлге болгаш корум-чурумнуң айтырыгларынга кол кичээнгейни утландырар апаарын айыткан.

Иранның чиңгине прокурору Хосейн Мусави эрткен айда Иранга эрге-чагырганың дайзыннарының боо-чепсектиг үүлгедишкиннериниң түңнелинде 300 ажыг шажын-чүдүлге ажылдакчыларын болгаш эрге-чагырга төлөэлекчилери өлгенин парлалга конференциязынга дыңнаткан.

Иранның «Геркулес С-130» дээр шериг транспорт самолёдунуң үредгенинин дугайында тускай дыңнадыгны парлаан. Ол Ахваздан балыгланган киижилерни экелп чоруктуг болгаш корум-чурумнуң айтырыгларынга кол кичээнгейни утландырар апаарын айыткан.

Иранның чиңгине прокурору Хосейн Мусави эрткен айда Иранга эрге-чагырганың дайзыннарының боо-чепсектиг үүлгедишкиннериниң түңнелинде 300 ажыг шажын-чүдүлге ажылдакчыларын болгаш эрге-чагырга төлөэлекчилери өлгенин парлалга конференциязынга дыңнаткан.

Иранның «Геркулес С-130» дээр шериг транспорт самолёдунуң үредгенинин дугайында тускай дыңнадыгны парлаан. Ол Ахваздан балыгланган киижилерни экелп чоруктуг самолёт Тегеранның мурнуу талазында он километр черге буза дүшкеш, өртеп берген. Аңаа өлгеннериниң аразында—Иранның камгалал министри полковник М. Намджу, Иранның чепсектиг күштериниң каттыскан штабының начальниги полковник И. Хатмаанни өлүрер сорулгалыг турган сулгээни айыл чок чоруук органнары илерткеп.

ТЕГЕРАН. (СЭТА). Иранга удур барыын талакы чүрттарда чаглактанган дайзынарның чимээнишкиннери туроа-даа, чүрттүң чепсектиг күштери бодунуң дайынчы чоруун хевээр арттырып турар деп, Иранның Ислам республиказының удуртукчузу аятолла Хомейни Иранның үстүкү шериг удуртукчуларының үзүүр чүүл аңдарлыышкынының үезинде өлгени-биле холбаштыр чагаазынга демдеглээн.

Тускай медээлерни ёзугаар алырга, «Геркулес С-130» деп шериг-транспорт самолёду аңдарылган үеде 40 ажыг киижи өлген.

Тегеран радиозунуң дыңнатканы ёзугаар алырга, генерал К. А. Захир-Нежедти Иранның чепсектиг күштериниң каттыскан штабының начальниги албан-дужаалының, полковник Сайед Ширазини чүрттүң кургаг чер шериглериниң командылакчызының албан-дужаалынга төмүйлааның аятолла хомейни бадылаан.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Польшаның Каттыскан ажылчын партиязының ТК-зының Политбюрозуңуң чаа болган хуралында чүртта ниитилел-политиктиг байдалды чугаалажып көргеп. Экономиканың хөй адырларында, ылаңгыя бараан рынокунда, хамыктың мурнунда чонну аъш-чемниң кол продуктулары-биле болгаш үлетпүр баразинпары-биле хандырар херекте улуг бергедээшкиннериниң барын демдеглээн. Дүшкүүрлүг байдал ниитилелде хевээр артынгыкыннарын болдунга каттыштырын, янзы-бүрү үзел-бодалдарлыг болгаш бүзүрээшкиннерлиг кижилерни база хөй социал агыйшкыннарны бодунуң хүрөөлецинге сырый катгыштырган организация болун турар деп төлевилелдиң чогаадыкчылары айтышпаан, экономиканы удурдырыгы база планнарын чажырарынга ажыглаан турар көжегедир. Польшада амгы контрреволюцияның хөделиишкиннери 1956 чылда Венгрияга контрреволюцияның ажыыбиле хөделгенинден азы 1968 чылда Чехословакияга контрреволюция «Кижизиг арынүүрүнүң социализминиң» лозунгу-биле хөделгенинден кандыг-даа ылгал чок болуп турар.

Контрреволюцияны ыйгыырлар-биле чылча шавары болдуунмас дээрзин 60 чылдарның төнчүзүнде бистиң партиявыстың контрреволюцияга удур чоруткан демисели тодаргай бадыткап көргүскен деп, «Трибуна» онзалап демдеглээн. Барыын үзелдиг, контрреволюстуг күштерге удур демиселди чайгылып чок болгаш шиитпирлиг чорудары эргежок чугула. Политика болгаш идеология талазыбиле демиселди чорудары, а антисоциалистиг күштер хөойлуларны үреп турар черлерге — социалистиг күрүнениң эрге-чагыргазының күнтерни ажыттаары негеттинип турар. Социалистиг тургузугну узуткаар сорулгалыг кижилер-биле аңаа дугуржуру болдунмас дээрзин социализмниң 60 ажыг чылдардагы төөгүзү бадыткаан.

Социализмниң болгаш капиталзмниң аразында «хамаарышпас болгаш хостуг» кандыг-даа күштер азы организациялар туруп болбас дугайында Ленинниң сураглыг номналының шынчыын Польшада байдалдың эрткен он ийи айлары база катап бадыткаан-дыр деп, солун айыткан. «Хамаарышпас чорук» дугайында лозунг — ол дээрге, социализмниң дайзыннарының алыс сорулгалаарын база планнарын чажырарынга ажыглаан турар көжегедир. Польшада амгы контрреволюцияның хөделиишкиннери 1956 чылда Венгрияга контрреволюцияның ажыыбиле хөделгенинден азы 1968 чылда Чехословакияга контрреволюция «Кижизиг арынүүрүнүң социализминиң» лозунгу-биле хөделгенинден кандыг-даа ылгал чок болуп турар.

Контрреволюцияны ыйгыырлар-биле чылча шавары болдуунмас дээрзин 60 чылдарның төнчүзүнде бистиң партиявыстың контрреволюцияга удур чоруткан демисели тодаргай бадыткап көргүскен деп, «Трибуна» онзалап демдеглээн. Барыын үзелдиг, контрреволюстуг күштерге удур демиселди чайгылып чок болгаш шиитпирлиг чорудары эргежок чугула. Политика болгаш идеология талазыбиле демиселди чорудары, а антисоциалистиг күштер хөойлуларны үреп турар черлерге — социалистиг күрүнениң эрге-чагыргазының күнтерни ажыттаары негеттинип турар. Социалистиг тургузугну узуткаар сорулгалыг кижилер-биле аңаа дугуржуру болдунмас дээрзин социализмниң 60 ажыг чылдардагы төөгүзү бадыткаан.

Социализмниң болгаш капиталзмниң аразында «хамаарышпас болгаш хостуг» кандыг-даа күштер азы организациялар туруп болбас дугайында Ленинниң сураглыг номналының шынчыын Польшада байдалдың эрткен он ийи айлары база катап бадыткаан-дыр деп, солун айыткан. «Хамаарышпас чорук» дугайында лозунг — ол дээрге, социализмниң дайзыннарының алыс сорулгалаарын база планнарын чажырарынга ажыглаан турар көжегедир. Польшада амгы контрреволюцияның хөделиишкиннери 1956 чылда Венгрияга контрреволюцияның ажыыбиле хөделгенинден азы 1968 чылда Чехословакияга контрреволюция «Кижизиг арынүүрүнүң социализминиң» лозунгу-биле хөделгенинден кандыг-даа ылгал чок болуп турар.

Контрреволюцияны ыйгыырлар-биле чылча шавары болдуунмас дээрзин 60 чылдарның төнчүзүнде бистиң партиявыстың контрреволюцияга удур чоруткан демисели тодаргай бадыткап көргүскен деп, «Трибуна» онзалап демдеглээн. Барыын үзелдиг, контрреволюстуг күштерге удур демиселди чайгылып чок болгаш шиитпирлиг чорудары эргежок чугула. Политика болгаш идеология талазыбиле демиселди чорудары, а антисоциалистиг күштер хөойлуларны үреп турар черлерге — социалистиг күрүнениң эрге-чагыргазының күнтерни ажыттаары негеттинип турар. Социалистиг тургузугну узуткаар сорулгалыг кижилер-биле аңаа дугуржуру болдунмас дээрзин социализмниң 60 ажыг чылдардагы төөгүзү бадыткаан.

Программалыг доктаалдың төлевилелин «Солидарностиниң» Гданьскиде съездизиниң делегаттарынга тарадып берген. «Социализм» деп утканы болгаш билиишкинни ында шуут айытпаан. Польшаның парын айтырыгларын шиитпирээр херекке күрүнениң күжениишкиннеринге идиг бээр бодал дугайында чүвүдээ кларбээн. Харын-даа, «Солидарностиниң» тургускаңы эрге-чагырганың амгы системазынга удурланыышкынның демдээ болган деп айыткан. «Солидарность» болза профэвилелиниң болгаш ниитилел шимчээшкиниңиң мөзүг-шынарларын бодунга каттыштырын, янзы-бүрү үзел-бодалдарлыг болгаш бүзүрээшкиннерлиг кижилерни база хөй социал агыйшкыннарны бодунуң хүрөөлецинге сырый катгыштырган организация болун турар деп төлевилелде бадыткап турар.

«Солидарностиниң» барыын үзелдиг удуртукчуларының болгаш контрреволюстуг өскедаа күштериниң шуут буруузу-биле чүртта амгы сандаргай болгаш хоозураашкынның пыг байдал тургустунган турбуже, ооң буруузун «чүртту эргелеп башкарарының мурнудагы системазының» чүүй каарын документиниң авторлары оралдашкан.

«Солидарность» бодунуң идеалларын «чоортү» боттандырар ужурлуг деп төлевилелдиң чогаадыкчылары айтышпаан, экономиканы удурдырыгы база планнарын чажырарынга ажыглаан турар көжегедир. Польшада амгы контрреволюцияның хөделиишкиннери 1956 чылда Венгрияга контрреволюцияның ажыыбиле хөделгенинден азы 1968 чылда Чехословакияга контрреволюция «Кижизиг арынүүрүнүң социализминиң» лозунгу-биле хөделгенинден кандыг-даа ылгал чок болуп турар.

Контрреволюцияны ыйгыырлар-биле чылча шавары болдуунмас дээрзин 60 чылдарның төнчүзүнде бистиң партиявыстың контрреволюцияга удур чоруткан демисели тодаргай бадыткап көргүскен деп, «Трибуна» онзалап демдеглээн. Барыын үзелдиг, контрреволюстуг күштерге удур демиселди чайгылып чок болгаш шиитпирлиг чорудары эргежок чугула. Политика болгаш идеология талазыбиле демиселди чорудары, а антисоциалистиг күштер хөойлуларны үреп турар черлерге — социалистиг күрүнениң эрге-чагыргазының күнтерни ажыттаары негеттинип турар. Социалистиг тургузугну узуткаар сорулгалыг кижилер-биле аңаа дугуржуру болдунмас дээрзин социализмниң 60 ажыг чылдардагы төөгүзү бадыткаан.

Чазакка удур чыскаалды организастаарын ораалдашкан киижилерни болгаш «Ислам революциязының камгалакчыларының» аразында месилдежиишкиннер Тегеранга бала катап болган.

Ислам республиканың доодь судунуң даргазы болгаш Түр президент чөвүзелиниң кежигүнү А. Мусави-Ардебилини болгаш полиция начальниги полковник И. Хатмаанни өлүрер сорулгалыг турган сулгээни айыл чок чоруук органнары илерткеп.

Шүлүк кыдыраажындан

ЧАГЫГ

«Чааскаан эвес өөрлүг чор» деп.
Чагыг сөзүм артка-сынга уттуп калба.
Оглумнуң—сээң сүзүп нешпээн
Он-он хемнер саарыглыг, кичээнип чор.

Чалыы үең оттуг-көстүг;
Сагыш-сеткил доңгун чорза, аарышкылыг.
Чугаалаарда, боданып ал,
Чуртталгакга шынчы болуп шүгдүнүп чор.

Ольга ОЧУР-ООЛ.

ДАРГАН-ХАА

Дарган-Хааның тайга, шөлү
Тараалыг-даа, шеңнелиг-даа,
Саан-сүттүг фермалыг-даа
Сагыжымны өөртүр чер.
Арга-зэлим Дарган-Хаада,
Аржаан суглар Дарган-Хаада.
Хайынган иш Дарган-Хаада.

Кадыыр, масна Дарган-Хаада.
Эки эш-даа Дарган-Хаада,
Эргим сес-даа Дарган-Хаада.
Чурумалдыг Дарган-Хааның
Чуртталгазы ындыг чаагай.

О. ОХЕМЧИК.

МОСКВАДАН ШҮЛҮК КЕЛИР...

Комбу Бижек бичии чажындан-на ырлаар, шүлүктээр, танцылап-самнаарынга сундулуг боон өзүп келген. Алыс чуртуу Эрзиннин Нарын, Сарыг-Булуң школаларынга өөренип чораан, өр боон. Өзеңгиден тептиниптер апаргаш-ла, шүлүк чогаадырын шенеп өгелээн. Ынчалзажок төрүмелинден биче сеткилдиг, пөрүкүмээр аажы-чаңныг оол шүлүктерин республика солуннарынга парладыр туржук, хенче чажындан кады сайзанактап ойнап өскен эш-өөрүнге безин көргүспес турган. Боду-ла хөйлап, биргээр чугаалаарга, хөрек-чүрээнге шыгжап чоруур. Кандыг темаларга бижип шенеевээн дээр: тайбың, найырал, аас-кежик, төрээн черниң каас-чаражы, аадып өстүрген хайыралдыг ава, биче чаптанчыг чаштар...

Онгу класс. Эргим хүндүлүг башкылары, ынак эш-өөрүбиле байырлажышкынның сөөлгү кежээзи. Чаңчыл ёзугаар аткан данны база кады уткуп алганнар. Ам кандыгла бир тускай мергежилди шилип алыр өйүң келгени бо. Ол баштай бодуңуң төрээн черинге ажылдаан. Оон соонда уран-түүлге салымчаяанныг кижи болгаш, ол профэвилелдериниң Ленинградта дээди школазынче өөренип кирип алган. Үш революцияның кавайы— Маадыр-хоорай Ленинград. Кайгамчыктыг ак дүннер. Күчүлүг Балтий далай-биле оон өскен-төрээн черинде Тере-Хөлдүң, Нева биле Эрзин хемнериниң аразы ырак-ла. Чүс эвес, а муң-муң километрлар-биле санажыр. Ынчалзажок курбустуну чыыра тырткан чагааларда саадаар чүве бар эвес. Чүгле өөрүшкү, өлчей-кежик сиңген чагаалар аал-чуртче улай-улай ужуккан.

Чүгле олар эвес. А бир чамдык ырлар база бар. Оон бирээзи «Айлымаа» деп ыр республикага алгый берген. Ында Совет Эвилелинде ийнги арыглар кежир аку-дуңма моол чер чаптылган, өңнүктер-биле найырал бижыг болганда ыры сеткилдерге кедергей таарышкан.

А автор? Ол өөредилгезин доозуп, дээди эртемни чедип алгаш, харлыг баштыг Саян сыннарының өдээнге өргеленген хоорайы Кызылга ээп кээп, мергежилиниң аайы-биле профэвилелдерниң область чөвүлелинге ажылдай берген. Ажыл-ижинге бердинген, даанган хүлээлгези дээш үргүлүүерээллиг чырык-чылыг бажында чурттап, ажы-төлүн өстүрүп орар. Өгнүң хөрээжен ээзи Мария Хылбановна Москваже кежүп келир мурнунда баштай медицина институдун, оон ординатураны дооскан. Ам Москванып бир поликлиниказының өргелекчизинде ажылдан турар.

Бо түүлдүң автору эрткен чайын Москвага ажыл-херек аайы-биле чедип, улуг чурттуп чүлдү-чүрээ болган хоогеш, кижи оон чаа чазанып өгелээнинге бүүрээри берге. Оон ол ужуктап алган уран талантызының улам быжыгарынга, а ажылдарын улус-чоңу делгелгелерден база чоорту көрө бээринге бүзүрел улуг. А шүлүктерни ол ам-даа удаа-дараа биживишаан. Колдай уруглар темазынга бижиттинген ажылдары чедимчелиг болуп, «Тываның аныяктары» солунга, «Шыныың» «Хүнчүгеш», «Дяк шайны аартап ора...» деп булуңнарынга база бо-ла парлаттынып турар. Ылангыда чырыкче сөөлгү үеде үнүлээн «Ховаганнар», «Хуулгаазының сөс», «Элдептиг чурук» деп шүлүктери бичиилерниң чаптанчыг ажы-чаңнарынга, бойдуска оларның хамаарылгазынга хамаарыштыр бижиттинген. Ам оон чоокта чаа бижээни «Дыңнаксаар мен» деп шүлүүнден каш одургу көрүп көрээл:

Чемненгештиң, авамга мен
Сеткилимниң ханызындан
«Четтирдим» деп мерген
сөстү
Чөрле утпас сөглээр ийик
мен.
Аяк-сава чугжуп бээр
мен—
Авам меңээ «четтирдим»
дээр.
Ээлгир холу бажым суйбаар.
Эргеледип «Эр-хей»— деп
каар...

С. МОНГАЛ.

Теле Видение

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». «Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Уругларга аңчыгаштар дугайында». 9.35 — «Ада-иелер, силерге». 10.05 —«Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының делегейниң 4-кү фестивалы: «Оберландуга кышкы экскурсия». (ГДР). 10.30 — «Чуруккулар дугайында» Е. Честников. 10.55 — «Номчулга залы». 11.40 — Улустар аразының конкурстарының лауреады Т. Шебанова Ф. Шопенниң чогаалдарын күүседир. 12.20 — «Шимчээшкиниң айыл чогу». 12.50— «Спортлотонуң» 40-ги тиражы. 13.00 —«Мирзо Турсун-заде». Төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылынга уткуштур. 13.45 —Бөгүн делегейде. 14.00 — Күрүне страхованиезинин 40 чылынга. ССРЭ-ниң Күрүне страхованиезинин кол эргелелинин ачалыныги Л. А. Мотылёвтуң чугаазы. 14.15 — «Ырак болган чоок ырлар». 15.00 — Уругларга фильм. «Табу-ламбу». 15.30 — «Дириг амытаннар амыдыралы» 16.30—«Мээң хоорайым ялгалары». Казахстаннын аныяк күүседикчилериниң киржилгези-биле эстрада программазы. 17.10 —«Көдээнин ишчилери, силерге». Конперт. 18.30—18.45—Чепсе. 18.45 — Политиктиг хайгаракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 19.15 —ССРЭ-ниң Күрүнениң академиктиг Бичии театрынын «Федор Иоаннович Хаан» деп фильм-шиизинин баштайгы үндүрүлгези. А. К. Толстойнуң шинзи-биле тургускан. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35—23.25 —«Фёдор Иоаннович хаан» деп фильм-шиинин уланчызы.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Кадыкшыл». Эртем-талыбырлыг программа. 15.35— «Кино аян-чоруктамының клуву». 16.35 — Д. Мамин-Сибиряк — «Даг уязы». Москваның М. Н. Ермолова «Хуулгаазының экран». 20.15 —«Музыка киоскузу» 20.45 — «Масаллы —Новокинолаевка». Документалдыг телефильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. Хоккейге ССРЭ чемпионады. «Спартак»—«Химик» (Воскресенск) 2-ги болгаш 3-кү үелери. В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдар.

Агаар

Рееспубликага, Кызылга шокар булуттаар. Чамдык чөрлерге бичии хар чаар. Барын угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр. Агаарның температуразы хүндүс 3-8 градус чылыр. Чамдык чөрлерге тик градус чедир соор.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 3-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Айыл чок болуруң хуумда магадылавайн тур мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ШИНЕР»: «Оон келириң күзээр-дир мен» 9.30, 11.00, 14.30, **«Кедээде баштыг»** 12.30, **«Моңгүннелчек хөлдер»** 16.00, 17.50 (узаткан), 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Дайынчы өңнүктер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Кежээки өскерлиишкин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Суугу кылыр, котөлдар септээр, өртке удур херекселдер белеткээр, өртенинчел материалдарны, ыяш кезектерни болгаш эдугларны өрттенмес чүүлдер-биле чаап, кылыр дугайында чагыгларыны 1981 чылдың декабрь 1-ге чедир хүлээп алырын Өртке удур Бүгү-россия эки-тура ниитилели дыңнадып турар.

Чагыг чорудар адрес: Кызыл хоорайның Правобережная кудумчузунуң № 7 «а»; телефон № 2-20-34.

Анчыларның болгаш балык-чыларның Тыва республика ниитилелиниң дыңнадыры болза:

1981 чылдың октябрь 3-те Кызыл хоорайның «Хүреш» стадионунуң спорт шөлүнге республиканың аңчы ыттар делгелгезин организастап эртирер. Делгелгениң өгелээри— эртенгиниң 11 шак.

БАШТАЙГЫ САЛЫГ: КАРПОВ УТКАН

МЕРАНО, октябрь 1. (СЭТА-ның тускай корреспондентилери В. Бабкин, А. Рошаль). Италияның соңгу талазында турар бо бичии курорт хоорайжыгашка шыдыраага делегейниң бирги чери дээш маргылдааның байырлыг ажыдыышкыны кол болуушкун апарган.

Ону көөрү-биле бүрүнгү залга хоорайның чурттакчылары болгаш Меранонуң аалчылары шупту муң ажыг кижи чыылган.

Көрүштүг-даа болган. Залга кайнаар-даа көөрге чечектер. Сценада, залды долгандыр курлаан балконнарда, баганаларда, харын-даа бедик дээвиирде безин чечектер.

Сцена артында маргылдаа киржикчилеринге байыр чедирген узун лозуңнар, оон эмблемазын хөлчок улгаттыр кылган: шыдыраа шөлү болуп турар суурга, ханалар болгаш тоолда дег бүрүнгү хоорай ону кожаалаан...

Залга маргылдааның киржикчилери кирип келирге оортан эгелээш шупту улустуң оон иштинде журналистерниң кичээнгейи түгле оларга барган. Парлалга төвүнге биске дыңнатканы-биле «бүгү чырык өртемчейден» келген 160 журналистер аңаа турган.

Индирден маргылдааның оргкомитединиң, Мерано хоорайның, Болцано можуның болгаш Альто Адидже областтың төлөөлекчилери болгаш делегейниң шыдыраа федерациязының президентизи Фредерик Олафссон, итали шыдыраа федерациязының президентизи Николо Паладино олар байыр чедирип чүве чугаалаан. Италияның туризм болгаш көргүзүг бүдүрүлгелериниң айтырыгларының талазы-биле министри Никола Синьорелло курорт хоорайның моон ынайгы хөгжүлдезинге бо маргылдаа улуг салдарлыг болур боор деп идегелин илереткен. Түге дээрге бо хүнперде бүгү делегейниң кичээнгейи Меранода маргылдааже угланган болгай.

Оон соонда баштайгы салыгда кым кандыызы-биле ойнаарының төлгезин кылган. А. Карпов каразы-биле ойнаар болган.

Маргылдааның салыгларын неделяның четверг, суббота болгаш понедельник хүнинде ойнаар, средада дыштаныр

МЕРАНО, октябрь 2. (СЭТА). Шыдыраага делегей чемпиону ат дээш маргылдааның бирги салыынга делегей чемпиону Анатолий Карпов каразы-биле ойнаш, 44-кү көште удуп алган.

БОРЖОМИ, октябрь 1. (СЭТА). Шыдыраага херээженнер аразынга делегей чемпиону ат дээш Майя Чибурданидзе биле Нана Александриянын аразында маргылдааның сески салыынга көштер катаптаанының түңнелинде хайым чарлаттынган. Ам дээрезинде Чебурданидзе мурнап чоруп турар: сан 4,5:3,5

БҮГҮ-ЭВИЛЕЛ ДЕЛГЕЛГЕЗИНГЕ КИИРЕР

Каяк, аас хүн. Боом дагның эдээнде спортчу маргылдаалар киржири-биле Совет Эвилелиниң ырак, чоок булуңнарындан янзы-бүрү нацияларның төлөөлери чыглып келдилер. Судьяларга, журналистерге, эмчилерге тускай майгыннарны ында тургускан. Эвилелдешкен республикаларның туктары салгынга көлбеңнеп, өөрүшкүүр болгаш байырлаңчыг хөөннү киирип, а хүнүң херелдериге дагның хевири овурланып, дыка чараш ыллыг көстүп тур.

Көөрүмге, хөвүда бир ортумак дурт-сынныг херээжен кижи чуруттунуп олур. Соңуургаш, кылаштап чеде бергеш, таныжып, чугаалаштым. Киевтен келген Ядвига Александровна Мацеевська дээр чурукчу болду. 1950 чылда Киевтиң чурулга институдун дооскан, Чурукчулар эвилелиниң кежигүнү. Чогаадыкчы ажылының кол угланышкынызы — дельтапланер спорту. Спортчулар биле кады маргылдааже этюднигин эгинепкеш, кады аъттанып чаңчылдыг.

— Кызылга он чыл бурунгаар чораан мен, шуут таныттынмас кыадыр хоорай чаартынып, өскен-дир. Иркутск облазында Тожудан ырак эвесте, тофалар дээр улустарга чораам, ол черниң каас-чараш бойдузун магадап, бөдүүн, ишчи чону-биле найыралдажып, өңнүг хөй чуруктарны кылган мен. Маргылдаа доостурга, чогаалчы, артист, режиссёр В. М. Шукшиннин Даг Алтайда Сродка деп төрүттүнген суурунга баргаш, кезек ажылдаар мен.

А бо чуруп алган чуруктарымны 1983 чылда Москвага болур күш-культура болгаш спорт темазынга тураскаатказ бүгү-эвилел делгелгезинге киирер мен—дээш, чуруктарын меңээ көргүстү. Бо чуруктарны аңаа чораш, чурудум.

Сөзү, чуруктары С.Б. УЙНУКЭЙНИЙ.

БИР БОРБАК ҮРЕЗИН

Аваам бисти тараага хумагалыг болурун үргүлчү чагып чораан. Ол тараа дугайында кандыг-бир чугааны, оларның чамдыктары тоолчургу-даа болур, бо-ла төвүгүй бээр. Тараага хумагалыг болурунуң дугайында аванның чугаалаарының чамдыызын сактып бижидим.

Шаанда бир катап аш-чут болган. Дыка хөй кижилер кадыг-берге байдалда таварышкан, чиир аъш-чем үүлгеш. Бир өг-бүлениң кежигүннери «кызыл-дустаан», түгле ийи оол тыи менди арткан. Олар черден бир борбак үрезин тып алганнар. Бирээзи үрезининң чартыын чигтеш, бир кезинге өскезинге берген.

— Тараа чартыынга кижи тодар-ханар эвес — дээш, оол өкпелээн, тарааның чартыын черже октапкан.

Тараа чартыын чигген оол дириг артып калган, өкпелээни аштап өлген.

ХООРГАН ТАРАА

Ынчан суугуга быжырган хлебти малчыннар ында-хаая чиир, аалдар колдуунда чиңге-тараа, арбай хооруп, соктап чиир. Аваам меңээ, дунмам оолга тараа соктаткан. Шоолуг-даа эвес, мен тос, дунмам чеди харлыг бис ийин. Күжүр оолдар чүнү тоор, баланы ээлчежип херлип-херлип-ле көдүрүп, соктап-ла тур бис. Тарааның төгүлгени-даа ажок. Аваыс төгүлген тарааны көргеш:

— Хоорган тарааны черже төкпейн көрүңер. Согаалтан төгүлген тараа черге хинчектенип чыдып бээр, чиг болза ажырар эвес, черден катап үнүп кээр болгай, оолдарым — дээш, согаалтың аксын тар кылдыр көвүглеп берген.

Аваыс бисти хай дээринин кандыг-бир аргазын тып алган боор кижи. Бо удаада ол хоорган тарааны дириг амытанга демейлеп, «хилинчектенип чыдып бээр» деп чугаалааны биске дыка дээштиг болган. Дунмам-биле кады тараа соктаанывыста төкпезин кызыдар апарган бис.

А. МОНГУШ.

Сонуургактарга

ШОЛА АТТЫҢ ТЫВЫЛГАНЫ

Москва театрларынга аныяк актёр Александр Алексеевич Пожаровтуң оюннары чедишкинниг чоруп турган. Көргүзүг төнерге, актёрнуң ойнаарын сонуургап, көрүкчүлер аңаа байыр чедирип, үнүн харамнанмайн:

— Пожаров! Пожаров! — деп алгыржып турган.

Ол үеде сөөлгү одуругга орган көрүкчүлерге «пожар» («өрт!») деп алгыржып турар ышкаш кылдыр дыңналган. Залга орган улус мөгүдеп, үнер ажикче далажыпкан.

Ол көргүзүгүнүң соонда актёрга доп-дораан фамилиязын солуурун сүмелээн. Аныяк актёрнуң сценаже баштайгы үнүүшкүнү оон-биле доозулган, а сценаже Александр Алексеевич Остужев деп артист үнүп өгелээн.

КАРА НОЯН

(Баштактаныышкын)

Ак Мерзе шыдырааның даңгыназы — Кара Ноянче карааның уу-биле каржызымаар үдей көргүлээн.

— Дурт-сынының шевергин чаражыы! Бир эвес мээнии турган болаз, чүнү-даа боларга харамнанмас ийик мен!

— Ак Мерзе, алдар-хавыяанар ачызы-даа чагай улугдаа бол, арай-ла хөлүн эрттирип, дузун ажыдыр салыптынар ышкаш — дээш, Кара Ноян хая көрнүп келбишаан, алаан-не хөй уткалыг хүлүмзүрүй аарак, мынчаар немей тыртып каан.— Ынчаарга харын, черле солун санал кылдыңар — чогум чүнү харамнанмас турган ирги силер?

Мерзе ол-ла дораан бир оглун халаска каап берген.

— Силерниң ачы-хавыяанарынын хайыралы чүгле ол-ла бе кай? А байдалыңарның кылыны, балдырыңар шыырааам-даа дендин ышкажыл?!

Мерзе Аъдын каап берген. Оон соонда база бир Аъдын болгаш Тергезин...

— Чүнү-даа тоор хире эвес-тир силер аа?— дигеш, Кара Ноян улам ылчыңнашкан.—Каш көшке чедир чуртташ, бодуңарны мынчаар камгалап ап шыдаанывар ол боор?

— Кажан-даа тоор чүвем чок чораан. Чүге дээрге мен— Мерзе ышкажыл мен!— деп, ол хөрээн соктап, улам улуургаан.

Бак чаваан боор, салыгның төнчүзү чоокшулап, ам-на, кажан ол Ак Ноянын чидиритте бээринің сөөлгү минуталарының кырында келген.

— Эргимим, мен ам хостуг мен, кандыг-даа арга ам меңээ шупту дөмей! Бистерни ам салыгның төгүзүн доллурар саазынга дүжүрүп бижизин!— дээш, Ак Мерзе харлыгыксап, тыныжы шала бачымнап, каяктары туманналып, чүрээниң согары дыңналыр-дыңналбас болуп бар чыткан.

А Кара Ноян боду база чоокшулап чоруп орган... Ак Мерзенин оюну тенген деп чүве ам шуптузунга билдингир апарган.

Д. КАҢ.

Редакциянның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35 секретариаттың 2-23-35 партийжи амыдырал болгаш совет төрүүлүг киллистерининиң 2-37-13, пропаганда киллизинин 2-31-75, культура киллизинин 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47 үлетөр киллизинин 2-31-75, чагаа киллизинин 2-41-27 информация киллизинин 2-20-60 корректорларның 2-27-41 бухгалтериянын 2-12-45 солун келбей» барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2160

СОЛУН НЕДЕЛЯ
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ком садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографизы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—01738

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 231 (11729) | 1981 чылдың октябрь 4, воскресенье | 1925 чылда үдезилеттингеш | Өртээ 2 кеп.

Бөгүн—Башкының хүнү

Республиканың школаларында ажылдап турар дээди эртемниг башкы кадрларның хөй иезиин Кызылдың башкы институду белеткеп турар. Келир үениң башкыларының шилип алган эртемнериниң талазыбиле мергежилди чедип алыры, угаан-бодал болгаш идей-политиктиг кижизидилгези дээш бүгү күжүн, мергежилин институттуң башкылар коллективи берип турар.

ЧУРУКТА: институттуң белүк башкылары (солагай талаадан) Ю. С. Назарова (биология кафедразы), Ю. А. Хворов (физика кафедразы), К. Д. Арзынчаа (химия кафедразы), Н. Г. Попова, С. С. Салчак (математика кафедразы).

В. Кара-Салдың фотозу.

ХАРЫЫСАЛГАЛЫГ ХУЛЭЭЛГЕ

Бөгүн — Башкының хүнү, бүгү улустуң өөрүшкүлүг байырлалы. Кижи бодунуң ижи-биле бойдусту чаартып турар дижири шын. Ынчаарга башкының ажылы чүзү-биле онзагайыл дээрге, ол кижиниң бодун хевирлеп кижизидип турар. Эртем-билигни чедип ап, амыдыралга быжыг турушту эзелеп-кеш-даа, эргим башкыларын, төрээн школазын кымдаа утпас, чоргаарал болгаш сеткил ханыышкынбиле сактып чоруур.

Улусчу башкы — совет ниитилелдиң чоргааралы. Башкының идейлиг бүзүрелдиг чоруун, ооң урушту ажыл-ижин, чаа кижини кижизидерииге ооң улуг салыышкынын партия бедии-биле үнелеп турарын СЭКП ТК-ниң Чиңгиие секретары эш Л. И. Брежнев онзалап айыткан. Идейлиг бүзүрелдиг чорук, амыдыралчы идепкейлиг туруш, эртем-билиг, профессионал бедик мергежил, харыысалга, ак сеткил, ажыл-херээнге бердинген чорук, уругларга ынакшыл совет башкының мөзүг-бүдүжүнде синниккен. Башкы кижиниң ажылының амыдыралчы ужур-утказында.

Башкы дээрге школада партияның төлөэлеттирген кижизи, чурттуң келир үезин оларга бүрүнү-биле бүзүрээн. Аныяк-өскенниң идейлиг дадыккан чоруу, партияның херээнге ханы бердингени, күш-ажылды медерелдиг езу-биле башкының көөр чүткүлүнден кол хамааржыры чугаажок. Совет башкыларның уруглар кижизидилгезинге салыышкынын партия болгаш чазак бедии-биле үнелеп, ССРЭ-ниң улустуң башкызы деп хүндүлүг атты сөөлгү чылларда доктаадып тургусканы безин ооң тодаргай бадыткалы болур.

Бистиң келир үевис — чалыы салгалды өөредип, кижизидериниң херээнге Тываның башкылары боттарының билиг-мергежилин бүрүнү-биле бараан болдурган. Республиканың школаларында дөрт муң ыятам башкылар, школа назыны четпээн уруглар албан черлеринде 1,5 муң кижи ажылдап турар. Школадан аңгы өөредилге черлеринде база хөй санныг башкы кадрлар хаара туттунган, келир үениң специалистерин белеткээринге олар бараан болганнар. Республиканың школаларында ажылдап турар башкыларның 87 хуузу дээди эртемниг. Оларның мергежилин бедидеринче доктаамал сагыш салдынган. Чүгле бо чайын безин алды чүс хире башкы билиг бедидер курстарга өөренген. Школа удуртукчуларының өөредилгезин доктаамал организастап чорудуп турар.

Дыка хөй башкылар үре-түннелдиг ажылы дээш чазактың орденнери болгаш медальдары-биле шаңнаткылаан. 170 кижи Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкылары, 42 кижи РСФСР-ниң школаларының алдарлыг башкылары болуп турар. 350 ажыг кижи улус чырыдыышкынының тергиини деп хөрек демдектери-биле шаңнаткылаан.

Көдээ интеллигенцияның мурнакчы отряды — бистиң башкыларывыс чон ортузунга хөй-ниити ажылдарынга идепкейлиг киржип турарлар. Оларның аразында агитаторлар, лекторлар, пропагандистер, агитквартиралар болгаш херээженер чөвүлелериниң удуртукчулары хөй.

Ажыл-херээнге ханы бердинген мурнакчы башкылар школа бүрүзүнде бар. Башкының хүнүн таварыштыр оларның чамдыктарын адап көрээли. 30 чыл дургузунда башкылап келген Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ак-Довурак школазының башкызы С. С. Тамдын-оол, Маадыр-ие, Солчур школазының башкызы К. Т. Ховалыг, О. Шынаа школазында аныяк башкы Т. Д. Бильдинмаа, Тураның № 1 школазында М. К. Макеева, Кызылда В. И. Андропова, Н. А. Волохова, Бай-Хаак школазында Е. И. Жданова, ясли-сад ажылдакчылары—Кызылда А. Х. Алдын-оол, Бии-Хемде В. И. Седова, Бай-Тайгада Е. М. Хомушку, Чөөн-Хемчикте Л. А. Куулар дээш он-он аттарны чоргаарал-биле адап болур.

Башкының-даа, кижизидикчиниң-даа сорулгазы уругларны чүгле ким болур мен дээрзинге эвес, харын кандыг кижи болур мен, менде чүү экил, чүү багайыл деп чүвени шылгаттынып билир төлептиг хамаатылар кылдыр кижизидеринде. Республиканың школаларында болгаш өөредилге черлеринде, ясли-садтарда ажылдап турар мурнакчы хөй-хөй башкылар, кижизидикчилер боттарының мурнунда салдынган сорулгаларны шак ынчаар шиитпирлеп, бо талазы-биле чедиишкинниг болуп турарлар.

Ооң-биле чергелештир Бии-Хемниң, Тандының, Кызыл хоорайның элээн хөй школа коллективтери өөредилге-кижизидилге ажылынга бедик көргүзүглерин чедип ап келген. Материалдыг бааза быжыглып олурар. Школачыларның күш-ажыл болгаш идей-политиктиг кижизидилгезинче кичээнгей салдынган. Ындыг турбуже өөредилгеде болгаш кижизидилгеде онза кичээнгей салза чогуур айтырыглар бисте эвээш эвес. Башкыларның күжениишкини олче үлгаиган болур ужурлуг.

Партияның XXVI съездизиниң улус өөредилгезиниң ажылдакчыларының мурнунга салган чугула сорулгазы— бүгү өөредилге-кижизидилге ажылын улам экижидеринге үндезилээш, бүгү-ниити ортумак өөредилгени улам ынай сайзырангайжыдары болур. Бистиң республиканың улус өөредилге ажылдакчылары болгаш школа коллективтери шак ол чүгүлә сорулганы күүседип шыдаар дээрзинге бүзүрел улут.

Байырлалынар-биле, эргим башкылар!

СӨӨЛГҮ КВАРТАЛДА АЖЫЛДААР ЧЕР БҮРҮЗҮНГЕ БЕДИК БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ, ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААР

МУРНАКЧЫЛАРНЫҢ ҮЛЕГЕРИ

Бүдүрүлгеде бедик мергежилдиг, улуг дуржулгалыг он-он ажылчыннар бар, олар күш-ажылчы коллективтиң алдын фондузу. Шалыпчыларның мурнакчы одуруунда коммунистиг күш-ажылдың бригадазының бригадири, Ада-чурт дайынының киржикчизи Василий Иванович Корниенко, комсомолчу-аныяктар бригадазының бригадири аныяк чолаачы Леонид Сережкин, чолаачылар Николай Александрович Скоромин, Анатолий Васильевич Мосейчук болгаш өскелер-даа бар.

Оларның дугайында № 3 автотранспорт бүдүрүлгезиниң № 2 автоколонна начальниги Иван Федорович Бочаров биске чылыы-биле чугаалаан. Ылангыя В. П. Корниенко биле аныяк бригадир Леонид Сережкин он бирги беш чылдың баштайгы чылының тос айларының хүн бүрүзүнде шалыпчы ажыллап, хууда алган социалистиг хүлээлгелерин күүседип келген. Оларның күш-ажылчы үлүүн санап көөрге мындыг: Василий Иванович планныг онаалдаларын ай санында 151, Л. Сережкин 116 хуу кылдыр күүсеткилээн.

Бригадир кижиниң ажылы чүгле бодунуң рейсче үнүүшкүннери-биле кызыгаарлаттынмас, удуртур кылдыр хүлээп алганы бригадазының ажыл-херээн база организастаар. Коллективтерни хоочун, аныяк ийи бригадир бөгай эвес удуртуп турар.

Василий Иванович кандыг оруктарны эртээн дээрил, дайын-чаанын изиг одунга, тайбың күш-ажылдын хайымынга кан дег дадыккан. Эрткен оруктун, улуг назы-харның салдары бар болбайн аан. Ынчалза-даа ырак оруктарже аъттаныксаар чүткүл, руль артынга оруксаар чанчыл хевээр артып калган, ажылының талазы-биле улуг дуржулга мөөннеттинген. Ол-ла бүгү күш-ажылчы чедиишкиннерин, инициативаның кол үнезинги болур.

Хоочун чолаачының чанғыс гаражтан рейсче үнүп турары аныяк чолаачылар С. Красников, Л. Борбаяков, В. Тахватуллин олар ам планныг онаалдаларын доктаамал күүседип турар ажыл-ишчилер апарган. Бүдүрүлгеге келген аныяк оолдар-биле ажыл, оларны дагдының алыры амыр эвес үүле-херек. Дагдыныкчы хүлээлге хөй үе-шактыг, күштүг негээри билдингир: өөредир, эде кижизидер, чагыг сургаар, шуут чагырар-даа апаар, кезек үе эртер, күш-ажылчы коллективке аныяктар турумчуп, негелдени болур-чогууру-биле хүлээп ап эгелээр. Ынчан ол күш-ажылга шүүдүп, ажылга мергежили бедиир.

Мурнакчы болгаш дуржулгалыг чолаачыларның аразында Николай Александрович Скоромин ең камналгалыг болгаш хумагалыг ажылдап билир кижи. Ол техниказынга хөлчөк камналгалыг, бичии чай кадында-ла машиназын хынаан, үзеп-чагган, чогуур хуусаазында техниктиг ажаалдазын кылган турар. Ынчангаш Николай Александрович эрткен тос айларның дургузунда чанғыс-даа туруушкун чокка ажылдаан. Ол орукка чогуур шаг-үезининг графигин сагып, чүүктү чедирер черинге үрелиишкин чок камналгалыг сөөртүп турар.

Эки ажылдыг чолаачыларның үлегер-дуржулгазын күш-ажылчы коллективке нептередир дээш хөй ажылдарны № 3 автотранспорт бүдүрүлгезинде ап чоруткан. Бүдүрүлге хураларының хүн айтырыынга кымның канчаар ажылдааның база чугаалажып турар. Социалистиг чарыштың тиилекчилериниң күш-ажылчы коргүзүглериниң көргүзүг самбыраларынга, стендилерге, хана солуннарга чырыдып келген.

Ындыг-даа болза дуржулга нептередириниң бурлавыры ам-даа хөй даярı билдингир. Чижээ, бүдүрүлгениң ең көскү черлеринге «Экономика камналгалыг болур» деп бүлүнүү кылып, коллективтиң амыдыралындан алган эки чижектерии чырыдары, таарымча чок чүүлдерни шүгүмчүлээри күзенчиг.

А. ОКСУР.

ЧАА-ЧАА БЕДИКТЕРЖЕ

Татарияның нефтижилери күш-ажылчы улуг чедиишкинниг болган — автономнуг республиканың нефть тывыштыг черлерии ажыглап эгелээниинден бээр ийи миллиард тонна чиг-этти оон казып тыпкан. Нефтиниң ынча хөй хемчээлин чурттуң чанғыс олда девискээринден бир-ле дүгаар алганы ол.

Татарияның нефтижилериниң чаа күчүлерни ажыглалга киирер, энергияны болгаш материалдарны хумагалыг ажылаар талазы-биле мурнакчы дуржулгазы чурттуң еске районнарында калбак нептередип ап турар.

Татар АССР-ниң нефтижилерииге, тудугжуларына, нефть тывыштыг черлерии шинээдириниң бүгү киржикчилерииге күш-ажылчы улуг чедиишкин-биле эш Л. И. Брежнев байыр чедирген. Автономнуг республиканың нефть найысылалы Альметьевскиге аңаа тураскаады байырлыг хурал октябрь 2-де болган.

Хүралга ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының ораалакчызы Н. К. Байбаков, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, партия болгаш хөй-ниити организацияларның төлээлекчилери, будурулгенин мурнакчылары олурушкан.

Эш Л. И. Брежневтиң байыр чедириишкиниң чыылганнар диңмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаан. Ону партияның Татар обкомунуң бирги секретары Р. М. Мусин номчаан.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чаңгыс эп-сеткилдиг үлүүн алган чагаада «Татнефть» каттыжышкынының коллективи чылдың болгаш ниити беш чылдың бедиткен хүлээлгелерии чедиишкиниг күүседиринге бүгү күжүн салырын бүзүреткен. Мурнакчыларның сөзүг ажыл-херээ-биле карыштайн турар: Татарияның тывыштылары үш миллион тонна нефтиниң санынга киириптир баштайгы ажылчын эзлегде 200 тонна чиг-этти казып тыпкан.

(СЭТА-ның корр.).

ШАЛЫПЧЫ ИЙИ НЕДЕЛЯ

Даглларда хар чаап, сооктуң тыныжы эртен, кежээ билдинип турар апарган. Кыш деп сөс кижилерни кичээндирип, бажың одаар ыяш, хөмүр белен бе деп айтырыг алачайгаар-ла тургустунуп келген. Мал ажылынга хамаарыштыр бо айтырыг оон-даа чидиг: тускай эртемниглер, малчыннар балдыр сыкпастаан.

Тес-Хем, районнуң ажыл-агыйлары кыштаглаашкынга хамаарыштыр алдэн ажылдарны кылып турар. Тускай комиссияны база тургускан, ооң киржилгези-биле кыштаг бүрүзүнүң байдалын тодарадып, шөэр мал коданнарында малдың күжүн чоокта чаа хынаан. Аргай, аарыг малдарны тускайлап, коданнарга ажаар, эмнээр хемчеглерни алган.

Хыналданың түңнелинде шөэр малдың деңгели ортумактан өрү, чамдык коданнарда эки күштүг хойлар хөй болган. Ылаңгыя «О. Шынаа» совхозтуң хойжулары чайгы үеде тайганың эки оъдунга батай эвес семиртилгени алган. Ында малчыннар Алтара, Хоолу болгаш Өңгеш хемнериң баштарынга, машина четпес чөрлерге, майгынныг боттанган, хоюн семиртип турганнар. Оларның үлегерин өске ажыл-агыйлар удуртукчулары чайгы мал семиртилгезинде ажыглаар болза чогуур.

«О. Шынаа» совхозта аарыг малдарны эмнээр болгаш арган малдарны семиртир пункт амдыызында ажылдавас, түге дээрге баш бурүңгаар ажылдарны дээштиг чоруткандан ындыг малдар чок болган. Арган болгаш аарыг малдар тыптып кээр болза, ук пункт ажылдап эгелээр. Районнуң чамдык ажыл-агыйлары ындыг пунктуларга хөй баш малды тудуп, азыраашкын-даа, эмнээшкин-даа чорутпайн, чидириг үндүрүп турган таварылгалар бар. Ынчангаш ындыг пунктуларны чөп ажыглаары чугула. Ындыг хемчег малдың хөй бракташкынын кызырар болгаш хораар чоруун эвээжедир.

Кыштаглар септелгези — үениң чүгүлә негелдези. Чазын малчыннар кыштаглардан көжүп турар үеде, чамдык белеткелдерни кылган турар ужурлуг. Бригадирлер болгаш зоотехниктер негелдени кылып турбуже, чамдык малчыннар кыштагларын кандыгдаа арыглаашкан, эмгелээшкин чок каапкан болгулаар. Арткан сигенни бөлбээн, эде сараттаваан, көржегин коптарбаан, кажаалардың аскын хагбаан, өдээн бөлбээн-даа хожудап турар. Кышкы хой кажааларының кыры дежик, чедир дуглаттынмаан чоруктар «Чодураа» совхозтуң хойжу бригадаларының кыштагларында бар. Малчыннарның чурттаар бажыңнарының септелгезинче кол кичээнгей угланган турар ужурлуг, ындыг түрбүже кыштагларда бажыңнар (кыштаг бүрүзүнде эвес) печказы үрелик, шалазы будуттунмаан, чамдыктарының соңгазы бүзүк. Дыка хөй мал кажааларының чанында көржең, ыяш-даш болгаш өске-даа бок ооваланы берген чыдар.

Районга кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы ийи неделязы сентябрь 25-тен эгелеп чарлаттынган. Бо үениң дургузунда кыштагларда четпестер бүрүн чайлаттынар. Бо талазы-биле хемчегни ам көдээ ажыл-агый эгелелии, совхозтар удуртукчулары, хөй-ниитиниң органнары болгаш малчыннар боттары ап турар. Октябрьның оңга чедир бүгү кыштаглар белеп болур.

Т. ДОЮНДУП.

Кыштаглаашкын— хүннүң айтырыы

УЛУСТАРНЫҢ ЫРААЖЫЗЫНГА НАЙЫРАЛЫНЫҢ ТУРАСКААТКАН

Хөй национадлыг совет литератураның шылгараңгай мастерлериниң одуруунда хүндүлүг черии Таджикистанның улустуң шүлүкчүзү, Ленинчи шаңналдыг лауреады, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Мирзо Турсун-Заде эдлеп турар. Ооң төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чылынга тураскаатказ байырлыг кежээ Москвага Эвилелдер бажыңының Колониалыг залынга октябрь 2-де болган.

РСФСР-ниң Чогаалчылар эвилелиниң баштаар черииниң секретары А. Сафронов кежээни ажыкташ, бодунуң бүгү талантызын коммунистиг идеалдарның бадыткаттынын тургустунары улустар аразына тайбың болгаш найырал дээш демиселге тураскаатказ чогаалчының чогаал ажылдары совет культураның алдын фондузунда кирген деп демдеглээн.

Таджикистанның Компартизының ТК-зының секретары Г. Б. Бобосадыкова шүлүкчүүнүң амыдыралчы болгаш чогаадыкчы оруунуң дугайында чүве чугаалаан М. Турсун-Заденің хөй талалыг хөй-ниити организацияларның ажыл-чорудулгазын демдеглеп, коммунист шүлүкчүге чонуң эрге-ажыктарыяаш-биле чурттаарындан, бодунуң чогаадыкы көдүрүлүүшкүнүн аңаа турасказадыгындан, совет улустарның өндүр-чаагай ажыдунмалышкы чоруун алган ырлаарындан бедик хүлээлге чок чораан деп айытkан.

Кежээге чүве чугаалаан чурттуң литература хөй-ниитизиниң төлээлекчилери болгаш даштыкы аалчылар чогаалчының үнезин кажан-даа читпес, чогаадыкчы ажылдарының дугайын демдеглээнер. Азия болгаш Африка чурттарының эп-сеткил каттыштырылгазының Совет комитединиң организацияларының болгаш удуртукчуларының бирээзи чораан таджик чогаалчының улустар аразына найыралды болгаш ботботтарын билчир чорукту быжыглаарынга улуг салымшкынын база айыткан.

СЭКП ТК-ның секретары М. В. Зимянин, СЭКП ТК-ның Культураа киллизиниң эргелекизи В. Ф. Шауро, культураның болгаш эртемниг ажылдакчылары, хөй-ниитиниң төлээлекчилери хураага олурушкан.

Түнелинде Таджикистанның болгаш Москваның уран түүл мастерлериниң улуг концерти болган.

(СЭТА).

ШЫНАРЫН ЭКИЖИДЕР

СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары Л. И. Брежневтиң «Экономикага камналгалыг болур ужурлуг» дээш сөстери ам бүгү чуртта ажыл-ишчилериниң лозуңу болу берген. Камналгалыг болурунуң бир чугула хевири болза бүдүрүп турар продукцияның шынарын бедидери болур. Эвээшдаа болза, эки шынарлыг продукция багай шынарлыг хөй продукциядан артык болгай. Ооң ужурунда Чөөн-Хемчик районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттаидырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш, күжениишкиниг ажылдавышаан, бүдүрген продукцияның шынарын экижидериче онза кичээнгейни салып турар.

Ниитизи-биле районга болгаш ооң ажыл-агыйларынга бо чыдың сес айларында күрүнеге саткан сүттүң шынарын аналиэтеп көөрге, мындыг болуп турар. Районга ниитизи-биле сес айлар дургузунда 2152 центнер сүттү күрүнеге саткан. Ооң иштиинден 512 центнери бирги сорттуң аза 23,1 хуузу болган. А 1980 чылдың ол үезинде саткан сүттүң 10-на хуузу бирги сорттуу турган. Ам ол көргүзүг ийи ажыг катап улгаткан-дыр. Бо чылын саткан сүттүң ийиги сорту 1527 центнер аза 70 хуу болган. Бо көргүзүг база эрткен чылдыыдан 4,9 хуу кудулаан. Чүге дээрге, бирги сорттуң сүдүн садары көвүдээн. Үшкү сорттуң сүдү 126 центнер ийикпе, чүгле 6,9 хуу хире. Ол эрткен чылдыыдан 8,2 хуу эвээш. Бо чылын ажыл-агыйларже дедир эгиткен сүт чок.

Бо үстүнде саннардан ап көөрге, районнуң ажыл-агыйлары күрүнеге эки шынарлыг мал продуктуларын садар дээш боттуг ажылдарны кылып турар-дыр.

Тус-тус ажыл-агыйларны адырга, СЭКП-ниң XXII съездизи аттыг, «Большевик» болгаш «Искра» совхозтар бирги сорттуң сүдүн ан-не хөйнү саткан. Ол ышкаш «Алдан-Маадыр», Карл Маркс аттыг, «Октябрь 30 чылы» база «Сут-Хөл» совхозтарга сес айларда саткан сүттүң 600-тен 2800 чедир бирги сорттуу болган.

Ынчалзажок совхозтарның күрүнеге дужаап турар сүдүнде ийиги сорттуу кончуг көвүдеп турар. Ол бо чылын безин бүгү сүттүң 70 хуузу. Ам сорулга болза бирги сорттуң сүдүн садарын бети дээрге-ле бүгү сүттүң 50 хуузу чедир көвүдедирип чедип алыры болур. Чамдык ажыл-агыйлар харын ынчаар кылып-даа турар. Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездизин аттыг совхозтуң августа дужааган 34 тонна сүдү шуптузу бирги сорттуу болган. Ол совхозтуң чыл эгезиниден бээр дужааган сүдүнүң 56 хуузу бирги, 42,7 хуузу — ийиги сорттуң болуп турар. Ук ажыл-агыйның Хөндергейде сазыр инектер чайладыр черинде кыры серилиг кажааны тутkан. Сазынчыларның ажылдаарынга кончуг таарымчалыг. Чаъс-чаашкын болурга-даа, кыры серилиг болгаш, кажаа ишти малгаштатбас, курган, арыг-силиг турар. Курган черге турар инектериң өөз, эмиглери малгашка борашпас, арыг болур. Ынчангаш бо совхозтуң дужааган сүдүнүң шынары бедик болуп турар.

Эки шынарлыг сүттен элбек орулганы ап болур. Өске-даа ажыл-агыйларда бирги сорттуң сүдүн садарын көвүдедириниң болдунар аргалары бар. Үстүнде айыткан ажыл-агыйның дуржулгазын чүге ажыглап болбас деп? Кол-ла чүве—ажылды организастаарында. Ол дээрге саар инектериниң ажаалда-тежээлдезин экижидери, сагган сүттү арыгшевер кылдыр кадагалаары, кажа-хорааның иштин санитарлыг негелделерге дүүштүр арыг тургузары-дыр.

Чамдык ажыл-агыйларның чайлагларында сагган сүт соодар соок суглуг хөөлбектер белеткеттинмээн. Ооң уржуу-биле сүт эти-ле ажып, шынары кудулап турары хөөр эвес. Бар соодучуларын безин ажыглавайн турар фермалар бар болуп турер.

Саанчылар болгаш специалистер бүдүрүп турар сүдүнүң шынарын экижидериие сагыш салыр хүлээлгелиг. Хүн бүрүде саалда үезиниде сангингенаның дүрүмнерии сагыыр херек. Дужаар сүттү чайлагларга, фермаларга деңзилевейн, харын-даа документ чокка сүт заводуиче чорудуп турар таварылгалар бар. Шак мындыг эп-харыысалга ноок коруктар-биле эптежип болбас ужурлуг.

М. ШААЛЫЙ.

Чөөн-Хемчик район.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

Бөгүн — Башкының хүнү

САННАР БОЛГАШ ФАКТЫЛАР

Бистиң чуртувуста бүгү хевириниң өөредилге черлериниве 4,5 млн. башкы ажылдап турар.

* * *

Дээди школаның 400 мун кадрларындан 17 мун кижи докторлар болгаш профессорлар болуп турар. 160 мун ажыг кижи — эртем кандидаттары болгаш доцептилер.

* * *

Беш чыл болгаш-ла эртип турар аттестацияның түңнелинде өң тергиин башкыларга «Улуг башкы», «Методист башкы» деп аттарны тыпсып турар. Чуртта 12 мун башкылар ындыг атты чедип алган.

* * *

Онгу беш чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш 9225 башкы болгаш улус өөредилге ажылдакчылары орденнер болгаш медальдар-биле шаңнаткан. 46 кижи Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты чедип алган.

* * *

1977 чылдың төнчүзүнде «ССРЭ-ниң улустуң башкызы» деп чаа хүндүлүг атты доктаатткан. 20 ажыг башкыга ындыг атты тывыскан.

* * *

150 мун ажыг башкылар ССРЭ-ниң Дээди Советтиниң, эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның Дээди Советтериниң, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң депутаттары болуп турар.

БИСТИҢ СУУРУВУСТА

Хову-Аксының кайы-даа школазында ажылдап турар, аныяк салгалдың кижизидикчилериниң арасында ажыл-херээге бердингей кайгамчык башкылар база хөй. Оларның бүгү-ле амыдыралы школа, класс-биле, аңгы-аңгы ажы-чаңныг он-он уруглар-биле ханы холбашкан.

№ 2 школаның орус дыл болгаш литература башкызы Татьяна Васильевна Васина 40 чыл дургузунда башкылап келген. Ол — улус чырыдышкынының тергиин херек демдээниң адилекчизи. Оон ажылының кол-ла үнези — аңгы-аңгы арга-мергежилдиг он-он ажылчыннар, инженер-техниктиг ажылдакчылар, албан-хаанчылар. Абаканның педагогика институдун доозуп алган Хову-Аксынга ажылдап келген Мария Семеновна Енушкевичиниң суурда билбес кижи чок. Ол ам ында 25 чыл ажылдап турар.

М. В. Кимов болгаш Д. А. Кимова база-ла башкылар, оларны коллективи хүндүлээр. Башкы ажылынган аңгыда, олар суурнуң хөй-иниги ажылында эң идепкейлиг киржип турарлар. Маадыр-оол Васильевич комбинатта партком кежигүнү, школаның партия организациязының секретары.

Довгуяк Ирапчыновна — тыва дыл башкызы, ону өөреникчилер хүндүлээр болгаш аңаа ынак. Башкыларының сөзү оларга дурум-биле дөмей, чүге дээрге ол өөреникчилерниң хүндүткелин чаалап алган. Уруглар класс башкызынга дузалажыр, сөзүн дыңнаар, олар база-ла башкызы ышкаш эки кижилер болукселвырлар. Башкылыының эрлеп чазык чөнү, кижилерге дузалаксаар сеткили, эгелээн херээн эчизинге чедирери уругларга дамчып кээп турар. Ол — «Билиг» ниитилелиниң кежигүнү болгаш янзы-бүрү темаларга лекцияларны бо-ла номчуур. Д. А. Кимова — Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы.

Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Мария Петровна Казанцевага өөрүшкүлүг байырлал таварыштыр чаагай күзээшиннерни бараалгатпас арга чок. Ол маңаа 25 чыл дургузунда ажылдап келген, ам пенсиялап алган, ынчалза-даа школага бо-ла келир. 32 чыл дургузунда школада ажылдап турар математика башкызы Клавдия Макаровна Алабужева бодунуң эртемин кончуг эки билир башкы. Зинаида Степановна Шустова — орус дыл башкызы. Ол 30 чыл дургузунда школага башкылап чоруур. Ол «улус өөредилгезиниң тергиини» херек демдектиг.

Бистиң суурувуста алдарлыг, ат-сураглыг башкыларны кайызын ол дээр.

С. ИВАНЬКОВА.
Таңды район.

«Эң-не баштай холум үзүүнү, адып чазап айтып бергеш, э эргим башкыларынга ким чоргаарланнас боор. Ылаңгыя эртем-билигже оруктуң бир-ле дугаар ажыдып, үзүк-бижикке өөредип каан башкыларын ким-даа сеткилинде сактып бодап чоруур. Өөчей Монгеевна Монгуш эге классчар башкызы, ол Кызылдың № 3 школазында ажылдап турар. Бо өөредилге чылында ол бирги классчыларны хүлээп алган.

ЧУРУКТА: Кызылдың № 3 школазының эге класс башкызы Ө. М. Монгушка ооң өөреникчилери байыр чедирип турлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

БАШКЫ ДУГАЙЫНДА СӨС

Бистиң чуртувуста улусчу башкы—эң-не алдар хүндүлүг мергежилдериң бирээзи. Оларның одуруунда үш мың. ажыг кижи кирип турар. Башкы кадрларны белеткээринге 63 университет, 200 пединститут, 400 ажыг училище киришкен. Ында бистиң чуртувустуң келир үезин — аныяк салгалды өөредип кижизиндер бедик мергежилдиг специалистерни белеткеп турар.

ССРЭ Конституциязында магадылаан өөренир эргени амыдыралга боттандырарынга төлептиг салыышкынын киирип турар школа башкыларының дугайын, оларга бүгү улусчу ынакшылдың болгаш хүндүткелдиң дугайын СЭТА-ның корреспондентилери чугаалап турар.

ПРОФЕССӨР ЦИФИРКИННИҢ ӨҢНҮКТЕРИ

«Хүндүлүг Цифиркин! Сээң солуң бодалталарыңны база катап бодаар дээш өөредилге чылының эгелээрин четтикпейн манап турдум» — дээн чагаалар Латвияның күрүне университединиң саналга төвүүн эртем ажылдакчызы Агнис Анджанска сентябрьда база хөй келген. Ол — «Профессор Цифиркинниң өңнүктери» деп аныяк математиктер клубувуун тургузуукчузу болгаш удуртукчузу.

«Пионер» деп республика солуннуң арыннарынга профессор клубтуң кичээлдерин чорудуп келген. Саннар оранынче кончуг солуп аян-чоруктарны школачыларга эрттирип турар. Уруглардың бодалгаларын анализтеп, солуп номнар-биле таныштырып келген. Клубтуң доктаамал кежигүнеря — Латвияның 400 ажыг школачылары. Клубтуң кичээлдериниң материалдарын шупту школаларже чорудуп турар.

— Уруглар-биле харыдаага сеткил ханып турар мен — деп, кибернетика талазы-биле специалист Агнис Анджанс чугаалап орар.—Диссертациябиле чергелештир «Дириг математика» деп уругларга номну бижидим. «Профессор Цифиркинниң өңнүктериниң» хөй чылдарда ажыл-чорудулгазының янда анализтээн. Менче чоруткан чагааларында уруглар чуруктарны база суп каан болур. Ында колдуукда-ла — көрбээн чок кек баштыг, карак шилдиг профессор олурар.

— Чүге ол чаңгыс чазыгны уругларга өршээл-биле эрттирип турар мен — дээш, 30 харлыг Агнис Анджанс хүлүмзүруп каар.

В. СМИРНОВ.
Рига.

БАЖЫҢНЫ БЕЛЕККЕ

Орус дыл болгаш литература өөредир аныяк башкы Мазаир Ахмедов өөрүшкүлүг байырлал — эң баштайгы башкының хүнүн база чаа бажыңче көшкенин демдеглээри-биле эш-өөрүн чалаан. Педагогика институдун доозкан соонда ону кодээ школаже ажылдадып чоруткан. Халдан суурга кээрге, аңаа чаа бажыңның дүлүүрүн тывыскан.

Аныяк башкының эге базымнары, шынап-ла, онзагай байырлачыг болган. Лингафон аппаратуразы болгаш өөредилгенің өске-даа эң чаа техниктиг херекселдери-биле дериттинген кабинетке кичээлдерни чорудуп турар. М. Ахмедов класстан үнмейн тура-ла, школаның телетөвүден өөредилге кинозун телефон-биле чагыдып алгаш, бодунуң баштайгы кичээлин эрттирген.

Республикада эң тергиинниң бирээзи Халдан школазында чаагай чаңчыл доктаатткан — аныяк башкыларны дагдыныкчыларга хүлээдир. Мазаирниң дагдыныкчызы школа директору З. Шоюбов болганы черле онзагай. ССРЭ-ниң улустуң башкызы деп бедик атты аңаа чоокта чаа тывыскан.

Н. БАРСКИЙ.
Евлах,
Азербайджан ССР.

өөредилгеге чаа өөредилге чылы

ИДЕПКЕЙЛИГ КИРИШКЕН

Бо өөредилге чылында ниитизи-биле республикада сезен муң хире коммунистер, комсомолчулар, партия кежигүнү эвестер партия, комсомол, экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Оларда кичээлдерни 2000 ажыг пропагандистер чорудуп турар.

Чамдык партия райкомнарының ажылдакчылары-биле бистиң корреспондентивис харылзашкаш, октябрь 1-де өөредилге чылы канчаар эгелээнин чугаалап бээрин дилээн.

СЭКП Чоон-Хемчик райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизи Д. Х. Ооржак:

—Районнуң партия организациялары «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниве дүүштүр партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайыдар дугайында» партия Теп Комитединиң доктаалын удуртулга болдургаш, школаларны, теоретиктиг семинарларны тургузуп, ооң дыңнакчыларын, пропагандистерни четчелээн.

Районда ниитизи-биле 75 политшколаны, чеди теоретиктиг семинарны организастаан, олар өөредилгезин октябрь 1-де эгелээн. Школаларда болгаш семинарларда сес чүс хире дыңнакчы хаара туттунган, оларның алды чүс ажыы коммунистер.

Чаа өөредилге чылына белеткелди «Чыраа-Бажы» совхозтуң парткому эки чоруткан. Ында 140 коммунист партийжи өөредилгенің ялзыбүрү хевирлериниве кичээлдерге идепкейлиг киришкен.

Районга бо чылын 117 пропагандист ажылдаар, оларның хөй нуруузу дээди эртемниг коммунистер. Чаа доктаалдың негелделерин ёзугаар пропагандист кадрларның билиин болгаш мергежилин бедидериниң хемчеглерин ажылдап кылгаш, ол ёзугаар моон соңгаар ажылдаар бис.

СЭКП Кызыл райкомунуң пропаганда болгаш агитация килдизиниң эргелекчизиниң оралакчызы С. Б. МААДЫ:

— Районнуң бүдүүлгелеринде, совхозтарында, школаларында, эмнелге, культура, албан организация черлериниде партия организациялары СЭКП Теп Комитединиң партия өөредилгезин улам ыңай сайзыраңгайыдар дугайында доктаалынга дүүштүр четчелээшкинни чоруткан. Ниитизи-биле Кызыл районда 52 политшколаны, сес теоретиктиг семинарны тургускан. Ында 743 дыңнакчы хаара туттунган, оларның иштинде 544 коммунист бар. Олар чаа өөредилге чылында кичээлдерни колдуу организастыг эгелээн. «Партияның күжү — чоя-биле чаңгыс эвиинде. Чоянуң күжү— партия-биле чаңгыс эвиинде, ооң удуртулгазында» деп бирги теманы шупту өөренип эртикен.

«Тиилелге», «Кара-Хаак», «Көк-Тей» совхозтарның парткомнары чаа өөредилге чылынга белеткелди чаа доктаалга дүүштүр хынамчалыг чоруткан, ооң түңнелинде бо ажыл-агыйларга эрткен кичээлдерге дыңнакчылар идепкейлиг киришкен. Ылаңгыя «Тиилелге» совхозка өөредилге чылы организастыг эгелээн. Автопаркка экономиктиг школаның кичээлин дуржулгалыг пропагандист Ю. Монгуш эрттиргеш, бирги теманың материалдарын совхозтуң, коллективтиң амыдыралы, ажылы-биле сырый холбаштырган. Ооң уламыдаң кичээл солуп, бедик идейтеоретиктиг деңнелге эрткен. Ортумак школага теоретиктиг семинарның (пропагандизи Е. Оюн), аңылчын кооперациязынга экономиктиг школаның (пропагандизи А. Оюн) болгаш өске-даа школаларга, теоретиктиг семинарларга кичээлдер организастыг эрткен, бирги темалы дыңнакчылар улуг сонуургал-биле өөренгеп.

ДУРЖУЛГА СОЛУШКАН

Партия өөредилгезиниң дугайында СЭКП Теп Комитединиң доктаалынга дүүштүр пропагандистерни шилип алырынче, өөредип, кижизидеринче СЭКП Мөңгүн-Тайга райкому болгаш партия эге организациялары улуг кичээнгейни салган. Өөредилге чылы эгелээринің бүдүүзүнде районнуң пропагандистериниң семинарын эрттиргеп.

Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезиниң дугайында ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының Сибирь салбырының экономиканы болгаш үлетшүр бүдүүлгезин организастаарының институдунуң Тывада экономика лабораториязының эргелекчизи, география эртемнериниң кандидады К. О. Шактаржыктың, районнуң экономика болгаш социал хөгжүлдезиниң талазы-биле СЭКП райкомунуң бирги секретары О. Н-С. Шагдыр-оолдуң болгаш өскелернің-даа лекцияларын чыыгганнар дыңнаан.

Пропагандистер аңылыкшыл арга-дуржулгазын солушкан. Тыва АССР-ниң культурazының алдарлыг ажылдакчызы, хоочун пропагандист М. Ч. Ондарның кичээлдерге канчаар белеткенин, ону эрттирип турарының дуржулгазын семинарның киржикчилери сонуургап дыңнаан.

Х. ЧЫЛЫНДЫМ.

СЭКП Тыва обкомунуң марксизм-ленинизм университеди пропагандист кадрларны белетиээринге улуг рольду ойнап турар. Ол кежээки болгаш бот-өөредилге салбырлардыг. Кежээки салбырга СЭКП Кызыл хооркомунуң сүмелээни-биле пайысылалда ажылдап, чурттап турардар өөренир. Бот-өөредилгеш салбырга партия райкомнарының, «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттарда партия комитетериниң сүмелээнин ёзугаар дыңнакчылар кирер.

Соңгу чылдарда университет үш чүс ажыг пропагандист белеткээн. Ылаңгыя эртемниг коммунизм, коммунистиг мораль, совет хоойлужудулга үндезинниериниң талазы-биле эртемнерни дооскан. Оларның составында партия, совет, профсоюзтар, комсомол ажылдакчылары, башкылар, эмчилер, үлетшүрүнүң, иедээ ажылагыйның, культураның болгаш ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчылары бар.

Политика-кижизидилге талазы-биле хөй чыл стажтыг, эртем-теоретиктиг биилии бедик дээди өөредилге черлериниң башкылары, партия, совет ажыллакчылар университеттерге лекцияларны номчуп, практиктиг кичээлдерни эрттирип турар.

Университеттиң кичээли бо чылын организастыг эгелээн. «Партияның күжү — чоя-биле чаңгыс эвиинде. Чоянуң күжү— партия-биле чаңгыс эвиинде, ооң удуртулгазында» деп лекцияны СЭКП обкомунуң Политиктиг чыыдышкын бажыңының консультантызы Л. С. Зорина номчаан.

ЧУРУКТА: университеттиң дыңнакчылары лекция үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МАЛГА МАНАГ ХЕРЕК

Дуң Болат-оол биле Мария Конгар «Торгалыг» совхозтуң хөйжулары. Олар ниитиниң малын он үш чыл иштинде үзүктел чок малдан келген. Ажылдап келгени үезиниң дургузунда «Багай ажылдаан, ооңар-мооңар четпес-тир» деп чемелиг сөстерни дыңнап көрбээнер, чүге дээрге бо хөйжулар онаашкан хүлээлгезинге кызымактар, бедик харыысалгалыглар.

Мал ажылының онзагай талалары көвей, суурҗуң амыдыралдан шуут ылгалдыг. Ол дугайы кымга-даа билдингир, чижээ, бир чыл дургузунда безин хөйжу кижи каш-даа катап көжер, культура, садыг, амыдырал хандырылга төптеринден ооң амыдыралы хоорулчап. Бо байдалдар кижи бүрүзүнге белен эвес шылгалза, он ажыг чылдар иштинде ол бүгүнү Дуң Болат-оол биле Мария Конгар ажыл эткен.

— Малга манаг херек, одар-белүүрин суксун-сугтадыы, турлаг-хонажын таарыштырары чугула. Үстүнде бо азаанам бодуун аргаларны ажыглап келгенивиниң ачызында күш-ажылчы көргүзүглерим багай эвес боон келген — деп, Дуң Болат-оол биске чугаалады.

Хөйжу өг-бүле төрүүр үс хойга онааштыр 1980 чылда 90, бо эрткен хөй оолдаашкынының үезинде 95 хураганы өстүрүп алган. Хөйжубиле малчын кижиниң харыысалгазының дугайында чугаалаары база ыдыктыг.

— Чамдык хөйжу эштериң ээ-харыысалга чок, ажылын мырынай чиик көөр, салдынчак чоруу бары хомудавчыг. Ол боттарының адын баксырадырындан аңгыда, күрүнеге улуг когаралды чедирип турар. Ооң уламыдаң мал-маган чидиринге, оорлаашкынга каш-даа катап таварышкылаан. Хөйжу бригадаларының чамдык учётчиктери мал бажының үчедун четче кылбайн, контрольдавайн турар. Самчыгдалдыг малчынар ол чорукту ажыглап, үрдүнчек сан-чурагайлар-биле оларны мегелеп каапкан үүлдер бар — деп, Дуң Болат-оол чугаалаан.

Хөйжу өг-бүле бедик күш-ажылчы көргүзүглери дээш мактал бижиктер болгаш өртектиг бараанар-биле каш-даа шаңнаткан. Олар партия, хөй-иниги организацияларының ажылдарынга идепкейлиг киржип, чоннуң мурнунга чаагай бараан боон чоруурлар, М. Конгар СЭКП райкомунуң пленум кежигүнү, Дуң Болат-оол Чаа-Суур кодээ Советиниң депутады.

Малчыннар бо чылын эрги коданың күрүнеге дужаан, кыс 382 хураганы хүлээп алган. Улуг Ак-Кара-Сугнуң унунда элбек өттүг шынга деңгилдези эки кылдыр чаа коданың олар семиртип, кыштаглаашкынга ыяк кылдыр белеткенген. Дуң Болат-оолдуң кыштаанын он тонна өдээ болдүнген. Кажаазының көржени хоортунган, кажаа болган бажыңының үүрмек септелгези кылдынган. Ол 12 тонна сигенни болуунуң суггарыы алганы шөлүнден кезип белеткээн.

Н. ДАМДЫН.
Өвүр район.

ССРЭ Конституциязының

хүнүнге уткуштур

Инициативаның ажыы

«ССРЭ-ниң хамаатылары күүнеңиң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга киржир эргелиг...»

(ССРЭ Конституциязының 48-ки үүлү).

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралының (ДБЧХ-ниң) дээштиг ажыл-чорудулгазы реаинадан техниктиг кылыглар бүдүрер Казань заводунуң үшкү пегииң коллективи хожудаашкындан мурвакчы болурунга дуза-лаан.

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралының президиумунуң тургускан тускай комиссиязы ол коллективтиң моон мурнунда хожудап, планныг даалгаларны күүсетпейн келгениниң чылдагааннарын ханызы-биле өөренип, тодаргайлап көргеи. Хыналданың түңнелдерин ёзугаар тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Чаа бүдүрүлге чорудулгазын цехке шингээдип алган, ынчангаш кадрлар белеткээринче кол кичээнгейни угландырган, бүдүн өөредилге программалыг курстарны организастаан, аныяктарны дагдыныкчыларга бижыглаан. Бүдүрүлгени чигээт-биле хандырарынга болгаш продукцияны сайгарарыга контрольду комиссия тургускан. Материалдарны бээриниң графигин чурумчуткан. Од коллектив амгы үеде чөвүлел хуралының заводта авторитеди бедик. Оон составында — 250 ажылчынар, инженерлер болгаш албан-хаакчылар киржип турар. А чөвүлел хуралдарга белеткелдиң үезинде комиссияларгa заводтуң үш ажылчыларының бирээзи-ле киржип турар.

СЭТА-ның корр.

Казань хоорай.

* * *

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдары — профэвилел комитединиң удуртулгазы-биле ажыл-чорудулгалыг соңгулдалыг орган. Бүдүрүлгени аргелеп башкарарынга ажылчы чоннарның дээштиг киржирингe ол чөвүлел хуралдар чогумчалыг хевир болуп, улуг рольду ойнап турар. ВЦСПС-ке СЭТА-ның корреспондентизинге ыңнаткаңын ёзугаар алырга, амгы үеде чүрттүң бүдүрүгелеринде болгаш организацияларында доктаамал ажылдаар 140 муң ажыг чөвүлел хуралдар бар, ында барык алды миллион кижи киржип турар. Оларның үштүң ийи кезии — ажылчынар.

Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарынга улуг эргелерни тывыскан. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлениңиң болгаш ВЦСПС-тиң бадылаанны ДБЧХ-ниң дугайында дүрүмде ол эргелерни тодаргайлаан. Доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының кол соруглазы — планнарны чедишкинниг күүседирингe идигни бээри болуур.

Бүдүрүлге амыдыралынга ДБЧХ-ниң салдары дыка улуг. Бүдүрүлгени болгаш күш-ажыл төлевирий организастаарының, шаңналдар тыпсыр негелдерниң, техниктиг нормалар доктаадырының айтырыгларын шиитпирлээринге киржир эргени бодүүн ажылчыңче тывыскан. Ажыл шагын болгаш дериг-херексел-дерни канчаар ажыглаан, күш-ажыл байдалдарын кайы хире экижидип турарын хынаарынга, кадр политиказын чорударынга бөдүүн ажылчынар база киржип турар. Ынчангаш ажыл-агыйны социалистиг ёзу-биле башкарарының ленинчи принциптери амыдыралга шак ынчаар боттанып турар.

Совет ниитилелге профвилелдериниң ролюн улам-на бедидеринче угланган калбак программаны СЭКП-ниң XXVI съездизин айыткан. Ол программаны амыдыралга боттандырары совет демократиязының улам ынайгы хөгжүлдезин хандырар, коллективтиңиң бүдүрүлге ажыл-чорудулгазының ээ чугула айтырыгларын шиитпирлээринге ажылчы чоннарны калбаа-биле кириштирериңе идиглиг болур. Профвилелдериниң ам болуп эртип турар отчёт-соңгулдалыг хуралдары доктаамал ажылдаар бүдүрүлге чөвүлел хуралдарының ажыл-чорудулгазын ханызы-биле аналиэтеп, оларның моон соңгааргы практиктиг соруглаларын тодаргайлап турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢНЫҢ ЭРГЕ-АЖЫЫ ДЭЭШ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Лаостуң Премьер-Министриниң ораалачызы болгаш даштыкы херектер министри Пхуи Сипасет Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының сессиязынга чүве чугаалаан болгаш Индий-Кыдаттың күүнелериниң база АСЕАН-ның күүнелериниң аразынга тайбың кожа-хелбээ догуинаашкының принциптерин тайылбырлаан. ЛУДР-ниң даштыкы херектериниң меморандумунга ол принциптерни айытkан болгаш ону КНО-да тарадып иептереткен. Вьетнам Социалистиг Республика-биле болгаш Кампучия Улус Республика-биле консультацияларны чорутkан үеде база оларның чөпшээрешкенин ёзугаар ол принциптерни ажылдан кылганын П. Сипасет демдеглээн.

Күүнеңиң хамаарышпас чоруунга болгаш бүүн эргезинге, делегейниң ол районунга тайбыңга база чогумчалыг чоруккa кыжаныышкынның үнер дестерин узуткаарынга идиглиг болур кылдыр боттоттарын билчирин база идегежирин чүге чугаалажыышкыннарның аргазы-биле чедип ап болур деп меморандумда айытkан.

Ниити элээн каш принциптерниң талазы-биле дугуржулганы Индий-Кыдаттың болгаш АСЕАН-ның чүрттары чедип алыр улуг. Хамаарышпас чорукту, бүүн эргени болгаш девискээр талазыбиле бүдүн болур байдалды бот-боттары хүндүлежири — ол принциптериңиң аң чугулазы болуп турар.

Халдашпазының, дең эргениң, кайы-кайызынга ажыктыг болуруунуң, тайбың кожа-хелбээ догуинаашкының, бодунуң политиктиг, социал, экономиктиг болгаш культура системазының чүрт бүрүзүнүң чонунуң шилип алыр болгаш хөгжүдер эргезин хүндүлеп көөрүнүң принциптериңе үндезилээш. харылзааларны тургузар ужурлуг. Чүрт бүрүзүнүң ишпики болгаш даштыңы херектерин ол чүрттүң чону шиитпирлээр ужурлуг.

Азияның ол девискээриниң күүнелериниң аразында маргылдаалар болгаш чөрүддээлер чугаалажыышкыннарның аргазы-биле чедип ап турар. Ында байдал бүдүн чартык чыл дургузунда үргүлчүлеп келген болгаш оон кажан соксавры билдинместээн.

Профэвилелиниң хөделиишкиннери антисоциалистиг КОС-КОР дээр организацияның талазындан дорт удуртун турарыңче кичээнгейни солун угландырган, ынчаарга ол организацияның кежигүннери хөй чылдарның дургузунда бүрүнүң талакы капиталистиг чүрттарының шлюн төптери социализмге үе-дээш келген. Ол кижилерниң кол принцини мындыг: партия-биле болгаш улусчу эрге-чагырга-биле демисежир, социализмге болгаш Польшаның кылган делегей эвилелдеринге ажээтен политиканы чорудар. Оларның стратегиязы илдең—Польшада социалистиг тургузугну дүжүрер. Ол стратегияның чамдык көзектерни боттандырарын олар ам бээри чедип алган. Чяжээ, ажылчын аңгының чамдык кезиинге турушгарыны эжелеп алганнар.

Күш-ажылчы коллективтериниң идегелии ындыг кижилериниң чедип алган чылдагаанны чүдел? Оларның организастаанны удурланыышкынның хөделиишкиннери хамыктың мурнунда ажылчынарның боттарының эргe-аныктарына когаралдыг

ИСПАНИЯНЫ НАТО-ГА КИИРБЕС!

МАДРИД. (СЭТА). «Испанияны НАТО-га киирбес!», «Тайбыңы күүзеп турар бис!» деп лозуңнарның адаа-биле кампания Испанияда улам калбарып, Соңгу Атлантиканың шериг-политиктиг дайынзырак эвилелдиңге чүртүү киирер дээн чазактың оралдажыышкынынга удур уланган болуп турар.

НАТО-га Испанияның киреринiң дугайында айтырыгга хамаарыштыр никти-национал референдумну чорударын негээн кыйгырыгның адаанга беш чүс муң ат салыышкынарын Испанияның Социалистиг ажылчын партиязы организастаан. ИСАП-ниң күүсекомунуң кежигүнү, НАТО-га удур партияның чорудуп турар кампаниязының удуртукчузу Г. Галеоте ол дугайын парлалга конференциязынга дыпаткан. Бети-ле дизе миллион ат салыышкыннарын чоокку үеде чазакка дамчыдып бээр дээш ат салыышкынарының чыылдазын Испанияның Социалистиг ажылчын партиязы үргүлчүлеп турар дең, ол медеглээн.

Ындыг кыйгырыгның адаанга беш чүс муң ат салыышкынарын Испанияның Коммунистиг партиязы база организастаан. Парламентидеп дашкаар хөй санныг партизар, хөй-ниитии организацияларының болгаш дайынга удур организацияларның ат салыышкынарының кампаниязын база чорудуп турар.

Валенсияга, Леридеге, Таррагонга болгаш чүрттүң өскедаа хоорайларынга чыскаалдар болгаш митингилер болуп эртken. Чүртту НАТО-га киирерiнге удур демисеңдiн улам-на калбартырының эргежок чугуланын дугайында ол чыскаалдарның болгаш митингилерниң киржикчилерни медеглээн.

Испанияны НАТО-га киирер дугайында айтырыгны боду тускайлаң шиитпирлээр эргени чазакка тыпсырыңаан ойталаар дугайында саналды Испанияның Социалистиг ажылчын партиязының ээлүткен депутаттар конгресске киирген.

ЛЕЙБОРИСТЕР КОНФЕРЕНЦИЯЗЫНДА

БРАЙТОН. (СЭТА-ның тускай корр). «Чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрериңе удур, тайбың дээш делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чавырыылырар, улустарның аразынга кады ажылдажыга дээш» чайгылыш чок база эптеш чок демиселди чорударынга быжыг шиитпирлиниң дугайында Великобританияның лейбористиг партиязының чыл бүрүде болур 80-ги конференциязының делегаттары медеглээн. Делегейге дүшкүүрлүг чорукту өөскүдериңе, ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерин улам-на күштелдириңе угланган АКШ-тың администрациязының политиказын олар шынгыы буруу шапканнар.

НАТО-нуң агрессчи блогуидан Англиякың үнериниң дугайында негелде хөй делегаттарның саналдарынга дыңнап турган. Соңгу Атлантиканың эвилели чавырлыышкынны моондактап, «соок дайынны» катап өөскүдерин оралажып, НАТО-нуң кежигүнери чүрттар шериг чарыдалдарын чыл бүрүде үш хуу көвүдеир, ортумак ыракшылдың ядролуг америк чаа ракеталарын Барыын Европага эккеп иептередир кылдыр албадап турарын делегаттар демдеглээн. НАТО-нуң политиказын АКШ-тың эргe-аныктары тодаргайлап турар. «Удур туржуушкун НАТО-нуң тургузукчуларының политиказы болган» деп, делегаттарның бирээзи С. Рэтклиф медеглээн.

«Совет дайын кыжаныышкыны» дээр хоозун чүлчуруушкунну чылдак кылгаш, чепсегленишкиннерни Барыын чүктe эңдере бүдүрүп турарын агартырын ийи оратор оралдашкан. Ынчалзажок од күүлдээшкиняге лейбористерниң калбак массалары бүзүревейн турарын саналдарның хөй куруузундаи илдең болган.

Лейбористиг партияның делегациязының чоокта чаа Москвага кыйган чугаалажыышкыннарын, ылангыя СЭКП ТК-ның Чиңгиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соведиинiң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев-биле лейбористерниң удуртукчузунуң ужуражыышкының конференциязының киржикчилери бедии-биле үнелээн.

Лейбористиг чазак эргe-чагыргага киргеи турар тевариллерде «ниитя рыноктан» чүрттүң үнериңе базымнарны ол кылыр болгаш бүгү күүнелер-биле дең эргелиг экономиктиг харылзааларны калбартыр дээрзин бадылавышкыннарның хөй нуруузу-биле үүлдүг деп көрген документилерге конференциязының делегаттары медеглээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДААЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарностиниң» удуртукчуларының угланыышкынын сойгалап илереткеи чүүлдү «Жолнеж вольности» солуп парлаан.

Күүнe эрге-чагыргазынга болгаш партияга удур политиканы чорудуп, халдаашкынарны кылып, амгы тургузугга өжээтен чорукту чоныүң ортузуига өөскүдүп турар кижилер профэвилел каттыжыышкынында эвээш эвес деп, солуп бижээн. Чамдык профэвилел активчилери аяы-дүүма өлүрүүр дайынче аажы-биле кыйгырып турар. Куроньиуң контрреволюстуг штабынга ажылдап кылган тактиканы ёзугаар олар күүнe органнарынe халдаашкынарны организастап, ажыл соксадыр дээш кыжаныышкынар-биле көрүзүп турa, дүжүп бээр кылдыр эрге-чагыргаларны албадап, «Солидарностиниң» негелделерии хандырарын чедип ап турар. Ындыг байдал бүдүн чартык чыл дургузунда үргүлчүлеп келген болгаш оон кажан соксавры билдинместээн.

Профэвилелиниң хөделиишкиннери антисоциалистиг КОС-КОР дээр организацияның талазындан дорт удуртун турарыңче кичээнгейни солун угландырган, ынчаарга ол организацияның кежигүннери хөй чылдарның дургузунда бүрүнүң талакы капиталистиг чүрттарының шлюн төптери социализмге үе-дээш келген. Ол кижилерниң кол принцини мындыг: партия-биле болгаш улусчу эрге-чагырга-биле демисежир, социализмге болгаш Польшаның кылган делегей эвилелдеринге ажээтен политиканы чорудар. Оларның стратегиязы илдең—Польшада социалистиг тургузугну дүжүрер. Ол стратегияның чамдык көзектерни боттандырарын олар ам бээри чедип алган. Чяжээ, ажылчын аңгының чамдык кезиинге турушгарыны эжелеп алганнар.

Күш-ажылчы коллективтериниң идегелии ындыг кижилериниң чедип алган чылдагаанны чүдел? Оларның организастаанны удурланыышкынның хөделиишкиннери хамыктың мурнунда ажылчынарның боттарының эргe-аныктарына когаралдыг болуп турар. «Солидарностиниң» кежигүннериниң бирээзиниң «негелдезин» область удуртукчузу азы министр кажан күүсетээнде, ажылчынарның чамдызы чүге дораанна ажыл соксадыышкынын эгелей бээрил? Бо айтырыгның харыызын кижилериң медерелинде нарын айтырыглардан, ниитилелдиң болүктер кылдыр хувааттынганындан тывары чүүлдүг ышкаш.

Хөй-ниитиниң бодалын бүдүлдүрар дээш «Солидарностиниң» кедергей барыын үзелдиг хартаачылары овуузуниуг болгаш шаптырыглыг лозуннарны ховар эвес чарлаа турар. Моральдыг болгаш кандыг-даа күүлээшкиннер методтарын ажыглаарындан, профэвилел каттыжыышкынынга боттарының диктатуразын тургузарындан олар чалданмайн турар.

Польшаны кризистен ушгур болгаш экономиктиг реформаларны кылыр дээн партия болгаш чазактың хемчеглерни «Солидарностиниң» хөй бөлүктери өжегерээн моондактап турар. Политиктиг шаптырыышкынынарның организакчылары ындыг дерзии аргаларбиле эрге-чагырганы эжелеп алырын бодап турар.

Ажылчын аңгының ортузунга идегелди чаалап алыр дээш тактиктиг соругларга дүүштүр КОС-КОР-нуң хартаачылары болгаш социализмниң өскеда дайыннарны август дугуржулгаларын кылганын политкартың медереп билип алган турар үези келген деп, солуп демдеглээн. Улус массаларны боттарынга чагырып алыр дээш ол дээргилер август дугуржулгаларын эрге-чагыргалар-биле кылган. Польшада социалистиг тургузугну чүүлдүг деп санап көргеи ажылчын аңгының тура-соруун партия чайгылыш чок күүседип турар. Партияның политиказы Куроньиуң, Гвязданың, Рулевскийниң, Модзелевскийниң болгаш оларның сүлээнелериниң соруглаларынга болгаш планнарынга кеизиг-даа дүүшпес болгаш дөмейлешпес. Улусчу эрге-чагырганга халдаашкын кылган он кижилер-биле чугаалажыышкыннар кылыр үе чок. Оларның-биле шынгыы демисежир керек.

Пекинниң кемниг үүлгедиглери

ХАНОЙ. (СЭТА). Вьетнам Социалистиг Республика-биле кызыгаарга чепсектиг өөнчүк-чеңгээлерни бо чылдың үшкү кварталында үргүлчүлеп, ийи чүрттүң аразында харылзааларга дүшкүүрлүг чорукту өөскүдүп келген. Кыдат экспансионистериң болгаш гегемонистериниң кем-буруулуг үүлгедиглерин истеп, хынаар талазы-биле комиссиниңг дыңнадыында од дугайын айытkан.

ВСР-ниң агаар делгемин болгаш далай кызыгаарларын кыдат таланың үреп турары дыка көвүдээнин документинде айытkан. Үүлге сентябрьда беэин кыдат самолеттар Вьетнамның агаар делгемиңе 1200 катап, а Кыдаттың шериг кораблъдери ВСР-ниң суг девискээрлерин 3000 ажыг катап үрээн.

Вьетнамның соңгу талакы можуларын шериглер кыдат артиллерия-биле үргүлчү болап турар. Чепсектиг кыдат солдаттар сентябрьда Вьетнамның кызыгаарынче 56 катап шургүп киргеннер. Олар Вьетнамның кызыгаар шериглериниче болгаш тайбың суурларынче дээрбечи халдаашкыннарны хөй удаа кылганнар. Кыдат шериглериниң дерзии халдаашкынарының туңнелиидe тайбың вьетнам чүрттакчыларның аразында өлүрткеннер болгаш бадыгланнар бар болган. Республиканың соңгу можуларының чонунга материалдыг улуг когаралды чедирген.

ВСР-ге удур шпиончу болгаш үргедекчи үүлгедиглерни Пекин база чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Үүлге Куангниинь можуже беэин сентябрьда өлүрүкчү 17 шпион бөлүктерни Кыдат ыдалап чорутkан.

(СЭТА).

ДЕРЗИИ ДУЖААЛ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Өске чүрттардан дескинерни АКШ-ка эккелген судноларны тудар дугайында дужаалды президент Р. Рейган эрик камгалалының корабльдериңе болгаш самолёттарыңга берген. Америк президентиниң ол айтыышкыны делегеи эртезин каржызы-биле үрээни болуп, делегей суглариига «бодунуң хоойлузун» доктаадыр дээн АКШ-тың амгы администрациязының дерзии бодалының дугайында херечилеп турардыр. Президентиниң ол айтыышкыныи чүрттүң демократтыг хей-ниитизи «дээрбечи үүлгедиг кылырының чөпшээрели-дир» деп адаан. Ындыг «чөпшээрел» бүрүн эргелиг өске күүнелерге удур күүлдээшкинге үидевылеттинген өнчүк-чеңгээлерни кылырынга ажыктыг болуп турар.

Гаитиниң «президентизи» Дювальe-биле ол айтыышкының Рейган дугурушкан күрдепартаментиниң, иммиграция база натурализация албаның төлээлекчилери парлалга конференциязынга дыңнаткан. Гаитиден АКШ-ка дезип келгеннериң санын кызыгырыче ол айтыышкын хамыктың мурнунда утланган деп, олар медеглээн. «Вашингтон пост» солуннуң медээзин ёзугаар алырга, Гаитиден ай санында 100—1500 кижи АКШ-че дезип кээп турар. АКШ-ка чедип келген гаитяннарны күш-биле Гаитиже дедир чорудар талазы-биле ээ-не шиитпирлиг хемчеглерни алырын Американың Каттыышкан Штаттарының эрик камгалалынга даяскан. Ол кижилерни чуртунга — Гаитиге дедир чедире бээрге, дерзии Дювальeниң эрге-чагыргалары оларны тудуп хорудээр, шаажылаар, өлүрер дээрзи америк президент Рейганга эки билдингир.

Аштап өлүрүнден болгаш шаажылаалдан корткаш, төрээн чүртүндан дезип келген кижилерге удур ёзулуг дайынны Р. Рейган чарлавышаан, Дювальeниң диктаторжу болгаш өлүрүкчү ёзу-чурумун ажыы-биле деткип турар. «Вашингтон пост» солуниуң бижээнин ёзугаар алырга, Гаитиниң дерзии «президентизинге» АКШ эртken чылын 33 миллион 200 муң долларның дузалажчызын берген. А бо чылын оортан хөйнү берген.

Президентиниң айтыышкынында дүүштүр АКШ-тың эрик камгалалының шериг кораблъдери Кубаның чоогунда далай эриктеринге таныылдап эгелээрiнче кичээнгейни түс черниң хайгааракчылары угландырып. Латин Америкада эң баштайгы социалистиг күүнеге удур кыжаныышкыннарны күштелдиреринче база бир чаа базым кылдыр санап турар.

ЧӨҢГЭЭ

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Кампучия Улус Республикага удур кызыгаарга чепсектиг өөнчүк-чеңгээлерни Таиландының шериглери соксатпайн турар.

Кампучияның СПК информация агентилелиниң дыңнадыын ёзугаар алырга, Таиландының шериг самолеттары Кампучияның агаар делгеминче хөй удаа шургүп, Кахоиг можуну бомбалап турар. Бо чылдың сентябрь 18-тен 25-ке чедир үениң дургузувда Таиландының шериглери Баттамбанг болгаш Сиемреап можуларны артиллерия-биле 67 удаа бооданн. Таиландының шериглери Кампучия Улус Республиканың девискээринче, а оон шериг кораблъдери — суг девискээрлеринче хөй удаа шургүп кирип турган.

ПМА-ның интервьюзу

ЧУГУЛА АЯН-ЧОРУК

— Великобританияның лейбористиг партиязының делегациязының Совет Эвилелинге аян-чоруу боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбазынче, дүшкүүрелдиг чорукту чавырылдырарын быжыглаарынче угландыр бистиң партиявыстың салыш турар күүсенишкиннеринге дыка улуг идигни бээр деп, ВЛШ-ниң парламент фракциязының делегациязының кежигүнү Морис Миллер Парлалга медээлериниң агенствозунуң корреспондентиниң Владимир Марковка медеглээн. Великобританияның лейбористиг партиязының удуртукчузу М. Фут баштаан делегация ССРЭ-ниң Парламент бөлүүнүң чалаашын ёзугаар чоокта чаа Совет Эвилелинге чораан.

— Совет удуртукчулар-биле, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттары-биле, албанның өске-даа кижилери-биле бесседаларыңарны канчаар үнелеп турар силер?

— Совет Эвилели тайбыңче шынчы сеткилдиг үүткүлдүүн бистиң үжуражыышкыннарывыс бүзүредлиг көргускен. Барыын чүкке «кыжаныр» дээр чүведен ССРЭ оранчок ырак турарынга делегациянның бүгү кежигүннери бүзүрээн. Бодунуң барыын талакы районнарында ракеталарның бүгү санын хевээр арттырарын негээрин Совет Эвилели бодавайн турар, харын бир эвес америкаанар база ындыг сарымдыг турушту эолеп алыр болза, оларны кызыып-даа болур деп. Президент Леонид Брежневтиң медеглели онза чугула үжур-дүзалыг болуп турар. Оон туржук, ССРЭ улам хандыр — ядролуг чепсектиг бүдүрерин шуут хоруур, оон курлавырларын оларны бүрүн узуткаарынга чедир чок кылып эгелээр чүткүдүн илергейлеп турар болду. Совет тала чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле чугаалажыышкыннарны чорударынга болгаш ол чугаалажыышкыннарга боттуг түңнелдерни чедип алырынга шынчы сеткил-биле беленин илергейлеп турарын билдинип келир чорду. Ындыг чугаалажыышкыннар Чоон болгаш Барыын чүктерниң аразынга бүзүрежилгени быжыглаарынга улуг салыышкын болуп, делегейниң бүгү улустарынга ажыктыг болур ийин. Ам чепсегленишкинге чарыгдаттынып турар аажок хөй акша-мөңгүн, материалдыг болгаш өске-даа курлавырларны кижилерниң, ылаңгыя хегжүн орар чүрттарла улустарының амыдыралын экижидеринге бээринiң айтырыын шиитпирлээринге ол чугаалажыышкыннар дузалаар ийик.

— АКШ-тың администрациязының нейтроннуг чепсектi бүдүрүп эгелээр дээн шиитпирии лейбористиг партия буруу шаан турар-дыр. Боттарыңарның туруш-бодалыңарны чүүң-биле үндезилеп турар силер?

— Нейтроннуг чепсектиң хоралыг салдары бирги эолчегде кижилерже углаган, а чазыдырыг болган чөрлердеи оранчок ырakта тудуглар аймаа будун арткан турун болур. Ол байдалдар шериг кижилерни нейтроннуг бомбаны ажыглаарынче албадаар. А нейтроннуг бомбаның соонда ядролуг чепсектиң өске хевирлерин ажыглаан турун болуур. Ынчангаш нейтроннуг бомба ядролуг дайынның айыылын күштелдирип турар. Айтырыгның алыс ужуру ында. ВЛШ-ниң удуртукчузу М. Фут Л. И. Брежнев-биле ужуражыышкыниының үеэниде нейтроннуг бомбаны будурерин бистиң партиявыстың дыка буруу шаап көрүп турарын база дагын бадыткаан.

Оок-биле чергелештир бистер, лейбористер, Европага ядролуг чепсээ чок зонаны тургузарын эргежок чугула кылдыр саналп турар бис. Ол дээрге ядролуг чепсектi будурерин хоруурунче болгаш ону бүрүн узуткаарынче оруккa чугула базым болур.

— Санал-онаадар солчуушкунуның үезинде ийи тала совет-англан харылзааларны экижидерин деткин чугаалаан. Ол кандыг рольду ойнап болур ирги?

— Бистиң ийи чүрттувус бүгү чүрттары шаг-шаандан бээр бот-боттарынга ажыктыг харылзаалары-биле каттышкан Европада турар европейжилер ол харылзааларын камгалап арттырарынга сонуургалдыг.

Лейбористиг партияның чедип алыр дээш туржуп турары, Велокибританияның болгаш Совет Эвилелиниң аразынга харылзааларны экижидерии чүгле Европа динке эвес, харын нииттии-биле делегейге байдалды чогумчударынга дыка улуг чергелиг идигни бээр. Бистиң чүрттарывыстың аразында харылзааларга кандыг-даа айтырыг тыптып келбес кылдыр бодаар болза, ындыг эвес болбайн аан. Ылаңгыя яяы-бүрү социал тургузуглуг күүнелериниң харылзаалары шуут-ла дүүшкёк болган турары чегей-зе бөөр. Ынчалзажок англи-совет харылзааларны чогумчудары — Европага болгаш делегейниң өске-даа девискээрлериңе чаагай чорукка чедирериндe кандыг-даа чигзиниг чок. Ол харылзааларны хынжүдериңе кандыг-даа ындыг шынгыы моондактар чок. Ол чорук делегейниң амгы чидиглиг байдалында улам чугула.

— Москвага болгаш Киевке совет кижилериң амыдырал-чуртталгазы-биле танышканынар дугайында бодалыңарны чугаалап болур силер бе?

— Силерниң чүрттуңарга бир-ле дугаарында мугур чээрбй алды чыл мурнунда, 1955 чылдың сентябрьда чораан мен. Амыдыралдың материалдыг болгаш культура деңнелиң бедидеринге силерниң чедишкиннериңерни демдеглекээн йик мен. Совет хамаатылар аас-кежиктиг кижилер-дир деп бодал сагыышка дораан кирип келир-дир. Совет шынны чорукту байдалын хажыды көргүзерин бралдажып турар профессионал антисоветчиктер Барыын чүкте идепкейлиг хөделип турар. Ынчалзажок совет улус социал-экономиктиг улуг чедиишкиннерни чедип адгашынга болгаш Чер кырынга тайбыны быжыглаарынга хан-дамырындап соңуургалдыынга Совет Эвилелиниң келгеи кижи бүзүрей бээр-дир.

(ПМА).

БЕЛИЗ—ТӨП АМЕРИКАДА ЧАА КҮҮНЕ

Великобританияның колония девискээри боон турган Төп Америкада Белизтиң хамаарышпас чоруун сентябрь төнчүзүнде чарлаан. Чаа тургустуган Белиз республика Каттышкан Нациялар Организациязының 156-гы кежигүнү боон киргеи.

Ынчалзажок Англияның болгаш АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери оз чаа күүнеии боттарының аспаанга хевээр арттырарын бодап турар. Белизтиң «ийиил чок чоруун хандырары-биле» 1500 кижилиг англи шериглерни болгаш «Харпер» деп самолёттарның эскадроиуи, өске-даа шериг техниказын арттырган.

АКШ-тың бодап турары-биле алырга, ол эвээш хевирлиг. Англи шериглерге немерештир АКШ-тың тускай шериг миссиязын чорудар деп турар.

Белизтиң чону чүрттүң бот-башкарлыр эргезинге, чоиның эргеажыктарынга чөрүшкек ол суглээге удурланып турар.

ЧУРУКТА: бо белиз херээжен уругларының хостуг, аас-кежиктиг келир үезиниң дугайын бодап турар; Белизте англи шеригниң солдаттары.

Камера пресс — СЭТА-ның фотолары.

УТТУНДУРБАС

Бистиң башкыларывыс

Ол күзүн оът-сиген, тараачимис-даа чагай үнген, каанаис-даа, магалыг-ла күс турган. Амгы Тээли суурвуң орнунга шынаа «куу бажыңнар» дээр ол шаа крышазы чок борбак казаачактар болгаш чаа-ла таваан салып турган бажыңнардан анмыда, каразы кара, аглы ак өглер-ле эдмежок. Улус ону «кидис хоорай»-даа дижир чүве.

Бистиң кезек өглеривис шыкка турган. Ынчан таптыг-ла ол харлыг мен. Чүгле ийи угбашкы арткан бис. Угбам менден ийи хар улуг кижи. Адаеттен чажывыста-ла чарыгаш, хамык-ла ырак-чоок төрелдеривис аразында эскен бис. Ынчангаш ынчан ошку кадарары база тараа соктаары —мээң кол ажылым турган.

Бир-ле катап ховуга өшкүлерим кадарып чорумда, ол хүнүң таан утпас мен, август тенчүзүиде чүве, мээң нады ойнап өскен эжим Мандыт Ким-оол бо чедип келди. Эжимни көөрүмге, ындазында өөрүшкү-мактыгыы-даа коңчуг. Кады ойнап өскен хиреме ол дег омак-хөглүг турганын черле эскербээн мен. Ынчангаш шала сестип-даа: — Өшкүлерим кадарыкш бээр дээш келдиң бе, эжим?—деп айтырдым.

— Чок, эжим. Башкы сеня тып эккел дээн, ынчангаш келдим.

— Сен канчалдың ынчаш, сургуулдаар болдуң бе?— деп оон айтырдым.

— Ийе, мени школага хүлээп алган. Даарта өөренип эгелээр бис. Сен база бистиңбиле кады өөренир ужурлуг сен, эжим. Школаже дүрген чоруулу...— дээш, кижим-даа кынчыктырар хире эвес апарган.

Өөреникээрим база коңчуг! Чүнү канчаарыл? Өшкүлерни ээп каапкан бе? Эмзиржип алза канчаарыл?... Ынчалдыр бодап, арай коргузаумзурап орзумза-даа, алыс чырык күзел чая берген. Өшкүлерин ховуга каапкаш, школаже чорупкан бис. Кээривиске өөреникчилерни бүрүтээри үргүлчүлевишаан болду. Танывазым бир башкы бисти кый деп алгаш, мээң ат-сывым, төрүттүүгеи хүнүмден бээр шуптузун бүрүткеп алган. «Даартадан эгелеп 1 «а» класска өөренир сен. Билдиң бе? Ам чоруулунар, че» — дээш эдертип алгаш базыпкан.

Ол бисти интернатка эккелген. «Чурум үреп, чанаттап болбас аевспе, оолдар»— дээш, кижизидикчи башкыга хүлээдип берген. Угбам-биле мени бүдүн өскүстер дээш, күрүениң долу хандырылгазында киирип каан болган. Ол хүнден эгелээш халас чемненир, удуур черлиг болган бис. Назынымда ынчан бир-ле дугаар чараш, арыг-силиг бүдүн хеп кедип, амданныг чаагай хлеб чип, хар дег аккыр чоорганны-даа эжинген мен. Аалдар аразында тоган чораан өскүс оол мени Совет күрүнемнин чылыг куспаа ынчан ынчаар хүлээп алган. Ол хүнүң кажан-даа утпас мен!

А сентябрь бирде өөренип кирипкен бис. Ол хүн база изиг, аяс-даа хүн болган. Конга эдери билек, өөреникчилер тус-тус класстарынче кире бергеп. Клазывыс тар болгаш парталарывыс сырыйы-даа аажок. Ханада кара дозу-биле будун каан ыяш самбыра, а оон үстүкде В. И. Ленининиң чуруун чалап азып каан, азыгда бичии малгаш печка бар.. Ол-ла, оон өске чүү-даа чок.

Конга хапкан соон дарый башкы-даа келген. Бистер шуптуту тура халыштывыс. Көөрүмге, дүүн мени бүрүткеп алган дыдыраш баштыг, шала чолдаксымаар, аныяк башкывыс бо кирип ор. Көк карттыг журналыи стол кырынга аяар салып каап, башкы бистиң-биле мендилешкеш, «Олурунар, уруглар» дээн. Кижи бүрүзүи топтап көрбүшаан, аттарывыс кыйгырып доозкаш, «Шуптуту келгеп-дир. Эр-хейлер. Бөгүнден эгелээш силерниң башкыцар болур мен. Мени Дарыймаа Бадаановна Монгуш-оол дээр»— деп таныштырды. Ол хүнден эгелээш бисти Дарыймаа Бадаановна партага канчаар орарын, карандашты цыи тударындан эгелөөш, үжүктерин, саннарны канчаар бижииринге, помчуурунга болгаш чуруурунга өөредип эгелээн.

Оон бээр ам үжен ажыг чыл эрткеи. Суурувус-даа, кижилер-даа таныттынмас болган. Амыдырал хүи келген тудумна экижин, омак-хөглүг чурттап чор бис. А баштайгы башкывыс уттундурбаан. Оон дыдыраш кара бажы, чымчак, эвлдек аажы-чаңы-даа ол-ла хевээр. Карактарга көстүп кээр. Оон-биле чергелештир амгы бо Тээли суурвуң Карл Маркс кудумчуузунда шала шейбексимээр ыяш куу бажың бар. Ынчаарда бистиң школавыс ол. Алды бичии өөреникчилерден тургустуиган, эге чада школазы. Кырында кызыл туг хөлбецейнии турган чүве. Оон бир өөредиге баштайгы директорувус Салчак Чамды, а сөөлзүредир Эрбек чурттуг Оюн Норбу башкы суглар чурттаи турду. Оиу ам көөрге хиреиг-даа болза, бодунуң үезинде чок дээн делгем, улут бажыңнарның бирээзи турган, төөгүлүг бажың болдур ийин. Бистиң школавыс ол. Аңаа ийи чүс ажыг өөреникчи ийи эдчетге өөренип турдувус. Ынчаарда аныяк, амгы бо хоочун башкыларывыс Докпак Менгеевна Чедер-оол, Комбу Дагбыевич Хертек болгаш Долмажап Намчылович Саая дээш ескелер-даа ажылдап турду. А ынчаардагы өөреникчилер ам башкылар, эмчилер, механизаторлар болгаш өске-даа профессияның ажылдакчылары болгулаан.

А бистиң башкывыс Дарыймаа Бадаановна ам персоналдыг пенсионер. Ол колдуунда дөртеи чылдар иштинде башкылап келген. Улус өөредилгезиниң тергиини, РСФСР-иң школаларының алдарлыг башкызы. Башкывыс ачызында бистер үжүк-бижикке өөренип, Ленин, партия, Москва дугайында эң-не баштай улуг сонуургал-биле дыңнаан бис.

Ынчангаш башкывыска өөрүп четтиргеннивисти доктаамал илередип, анаа чоргаарлаиып, ажылдап, чурттап чор бис.

С. САЛЧАК.

Бай-Тайга район.

«ҮЕНИҢ АЯНЫ» ДИСКОКЛУБ

Ак-Довуракты комсомол комитединиң инициативазы болгаш удуртулгазы-биле аныяктарның дыштанылгазыи организастыг эртирери-биле мооң мурнунда түскай дискоклубту тургускан. Ол клуб баштайгы үеде эки ажылдап, дыка хөй хемчеглерни эрттиргилээн. Ынчалза-даа ол эрткен чылын болдунуп ажылын сокпаткан.

Ам клуб катап ажылдай берген. Дыштаныр хүннерде хоорайның Культура ордузунуң ийиги каңдында өөрээлге музыка чаңгыланыш, янзы-бүрү өөнер чайынналы бээр. «Тыва дагдуу» комбинаттың дирекциязы болгаш парткому дискоклуб ажыглаар кылдыр чаа аппаратураны салып берген. Музыкага хандыкшылдыглар боттарының дыштанылгазын дискоклубтуң кичээлдеринге сеткил ханышкынныг эрттирип турар.

— Ажылывыс ам-даа хөнүзээн, ынчангаш клубка чүгле 100—130 хире кижилер кээп турар. Амдызында хөй кижилер-биле ажылдаары берге болгай. Клубтуң ажылы өкижий берген үеде, оон ат-сураа алгын, аиаа хандыкшылдыг кижилер улам хөйүг-биле кээр ужурлуг—деп, клубтуң улуртукчузу Виктор Кольцов чугаалап турар.

Дискоклубтуң ажылын өкижидериие харылзаа ажылдакчызы Сергей Колосов биле башкы Александр Трошин өкп, дузалажып турарлар. Олар солуи болгаш утка-ынарлыг программаны белеткээр дээш шакүезин, дыжын барымаалавайн турарлар.

Дискоклуб теоретиктиг белеткелге 30—40 минута эрттирип турар. Оон киржикчилери сураглыг ансамбльдериң болгаш тус-тус күүседикчилериниң тогаддыкчы ажыл-чорудулгазыбиле таныжып, оларның күүселделарин дыңнап турар. Виктор Кольцов боду даштыкыда болгаш бистиң чуртувуста музыка амыдыралынан чыдып калбас дээш бар-ла музыка чогаалдарын чагыдып ап турары клубтуң ажылынга дыка идиглиг. Программа дөөступ турда, конкурстар, викториналарны организастап эрттиргеш, оларның түңнелдерин үндурер, тиилекчилерни шаннаар.

«Үениң аяны» дискоклуб Ак-Довуракты аныяктарын онза сонуургалыг турар.

М. ООРЖАК.

Барыын-Хемчик район.

КҮЗЕЛИМНИ ОТТУРГАННАР

Лысенконуң «Нагалка-Полтавка» деп операзын орус дыл болгаш литература башкызы Нина Васильевна Домбровская баштаан башкылар сценага бир-ле дугаар ойнаан. Ынчан мен бичии уруг турган, ону аажок магадап көрген мен. Кол рольдарның бирээзинге— Петровуң ролюн Кызылдың № 1 школазының физика башкызы Василий Кузьмич Красников ойнаан. Бот-тывынгыр ол артистерниң оюну мээң сагыш-сеткилимни чыртыкылап, чалгынналкан. Аваның ролюн Пелагея Ефремовна Фунтикова ойнаан чүве. Василий Кузьмичиниң күштүг чоон үнүн, Пелагея Ефремовананың хоюг болгаш уян чымчак үнүн сактып чор мен.

П. Фунтикова кайгамчык чараш үнүүг кижи. 20—30 чылдарда бот-тывынгыр уран түүлдүң чоп ортузунга улам нептерээринге ол аваан эвес салдарны чедирген. Оон репертуары «Соловушко», «Чектевейн көр, күжүр сарыым» дээн чергелиг орус улустуң хөй-ле ырлары-биле байлак. Ол ырлап үнүп кээрге, ылаңгыя тыва көрүкчүлер аажок сонуургап дыңнаар. Концерт соонда ону өттүнүп, чаңдыр-соора-даа бол ырлашкылаан тургулаар. Оларның аразында Василий Сергеевич Безыязыков деп музыкант турган чүве. Карактары көзүлбес кижи, ол хирезинде-ле кала-даа өөрүнден черле чыда калбас.— баяның эгиннекеи чоруур. Өөрүнүң күүседир ырларын баян-биле үдеп бээр. Дынналп дораан өөренип алырыла ындыг боор, дыка хөй ырларны, улуг хемчээлдиг нарын-даа музыка чогаалдарын баянга ойнай бээрге, дыңнакчылар ылыг-чылым баар. Мен ат-сураглыг улуг композитор Моцарттың «Түрк марыжын» бир-ле дугаар оон дыңнаан мен. В. С. Безыязыков чүгле оон эвес, Чайковскийниң, Глинканың болгаш өске-даа сураглыг композиторларның музыка чогаалдарын баянга хостуг ойнап билир. Ол бодунуп чогаатказ аллгаларын чонга чоорту бараалгадып эгелээн. Дыңнакчылар оон чаа-чаа чогаалдарын кайгамчык сонуургаар.

Колдуунда орус башкылар бот-тывынгыр уран түүл коллективин быжыы-биле тургузуп алган соонда, 40 чылдар үезинде сценага шинлер тургузуп, ойнап эгелээн. Чижээ, А. Островскийнин «Аргасыры», Н. Гогольдуң «Ревизор» деп шинлерин тургускаш, чонга каш-даа удаа ойнап бараалгаткылаан. «Ревизорга» тыва үжүк-бижиктиң үндезилекчилериниң бирээзи профессор А. А. Пальмбах база киришкен. Шинлерни тургузарында болгаш ойнаарынга математика башкызы А. В. Раевский улуг үлүг-хуузун киириштирген. Бистер — үстүкү класстың өөреникчилери башкывыс Александр Васильевичиниң школага кичээлдер арттирип, хөй-ниити ажылынга киржип, бот-тывынгыр уран түүлдүң киржикчилери-биле аиаы-бүрү шинлер тургузуп, концерттер көргүзүп, кала-даа четтигип турарын, ажылга кызымаккайын пат магадаар бис.

Бир-ле катап А. Пушкинниң «Суг аазы» деп шинзин башкыларывыс биске—9—10 класстың өөреникчилеринге көргүзүп берген, аажок сонуургаан бис. Оон режиссёру база-ла башкы А. В. Раевский. Олар А. Грибоедовтуң «Угаан човуланы» деп комедиязын база ойнап турганнар. Ынчангаш башкыларывыс биске чүгле школа программазын ёзугаар эртем-билиг-биле чепсегээн эвес, а уран түүлге бисти база хандыкпыткан. А мээң артист болур күзелимниң отчугажын кывысканнар база-ла олар — мээң башкыларым чүве. Олар ынак башкыларым боол мээң сеткил-сагыжымда кезээде артып калган.

М. РАМАЗАНОВА.

Тыва АССР-иниң алдарлыг артизи.

БАЗА КАТАП УЖУРАШКЫЖЕ

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги чемпионады бистиң республиканың пайысылалыига он хонук үргүлчүлээни, четвертге доозулган. Спорттуң бо хевирииге Совет Эвилелиниң баштайгы чемпиону ат дээш маргылдаа бедик деңнелге болуп эрткеи. Аиаа чурттуң эң-не шыырак дээн 40 дельтапланеристери күжүи шенешкеинер.

Россия Федерациязының бирги шилиидек командазының кежигүнү Андрей Кареткин ук маргылдаага хынамчалыг, эки белеткеигенин көргүзүп, оон эгезииден төнчүзүнге чедир оскелерден хөй санны алгап, спорттуң бо хевирииге Совет Эвилелиниң тулган чемпиону деп бедик атты чаалап алган.

Андрей маргылдааның тулган чемпиону апарган соонда оон-биле ужуражып, бодалдарын чугаалап бээрин дилээривиске ол мынчаар харылзады:

— Мээң чемпион апарганымда командада эштеримнин деткимчезиниң, маргылдаанын организакчыларының салдары улуг. Эштерим мени хей-аът киирип, бүтүү талалыг деткип турдулар, а маргылдаанын эрттирикчилери чүгле мөнээ эвес, а чемпионаттың бүтүү киржикчилериие эң таарымчалыг байдалдарны тургускан. Ону ук чемпионатка киржип келген спортчулар, судьялар, журналистер шуптуту чугаалап турдулар.

Мооң мурнунда өске черлерге болгулаан маргылдаалар дельтапланеристер бедик дагже үнерде аппаратгарын чүктеп алгаш, боттары чедирип турганнар. А аңаа хей күш-шыдал негеттинери чугаажок. А маңаа шуут магалыг болду. Бис чүгле дагдан ужуп бадарывыска өйлежип турдувус. Чүге дээрге бистиң аппараттарывысты машинага чүдүргеш, дагның шыпшык бажыига чедирип берип турган.

А дүүште чемпиии чоруурувуста чырык, делгем, аргысилиг автобустарга олурупкаш, КАП машиназыига үледип алгаш, Кызылдың № 3 столоваязындан чемпиии турдувус. Аиаа бистерге спортчуларга амданныг ажыттемни белеткеп берип турган поварларга ук чемпионаттың бүтүү киржикчилериниң мурнундан өөрүп четтиргеннивисти силериң солуңнарыңы дамчыштыр илередип келдивис. А маргылдааның организакчыларыига, тыва чонга бисти чылы-биле уткуп, хүлээп алганы дээш улуу-биле четтирдивис — деп, Андрей Каретким чугаазын төндүрдү.

Украинаның шилиидек командазының кежигүнү, Симферополь чурттуг Евгений Гриненко маргылдааның сөөлгү мергежилгелериие эки түңнелдерии чедип ап, хөй санны алгап, ийиги черже үнген. А Россиинын ийиги шилиидек командазының кежигүнү Дзорук Нор-Аревии үшкү черде.

Команда талазы-биле Россия Федерациязының бирги командазы шылгараш, шилчиир кубокту, турасказалдыг вымпелди алган. РСФСР-иниң ийиги командазы — ийиги, Москва хоорайның спортчулары — үшкү черлерии эзлээнивер.

Ук чемпионатка бистиң чаңгыс чер чурттуларывыс— Тыва АССР-иниң шилиидек командазы 15 командалардан 6-гы черии эзлээп. ССРЭ чемпионадының түңнелии ёзугаар алырга, ол биске бедик көргүзүү болуру чугаажок. Тываның спортчуларының аразында эң эки түңнелди Сергей Казанцев чедип алган. Ол 40 дельтапланеристериң аразында 12 дугаар черии эзлээп. Бо көргүзүү аныяк спортчуга улуг чедиишкин.

Дельтапланеризм спортунга ССРЭ-ниң бирги командазының киржикчилери Кызылга чүгле спортчу маргылдаалага киришкеи эвес, а бот-боттарын билчип, таныжып ап, найыралын улам быжыктыганнар. Тываның аалчыларыи бистии республикадан чорун турган, база катап ээп кээрии аазап, ужуражыкшыже байырлажып турганнар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТАРДА: тиилекчи командаиың кежигүнү Валерий Жиглов биле үшкү черии эзлээн Д. Нор-Аревии олар; Төп телевидениеиниң журналистери спорттуң бо хевирии бистиң чуртка эң-не баштай сайымрадын эзлээнеринии бирээзи Красноярск чурттуг Геннадий Коваленкону кииога тырттырып ап турары.

Авторлуң фотолары.

ТӨРЭЭН ТЫВАВЫСТА

А. Зайцевтиң «Күскү одарда» деп фотоэтюду.

телевидение

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже, чыскаалыкар!» 9.05 — Улустуң хөгжүм хереселдеринге күүседикчилериниң 2-ги Бүгү-россия конкурузукчуи лауреады Ш. Амиров (дошпулуур) ойнаар. 9.30 —«Будильник». 10.00 — Совет Эвилелиигө бараан бооп тур мен!». 11.00 — «Эртеиги почта». Музыка программазы. 11.30—«Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 12.15 — «Музыка киоскузу». 12.45 — Р. Отколенко — «Бистиң ачаларывыс, экии». Телешии. 14.05 — «Базилио дииспей-биле Пик деп кускежигеш». Мультфильм. 14.15 — «Кедээиии шагы». 15.15 — Совет Эвилели даштыкы залчыларның көргени-биле» 15.30 — Куйбышев областың Хворостино районуиуң көдээ школазының директору ССРЭ-ниң улустуң башкызы Н. С. Борисовтуң дугайында. «Эте өзумнер» деп телефильмиин бирги үндүрүлгези. 16.05—«Кино аян-чоруктарының клубу». 17.05 — «Бистиң байырлыгсты хүлээп алыцар». Башкы хүиүнге уткуштур музыка программазы. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30—18.45 —Чапсар 14.45 —«Орус утууласалар» деп улустуң хөгжүм хереселлериниң оркестриниң концерти. Дамчыдылгалы РСФСР-ниң улустуң артизи В. М. Леонтьева чорудар. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Футбол дугайында». 22.05 — «Регатаның аллгалары». Фильм-концерт. 22.30 —23.25 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 3-кү үези. ЦСКАның спорт ордузундан дамчыдар. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

14.20 — «Москвачы». Телеклуб. 15.50 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының улустар аразының 4-кү фестивалы. «Йемен фольклор». 16.20 «Билдингир-даа болза, бүзүреиниг эвес». 17.25 — «Чаңгыс-даа хүи ыры үзүлбес». Концерт. 18.00 — Телестадион. 18.30 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериилыг уран-чечен телефильм. 5-ки сериязы. 19.35 Чурукчулар дугайында чугаалар. Фриц Кремер (ГДР). «Тамчыктыг удуиар, чаштар!». «Таазланчыг тоолдар». 20.15 — «Кино көрүкчүзүнүң эдериичизи». 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.45 — Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Трактор». 2-ги үези. ЦСКАның Спорт ордузундан дамчыдылга. 22.20—23.35—«Дагновеллазы». Уран-чечен телефильм.

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртеиги гимнастика. 9.05 — Мультфильмнер: «Аңчар концерти», «Ак-көк чаанчыгаш». 9.35— Уругларга фильм. «Тамбу-Лямбу». 10.05 — «Дириг амытаинар делегейиицде». 11.05 — И. Брамс. Скрипкага болгаш оркестрге концерт. 11.50—Телемедээлер. 11.55—14.15—Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Сээи ажылыц—сээң бедиин». Киноирограмма. 15.35 — Күрүиеиин Комитас аттыг квартединиң алдарлыг коллективиниң концерти. 16.05 — Аваминың школазы. 16.35 — Телестадион. 17.05— «Кижи дугайында сагыш салышкын». «Күрүне страховаиивазиниң дугайында». Ленинчи декреттиң 60 чылынга уткуштур. 17.30 — Концерт. 18.10 — «Казактар мушкетёрларга канчаар дузалажамыл». Мультфильм.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

19.00 — «XXVI съездиниң шиитпирлери —амыдыралга». «Татарияның нефтизи». 19.30— Концерт. 19.45 — «Белкииниң тоожулары». («Бооланшкын»). Телешиниин баштайгы көргүзүү. А. С. Пушкииниң чогаалы-биле тургускан. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Долгандыр туруңар». Эстрада программазы. 23.05 — 23.25 — «Бөгүн делегейде». Информастыг ундурулге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00— «Эртем амыдыралы». 12.30— «Русътуң даш камгалалы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.40 — Ботаника. 6-гы класс. Садтар болгаш огородтар үнүштери. 13.00 — «Беш чыл—мээң чалыы пазыным». Бирги дамчыдылга. 13.45 — «Экран — башкыга». Физика. 10-гу класс. Электри энергиязын үндүрүи алыры болгаш дамчыдылга. 14.15 — Совет күрүнеиин болгаш эргежоойлуиуң үнделиннери. 8-ки класс. ССРЭ-ниң экономиктиг системазы. 14.45 —«Чаңгыс актёрлуң театры». В. Яхонтов. 15.45 — «Рязань» Документалдыг телефильм. 16.00— 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — «Хамааты камгалалының билиглери — кижи бүрүзүнге». 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — «Чурук бүрүзүнде хүи».

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.30 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуиар. Уругнар!». «Хуулгаазыиның экраи». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.00 — «Силерге ыиак чораан мен». Уран-чечен фильм.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Республикага, Кызылга шокар булуттаар, чамдык черлерге чаъс чаар. Соңгу-баарын утланышкынның хаттың секундада дүргеи 9 —14 метр чедер. Агаар хүидус 0—5 градус чылыыр болгаш чамдык черлерге 5 градус чедир соор.

Кино

ОКТЯБРЬ 4-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Айыл чок болуруи хуумда магадылавайи тур мен» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ШИОНЕР»: «Оон кедярии күзеи тур мен» 9.30, 11.00, 14.30 «Көдээде башкы» 12.30, «Моңгунелчек хөлдер» 16.00, 17.50 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кырган авазының оглуиуң оглу» 11.00, «Даймычы өөнуктер» 13.10, 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Дамчыдар эргечок дулгүүр» 10.00, «Кежээки өскерлиишкин» 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

ОКТЯБРЬ 5-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «Дешүүттың шагы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ШИОНЕР»: «Барабавчының салым-чолу» 9.30, 15.00, «Айыл чок болуруи хуумда магадылавайи тур мен» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайымчы өөнуктер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциияның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харылсаллалыг секретарьяның 2-23-35, секретариатның 2-23-35, партийжи эмылырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, « культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи баргыла 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыт № 2161.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиинин типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01741

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 232 (11730) | 1981 чылдың октябрь 6, вторник | 1925 чылда үнделгеттингеш | Өртээ 2 коп.

СЭКП ТӨП КОМИТЕДИНДЕ, ССРЭ-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНДЕ

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели «1981—1990 чылдарда хөмүр-даш казып тыварын ажык арга-биле хөгжүдүрү дүргедигир талазы-биле немелде хемчеглер дугайында» доктаал хүлээп алган.

Сөөлгү чылдарда хөмүр-дашты ажык арга-биле казып тывары улам ыңай хөгжүдүнүн алган болгаш 1970 чылда хөмүр-дашты казып тывары 165 миллион тоннадан 1980 чылда 269 миллион тоннага чедир улгаткан, ол дээрге хөмүр-дашты казып тыварының ниити хемчээлиниң 38 хуузу болган деп хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Ынчалзажок хөмүр-дашты казып тыварын ажык арга-биле хөгжүдүрүнге даг-геологтуг таарымчалыг байдалдар четпес ажыглаттынып турар.

Мурнуу Якутиявын хөмүр-даш комплекизиниң, Экибастузтуң, Канск-Ачинскиниң одалга-энергетиктиг комплекстериниң тудуушкуну болгаш Кузнецкиниң хөмүр-даш бассейнинге хөмүр-дашты ажык арга-биле казып алырының хөгжүдезин озалдаашкынныг чоруп турар.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу болгаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозуну хөмүр-даш разрезтериниң база оларның баазазында туттунуп турар чылыг электростанцияларының бүдүрүлге күчүлерин чогуур үезинде ажыглалга киирбейн, тудуг индустрия баазазының бүдүрүлгелерин болгаш объектилерни бирги эөлчегде тударып хандырбайн, чуртталга бажыңнарын, коммунал-ажыл-агый база культура амыдырал объектилерни тудар болгаш ажыглалга киирер талазы-биле оналаалдаларны күүсетпээнилер.

Аар болгаш транспорт машина тудуушкун министерствозу, Энергетика машина министерствозу, Электротехника үлетпүр министерствозу болгаш Автомобиль үлетпүр министерствозу улуг хөмүр-даш разрезтерин тударынга болгаш ажыглалга киирерине аңгы-аңгы улуг күчүлүг, даг болгаш транспорт дериглелерин тургузарынга база шинчээдиргине элээп хожудаашкынны болдурган дээрзинче кичээнгейни доктаалда угландырган. ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунуң ажылдап турар разрезтеринде чер кырыш чазар ажылдар дыка оожум чоруп, артык кезектер-биле хандырылгазының болгаш септелге баазазының хөгжүдезинниң четпезинден экскаваторларның болгаш трапецпорт чепсектериниң анаа турар чорууу бар.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозунуң, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунуң, Энергетиктиг машина тудуушкун министерствозунуң, Электротехника үлетпүр министерствозунуң болгаш Автомобиль үлетпүр министерствозунуң чугула сорулгаларының бирээзи болза, даразызында үүлдерге:

разрезтерни болгаш болбаазырадылга фабрикаларын тударының, чаартырының, техника талазы-биле эде-дериишкинин база модернизастаарының күсели-биле хөмүр-дашты казып тывар болгаш болбаазырадыр талазы-биле күчүлерин улгаттырарынга;

улуг хөмүр-даш разрезтериниң баазазынга аңгы-аңгы улуг күчүлүг энергоблоктарлыг чылыг электростанцияларын тударынга;

разрезтерниң болгаш болбаазырадылга фабрикаларының төлевилеттинген күчүлерин нормативтиг хуусааларда шинчээдип алырынга;

1981—1985 чылдарда хөмүр-даш казып тывар талазы-биле 68,6 миллион тонна болгаш 1986—1990 чылдарда 120 миллион тонна санныг күчүлерни разрезтерге ажыглалга киирерин, 1981—1985 чылдарда ниитизи-биле 60,9 миллион тонна хөмүр-дашты чылда бээр разрезтерниң тудуун болгаш эде чаартып тударын;

1984—1985 чылдарда Якут АССР-де болбаазырадылга фабриказын болгаш Павлодар области даг-транспорт дериглезин септээр талазы-биле заводту ажыглалга киирерин дааскан.

Павлодар областың Экибастуз хоорайда, Бурят АССР-де болгаш Чита областа ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозуна чамдык объектилерни тудар талазы-биле кол хүлээникчиниң хүлээлгелерин ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозуна СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели дамчыткан.

1982—1985 чылдарда хөмүр-даш разрезтеринде ажылдап турар ажылдакчыларга ниитизи-биле 1410 муң дөрбелчин метр шөлдүг школалардыг болгаш уруглар садтарлыг чуртталга бажыңнарын, а ол ышкаш коммунал ажыл-агый, кадык камгалал, культура болгаш спорт объектилерни тударын хандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүр министерствозуна, ССРЭ-ниң Аар индустрияның тудуг бүдүрүлгелер министерствозуна, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозуна, Ыраккы-Чөөн чүк болгаш Забайкалье районнарында тудуг министерствозуна, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозуна, ССРЭ-ниң Улетпүр тудуг министерствозуна болгаш оске-даа министерстволарга дааскан.

Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң будуп азы эде дерип турар хөмүр-даш разрезиниң болгаш чылыг станцияларының даштында демир-оруктарын, а ол ышкаш иштики демир-оруктарынга рельстер салырының база деңнээриниң ажылдарын кылырын Транспорт тудуунун министерствозуна дааскан.

Тудуг министерстволарынга, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Украин ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге, Казах ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге болгаш Узбек ССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге 1982-1985 чылдарда ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң көрдүгеп тудуг-монтаж ажылдарын күүседирин дааскан.

Канск-Ачинскиниң болгаш Экибастузтуң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң будүрүлгелерин болгаш объектилерни тудуп турар ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунуң Транспорт тудуунун министерствозунуң, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунуң, ССРЭ-ниң Аар индустрияның тудуг будүрүлгелер министерствозунуң, ССРЭ-ниң Тудуг министерствозунуң, Ыраккы-Чөөн чүк болгаш Забайкалье районнарында тудуг министерствозунуң, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрификация министерствозунуң, ССРЭ-ниң Улетпүр тудуг министерствозунуң болгаш оске-даа министерстволарга даасканы болза:

Амур область, Хабаровск крайда, Тунгус болгаш Якут хөмүр-даш бассейннеринин мурнуу районнарында хөмүр-дашты ажык арга-биле тып болуур девискээрлерни тыварының талазы-биле дилээшкин ажылдарын болгаш башгайы шинчилелдерни 1981-1985 чылдарда чорударын хандырар:

Казах ССР-де, Хабаровск крайда, Амур, Днепропетровск болгаш Иркутск областарда хөмүр-даш тывыштыг чамдык черлериң хөмүр-даш курлавырларының талазы-биле тодаргай шинчилелдерни доктаатказ хүүсааларда доозун. ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чанында казымал байлактарының курлавырларының талазы-биле күрүне комиссиязынга бадыладыр.

Тургайның хүреп хөмүр-даш бассейнинге 1983-1985 чылдарда шинчилел-ажыглал разрезиниң тудуун кылып чоруткаш, ол бассейниниң ажыглалынче 1986-1990 чылдарда киреринн ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозунга дааскан.

Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң болгаш Мурнуу-Якут хөмүр-даш комплекизиниң будүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудугларынче профессионал-техниктиг училищелерниң 1500 доозукчуларын чыл бүрүде ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң организацияларынга 1982-1985 чылдарда чорудуп бээрин ССРЭ-ниң Профессионал-техниктиг өөредилге талазы-биле күрүне комитединге сүмелээн.

Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң будүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудугларынче ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунуң болгаш ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунуң организацияларынга 1982-1985 чылдарда шалыпчы комсомолчу болгаш студент отрядтарны чорударының дугайында ВЛКСМ ТК-ның саналын хүлээп алган.

Чита область болгаш Бурят АССР-де будүрүлге болгаш будүрүлгенин эвес объектилерниң тудуунуң ажылдарын кылып чорударынга көжүп чоруур механизастаан үш колоннаны организастаарын Ыраккы Чөөн чүктүң болгаш Забайкальенниң районнарында тудугларының министерствозунга дааскан.

Красноярск крайның Шарыново хоорайга КамАЗ автомобильдериниң техниктиг ажаалдазының талазы-биле төптү 1982-1983 чылдарда организастап тургузарын Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозу-биле кады ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрижидилге министерствозунга дааскан.

Хөмүр-даш разрезинде ажыглаттынып турар демир-орук болгаш автомобиль транспортунуң артык кезектерин болгаш солуур белдирлерин ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга тускайлап бээрин 1982-1985 чылдарының планнар төлевилелдеринге айыткан турарын ССРЭ-ниң Күрүланылынга болгаш Автомобиль үлетпүрүнүң министерствозунга сүмелээн.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнде шимээр составтың болгаш орук техниказының септелгезин заводка күүседир талазы-биле даалганы Оруктарылзаа министерствозунга берген болгаш чамдык станцияларны калбартырын болгаш чаартырын хандырарын, а ол ышкаш Кур-чер демир-оруунун чамдык кезектерине оруктарның эрттирер аргазын улгаттырарын хандырарын олда министерствога дааскан.

Канск-Ачинскиниң болгаш Экибастузтуң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң будүрүлгелериниң болгаш объектилериниң тудуунга болгаш ажыглалыга кадрларны хаара тудар база быжыглаар сорулга-биле тудугжуларның мурнакчы коллективтеринин чеднишкиннерин кинога, радиога, телевидениеге, парлалгага улам калбаа-биле чыгырарын хандырарын, а ол ышкаш оларның күш-ажылының база чуртталгазының байдалдарын бүгү талалыг көргүзерин ССРЭ-ниң Кинематография талазы-биле күрүне комитединге. ССРЭ-ниң Телевидение болгаш радио дамчыдыла талазы-биле күрүне комитединге болгаш ССРЭ-ниң Ном үндүрер черлер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле күрүне комитединге дааскан.

* * *

Улам хөгжүп орар чылыг энергетиказының одаар үүлүге хереглелдерин хандырарынга хөмүр-дашты эң ажыктыг ажык арга-биле казып тывары улам ыңай мурнады хөгжүдерин СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели улус ажыл-агыйжы эң чугула сорулгаларның бирээзи кылдыр санап турар болгаш Экибастузтуң болгаш Канск-Ачинскиниң одаар чүүл-энергетика комплекстериниң, Мурнуу-Якут хөмүр-даш комплекизиниң болгаш Кузнецк бассейнинде база чурттуг чөөн чүгүнде эң улуг хөмүр-даш разрезтеринин тудуунун чорун турарын тускай контрольга алган турарын эвилелдешкен республикаларның компартияларының ТК-ларынга болгаш Министрлер Чөвүлелдеринге, партия крайкомнарынга болгаш обкомнарынга база ажыл-агый организацияларынга онаагаан.

Хөмүр-даш разрезтеринин тудуунда ажылдап турар тудуг болгаш монтаж организацияларының ажылчы чоннар коллективтеринин күш-ажылдын будүрүкчүлүүн бедидеринче, тудугнуң хуусаалдарын болгаш күш-ажыл үнезин кызырыңче, материал-техниктиг курлавырларны болгаш капитал салыышкыннарны камналарынче мобилизастаар талазы-биле ажылды калбартып чорударын СЭКП-ниң Красноярск болгаш Приморье крайкомнарынга, Кемерово, Чита, Иркутск, Якутск обкомнарынга болгаш Казахстанның Компартиязының Павлодар обкомунга, партияның район базз эге организацияларынга даасканы.

ЧУРТУВУСТУҢ ДЕЛГЕМ ШӨЛДЕРИНДЕ

● **КРАСНОДАР.** Кубаньның чер ажылдыгларында бо хүннерде сагыш салыр чүүлдер-ле хөй: чигир свёклазын, кукуруза-заны, тарымал тоорукту ажаап ап, мал чемнерин-даа белеткеп турар. Тараажылар күзүн тарыыр кыыл-тасты чажып киришкен. А ам аң-не хайныышкынныг ажыл Кубаньда рисчилерде. 183 муң гектарны эзлээн рис шөлдеринде ажаап алышкынның муң-муң агрегаттары ажылдап турар. Краснодар крайның дыка хөй колхоэтары болгаш совхоэтары гектардан-на 45—50 центнер ажыг ак тараазыны ажаап ап турар.

● **НАЛЬЧИК.** Кабардин-Балкарияда бо чылын кукуруза чаагай үнген. Суггарылгалыг черлериниң хөй-хөй ажыл-агыйлары гектардан-на 100 центнер чедир кукуруза тараазын ап турар. Ажаап алышкын комплекстери ийи эзлчеглиг ажылдап турар.

Урванск районнуң Ленин аттыг колхозунда А. Броев биле А. Масаев кукуруза-чыларның чарыжының мурнуу одуруунда. Хонук дургузуунда оларның комбайныдан шаңга 3,379 центнер мочургалар кирген, а силос оңгарларынга—4,450 центнер үүрмектээн массалар кирген.

● **ЛЕНИНГРАД.** Ашт районнуң Киров аттыг колхозунда Х. Абдиевтиң бригадазы хөвең ажаар планын Таджикистанга бир дугаарында күүсеткенинерин бирээзи болган.

Ам ол бригада ССРЭ Конституциязының хүнүнге алдар болдурган бедик хүлээлгелерин күүседип турар.

(СЭТА).

СЭКП обкомунда

КЫШТАГЛААШКЫНЧЕ ОРГАНИЗАСТЫГ КИРЕР

Республиканың совхоэтарынга малды кыштаглаашкынче организастыг киреринниң шалыпчы айын эрттирер дугайында доктаалды СЭКП обкомунуң бюрозу хүлээп алган.

1981—82 чылдың кыштаглаашкынынга белеткелди бүгү талалыг болгаш шынарлыг доозар сорулга-биле республиканың совхоэтарынга малды кыштаглаашкынче организастыг киреринниң шалыпчы айын октябрь 10-дан ноябрь 10-га чедир эрттирерин ук доктаалда чарлаан.

Шалыпчы айның үезинде кыштаглаашкынга белеткелди организастыг доозар талазы-биле бүгү-ле болдунар хемчеглерни алырын СЭКП обкомунуң бюрозу СЭКП райкомнарынга, райкүүскомнарга, Көдээ ажыл-агый министерствозунга, «Скотопром» треске, Сельхозтехкүркомга, районнарның профэвилел организациялыларынга, ВЛКСМ райкомнарынга, совхоэтарның партия, профэвилел, комсомол организациялыларынга, улус депутаттарының көдээ Советтеринге дааскан. Бүгү-ле мал кажааларын, кормоцехтерни, мал чеминиң кухняларын, механизация хереклеларин, кудуктарны болгаш малга суг бээр саваларны, шагжаларны, оңгачаларны, дешилерни, сантехниктиг, электрилиг болгаш оске-даа дериг-хереклеларни, котельныаларны, малчынарның чуртталга черлерин, социал, культура амыдыралдың объектилерин шынарлыг белеткээринче чугула кичээнгей салыр. Мал чемнерин ойшаанда сөөртүп алырын, складтаарын, камгалаарын болгаш чөп ажыглаарын, ажырыг малдарны эмнээрин болгаш профилактика ажылын чорударын хандырар.

Шалыпчы айның үезинде районнарга чер бүрүзүнге бригадалар, фермалар, ажыл-агыйлар аразында калбарган социалистиг чарыштың тиилекчилерин болганнар. В. Сенькинниң комсомолчу-аныяктар бригадазы планныг онаалдазын 160 хуу, а В. С. Максырның — 100.7 хуу кылдыр күүсеткеш, үеним мурнап турарлар.

Ажылчыннар Н. Станковский, С. Серендин, О. Кузовлева болгаш оон-даа өскелер шынарлыг продукция будүреринче кичээнгей угландырып келгеннер.

ЧУРУКТА: (солагай талдан) бригадир В. С. Максыр, О. Кузовлева, Н. Станковский.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Кышка белеткел

ЧЫЛЫГ ЭНЕРГИЯЗЫН ЧӨП АЖЫГЛААР

Кышка белеткел, кышкы үеде одаар үүл, энергия курлавырларын чөп ажыглаары — хүннүң чугула айтырыы. Бо талазы-биле чылыг-энергия район коллективинде байдал кандыгыл, хоорайның чуртталга кварталдары одалга сезонунга кайчаар белеткеттингеннин чугаалап бээрин чылыг-энергия районуң директору Валерий Георгиевич Нелюбинден бистиң корреспондентивис дилээн.

— Чылыг-энергия району— бистиң будүрүлге чылыг энергиязының ажыглакчызы. Электри станциязындан чылыг энергиязын төп чылыдылга системазын дамчыштыр хоорай ап турар болгай. Оны ажыглап, хайгаарап турар чер — чылыг-энергия району ол. Ынчаарга биске 35 километр хире төп чылыдылганың системазы, 32 төп-чылыдылга пунктулары (насос станцияларының четкизи), 13 котельная болгаш чуртталга бажыңнарының иштики чылыдылга четкизининң хайгааралы хамааржыр.

Төп чылыдылга четкизинден квартал бүрүзүнче адырланып чоруткан система (четки) бар, ону төп-чылыдылга пуиктулары дээр.

Кызыл хоорайның чуртталга кварталдары чылдан чылче калбарып, өзүп турар. Оон аңгыда, школалар, уруглар садиктери, албан, организация, будүрүлге черлери немежип турарын кайы ол дээр. Ынчангаш хоорайның чылыг энергиязынга хереглели кончуг дүрген өзүп турар. 1975 чылга деңнээрге бөзин чылыг энергиязының хереглели 2,5—3 катап өскен.

Найысылалдың төп кезии, дөрткү, бешки микрорайоннар, оп дөрткү школаны долгандыр 187 дугаар квартал база хоорайның төөн талазында хөй каът чаа бажыңнар, шериг хоорайжыгажы болгаш чаа туттунуп турар бажыңнар шуптузу хоорайның төп чылыдылга системазында коштунган болгай.

Ынчангаш хоорайның кварталдары чылыгны дескизи-биле ап турарын хандырып, хайгааралары харысалгалыг ажыл.

Ол ыңдыг болурунга канчаар белеткенген бис? Бүгү одалга системазын суг-биле үрдүрүп, шенээрин сентябрьның эгезинде-ле дооскан. Хёрек черлерде батареяларны, хоолайларны септеп-селээп. Оон аңгыда, хоорайның бажыңнар эргелелиниң талазындан чуртталга бажыңнарының подъездилерин, эжиктерин септээрин, подвалдарны аштап-арыглаарын өй-шаанда кылганын көрүп, хүлээп ап турар.

Бо бүгү ыңдыг ажылдар үүрмек ышкаш сагындырар, ынчалза-даа чылыгны чидириг чок ажглаарынга улуг салдарлыг.

Амгы үеде одалга сезону эгелээн. Чуртталга бажыңнарын, уруглар албан, хөй-ниити черлерин чоорту одап эгелээн. Ынчалза-даа электри станциязы ам-даа режимниге книр ажылдап шыдавайн, чылытпы чедир бербейн турар. Ол талазы-биле хемчеглер алдынып турарын айтыр апаар.

— **Одаар үүл, энергия курлавырларын камналгалыг ажытлаар дугайында СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр кандыг ажылдар чоруттунуп турарын чугаалап көрүңерем?**

— Бүгү-ле бар үүлдерни камныг ажыглаар, камналга чурумун сагыырын күштелдирер бис. Хоорайның өзүп калбарганы-биле чылыг энергиязынга хереглеп улгатканын чугаалаан болгай мен.

Чылыг энергиязын чарыгдалын контрольдаарын күштелдирген чамдык хемчеглерни боттандырган бис. Төп чылыдылга пунктуларында таарыштырылганың түскай хереклеларын тургускан. Оларның ажыы улуг. Чүү дизе, электри станциязындан хоолайлар-биле келген изиг сугну хереглекчилерже үлээрде, температуразын таарыштырып, соок суг-биле чогуур нормага чедир холуурун кылып турар апаргап бис, чылыг дамчыдарын таарыштырарынга эптиг. Оон уламындан чылыдылга четкизиниде доктаамал температура чурумун тудар аргалыг болган.

Оон аңгы харылзаанның «РИТМ-1» дээр системазын ажыглаарын шинээдип алган. Ол система 16 чылыдылга пунктуларын контрольдап болур. Оон дузазы-биле пунктуларда температура графикин доктаамал контрольдап көөр арганы алган. Кайда бир черде температура чогуур нормадан ашкан азы кудулаан болза, ону таарыштырарын дежурный кижи дораан негеп эгелээр. Ол системаны тургускан кижилериниң ажылдаарынга таарымчалыг болган чылыг энергиязын чөп ажыглаарынга кончуг дузалыг.

Слесарьларга, одакчыларга болгаш бүгү ажылдакчыларга камналга темазынга беседа, тайылбырны чорудуп келген.

Чүгле Кызыл хоорайда эвес, республиканың өске-даа хоорай, суурларында котельныаларны септээринге дузалажып, моон ажылчыннарны чоруткулаан. Чадаанада 3 котельныаны, Туранда 2, Сарыг-Септе котельныаларны септей кылышкан бис.

Бүгү системаны чогуурукбиле ажаап, хайгааралыгына ажылчыннар бистеп четчир. Сээн эгелээнин-биле оларны чоорту четчелеп эгелээн.

Н. ООРЖАК.

МУРНАКЧЫ САРЛЫКЧЫЛАР

Кыжын хамаанчок, чайын безин киличең бажыдан меңги «бөргүн» үзкулбас Мөңгүн-Тайганың баарында кадырберт сыннар-биле долгандыр кажаалаттынган Дөрт-Хөл деп хөл бар. «Малчын» совхозтуң сураглыг сарлыкчылары Иргит Өлзей-оол биле оон кадайы Өшкү-Саар Борарганның коданы ол хөлдүң эриинде турар.

Шала кежээликтей малчынарның аалынга четтивис. Даады-ла өзе-көк сарлыктар ийи ак өгже шиглей оъттап бар чорлар. Мөңгүн-Тайганың кадыг-дошкуи агаарынга додуксажок, ам-даа долбанныг кызыл чаактарлыг хөрзөжен йижи бир өгнүң чанынга бистя эвилеп-золдек уткуп алды. Амыр-менди солуннан соонда, өгже киреринн чалады. Өгнүң хөрөзжен ээзи Өшкү-Саар Сааяевна Борарган ол дээрзин биляп алдывыс. Оон ажыл-херек дугайын сонуургап айтыра бердивис.

— Агаар-бойдустуң байдалы ам безин берге-дир—деп, Өшкү-Саар Сааяевна чугаалады. — Мөңгүн-Тайга ажыныл-хорадаан түве дег, улуг харын иштикке кирп чаггылап турар апарды. Эртен, кежээ соогу ажок. Ынчангаш, маңаа турган хойжулар шуптузу күзегген кежө берген.

— А силер чоп көшпээнинер ол?— деп сонуургадывыс.

— Сарлык мал хат-шуургаңга тоовас боорга, хой одары бастырып, иштикче көшпейн, бо Дөрт-Хөлге турунар дээн. Ынчангаш мында олурбушаан бис.

Өлчей-оол биле Борарган мал ажылынга кежээ, кызымак. Ынчангаш чыл санында-ла төрүүр 100 сарлыкка онааштыр 90 чедир бызааны мөңги доруктуруп келген. Ол бирги беш чылдың башгайы чылында олар төрөөн 108 сарлыктың бызаазын бүрүнү-биле мөңги камгалап алган.

Бо малчын өг-бүледен бистиң сонуургаан чүвевис—сарлыктарын чай дургузунда саап тургаш, 150 килограмм эки шынарлыг саржагны совхозунга дужааган.

Бо малчын өг-бүле төрөөн совхозунга 24 чыл ажыр сарлык кадарын келген. Ол үениң дургузунда 2200 ажыг сарлыкты өстүргеш, дужаагап. Ынчангаш кежээ, кызымак малчынарны совхозтуң ишчилери хүндүлеп, оларга чоргаарларын турар. Өлзей-оол биле Борарган ам аныяктарның дагдынакчылары. Ажылдап келгени үр үениң иштинде олар дыка хөй аныяктарны сарлыкчының белен эвес мергежилиниге өөреткен.

К. КИМ-ООЛ.
Мөңгүн-Тайга район.

СЭКП Төп Комитединде болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинде

«ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң шахталарының техниктиг эде дериишкинин дүргедеир талазы-биле хемчеглер дугайында» доктаалды СЭКП ТК болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели хүлээп алган.

Партия болгаш чазактың шиитпираериге дүүштүр шахталарның техниктиг эде дериишкинин чорудар, будүрүлгениң ажыктыын бедидер, күш-ажылдың айыыл чок байдалдарын хандырар талазы-биле хемчеглерни боттандырып турарын хүлээп алдынган доктаалда демдеглээн.

Механизастаттынган комплекстерни ажыглавышаан хөмүр-даштың тыварының хемчээлин сөөлгү 10 чылдарда 67 хуу, чер казыышкының комбайннар-биле кылырын 38 хуу чедирген. Кастынган хөмүр-даштың саат чокка шуушту чедиреринче шилчиишкинии чүрттүң хөмүр-даш бассейннеринде колдуунда дооскан.

Бир черден хонукта 1000 болгаш оон-даа хөй тонна хөмүр-даштың тып турар мүрийакы бригадаларның шимчээшкинии калбарган.

Оон-биле чергелештир хемүр-даш шахталарының техниктиг эде дериишкининде улуг чедиштер бар. Хөмүр-даштың бар шахталарын чаартырынга, чаа черлерни белеткээриге болгаш арылал ажылдарының фронтузун хөгжүдериге хожудаашкынны ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу болдурган. Хөмүр-даштың чуга каттарын болгаш быжыг база долгандыр быжыг эвес довурактыг каттарын казып алырынга ажыглаар механизастаттынган комплекстерни массалыг будүрерии организастаарынга хожудаашкынны база болдурган. Будүрүлге чорудулгаларын механизастаар айтырыгларны комплектиг эвес шиитпирлеп келген түңнелинде хөмүр-даш шахталарында хол-биле кылыр ажылдарның дөңнези оожум эвээжеп турар.

Даг геология талазы-биле парын байдалдарга хөмүр-даштың тывары-биле холбашкан эң чугула айтырыгларны чогуур үеанде шиитпирлээрин эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институттары хандырбаан.

Хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарының хөгжүлдезиинде хожудаашкынның түнелинде шахталарның дериишкинге негелделери долуу-биле хандырарын — ССРЭ-ниң Кара металлургия министерствозу, хөмүр-даштың хенээртен буступ дужериие болгаш газтың хенээртен тыптып келириите үдур демиселге ажыглаар аппаратура болгаш поиборлар-биле хандырарын Приборлар тудуунуң, автоматизация хереселдериниң болгаш башкарылга системаларының министерствозу, быжыг хол хаптарымы-биле болгаш эмульсиялар-биле хандырарын —ССРЭ-ниң Нефть болбаазырадып кылыр болгаш нефть химиязының министерствозу долуу-биле хандырбайн турар.

Шахталарның техниктиг эде дериишкинин дүргедеринге, хөмүр-даш тывыжының өөлдезин хандырарынга, будүрүлгениң ажыктыын бедидеринге, күш-ажылдың байдалдарын экижидеринге дүүштүр шахталарның техниктиг эде дериишкининиң талазы-биле дараазында чүүлдерни ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозуиуң кол сорулгалары кылдыр СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели тодаргайлаан:

Арылал ажылдарын болгаш даглыг черлерге казыышнынар кылырын комплекстиг механизастаарынга хереткиг машиналарның системаларын, хөмүр-даштың чуга каттарын болгаш даг-геологии талазы-биле нарын байдалдарлыг каттарын казып алырынга хереткиг комплекстерни чогаадырын болгаш шиигээдип алырын дүргедедир;

Колдуунда күш-ажылдың бединшкининиң нүселя-биле хөмүр-даш тывыжының хемчээлиниң немей өзүлдезин хандырар;

Бедик будүрүкчүлүг болгаш быжыг даг-шахта херек дериг-хереселдери-биле болгаш оларның артык кезектери-биле хөмүр-даш үлетпүрүнүң негелделерин үлам долузу-биле хандырарынга хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарының будүрүлге күүлдерин улгаттырар;

Күш-ажыл байдалдарын болгаш техниканың айыыл чок болуруп экижидер.

Шахталарның даг ажылагыйын сайзыраңгайжыдар, будүрүлге чорудулгаларын механизастаарының болгаш автоматчыдарының дериг-хереселдерин калбартыр талазы-биле дараазында хемчеглерни ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозу ажылдап кылыр болгаш боттандырар, оларны он бирги беш чылдың төнчүүнге чедир хандырар хүлээлгелиг:

Хөмүр-даштыг чердерии депшилгелиг системалар-биле ажылдап кылырының шиити хемчээлии 80 хуу, арыглаар ажылдарны механизастаарының дениии 74 хуу, даг ажылдарын комбайннар-биле кылырының хемчээлии 43,5 хуу, хөмүр-даштың шуушту дажыглаарының хемчээлин 30 хуу, турум ажылдаар установкаларны автоматчыдарын —88 хуу чедир бедидер, гидравликтиг арга-биле хөмүр-даш тыварының хемчээлин 11 миллион тонна чедир иовүдедир;

Техниктиг улам бедик дениелдиң механизастаттынган комплекстерни белеткээриче болгаш шахталарга бээриче шилчиир, 2—2,5 катап улгатырган ажыл курлавырлыг базаа конвейерлерии ажыглаар, хөмүр-даш каттарын казып алырынга ажылаттынар ортумак болгаш улуг күчүдүг эптиг комбайннарны, тускайжыктаан блоктардан шахтаның ленталыг конвейерлерин, улам сайзырангайжыктаан шахта локомотивтерии белеткээр;

Хонукта 1000 болгаш оондаа хөй тонна хөмүр-даштың тып турар бүгү участоктарга немелде чүүктерии дажыглаарын механизастаарынга рельстиг болгаш чер оруктарын дериир.

Дараазында чүүлдерни боттандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозуна сүмелээн:

Эртем-шинчилел болгаш төлевилел-конструктор институттарынга удуртулганы экижидер, хөмүр-даш үлетпүрүнге техниктиг депшилгелии дүргедедир талазы-биле оларның ажылының түнелдиин бедидер, адырны хөгжүдериниң эң чугула айтырыгларын шиитпирлээриие, бирги ээлчегде хол-биле кылыр болгаш аар күш-ажылды кызырарынга институттарның күштерии мөөнүээр;

Даг шахтазының кол дериг-хереселдерии болгаш шахта автоматиказының хереселдерии будүрер талазы-биле будүрүлге күүлерии 1981—1985 чылдарда хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарынга хөгжүдерии хандырар;

Комплекс-механизастыг 100 участоктарны, шуушпургуулг болгаш автоматчыткаи шүгумнарны 1981—1985 чылдарда тургускаш, ажыглалга киирер, специализастаан болгаш агрегаттыг демир кестирер 950 единицаны, программалыг башкарылгалыг 280 ставоктарны ол-ла хуусаада шингээдип будүрер, будүрүлгени специализастаарын экижидер;

Даг шахтазынга будүрүп берип турар дериг-хереселдерии шынарын болгаш быжыын бедидер, даг шахтазының кол дериг-хереселиниң ажылдаар курлавырларын оон капитал септелгезиниге чедир иовүдедирип 1981—1985 чылдарда хандырар;

Хөмүр-даштың чуга каттарын болгаш даг-геологии талазы-биле парын байдалдарда каттарын казып алырынга ажыглаар механизастаттынган комплекстерни будүрерии 1982—1985 чылдарда организастаар.

Механизастаан комплекстерни будүрериие белдирлерии болгаш четчелээр кылыгларны 1982—1985 чылдарда белеткээрии база ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээрии ССРЭ-ниң Монтаж болгаш специализастаан ажылдар министерствозунга, Станок тудуунуң болгаш хереселдер үлетпүрүнүң министерствозунга, Электротехника министерствозунга, Машина тудуунуң, автоматизация хереселдерии-ниң болгаш башкарылга системазының министерствозунга, Машина тудуунуң министерствозунга даасхан.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң заводтарын тударын, адыгдарын болгаш чаартырын 1981—1985 чылдарда боттандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозунга, ССРЭ-ниң Тудут министерствозунга, ССРЭ-ниң Аар индустрия будүрүлгелериниң министерствозунга, ССРЭ-ниң Энергетика болгаш электрофикация министерствозунга даасхан.

Хөмүр-даш үлетпүрүиге ажыглаар үүрмектөөр хереселдүрер талазы-биле комплекстии тударын Дротобычиинии өрүмнер будүрер заводунга 1982—1985 чылдарда хандырарын Химия болгаш нефть машина тудуунуң министерствозунга болгаш ССРЭ-ниң үлетпүр тудуунуң министерствозунга саналдаан.

Хөмүр-даш үлетпүрүиге ажыглаар дериг-хереселдерии, аппаратуранын болгаш материалдарның чаа хевирлерии 1981—1985 чылдарда белеткээрии болгаш оларны массалыг-биле будүрерии шиитпирлээриие, бирги ээлчеге хол-биле кылыр болгаш аар күш-ажылды кызырарынга институттарның күштерии мөөнүээр;

Даг шахтазының кол дериг-хереселдерии болгаш шахта автоматиказының хереселдерии будүрер талазы-биле будүрүлге күүлерии 1981—1985 чылдарда хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарынга хөгжүдерии хандырар;

Комплекс-механизастыг 100 участоктарны, шуушпургуулг болгаш автоматчыткаи шүгумнарны 1981—1985 чылдарда тургускаш, ажыглалга киирер, специализастаан болгаш агрегаттыг демир кестирер 950 единицаны, программалыг башкарылгалыг 280 ставоктарны ол-ла хуусаада шингээдип будүрер, будүрүлгени специализастаарын экижидер;

Даг шахтазынга будүрүп берип турар дериг-хереселдерии шынарын болгаш быжыын бедидер, даг шахтазының кол дериг-хереселиниң ажылдаар курлавырларын оон капитал септелгезиниге чедир иовүдедирип 1981—1985 чылдарда хандырар;

Хөмүр-даштың чуга каттарын болгаш даг-геологии талазы-биле парын байдалдарда каттарын казып алырынга ажыглаар механизастаттынган комплекстерни будүрерии 1982—1985 чылдарда организастаар.

Механизастаан комплекстерни будүрериие белдирлерии болгаш четчелээр кылыгларны 1982—1985 чылдарда белеткээрии база ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээрии ССРЭ-ниң Монтаж болгаш специализастаан ажылдар министерствозунга, Станок тудуунуң болгаш хереселдер үлетпүрүнүң министерствозунга, Электротехника министерствозунга, Машина тудуунуң, автоматизация хереселдерии-ниң болгаш башкарылга системазының министерствозунга, Машина тудуунуң министерствозунга даасхан.

ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң заводтарын тударын, адыгдарын болгаш чаартырын 1981—1985 чылдарда боттандырарын ССРЭ-ниң Хөмүр-даш министерствозунга, Аар болгаш транспорт машина тудуунуң министерствозунга, Электротехника үлетпүрүнүң министерствозунга, Химия болгаш нефть машина тудуунуң министерствозунга болгаш өскедза аазап каш министерстволарга даасхан.

Хөмүр-даш машина тудуунуң заводтарына болгаш шахта автоматиказынга ажыглаар материалдарны база четчелээр материалдарны 1982—1985 чылдарда белеткээрии болгаш ССРЭ-ниң Хөмүр-даш үлетпүрүнүң министерствозунга чорудуп бээрии Химия үлетпүрүнүң министерствозунга, Электротехника үлетпүрүнүң министерствозунга, Прибор тудуунуң, автоматизация хереселдериниң болгаш башкарылга системаларының министерствозунга, Станок тудуунуң болгаш хереселдер үлетпүрүнүң министерствозунга, Электротехника министерствозунга, Машина

Дәарта-ГДР-ниң национал байырлалы. Республика хүнү

БЕРЛИН ОКТЯБРЬДА

Бо чылын Берлинге күс хәнәртен дүшкен. Күскү хүнүк херели паркларда янып бүрү ыштарның бүрүлерин, хоорайда кызыл туктарны, плакаттарны, транспарантуларны чайынандыр чырыдып турар. Герман Демократтыг Республиканың найысылалы — Берлин байырлалдың шинчизин киир шиметтининкен. Оон ажылчы чоннары бүтү чургиле кады национал байырлалын — республиканың тургустунганының 32 чыл оюн демдеглеп турар.

Социализмниң кайгамчык улуг аргаларын болгаш перспективаларын, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының маркисчи-ленинчи политиказының шынчызын ГДР-ниң эрткен үжен ажыг чылдарда төөгүүг тодаргай бадыткаан. Социализмниң дайынчыруның калчаалыг нүгүлдээшкиннери болгаш халдаашкынары турза-даа, ажылчынарның болгаш тараачынарның немец черде эң баштайгы социалистиг күрүнези бодунуң политиктиг бижыг чорүүн, тайбыңның херээнге шынчызын бадыткан көргүскен болгаш экономиказын бижыглаарынга база хөгжүдеринге шылгарыгай чедиишкиннерлиг болган. ГСЧП-ниң найысылалда округ организациязының чоокта чаа болган партия активиниң хуралынга ол дугайын демдеглээн. Партияның X съездизиниң шиитпирлерин күүседир талазы-биле тодаргай сорулгаларны актив хуралы чугаалажып керген.

Шуулганның киржикчилери — бүдүргениң чаартыкчылары болгаш мурнакчылары, ажылчынар болгаш тараачын кооператорлар, интеллигенцияның төлээлекчилери. Ажылчы чоннарның материалдыг болгаш үгаан-бодал нөгелдерин улам долу хандырарынче утланган партияның политиказын улус массалар калбаа-биле деткип, түүлдүгүнүң турарын олар онзалап демдеглээн. 1981 чылдың улус ажыл-агый планын күүседир болгаш ажыр күүседир, чурттун национал баймралдын төлептиг уткуур дээш социалистиг чарышка найысылалдың күш-ажылчы коллективтериниң улуг чедиишкиннерин ол дугайын тодаргай херечилеп турар. «Пландан ажыр бүдүрген». «Хуусаа бетинде ажыглалга киирген» деп доңчу мөзөлөр Берлинни бүдүргүлге коллективтериниң күш-ажылчы чедиишкиннериниң дугайын херечилеп турар. Найысылалдың ажылчы чоннары октябрь 7-ге белек кылдыр бодунга алган социалистиг хүлээлгелерин эрестиг күүсеткен. Үлетпүрге продукция бүдүрер даалгалар болгаш күш-ажылдың бүдүрүнүүлүү эртken чылдың октябрь эгезинде турганындан 5,6 хуу хөй болган. Республиканың тургустунган хүнүнге берлинчилерниң күш-ажылчы белээ ол-дур.

Найысылалдың болгаш бүгү чурттун ажылчы чоннарының мурнунда харыысалгалыг чаа соругалар турун турар. Ол соругалларны чедиишкинниг шиитпирлээринге ГДР-ниң болгаш Совет Эвилелиниң аку-дунма харылаалары-үнелеп четтинмес улуг ужур-дузалыг болуп турар деп партия активиниң киржикчилери улуг дүвүрээзин-биле айытkан. Коргуудуунуң болгаш кыжаныышкыннарның база эскэ күрүнелериниң иштики херектеринге холгаарлаашкынның империалистиг политиказынга удур бүтү күжениишкиннерни угландырары, тайбыннын болгаш улустарның айыл чок чоруунуң хөрээн эгизинге чедир шиитпирлиг камгалаарының аргежок чугулазын олар онзалап демдеглээн. Тайбынны хандыраонынче, чавырлыышкынны быжыглаарынче орукту Совет Эвилелиниң тайбын инициативаларын ажыдып турарын партия активинге санал бергенинер айытkан.

...Берлинге күс бүрүзү катаптаттынмас онзаган түүдерлиг. Оларның бирээзи — бо чылгы октябрьда байырлалдың шинчизин киир шиметтинген найысылалдың бажыңарының чанында тудуг мөштары эмгежок хөй көстүн чыдары болуп турар. Найысылалдың төөгүүг төвүнүң чиигине чаартылгазы беш чыл планынга дүүштүр бо чылын эгелээн. XIV үс чылдың тудуунуң төөгүлүг тураскаалдарын эде чаарткан сөөлүнде ачаа ажык дээринң адаанга бир янзы хевириң музейи тургустунар. Найысылалдың төп кеэзэнде хөй кат чаа бажыңнар-биле чергелештир төөгүнүң эрги бажыңнарын бажыңнарны чаартып, катап тургузар. Бир янзы крышаларлыг ол бажыңнарга таарымчалыг бүтү үүлүдерлиг квартираларны кылып турар. Ол квартираларга баштайгы чурттакчыларын бо чылын безин хүлээп алыр. Ынчангаш Берлинниң төвү үүле катап тургустунуп турар эвес, харын-даа мида микрорайон тургустунуп эгелээн. Ол дээрге — Германияның Социалистиг чакгыс аай партиязының ажылдап кылганы чурттакчыларын тудуунуң программазы Берлинде чедиишкинниг күүсеттинин турарының тодаргай бадыткалы-дыр. Ол чугула программаны бодтандырарының быжыг үнделзини эртken беш чылда 1976—1980 чылдарда) тургустуткан. Ол үенинг дургузунда Берлинге 80 мун квартираларны тукан азы эде чаартын кылган. 13 мун ажыг орунпарлыг ясалар болгаш уруглар садтары база немей туттунган. Тудугнуң темпилери амгы бешчылда улам бедик болуп турар. Улуг панельден бажың тудар талазы-биле Берлинниң «Фогельсдорф» заводу чоокта чаа ажыглалга киргеп. Чурттакчыларның тудуунга ол завод улуг рольду ойнаар. Бүдүн чартык муң квартираларны дериринге четчир материалдарны завод бо чылын безин бүдүрер.

Советтер чуртундан келген өңүүтери-биле сырый хөлбаалыг болгаш быжыг найыралдыг ажылдаары — Берлинни бүдүргүге коллективтерниң кежигүннериниң ажылында онзагай чугула чүүл болуп турар. Найысылалда болгаш бүгү республикада сөөлгү үжен ажыг чылдарның дургузунда туттунган азы чаартынган бүгү улуг бүдүргүге черлерни дериринге совет эң-нүктер ГДР-ниң ажылчы чоннарынга дээштиг болгаш тодаргай дузаны чедирген болгаш чедирип-даа турар.

В. СМЕЛОВ.
СЭТА-ның корр.

Ажылчынарның болгаш тараачынарның төөгүде баштайгы немец күрүнези — ГДР-ниң найысылалы Берлинниң Александерплац төлүн бо чуруктa көргүскен.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДАЙЫН КЫПСЫКЧЫЛАРЫНГА ШЫҢГЫЫ КИЧЭЭНДИРИГ

Нюрнбергке делегей трибуналы дайың талазы-биле кол бурууглуг нацисчи идегеттерни шиитkенининден бээр 35 чыл болганын делегейниң хөй-ниитизи октябрь бирде демдеглеп эрттирген. Ол хүн кижилерниң сагыш-сеткилинге арлып читпес исти арттырган, түге дээрге төөгүде бир-ле дугаарында күрүненин политиказын, бо таварылгада «фашистиг Германияның дайынарны өөскүдүп үндүрериниг болгаш миллион-миллион кижилерни кырып чок кылырынга чедирген политиказын кемниг политика кылдыр бүрүү шапкаш, ол дээш кол харыысалганы чүүктээр ужурлуг турган кижилерни шиитkен.

Нюрнберг судунун үндүрген шиитkели төөгүлүг ужур-дузалыг болгаш агрессчи дайынга база ол дайынга боо-чепсектин араатанзыг хевирлерин, ылангыя массалыг үзүткаашкынның чепсээн ажыглаарынга кордал салып турар бүгү-ле кижилерге, ол ышкаш күрүнелер аразынга месилдежиишкиннер күткүкчүзүүнүн ролюн ойнаарын оралдажып турар ыңдыг кижилерге шыңгыы сагындырыг болуп турар.

Ыңдыг үүлгедикчилер болгаш еске-даа ол дөргүлүглер делегейде амдыгаа чедир эвээш эвезин база уттуп болбас. АКШ-та Гудзон институдунуң профессору, ядролуг дайынның сураглыг теоретиги дижир Герман Дан дээрзи «Ю. С. Ньюс энд ворлд рипорт» журналдың айтырыгларынга харыылап тура мынча деп мелегээн: «Ядролуг дайынны ёзулуг чорударынга болгаш аңаа тиилеп үнеринге белен турар ужурлуг бис. Оны мен бодаттынмас чүвенин дугайын бодаары деп адаар мен.

«Бодаттынмас чүвелер дугайында бодалдар» дижир янзылыг чүвени кемниг үүлгедиг кылдыр көргеш, делегейниң улустары шиитпирлиг бүрүү шаап турар. Олар кижи төрелгетенни хөөржүдүп каарын эвес, харын амыдыралдың дөстерин быжыглаарын бодап турар. КНО-нуң Көл Ассамблеязы БНО-нуң бүгү кежигүннериниң өөрүнээзинден Декларация хүлээп алырының дугайында Совет Эвилелиниң саналын ынчангаш харын бүгү делегейде калбаа-биле деткий бергеп. Ядролуг чепсекти бир-ле дугаарында ажыглаан күрүнени азы күрүне ажылдакчыларын кижи төрелгетенге удур, чер кырында амыдыралдың болдунга удур ан аар кемниг үүлгедигни үүлгеткени кылдыр ол Декларацияда шиитпирлиг чарлап турар.

Совет тайбың эгелекчи саналды деткивишаан, Англияның политиктиг болгаш хөй-ниитичи көскү ажылдакчызы лорд Брокуэй мынча деп мелегээн. «Массалыг үзүткаашкынының боо-чепсээнин улам-на дерлии хевирлериниң тыптып кээп турарының хереченлери болуп турар-дыр бис. Чогум-на харын оон ужурунда ядролуг дайынның темазынче делегейниң сөөп киреринболдурбазынче угландыр бүгү улустарның ан идепкейлиг хөделиишкиннери эргежок чугула. Оны кижилерниң улам-на калбак массалары, оларның аразында Великобританияда-да кижилер билип эгелээн. Улам-на хөй санныг англичаннар: «Чалгынныг ракеталар турбас ужурлуг», «Нейтроннуг чепсек турбас ужурлуг» — деп мелегеп турарлар.

Тайбын дээш калбак массалыг демисежин үнүүшкүнер болгаш политтар Франциядa, Голландияда, Италияда болгаш Барыын Европанын еске-даа чурттарында калбарган. Италияда тайбың дээш «Перуджа — Ассизи» аразынга сөөлгү марштың киржикчилеринге хамаарыштыр эш Л. И. Брежнев мынча деп онзалап демдеглээн: «Совет Эвилели ядролуг чепсекти-даа, массалыг үзүткаашкынның чепсээнин еске-даа хевирлерин бүрүн хорууру база үзүткаары дээш туржун келгени, туржун турары билдингир болгай. Ядролуг чепсээ чок зоналарны тургузарының идеязын деткий турар болгаш Европаны тайбынның, чаагай кожа-хелбээ догуиаашкынның диви болдурарын чедип алырын шиитпирлиг ораладжып турар бис. Бистиң чурттувус чепсетлеииишкинни дүжүрериниң айтырыгының бүгү талаларын дугайы чугаалажашкынынар дээш, кайызынга-даа ажыктыг болурунга үндезилээш база деп эргенин болгаш бир дөмей айыыл чок байдалдыг тураның принцивин сагын турган, боо-чепсектерниң кандыг-даа хевирин кызыгаарлаарынга, хорууруунга чепшээрежир бис».

ЛЕЙБОРИСТЕР ТАЙБЫҢ ДЭЭШ БАДЫЛАП ТУРАР

Англияның Брайтон дээр курорт хоорайынга лейбористиг партияның чыл бүрү болур 80-ги конференциязы болган. Түгле Англияга эвес, харын делегейниң дыка хөй чурттарынга база ол конференция улуг кичээнгейни хаара туткан. Ол сонуургал таварылга эвес. Татчернин 1979 чылда эрге-чагыргага кирген консервативтиг чазаа боо-чепсекти эңдере бүдүрериниң болгаш ажылчы чоннарның эргелеринче калбак шавар халдаашкынның оруунче дорааи керген.

Консерваторларның сарыыл чок политиказы англи чоннуң кандыг хилинчекке таварышкыргаңы эки билдингир. Бүдүрүүшкүнүүн кудулаашкыны барык бүдүн чартык чыл уламчылап келген. Ажыл чоктарның саны чайгылыш чокка өзүп, үш миллион чыгаа кижи болу берген. Ол чүл дээрге ажыл кылып шыдаар арга-шинектиг тоску кижи бүрүзү ажылдаар эргезин казыктырган дээни ол-дур. Шериг чыргалдарының өзүп турары-биле чергедештир өртекүне өзүп, инфляция 12 хууга чоокшулап келген.

Чурттун оппозистиг кол партиязы болуп турар лейбористер ол бүгү айтырыгларга кандыг харыыны бээрин англичаннарның сонуургал-биле манап турганы черле билдингир. Түвенин үжүрү чүл дээрге, 1979 чылда аштырганының сооиза лейбористиг партияның кылган эволюциязын барымдаалаш, улам-на хөй санныг англичаннар дараазының сонгулдаларының түнелинде эрге-чагыргага лейбористерниң кирер аргалыг болуп турары-биле амгы кризистиг байдал өскерлир дээр боттарының идегелии холбаштырын турары болур.

Брайтонга болган конференцияның түнелдери лейбористер тайбың дээш, чурттун энергиязын шериг талазындан тайбың тургузуушкунче шилчидери дээш бадылап турарының дугайын хереченлер турар.

Амгы үенин эң кол айтырыы — Чер кырында тайбынны хандырары болур деп, конференцияның индиринден партияның удуртукчузу Фут шиитпирлиг мелегээн. Лейбористиг шимчээшкиннин кол сорулгазы боо-чепсекти эңдере бүдүрерин шегләәр дээш болдунуң бүгү салдарын ажыглаары болур деп, ол онзалап демдеглээн.

Лейбористиг партияның парламент фракциязының делегациязының чоокта чаа Москвага чугаалажышкынарының түнелдеринге база оон удуртукчуларының болган СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң аразынга болган саналгоналдар солчуушкунуунга М. Фут бедик үнелээшкинни берген. Совет удуртукчулар чугаалажышкыныарже чүткүл салып турар, олар чепсегленишкинни дүжүрерин мырыдай эргежок чугула кылдыр көрүп турар дээрзинге ханы бүзүредип боттарывыстың ол аян-чоруувустан чедип алган бис деп, ол чугаалаан.

Англияның консерватиитиг чазааның дайынзырак угланышкынын конференция болдунуң шиитпирлеринге бүрүү шапкан. Америк чалгынныг ракеталарны болгаш нейтроннуг бомбаларны Англияга эккеп сайгара тургузарын хоруур, химиктиг болгаш бактериологтуг чепсекти хоруур, суг аланың англи флодун «Трайдент» дээр америк ракеталарбиле чаарты чепсеглээриндеи ойталаар деп негелдерер конференцияның хүлээп алган резолюцияларында киргеп. Эргечагыргага кирген таварылгада «Британ черде болгаш Британ денискээр сугларда англи база америк бүгү ядролуг базаларны даарын партияның национал күүскому лейбористерге хүлээдип турар документини конференция түүлдүг деп көргеп.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

БЫЖЫККАН НАЙЫРАЛ, ХӨЙ ТАЛААЛЫГ ХАРЫЛЗАА

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр). Француз болгаш совет улустарның аразында делегейниң ийиги дайынының чылдарында улам быжыккан найырал туруп турар. Бистиң чурттарывыстың улустарының ол чанчыл апарган найыралы улам байлакшып, хөй талаалыг харылаалары улам көвүдеп. Франция биле Совет Эвилелиниң калы ажылдажылгазының, бүгү делегейге айыыл чок чорукту быжыглаарының эрге-ажыктарынга дүүштүр калбарарын күзээр мен деп, ФКП-ниң Политбюро кежигүнү. Национал хуралда коммунистер бөлүүнүн даргазы Андре Лажуани СЭТА-ның корреспондентизинге чугаалаан.

Делегейниң амгы байдалы нарын айтырыглары-биле ылгалып турар. Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин күштедиреринге удур демиседи чорудуп, оны сөкседырын чедип алыры-биле бистер хаттышкан күжениишкиннерни ап чорудар, АКШ-тың президентизи Рейганның делегейниз дүшкүүрлүг чоруун күштелдиреринче утланган политиказынга шаптыктар ужурлуг бис.

Барыын чүктүн улустары айыыл чок чорукту - быжыглаары - дээш демисеэлин калбартырынга сеткил ханың турар бис. Олар боо-чепсекти эңдере бүдүрерин күштелдиреринге, Барыын Европага ортумак ыраажылдың чаа америк ядролуг чепсээн тургузарынга удур, нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге бүдүрүп үндүрерин эгелээр дээн АКШ-тың шиитпириниге удур демисеэлин турар. АКШ-тың администрациязы оон дугайында каилыг-даа бадыткаашкынарны кылырын ораладжыр болза, америк ядролуг ракеталар бистиң ипке аажок улуг айыылды тургузуп турар. Ол чепсекти Рейганның океанның ыңдыы талазынга ажыглаар деп турарынга бүзүрээри берге. Ол — Европага ажыглаары-биле тургустунган.

ССРЭ-ниң Дээди Советиниң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» Хыйгырыы, ядролуг чепсекти эң баштай ажыглаан күрүнелер болгаш күрүне ажылдакчылары кижи төрелгетенге удур эң-не аар кемниг-херекти үүлгеткени ол болур деп айыткан Декларацииның совет таланың КНО-га саналдааны — Совет Эвилелиниң ыяк хөй эгелекчи саналдарының кезии боол турар.

Совет Эвилелиниң кылып турар бо бүгү базымнары чогуур үезинде болгаш чогумчалыг саналлар-дыр деп санап турар бис. Бистерден чүү хамааржып турарыл дээрге-тайбынны камгаларының херээ — улустарының бирги чергелиг сорулгазы боол турар болганда, бистер Франциядa болгаш еске-даа чурттарда тайбынга ынак күштерниң шимчээшкинин зетkип турар бис.

Бистиң чурттарывыстың аразында харылзаалардың калбарып турарынга өөрүүр бис. Бистиң улустарывыстың ан дээди эрге-ажыктары — бүгү делегейге тайбын дээш демисел чедиишкинниг болзун дээр болза, калы ажылдажылганым база найыралдың ыяк талазынче француз политиканы улам-на ханыладыр ужурлуг. Бо херекке ийи чүрт дыка чугула рольду ойнап болур.

О. ШИРОКОВ.

ДЕРЗИИ ПОЛИТИКА

ХАНОЙ. (СЭТА). Америк администрациязының даштыны политиктиг ажыл-чорудулгазының анализин «Нян зан» солун бижээн болгаш делегейге тергиидээрин оралдашкан америк империализм дайынчыраак политиказы чорудун, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун улам чидиглендирип турарын демдеглээн.

Делегейниң тайбынче болгаш айыыл чок чорукче чүткүлдүг улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарын болгаш күзел-соруун Вашингтон тоомча чок көрүп, делегейде политиктиг байдалды бакшырадырынче угланган чаа-чаа базымнарны кылып турарын Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының органы айыткан. Совет Эвилелиниң тайбын саналдарынга чогумчалыг харыыны бээринин орнуна АКШ-тың администрациязы бодунуң шериг күүзүн, оон иштинде ядролуг күүзүн улам улгаттырып, массалыг үзүткаашкын чепсектериниң эң-не дерии хевирлериниң бирээзи — нейтроннуг чепсекти будүрер дугайында шиитпирни хүлээп алган. Ак бажың бодунуң үүлгедиглерин ССРЭ-ниң болгаш социалистиг еске-даа күрүнелериниң кырынче чүүй каарын ораладшпышаан, ол чурттарга удур нүгүлдээшкининг халдаашкыннарны харыүтда кылып турар.

Каттышкан Нацнялар Организациязының Кол Ассамблеязының амгы сессиязында АКШ-тың күрүне секретары А. Хейгниң чугаазы — Американың Каттышкан Штаттарының даштыны политиказының реансылыг мөзүүшныларыны бадыткашкыны-дыр. «Боо-чепсекти дүжүрер», «чавырлыышкын» деп сөстер А. Хейгниң чугаазында шуут чок болган. Харын-даа, КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязының будүүзүнде Хейг Совет Эвилелиниге хамаарыштыр дайынзырак кыйгырыглыг болгаш каржы нүгүлдээшкининг түвө чугаалаан.

«Кошкак хөгжүлдедиг» чурттарның байдалынче АКШ-тың администрациязы кичээнгей салып турар дээр янзылыг А. Хейгниң чугаазы ийи арынныг авыластыг чүлчуруушкун болган. Ынчаарга хөгжүү орар чурттарның хөй курууүнүң экономиктиг берге байдалы америк империализмниң талавындан араатанзыг дарладлыг болгаш үрегдекчи дайынарның түнелиниде гургустунганы бүгү делегейге эки билдингир. Делегейниң ийиги дайынының сөөлүнде Вашингтон улуг хемчээлдиг ажелекчи ийи дайынарны Корейге болгаш Вьетнамга кылганы билдингир болгай. Делегейниң еске-даа дыка хөй чурттарынга болгулаай чепсектиг месилдежиишкиннер чогум-на харын АКШ-тың буруузу-биле болдунганын улустар эки билир.

Каттышкан Штаттарда ку-клукс-клан дыка идепкейжин турар. Шуут-ла кеземче чок артып турарын ажыглап алган, ол фашневрек үүлгединчилер боттарының хоралакчы ажыл-чорудулгазының хемчээлдерин калбартып турар.

Коннектикут штаттың Мериден хоорайынга озар кап хонук мурнуу чарында эзлчеглиг үүлгединшкинин кылган. Хоорайның эрге-чагыргалары оларның он-чук-чоңгээлиг болуглежиишкин эрттирерин чүгле чөпшээрээриндеп туржук, харын оны камгалаары-биле бо чуруктa турган полицейжилерин чорудуп берген.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЛЕРНИҢ ҮНДЕЗИНИ

Рефрижератор цегинниң коллективи ыраккы рейстерже чоруурунуң будүүзүнде ГТО нормазын дужаары чанчыл апарган. Бо чылын ГТО-нуң нормазын рефрижератор секцияларының 300 хире аныяк механиктери күүсеткен. Бригадалар будүн составы-биле стадионнарга кээп, бүгү чурттуу эргилдир эртер орукка кадыкпылдык, дидим-эрес чоруктун дадыгыышкынын ап турар. Уссурийскиниң вагон рефрижератор депозунуң күш-культура коллективинде муң ажыг киижи хаара туттунган. Депонуң ажылчыларының боттары Уссурийск хоорайда эң-не дээре деп санаттырган Спорт ордузуун тудуп алганда бээр, спортка хандыкпыл, оон массалыг болуруу экижээн. Мында волейбол, баскетбол, теннисче, эштиринге белеткенирингe бүгү таарымчалыг байдалды тургускан. Чеди секцияда 450 киижи доктаамал киржип турар.

Секцияларның удуртукчулары ажылчынар боттары. Оларның аразында футболчу, механик Н. Шабарши, бокска спорт мастери, каннакчы В. Оттенко, эң-дээре теннисчи, депо ажылчыны В. Майборода болгаш өскелер-даа бар. 20 хөй-ниити инструктор, 135 разрядчы спортту массалыг болдуруп, ынаар чонну хаара тударынга улуг салыышынны киргиштирип турарлар.

Күш-ажылчы чедиишкиннериниң кол үндезини —спортбиле найырал деп-рефрижераторжулар бадыткап турар. Ол ышкаш-ла ыңдыг. Онгу беш чылдың түнелиниде депо СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның шилчиир Кызыл тугубиле шаңнаткан. Будүргүлгениң ишчилери чаа беш чылда база темпилерин кудулатнайн турар. Күш-ажылдың будүрүкчүүү доктаамал өзүп, шимчээр составтың септелгезинин шынары экижип, улус ажыл-агыйының чүүтериниң сөөртүлгезиниң хемчээли узаткан.

Чоокта чаа депога чайгы спартакиада болган. Ол түгле чемпионнарны тодараткан эвес, күш-культураның көвүдеп өзүп турарын, спортчу, күш-ажылчы чедиишкиннериниң аразында тудуш холбаалыын көргүскен.

Туркменияның хөвең ажыл-агыйының коллективтериниң аразында социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда Елад-Гяур районнуң «Ленинизм» кур чер совхозунуң Худайкули Байрамкулиевтиң бригадазы чоруп турар. Сезен бир чылдың ажаалда сезонунуң эгезиидеи бээр эң-не хөй «ак алдынны» ол ажаган.

— Бүгү-ле чажыт бистиң кол дузалакчывыс — спортта. Бригаданың кежигүннери спортка совуургалдыг, чиик атлетика, волейбол, кросс маргылдаалларына идепкейлиг киржип. ГТО-нуң нормазын дужаап келгеннер. Оны бригаданың хөй санныг дипломнары хереченлеп турар. Кадыкшыл экижип, аарыг чылдагаанындан ажыл шагы үзер чоруктуу үзүткаттынган. Ол ышкаш спортчу маргылдаалар минута, харын-даа секунда бүрүзүн үнелээр кылдыр кижилер, ол дээрге ажаалданын күжениишкиниг үезинде чугула идиг болган — деп, Х. Байрамкулиев чугаалаар.

Дужут ажаалдазының чай чок үезинде безин спорт уттундурбас, ажыл эгелээр бетинде он минута хире «Төреш» деп хүреш-биле ойнаары бүдүн хүнде сергек ажылдаарының үндезини. Чапсарларда шаңкилеп база шыдыраалап, ажыл соонда — бүдүн шак дүргузунда волейбол шөлүүге ойнаары аңаа чаңчыл апартан. Ол эки түнелди берген: хүрешке бирги разрядчы комбайнер Бекмурад Джаимурадов, волейболчу алышкылар Ораз биле Ата Нурмамедовтар, шыдыраачы кыстар, эжишкилер Бахаргүл Нурмамедова биле Нургозель Гульсарева олар иезээде кадык, омак-эрес ажылдап турарлар.

Бригадир Х. Байрамкулиев боду Туркменияның волейболчуларының шилиидек командазынга тургаш, будүргүлгеге бедик көргүзүглери дээш Ленинчи комсомолдуң шаңналының республика дауреады болган. Ам совхозтуң күш-культура коллективиниң чөвүлелиниң даргазы, волейбол командазының капитаны.

Совхозтуң стадиону, волейбол, баскетбол, футбол шалдери черле куруг турбас. Бүгү-эвилелдин-даа, республиканың-даа социалистиг чарышка коллективтиң каш удаа тиилекчи болуп келгениге ажыл-агыйның спортчуларының, спорттуң салдары зээлш эвес.

(СЭТА-ның корр.).

Бистиң коллективте

Районнуң санитар-эпидемия станциязының материал-техниктиң баазазы быжыккан. Түгле соолгу беш чылдың дургузунда безин чугула эткерекселдер немешкен.

Коллектив чиик база дезинфекция кылыр автомашиналар-биле хандыртынган, ортумак болгаш дээди эртемниг эмчи кадрларның саны өскен. Оларның биинги бедидеринче доктаамал сагыш салып турар. Алды эмчиниң дөртү мергежилиин бедиткеш келген. Ийи кижи тус черниң баазазынга өөренген.

Ук эмнелгениң кол соруглазы — санитар-гигиена болгаш санитар-эпидемия ажылдарын чорудары, чурттап турар девискээриниң санитарлыг байдалын хөлга алыры, халдавырлыг болгаш профессионал аарыглар-биле демнеселди чорудары болур.

Соолгу үеде санитарлыг байдалдың хайгааралы экижээп. Санитар-эпидемия станциязының ажылчыннары амгы үениң чаа аргалары-биле шинчиледдерни чорутпушаан, оон шынарын бедидеринче угланган хемчеглерни ап келген. Оларның ажылы тодаргай тургустунган график болгаш план ёзугаар кылдыныл турар. Салбыр бүрүзүнүң ажылды харылзаалыг чорудун келгенинден чедиишкиниг болган.

Коллективтиң кежигүннери ай, квартал санында боттарының ажылының кол көргүзүглерин анализтээри чаңчыл болу берген. Соолгу үеде бруцеллёз болгаш саргарар аарыглар дыка ховарtaан. Районда ижин-шөйүндүүнүң аар аарыгларының болгаш чемге хоранналырының таварылгалары эвээжээн. Школа пазыны четпээн уруглар албан черлеринде ижин-шөйүндү аарын кызырылган. Чурттакчы чоннуң арыг-шевер айтырыынче кичээнгей улгатканн. Эмнелге-профилактика албан черлери-биле демниг ажылдап турар бис. Партия организазы болгаш көдээ Совет күүскомнары-биле харылзаа эки. Бо чылын чурттакчы чонга медицина хандырылгазының болгаш санитарлыг хайгааралдың айтырыгларын улус депутаттарының район Советтериниң болгаш хоорай күүскомнарынга, улусчу контроль комитеттериниң хуралдарынга 15 удаа чугаалашкан.

Соолгу чылдарда санитар-эпидемия станциязы көдээ чурттакчыларны оныа хайгааралга алган. Кодээге комплекстиг шинчилгелерни, рейдилерни чорударын практикалаш келген. Көдээде чурттакчыларның ижер суунуң санитарлыг байдалын контроллаары чылдан чылче эжиккээн. Ол ышкаш түс черлерде складтарның санитарлыг байдалын доктаамал контрольда алган.

Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүүнүң шимчээшкиин коллективти бот-идепкейжиткен. Кым-бир кижиниң эки эгелээшкинин өскелерн деткивишаан, социалистиг чарыштың массалыын чедиш алтаа. Социалистиг чарыштың дээштии ажылдың организастыындан чугула хамаарыкыр. «Мергежилиниң тергиинии дээш» деп көрүлде-конкурсту дезинфекторлар, лаборантылар, эпидемиолотгар болгаш санитаркалар аразынга бо-ла организастаар чаңчылдыг бис. Бо көрүлде-конкурстаа олар ажыктыг түүлдерни биинги ап турар.

Коллективте күш-ажылдың хоочуннары хөй. Оларны салбыр бүрүзүнде аныяктарга дагдыныкчы кылдыр кошкан. Дагдыныкчылар боттарының биинги аныяктарга харам чокка дамчыдып келген. Олардан кадык камгалалының тергиинии Л. А. Хрусталеваны, Т. Д. Гагариканы, Н. Н. Силкинаны болгаш өскелерни-даа чоргаарал-биле адап болур. Эмчи кадрларның ажылы база мактадыг. Кадык камгалалынга 15 чыл бараан болган И. В. Жданов, Н. С. Ооржак оларның ажылы чедиишкиниг.

Чедиишкиннер-биле чергелештир шинпиирлеттинмейн келген ажылдар база бар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың довурак-доозуну девискээринде чурттакчылыг суурнуң агзарын хирлендирип турар. Ак-Довурак хоорайда арыглал херекселдерн багай ажылдан турар. Кызыл-Мажалыкта ът комбинадының арыглал черя база-ла долузузу-биле ажылдавас. Комбинаттан келген суг Хемчик хемниң бир адырын хирлендирип турар. Бо бүгү четкестерни дарый эдип шинпиирлээрнче бүгү арга-курлавырларны ажыглап, шудургу ажылдаарывыс негеттинин турар.

Б. ЧИКЧИТ,
Барыын-Хемчик районнуң санитар-эпидемия станциязының кол эмчизи.

ССРЭ-ниң Москвада М. Горький аттыг академиктиг театрының артистериниң чыыжы болган.

Театрның чаа сезонун А. Чеховтуң «Чайка», М. Горькийниң «Сөөлгүзүү» деп шиилери-биле ажыдар. Сезоннуң эң-не баштайгызы Ж. Б. Мольерниң «Тартюф» деп комедиязы болур.

ЧУРУКТА: театрның фойезинде. ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Зуева (солагай талазында), РСФСР-ниң улустуң артизи Ю. Юрьева, артистер Е. Проклова, А. Вертинская олар.

А. КОНЬКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

УЛАМЧЫЛАП ТУРАР

Делегейде болгаш улуг Төрөөн чуртта азы республикада-даа болуушкуннарны билип алырынга солуннарның ролю улуг. Экономикада, социал хөгжүлдеде, эртемде, техникада чаа чедиишкиннерни, мурнакчы дужулганы колдуунда-да солуннардан, журналдардан билип ап турар бис. Ынчангаш амгы үеде солуннарга, журналдарга номчукчуларның сонуургалы дыка өскен.

Бо бүгүнү өөренип көргеш, 1982 чаа чылдың парлалга чагыдылгазы эгелээриниң бүдүүзүнде ону организастыр эртиреринің дугайында айтырыгны совхозта парткомнуң золчоглиг хуралынга чугаалаткан. Бай-Тайга районда «Мурнакчы» совхозтуң бригада, ферма, звеноларынга болгаш Шүй суурнуң албан организация черлеринге парлалганың хөй-нинти тарадыкчыларын быжыглаан. Олар номчукчуларның күзээни солуннар, журналдарын чогуур үеэинде чагыттырар дээш кымымак ажылдан келгеннер.

Парлалга чагыдылгазының баштайгы айы доозугаан. Шүй суурда парлалганың хөй-нинти тарадыкчылары 14 кижи, оон 480 ажыг орегезинің номчукчуларынга чаа чылдың солуннар, журналдарыгна чагыдылганы кылдыртын турар. Ырак-узак черлерде чурттап турар малчыннар, сарлыкчылар шупгузу чагыдылгалыг. Почтачылар Хомушку Седи, Кара-кыс Хүрең-оол олар малчыннарга чагыдылга кылдыртып, идепкейлиг ажылданнар.

Парлалганың хөй-нинти тарадыкчылары Хертек Дадар-оол хову бригадазының кежигүннериге, Саая Март-оол тудутжуларга, Нина Сая совхозтуң механизаторларынга, Оюмаа Дашка суур чурттакчыларынга парлалга чагыдылгазын организастыр, бедик деңнелдиг эрттиргени дээ партия комитединиң шы— мактадын алганнар.

Ниитиин-биле бо хүнерде номчукчулар 1436 экземплар солуннар, журналдарны чагыдып алган. Оон хөй кезии түс черниң солуннары болуп турар. «Шын» солун 311 экземплярга, «Тываның аныяктары» 184, «Агитаторчуң блокноду» 142 чагыттынган. Чагыдылга ам-даа уламчылап турар. Парлалганың хөй-нинти тарадыкчылары, почтачылар номчукчуларның күзээни солуннар, журналдарынга квитанцияларны бижип берип турөрлер.

К. ХЕРТЕК,
совхозта партком секретары.

АНАТОЛИЙ КАРПОВ ИЙИ САННЫГ

МЕРАНО. Октябрь 5. (СЭТА-ның корр. В. Бабкин, А. Рошаль). Субботада соңгаарлаткан салыгны катап ойнап эгелээн соонда бир шак чээрби минута эрткен соонда делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының специалистериниң даап бодаашкыны шын болуп бадыткаттынган.

Делегей чемпионунуң чаа чедиишкинииниң дугайында бир дугаарында америк гроссмейстерлер Р. Бира болгаш А. Денкер, аргентин М. Майдоф олар баш удур шын даап бодааннар, ол дугайында корлакчының секундантылары база билип турганнар. Оон соолүнде соңгаарлаттынган салыгны аналитээр дээн Карповтуң дузалакчылары харын чүве ыытташааннар. Түгле дүне, дыка орайтай бергенде билдинген: кордакчының байдалы парын, артык оолду көжериниң янзы-бүрү аргалары бар-даа болза, оон-даа артык көш херек.

Воскресеньеде кордакчы удур халдаашкын кылыр аргазын оксунган. Бажан Карпов кыдыкы ажык баштыг оглуи бурунгаар идиптерге байдал улам билдинген. Ол мерзеже доктаар чүве безин чок халдап орган. Корчнөй база бир оглуи берипкеш, оон түнелеп чогунга бүзүрээш, дүжүп берген.

Ам Карпов баштайгы ийи салыын частырыг чок ойнаапы ол. Ол удурланыкчызындан артык — 2:0 санныг.

Дараазыйдагы салыг октябрь 5-те болган. Карпов каразы-биле ойнаан.

Кижи болгаш бойдус

ЧӨӨРЕННЕР ЭЭП КЕЛЗИН

Сураглыг немец ады-чорукчу, бойдуска хамаарышкан хөй-хөй эртем ажылдарының автору, бойдус камгалалының бүтү делегей шимчээшкинииниң кежиги киржикчизи, биология эртемнериниң доктору Бернард Гржимек бодунуң бир номун мындыг сөстер-биле эгелээн: «Кижи бойдустуң төлү! А не чокта төл чурттаи шыдавас...»

Бо сөстер медерелдиг кижи бүрүзүнүң сеткилинге кыйгырыг, сагындырыг, а харын-даа човуур боон дыңналыр. Шынап-ла, бойдус-биле кижи кажан көзээде тудуш. Бойдуска хора чедирери дээрге-ле, келир үеде кижи бодунга аттынмес хораны чедиргени ол. Мооң чижээн янзы-бүрү номнар ажып, хөй сан-чурагай сайгарып, улуг дыка ыравайн, өскен-төрөөн Тывавыстан, каракка кеступ турар барымдаалардан көрүп болур бис.

Тываның мурнуу түгүнче чоруптаалыңар. Ында, Таңды-Уула сыннарының мурнуу талазында, республиканың улуг хемнериниң бирөзүи — Тес-Хем оожум суун дажыш, агыш бадып чыдар. Оон ол-бо талаларында карак четпес ховулөр, шынаалар чаттыла берген. Тес-Хемниң уну, мырыңай Успа-Хөлче кирер тулаланчак аксына чедир, шуптуг чыжыргана-биле шыштынган. Бо чер дээрге ол үнелиг эм үпүштүү. Тывада хамаан чок, Алтай, Кавказ, Бурятияда безин плантацияларындан улуг плантация-девискээри боон турар.

Ийе! Тес-Хемниң уныада бойдустуң байлаа агээртинмес. Ынчалза-даа бөгүн, ам бо шакта, ында бар байлектарны чугаалавас бодадым. Түге дээрге ол дугайын хөй-хөйүзүнге солун-сеткүүлдерге чугаалажып, удаа-дараа чогуур шинтпирлерни үндүрүп, хемчеглерни ап турар. Бөгүн кайгамчык чараш, кем чок, чапчанчыг аң — чөөрен дугайын чугаалаксадым.

Ам Тес-Хем туржук, бүгү Тываның девискээринде, чөөрен чок. Бистер, амгы үениң аныяктары, оон иштинде мен бодум, ол аңны карак-биле көрбээн бис. А улуг салгалдың чугаазы-биле алырга, чөөрби чыл бурунгаар Тес-Хемниң Агар, Сайгыш ховуларында, Үстүү база Оруку шынааларга, ол аннар кодан хойлар дег өөр-өөр амыр-тайбың оттап чораан. Оон бөөр үр-даа үе эртпээн. Ынчалза-даа оларны кенеп кижилер үзүткен каан. Сөөлгү чөөренин улус 1965 чылда Агарга көрген. Бөгүн школачы азы сургуул оолдан, «Чөөрен» деп чүл? деп айтырар болза, күжүр салган айтырыгга делгеренгей харыы берип шыдавас. Ол чөөренни танывас, билбес болганындан эпчоксунуп, харын-даа ыядып, куду көөр иинек.

Ыядып? Куду көөр? Чүү дээш? Езулуг-ла ыядып, караан чажырар үжүргүг кижилер амгы ажы-төл эвес, а ынчаардагы төтчелекчилер-дир. Оларның хөй кезии бистиң аравыста ам-даа бар. Олар боттарының ажы-төлүнүң өөрүшкүзүп, байлаан үзүткен, чок кылып каан, ам ыытташ-пастар.

Бо чижектер, херек кырында болган таварылгалар, төрөөн чериңерниң дириг амытаннарын көөрген, чарашсынып, үнелеп чорунар деп сагындырып турар-дыр. Ынчангаш төрөөн черниң бойдусбайлаан карак огу дег камгалап, кадагалаар чоруктуң эргежок чугулазын кижи бүрүзү ханыы-биле угаан-медерел, билген турар үжүргүг. Ол дээрге бойдустуң мурнунга бистиң ыдыктыг хүлээлгевистир.

Сөөлгү үеде моол кыыгаарынга чөөрен ийи-чангыс кез-түр апарган. Оларны хоюспас болгаш камгалаар херек. Чөөреннер Тывавыстың оъдуң оъттап, суун ижип, кижилерниң сеткил-сагыжынга өөрүшкү боон чурттаар үжүргүг.

И. ИРГИТ.

КАИ-ниң дыңнадыы

ШЫҢГЫЫ САГЫҢАР

Республиканың автоорукторында өрүк шимчээшкини чыл санында көвүдеп турар. Ынчангаш чадаг-даа кижилериниң, чолаачыларның-даа талазындан автоорукторга орук шимчээшкинииниң чурумнарын хажык чок сагыыры негеттинин турар. Автоорукторга болгулаан бүгү автотранспорт озал-ондааның 30 хуузу чадаг кижилериниң буруузу-биле болуп турар.

Автоорукту чадаг кижилер шимчээшкин чурумун сагып, кончуг кичээнгейлиг кежерп чугула. Дүрүмде «Чадаг кижилер түгле тротуар-биле кылаштаар болгаш автоорукту чүгле ында чадаг кижилер кежер кылдыр айытканн черлеп кежер» деп айыткан. Оны канчаар сагып турарывыстан автоорукторга байдал кол хамаарыкыр. Автотранспорт озал-ондааң болдурбазы-биле орук шимчээшкинииниң чурумнарындан чадаг кижилерге хамаарыкыр чамдык дүрүмнерни сактып көрээлинер.

Чамдык кудумчулар тротуар чок болгулаар. Ындыг таварылгада чадаг кижи автотранспорт оруунуң солагай талакы кезээ-биле кылаштаар. Автотранспорт озал-ондааның айылын ол чайладыр. Түге дээрге шимчеп чоруп орган транспорт силерге утказыттыр кел чоруур болганда кичээнгейни күштедирер. Ылаңгыя улуг кижилерниң талазындан орук шимчээшкинииниң чурумун биле тура, болганчок-да ону хажыда бээр таварылгалар эвээш эвес. Ол хажыдмышкыннар күденчиг эвес түнелдерге чедирип болур. Аңаа хамаарыштыр чижек. Шагаан-Арыг хөрайга чолаачы Концевик оруктуң шын эвес талазыбиле чоруп орган ийи оолду таварткан. Хажыдмышкыннарның түнели ындыг болур-дур.

Эзиртир арага ишкенинден орук шимчээшкинииниң чурумун хажыдып, озал-ондакка таваржып, оон кемдээн ийикпе, азы амы-тынындан чарылган таварылгалар эвээш эвес.

Орук шимчээшкинииниң чурумнарын хажытпайн, ону шыңгыы сагыырын утпаңар. Хөй шимчээшкинниг оруктуң чадаг кижилер эртпес талазынга хенертен үнүп келир болзуңда, дуржулгазы улуг-даа чолаачы транспортту кончуг дурген доктаадып шыдавайн барып болур. А чадаг кижилерге көрдүнген черлерге чолаачылар кичээнгейлиг болур болгаш транспорттуң чоруурун көрдүнген хемчээл чедир оожумнадып алыр болгай. Ол чадаг кижилерге айыыл чок чоруукту хандырар. Оон-биле кады орукту кежерде чоок кел чораан транспортту мурнай эрттиргиптерин утпаңар. Үстүнде чурумнарны кижи бүрүзү сагыыр болза, автотранспорт озал-ондаа белен-селен болбас.

В. КЛЯВИНА,
КАИ инспектору.

НОМЧУЛГАНЫҢ САЛДАРЫ

Доктаамал ном номчуурга школачыларның билиин байыыр болгаш сайзыраар. Эмчилернин-биле алырга, номчулга чүгле каракпаң эвес, а мээниң база ажылы. Ооң-биле чергелештир шынганнарга болгаш нервилерге база онзагай салдарлыг. Уругнуң каш катап, кандыг байдалга, кажан номчаанын кадыкшылгага дыка хамаарылгалыг. Оларның номчуттуларын ада-иелер бо-ла контрольга албайн баар.

Чамдык ада-иелер «уруувус ном номчуур хөөн чок» дижир. Ол чүден ынчап баарын? Ол дээрге уруг бир-ле дугаар номчаан номундан чогуур үезинде өөрүшкү, сонуургал алдаанындан болур. Баштайгы үезинде уругларга номчуурунуң техниказын шиңгээдири кончуг берге болгаш номчаан үүлүнүң ужуругказын билбейн баргылаар. Бот-тускайлаң, доктаамал номчувуска, аңаа чаңчыгары оожум болур. Ном номчуурур өөреникчи өөредилге болгаш класстан дашкаар материалдарны шиңгээдип четтикпейн баар. Ынчангаш дораан туруптар. Ол тулчуушкун чоорту моган-шылаашкынче база шилчиир.

Өскелери эртенден кежээге чедир номдан адырылбастай бөөр болгаш таварышкан-на черинге номчуур чаңчылдыг апаар. Бо таварылгада уругга ажыктыы эвээжеп, организмге хора чедирип болур. Ол үе уругнуң сайзыраар чадазы. Бо чорук төп нерви системазынга болгаш характерга немелде күштү болдурар. Режим чок номчууру школачының арыг агаарга дыштанырынга, идепкейлиг шимченирынге шаптыктаар.

Школачының режимин шын организастаарынга дузалап, хүн чурумун тургузуп, дыштанырының, ойнаарының болгаш ном номчуурунуң шактарын хуваап бээри чугула. Эге класс өөреникчилерп чапсарларны ажыглап турган, ном номчуур. Үстүкү класс өөреникчилери 40-45 минута доктаамал номчаан соонда ыяап-ла чапсарлаары албан. Өөреникчиниң ном номчуурунга таарымчалыг байдалды тургузар ужурлуг. Харлаанынга ой стол, сандайларны таарымчалыг кылдыртып, чырык черге тургузар керек. Ном номчуп турган, эмин эртир чоокшулаадыр тудуп болбас. Ном биле характың аразы 25 см болур ужурлуг. Үстүкү класс өөреникчилеринге 30-35 см. болур.

Чечен чогаалдарны болгаш өөредилге номнарын чүгле шак иштинде номчуза чогуур. Чыда ном номчуурун кончуг хоралыг. Карак биле номнуң аразы чыда номчуп турар үеде чырык четчир болур ужурлуг. Оны болдурбазы-биле бүгү дүрүмнү сагыыры ажыктыг.

З. СЕЛИВАНОВА.
Кызыл хоорай.

НОГАА АЖААЛДАЗЫ

Бай-Тайга районнуң «Тээли» совхозунуң ногаажылар бригадазын чээрби чыл иштинде ногаа ажылынга ажылдап келген, район Советиниң депутады С. Б. Хертек удуртуп турар. Бригада бо чылын он гектар черге картофель болгаш 6 гектар черге лизыбүрү ногаа культураларын тараан.

Чай дургузунда ону үш удаа суггарып, бок үнүштерин аштап, довураан чымчадып, ажаалдазын экижиткенинден дүжүт бо чылын чаагай болган. Ам оон күскү ажаалдазы массалыы-биле чоруп турар. Совхоз бригаданы техника-биле хандырып турар. Дүжүт бир гектардан-на 30—35 центнер чедип турар.

Совхозтуң огород ажылынга үр чылда ак сеткилдиг ажылдап келген хоочун ногаажылар Анай Хомушку, Аракчаа Кыргет, Дагбаа Хомушку оларның ногаа ажылынга киирип келген үлүг-хуузу улуг. Ногааны шыгжамырже сөөртүр ажылда аныяк механизатор Сергей Могай база өөн ажылдап турар.

Ногаа ажаалдазын олар ам доозарының кырында келген.

С. САЛЧАК.

ОКТЯБРЬ 6-ДАН 8-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 6-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 8.40— «Огородчу элчигенчигеш». Мультфильм. 9.20 — А. С. Пушкин. «Белкиниң тоожузуу». «Боолаашкын») Телешии. 10.35 — Москванын күрүне консерваториязының камерлиг оркестри ойнаар. 10.50 —«Кино аяш-чоруктар клубу». 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Чөөн түктө бистиң университедивис». МГУ дугайында документалдыг фильм. (ГДР). 15.05 — «Чурагачы». Тележурнал. 15.50 — Украин ССР-ниң улустуң артистери Г. болгаш В. Байко утбашкыларның концерти. Львовтан дамчыдылга. 16.20 — «Орус чугаа». 16.50— «Аныяктарның адрестери». 17.50 — «Кижи болгаш хоолулуу». Конституция ёзугаар хоолулуг дугайында ССРЭниң юстиция министри В. И. Теребилов-биле беседа.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер (орус дылда). 18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Герман Демократтыг Республиканың телевидениезиниң республиканың тургустунганындан бээр 32 чыл болганынга турасказаткан программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Поэзия» — деп альманах. 22.55 — Бөгүн делегейде. 23.10 —23.30 —С. Прокофьев. «Чайгы дүне». Сюита.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Архыз». Документалдыг фильм. 12.10 — Шыдыраа школазы. 12.30 — Совет күрүнеиниң үндезинниери болгаш эргелер. 8-ки класс. СЭКП — Совет күрүнеиниң удуртукчу күжү. 13.10 — Орус композиторларның чогаалдарында улустуң ырлары. 13.40 — «Экран—башкыга». Физика. 9-ку класс. Чылыг-биле ажылдаар шимчедикчилер. 14.10 — Обществоведение. 10-гу класс. Төөгүнүң материалистиг ёзу-биле билири. 14.40— Ниити биология. 9-ку класс. Үнүш азы дириг амытаннар ниити байдалы болгаш хевирлери. 15.10— А. М. Горький. «Америка дугайында очерктер». 15.45 — «Чымчак сеткил». Документалдыг фильм. 16.00 — 18.20 — Чапсар. 18.20 — «Миша даай». Мультфильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — «Чурттагывыс хоолулуу». Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң секретары И. С. Бойду дамчыдылгага киржир. 19.20 — Документалдыг фильм. 19.30 — «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен». Литература-көгжүмүүр композиция.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, уругларl». «Карандаш-биле Клякса». Мультфильм. 20.15 — «Ырак болгаш чоок ыры». Композитор В. Захаровтуң ырларының дугайында. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — «Ийи ай хире». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг дынадыг. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Пионержи найырал». Москва хоорайның пионерлер Ордузунуң В. Локтев аттыг ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти. 9.20 — «Көдүрүүшкүн» хоолуузу». Совет хамаатыларның эргелериниң дугайында документалдыг фильм. 9.40 — «Ынак шүлүктерим». 10.10 — «Бөгүн — Конституция хүнү». 10.25 — «Диспей бажыңы». Фильм-шиниҥ баштайгы көргүзүү. С. Я. Маршактың тоолуи ёзугаар Күрүнеиниң академиктиг ойнаарактар театры ССРЭ-ниң улустуң артизи С. В. Образцовтуң удуртулгазы-биле тургускан. 11.35 — «Архитектура-81». ССРЭ-ниң курорттары болгаш надыкшылга албан черлери. 12.10— «Совет чурулга уран чүүлүнде коммунистиң овур-хевири». 12.40 — «Ыры-81». 13.20 — «Демьян Бедный революциянын ыраажызы». 14.15 — А. Корнейчук — «Платон Кречет». Москваның Малая Бронная-да шин театрының фильм-шизи. 16.40 — Мультфильмнер программазы: «Октябрьның марыжы», «Будёновка». 17.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Динамо» (Москва) — ЦСКА. В. И. Ленин аттыг төп стадиондан дорт дамчыдылга. 19.15 — 19.30 — Чапсар. 19.30 — «Герман Титов». Документалдыг телефильм. 19.50 — Конституция хүнүнге турас-каатказан уран чүүл болгаш бот-тывынгыр коллективтериниң мастерлериниң концерти. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — Байырлалга цирк программазы. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — 23.10 — «Ярмарка дугайында сактыышкын». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Силерни оперетта чалады». 15.30 — «Шыгжамыр дилекчилери». Документалдыг телефильм. 16.30—«Раймонд Паул-биле ужуражылга». 17.45 — А. Арбузов — «Дан халазында хоорай». Күрүнеиниң Е. Вахтангов аттыг академиктиг театрының фильмшизи. 19.50 — «Эртем болгаш техника». Киножурнал. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!» «Хуулгаазынныг зверан». 20.15 — А. М. Горький. «Америк дугайында очерктер». 20.50 — «Сервис —көдээ сес». Документалдыг фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Күскү кудалар». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Шевер холдар». 9.35 — «Күскү кудалар». Уран-чечен фильм. 10.50 — Р. Гамзатов, Шүлүглел — «Недерни хумагаланар». 11.50 —Телемедээлер. 11.55—14.15— Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — «Бахаргуль». Документалдыг фильм. 14.35 — «Чурттуң шолдеринде». Узбек ССР-де хөвең ажаап алышкынының мурнакчы дужулганының дугайында. 15.00 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар клазы. 15.30 — «Амыдыралче аъткарышкын». 16.15 — «Бистиң-биле кады кыл, бис ышкаш кыл, бистен дээре кыл». ГДР-ден дамчыдылга. 17.10 — «Милловнарның ленинчи университедиэ». «Күш-ажыл — биитилел—кижи». «Красный пролетарий» заводтуң ажылчыннары-биле ужуражылга. 17.40— Бут бембүүнге делегей маргылдаазының шилилде ужуражышкыны. Турция — ССРЭ. Шилиндек командалар маргыжар. Турциядан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер. 18.35 —Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.40 — Концерт.

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Социалистиг чарыштың хүн демдеглели». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55 — «Виктор Кингиссептиң амыдыралындан ийи хүн». Уран-чечен телефильм. 1-ги сериязы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— ССРЭ-ниң улустуң артизи М. Биештуунуң консерваториянын Улуг залында концерти. 22.35 — 22.55 — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Волгадан Донга чедир». Эртем-тайыбыралыг фильм. 21.10 — «Авам школазы». 12.40 — Зоология. 7-ги класс. Инстинкт — насекомнарның амыдыралының үндезини. 13.05 — «Этээз». Телефильм. 13.40 — «Режиссёрнуң уран чүүлү». 2-ги дамчыдылга. 14.25 — «Мээң салымхуум». Уран-чечен фильм. 1-ги серия. 15.40 — «Чурукчулар көдээде чурттап тур». Документалдыг телефильм. 16.00 — 18.25 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.25 — Телемедээлер. 18.35 — Телемедээлер (орус дылга). 18.40— «Отчугаш». Дамчыдылга. 19.00 — «А. С. Пушкин аттыг библиотека— 50 чылдыг».

МОСКВАДАН

19.25 — «Ажык чугаа». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!», «Музыкалыг төөгүлер». 20.15 — «Ону кылып шыдаар силер». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 22.50 — «Амыдырал бистерии шылгаар». Уран-чечен фильм.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аяыр, чамдык черлерге хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланышкынынын хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 3—8 градус чылыг болур.

Кызылга өдүр булуттаар, чагбас. Хаттың күжүү кошкан. Агаарның температуразы 5—8 градус чылыг.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 6-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Депутат шагы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салымы» 9.30, 15.00, «Айыыл чок болуруң хуумда магадылавайн тур мен» 11.20, 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Дайынчы өңүктер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянын адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ. Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи эмдирал болгаш совет тургузут киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетөөр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27 информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2162

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1)

ТС—01504

Бүгү улусчу байырлал-биле!

Бүгү чуртарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 233 (11731) | 1981 чылдың октябрь 7, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Эртэ 2 коп.

С.-Б. УЙНУКЕЙНИҢ чураан плакады.

СОВЕТ ДЕМОКРАТИЯНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ССРЭ Конституциязының Хүнүн совет улус чыл бүрүде чырыткылыг улуг байырлал кылдыр демдеглеп, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле бодунуң күрүнезин быжыглаарының, социалистиг демократияны сайзыраңгайжыдарының база ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунуң талазы-биле чедип алган чаа-чаа тиилелгелериниң түңнелин үндүрүп турар. Бо чылын бистиң чуртувус ол байырладың хүнүн СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын боттандырар талазы-биле ажылчы чоннарның политиктиг болгаш күш-ажылчы бедик кедүрүлгүшкүнүнүң онзагай байдалынга демдеглеп турар.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев СЭКП-ниң XXVI съездизинге мынча дээш: «ССРЭ-ниң чаа Конституциязын хүлээп алганы эң улуг болуушкун болган. Ол социалистиг демократияны хогжүдүп, калбартырынга улам бедик үе-чаданы ажыткан. Иинтилелдиң болгаш күрүнениң ажыл-херектерин эргелеп башкарырынга совет кижилерниң киржилгези улам идепкейжээн». Совет кижилериң ажылдаар, дыштанып, өөренир эргелериниң, кадыының камгалалының, назылап кыраанында материалдыг хандырылгазының, херээженнер-биле эр кижилерниң болгаш бистиң Төрээн чуртувустуң бүгү хамаатыларының националдыг хамаарылга чокка дең эргелериниң дугайын Үндезин хоойлуда алдын үжүктер-биле бижээн.

Советтер чуртунуң бүгү улустары-биле кады ийи дакпыр орденниг Совет Тываның ажылчы чоннары Конституция хүнүнүң байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннер-биле уткуп турар. Социалистиг экономиканы хөгжүдүринге, оң бирги беш чылдың баштайгы чылының планнарын күүседиринге чедиишкиннер бистиң өөртүп, сорук кирип турар. Бистиң республиканың чижээнден бээш алырга, бо чылдың тос айларында үлетпүр бүдүрүлгезиниң өөлүдезі эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге 2,1 хуу, а күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү—3,5 хуу өөлүделиг болган. Агаар-бойдустуң кандаашкынныг берге байдалдары туза-даа, шиитиниң малынга 108 муң ажыг тонна сигенни белеткээн болгаш 13 муң ажыг тонна картофельди база ногааларны ажаап алган. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының тос айларында эът, сүт, чуургалар садарының планнары база дүк садарының чыл планы чедиишкиниг күүсеттинген.

«Тыва АССР-ниң бүдүрүкчү күштерин улам ыцай комплекстиг хөгжүдер талазы-биле хемчегларниң дугайында» СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталында айыттынган сорулгаларны боттандырып турарының ачызында Совет Тываның ажылчы чоннарының материалдыг чаагай байдалын бедидериниң, республиканың экономиказын болгаш культуразын улам ыцай чечектедиреринге чаа-чаа чедиишкиннер чедип алдынган. Ол бүгүге социалистиг демократияның бүгү улусчу политиктиг үндезини болуп улус депутаттарының Советтериниң ролю улам өзүп турар.

ССРЭ-ниң Конституциязын, Эвилелдешкен болгаш Автономнуг республикаларның конституцияларын хүлээп алганыбиле холбаштыр улус депутаттарының Советтериниң ажыл-чорудулгазынга чаа үе-чада эгелээн. Депутаттарның составында Советтериниң өзулуг улусчу утка-шынары сиңиккен, ССРЭ-ниң Дээди Совединде болган Эвилелдешкен республикаларның Дээди Советтеринде депутаттарның чартык кезиинден хөй ажылчыннар болгаш колхозчулар. 1980 чылда улус депутаттарының чер-чер Советтеринге 2 млн. 274 муң депутаттар сонгуткан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң составынга 130 депутаттар, чер-чер Советтеринге 3715 депутаттар сонгуткан, оларның 65,35 хуузу ажылчыннар, 47,33 хуузу херээженнер бооп турар.

Депутаттарның составынга хөй националдарның төлөөлекчилериниң кирип турары Совет эрге-чагырганың интернационалчы бүдүш-шынарының дугайын, бистиң чуртувустуң улустарының аку-дүңмалышкы чоруунуң болгаш кады ажылдажылгазының дутайын бадыткан турар. Республиканың Дээди Совединиң депутаттарының арасында хөй-хөй сураглыг кижилер бар. Оларга «Чыраа-Бажы» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры М. Д. Чола, «Тес-Хем» совхозтуң кол инженери М. С-Б. Арапчор, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң саанчызы Ф. А. Таль, «Шагонартажстройтрестиң» № 15 механизация эргелелиниң көдүртүр-кран машинизи Л. В. Трискин, «Бүрен» совхозтуң саанчызы П-У. Т. Сувак, «УТКА 25 чылы» совхозтуң директору, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады И. П. Гончарюк болгаш өске-даа эштер хамааржыр.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутаттарынга «Тыва тудуг» трестиң № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчизи Р. Ф. Григорович, «Нарын» совхозтуң директору М. К. Дүтер, «Октябрь 30 чылы» совхозтуң хойжузу Х. Б. Куулар болгаш өске-даа эштер соңгуттурган. Үстүнде көргүскен фактылар болза ССРЭ-де бүгү эрге-чагырга чонну болуп турар дээринең дугайында Конституцияның эң чугула чүүлүнүң херек кырынга боттанып турарын бадыткап турар.

Совет хамаатыларның дыштаныр база назылап кыраанда материалдыг хандырылга алыр эргелерин Конституцияга магадылааны оларның амыдыралынга чугула ужур-дузалыг. Совет күрүне ажылчы чоннарның социал хандырылгазының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып турар. Бистиң Тыва АССР-де 52 муң пенсионерлерге болгаш инвалидтерге чыл бүрүде 27 миллион ажыг рубльди төлеп турар. Назылап кыраанарның база инвалидтериң бажың-интернаттарынга оларны ажаап-тежээринге чыл бүрүде ашаландырыышкын 1 миллион рубль ажыл турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айыткаңы социал программага дүүштүр уругларлыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчының күштелдирер талазы-биле болгаш пенсия хандырылгазын улам ыцай экижидер хемчегларни боттандырар хуусаазының болгаш чурумунуң дугайында докталды бистиң партиявыстың Төп Комитеди, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиуму болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели база ВЦСПС хүлээп алган. Ол болза совет кижиниң дугайында бистиң партиявыстың болгаш Совет күрүнениң доктаамал сагыш салыышкынының иле-рээшкиннериниң база бир тодаргай чижээ болур.

Совет кижилерге Конституцияда айыткан өөренир эргелер бүгү-ниити ыяап-ла ортумак өөредилгени, профессионал-техниктиг, тускай ортумак болгаш дээди өөредилгени, өөредилгенин, бүгү хевирлерин халас чорударын, күрүне стипендиязын, школаларга төрээн дылынга өөренирин хандырып турар. Амгы үеде бистиң республикада 64 муң ажыг өөреникчилерлиг, 162 ортумак болгаш сес чыл школалары бар база дылдың, литератураның болгаш төөгүүнүң эртем-шинчилел институду, педагогика база политехниктиг институттар, 12 тускай ортумак өөредилге черлерн болгаш профессионал-техниктиг училищелер ажылдап турар. Тыва школаларның чүс-чүс доозукчулары Москваның, Ленинградтың, Томскиниң, Красноярскиниң болгаш чурттуң өске-даа хоорайларының өөредилге черлеринге дээди эртемни чедип ап турар. Амгы үеде республиканың 10 муң чурттакчызынга онааштыр 2500 өөреникчи болгаш 200 студент база сургуул онаажып турар.

Совет улус бодунуң Конституциязында айыттынган эргелерге дүүштүр чурттаң база ажылдавышаан, патриотчу болгаш интернационалчы хүлээлгезин алдарлыбиле күүседип турар. Бистиң чуртувуста күрүне тургузуунуң дуржулгазы, социалистиг демократияның чечектедиишкини үүлге ооң бодунуң иштики амыдыралынга эвес, харын бүгү делегейге улуг ужурдузалыг бооп турар.

Бүгү совет кижилер-биле бир демей Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары ССРЭ Конституциязының хүнүн байырладыбиле демдеглевишаан, социалистиг демократияның улам ыцай хөгжүлдезиниң, бистиң Төрээн чуртувустуң күчүзүн болгаш ооң делегейге ат-алдарын быжыглаарының дугайында база бүгү улустарның буузулбас найыралының чечектелиишкининиң дугайында могаг чок сагыш салыышкыны дээш Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка үүректиң ханызындан илергейлеп турарлар.

А. БОДРЕНКОВ.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң директору эш Н. М. СУХОВКА

Партия организациязының секретары эш Ф. П. ТОЛМАЧЕВКА

Улус депутаттарының Ильинка көдээ Совединиң даргазы эш Н. В. РЯДИНСКИХКЕ

Совхозтуң ажылчын комитединиң даргазы эш В. И. ТАЛОВСКИХКЕ

ВЛКСМ комитединиң секретары С. У. СУВАКПИТКЕ

Мал продуктуларын бүдүрер болгаш ону күрүнеге садар талазы-биле чыл планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүсеткени дээш Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилерине СЭКП обкому, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байырны чедирип тур. Совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг чарыштың түгүн бедик тудуп, күрүнеге 343,2 тонна эътти, 793,2 тонна сүттү, 21,3 тонна дүктү дужаап, малдың баш санын база көвүдетиген.

Бо чедиишкиннер дээрге, малчыннарның, ховуда ажылдакчыларының, совхозтуң бүгү ишчилериниң эрес-дидим күш-ажылының база дирекцияның, партия, профэвилел, комсомол организацияларының болгаш специалистериниң, улус депутаттарының надзэ Совединиң организакчы болгаш политмассалыг улуг ажылының түңнели болур.

Күрүнеге эътти болгаш сүттү немей садарының, сиген болгаш мал чеминиң өске-даа хевирлерин белетизэриниң, дүжүт ажаалдазының чедиишкиннинг доозарының, келиг чылдың дүжүдүн алырынга черни белетизэриниң, техниканы септээриниң, келир кыжын малды хүр чыл ажырарының талазы-биле немелде курлавырларны дилеп тывырының талазы-биле совхозтуң ишчилериниң кедүрүп үндүрген инициативазын СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели детнип тур. Совхозтуң ишчилери, дирекция, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялары, улус депутаттарының кедээ Соведи сөглээн сөзүнге зэ болуп, чаа беш чылдың баштайгы чылын чедиишкинниг доозар дээш чаагадыкчы ажылдаар, 1982 чылдың болгаш он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин чедиишкинниг күүседеринге бижыг үндезинни тургузар, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга боттарының үлүг-хуузун киирер дээрзинге бүзүрелин СЭКП обкому болгаш Министрлер Чөвүлели илергейлеп тур.

СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. ШИРШИН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. ОНДАР

САДЫГЖЫЛАРНЫҢ БЕЛЭЭ

Кызыладың үлетпүр барааннар садыының коллективи ССРЭ Конституциязының хүнүн күш-ажылчы белектерлиг уткаан. Үшкү кварталда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын садыг 103 хуу күүсеткен.

Садыгның тус-тус магазиннери, бригадалары үшкү кварталдың планнарын бедик көргүзүтлерлиг күүсеткеннер. Чижээ, «Саян» универмагының коллективи үшкү кварталда күшталадың планныг онаалдазын хуусаа бетинде 103 хуу боттандырган. Конституция хүнүнге үзүктүр калбарган социалистиг чарышка магазинниң херээжен улустуң белен хевин садар комсомолчуланыяктарның бригадазы (бригадири Н. Хуналык) тинлээн. Ук бригаденiң аныяк садыгжылары планныг онаалдазын 106,7 хуу күүсеткеш, пландан ажыр 10 муң рубльдиң бараанын саткан.

«Детский мирниң» коллективи үшкү кварталда күш-ажылчы бедик көргүзүтлерлиг ажылдаашы, үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын 102,9 хуу күүседип, пландан ажыр 100 муң рубльдиң бараанын саарган.

«Аялганың» бригадаларының арасында чарышка фотобарааннар, радио, телеаппаратура садар кылдистер мурнаашы, кайызы-даа тус-туста пландан ажыр 20 муң рубльдиң бараанын саткан.

Г. ШИШКИНА.

СЭКП ТЫВА ОБЛАСТЬ КОМИТЕДИНГЕ, ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИНГЕ

РАПОРТ

Каа-Хемде СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш партияның XVIII область конференциязының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларын база социалистиг хүлээлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш социалистиг чарышты калбартыпшаан, «Мал ажылы — шалыпчы фронт!» деп шимээшкиниң эгелекчи болганнары-биле боттарының сөглээн сөзүнге зэ болганнар.

Совхозтуң малчыннары кыштаглаашкынны эки эрттиргеш, малдың баш санын менди камгалап алыр болгаш көвүдедир талазы-биле кескү чедиишкиннерлиг болган. Малдың чайгы семиртилгеш база организастыг чоруттунган.

Бо чылдың октябрь 1-де байдал-биле мал продукциязын сайгарар талазы-биле чыл планы мынчаар күүсеттинген: эът — 112,4 хуу, сүт — 104 хуу, дук — 107,7 хуу. Ооң-биле чергелептир малдың чүзүн аайы-биле бүгү баш саны өскен.

Совхозтуң ишчилери 1530 тонна сигенни белеткээн, 5500 тонна силосту база 1200 тонна сенажты салган, 230 тонна витаминниг сиген далганын курлавырлаан.

Боттарының арга-курлавырларын санап көргеш, совхозтуң ажыл-ишчилери чыл төнчүзүнге чедир күрүнеге 20 тонна эътти, 150 тонна сүттү немей садарын, малдың чүзүн аайы-биле баш санын өстүрерин, 100 тонна сигенни, 400 тонна сенажты, 70 тонна витаминниг сиген далганын белеткээрин хүлээнип тур.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хуснүнге чедир дүжүт ажаалдазын чедиишкиниг доозар, черни келир чылдың дүжүдүнге белеткээрин доозар, фермаларже болгаш кыштаглаарже четчир санныг мал чемин сөөртүп алырын база хүлээнип тур.

Социалистиг чарышты улам дээштиг калбартып, мал чемин болгаш техниканы чөп ажылган тургаш кыштаглаашкынны организастыг эрттирерин, көдээ ажыл-агый техниказын часкы ховуажылдарынга уткуштур чогуур хуусаазында белеткээрин, ооң-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга үлүг-хуузун киирерин СЭКП обкомунга болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге бүзүредип тур бис.

Н. СУХОВ, совхоз директору.
Ф. ТОЛМАЧЕВ, партбюро секретары.
Н. РЯДИНСКИХ, көдээ Совет күүскомунуң даргазы.
В. ТАЛОВСКИХ, ажылчын комитет даргазы.
С. СУВАКПИТ, ВЛКСМ комитединиң секретары.

КАЛЕНДАРЬДА — ДЕКАБРЬ

Кызыладың алгы заводунуң найыралдыг коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш чылдың баштайгы хүннеринден тура бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап эгелээн. Ооң тодаргай бадыткалын эрткен тос айларның түңнелдери көргүскен.

Завод тос айларда 66.700 эжеш идиктерни бүдүрүп үндүрген. Ол планда көрдүнгениден 3.700 идик хөй болуп турар. Ооң уламындан бүдүрүлге үүле үшкү кварталда 117 муң рубльдиң бараанныг продукциязын бүдүрүп үндүрер планын херек кырында 128 муң рубльге күүседиткен. Шак мындыг бедик көргүзүтлерни чедип алырынга тус-тус бригадалар аразында калбарган социалистиг чарыш улуг идиглиг болган.

Бүдүрүлгенің хоочун ажылчыны, коммунист Григорий Иванович Гавриченконуң удуртканы бригадазының кежигүннери чылдың эгезинде социалистиг хүлээлгени ап тура, он айларның планын Совет Конституциязының хүнү — октябрьның 7-ге чедир күүседир деп сорулганы боттарының мурнунга салганнар. Олар сөглээн сөзүнге үүле зэ болган эвес, а харын ооң-даа бедик түңнелди чедип алганнар.

Бригаданың кежигүннери бродия идиктер кылып турар. Үшкү кварталда 1000 эжеш бродиларны кылыр турган, херек кырында 2 муң эжеш идиктерни бүдүрүп үндүрген. А Совет Конституциязының байырлалының бүдүүзүнде бригаданың кежигүннери ноябрь айның планын күүседеш, ам декабрьның үлүүнге киириштир ажылдап эгелээн. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнуң байырлалынга чедир 1981 чылдың бүдүрүлге планын бүрүнү-биле күүседир сорулганы боттарының мурнунда салганнар.

Шак мындыг күш-ажылчы чедиишкинни канчап чедип ап турарының чажыттарын Григорий Иванович мынчаар илереткеен:

— Бистиң бригаданың кежигүннериниң үеки мурнап чорун орарында кандыг-даа чажыттар чок. Черле ындыг болур ужурлуг-даа. Чүге дээрге бригадада ажылдан турар 10 мастерлериң барык шуптузу ук бүдүрүлгеге үр чылдарда ажылдап келгеннер. Ынчангаш кижи бүрүзү бодунуң харыылап турар ажылын кончуг эки билир болгаш ону шылыпкын чорудуп турар. Ооң уламында мастерлер Николай Вергунов, Тамара Бекашева, Николай Чадамба болгаш өскелер-даа эрткен айның планын барык кижи бүрүзү 150—170 хуу күүсеткеннер. Шак мындыг алдын хөлдүг мастерлер-биле кады ажылдаарга үүле-херек чайгаар-ла бүдүп турбайн канчаар.

Кызыладың алгы заводунга 1953 чылдан бээр үзүктел чок ажылдап келген коммунист Г. И. Гавриченконуң удуртканы бригадазының кежигүннери Совет Конституциязының хүнүн шак мындыг чедиишкиннер-биле уткаанын ол.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: Г. И. Гавриченко заводтуң кол инженери В. И. Скороходов база экономист Н. В. Аганова олар-биле бригаданың чаа социалистиг хүлээлгезин чугаалажып орары.

Совет кижи

Хааннар, беглер төрүттүнүп,
Халтыг акшаа чоргаарланып,
Кижилерниң өндүр улуун
Кинчи-биле хемчээп чорду...
Мээң өндүр чаагайым—
Мени хостаан хувискаалда,
Келир үе адыг-биле
Кежик-чолду тургусканы.
Мээң өндүр чаагайым—
Мээң чуртум төөгүзүнде,
Кызыгаар чок делгемнерде,
Кызыл-тастың шиилээжинде.
Мээң өндүр чаагайым —
Мээң чонум күжүг-биле
Ада-чуртту камгалап ап,
Араатанны тиилээнинде.
Мээң өндүр чаагайым—
Мээң чуртум күчүзүнде,
Дайын чокка тайбың чурттап
Тала-өңнүк болганында.
Чаалап алган чедиишкинни,
Чаартынган чурттаганы
Хөөйлүм меңээ бижыглап каан,
Хостуг, чоргаар хамааты мен.
Хөөйлүмда карак чагган
Коя-чараш сөстер-даа чок:
Мээң улуг аргаларым,
Мээң улуг эргелерим,
Хөөйлүмда — билиг, чырык,
Хоор чонум өндүр улуу,
Башкы Ленин тургусканы
Партияның башталгазы.

КОНСТИТУЦИЯ: магадылап, хүлээндирип тур

«ССРЭ хамаатылары ажылдаар эргелиг»
(ССРЭ Конституциязының 40 чүүлүнден).

АЖЫЛЫМ — ЧОРГААРАЛЫМ

Он бирги беш чылдың баштайгы чылын бистиң ыяш ажыл-агый коллективи багай эвес эгелээн. Алган социалистиг хүлээлгелеривисти күүседири дээш бүгү күжүвүстү салып, республиканың ыяш ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка идепкейлиг киржип келдивис.

Күженишкинниг ажыл халас барбаан. Бирги, ийиги кварталдарның планын бүрүн күүсеткен бис. Ынчангаш ийиги кварталда чарышка тинлекчи болуп, РСФСР-ниң Арга-арыг ажыл-агый министерствозунуң болгаш ыяш үеткүр ажыл-агый ажылдакчыларының профсвилел Төп Комитединиң шилчиир Кызыл тугун болгаш бирги дергенниң акша шаңналын чаалап алдывыс. Ол бисти улам сорук кирген. Үшкү кварталдың планныг онаалдаларын бүгү көргүзүглер талазы-биле база чедишкинниг күүсеттивис.

Күш-ажылчы чедишкиннеривисти бистер ССРЭ Конституциязының хүнүнге тураскааттывые. Бистерге, ажылчын кижилерге, магалыг-чаагай амыдыралды берип турар чырыткылыг Конституциявыстың байырлалында улам-на бедик хүлээлгелерни ап, 1981 чылдың планын хүүсаа бетинде күүседирнин чедип алыр сорулганы салып турар бис.

Бистер, совет кижилер, ботгарывыска таарышкан ажылывысты кылыр, ынак мергежилди шилип алыр аргалыг бис.

Мен арга-арыг ажылдакчызы ынак ажылымда ам 30 чыл улаштыр ажылдап келдим. Бо үениң дургузунда чеже арга-арыг эргип кезивээн, чеже хемнер-сугларны кешпээн дээр. Тарып олурткан чаш ыяштар ногаарарып өзүп олурарын, ан-меннин одарлап чоруурун көргеш, сагыш-сеткил улам сергеп, чоргаарланыр мен. Чуртувустун, чонувустуң байлаан — арга-арыгны камгалап, кадагалазары, өстүрери чугула болгаш хүндүлүг, солун ажыл. Коммунистиг партиявыстың XXVI съездизиниң шиитпирлеринде камналга болгаш хумагалал дугайында

айтырыгны чүгүлээлап айытканың Каа-Хем ыяш ажылагый коллективи кончуг чүүлдүгүнүп, - деткип турар. Бо айтырыг бистиң ажылывыска дорт хамааржыр. Арга-арыгны өртен, аврыглардан камгаларындан ангыда, ону катап тургузары, тарып өстүрери бистиң ажылывыста кол көргүзүг болур. Бо талазы-биле бистиниве көргүзүглер чылдың-на багай эвес болуп келген. Оон ангыда арга-ыяшты чеп ажыглаарынче, ыяш кезип белеткээн черлерни организациялар аштап-арыглаарынче сагыш салып турар.

Амгы үеде үшкү кварталдың планын чедишкинниг күүсеттишпээн, чылдың планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый коллективи кызымак ажылдап турар.

И. ЧЕПКАСОВ.
Каа-Хем ыяш ажыл-агыйында лесник.

«Депутаттар дээрге улус депутаттарының Советтеринде чоннуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери болур»
(ССРЭ Конституциязының 108 чүүлүнден).

ЧОНГА ТӨЛЕПТИГ БАРААН БОЛУР

ССРЭ Конституциязының хүнүн бөгүн байырлалды-биле демделеп тура, чурттуң Үндезин Хоойлузунуң совет кижи бүрүзүнге тыпсып бергени улуг эргелериниң өндүр чаагайын, магалыын сеткилсагыштың ханызындан сактып келир бис. Шынап-ла Совет Эвилелиниң хамаатызы дегындыг эргелерни болгаш хосталгаларны эдилеп, ажыглап чоруур кижилер делегейде чок деп болур. Ынчангаш Совет чурттуң хамаатызы болганывыска чоргаарланыр бис. Чуртувустуң Үндезин Хоойлузунда быжыглаттынган бистиң эргелеривистиң болгаш хосталгаларывыстың херек кырында боттанып турары -хүн бүрү амыдыралывыстың базым бүрүзүнден коскү.

Конституцияның совет кижилерге магадылаан эргелери калбак, хөй талалыг. Оларның бирээзи болза, ССР Эвилелиниң чогуур пазы четкен хамааты бүрүзүнүң чурттуң Советтериниң депутадынга соңгуткан туруп болурун ССРЭ Конституциязының магадылап турарым болур. Моон-биле чергелештир Советтериң бүгү чаалаларының депутаттарынга чөпүнүң соңгуттурган бүрүн эргелиг төлөлекчизи болур хүлээлгезин күүседиринче ажыглаар аажок улуг эргелерни Совет Конституция тыпсып турар. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң тоску чыжында болуп эрткен соңгулдаларда республиканың партия, совет, хөй-ниити организациялары болгаш ажылчы чонпары аңаа ажылчын-тудутку кижи меңээ бедик идегелди коргүзүп, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутадынга соңгаавындан ол эргелерни элилеп чор мен. Чонпуң ол идегелин бадыткаары мээң эң харыысалгалыг хүлээлгем деп билип чоруур мен.

Чонпуң соңгуттурганнары чүгле улуг эргелерлиг эвес, оон-биле кады ажаок бедик харыысалгалыг. ССРЭ Конституциязының аңаа хамаарыштыр мындыг одуруглар бар:

«Депутат бодунуң ажыл-чорудулгаңга ниити күрүне, ниң эрге-аймактарың, удуртулга болдурун, соңгулда округунуң донуң негелделерин барымдаалап көөр, соңгукчуларның чагыгларын амыдыралга боттандырарын чедип алыр».

Бистиң депутаттар ол эргелерни ажыглавышаан, бедик хүлээлгелеривисти күүсетпишаан, күрүне айтырыгларын шиитпирлээринге дорт киржип турар бис. Ону бодумнуң депутат ажыл-чорудулгамга үнделиген көргүзейн. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Националдар Совединге соңгулдалар талазы-биле Кызылдың Барыын талазы № 647 соңгулда округунда соңгукчулар янзы-бүрү айтырыгларны тургунуп, чагыг, санал киирип келир. Чагыг, дилег бүрүзү чонпуң амыдырап - чуртталгазы ныңыг байдалың улам экижидип, чаагай чоруун бедидериве, хоорай, суурларывысты улам чазагайжыттынган шинии болдурарывые утланган. Ынчангаш соңгукчуларның киирген чагыгларын амыдыралга боттандырарынче улуг кичээнгей салдынын турары-даа ында.

Соңгукчулардан киргеп чагыг бүрүзү кичээнгейде, оларның хөй кезии амыдырапда боттанган, чамдыктары күүсеттинип турар. Чагыг бүрүзү аңгы-аңгы, хөй талалыг. Чурттакчы черлерниң чаагайжыдылгазы, чуртталга орангбажын, уруглар ясли-сады дээш оон-даа өске чүгула айтырыглар ында бар. Оң айтырыгларны шиитпирлежиринге киржири депутаттың хүлээлгези, чон-биле харылзаанып көскү херечизин. Аңаа хамаарыштыр тодаргай чижектерни маңаа киирип көргүзейн.

Кызылдың эът комбинадының коллективиниң мурнундан комбинаттың ажылдакчыларының школа назыны четпээн уругларына ясли-садка орун тып бээр дилег киргеп. Ол күүсеттинген. Ажылчыннар уругларына ясли-садында сес орунну алган. Оларга комбинаттың ажылдакчыларының дилээри-биле он ийи дугаар маршруттуң автобузунуң шимчээшкинин катап тургузар хемчеглер алдынган. Чуртталга бажыңнарын септеп, оларның девискээрин чаагайжыдар дилеглер боттанган.

Хоорайның № 4 ХПТУ-зунуң спорт комплекизинде чедир кылдыңмаан ажылдарны дүрген доозарынче угланган хемчеглерни ап, дузалажыры-биле дилег киргеп турган. Ол талазы-биле хемчегler алдынып турар болгаш чыл төнчүзүнге чедир бүрүн доозары көрдүгнеп. Ол дугайын соңгукчуларга дыңнаткан. Оон-биле кады хоорайның Чапаев кудумчузунуң чурттакчыларының сут ап тургай кудуун оон девискээрниге ясли-сад тудуу эгелээри-биле ону дуглай долгандыр кажаалаңкан. Чурттакчыларның сут алырынга ол кончут таарымча чок апаргап. Ол айтырыгны шиитпирлежип бээрин соңгукчулар дээп. Ону чогуур тудуг организация черинге дыңнадып, хемчег алыры-биле киргеп мен. Чонпуң ол дилээ хандырганнар. Депутат ажыл-чорудулгамдан ол чүгле каш чижектир. Депутат чон-биле кезээде сырый харылзаалыг, үргүлчүлеп чон ортузунга чоруур болгаш оларның хереглелдерин, негелделерин, сагыш-сеткилин билир үнүрлүг доорин олар бадыткан болур боор.

Бистиң чуртувустуң Үндезин Хоойлузу чонпуң төлээи — депутаттарга калбак эргени магадылаан. Ол биске улуг харыысалганы хүлээткен. Биске тывыскан бүрүн эргелерни, хүлээлгелерни ажыглап, харыысалгалыг күүседип чораан, күрүне айтырыгларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип, чонпуң аялгалы амыдыралынче хаңы кирип, оларга бараан болуп чоруурумга чоргаарланмае аргам чок. Ынчангаш өндүр Улуг хоойлувустуң амызында күрүне эргечагыргазының органында чонпуң бүрүн эргелиг төлээи болуп чоруурум меңээ хөйүү хүлээндирип турар.

Р. ГРИГОРОВИЧ.
ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады, № 48 тудуг эргелеңде бригадир.

АНЫЯКТАРГА ОРУК АЖЫК

Красноярскиниң күрүненің педагогика институдунда өөренип турар мен. Ол Красноярск крайның кол институттарның бирээзи, соңгу чүктүң болгаш Сибирь зоназының улустарының национал башкы кадрларын белеткээринге улуг роль-ду ойнап турар дээди өөредилге чери болур. Бистиң институдувуста Якут, Бурят, Калмык АССР-лерден болгаш Соңгу чүктен база Тывадан келген хөй санныг студентилер өөренип турар.

Чурттап турар черивис кончуг таарымчалыг, чаагайжыдылган чуртталга черинде изиг суг, электри плиталары бар. Кызыл-булунга телевизор көрүп, солун, сеткүүл номчуп болур. Бирги каатта номчулга залы бот-кичээл кылырынга эптиг.

Оон ангыда стипендияны база күрүне биске төлеп турар. Чаңгыс сөс-биле чугаалаарга, аныяктар эртем-билигни чедип алырынга бүгү-де чүүлдерни биске Коммунистиг партиявыс, Совет чазаавыс кылып бергендир.

Совет аныяктарның өөренир эргеин ССРЭ Конституциязы магадылаан. Ол улуг эргени бистер, аныяктар хүн бүрү амыдыралывыста ажыглап, он чыл иштинде школага халас өөренгеш, оон удаштыр дээди өөредилге черинче база өөредип турарывыс бо-дур.

Коммунистиг партияның, Совет чазактың ада сагыш салыышкыны дээш, бистер чүгле эки өөредилге-биле харылаар, быжыг билигни чедип алгаш, башкы ажылывыска кызымак ажылдаар бис.

Төөгү факультединиң сөөлгү курузунда Тывадан 5 кижи өөренип турар бис. Мээң эштерим Аля Салчак, Римма Монгуш, Марина Хаваа, Люда Монгуш база чедишкинниг өөренип турар. 1981—1982 өөредилге чылында Красноярскиниң пединститудун Тывадан шупту 18 кижи дозар бис. Оларның аразында күш-культура факультединден Роберт Хомушку, Андрей Ойдуп, Ольга Сендажы, дашгыкы дылдыында Юрий Оюн, биогеография факультединден Аля Базыр дээш оон-даа өскелер бар.

Төөгү факультединиң доозукчу студентилери Тываның аңгы-аңгы школаларында күрүне практиказын эрттирип, бирги улдун төнгүже школаларда ажылдап турар бис. Мен Кызылдың № 3 школазында дүржулгалыг башкылар А. Батуринаның, А. К. Монгуштуң дузазы-биле башкы ажылывыга херек кырында өөренип, кичээлдерни эрттирип тур мен.

Ч. ООРЖАК.
Красноярскиниң педагогика институдунуң студентизи.

АК СЕТКИЛДИИ-БИЛЕ

«Амыдыралды ажыл каастаар» деп улус чугаалажыр болгай. Бо сөстерде хаңы утка сиңиккени билдингир. Бодунуң шилип алган мергежилиниң ажыы-биле ниитиделге ажыктыг ажылды ак сеткилдиг кылыры совет хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези, ат-алдарының херээ деп бистиң чурттуң Үндезин хоойлузунда быжыглап бижээнидээ таварылга эвес.

Мен бодумнуң төрээн совхозумга, Красноярскка сүтбараан фермазынга хөй чылдарда доктаамал ажылдап, багай эвес көргүзүглерни чедип ап келдим. Чаңгыс черге, чаңгыс ажылга үр ажылдаан турдум, арга-дуржулга бедиир болгай. Маңаа келгенимниң баштайгы үезинде фермаңың хоочун саанчылары боттарының мергежилиңге мени күзелдин-биле өөредип, байлак дүржулгазын дамчыдып берип, саанчының ажылынга өжүктирген. Ам бодум аныктариның дагдыкчызы болуп, база-ла ынчаар хоочунар дег, ажылдап чор мен. Күженишкинниерим халас барбааны өөрүнчүг. Мындыг чижек, бодунуң ажыл-ижчи амыдыралын мээң холумну дамчыштыр эгелээн комсомолчу Валентина Оюн ам мурнакчы саанчыларның аразында туруп, ай, квартал санында бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Ол сентябрьда сүт саар планын 101,1 хуу күүсеткен. Оон тос айларда көргүзүү база-ла багай эвес болган.

Черле ынчаш, ферма социалистиг чарышты дээштир организастап, түңнелин үргүлчү үндүрүп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар болгаш коллективте кижи бүрүзү кызымаккай ажылдап турар. Мурнакчы саанчы Эриксимаа Дома тос айларда бир инектен сүт саар планын 113,7 хуу күүсеткен. Ол талазы-биле мээң көргүзүүм 109,4 хуу болду.

Ажыл-агый тос айларда күрүнеге 715 тонна сүт садар планын 840 тонна кылдыр, азы 117 хуу күүсеткен. Ол дээрге бистиң коллективте кижи бүрүзүнүң ак сеткилдиг, кызымаккай ажылының түңнелидир.

Ферма бүгү ажылдарны механизастаан. Инектерни төрүдер салбыр, бызаларны өстүр азыраар профилакторий ажылдап турар. Амгы үеде ферма кыштаглаашкынга бүрүн белеткеглеп болгаш кышкы турлаавда чедип келген.

Инектерни ам рапс деп онзагай хоолулуг ногаан культура-биле база холуксаалыг чемнер-биле немей чемгерип тур бис. Оон түңнелинде млаңгыя сүттүң үскүрү дыка бөдип турар болгаш чамдыкта 5,7 хуу чеде бергизээр-дир. Ол ыяштан саалдарның деннели чайгыланыдан колдуунда кудулаваан.

Саанчыларның, кадарчыларның, бызаа ажаакчыларының ажылдаарынга таварымчалыг байдалдарны ферма тускан. Бисте кижи бүрүзү ажылдап кедер түскай хемби-биле хандыртынган. Коллектив быжыг найыралдыг, кижилер бүгү-ле чүвени коллективти-биле кылып, бот-боттарынга дузалажып чанчыккан.

Т. ООЮН,
Таңды районда «Революцияның чалбыжы» совхозта Красноярovка сүт-бараан фермазының саанчызы.

«Бодунуң шилип алганы, ниитилелге ажыктыг ажыл-чорудулганың талазы-биле ак сеткилдиг ажылдаары, күш-ажылдың сагылга-чурумун сагыры— ССРЭ-ниң күш-ажыл кылып шыдаар хамааты бүрүзүнүң хүлээлгези болгаш ат-алдарының херээ...»
(ССРЭ Конституциязының 60 чүүлүнден).

Чөөн-Хемчик районда «Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Ооржак Дажы-Намчал Совет Конституцияның хүнүн, өске бүгү малчын эш-өөрү-биле бир дөмей, бедик күш-ажылчы белектерлиг уткаан. Ол эрткен кыжын бодунга быжыглаан хоюн бүрүнү-биле кыш ажырган, төрүүр чүс баш хойга онааштыр 105 хураганны алган. Амгы үеде келир кышка хынамчалыг белеткенип алган, кажаазының септелгезин дооскан, малга четчир санныг мал чемин белеткээн.

ЭРЕС-ДИДИМ БОЛУР БИС

«Социалистиг Ада-чурттуң намгалаары ССРЭ хамаатызы бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези болур».
(ССРЭ Конституциязының 62 чүүлүнден).

Төрээн чуртунуң мурнунга шериг хүлээлгезин эрттирип, аңаа бараан болуру —хамаатты кижи бүрүзүнүң ыдыктыг херээ болур. Меңээ шак ындыг аас-кежии бүдүн чартык чыл мурнунда таварышкан. Кады келген эш-өөрүм өөлдар-биле шериг херээн чүткүлдүг өөренип, шериг техниканы камныг эдилээр болгаш кандыгдаа үеде эрес-дидим болур бис деп даңгырагладывыс.

Ол даңгыракка шынчы болбушаан меңээ бүзүрээн автомэшинаны камныг эдилеп, ону үрелиишинге таварыштырбадым. Баштайгы үелерде солдат чурттагланың чурумчыскаалдынга элээн бергедээн мен. Ам ол бергелер ажып эрттинген.

Г. ООРЖАК.

БОТТАНЫЫШКЫНДА

«ССРЭ хамаатылары кадыын намгалаар эргелиг»
(ССРЭ Конституциязының 42 чүүлүнден).

Медицинаның социалистиг принциптери ССРЭ-ниң чаа Конституциязында бүрүн долузу-биле илереттинген. Чонпуң кадыын камгалаар болгаш ону улам экижидер дээш-бистиң күрүневе доктаамал сагыш салып турар. Оон бир тодаргай чижээн бистиң № 2 уруглар поликлиниказындан көрүп болур. Мында чаштарның кадыын түс-түс участок эмчилери хайгааралга алган. Мээң харыылап турар участогум № 2. Ында 860 уруг бар. Оларның 60-ы бир хар чедир назылыг чаштар. Чамдыктарынга санаторияларга эмнелириниң халас путёкаларын берип турар.

Поликлиникага чаштарны хүлээп алырындан ажыда ада-иелерге лекцияларны номчуп, оларның-биле беседаны кылып, сүмелерни берип турар бис. Чамдык хүннерде график бүзүгаар чаштарның бажыңнарынга чедип, эмчи дузаламчызын кылырывыс чаңчыл болуп берген. Чоокта чаа № 7 школага «Школачыларның арыг-шевери болгаш таакпының кадыкшылга хораазы» деп лекцияны номчаан мен. Бо шыкаш өске-даа лекцияларны үенин байдалынга дүүштүр школачыларга кылып турар бис.

Дузалакчы сестрам Л. М. Белогорская. Ол участогунуң ажылын ханы билир. Чаштарның кадыын камгалаар херекке бүгү күжүн, билиин харам чокка бараалгадып чоруур. Делегейде чүгле бистиң чуртувус кижи дээш улуг сагыш салышкывыг. Ону ажы-төл аразында ажылдап, чурттан чораап көөрге магалыг-дыр. Бо дээрге кижилерниң кадыын камгалаар талазы-биле ССРЭ Конституциязының айыткан өндүр улуг соруулгаларының чайыпанчак боттанышкынының көскү херечиин-дир.

Г. КУУЛАР.
Кызыл хоорай.

ЭКИНИҢ КЫРЫНГА-ЛА ЭКИЖИИР

«Өг-бүле күрүненің намгалалында турар».
(ССРЭ Конституциязының 53 чүүлүнден).

Совхоз бүдүрүлгезинге хөй чылдарның дургузунда ажылдап келген болгаш ам-даа ажылдап чоруур де кижи мен. Колдуунда төрээн совхозумнуң мал ажылынга, хөй курузунда ойжулап ажылдавышаан, хөй уругларны бажун, өстүрүп келдим. Амгы үеде он уруглуг бис. Оларга ажылдаары ажылдап, өөренири өөренип чоруур, а ийи бичилери бодувустуң ес-бүлевисте доруглуп турар.

Колхоз, совхозтарның туруустунуп турганы, дайын сөөлүндеги кезек чылдарда амыдыралга зап-саап бергелер турулаан болбайн аан. Олар дээрге эрги феодалдыг Тыва үезиндеги ада-иелериниң бистерни азырап, өстүрүп чораанын ядыы-түренги үеге бодаарга, аңаа чүве турган болгай. Чүге дээрге Ада-чурттуң Улуг дайыны тинлелге-биле доозулгай соон дарый-ла Коммунистиг партия, Совет күрүне иелер болгаш чаштар дугайында ада ёзу-биле сагыш салып келгеп.

ССРЭ Конституциязын хүлээп алганының соонда хөй уруглуг иелер болгаш оларның ажы-төлүнүң дугайында сагыш салышкын улам улгатканы, уругларыг өг-бүлелерниң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнели улам бедээн. Мээң хөй ажы-төлүм ыйдыг магалыг үеде төрүттүнүп, өзүп келдилер. Хөй уругларыг дээш чингелделерни, акша дузаламчыларны ап, өөренирин уругларны күрүне долу хандырып, бичиилерин ясли-садтарга хүлээп ап турар-дыр.

Ам дээрге мырынай экинин кырынга-ла экинин улаар дээш мышкаш, бай-шыдалдыг чурттап, ажы-төлүвүс омак-хөглүг өзүп чорда-ла, иелер бистерге чаа-чаа чингелделерин тыпсып, дузаламчыларны көөрдедип турары бо-дур. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр уругларыг өг-бүлелерге күрүне дузаламчызын күштелдирер талазы-биле ийи чаа доктаал хүлээп алдынгай болгай.

Ол доктаалдарны ёзугаар ажылдап турар болгаш өөренип турар иелерге уруу бир хар четкиже бир айда 35-тен 50 рубль чедир төлевирлиг шөлээнин, уруу бир хар чартык четкиже төлевир чок немелде шөлээнин бээр-дир. Ажылдап ааш өөренип турар иелерге бирги уруун бөжүүрга 50 рубль, ийиги болгаш үшкү уруун бөжүүрга 100-100 рубль харыы угаа дузаламчы көргүзер. Оон ангыда 12 хар чедир назылыг ийи болгаш оон хөй уруглуг, ажылдап турар иелерге төлевирлиг 3 хүнүнүң немелде шөлээнин бээр, бот-иелериниң уруг бүрүзүнге ай санында пособие 20 рубль чедер.

Иелер болгаш чаштар дугайында бо бүгү сагыш салышкыны дээш партиявыска болгаш чазаавыска өөрүп четтирдинге.

А. ХҮРГҮЛ-ООЛ,
Улуг-Хем районда «Ак-Туруг» совхозтуң хойжузу.

КҮЗЕЛ-СОРУУВУС — ТАЙБЫҢ

Совет эрге-чагырганың баштайгы хүнериңден эгелээн бистиң башкывые болгаш баштыңчывые В. И. Ленин, Коммунистиг партия база Совет чазак делегейге тайбыңны камгалап, быжыглаарынче кичээнгейин салып, бо талазы-биле кайгамчык улуг ажылдарны чоруткан, ол ажыл ам-даа уламчылап турар.

Тайбың — аас-кежии, омак-хөглүг, бай-байлак аймыралдеп чүвени кижи бүрүзү билир. Бүгү-ле эки чүүдүн үндезини тайбың. Ынчангаш СЭКП-ниң XXVI съездизин тайбыңны быжыглаары, дүнкүүрлүг чорукту чавырыылдырары, боо-чепсеекти эңдере будурерин болдурбазы дээш демиселди күштелдирер сорулганы салган. Агрессчи империалистиг күштер делегейде дүшкүүрлүг чорукту өөскүдүп турарындан байдал парыдан турар. СЭКП-ниң ол даштыкы политиказын бүгү совет кижилер-биле бир дөмей чүректиң ханызындан деткип турар мен.

Каттыжкан Национал Организациязының Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга СЭКП ТК-ның Политбюро иежиңүү. ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизинге хөгжудуп сайзыраткан тайбыгга ынакшылдыг ленинчи даштыкы политиктиг угланыышкынны тодаргай чугаалаан. Ядролут халапты болдурбазының дугайында Декларацияны Кол Ассамблея хүлээп алырының талазы-биле Совет Эвилелиниң саналын сессияга ол санналдаан. Бо үнелиг саналды дыка хөй чурттарның парлалгазы болгаш хөй-ниити ажылдакчылары бир эп-сеткилдиг деткин, дайын айылы кажангызындан-даа артык улгадып турар үеде эң чугула хемчег кылдыр санап турар. Тайбыгга ынакшылдыг бурунгаар дешпилгелиг кижилер-биле бир дөмей дайынның орт-халавы болбазын дээш канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг сананалды деткип турар мен.

Совет Эвилелиниң фашистиг Германия оор ёзу-биле 1941 чылдың июнь 22-де халдаан. Араатанзаан дайынны чыыча шаврынга тыва араттарның ооллар, кыстары киржип, интернационалчы хүлээлгезин күүсеткен.

Бо болза делегейде эң-не улуг когарааллыг, өлүм-чидимниг, үргедекчи, үптекчи дайын болгай. Ол бүгүнү ийи караам-биле көрдүм, дайынның халавын чүге дегнээр боор! Ынчангаш кижи төрелгетеннің төөгүзүнге шак ындыг бужар-бак чорук кажандаа болбазын деп күзеп, йөрээп чоруур кижи мен.

ССРЭ тайбыңның, ленинчи политиказын чайгылыын чок чорудуп, улустарның аймыл чок чоруун быжыглаар болгаш хөй-ниити ажылдакчыларны бир эп-сеткилдиг деткин, дайын айылы кажангызындан-даа артык улгадып турар үеде эң чугула хемчег кылдыр санап турар. Тайбыгга ынакшылдыг бурунгаар дешпилгелиг кижилер-биле бир дөмей дайынның орт-халавы болбазын дээш канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг сананалды деткип турар мен.

Совет Эвилелиниң фашистиг Германия оор ёзу-биле 1941 чылдың июнь 22-де халдаан. Араатанзаан дайынны чыыча шаврынга тыва араттарның ооллар, кыстары киржип, интернационалчы хүлээлгезин күүсеткен.

Бо болза делегейде эң-не

1-ий ДЕЛЕГЕЙ: ИЙИ АНГЫ АМЫДЫРАЛ

ЧОН ДУГАЙЫНДА ЧААГАЙ САГЫШ САЛЫЫШКЫН

Совет кижилерниң амыдырал байдалдарын соксаал чокка экижидерин ССРЭ Конституциязы магадылап турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы он бирги беш чылда болгаш сезеп чылдарда ниитизи-биле социал--экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезиниң программазы чонның чаагай чоруунуң дугайында партияның ленинчи сагыш салыышкынының база бир чаа илерели болуп турар. Ол өндүр-чаагай программаның канчаар боттанып турар дугайын СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып турар.

АЖЫЛДААРЫНГА ААЖОК ТААРЫШКАН

Молдавияның Бендерде торгу комбинадының профвилел организациязы күш-ажыл кижизиниң дугайында сагыш салыышкыны келээде кол кичээнгейге турар кылдыр бодунуң ажылын ынчалдыр тургускан. Комбинаттың социал хөгжүлдезиниң планы улуг, ооң күүселдезии профвилели шыңгыы хайгаарап турар. Бо чылын социал-культура хемчегдерингe 400 мун ажыг рубльди берген. Оларның дугайында доктаамал сагыш салыышкынынга сорук киргеп ажыл-ишчилер тергиин шынарлыг улам хөй продукцияны бүдүрерин күзеп турар. Сес айлар дургузунда пландан ажыр 250 ажыт мун метр бедик шынарлыг торгу постерни бүдүрүп үндүрген.

Администрация болгаш профвилели кижилерниң ажылдаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче улуг кичээнгейни салып турар. Комбинаттың пиити чуртталга черлеринде чүс-чүс аныяк ажылчыннэр чурттап турар болгаш оларның дыштанырынга база эптиг байдалды тургузуп берген.

ЧУРУКТА: ажылчын кыстар Валентина Алексеева, Людмила Урсу, Елена Гаджилова, Ольга Харуца олар дыштанылга кежээзи эрттирерингe «Касамареи» («Хүндүлүг аалчыларга өрээлди») белеткеп турлар.

А. Симановскийниң фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ШАЛЫПЧЫ АЖЫЛДААНЫ ДЭЭШ

Машина-биле сүт саалдазының мастери О. Иразованың, чолаачы Н. Пугачевтуң, иогаа ажаанчызы Е. Крыловаңың болгаш социалистиг чарыштың өске-даа мурнакчыларының өг-бүлелери Ленинград областың Тоснода «Ленсоветовский» совхозка тутка чүс квартиралыг бажыңның баштайгы чурттакчылары болган. Ол шалыпчылар бүдүрүлгени хөгжүдеринге улуг салыышкының киргенин барымдаалаш, оларга чаагайжыткан чаа бажыңдан квартираларны бөөр дугайында шиитпир хүлээп алдынган.

ЗУРАБЯННЫҢ ӨГ-БҮЛЕЗИНИҢ ДИПЛОМНАРЫ

Өг-бүлезиниң кежигүннериниң дээди эртемниң дугайында он бир дипломнар — Арменияның Бердаван суурунда колхозтуң организакчыларының бирээзи, күш-ажылдың хөөчүну Агаса Зурабяның онза чоргааралының демдээ болуп турар. Он бир дипломнарга база бир диплом чоокта чаа немешкен — оглунуң оглу Тигран Арменияның көдээ ажыл-агый институдун дооскаш, агрономнуң тускай дээди эртемин чедип алган болгаш төрээн суурунга эвп келген.

А. Зурабяның уруглары болгаш оларның ажы-төлү ам башкылар, инженерлер, экономистер болган, а оглу Саркис медицина эртемнериниң кандидады деп эртем чадазын чедип алган.

— Ажы-төлүвүстүң бедик эртем-билии дээш Совет эргечагыргага чүрээвистиң ханызындан өөрүп четтиргенивисти илергейлеп турар бис. Хостуг күш-ажылды кылырынга, өөренирингe, бүгү талалыг чогаадылгага кызыгаар чок аргаларны чогум-на Совет эргечагырга, ССРЭ Конституциязы совет кижилерге ажыдын берген болгай — деп, А. Зурабян чүгаалап турар. Номчуурунга болгаш бижирингe ол чүгле 28 харлыында өөренип алган. Совет кижилериң өөренир эргезин ССРЭ Конституциязы хандырып берген.

Г. ГАЛУСТЯН.

Ереван.

Австралия. Тайбың дээш Софияга улустарның Бүгү делегей парламентизиниң хүлээп алдынган кыйгырыгының адаанга миллион ат салыышкынары чыыр сорулганы Австралияның тайбың комитеди бодунуң мурнунга салган.

ЧУРУКТА: АКШ-тың өөскүдүп үндүргени боо-чепеекти эңдере бүдүрер чорукка удур, нейтроннуг бомбаны бүдүрерингe удур пдепкейлиг демонсежирнинче тайбың талаалакчыларың кыйгырган плакаттарны комитеттиң кежигүннери Сиднейде штаб-квартиразында белеткеп турлар.

АДН—СЭТА-ның фотозу.

ЧОНГА УДУР ШААЖЫЛАЛДАР

САН-ХОССЕ. (СЭТА). Гватемалада шериглер болгаш шеригзиткен барыын үзелдиг болуктериниң дээрбечилери чонга удур өлүрүкчү шаажылалдарны улам күштелдирген. Информация агентилелдериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, дүрюк диктатөржу Лукас Гарсианың дорт айтышкыны-биле түгле сөөлгү ийи хүнниң дургузунда безин Гватемалага 70 хире кижини өлүргеп.

Чурттуң пайысылалында «Сан-Маркос» деп университеттиң ректору Марио Дари Ривера чоокта чаа медеглел кылган болгаш чонгун деңшидегиг төлээлекчилерине удур өлүрүкчү үүлгедиглерни эрге-чагыргалар болгаш оларның ыдалааны барыын үзелдиг күштер университеттиң профессорларынга болгаш башкыларынга удур дерзин үүлгелиглерни улам күштелдирген. Он ажыг профессорларны болгаш башкыларны шаажылап өлүргеп.

Хой башкыдан Гватемалада даштыкы чурттарже дезип чорун турарын Дари Ривера дыңнатkан. Сөөлгү үш айлар дургузунда безин чурттан дээди школаларның 140 башкылары дезип чоруткан.

МЕХИКО. (СЭТА). Сутъяте хемнин Гватемала-биле кызыгаарлашкан эриинге араатанзыг ёзу-биле өлүрткен 20 кижиниң мага-боттарын Мексиканың полициязы тыпкан. Ол кижилерни Гватемаланың шеригleри болгаш каргыс шагдаалары дерзин ёзу-биле өлүргеп, хемче кирер октанкан дугайында тодаргай барымдаалар бар деп, «Уно мас уно» солун бижээн.

ЧЕМ ӨРТЭЭ ААРТААН

РИМ. (СЭТА). Италияда аъш-чем бараанларының өртектерин үргүлүү үлгадып турар. Бо чылдың түгле 8 айларында безин аъш-чем продуктуларының өртектерин эртken чылдың ол үези-биле дөңнээргe 16,5 хуу аартаанын көдээ ажыл-агында байдалды шинчилээр институт дыңнаткан.

Аъш-чем бараанларының өртектериниң Италияда доктаамал бедиинкини — ажылчы чонларның амыдыралынга аар үржүктарлыг болуп турар. Чуртта капиталистиг системаның халаптыг үржүктарының түңнелинде аъш-чем болгаш үлетпүр бараанларының өртектериниң үргүлүү өзүп турарын Италияның деңшилгелиг парлалгазы бижип турар.

СТУДЕНТИЛЕРНИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ГУАЯКИЛЬ. (СЭТА). Сальвадорда чонга удур дерзин Дуартениң өлүрүкчү хүнтаазыбиле дипломаттыг харылзаалары үзеринче Гуаякильдиң күрүне университединиң башкылары болгаш студентилери чазакты кыйгырган.

Сальвадорда фашистиг хунта америк империалистерниң шериг, экономиктиг дузалам-ыяынга даянмышаан, чурттуң 30 мун ажыг чурттакчыларын түгле бүдүн чартык чылдың дургузунда кырып алгаанын башкыларын болгаш студентилериң чарлаан мелегелинде айыткан. Өлүрткеннериниң арааныда хөй кыргаанар, хөрөзжеңнер, бичии чаштар бар. Фашистиг хунтаның дужаалын ёзугаар чурттуң хөй университеттерин хаан каапкан. Чүе-чүс студентилерни түдүп хоруудаан болгаш хидинчектеп турар.

Капиталистиг делегейде

ХООЧУРААН ААРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. Ажыл чок чоруктуң улам-на невүдээни, федералдыг бюджеттиң чарыгдалының улгатканы, банкыларның хуу-биле хөй кончаа алыры — америк экономиканың хоочураан аарыглары болуп турар. «Уортон экэнометрикс» деп шинчилел организацияның специалистериниң белетизээ илеткелде ол дугайын айытkан. Федералдыг бюджеттин чарыгдалын болгаш акпа-хөрөнгилерни киирип алырын дүүштүрер, банкыларның кедергей бедик хуу-биле конгаа алырын шеглээр дугайында администрациязы күүседип шыдаар шинээ чок деп, специалистер санап турар.

Президент Рейганның чарлааны «экономиканы кадыкшыдарының» программазының чогенчии ам улам-на илдең ыларган деп, организацияның удуртукчузу, Пенсильвания университединиң профессору Л. Клейн медеглээн.

Улуг капиталга чүдүүшкүн

ТОКИО. Эрге-чагырганың планнап турары «административтиг реформалар» чүгле улуг капиталдың эрге-ажыктарынга бараан болуп, ажылчы чоннарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга удур утланган хемчегдер болур деп, Японияның Социалистиг партиязының Төп күүсекчи комитединиң даргазы И. Асуката парламентиге медеглээп.

Соцпал хандырылгага чарыгдалдарны сан-хөөнү «кадыкшыдар» деп чылдак-биле кызырарын Японияның чаза база планнап турар. Чаактың ол планы японнарның амыдыралчы эрге-ажыктарынга дорт согуушкун болуп турарын ол айытkан. Ажылчы чоннарның хереглеглерин хандырарынга көрдүнген акпа-хөрөнгилерни чазак кызырбышаан.

Эрге-шөлээ, ажыл чок, ядыы-түреңги байдалда

БРЮССЕЛЬ. «Ниити рынок» чурттарында кижилерниң ажыл чок артар чоруу соксаал чокка көөдеп турар апарган. 1981 чылдың ниитинде ЕЭН-ниң тос чурттарынга (Грецияны санаваска) ажыл чок кижилерниң саны 9.135.700 чедип, 32,8 хуу көөдээн.

Европаның экономиктиг ниитилежилгезиниң тускай сан-түңнерин ёзугаар алырга, амгы үеде ЕЭН-ниң кежигүнү чурттарның ажыл-ла кылып шыдаар чонунуң 8,3 хуузу ажыл чок боон, херөзжеңнер ортузунда ажыл чокталыышкыны ортумак көргүзүттен ажыг, 9,4 хуу чеде берген. Бо талазы-биле ийи көргүзүтте ең кудараачыг рекордтарны Бельгия чедип алган.Ында ажыл чокталыышкынының ең бедик ниити деңнели 12,6 хуу четкен болгаш херөзжеңнер ортузунда ажыл чокталыышкынының хуузу —19,1 хуу боон турар.

Бо чылдың түгле август айының иштинде безин ЕЭН-ниң чурттарында «артык кижилерниң» саны 200 мун кижиге немешкен.

* * *

ТОКИО. Япон ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның таварыкып турар халаптыг түүлдери төлевириг шөлээниң ең-не эвээш, кысказы болгаш ажыл хүнүнүң улам немежин турары болур. Японияның Күш-ажыл министерствозунуң кылганы тускай шинчилел ажылынның түңнелдери ол дугайын бадыткап турар. Күштүг дээш профвилел организацияларының түрүп турары улуг-улуг бүдүрүлге черлеринiң ээлери эрткен чылын бодунуң ажылчыннарынга түгле 9 хүнүнүң төлевирлиг шөлээнин берген боон турарын ол түңнелдер көргускен.

Хынаттынган 20 компаниязарының түгле чангызында заводтарга болгаш фабрикаларга ажылчыннар беш ажыл хүнүнүг неделяда ажылдап турары хынапда үезинде илерээн. Хынаттынган-на бүгү бүдүрүлге черлеринде ажыл неделязының узаттынганы көзүлген.

* * *

ЛОНДОН. Британ ортулуктарының бир миллион ажыг чурттакчылары олурар орансава чок боон турар. Бажыңбалгат чок кижилерниң дугаринда айтырыг талазы-биле ажылдап турар «Шелтер» деп британ хөй-ниитин организациязы ынды түңнеди кылган. Түгле Уэльсте безин 55 мун өг-бүле чурттаар чер чок, а олар 1983 чылга чедир ниитеден ажыг катап көөдөрин ол организация дыңнаткан.

Уэльсте чурттаар бажыңбалгат чок боон турарының кол-ла чылдаганы социал хереглелдерингe, ооң-биле кады чурттаар бажың-балгат тудуунга күрүеден акпа түскайаарын кызырар дугайында консерваторларның чазаанның моон сонгаардаа кызырар чоруу Каттышкан Штаттарда ядыы-түреңги кижилерниң санының улам новүдээрин болдурары шуут билдингир-дир деп, ол комитеттиң дарлазы Долорес Девис-Вонг чүгаалаан.

(СЭТА).

БҮГҮ-ЛЕ ЧҮВЕНИ АЖЫЛЧЫН КИЖИГЕ

«Хамаатыларның эргелериниң болгаш хосталгаларының калбарыышкынын, социал-экономиктиг болгаш культура хөгжүлдезиниң программаларының күүселдезиниң хемчээли-биле оларның амыдыралының байдалдарын соксаал чокка экижидерин социалистиг тургузуг хандырып турар».

(ССРЭ Конституциязындан).

Ростовта «Ростовэнерго» эргелелинде профвилел активчилери ажылдакчыларның өг-бүлелериниң кежигүннериниң кадыкшылынын дугайында сагыш салыышкынны илергейлеп турар. Оларның инициативазын ёзугаар иелерге болгаш бичии уругларга салбырны бүдүрүлгенин санаторий - профилакторийинге ажыткан. Бичии уругларны санаторийге эмнээринге бүгү чагырганы ында ам бүрүн хандырып турар.

Чаа салбырны ажыдар дугайында саналды бүдүрүлгениң администрациязы болгаш профвилел өбөму деткээн. Бажыңнарны болгаш өрээлдерни эде дериирингe немелде штаттарны тургузарынга акпа-хөрөнгилерни үндүрүп берген. Бичии уругларлыг иелерге эмнелге дузаламчызын бедик деңнелге көргүзерин кадык камгалалының область килдизи хандырган. Барык бүгү адырлар айны-биле специалистер ам санаторий-профилакторийде ажылдап турар.

Энергетиктерниң күжү-биле санатории - профилакторийниң девискээрин погаан парк кылдыр сайзыратkан.

(СЭТА).

УРУГЛАРЫНЫҢ УРУГЛАРЫ СТУДЕНТИЛЕР БОЛГАН

Молдавияның Шестачи суурунуң ортумак школазынга ажыл кичээдди Антонович болгаш ооң кадайы эрттирген. Олар — профессионал башкылар эвес, а колхозчу пенсионерлер. ССРЭ Конституциязы совет кижилерге чүүү бергенин база чүүү хандырып турарын олар өг-бүлезиниң амыдыралының чижээнден солун кылдыр чугаалап бергеннер.

Антоновичиниң өг-бүлези он беш уругларны өстүрген болгаш кижизиткен. Оларның уругларының ажы-төлү — он ийи кижи. Риганың хамзаты ужар түүлдүң инженерлерин белеткээр институдуна диплом ажылын хамгалаарынга белеткеп турар оглу Иустейден ооң ада-иези чоокта чаа чагаа алган. Дипломну хамгалап алган соонда Шестачиде бажыңынга каш хонук чурттаарын ол биилээн. Совет садыгның Ленинград институдунуң доссукчузу Мария ол үеде база чедип келир. Оргеевскиниң педучилищезиниң сургуулу Прасковья болгаш Кишиневтүң педагогика институдунуң студентизи Лукерья олар боттарының эки өөредилгезиниң дугайында база дыңнатканнар. А Антоновичилериниң уруунуң уруу Зина ам студент болган.

Өг-бүлезиниң фото-чүвүктар альбомуун, уруглары болгаш ажы-төлүүң уруглары өөренип турар школадан макталга бижиктерин, дээди өөредилге черлеринден өөрүп четтиришкинерин Петр Михайлович школачыларга соңуургадып көргускен.

— Кадайым болгаш мен бодум бүгү назыда ажылдап келдивис. Ам пенсиялыг бис. Ажы-төлүвүстү кижизидеринге күрүне биске дузалаан, халас өөредилге-биле хандырган. Бодап-даа көрүңдеэн: он беш уругларывыстың он бири дээди болгаш тускай ортумак эртемни чедип алган. Оларның шупгузу күрүне стипендиязын ап, каникулдар үезинде чингелделиг путевкалар-биле барып, кээп дыштанып турганнар—деп, ол улуг өөрүшкү-биле чугаалаан.

В. НОВОСАДЮК.

Кишинёв.

АЖЫЛЧЫННАР ХООРАЙЫ

Болгария Улус Республикада Сливенни болгар ажылчын аңгының кавайы, револючуларның хоорайы деп адаар. Болгарияга пөстаавы үлетпүрүүң хөгжүлдезиниң эгези болуу берген баштайгы пөстаавы фабриказы барык бүдүн чартык чүс чыл мурнунда анда тыптып келген.

Улусчу эргечагырганың чылдарында Сливен таныттынмас апарган. Хоорайның улус Советинин, номчулга залдарлыг библиотекаңын, театрының улуг бажыңнары бедип үнген. Хоорайның кыдыг черлери база чаартынган. Чурумалдыг Көк-Даштар даанын баарында амгы үениң чурттаалга комплекстери туттунган. Сөөлгү он чылдарда тыптын келген күчүлүг бүдүрүлгелер хоорайның алдары апарган.

ЧУРУКТА: Сливенниң дал ортузунда.

БТА—СЭТА-ның фотозу.

ПРАГАГА ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАР БОЛГАН

ЧКП ТК-ның Чиңгине секретары Г. Гусак баштаан Чехословакияның Компартиязының төлөөлекчилериниң болган ПКП-ниң Чиңгине секретары А. Куньял баштаан Португал компартияның делегациязының аразынга Прагага чугаалажыышкыннар болган.

Португал коммунистериниң интернационалчы принципиалдыг политиказынга Г. Гусак бедик үнелээшкинин берген. Ажылчы чоннарның эргелери дээш, Апрель революциязының чедиишкиниерин камгалаар дээш Португал компартияның демисели-биле акы-дуңмалышкы эп-сеткил каттыштырылгазын Чехословакияның коммунистериниң, чонунуң өмүнээзивден ол илергейлеэн.

(СЭТА).

АЖЫЛ ЧОК АРТАР

ЛОНДОН. (СЭТА). Великобританиялың судноолар компаниязарының 5 мун хире ажылчыннарын болгаш албан-хаакчыларын бо чылдың төнчүзүндe ажылдан үндүрер деп турар. Ол дугайын Англиялың судноолар хереглитенериниң чиңгине чөвүлелиниң парлаан илеткелиндe айытkан.

Ирландия. Британ чазактың Ольстерде дерилээшкинерингe удурланыышкынның масспалыг чыскаалы Дублинге болган. Британ империализмниң Соңгу Ирландияда кеминг үүлгедиишкинерин ооң киржикчилери шиитпирлеп буруу шаан. Лонг Кештиң концлагеринде хоруудаттырганнарының политика талазы-биле хоруудаттырганнар кылдыр көөрүн негээн.

ЧУРУКТА: чыскаалдың киржикчилери ирланд найысылалдың кудумчуларында.

В. Троицкийниң фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

АМЫДЫРАЛ ДИРИГ НОМУ— АЛДЫН ХООЙЛУ ХЕРЕЛИНГЕ...

ЧУРТТАЛГАВЫС КААС-ШИНИК

Алдын күстүң магалыг, чылыг бир-ле дыштанып хүнү чүве. Кобальтылыг Хову-Аксының делгем, хөнү кудумчуларынга базып чорааш, ындамында картофель каскан кижилерни бо-ла көөр бис. Совет кижилерниң амыдырал-чурттал-газы бөгүнгүзүнден даартагызы улам экижип турар. Көдээниң чурттакчы чонунуң хөй кезии хоойлуда айтыканы-биле өй-чижектиг малмаганыг, дузалал ажыл-агыйлыг. Тодуг-догаа, каас-шиник амыдырап-чурттаарынга ол база-ла улуг идиглиг.

Подгорная даэр узун кудумчунуң ортаа үезинде огородта «Тыва кобальт» комбинаттың улуг машиналар башкарыкчызы, хоочун механизатор Михаил Канчыыр-оолович Темир-оол болгаш оон кадайы эмнелгеде дуржулгалыг повар Валентина Чүлдүмовна олар бүдүн өг-бүлези-биле делгем шөлде чаагай үнген картофельди демниг ажаап, хей-аттыг омак-хөглүг ажылдаан турганнар...

Олардан беш харлыг Женя база кежээкей болган. Шаабиле дуза кадып, ол-бо халып-ла турар, чаптанчыы кончуг! Ачазы:

— Мээң оглум кедизинде барып ажылчын болур, көөрдээ снлер — дээш, эргеледип, хүлүмзүрүп турду.

Ажылчын өг-бүлениң боттарының иогаа шөлүнде хостуг шагын ажылгап, ажылдап турарын магадап, эргилдир бодап чорааш Л. И. Брежневтиң номундан мындыг үүлдү чайгаар сактып келдим: «Совет кижилерниң чурттап болгаш ажылдап турар байдалдары доктаамал экижип турар. Даартагы хүнү дээш дүвүреп мунгараар, ажыл чок артарындан, медицина дузаламчызы албайн баарындан, чурттаар оран-сава чок артарындан коргуушкун совет хамаатызы кижиниң сагыжынга-даа кирбес. Оон эргелерин, эргеажыктарын инитилел камгалап, оон хамааты болгаш кижизиг мөзүүн камгалап турарэ. Оон шынын бистиң бөгүнгү амыдыралывыс бадыткап турары бо. Аңаа чамдык чижектерни бистиң суурнуң амыдыралындан-на көрүп болур. Кобальтылыг Хову-Аксы ажылчын суурнуң эң-не хоочун чурттакчыларының бирээзи Кенден болгаш Санчымаа Хертектериин өг-бүлези күш-ажылга кончуг ынак, бижыг эп-найралдыг. Олардың уруглары школага үргүлүү арыг-шевергин келгилээр. Башкыларның талазындан чуруму, өөредилгези кошкаан деп хомудалдар чок.

Бо дээрге өг-бүледе эң баштайгы кижизидикчилер болур ада-иеден урулларның алган төлептиг чаагай кижизидилгези-дир. Топтуг ажыл-чаңы, ада-иениң үлегер-чижээ, урулларга база-ла эки салдарны чедиргени ол. Хертектер өг-бүлезиинге беш кысты өстүрүп, кижизиткеннер. «Кижи болуру чажыдан, аът болуру кулунундан» деп үлегер чугаада ышкаш оларның ажы-төлү төлептиг кижилер боон өзүп келген. Улуг уруу Лиза — школада башкы, Лора — уруглар эмчизи, Анна — Омскиде политехниктиг институтта, келир үениң типография инженери, Люба — Томскиде электронныг физика институдунда өөренип киргеи, эң хеймери Лида — Хову-Аксының № 2 ортумак школазының 8-ки классында тергиин эки өөренип турар.

Кенден боду он алды харлыг бичии оолак турган. Ойнаа алдын уургайынга күш-ажылчы оруун эгелээш, ам кобальтылыг комбинаттың ажылчыны болуп, сөөлгү чылдарда чер өрүмнээр мастерге чедир дөртен ажыг чыл ажылдаан, ол үениң дургузунда чазактың бедик шаңналдары Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүледдиң Демдээ» орденнер, хүндүлел бижиктер-биле хөй удаа шаңнаткан. Ол ам пенсионер, ынчалза-даа ажыл-иштен салдынмаан. Хөй урулариың иези Санчымаа база-ла пенсиялап алгаш, урулларының урулларын карактап, кижизидип чоруур.

Бир ырда ырлажып турары мшкаш, бистиң улуг чаагай Совет Төрээн чуртувуста: Кырганнар каяа-даа хүндүлүг, Кыстар, оолдар кирер чери муң чок — деп чүвени бо Хертектериниң өг-бүлезинден-не көрүп болур.

О. КОРОДА.
Танды район.

ХООЙЛУМ ТУРДА...

Коммунистиг партияның күүрү-биле
Хоойлум чурттап, ижин кылып хөделбишаан...
Чылдар эртип, салгал дамчып, ыраан тудум
Чырыы дендеп, шынныы шүглүп, тиилеп чоруур.
Чурттаалгамның үндезини, үнези-даа
Шуптузу-ла одуруглай бижиттинип,
Делегейге адым-сураам алдаржыдып,
Деңнелге чок буянныымны сөглеп чоруур.
Чединместеп, эгин элеп, хырын аштап,
Черлер кезип, ажыл дилеп кыштавас мен.
Аарып-аржаш, кырып-чөнзэш, чөгел танып,
Ажыым чок деп муңгаралга алыспас мен.
«Ат-ла болдум, чурттаар чөр чок канчаар мен?» деп,
Айтырыгны бодумга мен салдынмас мен.
Кижилерге ыйаладып базындырып,
«Хилинчээмниң улуун аар» деп карганмас мен.
Өскележир, сеен-язы ылгай көржүр,
Өжээнзирек, чөңгээзирек чаңчылым чок.
«Эртем-билиг чедип алыр арга чок» деп,
Эктим кызып, бажым тудуп олурбас мен.
Ажыл кылып, мергежээним будурүлгем
Алыс барып хагдынар деп сагынмас мен.
Ада-чуртум өске чуртче күжүн дегеп.
Айыыл-халап үндүрер деп дүжевес мен!
Хүнүм—чырык, дээрим— аяс, черим—чараш,
Күзелим дег, мөңге часна чечектелир!
Алдын Хоойлум мөнгэ берген ачызы ол,
Амыр тайбың номналының күүзүү ол!
Алдын Хоойлум—камгалаичым, көгээрелим,
Аксым-кежиин шаңнап турар сагыкчым ол!
Алдын Хоойлум—эргелерим берикчизи,
Албан күүскээр хүлээлгемниң дагзыкчызы.
Хоойлум турда, күрүнемни башкаржыр мен,
Хоор чонга бараан болуп чолугар мен.
Хоойлум турда, кажан-даа бол, оруум ажын,
Хостуг болгаш чогаадыкчы хамааты мен.
Хоойлум турда, каяа-даа бол, чоргаар болгаш
Хоойлум—күштүг, билиим—бедик, эргем—улуг!

Олег СУВАКПИТ.

Чурукта шак бо бичии чаштарны топтап көрүнер-даан. Оларның арын-шырайында муңгаралдын, коргуушкуннуң хензиг-даа демдээ чок. Өөрүшкү, оюн-хөг, эш-өөр!

Совет чаштарның амыдырал-чурттал-газы хүн бүлген тудум-на улам чечектелип орар. Оларның хөглүг чаагай чурттал-газын бо чуруктан-на көрүп болур. Оюн — бичии уругларның тывынгыр-сагынгыр болурунга, эш-өөрүн хандыр билип ап, эп-найралдыг болурунга дузалаар. Бистиң аас-кежиктиг чаштарывыс совет Конституциянын алдын херелдериниң адаанда чаг иштинде бүүрек дег» оюн-хөглүг, эп-найралдыг өзүп. доругуп орарлар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ХАМААТЫНЫҢ СӨЗҮ

Совет чуртум
Чоргаар эзэзи—Хамааты мен.
Хостуг эргем
Хоойлумда бижиттинген.
Найымдан-на
Назы дөгүп чөнүгүже,
Салым-чолум —
Сагыш салган хайгаралда
Ажыл бары —
Амыдырал каазы дээр мен.
Эртем турда,
Ээзир ышкаш хостуг-даа-дыр.
Амыр-дыжын —
Алыс серген кадыкшылым,
Зштиг-өөрүүм —
Зннежиг чок күжүм чүве.
Бүзүрелдиг,
Бүрүн эрге менде бар дээш,
Тамчыктанып,
Таалап оруп шыдавас мен.
Аймак чонум
Ада-чуртум нүүрү дээш,
Күүседир
Хүлээлгем-не кайы кевей.
Аал-оран,
Ажы-төлден эгелээштиң
Хамык чүүлге
Харыысалгам ыдык. бедик.
Коллективке,
Коммунистиг нинтилелге,
Хөрек апаар
Хензиг үлүүм кадып чор мен.
Бембүрзэктиң
Бөгүн, даарта салымын-даа
Камгалаары —
Хамааты мээң хүлээлгем-дир.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

БИЧИИ ООЛДУҢ САЛЫМ-ЧОЛУ

Кижилерниң амы-хууда салым-хуузу кандыг-даа боор. Ынчалза-даа бистиң чуртта хамааты бүрүзү-ле алдын Хоойлуңуң чырык, чылыг херелиге бүргеткен омак-хөглүг чурттап, ажылдап чоруур. Карактары көзүлбес-даа болза, Совет Конституциянын ачызында чонунга бараан боон Совет кижилериниң ачызында чонунга бараан боон ыраажы, хөгжүмчү болу берген бичии оолдуң салым-чолун автор К. Черлиг-оол «Өөрүшкүге чалаттынган» деп тоожузунда бижип турар. Оон үзүндүнү парладывыс.

Агар-акпас Бора-Хөлдү,
Ай-ла көрбес караамайны.
Чылар-чылбас Бора-Хөлдү,
Чырык көрбес караамайны.
(Шээнда Хемчикке чурттап чораан караа көзүлбес хөгжүмчү Дембилдейниң ырызы).

I

ШОРААН анай-кара чажындан-на чырык көрбээн. Даэрниң көгүн, сылдыстарның түгүржүгүн, кыстарның карак базарын, чечектериин түмен чүзүн өнөрин ылгавас кылдыр улуг човулаң ону төрүттүүшүнүң ай четпээиде боогдан каан.

Бичии оол үнгезе-үнгезе, бир хүн эргинии артай берген. Чиңгениң сырыны эстеп келгеш, үнген чораан оолдуң караан дуглап турган бажының дүктерин кыдыныче эде суйбаккап. Чылыг херел, чылбай сырын хаваан эргеледиптерге, бичии оол өрү көрген. Хүнүүн шонуу өрүтен дээп турарын чаш первилер медередиккеин ол ыйнаан. Шораан ол билдинмес күштерин дилегинии, хөлдарын өрү кедүрүп, карбаңнадып орган. Оолдуң иези Часкалмаа сактырга, оолдуң карактары хенертен көстүр апарган ышкаш болган. Ол бодалдан пе көжүй хонуп, кезек када саап орган инээнин эмиглерин бээин сала каапкан.

Демир-хуунга «саар-саар» кыдыр дагжап турган чинге ыят чиде хона бөөрге, Шораан ол үтке бажын эргилдирип келген.

— Оглум...— дээш, не мөөрей-ле берген. Хумунда сүдүн тө октапкаш, тура халаап, оглуң барып так кужактапкан.

— Ачаазы, оглувус көрүп келди! Өдек бажында өшкү эмзирип орган ашаанче ол маңнап-ла каан.

— Оглувустуң ийи караа ылап-ла имиртинейиин көрүп келдилер. Мени көрүп каап уткуй үнген олурду! Ол медээ Базырны база-ла сөглээр ажок өөртүнкен. Чылыг аржаанны олче дамдыладыпкан чүве дег, хан дамырлары чымыртканы берген. Барык мырынай-ла тын тынмайн, ол аксын ашкан.

— Кайчаң?! Экиин аа!!! Уваа?!

Ол оожум тургаш, кадайының бажын чыттап каан.

Аныяк не ол чыттаашкынпардан чаштальп келген карактарындан хөй-ле чүвени бодай каапкан: «Чангыс оол боорда, согур чүве төрүп берген, кончуумну деп, бодумну хинчектеп чордум. Ам ол-дур, көрдүң бе, аврыг аштальп, човулаң чоттулар чоор. Өрш-шээ!»

Аныяк ада оожум эккеш, аал кедээзинде дагларже углай тейлээш, узуң сегелип чаш төлүүнүң хаваанга чедиргеш, топтуг чугаалаан:

— Аа, өршээ экиин! Кижиниң аксының-кежии, салымхуузу турар-ла ыйнаан. Бар че, удуй берди көрдүң бе, караанын кирбии бээин ышкаш чыдыр. Ол дүжүүде каттырары ол боор.

Чылыг херел, чымчак салгын шынап-ла дом-на болгай. Оларның салдарындан нервилер серген турган болбайн аан. Чаш чүве шынап-ла хүлүмзүрүп чыткан...

II

АДА-ИЕ куруг черге өөрүп турган болганнар, Чаш оолдуң караа ол хевээр ажыбаан. Караа көзүлбес болган дээрден башка, оон алыс кадыы хөлчок эки өзүп олурган. Ол изиг суугунуң чалынындан ында турар-дыр эвеспе деп чүвени холуп олче углай сунгаш-ла бодундан кайы хире ыракта турарын тодарадып билиптер апарган.

Чечек-чимис чыды-биле холбашкан шыксымаар часкы агаарның элээдир күжү ону албадап, кыйгырып турду ыйнаан. Шораан дашкаар үнер мен дээш мырыйай амыратнастаан. Ийи холун бурунгаар сунуп алгаш, тендире-тендире эжикче углай кылаштаптар. Аваазы айаа дузалажыр дээш дап бээрге, ада хол чангыл соксадып каар. Ам канчаар, боду өөрензин, үүле-биле чертчүүр авес дээн чевирлиг бажын согаш кылгаш, имнеп тыртып каар.

Шораан ег чанында туруп алгаш, часкы ымырааның үнүн сонуургаар. Ымыраа оон холунга ховуптарга, кижиргенири ол ийикпе, хөлчок каттырып, аваазын кыйгырар:

— Ыйылаан ымырааны көйдаан, авай. Мээң холум кырында отташ туй.

— О, кулугурну ядараан чүвени, чарс кыл, оглум — дээш, Часкалмаа хоюп саап олурар.

— Давылаар-Сарыгны саап олур сен бе, авай, кай мен бажың тудуп берейн.

— Бээр кел че харын, кежээкейим тут. Шораан незин эмген хураган кудуруун ходуңнадырга аажок чаптаар. Чанагаш будун аңаа дегаинкеш:

— Хоюун але, авай! — дээш каттырар. Зэш чыткан хураганны аваазы оглунга тутсуп бээрге, мойнундан кужактапкаш. кезек тудуп, суйбан оргулаар.

Шораан ам алды хар чедир өзүп келген. Бир-ле катап ол ачазындан:

— Чыым-чыым — деп турар чүлерил ол, ачай? — деп айтырган.

— Ла, бо үстүвүсте, дыттадыр ийин, оглум. Ол бора-хөкпештер-дир. Сээң бо чудуруун хире хензиг ыйбангы кушкаштар-дыр ийин. Ымыраа-сээк, курт-кымыскаяк көргеш, «чийи-чийи» деп эдип турарлары ол-дур, оглум — деп, ачазы оглунга тайылбырлаар. Шораан сут курту дег, шимченгир, эрес тел болган. Ону бир көөрге, хем кыдында чеде маңнай берген турар, бир көөрге, быза соонда, оларны сүрүп кылаштап чоруур. Сугже баар оруун ол сугнуң даажындан тодарадып билир апарган.

Бойдусту кижи дыңнап билир болза, чүве бүрүзү доозазы тускай үннүг, тыныштыг болур. Өдекке мал бүрүзүнүң чыдыны бээни түс-түс аайбаштыг. Шораанның сугже баар оруунуң аксында чеде баглаар өргеннер бар. Ол аңаа тептикпес дээш кичээнирде Дөңгүр-Көк деп моолдурганың думчуунуң даажындан эскерип каар. Оон бурунгаар суңган холдары чазыг чок ол молдурганы кезек эргеледип чассыдар. Суглаар черже кирер оруктуң оң талазында чинрбей талдар бар. Оол ол талдарны даангыжы-биле илдиктирип чорааш, эрикче кылаштап кириптер. Чиңгениң дагдан баткан шимээн-дааштыг суу оңу уткуп алыр. Оон ында олурар ынак чери бар. Эрикте эптей салып каан ширээ хевирлиг сандай даш-тыр ийин.

Эртенги дан хаяазында азы кежээки кызыл-хүнде Чиңгениң саарыглары чараш-ла. Алдын-сарыг бырлаңнаштарын көөргеткен чүве дег, шулурткайның, төнчү чокка чуглуп-ла чыдар. Бичии оол оңу көөр караа чок-даа болза, оон арыг аялгазын магадап, шапкын агымын буду-биле медереп билгеш, төрээн хемниң куспаанга домей-ле таалап өзүп орган.

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

ҮШКҮ САЛЫГ – ХАЙЫМ

МЕРАНО, октябрь 6. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш делегей чемпиону Анатолий Карпов болгаш (ол карагы-биле ойнаан) Корчной-күн аразында ужуражышкынының үшкү салыы доозулган. Ыңчангаш, сан ам 2:0 хевээр, Карпов мурнавышаан. (Хайыиның чартык саны кирбес, чүгле удуктуң саны кирер).

В. ПИВОВАРОВТУҢ «Мөнгүп-Тайгам мөңгүн бажы...» деп фотоэтюду.

ОКТЯБРЬ 9-ТАН 11-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Аныяккорларның «Орленок» телестудиязының Совет Эвилелиниң Маадыры М. П. Девятаев-биле ужуражылгазы. 9.50 — «Амыдырал бистерни шылгаар». Уран-чечен фильм. 11.05 — Кабардин-Балкар АССР-ниң «Кабардинка» деп күүрүне ансамблиниң концерти. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Ажылагый чорударының дуржулгазы». Кинопрограмма: «Чедишкинин формулазы», «Аргаыыштыг Заволжье черинде». 15.35 — Улустуң аялгалары. 15.50 — «Москва болгаш москвачылар». 16.20 — «Тоолдуң залчызы». «Марья — шевер кыс». Уран-чечен фильм. 18.00 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерни — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.30 — Киножурнал. 19.40— Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге уткуштур. Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненконуң чугаазы.

МОСКВАДАН

19.55 — «Виктор Кигисептиң амыдыралындан ийи хүн». Уран-чечен телефильм. Баштайгы үндүрүүге. 2-ги серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35-23.30 — «Театр, кино, телевидение музыказы». Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Даглар болгаш хоорай». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Д. Байрон. «Амыдыралы болгаш чогаал ажылының арыннары» 12.40 — Төөгү. 7-ги класс «Киев Рузу» 13.10 — «Чурагачы». Тележурнал. 13.55 — «Экран — башкыга». М. Ю. Лермонтов. «Калашников Садыгжы дугайында ыры» 7-ги класс. 14.20 — Физика. 7-ги класс. 14.50 — Төөгү. 4-кү класс. Крепостной суурда. 15.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм. 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Малышок». 18.15 —«Тываның экраннарында» 18.30 — Телемедээлер. 18.40 —Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — В. Моцарт. Скрипка биле альтыга дуэт. («Орбита-3»). 19.20 — «Мигал, сээң күзелдериң боттанзын». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүзүү. («Орбита-3»). 19.20 — 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» 20.15 — «Номчулга дугайы». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 00.35 — «Делегей-биле байырлажыышкын». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. (ГДР). 1 болгаш 2-ги сериялар.

ОКТЯБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «АБВГДейка». 9.30 — «Ада-иелер, силерге». 10.00 — «Скульптор Аникушкин». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүзүү. 10.50 — «Хөй эки браанналары». 11.20— «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү Бүгү-делегей фестивалы: «Кандий танцылар». (Шри-Ланка). 11.50 — «БАМ-ны тудуп тур бис». Байкал-Амур оруунуң суурларының чаагайжыдылгазының дугайында». 12.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Ленинчи комсомолдуң лауреады А. Ворошиловнуң концерти. 13.10 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 14.15 — «Спортлотонуң» 41-ги тиражы. 14.25 — Бөгүн делегейде. 14.40 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада музыка оркестриниң А. Михайловтуң удуртулгазы-биле концерти. 14.50—«Дом каттыштырылгазы». 15.20— «Ак-көк шлём». Уругларга уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүүзүү. (ГДР). 16.30— Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.00 — Москваның хореография училищезиниң сургууларының концерти. 17.55 — «Правданың» политиктиг хайгааракчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга беседазы. 18.40 — 18.55—Чапсар. 18.55 — «Мээ аарыг кижи». Уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүүзүү. Ж. Б. Мольерниң атташ шийзин ёзугаар тургускан 1 болгаш 2-ги сериялар. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35-23.30 — Останкинонуң Концерт студиязынга Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге тураскаатказын кежээ. Төнгенде—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Документалдыг фильмилер программазы: «Енисей кайын шураа эгелеп чыдарыл», «Ийи үе—чаңгыс салым-чол». 14.55— Билль-Белоцерковский — «Чалгыг». Моссовет аттыг үлегерлиг театрның фильм-шиизи. 17.00— «Чүрекке ынак чер». Фильм-концерт. 18.15 — «Сеткил-сагыштың ханызынган». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Делегей-биле байырлажыышкын» Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. (ГДР). 3-кү серия. 22.50 — Документалдыг телефильм. 23.05 — 00.50 — Хоккейге ССРЭ чемпионду дээш маргылдаа. «Динамо» (Рига) — «Спартак». Ригадан дамчыдар.

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Будильник». 9.30 — «Совет Эвилелинге бараан боон тур мен». 10.30 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 11.15 — Музыка программазы: «Эртенги почта». 11.45— «Бөгүн —көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү». ССРЭ-ниң көдээ ажылагый министри В. К. Месяцтың чугаазы. 12.05— Көдээ шак. 13.00 — «Музыкалыг киоск». 13.30 — «Отрадныйда бир мастер чурттап турар». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүзүү. «Коммунистер» деп болук дамчыдылгадан. 14.00 — Мультфильмнер. 14.15 — И. Вишниченко— «Кыйгырыг». Телешин. 15.45— ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Руденко ырлаар. 16.15 —«Кино аян-чоруктар клубу». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 17.15 — «Көдээ ишчилер, силерге». Концерт. 17.55 — «Коргунчуг төөгү», «Хуулгаазының билзек». Мультфильмнер. 18.25 —18.40 — Чапсар. 18.40 — «Делегей панорамазы». 19.25— «ТТ-ниң экранынга эң баштай», «Хууда бодал». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 —«Л. Бетховенниң тос симфониязы». № 3 симфония («Маадыр чорук»). 22.40 —23.20—«Ильичёвск». Документалдыг телефильм. Төнгенде—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Документалдыг экран». 15.15 — «Тоолдуң аалчызы». «Марья —шевер кыс». Уран-чечен фильм. 15.55 — «Кинопанорама». 17.40 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 6-гы серия. 19.00 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — ССРЭниң улустуң артистери М. Плицеская, В. Васильева, А. Райкининиң, РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченконуң болгаш оскелериң-даа киржилгези-биле музыка программазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Трактогрградтың чалыыларыы». Документалдыг телефильм. 22.00 — 23.45 — Бут бомбүүнге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) —«Динамо» (Киев).

Солунның дараазындагы номери октябрь 9-та үнер.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Бөгүн республикага бүргеп, аязыр, чамдык черлерге хар чаар. Мурнуу-барыын чүк угланыышкынныг хаттың дургении секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5 градус соок болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың дургени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—2 градус соор.

КИНО

ОКТЯБРЬ 7-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Депутаттың шагы» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 9.30, 11.20, 13.10, **«Айыыл чок болурун хуумда магадылавайн тур мен»** 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мөңгүннелчек хөлдер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ОКТЯБРЬ 8-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 9.30, 11.20, 15.00, **«Депутаттың шагы»** 13.10, 16.50, 18.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мөңгүннелчек хөлдер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянын адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлун 2-24-63, редакторлун орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи ыдыктыг болгаш совет гургузуг киллдстеринин 2-37-13, пропагаида киллдзинин 2-31-75, культура киллдзинин 2-23-54, көдээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, улетпур киллдзинин 2-31-75, чагаа киллдзинин 2-41-27 информация киллдзинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргында 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2163.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—01503.

Бүгү чурттарның пролетарийлери каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 234 (11732) | 1981 чылдың октябрь 9, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Эртээ 2 коп.

У Л А М КАЛБАРГАН

ТАШКЕНТ. (СЭТА). Үзбекистанның найысылалында Хамзин районунуң будурулгелери чыл эгезинден бээр пландан ажыр 12 миллион рубльдиг продукцияны будурген. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырар дээш социалистиг чарыпты будурулге коллективтериниң аразынга калбарткан түңнелинде пландан ажыр арбын продукцияны будурерин, муң тонна металлды, 15 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 800 тонна одаар чүүлдү камнап алган.

НИЖНЕКАМСК: ДҮҮН, БӨГҮН, ДААРТА

Татарилның чаа-дө он беш чыл болуп турар хоорайында ажыттынган музей Нижнекамскиниң баштайгы тудугжуларының майгыннарындан нефтехимияның улуг-улуг заводтарынга чедир арткен оруун көргүзүп турар.

Ам 150 муң чурттакчылыг хоорайның чаагайжып өөрүп келгенин делгиирлер төөгүп турар. Музейнин аалчылары бодунуң шынарларының талазы-биле анаа каучуктан тудавас эки кылымал каучуктуг баштайгы хевирин соңуургалбиле көөр. Чиик болгаш чүүк автомобильдериңе, тракторларга болгаш комбайннарга кылымал каучуктан куткан дугуйлар амгы үеде Нижнекамскиниң чоргаараалы болган.

Ол каучукту кылырынга эштажакчылар, токарьлар, бухгалтерлер, инженерлер, техниктер, башкылар — нитилээ-биле алырга Нижнекамскиде бар хөй-хөй мергежилдиг кижилер кирип турар, сураг-жаан, ажылчын салгалдыг Бүлавинмериниң күш-ажылы база кирген. Олардан дөртен хире кижи ажылдап турүп. Салгалдың баштыны Дмитрий Пэнтелеевичиниң оолдарының, уругларының уругларының школаларда өөренип турар, оларга болгаш оларның чажыттарынга хоорайда Казаньның химия-технология институдунуң филиалын, ийи техникумну, он бир училищелерни ажыткан.

(СЭТА-ның корр.)
Нижнекамск
Татар АССР.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң автобаазазының коллективи чаа беш чылдың баштайгы чылының тос айларының будурулге планын күүсеткеннерниң бирээзи.

Автомашиналарның туруш чок ажылдаарынга алдыгы разрядтың электри кончаачызы Ю. Д. Филиппов эвээш эвес үлүүн киирип, кылган ажылының шынары болгаш дурген күүселдези-биле коллективтиң хүндүткелин чаалап алган.

ЧУРУКТА: Ю. Д. Филиппов ажыл үезинде.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Төлептиг ажыл-ижи-биле

Тываның херээженнериниң амыдыралынга бо чыл улуг чугула болуушкуннар-биле демдеглеттинип турар. Чер-черге херээженнер чөвүлелдериниң отчёт-соңгулдалыг хуралдары доозулган соонда, оларның районнар конференциялары болуп эртип турар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын күүседир дээш бүгү улустуң үүле-херээнге база ниитилел болгаш хөй-ниити амыдыралынга, ажы-төлдү кижизидип, өстүрериңге херээженнерниң киирип турар кайгамчык улуг үлүг-хуузунуң, идепкейлиг ажыл-чорудулгазының түңнелдерин оларга үндүрүп, ажыл-херекке четпестерни илередип, моон соңгааргы сорулгаларны тодарадып турар.

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың, ылаңгыя иелерниң болгаш бичии чаштарның дугайында улам күштелген сагыш салыышкынынга ол конференцияларның база хуралдарның киржикчилери чүректиң ханызындан улуг өөрүп четтириишкинин илергейлеп, ол сагыш салыышкынны кажан кезээдегизи ышкаш, төлептиг күш-ажыл-биле харыылаарынга беленин бадыткап тураралар.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле херээженнер чөвүлелдери ниитилел будурулгезинге херээжен ажыл-ишчилерни улам хөйү-биле хаара тудар, оларның хөй-ниитичи идепкейин бедидер, идейлиг кижизидилгени күштелдирер, ажы-төлдү өөредип кижизидер, амыдыралдың культуразын бедидер талазы-биле хөй талалыг ажылды чорудуп келгеннер.

Чер-черде чөвүлелдерниң чорудуп турар ажылдарының хевирлери янзы-бүрү болуп, а утка-шынары солун, улам дээштиг апаргылаан. Бай-Тайга, Барыын-Хемчик, Эрзин болгаш өске-даа районнарның херээженнер конференцияларынга чөвүлелдер хөй талалыг ажылдарны агитквартираларны, бөлгүмнерни дамчыштыр өске хөй-ниити организацияларга бир демниг чорудуп келгени демдеглеттинген. Оон-биле кады херээженнерниң даараан болгаш аргаан уран-шевер кылыгларының, белеткээн аъш-чеминиң, өстүрген ногаа чимизиниң делгелгелери бүгүдени сонуургатыган.

Каа-Хемниң район конференциязының киржикчилери «Уран-шевер мерген» дээн ышкаш чер-черде херээженнер клубтарының идепкейлиг ажыл-чорудулгазынга тодаргай доктааганнар. Илаңгыя бо районда, будурулге болгаш хөй-ниити амыдыралынга, ажы-төл кижизидилгезинге херээжен чонның киржилгези идепкейжээн болгаш картофель, огород өстүрериңе, өг-бүлелериңиң дузалап ажылын хөгжүдеринге оларны идепкейлиг киириштиреринче кичээнгейни күштелдирген.

Болуп эртип турар конференциялар болгаш отчёт-соңгулдалыг хуралдар СЭКП обкомунуң шиитпирин ёзугаар бо чылдың октябрь төнчүзүнде болуп эртер Тываның херээженнериниң XIV съездизинге белеткелдиң эң чугула үе-чадазы болур. «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр республиканың херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында» айтыырыгны бүгү Тываның херээженнериниң ол шуулганынга чугаалажыр.

Республиканың херээженнериниң амыдыралынга улуг чугула болуушкун — ол съездини чаа-чаа күш-ажылчы белектер-биле, хөй-ниити амыдыралынга идепкейлиг киржилгезибиле уткууру — оларның хүндүлүг хүлээлгези болур. Маңаа холбаштыр чоруттунуп турар бүгү ажыл-херекти партия организацияларының удуртулгазы-биле чер-черде херээженнер чөвүлелдери болгаш бөлүктери агитквартираларны болгаш херээженнер клубтарын, хөй санныг активти дамчыштыр тодаргай чорудар ужурлуг.

Съездиге уткуштур янзы-бүрү делгелгелерни, көрүлдерни организастаарын база көрүп турар. Херээженнериң даараан, аргаан уран-шевер кылыгларының база «Кеззэде тайбың турзун!» деп девизже эге класстар өөренирчилериниң болгаш садык уругларының чураан чуруктарының республика делгелгелерин съезд таварыштыр найысылал Кызылга ажыдар. Ол улуг шуулганга уткуштур бо-даа база өске-даа хемчеглерни организастыг, бедик деңнелге эрттиреринче СЭКП райкомнарының херээженнер ортузунга ажыл чорудар киидистери болгаш тус-тус херээженнер чөвүлелдери доктаамал кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Херээжен чонну ниитилел будурулгезинче идепкейлиг киириштиреринiң, оларның идейлиг база мөзү-шынар кижизидилгезиниң, амыдыралдың культуразын бедидериниң айтырыглары ажылга бир кол черни эзэлээн турар ужурлуг. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илетңелинде мынча дээн: «Совет кижилерниң хөй нуруузу сагыш сеткилиниң ханызындан ак сеткилдиг ажылдап турар. Оларга ниитилелдиң берип турар янзы-бүрү чаагай кежиктерни дүрүм ёзугаар, чөптүү-биле ажыглап турар. Ынчалзажок күрүнеге эвээшти бергеш, оон хөйнү чооглаарын оралдажып чоруур кижилер база бар... Ажыы-биле чугаалаарга ам-даа шыңгыы айыылдыг болуп артпышаан, арагага хандыкшыыр чоруук ниитилелге болгаш өг-бүлеге улуг когаралды чедирип турар».

Бүдүрүлгеге хаара туттунмаан, кандыг-даа ажыктыг ажыл-херекке киришпес, арагалаар, хөй-ниитиниң норумчурумун үрээр, ажы-төлүнүң кижизидилгезинче сагыш салбас чамдык кижилер бисте херээженнериң ортузунда база бары харааданчыг. Оон кедерезе оларның чамдыктары херээжен кижиниң сеткил-сагыжының буянныы, чүрээниң чылыы болгаш байлаа өг-бүлени, ажы-төлдү чечектелдирип, чырыдар ужурлуг хүндүлүг хүлээлгезиң уттуп, күрүненiң тывысынан пособие дузаламчы акшазын арагага «өргүптер», ажы-төлүн шуут кааптар таварылгалар безин бар. Ынчангаш чер-черде партия болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары-биле херээженнер чөвүлелдери оларның аңгы-аңгы нөзектери-биле идея болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң айтырыгларын бүгү талалыг хандыр сайгарып көөр, ону СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге дүүштүр тургузарынче, оон дээштиин, ажыктыын бедидеринче угланган шудургу хемчеглерни алыр ужурлуг.

Боттарының амыдыралынга улуг чугула болуушкун—бүгү Тываның херээженнериниң съездизин олар күш-ажылга, чогаадылгага болгаш өөредилгеге, хөй-ниити амыдыралынга, ажы-төл кижизидилгезинге чаа-чаа чедиишкиннер-биле утткуур дээзинге чигзиниг турбас.

Күскү хову ажылдарының допчулалы

ЧАҢГЫС-ДАА МАЖАК КАГБАС

Республиканың совхозтары ажаап алза чогуур 69,3 муң гектар тараа культураларының 56,8 муң гектарын октябрьның 5-ке чедир кескен болгаш оон 46 муң гектарындан тарааны бастырып, 16,4 муң тоннаны шаңда урган. Гектардан дүжүт 3,5 центнер болган. Таңды районнуң совхозтарында кестинген 19,8 муң гектарның 15,2 муң, Каа-Хемнинде—14,9 муң гектарның 13,9 муң гектарындан тарааны бастырган.

Август, сентябрь айларда чаашкын болганындан тараалар адаандан ажок хенчелеп үнүп эгелээн, ол чорук ажаалданы дыка бергедеткен. Ам тарааларны комбайн-биле кестирбишаан, бастырарыңче база тарааның изил үрелирин болдурбас дээш, ону ажаап кургадырынче кичээнгей салыр херек.

Тараазы каткан шөлдерден хенчелеп үнген үнүштү силос азы витаминниг далган кылыры-биле кестиреп эргежок чугула.

Республиканың дыка хөй совхозтары картофель ажаалдаазын дооскан. Ажаап алза чогуур 2410 гектарның 2360 гектарындан картофельди казып алган. «Ленинчи орук», «Х Улуг хурал», «Улуг Октябрь» совхозтарда хөй эвес картофель арткан. Картофельдиң нинти чыылдазы 11,5 муң тонна болган. Бии-Хем болган Таңды районнарның совхозтары картофель үрезинин уруп алырын доозар четкен. А Каа-Хемнин ажыл-агыйлары херек картофель үрезининиң 54, Кызылдыы—38, Барыын-Хемчиктиң — 56 хуузун урган. Бай-Тайга районнуң совхозтары чангыс тоннадаа картофель үрезинин үрбаан. «Бурупгаар» совхозта 300 тонна кирер кадагалал черинде чүгле 30 тонна картофель үдүнган. Ындыг болганда, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Ленинчи орук», «Кызыл тук», «Бүрен» совхозтар үрезин картофелин аңаа уруп ап болур. Бар картофель кадагалаар черлерини бүрүн ажыглаар херек. Кызыл районнуң совхозтары үрезин кылыр картофелин «Кек-Тей» совхозтуң 500 тонна кирер кадагалал черинге уруп ап болур.

Орай бижар капустаны ажаап алырының үези келген. Ону ажаап алырын болгаш садыг, белеткел черлерине дужаарыи организастаар херек. Бо чемнең «Кара-Хаак», «Барлык», ССРЭ-ниң 50 чыл аттыг болгаш өске-даа совхозтар капустаның чаагай дүжүдүн өстүрген. Олар 15 муң тонна ажыг капустаны садып болур арталыг.

Хөй чылдыг сигеннериң болгаш рапстың үрезиннеривиле ажыл-агыйларның хандыртынары чугула үжүр-дүзалыг. Ынчалзажок чамдык ажыл-агыйларның удуртукчулары ол чугула айтырыгга чогуур кичээнгей салбайн турар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы», «Найырал», «Ак-Туруг», «Барлык», «Хемчик» болгаш «Россия» совхозтарда хөй чылдыг сигеннериң үрезин участоктары амга чедир-ле ажаап алдынмаан. Каа-Хем, Бии-Хем, Таңды, Улуг-Хем болгаш Кызыл районнарның ажыл-агыйларында рапстың үрезин участоктары база ажааттынмаан. Хөй чылдыг сигеннериң, рапстың үрезинин ажаап алырынче дораан кирер, ону совхозтарның кодээ ажыл-агый эргелелериниң, күрүрезин инспекциаларының болгаш үнүп камгалалының станциязының агрономнары доктаамал контрольга алыр херек. Ажаап алган соонда үрезиннерни саадал чок аштап арыглаары эргежок чугула.

Дончузалды республиканың Кодээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери белеткээн.

ДҮЖҮТ ЭКИ, АЖААЛДА ООЖУМ

Бо чылын кандзашкынның болза-даа, суггатчыларның кызымаккай күш-ажылының түңнелинде чаагай дүжүттү «Алдан-Маадыр» совхозта өстүрген. Бо хүннерде дүжүт ажаалдазы кидин түлүк.

Бора-Тайга салбырының Шөлде-Тейде ажыл-иш хайныышкыныңыг. Ында шаңда тараа хоор сарыг кылдыр урдунган. Шаңда ажылдап турар кижилер-ле хөй. Чамдык кижилер тараа арыглаан, өскелери үрезбезин дээш, сайгарып кургаткан турар.

Хову бригадазының төвүнде «Дүжүт» деп хана солуннуу доктаамал үндүрүп турар. Ол ышкаш кым мурнап турарыл? деп көргүзүр самбаразын кылып апкан. Социалистиг чарыштың түңнелин чеди хонуктап үндүрер.

Шөлде-Тейде 9 комбайн ажылдап, 578 тонна тарааны бастырып, шаңда дүжүргеп.

Суггатчылар Белек-Байыр Ондарның звенозу 112 га черни суггарып чайлаан, бир гектардан 14 центнер, Кызыл-оол Монгуш өг-бүлези-биле 28 ганың бир гектарындан 15 центнер дүжүттү өстүргеп. Хоочун суггатчы Чыргал Ховалыгның суггарган черинин тараазын келир чылдың үрезини кылыры-биле ам кезер деп турар.

Комбайнерлер Доржу Сарыглар 47,8 тонна, Девер-оол Монгуш 41,5 тонна, Мартаа Ондар 30,3 тонна тарааны бастырган. Чолаачылар Александр Ооржак 320 тонна, Кошкар-оол Ондар 98 тонна таразыны шаңче сөөртүп, мурнакчылар болуп турар. Тараа арыглаар машиналарда Дуктүүш Сарыглар, Карынзар Ондар олар хүн нормаларын 130 хуу күүседип турар.

Ол-ла совхозтуң төп шаңы Борбак-Тейде ажыл-иш базала хайныышкыныңыг. Шөлде-Тейге ажылдап турган комбайннарны Дуглаглыг-Сайыр-Аксы деп черже көжүргеш, ында чаагай үнген 1200 гектар черинiң тараазын кестирип, оон 920 газын ажааган. Оон база бедик дүжүттү ап турар. Ам бо хүннерде 600 ажыг тонна тараа шаңда урдунган.

Ындыг-даа болза, сөөлгү үеде тараа сөөртүр машиналар үрелиишкиннерге таварышкаш, комбайннар машиналар манап анаа туруп бээр таварылгалар бар. Тараанын дүжүдү эки болгаш, комбайнарның бункерлери дораан-на дола бээр. Ортумаа-биле бир гектардан 10-дан эвээш эвес центнерни ап турар. Ылаңгыя суггатчы Алдын-оол Кызыл-оолдуң звенозунуң суггарган 53 га черинiң бир гектарындан 24,2 центнерни ажаап алган. Оон өске 58 га суггаттыг черни кезип кирипкен, оон база-ла ол хире дүжүттү алыр.

Тараа кезип турар комбайнарга чеде бээривиске, 3 комбайн анаа турар болду. Оон чоорту-ла арткан комбайннар база туруп алдылар. Үрелген бе деп айтырарывыска, тараа сөөртүр машиналар манап турар болду. Чүгле 2 машина тараа сөөртүп турар. Ынчангээ, Кара-оол Кара-Сал, Шулуу Маадыр-оол, Хирлиг-оол Сат, Болдуш Түлүш — бистиң мурнакчыларывыс ол.

Шынап-ла олар ук бригадаңың кол өзээ болбушаан, коллективтиң кандыг-даа ажылыңга идепкейлиг киржип келгеинер. Дуржулгалыг ажылчыннар болгаш чаа ажылдап эгелеп чоруур аныяктарга арга-сүмезин берип, оларга боттуг дузаны көргүзүп турарлар.

«Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелиндe В. В. Савылдың тудугжулар бригадазы ынчан ТЭЦ-че хөмүр-даш дамчыдып бээр үүрмектирилге тудуунга ажылдап турган. Ынчан тудугжуларның 6-зын 103 дугаар бажыңче чорудупкан болду.

— Ол бажыңның бир чартыында каналнзация үрелип калган чүве-дир. Ону эдер дээш ынаар бардылар. Мында ажыл хөй. А кижи саны эвээш. Ындыг чүүлдер ажылга дыка саатлыг боордур — деп, Сергей Базырович хомудай-дыр. Бичии болгаш немеп кагды:

—Опалубка кылыр дээриviске дилиг материалдары чедишпес хире. Ара соксап кагдывыс. Ам кырында каңдында арматура каркастары кылып тур бис.

Ынчан бистиң аравыска тудуг материалдарының камкалгазының дугайында чугаа база болган. Аңаа хамаарышыр ол мынча диди:

— Тудуг кылып турган үеде туйбудан аңгы өске материалдар хөй киреринi кымдаа билир. Илаңгыя арматураларны хөйнү ажыглап турар бис. Тудугга колдуундала 32 мм диаметрлиг арматура хереглеттинип турар. Хөй таварылгада ындыг арматура чок болу бээр-дир. Ынчангаш оларның орнунга 28 мм диаметрлиг үш арматураны салыр ужурга таваржыры албан апаар.

Үстүнде чугаа Ак-Довуракты тудуг үөлдеринде камналга айтырыының чедир шиитпирлеттинмейн турарынга тодаргай барымдаа болур. Ажыы-биле чугаалаарга, ийи арматураның орнунга база барык-ла ол хире хемчээлдиг үш арматураны салып турарга, кайы хире хөй чарыгдал, артык металл үнерин санап тывары берге эвес шыкажыл. Оон-биле кады Кызыл-Мажалыкта туйбу заводунуң продукциязының шынары куду. Туйбулар бустуучал, хыйшкак, чаңгыс аай хептиг эвес болгулаар. Ындыг болганда олар тудугга шуптузу бүрүн ажыглаттынмайн баар. База бир камналга чок чүве бар. Ол болза, туйбу сөөртүп экелген самосвалдар ону тудуг үөлдеринге буза-чара дүжүрүп каапкаш чоруп турарыдыр. Ийи кезек черде ынчаар төп каан туйбу ТЭЦ чанында чыдар чораан. Шак мындыг хумагалал чок чорук камналга чурумун сагыырыкга харыы болуп шыдаар бе? Дүүшпезин билдингир. Ынчангаш мындыг таварылгада тудуг шөлүнге экелген туйбуларны хүлээп алырының орнунга эвзинче дедир эгидип бээрinге чедир хемчээн алыры негеттинер.

Ш. ДОРЖУ.

ПЛАНЫН АЖЫРГАН

«Хемчик» совхоз суггаттыг шөлдеринiң девискээринде турар. Бо чылын мал чемнин ол шөлдерде тараан. Август ортан үезинге чедир мал чемнин белеткелин 119 хуу, силосту 2600 тонна чедирген.

Боом-Адазында шөлден ийнги дүжүттү ажаап алган. Аңаа К-С. Ламаның звенозу шалыпкын ажылдаан. Амгы хүннерде ол девискээрде күскү суггатты база чоруда берген.

Алаак деп черден коммунист Өткек-оол Ооржак гадаанга 31 центнер дүжүттү алган.

Бо чылын Достак-оол Саанын, Чүүнеп Кара-Салдың механизастаттынган звенолары болгаш Ө. Ооржактың, А. Кара-Салдың база комсомолчуларының суггатчы звенолары бердинген планын ажыр күүсеткеннер.

Совхоз бо чылын 300 га шөлдү күзүн суггарар планныг. Амдыызында 103 газы суггарттынган. Х. Отчугаштың звенозу өскелерден идепкейлиг ажылдап, мурнакчыларның одуруунче киргеп.

Арыг-Уяуу деп черде көкусула ажаалдазында Амыр Кара-Салдың звенозу мурнакчы ажылдыг. Ында трактористер Дадар-оол Донгак, Орлов Хертек олар кестирбишаан белдүрүп, сараяттап турар. Суггатчы Алексей Семис-оолдуң суггарган шөлү элбек дүжүттү берген. Ол шөлде сула гадан-на 25 центнер чедип турар.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

Дувуренчиг медээ

КЫШТАГЛАРГА ХОЛ ДЕГБЭЭН

«Хадың» совхозтуң төп суурун долгандыр бирги хөжү бригаданың малчыннары чурттап турар. Ук бригадала 14 кодан хөй санаттынып турар. Бар кыштаг 12. А ийи коданны каяа-даа кыштадыры амга чедир билдинмес.

Амгы үеде эң-не дүүренчиг чүве — өдек-кыштагны септеп белеткевээни. Мынчага чедир чаңгыс-даа кыштагга хол дегбаан, чазын клапкан хевээр. Орзак деп черде чаңгыс кыштагдан өскезинде малчыннар чурттаар бажыннарның печкалары септеттимээн, шуут-ла печка чок бажыңнар безин бар. Соңгалар шилдеттинмээн, оңгак, ханалар чугайлаттынмаан. Чамдык кыштагларда малчыннар чурттаар бажыңнар чедишпес. Чижээ, Хаак-Хөлде болгаш өске-даа черлерде арги, ирик бажыңнар бар. Оларга кижи чурттаар арга чок. Ындыг турбуже бажыннар кылбайн турар.

Кыштагларда кажааларның чүгле иштинде одээн чазын үндүр октагылап каан, коданны арыглап-шеверлээн. Сиген кажаалары кылдынмаан. Совхозтуң девискээринче хар киир чаапкан, чер доңуп эгелээн. Чамдык малчыннар чайлагларында хевээр. Совхозтуң дирекциязының өдек-кыштаг септелгезинче сагыш салбайн турары алдептиг. Кыштаглаашкынга белеткел амгы үеде хүннүң айтырыы болур ужурлуг. Өдек-кыштаг септелгезинiң ам-даа соңгаарладыр болза, кыжын барып берге байдалга таваржыры чайлаш чок.

С. ДАНГАА,
«Хадың» совхозтуң хойжузу.
Бии-Хем район.

Телетайп дыңнадып тур

РСФСР-НИҢ МООЛДА ХҮННЕРИ

Улан-Батор, октябрь 8. (СЭТА). Чанчылчаан моол совет пайырал айының программазында кирип турар РСФСР-ниң хүннериниң үезинде ол улуг эвилелдешкен республиканың киностудияларынга тырттырган уран-чечен фильмнериң фестивалы эртер, Фестивальдың ажыдыышкыны «Ард» кинотеатрга болган.

Моол көрүкчүлериниң сонуургап хүлээп алганы «Чүс чылдың чажыды», «Эки тураачылар» деп ленталарны, а ол ышкаш совет-кинематографияның чаа чогаалдары болур «Чакпыыл ок», «Ак кааргап», «Эрдер» деп фильмнерни акыа көргүзер. Ийи чурттарның кино ажылдакчыларының кадыгтырыш кылганы «Гобинин болгаш Хинганны таварты» деп уран-чечен фильмнин баштайгы көргүзүлгези найысылалдың хөй-ниитизиниң улуг сонуургалын болдургап.

РСФСР-ниң культура ажылдакчылары найысылалдың будурулгелериниң ажыл-ишчилери-биле, акы-дуңма чурттуң чогаалчылары болгаш композиторлары-биле ужуражып, Улан-Батор-биле танышкан.

САДАТТЫ ӨЛУРГЕН

КАИР. (СЭТА). Египеттиң чепсектиг күштериниң хүнүбиле холбаштыр октябрь 6-да найысылалга шерит парадының үезинде президент Садаттың амы-тынынга халдаашкын болган.

Каир радиозунуң дыңнадыын ёзугаар алырга, индирге турган президентиниң парадка киришкен бөлүк солдаттар боолаан. Садат аар балыглаткан. Оон-биле кады турган болгаш балыглаткан камгалал министри Абу Газалейни болган Садатты шерит вертолёту-биле эмнелгеже аппарган.

ЛОНДОН. (СЭТА). Рейтер агентилелдиң дыңнатканын ёзугаар алырга, балыглаткан Садат эмнелгеге өлген. Президентиниң канцеляриязының төлөөлекчизи ол дугайында медеглээн.

КАИР. (СЭТА). Айыыл чок чоруктуң немелде хемчеглерин алган. Чазактың хөй албан чергелериниң камгалалын күштелдирген. Египеттиң радиозунуң болгаш телевидениезиниң бажының айыыл чок чоруук шерилери бүзээлепкен. Пулемёттуг бронетранспортёрларны ол бажының чанында тургускан.

Египет Араб Республикамын оралакчы президентизи Мубарак министрлер чөвүлелиниң дурген хуралын чыылдырган.

ЕАР-ның парламентизиниң хуралы октябрь 7-де база болган.

ДАЙЫНЧЫ ШИНЭЭЗИНДЕН КОЛ ХАМААРЖЫР

Кызыл-Мажалыктың эът комбинадын ажыглалга киргенден бээр үш чыл чоокшулап орар. Бо чаа бүдүүлге чүгле район эвес, а харын республика ужур-дузалыг коллектив болу берген. Чүге дизе, Кызыл хоорайның соонда Тывада эът болбаазырадыр ийиги комбинат ол.

Яңы-бүрү нациялардың төлээлекчилери ажылдап турар найыралдыг, күш-ажылчы чаа коллектив кыска хуусада дадыгын, бижыгып келген. Ооң-биле кады мында партия, профсавюл, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организациялары боттарының ажылын шуудады берген. Комбинаттың планныг даалгаларын күүседиринге, ажыл-ишчилерниң идей-политиктиг кижизидилгезинге болгаш хөй-ниити организацияларын удуртуп, башкарарынга партия организациязы башкарыкчы кол күш боол турар. Ында партия организациязының чоокта чаа болган отчёт-соңгулдалыг хуралынга ол бүгүнүн дугайын илеткелчи болгаш санал берген коммунистер тодаргай чүгаалааннар.

Эге организацияда 10 коммунист болгаш партия кежигүнүнге дөрт кандидат бактаап турар. Олар бүдүрүлгениң шинтирлиг участоктарында бижыглаттынган. Партия эге организациязы коллективтиң ажыл-ишчилериниң күжүн планныг даалгаларны күүседиринче биледилиг мобилизастап, партийжи организастыг болгаш идей-кижизидилгелиг ажылды күштелдиргенинің түңнелиниде, комбинат чаа техниканы база технологияны кыска хуусаада шинчээдип ап шыдаан.

Коллектив бо чылдың сес айларында эрткен чылдың олла үези-биле деңнээрге 563 муң рубльдиң продукциязын хөйүү сайгарган. Ол-ла үеде коллектив 1758 муң рубльдиң продукциязын бүдүргеп болгаш планын 132,4 хуу күүсеткен. Оон-биле кады полуфабрикаттар бүдүрериниң болгаш эът аймаан савалап үндүрериниң планы ыракта ажыр күүсеттингеп болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү мурнунда турганындан өскен.

Комбинаттың ажылчыннарының барык 85 хуузунуң күш-ажылдын организастарын болгаш ажыл-төлевирин бригада аргазы-биле ажылдаарынче киргени ук чеднишкиннерниң кол үндезиннериниң бирээзи болган. Чүгле бо чылын безин комбинат бодунуң күжү-биле алгы-кеш дузаар цехти улгатырган, компрессорлар пегии эде дерип кылган, колбаса кылдыр цехте екпе, баардан болгаш хандан колбасалар кылыр черлерни ажыкташ, чаа технологияны шинчээдип алган.

Эрткен чылгы хуралга отчёт-соңгудалыг коммунистер бүдүрүп турар продукциниң шынары куду, партия организациязы оны экижидериниң тодаргай хемчегларин албайн турганын шүгүмчүлээн. Бо чылгы отчёт-соңгудалыг хуралга эге организацияның секретары О. Комбу ол шүгүмчүлелдерде айыттынган четпестерин чайладыр талазы-биле элээн ажылдар кылдынган деп дыңнаткан. Аңаа чижек кылдыр ол бүдүрүп үндүрүп турар үстериниң болгаш ижиширыштыр бот-шүгүмчүлекчи утказыг болгайы таварылга эвес. Чамдык партия организациялары ындыг хуралдарны безин озалдап эгелээр, эрең-гейлеп эрттирер таварылгалар бар болгай. А комбинаттың коммунистери хурал эгелээринге чедир 10-15 минута бурунгаар чыглып келгеш, боттарының санал-онаалдарын баш бурунгаар дүгүржүп, сүмележип ап турар.

Партия эге организациязының ажылында бүгү чүүлдер эки, дең-дески деп база чугаалап болбас. Ылаңгыя үндүрген шинтирдериниң күүселдезин организастап турары четпес. Оон аңгыда ажылчыннарның ажылдан үнер, кирер чоруу ам-даа хөй, социалистиг өнүкпү камгалап, хумагалаар талазы-биле хемчеглер кошкак. Маңаа холбаштыр комбинатта улусчу контроль бөлүүнүң ажылын партбюро чогуур деңнелге чедир тургузуп шыдаваан. Ол дугайын коммунистер отчёттуг хуралга чидинбиле шүгүмчүлеп, ону чайладырының тодаргай аргаларын ажыл-херекчи ёзу-биле сүмележип чугаалашкан. Партбюронуң чаа соңгуткан составы четпестерни шалыпкын чайладып, организацияның ажылына шилип алганы кол утганыышкыны уламчылап, оон дайынчы шинээзин улам бедидер дээш моон соңгаар-даа улам идепкейлиг, дээштиг ажылды чорудары эргежок чугула.

М. ОНДАР,
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң организастыг килдизиниң эргелекчизи.

Мал ажылы — шалыпчы фронт

ӨДҮГЕННИҢ КИЖИЛЕРИ

ӨДҮГЕН... Ол дээргé Тываның ыр-шоорда кирген, ат-сураглыг апарган чердериниң бирээзин. Дээрде шаштыкая бедик сыннар. Оларның килчең баштарындан кеэзээ меңги дар арылбас, чайын безин ак «бөрттерин» ужулбас. Каастанган-даа чүве дег, ак-көк дүдүскек-биле бүргенипкен турар. Бедик тайгаларның хөрээзинден куду «кара ыяш» — пош, шиви, чойган болгаш хады үнгүлээн, ужукадыы козулбес калбак азымнер чаттылып чоруткан. Ол азымнер — иви малды өстүрериниң ёзулуг ораны. Ында иви өзүү — шулуп, чаат эвдерик, кижи турлагазын болур пемере-чаглактыг мыйык черлер четчир.

Каас-чараш бойдус чурумалдыг, аң-мең, алды-кыш болгаш кат, тоорук-биле байлак бо таңдыда кортпас, чүреккир, эрес-дидим, тура-соруктуг кижилер турлагжыы чүрттан, ажыктыг хөй иви малды азырап өстүрүп, чаагай үүле-херекти бүдүрүп турар. Оларны улус «иви кылырга төрүттүүген кижилер» дижир. Мында шылап-ла шынын үлүг-хуузу улуг. Бо чурумалда чогум-на ындыг кижилерниң дугайын чугаалап турар.

НАЗЫ ДӨГҮЙ берген. чеден хар чедип чоруур ашак кижи. Даштындан кергеш, ынча харлыг деп бүзүрээрин берге, ам-даа аныяксыг кылдыр көстүр, адак-бышкаанын чиигн дажок, арын-шыырайында хүүмаүрүг чайнаан, оюн-баштактыг, чугаачыр. Оон адын Ак дээр. «Май 1» совхозтуң хоочуң ивижизи Ак Кержекович Хаалга пенсияже шагда-ла үнген. Ынчалзажок бүгү амыдыралы тайга-таңды-биле холбашкан, иви малдан чаңчыккан, ол ажылын билиңи, аңаа өөренгени холдок болгаш Бедийиңи иви фермазынга ажылдап арткан.

Биң-зе катап Ак Хаалга «оорде суурга чүрттаң көрзе чү?» кылдыр бодаан, бодунуң кузели-биле совхоз төвүнде чоруткан. Ону кым-даа сонсатпаан. Чүге дээрге, ол пенсионер-ле болгай. Төлептиг күш-ажылы-биле дыштанылганы чедип алганда, ол ам каяа-даа чүрттаарын боду билир апаан. Ак Кержековни муң-не суурга чайлаан. Ынчалзажок сагыжы дестүмээн. Оонзагай тайга-таңдыны, кодан ивизи кыргаанын дүш-түүнге кирип турар апарган. «База хөөзүн безин аайлап четтикпээн, малының үнер орук-чиргин аштап кылбаан болдулар.

Чаңдыңнадыр кылаштаар, кара-хүрең арынныг, чолдаксымаар сынныг, бежен хар иштинде назылыг хире кижи чамырык мыйыстыг чарыаын чаңгыс дос хараганга багланган каапп, эктинде боозун дүжүрбүшаан, чүгааланы-дыр?

— Чүү кончуг холу буду кижээп малдар ыйнаан! Ана шаарнадыр салчып-ла турар. Доо ол тайгаже кезек иви үне халышкаш, четтирбейн бардылар. Турупкан кижи олар-биле сүржүп шыдавадым. Аыштанып-чемненип алгаш, артыг хүнезиниг баардан башка.

Бо кижи болза Өдүген фермазынга он ажыг чыл ажылдаан, «иви-биле акташкан» деп өөрүнүң чугаалажыры Сергей Мангыр-дыр. Оон-биле чугаалажып, ажыл-ижинии совпуургай бердивис.

— Чаңгыс чылда безин та чеже хонашка кежүп баар чүве — деп. Сергей Дарыйгыевич чугаалады. — Ивижи кижизин чүгле бут кыынга турар деп чугаалаан болур. Маңаа чаа кээп хондувус. Ам безин орта орнукшуваан чүве ыйнаан.

— Чаа оларга келген мал амыр-ла ыйнаан. Оът чок дээр эвес. Чадыр доразындан чулуп чытпас бе? — дидим.

— Эх, дарга! Ындыг амыр чүве кайда боор. Чаа хонашка келгенде чүүң дораазы. Арлы-ла бээр чүве.

— А чүге ындыгыл?

— Чурт чанар чүвелер ыйнаан. Дус чокта чаа хонашка эриктирип алыры окта берге. Дус чылгадырга амна турлагжыыр мал-дыр ийин.

БО ИВИЖИЛЕРГЕ дус айтырыы эң-не берге болуп турар. Ол тайга-таңдыже машина, трактор баар эвес. Хөй дусту чүүүн-биле недирер боор?! Ивиге артыныл, чүдүрерге шоолуг дус чедиртинмес. Амыдыралды негелделиг айтырыг ам-даа шинтирлеттинмээн.

— Дус хандырылгазы кончуг берге болуп турар-дыр. Оңу кандыг яңзы шинтирлеп болуур деп болап турар силер, Сергей Дарыйгыевич? — деп, оон айтырдым.

— Кижи бодаарга, оңу хамырылап турар кижилерге. дус-биле хандыраары кайчаар шинтирлээри билдингээ болгу дег. Ынчалзажок айтырыг шинтирлеттинмейн турары хөөрүн безин аайлап четтикпээн, малының үнер орук-чиргин аштап кылбаан болдулар.

Чаңдыңнадыр кылаштаар, кара-хүрең арынныг, чолдаксымаар сынныг, бежен хар иштинде назылыг хире кижи чамырык мыйыстыг чарыаын чаңгыс дос хараганга багланган каапп, эктинде боозун дүжүрбүшаан, чүгааланы-дыр?

— Чүү кончуг холу буду кижээп малдар ыйнаан! Ана шаарнадыр салчып-ла турар. Доо ол тайгаже кезек иви үне халышкаш, четтирбейн бардылар. Турупкан кижи олар-биле сүржүп шыдавадым. Аыштанып-чемненип алгаш, артыг хүнезиниг баардан башка.

Бо кижи болза Өдүген фермазынга он ажыг чыл ажылдаан, «иви-биле акташкан» деп өөрүнүң чугаалажыры Сергей Мангыр-дыр. Оон-биле чугаалажып, ажыл-ижинии совпуургай бердивис.

— Чаңгыс чылда безин та чеже хонашка кежүп баар чүве — деп. Сергей Дарыйгыевич чугаалады. — Ивижи кижизин чүгле бут кыынга турар деп чугаалаан болур. Маңаа чаа кээп хондувус. Ам безин орта орнукшуваан чүве ыйнаан.

— Чаа оларга келген мал амыр-ла ыйнаан. Оът чок дээр эвес. Чадыр доразындан чулуп чытпас бе? — дидим.

— Эх, дарга! Ындыг амыр чүве кайда боор. Чаа хонашка келгенде чүүң дораазы. Арлы-ла бээр чүве.

— А чүге ындыгыл?

— Чурт чанар чүвелер ыйнаан. Дус чокта чаа хонашка эриктирип алыры окта берге. Дус чылгадырга амна турлагжыыр мал-дыр ийин.

БО ИВИЖИЛЕРГЕ дус айтырыы эң-не берге болуп турар. Ол тайга-таңдыже машина, трактор баар эвес. Хөй дусту чүүүн-биле недирер боор?! Ивиге артыныл, чүдүрерге шоолуг дус чедиртинмес. Амыдыралды негелделиг айтырыг ам-даа шинтирлеттинмээн.

— Дус хандырылгазы кончуг берге болуп турар-дыр. Оңу кандыг яңзы шинтирлеп болуур деп болап турар силер, Сергей Дарыйгыевич? — деп, оон айтырдым.

— Кижи бодаарга, оңу хамырылап турар кижилерге. дус-биле хандыраары кайчаар шинтирлээри билдингээ болгу дег. Ынчалзажок айтырыг шинтирлеттинмейн турары ылдентиг. Машина, трактор бээр Өдүгенче кээп шыдавастыр. А оңу вертолёт-биле чүге кылып болбас деп? Өдүгенге бир таарымчалыг черге шыжаут чери туткаш, орта дүстү вертолёт-биле дүжүртүп болур. А оон ивижилер боттары ойлеп ап турган. Бир тээ иви малды ажыктыг деп санаан, оон баш санын өстүрер соруглаган салган болганда, ийи-үш рейс кылган вертолёт хөлезинин аар-даа болза төлеп болур. А ивижилер ол карыллганы дөмей-ле дүгляптар болгай.

Малчынның бо бодалы чүге ханы үткалыг-дыр. Ивижилерниң амыдырал хандырылгазының айтырыын шинтирлээринің бөлүүнар аргазын районнуң, совхозтуң удуртулгазы тывар ужурлуг.

Өг-бүленің херээжен ээзи Бараан Өөчей — Тожуда арга-дүржүлгалыг ивижилерниң бирээзи. Ол кандыг-даа ажылды эр улус-биле бир домей кылып билир эрес, кежээ кижи.

Бо ивижи өг-бүле эрткен чылдарның дургузунда «Май 1» совхозтуң ивилерни онча-менди кадагалап, өстүрүп келген. Чыл санында-ла улуг ивилерниң баш санын 96—98 хуу менди камгалап ап турар. Оңу чедип алыры кончуг берге херек. Маңгыр биле Өөчей оларның коогузүү чыл бүрү бедип турар. Төрүүр мындылар малдаан чылдарында 100-ке онаалтыр 85-тен ору 102 чедир апайны менди доруктуруп келген. Оң бирги беш чылдың баштайгы чылында олар 100 мындыга онаалтыр 98 апайны алган.

ӨДҮГЕННИҢ база бир атсураглыг кижизи — Ак Денгиме. Ол хөй чылдарның дургузунда иви малдап, от ажылындан үнмейн келген. Ажылынга кежээ, кызымак, арга-дүржүлгазы улуг.

— Бо чылын кергүзүүнер кандыгыл? — деп, Ак Денгимеден айтырдым.

— Чыл санында-ла 100 мындыга онаалтыр 90-дан эвээш апай ап көрбээн бис—деп, ол харыылады. — А бо чылын 100-тен 100-ту алдывыс.

Ак Денгиме биле оон ашаа Ак Дорбинт ивижилээн чылдарының дургузунда төрээн совхозу «Май 1»-ге 3200 ажыг апайны өстүрүп, доруктуруп берген. Ол дээрге бүдүн 15 кодан ивя-дыр!

А. НУГУУРАК.
Тожу район.

Беш чылдың шалыпчылары

Сергей Докан-оол күш-ажылчы балымын Улуг-Хем районнуң «Ак-Туруг» совхозунга эгелээн. Ол аңаа тракторист болуп ажылдап турган. Оон механизатор стажы беш чыл.

Сергей Черби суурга келгеш, бодунуң үе-чергези аныяк башкы-биле таныжып алгаш, ог-бүле болуп ам ында турумчуп чүрттай берген. Ол Черби лесничествозунда тракторист-тең турар.

Чоокта чаа аңаа чорувуста ол лесничествонуң садында улуг инженер Анна Афанасьевна Балязина оңу ажыл-ишке кызымак, биче сеткилдиг кижи деп мактаан. Шынап-ла комсомолчу С. К. Докан-оолдуң кандыг-даа ажылды эчизинге чедир кылырынга чаңчыккан. Техникага камнаг чоруун ол каргускен.

ТҮРУКТА: С. К. Докан-оол ажыл үезинде.
В. ЧАМЗЫННЫҢ фотозу.

ССРЭ-нин Дээди Совединиң депутады Раиса Фёдоровна Григоровичиниң шеверлекчилер бригалазы Кызылда туттунуп турар чүрттаалга болгаш үлетпүр тулугларының чогуур хуусаазында ажыглалга киреринге боттуг үлүүн киирип турар. Бригаданың шеверлекчилериниң аразында ажылмергежилиниге бердинген кызымактар пайы хөй. Оларның аразында аныяктар база бар. Ындыгларның бирээзинге комсомолчу Светлана Дыртык-оолду адап болур. Ол бригадала комсомол болуунуң организакчызы.

ЧУРУКТА: шеверлекчи С. Дыртык-оол.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

МЕХАНИЗАТОР

«УТКА 25 чылы» совхозтуң тракторизи Минчиир-оол Кыргысович Сырбыкайның дугайын улус хүндүткел болгаш чоргаарал-биле чугаалажып турар. Оон ат-сураа чүгле төрээн совхозунда эвес, харын бүгү районда билдингир. Минчиир-оол Кыргысович бодунуң чаңгыс чер чүрттугларының төлептиг макталын ак сеткилдиг, карак кызыл күш-ажылы-биле чедип алган.

1957 чылда хөңү сыныг, меге-шыырак, күдер ор Совет Армиязың албанындан халажын келгеш, механизатор болур күзелин илереткен. Ону совхозтуң дирекциязы Балгазында механизаторлар курузунче бередип чоруткан. Оон соонда бир чыл эрткенде Минчиир-оол Сырбыкай механизатор болуп, совхозунга келгеш, кан аттың кызында олурупкан.

Оон бээр 23 чыл эрткен. Минчиир-оол Кыргысович ам хөөчүн механизатор, бирги класстың трактористи, аныяктарның дагдыныкчызы. Бодунуң механизаторлап келген чылдарының дургузунда Минчиир-оол Сырбыкай дыка хөй кижини ол чымыштыг мергежилге дазыктырып өөреткен. Оон өөреткени Владимир Чомуужук, Алексей Доктугу, Борис Түлүш болгаш өскелер-даа ам совхозтуң мергежилдиг трактористери апарган, мактадып турар.

Партияның XVIII область конференциязының делегады, Улуг-Хем район Совединиң депутады Минчиир-оол Сырбыкай он бирги беш чылдың баштайгы чылын база багай эвес эгелээн. Ол ам «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырында мал чөми белеткээр механизастаттынган бригаланы мергежилдиг башкарып турар. Ук бригада 600 тонна сиген кезин белеткээр онаалдазын күүседир чоокшулаан.

Т. ОЧУР-ООЛ.
Улуг-Хем район.

ЭРТКЕН ЧЫЛДЫЫНДАН ДЭЭРЕ

Чылдың тос айлары доозулган. Эрткен үе иштинде мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының планын Тес-Хем районнуң ажылчылери чедишкин-биле күүсеткен. Тодаргайлаарга 410 тонна сүт дужаар онаалданы 433 тонна кылдыр күүсеткен, чыл планын ноябрь 1-ге чедир доозар соруглаганы салып алган. Бир муң 270 тонна эът садар онаалданы 1310 тоннага күүсеткен. Районнуң шупту ажыл-агыйларының эът садар планын күүседип алган.

Күрүнеге дүк садарының чыл планын Тес-Хемниң хой-жулары 100,3 хуу күүсеткеш, 185 тонна азы эрткен чылдыындан 34 тонна ажыг дүктү дужааган.

К. МААДЫ.

Күүселде хыналдазы

ЧАГЫГЛАР ЁЗУГААР...

Улус депутаттарының Чөөн-Хемчик район Совели соолгу чыышта кирген чагыгларның 67-зин амыдыралга боттандырары-биле хүлээп алган. Оларның 43-үү амыдыралда боттанган.

Соңгукчуларның чагыглавы яңзы-бүрү, хөй талалыг. Ында кирген чагыг бүрүзү чонның амыдырал-чурттаалгазының байзалын улам экижилеринче угланган. Мынчангаш оларның күүседеэзинче Советтин депутаттары шыңгыы кижээнгейни угландырган.

Соңгукчуларның чагыын ёзугаар Баян-Тала, Алдан-Маадыр суурларда уруглар-ның спорт школаларының салбырларын ажыткан. Аланезинің чагыы-биле туттунган ол школаларга уруглар күш-культура кичээлдевин эрттирбишаан, спортчу болгумнерге киржип турардар. Бора-Тайга суурнуң чүрттакчылары база-ла чагыг ёзугаар ийи аал ишти чүрттаар чүрталга бажыңнының дүлүүрүн алган. Чыраа-Бажы суурда пекарняның шөлүн алгыткан болгаш Бажың-Алаак суурда ийи кудукту немей кылган.

Соңгукчуларның чагыы-бите 1980 чылда Чадаана хоорайның № 2 ортумак школазынга капитал сепгелгени чоруткан. Районнуң суггарылга системазының эргелериниг садыгны тутқан болгаш оонда-даа өске улуг хемчээллиг яңзы-бүрү ажыглаллың тудуглары чагыг ёзугаар туттунган.

Көрүнгенин ёзугаар ам-даа 24 чагыг күүсеттинер. Бо чугула айтырыгны шинтирлеп турарында чамдык четпестер бар. Чижээ, Чадаана хоорайның Крестьянская көдүмчүзүн асфальтылап эгелээн турган, ындыг-даа болза ол ам-даа доозулбаан. Оңбиле кады «Чыраа-Бажы», «Искра» совхозтарында инек кажааларын тулуп турарының темпизи оожум, көрдүнген графигинден озалдап турар. Районнуң үлетпүр будурулге комбинадында ыяш кургалыр цехтин тудуу база саадаан.

Соңгукчуларның киирген чагыгларының күүсеттинин турарының дугайында айтырыгны район Совединиң күүскомунуң хуралынга чоокта чаа чугаалашкан. Үстүнде чедир туттунмаан тудугларны ноябрь 7-ге чедир доозарын оон күүседикчилеринге күүскомдаскан.

М. ШААЛЫЙ.

Агитаторларга, политинформаторларга

ПАРТИЯНЫҢ ЭКОНОМИКТИГ

Бо 80 чылдарда чүрттүп экономиказының хөгүүлдезиниң кол угланышкыны — шинтилел будурулгезин интенсификастаарын дүргедедирип, оон ажыктыг чоруун улам бедидери болур дээрэйи СЭКП-ниң XXVI съездизи тодаргайлаан. Ол съездиге илеткелинге эш Л. И. Брежнев амгы үеде «Экономиктиг политиканың озээ болза... шинтиниң байлаан эр ёзу-биле көөрү, бисте бар бүгү-ле чүүлдерни долу болгаш ажыктыг кылдыр ажыглап билири апарган — деп айыткан. Күш-ажылчы коллективтерниң инициативазы, партийки-массалыг ажыл олче угланган турар ужурлуг. Ол ышкаш техниктиг политика, капитал салыышкынларының политиказы, план, отчёт кергүүглериниң системазы база-ла олче угланган турар ужурлуг».

XXVI съездиниң шинтирлеринге дүүштүр. СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлели бо чылдың июль айда «Чит-эт, одалга-энергетика болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камнаар болгаш ажыктыг ажыглаар талазы-биле ажылды күштелдирер дугайында» докталды хүлээп алган. Ол болза үр үеге санаттынган, чугула программныг документ болуур. Ында көрдүнген экономиктиг болгаш организастыг хемчегларни боттандырары партия, совет, ажыл-агый органнарының база профэвилел, комсомол организацияларының кичээнгейниин төвүде туруп турар.

Ажыл-агыйны үре-түңнелдиг чорудар, камналгалыг болгаш хумагалалдыг болур дугайында В. И. Ленинниң чагыглары амгы үениң байдалдарында улам-на чугула болу берген. ССРЭ-де кончаар-даа аажок улуг экономиктиг болгаш эртем-техниктиг күүүлер тургустунган. Оон-биле чергелештир улус ажыл-агыйының материалдыг курлавырларга негелде-херегледери улгатқан. Үлетпүр продукциязын будурериниг чарыгдалдарның ниити хемчээлинде чиг-эттин, материалдарның, одаар чүүлдүң болгаш энергияның үлүг-хуузу ам 73 хуу чедип турар-дыр.

Совет Эвилелиниң экономиказы чүрттүн бодунун байлак мине,даа-чиг-эт курлавырларының баазазынга хөгүүп турар. Ынчалза-даа чиг-этти болгаш одаар чүүлдү казып, тывырынын үнезе чыл кеткен тудум улгадып турар. Чүге дээрге, казар байлактыг черлерниң даг-геология байдалдары парыдаан, олар чөөн районнарже улам ында бар чыдап Чижээ, эртем бен чылда бир тонна нефтиниң тывырынга чарыгдалдар. 70 чылдавның эгезинге дениэрге, ийи катап хөй болган, а бо оон бирги беш чылда оон-даа көвдээр.

Сөөлгү чылдарда курлавырларны намнаар, хумагалаар талазы-биле элээн хемчегларни алдынган. Оңгу беш чылда ниитилел продуктузун будурерине материал чарыгдалы эвээжээн. Чиг-эт, материалдар, одаар чүүл болгаш энергия камнаргазының түңү 11,4 миллиард рубль болган.

Одаар чүүлдү, энергияны, кадыг металлдарны камнаар ажыглаар талазы-биле Кемерово болгаш Челябинск партия обкомнарының организакчы база политиктиг ажылының дүржүлгазын СЭКП ТК чүүлдүг деп көрген болгаш оңу калбаа-биле неперединиң сүмелээн.

Ынчалза-даа материалдыг курлавырларны ажыглаарын экижидеринге чогуур өскерлиишкин ам-даа чедип алдымаан дээрэйи үстүнде эйыткапкыыс СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң докталында демдеглээн.

Бистиң моон соңгаарты будунгаар хөгүүлдевис бүгү-ле бар курлавырларны — күш-ажылды, кол фондуларны, оттулар чүүлдү болгаш чиг-эттиң шелдериниң база фермаларының продукциязын шын болгаш экижиткээр ажыглаалдыган улам-на улуг хемчээллиг-биге камнаажыр деп, эш Л. И. Брежнев чугаалаан.

Материалдыг курлавырларны ажыктыг ажыглаары болгаш камнаң алыры планнаашкинны, экономиктиг идиг-берииишкинии улам ыңай сайзырангайзындарындан дыка хамаажыр. Бо талазы-биле СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң материалдыг курлавырларны камнаар дугайында докталында чаа, чугула хемчегler көрдүнген.

Моон соңгаар беш чыл болгаш чыл планнарынга үлетпүр, тудуг болгаш транспорт министерстволарынга, каттыжышкыннарынга база будурулгелериниге продукциязының (азы ажылдың) бот-үнезиниң талазы-биле онаалдаларны бадылаар, а ол онаалдаларның иштинге, продукциязының рубль бүрүзүнге опаштыр материалдыг чарыгдалдарның дамидин — эң үстүкү деңнелин докталдын каап болур. Бот-үнезии планнаары алырларга, каттыжышкыннарга болгаш будурулге черлериниге ажыл-агыйны чорударының шинти деңнелин бедидериниге идиг болур. чарыгдалдарны эвээжедип тургаш, алыр оруларны төвүдерин хандырар.

Планнаашкынның норматив баазазын бижыглаар талазы-биле хемчегler. база көрдүгеп. Нормаларның болгаш нормативтерниң мобилизастакчы ужур-дузазын дыка бедидери. эртем-техниканың чедишкиннерин база ол ышкаш мурвакчы будурулге черлериниң дүржүлгазын барымдаалап, материалдыг курлавырларны чарыгдаарының нормаларын чогуур үезинде эдепкөрүп, чаа, деңшилгелиг нормаларны доктаадырыг негеттинин турар.

Министерстволарның болгаш ведомстволарның планнарынга продукциязың едиңица бүрүзүнге опаштыр материалдарның, оттулар чүүлдүң база энергияның чарыгдалының нормативтерин доктаадыр, оларны будурулге черлеринге, каттыжышкыннарга чедирер. Моон-биле чергелештир чарыгдал нормаларын эвээжедир талазы-биле төпчүткен онаалдалар доктаадыр материалдыг курлавырларның сан-номенклатуразы калбарар.

Материалдыг курлавырларны ажыктыг кыдыр ажыглаарынга будурулгелер коллективтериниң сонуургалын бедидери көрдүнген. Ол соруга-биле. экономиктиг идиг бээриниң фондуларының хемчээли курлавыллар камнагазындан шуут хамаажыр кылып каан.

Материалдыг курлавырларның камнагазын чедип алганы дээш ажылчыннарны, мастеплерни, инженер-техниктиг ажылдакчыларны шаңналмактаары калбарып турар. Шаңнал типсирынга чедип алган камнагаңы түрүңүн 75 хуузун ажыглап болур. Камналга дээш ажылчыннарны болгаш черлерниге каапталган шаңнарын будурулгениң бүгү-ле участоктарынга пептередирип чугула.

Будурулгениң болгаш каттыжышкынарның удуртур ажылдакчыларының болгаш албан-хаакчыларының ажыл төлевири база-ла материалдыг чарыгдалдарның камнагазындан дыка хамаажыр апарган.

Яңзы-бүрү курлавырларны хуваарын болгаш ажыглаарын хынап-контрольдаарын күштелдирери негеттинин турар. Бо соруга-биле, чиг-этти, материалдарны, одаар чүүлдү болгаш энергияны шын, ажыктыг чарыгдаарынын учёдүүнүң база отчёдүүнүң системазы сайзырангайжын турар, когарал-чилиргилериниң бүгү-ле хевирлериниң шынгыы учёду тургустунган.

Экономика камнагалыг болур ужурлуг деп, СЭКПниң XXVI съездиниң негелдезин амыдыралга боттандырары бүгү партиянын, бүгү үлустуң херээ болур. Үлетпүрге, кодээ ажыл-агыйга, транспортка. тудугга, база ол ышкаш будурулгеге хамаарышпас-даа албан-организацияя черлеринге камналга дээш бүгү ажылчы чонпарның массалыг шимчээшкиниң калбартыры чугула.

Бо соруларны боттандырарынга социалистиг чарыштың ролю кончуг улуг. Чарыштың түңнелдиин бедидери, үткүптүр планнарны болгаш хүлээлгелерни камналга чуру-

Болибурзектин судалы

СЭТА-ныҥ КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҤНАДЫП ТУР

АМЕРИК УЛУСКА КЫЙГЫРЫГ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Барыын Берлининиҥ хэй-ниитичи болгаш политиктиг хэй бөлүк кескӱ ажылдакчылары америк улуска ажык чагаазын «Нью-Йорк таймс» солунга парлаткан. Аңаа ат салгаш янзы-бүрү партияларныҥ төлэдекчилери, эртемденнер, чогаалчылар, артистер, башкылар Рейганныҥ администрациизиныҥ дайызырак политиказын дугайты шыҥгыы сагышсыралын илергейлээн.

Ядролуг чепсектиҥ чаа салгалын Каттышкан Штаттарныҥ тургусканы делегейниҥ дӱшкӱүрлүг чоруун күштелдиреринче апар чыдар болгаш ядролуг дайыныҥ тыптып келириниҥ айылын дыка улгаттырын турар. Моон ужурунда Барыын Европаныҥ улустары олардыҥ чердеринге америк «Першиҥг-2» ракеталарны болгаш чалгыныыг ракеталарлы тургузарыныҥ планнарынга шиитпирлиг удуралын турар деп, документиде онзалап демделээн.

Европага ортумак ыраккыладгы чаа америк ракеталарын эккеп тургузарынга миллион-миллион кижилериниҥ удуралын үнгени Европа дииге дайынга удур шимчэшкиниҥ хемчээлдериниҥ калбаашқы дугайын чугаалап турар-дыр деп, чагаада онзалап демделээн. Нейтроннуг бомбаны долу хемчээлиге бӱдүрүп киргиптер деп президент Рейганныҥ чоокта чаагы шиитпири хэй-ниитиниҥ улам шыҥгыы удурланыышкынарын хайыктырын үндӱрген.

Дӱшкӱүрлүг чорукту чавырылдырарыныҥ болгаш ооң чугула ажыктыныҥ үнезин европейжилер эки билир деп, чагааныҥ авторлары онзалап айыткан. Чоон болгаш Барыын чүктериниҥ араазында чугаалажыышкынарын калбартырыныҥ политиказы база удур-дедир билчир чорук харын Чер кырынга быжыг тайбыҥга үндезинии херек кырынга тургузуп шыдаар дээрэ-зиинге олар бӱзүреп турар.

Совет Эвилелиниҥ чоюу. 20 ажыг миллион совет хамаатылар амы-тыныдан чарылган соолгу дайын аңаа кайдыг улуг ажыг-шүжүгнү чедиргенин кажап-даа утпас деп чагаада демделээн. Ядролуг дайынны СССР-де кым-даа күзевейн турар. Ортумак ыраккыладгы Совет Эвилелиниге кыжаныҥ турар ядролуг ракеталарын чүге Барыын Европаныҥ девискээриниге сайгара тургузар деп турар чүвел? Оларны аңаа тургузары тайбыҥныҥ херээниге бараан болур чүве дээринге кым бүзүүр боор.

Боо-чепсектериҥ чаа хевирлериҥ боттарыныҥ девискээриниге сайгара тургузарын миллион-миллион европейжилер болдурбас деп, чагаада онзалап демделээн. Каттышкан Штаттар боо-чепсекти улам эңдерилдиреринче угланган болдуныҥ политиказын эскертип, Совет Эвилелиниге чугаалажыышкынарны эгелээринге ёаүүр сонуургалдыын болгаш чепсегленишкинии дүжүреринге чедире бөөр орукка туруп алырынга белеении көрүзөр ужурлуг.

Бодуныҥ тургузаукчу күшкүүзүн дайынга эвес, харын тайбыҥга бараан болдурун ажыглаарывынче америк улустуҥ кыйгырыг турбас деп, чагааныҥ авторлары түңелиинде онзалап демделээн.

ШИИТПИРЛИГ БУРУУ ШАПКАН

МЕЛЬБУРН. (СЭТА). Рейганныҥ администрациязыныҥ амгы үениҥ боо-чепсектерин Пакистанга хэй хемчээлдиибиле садыҥ эгелээр дээш шиитпирин Индияныҥ премьер-министри Индира Ганди шиитпирлиг бӱрӱӱ шапкан.

Канберрада парлалганыҥ национал клубунга чүве чугаалап тура, индий газактыҥ башкыңы эң чаа америк боочепсекти Пакистанга болгаш чамдык оске-даа чурттарга садыҥ турарыныҥ түңелиинде мурнуу-азия диҥге байдал нарыылаан деп медеглээн. Соолгу 30 чылдар дургузунда агрессияга бек удаа таварышкан Индия сагыш амыр олурбас деп, И. Ганди онзалап демделээн. Ядыы-түрецги чорукка удур демиселге ажыглаан турун болур чаагдык акша-хөреңгилерни моон ужурунда камгалалга дозевилеп бөөр ужурга таварышкан бис.

Зия-уль-Хактыҥ ёзу-чурумуун бодуныҥ ядролуг чепсектиг болур дээр чүткүлүүре хозбаштыр Индия сагышсыран турар деп, премьер-министр чугаалаан.

Чурттуҥ айыл чок чоруун хандырар дээш ооң чазаа бүгү-ле чүүлдерни кылыр апаарын премьер-министр демделээн. Дайын дугайында бодалдыҥ бодун безин буруу шаан турар бис. Ынчанмыже кезээде белеи турар болгаш танкыларны, вертолеттарны, транспорт самолеттарын, артиллерия бооларын, ок-чемзектерин алыр.

Пакистанга боо-чепсек бөөрин новудедип, оны Афганистанга удур чарлаттынмаан дайын чорударда Мурнуу-Барыын болгаш Мурнуу Азияга бодуныҥ тепкиин черя болдурарын күзээн база АКШ-тыҥ администрациязыга таварышпас политиказы чорудуп турар Индияга ыйыышкын кылыр сорулга-биле АКШ дээрге, Пакистан бодуныҥ атомнуг бомбазын тургузарынга чоокшулап чедип келгенинден безин караан чажырын турар. Ядролуг чепсекти шептеретпес дугайында керээни үрээш, ындыг чепсекти тургузар ажылдарны чорудуп турар чурттарга АКШ-тыҥ шериг дузаламчызы көргүзерин хораан «Сайминтоннуҥ эдиз» дижир чүвени безин ооң наштарын Рейганныҥ администрациязы ам ораалдажып турары ол-дур деп. индий премьер-министр демделээн.

ШЫҤГЫЫ ШҮГҮМЧҮЛЭЭН

БЕЙРУТ. (СЭТА). Палестиназы хостаар организациязыныҥ (ПХО) күүскомуун даргазы Я. Арафат АКШ-тыҥ Чоокку Чоон чүк районунда политиказын шыҥгыы шүтүмчүлээн. Вашингтон болгаш Тель-Авив боттарыныҥ эрге-ажыктарынга болгаш сорулгаларынга араб чурттарны чагыртырын оралдажып турарын Палестинаныҥ удуртукчузу айыткан.

Америк-израиль шериг-политиктиг эвилел арабтарныҥ хостаалгаже тура-соруун сый шаварынче улганган. Империализмниҥ, сионизмниҥ дайыызырак, эжелекчи политиказынга дешилгелиг араб чурттар болгаш Палестинаныҥ революциязы, Ливанныҥ национал-патриоттуг күштери удур шиитпирлиг туружуп турарын Я. Арафат демделээн.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). «Солидарность» деп профэвилел каттыжымышкынныҥ Гданьскиниге съездизиниҥ ийиги үечадазы доозулганы-биле холбаштыр чуртта байдалды «Жечивистость» созун демделээн болгаш ажыл соксадыышкынварын, өнчүк-чөңгээлерин болгаш сандаргай чорукту болдурбас дугайында дөп-дораан шиитпираг медеглээри чугула деп айыткан. Ажык болгаш чажыт контрреволюциязы «кыҥыктырбас дээш күрүнениҥ бар бүгү-ле күштерин кодурер үе ам келгендир. Социализмге болгаш Польшага өжээтен күштер демисел чокка дүжүп бериптер деп кордаан хөрээ чок. «Солидарность» хартаачыларыботтарыныҥ сорулгаларын чедип алыр дээрде дерани болгаш кам-хаярга чок болуп турар. Амгы үеде кыжаныышкынныҥ адаанга таварышкандыр бис, ынчаарга дайын соолгунде бистиҥ төөгүвүскеге ыңдыг берге байдал кажап-даа турбаан деп, солун биижээн. Польшада хэй кижилер нелир үе дээш сагыш човаашкыныы болгаш дувүрээшкинии ядергейлеп, профэвилединиҥ барыын үзелдиг удуртукчуларыныҥ ходелиишкиниерии хөөн чок ёзу-биле көрүҥ турар. «Чугаалажыышкынна рын и болгаш дугураукулганыҥ шүтүмүн «Солидарностиниҥ» удуртукчулары орнукшудуп каан.

Идегеп болгу дег байдалдың үези тонгеп, биске биртээ политиктиг демисеелди албадаан болганда, ол демисеелди чорудар апаар. Польшаныҥ хэй-ниита болгаш политиктиг бүгү күштериге кыйгырыны кылыры, оларга байдалдың шыныҥ чугаалавры чугула.

Байдалдың бүгү шыныҥ тодаргай көргүзөр болза, «Солидарность» деп профэвилел каттыжымышкынныҥ Гданьскиниге съездизиниҥ ийиги үечадазы доозулганы-биле холбаштыр чуртта байдалды «Жечивистость» созун демделээн болгаш ажыл соксадыышкынварын, өнчүк-чөңгээлерин болгаш сандаргай чорукту болдурбас дугайында дөп-дораан шиитпираг медеглээри чугула деп айыткан. Ажык болгаш чажыт контрреволюциязы «кыҥыктырбас дээш күрүнениҥ бар бүгү-ле күштерин кодурер үе ам келгендир. Социализмге болгаш Польшага өжээтен күштер демисел чокка дүжүп бериптер деп кордаан хөрээ чок. «Солидарность» хартаачыларыныҥ бо

Чурукчу Б. В. Преображенскийниң мастерскаязында

Москва. Ада-чурттуң Улуг дайынының киржинчизи, москвачы чурукчу Б. В. Преображенский бодунуң ажылдарын найысылалдың Төп делгелге залынга Москва чоогунга улуг тулчуушкуннуң 40 чылынга тураскаазы 1981 чылдың декабрьда ажыдар чурулга делгелгезин белеткеп турар.

Борис Владимирович 1942 чылда Москванның В. И. Суриков аттыг уран чурулга институтун доскан болгаш шериг чурукчуларының М. Б. Греков аттыг студиязынга киир санаткан. Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында аңаа дайын темазы кол чогаадылга ажылы апарган.

Ол фронтучу амыдыралды шуут тулчуп турган кезектерге чоруп тура эки билген-Тиилелгелиг 1945 чылдың сөөлүнде безин ол шериг темазын кагбаан. Ол хөй-хөй чурулга делгелгелериниң киржинчизи. Оон ажылдарының аразында сураглыг апарган «Маадырларга мөңге алдар», «Чаңгыс-даа базым атказарлавас» деп чуруктар. Совет Эвилелиниң маршалдарының болгаш анаа дайынчыларның портреттери бар.

Чурукта: Б. В. Преображенский мастерскаязында.

В. Хухлаевтиң фотозу
СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨӨРЕНИП КӨӨР БООР

Тывавыстың найысылады Кызыл хоорайга аалчылар үстүр эвес. Кайыын-даа келилээр. Өске черлерден келгеннерни санаваска, чүгле республиканың районнарыдан хөй кижилер албан-ажыл аайы-биле-даа, амы-хууда херээн кылып-даа келир болгай.

Чорук кижиэн черле ыдыг, келген черинге столоваяга аштанып-чемненир. Хоорайда столоваялар, кафелер бар. Кайызынга-даа чемненип ап болур. Чаңгыс-ла маңаа багай чүве болза хоорайда ниитиниң чемненилге черлериниге сүттүг шай ховар болур. Назы-харын улгады берген кижилер чөрле сүттүг шай ижиксээр. Компот болгаш еске-даа суксуннар сагыжынга чөтпээнин чугаалажыр болгай.

Сүттүг шай «Огонёк» кафеге, № 3 столоваяга ында-хаая тургулаар-да чүве. Чорук кижилери колдуунда автовокзал чоогунда столоваядан чемненир. А маңаа изиг, сүттүг шай шуут хайындырбас, кажап-даа келирге чүгле компот, какао, кофе, дээн суксуннар колдаап турар. Ол суксуннарны багай дээр бодалым чок. Сүттүг шайны ижиксээн кижилер хөй боор чүве. Ынчангаш сүттүг шайны үстүнде суксуннар-биле кады сатса кандыгыл деп кызээр мен. Өске районнардан келген чорук кижилери-биле ужуражып чугаалажырга, хоорайның столоваяларында сүттүг, изиг шай чок болурунга база хомудаар боор чораан. Ынчангаш Кызыл хоорайның ресторанныар болгаш столоваялар трезинин дирекциязы чонның мындыг күзелин моон соңгаар өөренип көөр боор деп бодаар мен.

М. СЫГЫР-ООЛ.

ТЕХНИКАЗЫНГА КАМНЫГ

Кара-оол Өшкү-Саар Бүренің кырганнар болгаш инвалидтер бажыңында чолаачылап ажылдап турар. Ол бирги класстың чолаачызы. Аныяк оол дыштаныр хүннерде-даа кызымаккай, бүдүрүкчүлүг ажылдап, опаашкан ижин ак сеткилдиг күүседип келген. Оон хүлээп алган машиназы эрги-даа болза, техниказынга камныг, үредилишкин чок эдилеп турар. Арага-дары ишпес болгаш сагылга-чуруму база эки. Ол ог-бүлезиниң ажылынга база үлегерлиг.

М. ТОПУЛ.
Каа-Хем район.

МАРГЫЛДАА

Мөңгүн-Тайга районнуң төвү Мугур-Аксы суурга Совет Конституциязының хүнүнге тураскааткан волейбол, баскетбол маргылдаалары болуп эрткен. Ийи хүн үргүлчүлээн демиселдиң түнелинде волейболга эр улустуң аразынга «Малчын» совхозтуң командазы бирги черни алган.

Херээжен спортчулар аразынга бирги черни Мугур-Аксы ортумак школазының командазы, ийиги, үшкү черлерни район эмнелгезиниң болгаш «Малчын» совхозтуң командалары алганнар.

Баскетболга эр улустан бирги черни КМК-ның командазы эдилеп. Херээжеңнерден бирги черни район эмнелгезиниң, ийиги, үшкү черлерни Мугур-Аксы ортумак школазының болгаш «Малчын» совхозтуң командалары туспа-туспа үзешкеннер.

Х. ЧУЛЬДУМ.

Аграар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 3—5 градус чылыыр.

ССРЭ-НИҢ УЛУС АЖЫЛ-АГЫЙЫН КАТАП ТУРГУЗАРЫНЫҢ БОЛГАШ ХӨГЖҮДЕРИНИҢ 1950 ЧЫЛДА ҮНДҮРГЕН КҮРҮНЕНИҢ БЕШКИ ЧӘӘШКИНИ

1981 чылдың сентябрь 15-те Москвага болган 1-ги эгидилгениң тиражының

ШҮҮШТҮРҮЛГЕ ТАБЛИЦАЗЫ

Чәәшкиниң эргиддеже үндүрген бүгү разрядтарының сериаларының (разряд бүрүзүнде 25 серия) дараазында белүүтеринин шупту 50 номерлериниң (№ 01-ден № 50 чедир) облигациялары тираж бүүгаар эгиттинер:

№... сериядан	№... серия чедир	№... сериядан	№... серия чедир	№... сериядан	№... серия чедир	№... сериядан	№... серия чедир	№... серия	№... серия чедир
080001—080025		083826—083850		087551—087575		092001—092025		096101—096125	
080051—080075		083851—083875		087576—087600		092101—092125		096151—096175	
080076—080100		083876—083900		087601—087625		092151—092175		096176—096200	
080101—080125		083926—083950		087651—087675		092176—092200		096226—096250	
080176—080200		083951—083975		087701—087725		092251—092275		096251—096275	
080201—080225		083976—084000		087776—087800		092376—092400		096401—096425	
080251—080275		084001—084025		087801—087825		092426—092450		096451—096475	
080301—080325		084076—084100		087851—087875		092451—092475		096501—096525	
080426—080450		084101—084125		087901—087925		092501—092525		096526—096550	
080451—080475		084126—084150		088001—088025		092526—092550		096551—096575	
080476—080500		084151—084175		088026—088050		092551—092575		096626—096650	
080551—080575		084276—084300		088076—088100		092576—092600		096676—096700	
080576—080600		084351—084375		088101—088125		092626—092650		096701—096725	
080601—080625		084376—084400		088176—088200		092676—092700		096776—096800	
080626—080650		084401—084425		088226—088250		092751—092775		096826—096850	
080651—080675		084426—084450		088251—088275		092776—092800		096851—096875	
080676—080700		084451—084475		088426—088450		092801—092825		096876—096900	
080701—080725		084501—084525		088451—088475		092901—092925		097001—097025	
080751—080775		084576—084600		088576—088600		093026—093050		097051—097075	
080801—080825		084626—084650		088601—088625		093126—093150		097126—097150	
080851—080875		084651—084675		088776—088800		093151—093175		097151—097175	
080876—080900		084701—084725		088801—088825		093201—093225		097201—097225	
080926—080950		084776—084800		088851—088875		093226—093250		097301—097325	
080951—080975		084801—084825		088876—088900		093251—093275		097326—097350	
080976—081000		084826—084850		088926—088950		093301—093325		097351—097375	
081051—081075		084851—084875		089026—089050		093326—093350		097426—097450	
081101—081125		084901—084925		089076—089100		093351—093375		097476—097500	
081126—081150		084926—084950		089126—089150		093376—093400		097476—097500	
081151—081175		084976—085000		089176—089200		093401—093425		097576—097600	
081176—081200		085126—085150		089226—089250		093426—093450		097657—097675	
081201—081225		085151—085175		89251—089275		093451—093475		097676—097700	
081251—081275		085176—085200		089401—089425		093501—093525		097726—097750	
081276—081300		085201—085225		089451—089475		093526—093550		097751—097775	
081326—081350		085226—085250		089526—089550		093551—093575		097801—097825	
081426—081450		085276—085300		089551—089575		093576—093600		097826—097850	
081526—081550		085301—085325		089576—089600		093676—093700		097876—097900	
081576—081600		085326—085350		089626—089650		093726—093750		097901—097925	
081626—081650		085351—085375		089676—089700		093751—093775		097926—097950	
081701—081725		085426—085450		089701—089725		093826—093850		097951—097975	
081726—081750		085451—085475		089726—089750		093851—093875		097976—098000	
081751—081775		085501—085525		089751—089775		093901—093925		098001—098025	
081851—081875		085526—085550		089826—089850		093926—093950		098051—098075	
081876—081900		085576—085600		089851—089875		094001—094025		098076—098100	
081901—081925		085601—085625		089876—089900		094026—094050		098101—098125	
081926—081950		085626—085650		089901—089925		094101—094125		098126—098150	
081951—081975		085651—085675		089976—090000		094126—094150		098176—098200	
081976—082000		085676—085700		090001—090025		094201—094225		098201—098225	
082026—082050		085701—085725		090026—090050		094276—094300		098226—098250	
082051—082075		085751—085775		090051—090075		094301—094325		098251—098275	
082076—082100		085801—085825		090101—090125		094326—094350		098301—098325	
082101—082125		085826—085850		090176—090200		094351—094375		098326—098350	
082301—082325		085851—085875		090201—090225		094376—094400		098351—098375	
082351—082375		085876—085900		090226—090250		094401—094425		098376—098400	
082401—082425		085926—085950		090276—090300		094426—094450		098401—098425	
082426—082450		085976—086000		090301—090325		094476—094500		098426—098450	
082451—082475		086001—086025		090351—090375		094501—094525		098451—098475	
082476—082500		086026—086050		090376—090400		094576—094600		098501—098525	
082501—082525		086051—086075		090401—090425		094626—094650		098551—098575	
082526—082550		086076—086100		090426—090450		094651—094675		098601—098625	
082551—082575		086101—086125		090526—090550		094676—094700		098676—098700	
082601—082625		086126—086150		090551—090575		094701—094725		098776—098800	
082651—082675		086251—086275		090576—090600		094801—094825		098851—098875	
082701—082725		086151—086175		090601—090625		094826—094850		098926—098950	
082726—082750		086276—086300		090651—090675		094851—094875		098951—098975	
082726—082775		086301—086325		090701—090725		094901—094925		099001—099025	
082776—082800		086351—086375		090751—090775		094951—094975		099026—099050	
082801—082825		086376—086400		090776—090800		095051—095075		099051—099075	
082876—082900		086476—086500		090801—090825		095076—095100		099076—099100	
082901—082925		086526—086550		090826—090850		095126—095150		099126—099150	
082926—082950		086551—086575		090926—090950		095176—095200		099176—099200	
082951—082975		086601—086625		090951—090975		095226—095250		099226—099250	
082976—083000		086626—086650		091001—091025		095276—095300		099251—099275	
083026—083050		086651—086675		091026—091050		095326—095350		099276—099300	
083076—083100		086676—086700		091051—091075		095376—095400		099301—099325	
083101—083125		086701—086725		091076—091100		095401—095425		099326—099350	
083151—083175		086751—086775		091201—091225		095246—095450		099376—099400	
083176—083200		086776—086800		091326—091350		095451—095475		099401—099425	
083276—083300		086826—086850		091351—091375		095526—095550		099451—099475	
083301—083325		086851—086875		091401—091425		095551—095575		099476—099500	
083376—083400		086876—086900		091451—091475		095651—095675		099551—099575	
083451—083475		086901—086925		091501—091525		095676—095700		099626—099650	
083501—083525		086951—086975		091555—091575		095776—095800		099651—099675	
083576—083600		087001—087025		091601—091625		095801—095825		099676—099700	
083601—083625		087051—087075		091626—091650		095826—095850		099776—099800	
083626—083650		087151—087175		091701—091725		095851—095875		099801—099825	
083651—083675		087326—087350		091726—091750		095876—095900		099851—099875	
083676—083700		087351—087375		091776—091800		095951—095975		099926—099950	
083726—083750		087401—087425		091826—091850		096026—096050		099951—099975	
083776—083800		087501—087525		091926—091950		096051—096075		099976—100000	
083801—083825		087526—087550		091976—092000		096076—096100			

ТАБЛИЦАГА ТАЙЫЛБЫР

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң күрүнеиин бешки чәәшкииниң облигацияларының эгидилгезин сериялардың бөлүктери-биле боттандырып чорудар, ынчангаш таблицада көргүстүүген сериялардың номерлериниң аразында оон мурнунда 1957 чылдың апрель 19-ка чедир тиражтарга ойнап алган азы эгиттинген сериялардың номерлери база кирген: айыттынган тиражтардың таблицаларын ёзугаар облигацияларны ажаалда кассаларынга хынап болур. Бо тираж-биле эгиттинген облигацияларның акша түңү 1 млрд 276 млн. рубль болган.

ССРЭ-ниң улус ажыл-агыйын катап тургузарының болгаш хөгжүдериниң күрүнеиин бешки чәәшкииниң эгидилге тиражында үндүрген облигациялар ёзугаар, 10:1 хамаарылгалыг) кылдыр 1961 чылдың январь 1-ден эгелеп өскерткен ертектер өскерилгеининң масштавын барымдаалавышаан, дараазында акша түңнерни төлеп бээр:

облигацияда айыткаиы	төлээри
500 рубль	50 рубль
200 рубль	20 рубль
100 рубль	10 рубль
50 рубль	5 рубль
25 рубль	2 рубль 50 көпеек
10 рубль	1 рубль

Эгидилге тиражында киргеи облигацияларны ажаалда кассалары 1981 чылдың октябрь 6-дан төлеп эгелээр. Бо таблица шүүштүрүлгеге күштүг докумеит болур.

Комиссиялың даргазы — Москва хоорайның улус депутаттарының Сокольники район Советиниң күүсекчи комитединиң даргазы Д. Д. ИЛЬИН.
Комиссиялың харысаалавалы секретары Л. П. ЕСИНА.

ОКТЯБРЬНЫҢ КИНОЭКРАНЫ

Назы четпээн херек үүлгедикчилериниң тускай школазының киножиттиргеин Виктор Черновтуң болгаш ол школада үрер хөгжүм оркестриниң удуртукчузу, фронтучу Алексей Иванович Кустовтуң амыдыралыидан бир хүниүң дугайын **«Сөөлгү дезииишкин»** деп кинода көргүскеи. Витяның иези оглун ап келбээн. Ону Кустов чедире берген. Оолдуң авазы арагачы эвес, ону чааскаандырзын каап чорбаан. Аңаа бир далайжы ынак, бүгү-ле чүве чогумчалыг болгу дег. Ынчалза-даа кара чаңгыс оглуу авазынга шаптык болган. Оолдуң салым-чолу дээш Кустов сегиржип алышкыиче кирипкеи. Ол амы-тыныи артынга кагбаш, Витя дээш туржуп шыдаан.

Кустовтуң ролүида ССРЭ-ниң улустуң артизи Михаил Ульянов ойнап турар. Ленинградтың кинематографистериниң бо солун кинозунче көрүкчүлерни чалап тур бис.

Совет Армияның бөгүнгү хүниүнүң дугайында «Оиза кичээнгейниң зоиазында» деп көрүкчүлериң сонуургал-биле хүлээп алган кинозуиуң улаачызы **«Харыы базым»** деп кииоболуп турар. Ук кинода лейтенант Тарасов биле прапорщик Волоитир көрүкчүлерге таарышкан. Ынчангаш ийиги чаа киноиу тургузары чугула апарган. «Харыы базым» деп кинода болуушкуинар шериг өөредилгезиниң үезииде болуп турар. Лейтенант Тарасов ам капитан апарган, өөреиелер-даа, черле ынчаш башкылар болгаш кижизидикчилер-даа көөрү оиза күзенчиг.

Октябрь 9-та «Найырал» кинотеатрга ук фильмииң башгайгы көргүүү болур. Өгбүлеге уруглар кижизидилгезиниң дугайында лекцияны көрүкчүлер база дыннаар. Ол айның 14,15 хүнеринде ол киноиу көрген көрүкчүлер аныяк салгал кижизидилгезиниң дугайында беседаны дыннаарлар. Башкылар болгаш «Билиг» ниитилелиниң лекторлары көрүкчүлер мурнунга лекция, беседаны кылырлар. Октябрь 18-те «Михаил Ульяновтуң чогаадыкчы портреди» деп кино кежээки база болур. «Сөөлгү дезииишкин» деп чаа киноиу көөрүнче «Найырал» кинотеатр силерии чалап тур.

З. КЛЕПОВА,
улуг методист.

ЧАЛАП ТУР БИС

«Ленфильм» киностудиязга үндүрген, режиссёр Леоиид Менакериң тургусканы **«Сөөлгү дезииишкин»** деп чаа кино октябрь 12-де хоорайның кинотеатрларынга үнүп эгелээр.

«Сөөлгү дезииишкин» деп кинода уруглар кижизидилгезиниң айтырыын көргүскеи, олче оиза кичээнгей салдыныи турар. Улуг кижилериин аныяк-өскенниң мурзуига харысалгазыи көргүзүп турар. Киноиу элээдилер-даа, адаптер-даа, черле ынчаш башкылар болгаш кижизидикчилер-даа көөрү оиза күзенчиг.

Октябрь 9-та «Найырал» кинотеатрга ук фильмииң башгайгы көргүүү болур. Өгбүлеге уруглар кижизидилгезиниң дугайында лекцияны көрүкчүлер база дыннаар. Ол айның 14,15 хүнеринде ол киноиу көрген көрүкчүлер аныяк салгал кижизидилгезиниң дугайында беседаны дыннаарлар. Башкылар болгаш «Билиг» ниитилелиниң лекторлары көрүкчүлер мурнунга лекция, беседаны кылырлар. Октябрь 18-те «Михаил Ульяновтуң чогаадыкчы портреди» деп кино кежээки база болур. «Сөөлгү дезииишкин» деп чаа киноиу көөрүнче «Найырал» кинотеатр силерии чалап тур.

З. КЛЕПОВА,
улуг методист.

ХАРЫЫСАЛГА, КИЧЭЭНГЕЙ ЧОГУНДАН

Өрт аймылының үүрү турарының чылдагааннары айты-аңгы. Олар колдуунда кижилерниң харысалгга, кичээнгей чогундан болгулаар. 1981 чылдың эрткен сес айларында республика девискээриигге 150 өрт болган, оон үнген когарал 401,646 рубль түңнүг болган. Оон түңнелиидө 35 оран-бажың, 18 янзыбүрү техиика ажыглалдан үнген, өрт аймылыидан 12 кижи амы-тыныидан чарылган.

Күс дүшкеин-биле кады одалга сезоиу эгелээн. Ынчангаш албан организацияларга, бүдүрүлге черлерииге, чуртталга бажыңнарынга өртке удур аймыл чок чорукту тургузары чугула. Чүге дээрге үрелик ийиикке, азы көрдүгеи чурумундан хажыдышкыиарлыг одалга системазы, печкалар өрт аймыдыпга чедирип болур. Ынангыя шын эвес салдынган печка одаапкыидан үнген өрттер эвээш эвес.

Кыш дүүүп, сооп келирибиле кады печкалыг бажыңнарга хөмүр-даш одап эгелээр. Хөмүр-дашты доктаамал одап турарындан печка тигленип, чарылгылай бээр болгай. Ол база өртке аймылдыг. Печканы тургузарда чаңдыс аай негелдеии барымдаалазары албан. Оон таваан шала кырынга тургузары шуут хоруглуг. Печка аксының мурнунда шала кырыи 50×70 см хемчээлдиг чуга демир-биле дуглаар. От салырда отка дүрген кывычал түүдерии ажыглаары шуут хоруглуг. Печканы азы суугуну одап каап турда бажыңга бичии уруглары улуг кижилериин хайгаараалы чокка каап болбас. Ыш эртирер хоолайны айда ийиден эвээш эвес катап аштап-арыглаарын утпанар. Үстүнде дүрүмнерни чамдык кижилериин сагывайн келгенинден үнгүлээн өрттерни маңаа чижек кылдыр киирейн. Эрткен чылдың февраль 25-тиң хүнүнде Эрзин районнуң Ийи-Өдек деп черге малчын В. Ф. Намчының аалынга өрт болган. Өрт аймылы бо удаада база одап каапп, хайгаарал чок артказ печкадан көс чаштаанындан болган. Оон түңнелиидө өг-бүле улуг чидиргге таварышкан.

Эзиртер арага ишкеиииден өрт аймылы үндүрген таварыгалар эвээш эвес. Чижээ, бо чылдың март 2-де «Шатонартажстрой» трестиң № 48 КМК-зының ыяш дилер черииин ажылчыиар чурттаарыбиле көрдүнген вагонунга он бир кижи арага ишкеи. Чедир ожуртумиейи октаттыигаи таакпыдаи өрт үнген. Аиаа удуп чыткаи кижилерниң үзүү амы-тыныидан чарылган. База чижек. 1981 чылдың апрель 9-та Балгазыи сельпонуң таңныылы Толстиков дээрэи магазии хагдыларга ону хүлээп алгаш, харысалгазыи уттупкаш, арага ижери-биле ажылын каапнаш чорупкан. Оон түңнелиидө өрт үнген. Оон ииитиниң 74.822 рубль түңнүг эт-хөреитизи когараан. Өрт бо удаада база одап каап печка дамчыштыр болган. Буруулуг кижи кезиичe хереэиге онаашкан.

Өрт аймылын баш удур чайладып, ону болдурбазының бүгү хемчеглерии алырын утпанар. Харысалга, кичээнгей чок чорук күзенчиг эвес түңнелдерге чедирип болур.

К. АРТЕПОВ,
Тыва АССР-ниң ИХМ-ниин өртке удур килдизиниң инженери.

телевидение

ОКТЯБРЬ 9-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Аныяктарларның «Орленок» телестудиязының Совет Эвилелиниң Маадыры М. П. Девятаев-биле ужуражмылгазы. 9.50 — «Амыдырал бистерии шылгаар». Уран-чечен фильм. 11.05 — Кабардин-Балкар АССР-ниң «Кабардинка» деп күүрүне аксамблиниң концерти. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Ажыл-агый чорударының дуржулгазы». Киноирограмма: «Чедиишкин формулазы», «Аргаыыштыг Заволжье черииде», 15.35 — Улустуң аллагалары. 15.50 — «Москва болгаш москвачылар». 16.20 — «Тооддуи аалчызы». «Марья — шевер кыс». Уран-чечен фильм. 18.00 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүи делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерии — амыдыралга». Дамчыдылга. 19.30 — Киножурнал. 19.40— Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүнге уткуштур. Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый министри И. Г. Лавриненконуң чугаазы.

МОСКВАДАН

19.55— «Виктор Кингисепптиң амыдыралыидан ййи хүи». Уран-чечен телефильм. Баштайгы үндүрүлге. 2-ги серия. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35-23.30 — «Театр, кино, телевидение музыказы». Төнгеиде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Даглар болгаш хоорай». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — «Д. Байрон. «Амыдыралы болгаш чогаал ажылының арыиары» 12.40 — Төөгү. 7-ги класс «Киев Оруузу» 13.10 — «Чураачы». Тележурнал. 13.55 — «Экран — башкыга». М. Ю. Лермонтов. «Калашников садыкы дугайында ыры» 7-ги класс. 14.20 — Физика. 7-ги класс. 14.50 — Төөгү. 4-кү класс. Крепостной суурда. 15.20 — Эртем-тайылбырлыг фильм.

КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Малышок». 18.15 —«Тываның экраииарында» 16.00 — 18.00 — Чапсар. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 —Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Киножурнал.

МОСКВАДАН

19.00 — В. Моцарт. Скрипка биле альтыга дуэт. («Орбита-3»). 19.20 — «Мигэл, сээи күзелдериң боттаиазын». Документалдыг телефильмииң баштайгы көргүүү. («Орбита-3»). —20.00 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!». 20.15 — «Номчулга дугайы». 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 — 00.35 — «Делегей-биле байырлажышкын». Хөй серналыг уран-чечен телефильм. (ГДР). 1 болгаш 2-ги серналар.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

КИНО

ОКТЯБРЬ 9-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Ыиакшыл дугайында үш удаа» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, **«Сөөлгү удаа дескеии»** 19.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабаицыктың салым-чолу» 9.30, 11.20, 15.00, **«Депутаттың шагы»** 13.10, 16.50, 18.40, 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оон келирии кузаар-дир мен» 15.00, **«Аймыл чок болурун хуумда магадылавайн тур мен»** 16.50, 18.40, 20.30 (үзткаи) шактарда.

Редакциияның адреви: Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 1. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторлуң 2-24-63, редакторнуң орааачыларының 2-35-24, 2-31-75 харысаалгалы, секретарының 2-24-35, партийии ачыдыралга болгаш совет тургузуу киидистериниң 2-37-13, производствага киидизиниң 2-31-75, культура киидизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47, үлетпүр киидизиниң 2-31-75, чагаа киидичиниң 2-41-27 информация киидизиниң 2-20-60 корректорларының 2-27-41, бухгалтериниың 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефииче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2163.
СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совулелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ком садыының херектериниң талазы биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01512

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 235 (11733) | 1981 чылдың октябрь 10, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

Бөгүн социалистиг чарыш экранында:

● Үлетпүр допчулалы ● Тоора-хемчилер чарыштa ● Чарыштың кижизидикчи ролю ● Экономика камналгалыг болур ужурлуг. Чыл төнчүзүнге чедир 83 хонук артканда ● Мурнааннар, хожудааннар ● Чарыш хрониказы.

БУРУНГААРЛААШКЫННЫ БЫЖЫГЛААР

Бүдүрүлгенин ажыктыын бедидер болгаш ажылдың шынарын экижидер дээш бүгү чуртта калбарган социалистиг чарышка идепкейлиг киришпишаан, республиканың күш-ажылчы коллективтери он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен тос айларында элээн чедишкинниг ажылдаан. Продукция сайгарарының хемчээлиниң болгаш ону бүдүрелинии-даа талазыбиле тос айларның планныг даалгазы ажыр күүсеттингени ол дугайын хереченлеп турар: тос айлар иштинде пландан ажыр 1,2 миллион рубльлиг продукциязы сайгартынган. Оон түнелинде хөмүр-даш казарының, электри болгаш чылыг энергизы бүдүрелинии, дилиг материалдары болгаш саржаг кылырының талазы-биле чылдың социалистиг хүлээлгелери күүсеттингеи.

Эрткен чылдың чогуур үеэнге деннээре, чамдык чүүлдер хөй жылдыгнан бооп турар. Чижээ, 1980 чылдың тос айларында турганыдан хөмүр-дашты 8,2 хуу, чылыг энергизын—6,1, дилиг материалдарын —8,2, хөм идиктерии—5,4, даараан хептерии —20,3, культура-амыдырал бараанарын—7,6, эттии—20,7, эвиртпес суксуннарны —26,6 хуу хөйнү бүдүрүп үндүрген.

Республиканың үлетпүрү өске-даа чамдык чугула көргүзүглерии эрткен чылдың чогуур үеэниден экижиткен, чижээ, күш-ажылдың бүдүрүчүлүүн бедиделиниң тос айлар планы күүсеттинген болгаш бир кижиге онааштыр ажылдан кылыышкын, тодаргайларга, бараанныг продукция бүдүрери 3,5 хуу көвүдээн бооп турар.

Үлетпүр коллективтериниң хөгжүлдезиниң темпизи эрткен чылдыындан элээн шапкынчаанны тос айларның түнелдериниден база көстүп турар. Ыланғыя одалга болгаш чиик үлетпүрлерде, электри энергетиказында өзүлде хемчээли улгаткан.

Ажыл шагын долузу-биле ажыглаар болгаш бүдүрүлге күрлавырларын илередип тывар талазы-биле республиканың чамдык үлетпүр-бүдүрүлге коллективтери ажылын экижиткенииниң түнелинде бо чылдың тос айларында мурнакчыларның одуруунче киргилээнин айтыр херек. Чижээ, «Каз-Хем» разрезтен, Тываның электри четкилеринден, сүт комбинадындан аңгыда Кызыл типографиязы, Шагаан-Арыгның болгаш Тураның сайлүлетпүр комбинаттары, Бүгү-россияның дүлейлер нитилелиниң болгаш Бүгүроссияның караа четчестер нитилелиниң бүдүрүлге чер-

Үлетпүр тос айларда

лери бо чылын эрткен чылдыындан эки түнелдерни чедип алгаш, мурнакчыларның одуруунга киргеи.

Бо чылдың тос айларының иштинде бараанныг продукция бүдүрелиниң хемчээли эрткен чылдың ол-ла үезинде турганыдан 2,1 хуу көвүдээн. Үлетпүр продукциязын бүдүрелиниң немелде өзүлдези чүгле күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедиткенииниң ачызы-биле чедип алдынганын демдеглээр үжурлуг. Немелде өзүлде эрткен чылдың чогуур үеэниден 2,1 хуу артык болган.

Республиканың үлетпүрүнүң тос айлар иштинде чедип алган чамдык бүрүнгаарлаашкынынарының чижектерии оон-даа хөйнү көргүзүп болур. Ынчалза-даа хожудаашкынбиле ажылдан турар күш-ажылчы коллективтериниң саны ам-даа хөй бооп турар. Ол чүл дээрге, эрткен чылдың четчестеринден түнел үндүрүп, хожудаашкын чок-ажылдаар дээш шимчээшкинде амдаа дорт киришпейн турарының түнелиндир. Оон түнелинде республиканың улус ажыл-агыйы дыка хөй хемчээлдиг продукцияны чедип албайн турарын айтыр апаар. Республиканың эң улуг дээн бүдүрүлге чөрлери —«Тыва даг-дүгү» болгаш «Тудуг кезектери» комбинаттар, а ол ышкаш Ак-Довуракты үлетпүр бүдүрүлге комбинады, Чадаананың болгаш Бай-Хаактың хлеб заводтары, «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелелдери, Кызыл-Мажалыктың эът заводу күрүнеге хөй хемчээлдиг өрелиг ажылдан турар. Олардан аңгыда нитиии-биле он беш күш-ажылчы коллективтер тос айлар иштинде продукция бүдүрүп база сайгарарының күрүне планын күүседирии чедип албаан. Оон түнелинде 1,6 миллион рубльдин янзы-бүрү продукциязы чедир кылдынмаан бооп турар. Оон аңгыда барык чээрби хире бүдүрүлге чөрлери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң талазы-биле тос айларның планын боттандырбаан үржуундан улус ажылагыйынга 2,3 миллион рубльдиң продукциязы чедир бердинмейн барган.

Оларның аразында дыка хөй санныг шуткаан шой, тудуг чугайы, туйбу, тудуг кезектери болгаш эштээр демир-бетон кылыглар, сорттуг даг-дүгү, керамзит, кидис идик, хлеб бодгаш хлеб-булка кылыглары планга чедир кылдынмаан бооп турар.

Элээн каш-бүдүрүлге чөрлери дең-дески эвес ажылдап, чиг-этти болгаш материалдарны артык чарыгдап турар. Хожудаашкынның бүдүрүлге чөрлериндe ажылды чогуур деңнелге организаставаанындан бараанныг продукцияның бот-үнезинин улгадыр чоруун болдуруп турар. Бо көргүзүг сес айларда 779 мун рубль түңнүг болган. Тодаргайларга, продукцияны ол хире хөй артык чарыгдал-биле кылып үндүрген-дир.

Республиканың үлетпүр бүдүрүлгези он бирги беш чылдың сөөлгү кварталының планныг даалгазын күүседип киришкен. Бир эвес үстүнде айттынган четпестерии дарый чайладып, хожудан турар коллективтериниң санын эвээжедир болза, дыка хөй чүүлдерии чедир кылып, чылдың планныг даалгазын күүседип болурунун аргалары бар. Оон-биле кады чүгле планныг даалгалар эвес, харын база социалистиг хүлээлгелер-даа ажыр күүсеттинер. Маңаа кол чүүлдериин бирээзи — күш-ажылчы коллективтериниң болгаш түс-түс ажылчыннарның, инженер-техниктиг ажылдакчыларның аразында социалистиг чарышты бедик деңнелге, дээштиг кылдыр организастаары бооп турар.

Хүлээлгелер күүселдезин хынаш тур бис

ЧАРЫШТЫ ДЭЭШТИГ ОРГАНИЗАСТААШ

Ыраккы Тожунуң «Тоора-Хем» совхозу колдуунда мал ажылдыг. Оон ажыл-ишчилерни нитининиң малының баш санын өстүрер, продуктулуун бедидер дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар. СЭКП-нин XXVI съездизиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерии күүседир дээш, совхозтуң ажыл-ишчилери канчаар ажылдап, оларның ортузунга социалистиг чарышты канчаар организастап турарын чугаалап бээрии совхоз директору Валентин Чамыянович Куулардан «Шынның» корреспондентизи Куулар Аракчаа дилээн.

— Чарышты дээштиг кылдыр организастаарынга совхоз дирекциязы, партком болгаш ажылчын комитеди улуг кичээнгейни салып турар.

Совхозтуң ишчилери күжениинниг, сорук киришкинниг ажылдап турар. Чижээ, хойнуң баш санын өстүрериниң планын 102, бода малдының— 100 хуу күүсеткен. Сүттү болгаш дүктү күрүнеге садарының чыл планын совхоз август 1-де-ле күүседипкен. Сүттү чыл планындан артыкка 400 центнерии, дүктү 30 центнерии күрүнеге дужаагаи. Ажыл-агый күрүнеге 100 тонна эът садар планныг. Ону база-ла октябрь 1-ге чедир бүрүн күүсеткен.

Эрткен кыш берге болзадаа, малчыннар нитининиң малын хүр-менди кадагалап ап шыдаан. 1980 чылга деңнээрге, эрткен кыжын мыйыстыг бода малдың өлүп хораары 9,1 катап, хойпуу—78,4 хуу кызырылган. Төрүүр чүс малга онааштыр 92 хураган болгаш 76 бызаа менди алдынган. Мурнунда чылдарда совхозка ындыг бедик көргүзүглер турбаан. Малчыннар ортузунга социалистиг чарышты калбартканының, ону дээштиг организастаанының ачызында ындыг чедишкинниерии чедип алган. Эрткен чылын совхозтуң малчыннары Улуг-Хем болгаш Кызыл районнарының чамдык ажыл-агыйларына барып, оларның арга-дуржулгазын өөренип көрген чорук база-ла ажылга бедик көргүзүглерии чедип алырынга идигни берген.

Тус-тус малчыннарны алырга, хоочун хойжу Кол Дашоол 100 хойга онаштыр 102 хураганы, хой бүрүзүнден 2,4 кг дүктү, көдээ Совет депутады Кол Мырзыңнай 90 хураганны, 2,3 кг дүктү, коммунист Кыргыс Папыш—86 хураганны, 2,3 кг дүктү ап, совхозка социалистиг чарыштың тиилекчилери болган. Ипек кадарчылары Самбуу Седип-оол биле Кол Чажыкмай улуг инектерни болгаш төрүттүнген бызаа бүрүзүн 100 хуу менди камгалап алган. Саанчылардан Мария Биринней сес айлар дургузунда бодунга быжыглаан болук инектериниден нитизи-биле 25 тонна сүттү, азы бир инекке онааштыр 1800 кг хирени, Раиса Шой-Сүрүн 26 тонна сүтү, инек бүрүзүнден 1850 кг-ны сагган.

Нитининиң малын келир кыштан хүр-менди ажырарыбиле четчир сиген-ширбишти белеткээр, өдек-кыштагны септээр чугула сорулга амгы үеде совхозтуң ажыл-ишчилериниң мурнунда туруп турар. Чай кандаашкынның болганындан малга четчир чемни белеткеп алырынга нарын байдал тургустунган. Кол сиген шөлдери кандаан. Ынчангаш бүгү күштү эпчок черлерден: ыяш иштинден, малгаштыг тулаалардан, тайга-сынардан сигенни хол кадыры-биле кезеринче мобилизастаан. Чемнер белеткелиниң үезинде совхозка 11 авеногa нитизи-биле 160 ажыг кижини хаара туткан. Оон аңгыда албан организация, чурттакчы бүрүзүнге сиген. будук-бүрү белеткээр тускай онаалданы база берген. Ап чоруткан хемчегларинiң түнелинде, амга чедир 1300 тонна хире сиген белеткеттинген. Силосту 4170 тоннаны салган. Будук-бүрү белеткээр планны ийи ажыг катап ажырып, 700 тоннаны боолалдап аскан.

(Уланчызы 2-ги арыңда).

ССРЭ-НИҢ КҮРБАНКЫЗЫНЫҢ 60 ЧЫЛЫ

ССРЭ-ниң Күрүне банкызының ажылы Совет күрүненин экономиктиг күчүзүн быжыглааринче, совет улустуң амыдыралының материалдыг база культурлуг деңгелин бедидеринче угланган. 60 чылдар мурнунда В. И. Ленининиң саналы ёзугаар тургустунган, ол акша эргилдезин быжыглаарынга, улус ажыл-агыйының хөгжүлдезининиң эрге-ажыктарынга акшаны болгаш чөэлини улам долдур ажыглаарынга идиглиг бооп келген.

ССРЭ-ниң Күрбанкызының 60 чылынга холбаштыр байырлыг хурал бооп эрткен. Ол Москвага, Эвилелдер бажыныың Колонналыг залынга болган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. С. Горбачёв, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары И. И. Бодюл, В. Н. Макеев, СЭКП ТК-ның килдиг эргелекчизи Б. И. Гостев, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, найысылалдың хөй-нитизининиң төлээлекчилери, даштыкы аалчылар.

ССРЭ-ниң Күрбанкызының даргазы В. С. Алхимов илеткел кылган.

ССРЭ-ниң чээли-акша системазын хөгжүдеринге, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң айытканы социал-экономиктиг программаны амыдыралга боттандырарынга бүгү күжүн, дуржулга болгаш билиин бээрии хуралдың киржикчилери бүзүреткеннер.

Даштыкы үлетпүр-бүдүрүлге болгаш сан-хөө черлериниң төлээлекчилериниң өмүнээзинден болгар улус банкызынмыт даргазы В. Никифоров, Финляндияның банкызының даргазы А. Карьялайнен олар совет банк ажылдакчыларынга байыр чедиргеп.

(СЭТА-ның корр.).

ООН-ДАА ХӨЙ ТУРАР ИЙИК

«Малчын» совхозтуң ажыл-ишчилери нитининиң малынга бижыг чем суурну тургузарынга улуг кичээнгейни салган. Оон түнелинде совхоз 1230 тонна сиген белеткээр планын 1429 тонна кылдыразы 116,2 хуу күүсеткен. Бир эвес совхозтуң удуртукчулары ажыл-агыйжы, камналгалыг болур чорукка сагыш салган болза, мал чеминиң курлавыры оон-даа хөй турар ийик.

Ажыл-агыйжы эвес чоруктуң чижээн мындыг фактыдан көрүп болур. Доозуннуут-Кыйыг деп черде тарылга шөлү бар. Чер эвээш-даа болза, сүттарын тургаш, оон көк суланың арбын дүжүдүн ап болур арга бар. Совхоз бо чылын аңаа сула тараан. Мал чеминге немелдени оон ап болур деп ынанып турган. Ынчалзажок ол ынаныш бүтпейн барган. Чүге дээрге совхозтуң удуртукчулары тараан суланы чайын ажаарының—ону сүттарарының, малдан камгалаарының дугайын уткан-дыр. Чүгле чазын чаштырып каарга, киижи сагыжы дег чаагай үнүп кээр ыдыг чүве кайда боор! Суланы долгандыр кажаалавааныныың, ону каактап хайгааракаар таңныыл киижини тургуспаанының уржуундан үнген суланы улустуң хуузунда малы чип чайлаан. Ынчангаш оон чаңгыс тудум-даа ногаан сула алдынмаан.

Бо ажыл-агыйжы эвес чоруктуң каражазын санап үндүрүп болур. Доозуннуут-Кыйыгда шөлдү тарыырынга, аңаа чажар үезинге шупту 760 рубльдя чарыгдаан. Ук черии ажаан, хайгаараваанының түнелинде күрүненiң ынча акшазы аңаа-ла октатынган-дыр. «Ол акшаны кымдан төледирил?» деп айтырыг тургустунуп турар. Бодавыже материалдыг харыысалганы хүлээр ужурлуг совхоз директорундан төледир апаар болбайн аан. Ынчалзажок айтырыгны қым-даа ынчаар тургуспайн турары хараданчыгдыр. Ону албан төледир ужурлуг турган болза, ол шөлден көк суланы ап болур ийик. Ээ-харыысалга чок чоруктуң уржуу ол-дур.

Х. ЧҮЛЬДҮМ.

Мөңгүн-Тайга район.

«ХЕНЗИГБЕЙ»—ЧАА МАГАЗИН

Кызыл хоорайның Красноармейская кудумчузунда база бир магазин ажыттынган. Оон адын «Хензигбей» деп онзалаан. Ынчаар адааны таварылга эвес. «Детский мирниң» мында ажыттынган салбыры чырык черге чаа төрүттүнген бистиң хензиг чаштарывыска белектерии садар.

Магазинниң садыглаар шөлү ындыг-ла улуг эвес. Ындыг-даа болза, оон иштин шимеп-каастааны онзагай. Өң-баазын өңнер-биле каастаан чурук-шимелделер, чаштарның ынак тоолчугаштарындан чуруктар, чыскаай делгээн барааннар кичээнгейни чайгаар хаара тудуп кедир болгаш сагыш-сеткилди сергеди бээр.

Магазинниң ажыттынып, ажылдап эгелээнин баштайгы хүнүнде бир дугаарында оон эргинин эң бичe хензигбеглериниң адаиелери артап кирген. Чалалга бижик ёзугаар чалаттырган ада-иелер чаштарынга херек барааннарны оон садыл алганнар. Оларны аныяк садыгжылар Т. Белова, К. Ооржак, Л. Федкина, Г. Немадьцева олар уткуп хүлээп ап, төлептиг бараан болган.

«Детский мирниң» ажылдакчылары эң бичии садыл алыкчыларының негелде-хереглелдерии долу хандырарынче улуг кичээнгейни утландырган болгаш эргежок чугула барааннарны четчелээн. Магазинниң ажылдакчылары хоорайның төп бөжулга бажыңы-биле харылаалыг. Оон кирген даңзы ёзугаар «Хензигбейже» чалалгаларны садыгжылар хоорайның ол-бо адрестеринче чорудуп болур. Чаш урут маңаи турар өг-бүлелерден «Хензигбейниң» адынга чагыларны мында баш удур хүлээп ап турар. Ынчангаш ук магазин кыяылчыларның үнелелии алган.

В. КУУЛАР.

ЧУРУКТАРДА: «Хензигбейге» бир дугаарында келгеннер; садыгжы К. Ооржактың садыл алыкчыларга бараанны сүмелеп турары.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

БОО-ЧЕПСЕКТЕРНИ ЭҢДЕРЕ БҮДҮРЕРИНГЕ УДУР

● **БОНН.** АКШ-тың администрациязының болгаш НАТО-ның чорудуп турарлы боо-чепсектерни эңдере бүдүрериниң политиказыгга Германиянның Федеративтиг Республиказының улам-на хөй хамаатылары удурланып турар. ГФР-ниң тайбың талалакчыларының «Крефельд кыйгырыының» адаанга бүдүн чартык миллион ат салыышкыннарын чыгаары ол дугайын тодаргай хереченлеп турар. «Атомнуг өлүм бистерниң шуптувуска кыжанын турар-дыр!», «Германияның Федеративтиг Республиказының девискээринге ядролуг америк кандыг-даа чаа ракеталарны тургуспас!» деп кыйгырыглары антифашистиериң эвилелиниң — нацизм үеэниде сүрдүрүп чораан киижилерии Барыын Германияда каттыжышкыныың президиумунуң медеглелинде айыткан.

Удурланыышкынның антифашистиг шимчээшкининиң киржикчилери — демиселчилер чораан болгаш дайынның халапгыг үржуктарынга таваржып келген киижилер бистер ядролуг дайынның кыжаныышкынынга удур дем каттыштырган демиселди улам-на күштелдиреринче тайбыңга кынак бүгү киижилерни кыйгырып тур бис деп медеглелде бижээн.

● **БРЮССЕЛЬ.** Хөй-нитининиң санал-оналдарын айтырын көргенинiң түнелдерии царлаан. Чүрттүн чонунуң ортаа кезиниден хөй иуруузу ортумак ыракшыдың америк ядролуг ракеталарынга удур болуп турарын документиде айыткан.

Ядролуг чепсегленишкиннерге удур национал чыскаалды бо чылдың октябрь 25-те Брюссельге эрттирерии Бельгияның тайбың талалакчылары планнаан болгаш дайынга удур кампанин улам калбарып турар. Нитии националдың ол чыскаалын чедишкинниг чорудар сорулгабиле хөй-нитининиң чаа организациязын — ядролуг чепсектерии дужурер дээш комитетти тургускан. Ол комитеттиң ажыл-чорудулгазынга хөй-нитининиң, политиктиг партияларның, оон иштинде Коммунистиг партияның төлээлекчилери киржип турар.

Ядролуг чаа чепсектеи ойталаары — чепсегленишкиннерии дужуреринче чугула базым болур ийик деп, комитеттиң медеглелинде демдеглээн. Бельгия-даа, Европада ол чепсекти хереглевейн турар. Чалгыныг ракеталар, «першинг» дээр ракеталар болгаш нейтроннуг бомба «херек чок!» деп шыңгыы медеглеп тур бис. Европада моөнелген болгаш Европага кыжаныр турар ядролуг бүгү боо-чепсектерни кызырар болгаш уэутказар дугайында чугаалажыышкыннарны чорударын неген турар бис.

● **РИМ.** Америк администрациянын чарлааны ядролуг боо-чепсектерни эңдере бүдүреринiң чаа программазы тайбыңның салым-чолунга кедергей кыжаныышкыны болуп, чепсегленишкиннерни эңдере бүдүрерии кызырар айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкынарның эгелээринге идиглиг болуп шыдавас деп, Италияның Коммунистиг партиязының удуртулгазының кежигүнү, итали парламентиниң депутады Дж. К. Пайетта даштыкы политиктиг айтырыглар талазы-биле депутаттар палатазынга санал-оналдар үезинде медеглээн.

Америк ядролуг ракеталарга баазаларны Сицилия ортулукка тудар дугайында чаактың шиитпирии күш чок болдурарын ол негээн. Нейтроннуг бомба ышкаш массалыг узутказашкынның эң дерзии чепсээн Италияның девискээринге эккеп нептередириидеи ойталаар дугайында Италияның чазаа медеглел кылыр ужурлуг деп, депутат чугаалаан.

● **НЬЮ-ЙОРК.** Ортумак ыракшылдың чаа америк ядролуг ракетазын Барыын Европага аппарып цептередир дээн планнарны Европаның хөй пайысылалдарында уламна шыңгыы буруу шаан турар апарган деп, «Кристчен сайенс монитор» солун бижээн. Ядролуг чепсекти ажыглап эгелээр кандыг-даа дайын кедергей айыылдыг халапгыг болурун Европаның чурттакчылары бүзүреп биле берген деп, ол солун демдеглээн. Ынчангаш «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дугайында база нейтронныг бомбаның «буянныының» дугайында Вашингтонның медеглелдерии Барыын Европаның чурттакчыларын кедергей дүвүредипкен деп, «Кристчен сайенс монитор» айыткан.

Удур туржуушкунуңуң политиказындан ойталаарынга, чугаалажыышкынарны кылырынга АКШ-тың Барыын Европада эвилелчилери сонуургалдыг дээрэи илден болуп турар. Каттышкан Штаттар чепсегленишкиннерни кедергей хөй кылдыр эңдере бүдүрерииге АКШ-тың Барыын Европада эвилелчилери сонуургал чок апарган деп, солун бижээн.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш К. Н. Цойну шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Республиканың кадык камгалал органнарынга хөй чылдарда үре-түңнелдиг ажылы дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харааны-биле холбаштыр республиканың туберкулёзка удур диспансериниң кол эмчизи эш Константин Николаевич Цойну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың октябрь 8.

ЧЕДИИШКИННЕРЛИГ БОЛГАНЫ ДЭЭШ

СЭКП Кызыл хооркомунга, улус депутаттарының хоорай Совединиң күүскомунга

СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели совхозтарга мал чемнери белеткээринге шеф дузаламчызының талазы-биле даалгаларны долдур болгаш ажыр күүсеткени дээш Кызыл хоорайның партия, совет, профэвилел, комсомол болгаш ажылагый организацияларынга, бүгү ажылчы чоннарынга байыр чедирип тур. Хоорай чурттүглар даалга-биле доктааткан 10 мун тонна даалганың орнунга 10,2 мун тонна будук-бүрүнү, 2400 тоннаның орнунга 2403,4 тонна сигенни, 1000 тоннаның орнунга 1134,4 тонна шиви бүрүзү белеткээш, совхозтарга дужааган. Ол болза бо чылдың берге агаар-бойдузунуң үезинде ниитининиң малын мал чемнери-биле хандырарынга хоорайжыларның төлептиг салыышкыны-дыр.

Партияның область комитеди болгаш республиканың Министрлер Чөвүлели Кызыл хоорайның бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының, школаларының болгаш өөредилге черлериниң коллективтери улус ажыл-агыйының эң чугула сорулгаларын шиитпирлээр, СЭКПниң XXVI съездизинин тодаратканы көдээ ажыл-агыйны улам ынай хөгжүдериниң программазын боттандырар талазы-биле көдээ ишчилерге моон-даа соңгаар дузалаар дээрзинге бүзүрелин илередип тур.

СЭКП ОБКОМУ

ТЫВА АССР-НИҢ МИНИСТРЛЕР ЧӨВҮЛЕЛИ

ЧАРЫШ-
чедишкинниң бызразы, кижизидикчи күрү

XI БЕШ ЧЫЛ: БҮГҮ ТАЛАЛЫГ ИНТЕНСИФИКАЦИЯ-КОЛ ҮНДЕЗИН

1981 бирги чыл

Октябрь

83 хонгаш чыл төнер. Көдээниң болгаш хоорайның ажыл-ишчилери, бо беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгелеривисти төлептиг күүседиил!

МУРНААННАР

Тос айларда күрүнеге сүт садарынга: «Коммунизмиче орук», «Искра», «Күш-ажылдың хостуу», Дуржулга станцизы, «Саян», «Чодураа» совхозтар, а сүт биле эът садарынга СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Бардык» совхозтар чарышка өкелерни мурнаан.

Тос айларда күрүнеге эът садарының планын: «Бай-Тал», «Малчын», «Торгалыг», «Алдан-Маадыр», «УТКА 25 чылы», «Кызыл тараачын», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «О. Шынаа», «Нарын», «Көк-Тей», «Тоора-Хем» совхозтар чедишкинниг күүседилер.

«Каа-Хем» разрези, Тываның электри четкилери, «Тыва кобальт» комбинат, даарапылга фабриказы, Кызылдың сүт заводу, Шагаан-Арыгның, Чадаанаңың саржаг заводтары, Ыяш ажыл-агый министерствозу шиитпир-биле болгаш ук министерствонуң районнарда ыяш ажыл-агыйлары чедишкинниг ажылдаан.

Сельхозтехниканың күркомитединиң Кызылда, Чадаанада, Самагалдайда районнар аразының каттыжышкыннары, Улуг-Хемде, Бии-Хемде, Кызыл-Мажалыкта салбырлары 9 айларның планныг онаалдаларын күүседиптер.

Кызылдың алгы заводу сөөлгү үеде ажылын экижиткен болгаш 9 айларның планныг онаалдаларын күүседипкен.

Тараа продуктулар эргелери база эки ажылдаан. Кызылдың сайгарылга баазазы-даа, дээрбе комбинады-даа социалистиг хүлээлгелерин, планын багай эвес күүседип турар.

Чарыш ХРОНИКАЗЫ

Мал ажылының продуктуларын күрүнеге садарының тос айлар планнарын Таңды районнуң малчыннары чедиишкиннии-биле күүсеткен. Ында совхозтар ниитизи-биле 43 муң 340 центнер сүттү күрүнеге дужаагаш, планын 102.7 хуу боттандырган. Оон иштинде «Коммунизмниң херели» совхоз —146.2 «Революцияның чалбыжы» —116,5, Дуржулга станциязы—115 хуу күүсеткилзэн.

Күрүнеге эът садарының тос айлар онаалдазын районнуң ажыл-агыйлары 102,4 хуу күүсеткен азы 24 муң 575 центнерни дужааган. Ол талазы-биле «Коммунизмниң херели», «Россия» совхозтар эң эки түңнелдиг болганнар.

Таңдының хөжүлүлары Төрээн чуртуң чиик үлетпүрүнче 3 муң 695 центнер дүктү чүдүрүп чоруткаш, чыл планын ажырган. Оон иштинде «Коммунизмниң херели» совхозтуң хөжүлүлары 807 центнер дүктү саткан, чыл планын 101,9 хуу күүсеткен.

Үе планнарны чедиишкиниг күүседиринге ажыл-агыйлар, хөжүү бригадалар, сүт-бараан фермаларының болгаш тус-тус кижилер аразында калбарган социалистиг чарыш улуг идиглиг болган.

К. МААДЫ.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш улуг тура-соруктуг ажылдап турарлар. Районнуң малчыннары бо чылдың тос айларының түңнелдери-биле багай эвес көргүзүглерни чедип алганнар.

Район тос айларда күрүнеге сүт садарының планын 107 хуута эътгинин—104 хууга күүсеткен. Ону чедиишкиниг күүседиринге ажыл-агыйлардан «Бардык» совхоз, сүт-бараан фермаларындан «Хемчик» совхозтуң Нүгылак сүт-бараан фермазының саанчылары эки көргүзүглерни чедип алганнар.

Районнуң малчыннары амгы үеде кыштаглашкынга хынамчалыг белеткенин, 1981 чылдың планныг онаалдаларын күүседир дээш бүгү бар күжүн ынаар угландырган ажылдан турар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.
Барыын-Хемчик район.

ЧЫЛ ТӨНЧҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

228 МУҢ Т. ХӨМҮР-ДАШТЫ,
35,7 МЛН. КВТ-ШАК ЭЛЕКТРИ ЭНЕРГИЯЗЫН,
15.251 МУҢ ТУУЙБУНУ,
37.605 Т. СОРТТУГ ДАГ-ДҮГҮН, 497 Т КОЛБАСА КЫЫГЛАРЫН,
5.447 Т. ХЛЕБ, ХЛЕБ-БУЛОЧКА АЙМААН БҮДҮРЕРИ,
3401 Т. ЭЪТТИ,
5012 Т. СҮТТҮ
КҮРҮНЕГЕ САДАРЫ АРТКАН.

БҮДҮРҮКЧҮ ЛҮҮ ӨСКЕН

Республиканың харылзаа эргелелиниң автобазазының коллективи ростовчуларның «Хожудан турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин деткип, оны чарыштың девизи болдурган ажылдан турар. Автобазада партия, профэвилел организацияларының социалистиг чарышты организастаарынче кичээнгейни доктаамал салып келген. Коллективтиң демнег, чогаадыкчы ажыл-ажиниң түңнелинде үшкү кварталдың планы чедиишкинниг күүсеттинген.

Автобүдүрүлгениң социалистиг хүлээлгезин өзүгаар төлевирлиг орук эртериниң чыл планын декабрь 27-де доозар, 10 муң литр бензинни, 50 комплект дугуйну камнап алыры көрдүнген. Коллективтиң социалистиг хүлээлгеэн эки күүсеттинин турар. Бо чылдың эрткен 9 айларында херек кырында 3 млн. километр ажыг орукту эрткен. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү өскен. Арыг орулга алырының планын ажыр күүсеткен. Камналга чүрүмүн сагыры дээш хемчегдерни чорудуп келгенинден чыл эгезинден тура 25 муң литр бензинни, 34 комплект дугуйну камнап алган.

Бо хүннерде автобүдүрүлгеде 180 автомашина ажылдап турар, автопарктың белениинии түүмүе үнериниң коэффициентилери эрткен чылдын ол үеден денгелинден бедик болган.

Бүдүрүлгеде чолаачыларның 12 бригада бүрүзү социалистиг хүлээлгези чыл эгезинделе алган болгаш аразында чаржып турар. Бригадаларның чарыжының түңнелии эң квартал санында-ла үндүрген, көргүзүглерни чараштыр бижээш, стенд, самбыраларда азып турар.

Чолаачыларның бригада аайы-биле социалистиг хүлээлгелери канчаар күүсеттинип турарын, оларда чүрүм-сагылганың байдалын демдеглээр тускай дептержигештерни кылган, чолаачы бүрүзүнүң хүлээлгезиниң күүседилзин ай санында демдеглеп турар.

Социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда автобүдүрүлгениң коммунистери чорун, олар эш-өөрүгне боттарының үлегер-чижээн көргүзүп келген. Эге организацияда шупту он алды коммунист бар. Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи коммунист С. И. Медведев, В. Н. Теплов, Д.-Б. С. Куулар социалистиг чарыштың тинлекчилери болуп, планныг даалгаларны чедиишкинниг күүседиринге коллективтиң мурнакчыларының удаа-дараа саналтарын келгеннер.

Бригадалар аразында социалистиг чарышка коммунист Д. -Б. С. Куулар баштаан чолаачылар коллективи тинлекчи болган. Оон бригадазында 8 чолаачы бар. Олардан ажыл шагы үзер, сагылга-чүрүм үрээр таварылга турбаан. Быжыглаттыйган машиналарның техниктиг байдалын эки денгелге тудуп, үрелиишкин болдурбайн ажылдап келгеннер. Тос айлар дургузунда планын бригада 105 хуу күүсеткеш, 350 литр бензинни камнап алган.

Автобүдүрүлгеде «Эң эки чолаачы» деп атты 8 чолаачы чедип алган. Оон аңгыда 22 чолаачы социалистиг чарыштың тинлекчилери болган. Оларга А. С. Севек, С. В. Кудрявцев, А. И. Цытнер болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

Эргелелдиң чолаачылары почтаны хоорай иштинге, Абакандан республиканың бүгү районнарының чедирип турар. Олардың ажылы эртен дан бажывдан эгелээш, орай кежээге чедир уламчылаар. Почта чедирилгезин озалдатпазы чүтүл. Бо сорулганы чедип алырда, машина-балгатты камныг эдилээр, оон техниктиг ажаалдазын бедик деңнелге тудары хүн бүрүде олардан негеттинип турар. Солун-сеткүүл болгаш чонның өске-даа почта эргелели чогуур үезинде адрезинге четкен турарын хандырары дээрге-ле ажылга бедик харыысалгалыг болурун негеп турар. Күскү, кышкы үелерде мыраккы малчыннарның коданарында, сүт-бараан фермаларына солуннарны, журналдарны өй-шаанда чедирип, кыштаглаашкыны эки эрттиреринге харылзаа ажылдакчылары боттарының үлүг-хуузун база киирип турар.

Чылдың сөөлгү кварталы чаа-ла эгелээн. Ынчалза-даа хонук-хуусаа үезин арткан дээрэн билдингир. Эргелелдиң транспортчулары планныг сорулгазын күүседиптер дээраниге кандыг-даа чигзинниг турбас.

Автобүдүрүлгеде чүүк база чиик машиналарны кышкы үеде түргүзар чылыг гаражы бар. Бир чаа гаражты бо чылын немей туткан. Оон тудуу колдуу-ла дооступ турар.

Д. ОЮН.

ЧУРУКТА: Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнин эдилекчизи коммунист Сергей Иванович Медведев.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ХУМАГАЛЫГ, ЭЭ ЁЗУ-БИЛЕ

Арга-арыг— күрүнениң, чоннуң үнелиг байлаа. Бойдустуң ол байлаан камгалаарывың, хумагалаарывың, чөп ажыглаарывың айтырыгларын кичээнгейниң төвүнге тургуспушаан, республиканың ыяш ажыл-агыйларының чарыжынга бистиң коллектив эки көргүзүглерлиг болган. Бо чылдың ийиги кварталының болгаш бирги чартыында Бүгү-эвилел социалистиг чарыжынга эки түңнелдерлиг болуп, бистиң коллектив РСФСР-ниң Арга-ыяш ажылагый министерствозунуң болгаш ыяш, саазын база ыяш болбаазырадыр үлетпүр ажылдакчыларының профэвилел Топ комитединиң шилчиир Кызыл тугун болгаш бирги черге нің акша шаңналын алган. Ол бедик шаңналды чоокта чаа биске тывысты. Бо болуушкун коллективтиң кежигүннериниң харыысалгазын улам күштелдирип турар.

Бо чылдың тос айларында бюджеттиг ажыл талазы-биле планывысты, бот-орулга-чарылгалыг ажыл талазы-биле планывыстың кол-кол көргүзүглерин күүсеттивис. Бараанныг продукцияның планын, продукция сайгарылгазын база ажыр боттандырган. Ол ышкаш чонйүк херегдел барааннарын 152 муң рубльге ажылдап кылган. Тудуг ыяжын сөөртүрүн дыка ажыр күүсеткен.

Коллективте партия, профэвилел организацияларга администрацпя-биле кады ажылчыларның ортузунга күш-ажылдың сагылга-чүрүмүн быжыглаар, арга-арыгны, долгандыр турар бойдусту камгалаарының, хумагалаарының, ногаан оңдүүвүске кам-хайыра чок чоруктар-биле эптеш чок демисежиринің талазы-биле ажылды доктаамал чорудуп кезген. Бо чорук планныг онаалдаларны күүседиринге, ажылды организастаарын экижиддиринге идиглиг берген.

Социалистиг чарышты үчастоогунче күжениишкинни мөөңнээр ужурлуг бис.

Планның онаалдаларын күүседиринге, арга-ыяшты камгалаарынга, катап тургузарынга төлептиг үлүг кирип турар мурнакчылар бисте эвээш эвес. Тракторист Я. В. Непомнящих, рама кылыкчызы Ф. И. Керимов, ыяш сөөртүр машина чолаачылары Н. М. Яшенко, В. И. Трегубов, лесвиктер И. С. Чепкасов, А. Е. Лубошников, Ш. Юрпов олар болгаш өскелердээ чарыштың мурнуку одуруунда киргеннер. Ыяш сөөртүр машина чолаачызы В. Г. Нелюбов бодунуң социалистиг хүлээлгезин ССРЭ Конституциязының хүнүнге алдар кылдыр күүседипкен. А. Н. М. Яшенковуң удуртканы ыяш сөөртүкчүлериниң бригадазы болгаш дилиг материалдарны бүдүрер цех социалистиг хүлээлгеэн ноябрь 7-ге чедир күүседир дээш күжениишкиниг ажылдап турар.

Ыяш ажыл-агыйының коллективи бо чылдың планныг онаалдаларын декабрь 25-ке чедир күүседир, 643 муң рубльдиң продукциязын сайгарар, орулга кирерин күүседир дээш социалистиг чарышты улам калбартып турар. Арга-арыгның байлаан долу болгаш чоп ажыглаар, олуртказ ыяштарның өзүп үнериниң хуузун улам бедидер, ыяш кезери көрдүнген түскай чөрлерден ыяшты артыкка кезерин эвээжедир, ирип баксыраан, аарый ыяштарның санитарлыг кезилдезин чорудар талазы-биле мурнувуста соруулга улуг. Чоннуң байлаан камгалап, кадагаларр, камнаар дээш чоп ортузунга профилактика ажылын улам ынай идепкейжиддер.

Коллективтиң ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылын төлептиг ажыл-херектер-биле доозарынга бүрүн бүзүредиглер.

П. БИЗИН,
Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйында партия эге организациязының секретары.

КИЖИЗИДИКЧИ САЛДАРЫ УЛУГ

Социалистиг чарышты кайда-ла чогуур деңнелге организастап, кижилерниң материалдыг сонуургалын барымдаалап, моральдыг идиг бериишкинниң хевирлерин шын ажыглап турарын, ындыг чөрлерде бүдүрүлге түңнелдери эки, кадрлар доктаамал ажылдаар болгаш бүгү тала-биле кижизиттинген болур дээрзин практика бадытнап турар. Ындыг бүдүрүлгелерниң бирээзинге Кызылдың даараныльга фабриказын хамаарыштырып болур.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының тос айлары доозулган. Беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш эгелээшкинни кылгаш, аразында социалистиг чарыш салган даараныкчыларның хөй янрулуу бүдүрүлгени даалгаларын багай эвес күүседип турар. Чыл планын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл ооңуң бүдүүзүнде күүседирин фабрикадан 48 кижи хүлээнген. Коллективтиң чоргаарлары, чарыштың доктаамал тинлекчилери болуп шылгарап келген даараныкчылар — № 2 бригададан Зоя Эгдит, Зина Монгуш, № 3 бригададан дуржулгалыг даараныкчы, комүнист Раиса Сумбаа болгаш өскелер-даа — шупту беш кижи чыл планын сентябрь 1-деле күүседипкен болгаш бо хүннерде 1982 чылдың январь айның үлүүнде ажылдап турар. Бо чылдың тос айларының түңнели-биле чыл планын бо хүннерде 12 кижи күүседипкен.

Социалистиг чарыштың бо мурнакчылары ажылдың деңнелгелиг аргазын чөп ажыглавышаан, күш-ажылчы шак, минута бүрүзүн ажыктыг чарыгдап, үени мурнап турар кижилер-дир. Мурнакчылының бүдүрүп турар продукциязының шынары база бедик. Оларга коллектив чоргаарланып турар.

Продукцияның шынарын экижидери кол кичээнгейге туруп келген. Оон-биле кады чиг-этпин болгаш материалдар база электри энергиязының, машина-техника камналгазы хүнүүн айтырыгларының бирээзи боон чарыштың негелеринде кирген. Коллективтиң бригадаларының аразында социалистиг чарышты калбартып, ай санында түңнеп, мурнакчыларны шаңнап, мактап турар. Бирги черни алган бригадага шилчиир Кызыл тукту болгаш акша шаңналын-ийиги черни ээлазыл дээш шилчиир вымпел болгаш акша шаңналын, а үшкү черни алган бригадага хүндүлел бижикти тыпсып турар.

Фабрикада аразында чарыштыг беш бригада болгаш быжып-белеткээр цех ажылдап турар. Бо чылдың сес айларының түңнели-биле бригадалардан № 5 бригада (бригадири М. Е. Потылицына) тинлекчи болган. Мария Евлантьевнаның бригадазында дөртен ажыг даараныкчы бар. Олар чоорган сыртык хаптары, ак чоорганнар, уруглар платьеви даараи, чарышка чангыс эвес удаа тинлекчи боон келген. Бригаданың кежигүн бүгүдези социалистиг чарыштың план күүседелдинге дээштинин, оон кижизидикчи ролюн бедии-биле медерел, чыл планын айыткан хуусадан арте күүседир дээш ажылдап турар.

Социалистиг чарышты мынчаар бедик деңнелге тургускаанындан фабрикада кижилерниң ажылынга хамаарылгазы бедии, көрүм-чүрүм үрээшкиннеринге удур демисели күштелип, онаалдаан ажылы, коллективтиң ат-алдары дээш камналга хумагалыг болур дээш туружу быжыглып, коммунистиг үзел-бөдүүлары сайзыраи турар.

— Чарыштың негелделерин ажылчын бүгүдезинге чедирип, оон түңнелдерин доктаамал, чогуур үезинде үндүрүп, тинлекчилерге материалдыг болгаш моральдыг деткишкинни көргүзүп келгениивис түңнелинде күш-ажылга багай эвес чедишкиннерни чедип ап турар бис. Чүгле бригадалар аразында чарыштыг эвес, түстүе даараныкчылар аразында база социалистиг чарыштыг. Түңнел үндүрүп тура, кижилерниң план, хүлээлге күүседип турарындан аңгыда, оларның хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржилезин, күш-ажылчы чүрүм-сагылгазын база барымдаалап турар бис. Чарышты мынчаар дээштиг организастаарга, ажылчын бүгүдези күш-ажылчы базымын улам херии болдурар дээш чүткүлдүг апаар, харын-даа ажылдап турар черинин арыгсилиг турарынче кичээнгей салып, бодунга негелдези үлегдың кээри илдең чорду. Мынаа чарыштың кижизидикчи ролюн демдеглээри чүгүла — деп, фабрикада профэвилел комитединиң даргазы О. Н. Сутягина чугаалап турар.

Хоорайның үлетпүр, бүдүрүлге черлериниң аразында калбарган социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чорун орар бо даараныкга фабриказының кежигүннери чыл планын хүүсеазындан эрте долдур болгаш ажыр күүседиринге бүзүредилдиг.

В. САТ.

ЧАРЫШТЫ ДЭЭШТИГ ОРГАНИЗАСТААШ

(Төнчүзү. Эгези 1-ги арыда).

Район төвү Тоора-Хем суурнуң албан организациязы, бүдүрүлге черлери совхозтуң мал чемнери белеткээринге улуг дузалаш чедирген. Олар 400 ажыг тонна будук-бүрүңү белеткеп берген. Районнуң ыяш ажыл-агыйы, коопаннымыр-тывыш ажыл-агыйы, эмнелге черии бердинген онаалданы ажыр күүсеткилзэн.

Ам 300 гектар черниң покүзулазын ажаап турар. Сиген белеткелинде ам-даа 120 кижи ажыллавышаан. Кылган сапашкыныңардан алырга, совхоз ам муң тонна хире бодүүн чемни ам-даа немей белеткеп ап болур аргалыг.

Өдек-кыштаг сентелгезин малчыннар боттары чазып-на эгелээн. Совхозта 26 кыштагның 21-инде сентелге-бүрүн доозулган. Малчыннар чурттаар 32 бажыңның печкалары сентеттиигеп, ишти чугайлаттыгнаган. Үш чаа кыштагны, үш кажаанны, дөрт бажыңны бо чылын туткап. Ынчангаш өдек-кыштаг сентелгези октябрь 1-де колдуунда доозулган. Ийи ай дургузунда четчир сиген күрлавырын ол кыштагда чедирген. Чем сөөртүлгези үргүлчүлеп турар.

Совхозтуң экономиказының кол үндезини—мал ажылы. Ынчалзажок одар-белчиирни, сиген кезер чөрлерни ап көөрге, ылаңгыя шээр малды ол мунлап кевүдедирип берге. А мыйыстыг бода малдың, чылгының база ниити баш санын кевүдедирииге таарымчалыг байлалдар бар. Моон-биле холбаштыр шиитпирлээри эргежок чугула дыка хөй айтырыглар совхозтуң мурнуунда тургустунуп турар. Мурнунда совхозка чылгыны болгаш ниити өстүрүп турган. Сөөлгү чылдарда специализацияга дээш, ол малдарны өске черлерже шилчиткен. А ниити база чылгыга тааржыр деңгем одар-белчиирлер ажылдап чок арткан. 1980 чылдан бөөр хамаарышкан организарга айтырыг тургузуп келгенинии түңнелинде, чылгыны, ниити совхозка катап өстүрерии шиитпирлээл. Эрткен чылдарда совхозка чүс шаа мунар аът, 200 хире ниң турган болза, ам чылгы 270, ниң 500 баш четкеп. Төрүүр белерни Каа-Хем районнан садып алган. Бо беш чылда чылгыны 500 баш, а ниити 800—1000 баш чедирер сорулга салдынган.

Совхоз чыл бүрүде карылгалыг болуп турар. Ажыл-агыйны орулгалыг болдурар сорулга-биле сүт куштарын болгаш дагааны өстүрер, оон ацтыда азырал ары тудар дугайын база өөренип көрүп турар. Бо алырларны хотжудериниң болдунар аргалары совхозта бар. Бир эвес ону чогуур черлерден чөпшээрен. эргежок чугула хөреңгиин тускайлап бөөр болза, эвээш чарыгдал үндүрген, арбын арыг орулганы совхоз ап болур. Бо айтырыгны республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозунга тургузуп турган. Ынчалзажок ам-даа шиитпирлеттинмейн арткан.

Совхозтуң байлалдарынга картофельдиң багай эвес дүжүдүн өстүрүп ап болур. Ам бээин гектардан картофельдиң 100 центнер ажыг дүжүдүн ап турар. Моон соңгаар ону тарыыр шеллу калбартыр, агротехниканың негелделерии сагыыр, механизацияны ажыглаар болза, совхоз чүгле районнуң картофель-биле хандырар эвес, а харын ол «ийиги тараанны» Кызылче бээин чорузуп болур аргалыг.

Совхозтуң девискээринде орук-чиик багай. Орук ыяшырынга тускай бульдозер херек. Ол ышкаш совхозтуң малының дыка хөйү, сигепширбиниш Бии-Хем ол чарыында. Ыпаар кежери дыка берге. Аргажок эрги паром бар. Аңаа мал кежирер хамаан чок, чангыс машина бээн арай боорда сыпар. Чаа паром тургузар дугайында айтырыгны шиитпирлээр ой келген.

Совхозка малчыннарның чарыжын ай санында түңнеп, мурнакчыларны моральдыг болгаш материалдыг деткип, шаңнап-мактап турар. Ынчангаш ажыл-ишчи бүрүзү эки ажылдаарынга, бедик көргүзүглерни чедип алырынга совуургалдыг болуп турар.

ХОЖУДААННАР

«Тыва даг-дүгү» комбинат 9 айларда план күүседлезин үскен. Сентябрьда бараанныг продукцияны бүдүрерии 23,3 хуу, ону сайгарарын түгле 75,6 хуу чедирген.

Кызылдың туулбу заводу бараанныг продукцияны бүдүрерииң, ону сайгарарының планнарын үшкү кварталдаа, 9 айларда-даа күүседип шыдаваан. Оон уламындан 1.451 муң кезек туулбу чедир бердинмээн.

«Тулуг көжектери» комбинат, «Тыва көдээ тудуг» трестиң ДБК заводу, Шуурмактыг, Тураниың ыяш белеткээр пунктулары планныг онаалдаларын ыракта чедир күүсетпээнер.

Сүт садарының тос айлар планын:

«Кара-Хөл», «Доң-Терелиг», ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг, «Россия», «Ширилиг», «Бүрүнгаар», «Ленинчи орук», «Көк-Тей», Ленин аттыг, «Кара-Хаак», «Тинзелге» совхозтар, эът садарының «Шекпээр», «Саян», «Май 1», «Ленинчи орук» совхозтар күүсетпээн.

ҮЛҮГ-ХУУЗУН КИИРИШТИРБИШААН

Кызыл районнуң херээженнериниң конференциязы болуп эрткен. Районнуң херээженнер чөвүлелиниң ажылының түнелдерин ацаа чугаалажып, бо талазы-биле илеткелди СЭКП райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи К. Д. Нурзет кылган. Бүдүрүлгеге, амыдырал-чуртталгага, ажы-төл кижизидилгезинге херээженнериң киирип турар үлүг-хуузунуң дугайынга чер-черде херээженнер чөвүлелдериниң даргалары, малчыннар, бүдүрүлгениң мурнакчылары тодаргай доктаараан.

Херээженнер каяа-даа улуг күш, олар ажыл-агыйның бүгү участоктарынга ажылдап, ачы-буянын чедирип турар дээрбин илеткелчи демдеглээн. Совет херээженнер дугайында партияның болгаш чазактың сагыш салыышкыны кончуг улуг. Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин ёаттаар пе херээженнерге холбаштыр тускай доктаал, шиитпирлерни хөйүү хүлээп алган болгаш амыдыралда боттандырып эгелей берген.

Районнуң улуг ажыл-агыйында алды муң ажыг херээженнер хаара туттунган, мал ажылында 2230 кижи ажылдап турар. Хойжу Т. И. Баавыл, куш ажаакчызы В. А. Долганина, ногаажы агроном М. Д. Бутонаева, башкылар Д. Б. Араптан, В. А. Кучуи, эмчи Г. К. Данзырын, эң идепкейлиг активчилер З. Ф. Кургановская, В. Х. Хонуя, А. И. Оюн болгаш өске-даа айтырыг онзалап демдеглээн. Районда 75 агитквартира чер-черде тургустунган. Чөвүү чурттап турар черинiң аайы-биле ажылдарны оларны дамчыштыр чорудуп турар. Өөредилтени организастаан башкылар, эмчилер болгаш өскелер-даа агитквартираларның чорудуп турар массалыг ажылдарының башкарыкчылары апарганнар.

Шупту 12 чөвүлел, 13 бөлүк районда тургустунган. Районнуң херээженнер чөвүлелиниң планын ёзугаар тускай хемчеглерни боттандырып чорудуп турганын илеткелчи болгаш санал бергеннер демдеглээннер. Тус-тус делгелгелерни, байырлалдарны эрттиргилээн, уруглар кижизидилгези болгаш элээдилер-биле ажылче сагыш салдынган. Уруглар албан черлериниң ажылы, херээженнериң болгаш уругларың кадыкшылы база хайгааралда.

Көдээ ажыл-агый болгаш өске-даа будүрүлге участоктарында хөй херээженнер ажылдап турар болганда оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула соруглаларың дүжүп турар.

ЛОНДОН. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кодургени тайбың саналдарың Соңгу Ирландияның «Юнити» солуну бедиңбиле үнелеп, эң-не кичээнгейлиг чугаалажып көөр үжүрлуг саналдар-дыр деп адаан. Ол инициативалар ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере будүрерин сөксадырынга, бар ядролуг чепсектерниң шыгжамырын узуткаарынга үндезин болган турар үжүрлуг деп, солуи айыткан.

ДЕЛИ. Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын бадыткап көргүзер делегейниң авторитетиг комитединиң тургузар дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индиринден кодүрген саналы эң-не чугула үжүр-дүзалыг болуп турар деп, Индияның сураглыг биохимия эртемдени профессор А. Рахмаи медеглээн. АКШ-тың администрациязы нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге будүрүп эгелээр дугаарын онза чугула болуп, бүгү улустарның күзелсорунга дүжүп турар.

ЛОНДОН. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кодургени тайбың саналдарың Соңгу Ирландияның «Юнити» солуну бедиңбиле үнелеп, эң-не кичээнгейлиг чугаалажып көөр үжүрлуг саналдар-дыр деп адаан. Ол инициативалар ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере будүрерин сөксадырынга, бар ядролуг чепсектерниң шыгжамырын узуткаарынга үндезин болган турар үжүрлуг деп, солуи айыткан.

ДЕЛИ. Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын бадыткап көргүзер делегейниң авторитетиг комитединиң тургузар дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индиринден кодүрген саналы эң-не чугула үжүр-дүзалыг болуп турар деп, Индияның сураглыг биохимия эртемдени профессор А. Рахмаи медеглээн. АКШ-тың администрациязы нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге будүрүп эгелээр дугаарын онза чугула болуп, бүгү улустарның күзелсорунга дүжүп турар.

ЛОНДОН. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң кодургени тайбың саналдарың Соңгу Ирландияның «Юнити» солуну бедиңбиле үнелеп, эң-не кичээнгейлиг чугаалажып көөр үжүрлуг саналдар-дыр деп адаан. Ол инициативалар ядролуг чепсегленишкиннерни эңдере будүрерин сөксадырынга, бар ядролуг чепсектерниң шыгжамырын узуткаарынга үндезин болган турар үжүрлуг деп, солуи айыткан.

ДЕЛИ. Ядролуг халапты болдурбазының амыдыралчы эргежок чугулазын бадыткап көргүзер делегейниң авторитетиг комитединиң тургузар дугайында СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индиринден кодүрген саналы эң-не чугула үжүр-дүзалыг болуп турар деп, Индияның сураглыг биохимия эртемдени профессор А. Рахмаи медеглээн. АКШ-тың администрациязы нейтроннуг чепсекти долу хемчээлге будүрүп эгелээр дугаарын онза чугула болуп, бүгү улустарның күзелсорунга дүжүп турар.

ТЕАТР БОЛГАШ КӨРҮКЧҮ

ЭСТЕТИКТИГ сеткил хапыышкыл, чаагай хөөн кижилерге чем-аъш, эм-тан-биле дөмей хөректиг дээрбин эртебурунгу кижилер безин билип турганнар. Ол дугайны бурунгу хаяларда чуруктар, бижилгелер, эрте-бурунгу кижилерниң амыдыралындан көргүзүлгелер, салгалдан салгал дамчып келген чөвүүн аас чогаалы хереглеп турар. Орус улустуң «Кижи түгле хлеб-биле тодуг болбас» деп үлегер чугаазы база ол уткаңы илереткен. Күш-ажылдың чымыжындан могап турупкан кижилер чараш музыканы дыңнаш, солуп кино, шиитп көргеш, мага-боду дыштанып, сеткил-сагыжы ханып, хей-аъды кирип келир.

Театр—чөвүүн уран чүүлбиле дорт, дириг харылзаазын боттандырып турар күчүлүг чепсек. Ол дээрге түгле хөглээшкиниң эвес, а чөвүүн коммунистиг кижизидилгезиниң политиктиг улуг чепсээ.

БО ЧЫЛЫН 46-гы театр сезонун эгелээр бистиң театрывыс бодунуң эртип келген үезинде чөвүүн коммунистиг кижизидилгезиниге эвээш эвес салдарны чедирип келген. Эң баштайгы импровизастаан (сцена кырыага ол дораан-на чогааттынган) шинжидилгелерден эгелээш, бо хүнеринiң профессионалдыг драматургия чогаалдарынга чедир, тыва театр дыка хөй солуп, уткашынарлыг шилерни тургускан. Оларның чамдыызы, чижээлээрге, В. Көк-оолдуң «Хайыраан бот», С. Токаның «Дөңгүр-оол» дээн ышкаш шилерни тыва театрның сценазында доктаамал киир бижиттинген.

Театр делетейниң база орус болгаш совет драматургтарның шилерин үргүлүү салып келген. «Фауст», «Ревизор», «Аршин-Мал-Алан», «Малиновкага болган куда», «Дунай ыңдында запорожчу», «Маадырдыг трагедия» дээн ышкаш шилерни тургузарынга театрның дээре дээн чогаадыкчы күжү киришкен. «Кремльдиң куранныларын», «Боолуг кижи», «Нева хемниң эриинде» деп шилерде В. И. Ленинниң овур-хевирин тыва театрның сценазынга тургусканы улуг чогаадыкчы чедиишкин болур. Ол ышкаш ССРЭ-ниң хөй национал драматургтарының чогаалдарыбиле тыва көрүкчү база таныш.

Бо хүнерде театрның сценазында тыва театр үран чүүлүүң дөрт салгалы ажылдап турар. Тыва театрның баштайгы үндезилекчилериниң бирээзи РСФСР-ниң болгаш Тыва АССР-ниң улустуң артизи Максим Мунзук, Тывага баштайгы театр студиязының доозуйчулары Хүргүлек Коңгар, Екатерина Кенденбиль олар ам-даа долу чогаадыкчы күш-биле ажылдавышаннар.

Тыва көрүкчүлерге ады-сураз билдингир апарган сураглыг артистер А. Тавакай, Б. Бады-Сагаан, О. Чөлбөчей, Ф. Котов, Л. Солуп-оол, Д. Монгуш, Д. Барынмаа олар-биле кады Москваның Шукин аттыг театр училищезиниң болгаш Кызылдың уран чүүл училищезиниң доозукчулары тыва көрүкчүлериң сеткил-сагыжына багай хөөннерни артырып каар таварылгалар тургулаар. Оң ышкаш ийи-чаңгыс артистериң четпээнден көрүкчүлериң сеткил-сагыжына багай хөөннерни артырып каар таварылгалар турганы чажыт эвес. Ынчангаш көрүкчүлер-биле ажылдың утка-шынарын бедидерде, түгле шиниң бедик уран-чечен денелег тургускаш, сценага ойнаарындан аңгыда, артистер боттары көрүкчү чон-биле чоок харылзажып, оларның мурнуунга чогаадыкчы отчеттарны бээр, уран чүүл темазынга лекция, беседаларны номчуур, шин ойнаан сөөлүнде көрүкчүлер конференциязын эрттирери база көрдүнген.

Күш-ажыл-биле уран чүүдүң харылзаазын улам калбартыр сорулга-биле бүдүрүлге черлериниң ажыл-ишчилери-биле сырый холбаанны тургузуп, олар-биле чогаадыкчы керээни чарар бис. Ылаңгыя бо чылын театр «Тиилелге» совхозтуң чону-биле чогаадыкчы дугуржулгалыг. Совхозтуң Культура бажыңының бөлөзинiң театрның филиязы ажыдар бис. Ол дугуржулга ёзугаар театр совхозтуң Культура бажыңынга шилерни доктаамал үндүрүп, ай, квартал санында совхозтуң ажыл-ишчилери театрның бодунга кээп шиини көөр. Боң-биле кады, дугуржулга ёзугаар, совхозтуң ажыл-ишчилери-биле театрның чогаадыкчы бөлүктери квартал санында бот-боттарынга план күүседезиниң дүгэйында отчеттарны бээрлер. Театрның ажылдакчылары совхозтуң Культура бажыңын дерип, шимээр талазы-биле чамдык практиктиг дузаны база чедирип турар. Шак ындыг дугуржулганы өске-даа совхозтар бөлгаш будүрүлге коллективтери-биле кылыр бис. Ылаңгыя будүрүлге черлери-биле сырый харылзаалыг болур төлөөде, ол будүрүлгениң ажыл-ишчилери айда бир катап ыяп-ла театрга шин көрген турарын чедип алыр сорулганы салган бис. Ынчангаш будүрүлге черлериниң ажылчыннары айда бир «театр хүнүг» болур.

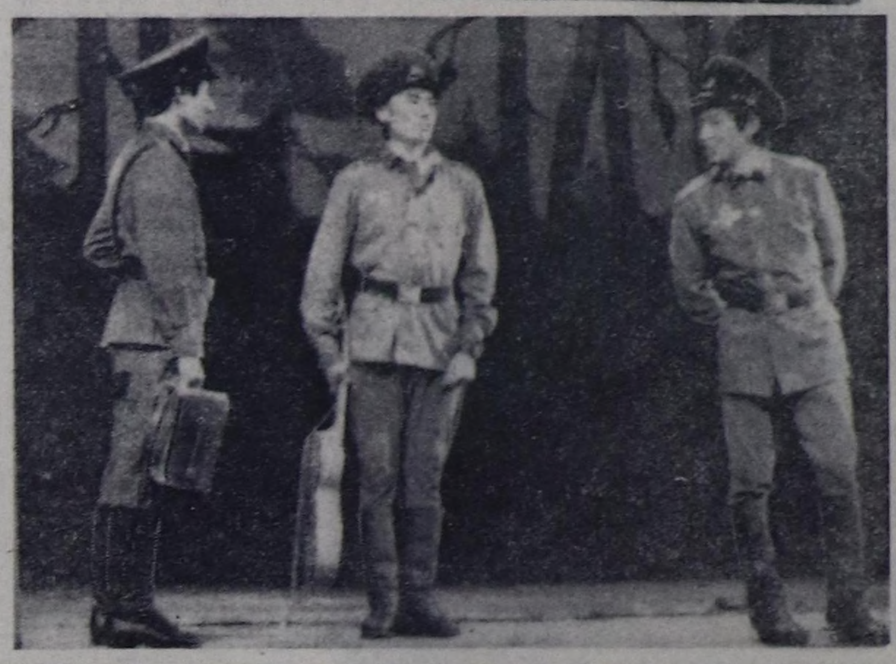
ТЕАТРНЫҢ 46-гы сезонун эгелээр дээш, театрның чогаадыкчы-даа, техникатиг-даа составтары эвээш эвес белеткелди чоруткан. Борта хамыктың мурнуунда чонга чаа, бедик утка-шынарлыг шилерни бараалгадыры хамаарыжыр. Чаа сезонну эгелөөр айы — октябрьда мөөң мурнунда репертуарга турган шилерден аңгыда, үш чаа шииниң баштайгы көргүзүглерин көрүкчүлерге бараалгадыр бис. Ол дээрге В. Шукшинниң «Эртен эрте оттуп кээрге...» база театрның аныяк артизи Чылгычы Ондарның «730 хүннер болгаш дүннер» деп шизи, франциз драматург Э. Лабишти-ң «Мизантроп» деп водевили болур. Чыл төнчүзүнге чедир база үш чаа шииниң тургузар.

Театрның 46-гы сезонунда көрүкчүлерге бараалгадыр шилерниве болгаш өске-даа кылып чорудар организастыг ажылдарывыс көрүкчүлерби-ле театрның харылзаазын улам быжыглаар база чонуң театр уран чүүлүнге сонуургалын белидөр дээрзинге идеген турар бис.

Е. ТАНОВА.
республиканың хөгжүм-шин театрының директору.

ЧУРУКТАРДА: «730 хүннер болгаш дүннер» деп чаа шиниң көргүзүглер.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

46-гы сезон

БӨМБУРЗЕКТИН СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ЧЕДИИШКИННИГ ЭРТКЕН

ТИПОГРАД. (СЭТА-ның корр. Д. Дымов). РСФСР-ниң Черногорияга доозулган культура хүннери совет-югославтың бүгү талалыг кады ажылдажылганы быжыглаарынга чугула салыышкыны болган.

Совет Россиядан уран чүүлдер мастерлериниң болгаш уран чүүл коллективтериниң чыряктыланчак оюн көргүзүглери Никшичиниң металлургтарының, Бело-Польдуң шөстаавычыларының, Которуң портчуларының, бүрүнгү Черногория черинiң өске-даа хоорайларының чурттакчыларының сагыш-сеткилинге үр үеде артар. Театрларның болгаш культура бажыңнарының залдарын сынмарлаштыр чык долдур олурупкан көрүкчүлер Россияның Совет Федеративтиг Социалистиг Республиказының төлөөлекчилерин эвилеп болгаш өөрүшкү-хүндүткелдиг уткааннар.

Югослав парлалганың бижин тургулааның ёзугаар алырга, Күрүнениң үлегерлиг орус улусчу ниити ырының, Күрүнениң ырының «Россия» дээр улусчу ансамблиниң, Ленинградтан болгаш Пермьден балет мастерлериниң оюн көргүзүглерин онза бедик көдүрлүүшкүнүүр үткүп турган. Дон казактарының ыры болгаш танцы ансамблиниң ойнакчыларының боду бүткен уран мергежилин көрүкчүлер дынмиттиг адыш часкаашкынынары-биле утказан.

«Совет ансамбльдер болгаш күүседикчилер уран-чечен бедик мергежилдиг денелин көргүстүлер. Россия Федерациязының улустарының байлак культуразын олар төлептиг төлөөлелдер» деп, «Победа» солуи онзалап демдеглээн.

Костроманың, Псковтуң, Рязаньның болгаш Ярославльдың музейлеринден бурунгу Русьтуң чурулга уран чүүдүкүн делгелгези. а ол ышкаш скульптураның, графиканың, сиилбирилге уран чүүлүнүң делгелгези Черногорияга чедиишкинниг эрткен.

Черногорияга культура хүннери Россия Федерациязының улустарының уран чүүлүнүң янзы-бүрү талалары-биле чоок таныжар арганы берип. Совет Эвилелиниң болгаш Югославияның аразында культура кады ажылдажылганы хөгжүдеринге улуг салыышкыныны киирген.

ГДР-НИҢ УРАН ЧҮҮЛҮ

Герман Демократтыг Республиканың тургустунганының 32 чыл оюнга тураскаатказ ГДР-ниң фильминериниң неделязы совет найысылалда эгелээн. Аксы-дуңма чурттуң кинематографистери оөң программазынга эң эки уран-чечен фильмнерни киирген, олар —сөөлгү үеде тургустунган болгаш республикада — немец черде баштайгы ажылчын-тараачын күрүнеде чаа амыдырал тургузуушкунунуң дугайын тоожуп турар.

«Бистиң кыска амыдыралывыс» деп фильмниң баштайгы көргүзүү-биле Москвада ажыттынган бо неделя Алма-Атага болгаш Псковка база эртер.

ГДР-ниң номнарының неделязын база аксы-дуңма чурттуң амыдыралында кайгамчыктыг хүнге тураскаатказ, ол декада даштыкы литератураның Күрүненин бүгү-эвилел библиотеказында ажыттынган.

А. Зегерстиң, И. Бехериң, Б. Брехтиниң, Д. Нолльдуң, Б. Келлерманың болгаш өске-даа чогаалчылларның чогаадазы совет номчукчуларда калбаа-биле алдарлыг сураг-жаан. Немец авторларның сөөлгү чылдарда бистиң чурттувуска үнген номнарының тиражы барык 37 миллион экземпляр болган.

ГДР-ниң номнарының декадазының хүннери Москвадан аңдыда, чурттуң ам-даа 15 хоорайларынга база эртер.

(СЭТА).

Чидиг чөрүлдээлер

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Барык чүктүң АКШ баштаан индустриалдыг чурттарының болгаш хөгжүү орар күрүнелериң аразынга делегейниң валюта фондузунуң база реконструкциязының болгаш хөгжүлдениң делегей банкызының чыл бүрү кады эрттирер сессиязы чидиг чөрүлдээлериниң байдалынга Нью-Йоркка болуп эрткен.

Хамаарышпас аныяк күрүнелер эң улуг капиталистиг чурттарның даштыкы экономиктиг политиказының шүүмүлдээринге сессияның индирал ажыглаан, түге дээрге ол политика хөгжүү орар чурттарның садыг болгаш сан-хөө чүүлдеринге хамаарыштыр чөптүр эвес болган ажыы-биле ылгай көөр будүштүг болуп турар, өөң уламындан ол чурттарның экономиктиг болгаш социал хөгжүдезинге моондактан туруп берген.

Делегейниң валюта фондуаун база реконструкциязының болгаш хөгжүлдениң делегей банкызының дамчыштыр оларга тыпсын турар чөвүлелериниң куурумчу негелделериниң дугайны хөгжүү орар чурттарның ханы дүвүрөөшкининиң Индияның сан-хөө министри Р. Венкатараман илергейлээн.

АКШ-та банкыларның онзал турар хууларының деңнелге чок өзүлдезиниң түнелинде делегей рыноктуң чөвүлелериниң өртем үнези дыка улгатканы билдингир болгай. Ол даштыкыже дезе берген, АКШ-тың теп разведка эргелелиниң шпиону Холден Робертонуң сураа читкен турган. Ынчалзажок Анголаның соңгу деңнекээринге дүшкүүрлүг байдалды тургузар, Ангола Улус Республикага удур сулчээни кылыр сорулга-биле ол даярбечи бөлүктү катап тургузарын америк теп разведка эргелели планнап турар.

Рейганның администрациязы Ангола Улус Республикага удур чаа сулчээни белеткеп эгелээни ам тодаргай болуп турар-дыр деп, «Африк-Азия» солуи бижээн.

СОФИЯГА МИТИНГ

СОФИЯ. (СЭТА). Ангола улустуң хосталга, тайбың болгаш социализам дээш, Мурнуу-Африканың расистериниң агрессиязынга удур чөптүг демисели-биле болгар улустуң эң-сеткил каттыштырылгазының Болгарияның Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары, БУР-вуң Күрүне Чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков илергейлээн.

Ниити идеялар—марксизм-ленинизмниң идеялары, ниити сорулга — бистиң чурттарывыска социализмни тургузарының сорулгазы бистерни сыры каттыштырып турар деп, МПЛА — Күш-ажыл партиязының Даргазы, Ангола Улус Республиканың президенттизи Жозе Эдуарду Душ Сантуш митингиге чугаазында демдеглээн. Фабрикаларже, эмнелгелерже, көвүүглерже, транспорт дериг-херекселдеринче расистер үргүлүү халдап турар. Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң болгаш АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң кол сорулгазы — Ангола Улус Республиканың дүрүм ёзугаар чазаан дүжүрери, америк эрге-ажыктарга чагыртканы чалчы чазакты тургузары болуп турар. Ынчалзажок хосталга дээш демисежириңге ангола улус бүрүн шиитпирлиг. Анголаның улузунга политиктиг, дипломаттыг болгаш материалдыг деткимчени көргүзүп турар социалистиг чурттарга өөрүп четтиргенин ол илергейлээн.

ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫН

ДЕЛИ. (СЭТА). Индияның чазаа, калбак хөй-ниитизи чурттуң ниитики херектериңге АКШ-тың, Пакистанның болгаш Кыдаттың холгаалаашкынының күштелиишкинниңге хөлбаштыр шиитпирлиг удурланыышкының илергейлеп турар.

Пенджаб штатты Индиядан ангылаар болгаш «хамаарышпас Халистан күрүне» диилир чүвени тургузар дээш ол штатка дерзин идегеттериң чоокта чаагы үүлгедиишкиннерин Индиядан дашкаар турар чамдык белүктер күтиңүн үндүрнеңнер деп, Индияның ниитики херектер министри Г. Зайл Сингх Хайдарабадка (Андхра-Прадеш штатта) чүве чугаалап тура медеглээн. Башкаланыкчыларга сан-хөө болгаш өске-даа дузаламчы көргүзүү турар даштыкы болгаш ниитики күштер «Индияга политиктиг доктаамал оожургал турарын күзелейн турарлар-дыр» деп, ол опаалап демдеглээн. Даштыкыдан деткимчеге даянган дерзин идегеттериң хоралакчы ажыл-чорудулгазын индий чазак аңаа көрүп олурбас дээрзин Г. Зайл айыткан. Национал-ниисчи хөөннерни кыпсыктырып турар, шажын-обшиналар аразының көрүшпес чоруун ыдалап, Индияның бичебуурай улустарын бот-боттарынга удурланыштырып турар организацияларны хоруур дугайында айтырытны амгы үеде индий чазак көрүп турар.

Башкаланыкчыларның хоралакчы үүлгедиишкиннерин чок кылырынче угланган бодунуң ажыл-чорудулгазычта индий чазак аң калбак индиа хөй-ниитизиниң деткимчезинге даянып турар деп, министр демдеглээн.

УЛУСТАРНЫҢ КҮЗЕЛИНГЕ ДҮҮШКЕН

БЕРЛИН. СЭКП-ниң XXVI съездизинге көрдүнген 80 чылдарның Тайбың программазы социалистиг дем каттыштырылгазының, делегейде тайбыңга ынак бүгү күштерниң программазы болуп турар деп, Германияның Социалистиг чаңгыс аай партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнүнге кандидат, ГСЧП-ниң Котбусек округ комитединиң бирги секретары В. Вальде медеглээн. Социалистиг тургузуушкунну боттандырар талазы-биле Совет Эвилели эң-не байлак дуржулгалыг болуп турар деп, ол онзалап демдеглээн. ССРЭ болза социализмниң эң-не күчүлүг чурту болуп, тайбыңны хандырарынче угланган щиитпирлиг инициативаларны кылып турар.

НЬЮ-ЙОРК. «Херээженнер, тайбың дээш демисежицер» деп хөй-ниити организациязының Нью-Йорк салбырының секретары Л. Кэссиди Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларын бедик-биле үнелээн. НАТО-нуң болгаш ССРЭ-ниң ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг боо-чепсектерни Европага вептередирин соксадыр дугайында ССРЭ-ниң саналы үнелиг болгаш амыдыралчы чугула үжүр-дүзалыг деп, ол медеглээн. Ол санзал түгле Европаның эвес, харын-даа бүгү делегейниң улустарынга, тайбыңны хандырарынче угланган щиитпирлиг инициативаларны кылып турар.

ЛЬЮ-ЙОРК. «Херээженнер, тайбың дээш демисежицер» деп хөй-ниити организациязының Нью-Йорк салбырының секретары Л. Кэссиди Совет Эвилелиниң тайбың инициативаларын бедик-биле үнелээн. НАТО-нуң болгаш ССРЭ-ниң ортумак ыракшылдыг ракета-ядролуг боо-чепсектерни Европага вептередирин соксадыр дугайында ССРЭ-ниң саналы үнелиг болгаш амыдыралчы чугула үжүр-дүзалыг деп, ол медеглээн. Ол санзал түгле Европаның эвес, харын-даа бүгү делегейниң улустарынга, тайбыңны хандырарынче угланган щиитпирлиг инициативаларны кылып турар.

АНГОЛАГА УДУР СҮЛЧЭЭ

ПАРИЖ. (СЭТА). «ФНЛА-ны катап тургузарынга белениниң дугайында америк оңнуктеривис биске дыңнатказ» деп, Ангола улуска удур өлүрүкчү белүктүң удуртукчузу Холден Роберто чоокта чаа медеглээн. Дерзин даярбечилериниң ол белүүн Анголаны «хостаарыныы» национал фронтузу (ФНЛА) деп адап турар.

Америк империалистиг белүктер-биле сырый холбаалыг болгаш Кыдаттан боо-чепсектерни ап келген даярбечи ол белүктүң кол күштерин Анголаның чепсектиг күштериниң кезектери чылча шапкан. Даярбечилериниң артынчылары

Людмила ТАТЬЯНИЧЕВА

СОЛДАТТЫҢ БЕЛЭЭ

Чиңгир иөк дээр өңү ышкаш караа чымчан,
Адымында хаварыктар — демир дыынмас,
Шинелинде чамашкы хөй кырган солдат
Арыг пасте чалап ораан

Кечим хлеб тудуп алган
Кремльге чедип келген.
— Барып чедир· Ильичиге, чизин, көрөм,

Чылдың кончуун аш-чут дендээн...—
Баштыңчыга белээ чедер. Солдат өөрээн.
Шырайынга хүлүмзүруг чырыш кынган·

Черле ындыг· солдат кижи
Сегиржип ап кириптерде,
Зң-не сөөлгү хүнезининг
Зжи-биле үлежип чиир.

А. ДЕМБИРЕЛЬ очулдурган.

Балтиканың эң-не эрте-бурунгу—Кыпу деп маяк далай-жыларга 450 чыл дургузунда бараан болуп келген. Моонзундск архипелагының соңгу үүгүнде ортулуктарының бирээзи Хийумаада тургустунган ол маяк Фин оруупче кирер черни 1531 чылдан бээр далайжыларга айтып берип келген.

Ук ортулукта эң улуг тудугларның бирээзи ол маяк баштай 20 метр бедик дөрбелчин башня кылдыр көстүп турган. Ооң гранит даштардан кылган ханаларының дооразы 2 метр.

Башняның үстүнде демир хана-карактарлыг даш платформаны кылган, аңаа ырактан көстүп турар отту кыпсып турган.

Бо хүнеерде ук башняны эде кылган болгаш септээн, маякта ада-чурттуң чырык аппаратуразын тургускан. Амгы үеде 100 ажыг метр черде тургустунган от далайга эжиндирикчилерге идегелдин-биле бараан болбушаан.

ЧУРУКТА: Кыпу маяк. СЭТА-ның фотохрониказы.

БИЧИИ ООЛДУҢ САЛЫМ-ЧОЛУ

(Эгези № 233 «Шында»).

Шораан бызаа хай дээр мен деп чүве база тып алган. Ажыл кылыр мен дээрге, ында багай чүү боор. Алызы барып ада-иезин азыраар кежээ оглумну дээш, ачазы Дөңгүр-Көктүң мойнунга конгулуур баглап берген. «Дындың, мында бардым, тып-тып, бө-э — бөөр» дигензиг ол ыт бичии Шораанны бызааларының соонче эдерти бөөр. Коңгулуурнуң ыдыын эдерип чораан, бызааларын ол элээн ырады аал үстүнде алзакче сүрүпкеш, келир апарган.

Кижиниң чаяаттынган салымын човулаң долузу-биле кызып шыдаваан. Шораан күскөөр чайын Дөңгүр-Көктү мунуп алган, ажык алаакка шаап турган. Кожазында аалдың оолдары ону ынчаар өөредип кааннар. Олар оон молдургазының буруундуундан чедип алган балыктап чоруур апарганнар. Таңды кежии сартыктыг. Ачының олчазын денге үлежир деп улуг улустуң чайчылын бичии оолдар база сагыыр турган. Шораанны олар өөнге чедиргеш, оон үлүүн холунга тутсуп бээрлер. Караа көзүлбес оол хаакта дизип каан кадыргыларны тудуп алган, эжикке дыгдырадыр кылаштап келгеш, эжикти оожум ажыткаш, олчазын авазынче сунар. Аваазы амырап-ла үнер:

— Поох! Күжүр оглумну, балыктап экжелгеп! Дүлүп бээйн кай. Эр кижиниң олчазы — эргин артаарга-ла деп чүве бо-ла болгай!

Базыр сугнуң өөнүң дужунда эштиринге эштиг эөрем, эөремниң эриинде элезин сайлыг шымбай чер бар. Кожазында аалдың уруглары изиг хүннерде шупту аңаа чыглыр, эжинген, дөгеленген уруглар кызыл-мыгырт болур. Оолдар Шораанны сугга эжиндирип база өөредип кааннар. Шораан ам өске бүгү оолдардан дудак чок кылдыр эштип өөренип алган.

ЧАЙЛАГГА черле ындыг болгай. Дүк салганда азы сиген кескенде, үүле бүдүрген дээш ону дойлап, тыва шимени кежээликтей улуг кижилер четтиритпер. Че, оон-на ырышоор эгелээр. Ол орта өткүт үнүүт ыраажыларның азы игилчилерниң олуду өрү, хүндүледирп элбек.

Кыргыс Базыр шору дошпулуур ойнаар турган.

— Базыр че, дошпулуурун тут. Көвей аътты эзер-чүтени шыңгырааны дег, эрес-эрес ойнап көрем — дижип, ашактар ону иде-иде хөөредир.

Орус дошпулуурнуң хылдарынга хөгжүмчүнүң беш салаазы бөлүү-биле шыгырт кылдыр деткен соонда, чиндиг-чиндиг, селең-селең аялга чыглыг шимеден ыңдында-ла эригш келген эът-түректи сииледи алгаш ужуктура бээр:

Дее турган хөкпер булут
Оо, дыгыл, дыгылдай.
Чаап эртер хөкпер булут
Оо, дыгыл-дыгылдай.
Дее турган хөкпер бора
Оо дыгыл-дыгылдай.
Шаап эртер хөкпер бора
Оо, дыгыл-дыгылдай.

Өг ишти имиртиң-даа болза ыры-шоордан кыптыккан оттуг карактар ону шала бүдүртүп чула кыпсыпкан дег, чырыда бээр.

Карацгыда сылдыс караа,
Каттыраннаан карам караа,
Имиртинде сылдыс караа,
Имиреннээн карам караа.

Эх! Чырык черде чараш чүвениң хөйүн! Деңгелгелериниң өткүт байлаан! Шораан бүгү назыда ону көрбес болган кандыг кончуг хомуланчыг чоор... Кыргыс ону болай каапкаш, шыдаппаан. Кударалдын, мунгаралдын шуургандындан сөстер эдер дээрге безин олар бооставга тырлы бергеннер. Эр кижи ыглап болбас. Че, харын, карангыда ким көөр боор. Карак чажы төгүл-төгүл! Хөрээм хозаай аан! Ол караанын чажын чоттунмаан-даа, дошпулуурун улам дыңзыг, улам уян ойнап орган.

— Эй, Кыргыс, арай сокса! Дошпулуурун ыглап орар чүве бе, бодун ыглап орар кижи сен бе, арай шегленип көр, оол — деп, оон улуг даайы ынаар-ла хөйге бодунуң чугаазын дыналдырбас артазыбиле аскының иштинде химирени аарак Базырга сагындырып орган.

— Киш кулаа шимченгир, кижи сеткилп уян деп чүве бар, чээн, багай оглуң мысыы деп чүве билбес-ле болза эки. Дашкаар үнүп сегере, хей-малын көр, ыт-куш...— деп чоруй, ол ашак чүк базрынче ийлени берген.

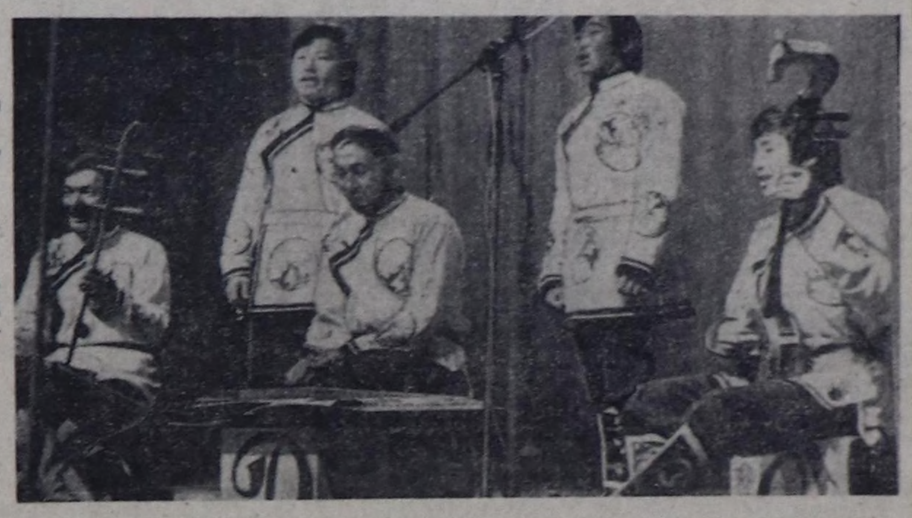
Орун кырынга удувайн, улустуң ыры-шоорун дыңнап чыткан Шораан ол чугааны дыннааш, хөйле чүвени бодаан: Арага деп чүвени ижерге, эзирий бээр деп чүү боор? Авам, ачамны ыгладыптар — ол чүвенин багайын аа? Эгезинде чоп кончуг хөглеп турду болар ыглажыр чүзүл?

Ыры деп чүвенин чаражын аа!

Калга кыстар даараап ышкаш,
Каас-чараш Ландагайты.

Ол чер дыка-ла чараш турган боор аа?! Мен ону чүге көрбес болган кижи боор мен? Улгады бээримге, караам бестүп келир ирги бе? Кыргаачамнын: Кулаан—караан болгай аал, оглум, чонун чоорганың болгай аан — деп чүү дээп ол чоор? Бичии Шораан ол кежээ база-ла хөйнү бодаан.

К. ЧЕРЛИГ-ООЛ.

Каргыраамны кагбас-ла мен
Халка суккаш астып аар мен,
Хөөмейимни кагбас-ла мен
Хөмге салгаш сөөртүп аар мен.

ЧУРУКТА: республиканың бирги хөөмей фестивалының лауреады Өвүр районнуң хөөмейжилер ансамбли.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

КАРАК БИЛЕ ДАЛАЙ

К. КУДАЖЫ

Хемчээлдери хамаан эвес,
Хевирлери чүүлдеш боорга
Карак биле далай өңүи
Кайгамчык-ла дөмейлээр мен.

Карак дээрге килеңиээнде
Калчаа далай чалгааны-ла.
Өрттүгнү-даа, өштүгнү-даа
Өжүр, чидир өрүмнептер.
Карак дээрге, өөрээнде
Кара далай ойнааны-ла.

Ээнгге хүн шоңган ышкаш,
Эштирге-даа чылыг ышкаш,
Карак дээрге, далай ышкаш,
Харын оон-даа хаяы, терең.
Сарыылды-даа, сакпайны-даа
Чаңгыс көргеш часкарып каар.

Саян далай төрүттүнгеш,
Сагыжымны өпейлезин,
Чалыы кыстың караа ышкаш,
Чааш болзун, чараш болзун.

* * *

1881 чылда швед дүжүлгеге Карл-Иоган XIV хаан саадаан соонда, орду шериглери шупту салдыг болгун дужаавган турган. Ынчаарга чамдык шериглер салы үнгужеве сал чуруп алгаш чорup турганнар.

* * *

АКШ-ка кылган дуржулга хыштың кыска хүннерин лампалар дүзазы-биле 16 шак чедир уздыптар болга, мыйыстыг бода малдың хонукта немелде денгиин 10 хуу үлгадыр болгаш суду база ол хире көвүдээр дээргин бадыткаан. Малдың денгиин ынчалдыр улгаттырарыкта немелде чем рациону-даа нелеттикмес.

Сонуургактарга

Параваай бодунуң күүрүке түзүнүң артында, иштинде чуруктарлыг делегейде кара чаңгыс чурт болуп турар, туктуң бир талазында национал сулде бемдекти, а өске талазында казначей демдээн чуруп көргүскен.

* * *

Сахарада өңнер көрүп албас кижилерлиг туарел деп аймак барын француз шинчилекчилер тыпканнар. Эртемденнериң хөналда кылганы 82 кижилерниң 30-ни көк өң-биле ногаан өңнү ылгаштырбас болган.

МАШИНАКЧЫ

Лев КОРСУНСКИЙ

(Шоодуглуг чечен чугаа)

Аныяк чогаалчы Гуськов азжок омак-хөглүг бажыңындан үнүп чорупкан. Ынчаарга, аныяк чогаалчы деп Гуськов бодун боду адаттынган. А чоок-кавылары оон дутайында чалчыраашпай, ажыл-албанында — чалгаапай, авазы — өпейлеп, ажыктыг дээр.

Гуськовтуң омак-сергек болурунуң чылдагааны үүл дээрге, машинакчыга парладып каапы чаа бижээн романының хоолгазын алыр дээш бар чытканы ол чүве-дир.

Машинакчы болза, аңаа барып бараалгаары дээрге-ле улуг деп чогаадыкчы интеллигенцияның ортузунга санаттырып турган Полина Контратьевна дээр караа шилдит, чеңчү шываганчы. Ол шываганчы кымга-даа деткимче көргүзери кончуг кижи дээп улустуң чугаазынга Гуськов хөлчок бүзүреэр.

Ол чара парлаттынган чогаалын алгаш, редакцияже дувү-далаш чорупкан.

Бо редакция оон мурнунда Гуськовтуң чеди романын чүла шүгүмчүлээш, дедир эгиткен. Сес дугаары база ындыг салым-чолдуг болуру-даа чадавас, канчап билир, ой, та кандыг? «Чок» азы «Ийе» деп-даа болур. Ол эки чүвеге бүзүреринден сестир апарган болгаш багай чүве маназырыпдан шылаш шагырап, падыы бараан.

Ийи ай эрткенде редакция чагаазының хавы-биле даштап ыаан бижикти часкаш, Гуськов вомчуй берген. Ында кайгамчык эки романны чогаатканын база ону журналдың чоокку дугаарларынга парлаарын дыңнаткан болгай.

Кызырып-шоодуп-даа турарлары чадавас дээш аныяк чогаалчы редакцияга маннап келген. Аңаа кээрге, чогаалдың бажын парлап эгелээнин көргүскеш, оон амыдыралынга онзагай эргилишкин болганын бадыткаан.

Гуськов парлаттынган арынарны хандыгып помчувушаан, оон бижээн романында чүгле маадырларның аттары артып калганын чиктигзинип, эскерип баан. Өске артканнары шуптузу кандыг-ла-бир кижиниң даап бодашкынының үре-түннели болу берген.

— Бо мээң романым эвес-тир!— деп, Гуськов алгырып үнген.— Силерни барып хомудаар кижи мен!

Редактор серт-даа дивейн, чогаалдың хоолгазын дедир сүнуп бээрге, Гуськов элдепсине-элдепсине топтап көөрге, мырыңай чүү-даа этпээн, олла хевээр болган. Ынчаарга чогаалды машинакчы өскерткен-дир.

— Мени дириге-ле хөөржүдүп каапкан аа—деп, Полина Контратьевнаны доллур таакпылап каапкан өрээлиниң эжиниң ажыы кире сал-ла, Гуськов үнү сиринейнип, девиден чугаалаан.

— Ындыг хоомай чүвени канчап парлаар кижи мен—деп, шываганчы дүште-даа чок харылаан.

— Силер чүгле силерге чүнү эккеп бергенин парлаар ужурдуг силер — деп, Гуськов кежээлеп үнген.

Полина Контратьевна шыдажып дыңнавышаан, аңаа оңаагаи бууудаашкынны ойтур шапкан.

— Ол-даа аңаа чүве-дир! Чогаадыкчы мергежилдин кижизи-дир мен. Артында-ла чеченчидип чогаадыр угланыышкынның машинакчызы-дыр мен.

Роман-даа журналга парлаттынган, а дараазында чогаалын Гуськов база ол-ла шываганчыга эккеп берген. Ам база катап-ла романдан чүгле маадырларның аттары артканын.

Чырыкче үнген йин чогаалдын кайызын-даа парлалга бедин-биле үнелээн. Ам Гуськовту аныяк чогаалчы деп чүгле оон боду эвес, өскелер безин адап эгелээн. Критиктер ону идегелдиг чаа күш немешкен-дир деп санап турган.

Аныяк чогаалчы үшкү романы-биле база-ла Полина Контратьевнаже базышканы чугаажок.

— Баштай беш чүс парлаар ама сөзүнден хап каап көрүнер аа—деп, ол санаадаандыр:

— Сөзүн эккелинер кай—деп, машинакчы шываганчы негээп.

Гуськов чиктин кончуг көрүп туруп-туруп:

— Чаңгыс сөс-даа биживээн мен, кайда боор—дээп.

— Ам үүдеп чара парлаар кижи мен ынчаш?

— Бир-тээ силер чүгле аттар арттырып каар болгавынарда, мээң роман бижин түзээп хөрөөм чүү боор—деп, Гуськов хомудалын илереттипшаан, мынчаар медеглээн.—Бижип алыңар че: Николай, Ольга, Пантелей.

— Ындыг-ла боор-тур ийин — деп, шываганчы чөпшээрешкеш: — Чүнүң дугайында роман херек чүвел?— деп айтырган.

— Көдээ амыдырал дугайында — дей каапкаш, Гуськов амырай-ла берген.— Шыктың чыды чыттарып көөр, инектер суг ижер черге чыглып келген моөрежип турар кылдыр аан.

— Ынчаарга — бир ай болгаш кире дүшкеш барыңар аа?— деп, Полина Контратьевна сагындыра тыртып каан.

Шынап-ла терең оът-сигеп, чечек шыпкан шынаада Ольга деп инек бустап моөрээп, аңаа Пантелей деп бута ёзу-луг-ла бута ёзу-биле хандыкшаан романны Гуськов ай болгаш ап алган.

Романны парлап үндүрүнкенде, оон авторун көдээнин күүүлүг хыыргыыжы деп адаан.

Удаваанда Гуськов Полина Контратьевнага база катап-ла аңаа эвес дээглиг келген:

— Меңээ ынакшыл чагаазындан машинага кага тыртып берген болзунарга!

— Чүнүң дугайында, че?— деп, шываганчы тодаргайлаан.

Гуськов эпчоксуна хопа берген.

— Ол чокка мээң чуртташ шыдаваазым дугайында.

— Даарта чедип келиңер. Дараазында хүн Гуськов чүгле 60 көпеек өртектиг ынакшылдың кайгамчык чагаазын шываганчының холундан алган-даа.

Ол чагааны алыр уруг кылыктанын шаг болгаш болгаш үш-үдүрүм анекдоттар чулчуруур, бажының дүгү тазарын бар чыдар чогаалчыны көөр хөөнү чок турган. Ындыг хирезинде демги чагааны алган соонда, ол уруг Гуськовка кадай кылдыр баарынга дораан чөпшээрешкен.

Гуськов чамдык үелерде хөй-пиитиин ажыл-чорудулгазынче шыныгга бээр. Идегелдериин болгаш саналдарының сөстерин Полина Контратьевна парлай тыртып берип каар турган.

Кайгамчык мерген үгаанныг машинакчы тоган чеди харлыында мөчүп калганда, Гуськовтуң чыынды чогаалдарының үшкү үндүрүлгезин белеткээр апарган.

Ол согуг Гуськовту аймаарадыпкан. Аңаа машинакчы шываганчы кезээ-мөнгеде дириг ышкаш сагындырар.

Хөөржүдүлге үезинде бодүүн машинакчының хааржаанын соондан сураглыг чогаалчылар, шүлүкчүлер болгаш эртемденнер безин таваар базып органнар. Олар шупту чачыгдалта хөме алыпкан. Ол кижилер өскүссүрей бертен ышкаш болганнар.

Ол үеден эгелээш Гуськов чаңгыс-даа чогаал чырыкче үндүрүп чадашкан. Ядыы хеөзөөнниң өлүмү оон чогаадыкчы күштерин ынчаар сулаваткан.

Гуськов сөөлгү күжүн чыгдынгаш мун-не чаа романны чогааткан. Ынчалза-даа машинакчыдан ону барып алырга, сөс-домаанда чүнү-даа өскертпээп болган. Ооэун дораан-па ол узуткан каан, олда.

«Крокодил» журналдан.

КҮСКҮ ЧУРУМАЛ

С.-Б. УЙНУКЕЙНИҢ «Саглаңнаан алдын бүрү дистинишкен өөр куштар» деп этюду.

ЧЕМПИОН ТЕРГИИДЕП ТУРАР

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның тускай корр. Ш. Шалолашвили). Соңгаарлаткан тоску салыгны катап ойнап дооскан соонда шыдыраа талазы-биле хөрээжең спортчуларның делегейге бирги чер дээш маргылдаазы делегей чемпионунга ажыктыг кылдыр 5,5:3,5 санныг болган. Делегей чемпиону Майя Чибурданидзе бодунуң чемпион адын хевээр арттырарынга артканы чеди салыгдан 2,5 санны алырга-ла четчир.

Хөрээжен шыдыраачылар бо маргылдааның эгезин курорт хоорай Боржомиге ойнаан болгаш амгы үеде Грузияның пайысылалы Тбилисиде салышкынын үргүлчүлеп турар. Маргылдааның кол судьязы, чехословак гроссмейстер Мирослав Филипптиң бодалын ёзугаар алырга, маргылдааның баштайгы кезии организастыг болгаш эң-не солун болуп эрткен.

Маргылдаага сонуургал салыг санында улам угладып турар. Тбилисиде Шыдыраа ордузунуң улуг өрээли 550 олуттуг. Хөрээжен шыдыраачыларның делегей маргылдаазын көөр дээш келгеннерге чартык муң ажыг ол олуттар чедишпейн турар.

Маргылдааның тоску салыы база солун болган. Делегей чемпиону англи эгени шилип алган. Оон улурланыкчызы Александрия 20-ги көште кичээнгей чок болган. Делегей чемпиону оны ажыглаан, артык тевелерлиг болу берген. 55-ки көште Майя Чибурданидзе улуп алган.

телевидение

ОКТЯБРЬ 10-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «АБВГДейка». 9.30 — «Ада-иелер, силерге». 10.00 — «Скульптор Аникушкин». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 10.50 — «Хөй эки барааннарны». 11.20— «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының 4-кү Бүтүн-делегей фестивалы: «Кандий танцылар». (Шри-Ланка). 11.50 — «БАМ-ны тудуп тур бис». Байкал-Амур оруунун суурларының чаагайжыдылгазының дугайында». 12.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Ленинчи комсомолдуң лауреады А. Ворошилонун концерти. 13.10 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 14.15 — «Спортлотонуң» 41-ги тиражы. 14.25 — Бөгүн делегейде. 14.40 — Төп телевидениениң болгаш Бүтүн-эвилел радиозунуң симфония болгаш эстрада музыка оркестрининң А. Михайловтуң удурлулгазы-биле концерти. 14.50— «Дем каттыштырылгазы». 15.20— «Ак-көк шлём». Уругларга уран-чечен телефильмнин баштайгы көргүзүү. (ГДР). 16.30— Политиктиг хайгааракчы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.00 — Москваның хореография училищезининг сургуулдарының концерти. 17.55 — «Правданың» политиктиг хайгааракчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга беседазы. 18.40 — 18.55—Чапсар. 18.55 — «Меге аарыг кижи». Уран-чечен телефильмнин баштайгы көргүзүү. Ж. Б. Мольерниң аттаң шинзин ёзугаар тургускан 1 болгаш 2-ги серилар. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.30 — Останкинонуң Концерт студиязынга Көдээ ажыл-агый ажыдакчыларының Бүтүн-эвилел хүнүнге тураскаатказан кежээ. Төнгенде—телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Документалдыг фильмнер программазы: «Енисей кайын шурап эгелеп чыдарыл», «Ийи үе—чаңгыс салым-чол». 14.55— Билль-Белоцерковский — «Чалгыг». Моссовет аттыг үлегерлиг театрның фильм-шинзи. 17.00— «Чүрекке ынак чер». Фильм-концерт. 18.15 — «Сеткил-сагыштың ханыындан». 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». 20.15 — «Кадыкпыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Делегей-биле байырлажыышкын» Хөй серилар уран-чечен телефильм. (ГДР). 3-кү серия. 22.50 — Документалдыг телефильм. 23.05 — 00.50 — Хоккейге ССРЭ чемпионну дээш маргылдаа. «Динамо» (Рита) — «Спартак». Ритадан дөмчылар.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин ёзугаар алырга, бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барын чүк утланымышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы 7—12 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 8—10 градус чылыр.

КИНО

ОКТЯБРЬ 10-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 9.30, 11.20, 15.00, **«Мээң өңүүм Платон»** 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оон келирин күзээр-дир мен» 15.00, **«Айыыл чок болуруп хуумда магадылавайн тур мен»** 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Күрүнеиин Кызылда педагогика институдунуң белеткел салбыры 1981—82 өөредилге чылында дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап тур. Аңаа физика-математика, филология болгаш эге класстар факультеттеринге кирерлерни белеткээр. Белеткел салбырынга үлетпүр бүдүрүлгелерге, тудугларга, совхозтарга, транспорт болгаш харылзаа бүдүрүлгелеринге, хереглеп кооперациязынга бир чылдан авааш эвес уе иштинде ажылчын болуп ажылдап турганнарны хүлээп алыр. Оон аңгыла Совет Армиязының хүрээлелиниден халашканнарны база алыр. Сөөлгү ажылдап турган черинге ажыл стажы бир чыл дургузунда үзүктел чок болур ужурлуг.

Кирерин күзээнер дараазында документилерни эккээр:

1. Институттуң ректорунуң адынга билдириишкин.

2. Ортумак эртемининң дугайында документ (бодуң).

3. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

4. 3×4 см. хемчээлдиг, берт чокка тырттырган 6 фото-чурум.

5. 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

6. Ажылдап турар черинден (азы шериг кезээнден) чорутуан бижик болгаш характеристика.

Өөренир хуусаазы — 7 ай. Бүгү-ле дыңнакчыларны айла 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар, чурттаар чери чок кижилерге общежитве бээр.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР: 667000, Тыва АССР, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, белеткел салбыры.

Кирерлер-биле беседалажыышкын ноябрь 23-те болур.

АЖЫЛЧЕ ЧАЛАП ТУР

«КАА-ХЕМ» хомүр-даш разрези участоктарга ажылдаары-биле дараазында мергежилдиг кижилерни чалап тур:

Чадаана участогунга: кол энергетикти, техниканың айыыл чок чоруунуң талазыбиле инженерни, ЭШ-10/70 экскаваторга машинисти. Квартира-биле хандырар.

«Каа-Хем» участогунга: инженер-тудугжуну, кайы-даа участоктарга БелАЗ-540 деп машиналар чолаачыларын, техник-тудугжуну, секретарь-машинакчыны, машинакчыны, электрикти. 18 хардан өрү назылыг аныяктарны дагажылдарының электромонтажаныг деп мергежилге өөренип алыры-биле Черногорскиниц өөредилге комбинадынче база чорудар. Оларга айда 80 рубль хемчээлдиг стипендия төлээр.

Ажылга киргеннерниң шуптузунга чыл түнели-биле шаңнал акшаны, 13-кү щалыңны төлээр. Хей чыл ажылдаан дээш база немелде төлевир бээр. Хомүр-даштың халас алыр. Район коэффициентизи 1,3-түү шалыкка немээр. «Каа-Хем» участогунга ажылга киргеннерни үш чыл дургузунда квартира-биле хандырар.

Редакцияның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 карыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21 47, үлетпүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2166

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуделиниң Иом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—01515

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 236 (11734) | 1981 чылдың октябрь 11, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Лениниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле — коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП ТК-ның КЫИГЫРЫГЛАРЫ

1. Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл ою делгерезин!

2. Кижи төрелгетенниң төвүзүнге чаа үе-чаданы ажыткан Улуг Октябрьга алдар!

3. Кезээде моңге дириг революстуг интернационалчы өредиг — марксизм-ленинизм делгерезин!

4. Совет Эвилелиниң ленинчи Коммунистиг партиязы делгерезин!

Партияның күжү—чон-биле чаңгыс эвинде!

Чонның күжү—партия-биле чаңгыс эвинде, ооң удуртулгазында!

5. Коммунистер! СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төвүлүг шиитпирлерин күүседир дээш бүгү чонның демиселиниң авангардынга туржуңар!

6. Коммунизминиң тургузукчузу, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи—улуг совет улусна алдар!

7. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Ленинчи, коммунистиг ёзу-биле чурттаарынга, ажылдаарынга, демисежиринге өөренигер!

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиилп!

8. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Он бирги беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле алдаржыдаалы!

Бистиң улуг Төрээн чуртувус улам-на күштүг, байлак болгаш каас-чараш болзун!

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга!

9. Советтер чуртунуң маадырлыг ажылчын аңгызы делгерезин!

10. Алдарлыг колхозчу тараачыннар делгерезин!

11. Совет улусчу интеллигенция делгерезин!

12. Ажылчын аңгының, колхозчу тараачыннарның болгаш улусчу интеллигенцияның бузулбас эвилели делгерезин!

13. Совет Эвилелиниң бүгү нацияларының болгаш биче улустарының акы-дуңма найыралы болгаш бузулбас чаңгыс эви делгерезин!

14. ССРЭ-ниң Конституциязы делгерезин!

Социалистиг демократия делгерезин!

15. Улус депутаттарының Советтери делгерезин!

Совет Эвилелиниң хамаатылары! Күрүнениң болгаш ниитилелдиң ажыл-херектерин эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржиңер!

16. Коммунизмниң школазы, бистиң ниитилеливистиң салдарлыг күжү — совет профэвилелдер делгерезин!

17. Аныяк оолдар болгаш кыстар! Эртем-билиглерни, культураны, профессионалдыг мергежилди чүткүлдүг шиңгээдип алыңар!

Коммунизм дээш медерелдиг демиселчилер болуңар!

18. Коммунистиг партияның идегелдиг дузалакчызы, дайынчы күр күжү болгаш совет аныяктарның мурнакчы отряды — Ленинчи комсомол делгерезин!

19. Коммунизмниң идепкейлиг тургузукчулары—совет хөрээженнер делгерезин!

Ие-хөрээженнерге алдар!

Бүгү черниң бичии чаштарынга тайбың болгаш аас-кежик!

20. Совет дайынчылар! Дайынчы болгаш политиктиг белетнелиңерни улам-на сайзыраңгайжыдыңар!

Совет улустуң тайбың күш-ажылын болгаш социализмниң улуг чаалап алыышкыннарын серемчилелдиг болгаш идегелдиг камгалаңар!

ССРЭ-ниң алдарлыг Чепсектиг Күштери делгерезин!

21. Октябрьның тиилелгези дээш, бистиң Төрээн чуртувустуң алдары, хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демиселге өлген маадырларга мөңге алдар!

22. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Эртем-техниктиг депшилгени дүргедедиңер! Мурнанчы дүржулганы бүгү чер болганга шиңгээдип нептередиңер!

Коммунистиг медерелдиг сагылга-чурумну быжыглаңар! Чогаадыкчы идепкейлиг болуңар!

Экономиканы интенсивтиг хөгжүдүңер!

23. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Сайзыраңгай социализмниң аргаларын, чурттуң бүдүрүлге болгаш эртем-техниктиг күүү-шыдалын бүрүнү-биле ажыглаңар!

24. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Ниитилел ажыл-агыйынга камналга болгаш хумагалыг чорук дээш бүгү чонның шимчээшкинингге идепкейлиг киржиңер!

Экономика камналгалыг болур ужурлуг!

25. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Социалистиг чарыштың тугун улам бедик тудуңар!

Беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүседиили!

Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаары —бистиң патриотчу хүлээлгевис-тир!

26. Коммунистиг тургузуушкынның авангардында чоруп орар Кызыл туктуг коллективтерге, беш чылдың гвардейжилеринге алдар!

27. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Ажылдаар чер бүрүзүнге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн, ажыктыын болгаш шынарын бедидиңер!

28. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Уралдың, Сибирьниң болгаш Ыраккы Чөөн чүктүң бүдүрүкчү күштериниң хөгжүлдезин дүргедедиңер!

Байкал-Амур магистралының тудуунуң темпилерин дүргедедиңер!

29. Одаар чүүлдер болгаш энергетика үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Улам хөй нефтини, газты, хөмүр-дашты, электри энергиязын Төрээн чурт силерден манап турар!

30. Совет металлургтар! Бүдүрүлгениң технологиязын сайзыраңгайжыдыңар!

Металлдың камналгалыг продукциязының шынарын бедидиңер, ону бүдүрерин көвүдедиңер!

31. Машина тудукчулары! Бедик бүдүрүкчүлүг, камналгалыг болгаш быжыг машиналарны, приборларны, механизацияның болгаш автоматизацияның дериг-херекселдерин бүдүрүңер!

Үлетпүрнүң болгаш көдээ ажыл-агыйның техниктиг эде дериишкинин дүргедедиңер!

32. Химия үлетпүрүнүң ажылдакчылары! Химия продуктуларына болгаш материалдарынга улус ажыл-агыйының база чоннуң хереглелдерин бүрүнү-биле хандырыңар!

33. Үлетпүрнүң ажылдакчылары! Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрерин көвүдедиңер, шынарын экижидиңер!

Чоннуң хереглел барааннарын бүдүрериниче, чонга ачы-дуза чедирериниче хүн бүрүде кичээнгейни угландыраалы!

34. Тудугжулар болгаш монтажниктер! Капитал салыышкыннарының ажыктыын бедидиңер!

Дүрген, шынарлыг болгаш амгы үениң техниктиг үндезинингге тудугну боттандырыңар!

35. Транспорттуң болгаш харылзааның ажылдакчылары! Улус ажыл-агыйының хереглелдерин идегелдиг хандырыңар!

Совет кижилерни хандырарының культуразын бедидиңер!

36. Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Көдээ ажыл-агыйны улам-на көдүрер дээш шиитпирлиг демисежиңер! Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының, чер ажылын химижидериниң болгаш мелиорастаарының темпилерин дүргедедиңер!

Кара хөрзүннүг эвес черлерни чаартыры —бүгү чоннуң хөрээ!

37. Колхозчулар болгаш совхозтар ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидиңер!

Тараа бүдүрерин көвүдедиңер! Черни, техниканы, чемишчидилгени ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглаңар!

Келир чылдың дүжүдүнче улуг кичээнгейни болгаш сагыш салыышкынны угландыраалы!

38. Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Мал ажылының чем-суур баазазын быжыглаңар!

Эътти, сүттү, чуурганы, дүктү болгаш өске-даа продукцияны бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедиңер!

Мал ажылы—шалыпчы фронт!

39. Көдээ ажыл-агыйның, белеткел, транспорт, болбазырадылга болгаш садыг бүдүрүлгелериниң ажылдакчылары! Көдээ ажыл-агый продукциязының чидириин болдурбаңар!

Бүдүрген-не бүгү чүүлдер улустуң чаагай чоруунга ажыглаттынган турар ужурлуг!

40. Садыгның, ниитиниң чемненилге черлериниң, амыдырал хандырылгазының ажылдакчылары! Күш-ажылдың шынарын болгаш культуразын бедидиңер, чоннуң негелделерин улам долдур хандырыңар!

41. Совет Эвилелиниң хамаатылары! Ниитиниң эт-хөреңгизин аз ёзу-биле көрүп, ажыглаңар! Социалистиг өнчүхөреңгини улам байлакшыдыңар!

Чурттуң байлакшылын чөп ажыглаңар!

Төрээн бойдуска хумагалалдыг болуңар!

42. Улус ажыл-агыйының специалистери! Чогаадыкчылар болгаш чаартыкчылар! Техниканы, технологияны, бүдүрүлгени эргелеп башкарарын сайзыраңгайжыдыңар!

43. Совет эртемденнер! Шинчилелдерниң ажыктыг чоруун бедидиңер!

Эртем биле бүдүрүлгениң аразында эвилел улам быжыксын!

Совет эртемге алдар!

44. Күрүне аппарадының ажылдакчылары! Ажылдың стилин сайзыраңгайжыдыңар! Совет кижилериниң негелделеринге болгаш хереглелдеринге дыңнаңгыр болуңар!

45. Улусчу контролёрлар! Сагылга-чурумну быжыглаар, камналга болгаш хумагалал дээш кызымакчай демисежиңер!

46. Идеология фронтузунуң ажылдакчылары! Кижизидилге, информация болгаш пропаганда ажылының шынарын бедидиңер!

Коммунистиг идейлиг чорукту, идепкейлиг амыдыралчы турушту — совет кижи бүрүзүнге!

47. Литератураның, уран чүүлдүң болгаш культураның ажылдакчылары! Бистиң улуг Төрээн чуртувусна төлептиг чогаалларны тургузуңар!

Совет уран чүүлдүң идейлиг, партийжи болгаш улусчу чоруунуң тугун бедик тудуңар!

48. Улус өредилгезиниң ажылдакчылары! Өзүп орар салгакчыларның өредилгезиниң, политиктиг, күш-ажылчы болгаш угаан-бодал кижизидилгезиниң шынарын бедидиңер!

49. Дээди өредилге черлериниң болгаш техникумнарның ажылдакчылары! Идея талазы-биле каңнаттынган, бедик мергежилдиг специалистерни белеткеңер!

Эртемни болбаазырадыңар, бүдүрүлге-биле харылзааны быжыглаңар!

50. Кадык камгалалының ажылдакчылары! Совет кижилериниң кадыкшылының дугайында хүн бүрү сагыш салыңар! Медицина хандырылгазының шынарын бедидиңер!

51. Күш-культуржулар болгаш спортчулар! Күш-культура шимчээшкинининиң массалыг чоруун налбартыңар!

Совет спорттуң алдарын бедидиңер!

52. Дайынның болгаш күш-ажылдың алдарлыг хоочуннары! Аныяктарның дагдынакчылары! Коммунистиг партияның болгаш совет улустуң революстуг, дайынчы болгаш күш-ажылчы чаңчылдарынга аныяк салгакчыларны кижизидиңер!

53. Школачылар, сургуулдар, студентилер! Билиглерни болгаш культураны, күш-ажылчы чаңчылдарны кызымакчай шиңгээдип алыңар!

Совет Төрээн чуртка изиг ынак болуңар! Ленинниң хөрээ дээш, коммунизм дээш идепкейлиг демиселчилер болуңар!

54. Совет Эвилелиниң тайбыңга ынакшылдыг даштыкы политиказы делгерезин!

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң 80 чылдарга идип үндүргени Тайбың программазы амыдыралга боттанзын!

55. Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга акы-дуңма ёзунуң байыры! Улустуң хөрээ дээш эрес-дидим демиселчилер—коммунистерге алдар болгаш хүндү!

56. Бүгү делегейниң коммунистериниң чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны улам быжыгып турзун!

Делегейниң ажылчын аңгызының шылгаттынган болгаш күчүлүг чепсээ—пролетаржы интернационализм делгерезин!

57. Делегей социализминиң, делегей пролетариадының болгаш национал-хосталгалыг шимчээшкинниң тиилеттирбес эвилели улам-на быжыгып турзун!

58. Социалистиг чурттарның улустарынга акы-дуңманың байыры!

Социалистиг дем каттыжылгазының чурттарының чаңгыс эви болгаш сырый каттыжыышкыны, социализминиң чаалап алыышкыннарын быжыглаарынга оларның чайгылыш чок шиитпирлиг чоруу делгерезин!

59. Америк империализмниң чимсениишкиннеринге шиитпирлиг удурланып турар маадырлыг куба улусна акы-дуңманың байыры!

60. Маадырлыг вьетнам улуска акы-дуңманың байыры!

61. Эрес-маадырлыг лаос улуска акы-дуңманың байыры!

62. Хамаарышпас, хостуг, улусчу Кампучияны тургузуп турар кампучия улуска акы-дуңманың байыры!

63. Апрель революциязының чаалап алыышкынчарын эрес-дидими-биле камгалап турар афгани улуска акы-дуңманың байыры!

64. Боттарының хамаарышпас чоруун, революстуг чаалап алыышкыннарын маадырлыы-биле камгалап турар Анголаның улузунга акы-дуңманың байыры!

65. Социалистиг чаартылганың революстуг оруун быжыы-биле шилип алган Эфиопияның улузунга акы-дуңманың байыры!

66. Капиталистиг чурттарның ажылчын аңгызынга акыдуңмакың байыры! Монополияларның дарлалынга болгаш мөлчүгделинге удур, ажылчы чоннарның эргелери дээш, тайбың, демократия дээш демисежип турарларга алдар!

67. Колониалдыг мөлчүгделден хосталган улустарга, национал хамаарышпас чорукту болгаш социал депшилгени быжыглаары дээш демисежип турарларга акы-дуңманың байыры!

68. Африканың империализмге болгаш расизмге удур, хосталга болгаш хамаарышпас чорук дээш демисежип турар улустарынга изиг байыр!

69. Латин Американың империализмге болгаш реакцияга удур, боттарының чурттарының демократтыг хөгжүлдезин дээш демисежип турар улустарынга изиг байыр!

70. Фашистиг хунтага удур эрес-маадырлыг демисежип турар Чилиниң ажылчы чоннарынга, бүгү демократтарынга акы-дуңманың байыры!

71. Фашистиг кара-бажыңнарда хоругдаттырган, хостагга, демократия болгаш социализм дээш демиселчилерге акыдуңманың байыры!

Империализмге болгаш резкцияга хоругдаттырганнарга хосталга!

72. Израиль агрессияга болгаш империализмниң албаадаашкынныг үүлгедиглеринге удур демисежип турар араб улустарга изиг байыр!

Совет-араб найырал улам быжыгар болзун!

73. Европаның чурттарының улустары! Чаа америк ракета-ядролуг чепсекти Барыын Европага тургузарынга удур демисежиңер!

Европага тайбыңны, айыыл чок чорукту болгаш чаагай кожа-хелбээ турар чорукту хандырары дээш!

74. Азияның чурттарының улустары! Империализм биле гегемонизмниң сүлчээзинге удур, тайбың болгаш айыыл чок чорук дээш демисежиңер!

Азия бүзүрежириниң болгаш кады ажылдакылганың диви болзун!

75. Улуг индий улуска изиг байыр!

Совет Эвилелиниң болгаш Индияның найыралы база кады ажылдажылгазы улам калбарып, быжыгып турзун!

76. Делегейниң улустары! Империализмниң, милитаризмниң болгаш реваншизмниң агрессчи чимсенишкиннерин шиитпирлиг ойтур шавыңар!

Бөө-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбаалы, чаяырлыышкынны хаиладыылы, дайын кыжаныышкынын узуткаалыңар!

77. Тайбың талалакчылары! Эң-не өндүр улуг эрге—амыдыраар эрге дээш ыдыктыг демиселге боттарыңарның күжениишкиниңерни мөөнөңер!

Нейтроннуг болгаш массалыг узуткаашкынның чепсектериниң өске-даа хевирлерин хорууру дээш чайгылыш чок демисежиңер!

Ядролуг дайынны болдурбас!

Делегейге—тайбың!

78. Совет Социалистиг Республикалар Эвилели —бистиң улуг Төрээн чуртувус делгерезин!

79. Лениниң тугунуң адаа-биле, Коммунистиг партияның удуртулгазы-биле—коммунизмниң тиилелгезинче, бурунгаар!

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының Төп Комитеди

Бөгүн — Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнү

Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының малчыннары көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн күш-ажылчы белектиг уткуп турарлар. Олар он бирги беш чылдың эрткен тос айларында күрүнеге 10500 тонна сүт садар планныг онаалдазын 1120 тонна, 450 тонна эът садар планын 465 тонна, 73 тонна дүк садар планын 100 хуу күүсеткен.

Дуржулга станциязының малчыннары ам СЭКП обкомунуң чарлааны шалыпчы айже киргеш, өдек-кыштаг септелгезин хайныышкынныг чорудуп эгелээн. Түс-түс саанчылардан «Хадың» фермазында Зоя Түлүш тос айлар дургузунда инек бүрүзүнден 1985 кг, Светлана Оюн 1967 кг сүттү саап, чарыштың тиилекчилери болганнар.

ЧУРУКТА: Көдээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының төп фермазының бөлүк саанчылары: (солагай талададан) Н. А. Волошина, Л. Г. Афанаскина, К. М. Оюн, К. В. Дүмен-Чыргал, О. М. Оюн.

АЖЫЛДЫҢ ТЕМПИЗИ ШАЛЫПКЫН

Чурттуң чер ажылдыглары боттарының профессионал байырлалын хову-шөлдерге бедик бүдүрүкчүлүг ажыл-ижи-биле уткуп турарлар. Олар тараа ажаап алышкының дооскаш, орай быжар культуралар: рис тиш, кукуруза үрезинниң, тарымал тооруктуң, чигир свеклазының, когаалариың болгаш кат-чимистиң дүжүдүн ажаап ап турарлар.

Бо күстүң агаар-бойдус байдалы чиик эвес-даа болза, ажылдың темпизи шалыпкын: ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң медээзин ёзугаар алырга, сеөлгү чедп хонукта тарымал тооруктуң дүжүдүп 1,3 миллион гектардан алган. Ол дээрге, ооң муряндагы неделязындан йш катап хөйдүр.

Нинти чурттуң алырга, рис шөлдериниң 85 хуузун, кукурузаның—92 хуузундан ажаап алган.

Свеклачылар кызымаккай ажылдап турар. Ону 2,7 миллион гектардан ажаап алган. Ол дээрге планның 75 хуузудур.

Картофель казары төнер чыгай берген. Ооң дүжүдүн олурткан черлериниң 92 хуузундан чып алган.

Ногаа шөлдерниг хөй ажылдарны кылыры арткан: амдыызында ооң тараан шөлдериниң 67 хуузу ажаап алдынган.

Күзүн чажар культуралардың тарылгазы болгаш аңгыс андарылгазы үргүлүлеп турар. Чаштырыышкынны 36 миллион гектар ажыг черде кылган, 76 миллион гектар шөлдерде хөрүн белеткеттинген.

(СЭТА-ның корр.).

КАПИТАЛ ТУДУГ ДУГАЙЫНДА

Республикада тудуг ажылдарының байдалын чугаалашкан хурал дүүн Политчырыдыышкын бажыңында болуп эрткен. Ун хуралдың ажылынга партия обкомунуң секретары А. И. Ванжа, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш олар киришкеннер. Партия райкомнарының тудуг талазы-биле секретарьлары, район Советтериниң күүскомнарының даргаларының оралакчылары, республикада тудуг трестериниң, эргелелдериниң, КМКларның удуртуучулары, специалистери, Күрбаннының, Тудугбаннының болгаш чагыкчы организацияларның төлээлекчилери хуралга келген.

Республикада капитал тудугнуң эрткен 9 айларда түңнелдери болгаш тудугжуларның моон соңгааргы сорулгаларының дугайында илеткелди СЭКП обкомунуң тудуг килдизиниң эргелекчизи И. А. Остапец кылган. Чаа беш чылдың баштайгы чылында республиканың тудугжулары тудуг-монтаж ажылдарының планныг онаалдаларын күүседир, капитал салыышкыннарның ажыктыын, тудуг ажылының шынарын бедидер дээш күжениишкининг ажыдаанын демдегловшаан, капитал тудугда хөй хемчээлдиг хожудаашкынналарны ажып эртер дээш чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде тудугжулардың мурнунда кэндыг сорулгалар салдынып турарын илеткелчи чугаалаан.

Школаларга профессионал угланыышкын айтырыын база аңаа чугаалашкан.

СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа ун хуралга чүве чугаалаан.

БУРУНГААР БАЗЫМНАР

Эвилелдешкен совет республикаларның найыралдыг өг-бүзезинге эки тура-биле каттыжып киргеннден бээр 37 чыл болган оюн бөгүн демдеглеп турар Совет Тываның көдээ ишчилери боттарының профессионал байырлалын—Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн чамдык эки көргүзүглериг, чедиишкиннериг уткуп турар. Үжен чеди чыл мурнунда турганынга деңнээргe, бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының материал-техниктиг баазазы канчаар-даа аажок хөгжээн. Суурларда бүдүрүлгениң, культура амыдыралдың, чуртталганың чаа-чаа объектилери хөй-биле туттунган. Ол дээрге шаанда чыдып калган турган кыдыг булуң черниң социал хевирин улам ыңай чаартырынга, күш-ажыл байдалдарын экижидеринге, көдээ ишчилерниң чаагай чоруунуң деңелии бедидеринге бурунгаар херии базым кылдынганы ол-дур.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ховушөлдериниң, фермаларының ажылдакчылары көдээ ажыл-агыйны улам ыңай хөгжүдер, совет улустуң чаагай чоруун улам экижидер дээш Коммунистиг партияның болган Совет чазактың ада сагыш салымышкынынга боттуг ажылхереткер-биле харыланыышаан, кайда-даа улуг күжениишкин-биле ажылдап турарлар. Олар тараа болган мал чеми культураларның үнүжүн камгалап алыр дээш, мал ажылының продукциязын, картофельди болган ногааларны бүдүрерин база күрүнеге садарын көлүдедир дээш бо чылдың күштүг кандаашкынының берге үржүктарынга удур бир дем-биле организастыг, чүткүлдүг туржуп келгеннер.

Ылаңгыя малчыннар, ногаажылар, картофель өстүрүкчүлери бо чылын кайгамчык эрес-кыямаккай ажылдааның бо байырлалды тавыштыр демдеглээри өөрүнчүт-дүр. Картофельдиң дүжүдү бо чылын 1980 чылдааэыңдан 5237 тонна хөй алдынган. Үк продукцияны өстүрериңге ылаңгыя Бии-Хем районнуң совхозтары өскелерни ажып, гектардан-на 77 центнер дүжүттү ажаап алган. Ынчангаш «ийиги хлеб» садыгларже арбыны-биле киргеп болган келир чылдың дүжүдүнге үрезин кылдыр хөй-биле урдунган.

Ногаа культураларның дүжүдү эрткен чылдаэындан бүдүн чартык катап хөй болган. Ылаңгыя Кызыл, Каа-Хем, Бии-Хем, Барыын-Хемчик районнарның погаажылары онзагай бедик көргүзүглерни чедип алган. Чижээ, Кызыл районнуң совхозтарынга өстүрген ногаа культураларының дүжүдү гектардан-на 237 центнер болган.

ЭРТКЕН кыштагдаашкын дыка берге болуп, частың, чайның агаар-бойдузу база таарымча чок болган-даа болза, республиканың малчыннары бода малдың олуп хоораар чоруун. 1980 чылдаэызынга деңнээргe, 27 хуу, шээр малдың 33 хуу, чылгының ййи катап кызырган болгаш малдан төл алырын база ооң продуктулуун элээп бедиткен. Эрзин районнуң совхозтары төрүүр 100 хойга оналаштыр 89, Тес-Хемниң 85 база Каа-Хемниң 82 хураганны камгалап, доруктурган. Республиканың 102 хойжузу 100 хойдан-на 100-тен хөй хураганны камгалап, өстүрген. «Сүт-Хөл» совхозтуң өшкү кадарчызы Сат Норжун-оол, «Кызыгаар», «Революцияның чалбыыжы» совхозтарның хойжулары Эрендей Дембирел, Иван Сафонов олар 100 баш малдан-на 123—125 төлдүп ап, доруктурган. А «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң хойжузу Валерий Чамбыл-оол төрүүр 100 хой санындан 131 хураганны камгалап, өстүргеш, республиканың хойжуларының социалистиг чарыкының мурнуку одуруунда чоруп турар.

Малдан төл алыр талазыбиле бедик көргүзүглерни Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга районнарның сарлык кадарчылары база чедип алган. Чижээ, «Бай-Тал», «Мурнакчы» совхозтарның сарлыкчылары С. Седен-Дамбаа, С. Хертек олар төрүүр 100 малдан-на 89 бызаны камгалап алган.

Ол ышкаш «Большевик» совхозтуң чылчыышы С. Күулар, «Х Улут хурал» совхозтан чылгычы Д. Содунам, төвежи А. Дүрбүлек, «Тере-Хөл» совхозтуң нивжилери И. Билиней, С. Кол олар база-ла бедик көргүзүглерни чедип алгылаан.

Республиканың хөй-хөй совхозтарында семиртир болгаш саар мал кадарчылары, саанчылар болгаш бызаа ажаакчылары база эки түнелдерни чедип ап турарын айтыры өөрүнчүг. Саанчыларның республика чарыкының мурнуку одуруунда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтан Руслана Ойнарова, Дуржулга станциязындан Мария Оюн биле Нина Волошина, «Саян» совхозтан Лариса Магера олар чоруп турар.

ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Кара-Булуң, СЭКП-ниң XXII съездиниң аттыг совхозтуң Дөргүн, Көдээ ажылагыйның дуржулга станциязының Хадың сүт-бараан фермаларының коллективтери өскелерден бедик күш-ажылчы көргүзүглерниг болган.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ хойжулары, ошкү кадарчылары күрүнеге дүк садарының планын чедиишкиниг күүсеткен. Эрткен айның 16-да ол көргүзүг 101,2 хуу турган болза, октябрь 1-ге чедир 426 центнер дүк пландан ажыр саттынган. Бо талазы-биле эң эки түнелдерни Каа-Хем, Тожу болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары, ылаңгыя «Кызыл тук» (Каа-Хем), «Совет Тыва», «Өөң», «Бурунгаар», «Хөндергей», «Коммунизмче орук» совхозтарның ажыл-ишчилери чедип алган.

Совхозтар күрүнеге сүт садарының тос айлар планын 107,3 хуу күүсеткен. Чеди район ол талазы-биле планын ажыр күүсеткен. Ол ышкаш күрүнеге эът садарының тос айлар планы база чедиишкиниг —105,4 хуу күүсеттингеп. Маңаа Мөңгүн-Тайга, Тожу, Эрзин районнарның ажыл-ишчилери төлептиг үлүүн киргеп.

Кызылдың куш фабриказы дагаа чуургазы садарының тос айлар планын 136,8 хуу күүседип, пландан ажыр 3680 мүң чуурганы берген.

Республиканың совхозтарында чер болгаш мал ажылының культуразын бедидер, мал чеми белетнээр ажылды тускайлап адыр кылып, бурунгаар хөгжүдер, ажылагыйларны специализастаарын болгаш концентрастаарын ханыладыр, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин электрижидер болгаш механизастаар, экономика ажылын экижидер талазы-биле хөй янзы амыдалдар кылдынын турарын онзалап айтыры дүгүлээ.

ООН-БИЛЕ чергелештир көдээ ажыл-агыйда чедир шиитпирлээр үзүгүлүг айтырыглаар боттандырар сорулгалар амдаа хөй дээрэи билдингир. Бо хүннерде чамдык совхозтарның чер ажылдыглары дүжүт ажаалдазын, саваң чыып, пресстээрин, ангыс аңдарарын дооскаан, келир чылдың дүжүдүнге үрезин уруп, арыгдавры болур-чогууру-биле күш четтинмейн турар. Ол дарының тос айлар планын 106,3 хуу күүсеткен. Ол ышкаш көдээ ажыл-агый техниказын септээринче хөй-хөй совхозтар эгелеп кирбээн.

Ниитиниң малын кыштаглаашкынче организастыг киирер талазы-биле белеткел ажылдарында хөй четпестер бар болуп артпышаан.

Бо бүгү айтырыгларны дарый, болур-чогууру-биле шиитпираээр, ылаңгыя күскү хову ажылдарын болгаш кыштаглаашкынга белеткелди база олче организастыг киирерин дүрген доозар, мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдедип, шынарын экижидип турган, он бирги бем чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын база социалистиг үлэзэлгелерин чедиишкиниг күүседир дээш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң салган сорулгаларын амыдыралга боттандырар дээш ажыл-агыйларның удуртукчулары, түскай эртемнигнери, бүгү ажыл-ишчилер бар күштү, арга-курлаырдарны мөңгнеп, бөгүн дүүнгүзүнден, даарта, бөгүнгүзүнден күжениишкиниг ажылдаар апаар. Он бирги беш чылда бистиң республиканың көдээ ажыл-агыйының мурнунда салдынган сорулгаларның чедиишкиниг күүсеттинери ооң кол хамаарыжыр.

Байырлал-биле, эргим эштер!

И. ЛАВРИНЕНКО.
Тыва АССР-ниң көдээ ажылагый министри.

Казах ССР, Тургай областың «Львовский» совхозта тараа ажаалдазынга эң бедик көргүзүглерни ССРЭ-ниң Дээди Соведининң депутадыы, коммунист Валентина Ивановна Смыкалованың (чуруктаа) удурткан бригадазы чедип ап, 60 мүң чыгыы центнер тараанны ажаагаан. Ол дээрге ййи чылдың планныг даалгазынга деңнежип турар.

■ СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧААГАЙ ЧОРУКТУҢ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ

Көдээниң ажыл-ишчилери бодунуң чанчыл болган профессионал байырлалын шөлдерге болгаш фермаларга шалыпчы күш-ажыл-биле уткуп турар. Олар—шөлдериниң болгаш плантацияларның, садтарның болгаш виноград өстүрер черлериниң, мал фермаларының болгаш күш фабрикаларының эзлери-дир. Партияның аграр политиказын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, планнарны болгаш социалистиг үлэзэлгелерни күүседир дээш олар сорук киришкиниг ажылдап турар.

Он бирги беш чыл планының баштайгы чылында агаар-бойдустуң байдалы нарын болган. Ынчалзажок амгы үениң болбазырангай техниказынга үндезилээш, мергежилдиң бедик деңнелинге даянгаш, эң-не нарын сорулгаларны тараажылар болгаш малчыннар чедиишкиниг шиитпирлеп шыдаар дээрзин шалыпчы кижилериниң болгаш мурнакчы коллективтериниң дуржулгазы тодаргай бадыткаан.

Көдээ ажыл-агыйның мурнакчыларының шалыпчы күш-ажылының дугайында СЭТА-ның корреспондентилери дыннаткан.

ИПАТОВЧУЛАР ҮЛЕГЕРИН КӨРГҮСКЕН

Күзүн чажар тараа культураларының чаштырылгазын доозар хүндүлүг эргени бо чылдың дүжүт ажаал алышкынының тергиини, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, «Янушевский» совхозтуң мурнакчы механизатору Дмитрий Лесняка тывыскан.

Күзүн чаштырар культураларның тарылгазын доозар хүндүлүг сорулганы дүжүт ажаап алышкынынга шылгараан шалыпчыларга дагзыры ол совхозта чаагай чанчыл болган. Бо чылдың чайы кандаашкынныг турган-даа болза, күрүнеге тараа садар планын совхоз бүдүн чартык катап ажыр күүсеткен. Күрүне шыжамырынга арбын тараанны киирериниге Дмитрий Лесняк төлептиг үлүүн киргеп. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры болгаш ооң эштери келир чылын бир гектардан-на 30 центнерден эвээш эвес дүжүттү өстүрүп, ажаап алырын шиитпирлээн.

Ипатов районнуң тараажылары, механизаторлары Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн шөлдерге сорук киришкиниг күш-ажыл-биле уткаан.

Н. СТЯЖКИН.
Ипатово, Ставрополь край.

БЕДИК МЕРГЕЖИЛДИҢ АЧЫЗЫНДА

Котовский аттыг колхозтуң свёкла ажаакчызы, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Д. Васильковский кааң чайын безин чигир свёклазының чаагай дүжүдүн өстүрген болгаш ажаап алган. Ооң удурткан бригадазының өстүргеш, ажаап бергени бир гектар свёкланың чиг-эдинден 35 центнер арыг чигирни бүдүрүп турар.

— Чыл бүрүзү илгалдыг, ынчалзажок бо чайын ышкаш кедергей кандаавчал чылды хоочун чурттакчылар безин көрбээн. Ынчалзажок амгы үениң техниказынга болгаш мурнакчы агрономия эртемниң чедиишкиннеринге даянгаш, кааң чылын безин чаагай дүжүттү өстүрүп ап болурунуң бүгү аргалары бар. Хамык ужур—мергежилде, чүткүлдүг күш-ажылда —деп, мастер чугаалап турар.

Агаар-бойдустуң берге байдалдарынга удурланыштыр чаагай дүжүттү өстүрүп алыр талазы-биле байлак дуржулгазын Социалистиг Күш-ажылдың Маадырлары Е. Захарчук болгаш А. Игнатов олар колхозтуң свёкла ажаакчыларынга дамчыдып берген. Олар бир гектардан-на 14 центнер дүжүттү ажаап алган.

Е. ЗАХАРЬЯШ.
Ямполь, Винницк область.

БАШТАЙГЫ КУР-ЧЕРЖИ

Казахстанда «Чаа орук» совхозтуң механизатору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Иван Иванович Иванов — эң баштайгы кур-чержилериниң бирээзи, Күженишкинниг ажыл хүнүнүң соолгуде олаан каш чагааларгa харылаарын ол бижээн. Леонид Ильич Брежневтиң «Кур чёр» деп номунда маадырларның бирээзи И. Ивановка хөй санныг чагаалаарны бистиң Төрээн чурттувустуң бүгү-ле чер болганындан ажыл-ишчилер бижип турар.

Бодунуң кады ажылдап турар эш-өөрүнүң дугайында бир харыы чагаазынга Иван Иванович айытышаан, мынча деп бижээн: «Кижи бүрүзүнүң характери бир дөмей эвес, ангыаңгы чаңчылдарлыг, шыырак, коошкак талаарлыг болгай. Ынчалзажок черниң ёзулуг ээзи кижи ажыл-хереткн ылаптыг сегирий алган соонда, ону эчизинге чедирип шыдаар».

Кайда берге болдур, анда барып ажылдаары — Иван Иванович Ивановтуң кол принцивп-дир.

А. САДЫКОВ.
Караганда.

«МОСКВИЧИЛИГ» ЧАНГАН

Вильнюстуң күрүве ажылагый заводунуң сүт-бараан комплекизиниң саанчызы Ядвига Шотик ССРЭ-ниң улус ажыл-агый чедиишкиннериниң Бүгү-эвилел делгелгезинге бо чылын барып чораан. Аалынга ол «Москвич» деп машинага олдуруп алган чедип келген. Ол дээрге мурнакчы салгычының делгелгеден алган шаңналды-дыр.

Ядвига Шотик бүгү Литвага бир-ле дугаарында инектен-не беш мүң литр сүттү саггап болгаш бо чылдың төнчүзүнге чедир бир инектен-не ам-даа бир тонна сүттү сааргы хүлээгген.

Д. РУЧИНСКАС.
Вильнюс.

АЖААЛДАНЫ ДООСКАН

«Хөндергей» совхозтуң Тамара Хертекке баштаткан ногаа бригадазы 70 гектар черге картофель олурткаш, оон чаагай дүжүттү өстүргеп. Чамдык дестерден бир горбак картофельдиң улуу 2 кг чедип турар.

Өстүргеп чаагай картофельди ажаап алырынче бүгү күштү мобилизастаан. Оон түнелинде картофельди кыска хуусаада ажаап алган. Совхозтуң картофель казып алырынга Хөндергей суурнуң база Чадаана хоорайның албан организация, будүрүлге чердери улуг дузаны чедиргеп. Чижээ, Сельхозтехкүркомнуң Чадаана каттыжыышкынының коллективи беш гектар черден 30 тонна картофельди каскаш, склалка чедирип, кургаткаш, сорттап уруп берген.

Ол ышкаш суггаттыг ийи гектар черден капустаның база чаагай дүжүдүн өстүргеп. Ажааттынган картофельди болгаш капустаны сорттаап, складта киирген. Совхоз бодун үрезин картофель-биле бүрүн хандыртынган.

А. МОНГУШ.
Чөвн-Хемчик район.

ЧЕДИИШКИННИГ ДООЗАР

Бүгү-ле совет нижилер ышкаш, «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын бүрүн күүседир сорулга-биле шудургу ажылдап турар. Ам чылдың үш кварталы доозулган, ССРЭ-ниң составынга Тываның эки тура-биле киргенинден бээр 37 чыл ою келген. Ынчангаш кылдынган чүүлдерни түүнеп болур.

Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн база республиканың байырлалын совхозтуң малчыннары, механизаторлары багай эвес белектиг уткуп турар. Бистиң профессионал байырлалывысты таварыштыр чамдык сантүүннерни көргүзер бодай-дыр мен. Совхоз күрүнеге дүк садарының чыл планын 100,8 хуу боттандырган. Сүт садарының тос айлар онаалдазы сентябрь ортанда-ла 106,4 хуу ашнан турган. Тос айлар дургузунда 162,8 тонна зүтти күрүнеге саткан. Ам чыл планын күүседириниң бүгү хемчеглерин ап турар.

Эрткен кыш бистерге, малчыннарга, кончуг берге болган. Ынчалзажок ниитиниң малын хүр-менди ажырар дээш бодунар бүгү чүүлдерни ныгган бис. Ооң түнелинде малга улуг хорамча чок болган. Чижээ, совхозна ниитизи-биле төрүүр 100 хойга оналаштыр 91 хураганны хойжулар менди доруктурган. Ол болза, ооң мурнунда чылдыындан 12 хураган хөй.

Байырлал хүнүнде совхозтуң мурнакчы малчыннарының аттарын адаары мөңээ өөрүнчүг-дүр. Берге кыштан малды хүр ажырган, хөл салбайн ажылдаан кижилер ол-ла болгай. Монгуш Сүрүң-оол улуг хойнуң баш санын 99 хуу камгалап албышаан, 100 хойдан 116 хураганны менди доруктурган. Мен бодум 100-тен 105 хураганны доруктурбушаан, улуг хойну 100 хуу менди кыш ажырдым. Ол ышкаш хойжулар Ондар Куртугбай, Ондар Сөкен-оол, Ооржак Мочак, Монгуш Оттук, Монгуш Адар-оол бедик өскелер-даа 100-тен өрү 102 чедир хураганны 100 хойга онааштыр менди алган. Монгуш Калчан-оол удуртқан хойжу бригада ниитизи-биле 100 хойга онааштыр 106 хураганны, Кирилл Монгуштуң бригадазы 103 хураганны өнча-менди доруктурган.

Саанчыларны база мактап бөлүр. Ак-Даш фермазы (эргелекчизи Ховалыг Шөндайты) тос айларда бир инекке онааштыр барын-ла 1000 кг сүттү сагган, төрүттүнген бызаа бүрүзүн бүрүн камгалап алган.

Ниитиниң малын быжыг чем-суур-биле хандырары эң чугула сорулга. Чай кааң, оът-сигенниң үнгени хирелиг болзада, совхозтуң ажыл-ишчилери бүгү күштү өлче мөңнеп, болдунар аргаларны ажыглап тургаш, бар бүгү сигенни кезип белетээн. Сигенни 2897 тоннаны нурлавырлаан, ол—планның 85 хуузу, 320 тонна сенаж планын 684 тонна чедирип, 213,8 хуу боттандырган. 1569 тонна силосту салган. Амгы үеде малчыннар нышка удур өдөк-кыштаг септелгезин чорудуп турар. Ол база удавас доостур.

Ам алдан-маадыржыларның мурнунда салдынып турар сорулга болза, он бирги беш чылдың баштайгы чылын чедиишкиниг доозары, келир чылдың онаалдаларын күүседириниң ынанышты магадылалын тургузары болур. Совхозтуң малчыннары мал ышыгаглаашкынын организастыг, чедиишкиниг эрттирер дээш болдунар бүгү-ле чүүлдерни кылып турар.

О. ДАЖЫ-НАМЧАЛ,
«Алдан-Маадыр» совхозтуң хойжузу, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры.

Беш чылдың кижилери

ЭКИ ХЕРЕК — ЭЛЕП ЧИТПЕС ИС

ЧОНДА ыңдыг мерген чүгаа бар. Ол ханы уткалыг. Чамдык кижилер чуртталгазын чурттап эрттирээ-дээ, ооң бодунга болгаш өске кижилерге ажыктыг чүве чок болгулаар. А өскелери чүгле кижилерге буянныг чүүлдү кылыр дээш чурттап чоруур болгаш бодунуң соонга элеп читпес исти арттырар. Чогум-ла ыңдыг кижилериниң бирээзи Чооду Намдалович Баткар.

СЭКП Тес-Хем райкомунга баргаш, районда эң эки дагдыныкчылар дугайын айтыра бээривиске, райкомуң бирги секретары П. Т. Дамба-Хуурак мыны диди:

— Эң эки коммунист-дагдыныкчы Чооду Намдалович Баткар ол. Ооң дугайын чүгле «Чодураа» совхозта эвес, харын бүгү районда хүндүткел-биле чугаалажып турар. Ооң дугайын бижип көрүпер харын.

Ам Чооду Намдалович болгаш ооң надайы Чедей Хурагандаевна төлептиг дыштанылгаже үнген, пенсионерлер. Ынчалза-даа олар боттарының соонга элеп читпес исти арттырган — чаагай үүле-херекти бүдүргеп. Күш-ажылчы өг-бүле 10 уругну өстүрүп кижизиткеп. Оларның бежи коммунистер, а артканнары комсомолчулар. Ат-сураглыг малчыннарның ургларының аразында эмчи, башкы, чуруккчу дээш, черле кымны чок дээр! А кызы Оюмаа Тыва АССР-ниң Дээди Соведининң депутады.

Баткарларның боттарының ургларын үүле үгаан-сарыылдыг кылдыр кижизиткеп. эвес, харын эки ажылдаарынга база сагылга-чурумнуг болдурунга өөреткеп.

РАЙОН ТӨВҮ Самагалдайдан 10 километр черде «Чодураа» совхозтуң сүт-бараан фермазынга бардыыс. Үк ферма районда мурнакчы коллективтериниң бирээзи. Ону Баткарларның уруу—аныяк коммунист Ольга Чоодуевна Сырат баштап турар.

Даг хемнинң оруун дургаар чыскаалыпкан, чаражы конгуг ак өглер. Хараал-Тейниң сүт-бараан фермазының саанчылары бүгү чай дургузунда ол өглерге чүрттаан. Ферма эргелекчизи О. Ч. Сыраттың өөнгө барып, саанчыларның ажыл-херээн сонгуурган, чугаалаштывыс.

— Мен бичиимдеп эгелеп-ле авамга дузалажып, совхозтуң ниитиң саап келген мен —деп, Ольга Сырат чугаалады. — Сески классты доосканып, бодум беш чыл саанчыладым. А ооң соонда ферма эргелекчилей бердим. Маңа дүдмам Оюмаа Баткар база аваэын дээээн. Ол — районда эң эки саанчыларның бирээзи. 19 харлыында Тыва АССР-ниң Дээди Соведининң депутадынга соңгуткан. Бо фермага аваэыс Чедей Хурагандаевна 24 чыл ажылдаан болгаш ол ажыг аныяк саанчыларны бодунуң мергежилдиге өөредип-белеткээн. Олар дээрге Зоя Бичс-оол, Тамара Бадарчы, Клара Оюн, Ким Увангур болгаш өскелер-даа-дыр. Аваэыс Маадыр-не кижи. Төлептиг күш-ажылы дээш, ол «Күш-ажылчы шылгарал дээш» деп медаль-биле шаңнаткан. Аңаа Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттыг тыыскан. Ону чүгле урутлары бистер эвес, харын «Чодураа» совхозтуң бүгү ажылчыннары хүндүлээр.

ЧООДУ Намдалович Баткар база улуг алдарны болгаш хүндүткелди эдилеп чоруур. Ол Хараал-Тей фермазынга 30 ажыг чыл ажылдаан. Баштай аңаа инек кадарып турган. Ооң соонда ону ферманың эргелекчизинге томуйлаан. Ферманы ол бир чыл баштап келген. Ак сеткилдиг, карак кызыл күш-ажылы дээш Чооду Намдалович Күш-ажылдың Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. Ол база республиканың алдарлыг малчыны деп хүндүлүг аттыг тыыскан. Ол чеже аныяктарны малчын мергежилинге өөреткээн дээр! Күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөрүге, малчын мергежилдэ хүндүлээриниге бежен ажыг кижини өөреткеп. Оларның аразында Хавыт-оол, Багалдай, Сырат болгаш өскелер-даа бар. Ооң ажылга өөреткенкери-даа өгбүлезинге төлептиг, ажылынга шыак кижилер болган.

Баткарлар ийилээ коммунист. Хоочуннар пенсиняже үнзе-даа алдар-алыс хевээр. Олар ам-даа аныяктарның дагдыныкчылары болбушаан. Фермага удаа-дараа келир школачылар болгаш аныяктар-биле боода ужурашкан, малчының буянныг ажылынынын дугайын оларгa соңуун, хандыкшылдыг ылдыр чугаалаан турарлар. Өөүп орар салгалды кижизиләр талазы-биле хөй-ниити ажылының база идепкейлиг кижилери.

Ада-иезиниң буянныг ажылхерээн ажы-төлү салгап алгаш, оларның чаагай ат-алдарынга төлептиг болуру-биле кежээ, кызымак ажылдап турар. Оюмаа иезиниң саап турган бөлүк инектерни хүлээп алгаш, ам районда мурнакчы, ат-сураглыг саанчы апарган. А ооң улуг уруу Ольга ферманы адазындан хүлээп алгаш, дөрт чыл улаштыр районда эң мурнакчы ферма кылдыр башкарып турар.

АМ ФЕРМАДА 200 инекти саап турар. Коллектив чыында 200 тонна сүттү күрүнеге дужаар планныг. Бо чылдың сентябрь 10-га чедир 270 тонна сүттү садып, планын ыракта ажырган. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 50—70 тонна сүттү пландан артыкка садарын саанчылар хүлээгген.

Саанчылардан Оюмаа Баткар, Зоя Дежит-оол, Оксана Үкей эң-не хөй сүттү саап, чарыштың бирги одуруунда чоруп турар. Кадарчылар база эки ажылдап, инектерни оът-сигенниг черге одарладып, элбек сүт саап алырынга эвээш эвес улуг-хуузун киирип турар. Фермада 20 кижи бар. Олардың 7-ни коммунист, 13-үү — комсомолчу.

Ферманың чедип алган бедик көргүзүглери дээрге хоочун коммунистер-дагдыныкчылар Чооду биле Чедей Баткарларның өөреткеп салгалының будүргеп чаагай ижиниң уре-түнелиг-дир. «Эки херек—элеп читпес ис» деп чүве ол дийин.

В. ДЕЛЕГ.
Тес-Хем район.

ШАЛЫП ИШТИҢ АЧЫЗЫНДА

Өөүр районнуң совхозтарының ажыл-ишчилери Көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-эвилел хүнүн төлептиг белек-биле уткуп турар. Олар СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседир дээш, чылдың эртмен тос айларында улуг күжениишкиниг ажылдаан.

Районнуң малчыннарының агезинде боттарының курлавырларын, болдунар аргаларын өөренип көргеш, күрүнеге 130 тонна дүк садар планны 133 тонна, 190 тонна сүт садарын 195 тонна база 890 тонна эът садарын 900 тонна кылдыр хуусаа бетинде ажыр күүседир дээш бедиткен социалистиг үлэзэлгени алган турган.

Планныг онаалдаларны болгаш социалистиг үлэзэлгелерни ажыр күүседири-биле социалистиг чарыштың калбартканының, болдунар аргаларны чеп ажыглаанының түнелинде эки көргүзүглер чедип алдынган. Эътти, дүктү база сүттү будүрери планда көрдүнгенинден дыка ашкан. Тос айларда күрүнеге 139 тонна дүк болгаш 198 тонна сүт саттынган. Ол талазы-биле чыл планнары болгаш социалистиг үлэзэлгелер ажыр күүсеттинген. Район ам эът садарының чыл планын күүседир четкен.

Районнуң социалистиг үлэзэлгелерин күүседиринге «Торгалыг» болгаш «Коммунизмче орук» совхозтарның ажыл-ишчилери төлептиг үлүүн киирип, бедик көргүзүглерни чедип алган. Планда көрдүнгенин бир хойдан 1,4 кг дүк кыргын алыр турда, «Торгалыг» совхозтуң малчыннары 1,6 кг, «Кызыл-туктуу» болгаш «Коммунизмче оруктуу»—1,5 кг чедирип, үлэзэлгезин ажырган. «Торгалыгның» саанчылары чыл планындан артыкка 9 тонна, «Коммунизмче оруктуу»— 5 тонна сүттү саткан. Район ниитизи-биле 9 айларның планнарын эътти 279, сүттү—27, дүктү—10 тоннаны хойну дүжээган.

М. ДАНЗЫН.
районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол экономизи.

НЕМЕЖИР

ДРОГИЧИН (Брест область). Полесьениң малгашбаларлыг черлерин мелиораторлар чиик үнелиг мал чемнери-биле байлак шык-шынай кылдыр хуулдуруп турарлар. Чоокта чаа күрүне комиссиязы бир мүң гектар ажыг шөлдүг кургадылга-сугтарылга системазын ажыглаары-биле хүлээп алган. «Рассвет» колхозка ынчаар экижиткен черлер барык үштүң ийизи миллион гектарда чаптылган болгаш Брест областа малга чем базазының бижиглаарының кол черлери боон турар. Кургаткан малгаш-баларлыг черлерде эът-сүт угланыышкынныг 11 совхоз, мыйыстыг бода мал болгаш хавааннар азырап семиртир будүрүлгелер тургустунуп турар.

(СЭТА).

ЧЫРЫТКЫВЫС—ШЫДАЛЫВЫС

Тыва АССР — бөгүн бедик темп-биле хөгжүп орар үлетпүрлүг болгаш чөдээ ажыл-агыйлыг аныяк республика. Тываның Совет Эвилелинге каттышканы тыва улустуң социал-экономиктиг болгаш культуразының хөгжүлдезинге үндезин өскерилгени болдурган. Коммунистиг партия, Совет чазак Тываның улус ажыл-агыйын хөгжүдеринге онза улуг сагыш салып келгенинин ачызында үлетпүр, транспорт, тудуг болгаш чөдээ ажыл-агый кайгамчык бедик темп-биле хөгжээн. Көшкүн мал ажылдыг чораан чурттуң улус ажыл-агыйынга чаа адырлар тургустунгулаан. Оларның бирээзинге энергетика хамааржыр. Ук чаа адыр республиканың экономиказының хөгжүлдезинге канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг болган.

Бүгү-эвилел ужур-дузалыг «Тыва даг-дүгү», «Тыва кобальт» комбинаттар дээш ышкаш улуг бүдүрүлгелер тургустунган.

1945 чылда электри энергиязын бүдүргени болгаш ажыглааны 0,9 миллион квт-шак турган болза, амыы үеде ол көргүзүг 495 млн. квт-шак чедип турар. Ол дээрге 1945 чылдаазы-биле дениээрге электри энергиязын бүдүрери болгаш ажыглаары 500 катап өскени-дир.

Республикада энергетиканың хөгжүлдезинин дугайында Тываның электри четкилериниң директору Николай Николаевич Чумаковтуң үүлүн моон адаанда парладывыс.

Тываның электри четкилериниң коллективи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш каш даалыы күжениишкинниг ажылдап турар. Үлетпүр бүдүрүлгелер аразында социалистиг чарышка электроэнергетиктер каш удаа тиилекти болуп үнгулээн. Энергетиктер чарыштыр тудуг бедик тудуг, улус ажыл-агыйынга чүгүлү электри энергияны хөлүү бүдүрери дээш ажылдап келген. Кызылдыг электри станциязынга 1964 чылдың ноябрьда (Тывада эң-не ойнаткай) Коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик аттаа тывысканы тавыралга эвес. Ол дээрге энергетиктерниң республиканың улус ажыл-агыйын хандыраргынга кызымак ажыл-ижик болган күрүненин планныг онзалаан күүседир дээш шиитпирлиг туржуп келгенинга дериазын.

Энергетика колдуунда-ла Тываның Совет Эвилелинге каттышканының соонда туруустуунуп, хөгжүп келген. Ам ол адырның хөгжүлдезинидеч чамдык саналарны көргүзерге мындыг.

1944 чылда Тыва автономнуг областка ниити күчүзү 360 квт. дизельдиг станциялар ажылдап турган болгаш 1945 чылда 0,9 млн. квт-шак электри энергиязын бүдүрүп турган. 1954 чылга чедир Тывага дизельдиг станцияларның күчүзү 2580 квт. четкен болгаш башгайы чылыг электростанциязын Кызылга тудуп эгелээн.

Совет эрге-чагырганыг Гулага 30 чыл оюнга чедир Кызылдың, Хөөт-Аксының база Ак-Довуракта чылыг электростанциялары туттуунуп тургусаашкаан. Оларның ниити күчүзү 34,5 мың квт. четкен. Ниитизи-биле 7 мүң квт. күчүлүг дизельдиг электростанцияларның бежи (бирээзи-ле 500 квт. энергияны бээр) Кызылдың ЦЭС-те, Тоора-Хемде, Чадаанада, Терлиг-Хаяда болгаш Чадаананың хөөрү-даш разрезинде ажылдап турар.

Тывага бедик вольтулуг электри дамчыдылазының шугумун 1959 чылда тудуп эгелээн. 1960 чылда 10 кв-ныг электрэ шугуму 150 километр шөйүлген турган. Ылаңгыя сөөлгү чылдарда бедик вольтулуг электри шугумунуң тудуу дүрген хөгжүлдени алган болгаш амгы үеде күчүлүг энергияның ындыг шугумнары 5,5 мың километр болуп турээ. Тоску, оңгу беш чылдаала 35 млн. рубльдин капитал салыышкынарны энергетиканың хөгжүлдезинче үндүрген.

Тываның улус ажыл-агыйы электри энергиязын калбаа-биле ажыглаш турар. Үлетпүр бүдүрүлгелерде, тудугларда электри станциязын алгыдып, эде дериндеге болгаш энергетиктерге чурттарга бажыннарын, социал-культура объектилерин тудуп, хөгжүдерин харыылаап турар.

Улуг күчүлүг электри шугумнарының тудуун чорудары харыысалгалыг, нарын ажыл. Ону «Красноярскэлектросетьстрой» трест чорудуп турар.

Коммунистиг партияның XXVI съездизи улам улуг сорулгаларны салып турар. Ол бирги беш чылда республиканың энергетика адырының хөгжүлдезинге 30 млн. рубль капитал салыышкынарны шигээдип алыры көрдүнген.

Республиканың улус ажыл-агыйының электри болгаш чылыг энергиязынга хүн бүрү өзүп олурар хереглелиң хандырары-биле энергетиканың улуг объектилерин тудуп турар. Шүшенское—Кызыл, Балгазын—Сарыг-Сеп аразында бедик вольтулуг электри шугумунуң тудуу чорун турар. Хандагайты—Торгалыг аразының шугумун база уламчылаар. Кызылдың электри станциязында ажылдарны ам-даа чорудар. Электри станциязында шакта-ла тус-тузунда 75 тонна бус бээр үш котелду немей тургузарын бо беш чылда кылыр.

Мындыг улуг ажыл-херекти. сорулгаларны боттандырары кадрлардан, специалистерден хамааржыр болгай. Ындыг кадрлар бистинде бар. Мастер-электрик Удаачы Дулушевич Наваа, электрик Василий Прокопьевич Поркин, слесарь-котельщик Владимир Васильевич Арамов, слесарь Мира Владимировна Сауткина дээш ышкаш дуржулгалыг, хөөрү кижилер-даа, эртем-билиглиг аныяк специалистер-даа эвээш эвес. Салдынган сорулгаларны боттандырарынга энергетиктер бүлүн, күжүн харам чок берип ажылдаарлар.

Көдээ ажыл-агыйны электрижидер талазы-биле тускай тудуг эргелели—«Сельэлектрострой» эргелел ажылдап турар.

Тываның электри четкилериниң эргезинде «Кызыл ЦЭС» тудуг эргелели—Кызылдың электри станциязын алгыдып, эде дериндеге болгаш энергетиктерге чурттарга бажыннарын, социал-культура объектилерин тудуп, хөгжүдерин харыылаап турар.

Улуг күчүлүг электри шугумнарының тудуун чорудары харыысалгалыг, нарын ажыл. Ону «Красноярскэлектросетьстрой» трест чорудуп турар.

Коммунистиг партияның XXVI съездизи улам улуг сорулгаларны салып турар. Ол бирги беш чылда республиканың энергетика адырының хөгжүлдезинге 30 млн. рубль капитал салыышкынарны шигээдип алыры көрдүнген.

Республиканың улус ажыл-агыйының электри болгаш чылыг энергиязынга хүн бүрү өзүп олурар хереглелиң хандырары-биле энергетиканың улуг объектилерин тудуп турар. Шүшенское—Кызыл, Балгазын—Сарыг-Сеп аразында бедик вольтулуг электри шугумунуң тудуу чорун турар. Хандагайты—Торгалыг аразының шугумун база уламчылаар. Кызылдың электри станциязында шакта-ла тус-тузунда 75 тонна бус бээр үш котелду немей тургузарын бо беш чылда кылыр.

Мындыг улуг ажыл-херекти. сорулгаларны боттандырары кадрлардан, специалистерден хамааржыр болгай. Ындыг кадрлар бистинде бар. Мастер-электрик Удаачы Дулушевич Наваа, электрик Василий Прокопьевич Поркин, слесарь-котельщик Владимир Васильевич Арамов, слесарь Мира Владимировна Сауткина дээш ышкаш дуржулгалыг, хөөрү кижилер-даа, эртем-билиглиг аныяк специалистер-даа эвээш эвес. Салдынган сорулгаларны боттандырарынга энергетиктер бүлүн, күжүн харам чок берип ажылдаарлар.

Көдээ ажыл-агыйның кайыыда адырларында электри күжү калбаа-биле ажыглаттынып келген. 1981 чылдың эгезинде көдээ ажыл-агыйда ниитизи-биле 725 мүң ажат күштүг машина-техника, дериг-херекселдер ажыглаттынып турарын чугаалаарга-ла четчир. Ынчаш-даа күш-ажылдың энергиязи-биле дериттингени улуг азы көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар чангыс кижиге 24,6 ажат күштүг электри херекселдери онзажыр-дыр.

Сиген кезилдезининг, сыраат, хөлээн салырының, картофельди ажаарының 93 хуу механизастаттынган.

1980 чылда республиканың совхозтарының ажыл-агыйынга 75,5 млн. квт-шак электри энергиязы чарыгдаттынган, совхозтарда 52948 мүң квт. күчүлүг шимчедикчилер ажыглаттынып турар.

Мындыг янзылыг чижектерни чүгле көдээ ажыл-агый болгаш үлетпүрден эвес, республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларындан көргүзүп болур.

«Совхозтарның хойжуларының турлагларын болгаш сүтбарзан фермаларын электрижидерининг темпилерин күштелдирер талазы-биле хемчегжер дугайында» докладлы партия обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай. Бо талазы-биле хөй хемчөөлдиг ажылдарны кылып чорудары көрдүнүп турар.

Көдээ ажыл-агыйны электрижидер талазы-биле тускай тудуг эргелели—«Сельэлектрострой» эргелел ажылдап турар.

Тываның электри четкилериниң эргезинде «Кызыл ЦЭС» тудуг эргелели—Кызылдың электри станциязын алгыдып, эде дериндеге болгаш энергетиктерге чурттарга бажыннарын, социал-культура объектилерин тудуп, хөгжүдерин харыылаап турар.

Улуг күчүлүг электри шугумнарының тудуун чорудары харыысалгалыг, нарын ажыл. Ону «Красноярскэлектросетьстрой» трест чорудуп турар.

Коммунистиг партияның XXVI съездизи улам улуг сорулгаларны салып турар. Ол бирги беш чылда республиканың энергетика адырының хөгжүлдезинге 30 млн. рубль капитал салыышкынарны шигээдип алыры көрдүнген.

Республиканың улус ажыл-агыйының электри болгаш чылыг энергиязынга хүн бүрү өзүп олурар хереглелиң хандырары-биле энергетиканың улуг объектилерин тудуп турар. Шүшенское—Кызыл, Балгазын—Сарыг-Сеп аразында бедик вольтулуг электри шугумунуң тудуу чорун турар. Хандагайты—Торгалыг аразының шугумун база уламчылаар. Кызылдың электри станциязында шакта-ла тус-тузунда 75 тонна бус бээр үш котелду немей тургузарын бо беш чылда кылыр.

Мындыг улуг ажыл-херекти. сорулгаларны боттандырары кадрлардан, специалистерден хамааржыр болгай. Ындыг кадрлар бистинде бар. Мастер-электрик Удаачы Дулушевич Наваа, электрик Василий Прокопьевич Поркин, слесарь-котельщик Владимир Васильевич Арамов, слесарь Мира Владимировна Сауткина дээш ышкаш дуржулгалыг, хөөрү кижилер-даа, эртем-билиглиг аныяк специалистер-даа эвээш эвес. Салдынган сорулгаларны боттандырарынга энергетиктер бүлүн, күжүн харам чок берип ажылдаарлар.

Көдээ ажыл-агыйның кайыыда адырларында электри күжү калбаа-биле ажыглаттынып келген. 1981 чылдың эгезинде көдээ ажыл-агыйда ниитизи-биле 725 мүң ажат күштүг машина-техника, дериг-херекселдер ажыглаттынып турарын чугаалаарга-ла четчир. Ынчаш-даа күш-ажылдың энергиязи-биле дериттингени улуг азы көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар чангыс кижиге 24,6 ажат күштүг электри херекселдери онзажыр-дыр.

Сиген кезилдезининг, сыраат, хөлээн салырының, картофельди ажаарының 93 хуу механизастаттынган.

1980 чылда республиканың совхозтарының ажыл-агыйынга 75,5 млн. квт-шак электри энергиязы чарыгдаттынган, совхозтарда 52948 мүң квт. күчүлүг шимчедикчилер ажыглаттынып турар.

Мындыг янзылыг чижектерни чүгле көдээ ажыл-агый болгаш үлетпүрден эвес, республиканың улус ажыл-агыйының бүгү адырларындан көргүзүп болур.

«Совхозтарның хойжуларының турлагларын болгаш сүтбарзан фермаларын электрижидерининг темпилерин күштелдирер талазы-биле хемчегжер дугайында» докладлы партия обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели хүлээп алган болгай. Бо талазы-биле хөй хемчөөлдиг ажылдарны кылып чорудары көрдүнүп турар.

Көдээ ажыл-агыйны электрижидер талазы-биле тускай тудуг эргелели—«Сельэлектрострой» эргелел ажылдап турар.

Тываның электри четкилериниң эргезинде «Кызыл ЦЭС» тудуг эргелели—Кызылдың электри станциязын алгыдып, эде дериндеге болгаш энергетиктерге чурттарга бажыннарын, социал-культура объектилерин тудуп, хөгжүдерин харыылаап турар.

Улуг күчүлүг электри шугумнарының тудуун чорудары харыысалгалыг, нарын ажыл. Ону «Красноярскэлектросетьстрой» трест чорудуп турар.

Коммунистиг партияның XXVI съездизи улам улуг сорулгаларны салып турар. Ол бирги беш чылда республиканың энергетика адырының хөгжүлдезинге 30 млн. рубль капитал салыышкынарны шигээдип алыры көрдүнген.

Республиканың улус ажыл-агыйының электри болгаш чылыг энергиязынга хүн бүрү өзүп олурар хереглелиң хандырары-биле энергетиканың улуг объектилерин тудуп турар. Шүшенское—Кызыл, Балгазын—Сарыг-Сеп аразында бедик вольтулуг электри шугумунуң тудуу чорун турар. Хандагайты—Торгалыг аразының шугумун база уламчылаар. Кызылдың электри станциязында шакта-ла тус-тузунда 75 тонна бус бээр үш котелду немей тургузарын бо беш чылда кылыр.

Мындыг улуг ажыл-херекти. сорулгаларны боттандырары кадрлардан, специалистерден хамааржыр болгай. Ындыг кадрлар бистинде бар. Мастер-электрик Удаачы Дулушевич Наваа, электрик Василий Прокопьевич Поркин, слесарь-котельщик Владимир Васильевич Арамов, слесарь Мира Владимировна Сауткина дээш ышкаш дуржулгалыг, хөөрү кижилер-даа, эртем-билиглиг аныяк специалистер-даа эвээш эвес. Салдынган сорулгаларны боттандырарынга энергетиктер бүлүн, күжүн харам чок берип ажылдаарлар.

Көдээ ажыл-агыйның кайыыда адырларында электри күжү калбаа-биле ажыглаттынып келген. 1981 чылдың эгезинде көдээ ажыл-агыйда ниитизи-биле 725 мүң ажат күштүг машина-техника, дериг-херекселдер ажыглаттынып турарын чугаалаарга-ла четчир. Ынчаш-даа күш-ажылдың энергиязи-биле дериттингени улуг азы көдээ ажыл-агыйда ажылдап турар чангыс кижиге 24,6 ажат күштүг электри херекселдери онзажыр-дыр.

Сиген кезилдезининг, сыраат, хөлээн салырының, картофельди ажаарының 93 хуу механизастаттынган.

1980 чылда республиканың совхозтарының ажыл-агыйынга 75,5 млн. квт-шак электри энергиязы чарыгдаттынган, совхозтарда 52948 мүң квт. күчүлүг шимчедикчилер ажыглаттынып турар.

Мыид

ЧУРТТАЛГА МАГАЛЫГ-ДЫР

Мээн салгалымның хоочун кижилериниң чаш бичии болгаш элээди чылдарында олар машина-техника, кино-чурук дээн ыцкаш сөстерни билбесдэ чораан. Чүге дээ, Тывага революция мурнунда болгаш соң өскээнинии баштайгы чылдарында индыг чүүлдер чок турган, ниити культура дугайында чугаа-даа турбаан болгай.

Чээрби чылдарның ортаа үеинде, үжен чылдарның эгезинде эвээш-даа бол машина-техника, чугаазы чок кинолар Тыва черге чедип келген. 1930 чылда тыва бижик база чоггаттынган. Көшкүн амыдыралдыг чораан араттарның ажыттелү, аныяк ооллардың болгаш кыстарның ол бүгүге сонуургалы кайгамчык улуг турган.

Олярның санынга кирер, 40 жыл чыл чолаачылаш, шагда-ла пенсиялай бергеи ас-кежиктиг мырганнарның биреэзи болгаш баштайгы чолаачы эш-өөрүмнүң дугайын доңчуп чугаалап көрейн.

Чергиэ болгаш күрүне ажылчанчызы, сураглыг чогаалчы С. К. Токаның «Араттың сөзү» деп тоожузундан эң баштайгы тыва чолаачы Түлүш Чамзырынович Дажының дугайында номчукчулар номчаан, ынчангаш ону эки билир.

Ынчан орук-чириктин, машина-техниканың байдалы кайы-даа хире нарын, берге турган болза, ол бодунуң ынак мергежилин кагбаан. Кадыр, тайгыр оруктарга машина кудүрүп, чуулбазын дээш оон соонга будуктуг улуг чудукту чиге бажындан быжыглап багларын, оон бадып турган таваарылгаларын безин бар. Амгы үеним кижилери ону дынаргга тоолзуг-даа. Ынчалзажок ол ажыл үезинде бүгү-ле аргаларны ажыглап чорааны ол-дур.

Үжен чылдар үезинде Түлүш Дажы чолаачының мергежилин Дембирель, мотористиин Серөө олар шиңгээдип алган. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, бистиң мунуп турган машиналарывыстың хөрзөн, чүрээн «эмнээр» эмчилер олар дээш каан. Ынчангаш Өнермаа ынчан эң баштайгы тыва чолаачы кыс база апарганы ол.

1932—33 чылдарда мээн үечергем аныяктардан чолаачылар-даа, трактористер-даа тыптып келген. Оларга Соскуроол, Мунзук, Чавыдак, Чүргүйоол, Кара-Ашак, Хуралбай, Хуважык, Комбуй-оол, Даңба, Бады-Лама, Ак-оол Делгер, Тасхый, Сереп, Седен, мен, хөрээженнер Чангаа, Сүрүн дээш оон-даа өскелер хамааржыр.

Ол-ла чылдарда станокка демир чондурарын аныяк кижилер өөренип ап эгелээн. Оларның баштайгылары Эрэна чүрттүг хөрээжен уруг Натпит биле Каа-Хем чүрттүг Тоорук турган чүве. Оон соонда ол үүглардан токарьның мергежилин Дембирель, мотористиин Серөө олар шиңгээдип алган. Чаңгыс сос-биле чугаалаарга, бистиң мунуп турган машиналарывыстың хөрзөн, чүрээн «эмнээр» эмчилер олар турган чүве.

Хөрээжен токарь Натпиттин ашаз Сеңди 1930 чылда кино үндүрериие өөренип алган, кежер кинолар-ны Эрзиннин, Тес-Хемниң даңдарынга аътты. Шөрылыг чедирип, чонга оларны сонуургадып чораан. Сеңгүдэ ол черлерини арат чону ону «Кино Сеңди» дижир апарган. Ол ам 72 харлыг Нарында чүрттап олурар. Оон бөлү бир эжи Сеңгилдиг киномеханигинге өөренип алган. Барыын-Хемчиктин, Бай-Тайганың бүгү арбан, сумуларын эргий кезип, культураның ортинезин чонга неперетпкен баштайгы кижи ол. Кинону ынчан «дириг-чурук» дээр турган. «Дириг-чурук» ээзи Сеңгилдиг кезэр деп чарлал дыпаан соонда бүгү чон аътты, чадаг олче соктуп-ле кээр турду.

Нарын машина-техника-даа, ону башкарар аныяктарны өөредир кижилер-даа ынчан бээ-ке Совет Эвилелиден кээп турган-на болгай. Ол бүгүнүн ачызында көдээ араттарчын акы-төлүг бистер машиналарны палыпкый «өзертеп, чүгенип» муунупкаш, төрээн Тывавыстың карак четпес ховуларынга капталады халыдып, хемнерни база даглары ажылдыр, кедилир хап турганывыс ол бис тыва бижикти шору өөредип-даа алган болзувусса, орус дыл эки билбес турган бис. Орус эштер башкыларга бистин база бир эживе М. М. Пинаргин биске очулдурун бээрге, машинаның кезектерин, ону чорудар аргазын дүрген ынангээдип ап турдувус...

Шаандакы Тывага терге, демир айдазын безин чок турган. А амгы Тываның аныяк кижилеря чүгле автомобиль, трактор башкарар эвес, харын аэрнин делгемнеринче самолеттар-биле ужудар, далайларның база хемнерин терениие теплоходтар, пароходтар-биле эжиндирер, бүдүүлгеге база тудугга, көдээ ажыл-агыйга кайгамчык нарын технииканы башкарып турар. Олар чаңдыг-даа тускай эртемни, мергежилди чедип алыр дизе, туразы-биле шилип алыр, каяда-даа орук ажык. Кайгамчык үе-дир бо.

Ол бүгү дээрге Октябрь революциязының, улуг Ленинниң номналының ачызы-дыр. Бөгүн 37 чыл оон демдеглээривис, совет улустарның найыралдыг улуг бүлезинге Тываныстың каттыжып киргенинин соонда бистиң черивис такыттынмас кылдыр чечектелип сайзыраан, оон чонуңуң амыдырал-чуртталгазы кайгамчык чаагай, аас-кежиктиг апаргаи. Ол бүгү дээш тыва арат кижи бүрүзү Коммунистиг партияга болгаш Совет чазакка чүректин хамызындан өөрүп четтиришкинин илергейлеп турар.

О. ЛАМА.
1936 чылдан бээр СЭКП кежигүнү. персоналдыг пенсионер.

Улустарның акы-дуңма өг-бүлезинде

«ЦЫГАННАР БИС, САЛЫМ-ЧОЛУВУС ЧААГАЙ...»

«Картада чок Цыгания деп, күштүг хаттыг чурттан аътты үнгеш, орус черге доктаай берген мен...»

Москонцерттиң солиан Любовь Деметер эстрадада ырлап турар. Ону амгы үеним цыганнарының ырларының үндезилекчилериниң бирээн, оон 70 харлыг даайы, композитор Петр Деметер бижээн.

Бо ырының сөстери дээрге, колдөрари уктуг цыганнарның төөгүзү-дүр. Деметерлерниң боттарының кирип турар ол төрел угу барык бөмбүрзекти бүрүп эргин каапкан. Оларның кибиткалары Европаның, Азияның, Африканың хөй-хөй чурттарынга чораан, а эрткен чүс чыдыын тоңчүзүнде Россияның кызыгаарын эрткеш, оон делгеминче оруун уламчылапканнар.

Цыганнар кайнаар бар чораанын? Олар чүнү дилээнерил?

Олар хүн эдерип чораннар, тоол чугаада дег, аас-кежиин тып алыр чурттуу сураглан чораннар. Аас-кежик дугайында күзелдер улустуң ырларынга каттыжып, цыганнарның делегейге иептередип турганы хөй санныг романстарынга сиңиннкен.

— Ыры, хөгжүм-биле чарылбайн келген мен — деп, Петр Деметер чаш чылдарын сагынимышаан. чугаалаар. — Кежээ одаг чанында будун өг-бүлевис чыглып келирге, а ыры-даа, сам-даа үзүктелбес чүве. Бистер чүгле цыган эвес. орус, украин ырларга баазынак турган бис. Авам-даа, ачам-даа оларны дыка хөйүү билир чораан...

Улуг оглуңуң хөгжүмге ынаа тергиин бооргаа, оон адазы цыганнарның бодап тыпказы белек кылган: ол он ийи харлыг Петргге гитара эвес, эргижирей берген фисгармония садын берген. Ол дээрге, чүгле хаанар ажы-төлүгге ындыг белек кылып болур турган үе-дир. Кажан Петр фисгармонияга ойнап өөрениң алырга, адазы аңаа мырыңай «сөңүп» калган рояль садын бергеи.

— Россияда көшкүн цыганнарның аразындан бис-ле роялдыг цыганнар турган боор бис — деп, ол баштактаныр. —Ындыг улуг хөгжүм херекседи кибиткага сыныас болгашы ол ийикпе, рояль бистиң турум чурттаарынче албадаткан.

Чогум кайын рояль оларны албадаан боор ийик. Ол үеде Россия советтиг апарган. Совет Эвилелиниң биче улустарынга дег, цыганнар база бүгү талә-биле хөгжүүр, культуразын бедидер арганы чедип алган. Деметерлерниң улуг өг-бүлезиниң бүгү кежигүннери дээди, ортумак эртемнерни чаалап алган. Оларның аразында аңгы үеде профессор-даа, доцент-даа, композитор-даа, чуруукчу-даа, артистдаа, музыка ажылдакчызы-даа, ажылчын-даа кижилер бар.

Петр 1934 чылда Ленинград консерваториязының ажылчын факультединге кирип алган, а дөртен чылдарның эгезинде цыганнарның «Ромэн» театрынга ажылдап киргеи.

Деметрниң ырларын оон чээни Любовь Деметер кайгамчыктыы-биле күүседип турар. Ооң талантызын даайы баштай эскерип каан.

— Цыганнардан оон үнү ылгалдыг, бедик болгаш күштүг үнүүг—деп, консерваторияга дыцнаарын дилеп тура, ол чугаалаан.

Он беш харлыг Люба консерватория чанында музыка школазынга кирген, а ону дооскан консерваторияга өөренип кирген чүве-дир.

Ыраажының чаяаттының төрүттүнгени база кайгамчык. Ооң даштыкы хевири көрүптүрген, музыканы шиңгээдип алыры эки, үнү чараш. Любовь Деметер цыган ырларны болгаш романстарны эстрадада күүседип турар. Ол кажан-даа табор-биле чер кезии чорбаан-даа болза, ховунуң ырын кайгамчыктыы-биле күүседип шыдаар.

Музыка ажылдакчызы, «Ромэн» театрының хормейстери Владислав Деметер (Петрниң оглу) цыганнарның бүрүзүү романстары дээрге, орус романстар-дыр, а цыганнар чүге ону кайгамчыктыы-биле күүседип турарлар деп савар турар.

— Орус чонуңуң биске өргүп сунган ырларын болгаш романстарын бистиң өгбелеривис цыган аян-биле күүседип чораннар. Орус ыры цыганнарның сеткилинге ажыгы чоок болганы ол-дур. Чогум цыган улустуң боттарының ыры шаанда таборлуң девискээринден шоолуг үймейн турган болза, сөөлгү чылдарда сурагжыл эгелээн.

Цыган ырларны өөренирингө бодуңуң амыдыралың тураскаатпкан кижиниң бодалы ол-дур.

...Москвада цыган өг-бүлезинин үш салгалының дугайында чугаазадым. Ону Петр Деметерниң ырларының бирээзинде «Цыганнар бис, салым-чолувус чаагай» дээн ларның сестери-биле оларның амыдыралын илерелип болуп.

Илья ГИТЛИЦ.
(ПМА).

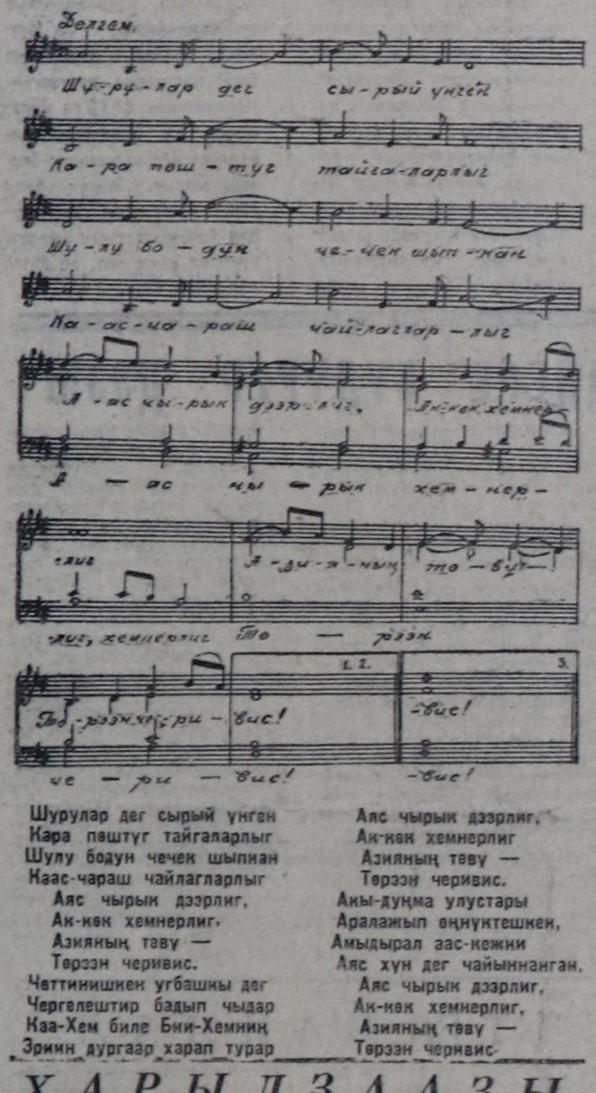
А. КАРПОВ УТКАН

МЕРАНО. (СӨТА). Шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазының соңгаарлатқан дерткү салыын ойнаан. Ол салыгның 53-кү көжүүге Анатолий Карпов тиилелгени чедип алган болгаш ооң удурланыкчызы Корчной дүжүп берген. Ынчангаш делегей чемпиону А. Карпов 3 санныг, а Корчной — чаңгыс-даа удугну чедип албаан. Бешки салыг октябрь 10-да болган. Делегей чемпиону бо удаада шыдырааның каразыбиле ойнаан.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

АЗИЯНЫҢ ТӨВУ — ТӨРЭЭН ЧЕРИВИС

Сөзү болгаш музыказы К. БЕГЗИНИИ.

ЭГЕЗИНДЕ

Чечен чугаа

Кырлайып бады келген эңгиме хая кырында олур мен. Хаяның баарында кадарын чоруур өшкүлерим, ак аажы дег, таптыы кончуг чаптыып оттаан чорлар. Бирде өшкүлеримче, бирде харлыг баштыг тайгаларже талыйтыр көрүп хаан олур мен. Дыка-ла кадыр даглар бо. Бо мээстерге баштай келген үемден бээр элээн чылдар эрте берген. Ам болаа кавынын кодан чыдар черин эңдевес болдум. Маңаа малмаган хамаан чок кижи безин туруглай берип болур. Черин билбес кижи өшкү соонче кылаштаан ажыы-даа чок, дораан мунгаштаалып каар.

Бистин комсомолчу-аныяктар бригадазының төвү дөө-ле, дөвүн хемде көстүп туру.

Бистин бригада тургустунгала, үш чыл ажа дүжүп чоруур. Оон ажыдыышкыны сагыштан ыравас.

Бистерни, тоску классчыларны, малчыннарже дерттеп-бештеп чорудункан. Орук ара машинавыс Ишкин иштинге чайындыга душкен. Машина белен үштүимас хире алганда, оон чаңында улуг от үжудуп алган бис. Чедер черивис амдаа ырак. Часкы шырымналачак сырыының ындазында соогу сүргей. Сылдыстар чоорту четчип эгелээн. Хем өрү эзенгилер кыңыраан.

— Хыраалыг ашак үткүп кел чорууру ол эвес ыйнаан— дел, зоотехник чугаалаан. Кызза хемге шимээн ол-бо хаяларга чаңгыланып, чоокшулап кел чораан. Удавазында үзүн ашак чортуп келди.

— Оо, богда, экии, оолдурым — дээш, ашак аъдындан дүжүп чоруй, улай чугаалаңды. —Сүргүүдэр келир чүве дээрге, бо черниң орук-чирии аайлыг эвес, чер хонза хөңнү дээш, үткүй батканым ол ышкажыл. Дем-не чырыкта келир ужурлуг кижи мен, бо салгылаңкан малдарым үзүдай берген болган, оларны күйгаш, саадай бергеним ол дийин. Орук ара эки келдиңер бе, каш кижи силер?

— Мендя-чзагай хелдирис, Чамбыт Дажыевич. Беш оол чүве бо, үткүп келгениңер дорүүн болду — дээш, зоотехник Адыг-оол биле класс башкызы үткүй хол тутчуп чеде бергеш, малчын-биле мендилешпилер.

Үш аътка ушкажыпкан бис. Бүдүү көрүп чоруурумга, одургуларның кадыры чүрек сиилээр. Монгуш-оолдуң белиндеи так сырбектеңипкен чор мен.

— Коргуп чор сеи бе, Белек. Чоп куспаан дыңзыы дам бар чор — деп, Монгуш-оол сезиглиг айтыды.

— Харын ваң, берге-ле орандыр.

Ажылдап, дузалажырывыс өгге чеде бердивис. Даарта өшкү кадарарының дээжи Монгуш-оол биле менээ тавакыткан. Мен анай-хураган эмзирап тудар хамаанчок, малдарааның хаяа көрүү чораан ажыттан-на болгай мен. Мээн ындыымны хоочун малчын кадыын эңдээр. Монгуш-оолдуң ага-кезии малчыннар болгаш ол мал аяның аажок билир, чаяа аңаа кожун каазы ол.

Монгуш-оол чаражы дегет, хепке кудуп-ла каан чүве дег, дас кара аът баглаашта икеп баглап кагды.

— Аътты кадарар бис бе, Монгуш?— деп, аът чанынче чоокшулавайн айтырдым.

Корзагар хаваларже айыткаш.

— Чок, чадаг. Бо аътты Чамбыт Дажыевич мунары олдур — дээш, каттырды.

Чемненип алгаш, кажааже бар чор бис. Чамбыт ирей чугаалай-дыр:

— Куду аалдың анайлары аарый берип-тир, мен ынаар бааргын ол, оолдарым. Өшкүлеривисти ыытпайн. дозунар аа. Мен дүүш үезинде силерге-чеде бээр боор мен.

— Ажырбас, Чамбыт Дажыевич, ында чүү боор — деп, Монгуш-оол мени мурнапты.

— Эр-хей, Монгуш. Сен-даа өшкү-хой кадарып бажың катжан кижи сен ыйнаан. Ындыгда болза. шагда мыгат чок, бо үеде серемчилелдиг болбаажже хоржок. Черге өшкү төрүл каан болур. Өшкүнүң кадын ослдаашкыны эрте берген ажырбас-ла боор, черге көрзүнүп, дыңнаалап чорукар. Дузаа өшкүлер арай ажыт чиге төрүүр боор чүве дийи, оолдар.

— Билдивис.

Монгуш-оол-биле өшкүлеривис соондан үнүптүвүс.

—. Бөрүлер бар бе, Монгуш — деп айтырдым.

— Кш-ш! Ынча диве, ыдывыс дыңнап каапкаи, халап болганывыс ол.

Ооргамны куду соок сут кудушкан ышкаш, эът-кежим чыырлып, сести берип-тир мен. Монгуш-оолдан чыда калбайн, хая-дашка тептиге-тептиге, одуруглап шошкуй аарак долдуредип олур мен. Моөң чүүй тешкилепкен даштарым ынаар, дааш-шимээнбиле чүглүп бадарга, аң-араатан алгырып турганзыг, шала кыжыран, анчыг дааш болган. Монгуш-оол каткызын тыртыпып шыдаваанны ол боор, хая көрүнүп келгеш, чугаалай-дыр:

— Баштактавырымга, сеңдаа хиреллиг эр эвес сен бе— дээш, кезек базып олура:— Даш чүүй баспас чоор. Өшкүлеривис соп каапкаи—диди. Шынап-ла корга бердим.

— Шынап-ла барып көрзөлем, эжим, өшкүлерни...—деп чорумда, мени үзе киргеш, Монгуш-оол чугаалаан:

— Өшкү мал элээн аваапгыр болур чүве, хойга бодаарга, олар дашка белеп соктурбас деп ачам чугаалаар ийии, эжим. Ажырбаан боор. Мен хемден суг ижип алгаш келгеш-ле, сен өшкүлеривис соондан бар чор аа, Белек.

Монгуш-оол-биле сескиклассын эгелеп таныштым. Мен хоорайдан кырган-ачам сугга келиримге, кедээге өөренир апарган мен. Башкы мени ынчан үшкү одурүгнуп ийиги партызына улуг-ла ала каракгарлыг, дөрбөгөр эриннерлиг, шимчеңгири аажок оолдуң чанынга олуртуп каан.

— Паа-хайт, чыкылоонзуун, буу-у—дээш, чаа кожам олудундан чайлай сойду. «Бо-даа будүүлүк эр эвеспе моң» — деп бодандым. Чоорту аравыс таажы бердивис, Өөрениридаа, эки оол болган. Ат суг мунупкаш, халдын турда, аңдарлыры чок, ана чавана-биле домей чыштына-ла бээр чүве.

Монгуш-оол аажы киреп билек, өшкүлерни ожумнан эгеледи. Өшкүлер чанынга келгеш, олуруп алдым. Ылапла хинднинде хир чок деп болур, тергиин аяс хүн. Бир-бир бодаарга, тос-тостуң соогунда чайындылап баткаш, чер-чери-биле кыламалай берген ак-кек булук-ла.

Өшкүлер ийи үстү бердилер. Бир бөлүү куду угланы берген, а чамдыкы өрү угланбар чор. Канчаарыл? Монгуш-оолду маңаар бе? Чаш анайлыг өшкүлер эжимни маңаи олурумда, аалче четтирбейн салчыл кире бээр хевирлиг. Дештү өрү эгиш-тыныш-биле салып үнгеш, чип-чиге дужундан кестү хонуп келиримге, олар бышкыржы каапкаш, хаяны одуртур казырадыр маңнажыпкан. Оларның соондан-на далдырадып кагдым. Ам мээстн өрү угланты. Соондан ысыртыр дырбактаныл үнүм. Кезек доктаагаш, дерим чодуп, эгиштеп тура дыңнаарымга, довун чоогада кижи алгыра-дыр:

— Өшкүлерни чоп сывырып үндүре бердин—деп, Монгуп-оол кыйгырды.

— Харын боттары ындыг өшкүлер-дир, дозар дээрге, улам ырап бар-ла чоруур, харын четпейн чор мен.

— Оорганы өрү алгаш, ол бергеш, дос-даан.

— Дыңнадым.

Үнүп олурумда, Монгуш-оол ынаар кезек чидиг-чидиг дайгыргылаарга, өшкүлер билген ышкаш, эзй доступа хонуп келди. Монгуш-оолду көөрүмге, дем мээн олурган черимде келген тур. Кудургайны куду-дукпуртуланып келдим.

— Сен арай ооюм-на моң, Белек. Дее өшкү дем-не төрүп ап-тыр. Чылган аарга ап алыылы, шиңме.

— Ам дораан ап алза, чаш чүве доңуп калгай-ла.

— Чо-ок, ажырбас. Чылыг хүн ышкажыл бо. Дораан ап алырывыска өшкү хозуп каапкаи.

— Өшкү төрүду бе, оолдарым — дизе-ле, Чамбыт Дажыевич бо чедип келген.

— Дее, үш өшкү төрүптүг. Чылган алырын маңаи тур бис — деп, Монгуш-оол харыылады. Кайгай бердим. Кажанчежен ынча өшкү оолдапканы ол деп элдепсингеш, харын оон чугаазынга бүзүревейн, долгандыр бүдүү дилегинии нөөрүмге, шынап-ла үш өшкү анайларын чылгаан турлар.

Ортумак сынныг ирей, бо дешту өрү үнерге, сүнгылар-лыг делгем хавааидан дер беанн сызылбас болду. Оон хырааланчак кастыктарын, кырлаң хаайын шууду салыпкан сегел салын көөрге, ам-даа моге хевээр. Чамбыт Дажыевич-биле кады ажылга өөрензе, ёзулуг ажылчын кижи болур-дур. Бо Ишкин үнүнда моөң адын безин чон адавас, аңаа-ла Хыраалыг дээр. Таарышкан, чараш ат. Кижи улагды бээрге, шынап-ла тывалардың база ат чогаадып полалап адаары, бир уткада чаагай-даа чаңчыл эвеспе. Хыраалыг дээрге-ле, Чамбыт Дажыевичиниң өвүр-хевири чайгаар чуруттуңуп келир. Ол үзүн сөөкеи даңзазын курдаандан үштүп келгеш, менээ чугаалады:

— Хамык үжүр кадарыдан хамаарыкыр болгай, оглум. Өшкү төрүптерге, дораан-на иичеекке сукпаш, өте аккеп октаптар болза, улуг-даа өшкү анайын танывас чүве. Анайның шаразын кургадыр чылгаарын маңаан, баштайгы аазын албан эмээргеп ап алырга, ам-на өшкү хоспас болур. Малчын кижиниң ында-даа улуг харыысалгалы бар дең чүвени ыяк билип алыр чоор, оолдарым—дээш, талкынзын тее берди.

— Салчавас кылдыр демдектээш, ам ол анайларны бадырар-дыр, аа—деп, малчын сүмеледи.

— Ынчаар-дыр — диижеш, тура халыштывыс.

— Адыр мен барайн, оолдарым. Дезе бээр эвеспе болар—дээш, Дажыевич чуүүлап чорүй туткулап алды. Анайлары боттары-да эмгилеп алгылаан болду. Оларны ничеекке эптештир суккулаааш, биске тутсуп берди.

— Албыгып калбас чүве бе, Монгуш — деп, эжимден айтырдым.

— Белеп ажырбас боор.

— А бо тур—дээш, ииченкте анайларны көргүскеш: — Монгуш-биле малчыннар бодап алдывыс, силер чүү деп бодай-дыр силер, оолдар?

— Деткиир бис.

— Бир эвес бүдүн класс бир бригада болуп ажылдай бергеш, бо Узун-Ойга комсомолчу-аныяктар бригадазындан тургусса чүл?

— Шынап-ла, оолдар. Ол дугайын комсомол хуралынга ындыг саналдан кедүрүп көөр-дүр.

Кежээ Чамбыт Дажыевич бистиң ындыг шиитпиривис дыңнаан, аажок төпсүнген:

— Шын-дыр, оолдарым. Аныяктар малга ынак болур ужурлуг. Кейир үеде малдың эзлери силер-дир силер. Мал ажылы шалынчы фронт болгай. Ындыг күзел чугаажок бүдер-деп кагды.

А. КАҢ-ООЛ.

ХАРЫЛЗААЗЫ УЛАМ БЫЖЫГАР

Сөөлгү чылдарда чурттуң улуг-улуг хоорайларының чогаадыкчы организациялары көдээниң культура албан черлерин шефке ап, олар-биле быжыг харылзаалыг ажылдап турары улам идепкейжээн. Ылаңгыя чогаалчылар, артистер, композиторлар, чуруукчулар көдээниң кайы-бир культура одаан шефке алгаш, чечен чогаал болгаш уран үүл талазы-биле оларга боттуг дузаны чедирип турар.

Ол талазы-биле бистиң республикада база чамдык эки эгелээшкиннер бар. Чижээ, Тываның Чогаалчылар эвилели (баштаар черниң даргазы К. Кудажы) Чаа Шагаан-Арыгның библиотеказын шефке алган. Чогаалчылар оларның номчукчулары-биле доктаамал үзүражын, библиотеканың ном фондузуун улам байытчып, аңаа немештир республиканың чогаалчыларының орус-даа, тыва-даа дылда номнарын белекке бергилээн. Ол ажыл ам-даа үргүлүлеп турар.

Республиканың хөгжүм-шин театрының (директору Е. Танова) коллективи Кызыл районда «Тиилелге» совхозтуң төвү Кур чер Культура бажыңын шефке алган. Сүүрнүң чурттакчы чонунга артистер шии, концерт көргүзүп, лекция, беседа номчуп бээринден аңгыда, Культура бажыңының аян-шинчизин көрүштүр, эстетиктиг байдалга тургузар талазы-биле ажылдарны кылып берип турар. Бо дыштаныр хүннерде театрның артистери кур-чержилерже ийи шиилиг аалдап чорааннар. Баштай олар шефке ап турарының дугайында керээни чон мурнунга байырлалдыг байдалга хүлээп ап, ында айыттынган түүлдерни номчаан. Ооң кежээзинде Лопе де Веганың «Тенекпей» деп комедиязын орус болуктүң артистери көрүкчүлерге бараалгаткан. Даартазында Ч. Ондарның «730 хүннер болгаш дүннер» деп шиизин тыва болуктүң артистери хүндүс школачыларга, кежээ улуг улуска—ийи катап көргүзүп берген. Оларның харылзаазы ам үзүлбес, улам быжыгар.

Мындыг янзылыг эки эгелээшкиннерге пайысылал Кызылдың өске-даа чогаадыкчы коллективтериниң киржири база күзенчиг.

К. ТҮЛҮШ.

«Каа-Хем» хөмүр-даш разрези участоктарга ажылдаачы-биле дараазында мергежилдиг кижилерни чалап тур:

Чадаана участогунга: кол энергетикти. техниканың айыыл чок чоруунун талазыбиле инженерни. ЭШ-10/70 экскаваторга машинисти. Квартира-биле хандырар.

«Каа-Хем» участогунга: инженер-тудугжуну. кайы-даа участоктарга БелАЗ-540 деп машиналар чолаачыларын. техник-тудугжуну. секретарь-машинакчыны. машинакчыны. электрикти. 18 хардан өрү разылыг аныяктарны даг ажылдарының электромонтажниги деп мергежилге өөренип алыры-биле Черногорскиниң өөредилге комбинадынче база чорудар. Оларга айда 80 рубль хемчээлдиг стипендия төлээр.

Ажылга киргениериниң шупгузунга чыл түңнели-биле шаңнал акшаны, 13-кү шалыны төлээр. Хөй чыл ажылаан дээш база немелде төлевир бээр. Хөмүр-даштың халас алыр. Район коэффициентизи 1,3-тү шалыңга немээр. «Каа-Хем» участогунга ажылга киргениерни үш чыл дургузунда квартира-биле хандырар.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Күрүневин Кызылда педагогика институдунуң белеткел салбыры 1981—82 өөредилге чылында ыынакчылар хүлээп алырын чарлап тур. Анаа физика-математика, филология болгаш эге класстар факультеттериниге киирелерни белеткээр. Белеткел салбырынга үлетпүр бүдүүлгелерге, тудугларга, совхозтарга, транспорт болгаш харылзаа бүдүүлгелериниге, хереглел кооперациязынга бир чылдан эвээш эвес үе иштинде ажылчын болуп ажылдап турганнарны хүлээп алыр. Оон аңгыда Совет Армиязын хүрээлеңиниден халашканнарны база алыр. Совлгү ажылдап турган черинге ажыл стажы бир чыл дургузунда үзүктел чок болур ужурлуг.

Киирин күзээннер дараазында документилерни экижээр:

1. Институттуң ректорунуң адынга билдириишкин.

2. Ортумак эртеминиң дугайында документ (бодун).

3. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

4. 3×4 см. хемчээлдиг, бөрт чокка тырттырган 6 фото-чурук.

5. 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

6. Ажылдап турар черинден (азы шериг кезээнден) чоруткан бижик болгаш характеристика.

Өөренир хуусаазы —7 ай. Бүгү-ле ыынакчыларны айда 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар, чурттаар черн чок кижилерге общежитие бээр.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР.

667000, Тыва АССР, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, белетиел салбыры.

Киирелер-биле беседалажышкын ноябрь 23-те болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 9.30, 11.20, 13.10, 15.00, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Барабанчының салым-чолу» 9.30, 11.20, 15.00, **«Мээң өңүүм Платон»** 13.10, 16.50, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Гуго бегемот» 10.30, **«Айыыл чок болуруп хуумда магадылавайн тур мен»** 12.00, 14.00, 16.00, 18.00, 20.00 (узаткан) шактарда.

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү удаа дезинишкин» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Инкилерниң читкен алдыны» 9.30, 11.10, 13.40, 15.20, **«Ынакшыл дугайында үш удаа»** 17.00, 18.50 (узаткан), 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Депутаттың шагы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

телевидение

ОКТЯБРЬ 11-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Үе». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — «Будильник». 9.30 — «Совет Эвилелиге бараан боол-тур мен». 10.30 — «Кадыкшыл». Эртемтайылбырыг программа. 11.15 — Музыка программазы: «Эртенги почта». 11.45— «Богүн —көдээ ажыл-агый ажылдакчыларынын Бүгү-эвилел хуралы». ССРЭ-ниң көдээ ажыл-агый министри В. К. Месяцтың чугаазы. 12.05— Кедээшак. 13.00 — «Музыкалыг киоск». 13.30 — «Отрадныйда бир мастер чурттап турар». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүзүүү. «Коммунистер» деп болук дамчыдылгадан. 14.00 — Мультфильмнер. 14.15 — И. Винниченко— «Кыйгырык». Телешин. 15.45— ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Руденко ырлаар. 16.15 —«Кино аян-чоруктар клубуу». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 17.15 — «Көдээ ишчилер, силерге». Концерт. 17.55 — «Коргунчуг төөгү». «Хуулгаазының билзек». Мультфильмнер. 18.25 —18.40 — Чапсар. 18.40 — «Делегей панорамазы». 19.25— «ТТ-ниң экранынга эң баштай». «Хуулда бодал». Уран-чечен фильм. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35 —«Л. Бетховенниң тос симфонилары». № 3 симфонии («Маадыр чорук»). 22.40 —23.20—«Ильичёвск». Документалдыг телефильм. Төнгенде—телемедээлер.

ИЯНГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Документалдыг экран». 15.15 — «Тооллуң аалчызы». «Марыя —шеверкыс». Уран-чечен фильм. 15.55 — «Кинопанорама». 17.40 — «Баштайгы оорушкулер». Хөй серилдыг уран-чечен телефильм. 6-гы серия. 19.00 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 20.00 — «Тамчыктыг удукар, чаштар!». 20.15 — ССРЭниң улустуң артистери М. Плисецкая, В. Васильева, А. Райкининиң, РСФСР-ниң улустуң артизи Л. Гурченконуң болгаш оскелериниң-даа киржилгези-биле музыка программазы. 21.00 — «Үе». Информастыг программа. 21.35— «Тракторградтың чалыылары». Документалдыг телефильм. 22.00 — 23.45 — Бут бомбүүнге ССРЭ чемпионады. «Динамо» (Тбилиси) —«Динамо» (Киев).

ОКТЯБРЬ 12-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
КЫЗЫЛДАН

18.00 — «Ортулук чурттуулар». Музыкалыг фильм. 18.55 — Телемедээлер. 19.05 — «Чедээш». Дамчыдылга. 19.50 — «Чонуңуң уран үүлү». Дамчыдылга. 20.20 — Чарлалдар. 20.25 — «Телекөрүкчүлер аитырыглырынга хариылар». «Ада-чурттуң Улуг дайынынын инвалидтеринге болгаи аңаа өлгениериин өг-бүлелеринге материал-амыдырал байладларыны эккижлер дугайында. 20.35 — 23.00 — «Чөл чырыырынга чедир бир шак». Уран-чечен телефильм. 1 болгаш 2-гы серилар.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг чаъс чаар. Хаттың күжү секундага 5—10 метр чедер. Агаар 7—12 чамдык районнарга 2—7 градус чылыыр.

Кызылга аяс болур. Хар кошкак. Агаар хүндүс 8—10 градус чылыыр.

Редакциянын адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет кургузуу кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-31-75, чагаз кылдызының 2-41-27 информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2166

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—01518.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 237 (11735) | 1981 чылдың октябрь 13, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Совет Эвилелиниң ажылчы чоннары! Он бирги беш чылды шалыпчы күш-ажыл-биле алдаржыдаалы!

Бистиң улуг Төрээн чуртувус улам-на күштүг, байлак болгаш каас-чараш болзун!

Бүгү чүвени кижиге, кижиниң чаагай чоруунга!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

МАССАЛЫЫН ЧЕДИП АЛЫР

СЭКП Төп Комитеди болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алганы «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болурун улам ынай көдүрер дугайында» доктаалында айытканы болза:

«Күш-культура шимчээшкинииниң, күш-дамыр кижизидилгезиниң бүгү-ле системазының кол соруглгазы — совет кижилериниң кадыкшылын быжыглаарынга, оларның ажылдаар аргазын болгаш күш-ажылының будурүкчүлүүн бедидеринге, Төрээн чуртту, социализмниң чедиишкиннерин камгалаарынга белен болурунга, бедик угаан-бодал шынарларны хевирлеп тургузарынга, омак-сергек, күштүг-шыырак, шыдамыккай болурунга, кадык-чаагай болгаш амыдыралга өөрүшкүлүг аныяк салгакчыларны кижизидиринге бүгү хемчег-биле идиг кылыры боор турар».

Ынчангаш шак ындыг шимчээшкинге болгаш кижизидилгеге хөй чонну массалыы-биле хаара тударынга кол черни — ГТО нормаларның дужаалдазы ээлеп турар. ГТО — совет күш-дамыр кижизидилгезиниң программалыг үндезини. Оон кол-ла соруглгазы — кижилерге кадыкшылды бербишаан, спортче уруглардан 60-70 харлыг кырганнарга чедир улусту хаара тударын болур. Оон нормаларын дужаарынга миллион-миллион кижилер киржип турар.

«Күш-ажылга болгаш ССРЭ-ни камгалаарынга белен бол» деп комплекске үндезилээш, чоонуң бүгү бөлүктериниң күш-дамыр кижизидилгезиниң системазын сайзырангайжыдар дээш партия, совет органнар, профэвилел, комсомол, спорт организациялары элээн ажылдарны кылып чорудуп турар. ГТО-нуң ужур-дузазын пропагандалап, оон нормаларын дужаарынга белеткелди организастап, комплексти янзы-бүрү хевирлерин дужаар талазы-биле район, республика маргылдааларын эрттирип турар. Оон түңнелинде республикада 30 муң ажыг кижи ГТО-нуң хөрек дёмдээниң эдилекчилери болганнар.

Кижилериниң кадыын быжыглаарынга, дыштанылгазын экижидеринге, күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидеринге ГТО нормаларын дужаар бо чугула херекче улуг кичээнгейни салып турар коллективтер эвээш эвес. Оларга Улуг-Хемде Жданов аттыг совхоз, Кызылдың № 1 автотранспорт будурүлгези, хоорайның № 4 профессионал-техниктиг училищезин, Кызылдың № 14 школазы болгаш өскелер-даа хамааржыр.

Күш-культураның болгаш спорттуң чон ортузунга массалыг чоруун чедип алырынга ГТО нормаларының дужаалдазы кол черни ээлээр. Ам бо ажыл бистиң республикада ам-даа чогуур негелдезинге четпес. Чурттакчы чоннуң чүгле 10 хуузу ГТО-нуң чайгы болгаш кышкы хевирлериниң нормаларын дужаарынга хаара туттунган. Бо ажылче чер-черде чамдык партия, профэвилел, комсомол, спорт организациялары кошкак кичээнгей салып турар. Республиканың районнарында болгаш Кызыл хоорайда ГТО нормаларын дужаагаи улустуң саны чылдан чылче өзүлделиг болур туржук, улам кудулаан, комплекстиң хөрек демдээниң эдилекчилериниң саны эвээжээн. Школаларда, профтехучилищелерде, ортумак тускай өөредилге черлеринде болгаш институтта ГТО нормаларын дужаар ажылды четпес организастаан.

Шериг назыны четпээлиериниң болгаш шериг назылыгларның ортузунга күш-культураның комплекизиниң нормаларын дужаарынга белеткел, кошкак, ону дужаар талазы-биле район, республика маргылдааларын шынар чок эрттирип турар.

ГТО-нуң ужур-дузазын пропагандалаар ажыл, ол талазы-биле көскү агитация багай. Комплекстиң нормаларын хүлээп алыр тускай комиссиялар чер-черлерде тургустунмаанындан дыка хөй ажыл-ишчилер кандыг назы-харлыг кижи кайы чаданың нормазын дужаарын ам-даа билбес.

Чамдык совхозтарда ГТО-нуң нормаларын дужаап турары четпес. Дыка хөй ажыл-агыйларга баарга, комплекстиң нормазын дужаап алганнарның саны бар, а ону тускай документиге долдуруп, оларның аттарын бижээн данзызы база хүлээп алган комиссияның кежигүннериниң аттары чок. Бо ажылды башкарып чорудар күш-культура талазы-биле инструкторлар республиканың бүгү совхозтарының чүгле чартык кезинде бар. Оларның чамдыктары спорт херээнге хамаарышпас хүлээлгелер күүседип турарлар.

Үстүнде айыттынган болгаш өске-даа четпестерни чайладыр дээш республиканың күш-культура болгаш спорт комитеди, «Урожай», «Спартак», «Трудовые резервы» эки тура база «Динамо» спорт ниитилелдери боттуг хемчегларни ап, күш-культураның болгаш спорттуң чон ортузунга массалыг чоруун чедип алырының кол үндезиннериниң бирээзи — ГТО-нуң нормаларын чер-черлерге дужаар ажылды экижидер херек.

«Күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң массалыг болурун улам ынай көдүрер дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга дүүштүр спорт-массалыг ажылдың деңнелин үениң негелдезинге чедир көдүрери — партия, совет органнарның, профэвилел, комсомол, спорт организацияларының чугула соруглгаларының бирээзи.

Мал чеми белеткелиниң допчулаалы

АМ-ДАА КУРЛАВЫРЛААР, КЫШТАГЛАРЖЕ СӨӨРТҮР

Республиканың районнарының мал чемнерин белеткээриниң планнарын күүседип турары октябрь 5-те медээни ёзугаар алырга, хуу-биле мындыг:

Районнар	сиген	сенаж	сиген далганы	силос
Бай-Тайга	79,1	52,2	101	15,8
Мөңгүн-Тайга	119,1	—	—	—
Барыын-Хемчик	83,1	78,9	139,6	75,8
Овур	60,6	—	—	—
Чоон-Хемчик	61,4	60,7	49,5	19,7
Улуг-Хем	45,6	36,8	81,3	—
Таңды	28,8	33,7	103,9	8,5
Бии-Хем	35,6	91,4	116,4	16,9
Тожу	41,6	—	—	105,6
Каа-Хем	37,7	26,2	80	28,4
Тес-Хем	69,9	2	62	29,3
Эрзин	65,1	7,8	15	—
Кызыл	51,1	113	130	8,5
Республика	54,2	44	85,6	17,9

Республиканың совхозтарында мал чемниң белеткели, дүжүү ажаттынган шолдерден савацны болуп, пресстеп, сөөртүрү уламчылап турар. Ол ышкаш дүшкен бүрүнү чыырын чер-черлерде организастап турар.

Үстүнде саннардан алгаш көөрге, республикада сиген белеткелиниң планы чартык кезинден бичии-ле ажыг, сенаж салыры оон-даа эвээш күүсеттинген-дир. А силос мырыңай дыка эвээш салдыган — планның түгле 17,9 хуузу. Кышка удур мал чемнери-биле хандыртынганывыстың байдалы дүвүренчиг дээран моон билдингир-дир.

Бо чайның каан-халының, от-сигенниң хиреллг үнгенин маңаа багай салдарны чедиргени тодаргай болбайнаан. Ынчалза-даа ажыл-агыйлар бөрүзү, мал чеми белеткээр бригада, звено, кижи бүрүзү бар-ла арга-курлавырларны ажылдап, бүтү күжүн олче салган болза, белеткээн чемнериң хемчээли оон хөй турары билдингир. Ону Мөңгүн-Тайга, Барыын-Хемчик районнарның сигенчилериниң ажылындан көрүп болур-дур. Ол ышкаш Бай-Тайга, Таңды, Бии-Хем, Кызыл районнарның ажыл-ишчилери витаминниг сиген далганы белеткээринин. Тожуда силос салырының планын ажыр күүсеткени база өөрүнүүр.

Ынчалзажок чамдык районнарның, совхозтарның ажыл-ишчилери бар курлавырларын долу ажылдап, мал чеми белеткээр ажылдарны болуруу-биле организастап шилээлеңнеден бердингеи планның даалгаларыны ыоакта күүсетпээн. Ылаңгыя Улуг-Хем, Таңды районнарның совхозтары сиген, сенаж, силос белеткээринең. Бии-Хемнин— сиген, силос, Каа-Хем, Тес-Хемнин — сенаж, силос, Эрзинниң —сенаж болгаш витаминниг сиген далганы, Кызыл, Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары силос салырының планнарын эң-не кыдыра күүсеткени үстүнде таблицадан көскү-дүр.

Сигенниң, чулуктуг чемнерни ол хире эвээшти курлавырлап алган хирезинде, хөй-хөй ажыл-агыйлар саван чыылдазын эң-не куду деннелде организастап турары кайгамчык. Түгле Кызыл район биле Каа-Хем районнуң ажыл-агыйлары ол талазы-биле планнарын 6 болгаш 4,1 хуу күүсеткилээн, республикада ол көрүзүүр —2,1 хуу. Ынчангаш хову-шөлдерде бар савапны бүрүнү-биле ажаап тоозарын дүргедедириниче районнарның, совхозтарның, партия, совет, ажыл-агый органнарының удуртукчулары, специалистери хөй күштү мөөнүзүр ужурлуг. Хар адаанга барган савапны ажаары амгызындан берге дээрэи кижи бүрүзүүре билдингир-ле болгай.

Оон-биле чергелештир октябрь 10-дан ноябрь 10-га чедир чарлаттынган, кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айында өдек-кыштаглар, дериг-черекселдер септен белеткээри-биле кады мал чемнерин кыштагларже сөөртүрү организастаарынче чугула кичээнгейни салыр херек. Ол база-ла үүнүң кол айтырыгларының бирээзи болгаш малды кыштан хүр ажырарының бир магадылалы болур.

Бии-Хем районда «Кызыл тараачын» совхозтуң ажылишчилери эки шынарлыг, хоолулуг мал чеми болур витаминниг сиген далганын арбыладыр белеткеп алырынче улуг кичээнгейни салган. 300 тонна витаминниг сиген далганы белеткээр онаалданың оюнга, октябрь 5-ке чедир, 530 тоннаны будүрген азы планны 176,1 хуу боттандырган. АВМ агрегат ам-даа ажылдавышаан.

ЧУРУКТА: АВМ оператору Тамара Седыхова. Ол эзлчег нормазын 130—140 хуу күүседип турар.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

МАКТАЛДЫГ БРИГАДАЛАР

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгеэни «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының коллективи чеднишкининг күүседип турар.

Тос айларның түңнели-биле алырга, аңныыр-тывыш ажылагый продукция сайгарар планын 106,1 хуу күүседип, планнан ажыр 15 муң рубльдин продукциязын берген. Оон иштинде өлүктү 8800 ажыг рубльге, кадырган сыын мыйызын 16 муң рубльге, аң эдин 5400 рубльге, балыкты 7488 рубльге, мөөгүнү 1721 рубльге, няш белеткилии 60200 рубльге, тоорукту 3648 рубльге сатkан. Оон аңгыда 1806 кг ак-ренеленээн катты дужаган. Коллективтиң мурнунда салдыган планныг онаалдаларны күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турар бригадалар болгаш тус-тус кижилер эвээш эвес.

Кара-оол Оручаевич Иргитке удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы тос айларда 148 муң рубльдиң оруглгазын «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының коллективиниң чеднишкининг күүседип турар.

Тос айларның түңнели-биле алырга, аңныыр-тывыш ажылагый продукция сайгарар планын 106,1 хуу күүседип, планнан ажыр 15 муң рубльдин продукциязын берген. Оон иштинде өлүктү 8800 ажыг рубльге, кадырган сыын мыйызын 16 муң рубльге, аң эдин 5400 рубльге, балыкты 7488 рубльге, мөөгүнү 1721 рубльге, няш белеткилии 60200 рубльге, тоорукту 3648 рубльге сатkан. Оон аңгыда 1806 кг ак-ренеленээн катты дужаган. Коллективтиң мурнунда салдыган планныг онаалдаларны күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турар бригадалар болгаш тус-тус кижилер эвээш эвес.

Оон бирги беш чылдың баштайгы чылында алган социалистиг хүлээлгеэни «Хемчик» аңныыр-тывыш ажыл-агыйының коллективи чеднишкининг күүседип турар.

Тос айларның түңнели-биле алырга, аңныыр-тывыш ажылагый продукция сайгарар планын 106,1 хуу күүседип, планнан ажыр 15 муң рубльдин продукциязын берген. Оон иштинде өлүктү 8800 ажыг рубльге, кадырган сыын мыйызын 16 муң рубльге, аң эдин 5400 рубльге, балыкты 7488 рубльге, мөөгүнү 1721 рубльге, няш белеткилии 60200 рубльге, тоорукту 3648 рубльге сатkан. Оон аңгыда 1806 кг ак-ренеленээн катты дужаган. Коллективтиң мурнунда салдыган планныг онаалдаларны күүседиринге төлептиг үлүүн киирип турар бригадалар болгаш тус-тус кижилер эвээш эвес.

Кара-оол Оручаевич Иргитке удурткан коммунистиг күш-ажылдың бригадазы тос айларда 148 муң рубльдиң оруглгазын

АЖЫГЛААЛГА КИРЕР ОБЪЕКТИЛЕР — ХҮННҮҢ ЧУГУЛА АЙТЫРЫЫ

Республикада тудуг ажылдарының байдалының болгаш моон сонгаарга сорулгаларының дугайында айтырыглыг хүрал Кызылдың политчыры-дышкын бажыңында болуп эрткен.

Эрткен 9 айларда капитал тудугуның түңнелдериниң болгаш чыл төнчүзүнге чедир арткан үеде планнаттынган ажылдарны күүседир дээш кандыг хемчеглерни ап чорударының дугайында илеткелди партия обкомунуң тудуг килдизиниң эргелекчизи И. А. Остапец кылган.

Баштайгы чылдың эрткен үезинде планда көрдүнген ажылдарны кылып чорудары дээш республиканың тудугжулары эвээш эвес күжениишкиннерни үндүргөн. Чугула тудугларга күштүг болгаш акша-хөреңгини мөңгүзөр, тудуг айтырыгларын дарый шийтпирлээр талазы-биле тудуг организацияларының тодаргай ажылдарны кылып чоруткан. Партияның район комитеттери организастыг ажылды эвээшеринче болгаш ажылгалга кирер объектилерже кичээнгейни күштелдиргеп.

«Будуруге, социал-культура объектилерин болгаш чурттадга бажыңнарын ажыгалга киирериниң графигининг дугайында» СЭКП обкомунуң болгаш Тыва АССР-нин Министрлер Чөвүлелиниң докталын күүседири-биле тудугжу коллективтер, ыяа партия организацияларының, партия комитеттериң, республиканың улус депутаттарының Советтери планнаттынган объектилерни болгаш будуруге күүлерин ажыгалга киирери дээш чамдык ажылдарны кылган.

9 айларда 400 автомобильге техниктиг ажаалда станциязы, шакта 75 тонна бус бээр № 10 котёл, ээлчегде 250 кг хеп чуур прачечная, 280 км электри дамчыдылгазының шугуму, 2869 баш бода, 27066 баш шээр малга кажаалар, хонукта 10 тонна мал чеми болбаазырадыр цех, үрезин болгаш минералдыг чемишчидилге складтары, 285 автомобильге гараж ажыгалга киргеп база 48 муң та одарларны суг-биле хандырган, 24,3 муң га девискээрде суггарылга чөрлерин эде дөрээн, 701 га чаа чөрлерни суггарган. 56,2 муң дөрбелчин метр чурттадга шелүг, 2072 өөренүкчи өөренир школаларны, 328 олуттуг уруглар садиктерин, 100 оруннуг эмнелгени болгаш оон-даа өске объектилерни ажыглакчыларга хүлээткеп.

Боттандырып чоруттунган чамдык хемчеглер, кылдыгаан ажылдар-биле чергелештир тудуг организацияларының ажылында шыңгыы четпестер болгаш хожудаашкыннар барын илеткелчи айытпышаан, ооң чылдагаанарын тода сайгарып, көргүскеп. Будуруге болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыдар, ажылды организастаавы болгаш материал-техниктиг хандырылга кошкак дээш шыкаш четпестер тудуг организацияларының шупгузунга хамаарыжыр. Эрткен айларда капитал салыышкынныры ниитизи-биле 71,8 хуу шингээттингеп, азы 1980 чылдың ол үезинден 1,7 млн. рубльге эвээжээн. Кол фондуларны ажыглалга киирери түгле 55,3 хуу четкеп. Тудуг материалдарының будурулгелерин эрткен 3 кварталда 2,4 млн. тууйбуңу, 4,9 муң кубометр демир-бетон кылыгларны, конструкцияларны, дыка хөй сонга кастактарын, шала маизазын, чутайны, керамзит-сайны чедир бербээн.

«Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестериниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының, «Красноярскэнергостройкүп» № 2 болгаш 3 КМК-ларының, «Тыва даг-дүгүү» тудуг эргелелиниң, «Тыва кобальт» комбинаттың, «Тыва тудуг материалдары» каттыжышкынының, Одаар түүл, Ыяш ажыл-агый министерстволарының, чурт үлетпүр эргелелиниң удуртукчуларының капитал тудугунуң ажыктыын бедидер, тудуг болгаш бүдүрүлге ажылын экижидер, республикага бүдүрген материалдар-биле объектилерни хандырар, объектилерни өй-шаанда ажыглалга киирер, шала туткан тудугларның санын эвээжедир талазы-биле четпес ажылдаанын илеткелде көргүскеп. Керээлиг ажылдаар 55 тудуг организацияларының 45-и 9 айларда планын күүсетпээн, а 29-у ажылдың темпизин эрткен чылдаазындан кудулаткан.

Тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң-даа, объектилерни ажыглалга киирериниң-даа талазы-биле кол улуг трестер «Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг», «Шагонартажстрой» трестер, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны четпес ажылдаанын ол демдеглээн.

«Тыва тудуг» трест тудуг-монтаж ажылдарының планын түгле 63,6 хуу чедиргеп. Отчёттуг үениң дургузунда трестиң эргелелдериниң чангыы-даа план күүселдээн хандырбаан болгаш ажылчынарның саны, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн эрткен чылдыыдан кудулаткан. Чер ажылдары кылыр, № 81 болгаш «Кызыл үлетпүр тудуг» эргелелдери планныг онаалдазының ыракта чедир күүсетпейн турар. Субподрядтыг организацияларга ажыл фронтүүн белеткеп боорин трест доктаамал хандырбайн келген. Ооң уламыдан сантехниктер, электриктер, монтажниктер трестиң объектилериңе көрдүнген ажылдарның 35—40 хуузун кылып турар.

Тудуг организацияларының болгаш тудуг материалдары үлетпүрүүн бүдүрүлге бааза-ларын быжыглаар талазы-биле авзэш эвес ажылдар сөөлгү чылдарда кылдынган. Ынчала-даа бо талазы-биле чедир кылдынмайн турар ажылдар хөй. Бүдүрүлге бааза-ларының тудуунга көрдүнген капитал салыышкынныарның чүгле 50 хуузун шиңгээдип алганы канчап-даа таарышпас.

«Тыва көдээ тудуг» трест Элегес-Аксыда туйбу заводунга ниитиниң чурттадга бажыңын амгы үеге чедир ажыглалга киирбээн, калбак панельден бажың кылыр комбинаттың, механизация баазазының, тудуг организацияларының каттышкан бүдүрүлге бааза-зының, «Тудуг кезектери» комбинаттың общежитие тудуун «Тыва тудуг» трест багай чорудуп турар.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтпирлериниде кол фондуларны чогуур хуусаазында

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

Бо чылын Ленинградта далайның садыг портундан Куба Республикаже улус ажыл-агыйының чүс-чүс мун тонна чүүктерин чүдүрүп чоруткан. Олар — үлетпүрүнүн янзы-бүрү барааннары, станоктар дериг-херекселдери, көдээ ажыл-агый машиналары-дыр.

ЧУРУКТА: акы-дуңма Кубаже чорудуп турар автомобильдер.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Тайбыңче чүткүл

ПНОМПЕНЬ. (СЭТА). Мурнуу-Чөөн Азияда политиктиг байдалды чогумчалыг кылдыр шинээпирлээр талазы-биле Индий-Кыдат чурттарының чаа саналдарын Лаостуң чазаанның меморандумунда айыткан. Ол саналдар — Индий-Кыдат чурттарының тайбыңга ынак даштыкы политиказының, тайбыңче болгаш кожа-хелбээ чагай догуннаашкынче оларның доктаамал чүткүлүнүң тодаргай херечизи-дир деп, Кампучияның СПК информация агентилелиниң тайылбырында демдеглээй.

Хамаарышпас чорукту, бүрүн эргени болгаш девискээр талазы-биле будун байдалды хүндүлежирингe, чурт бүрүзүнүң яштыкы херектерингe холгаарлап киришпезинге үндезилээш, Индий-Кыдаттың болгаш АСЕАН-ның чурттарының аразынга чугаалажышкынналарны човудары Мурнуу-Чөөн Азияда байдалды чогумчалыг болдурарының кара чайгыс шын аргазы болуп турарын меморандумда айыткан.

Мурнуу-Чөөн Азияның айтырыгларын делегейниң чүгле ол районуның чурттары даштыкыдан кандыг-даа холгаздаашкын тонка дең эргеге база бот-боттарын хүндүлежирингe үндезилээп, шинчилээ ужурлуг деп, СПК агентилел демдеглээй.

ЧОГУМЧАЛЫГ БОЛДУРАР ПРОГРАММА

БЕЛГРАД. (СЭТА). «Экономиктиг экижиишкин политиказын боттандырарынга Коммунистер Эвилелиниң дөрт сорулгаларының дугайында айтырыгның талазы-биле ЮКЭ ТК-ның туружу» деп адаан документинде Югославияның Коммунистер Эвилелиниң Төп Комитединиң пленумунга чоокта чаа хүлээп алган.

Күш-ажылды болгаш материалдыг курлаварларны камнаар сорулгалыг болгаш түс чернин кызы эрге-ажылын хаарар угланышкынналарга удур демиселди айтыр программаны ажылдап кылдыын документинде демдеглээн. Инвилел-экономиктиг айтырыгларны шинээпирлээрингe удамна идепкейлиг киржиишкинче чойну ЮКЭ ТК-зы кыйгырган.

ЧӨҢГЭЭЛЕВИШААН

Бо удаада кедергей улуг болгаш чалбыышталган оттуг бомба Бейруттуң Тарик альджедид кварталының кырынга кестүп келген. Анаа турган чурттакчылар кудумчуларга болгаш шелдерге баш сугар чер тыппайн маңнажып турган. Израильдиң «фантом» дөор шериг самолёттары оларның кырынга ужудуп чоруп турган. 1981 чылдың июльда Израильдиң агаар дэарбечилери Ливанның найысылалын араатанзыг ёзу-биле база бомбалаанар. Бичии уруглар кыпсынчыг кылдыр алгыржып, ыглаан турган. Оларның пелери бичии уругларын тутканып. Бажыңнарның адакы каъттарынче, оңгарларже чаштының киперин орадаткан. Кудумчулар ээп калган. А бо удаада агаар халдаашкыны эвес, а Израильдин шпионнарының өлүрүкчү үүлгедиглери болган.

Ливанда байдалды экижиидер талазы-биле арабтар аразының дөрт талалыг комитединиң хуралы бо чылдың сентябрьда болган. Чуртта байдалды чогумчалыг болдурар талазы-биле комитеттиң шийтпирни үзеп сорулга-биле Израильдиң дайынзырак чагырыкчылары болгаш оларның чалчалары Ливанның найысылалынга ханныг үүлгедигни кылганы ол. Ливанга тайбыны катап тургузар талазы-биле Араб чурттарның лигазының болгаш ливан эрге-чагыргаларның дем каттыштырган күжениишкиннерингe моондан ужураштырарын параиль дайынзыраптар орадашкан. Кезир чылын болур президент соңгуддалдырывга уткуштур чурттуң национал-патриоттуг күштерининдепкейлиг ажыл-чорудугазынга Израильдиң дайынзырак чагырыкчылары болгаш иштики реакция таарзынмаан.

Араб улустарның дайынзыры — израиль эжелекчилер болгаш оларның түс чёрде чалчалары удурланышкынының палестина шимчээшкинкиниң (УПД) болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштериниң (НПК) удурлукчуларын болгаш активдерин күш-биле узуткаарын база орадажып турар. Палестина революциязының болгаш Ливанның национал шимчэшкининиң чепсектиг күштериниң каттыштыган командылалының штаб-квартирazының чанында Тель-Авивтиң шпионнары сентябрь 17-де бомба чазылдырган түңнелинде 34 кижи өлүрткен, 150 кижи балыглаттырган. Бейруттуң «Сальва» деп кинотеатрынга болгаш төп кудумчуга мындыг чазылдырышкынынарны кылган түңнелинде кем-бүрүү чок хөй кижилер база өлүрткен болгаш балыглаттырган. Тир хоорайже киргеп орук чоогунда Аз-Зарияга чазылдырышкынының түңнелинде 15 кижи өлген, 50 кижи балыглаган. Бо бүгү чазылдырышкыннар, оон түңнелинде хөй кижилерниң өлүрткени, балыглатканы — Израильдин дайынзырак болгаш эжелекчи чагырыкчыларының, оларны деткээн Вашингтонуун араб улустарта удур кем-бүрүүлүг болгаш ханныг үүлгедиглери-дир.

Бо чылдың октябрь 1-де Араб университеттиң ээлүүгe, Тарик аль-Джедид кварталының хөй кижилиг кудумчузуга чазылдырышкынның түңнелинде 80 кижи өлүртиен, 200 ажыг кижи балыглаттырган. Ол чазылдырышкынның түңнелинде хөй бажыңнар үрелген, өртенген, эмнелгенин дүртен дуза чедирер машиналары өлгенивери болган, балыгланганнарны ол эртен дажыглап турган. Өртке удур командының киржиичилери чазылдырышкын өртүй өжүргеп. Балыгланмаан хөй кижилериң амы-тынынга улуг айыл октябрь 1-ниң эртенинде база тургустуулуп иевген: Израильдиң шпионнары бир машинадын иштинге частыр чепсектиг салып каяа болган. Ыпчалзажок өртке удур командының кежигүннери машинада чепсектиг частырын болдурбаан.

Өлүрткеннериң болгаш балыглаттырганнарының хөй нуруузу — хереженнер, бичии уруглар болган. Араб университетиниң хөй студентилери база балыгланган. «Фатиха-биле бир ай болгаш өг-бүле тургузуп, куда дүжүрер болдаан бис. Фатиханы чазылган бомбаның бузуидузу өлүрүп каан» деп, Бейруттуң аныяк чурттакчызы Жорж Самид караанның чажы текту берген чугаалаан.

Хоорайны барыын болгаш төөн секторлар кылдыр ийи кезекке аңгылаан шугумга хөй чазылдырышкыннар Ливанның найысылалынга байдалды улам чидиглендирген. Барыын үеелдиг милицияның болгаш арабтарның каттышкан күштериниң аразынга аткылажышкыннар октябрь 4-те Ливанның найысылалынга база болган.

Чуртта байдалды чогумчалыг болдурар, оон хамаатыларының айыл чок чоруун хандырар дээш Ливанның патриоттуг күштери бүгү хемчегларни ап турар. Национал-патриоттуг күштериниң контролюнуи ёдаайда районнарга серемчиледи улам-на күштелдирериниң эргежок чугулазын Ливанның национал шимчэшкининиң удуртукчулары В. Джумблат, М. Ибратим, Ж. Хауи олар онзалап дейдегээн. Израиль шпионнарның чаа хөделишкиннерин болгаш ханныг үүлгедиглерин болдурбас талазы-биле хемчегларни амгы үеде ап чорудуп турар. Улусчу дружиналарны тургускан, кудумчуларга, шелдерге таныыл албаның күштелдиргеп. Тель-Авивтиң болгаш оон чалчаларының халдаашкыннарынга өйтур шавышкынны берип шилдирлиг күштери бүрүн бүрелдир.

Л. ЗЕЛЕНИН,
СЭТА-ның корр.

Бейрут хоорай.

КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГА

ПАРИЖ. (СЭТА). Космоска шинчилелдерге кады ажылдажылга талазы-биле совет-француз 18-ки ужуражылга Родезеге (Авейрон департамент) болган. Ужуражышкынның түңнелдерин парлалга конференциязынга демдеглээн. Кады ажылдажылганың чедип алдынган түңнелдерин үнелеп көөрүнге болгаш «Ореол-3» спутниктен алдынган баштайгы медээлерге хамаарыштыр сайал-оналдарны солчурунга ол ужуражылга арганы бергенин космос шинчилелдериниң национал төвүнүң (КНЕС) чиңгине директорунуң оралакчызы П. Лорель айыткан. «Аркад» деп совет-француз программага дүүштур «Ореол-3» спутникти чоокта чаа салып үндүргеп. Алдынган медээлерниң дыка солун болуп турарын сеткил ханышкын-биле демдеглээн бис деп, П. Лорель чугаалаан.

Элчелиг телевилелдерни боттандырарынга белеткелди ужуражышкынның үезинде чугаалажып көргенин француз эртемден дыңнаткан. Ийи чурттарның космонавтыларының «Союз-Салют» комплекске кады ужудушкун кылырынга белеткелче олза кичээнгейни утландырган. Ужудушкунуң үезинде шенелдер кылырынга ажыглаар аппаратураны француз тала чоокку үеде Совет Эвилелиниге бээр деп турарын ол дыңнаткан. Дем-биле чогаатканда дараазында боттандырар телевилелдерниң ялзы-бүрү айтырыгларын база көрөнин көргеп, космосту шинчилээр талазы-биле ийи чурттарның аразынга кады ажылдажылганың перспективтиг угланышкынналарының талазы-биле санал-оналдарны солушкан.

ССРЭ-нин Эртемнер академиязының оралакчы президентизи «Интеркосмос» човүлелиниң даргазы академик В. А. Котельников, ССРЭ-нин Эртемнер академиязының космос шинчилээр институдунуң директору академик Р. З. Сагдеев, КНЕС-тиң президентизи Ю. Кюрьен, ужуражышкынның үезинде ийи чурттарның кады ажылдажылганында улуг дешилгенин ол программа тодаргай бадыткап турар.

Амгы шуулган эң-не чымыштыг болгаш эки түңнелдерлиг болган деп, КНЕС-тиң президентизи Ю. Кюрьен демдеглээн. Дем каттыштырган шинчилелдерниң улуг программазының амгы үеде боттандырып турар. Сөөлгү 15 ажыг чылдарның дургузунда космосту шинчилээр талазы-биле ийи чурттарның кады ажылдажылганы улуг дешилгенин ол программа тодаргай бадыткап турар.

НИИТИ ПОЛИТИКТИГ ЧУГААЛАЖЫЛГА ДООЗУЛГАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Васильев, Е. Менкес). ККО-ның Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязында ниити политиктиг чугаалажылга доозулган.

Боо-чепсекти эндере бүдүрериниң шеглээри, социал-экономиктиг хогжүлде, улустар аразында тайбың, кады ажылдажылга черделиг ыдыг айтырыглар дугайты боттарының чазанатарының туруш-бодалдарын тайылбырлап, 150 хире күрүнениң төлөөлекчилери ниити политиктиг чугаалажылгага санал берген.

Ядролуг чепсекти бир-ле дугаарында ажыглаан күрүнени болгаш күрүне ажылдакчыларын кижи төрелгетенге удур эң аар кемниг үүлгедигни кылганы кылдыр чарлаан Декларацияны Кол Ассамблея хүлээп алырының дугайында совет саналды изиибиле деткээн. Ол санал тайбыны камгалап арттырарынче ССРЭ-ниң шынчы сеткилдиг чүткүлдүүнүң чаа бүүрелдиг черечизи-лир деп, ГДР-ниң даштыкы херектер министри О. Фишер чугаалаан.

Вашингтон шериг талазы-биле тергиндеңгей күштүг турарын чедип алыр деп шийтпирлээн болгаш ядролуг дайынны «болдуруп болурунуң» доктриназы-биле чепсегленип алган ыындыг үеде чаа совет инициатива кодүрүлгенин чугаалажылга үезинде онзалап демдеглээн. Эфиопияның даштыкы херектер министри Фелеке Гедле-Георгистиң айтканы-биле алырга, Вашингтонуң делегейни чыгап турар оруу кижи төрелгетенни кырарынга чедирер. Совет Эвилелиниң ядролуг халапты болдурбазынче үлангаң саналын шийтпирлиг деткип турар бис деп, ол чугаалаан.

Кандыг-даа хевирийн чепсээн космос делгеминге сайгара тургузарын хоруур дугайында керээни ажылдап кылыр болгаш чарын алыр дугайында ССРЭ-ниң саналын чепсегленишкинни дүжүрериниң талазынга тодаргай базымнарны боттандырар деп Совет Эвилелиниң белениинге херечиэй кылдыр үнелеп көргеп. Ол документиниң хүлээп алыры оңза чугула ужур-дузалыг болур ийик деп, ЧССРниң даштыкы херектер министри Б. Хнеупек чугаалаан. Тайбыңга хандыкпылдыг бүү-ле күрүнелер мышкап, космос боо-чепсекти эндере бүдүрериниң чаа чери болу бербеинге сонуургалдыг бис.

Бөгүн кол чүвеже — ядролуг дайынныг кыжаныын чайладырының тодаргай оруктарын дилеп тыварынче, дүшкүүлүг чорукту чавырылдырар политиканың чаалап алышкынналарын камгалаарынче делегаттарның күчээнгейни моонизэрингe чогум-на харын совет инициативалар идиг бергенин чугаалажылга көргүскен. Делегейде политиктиг байдалдың боттуг анализа дүшкүүлүг чорукту чавырылдырарының күштерин бир дәмей турарынга үндезилеттен бүгү-ниити политиказындан боттуг шилип алышының чок дээрайнге бүзүрелдя бижиглээн турар-дыр деп, Австрияның даштыкы херектер министри В. Пар медеглээн.

Амгы үениң эң чугула айтырыгларын бирги эдлчегe, чепсегленишкинни дүжүрериниң айтырыгларын чугаалажырындан делегей шуулганын чайладырын америк делегациз кызыдып, ядролуг дайынның кыжаныын чайладыр, улустарның ыйал чок турарын быжыглаар талазы-биле дүрген алыр хемчегларын боттандырары эргежок чугула деп санап турарын чугаалажылга бадыткаан.

ЧИМЗЕНИИШКИННЕРГЕ ӨЙТУР ШАВЫЫШКЫН

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Ливияның болгаш Чадтың улустарынга удур империализмниң база түс чернин реакциязының күштери өжөлөп кампанияны өөскүдүп турарын Ливия революциязының удуртукчузу М. Каддафи шынчыы буруу шапкан.

Египеттиң болгаш Суданның эрге-чагыргаларын АКШ-тың дөрт айтымышкыны-биле дешилгелиг араб күрүнелерге болгаш Африканың хамаарышпас чурттарынга удур үрегдежи үүлгедигерин күштелдирип, Чадка дайын чорудулгаларын катап кыысырыя орадажып турарын М. Каддафи Себха хоорайга болган митингниге айыткан. Чадтың национал чангыс эвиинин шилчидилге чазаанның даргазы Г. Уэддей митингиге база киришкен. Чадтың камгалал министри турган Хабрениң дээрбечи отрядтарының дузазы биле чуртка реакцылыг диктатураның палестина шимчээшкинкиниң (УПД) болгаш Ливанның национал-патриоттуг күштериниң (НПК) удуртукчуларын болгаш активдерин күш-биле узуткаарын база орадажып турар. Палестина революциязының болгаш Ливанның национал шимчэшкининиң чепсектиг күштериниң командылалының штаб-квартирazының чанында Тель-Авивтиң шпионнары сентябрь 17-де бомба чазылдырган түңнелинде 34 кижи өлүрткен, 150 кижи балыглаттырган. Бейруттуң «Сальва» деп кинотеатрынга болгаш төп кудумчуга мындыг чазылдырышкынынарны кылган түңнелинде кем-бүрүү чок хөй кижилерни база өлүрткен болгаш балыглаттырган. Тир хоорайже киргеп орук чоогунда Аз-Зарияга чазылдырышкынының түңнелинде 15 кижи өлген, 50 кижи балыглаган. Бо бүгү чазылдырышкыннар, оон түңнелинде хөй кижилерниң өлүрткени, балыглатканы — Израильдин дайынзырак болгаш эжелекчи чагырыкчыларының, оларны деткээн Вашингтонуун араб улустарта удур кем-бүрүүлүг болгаш ханныг үүлгедиглери-дир.

Бо чылдың октябрь 1-де Араб университеттиң ээлүүгe, Тарик аль-Джедид кварталының хөй кижилиг кудумчузуга чазылдырышкынның түңнелинде 80 кижи өлүртиен, 200 ажыг кижи балыглаттырган. Ол чазылдырышкынның түңнелинде хөй бажыңнар үрелген, өртенген, эмнелгенин дүртен дуза чедирер машиналары өлгенивери болган, балыгланганнарны ол эртен дажыглап турган. Өртке удур командының киржиичилери чазылдырышкын өртүй өжүргеп. Балыгланмаан хөй кижилериң амы-тынынга улуг айыл октябрь 1-ниң эртенинде база тургустуулуп иевген: Израильдиң шпионнары бир машинадын иштинге частыр чепсектиг салып каяа болган. Ыпчалзажок өртке удур командының кежигүннери машинада чепсектиг частырын болдурбаан.

Өлүрткеннериң болгаш балыглаттырганнарының хөй нуруузу — хереженнер, бичии уруглар болган. Араб университетиниң хөй студентилери база балыгланган. «Фатиха-биле бир ай болгаш өг-бүле тургузуп, куда дүжүрер болдаан бис. Фатиханы чазылган бомбаның бузуидузу өлүрүп каан» деп, Бейруттуң аныяк чурттакчызы Жорж Самид караанның чажы текту берген чугаалаан.

Хоорайны барыын болгаш төөн секторлар кылдыр ийи кезекке аңгылаан шугумга хөй чазылдырышкыннар Ливанның найысылалынга байдалды улам чидиглендирген. Барыын үеелдиг милицияның болгаш арабтарның каттышкан күштериниң аразынга аткылажышкыннар октябрь 4-те Ливанның найысылалынга база болган.

Чуртта байдалды чогумчалыг болдурар, оон хамаатыларының айыл чок чоруун хандырар дээш Ливанның патриоттуг күштери бүгү хемчегларни ап турар. Национал-патриоттуг күштериниң контролюнуи ёдаайда районнарга серемчиледи улам-на күштелдирериниң эргежок чугулазын Ливанның национал шимчэшкининиң удуртукчулары В. Джумблат, М. Ибратим, Ж. Хауи олар онзалап дейдегээн. Израиль шпионнарның чаа хөделишкиннерин болгаш ханныг үүлгедиглерин болдурбас талазы-биле хемчегларни амгы үеде ап чорудуп турар. Улусчу дружиналарны тургускан, кудумчуларга, шелдерге таныыл албаның күштелдиргеп. Тель-Авивтиң болгаш оон чалчаларының халдаашкыннарынга өйтур шавышкынны берип шилдирлиг күштери бүрүн бүрелдир.

Л. ЗЕЛЕНИН,
СЭТА-ның корр.

Бейрут хоорай.

ХҮНДҮЛЕЛ МЕДАЛЬДАРЫН ТЫВЫСКАН

ГАВАНА. (СЭТА). 1936 — 1939 чылдарда Испан Республиканы камгалаар дээш тулчуушкуннарга киришкен интернационалчы бригадаларның дайынчыларынга — бөлүк куба хоочуларга Кубаның Күрүне чөвүлелиниң тургусканы «Дайынчы-интернационалист» деп хүндүлел медалын чуртка бир-ле дугаарында тывыскан.

Хоочуннарга шанналдарны байырлалдыг байдалда Кубаның Компартиязының ТК-зының ийиги секретары, республиканың Күрүне чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы, Революстуг чепсектиг күштерниң министри Рауль Кастро тывыскан.

ДЕМОКРАТТЫГ ЧАҢЧЫЛДАРГА УДУР

Эртенгиниң сес шак. Тое хире харлыг оолак болгаш оон шала бичии кызыжак, алышкылар-ла болган боор, четтинчиннен Адзабу Дзювания Токио районунуң кудумчу кежер черинин дужулга тротуарга турганнар. Оолактың кара-көк кепка бөргү, кызыжактың шак-ла ыыдыг өөнүг жакеди болгаш бөртүгежи, а оон ангыда кол-ла үүве болза оларның оргаларында чүүктегилеп алган ранецтери оларның кайнаар бар чыдарын тодаргай чугаалап турар.

45 хонуктуг каникулдарның соонда сентябрьның бирээде япон школаларга өөредилгенин чаа семестри эгелээн. Японияда школа өөредилгезиниң системазы үш чадалыг: эге школа — алды чыл, бирги чаданың ортумак школазы — үш чыл, ийиги чаданың ортумак школазы — үш чыл. Баштайгы ийи чадазы бүгү-нииттиниң ыяап-ла өөреним тос чыл хуусаалыг школазы болуп турар болза-даа, бүгү япон аныяктарның 94,2 хуузу ниити билигиниң он ийи чыл хуусаалыг школазын бүрүнү-биле доозуп туралар. Япон ажылчыннарның билиинин шырак болуп турары — үлетпүрде күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң бедик болуп турарының чүгула фактору.

Японияда өөредилге системазының амгы байдалы дайын сөөлүнүң баштайгы чылдарында гургустунган. Ол болза буржуаз-демократтыг шынгыы чаартылгаларның чылдары турган, ынчаарда помещиктерниң чер эдилелиин үзуткаан политиктиг партиялары ЯКП-ни база, ажык байдалче шилчиткен, демократтыг күштерниң чаалап алышкынарын быжыглап, дүрүмчүткен тайбың чаа конституциязы хүлээп алган турган. Өзүп олурар салгакчыларны книжиидерингe милитаризмниң салдарын киириштирбейн, реакцияның халдаашырындан оларны камгалаарын оралдажып чоруур дешилгелиг хевиниг башкылар школаларга болгаш дээди өөредилге черлеринге тыптын келгилээнner. Ол бүгү эскертиниглиг түңнелдерин бергеп.

Япон башкарыкчы бөлүктериниң хөй-ниитиниң үзел-бодалдың чепсегленишкинни ковудедиринче углап шыдавайн турары, АКШ биле шеригниң кады ажылдажылгазын быжыглаарының талазы-биле базым бүрүзүү чурттакчы чоннуң калбак кезээнин быжыг удурланышкынынга таваржып турары — башкыларның болгаш оларның профавилелиниң ачы-хавыязы.

Ол дээш башкылар эвилелинге каржыланыр, өөскөргей турарлар. Кедергей барыын үзелдиг организацияларның магачиннары боттарының чүк сөөртүр машиналарының кырынга олургулапкаш, «кызылдарның» адынга каргыш салып, «ССРЭ-ни узуткаарыйче» ыйгырып шаап турар үелеринде «Японияның башкылар эвилелиң узуткаарын» болганчок-ла негей бээрлер. Бо чылдың июльда Иокогамага башкыланың Бүгү-япон профавилелиниң ээлчеглиг съездизи болуп эткен. Бүгү чурттан чыглып келген мун-мун узуткакчылардан башкыларны камгалаары-биле үш мун полицейжилерни мобилизастаар ужурга таварышкай.

Эге школаның бирги класынга япон дылдың өөредилге номун бо тудуп көрүп турмен. Ол ажок каастан каан комнун ортузунда «чеже-даа тырткаш, тура тыргын падаң каар» решканың дугайында орус улустун тоолуунуң очулгазы бар. Чаа өөредилге чылында өөрейин эгелээр уруглар-ның ажыглаар өөредилге номнарында ол тоол чок. Чырыдышкын министерствозунуң өөредилге номнары хынаар кылдын ону казып каайтарын пегээн, чүге дээрге ол тоол коллективтиг күш-ажылдың ийиги чаалай чорукка ажыктыын бадыткаан турар, ыыдыг болганда ол өөредилге номунуң тургузукчуларының «чөөн үзелдиг түткүлүн» илередип турар.

Японияның либерал-демократтыг партиязы эртken чылын школаларның өөредилге номнарының авторларын шүгүмчүлээрин парлалга дамчыштыр калбартып турган, хамыктың мурнунда башкылар эвилелиниге киирип турарлар. Улуг кончаанның төлөөлекчилери база ыыдыг янзылыг негелдеин кылганнар. Оон соонда өөредилге номнарының тургузукчуларынче халдаашкынга Шукуба университеттиң ректоду Н. Фукуда баштады чырыдышкынның он мөөрекей ажылдакчылары каттышкан. Бо чылын чырыдышкын министерствозунга өөредилге номнарының төлевилелдерин хынаары кажангыдыйдан-даа артык үр болган шынгыы болган, дыка хөй бижимелдер дедир эгиттинмизок. Оон-биле чергелештир ЛДП удуртукчуларының өөредилге номнарының дугайында айтырыгны өөренип көөрүнүң талазы-биле тургустунган комиссязы өөредилге номнарын бадылаарының системазын айгызыдан-даа шынгыыдырыгын саналдаан. Ол талазы-биле чаа хөйлүүнүң төлевилелин комиссия бөлөткеп турар.

Школаларның өөредилге номнарының утказында чүү чүү үүве ЛДП-ниң удуртукчуларының, чазактың болган сан-хее башкарыкчыларының сагыжынга таарышпайн турарыл? «Японияның бот камгалалының» конституция езугаар дурумчүттүгейин ол номнар бадыткаан турарын, «соңгу чүкте девискээрлер айтырыы бээр хайлыг сорулга ол номнарга бижиттинген турарын чырыдышкын министерствозунуң төлөөлекчилерин иеген турарлар. Оларның-на эгелээнинин-биле ортумак школаларга обществоведениин өөредилге номнарындан сурагыг япон ашак-кадай чурукчулар Тоси-биле Ири Марукилерниң «Атомнуг бомбалаашкыр» деп Хиросима серияның чуруктары назыттынган. «Силерниң чуруктарынар эмин арттыр коргунчут-дур» — деп, чырыдышкын министерствозунуң киндиг эргелекчизи ол чуруктарны казып каапканының чылдагаанын Тоси Марукиге тайылбырлаан. ЛДПнин ажылдакчылары ийиги делегей дайынының чылдарында япон шеригленнин ажелеттиргеп азия чурттарынга ужурдурум чок ажыллаашкынарының дугайында шынчы төөгүнүң өөредилге номуудан казыттынган турарын чедип ап турарлар. Мөнгүн-сүүнүң холуксазы-биле кижилерниң калбак-биле хораннангаанына, оон түңнелинде «минамата» дээр эмнеттинмес аарыгның тывылганына бурууллуг «Тиссо» компаниязының адын өөредилге номнарында киирбеин улуг конча төлөөлекчилери чедип алганнар.

Школаларда демократтыг корум-чурумнарны узуткаар дээш база өөредилге номнарын антикоммунизмниң болгаш милитаризмниң евангилиези кылдыр хуулдурар дээш мөөренгей үзелдиглер чаңгыс эвес удаа орадажып турганнар. Биеэги-ле «репканы» либералдыг демократтар үр-ле үеде «тыртып келгеннер». Амгы атака бодунуң хемчээлиниң талазы-биле көстүп көрбөөн атака болуп турар. Эрткен чылдың июньда болган парламент сонгуулаларында ЛДП бодунуң хөй төлөөлекчилиг болганының соонда, мөөренгей үзелдиглер моон соңгаар чаштынчып ойнаан хереэ чок деп шийтпирлээн хире-дир. Амгы үеде япон чырыдышкында дешилгелиг чаңчылдарны камгалап арттырары япон реакцияның дайын мурнундагы курлавырындан алдынган идепкелиниң тыгарарын күзевей турар кижилериң күжениишкининдеп болгаш туруштуундан дыка хамаарыжыр.

Владимир ГРИНЮК,
ПМА-ның корр.

Токио.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

● БОНН.

Сентябрьда Германияның Федеративтиг Республиказынга ажыл чоктарның саны 1 миллион 256 мун кижи болган. Ол дугайын күш-ажыл айтырыгларының талазы-биле Нюрнбергте Федералдыг эргелел дыңнаткан. Мынчанган, чурттуң ажыл кылып шыдавр шинектиг чонунуң 5,4 хуузу кижинин кол эргелерниң бирээзинден — ажылдаар эргезинден амгы үеде казыттырган. Ажыл төлевириниге дыка улуг чидириглерлиг «кызырган график ёзугаар» ажылдаар кылдыр албадаттырган кижилерниң санынга эрткен айда 101 мун кижи немешкен. Чуртта «барын-ла ажыл чоктар» ам 286 мун кижи кылдыр санадып турар.

● САН-ФРАНЦИСКО

Үлетпүр фирмаларының болгаш коммерциг будүүлгелериниң хоозураашкыныының саны сөөлгү 13 чыл дургузунда АКШ-та тергиин бедик дээн деңнелде четкен. Америк банкирлер эвилелдежилгезиниң Сан-Франциского болган съездизинге «Кеникл Бэнктиң» улуг оралакчы президентизи Р. Гриммигтиң дыңнаткаңын ёзугаар алырга, ол сан 1979 чылдыыга деңнээрге эрткен чылын 55 хуу улгаткан. 11.742 фирма хоозурап калган, олардың өрези киитизи-биле 4,6 милиард доллар болган.

АКШ-та хоозураашкынар санының өзүлдези америк экономиканың конюнтурлуг байдалы канчаар дорайтап турарын-даа, боттары-биле кагжын ыыдаван компанияларны хоозуралып, сырып турар улуг корпорацияларның улам-на күжениишкинниг шавар халдаашкынын-даа көргүзүп турар-дыр.

● ДЖАКАРТА

АКШ-тың болгаш Кыдаттың стратеггиг демнежилгези Мурнуу-Чөөн Азия күрүнелериниң айыыл чок болгаш хамаарышпас чоруун кыжаныышкын адаанга тургузуп турар. Ийи чурттуң шериг талазынга кады ажылдажылгазының калбарыышкынынга хамаарыштыр Индонезияның ПАБ дээр информация агентилелиниң ында тараткан тайылбырында ыыдыг түңнелди үндүрген.

Америк шлап-халдакчы боо-чепсекти кыдат аг-шеррига чедингир болдурбушаар, Ак бажың бодунуң кедергей тергиндексирек политиказын боттандырып алырда шак ол боо-чепсээбиле Пекинге дуза чедириксеп турар-дыр деп, агенство чери демдеглээн. Америк администрациязыл ажылдакчылары ол шинтпирни оларның чепсеглеп турары Кыдат Мурнуу-Чөөн Азияның айыыл чок турарынга «эки магадылаа» болур дээр аянныг кылдыр бадыткап турар.

(СЭТА).

КАБУЛ

Афганистанның иштики херектеринге АКШ-тың империализмниң, кыдат гегемонизмниң, Пакистанның шериг эрге-чагыргазының болгаш Садаттың дерзин холгаарлаашкынның АДРниң Национал ада-чурт фронтузуу шинтпирлиг буруу шаап турар. Ол дугайын Национал ада-чурт фронтузунуң күүсекчи комитединиң Кабулда парлаан медеглелинде чугаалаан.

Афганистанга хамаарышкан байдалды АДР-ниң иштики херектеринге холгаарлаашкынның бүгү-ле хевирлерин бүрүн сокладырынга үндезилээш таарыштыр шинтпирлээринин дугайында АДР-ниң чазаанның бо чылдың август 24-теги медеглелинде тайылбырлаттынган эгелекчи саналдарны деткээн чорук документиде илергейлеттинген. Демократтыг, хостуг болгаш хамаарышпас Афганистанның чонун база революциязын камгалаарының херээнге улам-на сырый каттыжарынче организацияның бүгү кежигүннерин, бүгү афганнарны, бүгү депшилгелиг кижи төрелгетенни Национал ада-чурт фронтузунуң күүсекчи комитедэ кыйгырган.

НАЙЫРАЛДЫҢ ОРУУ-БИЛЕ

Бистиң Тыва АССР-деп 30 кижи составтыг туристерни профоблчөвүлелдиң шугуму-биле Моолче аътканган. Иркутскиниң тоогу музейин улуг сонуургал-биле танышып көрдүвүс, Моолга революция-ны өскүдери-биле Моол улустуң баштыны Дамдийин Сухэ-Баторнуң оон аътынаң чорутканын тайылбырлады. Амгы Моолдуң «Үнэн» деп солунунуң баштайгы номери база Иркутск хоорайга парлаттынганын билип алдывыс. МАРН Төп Комитединиң бирги секретары, Улустуң Улуг Хуралының Президиумунуң Даргазы Ю. Цеденбал Иркутск университединиң ажыкчын факультединиң база улаштыр улуг ажыл-агый институдун дооскан болду. Бо хоорайда дээди сургууль черинде хөй санныг моол сурттуулдар өөренип турарлар.

Селенга аймактың төвү Сухэ-Батор хоорайга доктаагаш, оон садыгларынга, чемненир черлеринге сонуурган киргиледивис. Оон улаштыр чорутканы. Дархан хоорайлаш Улан-Баторга чеде бердивис. Ол-ла дораан бистерге «Моол Арат Республиканың дугайында» лекцияны номчуп таныштырды. Лекцияга ССРЭ-деп. Болгаяндан, Польша, ГДР болгаш даштыкы чурттардан келгилээн туристер база олурушкан. Моол Арат Республика тозан ажыг чурттар-биле харылзажып турар.

Моолдуң чуртунда эртемниң хөгжүлдезини болгаш улус өөредилгезиниң сайзыраанын сонуургадывыс. 1921 чылда Улан-Баторга кара чангыс школа, 40 өөреникчи, ийи башкы турган болза, амгы Моолда университетте, өскедаа дээди, тускай ортумак өөредилге болгаш ниити билиг школаларында 100 муң хире оолдар, кыстар өөренип турарлар. Үжен ажыг салбырларлыг эртем-шинчилел институттарлыг МАР-ның Эртемнер Академиязы ажылдап турар.

Улан-Баторга ийи хонганывыста Мурнуу Гобиже ужар чүве деп мындыг. Мурнуу-Гоби аймакта Елып-ам деп турбазага баарывыс ол. Аңаа ужуп чеде бээривиске, хөй-ле улус бисти уткуп алды. Каш бажыңнар чанында туристер чурттаар ак-ак өглер-ле хөй. Ол өглерге 3—3,4—4 кылдыр турумчун алдывыс. Даштыкыдан келген туристерни хүлээп ап турар бо өглерни кончуг чараш кылдыр дерип шимээн болду. Эжиктери ийи каът, өгүңү иштинге кире бээрге, ийи баганалыг, оларны алдыннап каастаан, утулзалап каан.

Мурнуу-Гоби дээрге чартык кезии кижи чурттавайн турар зоң элезининг хову зоназы чер болду. Ынчалза-даа бо аймакта 15 сумулар бактаагаш; чурттакчы чону кончуг тарамык. Кайнаар-даа көөрге, карак четпес калбак хову. Чүгле барыын талазында талыгырда дүдүскек аразында көк-көк даглар көстүп турар. Ол болза Дзун-Сайханның бедик сыны азы Гоби-Алтайның барыын Моолдан шөйлүн чоруткаш мурнуу Моолда кээп төнген ужу болду. Мурнуу-Гобиниң ховуларындан, амгы үениң археологтары, чырык өртемчейге 65 миллион чылдар мурнунда турган аажок улуг селескединозаврлар деп амытаннарның сөөктерин, чуургаларын болгаш ол үениң черепахаларының сөөктерин тыпкылаан дээрзин билип алдывыс. Ол динозаврлар ол үеде он-он тоона деңнелиг турган дээрзин эртемденнер тодаратқан. Сөөлгү он чылдарда моол болгаш совет палеонтолог эртемденнер кады ажылдап турган, хөй санныг бурунгу үениң сонстаарларын болгаш рак дүрзүлүглерни өөренип көрүп тодаратканнар. Ол ышкаш делегейде динозаврларның 12 хевирлериниң 8-зин моолдун девискээрлеринден тыпкан бооп турары солун болду.

Гобиниң үнүжү каяк-халыынга бижыг туруштут, анмең, азыраан мал чиринге кончуг хоолулуг деп турар. Мал чеминиң дүжүткүрү ортумаа-биле бир гектардан 2—3 центнер хире. Дириг амытаннары: адыг, черлик чылгы, черлик тевелер, чээренner, аргар-кошкар, те-чүүма, ирбиш, дилги, бөрү, маны, койгун, эшир, улар болгаш оондаа өске. 20 ажыг янзы-бүрү хевириниң ан-меңи бар. Оларны аңнаарын МАР-ның хоойлузун ёзугаар хорудаан. Чүгле даштыкыдан келген аңчылар лицензия садыл алгаш аңнап болурун чөпшээрээр дээрзин билип алдывыс.

Даартазында Дзун-Сайханның сыныңың кашпалыг даанда туристер барып доктаар онзагай турлаг бар, ону барып көөрү-биле автобустуг хаптывыс.

Дзун-Сайханның улуг арт кырынга үнүп келдивис. Ол чангыс-даа улуг ыяш көзүлбес сын болду. Чүгле сөөскен. балдырган, чадаг үнүштер үнген, чечек-чимис бичии-бичии тавайыс. Байгы-ла элбек үнген чүвези— артыш. Ол черниң артыжының дазылының чоону кончуг. Оон ыңай үр болбайн бир-ле кашпал бажында улуг ак өтке келдивис. Оон ыңай чадаг ол кашпалды куду бадыптывыс. Ол-ла дораан база-ла ол-бо хаяларда те, чуңмаларның оттап, бисти сонуургаан чүве-дер кайгап тургулаарын көрдүвүс. Дүштеки чемин автобузувуска келгеш, арыг агаарга чемнендивис. Моол поварларның үениң Галина Даржайга удуртқан тыва болүктүң туристериниң тыпсырын чарлаптарга, көрүкчүлер чиртилеринг адыш часкап турдулар. Араптан Тыкының сыгыт, хөөмейин, Д. Ондарның каргыраа, борбан. дүрген чугаа болгаш якут демир-хомуска якут, тыва аялгаларын аажок сонуургаан.

Эң сонуурганчыг, көрүксенчиг, барыксанчыг байырлал Моолдуң Улусчу революциязының 60 чылынга тураскаатқан чыскаалын көөр аас-кежиктиг болган бис. Ю. Цеденбал баштаан Моолдуң чазаамың удуртукчулары, Совет чазактың төлээлери индир кырынга үнүп келген. Ол хүн Моолга кайгамчык улуг байырлалдың каас-коя шиметтинген туктарын, портреттерин, лозуңнарын, плакаттарны холда туткан чыскаалганнар индир мурнуу-биле үзүк чок уралап, диңмиттиг эртип турдулар. Ол-ла хүн дүүн соонда моөелер хүрежин көөрү-биле төп стадионга бардывыс. Аңаа 512 моөелерни хүрештирип эгеледи. Ол хүн доозулбаан, а даартазында доозулду. Баянмонх деп моөе шүүлдү. Аңаа Дайын-Амырга деп шола тывысты. Церентокдох дээр аныяк оол үжүүрлештир. Аът чарыкы база болган. Бо улуг байырлалды сонуургап көргеш, Уран-Батордан ээп чанып келдивис.

О. ДАРЫМА,
туристер бөлүүнүң киржикчизи.

«Сайзанакта»

БЕШ ШЫНАА ХООРАЙЫ — МЕРАНОДА

«Октябрь 30 чылы» совхозтуң Булуң-Терек сүт-бараан фермазында эрткен чылын «Сайзанак» уруглар садигин ажыглага киирген. Ында 20 хире уруглар өөрүшкү-мацнайлыг өзүп доругуп турар. Чаш Чарык-ооловна Монгуштуң удурткан коллективи чаштарга таарымчалыг байдалды тургузуп келген. Уруглар селүүстээр шөлдү чагайжыткан. Аңаа ойнаар бажынчыгаштар, мөөгүжүгештер болгаш өскедаа таарымчалыг ойнаарактарны немей тудары негеттинип турар.

Кижизидикчилер Тевек Ондар. Дарый Сат. аштакчы Кызыл Монгуш оларның ажылы макталдыг. Бо өөредилге чылында дөрт уругну школаже үдээн. Кижизидикчилер көрдүнген план ёзугаар чаштарны өөредип, кижизидип турар.

Ш. МОНГУШ.
Чөөн-Хемчик район.

МЕРАНО. (СЭТА-ның тускай корр. В. Бабкин). Трипольдуң чурумалдыг ол курорт хоорайынга чаа солун түүлдерни делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазы немей киирген. Ол маргылдааны көөр дээш хөй туристер ында тускай чедип келген. Курортта дыштанып турар кижилер хоорайның улуг эвес парыгынга кежээ база кээп турар. «Курцентрум» деп спорт бажыңының өрээлдериниң бирээзинде маргылдаа болуп турар. Чамдык кижилер билеттерни садыл алган дораан-на ийиги каътта маргылдаа өрээлинче барып турар. Өскелери — бирги каътта телевидение мониторларын дамчыштыр маргылдааны көрүп орар. Шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазының парлалга төвү база тургустунган.

Маргылдааның парлалга төвүнде — 287 фоторепортерлар, журналистер — делегей солунпарылың, журналдарының, радиозуңуң болгаш телевидениниң корреспондентилери туруп турар. Маргылдаа хүнүнде азы соңгаарлаткан салыгны чедир ойнаар хүнде телеселиелер, телефоннар дамчыштыр чугаалажыышкынар шыда дикчиреп турар...

Меранода совет журналистер СЭТА-ның (Александр Рошаль болгаш бо материалдың автору), «Совет спорт» солунну (делегей гроссмейстери Лев Полугаевскийге), «64-ку шыдыраа хайгааралы» журналды делегей чемпиону чораан Михаил Таль) төлээлеп турар.

Телевидениниң болгаш радионуң Эң-би-си, Би-би-си деп эң улуг компанияларының корреспондентилери шыдыраанын делегей маргылдаазының дугайында медээлерни Мераноданг дамчыдып турар. Делегейниң хөй чурттарының эң улуг телеграф агентилелдери маргылдааның канчаар чоруп турарының дугайында база медээлерни соксаал чокка дамчыдып турар. Ол агентилелдер — СЭТА, ЮПИ, АП, Франс Пресс, Рейтер, ДПА, АНСА, АПА болгаш оон-даа өске...

Англияның «Таймс» болгаш «Гардиан», Барыын Германияның «Шпигель» болгаш «Штерн», Францияның «Фигаро», АКШ-тың «Спорт иллюстрейтед» болгаш «Чесс лайф» ышкаш делегейниң улуг солуннары база журналдары боттарының корреспондентилерин Мераноже чоруткан.

«Курцентрумда хөй кижилериң хөректеринде шынзылга хевирлиг демдектер бар. Хүндүлүг аалчыларга болгаш оргкомитеттиң кежигүннерине өкпең өөнүг шынзылгаларны тывыскан. Ындыг хевирлиг шынзылгаларны чемпионга хамаарышкан делегацилларга берген, а оон удурланыкчызының кижилериңе ажкек өөнүг шынзылгаларны тывыскан. Журналистер ногаан өөнүг шынзылгаларлыг.

Шыдыраанны сонуургавас кижилер бээри делегей маргылдаазын сонуургай бээр болган. Хоорайның бүгү девискээриндеп болгаш оок чоок кавызында черлерде маргылдаага тураскаатқан чуруктар, чарлалдар, плакаттар, транспарантылар, номнар бар. Делегей маргылдаазынга тураскаатқан янзы-бүрү өнүг чараш демдектерни хөй санныг кылдыр тараткан... Радио барааннарын садыглаар бир магазинниң делгелге өрээлинге эжингде телевизорлу тургускаш, ажылдадып каан — маргылдааның чоруп турарын ында көргүзүп турар.

Мурнуу Трипольдуң найысылалы турган Мерано 1300 чылда хоорай эргеэнн чедип алган. Ам оңу «Беш шынаанын» хоорайы деп адап турар. Мерано — беш шынаанын белдиринде турар.

Курорттуң дыштанылга сезону анаа чылдың марттан ноябрь айга чедир үргүлүүлээр. Ам Мерапода дыка чылыг, бүгү чер болганда чечектер, ногаан үнүштер чаптылган. Мераноның бойдузу кедергей байлак болгаш чараш чурумалдыг: пирамида хевирлиг теректер, Японнядан эккеп тарып олурткан пальма болгаш бамбук деп ыяштар, делегейниң хөй чурттарындан эккелген пештер, шивилер, чечектиг ыяштар бар... Курорт хоорайның девискээриниң базым бүрүзүнде сесерликтер, парктар, чечектер тараан шелдер бар.

Мерапонуң чурттакчыларының саны 30 муң хире кижи. Оларның хөй нуруузу алаа келген туристерни, дыштанган кижилерни хандырып турар. Октябрьда бээри туристериң, дыштанып келгеннериниң саны хоорай чурттакчыларының санындан ийи катап хөй — 60 ажыг муң чедип турар. Алчылларның ажылдарынга хөй санныг кафелерни, ресторанчарны, столовойларны, аалчылар бажыңнарын бараалгаткан.

Курорт хоорайның амыдыралында чугула черни спорт эзлеп турар. Акша дээш спорт, бахатыларга — спорт. Спорт шөлдери хоорайда эмгежок. Суг спортунуң черлерин Пассарио хемде дерээн. Суг спортунуң талазы-биле делегей маргылдаазы анаа 1971 чылда болган. Даг лыжаның спорту болгаш альпинизм — бедик даг. үеринниң спорту ында база дыка сайзыраан. Мерано далай деңнелинден 324 метр бедикте турар, а ону долгандыр даглар —далай деңнелинден 3000 метр бедээн...

Шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазы — ам хоорайның амыдыралының түрүш кезээ болуп турар. Маргылдаа эгелээр мурнунда бээн хоорай чагыргазының төлээлекчилериниң бирээзи мынча деп чугаалаан: «Шыдыраа талазы-биле делегей маргылдаазын бо курорт хоорайга эрттирери — Мераногa улуг алдар-дыр. Бо маргылдаа — бистиң курорт хоорайывыска кажан бир шагда болган эң чугула болгаш төөгүлүг болуушкунарның бирээзи-дир. Харын-даа бо маргылдаа Мераноның амыдыралында эң чугула болуушкун-дур деп бүрүн үндезин-биле медеглеп болур мен».

Школачыларның үлүг-хүүзу

Улуг-Хемниң Эйлиг-Хем сес чыл школазында күш-ажыл кижизидилгезин эки организастаан, өөреникчилер чайын хой чүүлдазынга, кыргылдазынга киржип, мал кадарарынга дузалажып турар. Хей-ниитиниң малын соок кыштың чыварынга алыспас дээш бо чайын олар кончуг ажыктыг ажылды кылганнар. Олар чеди-ле хүн иштинде безин 40 хире тонна будук-бүрүнү баглап белеткээнер. А дөртку класстың удуртукчузу, хоочун коммунист башкы Март-оол Кыргысович Дамдын ниитиниң малынга элбек чем-суурун белеткекшен өөреникчилеринге лекция, беседаны номчуп берип, оларның дыштанылгазын база солун кылдыр организастап тургаи. Өөреникчилер совхозтуң болгаш школаның директкияларындан шаңнал макталдарны алганнар.

Амгы үеде Эйлиг-Хем сес чыл школазының өөреникчилери хостуг шактарында малга база чем кылдыр ажыглаар дүшкен бүрү чыл белеткээр ажылче демнин-биле кирипкен. Ол ажылче өөреникчилерни организастаарынга база-ла хоочун башкы М. Дамдын идепкейлиг киржип турар. Ынчала-даа ол ниити хайгааралды холга алгаш, өөреникчилериниң боттарының аразындан бригадирлерни база томуйлап, бижыглаан. Ол чорук бичии уругларны харысалгалыг болгаш бот-башкарлыр чорукка чаңчыктырып турар. Ажылдаарынга эң идепкейлиг, үлегерлиг сагылга-чурумуг, эки өөредилгелиг эштерни бригадир кылдыр өөреникчилер боттары саналадып, соңгуп алганнар. Ол харысалгалыг болгаш хүндүлүг ажылчерек Сергей Эренчинге, Чойган Бичe-оолга, Шенне Борбак-оолга, Айлан Бавууга болгаш өске-даа эң идепкейлиг хей-ниитичи өөреникчилерге онаатқан.

С. САНДЮ.

ӨРТ ӨЖҮРҮКЧҮЛЕРИ — МАРГЫЛДААДА

Өртке удур дузалал спорттуң хевирлеринге республика маргылдаазы Ак-Довурак хоорайга болуп эрткен.

Маргылдааның киржикчилери — 13 команда көрдүнген үезинде стадионга дайынчы байдал-биле чыскаалышкан. Маргылдааның тугун эрткен 1980 чылда болган маргылдааның типлекчилери Таңды райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң өртке удур албанының командазы көдүрген. Дидимнериниң болгаш кашпагайларының маргылдаазы оон-биле эгелээн.

Маргылдааның негелделери хөй талалыг болгаш парын. Ол кижи бүрүзүнден күш-дамыр, профессионал белеткел талазы-биле бүгү талалыг белеткелди, бедик мергежилди негээр. Маргылдаа спортчу чидиг демиселге эрткен. Ийи хүн үргүлчүлээн маргылдааның түңнелии жюри үндүрген. 100 метр хемчээлдиг берге оруктуг черни эртерингe бирги, черни Ак-Довурак хоорайның командазының төлээзи О. Мурушкин алган. Ол-ла хевирге маргылдааның ийиги, үшкү черлерни база-ла ол командадан А. Буттуев биле В. Борисенко эзлээн.

Маргылдааның ийиги хевири — бедик чадаже кончуг дүрген үнерингe Кызыл хоорайның командазының төлээлери В. Жуйков, А. Кучерявый, Ф. Берестов олар тиилээн.

Үк маргылдааның киржикчилери маргылдааның бүгү хевирлеринге эки белеткелдиин көргүзүп, мергежил, күш талазы-биле шырак талазын көргүскен.

Маргылдааның түңнелиде республика маргылдаазының бирги черни инитң команда аайы-биле Ак-Довурак, ийигизии Кызыл хоорайларның, үшкү черни Таңды райкүүскомнуң иштики херектер килдизиниң өртке удур командазы түс-туста эзлээн.

К. АРТЕПОВ.

М. Чөодуңуң «Зэирниң тевии» деп ажылы.

ОКТЯБРЬ 13-ТЕН 15-КЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40— — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Тоол аалчылары». «Уран-шевер Марья». Уран-чечен фильм. 10.50 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 11.50— Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Кыргыс ССР-ниң тургустунганының оюнга уткуштур документалдыг телефильмнер программазы: «Майли-Сай чырык-чаагай хоорай», «Коъдан хой соондан», «Скульптор Садыков». 15.15 — Кыргыс ССР-ниң ыры болгаш танцының күүрүне ансамблиниң концерти. 15.45 — Испанияның национал байырлалынга уткуштур. Кинопрограмма. 16.35— Улустуң хөгжүм хереселдериниң күүседикчилериниң Сыктывкар хоорайга болган 2-ги Бүгү-россия конкурузунуң лауреады ойнаар. 17.00— Бут бомбүүнүң дугайында дончулал. 17.30— «Горизонт». Ленинградтан дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шийтирлерин— амыдыралга». Урентойда изиг чай. Партияның Новоуренгой хооркомунуң бирги секретары Е. Ф. Козлов дамчыдылгага киржир. 19.30 — «Тропининнер» деп фильм-шииниң баштайгы көргүзүү. Авторлары — И болгаш В. Ольшанскийлер. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Тропининнер» деп фильмшииниң уланчызы. Төнгенде— Бөгүн делегейде деп информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Рекордче бар чормен». Документалдыг фильм. 12.10 — «Шыдыраа школазы». Разрядниктер клазы. 12.40 — Совет күрүнениң үндезиннери болгаш эргелер. 8-ки класс. ССРЭ-нин экономиктиг системазы. 13.10 — «Мээң эргим Сашам». (А. Одоевскийге тураскаатқан). 14.05 — Гомер. «Одиссея». Бирги дамчыдылга. 15.05 — «Экран — башкыта». Зоология. 7-ги класс. Насекомнарның ажык-дүзээзы. 15.30 — Музыка. 7-ги класс. Людвиг ван Бетховен. 16.00— 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.30 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50— «Ындыг узун, узун оруктар». Уран-чечен телефильм.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удунар, уруглар!», «Садовод Петя». Мультфильм. 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.10 — «Сөөлгү гайтук». Уран-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.45 — «Шынчы өөнүктер». Мультфильм. 8.55 — «Тропининнер». И болгаш В. Ольшанскийлерниң фильмшизи. 11.50 — Телемедээлер. 11.55 — 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35— Таджик ССР-ниң тургустунганының оюнга уткуштур документалдыг телефильмнер программазы: «Мээң хоорайым», «Бистиң чаңгыс чер чурттуувус Лукницкий». 15.20 — Таджик телевидение болгаш радионуң улустуң хөгжүм хереселдериниң ансамблиниң концерти. 15.45 — «Хөглүг старттар». 16.30 — Йемен Улус Демократтыг Республиканың национал байырлалы — Революция хүнүнге уткуштур. Кинопрограмма. 17.15 — «Улус чогаадылгазы». Теледопчулал. 18.00 — «БАМ-ны тудуп турар бис».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Кызыл болгаш кызылчылар». 19.30 — Телемедээлер (орус дылга). 19.40— «Областтың XXII комсомол конференциязынга уткуштур». ВЛКСМ обкомунуң секретары З. Ш. Ондарның чугаазы. 19.50 — Чарлалдар, реклама-лар.

МОСКВАДАН

19.55 — «Кара үш булуңчук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Литературулуг салгал». «Ясная Поляна». 1-ги фильм. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40—23.10 — Орус композиторларның романстарын РСФСР-ниң улустуң артизи З. Долуханова күүседир.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чер иштиниң чылыынче». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.15 —«Ада-иелер, сиилерге». Хөй-ниитиниң байлаан хумагалап билиринге уруглarны кижизидеп. 12.45 —Ниити биология. 9-ку класс Үнүш азы дириг амытаннар амыдыралының ниити байдалы болгаш хевирлери. 13.15 —А. С. Грибоедов. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 14.05— «Беш чыл — мээң чалыы пазыным». 2-ги дамчыдылга. 14.50 — Гомер. «Одиссея». 2-ги дамчыдылга. 15.45 —«Көдээниң пехлаванныары». Документалдыг телефильм. 16.00— 17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Инелик биле кымыскаяк». 17.40 — «Цирккe канчап ынакшывайын барып болурул». Телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Совет ыры». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртемниң амыдыралы». («Орбита-3»). 19.30 — Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозуңуң электри-музыкалыг хереселдериниң ансамблиниң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Мешериниң удуртулгазы-биле концерти («Орбита-3»). 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Эх, сеин-даа, Тишка, Тишка» Мультфильм. 20.15 —«Правда» солуннуң политиктиг хайгааракчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга беседазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кара Кийикче орук». Уран-чечен телефильм. 23.00 — 01.00 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Харыылаңар, горнистер!» 9.35 — «Шуптузуң билип алыксал тур мен». Киножурнал. 9.45 — «Кара үш-булуң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.50 — «Кино аяччоруктарның клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сеикевич чорудар. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Молдав ССР-ниң тургустунганының оюнга уткуштур документалдыг фильмнер программазы: «Бистиң секретарь», «Викторияның чазы». 15.15 — «ПТУ-да түү үүреге база канчаар өөредип турарыл». «Оттуг профессиялар школазы». Металлурггуң профессиязының дугайында. 15.45 — «Буджактың аялгалары». Концерт. Кишиневтан дамчыдылга. 16.15— «Хоойлуну билир сеи бе?». 16.45 — «Миллионнарның ленинчи университеди». Экономиканы интенсификастаары. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Б. Г. Бунин дамчыдылганы чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — Телемедээлер (орус дылга)

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Хоочунар олдургаа».

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55 — «Кара үш булуң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Литературулуг салгал» «Ясная Поляна». 2-ги фильм. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 23.15 — Төп Телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозуңуң орус улустуң хөгжүм хереселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. Дирижер — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасов.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«Каманың дең хаяалары». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — В. Брюсовтуң лириказы. 12.40 — Физика. 9-ку класс. Чылыг шимеджикчилери. (Хөделир принциптери болгаш ААК) 13.05 —Л. Кэссиль. Проза арыннарындан. 13.50 — Школа болгаш чогаадыкчы чорук. 14.20 — «Мээң салымным». 2-ги серия. Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.45 — «Балхаш». Документалдыг телефильм. 16.00—18.15—Чапсар. 18.15—«Чурук санында— хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Тываның экраннарында». 19.00 — «Хоойлу болгаш хүлээлге».

МОСКВАДАН

19.25 — «Кадыда—ийиралдыг өг-бүдеи». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хүнүгештиң канчаар оттургаңы». 20.15—«Чер иштиниң чылыынче», 20.30 — «Дем каттыштырылгазы» Тележурнал. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Олеся». Уран-чечен фильм. 23.00—01.00 — Бут бомбүүнге ССРЭ чемпионады. «Торпедо»—«Динамо», «Торпедо» стадионнан дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 3-5 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ОКТЯБРЬ 13-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү катап дезинишкин» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Инкилерниң чидирген алдыны» 9.30, 11.10, 13.00, 15.00, **«Ынакпыл дугайында үш удаа»** 17.10, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.10 шактарда.

«ВОСТОК»: «Доктаар чер» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан шактарда.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Күрүненің Кызылда педагогика институдунуң белеткел салбыры 1981—82 өөредилге чылында дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап тур. Аңаа физика-математика, филология болгаш эге класстар факультеттеринге кирерлерни белеткээр. Белеткел салбырынга үлетпүр будурүлгелерге, тудугларга, совхозтарга, транспорт болгаш харылзаа будурүлгелеринге, хереглел кооперациязынга бир чылдан эвээш авес үе иштинде ажылчын болуп ажылдап турганнарны хүлээп алыр. Оон аңгыда Совет Армиязының хүрээленинден хажык ССР-ниң тургустунган оюнга уткуштур документалдыг телефильмнер программазы, «Мээң хоорайым», «Бистиң чаңгыс чер чурттуувус Лукницкий». 15.20 — Таджик телевидение болгаш радионуң улустуң хөгжүм хереселдериниң ансамблиниң концерти. 15.45 — «Хөглүг старттар». 16.30 — Йемен Улус Демократтыг Республиканың национал байырлалы — Революция хүнүнге уткуштур. Кинопрограмма. 17.15 — «Улус чогаадылгазы». Теледопчулал. 18.00 — «БАМ-ны тудуп турар бис».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Кызыл болгаш кызылчылар». 19.30 — Телемедээлер (орус дылга). 19.40— «Областтың XXII комсомол конференциязынга уткуштур». ВЛКСМ обкомунуң секретары З. Ш. Ондарның чугаазы. 19.50 — Чарлалдар, реклама-лар.

МОСКВАДАН

19.55 — «Кара үш булуңчук». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Литературулуг салгал». «Ясная Поляна». 1-ги фильм. 22.25 — Бөгүн делегейде. 22.40—23.10 — Орус композиторларның романстарын РСФСР-ниң улустуң артизи З. Долуханова күүседир.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Чер иштиниң чылыынче». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.15 —«Ада-иелер, сиилерге». Хөй-ниитиниң байлаан хумагалап билиринге уруглarны кижизидеп. 12.45 —Ниити биология. 9-ку класс Үнүш азы дириг амытаннар амыдыралының ниити байдалы болгаш хевирлери. 13.15 —А. С. Грибоедов. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 14.05— «Беш чыл — мээң чалыы пазыным». 2-ги дамчыдылга. 14.50 — Гомер. «Одиссея». 2-ги дамчыдылга. 15.45 —«Көдээниң пехлаванныары». Документалдыг телефильм. 16.00— 17.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

17.30—«Инелик биле кымыскаяк». 17.40 — «Цирккe канчап ынакшывайын барып болурул». Телефильм. 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — «Совет ыры». Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртемниң амыдыралы». («Орбита-3»). 19.30 — Төп телевидениниң болгаш Бүгү-эвилел радиозуңуң электри-музыкалыг хереселдериниң ансамблиниң РСФСР-ниң алдарлыг артизи В. Мешериниң удуртулгазы-биле концерти («Орбита-3»). 20.00—«Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Эх, сеин-даа, Тишка, Тишка» Мультфильм. 20.15 —«Правда» солуннуң политиктиг хайгааракчызы Ю. А. Жуковтуң делегей темазынга беседазы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кара Кийикче орук». Уран-чечен телефильм. 23.00 — 01.00 —Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА—«Спартак». В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

1. Институттуң ректорунуң адынга билдириишкин.

2. Ортумак эртеминиң дугайында документ (бодун).

3. Күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

4. 3×4 см. хемчээлдиг, бөрт чонка тырттырган 6 фото-чурук.

5. 286 майык ёзугаар эмчи шынзылгазы.

6. Ажылдап турар черинден (азы шериг кезээнден) чорутқан бижик болгаш характеристика.

Өөренир хуусаазы — 7 ай. Бүгү-ле дыңнакчыларны айда 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар, чурттаар чери чок кижилерге общежитие бээр.

ДОКУМЕНТИЛЕРНИ ДАРААЗЫНДА АДРЕСЧЕ ЧОРУДАР: 667000, Тыва АССР, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, белетнел салбыры.

Кирерлер-биле беседалажышкын ноябрь 23-те болур.

Редакциянның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуу кылдыстерининг 2-37-13, пропаганда килдизиниң 2-31-75, культура килдизиниң 2-23-54, көдээ ажыл-агый килдизиниң 2-21-47, үлетпүр килдизиниң 2-31-75, чагаа килдизиниң 2-41-27 информация килдизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2166

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографизы (Кызыл. Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—00908

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 238 (11736) | 1981 чылдың октябрь 14, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Көдээ ажыл-агыйның ажыл-ишчилери! Мал ажылының чем-суур баазазын быжыглаңар!

Эътти, сүттү, чуургаңы, дүктү болгаш өскедаа продукция бүдүрерин база күрүнеге садарын көвүдединер!

Мал ажылы —шалыпчы фронт!

(СЭКП ТК-ниң Быйгыргыларындан).

ДАЙЫН ХООЧУННАРЫНЫҢ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Дайын хоочуннарының бешки Бүгү-эвилел конференциязы октябрь 12-де Москвага. Эвилелдер бажыңының Колониалыг залынга ажыттынган.

Президиумда — СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ССРЭ-нин Дээди Совединиң Эвилел Совединиң даргазы А. П. Шитиков, Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң Кол политиктиг эргелелиниң начальнигы армия генералы А. А. Епишев, сураглыг шериг начальниктер, хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынындан хоочуннары, партия, совет болгаш хөй-ниитң организацияларының төлөөлекчилери. Залда дайын хоочуннары — эвилелдешкен болгаш автономнуг республикаларның, крайларның болгаш областарның төлөөлекчилери, 36 чурттардан келген даштыкы аалчылар.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев чыылганнарга чүве чугаалаан. Оон чугаалааны:

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партизының Төп Комитедиң дайын хоочуннарының бешки Бүгү-эвилел конференциязының делегаттары, силерге, байыр чедиргеи состерни болгаш кадыкшылды база силерниң ажыл-чорудулгаңарга чедишкиннериңер болурунарны күзээнин дамчыдып тур. Алдаралыг Совет Армиязының хүрөөлекиниге оон баштайгы болгаш сөөлгү хүнеринге чедир беден эвес оруун эрткен СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Леонид Ильич Брежнев силерге эң-не эки чүүлдерни күзээнин дамчыдып турар. Ол байырны Ада-чурттуң Улуг дайынының шаандакы фронтучуларынга, партизаннарынга, чажыт ажылдакчыларынга дайзын-биле олуумуг сегиржип алышкынга Социалистиг Төрөөн чурттуң хосталгазын болгаш хамаарышпас чоруун камгалаан, кижи төрелгетенни фашистиг кулданыышкынның кыжаныышкыныпдан хостаан бүгү кижилери чорудуп турар-дыр.

Б. Н. Пономарев Совет Эвилединиң Коммунистиг партизының Төп Комитединиң конференция киржикчилеринге байырлыг чагаазын номчуурга, ону чыылганнар үргүлчүлдиг, дюмиттиг адыш часкаашкыны-биле уткаанар.

Дайын хоочуннарының совет комитединиң даргазы армия генералы П. И. Батов отчёт илеткел кылган.

(СЭТА).

АЭРОФЛОТТУҢ ЧАА ОРУУ

МОСКВА. (СЭТА-ның корр.). ИЛ-86 деп самолёт чурттар аразының база бир оруун ажыктан. Ол 350 олуттуг лайпер октябрь 12-де Москва-Прага аразының маршрудунга баштайгы ужудуушкунну кылган. Агаарның эң улуг ол самолёду 1800 километр хемчээлди ийи чартык шак иштинде ужуп эрткен.

ИЛ-86-нын доктаамал пассажирлер дажыглаары Москва-Берлин аразынга үш ай мурнунда эгелээн. Ол үеним иштинде самолёт 14 мун хире пассажирлерни, 50 тонна хире почтавы болгаш чүүктерни чедирген. «Сезеп алды» Брюссельче, Гамбургче ужудуушкунну кылган.

Прагаже ужудуушкун Аэрофлоттуң ажылдакчыларынга база тураскаалдыг. Үзэрби бөш чыл мурнунда, 1956 чылдың октябрь 12-де, Москва-Прага аразынга ужудуушкунчо делегейде эң баштайгы реактивтиг пассажир лайнери ТУ-104 ужуп үнген. Чурттар аразының ужар чүүл оруктарынга реактивтиг ужар чүүлдүн үе-чадазы оон эгелээн.

Дээрже ИЛ-68-тер, ЯК-42-лер — оңгу бөш чылда турускан чаа салгалдың лайнерлери кодурлуп үнүп турар.

КҮҮСЕЛДЕНИҢ ХЫНАЛДАЗЫ

Ленинчи принциптерни удуртулга болдургаш, партийжи организакчы ажылдың эң чугула кезээ күүселдениң контролюн болгаш хыналдазын сайзыраңгайжыдарынче бистиң партиявыс доктаамал кичээнгейни салып келген. СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге зш Л. И. Брежнев мынча дээн: «Удуртулганың уран аргазы дээрге кандыг-бир айтырыгның талазы-биле чүгле директивтиг айтыышкыннар үндүрери, ону тарадыры эвес деп бөдүүн билиишкинни чамдык кижилерниң ам-даа шиңгээдип албааны харааданчыг. Шиитпирни хүлээп алгаш, айыттынган хуусаазында ону ыяап-ла күүсеткен турарын чедип алыр херек. Контрольду күштелдирери чогум-на маңаа дузалаар апаар. Ол контроль үстүнден болгаш адаандан харыугда, доктаамал болгаш оперативтиг боттанган турар ужуруг».

Бистиң республиканың партия организациялары шиитпирлер күүселдезинче доктаамал кичээнгейни күштелдирип турар. Олар ол чугула ажыл-херекти организастаарда ону масалыг, дээштиг болгаш калбак нептерелдиг кылдыр чорудар дугайында ленинчи принципти удуртулга болдуруп турар. Партия комитеттери болгаш эге организациялары партияның болгаш чазактың директиваларының, шиитпирлериниң болгаш планныг даалгаларның күүселдезининиң талазыбиле ону шуут харыылаар ужуруг коммунистерниң, удуртукчуларның база специалистериниң дыңнадыгларын доктаамал ап, бо талазы-биле чер-черде байдалды удаа-дараа сайгарып көрүп турар апарган.

СЭКП Кызыл хооркомунда, Чөөн-Хемчик, Бий-Хем, Мөңгүн-Тайга болгаш өске-даа райкомнарында үстүкү партийжи органнарның болгаш боттарының шиитпирлериниң күүселдезин хынаар талазы-биле ажылга тодаргай системаны ажылдап кылган болгаш оларны контрольдаарының тускай картотекаларын тургускан. Контрольга алдынган доктаалдарны боттандырарынга холбашкан тодаргай планнарны кылгаш, оон күүселдезин канчаар организастап турарының дугайында партия, совет болгаш ажыл-агый органнарының база ону харыылаар ужуруг эштерниң дыңнадыгларын алыры, күүсеттинген доктаалдарны бюро хуралдарының шиитпири-биле контрольдап ушта бижиири чаңчыл апарган.

Чижээ, СЭКП Бий-Хем райкому бюро хуралдарынга үстүкү партийжи органнарның болгаш боттарының шиитпирлерин канчаар күүседип турарының дугайында «Өвэк» совхозта партком база «Хадың» совхозта партбюро секретарьларының отчёттарын алган болгаш бо талазы-биле өске-даа айтырыгларны доктаамал дыңнап турар. Пленумнарга, партактив хуралдарынга коммунистерниң шүгүмчүлелдерин болгаш саналдарын райком үчётка алган болгаш оларны боттандырарының хемчегларин ап келген.

Күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын «Барлык», «Кызыл тараачын» совхозтарның парткомнары, Кызылдың аэропортунда, № 1 АТБ-де, Ак-Довуракты энергоцегинде болгаш өске-даа черлерде партия эге организациялары багай эвес тургускан. Оң чорук планныг даалгаларны күүседиринге дээштиг салдарны чедирип турар, партийжи организакчы база политиктиг ажылдың деңнелин бедидеринге, шиитпирлер күүселдези дээш бүгү звеноларның кадрларының, коммунистерниң харыысалгазын бедидеринге улуг ужур-дузалыг бооп турар.

Ындыг болза-даа күүселдениң хыналдазының болгаш контролюнуң байдалы чамдык партия организацияларында чугуур деңнелде тургустунмаан болгаш «СЭКП-ниң XXVI съездизининиң шиитпирлеринге дүүштүр күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын улам ыңай сайзыраңгайжыдар дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалының негелделерин ам-даа долу хемчээл-биле харыылавайн турар. Чижээ, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинатта партком (секретары В. Х. Суге-Маадыр) хөй-хөй шиитпирлерни хүлээп ап турза-даа, оон күүселдезин организастаарынче кичээнгей салбайн келген. Коммунистерниң эртикен чылгы отчёт-соңгулдалыг хуралынга шүгүмчүлелдиг саналдарын боттандырары-биле ажылдап кылган хемчеглер саазын кырында арткан, оон күүселдезин контрольга албаан.

Оон аңгыда Кызылда № 81 тудуг эргелелинде, «Шеңпээр» совхозта болгаш өске-даа чамдык коллективтерде партия организацияларында бо чугула ажыл-херектиң деңнели чавыс, а чамдык таварылгада хыналданың байдалы ында-хаая болуп, четпестерни чүгле даңзылаарынга өйлежип турар. Ылаңгыя үстүнде адаанывыс тудуг эргелелинде күүселдениң контролюнуң кандыг-даа системазы чок.

Партийжи организакчы ажылдың эң чугула чардынмас кезээ — күүселдени контрольдаарын болгаш хынаарын күштелдиреринiң, оларның хевирлерин болгаш аргаларын улам ыңай сайзыраңгайжыдарының эргежок чугулазынче СЭКП-ниң XXVI съездизинге база бо айтырыгларның талазы-биле СЭКП ТК-ның доктаалында база катап аажок улуг кичээнгейни салган. Амгы үеде партияның бүгү райкомнарында контрольду чорудар учёдуның тускай картотеказын тургускан, оларга шиитпирлерниң утка-шынарын, ону күүседир хуусаазын болгаш харыылаар кижилерниң аттарын айтып турар. Маңаа кол чүүл партия аппарадының ажылдакчылары ол картотеканы үргүлчү хынап көрүп, шиитпирлерде айыттынган чүүлдерни чогуур хуусаазында чедип алыры болур.

Бо чугула ажыл-херектиң деңнелин партия эге организацияларынга бүгү талалыг бедидери онза ужур-дузалыг чүве төлээде, шыңгыы негелделиг, ажыл-херемчи чоруктуң байдалы, шүгүмчүлелди болгаш бот-шүгүмчүлелди калбартырының, четпестерге эптеш чок болурунуң байдалы оларга тургустунган турар ужуруг. Амгы үеде парторганизацияларда эртип турар отчёт-соңгулдалыг хуралдарга бо чугула айтырыгже база улуг кичээнгейни салыры эргежок чугула.

Партияның болгаш чазактың директиваларының база боттарының шиитпирлериниң канчаар күүсеттинип турарының дугайында отчёттарны, информацияларны пленумнарга, парткомнарга болгаш коммунистерниң хуралдарынга доктаамал ап турар херек. Ол чоруи бүгү категорияның удуртукчу кадрларының харыысалгазын, инициативазын бедидеринге, чогаадыкчы эгелээшкиннерни база шүгүмчүлелдерни, саналдарны идепкейлиг деткиринге дээштиг салдарны чедирер.

СЭКП-ниң XXVI съездизининиң шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың даалгаларын боттандырар талазы-биле республиканың партип организацияларының мурнунда нарын болгаш улуг сорулгалар салдынып турар. Күүселдениң контролюн бүгү хемчээлдерге доктаамал чорудуп тургаш, оларны чедишкиннииг боттандырарын чедип алырын хандырары парторганизация бүрүзүнүң бир эң чугула сорулгазы болур.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

КОЛ АЙТЫРЫГ—СӨӨРТҮЛГЕ БОЛГАШ КАДАГАЛАЛ

Мал чемин белеткээр талазы-биле октябрьның бирги он хонуунда районнар аразында калбарган социалистиг чарыштың түңнелин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Октябрьның бирги он хонуунда Тожу, Тес-Хем, Бай-Тайга болгаш Бии-Хем районнарның ажыл-агыйлары бо айның бирги он хонуунда мал чеминиң белеткелиниң элээп органиластыг чорутkан дээрэни СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң доктаалында айыткан. Үк районнарның ажыл-агыйлары мал чеминиң белеткелиниң озулдезин 10 хуу чедиргеннер.

Оон-биле чергелештир дыка хөй районнарда болгаш ажыл-агыйларда мал чеминиң белеткелиниң темпизи куду болуп артышаан. Эрээн районнуң ажыл-агыйлары он хонукта мал чеминиң озулдезин чүгле 0,1 хуу, Таңды — 0,9 хуу, Улуг-Хем — 1,0 хуу, Овүр- — 1,2 хуу, Чөөн-Хемчик — 1,6 хуу чедирген.

Хөй-хөй районнарда дүшкен бүрүдерни чыыр, ону чогуур деңнелге хүлээп алыр, болбаазырадып кылыр болгаш кадагалаар талазы-бне ажылдар дыка багай. Чамдык черлерде мал чемин кадагалаар черлерже болгаш кыштагларже сөөртүрү дыка даамай, оон-биле чергелештир ону кадагалаарында база ажыглаарында көскү четпестер бар болуп турар.

СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел база ВЛКСМ обкому октябрьның баштайгы он хонуунда социалистиг чарыштың тивелекчилериниге дараазында районнарны санаан:

— мурнуу зонадан — ТЕС-ХЕМ район;

— барыын зонадан — БАЙ-ТАЙГА район;

— төп зонадан — ТОЖУ район.

Тес-Хем, Бай-Тайга болгаш Тожу районнарга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң база ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл туктарын болгаш 200—200 рубль түңнүг акша шаңналын тыпсыр.

Малга чемни немей белеткээр, ону чогуур ей-шаанда сөөртүп алыр болгаш хумагалыг ажыглаар талазы-биле масса-политиктиг ажылды көдээ ишчилерниң, хоорайларның болгаш чурттакчылыг черлериниң ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының ортузунга калбартырын, школачыларны болгаш сургуулдарны ол ажылче мобилизастаарын СЭКП Кызыл хооркомунга, райкомнарга, хоорайкүскомнарга, районнарның профэвилелдер чөвүлелдеринге, ВЛКСМ райкомнарынга, партия, профэвилел болгаш комсомол организациялыраынга, ажыл-агыйларның удуртукчуларынга болгаш специалистеринге ук доктаалда дааскан.

Республика типографиязының хоочун ажылчыннарының бирээзи Мария Тимофеевна Барабанова хууда бүдүрүлге планнарын доктаамал ажыр күүседиринден аңгыда, кады ажылдап турары өөрүнүң дузалакчызы, аныяктарның дагдыныкчызы, идепкейлиг хөй-ниитичи. Оон өөреткени хөй-хөй аныяктар типографияда мергежилдиг ажылчыннар апарган.

ЧУРУКТА: М. Т. Барабанова мергежилге өөреткени аныяк ажылчын Р. Анай-оол-биле.

О. ОХЕМЧИКТИҢ фотозу.

ПЛАНЫН АЖЫР КҮҮСЕТКЕН

«Улуг-Хая» совхозтуң ажылчылары он бирги беш чылдың бирги чылының тос айларының күрүнеге сүт садар планын 107,5 хуу күүсеткеш, планын 105,8 хуу күүсеткен. Ылаңгыя Алдыы-Шынаа сүт-бараан фермазы сүт садар планын 107,5 хуу күүсеткеш, социалистиг чарыштың тивелекчизи болган. Коммунист, хоочун ишчи С. Х. Хирлишпенге удурткан бо коллектив тос айларның дургузунда чедип алган күш-ажылчы чедишкиннерин улам быжыглаар, ажылдың шынарын, ажыктыын бедидер сорулгалыг ажылдан турар. Саяна Серөө, Дадар Хуурак, Үйнүк-Кара Маспык-оол болган оске-даа саанчыларның ажылы макталдыг.

Л. НАЧЫН-ООЛ, Улуг-Хем район.

ТЫВА—ХАКАСИЯ

Тыва АССР биле Хакас автономнуг областың аразынга социалистиг чарыштың 1981 чылдың 9 айларында түңнелдери

	Тыва АССР			Хакас. а. о.		
	План күүседээн	1980 ч.	1981 ч. дөзээн хуу	План күүседээн	1980 ч.	1981 ч. дөзээн хуу
ҮЛЕТПҮР						
Продукция сайгарылгазы	102	100,7	100,1	105		
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	100,1	104	100,7	103		
ТУДУГ						
Бүгү үндезиннерге капитал салыышкыннары	72	98	91	97		
Бодунуң күштери-биле кылган бараанныг тудуг продукциязы	57	—	96	—		
Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү	106	104	93	99		
Ажыглалга киирген чурттарга төлдери	60	99,4	78	141		
ТРАНСПОРТ						
Нийти ажыглал автотранспорту-биле сөөртүлге (т. км)	92	101	97	110		
АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРЕРИ						
Чоңга ачы-дуза оон иштинде көдээге	99,7	107	102	108		
САДЫГ						
Үүрмектеп садар бараан саарылгазы	94	99,3	102	109		
КҮРҮНЕГЕ КӨДЭЭ АЖЫЛАГЫЙ ПРОДУКЦИЯЗЫН САТКАНЫ						
(Пландан ажыр даалга-биле катай)	102	104	102	104		
Мал болгаш куш	105	153	97	102		
Сүт	107	104	92	98		
Чуурга	137	127	111	111		
Дүк	102	116	103	114		
МАЛ АЖЫЛЫНЫҢ ПРОДУКТУЛУУ						
Бир ишектен ортумак саалда кг.	1066	82	1689	99		
Төрүүр дагаадан-на чуурга	131	103	177	101		
Кыргаан дүк-кг.	2,2	125	4,2	120		

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ТОДАРАТКАН

СЭКП Бай-Тайга райкому, райкүүском болгаш комсомол райкому районнуң ажыл-агыйларының, тудуг, будурүлге организацияларының аразында социалистиг чарыштың чоруп турарының үшкү кварталда түңнелдерни үндүргеи.

СЭКП-ниң XXVI съездизининиң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг соруглаларын хуусаа бетинде күүседир дээш районнуң ажыл-ишчилери шудургу ажылдап турар. Ажыл-агыйлар күрүнеге мал продуктуларын садарының планын эътти—103,5 хуу, сүттү —108 хуу, дүктү—99 хуу күүсеткен. Мал чеминиң белеткелии 81,5 хуугa чедирген болгаш ол ажыл ам-даа уламчылап турар.

Районнуң коммунал ажыл-агый эргелели, сентелге-тудуг участогу, кино четкизи, харылзаа белдири, райпо иштизи-биле тос айларның планныг даалгаларын тус-тузунда ажыр күүсеткеннер.

«Мурнакчы», «Бай-Тал» совхозтар ниитиниң малынга чем белеткээрiниң планнарын хуусаа бетинде ажыр күүсеткеннер. Күрүнеге мал продукциязын садар талазы-биле бо ажыл-агыйлар база мурнуку одуругда чоруп, кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын организастыг чорудуп турар.

Ынчангаш тос айларның түңнелинде бүгү-ле көргүзүглерни санап көргеш ажыл-агыйлардан «Мурнакчы» совхозту тиилекчи деп санаан. А фермалар, бригадалар аразында чарышка бирги черни «Бай-Тал» совхозтуң Даштыг-Тейде хойжу бригадазы эзлээн.

Районнуң коммунал ажыл-агый эргелели эрткен тос айларда чүпар-бажың, хен чуур черге, аалчылар бажыңыгына чоонду хүлээп ап, эрттиреринiң планын база орулга киирип алырының планын ажыр күүсеткен. Ниитизи-биле эргелел планын 164,3 хуу күүсеткен. Үк коллективти (начальнигы В. Хомушку) тудуг-будурүлге черлериниң аразынга социалистиг чарыштың тиилекчизи деп саналаан.

Партия райкомунуң бюрозу чарыштың түңнелин үндүрүп тура, четпестерже болгаш чедир кылдынмайн турар ажылдарже удуртукчуларның кичээнгейши углалдырган, ону эдип алырының арга-сүмелерин берген. «Кара-Хөл» совхоз күрүне мурнунга эттеп өске планныг даалгаларын күүсетпейн турар. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдары кайы-даа ажыл-агыйда доозулбаан. Кышкы үеде кыштагларда суг кудар, мал чемгерер дериг-херекселдер четпелеттинмээн. Ажылдарынга белеп эвес кудуктар ам-даа бар. Сүт сөөртүр машиналар четпес.

Үстүнде айыттынган четпестерни эдер талазы-биле коллективтериниң удуртукчуларынга даалгаларны СЭКП райкомунуң бюрозундан болгаш райкүүскомнуң каттышкан хуралындан берген.

Б. БАГАЙ-ООЛ.

Хожудап турарлар-биле интервью

БҮДҮРҮКЧҮЛҮГ АЖЫЛДАП ТУРГАШ...

Он бирги беш чылдың бирги чылы 2,5 ай болгаш доостур. Ам күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң мурнунда кол сорулга—арткан айларда бүгү арга-кураларларны ажыглап тургаш, чыл планын чедишкиннииг күүседнри болур. Ындыг болза-даа эрткен тос айларда планныг онаалдаларын чедир күүсетпейн турган бүдүрүлгелер база бар. Оларның бирээзинге «Тудуг кезектери» комбинат хамааржыр. Бо улуг бүдүрүлге чери чамдык кол көргүзүглер талазы-биле хожудап, продукция бүдүрерин саададып келген. Оон чылдагаанналарын тодарадыры-биле бистиң корреспондентивис Шаңгыр-оол Доржу ол комбинаттың удуртукчулары-биле ужуражып, чугаалашкан. Оон ол заводта партия организациязының секретары Магда Афанасьевна Шамонина-биле кылган интервьюзун парладывыс.

—Комбинаттың коллективиниң амгы ажыл-чорудулгазын чугаалап көрүңерем?

— Бистиң комбинаттың коллективи бо чылдың эгезинде 3095 муң рубльдың бараанныг продукциязын бүдүрер деп планнаан. Оны кылып, бүдүрери анаа эвес, берге херек. Ажылдың шынарын экижидип, күш-ажылдың бүдүрүкчүдүүн бедидип, ажылчын күш бүрүзүн шын ажыглап тургаш, ол сорулганы амыдыралга күүседип болур. Чылды эгелеп алганывыс багай эвес болган. Чамдык көргүзүглер талазыбиле күүселдевис ашкан.

Күш-ажылчы көргүзүглеривис ушкү кварталда багай эвес болган. Ол кварталда бараанныг продукция бүдүрер планывысты 101, ону сайгарыр 106 хуу күүсеттивис. А эрткен тос айның чугаалаар болза мында: 9,6 муң дөрбелчин метр соңга блоктары кылыр планывысты 102 хуу кылдыр боттандырдывыс. А 12 муң дөрбелчин метр эжик блоктары бүдүрер тургаш, ону 13,6 муң дөрбелчин метрге күүсеттивис. Сентябрь айда продукция бүдүрүп үндүрер, ону сайгарар планывысты база ажырдывыс. Бо чижектер сөөлгү айларда байдал экижип, ажыл бүдүрүкчүлүг апар чыдарын көргүзүп турар. Ол биске өөрүнүт. Ынчалза-даа эрткен тос ай дургузунда бараанныг продукция бүдүрерин 97, ону сайгарарын 93 хуу күүседип, ол айларның планнарын чедир боттандырып шыдаваан бис.

— Магда Афанасьевна, ол көргүзүглер комбинатта бүгү бригадаларның, цехтерниң каттышкан ажылының нийти түңнели болур болгай. Хожудаашкынның чылдагааны чүдел?

— Чыл эгезинде, февраль айда, комбинаттың котельнаязы үрелип калган. Оон үредген чылдагаанын илереткеш, бүрүүлүг кижилерниң херээн суд органнарынче шилчиткен. Ынчан бярык-ла будун ай ажыддавааи бис. Чүгле бо чижек безин бүдүрүлге планын күүседиринге кайы хире шаптыктыг болганын тайылбырлаан ажыы чок боор. А чамдык айларда кол продукция—цемент эккээри үзүктели бээр турду. Оны бистиң комбинатка Красноярск хоорайның цемент заводу берип турар. Оон посад-биле эккелгеш, Абакан хоорайга дүжүрүп каар. А бээр Кызылче сөөртүп алыры, чамдыкта автомашиналар чедишпес апарган таварылгада, кончуг бергедей бээр-дир. Автотранспорт-биле хандырар талазы-биле биске партия обкому, хоорком улуг дузаны көргүзүп келген. Ынчалза-даа күскү сезоннуг ажылдар үезинде транспорт айтырыы белен эвес апаар. Ынчангаш Абакандан цемент сөөртүп эккээри үзүктелип, бистиң ажылывыска шаптык ужураштыра бээр чылдагааны ында.

— Адаан четпестерни эдип ап, план күүселдезин хандырарынга социалистиг чарыш кол рольдуг болуру билдингир. Ол дугайында чүнү чугаалап болур силер?

—Ол шын. Чыл эгезинде бригадалар цехтер ортузунга социалистиг чарышты калбартып, ону организастаары-биле ооң негелделерин ажылдап кылган. Күш-ажылчы маргылдаанның түңнелин айда бир катап үндүргеш, тиилекчилерге шаңнал-мактал тыпсырын көргеп. Чарыштың түңнелин ай санында үндүрүп турар. Ону кижи бүрүзү, ажылчын бүрүзү билип алзын дээш тайылбыр ажылдарын бригада, цех санында чорудуп келген. Цех бүрүзүнде көргүзүг самбыраларын кылгылаан. Ында ажылчыннарның хүнде, неделяда, айда кылган ажылдарын доктаамал бижип, демдеглеп турар. Мындыг ажылдарны чорудуп келгенивис түңнелинде кижилерниң материалдыг сонуургалы бедээн, ажылга хандыкшылы улгаткан. Ооң херечизи кылдыр дараазында чижектерни киирейн. Ам комбинатта коммунистиг күш-ажыл шимчээшкиннинге киржир дээш 306 кижи, 15 бригада, 3 цех ажылдап, чурттап, өөренип турар.

Бо чылын ажыл шагы үзер чоруктар үш катап кызырылган. Бир эвес эрткен чылын 614 кижи-шак үзүлген болза, ол көргүзүг ам 184 кижи-шак болган. Үстүнде чугаалааным чедишкиннер хожудаашкындан уштунар дээш комбинаттың дирекциязының, партия организациязының ап чорудуп турар хемчегларииң ачызында чедип алдынып турар. Ам кол сорулгавис болза, эки көргүзүглеривис быжыглап тургаш, чылдың артып калган айларында цемент сөөртүлгезин үзүктелдирбес хемчегларни ап чорудуп турар бис. Оон-биле чергелештир ажылдың бүдүрүкчүлүг болуруи чедип ап, продукциязың шынарын экижидер сорулгаиы салып турар. Чүгле ынчан чыл эгезинде болган хожудаашкындан уштунар арга тургустунар дээрзин билир бис.

БРАКТЫ БОЛДУРБАС

ЭКИ шынарлыг кылыглар болгаш материалдар-биле тудугну хандырары тудугнуң шынарын экижидериниң айтырыгларын шиитпирдээринге улуг ужур-дузалыг.

Сөөлгү чылдарда Тываның тудуг материалдарының үлетпүрүнге чаа бүдүрүлге күүгүлери немешкен, эрги бүдүрүлгелерде чаа технологияны шиңгээдип ап турар. Ол бүгү тудуг материалдарының болгаш конструкцияларның шынарын элээн экижидип болурунуң аргазын берген.

«Тыва үлетпүр тудуг материалдары» каттыжышкынының заводтарының бүдүрүп турары тууйбунуң марказы бедээн. Кызылдың тууйбу заводунуң белеткеп турары сайдаштың шынары күрстандарттың негелделериниге дүгжүп турар. «Росводпром» каттыжышкынының ДБК-зының демир-бетон кылыгларының даштыкы шеверлели көрүштүг апарган база «Тудуг кезектери» комбинат мозаикалыг (өңнүг даштар-биле шокарлаан) панельдерни бүдүрүп турар. «Тудуг кезектери» комбинатта болгаш Тураның ыяш белеткээр пунктузунда чазанылга кылыглары белеткээриниң технологизазын сайзырангайжыткаңы ук будурүлгелериниң продукцизазының шынарыга эки салдары чедирген.

Ынчалаза-даа тудуг материалдарының бүдүрүлгелеринде хожудашкыннар болгаш четпестер хөй. Чамдык будурүлгелерде, цехтерде хожудангай технологияны, эргижирээн дериг-херекселдерни ажыглап турар. Оларның продукцизазы амты үениң негелдезинге дүүшпес.

1980 чылда тудуг индустрияның 10 бүдүрүлгелериниң чоруткан хыналда бурузуден стандартка дүүшпес, шынары куду продукция бары илерээн. Эрткен чылын ол адырның бүдүрүлгелериниң продукцизазы үрей кылганындан 135 мун рубльдүң чидириглери болган. Оон иштинде 73,5 мун рубль Элегес-Аксының тууйбу заводунга. Кызылдың тууйбу заводунга 50,8 мун рубль, түң база 3 млн. брак тууйбу онаажып турар. Ол дээрге ук продукцизазы бүдүрериниң чарыгдаттынган чиг-эт, материалдар, киижи күүжү шуут халас барганы-дыр.

1981 чылда 6 бүдүрүлгелерге 12 ангы хевириң продукцизазын хыналдага киирбээн, ол хыналдалар үезинде брактаттынган кылыгларның хуузу база улуг болган, чамдык таварылгаларда брак үүс хуу чедип-даа турган. Бо чылдың бирги чартынында үүтле аддынган брактан 60 муң рубльдиң чидириглери болган.

«Тыва үлетпүр тудуг материалдары» бүдүрүлге каттыжышкынының тууйбу болгаш өске-даа материалдарның шынарын экижидериниң организас-техниктиг хемчегларин эвээш ап келгени билдингирдир. Чижээ, Кызылдың тууйбу заводунуң талазындан тууйбунуң маркалыын документилерге хөрек кырында барындан бедидир көргүзер таварылгалар тургулаан. Хыналдага киирген тууйбунуң 55 хуузунуң даштыкы хевири эталонга дүүшпес, оон аңгыда тууйбунуң шынары канчап-даа магадылаттынмаан, үүте дээрге тууйбунуң суг сикирери, соокка шыдамы, быжыы хынаттынмайн турар.

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫКТЫҢ тууйбу заводунда бүдүрүп турары тууйбуларының 85 хуузу даштыкы хевириниң болгаш хемчээлиниң талазы-биле стандарт негелдезинге дүүшпес болганы чоокта чаа кылган хыналдадан илерээн. Элегес-Аксының заводунуң тууйбузунга база-ла хомудалдар эвээжевейн турар.

Кызылдың болгаш Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводтарында эргижирээн технология, дериг-херекселдерден ангыда технология чурумунуң хажыдыышкынары, кадрларның мергежилиниң кудузу, техниктиг контроль килдистериниң кошкак ажылы ук бүдүрүлгелериниң техниктиг денгелинге болгаш продукцизазының шынарыга багай салдары чедирип турар.

Демир-бетон кылыглар заводтарының складтары материалдар хүлээп алырыга таарымшпас, дозировка болгаш бүс бээр херекселдер үрелик, ажылдавас болгулаар, ында үлегер-хептериниң ортумак болгаш капитал септелгезин кылбайн турар, шуут-ла үреларинге чедиргеш үндүр оксидыг четпестер хөйү-биле таварыгга безин бар.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр, Балгазының ыяш ажыл-агыйларында стандартты сагывас, хөй санныг хажыдыышкыннар бары уламчылавышаан. Дилиг материалдарын сорттавас, кылыгларга маркировка чок, чогуур хемчээлден биче болур чоруктар дээрге хереглекчилерни мегелээр, хемчээлди шын эвес, көвүдедир көргүзеп-дир. Бижиттинген документилерден алырга Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы бирги, ийиги сорттуң брустарын, Балгазының ыяш ажыл-агыйы үүтле бирги сорттуун хереглекчилерже чүдүрген деп айыткан. А херек кырында оларның продукцизазы ыядыг эки эвес.

СЭКП Төп Комитедиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиң «Чиг-этти, одаар чүүл, энергия болгаш өске-даа материалдыг курлавырларны камналгалыг болгаш хумагалыг ажыглаарын күштелдирер дугайында» докталалында камналга чурумун шыгыы сагыырын, бүгү-лө бар чүүлдерни камнаг, ээ ёзу-биле көөрүн айтып турар болгай. А заводка брак дээрге-ле —немелде чарыгдалдар, материалдарны артыкка ажыглазы, ынчангаш ол камналганың болгаш бот-орулга-чарылганың чурумунга шуут-ла таарышпас.

Бо фактылардан алгаш көөрге техниктиг хыналда килдизинин ажылында шыгы четпестер бар. Чамдык таварылгала техниктиг хынайда килдизиниң медээлерин удуртукчулар херекке албас (чижээ, «Тудуг кезектери» комбинат), шенелде чоокка-ла продукцизазга паспортту бижиир таварылга (Кызылдың тууйбу заводу), техниктиг хынайда килдизиниң маркировка, тамазы чоокка (Тураның ыяш белеткээр пунктузу) хереглекчилерже продукцизазы чорудар чоруктар бар.

Байдал ыядыг турбуже тудуг организацияларының талазындан ук заводтардан негелде чок, арбитражче, улустуң контроль органнарынче хомудалдар киирбейн турар. Үрей кылган тудуг материалдарый харын-даа алырын кызыдып, брак дээш хомудавас дугайында «Тыва тудуг» трест хол үжүү бижип турган таварылга безин бар.

БИСТИҢ лаборатория ол дээш харысалганы көдүрер ужурлуг бис. Чамдыкта бистиң талавыстан байдалды чымчак көөр, «чөптүг» чылдагааннарны кичээнгейге алыр, ажыл-херекке күүрүне хайгаараалының дугайында, брак дээрге-ле будурүлгеге материалдыг, моральдыг когарал дээрзин «үүтүптар» чоруктар бар.

Хожудан турар будурүлгелерге «шыңгыы хемчегнионаан болурунуң аргалары бар. Күрхайгаараалдың Россия эргелелиниң ажылдакчыларының хынаанының түңнелинде Кызылдың тууйбу заводунга экономиктиг шыңгыы санкцизазы онааштырып, заводтуң план күүселдезинден 1 млн. тууйбуну казып, эвээжеткен турган. Ынчалаздаа «Тыва үлетпүр тудуг материалдары» каттыжышкынында, Кызылдың тууйбу заводу-даа оон чогуур түңнелди үндүрбээнин сөөлгү хынайдалдан көргүскен.

Продукцизазың шынары бүгай болуп турары ук будурүлгелерде метрология хандырылгазынче (янзы-бүрү хемчээшкин хереселдери, дензилер, приборлар) сагыш салбас, технологтуг, учёт-отчёттуг болгаш оон-даа өске операцизаларны хынавайн турар болгаш хемчээшкин хереселдери чогуудан продукцизазы шенеллеге киирбейн келгени хөй, бар хереселдер үрелик, ажыглаар арга чокдаа болур.

Чижээ, Кызылдын-даа, Кызыл-Мажалыктың-даа тууйбу заводтарында чиг тууйбу курагдырының режимин сагыырын, дой-довуракпың шыпаарын, тууйбунуң быжыын хынаар түскай хереселдер чок болуп турар. А бар хереселдерни ойлеп-ойлеп күрхынайдага киирерин база кылбайн келген. Кызылдың тууйбу заводунда хереселдерниң 25 хуузу хынаар хуусаазы артыкан, Кызыл-Мажалыктың тууйбу заводунда 15 приборларның чаңгызы-даа хынаттынмаан, ук хереселдерни ажаан, хайгаараары-биле кыйгыртаа-даа быжыглаваан.

Ол ышкаш Шуурмактың, Тураның ыяш белеткээр пунктуларында, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының бо талазы-биле байдал дээредевес. «Тудуг кезектери» комбинатта 300 санныг хемчээшкин хереселдериниң 85 хуузу үреликтиг, ажыглаттынмас.

Продукцизазыны күрүне аттестацизазыңга киирериниң хуусаазы үстүп, четче чоруттунмайн келген.

Бо чылдың бирги чартынында аттестацизазга көрдүнген продукцизазының үүтле 52 хуузу кирбейн артып калган, будурген продукцизадан аттестацизага киирбээни «Росводпром» каттыжышкынының ДБК-зында, «Тудуг кезектери» комбинатта 67 хуу, «Тыва көдээ тудугнуң» ДБК-ында 64 хуу, Шуурмактың, Тураның ыяш белеткээр пунктуларында, Ак-Довуракпың үлетпүр будурүлге комбинадында 100 хуу болуп турар.

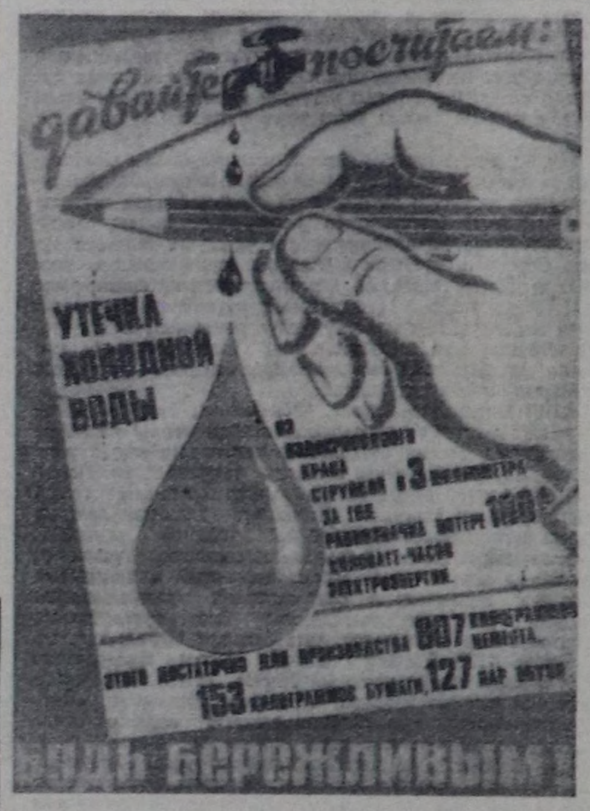
Ыядыг будурүлгелерге докталаттынган чурум ёзугаар экономиктиг торгаал —ук будурүлгениң сайгарган продукцизазындан алдынган орулганың 50 хуузун күрүне бюджединче киир санаары көрдүнген болгай. Ол түңнерни көргүзер болза бо чылдың бирги чартынында Шуурмактың, Тураның ыяш белеткээр пунктуларында 7 мун рубль, «Тудуг кезектери» комбинатта—10 мун, Ак-Довуракпың үлетпүр будурүлге комбинадында 4 мун хире рубль, «Росводпром» каттыжышкынының ДБК-ында 5 мун рубль ажып турар.

Ынчангаш тудуг материалдары будуруп турар будурүлгелерде продукцизазың шынарын экижидериниң чамдык хемчегларин ажылдап кылып турар болза-даа, оларның дээштин куду, байдал экиживейн турар. А продукцизазың шынарын экижидери соңгаалаттынмас айтырыг. Бо чүгүле айтырыгларны шиитпирлээр-биле продукцизазың шынарын башкарарының комплекстиг системазын ук будурүлгелерге шиңгээдип алырын план ёзугаар боттандырары чүгүлэ.

Ю. МИТЮКОВ,
Күрхайгаарал лабораторизазының начальныгы.

Чурукчулар Л. Бельскийниң болгаш В. Потаповтуң «Хөйну будурер — эвээшти чидирер» деп плакады.

Чурукчу Г. Гаусманның «Хумагалыг болуңар!» деп плакады.

«Плакат» деп парлалга чери».

СЭТА-ның фотохрониказы.

1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналынга саналдаан

Приморье край. «Праморсклес» будурүлге каттыжышкынының «Калининский» ыяш үлетпүр ажыл-агыйында ыяш белеткели долузу-биле чоруп турар. Ында, Сихотэ-Алиньның дагларында, Күш-ажылдың Кызыл Тугу болгаш «Хүндүлелдиң демдээ» орденнер хавыяалыг. Александр Васильевич Онищукка удуртқан СЭКП-ниң XXVI съездизи аттыг бригада ажылдап турар. Бригада керозин ёзугаар ажылдавышаан, хүнде бир ажылчыныңна норма ёзугаар 9,9 кубометр ыяш белеткээрни 13,4 кубометр чедир улгаттырганнар. Бригада күш-ажылдың будурүкчүлүүн бедидип, ыяш фондузун чеп ажыглавышаан, ай санында-ла будун чартык муң рубльди камнап ап турар.

Күш-ажылга шылгарангай чедиишкиннери, чаа техниканы, мурнакчы технологияны ажыглаарынга үндезилээш, эң ажыктыг болгаш шынарлыг ажылы дээш А. В. Онищукту ССРЭ-ниң 1981 чылда Күрүне шаңналын тыпсыр кылдыр киирип турар.

ЧУРУКТА: А. В. Онищуктуң бригадазы зөлчег эргелээр мурнуу чарыында.

С. КОЗЛОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

КАМНАЛГАНЫ КӨВҮДЕДИР

КИЕВ. (СЭТА). Ждановоның Ильич аттыг металлургия заводунда долузу-биле ажылдап эгелээн башкарылганың автоматтыг системазы чыл санында-ла бир муң тонна демирни камнап алыр арганы бээр. Ол демирни соокка болгаш базырадыр ажылдарны башкарар кылдыр тургустунган. Оз калбак демирлерни эң-не чуталадыр кылын үндүрериң башкарып, хандырар. Амгы үеде Киевтиң СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг автоматика институдунуң специалистери «Запорожсталь» заводка тургузар шак-ла ындыг системаны кылып эгелээнер.

ЧАА АРГА-БИЛЕ

ДОБРОПОЛЬЕ. (Донецк область). «Добропольеуголь» каттыжышкынының «Пионер» деп шахтазынга хөмүрдашты гидравлика-суг аргазыбиле казар чорук будурүлге ажылын комплекстиг механизастаар арганы берген. Дагжылар ындыг дешпилгелиг технологияның дузазы-биле Улуг Октябрьның 64 чылынга уткуштур алган хүлээлгезин октябрь сесте күүседипкен. Чыл эгезинден бээр планга немештир 21 мун тонна хөмүр-дашты чудуруп чоруткан.

(СЭТА).

САДЫГ ТӨВҮ

БОРОВИЧИ. (Новгород область). Мелиораторлар чуртап турар Боровичи суурнаң кыдында садыг төвү ажыттынган. Садыг алыкчыларга таарымчалыг аш-чем болгаш үлетпүр барааннарының садылары, столовая туттунган. База-ла шак ында кадыкшылыга пунктузу, автоматтыг телефон станцизазы ажылдап турар. Идик-хеп даарап, септээр черлер база бар. Сөөлгү чылдарда мелиораторларның садыг болгаш амыдырал хандырылга черлерлиг, культура төнтерлиг он-он ындыг суурлары тургустунган.

(СЭТА).

ДАГЖЫЛАРНЫҢ ЧЕДИИШКИННЕРИ

ПАВЛОДАР. (СЭТА-ның корр. Н. Кривинец). «Экибастузуголь» каттыжышкынының «Центральный» разрезинде ажылдап турар Г. Мозерниң хөмүр-даш казар комплекзизи нормадан үштүн бири катап ажып турар будурукчүлүг чорукту чедип алган. Дагжылар октябрь сесте чыл эгезинден бээр касканы ийи үс мун тонна оттулар чүүлдү электри станцизаларынче чүдүруп чорутканнар.

Ол разрезте ең баштай ажыглап турар экскаваторнуң кол-кол көзектерин улам сайзырады кылганы хөмүр-даш казарын дүргедедир арганы берген. Ол машинага ажылдап келгени бүгү-ле он беш чылдарының иштинде оон экипажы үргулчу чедиишкинниг боон турар. Чогум-на оон ужурудан Донецкиниң машина кылыкчыларының ең баштай кылганы ол чаа роторну эптеп, тургузарын ук бригадага даандырган. Оон кол конвейерни сайзыраткан, хөмүр-даш чүдурер хереселдиң ажылдазарын экижиткен. Оон түңнелинде ук бригада ындыг хевирлиг экскаваторларга ең бедик көргүзүгнү — шакта-ла 1300 тонна хөмүр-дашты казарын чедип алыр арганы болган.

— Бисте ам хөмүр-даш казар беш ындыг комплекстерни улам сайзырадыр кылын турар — деп, разрезтиң парторгазизазының секретары А. Кузнецова чугаалаан. — СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүделиниң ажык арга-биле хөмүр-даш казарын хөгжүдерин шапкынчылдар дугайында докталалында техниканың күжүн улгаттырарының эргежок чугулазын айыткан болгаш ону чедип алыры ажылдың темпизин дургедедирин хандырар. Чыл төнчүзүнге чедир разрезке хөмүр-даш казары эрткен беш чылдың эгезинде турганындан будүн чартык катап көвүдээр апаар.

ҮЛЕГЕРЛИГЛЕР

Арыскан суурда холушкак бараанналарның садыы янзыбүрү хереглел бараанналарының ассортиментизи-биле байлак. Магазинниң иштин арыгсилиг, шевергин. Ында ажылдап турар садыгжылар рабкооптуң садыгжыларының социалистиг чарыжының типдекчизи боон каш-даа үнген. Садыг эргелекчизи Маадыр-оол Артаа чоннуң хереглелин өөренип көрүп, херек үүлдерин экеп садарынга күжүн кажан-даа харамнанмас чаңчылдыг.

Садыгны эрткен тос айларда 159,3 мун рубльдиң бараанналарын сайгарар турган, 162,4 мун рубльдиң бараанналарын сайгарган, планныг онаалдазын 101,9 хуу күүсеткен. Маадыр-оол Артаа, Полина Артаа садып алыкчыларга эзедей-эзидел, садыгның бедик культуразын тургузуп ап ыядаан, амыдырал-чуртталга, ажыл-ишталазы-биле үлегерлиглер.

Н. ЛАМА.
Улуг-Хем район.

ИЙИ ЧЫЛ УЛАШТЫР

Эрзин районнуң хереглекчилер ниитилели районда эки ажылдыг диртken организацияларның бирээзи. Бир-төө район мал ажылдыг болганда автомагазиннерниң ажык-дүжүү канчаар-даа аажок улуг. Планныг онаалдаларның күүселдезинге чөлээчы-садыгжылар доктаамал төлептиг үлүүн киирип келгенин райпо баштаар черинең даргазы, республиканың хөөчүн садыг ажылдакчыларының бирээзи, Ленин орденниң эдилекчизи А. Д. Ширин чугаалап орар. Оларның оруктары узун. Төре-Хөл Чинчилиг. Качык. Божалыг. Чөөгей дээш каңдыг ырак-узак черлерге оларны четпес дээрил. Түс-түзунда боттарының быжыглаттынган ажыл-агыйларының малчыннарын олар барык хүннүң чыгыы эргип турар.

Ленин аттыг совхозтуң чамдык малчыннары Нарын хемниң унунда күзеглеп орарлар. Үк хем батса-батса, совхоз төвү Булун-Бажы суурнуң үстүү чарыынга кээп, Мөреи-биле каттышкаш, улаштыр-ла ырда кирген узун Тесче кыңгыртайындыр бадып чыдар. Автомагазин эргелекчизи Байысклан Нүрзет ол хүн ол мичээр аалдарны одуртур кезээн. Ай планы база күүсеттинериниң кырында келген болганда, сетkил-сагыжы чиик сергек хап орган. Кежээликтей ол Эрзин суурже ээп чанар оруунун аксында бир аалга түтсүп келгенде бис аңаа ужураштывыс. Өгүнүн ээзи хойжу Юрий Дугер биске эштп таныштырар мурнунда-ла, ону каксы-даа бол, билир болдум. Демин эртен чогум-на оон дугайында чылыг сөстерни райпо даргазындан дыннаан болгай мен. Ол ышкаш ам найысылал Кызылда республиканың Хүндүлел самбырызында оон хөрек чүрүүн оладып эрткен-дүшкен хайым чон магадал-биле көрүп турары чугаажок. Чүруктун адаанда мынча деп бижип каан: «Эрзин райпозунуң мурнакчы чөлээчы-садыгжызы Байысклан Сендиевич Нүрзет».

Ийет, чөлээчы-даа, садыгжы-даа. Ийи мергежилди катай билдилин-биле эдилеп чоруур. Кайызынга-даа маңаа, оскен-төрээн Эрзинниңе, өөренип алган. Райпога эге баштай-ла 1968 чылда белеткел конторазының алгы-кеш хүзаар ажылчыны боон киргеп. Ноорту конторазының хүлээп ап турары хүк, кештиң сорттарын оон онзагай шынарларын оон түрүүк хандыр билир апарган. Ынчангаш ам мырынай айыттынган продукцизаларны чөнден хүлээп алыр белеткелчи ажылынче шилчээн. Оон мөзүлүүн, ажыл-ишчи бедик шынарларын, харыысалгалыын, бодунга негелделинин көргеш, баштаар чер белеткел, дараазында аъш-чем складтарын эргелекчилеткен. Бо бедик бүзүредди ол базаза төлептин-биле шынзыдып шыдаан. Оон кадында ажылиштен хоорулбайн тура, ДОСААФ-тың чөлээчылар белеткээр курстарын доозуп. 3-кү класстың чөлээчызының шынзылгазын хөлга алган. 1980 чылда мергежилин улам бедидип. 2-ги класстың чөлээчызы апарган.

Ынчаарга автомагазин эргелекчилээш, ол ам үш чыл чедип турар. Бо үенин иштинде районда автомагазин эргелекчилериниң аразында калбарган социалистиг чарышка чаңгыс эвээ удаа тиилекчи боон келген. Онгу беш чылдың планныг онаалдазын хуусаа бетинде доозкан. 1980 чылдың планын 115 хуу күүсеткен. Он бирги беш чылдың баштайгы чылының тос айларының иштинде ол база бедик күш-ажылчы көргүзүглерин чедип алган. Чаңгыс эрткен сентябрь айда бедин 10 мун рублье янзы-бүрү бараанналарны садып-сайгарар турган, ол социалистиг хүлээлгезин 3 мун рублье ажыр күүсеткен. Ам ол чыл планын хуусаа бетинде —декабрь 15-ке чедир бүрүн күүсеттир сорулганы салып алган шудургу ажылдап турар. Чөлаачы-садыгжы бодунга быжыглаттынган автомашиназының техниктиг хайгаралын, херек апарганда септелгезин үргулчу чорудуп турар. Оон чедип турар оруктарында кадыр-кашпал малгаш-шаварлыг черлериниң кайызын ол дээр. Ылангыя чайгы, күскү үелерде малчыннар кодан суруун семиртин, күш киирип алыры-биле арт-сын ажылдыр чеже-даа көшкүлээр. Ындыг болганда турлаг-хонаштарны, чер девискээрни беш салаа дег билир чорук база ол эргежок чугула. Чайның изин кыштың соогу дивес, шагнын дөрт эргилдезинде кода-суурлардан кезээде ырак чоруур малчын кижилерниң хереглели хей. Маңаа автомагазинперниң оларга дузазы кончуг улуг.

— Аъш-чем, идик-хеп аймаа биске доктаамал чоруур. Оон кадында кым кайы хире үс, далган, макарон кылыглары хереглээр боллур, демдеглел дептеринге бижип алгаш дараазында келирде хандырын бээр кижи мен. Бо бүгү-биле, чергелештир малчыннар сарыг кара хөмнер, ег шывар брент, кидис, дуран, шаажан аяк кончуг хереглээр. Сөөлгү үеде янзы-бүрү маркайың радиоприемниктерине, чараш тонналарга, даштыкы идиктерге чедир чагыглар кончуг хей келгилээр-дир. Бо дээрге малчыннарның амыдырал-чуртталгазының улам экижип, культурлуг денгелиниң хүнден хүнче улам бедип орарының херечензи даарзын боруучкү-биле демдеглээр апаар. Ынчангаш чагыг бүрүзү меңээ база бедик харыысалганы онаан турар ужуру ында...— деп. Б. Нүрзет чугаалаар.

Баймеклан Сендиевич чаңла 30 харны ажа базып, 40-ке бар чоруур. Ол райпо аныктарының төлептиг дагдынык-чызы. Нүрзет автомагазин эргелекчилериниң бригадири кижи болганда комсомолчу чөлаачы-садыгжылар Ларисса Оюн, Вячеслав Үржук оларның ажыл-ижизин — доктаамал хайгаралга ап, арга-дүржүлгазын харам чокка дамчыдып келген. «Коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы» деп хөрек демдээнинг эдилекчизи Б. С. Нүрзет 1979-1980 чылдарда ийи улай социалистиг чарыштың тиилекчизи болганынга шынап-ла төлептиг.

С. МОНГАЛ.

Социализмниң акы-дуңма чурттарында

БИР ЗП-СЕТКИЛ-БИЛЕ

УЛАН-БАТОР. Моол-совет найыралдың чаңчылчаан айы Совет Эвилелиниң болгаш улусчу Моолдуң ажылчы чоннарының сырый чаңгыс эвиниң тугунуң адаа-биле ортин турар. Моол-совет найыралдың айы Улуг Октябрьның 64 чыл оюнга болгаш РСФСР-ниң база Моол Арат Республиканың аразынга дипломаттыг харылзааларны тургускандан бээр 60 чылынга тураскаадып турар.

«Коммунистиг тургузуушкунга РСФСР-ниң чедиишкиниери» деп делгелгени Улан-Баторда ажыткан. Россия Федерациязының хүнериниң программазынга ол делгелге чугула черни ээлеп, чаа ниитилел тургузуушкунуунга РСФСР-ниң ажылчы чоннарының улуг чедиишкиниерин көргүзүп турар.

Сураглыг чурукчуларның песке чураан ажылдары көрукчулериниң улуг сонуургалын болдуруп турар. Сиилбир ураан чүүлдүң чогаалдары, шилден, керамикадан болгаш сөөктөн кылган ажылдар хөй-ниитининг кичээнгейин база хаара тудуп турар.

Делгелгениң хөй салбыраның бирээзин Россия Федерациязының полиграфия үлетпүргүнүң хөгжүлдезинге тураскаткан. Мурнакчыларның фото-чуруктарын, чараш болгаш шынарлыг кылдыр парлаан номнарны, марказарны, солуннарны, чагаа хаттарын ында делгеп көргүскен.

Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ниң улустарының социалистиг тургузуушкунга байлак дуржулгазы Моол Арат Республикага социализмни чедиишкинниг тургузарынга онза чугула үжүр-дүзелиг болуп турар. Ол дугайын делгелге ажыдыышкынга чүве чугаалааннар онзалап демделгэн. Моол-совет найыралдың айы болгаш аңаа холбаштыр РСФСР-ниң хүнериин Моолда чедиишкинниг эрттирип турары ийи чүрттарның улустарының аразында акы-дуңма найыралды болгаш бүгү талалыг кады ажылдажылганы улам-на калбартырының херээнге улуг салыышкын болур.

БОТТАНЫП ТУРАР

ГАВАНА. Кубаның ийи миллион ажыг ажылчы чоннары — чурттуң күш-ажыл кылын шыдаар бүгү чонунуң 86 хуузу • эрткен чылдың июльда эгелэн ажыл төлевириниң бүгү ниити реформазының чазагай түңнелдерин ажыглаан турар. Ынчаарга ажыл төлевириниң ол реформазы график-планда көрдүгениинден мурнап база чедиишкинниг чоруп турарын Кубаның ажылчы чоннарының Профэвилел төвү (КАПТ) дыңнаткан.

Реформаның кол соруглазы — социалистиг ниитилелде чаагай чүүлдериниң хуваалдазының кол принцивин улам ындай сайзыраңгайжыдары болур. Материалдыг чаагай чүүлдериниң хуваалдазын чарыгдаттырган күш-ажылдың хемчээли болгаш шынары тодарга паап турар. Ниитилелдиң болгаш хуунун эргеажыктарын реформа улам шын холбаштырар, кижи бурузунуң ажылының экижиринге идигни бээр, күш-ажылды организастарының деңнелин бедидер сорулгалыг.

Эвээш төлевир ап турган ажылчынарның болгаш албан-хаакчыларның шалыңы реформаның ачызында бедээн. Ажыл төлевириниң реформазы доозулган соонда чуртка шалың фоидузу чылда 670 миллион песо акшага немей өзер.

Ажылдың байдалдарының нарыныдан хамаарыштыр база дүнеки эвлчегде ажылдааны дээш немелде төлевирни бээрин Кубаның бүдүрүлелеринде калбаа-биле боттандырып турар. Нормаларны ажыр күүседип, продукцияның шынарын бедиткенде, электроэнергияны болгаш чиг-этти камнаанда ажылчыннарның шалыңы улам көвүдеп турар.

ЧАА ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИ

ПНОМПЕНЬ. Кампучияның найысылалынга чаа өөредилге чери ажыттынган. Ол дээрге — ССРЭ-ниң болгаш Кампучия Улус Республиканың аразынга чаргаа дугуржулгаларга дүүштүр тургускан профессионал-техниктиг төп-тур. Бедик мергежилдиг национал кадрларны белеткээр талазы-биле Кампучияга дузаны чедирерин ол дугуржулгаларга айыткан.

Совет специалистер чаа өөредилге черинүң дөрт факультеттеринге Кампучияның ооллар, кыстарын янзы-бүрү тускай эртемнерге өөредип эгелээн. Профессионал-техниктиг өөредилге төвү — Совет Эвилелиниң деткимчезинбиле Кампучияга бо чылын ажыктан ийиги өөредилге черя болуп турар. Кампучия-совет найыралдың политехниктиг институту Пномпеньге чоокта чаа база ажыттынган болгаш ажылдап эгелээн.

АТОМНУГ ЭНЕРГЕТИКА

ПРАГА. 440 муң киловатт күүлүг чаа электроблок чыл бүрүде Чехословакияда ажыглалга киирип турар. Ол дээрге — амгы беш чылда чурттуң атомнуг энергетиказының өзүлдезиниң дүрген темпизидир. 1990 чылда Чехословакияның бүгү электроэнергиязының үштүң бир кезиин атомнуг электростанциялар бээр.

Тайбың атом республиканың амыдыралында чугула черни эзелеп, энергия алырының идегелдиг болгаш айыыл чок үнер дээш болуп турар. Атомнуг электростанцияларны сайзырадыр, оларның дериг-дерекселдериниң быжыын хандырар талазы-биле ажылдар улам калбарган. Праганың чоогунда Ржеж хоорайда ядролуг шинчилелдер институду ол ажылдарны боттандырып турар. Ооң лабораториялары Чехословакияның үлус-ажылагыйының эң аныяк адырын — атомнуг машина тудуун хандырып турар. Совет Эвилелиниң деткимчезиниң болгаш ЭДЧ-ниң хүрээлеңинге кады ажылдажылганың ачызында Чехословакия атомнуг электростанцияларга хереглээр бүрүн дериг-дерекселдерни бүдүрер хөй авес чурттарның санынга киргеп.

Атом реакторларының корпузун кылырына херектиг каңны Кладнода, өске металлдарны Остравада эзилдирип, каңналга болгаш бүрүн хоюглаашкын ажылларын В. И. Ленин аттыг «Шкода» деп машина тудуунуң комбинадында кылып турар.

«100×100»

СОФИЯ. Генерал-Тошево хоорайда кызыл-тас болгаш тарымал-тоорук институдунуң база Софияда үнүш эртемниң Н. Пушкаров аттыг институдунуң специалистериниң чорудуп турар шинчилел ажылын «100×100» деп адаан. Шенелдениң сорулгазы —100 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 100 центнер кызыл-тас дүжүдүн өстүрерин хандырары болуп турар. Ынчангаш ол шенелдени «100×100» деп адаан. Ол сорулганы чедип алырынга бедик дүжүттүг чаа сорттарны, агротехника эртемнинг болгаш практиказының сөөлгү чедиишкиннерин, күш-ажылдың бригада организациязының методун ажыглап турар.

Болгарияның соңгу-үеэн кезээнде тургустунган чамдык агроүлетпүр комплекстеринде шенелде эки түңнелдерни бергеп. Разград область бир бригада бо чылын 100 гектар шөлдүң га бүрүзүнден 100,5 центнер кызыл-тастың дүжүдүн өстүргеш, ажаап алган.

(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧЫСКААЛЫ

КОМИЗО. (Италия). Ортумак ыракшылдың америк ядролуг ракеталарының баазазын Комизога тургузар дээр итали чазактың планнарынга удурланыышкынның ниити национал чыскаалын Комизога эрттирген.

Чурттуң дайынга удур күштериниң, депшилгелиг хейниитизиниң төдөлекчилери, ол ышкаш даштыкы делегациялар итали чазактың ол ракеталарны тургузарын төлевизээни «Мальокко» аэродромга чыглып келген. Боочепсекти эңдере будуреринге удур, тайбың дээш марш киржикчилериниң аэродромдан хоорай чедир орукту эрткен колонналарының кырынга мыйдыг бижиглелдерлиг плакаттар бедик кадурлуп чораан: «Америк ракеталар сеңээзин!», «Дайынны болдурбас!», «Сицилия НАТО-нуң ядролуг чепсээниң шаалдазы болурун күзевес!». Чыскаалчыларның аразынга — Италияның коммунистиг партиязындан болгаш политиктиг өскедаа партиялардан парламентииң депутаттары, сенаторлар, эртемнин болгаш культураның көскү ажылдакчылары чораан.

Комизонуң дал ортузунга болган митингиге Италияның тайбың талалакчылары америк ракеталар баазазын ортулукка тургузар дээр бодалдарындан ойталаарын болгаш чепсеглениишкинни дүжүрер талазы-биле ажыктыг чугаалажыышкыннарны чорударынга идиг бээр сорулга-биле чогуур хемчеглерни алырын негээн.

(СЭТА).

«ШЕРИГ БААЗАЛАРЫН АППАРЗЫННАР!»

ТОКИО. (СЭТА). «АКШ-тың шериг баазаларын Японияның девискээриинден аппарзыннар!», «Айыыл чок чоруктуң япон-америк керээзи сеңээзин!», Японияда америк шериг баазаларынга удур демиселдиң айтырыгларының талазы-биле чыыш шак мыдыг лозуңнар-биле Японияның Готемба хоорайынга болган.

Тайбынның япон комитединиң, атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хорууру дээш Бүгү-япон нөвүлелдиң болгаш массалыг өске-даа организацияларның инициативазын ёзугаар ону эрттирген. Япон ортулуктарда америк шерияларның ол ортулуктарының чурттакчы чонунга таварыштырып болур айылын чыыштың киржикчилери айткан. Япон-америк дайынзырак авиялды үзерин, америк шериг баазаларын чок кылырын чурттуң чазаандан олар негээн.

АНГЛИЯДА БОЛГАШ АКШ-ТА

ЛОНДОН. (СЭТА). Порт ажылчыннарының ажыл соксадышкыны Ливерпульда эгелээнинин дугайын чарлаан. Хоорай стадионунга эрткен массалыг митингизинге порттуң муң-муң ажылчыннары болгаш албан-хаакчылары боттарының 400 эштерин — Ливерпульдуң далай вокзалының неделя хире үеде ажыл соксадып турар ажылдакчыларын деткээн ажыл соксадыышкынын эгелээрин чаңгыс үн-биле бадылаан.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Өөредилгениң талазынга эргечагыргаларның политиказынга удурланыышкынның чыскаалы Каттышкан Штаттарның эң улуг үлетпүргүг хоорайларының бирээзи — Филадельфияга (Пенсильвания штатта) болган.

«Ажы-төлду үнтээр чорукту соксадыр!», «Ракеталарын болгаш танкыларнын орнунга школалар херек!» деп плакаттарлыг чыскаалдың муң чыгам киржикчилери школалар хереглелдериге акша-хөрөңгилер дөзевилелдерин кызырар чорукка удур шиитпирлиг хемчеглерни алырын «хоорайның өгбелериндең» негээр дээш ооң кудумчуларын таварты муниципалитет бажыңынче үгландыр эрткен. Акша-хөрөңгилериниң кезээде чедишпес чоруу школалар бажыңнарының болгаш өөредилге пособиелериниң кедергей чедишпезинге, башкылар саның кызырарынга, өөредилге программаларын чыырарынга чедирип келген.

ООЖУРГАЛ ЧОК БАЙДАЛ

БЕЙРУТ. (СЭТА). Информация агентилелдериниң дыңнадыгларын ёзугаар алырга, Египеттиң чамдык районнарында байдал оожургал чок артпышаан. Чепсектиг элементилериниң болгаш айыыл чок чорук күштериниң аразынга хан төгүүшкүнүт месилдежиишкиннер болгулаан. Асьютте база ой-ойде аткылажыышкыннар болуп турар. Каир биле Асьют аразында телефон харылзаазы үзүлген. Амгы ёзу-чуруумнуң удурланыкчылары Каирден соңгу талаже полицейжи казармаларже халдаашкыннар кылган. Өлүрткеннер болгаш балыглаттырганнар бар. Демир-оруктарга чазылдырыышкынар-даа болган.

Садатты хөөржүдеринге киришкен америк күрсекретарь Хейг Израильдиң премьер-министри-биле болгаш чамдык өске-даа чурттарның удуртур ажылдакчылары-биле ужурашкан. Американызырак ёзу-чуруумнарның төлээдекчилери-биле күрсекретарьның ужуражыышкынынарын политиктиг белүктер Чоокку Чөөн чүкке болгаш Африкага бодап, сагынмаан болбайнаан...

«Вашингтонның «хартыгалары» дайынзырак чүткүлдерже ханылаап, делегейни ядролуг дайынның халавынче киирерин күзеп турарлар». (Солуннардан). Тайбынның америк «көге-бугазы». Чурукту Кубаның «Бозмиа» журналынын алган. СЭТА-ның фотохрониказы.

СҮЛЧЭЭНИ БУРУУ ШАПКАНЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Африканың Мурнуу чүгүнүң улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының ында доозулган конференциязының киржикчилери Мурнуу-Африка Республиканың апартеид ёзу-чуруму-биле Рейганның администрациязының сүлчөлежилгезин шиитпирлиг буруу шапкан декларацияны чаңгыс эпсеткилдиг хүлээп алган.

Апартеидтиң кем-буруулуг ёзу-чуруму-биле эвилелин бызыглап, КНО-нуң индиринден Преторияны деткип, кожазында күрүнелерге удур ол ёзу-чурумнуң агрессия үүлгедиишкиннерин агартып турар АКШ-тын чазааның политиказынга ханы килеңнээшкинивисти илергейлеп тур бис деп, документиде чугаалаан.

Американың профэвилел, хөй-ниитти, шажын болгаш аныяктар организацияларының, делегей организацияларының төлээлекчилери, Мурнуу Африканың Африка национал конгрезиниң (АНК-тың) болгаш Мурнуу-Барыын Африканың Улусчу организациязының (СВАПО-нуң) делегациялары, ол ышкаш делегейниң өске-даа хөй-хөй чурттарындан аалчылар конференциняның ажылынга киришкен.

Мурнуу-Африка Республикага удур хемчеглерни күштүг болдуруп чорудар дугайында КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң резолюциязын болгаш кожазында күрүнелерге удур Преторияның агрессиязын кезеди буруу шаварын күштүг болдуруп чорудар дээрге Каттышкан Штаттарның шуут удур бадылаан практиказын конференцияның киржикчилери шиитпирлиг буруу шапкан. Апартеидтиң ёзу-чурумунга удур экономика, шериг, дипломатия болгаш культура талазы-биле бүгү талалыг кезеднкчи хемчеглерни күштүг болдуруп чорударын олар Вашингтондан негээн.

«ДЕЙЛИ УОРЛД» СОЛУНГА Г. ХОЛЛДУҢ ЧҮҮЛҮ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). «Намибияга хостаганы тыпсыр!» деп эге-биле АКШ-тың Коммунистиг партиязының Чингиие секретары Гэс Холлдуң үүлүн «Дейли уорлд» солун парлаан.

Мурнуу-Африка Республиканың расистери Намибияның чонун кээргел чонка малчун турар. Хамыктың мурнуда америк империализминиң бүгү талалыг деткимчезинин түңнелинде мурнуу-африка расистер Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырындан ойталап турар деп Гэс Холл ол үүлүнге айыткан. Америк империализминиң ол деткимчезэвес болза, Намибията хамаарышпас чорукту шагда-ла тыпсыр турган. Намибияны хостаар дээш демисел хамыктың мурнында америк империализмге удур демисел болур.

Р. Рейганның администрациязы болгаш ооң мурнундагы президентилер Африкага политиказын америк империалистиг монополияларының эрге-ажыынга дүүштүр чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. АКШ-тың монополистиг белүктериниң сорулгазы— бүгү Африкага политиктиг, экономиктиг болгаш шериг талазы-биле тергиделди чедип алыры болуп турар. Олар боттарының ында капитал салыышкыннарын камгалаар дээш чүү-даа үүлгедиринден чалданмайн турар. А Мурнуу-Африка Республиканда америк капитал салыышкыннарының түңү амты үеде 3 миллиард доллар четкен.

Анголаже мурнуу-африка расистериниң чепсектиг халдаашкыннарын саң-хөө, боочепсек-биле АКШ-тың империализми хандырып, деткип турар. Ангола Улус Республикага удур Мурнуу-Африка Республиканың дерзин эргечагыргаларының сөөлгү улуг халдаашкынын чогум-на Каттышкан Штаттар күткээн болгаш деткээн деп, америк коммунистериниң үдуртукчузу демделгээн. Анголага удур чепсектиг халдашкыннарны кылырынга Намибияның девискээрин мурнуу-африка расистер ажыглап келген болгаш ажыглап-даа турар. Расистер Анголаның хоорайдарын, суурларын бомбалап, тайбың чурттакчыларны өлүрүп турда, агрессорну бүрүү шаварындан Ак бажыңның төлээлекчизи ойталап турар.

Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың расистериниң эзелинден хостаар дээш, Африканың бүгү чурттарының экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чорууну дээш демисел — хамыктың мурнундагы АКШ-тың империализминиң ядролуг удур демисел болган турар ужуралуг. Америк империализм — расисчи колониалдыг политиканың кол төлеңгижи, командылаар чери-дир.

«Барыын чүктүң экономиктиг болгаш стратеттиг чугула эрге-ажыктары Африкада туруп турар» дээш АКШ-тың күрүне секретарының Африка херектериниң талазы-биле дузалакчызы Ч. Кроккериң чоокта кылган медегелеринге Африкага америк политиканың алыс утказын илергейлеп турар-дыр деп. Г. Холл бижээн. Монополияларның эрге-ажыктарына дүүштүр Африканың улустарын моок сонгаар-даа көргөл чокка мелчүүр дээш америк-политиканы ол медегелел тодаргай бадыткаан.

Ынчангаш Намибияны мурнуу-африка расистериниң эзелинден хостаар дээш, Африканың бүгү чурттарының экономиктиг болгаш политиктиг хамаарышпас чорууну дээш демисел — хамыктың мурнундагы АКШ-тың империализминиң ядролуг удур демисел болган турар ужуралуг. Америк империализм — расисчи колониалдыг политиканың кол төлеңгижи, командылаар чери-дир.

СУД ОЧЕРИИ

КАРА САГЫШ

I

1980 чылдың сентябрь 11-ниң дүнеэн чоокшулап, карацгы имир дүжүп келген. Аът кырынга хүнзедир чоруп, могап-шылай берген сүрүкчүлер чазаглыг орук чоогунда эвн кыштагның көстүп келгенинге өөрүп, ында муңгаш кажаага малын кажаалап хондургаш, орууп эртен уламчылаарын дугурушканнар. Инектерни беле хай деп, кажаалаап, мунуп чораан аттарын оон кырак эвесте арыг кыдыынга өртегилеп каап, чоогунга одагланып алганнар. Сүрген малыңар хөй, чер аразы база ырак болгай. Ажылдың харыысалгалыын бодуң билип-ле тур сен ыйнаан. Артык тайылбырның херээ-даа чок боор. Улуг далашпайн, чоорту одарладып чораан, инектерни сүрүп чедирер силер. Чаңгыс-даа башты хоратпайн бүрүү-биле чедирер, дужаар херек. Силерниң кандыг байдалдыг бар чоруурупларны хайгаараан көрүп турары-биле кезек болгаш-ла, сооңардан машиналыг чедип турар бис — деп. түңнелинде аазааннар.

Үк чугаа болган соонда улуг сүрүкчү кылдыр томуйлаткан Сергей Дудуп кады чоруур эштери Нымыр Идам, Дуни Чылбакай олар-биле 180 баш инекти үскеш, мунары-биле дөрт аътты совхозтан алгаш, «Совет Тыва» совхозче мал сүрүп чорупканнар.

«Нарыңдан үнге-ле ам дөрт хондувус. Мынчага чедир ким-бир кижи соовустан кээп, бистиң кандыг чоруурувусту сонуурган айтырбады-даа. Даргалар аазаан аксын канчан үттүптар болду? — кылдыр, Сергей улаштыр боданнаш.— Че, харын, сүрген малывысты-ла эки-менди чедирип, дүжаапсывысса, олла ыйнаан».

Үш сүрүкчүнүң эң улуг назылыы Дуни Чылбакай күрүне малын онча-менди сүрүп чедиргеш, хүлээдип бээр дээш өөрүнден дудак чок шырбайын чораа-даа, аалында артбодап, сагынмаан болбайнаан...

Черле ынчаш, Балгазын суурдан — 18—20 километрде Дамырактар дээр черде эвн кыштаг чоогунга хонуп чыткан сүрүкчүлериниң амы-тынынга айыыл-кыжаныг аъттар өрттен каан арга талазындан диргелип кээрин олардың кайызы-даа билбээн, бодаваан.

Хенертен сыгыр октуг бооның «чырс» дээн кургамзык даажы ол таладан дыңналган. Улаштыр база дагжаан, Удумзурап чыткан эрлер тура халчып келгеш, карацгы өттүр дээр актап көрүп, дыңнаалагылаан. Чугаалашкан кижилериң үнүери, аъттар даванының даажы тода дыңналып, боттары ыяштар аразында карацгайынчы берген. Хевири өртегде аъттарже углап орар хире.

— Айыыл болду, ооллар! Аъттарывысты алыр деп барган черже чорупканнар. Руслан бажыңга шыгжап тургаш, тускай чөпшээрели чок ТОЗ — 8 деп араалыг боозун октары-биле кады ап алган.

Дүнекиниң 12 шак үезинде ол черге чеде бергеш, кадарчыларның кайда турары билбинмее боорга, ону билип алыры-биле Руслан чагы бажынче боолап-боолап, дыңнаалагылаан. Чүве шимээн чок боорга, сүрүкчүлерни диилээр дээш, үш бөлүккө үстүп алгаш, чазаглыг орук кыдыында арыгже кирипкеннер. Ол аразында Василий Бумба өртегде аъттарны көрүп каапп, оларже чоокшулап чеде бээрге, кадарчылар оскергеш, шимээргеп, боо даапгапканнар.

— Боолуут улус ышкажыл, чанынче чоокшулаар арга чок — деп, өөрү чайгыс черге чыглып кээрге, ооллардың бирээзи арай сестип чугаалаан.

— Боолуук чоор сен. Бистең база бар-дыр — дээш, Руслан бодунуң тудуп чораан тозовказын көргүскен. — Удур боолап тургаш, аъттарны хунаап алыр ол-ла!

Оон кажаанның кырынче ындыкы азыындан үнгеш, кадарчыларның олурган талазынга кээп, 2,5 — 3 метр хире черден оларның кырынче ыяштадап, көржең-довурак октап, эвлежии боолап эгелээннер. Русланның боолаан үш огунуң бирээзи Дуни Чылбакайның оң талакы холунга дээш, аар балыглаан. Өске ооллардың аткан, октарының бирээзи Нымыр Идамның хевенниг тонунуң чеңи оя деттен болгаш артканнарны кулак чаны-биле сымнаймын эрткидээн. Кадарчыларны чүгле дүнүң карацгызы, чаяан боон, камгалап каан.

— Олар бистиң коргудар дээш эвес, а өдүрер сорулганы болгаш боттарының амы-тының камгалап, оларже ок-боолуг халдаан хулиганнарга дүжүп бербейн турганнар. Владимир Оюн кажда кырындан бок, көржең дүжүр октап турган, эжик чанында аңдарлып кээп дүшкеш, баглазашта аъттар артынче маңнапкан. Тэптыг-ла ол өйде Руслан Оюн аъттарның мурнунга чеде бээрге, сүрүкчү Нымыр Идам ону көре тыртып каап: «Болар бистиң малывысты күш-биле хунаап алыр дээш келгени тодаргайдыр. Чүү-даа болур болза, боларның-биле тутчуп турганы болур-дур» деп бодап келгеш, аъттар чанында карацнаан кижиниң буттарынче углай боолапкан. Балыглаткан Руслан тозовказын октапкаш, ында болурга, Владимир ону алгаш, боо оду кызаш дээш черже удур ийи удаа боолапкан. Оон чанында Бумба биле Василий Бумба ооллар ыяштадап, Нооду халчып кээрге, бирээзининг бижээ-биле аъттарның дыңнарын үзе шеягдазээш, аъттангаш дезипкеннер.

«Ол улус чоруй баары билек, эжим баксырай бергеп. Суг ижиртип, оон бажын тудуп турумда-ла чок апардың» деп, оон чанында артканын Нымыр Идам сөөлүнде чугаалаан.

III

Сергей Дудуп Балгазынга дан адып, турда кылаштап келгеш, участок төлээзин бир эжи-биле кады тып алгаш, эмчиниң дүрген дуза чедирер машиназы-биле демги черинге кээрге, хамык чүве шагда-ла оожургаан болган. Чүгле өлүрткен эжи шимчеш дивейн чыткан. Идамны ол-бо дилеп, кыйгырарга-даа тывылбаан. (Сөөлүнде олар көдээ Совет-, ке ужуражып алганнар).

Истелге, Кыштагга база катап барып, дүнеки таварылганың канчаар болганын катап тайылбырлап, зай-дедир чоруп турда, хүн әрте берген. «Бисти баңысаап турган шагдаалар бисти кажаада хүнзээн малывыскадаа чедирбейн, карацгы кудумчуга кааткап барганнар— деп, С. Дудуп сөөлүнде биске хомудап чугаалаан. — Таныыр-биидир кижилериг эвес, каяаар боор, пементилиг херим иштинге карак шиммейн, соогунга дилиреп олура хондувус. Кажаалап каан малывыс будун-бүрүн ирги бе дээш дүвүреп, ал-ла сагыжывыс ында болган. Чер бичии чырый бээри билек, чазаглыг орук кыдыы-биле кыштагже углай кылаштажыпкан бис. Орук ара, харын, бистиң совхозтуң машинязы таваржы берген. (Дүнеки болуушкунуң эртенинде совхозче дүргеп телеграмма чоруткан бис).

Ныымыр Идам демги эживисти адалыга чедиржип, чаныып чорупкан. Мен өске улусбиле кады инектерни сүрүп чедиргеш, «Совет Тыва» совхозка бүрүн саны-биле хүлээдип берген бис».

IV

Истелге органнарының ажылдакчыларының дүргеп болгаш шиитпирлиг хөделгенинин түңнелинде, кемниг херек үүлгеткен хулиганнар дораан туттурган. Хуваатырган аъттарның ийизи база саадавайн тыпты берген.

Бо нарын херектиң истелгезин чорудуп турган кижилер оон канчап болу бергенин, назы четпээн хөй ооллар ындыг дерзин херектиң үүлгедиринге канчап четкенин, ол бүгүнүң чылдагааннарын болгаш байдалдарын шуптузуун сайгарып көргеннер.

Аныяктарның, ылаңгыя назы четпээннерин өг-бүлеге, школага, өөредилге черинге, ажылдап турар коллективинге

(Төнчүзү 4-кү арыда).

ЧОГААДЫКЧЫ ӨЗҮЛДЕНИҢ КӨРҮЛДЕЗИ

1965 чыл... Красноярскиниң В. И. Суриков аттыг чурулга училищезиниң доозукчуларыңың дипломнай ажылдарының көрүлдези. Оларның арказында бистиң чаңгыс чер чурттүүвүс Макар Монгуш. Комиссия адын кыйгырыптарга, ортумак дурт-сынныг, шимчеңгир, шевергин петтинген аныяк оол тура халаап, тускай мольбертке бодунуң ажылын тургузунуп.

Холунда чонар-даш тудуп алган аныяк оол чазанарыныг мурнунда дашты шинчилеп көрүп, ында кандыг бодал шыгжаттынып, чажырыпганың биилп алыр дээш харысалгалыг болгаш өөрүнүүр чогаадыкчы ажылче киреринге белетеккинп олурар.

М. Монгуш училищени чедиишкиниг дооскаш, төрээн Кызылынга чедип келгеш, башкы училищезинге чурук башкылап ажылдай берген. Сургуулдарга эстетика, чурулга башкылаарындан ажыгда, бодунуң чогаадыкчы ажылын салбайн, бойдустап, амырадап өөренмишаан, «Элер», «Үежимниң овур-хевири» болгаш оон-даа оске ажылдарны кылып, республика делгелгелеринге киржип келген.

Мээң билиримче, бизин «Элер» деп ажылды үш-дерт варианпыг кылдыр эде чуруп, бижээн ижи. Шагдан бээр элер-чүген, ар кижиниң эттери, бурунгу уран-шеверлериниң салым-чаланы сиңиккен уран-үүлдүн үнелиг үүлдери болгай.

Мурнуку планда терек дөзүнде салып каан кызыл элер, а буъдукта — чүген, сыдым. Кедээр шыкта аът шелээн оттаан чоруур. Оон ындында арганың, дагларның болгаш булуттарның хевири.

Баштайгы ажылдарындан бодалчы чуруукчу тыптып келген-дир деп чүве илдең апарган.

Ам-даа мергежилиң, билиң ханыладыры-биле өөренир деп күзел ону амыраппаан. Ол Москванып В. И. Суриков аттыг чурулга институдун 1978 чылда дооскан.

Улуг орус чуруукчу Василий Иванович Суриковтуң адын эдилээн ийи тускай өөредилге черин оон дооскапы ол. Бо удаада оон диплом ажылы — «Каңгывай-Мерген» деп тыва улустуң тоолунуң ном каасталгазы. Номнуң эгезинден төнчүзүнге чедир каастап, чээрби ажыг өңнүг линогравюралары кезип тургаш, «тергиин» деп демдекти алган.

Бо хүннерде Тыванып 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде Макар Монгуштуң персоналдыг делгелгези ажыттынган, ону хоорайның аалчылары, чурттакчылары улуг сонуургал-биле көрүп, таныжып турарлар.

Автор ном каастапга урап үүлүнүң чуруукчузу болгаш, делгелгеде хөй черни ном каастапгазы эзелеп турар. Яжы-бүрү аргалар-биле кылган 40 ажыт ажыл залда делгеттинген. «Каңгывай-Мертенге» иллюстрациялар. С. Токаның. С. Сүрүң-оолдуң болгаш бистиң оске-даа чогаалчыларывыстың номнарының каастапга-шимелдези ында киргеп.

Линогравюра, литография, офорт деп нарын аргалар-биле кылган натюрморттар, пейзажтар база бар.

Тулчуушкуннар арказында орус, тыва партизаннарның кежээки одагда солун номчуп олурар өңнүг чурук, Хову-Аксының комбинадының хевирлери...

Ук ажыттынган делгелге дугайында үүнү чугаалап болуруа? Кандыг-даа мергежилдиң кижилери назынның кандыг-бир үезинде бедик дагның кырынче үнүп келгени дег, оон кырындан чуртталгазының иштинде чүнү кылганын, чүнү кылбаанын, амыдыралдың оруун, мергежилин шилип алганын хынаар, шүгдүнер үе турар болгай.

Бөгүн Макар Монгуш бижиг билиглиг, уран үүлдүн арга-чажыттарын шингээдип алган, чогаадыкчы талалары ам-даа чедир ажыттынмаан, перспективтиг, төөгүге сундулуг чуруукчу-дур.

Чонның төөгүзүн эки өөренип, билип тургаш, бөгүнгү хөгжүп турар чурттапга-биле холбап тургаш, ханы уткалыг чараш ажылдары-биле көрүкчүлериниң сеткил, бодалдарын, овур-хевирлерин шынчыдыр-биле илередип, чуруурунга чигзиниг турбас.

Бистиң республикада дээди, ортумак тускай эртемниг, салым-чаланыг аныяк күштер немежип турары дыка өөрүнүүг. Оларның санынга М. Монгуштуң кады дооскан эштери Ч. Мартай-оол, О. Ортун-оол болгаш оон-даа оскелер хамаажыр.

Тыванып 60 маадыр аттыг чурт-шинчилел музейинде делгеттинген авторлуң солун ажылдары-биле танышарынче делгелге залы чалап турар.

С-Б. УЙНУКЕЙ.

С. Токаның «Кодур-оол биле Бичe-кыс» деп тоолунга М. Монгуштуң иллюстрациязы.

ЫНДЫГ ТУРУП БОЛУР БЕ?

Бир чагааның изи-биле

Тыванып ийги дээди өөредилге черн Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалынып материалдыг баазазы, иланғыя студентилер чурттаар общежитие талазы-биле, ам-даа чегей дээрзин кым-даа билир. Чаа общежитиеңи тудуп турар. Филиалдың студентилерия шагда эрги аэропорт турган бөлүк бажыңнарда амгы үеде чурттап турар. Өөредилге чылы эгелээнден бээр ай ыракта ашкан-даа болза, барык октябрьның эгезинге чедир оолдарны общежитиеге чыттырбайн келген. Оон чылдагааны — улуг корпуска сепгелгени орайтап чоруткаңы.

«Өөредилге эгелээнден бээр бир ай болуп турар. Мынчага чедир бисти общежитиеже хандырбаан, оске өөредилге черлериңде ындыг эвес, бисте чүге ындыгы? Оон ужурундан кичээлдерден-даа озалдай бээр-дир бис. Биске дузалап, бо айтырыгны сайгаржып бээрин редакциядан дилединис» деп бижээн хомудалдыг чагааны редакция бөлүк студентилерден алган.

Херектиң байдалын хынап көөрге, шынап-ла октябрь сеске чедир шупту корпустарда түгле дөртен хире кижи чурттап турар болгаң. № 4 корпуста харын 23 уруглар шагда-ла чурттай берген. Оларның өрөөлдери арыг-шеверер, орун хереклерин шагда-ла алгылап алган, харын түгле соңгаларының ийиги каттарын чылыглап салыр ужурлуг. Оларны кылып алыр дээрге каът соңгалар ам-даа шилдеттинмээн. Өрөөлдер бичии-даа болза, черле кыстар болгаш, оларны хире чергези-биле таарымчалыг кылдыр дерип алгылаан. Соңга пөстерин база боттары кылып алгылаан. Өрөөл санында бир азы ийи бичии столдар бар, ном шыгжаарынга бичии шкафчыгаштарны тускайлаан. Топ азарынга азыларда тускай черлерни таарыштырган.

Уруглар чурттап турар корпуста чунар чер чок, ынчаңгаш өрөөлдерге чунар ужурга таварышкан. Чүгээр делгеп өрөөлдерде чунар-демирлерни (эң-не бодүүн) азыгжагшта аскылаан, чамдык өрөөлдерде чунар-демир (бичии) азар чер безин тывылбас. Ам каяа чунарыл ынчаш? Оон дутайын үлетпүр болгаш хамаапы тудуг факультединиң бешки курсчулары— улус депутатгарының Кызыл хоорай Советиниң депутады Валентина Монгуш база Светлана Довгак олардан айтырарывыска: «Кружкадан суг пактап чүүп турар бис» деп шала эгенин чугааладылар.

Хеп-сынны каяа чуур, кургадырыл деп айтырыгның дугайын чугаалааш-даа капчаар. Хепти черле чуп алыр апаар, ынчаңгаш уруглар ону өрөөлдеринге чуп алыр, кургадырда база-ла аңаа кургадыр. Өске кандыг-даа арга чок. Тускайлаң булунчугашдаа тыпшас сен.

Аъш-чем хайындырып алырының айтырыгы берге. Уруглар корпузунда харын-даа чаңгыс плита (үш конфорказыг) бар,— ында эзлчежир апаар. Эртен суг черле кайчап четтигерил? Мында үжен чыгам кижи чурттап турар болгай. Ол-ла плита чоогу коридорда чунар кылдыр үш раковинаны тургускан. Ынчалза-даа ол ажылдавас, барааны чаагай туруп турар. Уруглар корпузунда байдал мындыг-дыр. Ол харын-даа чүгээр деп санап болур.

№ 1 корпуста октябрь сеске чедир чүгле 15 кижи чурттап киргеп. Чурттаар дээн оолдар чаа-ла кээп, комендантыдан херек чүүлдерни ап турдулар. Чогум өрөөлдерниң шалазыны экидир дозулап каан. Бир чамдыктарында студентилер чурттай бергилээп. Орунпар салгылап каан. Демги-ле ном сугар бичии шкаф. чыгаштар, бичии кухня стогу (чем шыгжаарынга) бар. Топ азар черлерни ам-даа экидир кылып албаан. Чамдык өрөөлдерде соңгалар ойбак, шилдээр ужурлуг. Прачечнаяда дужааган оруң-дөжек хереккеддериниң хуусаазы узап, саалаанындан чамдык студентилерге эштир чоорганнар чедиишпейн турарындан соок деп турдулар.

Бо корпуста бир эки чүве — чунар черни (үш раковина) бо чылын кылып каапы. Арай боорда кыдырганын комендант Нина Салчак чугаалап турар. Бо корпуста чурттап турарлар суг пактап чунмас, оозу эки-дир, ынчалзада оларда чем хайындырар плита чок. Чаңгыс плитаның салып каан турар, барааны чаагай, үрелик, ону дарый сепгедирп чугула болуп турар.

Коридорну будуп каапы мырыңай чөгенчиг, кандыг-даа өң чок, багай будук-биле будааны-ла ол боор. Ону аштап чуурда-ла берге-дир. Бо корпуста өрөөлдериниң эжиктеринде тудазы барында бар, хөй кезиинде чок. Өрөөлдерде шооча чок, чаа-ла салып эгелеп турар. Чогум черле кымны, чүнү маңаң, хамык ажылды саададың турган чоор деп айтырыг чайгаар. Тургуетгунуп келир. Комендантының чугаалап турары-биле алырга сепгелгени августа эгелээн. Оон саадаан, ынчалза-даа чогуур үүлдер-биле ей-шаанда хандырып, институтуң удурулгазы салып салган болза, чогуур хуусаада кылып ап болур арга турган болбайн канчаар. Студентилерниң чурттаар орай-бажының хандырбайн тура, өөредилге-кижизидилге ажылының бедик дениелик-даа каячап чедип алырыл, келир үениң мергежилдиг специалистерин белеткээр хүндүлүг хүлээлгени-даа күүседири берге. Үстүнде четшеттерни доп-дораан чайладып, филиалдың студентилериниң чурттаарыңга таарымчалыг байдалдарны тургузары чугула апаргап. Оске өөредилге черлеринге болаарга эвээш, түгле 130 хире-кижи чурттаары көрдүнгеп.

Б. ДИРЧИН.

СОЛУН УЖУРАЖЫЛГА

Эрзин ортумак школазынга ССРЭ Конституциязының хүнүн таварыштыр «Мен Совет Эвилелиниң хамаатызы мен» деп кежээ болуп эрткен. Ол байырлалга Конституцияның — Үндезин Хоойлуның дугайында илеткелди Эрзин райкүүскомунуң иштики херектер килдизиниң начальныгы Д. К. Куулар кылган.

Оон соонда спортуң янзы-бүрү хевирлеринге хөй кижи киржикчилиг солун маргылдаалар болган. Шыдыраага школаның башкылары О. Намдара, С. Идам-Сүрүң олар эки ойнаап, тиидекчи болганнар. Ол-ла хүн волейболга, баскетболга ужуражылгаларга иштики херектер килдизиниң ажылдакчылары эки ойнаап, өске командаларны утпаан, бирги черже үнгеннер.

Т. ДАШ-ООЛ.

ХӨЛҮН ЭРТТИРБЕС

Арага ижерге кижиниң организминге хоралыг дээрзин кым-даа билир. Оон хоразын биле тура бо-ла «чоогларлар» бар. Дүтайгы база-ла «аптар» эш-өөрге оөрлежип, шүтүмчүледир, кеземче көрүстүрер, оон туржук ажылымдан-даа үндүртүр ужурга таваржып чордум. Ол-ла бүгүнүң түңнелинде шуут ишпес деп шиитширлеп алган мен.

Чоокта чаа арага биле таакпының өртээн бедиткен, оон хоразының дугайында шагүеден бээр угаадып келген болгай, а чазактың үндүрген шиитпирин долузу-биле деткинр-дир мен. Арагалаар чоруккa удур демисел бүгү чонның хөрээ. Ынчаңгаш чамдык арагалаар кижилер эки туразы-биле, чамдыктарын албадал-биле эмнеп, хемчег ап келген. Чамдык кижилерни эмнеп, дуза чедирип турда-ла, ону херекке албас, катап ишкеш, улам тенин, харын-даа кемниг херек үүлгедир, өгбүлезинге, иниилелге хоралыг үүлгедиглерни кылып чоруур кижилерге бо-ла таваржып боор-дур. Ындыг кижилер солуниуң арыннарында үнүп турар мыңдыг чагааларны помчаап, черле кандыг-бир түңнелди үндүрер боор деп бодаар-дыр мен. Чаагай сеткилдиг кижилер араганың хоразының дугайында шаандан тура-ла чугаалап келгеп. Оон чижээнге мындыг ийи фактыны киирип болур. Бурят эмчи, чогаалчы Намсараев Доржуң 1903 чылда бижээни чогаалындан мындыг домакты номчаан мен. Арага шагар чылайның эртенги хорапындан артык хоралыг, күчү изиг хүнде хамнаарах күштүң хамнаанындан артык эвиастыг. Бо үүү дээнил дээрге, араганы хөлүн эрттир ижиптерго ыңдыг хоралыг, ындыг авыластыг, мегечи, хөй чугаалыг дээни ол-дур. Ол ышкаш бурунгу грек эртемден Аристотель мынча дээн: «Арагадан өлүп хораннарның саны далайга дүжүп өлгенинден санының хөй». Бистин чурттаң турарывыс бо магалыг чаагай үеде совет кижилерниң угаан-медерели бедик. Ынчаңгаш араганы хөлүн эрттир ижер, иниилелге ажыктыг күш-ажыл кылыр арагашиизээ оксунгүже арага ижер кижилер-биле шынгы чугаалажырының үезин кедген.

М. КӨРГЕН-ООЛ.
Тес-Хем район.

ОКТЯБРЬ 16-ДАН 18-КЕ ЧЕДИР

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак шүлүктер». «Кара үш булун». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.50— «Оорушку» музыка болгаш далай». Фильм-концерт. 11.50— Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— Социалистиг чурттарның телевиденнеэнииң документалдыг фильмнериниң программазы: «Братиславаның хоорайы» (ЧССР), «Арыгда күсе» (ГДР), «Чесчи алышкылар» (БУР). 15.15 — И. Соколов-Микитов. «Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары». 16.00— «Шыдыраа школазы». Ак терге. Дамчыдылганы делегей мастери Л. С. Белавенец чорудар. 16.30 — «Дагдыныкчы». Тележурнал. 17.00 — Композитор В. Шаинскийниң ырлары.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Л. А. Фотиеваның төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга. «Улус Комиссариаттарының секретары Л. Фотиева». Документалдыг телефильм. 19.30 — «Гитарачы А. Фраучи ойнаар». Фильм-концерт. 19.50 — Хөй сериалыг уран-чечен «Кара үш булуң» деп телефильмниң башгайгы көргүүг. 3-ку серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.20 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи кинорежиссёр Э. Рязанов чорудар. Төнгенде — информастыг үлүрүлге. «Бөгүн делегейде».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Алыглар санаар дээш чоруптувус». Документалдыг телефильм. 12.15 — Монументалдыг пропаганданың ленинчи планы. 12.45 — И. А. Крыловтуң баснылары. 5-ки класс. 13.15 — Сергей Прокофьевтиң музыказы. 14.00 — «Экран — башкыга». Төөгү. 5-ки класс. Эртe-бурунгу Египеттиң культуразы. 14.30 — География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң ажыктыг казар байлактары. 15.00 — С. Я. Маршак. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.50—«Мэйва Рацапун». Эртем-тайылбырлыг фильм (ЧССР). 16.00 — 18.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Мультфильм. 18.20— «Тургузуушкунның болгаш тайбынның ленинчи утпанышкынны-биле». Телемектерай. 18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлаалдар. 18.50 — Аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчыларының хүнүнге. Аъш-чем үлетпүрүнүн эргелелиниң начальныгы С. Д. Кызыл-оолдуң чугаазы. 19.00— «Ырлар оруу». Фильм-концерт. 19.30 — «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Дириг амытаннар өөңүктери». Мультфильм. 20.15 — «БАМ-ны тудуп турар бис». Байкал-Амур магистралының суурларының чаагайыдылгазының дугайында. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Чайкалар ужуп келиннер». Уран-чечен телефильм. 22.45— 01.00— Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Сокол». В. И. Ленин аттыг Төп стадионнуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — Буратино делгелгези. 9.35 — «Кара үш булуң». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-ку серия. 10.40 — «Ада-иелер, силерге». 11.10 — «Челээш». Улусчу чогаадыгының телепрограммаларының IV делегей фестивалы: «Далайдан По хемге чедир». (Швейцария). 11.40 — «Спортлотонун» 42-ги тиражы. 11.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Э. Гилельс ойнаар. Программада Р. Шуманның болгаш И. Брамстың чогаалдары. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — «Алыка болгаш кырган каңгтан». Уругларга уран-чечен кыска телефильм. 14.40 — «Экран одуңүтерни чыш тур». Минск (БССР)—Лион (Франция). 15.40 — «Дириг амытаннар ыдыралы». Дамчыдылганы Н. И. Дроздов чорудар. 16.40— Мультфильмнер программазы: «Маруся Богуславска», «Илья Муромец». 17.00 — Политиктиг хайгаракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.20 — Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүүзү: «Фридерик Шопен». 18.30 —18.45 — Чапсар. 18.45—«Терроризм — империализмниң чепсээ». Дамчыдылганы политиктиг хайгаракчы В. Михеев чорудар. 19.45 — «Уран үүл мастерлери». Софико Чиаурели. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.15 — «Кызыл чечек». Аныяктар ырыскынын Сочиге болган чурттаар аразының фестивалының концерти. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Улустуң үе-тывыжының дугайында документалдыг телефильмнер программазы: «Алдын дес», «Уянгыкул чүүлдээрлерниң аялгалары». 15.00 — «Цирк арнаалында». 16.00 — А. П. Чехов—«Аъргарарыг ээзи». Күрүненин Евг. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 18.30 — Горький аттыг Төп культура болгаш дыштанылга парыгына аныяктар кежээни. Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Л. Бетховенниң тос симфониязы. № 4 симфонияны Төп телевиденнеэнииң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң улус симфония оркестри күүседир. 22.40—23.15— Документалдыг фильм. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 —«Аъш-чем үлетпүрүнүн ажылдакчыларының хүнүнге үткүштүр документалдыг телефильмнер программазы: «Анна Иванованың», «Аваганың таакпылаар черинде», «Күш сүдүнүң» фабриказы». 15.10—Уругларга фильм—«Доня биле Миккиниң чаа ужураддары». 16.15 — «Челээш». Улусчу чогаадылганың телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «Кандий танцылар» (Шри Ланка). 16.45 — Аът спортунга делегей мартыладазы. ЧССР-деп дамчыдылга. 17.30 — «Баштайгы өөрүшкүлер». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 7-ги серия. 18.55—«Кинокамера делегейни көрүп тур». Москвага болган XII делегей кинофестивалының документалдыг фильми. Дамчыдылганы политиктиг хайгаракчы И. Фесуненко чорудар. 20.00—«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Ох биле Ах». Мультфильм. 20.15— «Сээн ынак өөреникчилерин». Документалдыг телефильм. 20.30 — «Оренбурстуң күргүнениң орус улус хоорунун номнерти. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.40 — Хөрээженнерни камнаңар». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы.

Суд очерки

КАРА САГЫШ

(Төнчүзү. Эгези 3-ку арында).

күш-ажылчы болгаш мөзүшынар кижизидилгезин кайда багай тургускан болдур, оларның хостуг үе-шагын чөп ажылларынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, оон иштинде спорт ажылын сайзырадып, аныяктарны олче хаара тударынче комсомол болгаш хөй-ниити организациялары кайда кичээнгей салбайн турар болдур, ында чамдык аныяк кижилерниң талазындан күзенчиг эвес үүлдер кылыр, арагалаар, хулиганнаар, чоруктар, харындаа аар кем-херек үүлгедиишкинилери болуп турарын маңаа база катап сагындырары артык эвес. Тандыг районнуң Балгазының Красноярова суурларында партия, комсомол, хөй-ниити организациялар үстүнде айыттынган ажылдарны аныяктар ортузунга организастап чорударынче кичээнгейни кошкатканының база бир херечиин — назы четпээн болуктуң оолдарның үүлгеткен коргунчуг кем-херээ болур. Ол хүнге чедир оларның чүү кылып, канчаар чурттап турарын кым-даа сонуургап кербээн, оларның-биле таптыг чугаалажып, чамдыктарын ажылга киирерин азы өөредип чорударын кым-даа ораалдашпаан. Оон кадында херекти үүлгедикпин баштай дугуржуп, еске эштерин олче эвилелдээн Руслан Оюн биле Виктор Чооду каяа-даа өөренмейн, кандыг-даа ажыл кылбайн турганнар. Чооду 6 класс дооскаш, школазын каггаң болгаш оон херек кылганы дээш милиция үчүдүлгә турган. Василий Бумба 7 класс дооскаш, өөренмейн баргаң болгаш кеземче хөрзүнге онаажып чораан. Юрий Арнак биле Михаил Оюн Балгазының кедээ профтехучилишезин доозупкаш, а Владимир Оюн сөөлгү курска өөренир турган. Оларны каттыштырган ниити сонуургалы колдуунда кыйыы болгаш чаңгыс аай — хулиганнаар, оорланыр, удаа-дараа арагалаар чоруктар турган. Олар күзээн-не чүвезин кылып чаңчыгга берген. Оон кадында улуг улус оларга ындыг-ла шаптык катпайн, эскербээн дег, билбээчеңнеп эрттирип каар турган: садыгжылар араганы хамаанчок садар, Балгазын кедээ Советиниң күүскомунун, совхозта комсомол комитединиң ажылдакчылары кылыр чүвези чок оолдарны кыйгыртып эккелгеш, ыңгыы чугаалажып, ниитилелге ажыктыг ажылче хаара тударын-даа ораалдашпаан. «Чалгаа чазып», кайнаар баар, чүнү кылыр аайын тыпайн турган элээди оолдар сөөлүнде кээп коргунчуг кемниг херекти дерзин ёзу-биле үүлгеткенинин түңнелинде Владимир Оюн 16 чылда, Руслан Оюн — 9, Василий Бумба — 8, Виктор Чооду— 6, Юрий Арнак биле Михаил Оюн — 5-5 чылдарда досталгазын казыдып шиитпирген.

Истелге үезинде, оон соонда-даа оларның ада-иелери, төрелдери, башкылары биле база оларның-биле ажыл чорудар хүлээлгелиг еске-даа кижилер биле хөй удаа чугаалашкан бис. Ынчалзажок оларның чамдыктары аныяктар-биле, оон иштинде берге кижизидилгелиг элээдилер-биле хөй янзы ажылдарны чорудуп турарын делгеренгей чугаалап, тус черде ол талазы-биле байдал ындыг-ла түүреникиг эвес дээрзинге бистя бүзүредирип ораалдашсада, бистиң сонуургаан айтырыгларывыстың хөй нуруузунга дорт болгаш тодаргай харыы берип шыдавааннар.

Балгазын ортумак школазының классган дашкаар ажыл талазы-биле өөредилге эргелекчизи А. Попеляева: «Руслан, Виктор, Васи... оларның школага өөредилгеэн-даа, сагыпга-чуруму-даа багай турган. Үргүлүү кичээлдер үзер, чалгаа, классган классче дөгүп-ле шилчип келгеннер. Оларның ада-иелери оолдарының өг-бүлеге мөзүшынзр кижизидилгезинче чогуур кичээнгей салбайн турган...» деп хамаарылга чок чугаалап турар. «А силер, школа башкылары, оң оолдарны эдип-чаагар, кижизидер талазы-биле кандыг ажылдар кылган силер?». Ол айтырыгга тодаргай харыы алдынчаан. Балгазының кедээ профтехучилищезинин будүүлгеге практиказын дооскаш, ажылдап эгелээрин мергежилди чедип алган болган будүүлге практиказын дооскаш, ажылдап эгелээринин кырынга турган. Оон үзе-лишеге чурум үреп турганын, зайрык көзүлгечин кажан-даа эскербээн мен. Ынчалза-даа сургуулдарның хостуг үе-шагын чөп ажыглаарын организастаар, оларның мөзүшынар кижизидилгезин экижидер талазы-биле, түгле танцы кежээлериндеп башка, кандыг-даа ажылдар бистиңде чоруттунмайн турар. Спорт ажылы шуут уттундурган. Оон уламыдан чамдыкта дувуренчиг таварылгаларның болу бергилээри чажыт эвес» деп база-ла мынаң чугаалап турар.

17 харлыг Владимир Оюн адазы чок өскеп алды уруглар-ның ортуну. Оон авазы, акызы, үгбазы «Революцияның чалбыжыгы» совхозтуң Красноярова сүт-бараан ферманында ажылдап турарлар. Ферманың мурнакчы саанчыларының бирээзи комсомолчу Валентина Оюн дуңмазының дугайында эң-не чылыг сөстерни чугаалаан: чуруму эки, кайы-хамаанчок оолдар-биле эштешпес, эзирик чорааны кажан-даа көзүлбээн. Кыжын өөренир, чайын ажылдаар турган. Оон херек үүлгеткенинге изиг дээрзинде кым-даа бүзүревээн. Ынчалзажок факт-факт болуп артар-ла болгай: чогумна Владимир Оюнның ынчан, каракгыда, сүргүүлдерже 6—7 метрден бооланы сөөлгү пйи огунук бирээзи Дуня Чылбакайны өлүр балыглаан.

Бо хире чаагай үеде чурттап, амыдыралдың делгем оруунче чаа-да кирип орар элээди оолдар биитинип хеерээн ак сеткилдиг кылып, анаа-ла кем-бурүү чок чораан сүрүкчүлерже ок-боолуг халдап, хөй уруглардың-лыг ада кижини ындыг кара сагыштыы, дерзинап-биле өлүрүп каар деп кым бодаанын?! Балгазын кедээ Советиниң күүскомунун, совхозтуң комсомол комитединиң, милицияның уругларын өрөөлүнүң ханы медерел биилп, кижизидилге ажылын эки тургускан турган болза, ындыг коргунчуг үүлгедиг болбайн барын болур турган ийик.

Бода малдың семиртилге совхозтарынче. Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың эът комбинаттарывче республиканың ырак-чоок районнарындан мун-мун баш-мал кээп турар. Чайның пзинде, чаъс-чарда ырак черге ол малды сүрер, оордан, ыт-куштап, арага-сонуг «аалчылардан» ону дүн хүн чок камгалаары белеп эвес болгаш олза харысалгалыг херек.

Оон-биле чергелештир чамдык совхозтарның удурутучуларының, специалистеринин сүрдүүн чоруткан хөй малының дугайын олгна дораан «уттуптар», сүрүкчүлерниң кандыг байдалдыг чоруурун, оларга кандыг дуза херегин айтырып, сонуургап, соонда келбес, хайгаарал көрбес. Түгле семиртилге совхозунга аъш эът комбинадынга малды дузаар үеде чеде бээр чорууң шыгыылы-биле буруу шаап, оларның харысалга чогу кылыдыр санаар херек.

Үстүнде бижээнивис таварылгада «Парын» совхозтуң удурутукчулары чүгле айыыл болган соонда, телеграмма алган, четкилеп келген-дир. «Бистиң-биле кады оодаа-ла сүт сөөртүр машина чорун орган болза, ажывыс амыдыңдан чарылбас турган. Ону эмнелгете дүргеп чедирип, эмчи дузазын көргүзүптер арга турар-ла болгай» деп. Сергей Дудуттуң сөөлүнде хомудан чугаалааны чептүг болбайн аан.

Ажылчагайларның удурутучулары бо айтырыгны кичээнгейге алыры чугула дээрзин база катап сагындырып каалы.

Чамдык кижилерниң кылып будүргеп чаагай үүле-хөрзүнге еске улустуң доң баарлыы, тоомча чогу чамдыкта кайгамчыкла болгулаар-дыр ийин. Бо очеркти бижип турган, мындыг бодалдан сеткилдиг үүле дүвүреп келген. Ниитиниң малын оорлардан камгалаар дээш боттарының амыдыңын безин бодавайн, эрес-дидим турушкан сүрүкчүлериң аттары Кедээ ажылагый министерствозунуң удурутукчуларынга билдингир бе? Оларны шаңнап, мактаар дүгайында айтырыгны мынчага чедир, бир чыл эрткинеге чүге чугаалашпаанывыл?

П. ИЧИН.
Х. МОНГУШ.

Аграар

Республикага болгаш Кызылга бөгүн биче булуттаар. Соңгу-барын угланышкынның хаттың дүргени секундада 2-7 метр чедер. Агаарның температуразы 7-12 градус чылыыр.

Редактор В. С. ШАРАВИЙ.

Кино

ОКТЯБРЬ 14-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү удаа дезинфекция» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан) 21.00.

«Моолдуң бедик дээри» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Инкилерниң читкен алдыны» 9.30, 11.10, 15.00, **«Ынахшыл дугайында үш удаа»** 13.00, 16.50, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң өңүүм Платон» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Салым-чолдуң белдирлери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторлуң 2-24-63, редакторлуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийнең эмызыралга болгаш совет тургузуг киллизиниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54, кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2167

СОЛУН НЕДЕЛЯ — 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС—00911

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 239 (11737) | 1981 чылдың октябрь 15, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Л. И. Брежневтиң Немец профэвилелдер каттыжыышкынының (ГФР) даргазы Г-О. Феттер-биле беседазы

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң даргазы Л. И. Брежнев Немец профэвилелдер каттыжыышкынының (ГФР) Даргазы Гейнц-Оскар Феттерни октябрь 13-те Кремльге хүлээп алган болгаш ооң-биле беседа кылган. Совет Эвилелинде ол Профессионалдар Эвилелдериниң Бүгүэвилел Төп Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар келген.

ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразында харылзааларны хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле база делегейниң амгы байдалының Европа чурттарының ажылчы чоннарының эрге-ажыктарынга болгаш амыдырал-чуртталгазының байдалдарынга хамаарышкан чамдык айтырыгларның талазы-биле санал-оналдар солчуушкуну болган.

Экономиканың, эртемниң, культураның талазынга болгаш өске-даа талаларга ССРЭ-ниң болгаш ГФР-ниң аразынга найыдаа талага ажыктыг үре-түңнелдиг кады ажылдажылганы улам ыңай хөгжүдериниң эки перспективалары бар, ол чорук ийи чурттуң улустарының эргежыктарынга тааржыр болгаш Европага политиктиг байдалды ниитизи-биле кадыышыдарынга боттуг ужур-дузалыг дээргзинге ийи тала бүзүрелин илергейлээн.

Боо-чепсектй айыылдыг ёзу-биле эңдере будүрерин болдурбас дээш, Европага доктаамал туруштуг тайбыңны хандырар болгаш Европаның бүгү чурттарының тайбың нады ажылдажылгазы дээш демиселге ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын төлээлээн хөй-ниити организацияларының чугула рольдуг болуур ужурлуун база онзалап демдеглээн.

Беседа эвилең, эш-ёзузунуң байдалынга эртикен. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ның секретары Б. Н. Пономарев, ВЦСПС-тиң даргазы А. И. Шибаев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ол ышкаш Немец профэвилелдер каттыжыышкынының федералдыг баштаар черииниң делегей килдизиниң эргелекчизи Э. Кристоффersен олар беседага кириишкен.

(СЭТА).

Беш чылдың даалгаларын долдур болгаш ажыр күүсединили!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

Республиканың Кадык-камгалал мчнистерствозунуң автобаазазының коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдазын хуусаа бетинде күүседир соруланы салган. Ында үр чылдарда ажылдап келген дружулалыг чолаачылар С. В. Хавронин, В. Г. Анисимов, А. Горохов, В. П. Сергеев база комсомолчулар С. Ильин, А. Миллер дээш оон-даа оскелер хууда планныг онаалдаларын ай санында ажыр күүседип, коллективте хөй-ниити ажылынга идепкейлиг киржип турарлар.

Алексей Васильевич Назаров ында оң бир чыл доктаамал чолаачылап келген. Бо үениң иштинде ол эвээш эвес кыварчаар чүүлдү кампап алган. Дружулалыг дагдыныкчы бо чылдың планныг онаалдазын 130 хуу күүсеткеш, ам 1982 чылдың үлүүпде ажылдап турар.

ЧУРУКТАРДА: (үстүнде) мурнакчы чолаачы А. В. Назаров; (адаанда, солагай таладан) комсомолчу-аныяктарның бригадири С. Ильин, ажылчын комитединиң даргазы В. Г. Анисимов, чолаачылар В. П. Сергеев болгаш С. М. Хавронин ажылче үнер мурнунда.

В. КАРА-САЛ.

Авторнуң фотолары.

Ажылын дооскан

Дайын хоочуннарының бешки бүгү-эвилел конференциязы бодунуң ажылын Москвага. Эвилелдер бажыңының колонналыг залынга, бурунгу хүн дооскан.

Ада-чурттуң Улуг дайынының байлак дайынчы болган амыдыралчы дружулалыг хоочуннары бистиң Ада-чурттувыстуң камгалал күчүзүн улам ыңай быжыглаарының, совет улустуң болгаш ооң дайынчыларының шериг-патриотчу кижизидилгезиниң херээнге, тайбыны быжыглаар дээш, чепсегленишкинни дүжүрер болгаш дүшкүүрелдиг чорукту чавырыдыпар дээш демиселге боттарының салыышкының киирип келгенин болгаш моон соңгаар-даа киирер апаарын Совет Армиязының болгаш Шериг-Далай Флодунуң Политиктиг кол эргелелиниң начальныгы, армия генералы А. А. Епишев болгаш конференцияга чүве чугаалаан өске-даа эштер демдеглээн.

Делегейниң ийиги дайынының бүгү киржикчилеринге. Удурланышкын шимчээшкинниниң демиселчилеринге, улустарның национал-хосталгалыг демиселиниң киржикчилеринге кыйгырыгны конференция хүлээп алган. Планетаның тайбың келир үези дээш демиселге күжениишкиннерни каттыштырар, реакция болгаш дайын күштеринге орукту дуглаар деп кыйгырыг ында киргеи.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке байырлыг чагааны конференцияның киржикчилери улуг көдүрүүшкүн-биле хүлээп алган.

Дайын хоочуннарының совет комитедин болгаш оон удуртур органнарын соңгаан. Комитеттиң даргазынга Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-полковник А. С. Желтовту соңгаан.

(СЭТА).

Чаагайжыдылга

Чурттакчылыг черлерниң чаагайжыдылгазының бир түлүк үези—күскү ажылдар. Күскү чаагайжыдылга часкы болгаш чайгы үеде кылдынган ажылдарның уламчылалы болур болгаш ол колдуунда-ла ыяштар болгаш күскү асталгаже, хоорай, суурларны кышка белеткеп, улам аян-шинчи киреринче угланыр.

Улус депутаттарының чер-чер Советтери чаагайжыдылганы план ёзугаар чорудуп турар болгаш ол талазы-биле бедиткен хүлээлгелериниң негелделерин ажылдап кылгаш, ажылчы чоннарның хүралдарынга бадыладып чугаалашкан. Республиканың хоорай, суурларында бо хүннерде күскү чаагайжыдылганың айы эртип турар болгаш ол талазы-биле ажыл кидин түлүк.

Часкы болгаш чайгы үеде хоорайларны, суурларны болгаш чурттакчылыг өске-даа черлерни чаагайжыдар талазы-биле капитал болгаш агар хөй ажылдар кылдынган. Чурттакчылыг черлерге онон муң дөс тарымал үнүш олуртунган, улуг хемчээлдиг газоннарга болгаш клумбаларга сиген, чечек тарылгазын чоруткан. Хоорайларда болгаш суурларда чаа скверлер, аллеялар немешкен. Бажыңнар даштын аян киирип, чаңгыс аай өңнеш кылдыр будуп, чугайлаан, штакетниктерни чаарты септээн, кудумчулар аштап-арыглаттынган. Үстүнде кылдынган ол ажылдар чурттакчылыг черлерни улам аян-шинчи болдурган.

СЭКП Кызыл хооркому болгаш улус депутаттарының Кызыл хоорай Совединиң күүскому хоорайның чаагайжыдылгазынче улуг кичээнгейни угландырып турар. Хоорайның чаагайжыдылгазының талазы-биле ап чоруттунуп турар көскү ажылдарның түңнелинде республика найысылалы Кызыл чыл санында чаагайжыттынып, чаартыныл, улам аян-шинчи кирип турар. Хоорайның чаагайжыдылгазынга бир миллион хире рубль шингээдип алдынган, 45 муң дөрбелчин метр оруктар болгаш тротуарлар асфальтылаттынган, 9 муң дөс ыяш олуртунган, 5 муң погон метр дурттуг чадаң үнүш, 390 муң чечек рассадазы тарыттынган. Хоорайның чаагайжыдылгазынга болгаш ногаанчыдарынга найысылалдың үлетпүр бүдүрүлгелериниң, албан организация, дээди болгаш ортумак өөредилге черлериниң коллективтери идепкейлиг киржип келген. Хоорайның төп Ленин, Кочетов кудумчуларын чаарты эде кылган. Хоорайның 4-кү 5-ки микрорайоннарын чаагайжыдар талазы-биле улуг хемчээлдиг ажылдар кылдынган. Октябрьның Социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга уткуштур сентябрь 17-ден октябрь 17-ге чедир хоорайны чаагайжыдарының айын чарлаан. Кызыл хоорай Совединиң күүскому 1981 чылдың күскү үезинде чорудар ажылдарның хемчээлин тодараткаш, тус-тус коллективтерге тодаргай даалгаларны берген. Чаагайжыдылга айының дургузунда хоорайга субботниктерни организастаары көрдүнген. Шалыпчы ай дургузунда кызылчылар төрээн хоорайын улам чаагайжыдып, хамааржыр девискээрининг, быжыглаан участоктарның чаагайжыдылгазынче онза кичээнгейни угландырып, улуг хемчээлдиг ажылдарны кылыр. Шалыпчы айның төнчүзү — октябрь 17-де хоорайга субботник эрттирер. Оон-даа өске Советтер күскү чаагайжыдылга ажылдарын организастыг эгелээн. Чижээ, Эрзин районнуң чурттакчылыг черлеринде, Тээли, Чыраа-Бажы, Шеми болгаш өске-даа чамдык суурларның чурттакчылары чаагайжыдылга ажылдарын негелдеге дүүштүр тургузары-биле көскү ажылдарны ап чорудуп турар. Чаагайжыдылганы план ёзугаар калбаа-биле чорутканындан ук суурларның аян-шинчизин үндезинин-биле экижээн.

Мооң-биле кады чурттакчылыг черлерни үениң негелдезинге дүүштүр чаагайжыдар болгаш ногаанчыдар айтырыгны чамдык хоорай, суур, көдээ Советтери четпес шиитпирлеп, ону часкы, күскү үениң түр кампаниязы кылдыр көрүп, ол үеде план-төлевилел, чогуур белеткел чокка, кайы хамаан чок үнүштер олуртур, эгелээн ажылды эчизинге чедирери-биле ону уламчылавас чоруктар бар. Ындыг янзылыг ажыл-агыйжы эвес чоруктардан чамдык суурларның чаагайжыдылгазы негелдеге ыракта дүүшпес. Чижээ, Самагалдай, Хандагайты, Саглы, Ээрбек көдээ болгаш өске-даа чамдык Советтерниң девискээрининг чаагайжыдылгазында четпестер бар.

Чаагайжыдылга — сезоннуг эвес, а доктаамал чорутту-нар иш. Республиканың хоорай, суурларында күскү чаагайжыдылга кидин түлүк. Ону план ёзугаар канчаар чорутканындан чурттакчылыг черлерниң арыг-шевери, чараш аян-шинчилиг болуру хамааржыр. Күскү чаагайжыдылганы чедиишкинниг чорудары-биле аңаа кылыр ажылдарның хемчээлин баш удур тодарадып ап, бар күштү билдилиг ажыглаары чугула. Маңаа чер-черде коммунал будүрүлгелериниң, коллективтериниң болгаш хөй-ниити организацияларның киржилгези улуг. Улус депутаттарының Советтери үстүнде чүүлдерге даянып тургаш, ажылдың тодаргай планын тургузуп, ону организастаар болгаш оларның күүселдезин хынаар ужурлуг.

Одарга камналга

Республиканың совхозтарында малды кыштаглаашкынче организастыг киреринин шалыпчы айын эрттирер дугайында СЭКП обкомунуң докталын «Найырал» совхозтуң парткому сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларның кежигүннеринге таныштырган. Ук доктаалда ылаңгыя мал чемнерин өйлаанда сөөртүп алырын, складтаарын, камгалаарын болгаш төп ажыглаарын онза чугулалап демдеглээн.

Совхозтуң салбырларының хоочун болгаш бедик дружулалыг малчыннары кыштаглаашкынга ажыктыг аргаларны дилеп, күш-ажылчы инициативаны эгелеп турар. Аңаа чижек кылдыр Шанчының хойжуларының бир чаа эгелээшкинин демдеглезе чугула. Ол бүгү ажылдарны херек кырынга кылып боттандырарын удуртуп башташ, контролдаар штабтарны совхоз бүрүзүнге болгаш район төвүнге тургускан. Ол штабтарның хуралдарынга кол специалистерни, районда «Дөң-Терезин», «Шекпээр» совхозтарның директорларын дыңнаап, чамдык чедир кылдынмаан ажылдарны илередип, оларны бүрүн доозарының хуусаалары айыткан.

Бо хүннерде районда бар 176 шээр мал кыштагларының 163-үү, 22 бода мал кыштагларының 21-и септеттинген. Районда шупту 83 кижи составтыг 13 тудугжу звено ажылдап турар, Ам-даа инек кажааларын немей тударыл, хой кажааларын алгыдары негеттиниш турар болганда, тудугжу звеноларны немей тургузуп, оларны материал-биле хандырар ужурлуг. Олар чарлаттынган шалыпчы айда малчыннар чурттаар 19 бажыңны, дөрт чунар-бажыңны септээр, оңгачаларны болгаш шагжаларны немей кылыр.

«Барлык» совхоз кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген. Бар кажааларны септээринден, алгыдарындан аңгыда, 200 хире баш мал кирер дөрт чаа кажааны тутган. Бижиктиг-Хая фермазының чем белеткээр цеги бүрүн белеп. Оон аңгыда «Шекпээр» совхозтуң Алигаты салбырында Казак-оол Кууларның удуртқан хойжу бригадазы база кыштаглаашкынга эки белеткенген. Ында 22 кыштагда хой болгаш хураган кажааларының септелгезин бүрүн дооскан, бир чурттарга бажыңын ажыглалга киирген.

Партия райкомунуң бюрозунга дыңнаан соонда, «Хемчик» совхозта кыштаглаашкынга белеткел ажылдары эдээн шүүдаан. Ыйгылак сүтбараан фермазында 100 баш бызаа кирер чаа кажааны тутқан. Бо совхоз ылаңгыя чем баазазын тургузар талазы-биле кайы-даа ажыл-агыйдан эки ажылдап, 2575 тонна мал чемин курлавырлаашкынга, планын 140 хуу чедир күүсеткен. Бо хүннерде совхоз 900 тонна мал чемин кыштагларда чедиргеп. «Барлык» биле «Шекпээр» совхозтарның кайызы-даа 1200 тонна мал чемин кыштагларда дүжүргеп.

Район штабынга чугаалашкаш, бар четпестерни илередип, оларны чайладырының хуусаазын айыткан турбуже, «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтарда кыштаглаашкынга белеткел нарын болуп артпышаан, «Шекпээр» совхоз ниитиниң малынга чем-суурну белеткээрин кончуг оожум темпилиг чорудуп, оон чүтле чартык кезинге курлавырлап алган. «Дөң-Терезинде» чем белеткээр цех амга чедир туттунмаан. Кыштагларже баар оруктарның септелгезин кылбаанындан мал чемин чедирери бергедеп турар. Ол ажыл-агыйда чем белеткээр цехти туларын Сельхозтехкүркомнуң Кызыл-Мажалык каттыжыышкынынга дааскан турбуже, ук тудугну ам-даа эгелевээн. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткелдиң район штавы бо ажылдарны чедир кылырының немелде хемчеглерин ап турар.

Планын ажыр күүсеткен

«О. Шынаа» совхозтуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга быжыг чем-суурну тургузар дээш кызымаккай ажылдап келгенинин түңнелинде планнаттынганындан ажыр 840 тонна сигенни бо хүннерге чедир кезип белеткээш, районнуң ажыл-агыйларының аразында чарышка тиилекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райүүскомнуң шилчирип Кызыл тугун холдай салбайн турар.

Совхозтуң механизастаан бригадазы (бригадири С.М. Санаа) мал чемн белеткээрингге эки ажылдап, барык 3 муң тонна сигенни кезип, пресстээш, көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының хүнүнде күш-ажылчы белек кылдыр хүлээткен. Даанган ажыл-херээнге харыысалгалыг, машина-техниканы будүрүкчүлүг ажылаары, кывар-чаар чүүлдерни кампап алыры дээш кызымаккай туржуп турар мурнакчы механизаторлар бригадада эвээш эвес. Дружулгалыг трактористер Кыргыс Докпар-оол, Ойдуп Мадыр-оол, Балчий-оол Ужар-оол, Сергей Халбаа, Михаил Аңгыр-оол болгаш өскелер-даа мал чемн белеткээрингге чыл бүрүдө төлептиг үлүүн киирип, эрес-кызымак ажылдап келгеннер.

Малга бөдүүн чемнерни белеткээрингге О. Шынаа суурнуң албан организацияларының ажылдакчылары, школачылар дээш өске-даа коллективтер улуг дузаны чедирген. Чижээ, О. Шынаа ортумак школазының өөреникчилери 30 тонна, машина-трактор мастерскаазының коллективи 25 тонна, автопарк 28 тонна сигенни кезип белеткээш, совхозка хүлээткен. Ол ышкаш № 4 хойжу бригаданың малчыннары 130 тонна сиген белеткээр планын чедиишкинниг күүсеткен.

Амгы үеде совхозтуң мал ажылдыглары кыштаглаашкынга белеткенип, өдек-кыштагларын септеп, кышкы турлагларынче мал чемнерин сөөртүп чедирип турарлар.

С. АРТЫНА.

Тес-Хем район.

Көргүзүү бедик

Мугур-Аксы суурнуң төвүнде үлетпүр барааннар магазининге келир болзуңарза, аныяк садыгжы кыс силерни уткуп алыр. Ооң ады— Марина Аракчаа.

М. Аракчаа Кызылдың кооператив училищезин 1978 чылда дооскаш, төрээн суурунга ажылдаары-биле эөп келгеш, раймагка садыгжылап кирген. Бо кыска үениң дургузунда аныяк садыгжы ажылынга чаңчыгып, нарын мергежилдин чажыттарын шингээдип ап эгелээн. Ол ам ажылдап турда хоочуннардан дудак чок. Ажылынга кызымак, биче сеткилдиг кыстың бүдүштүүн коллективте эш-өөрү эскерип, СЭКП кежигүнүнге хүлээп алган. Эрткен чылда бүдүрүлгечи бедик көргүзүглери дээш Марина Москвага болуп эрткен олимпий оюнарын барып көөр путёвка-биле шаңнаткаш, четкеш келген.

Марина Аракчаа 1981 чылды бедик көргүзүглерлиг эгелээн. Эрткен тос айларның дургузунда үүрмектеп садар бараан саарылгазының планныг онаалдазын доктаамал 110—120 хуу күүседип келген.

О. МИХАЙЛОВА.

Москваның күскү музыказы

Совет музыканың «Москваның күзүү» деп фестивалының программазында кирген чогаалдар Ленинге, партияга, амгы үениң кижилериниң күш-ажылчы чединиишкиннеринге тураскаатгынган. Ол чанчыл апарган көрүүде консерваторияның улуг концерт залынга ажыттынган.

Ол байырлал найысылалдың эң эки залдарынга болгаш культура орулларынга болур. Оларга үжен ажыг симфония ниити ыр, камерлиг кежээлер, шериг-патриоттуг, театр болгаш эстрада музыказының концерттери болгулаар. Оларга Төп телевидение болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң симфониялыг улуг оркестри, Москва филармониязының үгелериг улуг симфония оркестри, Латвп ССР-ниң симфония оркестри, өске-даа колллективтер болгаш күүседикчилер киржир. Д. Шостаковичиниң, Т. Хренниковтуң, Д. Кабалевскийниң, Г. Свиридовтуң, Р. Щедриниң, А. Холминовтуң музыка чогаалдары чаңгылаашыр.

Чаңчыл ёзугаар фестиваль программазы дыңнакчыларны чаа чогаалдар-биле база таныштырар. Баштай күүседир музыкалар аразында — Э. Хагагортяниың «Ленинге одазы», В. Шальчуннуң Л. И. Брежневтиң помунга үндезилээн «Ынчаи чев» деп ораториязы, А. Эшпайның дөрткү симфониязы, М. Марутаевтиң «Маадырлыг русь» деп ораториязы бар.

Көрүүде үезинде найысылалдың болгаш Москва чоогунуң мурнакчы будүрүлгелериниң ажылчыннары ужуражыышкыннар бооп, чогаадыкчы санал-оналдарны илередирип организастаар, оларга совет музыканы улам-на хөгжүдериниң айтырыгларын чугаалажыр.

(СЭТА-ның корр.).

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш К. Н. Шулууну шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Партия организациязынга үр чылда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлаанныбиле холбаштыр СЭКП Кызыл райкомунуң бирги секретары Кыргыс Норбуевич Шулууну Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай.
1981 чылдың октябрь 14.

Кышка белеткелдиң шалыпчы айы чоруп тур

НЕМЕЛДЕ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛГАН

Ниитиниң малын кыштан менди ажырары, оон чаш төлүн чидириг чок камгалап алыры, кышкы үеде мал продукциязын будүрериг болгаш күрүнеге садарын кудулатпазы — кыштаглаашкынга эки белеткелден кол хамааржыр. Республикада чарлаттынган шалыпчы айда Барыын-Хемчик районнуң совхозтары кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын канчаар чорудуп турарының дугайында чугаалап бээрни райкүүскомнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң кол зоотехниги Ю. Е. Барлыковтан биетиң корреспонденттивис А. Бегзин-оол дилээн.

— Районнуң совхозтарында 76 муң хире шээр, 8600 баш бода мал бар. Оон иштинде 31 муң хой, өшкү кыжын оолдаар. Оларны кыштан хүр ёлырып, чаш төлүн менди камгалап алыр дээш эдээн ажылдарны кылып чорутқан бис. Кышка белеткелди кыска хуусаада, эки шынарлыг чорудар дугайында эрзинчилерниң эгелээшкинин чазын совхоз бүрүзүнге малчыннарның ниити хуралдарынга чугаалашкан болгаш кылып чогудар ажылдарны тодараткан. Ол бүгү ажылдарны херек кырынга кылып боттандырарын удуртуп башташ, контролдаар штабтарны совхоз бүрүзүнге болгаш район төвүнге тургускан. Ол штабтарның хуралдарынга кол специалистерни, районда «Дөң-Терезин», «Шекпээр» совхозтарның директорларын дыңнаап, чамдык чедир кылдынмаан ажылдарны илередип, оларны бүрүн доозарының хуусаалары айыткан.

Бо хүннерде районда бар 176 шээр мал кыштагларының 163-үү, 22 бода мал кыштагларының 21-и септеттинген. Районда шупту 83 кижи составтыг 13 тудугжу звено ажылдап турар, Ам-даа инек кажааларын немей тударыл, хой кажааларын алгыдары негеттиниш турар болганда, тудугжу звеноларны немей тургузуп, оларны материал-биле хандырар ужурлуг. Олар чарлаттынган шалыпчы айда малчыннар чурттаар 19 бажыңны, дөрт чунар-бажыңны септээр, оңгачаларны болгаш шагжаларны немей кылыр.

«Барлык» совхоз кыштаглаашкынга багай эвес белеткенген. Бар кажааларны септээринден, алгыдарындан аңгыда, 200 хире баш мал кирер дөрт чаа кажааны тутқан. Бижиктиг-Хая фермазының чем белеткээр цеги бүрүн белеп. Оон аңгыда «Шекпээр» совхозтуң Алигаты салбырында Казак-оол Кууларның удуртқан хойжу бригадазы база кыштаглаашкынга эки белеткенген. Ында 22 кыштагда хой болгаш хураган кажааларының септелгезин бүрүн дооскан, бир чурттарга бажыңын ажыглалга киирген.

Партия райкомунуң бюрозунга дыңнаан соонда, «Хемчик» совхозта кыштаглаашкынга белеткел ажылдары эдээн шүүдаан. Ыйгылак сүт-бараан фермазында 100 баш бызаа кирер чаа кажааны тутқан. Бо совхоз ылаңгыя чем баазазын тургузар талазы-биле кайы-даа ажыл-агыйдан эки ажылдап, 2575 тонна мал чемин курлавырлаашкынга, планын 140 хуу чедир күүсеткен. Бо хүннерде совхоз 900 тонна мал чемин кыштагларда чедиргеп. «Барлык» биле «Шекпээр» совхозтарның кайызы-даа 1200 тонна мал чемин кыштагларда дүжүргеп.

Район штавынга чугаалашкаш, бар четпестерни илередип, оларны чайладырының хуусаазын айыткан турбуже, «Шекпээр», «Дөң-Терезин» совхозтарда кыштаглаашкынга белеткел нарын болуп артпышаан, «Шекпээр» совхоз ниитиниң малынга чем-суурну белеткээрин кончуг оожум темпилиг чорудуп, оон чүтле чартык кезинге курлавырлап алган. «Дөң-Терезинде» чем белеткээр цех амга чедир туттунмаан. Кыштагларже баар оруктарның септелгезин кылбаанындан мал чемин чедирери бергедеп турар. Ол ажыл-агыйда чем белеткээр цехти туларын Сельхозтехкүркомнуң Кызыл-Мажалык каттыжыышкынынга дааскан турбуже, ук тудугну ам-даа эгелевээн. Ынчангаш кыштаглаашкынга белеткелдиң район штавы бо ажылдарны чедир кылырының немелде хемчеглерин ап турар.

Тувинская республиканская библиотека им. А. С. Пушкина

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ:

отчёттар болгаш соңгулдалар

ЧОГУУР ДЕҢНЕЛГЕ ТУРГУСПААНЫНДАН

Республиканың улуг будуруглелериниң бирээзи—В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың кол цехтериниң бирээзи даг-дүгү рудизиниин коллективиниң дең-дески ажылдаанындан ол улуг будуруге планнар күүселдезин хандырып турган. Ынчалзажок ол коллектив сөолгу үеде хожудаашкыныг ажылдан, он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын дыка чедир күүсетпейн келген.

Чоокта чаа ыңда партия эге организациязының отчёт-соңгулдалыг хуралынга илеткел кылган партбюро секретары А. А. Чакиров болгаш санал берген коммунистер ол бүгүнүң дугайын улуг дүвүрээзин-биле чугаалап, аңаа холбаштыр чогуур партийжи түнелди кылган. Рудниктин коллективи бо чылдың сес айларында 531 тонна даг массазын чедир казып удурбээн, арыгдал фабриказынга 396 тонна руданы чедир бербээн.

Оон кол чылдагааны эзлеглерде болгаш участоктарда күш-ажылды бөгөй организастаанында дээрбен коммунистер шүгүмчүлээн. Барык-ла партия хуралының бүрүзүнге бүдүрүлге айтырыгларын чугаалажып, шиитпирлерин хүзээн ап база эвлечилер, участоктар начальниктериниң информацияларын, дыңнадыгларын ап келген. Ынчалзажок ол бүгүнүң ажыктыг, үре-түнелдин кошкак болганындан коллектив планның мыяңта чедир күүсетпээн. Отчёт-соңгулдалыг хуралга коммунистер О. Көшкендей биле В. Кириллов, В. Стручков болгаш өске-даа эштер бодунуң коллективиниң бүдүрүлгезинде ынчалзажок ол хамаан чок күш-ажылдың болгаш будуруглелериниң сагылга-чүрумүнүң үрек-чилерин чажырар таварылгалар безин бар.

Бир эвес партия организациязының дайынчы арга-шинээзин чогуур деңнелге тургускан болза, демдеглеттинген четпестер эвээш болур ийик. Оны үлам бедидер бүгү арга-лар бо организацияда бар. Сөолгу үеде парторганизация сан талазы-биле өскен, шынар составы быжыккан. 19 коммунист будуругледе ажылдап турар. Оларның хөй нуруузу, ылаңгыя эштер В. И. Колосов, А. Е. Кислицын, В. Ш. Даржаа, С. О. Салчак болгаш өскелер-даа күш-ажылга база хөй-нинти амыдыралынга үлегер-чижээн көргүзүп турар. Ынчалзажок идепкей чок, партийжи даалга күүсетпес, сагылга-чүрум үрээр эштер база бар.

Бүгү ажыл-херекке коммунистерниң авангардчы ролюн бедидип, коллективке партийжи салдарны үлам күштелдиреринче, организасчы база идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелдеринге дүүштүр тургузуп турган, хожудаашкыны шиитпирлиг ажып эртеринче отчет-соңгулдалыг хурал кол кичээнгейни утландырган.

М. ООРЖАК.
«Шынның» штаттан дашкаар корреспондентизи.

БАГАЙ БЕ, ОРТУМАК БЕ?

Хуралдың хүн чүрумүнде айтыгланган шак-уе дузугаар секретарь отчёт илеткелди үргүлчүлээн. Оон илеткели колдуунда-ла школа директорунуң отчёдунга дөмейлешкек болуп, аңаа нинти ажылагыйжы айтырыгларны, методиктиг каттыжышкынналарның ажылын, эрттирген кежээлер, маргылдаалар, школа сеңгелгээн дээш өске-даа хемчегларни колдады киргеп.

Кызыл районуң Чербиде дузалал школазында парторганизацияның мурнудагы секретары турган Ш. Б. Оюнуң кылган отчёт илеткелинге партийжи организасчы болгаш политикижизидилгелиг ажылдың, хөй-нинти организацияларынга удуртулганың дугайында тодаргай фактылар киргээн. Бо школада эге организациязының идей-кижизидилгелиг ажылының кошкаалындан коллектив кежигүннеринден күш-ажылдың сагылга-чүрумүн үрээр чоруктар көвүдээн. Ынчангаш директор К. Б. Моңгуш барыкла хүннүң-не дужаал бижиннинге өйлешкен.

Школаның одалга системазын чайың кылып болур арга тургап, а оны чоокта чаа кылып эгелээни-биле өөреникчилер соок өрээлдерге чыртпаз база өөренип турар. Дузалал школазы күш-ажыл угланыышкынның болгаш сес класска чедир өөренир. Ынчангаш 4 класска күш-ажыл кичээли неделяда 6 катап, а 7, 8 класстарга 10 катап болур. Ынчалза-даа олар район школаларының өөреникчилериниң техниктиг чогаадылга делгелгезинге чаңгыс-даа катап кирибээн.

Школаның директориязы, ында партия эге организациязы оон доозукчуларының дугайында шуут-ла сатыш салбайн турар. Чижээ, бо чылын дооскан 16 өөреникчиниң ам кайда, чүнү канчап турарын кым-даа билбес болган. Август төнчүзүнде олардан 5—6 хире доозукчу Черби суурга неделя иштинде кыдаштажыг келген, оларга кым-даа, кандыг-даа дуза чедирбээн.

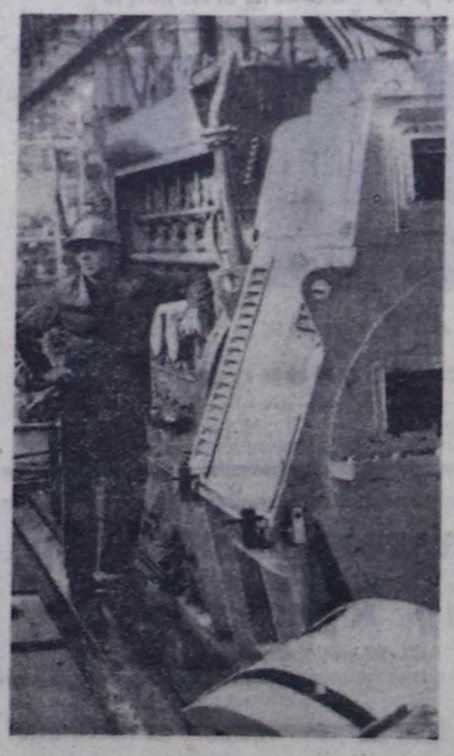
Партбюро отчёттуг үеде черле дыка кошкак ажылдаан. Ылаңгыя апрель, июль, август айларда пәртия хуралдары болбаан. Байдал ындыг турда СЭКП Кызыл райкомуның организастыг килдизи ону «билбейн» турганы база эдерл. Школада теоретиктиг семинарның кичээлдери үстүп тургулаан. Отчёттуг үеним дургузуунда суурның Культура бажыңынга чон чыып алган чаңгыс-даа башкы лекция номчаваан. Өөреникчилерге политинформациялар хаая болгулаар турган.

Парторганизацияның талазындан администрацияның ажыл-чорудулгазын контролдаар эргени багай боттандырган. Дирекция чери-даа, парторганизация-даа база профэвилелиниң месткому-даа аразында харылзаа чок ажылдап келген.

Ол бүгү четпестерниң дугайында коммунистер шылгыы шүгүмчүлээн болгаш секретарьны багай ажылдаан деп түнелди кылган. «Ол үнелеп чаңгыс секретарьга хамаарыжыр эвес, а бүгү коммунистерниң ажыл-чорудулгазынга хамаарыжыр ужурлуг болгай» дээш партия Кызыл райкомуның аңаа келген телээзиниң саналы-биле ону доңгуп-ле «ортумак» деп доктаалга кирип бижээн. Мен бодаарымга ындыг чорук боттуг байдалда дүүшпес болгу дег.

Отчёт-соңгулдалыг хуралга чаа соңгуткан состав секретарь коммунистериниң шүгүмчүделдериниң болгаш саналдарындан чогуур түнелдерни кылыр, оларны боттандырар талазы-биле хемчегларни ажылдап кылгаш ону күүседиринге бүгү коммунистерни, активти идепкейлиг киириштирери эргежок чугула.

М. ЭРГЕП,
коммунист.

★

ЭСТОН ССР. «Эстремрыбфлот» каттыжышкынының Балтийде судно септээр заводундан республиканың улус ажылагыйы электри энергиязын ап турар апарган. Мооң мурнунда заводка шенелделер үезинде балыкчы судноларның электри станцияларының ажылдап үндүрген тогу канчаар-даа ажыглаттынмайн, аңаа-ла сутже кирип турган. Шылгаалдарның чаа системаларын ол будуруглге черинге ажыглап эгелээн түнелинде ону хоорайның электри станциязынче дамчыдыштар аргалыг болган. Судноларга дизельдерин шенээр тускай стенд болду база-ла хой чарыгдал хереглевес (Чурукта: слесарь-монакчи А. Соколов).

Бир чыл иштинде заводтан Эстонияның энергия системазынче республикада эң-не улуг дээн «Эстонецанец» будуруглге каттыжышкынын будун хүн хандырып, шыдаар ол хире немелде электри энергизы дамчыттынарын саналга илереткен.

Э. НОРМАННЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникази.

★

КАДАГАЛАЛЫН ЭКИЖИДЕР

Чаа Шагаан-Арыгның тудуунда янзы-бүрү материалдарга камналгалыг ажылдан турар бригадалар, звеноолар эвээш эвес. Бо айтырыгга хамаарыштыр алдан беш аал чурттаар бажыңның, арыглал четкизиниң ажылчыннарын мактап болур. Тудугларның девискээринде тудуг материалдарын эмге-сескелиг кылдыр салган, үрелген туувибулар, ажыглалдан үнген чүүлдер барык козулбес. Цемент дээш шинаш өске-даа продукциялардың хумагалыг кадагалап турар.

Мындыг-даа болза № 20 КМК-ның ажылчыннары чамдык тудуг материалдарын шыгжаар чер кылып албаан. Ховар дериг-херекселдер, материаллар ажык дээр адаанда чыпшаан. Тудугга хереглээри-биле сөөртүп эккелген шала будуктары, эжиктер, соцга рамалары, блоктар айбаш чок кылдыр бут адаанда чыдар. Оларның-биле демир-оруннар, плиткалар болгаш өске-даа мүүлдер холушкудан калган. Девискээр иштинде цемент шыгжаар складтың соңгалары ажык, эжиктери хагдынмас.

Будуруглге-техниктиг баазаны долгандыр мүн-не херимээн, ынчалза-даа ол херимде ойбак черлер эңдерик, чамдык черлерни инек безин хое эрте берип болгу дег.

Тудуг материалдарының багай кадагалалы дээш хемчетни «Шагонартэжстрой» трест, ында партбюро дарый алыры күзенчиг. Экономикага камналга чок, күрүненин эң чугула тудуг материалдарын сандан үндүрүп турар кижилерге харыысалганы онаары негеттинин турар, ынчанмас болза камналганың чүрумүн тургузары берге.

Н. ЛАМА.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

ХУМАГАЛЫГ ЭДИЛЭЭР

Он бирги беш чылдың кол соруглазының бирээзи болза, чоннуң чаагай чоруун бедидер талазы-биле хемчеглериниң системазын боттандырары болур. «Тыва кобальт» комбинатта ажылчыннарның амыдырал-чурталгазын экижиделиниче улуг кичээнгейни салып турар.

Чурттакчы чонну бажың-биле хандырары хүннүң чугула соруглаларының бирээзи. «Тыва кобальт» комбинатта 33604 дөрбелчин метр шөлдуг 954 аал чурттаар бажыңнар хоорайда болгаш 67 түскайлан бажың эрги суурда бар. Чурттагга шөлүнүң чаагайжылыгазынга болгаш үүрмек септелгезинге чылың-на 200 мүн рубльди чарыгдап, бажың-балгатты амгы үениң негелдезинге дүүштүр ажыглап турар. Чурттагга-коммунал киллзии бажыңнарның крышаларын, кирер ажыктерин чаарты септеп, бузук шилдерни солуп, будуп, чугайлап дооскан.

Келир кышка белеткелди частан эгелээн. Бо чылын Гагарин аттыг күдумчуга 3 бажыңны, уруглар садын, нинти чурттагга бажының болгаш өске-даа тудугларны септээн.

Хун бүрүнүң амыдыралынга изиг сугнун керектиин өөренип көргеш, хоорайжыгаштa төп одалгадан сугну алырын чөпшээрээн. Ол чаш уруглар-лыг хөрээженнерге болгаш бүгү чонга дыка таарымчалыг, бажың ажылын чиигедир. Мындыг магалыг турбуженчамдык бажың эдерн изиг сугну камнаваа, краннары багай болганы-биле чидириг улуг боон турар. Бещ айлар-да чаңгыс бажыңга шинчаар төккен изиг суг күрүнеге чедн тонна хире хөмүр-даштын чидирнин болдуруп турарын билип, кижи бүрүзү изиг сугну камнаар херек.

Хову-Аксының чурттакчыларының чурттап болгаш ажылдап турар байдалы доктаамал экижин орар. Ак сегкилдиг ажыл-иш, эки мөзүшынар, чараш ажыл-чан — кижиниң туружун болгаш ат-алдарын тодарадып турар чүүлдер болу берген.

Чурттагга бажыңнарын капитал септелгеге шоолуг-ла үр болбаанда кирген чылдагааны болза, тайгадан ыяштыг кезип, эккеп турда, ирик чудуктарның таваржы бергенидир. Ынчангаш ханалар ирип, төгдап дүүжүп турар. Септелгеге артык чарыгдалдар хөй болган. Он бирги беш чылда бажыңнарны колдуунда туйбудан кылыр дээн. Амгы үеде бирээзи-ле 12 аал чурттаар ийи бажыңның таваан салып эгелээн.

Кышка белеткелге, агар септелгеге чурттакчылар эки туразы-биле киржин турар. Бажың комитетгериниң даргалары Быковский, Янков, Дегтярёнко, Першина, Пинигина олар чурттакчыларны эки удуртун турарлар.

Ажылчын хөрээженнернин күш-ажылының, амыдырал-чурталгазының болгаш дыштанылгазының байдалын улам экижидерииге уруглар садтарының болгаш яслилериниң ролю улуг. «Светлячок» деп лединин септелгезинге 32 мүн рубльди үндүрген, ону дыка эки септээн.

К. ОЮН.

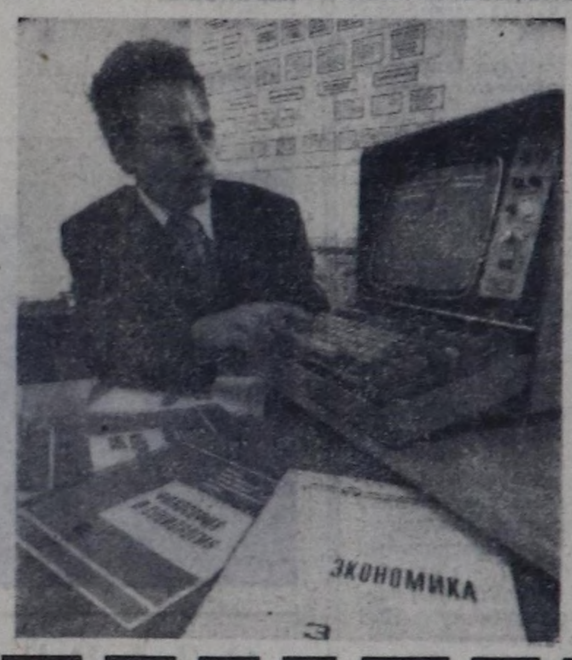
ИДЕОЛОГИЯ АКТИВИ ӨӨРЕНИП ТУРАР

СЭКП МК болгаш МХК-зының Политиктиг чырыдыышкын бажыңында ажылчы чоннарның марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң системазында районнарның пропагандистер семинарларының удуртукчуларының курузунда кичээлдер эгелээн.

Курстарда өөредилгениң янзы-бүрү хевирлерин—СЭКП-ниң политиказының, теориязының эң чугула айтырыгларының талазы-биле лекцияларны партийжи пропагандаңың методиказын, дуржулга солчурун, эртемденнер, культура болгаш уран чүүл ажылдакчылары-биле ужуразылганы-даа ажыглап турар. Өөредилгениң техниктиг хереклелери-биле дерээн, тематиктиг стендилерлиг өрээлдерде кичээлди эрттирип турар.

ЧУРУКТА: консультант М. М. Гусев электронныг терминалдыг хереисел-биле философия методологтуг семинарга ажыглаар библиографияны шилип ап тур. Ындыг хереисел херек нырында дыка улуг картотеканы солуур болгаш каш-ла минута иштинде кичээлге эргежок чугула литератураны шилип алыр арганы лекторга бээр.

В. ЯЦИНАНЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохроникази.

ИЙИ ДАКПЫР КҮЖЕНИИШКИНИНГ

Каа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездиин аттыг совхозтуң ажыл-ишчилери мал продуктуларын будуер болгаш күрүнеге садар талазы-биле чыл планнарын база социалистиг хүдээлгелерни чедиишкинниг күүсеткен. СЭКП обкомуның, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң ол дээш байыр чедириишкинин кедээ ишчилер улуг көдүрлүүшкүн-биле хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг чарыштың тугуи бедик түдүп, күрүнете эът садар планын октябрь 1-де 112,4 хуу, сүттүүн 104 хуу, дүктүүн 107,7 хуу күүсеткеш, чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 20 тонна эътти, 150 тонна сүттү немей садарып, малга бижыг чем-суурнуг тургузуп, кыштаглаашкынны организастыг эрттирерин, мал бажыи өстүрериниң планын ажыр күүседирии совхозтуң ажылишчилери хүлээшген.

Күш-ажылчы чаа тиилелгени чедип алырынга малчынарның кирген улуг-хуузу улуг болганы билдингир. Ылаңгыя тос айлар планын 125 хуу күүсеткен саанчы И. Черепанованы, планын 118,5 болгаш 113 хуу күүсеткилээн саанчылар Н. Иродова, К. Радонская оларны мадаа мактап адаары өөрүнчүт. Олар бир инектен-не тос айларда 1528-1495 килограмм сүттү саалаар. Бедик көргүзүлерни чедип алган мурнакчы саанчыларны оон-даа хөйнү адап болур.

Малды эки семиртип, оон хөй продукцияны алыры дээш кызымаккай ажылдап турар мурнакчыларның саны уламна көвүдеп турар. Инек кадарчылары Г. Маңкевич, В. Долзат олар тос айларда немелде деңзи алыр планын аажыр күүсеткеннер. Бызаа ажаакчылары А. Бочкарова, К. Кузрявцева хонукта ортумаа-биле 712-631 грамм немелде деңзинн ап турарлар.

Хойжуларның ортузунда калберган чарыштың мурнуку одуруунда хоочун малчын Шыжаа Билчеймаа чоруп турар. Ол кадарган хойларыңдан дүк кыргын алыр планын 140 хуу күүсеткен, азы бир хойдан-на 4,2 кг дүктү кыргаан. Тос уругнуң иези ол мурнакчы малчынга бүгү-ле эки байдалдарны тургузуп, чурттаар бажының, кажаазын септеп, кыштаанда чунар-баяңны бээин тудуп берген.

Хойну Кызыл-оол Балдан база-ла чедиишкинниг ажылдап, кодайында хой бүрүзүнден 3,8 килограмм чедир дүктү кыргаан, планын оранчок ажыр күүсеткен. Ол ышкаш мурнакчы малчынар совхозта хөй.

Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы бедик көргүзүглериг уткуур, чыл төнчүзүнге чедир планнан ажыр хөй продукцияны бүдүрер болган садар дээш совхозтуң мал ажылдыглары бо хүннерде ийи дакпыр күжениишкинниг ажылдан турарлар.

О. ТОВУУ.

Амыдыралдың совет хевири

АНЫЯКТАРНЫҢ ЧЕРИ

Сухоноска суурнуң күскү бүрүлер чаптыган кудумчуларынга хөглүг ыры-хөгжүмге үдеткен куда поездилери шуужуп эгелээн. Ында В. И. Ленин аттыг колхоз хову ажылдарын доозупкан, ам куда дужүрер өйнүң келгени бо. Ындыг байырлал ёзулалдары Лифанова, Хрящилерде болган өске-даа суурларда болуп турар, чаа өгленгеннер болган аалчылар колхозтуң төвүн — хоорай хевирнин суурун дамчыштыр хөглеп эртер. Ол чаңчылды кым-даа доктаалтаан. Ол дээрге, аңаяк кижилериниң даартагы хүнче чүткүлүн көргүскен демдек болуп, боду тывылган.

Ук колхозка бо күзүн чээрби ажыг куда болган, ажылагыйның профэвилел комитединче кирип турар билдиринишкинner ёзугаар алырга, чыл төнчүзүнге чедир ам-даа чээрби хире чаа өг-бүле немежир.

Горький областың Ковернин районда В. И. Ленин аттыг колхозту аңаяктар чери деп адап турар. Ында чурттакчыларның чартынындан хөйү 35 хар чедир пазылыг. Бүгү-ле механизаторларның болгаш автотранспорт башкарыкчыларының барык шупту-зунуң пазыны ындыг. Аңаяк өг-бүлелериниң саны ажылагыйда 200 ажыг. Лифановтун сүт-бараан фермазының коллективи шупту аңаяктардан тургустунган.

Чалыы өг-бүлелер улам немежип орар. Бо чылын бешин төрүттен 19 кижи чедип келген. Суурнуң школазын доосканнар колхозундан үнүп, кайнаар-даа чорбаан. Олардан дөрт кижи институтче кирген-даа болза, колхозтуң өзүпредаттары болганнар. Ынчангаш, олар база өөредилгезин дооскаш чанып келиндер.

Боттарының колхозчуларынга ук ажыл-агый ССРЭ Конституциязының чонга малдылаан бүгү-ле чүүлдерин: ажылдаар, дыштанып, өөренир, чурттагга шөлү алыр—бүгү-ле эргелерни хандырган. Ажылдаар-даа, өөренир-даа Адырның бүгү ажылдакчыларының 70 ажыг хуузу ол шимчээшкинде хаара түштүнген. Социалистиг чарыштың кижизидикчи ролюн бедидерибиле аңаа ажылдың янзы-бүрү арга-хевирлерни чер-черде ажыглап турар. Чижээ, мурнакчы дуржулганы пептередири, кескү агитацияны, хана солуну ажыглаары неп-терээн.

Кижизидилге айтырыгларын шиитпирлээринге социалистиг чарыштың дээштинн бедидер соруга-биле күрүне болгаш кооперация садыының ажылдакчылары он бирги беш чылдың социалистиг хүдээлгелериниң негелдеринде планның онаалдалар күүселделериниден аңгыда, хандырылганың культуразының, кижизидилге ажылының, камналганың айтырыгларын чугулаган кирген. Садыг четкилеринде социалистиг чарыш комиссиялларын тургускан.

КОЛЛЕКТИВ бүрүзүнге кижизидилге айтырыын бедик деңнелге тургузарын месткомнар, профэвилелдериниң каттыжкан комитеттери чогуур кичээнгейге алган. Месткомнар ылаңгыя аңаяк кадрларбиле ажылды багай эвес тургускан. Республиканың садыг четкизинде комсомолчу-аңыяктарның 48 коллективтери бар. Оларның хөй кезии «Он бирги беш чылга — аңаяктарның төлептиг күш-ажылы. билии, чогаадыкчы чоруу» деп кыйгырыгны ажылга удуртулга болдурган. Комсомолчу-аңыяктар коллективтериден үлегерлиг ажылды чедип алганнар эвээш эвес. Чижээ, Чадаана хоорайда «Турист» магазинниң комсомолчу-аңыяктар бригадазы (бригадири З. Моңгуш), Эрзин районуң хереглекчилер инатилелинде столоваяда З. Сан-оол, Кызыл хоорайның № 32 магазинниде А. Аржакова удуртқан бригадалар күш-ажылга бедик көргүзүлгерни чедип ап келген.

Аңаяк кадрларның профессионал мергежилин бедидерибиле коллективтерге күш-ажылдың байырлалдарын, күш-ажылдың, садыг шүтүмүнүң мурнакчылары, хоочуларыпары-биле ужуражылгаларны. Күш-ажыл дептерин тыпсырының кежээлерни организастап эрттирери чаңчыл апарган.

Кижизидилге ажылының дээштин коллективте ажылдап турар кижилериниң күш-ажылын, оларның хостуг үезин, амыдырал-чурттагазының байдалын канчаар тургусканындан чугула хамааржыр. Ол айтырыга хамаарыштыр республиканың садыг четкилеринде эвээш эвес ажылдар кылдынган. Коллективтерде ол талазы-биле комплекстиг планнарны тургускан.

Профэвилел месткомнары болгаш профэвилелдерниң каттыжкан комитеттери коллективтерге бот-тывынгыр уран чүүлдү, күш-культура болгаш спортту сайзырадырынче улуг кичээнгейни угландырган. Чамдык коллективтер үстүнде айтырыгларны социалистиг хүдээлгелериниң негелдеринге кирген.

Ажылдакчылар ортузунга кижизидилге ажылын мындыг янзылыг тургусканы күш-ажылга чамдык көскү түнелдерни чедип алырын хандырган. Республиканың күрүне садыы болган хереглекчилер кооперациязы 1981 чылдың арткен айларында социалистиг хүдээлгелерин чедиишкинниг боттандырган.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ күрүне садыының болгаш хереглекчилер кооперациязының шугумунда кижизидилге ажылын тургусканында кылдынган чүүлдер-биле чергелештир четпестер, чедир шиитпирлеттикмээн айтырыглар бар. Ажыл-агый организары болгаш профэвилел организациялары чурттакчы чоннуң садыг-биле хандырылгазының культуразын бедиперинге бар арга-курлавырларны чедир ажыглавайн турар. Чамдык бүдүрүлгелерде идепкейлиг, күш-ажыл, мөзүшынар кижизидилгезиниң талазы-биле комплекстиг планнар тургустунмаан. Ынчангаш чамдык коллективтер социалистиг хүдээлгелерни бар арга-курлавырларга үндезилеп тургуспайн турар. Чамдык профэвилел организациялары социалистиг чарыштың кижизидикчи аргазын чедир ажыглавайн келген болгаш социалистиг хүдээлгелериниң негелдеринде кижизидилге талазы-биле хемчегler эвээш. Специалистериниң хууда чогаадыкчы планнарының күүселдезинге контроль кошкак. Күрүне садыында болгаш хереглекчилер кооперациязында социалистиг хүдээлгелерни ниити камналаарының практиказы калбак пептерел албаан. Садыг организацияларында, будуруглелериниде коммунистиг күш-ажыл дээш шимчээшкинни организастаанны үениң негелдезинге дүүшпес. Садыг четкилеринде күш-ажылды организастаанында бар үстүнде четпестер чамдык коллективтериниң планныг онаалдаларының күүселдезин хандырбайн турар. Чижээ, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик районлары, Тере-Хөл сельпозу, Элегес, Сүт-Хөл ажылчын кооперациялары үүрмектеп садар барааннар саарылгазының сес айларда планныг онаалдазын күүсетпейн, хожудаан. Оон-биле кады садыг четкилеринде социалистиг өөрү-хөреңгинин, үнелиг материалдарның кадагалалында четпестер бар. Бо чылдың эрткен алды айларында республиканың садыг шугумунга 101,3 мүн рубль түңтүг өре-самчыгдал илереттинген. Совет садының чурумун хажыдар чоруктар бо-ла таваржыр. Ол хажыдыышкыннар-биле демисел кошкак. Коллективтерде эш хуу судары садының, күш-ажылдың сагылга-чурумун хажыткан чоруктарны чогуур ёйшаанда сайгарып көрбейн, ону оон соонда катаптавазынче утланган хемчегларни чедир албайн турар. Бо чылдың бирги чартынында 100 ажылдакчы совет садының чурумун хажыткан. Оларның чүтле чаңгызының херээн эш хуу судунга сайгарып көрген. Мындыг янзылыг четпестерден чамдык черлерде чоннуң садыг-биле хандырылгазының бедик культуразы чедип алдынмайн турар. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу хөй болуп артпышаан. Ону янзы-бүрү чылдагааннар-биле тайылбырлап болур. Кадрларның талазындан чурттагга шөлү чогундан турум ажылдавайн, ажылдан үнер чоруктар хөй. Чижээ, Кызыл аъшчем садында ажылдап турар 1000 кижиниң 200-ү чурттагга шөлү-биле четче хандыртынмаан.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ күрүне болгаш хереглекчилер кооперациязының садының профэвилел, ажыл-агый организацияларының ажылдакчылар ортузунга кижизидилге ажылын тургусканында эки чүүлдерни улам неп-терединп, сайзыратпышаан, ол айтырыгга четпестерни чайладырынче угланган хемчегларни ап чорудар.

Д. ОНДАР,
Күрүне болгаш кооперация садының ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң даргазы.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

МОСКВА–КРАСНОЯРСК: ЧОГААДЫКЧЫ ДЕМНЕЖИЛГЕ

Канск-Ачинскиниң одалга-энергетиктиг комплекизиниң коллективи биле найысылалдың культура ажылдакчыларының аразынга чогаадыкчы кады ажылдажылга дугайында кереэге октябрь 12-де Москвага ат салган.

Сибирьниң бедик культураның чери болдурар дугайында краснояржылыларның кыйгырыын деткээн москвачылар — ук черниң будүрүлгелеринге болгаш тудугларынга үргүлчү кээр аалчылар. Найысылалдың театрлары болгаш киностудиялары аңаа фестивальдарны болгаш театр көрүлделериндаа организастап турарлар. Чогаалчылар, чурукчулар, композиторлар ол черниң чурттакчыларын Сибирьниң ажыл-ишчилериниң дугайында чаа-чаа ажылдары-биле таныштырып турарлар. Ол кереэде эки чанчыл болу берген чогаадыкчы харылзааларны улам калбартырын көрүп турар.

Октябрьның 12-ниң кежээзинде Москваның культура ажылдакчылары боттарының чогаадыкчы клубунга Красноярскиден аалчыларны хүлээп алганнар. Байырлыг кежээни СЭКП ТК-ның «Советская культура» солуну болгаш Уран чүүлдер ажылдакчыларының төп бажыңының баштаар чери организастаан. Кежээни солуниүң редакторунүң оралакчызы Д. Ф. Мамлеев ажыктаан, эш Л. И. Брежневтиң Сибирьниң хоорайларынга чорааны ол калбак-делгем девискээриниң будүрүкчү күштеринге, эртемниң болгаш культуразының хөгжүлдезинге канчаар-даа аажок улуг идигни бергеини онзалап демдеглээн. Бистер ам улуг орус эртемден М. В. Ломоносовтуң «Россияның күчү-шыдалы Сибирь-биле улам улгадыр» деп өттүр билип, чугаалазының канчаар боттаның турарын көрүп тур бис деп, А. Ф. Мамлеев чугаалаан.

РСФСР-ниң культура министри Ю. С. Мелентьев аалчыларга байыр чедирип тура, Россия Федерациязының культура ажылдакчыларының Сибирьниң ажыл-ишчилери-биле чогаадыкчы харылзааларының дугайын чугаалаан. Бистер силерниң тиилелгенгерге чоргаарланыр бис дээн, ол чугаалаан. Ындыг тиилелгелериниң ачызында ырак-узак Сибирь бистериниң шуйтувуска төрээн болган чоок апарган. Ооң чери хөй национальдыг совет культураны ёзулуг талантылыг кижилер-биле байлакшыткан. Сибирьжилер экономикага болган эртемге бедиктерни чедип ап турары ышкаш, культурага база-ла культураның бедиктерин чедиишкинниг чедип ап турарынга өөрүшкүлүг бис.

СЭКП-ниң Красноярск крайкомунуң секретары Н. П. Силкова крайның ажыл-ишчилериниң өөмүнээзинден Сибирьниң хоорайларының болгаш суурларының ажылчы чоннарының ап турары улуг киҥээнгей болгаш деткимчеэ дээш партия Төп Комитединге өөрүп четтириишкинни илереткеи. Москваның театрларының, ССРЭ-ниң чогаалчылар, чурукчулар, кинематографистер, композиторлар эвилелдериниң коллективтериниң Сибирь чурттуглагра көргүзүп турар шефтээшкинни болгаш дузаламчызын ол демдеглээн.

ССРЭ-ниң улустуң артизи М. А. Ульянов уран чүүл талазы-биле бодунуң эш-өөрүнге изиг байыр чедирип, чүве чугаалаан. Ол сураглыг актёр Сибирьге бодунуң хөй катап чорааның чугаалаан, бир сураглыг шулукчүүн: «Сибиржилер чыыпган-даа болза, шиллиттинген улус» дээн сөстерин сактып чугаалаан. Бистериниң театрларывыска тургустунганна бүгү чүүлдерни шуптузун силерге чедирер дээш бүгү күжүвүстү салыр бис деп, М. А. Ульянов чугаалаан. Бистер силериниң культураны «иштинден» хөгжүдеринге — бот-тывынгыр уран чүүлүнерни тургузарыцарга дузалаар бис, ынчангаш кажан-даа, бүгү талазы-биле бистиң дузалаарывыска идеген болур силер!— деп, артист чугаалаан.

Концертке ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. А. Руденко, ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. А. Гуляев, РСФСР-ниң алдарлыг артизи, Ленинчи комсомолдуң шанналының лауреады Л. В. Лещенко болгаш өске-даа ойнакчылар киришкен. Красноярскиниң опера болгаш балет театрының солистери, Сибирьниң танцы ансамбли, Красноярск крайның бот-тывынгыр уран чүүл киржикчилери боттарының иргежилии москвачыларга таныштырганнар.

СЭТА-ның корр.

ЕВРОПА УЛУСТАРЫНЫҢ ШИИТПИРЛИГ УДУРЛАНЫЫШКЫНЫ ТОДАРГАЙ ХЕМЧЕГЛЕРНИ АЛЫР

● **НЬЮ-ЙОРК.** Ядролуг халапты болдурбазының болгаш чепсеглениңкиннери эңдере будүрерин кынчыктырбазының тодаргай хемчеглерни алырын делегейниң хөй-ниитизи шыгыы неген турар. Каттышкан Нациялар Организациязының Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязының белеткел комитединиң хуралдарынга чазактыы эвес организацияларының төлөэлекчилериниң санал-оналдары ол дугайын тодаргай хереченилеп турар.

Ядролуг дайынның улам күштелген аймылы бүгү делегейниң улустарынга кедергей улуг кыжаныышкын болуп турарын билир бис деп, шериг айтырыгларының талазы-биле америк информация төвүнүң директору, контр-адмирал дужаалдыг, чораан Дж. Ларок чугаалаан. Ядролуг дайынны болдурбазының айтырыы

«ЧЕТТИРДИМ, ЭМЧИ» ДИЖИР

Партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев мынча деп чугаалаан: «...Бистер бистиң эмчилеривистиң, медицина сестраларывыстың, кадык камгалалының өске-даа ажылдакчыларының ак сеткилдиг, карак кызыл ажылын бедии-биле үнелеп турар бис...» Совет медицина ажылдакчыларының ажылы шынап-ла харыысалгалыг. Оларның буянныг, эгээртинмес ижи кижи бүрүзүнге үнелиг. Чүге дээрге оларның чылыг-чымчак сеткили, сагыш човангыры чеже кижиге, өг-бүлеге амыдыралдың аас-кежиин катап эгитпээн дээр. Ак халаттыг кижилерге, оларның ижинге ынчангаш сеткил-сагыштың ханызындан өөрүшкүүн илергейлеп, бөлүүнү-биле «четтирдим эмчи» дижир бис.

Үстүпде сөстерни Валентина Александровна Хардинага база хамаарыштыр чугаалап болур. В. А. Хардинаның күш-ажылчы стажы 29 чыл. Бо чылдарны ол Бии-Хем район эмнелгезинге эрттирген.

Валентина Александровнаның төрүттүнген чери-ле Тыва. Туран хоорай. 1952 чылда Кызылдың медицина училищезин доозкаш, төрээн черинге эмчи сестразы тускай эртемниг ээп келген. Ол ам бо хүннерде район төвүнде поликлиникада халдавырлыг аарыглар кабинединиң фельдшери. Хүлээнген ажылынга бердинген, ак сеткилдиг бо херээжен кижини коллектив хүндүлээр. Хоочун сестра аныяктарның үлегерлиг дагдыныкчызы.

Поликлиникада аныяк эмчилер, медицина сестралары, санитаркалар арбын. Оларның бирээзи — нииги аарыглар кабинединиң медицина сестразы Светлана Лапина (чурукта). Светлана бо улуг коллективке 1979 чылда күш-ажылчы базымын эгелээн. Аныяк кыс кабинеттиң эмчизи Е. Б. Тимченконуң удуртулгазыбиле ажылдың чажыдынче хаылап кирип эгелээн. Ажылынга кызымаа, эш-өөрүнге эптиг-эвилээ-биле ол кады ажылдап турар өөрүнүң бүзүрелии чедип алган. Светлана Лапинаның харыылап турары хоорайның № 1 участогунда профилактика ажылы эки. Медицина сестразы участогун доктаамал эргип, ооң чурттакчылары-биле харылажып турар. Ылангыя кандыг-бир аарыгдан эмчиниң үчёдунга турар кижилерниң хайгаралы эки.

Туран хоорайның поликлиниказында чонның кадыы дээш амыр-дыш дивейн ажылдап турарлар хөй. Оларның чүгле ийизи-биле таныштывыс.

В. КУУЛАР.
В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АК ХАЛАТТЫГ КИЖИЛЕР

Шагаан-Арыгның хоорай поликлиниказынга Тамара Александровна Юртаева 27 чыл ажылдап келген. Ам мында улуг сестралап турар.

— Кайгамчык-даа эки эмчи. Ээлдек-эвилең, сагыш човангыр болгаш хөглүг болурга аарыг улус аңаа ынак болгаш бүзүрээр — деп, шагаан-арыгжылар ону үнедеп турар.

Тамара Александровнаның кады ажылдап турар эштери ооң сеткил-сагыжының кижизиин, күш-ажылга идепкейлиин болгаш кызымаан, байлак дүржулгазын аныяктарга дамчыдып турарын көргеш, хүндүлээр.

Ол хирургия салбырынга үр үеде ажылдап, та чеже кезиишкиннерге киржип, та чеже кижиниң амы-тыныын алышпаан дээр!

Т. А. Юртаева социалистиг чарыштың тиилекчизи, ооң чуруу поликлиниканың хүндүлел самбыразында кирген.

ЧУРУКТА: Т. А. Юртаева.
Сөзү, чуруу С.-Б. УПНУКЭЯНИИ.

ГТО-НУҢ ГВАРДЕЙЖИЛЕРИНИҢ БЫЖЫГ БАЗЫМЫ

«Комсомольская правда»-ның шаңналдары дээш ГТО-нуң хөй хевирлерге ССРЭ-ниң VIII чемпионадының түңнелдерин ол маргылдааларның кол судьязы, ГТО комплексизиниң талазы-биле Бүгү-эвилел чөвүлелиниң даргазы, ССРЭ-ниң ужудукчу-космонавтызы, Совет Эвилелиниң ийи дапкыр Маадырыспорттуң алдарлыг мастери А. А. ЛЕОНОВ СЭТА-ның корреспондентизиниң дилээн ёзугаар тайылбырлаан:

Эрткен маргылдааларның кол-ла онзагай түүлү болза, ону төөгүлүг болуушкунга — «Күш-ажылга болгаш ССРЭ камгалалынга белен бол» деп Бүгү-эвилеадың күш-культура комплексизиниң 50 чылынга тураскаатынганы болур. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алганы «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг төрүүн улам көдүрер дугайында» доктаалының соонда эрттирген ол хире улуг хемчээлдиг баштайгы ниитилел-политиктиг спорт хемчеглери база болган.

Бүгү-эвилелдиң күш-культура шимчээшкинииниң калбарып келген ол бежең чылы юбилярны бичии-даа кыртпаан. Совет кижилерниң салгал бүрүзүнүң амыдыралының үезинде ГТО чайыннанчак иштн арттырып, албан-хүлээлгезинге шынчы чоруктуң демдээ боон келген.

Кишинёвтуң мурнунда болган массалыг маргылдааларга эрткен чылдыынган беш миллион хөй —50 миллион ажыг кижи күш-культура комплексизиниң чартык түс чыл юбилейин таварыштыр киришкен. Бо чылдың маргылдаазының онзагай түүлү — түгле тиилекчилерниң болгаш шаннатканнарның эвес, харын база ооң дыка хөй киржикчилериниң бедик көргүүлдери боон турар. Ол дээрге, күш-ажылчы коллективтерде, бистиң чурттуң хоорайларында, районнарында чоруп турар ГТО комплексизин нептередир ажылдың шынар талазы-биле экижээниниң дугайын хереченлеп турар-дыр.

РСФСР, Украина, Белоруссия, Литва болгаш өске-даа республикалардан ГТО маргылдааларынга кээп киришкен киижилериң бүзүрелдиг маргышканы ГТО комплексизиниң дугайында доктаамал сагыш салыр чорук төлептиг хамаатыларны, идепкейлиг ажылчиларны, Төрээн чурттуң камгалакчыларын кижизидеринге бараан болурун база катап бадыткап турар-дыр.

Маргылдаага аңгы-аңгы хар-назы бөлүктериниң ол тиилекчилер илереэн болгаш оларның аттары ГТО төөгүзүнге төлептин-биле книр бижиттинер. Ынчалза-даа чүгле чемпионнар болгаш шаңнатканнар эвес, чүгле түңнел маргылдааның киржикчилери эвес, харын база шупту киржикчилер ойнап алганнар. Кишинёвка болган спорт байырлалы күш-культура комплексизиниң кайгамчыктыг пропагандизи боон, моон соңгаар аңгы-аңгы хар-назылыг болгаш профессиялыг мун-мун кижилерни спортче улам хаара тудар дээрзинге бүзүрээр мен.

Кишинёвка кайгамчыктыг эки кылдыр организастаан маргылдаалар ГТО комплексизин амыдырага боттандырар талазы-биле спорт-массалыг ажылдың мурнакчы дүржулгазының бир хевирлиг школазы болган. Эң бедүүн кижи бүрүзүнге тааржымчалыг спорт тудугларын кылырының талазыбиле Кишинёвтуң дүржулгазын чурттуң дыка хөй хоорайларынга ажыглаар ужурлуг. Чүгле соңгу беш чыл иштинде Молдавияның найысталынга 126 шөлдерни, 27 тирлерни, чеди универсал спорт залдарын, үш эштир бассейнни туткан. Ооң дөрт түңнели бо-дур: ол үе иштинде күш-культуржулар саны ийиден хөй катап өскен.

«Комсомольская правда» солуунуң шаңналдары дээш маргылдааларның VIII Бүгүэвилел финалы — күш-культура шимчээшкинин улам калбартырының оруунга чүгле бир кезээ-дир. Бо беш чылда ГТО комплексизиниң талазы-биле ажыл ССКП-ниң XXVI съездизиниң бедик негелделеринге дүүштүр үргүлчүлээр. Бистер келир үени чогум-на ыңдыг туруш-биле көрүп турар бис.

ГТО быжыы-биле нептереп турар. Чурттуң дараазындагы чемпионады (ол Донецкиге 1982 чылдың күзүүнде болур) болур үеде «Күш-ажылга болгаш ССРЭ камгалалынга белен бол» деп демдектерни чедип алырын күзээн миллион-миллион мага-боду күштүг шыырак, эрес-соруктуг кижилер бедик нормаларны күүседип шыдаарынга бүзүрээр мен.

Александр Саянович ЛАПТАН

Аар аарааныың соонда чурттагазының 63-кү чылында Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, бот-тывынгыр композитор, персоналдыг пенсионер Александр Саянович Лаптан мөчээн.

А. С. Лаптан 1918 чылда Улуг-Хем районнуң Чааты суурга арат өг-бүлеге төрүттүнген. Ооң бүтүү чогаадыкчы амыдыралы Тываның хөгжүмнүг театрыбиле тудуш холбашкан. Ук коллективке ол концертмейстер, актер, шинлер очулдурукчузу боон ажылдап чораан. «Авай», «Хөндергей», «Совет кижи», «Чаа-Суур», «Малчын утбамга» ышнаш өске-даа сураггажаан хөй-хөй ырларны А. С. Лаптан бижээн. «Долуманың хуулгаазыны» деп шинге хөгжүмнү ол база бижээн.

С. Токаның «Төңгүр-оол» деп шинзинде Чоңуктуң, Д. Фурмановтуң «Үймээн» деп шинзинде комиссарның болгаш өске-даа уттундурбас овур-хевирлерни Александр Саянович театрның сценазынга тургускан.

Музыка уран чүүлүн пропагандалаарынга А. С. Лаптан улуг салыышмынны киирген. Ооң хөгжүмчү уран мергежилии республиканың ажылчы чонларының төлептиг үнелелин алган. Музыка культуразын хөгжүдүрүнге ачы-хавыязы дээш А. С. Лаптанга Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг аттыг тывыскан.

Салым-чаланныг хөгжүмчү, бөдүүн ажыл-ишчи болгаш бичө сеткилдиг эш Александр Саянович Лаптан дугайында чырыткылыг сактыышкын бистин чүрээвиске артар.

БӨЛҮК ЭШТЕРИ.

БИСТИҢ САЛБЫРЫВЫСТА

ТЫВАГА кадык камгалалы Совет эрге-чагырганың чылдарында аажок шапкын хөгжээн. Ооң чижээнге кулак, думчук, боостаа аарыгларын эмнээр салбырның хөгжүлдезинден безин көрүп болур. 1957 чылга чедир бо аарыгларны эмнээр тускай эмчи чок турган. Ол үеден эгелеп Тываның алдарлыг эмчилериниң бирээзи Вячеслав Яковлевич Шашков бир-ле дугаарында тускай эмчи болуп ажылдап эгелээн. 1961 чылда республика эмнелгезинге кулак, думчук, боостаа аарыгларын эмнээр салбыр ажыттынган. Баштайгы үезинде 15 орунчуг турган болза, ам ол 30 орунчуг болуп өскен.

Хоочун эмчилер В. Я. Шашков, М. С. Симакова-биле кады ажылдап чораан, оларның арга-дүржудгазын өөренип, чоорту мергежилимни бедидип, ажылга дадыккан мен. Ам бо салбырга ажылдаан 14 чыл чеде бердим. Бистиң салбыр коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атка четкен. Ынчангаш республика эмнелгезиниң эки дээш салбырының бирээзи. Бо чылдың бирги кварталының түңнелинде ол атты тывыскан болгаш бистиң салбырга турасказадып Кызыл тукту көдүрген.

Салбырывыстың ажылдакчылары онаашкан ажылынга харыысалгалыг болгаш кызымаккай. Улуг сестра Т. Т. Матюшова, кезээр эмчи сестразы А. Л. Козлова, Е. М. Винокурова, санитарка А. И. Сигаева олар салбырның ажыттынган хүнүнден бээр үлегерлиг ажылдап, аныяктарга боттарының дүржулгазын дамчыдып келген.

Кулак, думчук, боостаа аарыгларлыг кижилер бистиң салбырга бо-ла келгилээр. Ынчангаш ол аарыгларга хамаарыштыр тайылбырны, оон канчаар камгаланып, эмнетсе эки дээрзинин дугайында сүмелерни мооң ёдаанда киирдивис. Чүгле ангинадан аарыр улус безин хөй. Ук аарыг бир талазында кончуг халдавырлыг, ол колдуунда соокка доңганда тыптыр. Болганчок-ла ангиналаар улустарны тускай диспансер хынаалдаларынга ап, оларны күзүн, чазын эмнеп, бир эвес ажылдаар чери соок азы салгынныг болза, ону болдурбазыннан хемчеглерин алыр. Хоочураан ангинаны кезип эмнээр ужурга таваржыр. Чамдык улустар ангинаны эмнетпейн, бут кырынга эрттирер болгай. Ол дээрге кончуг хоралыг. Чүге дээрге ангина соонда чүрек, кара-бүүрек, өт хавының аарыглары, ревматизм тыптып болур. Бо аарыгларны сегидир эмнээри кончуг берге дээрзин кижи бүрүзү билзе чогуур. Ангинадан аарывас дизе, мага-ботту дадыктырар, эртенинг-не сула шимчээшкиннерни кылыр, бо болгаш өске-даа хемчеглерни баш бурунгаар чорударын кижи бүрүзү үтпас үжурлуг.

Кулактың иринээп аарыырын тывалар шаашкак азы иринииг шаашкак дижир. Бир эвес бо аарыг хоочурай бээр болза, ортаакы кулактын дыңнаашкын сөөктери, даштында хылыргай барабан картызы үрелип, кижиниң дыңнаары баксыраар, харын-даа дүлейлеп болур. «Дүлей кижи согур кижиден дора» деп улуг композитор Бетховен чугаалаан. Согур улуска өске улустар эвилең-ээлдек сагыш човаар. Дүлей кижини аңаа улустар кыжырыыр, оларныңбиле чугаалажырындан түвекешнер, дезер болгай. Дүлей кижилер ону билгеш хорадаачал аппаар. Ортаакы кулак дээрге баш мээзининг кожазы-ла болгай. Ылангыя кулактың хоочураан иринээп аарыындан ирии баш иштии дамчып болур. Бо таварылгада менингит (баш дегдириишкини), мээниң иринээри дээп ышкаш, өскедаа кижиниң амы-тынынга аймылдыг аарыглар тыптып болур. Бир эвес кулак ириннеп аарый бээр болза, ойлаанда эмнедир херек.

АМ күс чоруп турар. Пөш тооруунда, янзы-бүрү ногааларның сайы көвүдээр. Бичии уруглар бо сайларны болганчок-ла книр тыныпкаш. өкпенин бронхилерин сай дуй алзыпкан болгулаар. Ону ушуру кончуг берге болгаш амы-тынга кончуг айыылдыг. Сайларлыг үнүштериң сайыш ашташ, бичии уругларга чидиртир. Бичии уруглар болганчок-ла көпеек, өөк дээн ышкаш түүлдерни аксынга пактап алган чоруур. Чамдыкта оларны ажыртпакан-даа болгулаар. Ынчан ол кызылөөшке чыдыптып болур. Ону уштуру база амыр эвес. Адаелер бо дугайында хайгааралды кылып, оваарымчалыг болза чогуур. Уруглардың аксынче чүве сугар чанчылын соксадыр, чемгеректе столга оожум чемненириңге өөредир.

Чаштарның амы-тынынга айыылдыг аарыгаар[illegible] биээзи — ларингит. Бо аарыгны колдуунда янзы-бүрү вирустар тывылдырар. Тынар боостааның үдү чиигелеп, агаарны книр тынары бергедей бээр. Агаар четпээнден тыныштап, көгерип эгелээр. Чамдык ындыг таварылгаларда тынар боостааны чара кескеш, тускай демир хоолай сугар ужурга таваржыр. Чазын, күзүн грипп үеэинде бичии урутларның чаңгыс черге чыглырын соксадыр. Арганыр болза чаштарны грипптээн киижилерге чоокшулатпас.

Кулак, думчук, боостаа эмчилериңге думчуу хандыраан улустар бо-ла кээр. Чамдык улустар элээн хөй ханын чидирер. Ынчангаш оларга өске кижиниң ханын кудар ужурга таваржыр. Колдуунда ханының базышкыны улуг улустуң думчуу хандыраар. Хөй ханны чидирбес дээш дарый хемчег алыр ужурлуг. Думчуктуң кырынга соок дош салыр, [illegible] салаа-биле дүй базын алыр. азы думчуктуң үдүн хөвеңбиле дуглаар. Бир эвес доктаавас болза дүрген дуза чедирер машинаны кыйгыртыр.

Эмнелгеге думчуунуң сөөгү бузулган улус база кээр. Мынчаар кемдээн улус дораан эмчиге көргүзер ужурлуг. Чүге дээрге кемдээн соонда чеди хонук эрте берзе, думчуктуң хевирин эдери бергедей бээр, сөөктер өскээр тутчуп каар.

Үстүнде адаанын аарыгларны өвөөжедир дээш эмчилер болдунар-ла хемчеглерни ап турар. Чоига лекцияны номчуп, бо талазы-биле бичии номчугаштарны тыва дыл кырынга үндүрүп, ажылчынарның ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургустунган бе дээрзин хынап, четпестерин дораан чайладырын негеп турар бис.

Д. МОНГУШ.

КАНЧААРГА-ДАА ХАЙЫМ

МЕРАНО, октябрь 13. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Ооң мурнунда сонгаарлаткан салыгның хайым болурунга кым-даа чигзинмейн турган. Тергелер болгаш оолдар арткан хайым болуру шуут илдең оюнну кордакчы чүге уламчылап ойнаар деп шинтипирлээни кайгамчык. Парлалга төвүнге элдепсинигниң хүлүмзүргүлери, хөлге арткан оолдарның саны эвээжээн турда, улам көвүдеп турган. Ындыг хевирлиг оюн төөчүлерин шыдыраага өөренириниң баштайгы билиг номырында шуптузунда киирген.

Оюнну катап эгелээн соонда «чаңгыс талазында дөрт оолта удур үш оолдар» алдангы көште «үшке удур ийи» боон, алдан чедиги көште— «ийиге удур бирээ» боон хуулган. Хайымны 69-ку көште чарлаан.

Ол оюнну катап уламчылаанындан чүгле залга кирер хөй билеттерни садыл четтиккен маргылдааның организакчылары чедиишкинниг болган.

Маргылдаада ооң мурнундаары дег делегей чемпионну А. Карпов мурнап, 3:0 саныыр. Карповтуң агы-биле ойнаары алдыгы салыг октябрь 15-те, бөгүн болур.

СЭТА-ның корр.

СПОРТ • СПОРТ • СПОРТ

АЛЕКСАНДРИЯ МУРНАВЫШААН

ТБИЛИСИ, октябрь 13. (СЭТА-ның корр.) Майя Чибурданидзе биле Нана Александрияның аразында делегей чемпионну ат дээш маргылдааның он бирги салыын 43-кү көшке соңгаарлаткан. Каразыбиле ойнап турар Александрия артык күштүг. Маргылдааның саны 5,5:4,5 боон, Чибурданидзе мурнап турар.

КӨРҮЛДЕ УЛАМЧЫЛАВЫШААН

1981 чылдың тос айлары эрткен. Албан организация, будүрүлге-даа чөрлеринде бо чылдың эрткен айларында ажылды чугаалажып, канчаар ажылдаанын, будүрүлгечи кандыг-кандыг көргүзүглерлиг болганын түңнеп турар. Тос ай дургузунда республикага оруи шимчээшкинииниң байдалы кандыг болганыл, түңнелдер чүнү көргүскенил?

Автотранспорт озал-ондаа ниити республикада көскүзүбиле эвээжээн. Ындыг болзадаа чүгле Кызыл хоорайның автооруктарынга автотранспорт озал-ондаа 17,8 хуу өскен. Ол озал-ондактың үнүш турарының чылдагаанын тодарадып көөрге, оларның хөй кезии транспортту эзирик башкарып чораан чолаачыларның буруузу-биле болуп турары илереттинген.

Автооруктарга транспорт озал-ондаа болдурбазының талазы-биле чылдың Бүгү-эвилел көрүлдезинииң түңнел чадазы эгелээн. Ам эгелээн күскү көрүлдениң кол соруглазы болза, транспорт рулюнүң артынга эзирик чолаачы олурушазы. Ол соруглаиы ботгандырары-биле автобудурулгелерге, албан организацияның чөрлеринге профилактиктиг хемчеглерни, чолаачылар ортузунга кижизидилге тайылбыр ажылын күштелдирер.

Октябрьның баштайгы неделязы эрткен. Чүгле ол үениң иштинде транспортту эзирик башкарып чораан 50 чолаачыны КАИ ажылдакчылары илереткен. Автооруктарга болуп турар озал-ондактып хөй кезии чүрүм хажыткан кижилерниң арын-нүүрүнге онаажыр. Транспортту эзирик башкарарының айыылдыын база катап сагындырып, аңаа хамаарыштыр чижектерни маңаа көргүзүп көрээлиңер. Чадаана хоорайның автобудурулгезинииң чолаачызы Н. Монгуш транспортту эзирик башкарып чораан, Кызыл — Тээли автоорууның 118 километринге ЗИЛ-55 маркалыг машинаны аңдарган. Озалондактың түңнелинде пассажир амы-тынынан чарылган, чолаачы кемдээн.

Хуузунда автомашиналарлыг хамаатыларның буруузубиле болуп турар транспорт озал-ондааның саны эвээш эвес. Кызыл хоорайның Магистральная кудумчузунга сүт заводунуң девискээринге Р. Посохин ВАЗ-2101 автомашинаны эзирик башкарып чораан, ийи чаңгыс кижини тавараан. Ол чүгле чаңгыс тавариыга-дыр.

КАИ-ниң дыңнадыы

Автотранспорт будурулгелериниң, албан организация черииниң чолаачыларының талазындан болган транспорт озал-ондааның бурууза автотранспорт будурулгелериниң удуртукчуларынга база хамаажыр апаар. Чүге дээрге чамдык удуртукчуларның, автобудурулгелериниң инженерлериниң гараж эргелекчилериниң талазындан чолаачылар оргуузунга кижизидилге ажылын кошкак тургузуп, оларның ажылын хайгаараар чоруктар бар. Ынчангаш транспорттуң гаражтан кажан үнгенин, кайы үеде дедир ээп келгенин контрольлаар чоруктар оон үнүп турар. Чижээ, КАИ ажылдакчылары чолаачыларның чүртган турар бажыңнарының девискээринге турган 22 автомашинаның дугаарын адырып алган. Ол чолаачыларның чамдыызы документ кырында командировкада кылдыр саваттырып турар, а херек кырында бажыңнарында болуп турары канчап-даа талрышпас.

Орук шимчээшкинииниң айыыл чок чоруун хандырарының көрүлдези уламчылавышаан. Ол үенин дүргузуунда автооруктарга транспорт озалондаа болдурбазының хемчеглерин бүгү тала-биле ап чорудар.

В. КЛЯВИНА,
КАИ инспекторү.

Александр Саянович ЛАПТАННЫҢ

ур аарааныың соонда мөчээн-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, республиканың Композиторлар авазы, хөгжүм-шин театрының болгаш филармонияның коллективтери ооң төрелдерииге болгаш чоок кижилерииге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Агаар

Бөгүн республикага көжүп турар булуттаар, чамдык черлерге хар холумактыг таъе чаар. Соңгу-барыын чүкче угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 7—12 метр чедер. Агаарның температуразы 5—10, чамдык районнарга 0—5 градус чылыыр.

Кызылга өл хар чаар. Хаттың күжү кошкак. Агаар хүндүс 8—10 градус чылыг болур.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Харыылаңар, горинстер!» 9.35 — «Шуптузуи билип алыксаң тур мең». Киножурнал. 9.45 — «Кара үш-булуң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.50 — «Кино аянчоруктарның клубу». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар. 11.50 — Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15 —Телемедээлер. 14.35 — Молдав ССР-нин тургустуганының оюнга уткуштур документалдыг фильмнер программазы: «Бистиң секретарь», «Викторияның чазы». 15.15 — «ПТУ-да үүг чүвеге база канчаар өөредип турарыл». «Оттуг профессиялар школазы». Металлургтуң профессиязының дугайында. 15.45 — «Буджактың аялгалары». Концерт. Кишинёвтан дамчыдылга. 16.15— «Хоойлуну билир сен бе?». 16.45 — «Миллионнарның деничи университеди». Экономиканы интенсификастаары. ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының корреспондент-кежигүнү Б. Г. Бунин дамчыдылганы чорудар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 — Телемедээлер (орус дылга)

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 —«Хоочуннар одуругда».

КЫЗЫЛДАН

19.25 — «Культура болгаш амыдырал». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.55 — «Кара үш-булуң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүү. 2-ги серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Литературлуг салгал» «Ясная Поляна», 2-ги фильм. 22.30 — Бөгүн делегейде. 22.45 — 23.15 — Төп телевидениеиниң болгаш Бүгү-эвилел радиозүнүң орус улустуң хөгжүм херекселдериниң үлегерлиг оркестриниң концерти. Дирижёр — РСФСР-ниң улустуң артизи Н. Некрасов.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 —«Каманың дан хаяларының. Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.10 — В. Брюсовтуң лириказы. 12.40 — Физика. 9-ку класс. Чылыг шимчедикчилери. (Хөдеанр принциптери болгаш ААК) 13.05 —Л. Кассиль. Проза арыннарындан. 13.50 — Школа болгаш чогаадыкчы чорук. 14.20 — «Мээң салымым». 2-ги серия. Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.45 — «Балхаш». Документалдыг телефильм. 16.00—18.15—Чапсар. 18.15—«Чурук бүтүүнде —хүн». («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 28.45 — «Тываның экраннарында». 19.00 — «Хоойлу болгаш хүлээлге».

МОСКВАДАН

19.25 — «Кадыда—найыралдыг ег-будеп». («Орбита-3»). 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хүнчүгештн канчаар оттурганыл». 20.15—«Чер иштиниң чылыынче». 20.30 — «Дем каттыштырылгазы» Тележурнал. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Олеся». Уран-чечен фильм. 23.00—01.00 — Бут бөмбүүнге ССРЭ чемпионады. «Торпедо»—«Динамо». «Торпедо» стадионнан дамчыдылга.

Редакторнуң ораалачызы К. К. САТ.

КИНО

ОКТЯБРЬ 15-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү удаа дезинишкин» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 21.00, «Моолдуң бедик дээри» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Никилерниң читкен алдыны» 11.15, 13.00, «Солун үүлдер делегейинде» деп киноклуб. 15.00, «Солагайны какпалавайн көрүүер» 9.30, 17.00, 18.50, 20.30 (уэаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Мээң өөрүүм Платон» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (уэаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Барабанчының салым-чолуу» 15.00, «Салым-чолдуң бедидирлери» 16.50, 18.40, 20.30 (уэаткан) шактарда.

Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы, персоналдыг пенсионер

Александр Саянович

ЛАПТАННЫҢ

ур аарааныың соонда мөчээн-биле холбаштыр Тыва АССР-ниң Культура министерствозу, республиканың Композиторлар авазы, хөгжүм-шин театрының болгаш филармонияның коллективтери ооң төрелдерииге болгаш чоок кижилерииге ханы кажыдалын илергейлеп тур.

Редакциянның адреси: Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң ораалакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи чиидырал болгаш совет тургузуг киидистериниң 2-37-13, пропаганда киидизиниң 2-31-75, культура 2-23-54, кодээ ажыл-агый киидизиниң 2-21-47, үлетпүр киидизиниң 2-31-75, чаага киидизиниң 2-41-27, шинчилүүл информация киидизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2188.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Йом үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл. Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00914

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 240 (11738) | 1981 чылдың октябрь 16, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ

ЧЕДИРЕР

Совет парлалганың күжү партияның удуртулгазында, оон чон-биле быжыг харылзаазында. СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия организациялары парлалганы хүн бүрү тодаргай удуртур, оон ажылын үргүлчү контрольга алыр ужурлуг дээрзин айыткан. «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалында совет парлалганың амгы үе-де-даа база моон соңгаар-даа перспективтиг ажылының тодаргай программазын айыткан.

Парлалганың дээштиг болурунуң база бир чугула үүлү—ону номчукчуга дүрген чедиреринде. Солун херээнге шүшпең, ону номчукчуга чедирерин озалдадыр чорук туруп болбас ужурлуг деп, В. И. Ленин айтып чораан. Ол ленинчи принцип массалыг информацияның болгаш пропагандаңың ролю, номчукчуларның хөй миллион аудиториязының негелдези улам улгадып турар бистиң бо хүнеривисте онза чугула болуп артпышаан.

Бистиң чуртувуста солуннар болгаш сеткүүлдер чагыл алыкчыга өй-шаанда четкен турзуи дээш, үе-шакты ойнап алыры-биле телефотографияны болгаш телетайпты ажыглап, эвээш эвес ажылды чорудуп турар. Парлалга болгаш чагаа-почта чедирилгезиниң сөөлгү чадазы чер-черлерде харылзаа салбырларын, «Союзпечатьтың» киоскилерин дамчыштыр оперативтиг тарадырын чедип алыры маңаа кол черни ээлеп турар.

Бо талазы-биле бистиң республикада чурттакчы чонга улам таарымчалыг байдалдар сөөлгү чылдарда тургустунган. Кызылдың чурттакчылары төп болгаш республика солуннарын эртен 8—12 шактарда, а районнар төптериниң чурттакчылары парлап үндүрген хүннеринде ап номчуп турарлар. Таңды районнуң Элегес, Владимировка, Сосновка, Балгазын, Межегей суурларында болгаш Чал-Кежиг сүт-бараан фермазында номчукчуларның чагыгларын график ёзугаар неделяда үш катап доктаамал чедирип турар. Бо черлерде партия, совет органнар парлалга чедирилгезинче кичээнгейни угландырып, почтачыларны тускай транспорт-биле үргүлчү хандырып келген. Ак-Довурак, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларда болгаш Бай-Хаак, Хандагайты, Тээли суурларда кудумчуларның аттарын көскү кылдыр чаарткан, бажыңнар дугаарлаттынган, почтачыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Ол дээш номчукчулар харылзаа органнарынга, ылаңгыя почтачыларга өөрүп четтиргенин илергейлеп турарлар.

Ынчалза-даа номчукчуларга солуннарны дарый чедиреринде, ам-даа чедир кылдынмаан чүүлдерниң, четпестерниң барын айтыр херек. Оон уламындан республиканың чамдык районнарынга, суурларынга, чурттакчылыг черлерине солуннар дыка озалдап, мөөң-мөөңү-биле чедип турар таварылгалар бары Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелелиниң районнарга чоруткан рейдиринден илерээн. Ол дугайын номчукчуларның редакцияга кээп турар чагааларындан база көрүп болур. Чижээ, эрткен чылын Чөөн-Хемчик районнуң Алды-Ишкинде, Үстүү-Ишкинде чурттап, ажылдап турар малчыннарынга, кадарчыларынга солуннар, журналдар 15—20 хонук озалдап, мөөң-мөөңү-биле кээп турган таварылгалар бар. Каа-Хем районнуң Сарыг-Септе бот-боттарындан ыракта туруп турар 119 малчыннар турлаглары, бригадалар, сүт-бараан фермалары бар. Ол хирезинде ында үүгле чеди почтачы быжыглаттынганындан, почта чедирилгези озалдап турар, а Суг-Бажы салбырында почтачы шуут чок, чагыгларны малчыннар боттары кээп ап турар. «Совет Тыва» совхозтуң дирекциязы бо талазы-биле мынчага чедир чогуур хемчег албайн келген.

Көдээ суурларда, малчыннар ортузунда ажылдап турар почтачыларны мотоциклдер болгаш аътхөл-биле хандырарының айтырыы ам-даа үзе шиитпирлеттинмээн.

Номчукчуларга почта чедирилгези почтачы кижиниң ажылынга харыысалгалыг болурундан база улуу-биле хамааржыр. Үр чылдарда ак сеткилдиг ажылдап келген почтачыларны хөйнү адап болур. Ындыгларга ам 25 чыл иштинде макталдыг ажылдап-келген Кызылдың почтачызы Сурниса Абубакированы, он беш чыл ажылдап келген Клара Дарыйны, Бай-Тайганың «Тээли» суурда Сендең Салчакты, Эрзинде Сүүкей Кешпинии болгаш өске-даа чамдык эштерни чоргаарал-биле мактап болур.

Республикада почта чедирилгезинде үзүктелиишкиннерни болгаш озалдаашкыннарны чайладырының хемчеглерин Харылзааның бүдүрүлге-техниктиг эргелели болгаш оон чер-черде салбырлары алыр ужурлуг.

Чер-черде партия комитеттери болгаш эге организациялары база улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары, харылзаа органнарының удуртукчулары почта чедирилгезиниң байдалын доктаамал контрольга алыр ужурлуг.

Келир 1982 чылдың солун, сеткүүлүнге чагыдылга кылырының үези доостур чыгаан. Бо чугула политиктиг кампания үезинде үүгле чагыдылга хүлээп алырынче эвес, харын ону чагыкчуларга чогуур үезинде чедирериниң дугайында кичээнгейни күштелдирер херек.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

КҮҮСЕЛДЕНИ ХАНДЫРАР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралынга 1981 чылда Тыва АССР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планының болгаш күрүне бюджединиң тос айларда күүселдезин чугаалашкан.

1981 чылдың эрткен тос айларында республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң күрүне планын, күрүне бюджедин күүседир талазы-биле коскү түнелдер чедип алдынганын Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели демдеглээн. Үлетпүр продукциязы сайгарарының тос айларның планы 101,5, үлетпүрге күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү — 100,1 хуу күүсеттинген. Үлетпүрүнүң электри энергия, одалга, чиик болгаш полиграфия адырлары планын боттандырган. Электри болгаш чылыг энергиязын ажылдап үндүрери, тудуг ыяжы сөөртүп үндүрери, дилиг материалдары бүдүрери, хөмүр-даш казарын, даараан кылыглар, амыдырал-культура барааннарын, мебель бүдүрери көрдүнген планнан ажырган.

Кол фондуларны ажыглалга киирери болгаш керээлиг ажылдарның күүселдези эрткен чылдың ол-ла үези-биле деңнээрге, элээн өскен. Электри дамчыдылгазының шугуму, № 10 котлозгрегат, коммунал ажыл-агыйның тудуглары, 400 автомобиль киирер техниктиг хандырылга станциязы, көдээ ажыл-агыйның бүдүрүге объектилери ажыглалда киргеи.

Республиканың көдээ ажылагый ажылдакчылары күрүнеге сүт садарының тос айларда планның 104,3 хуузаттынын—107,3, эттиин—105,4, чүүрга бүдүрерин — 136,8 хуу күүсеткен. Күрүнеге дүк садарының чыл планы 101,6 хуу боттанган. Эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, мал ажылының продукциязын бүдүрери көвүдээн. Бии-Хем, Каа-Хем, Тожу, Эрзин районнар эът, сүт, дүк, Кызыл районнуң куш фабриказы чүүрга бүдүрерин көвүдеткен.

Ниити ажыгладың автотранспорту тос айларның планын (тонна-биле) 100,2, пассажирлер аргыштырарын—103,1 хуу күүсеткен. Суг транспорту чүк сөөртүрүнүң планын 132 хуу боттандырган, Агаар транспорту-биле пассажирлер артыштырарының, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүң планнары күүсеттинген.

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының тос айларның планы 102,1 хуу күүсеттинген. Күрүне садының болгаш кооперация шугуму-биле планнан ажыр 4 млн. рубльдин баразыны саттынган. Бодунун продукциязын бүдүрүп үндүрери 3,8 хуу өскен.

Чурттагга-коммунал ажылагый. Одаар чүүл үлетпүрүнүң министерстволары, автотранспорт болгаш чурт үлетпүр эргелелдери чонга ачы-дуза чедиреринин планын күүсеткен. 1981 чылдың тос айларының амыдырал хандырылгазының планы ниити республикада болгаш көдээ черлерде күүсеттинмээн. Чоннуң амыдырал хандырылгазының министерствозу, Көдээ ажылагый министерствозу планныг онаалдазын күүсетпээн. Амыдырал хандырылга министерствозунуң 23 бүдүрүлгелериниң 14-үү план күүселдезин чедип албаан. Көдээ черлерде чоннуң амыдырал хандырылгазын организастааны негелдеге ыракта дүүшпес деэрзин хуралга айыткан.

Тыва АССР-ниң улус ажылагыйының сайзыралынга 1981 чылдың эрткен айларында чедип алдынган коз көрүзүүлер адыр бүрүзүнге план күүселдезин ам-даа чедир хандырбайн турар.

«Тыва даг-дүгү» комбинат, «Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводу, Тыва автосепгелге заводу, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйы, Чөөн-Хемчик районнуң үлетпүр комбинады, «Тыва көдээ тудуг» трест, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чадаананың болгаш Бай-Хаактың хлеб заводтарын тос айларның планныг онаалдаларын күүсетпээн болгаш эрткен чылдың бо үези-биле деңнээрге, сайгарылганың хемчээлин эвээжеткен. Күш-ажылды негелдеге дүүшүтүр тургуспаанындан түүйбу, чугай, демир-бетон кылыглар бүдүрериниң планы боттанмаан. Ыяш белеткээр колкол ажыл-агыйларның —Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының, ИХМ-ниң бүдүрүлгелериниң болгаш «Тыва көдээ тудуг» трестиң ыяш сөөртүлгезиниң планын күүсетпээнин ниити план күүселдезин үзеринге чедирген. Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели хлеб, булочка кылыглар бүдүрериниң, балык заводу балык тударының планын күүсетпээн.

«Тыва тудуг», «Тыва көдээ тудуг» трестер, «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкыны черчер Советтериниң объектилериниң тудугларынга капитал салышкынын чедир шиңгээдип албайн турар.

Хову-Аксы, Шагаан-Арыг, Чадаана автобүдүрүлгелери, № 1 АТБ чүк сөөртүрүнүң планын күүсетпээн.

Чамдык районнарда контроль-экономиктиг ажылдың деннели чавыс, оон түңнелинде бюджетче кирер орулганың он ийи хевириниден Барыын-Хемчик районда—5-и, Каа-Хемде — 4-үү, Эрзинде—3-үү күүсеттинмээн. Чамдык ажылагыйлар, бүдүрүлгелер бюджет-биле саналжылганы кошкак чорудуп турар.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели үстүнде айтырыгны чугаалашкан, четпестерни чайладып, дөрткү кварталда план күүселдезин хандырарын министерстволарга, ведомстволарга, эргелелдерге дагзып турар доктаалды хүлээп алган.

АЛДЫЫ-ШЫНАА ФЕРМАЗЫ МУРНААН

«Улуг-Хая» совхозтуң сүт-бараан фермаларының ажылшиилери он бирги беш чылдың баштайгы чылының сүт бүдүрер база ону күрүнеге садар талазы-биле планныг онаалдаларын күүседир дээш кужениишкиннииг ажылдаан. Ону дараазында саннар-биле бадыткан болур. Совхоз бо чылдың эрткен тос айларында 878 тонна сүт бүдүрер планын 964 тонна, а ону күрүнеге садарын 615 тонналың орнуна 750 тонна кылдыр күүсеткен. Сүттүң бараанының 70 хуу кылдыр планнаан болза, херек кырында 77,8 хуу четкен.

Эрткен чылдың ол үезинде турганынга деңнээрге, сүттү бүдүрери 145 тонна, а күрүнеге садары—103 тонна көвүдээн. 1980 чылдың тос айларынга бодаарга, бо чылын бир инектен саап алган сүт совхозка ниитизи-биле 36 килограмм хөй болган.

Совхозта үш сүт-бараан фермазы бар. Үнелиг продукт болур сүттү бүдүрерин база садарын көвүдедир дээш оларның аразынга социалистиг чарыш калбарган. Алды-Шынаа сүт-бараан фермазының (эргелекчизи Севек-Хуурак Хирлиишпен) саанчылары тос айларда 412 тонна сүттү саап, оон 327 тонназын күрүнеге саткаш, чарыштың тиилекчилери болган. Эрткен чылдың ол үезинден сүттү бүдүрерин 116 тонна, садарын 94 тонна көвүдедиринин үк ферманың коллективи чедип алган. Ол-ла фермада Саяна Сероэ инек бүрүзүнден 1480 кг, Хуурак Дадар 1328 кг, Маспык-оол Уйнук-Кара 1278 кг сүттү саггаш, мурнакчылар болган. Ферманың 16 саанчыларының 15-и тос айларның планның ажыр күүсеткен.

Хайыраканның сүт-бараан фермазы (эргелекчизи Василий Маспык-оол) үш кварталда күрүнеге сүт садар онаалдазын 103,8 хуу боттандырып, бир инекке онаалтыр сүт саалдазын эрткен чылдыңнан 114 килограмм көвүдеткен. Ынчангаш ол фермаңың коллективи чарыштың ийиги черин ээлээн.

Арыг-Бажының сүт-бараан фермазы мурнунда чылдарда ат-сураглыг болуп турган. Ынчалзажок бо чылын хожудан турар апарган. Үш кварталдың сүт садар планын деңгүи-ле 95,8 хуу чедирген, 154 центнер сүт өрелиг артган. Ферманың 20 саанчызындан түгле 7 кижи сүт саарын эрткен чылдың ол үезиниң деңнелинден бичии бедиткен. Бо фермаңың хожудан турарының чылдагааны чүдел?

Ферманың мурнунда салдынган сорулганы боттандырары дээш коллективтиң кежигүн бүрүзүнүң бир демниг ажылдавайн турары, ында күш-ажылдың сагылга-чурумунуң кошкаа, чарыштың дээштиг кылдыр организаставаанны хожудаашкынның кол чылдагаанны болган. Бо айыттынган четпестерни чайладыр болза, үк ферманың коллективи хожудаашкындан үштүнүп, өске фермаларның деңнелинге чедип болур. Совхоз дирекциязының талазындан бо фермага чогуур дузаны көргүзери, ылаңгыя мал ажылының специалистери ферма ажылды экижидерибиле боттуг хемчеглерни алыры негеттинип турар.

О. ТАВАА.

Улуг-Хем район.

Кызылдың «Тудуг кезектери» комбинатының арматура цехинде электри каңнакчылары Валентин Павлович Леденцов болгаш комсомолчу Николай Миронов үк бүдүрүлгеде мурнакчыларның одуруунда чоруп тураарлар. Кайызы-даа бедик мергежилдиң электри каңнакчылары, ынчангаш олар он бирги беш чылдың баштайгы чылының эгезинден-не продукцияның шынарынче кичээнгей салып, боттарынга онаашкан ажылды ак сеткилдиг күүседип, планныг онаалдаларын ай санында 100 хуудан эвээжетпейн турарлар. Мурнакчы каңнакчылар бо чылдың күш-ажылчы үлүүн хуусаадан эрте күүседир сорулганы салганнар.

ЧУРУКТА: каңнакчылар (солагай талаадан) Н. Миронов болгаш В. Леденцов. В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ПРОПАГАНДИСТЕР КУРУЗУ

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында партия өөредилгезиниң пропагандистериниң курузу эгелээн.

СЭКП обкомунуң секретары Д. К. Ооржактың «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, эш Л. И. Брежневтиң айтыышкыннарынга дүүштүр идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылдың шынарын болгаш ажыктыың бедиреринең дугайында», СЭКП ТК-ның чанында Москвада партияның дээди школазының профессору, философия эртемперинин доктору М. И. Шепдриктиң «Сайзырангай социализмниң концепциязы (кол бодалы)» — марксизм-ленинизмге шылгарангай салыышкын» деп лекцияларын чыылганнар дыңнаан. ССРЭ-ниң Күрлаңының ажылдакчызы Т. И. Смирнов «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр партияның экономиктиг стратегиязы», СЭКП обкомунуң пропаганда болгаш агитация кылдызының эргелекчизи А. К. Кандайның «СЭКП-ниң национал политиказының чамдык айтырыглары болгаш ажыл-ишчилерниң интернационалчы кижизидилгезиниң дугайында» болгаш өске-даа лекцияларны, плеткелдерни пропагандистер дыңнаан.

Пропагандистер курузу уламчылап турар.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ГФР-ГЕ БААРЫНЫҢ ДУГАЙЫНДА

Германияның Федеративтиг Республиказының Федералдыг канцлери Гельмут Шмидтиң чалаанын ёзугаар СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Леонид Ильич Брежнев 1981 чылдың ноябрь 23—24-те Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чорук кылып баар.

ИДЕПКЕЙЛИГ БҮЗҮРЕЛГЕ КИЖИЗИДЕР

Дээди өөредилге черлериниң ниитилел эртемперинин кафедралар эргелекчилериниң Бүгү-эвилел чөвүлел хуралы октябрь 14-те Кремльдиң Улуг ордузунда ажыттынган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр ниитилел эртемнерин башкылаарын улам ыңай экижидери-биле, студент аныяктарның коммунистиг кижизидилгези-биле, марксизм-ленинчи теорияның чугула айтырыгларын шинчилээрин хөгжүдери-биле холбаглыг айтырыгларны оон киржикчилери чугаалажып турар.

СЭКП ТК-ның кылдыстер эргелекчилери, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары, эвилелдешкен республикаларның Компартияларының ТК-ларының, партиянын крайкомнарының болгаш обкомнарының секретарьлары база эртем болгаш өөредилге черлериниң кылдыстерининң эргелекчилери, эртемденнер, министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртур ажылдакчылары, чурттуң кол-кол дээди өөредилге черлериниң ректорлары болгаш партия организацияларының секретарьлары чөвүлел хуралдың ажылында киржип турар.

Чөвүлел хуралды СЭКП ТК-ның секретары **М. В. Зимянин** ажыттаан.

Эш Л. И. Брежневти башкадыр СЭКП ТК-ның Политбюро составын хүндүлүг пре-зидиумга чаңгыс эп-сеткилди соңгаан.

Чыылганнарга чылыы-биле үткүттүрган СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары М. А. Суслов үүе чугаалаан.

Оон чугаалааны болза: ниитилел эртемперинин кафедралар эргелекчилериниң Бүгү-эвилел чөвүлел хуралдарын үе-үеде эрттирип турар апарган. Ол черле билдингир. Ниитилел хөгжүлдезиниң шапкыя чорудулгалары, коммунистиг тургузуушкуннуң, совет кижилериң чаа салгалдарын кижизидериниң улуг хемчээлдериг сорулгалары —олла бүгү үүлдер ниитиледдн өөренип, шинчилел турар бистеринң мурнуувуста нарын айтырыгларны үргүлчү көдүрүп, оларның эртем болгаш башкылаар ажыл-чорудулгазын чайгылыш чок сайзыраңгайжыдарын негеп турар.

Леонид Ильич Брежневтиң изиг байырын болгаш эң чаагай күүзөшкиннерин силерге улуг өөрүшкү-биле дамчыдып тур мен. Дээди өөредилге черлериниң кафедралар ажылдакчыларының күш-ажылын партия бедин-биле үнелеп турар деп чугаалап көр деп, Леонид Ильич дилээн чүве. Совет ниитиледдиң угаан-бодал күүзүнүң хөгжүлдезини дыка улуу-биле тодарадып турар эң харыысалгалыг участоктарның бирээзин партия силерге бүзүрээн. Кадроларның идей-политиктиг бышкан чоруунуң чергези, ыңдыг болгаида, ниитилел деңнилгезиниң темпилери-даа силериң ажылыңарның кайы хире чедиишкинниг болуп турарындан дыка хамааржыр.

Чурттуң экономиказының хөгжүлдезинге, делегей байдалынга М. А. Суслов үнелээшкинин берген. Социалистиг ниитиледдиң хөгжүлдезинче, партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге холбаштыр ниитилел эртемперинин кафедраларының мурнунда турар сорулгаларже ол кол көчээнгейни угландырган. Ол талазы-биле алырга, марксизм-ленинчи өөредигин башкылаарының идей-теоретиктиг деңнелии бедидери бирги чергенинг ужур-дузалыг деп, оратор демдеглээн. Революсчу теорияны хаңы, долу өөренир төлээде, К. Маркстың, Ф. Энгельстиң, В. И. Ленинниң чогаал ажылдарын, СЭКП-ниң документилерин, эш Л. И. Брежневтиң ажылдарын үргүлчү, хандыр өөренирин студентилерге чүткүлдүг чанчыктырары эргежок чугула.

Ниитилел шинчээчиин башкы кижи студент аныяктарның мурнунга амгы үениң марксисчи-ленинчи бодалының төлээлекчизи болур, ажылчын аңгының эртемниг идеологиязының бүгү-ле ханызын, бүрүн-бүдүн чоруун болгаш күүзүн келир үениң специализин оон дузазы-биле чедип алыр. Ол чорук башкының интеллектуалдыг, идей-политиктиг болгаш моральдыг будүүжүне, оон бодунга онза негелдерни салып турар. Ниитилел шинчээзин башкы кижи студентиге чүге билгилери эвес, харын бодунуң бүзүрелии, бодунуң партийжи сорук киришкинин, бодунуң ажыл-чаа дуржулгазын база дамчыдып бээр хүлээлгелиг.

Чөвүлел хуралдың ажылы совет ниитилел шинчээчилериниң эртем болгаш башкылаачы ажыл-чорудулгазын улам ыңай сайзыраңгайжыдарынга идиг бээр деп бүзүрелии М. А. Суслов илергейлээн.

«СЭКП-ниң XXVI съездизи болгаш ниитилел эртемперинин кафедраларының сорулгалары» деп илеткелди ССРЭ-ниң дээди болгаш ортумак тускай өөредилге министри **В. П. Елютин** кылган. Дээди өөредилге черлериниң хөй миллион кижилиг коллективиниң өмүнээзинден ол дээди школа дугайында үргүлчү сагыш салып турары дээш, ниитилел эртемперинин башкыларының ажыл-чорудулгазын бедии-биле үнелеп турары дээш СЭКП ТК-га, эш Л. И. Брежневке чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинии илергейлээн.

Чөвүлел хурал ажылын дүүн уламчылаан.

(СЭТА).

Дээди өөредилге черлериниң болгаш техникумнарның ажылдакчылары! Идея талазы-биле каңнаттынган бедик мергежилдиг специалистерни белеткеңер!

Эртемни хөгжүдүп, будүрүлге-биле харылзаазын быжыглаңар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан).

ОРУС УРАН ЧҮҮЛДҮҢ ЧОРГААРАЛЫ

Улуг орус чурукчу Александр Андреевич Ивановтуң чуруга чогаалында Россияның чыртыкылыг келир үезиниң дугайында күзел-бодаллар илереттингеи. Оон төрүттүнген хүнүнден бээр 175 чыл болганынга тураскаатканы байырлыг хурал октябрь 14-те Москвага, ССР Эвилелиниң Улуг театрынга болган. Аңаа найысилаадыг уран чуруга интеллигенциязының болган хөй-ниитизиниң төлээлекчилери, культурныг болгаш эртемниг ажылдакчылары, Москваның будүрүлге черлериниң ажыл-ишчилери чыылган.

ССРЭ-ниң Чуруга академиязының оралакчы-президентизи В. С. Кеменов хуралды ажыктаан.

ССРЭ-ниң Чурукчулар эвилелиниң баштаар черииң секретары Г. М. Коржев сөс ап, Иванов дугайында чүве чугаалаан. Александр Андреевич Иванов улуг, нарын болгаш кайгамчыктыг амыдыралды чурттан эрткен деп ол чугаалаан. Чурукчу үе-шагдан балалбас-даа, үрелип кырывас-даа чуруктарны тургузуп, уран чүүлдүң шыпшык бажыңче ол хире бедик көдүрүлген. Ол кезээде бистерден мыравайн, чаныыскта бооп, бистерге чаа делегейни тургузарыыскга, чаа кижини хевирлээриинге дузалап турар.

Иванов бодунуң эң кол ажылы — делегей уран чүүлдүүң эртинелериниң аразында төлептиг черни ээлеп турар «Христостуң үлүске моорлап келгеии» деп чуруун чогаадыры-биле чээрби ажыг чылдың иштинде дыка улуг ажылды кылган. Чаңчыл болган шажын чүдүлгеэриниң таяны-биле таиы демократизмн, ниитилелдиң социал талазы-биле адаккы кезектериие нэйгынакшыл-биле ол онзаланып турар. К. Брюлловтуң «Помпейиң сөөлгү хүнү» деп кайгамчыктыг чуруу-биле кадыоон ол журулга чогаалы оруо уран чүүлдүң оон бээр бүгү хөгжүлдезиниге улуг үзүр-дузалыг болган. Чогумна оларның кестүп келгеиниң ачызында XIX вектиң ийиги болгаш XX вектиң биргн чартыктарында живописгиң күчүлүг калбарыышкыны болган. Көжүкчү чурукчулар, бодунуң чурук чогаалдарында теоогулуг чуруктуң ивановтуң чаңчылын үргүлчүлээн Суриков, Ивановтуң салдарында, алыскан оп-оп өске-даа улуг орус чурукчулар Ивановтуң идеяларын, оон чагыгларын шиңгээдип алганнар. Оон чагыгларын дыка хөй совет мастерлер база күүседіп келген, ынчангаш аныяк салгакчылар база-ла Ивановтан арга-сүмеии алыр дээрзинге чигзиниг турбас.

Чурукчу Ивановтуң уран чүүлдү улуска болгаш ниитиледдиң эрге-ажыктарынга бараан бодурунуң хевири кылдыр көөрү биске үлегер-чижек боол артар ужурлуг.

Александр Андреевич Ивановтуң юбилейин демдеглеп турарывыс бо хүннерде оон күзел-соруу боттанган деп чугаалап болурун оратор түңнелинде демдеглээн. Миллион-миллион кижилер боттарының улуг оглунуң ханы бодаллары, чүректиң ханызындан ынакшылын болгаш оң улуг мергежилин магадап, билип тураарлар. Ол кажан кезээде өлбес, моңге. Делегей культуразының ондур улуг баштарынче улусту хаара тударының политиказын чайгылыш чок чорудуп турар бистиң партиявыстың доктаамал, улуг сагыш салыышкыны оон илереп турар.

Од-ла хүн күрүвеиниң Третьяков галереязынга А. Ивановтуң чогаалдарының делгелгези ажыттынган. Делгелге оон өөреникчи чораан-ла кылганы «Лаоһоон» болгаш «Боргезиниң дайынчызы» деп ажылдарындан эгелээш, бүгү делегейге сурагжаан «Христостуң үлүске моорлап келгеии» деп чогаалынга чедир мастериң чогаадыкчы нарын оруун тодартай көргүзүп турар. Галереяның шыгжамырларындан чыып тургускан ол делгелге овур-хевирлериниң чуруттунуп тургустунганы-биле таныштырып, улуг мастериң дилээшкиниериниң болгаш ажыдыышкыннарының дугайын чугаалап турар.

(СЭТА-ның корр.).

Ирина Степановна Некрасова Кызылдың пассажирлер автотранспорт будурулгезинде он ажыг чыл ак сеткилдиг пропагандистен келген.

Кичээлдерге канчаар белеткенириинге оон хөй чылда мөөнеп алган дуржулгазы улуг салдарны чедирип турар. Оон уламыдан Ирина Степановнаның кичээл эртгирери солуп. Тема бүрүлүн будурулгенин болгаш республиканың амыдыралы-биле холбаштырары, амыдыралчы чижектерге даянып чаңчыл апарган.

Чаа өөредилге чылынга пропагандист эки белеткенген. Кичээлдерге «Камналга болгаш чидириг-биле демисел» деп теманы программага немей өөренирин будурулгеде партия организациязы дааскан.

Оон дыннакчыларының хөй кезии будурулгенин инженер-техниктиг ажылдакчылары болганда, ук темага шыңгыы белеткел негеттинер.

ЧУРУКТА: пропагандист И. С. Некрасова кичээлге белеткенип олур.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШЫНАРЫН КОШКАШ КЫЛБАС

Партияның төөгүлүг XXVI съездизи — коммунизм тургузуушкунунуң оруктарында чугула чада болур. СЭКП ТК-ның «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам ынай экижидер дугайында» доктаалы коммунистиг кижизидилгенің бүгү-ле ажылдарынга улуг ужур-дузалыг үр үениң чугула документизи деп съездиге демделээн. Политиктиг, экономиктиг өөредилгенің чамдык айтырыглары сайгарарынга бо доктаал чугула черни эзлеп турар.

Бо өөредилге чылының кол сорулгазы — марксизчи-ленинчи теорияны хаңы өөренири, партияның сөөлгү съездизиниң байлак идеялары, түңнелдерни дыннакчы бүрүзүнге чедир өөредири. Политиктиг чырыдыышкынның болгаш экономиктиг өөредилгенің бүгү школаларында өөредилге «Партияның күжү — чон-биле чаңгыс эвинде, чонуң күжү — партия-биле чаңгыс эвинде, оон удуртулгазында» деп тема-биле эгелээн. Партия, комсомол болгаш экономиктиг өөредилгенің эгелээнін бо өөредилге чылынга «Тыва кобальт» комбинат шынгыы белеткелди чоруткан. Тодаргайлаарга, пропагандист кадрларны белеткээринче, оларның билиин бедидеринче кичээнгейни комбинатта партия комитедги куштелдирген турган.

Эрткен өөредилге чылының түңнели-биле өөредилгеге чедиишкиннерни чедип алган кергежилдиг пропагандистерни шаңнап, мактап-даа келген. Бо өөредилге чылын олар база организастыг эгелеп, башгайы кичээлдерни бедик деңгелге эртиргилээн. Ындыларга Н. А. Костюк, Н. И. Колесников, В. А. Ручкин, А. Х. Тарасов, В. П. Супрунов, Л. В. Иноземцева оларны хамаарыштырып болур. Олар экономиктиг билиглер школаларының пропагандистери, комбинаттың партия комитединиң хүндүлел бижиктери-биле шаңнаткылаан. Комсомол чырыдыышкынының пропагандизи. «Гипоникель» лабораторияның аппаратчиги Т. В. Руковичникова, «Бистиң Ленинчи комсомолувус» деп школаның пропагандизи, Хову-Аксының № 2 ортумак школазының башкызы И. В. Хлебникова олар ВЛКСМ обкомунуң макталга бижиктери-биле шаңнаткан.

Татьяна Васильевна Руковичникованың удуртканы школаның дыннакчылары СЭКП-ниң иштики, даштыкы политиказын өөренип турар. Ол ук школаны йөн чыл улаштыр удуртуп келген. Оон дыннакчылары шупту хууда социалистиг чарыштыг, комсомолчу даалгалыг. Кичээл бүгудези аныяк кижиниң улус ажыл-агыйының планнарының күүселдезиниге бодунуң киришкирип турар үлүүн медерел билириниге немелде билингни берип, политика талазы-биле чепсеглеп турар. Комбинатта калбарган социалистиг чарышка аныяктарның киришилгези идепкейжип, дыннакчыларның хөй шуруузу коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары болган. Бо дээрге политиктиг, экономиктиг өөредилгениң шынарлыының эки чижээ-дир.

1981 чылдың июнь 15-те экономиктиг өөредилге систематазының өөредилге чылы зачёттар, шылгалдалар, рефераттар дужаалдазы-биле доозулган. Өөредилгеге хаара түтүнген 1160 кижиниң 958-и ажылчыннар, 202-си инженер-техниктиг ажылдакчылар болган. «Шехтер» аразынга эң эки экономиктиг өөредилге дээш» деп көрүлде-конкурска гидрометаллургия цеги бирги черни эзлээн, 100 рубль, йөгиги черни топ лаборатория эзлээш, 30 рубль-биле шаңнаткан. Пропагандистерден Н. И. Колесников, Н. А. Костюк олар шылгараан.

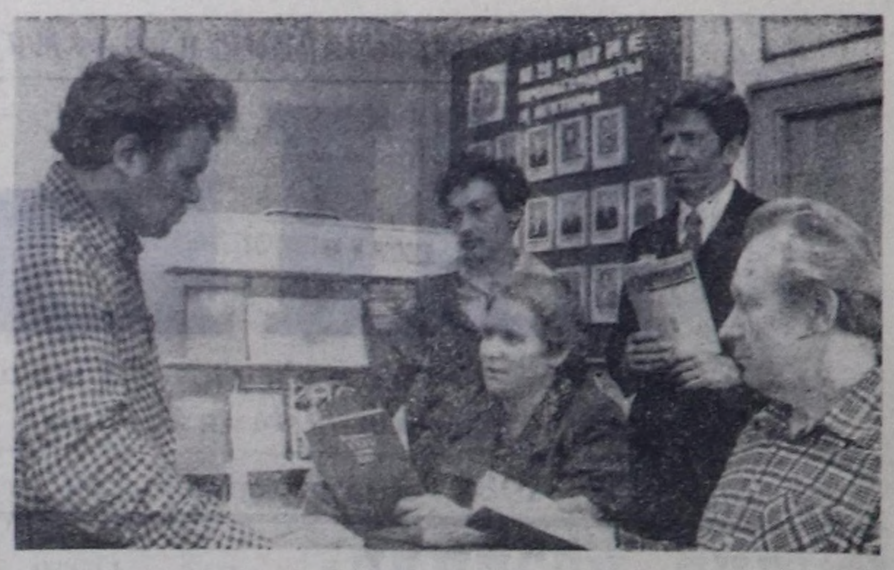
«Эң эки экономиктиг булуң» деп көрүлде-конкурска бирги черни-даг цеги, йөгизин — гидрометаллургия цеги эзлээн. Эң эки чогаадыкчы план дээш чарышка пропагандист В. Л. Ондар тиилээн. Ол ышкаш пропагандистерден хөй кижи кичээлдерни бедик деңгелге эрттирип, чогаадыкчы ёзу-биле кичээл планын тургузуп турар дээш мактаткан.

Бо өөредилге чылында ындыг чижектиг көрүлде-конкурстарны эрттирерин уламчылаар болгаш олче дыннакчыларны база кииришпирерин, харын-даа рефераттар көрүлдезин организастарын планда киирген.

Тываның дээре пропагандистериниң Хүндүлел номунда бо чылын ады киргеи 11 пропагандистер аразында гидрометаллургия цегинде экономиктиг билиглер школазының пропагандизи Михаил Иванович Лазаревтиң ады база киргеи. Пропагандист В. Т. Грицковага Тыва АССР-ниң культуразының алдарлыг ажылдакчызы деп хүндүлүг атты тывыскан.

Политиктиг чырыдыышкынының болгаш экономиктиг өөредилгенің «Тыва кобальт» комбинатта школалары чаа өөредилге чылын организастыг, бедик кодурлүүшкүн-биле эгелээн болгаш өөредилге чылының тончүзүнге чедип ол темаңиң кошкашпас деэш пропагандистер күзеннишкинниг ажылдап турар.

С. ИВАНЬКОВА.

МОСКВА. Пайысылалдың үлетпурунуң эң колу — «Кадыыр болгаш Маска» заводтуң 1972 чылда эгелээн чиңгине чаартылгазы доозулган соонда 87 миллион рубль түңнүг арыг орулганы берген.

Ол будурулге черн он бирги беш чылдың баштайгы чылының программазын бүзүредиг күүсединп турар. 1981 чылдың сес айларының иштинде пландан ажыр 1185 муң рубльдиң продукцизин сайгарган. Чыл эгезинден бээр 556,6 тонна одаар чүүлдү, 3608 муң киловатт-шак электри энергизиын, 13746 гекакалорий чылыг энергизиын болгаш 175 тонна кара демирни камнап алган.

352 пропагандистиң чорудуп турары партийжи-политиктиг өөредилгезининң кичээлдеринге бо чылын кол кичээнгейни заводтуң техниктиг эде дерииишкинининче, камналга болгаш хумагалал дээш шимчээшкинче угландырар дээн.

ЧУРУКТА: заводтуң экономиктиг кабинединиң эргелекчизи А. Заблова (оргузунда) болгаш политчырыдыышкын кабинединиң консультантызы В. Ткачёва олар пропагандистерге консультация берип турлар.

Ю. ЛИЗУНОВТУҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

АНЫЯАНДАН АЖЫЛГЫР

Хандагайты суурда амыдырал-хандырылга комбинады — Өвүр районда ажылы макталдыг, мурнакчы коллективтериниң бирөзэи. Чонуңун киирген чагырларын хуусаазындан эрттирбейн, ол ышкаш кылган продукциязының шынарын экижидери дээш социалистиг чарыш комбинаттың ацгы-ацгы цехтеринде калбарган. Ук коллективте дөрт цех доктаамал ажылдап турар.

Цехтер тус-тузунда алган хүлээлгелерин күүседир дээш ында ажылдап турар кижилер ажылдың будурүкчулуг чоруун бедидер сорулганы мурнуида салып алган шудургу ажылдап турар. Ыңаажылдың хүн чурумун шыңгыы сагып, онаашкан ажылхерээнге харыысалганы доктаамал күштелдирип тургаш, эки талаларны ук коллективтиң кежигүннери чедип ап турары өөрүнчүт. Чамдык үелерде ажылга тургустунуп келир бергелерни дарый чайладып, алыр хүлээлгеи цехтер ажылчыннары аразында чугаалажып, сүмележип турар. Ол чорук кижи бүрүзүнүң бодунга ажылчын турушту быжыглаарынга эки магадылал.

Бо коллективте даараныга цегининң кылыр ажылдары ескө цехтерге бодазарга элээн хөй. Чонуңун чагыглары ында хүн бүрү кирип турар. Ыңчангаш ук цехтиң ажылы чымыштыг болгаш харыысалгалыг. Ол ышкаш амгы үениң негелдезинге дүүштүр хепти быжып, даараарынга байлак арга-мергежил хөрек. Чонуңун киирген чагыглары чогуур үе-шаандан соңгорлатпайн кылары — быжыкчы кижиниң күш-ажылчы дорт хүлээлгези болур. Оон аңгыда ажыл-ишчилериң профессионал мергежилин бедидер, совет кижилериң культура талазы-биле негелделарын хандырар, күш-культураны хөгжүдер хемчеглерни алыр, ажыл-ишчилериң күш-ажылчы болгаш социал идепкейин бедидеринге база социалистиг чарышты калбартырыгга бүгү тала-биле идигни бээр хүлээлгелиг.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының хевирлери болгаш аргалары янзы-бүрү болур.

КҮШ-АЖЫЛГА ЧЕДИИШКИННЕРИ ДЭЭШ ШАҢНАП-МАКТААРЫ

Бистиң чуртувуста моральдыг болгаш материалдыг шаңнал-макталдың хевирлери янзы-бүрү. Оларның аразында өөрүп четтириишкинни илергейлеп чарлаары, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаары, хүндүлел самбыразынга, хүндүлел дептеринге киирери, шалыңы улуг ажылче депшидери, хөрек демдектери, өртектиг белектер-биле шаңнаары, шаңнал акша тыпсыры, санаторийлерже болгаш дыштанылга бажыңнуже путевкаларны хамыкты мурнай бээри, чурттагга байдалын экижидери дээш өске-даа түүлдер аңаа хамаарыжыр.

Улус ажыл-агыйының чамдык адырларында «Улус өөредилгезининң тергиини», «Хүндүлүг дагжы», «Хүндүлүг демир-орукчу» дээн ышкаш аттарны, а соолгу чылдарда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, күш-ажылдың хоочуну болгаш өске-даа аттарны тыпсырын практикалап турар.

Ажылчы чоннарның эң эки төлээлекчилеринге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсын, ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдарыбиле шаңнап, ССРЭ-ниң база эвилелдешкен болгаш автономиут республикаларның хүндүлүг аттарын тыпсып турар.

Моральдыг шаңнал-мактал материалдыг идиг берииишкини-биле сырый холбашкак. В. И. Ленин Советтериниң VIII Бүгү-россия съездизинге илеткелинге мынча дээн: «Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар деп ажылчыннарга болгаш тараачыннарга чугаалаары эвээш-тир. Оон аңгыда оларга дуаалзар херек, кедергей ядыы түргелдиңиң соонда күш-ажыл фронтузунга эрес-маадырлыг чоруун көргүзүп турар кижилерни шаңнап-мактаар херек». Оон ынай шаңнал ажыл төлевиринге аңаа-ла бир немелде эвес болур кылдыр ажыл-херекти ынчаар тургузар херек дээн.

Күш-ажылчы иштики чурумунуң чаңгыс аай саавырлаларында материалдыг шаңналдын: өртектиг белектер база акша шаңналы деп ийи хевири көрдүнген. Практика кырында чамдыкта социалистиг чарыштың түңнелдери-биле санаторийлер база дыштанылга бажыңнарынче баары-биле күш-ажылдың тергиининиринге халас азы өртээн чиитеткен путевкаларны шаңнап турар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУН ҮРЭЭННЕРГЕ САЛДАР ЧЕДИРЕРИ

Сагылга-чурум үрээн ажылдакчыларга харыысалга, хемчег хүлээлгеринин дугайында айтырыгны шинтирлээрде хемчег алырының принциптерин шыңгыы сагыыр херек, а хоойлу-дүрүмде көрдүнмээн хемчеглерни хүлээдирин хоруп турар. Чаңгыс-ла ол херек дээш хары угда элээн каш хемчеглерни онаап болбас. Сагылга-чурумга холбашкан харыысалганы хоойлу ёзугаар эргени тывыскан албан-дужаалдыг кижи азы ортаи хүлээдир.

Хемчегни кандыг-бир чурумну үрээр соонда мындыг кижиге хандыг-даа таварылгада ону ол кылган соонда (ажылдакчының аарааи-даа азы шөлзолээн-даа үезии саназайн) бир ай эртпээнде база алды ай аппаанда хүлээдир.

Чурум үрээн кижиге хемчегни хүлээдир мурнунда оон бижимел-даа азы аас-биледаа тайылбыр бээрин негээр. Тайылбыр бээрин ойталазары аңаа сагылга-чурум талазыбиле хемчег хүлээдириигге шаптык болбас.

Бүдүрүлгенин, албан черининң удуртукчуузунуң чурум үрекчизиигге хүлээткен хемчээнин дугайында дужаалды азы айтыышкыны (цехке, салбырга, будурүлге участогунга) чарлап дыңналыр болгаш хемчег алдыртқан кижининң холуунуң үжүүн аңаа салдырып алыр. Оны танышпырып турар үеде хемчег алдырткан кижи аңаа хол үжүү салырындан ойталаан таварылгада, дужаалды (айтыышкыны) таныштырган ажылдакчы ол дугайын демделеп бижээш, оны танышпырган ай, хүнүн демделеп каар.

САГЫЛГА-ЧУРУМ ҮРЕКЧИЛЕРИНГЕ КӨРГҮЗЕР ХЕМЧЕГЛЕР

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр ажылчыннарга, албан-хаакчыларга дараазында хемчеглерни көргүзүп болур: сагындырар, доңгудар, шыңгыы доңгудар, үш ай чедир эвээш шалыңныг ажылче шилчидер азы ол-ла хуусаада мергежилиниң эйи-биле кудуку албан-дужаалга киирер (удуртур болгаш өске-даа ажылдакчыларны сагылга-чурум талазы-биле харыысалга хүлээдирде бир чыл хуусаада куду ажылче шилчидип болур), адак соонда ажылдан үндүрер.

Ажылдан үндүрери эң шыңгыы хемчег. Чылдагаан чокка албан-хүлээлгеаи, күш-ажылчы иштики саавырны азы күш-ажылдың керээзинде көрдүнген түүлдерни доктаамал күүсетпейн келгени дээш, бир эвес мурнунда хөй удаа оонбиле чугаалажып, хемчегленири ап келген таварылгада ындыг хемчегни алыр апаар. Оон аңгыда чылдагаан чокка прогул кылганы дээш (ылаңгыя ажылга эзирик келгенде) ындыг хемчегни ап болур.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээнгерге ол-ла херээ дээш материалдыг хемчегни хүлээдир, аңаа тыпсыр шаңналдын хемчээлин будурүлге чурумун үрээни дээш кызырарын азы будурүлге ажылының чыл түңнели-биле ажылдакчыны шуут шаңналга киирбейи барып болурун хоойлуда көрүп турар. Шоолуг эвес чурум үрээшкиннери дээш шаңнал акшазын казып болбас.

Чылдагаан чокка прогул кылганы дээш (ажылга эзирик келгении киириштирбишаан) шыңгыы харыысалганы хүлээдир. Прогульшиктериниң алыр шаңналып бүрүн азы чамдыызын ыяап-ла казыр, чылдың түңнели-биле алыр шаңналды, үр чыддарда ажылдааны дээш бир удаа алыр шаңналды ол дугайында саавырга дүүштүр бүрүн азы чамдыызын казыр. Улус ажыл-агыйының чамдык адырларынга чурум үрээн ажылдакчыга уяктел чок ажыл стажы дээш немелде шөлээ бербейи баар.

Прогульшиктериниң бажын алыр ээлгизи соңгаарлалып, шөлээ алыр үезии ажылдаан чылының өске үезинче шилчидип болур.

«Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилеринге материалдыг-даа, моральдыг хемчегни көргүзүп, салдар чедирерни калбаа-биле ажылзаар, олар-биле эптежикчи, бедик негелде чок чоруктуң фактыларын шинтирлиг чайладыр» деп Кол утланышкынарда айтып турган.

Отчёттарга немей бижилге болгаш будулган чүүл кылган, хулгааннаан база арагалаан фактылар илерээн таварылгада шаңналды казырыны болгаш эвээжедирин ындыг чурум үрээшкини илерээн азы ол дугайында дыңналыг келген үезии барымдаалап кылыр.

Күш-ажылдың сагылга-чурумуи үрээнниң дугайында айтырыгны эш хүүнүң судунга болгаш өске-даа хөй-иинти организацияларынга дамчыдып бээр эргени администрацияга тыпсып турар.

Күш-ажылдың сагылга-чурумунуң үрекчилерин эдип алырынга ажылчы чоннарның коллективтериниң ролю аажок улуг. Чурум үрээшкиннерин, эрге-дүрүмнүң болгаш бүгудениң хүлээп көрүп турарыы моозшыварның нормаларын хүндүлеп көрбес оруктарны эштежикчи ёзу-биле көрүп болбас. Ажылчыннар хуралдары, будурүлгенин доктаамал ажылдаар чөвүлел хуралдары, эш хүүзүнүң судтары болгаш хөй-иинти организациялары ажыл-ишчилерни күш-ажылчы сагылга-чурумга кижизидириниң кол черлери ол болур.

М. ПАНКИН.
ССРЭ-ниң Күш-ажылдың күркомунуң юридика килдизиниң сектор начальныгы.
(«Агитатор» журналдан).

ПАРТБЮРО КОНТРОЛЬГА АЛГАН

«Шагонартяжстрой» трестиң партбюрозунга Чаа Шагаан-Арыгның тудуг организацияларының кышкы үеде ажылдаарынче кирип турарының байдалының дугайында айтырыгны чугаалашкан. КМК-лар начальныктери, тус-тус тудуг будурулгелериниң кезектериниң удуртукчуларының бо талазы-биле кыска медээлерин аңаа кылган. Элээн каш албан организацин черлери, чурттагга бажыңнары, тудугжуларның общежитиелери кышка удур чылдыгга дамчыдылгазы-биле хандыртынган, одалга системаларының котелдары, батареялары септеттинген, одалга системаларының котелдары, батареялары септеттинген. Туттунуп турар объектилерде ажылдаары-биле хуваай үскен бригада бүрүзүнде идик-хеп солуттунуп кеттинер, чыныр вагончик бар. Чылыг идик-хептерни, хол хаптарны четчелээр талазы-биле ажылды кылып чоруткан. Ылаңгыя КМК-18-тиң бирги, йөгиги участоктарында кыпче иирп турарының байдалы чүгээр. База ол ышкаш механизация участогунуң одалга системазын шынарлыг кылдыр кылган, ында чылыгдыга агрегаттары база хумагалап база камгалаар хүлээлгелиг.

Администрацияның хүлээлгези болза күш-ажылды шын организастаары, оон будурүкчүлүүн бедидеринге бүгү таварымчалыг байдалды тургузары, сагылга-чурумну сагыырын хандырары, ажылдакчыларның күш-ажылының болгаш амыдырал-чурттагазының байдалын экижидер дээш сагыш салыры, коллектив бүрүзүнге чогаадыкчы болгаш мораль-психологтуг чогумчалыг байдалды тургузары болур. Оон аңгыда ажыл-ишчилериң профессионал мергежилин бедидер, совет кижилериң культура талазы-биле негелделарын хандырар, күш-культураны хөгжүдер хемчеглерни алыр, ажыл-ишчилериң күш-ажылчы болгаш социал идепкейин бедидеринге база социалистиг чарышты калбартырыгга бүгү тала-биле идигни бээр хүлээлгелиг.

Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарының хевирлери болгаш аргалары янзы-бүрү болур.

КҮШ-АЖЫЛГА ЧЕДИИШКИННЕРИ ДЭЭШ ШАҢНАП-МАКТААРЫ

Бистиң чуртувуста моральдыг болгаш материалдыг шаңнал-макталдың хевирлери янзы-бүрү. Оларның аразында өөрүп четтириишкинни илергейлеп чарлаары, хүндүлел бижиктер-биле шаңнаары, хүндүлел самбыразынга, хүндүлел дептеринге киирери, шалыңы улуг ажылче депшидери, хөрек демдектери, өртектиг белектер-биле шаңнаары, шаңнал акша тыпсыры, санаторийлерже болгаш дыштанылга бажыңнуже путевкаларны хамыкты мурнай бээри, чурттагга байдалын экижидери дээш өске-даа түүлдер аңаа хамаарыжыр.

Улус ажыл-агыйының чамдык адырларында «Улус өөредилгезининң тергиини», «Хүндүлүг дагжы», «Хүндүлүг демир-орукчу» дээн ышкаш аттарны, а соолгу чылдарда коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы, күш-ажылдың хоочуну болгаш өске-даа аттарны тыпсырын практикалап турар.

Ажылчы чоннарның эң эки төлээлекчилеринге Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тыпсын, ССРЭ-ниң орденнери болгаш медальдарыбиле шаңнап, ССРЭ-ниң база эвилелдешкен болгаш автономиут республикаларның хүндүлүг аттарын тыпсып турар.

Моральдыг шаңнал-мактал материалдыг идиг берииишкини-биле сырый холбашкак. В. И. Ленин Советтериниң VIII Бүгү-россия съездизинге илеткелинге мынча дээн: «Күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар деп ажылчыннарга болгаш тараачыннарга чугаалаары эвээш-тир. Оон аңгыда оларга дуаалзар херек, кедергей ядыы түргелдиңиң соонда күш-ажыл фронтузунга эрес-маадырлыг чоруун көргүзүп турар кижилерни шаңнап-мактаар херек». Оон ынай шаңнал ажыл төлевиринге аңаа-ла бир немелде эвес болур кылдыр ажыл-херекти ынчаар тургузар херек дээн.

Күш-ажылчы иштики чурумунуң чаңгыс аай саавырларында материалдыг шаңналдын: өртектиг белектер база акша шаңналы деп ийи хевири көрдүнген. Практика кырында чамдыкта социалистиг чарыштың түңнелдери-биле санаторийлер база дыштанылга бажыңнарынче баары-биле күш-ажылдың тергиининиринге халас азы өртээн чиитеткен путевкаларны шаңнап турар.

КҮШ-АЖЫЛДЫҢ САГЫЛГА-ЧУРУМУН ҮРЭЭННЕРГЕ САЛДАР ЧЕДИРЕРИ

Сагылга-чурум үрээн ажылдакчыларга харыысалга, хемчег хүлээлгеринин дугайында айтырыгны шинтирлээрде хемчег алырының принциптерин шыңгыы сагыыр херек, а хоойлу-дүрүмде көрдүнмээн хемчеглерни хүлээдирин хоруп турар. Чаңгыс-ла ол херек дээш хары угда элээн каш хемчеглерни онаап болбас. Сагылга-чурумга холбашкан харыысалганы хоойлу ёзугаар эргени тывыскан албан-дужаалдыг кижи азы ортаи хүлээдир.

Хемчегни кандыг-бир чурумну үрээр соонда мындыг кижиге хандыг-даа таварылгада ону ол кылган соонда (ажылдакчының аарааи-даа азы шөлзолээн-даа үезии саназайн) бир ай эртпээнде база алды ай аппаанда хүлээдир.

Чурум үрээн кижиге хемчегни хүлээдир мурнунда оон бижимел-даа азы аас-биледаа тайылбыр бээрин негээр. Тайылбыр бээрин ойталазары аңаа сагылга-чурум талазыбиле хемчег хүлээдириигге шаптык болбас.

Бүдүрүлгенин, албан черининң удуртукчуузунуң чурум үрекчизиигге хүлээткен хемчээнин дугайында дужаалды азы айтыышкыны (цехке, салбырга, будурүлге участогунга) чарлап дыңналыр болгаш хемчег алдыртқан кижининң холуунуң үжүүн аңаа салдырып алыр. Оны танышпырып турар үеде хемчег алдырткан кижи аңаа хол үжүү салырындан ойталаан таварылгада, дужаалды (айтыышкыны) таныштырган ажылдакчы ол дугайын демделеп бижээш, оны танышпырган ай, хүнүн демделеп каар.

САГЫЛГА-ЧУРУМ ҮРЕКЧИЛЕРИНГЕ КӨРГҮЗЕР ХЕМЧЕГЛЕР

Күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр ажылчыннарга, албан-хаакчыларга дараазында хемчеглерни көргүзүп болур: сагындырар, доңгудар, шыңгыы доңгудар, үш ай чедир эвээш шалыңныг ажылче шилчидер азы ол-ла хуусаада мергежилиниң эйи-биле кудуку албан-дужаалга киирер (удуртур болгаш өске-даа ажылдакчыларны сагылга-чурум талазы-биле харыысалга хүлээдирде бир чыл хуусаада куду ажылче шилчидип болур), адак соонда ажылдан үндүрер.

Ажылдан үндүрери эң шыңгыы хемчег. Чылдагаан чокка албан-хүлээлгеаи, күш-ажыл-

БЕЛЕТКЕЛ ДУГАЙЫНДА

Тываның херээженериниң эдлчеглиг съездизи удавас болуру билдингир. Анда белеткел дугайында айтырыгны чугаалашкан тускай хуралды республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы, профоблчөвүлелдиң даргазы Т. Ч. Норбу эрттирген. Съездиге республиканың районнарындан, Кызыл хоорайдан делегаттардан ангыда, бистин-биле кожа областардан, МАРның кожа аймактарындан залчылар келир. Ол ышкаш херээженнер журналдарындан төлөөлерни база чалаан.

Бүгү-ле чүүлдер болур-чоггуру-биле бедик организастыг байдалга эрткен турарын чедип алыр дээш бапп бурунгаар планнап кылыр ажылдар хөй. Чижээдээрге, Чоннуң амыдырал хандырылга, Коммунал ажыл-агый база Садыг министерстволары хандырылга талазы-биле хөй чүүлдерни кылыр. Хеп-сыныың аян-хевирлериниң база причёска (баш дүгүн эдип алырының) көргүзүглерин организастаар. Херээженнерге салар сүй-белектерни база шилип таарыштырары чугула.

Концерт, шин кино көөрүн база организастыг, солун кылдыр чорудар ужурлуг. Оон аңгыда хоорайның будурулгелеринге, албан организацияларынга съездиниң делегаттары-биле ужуражылгаларны чорудар, солуунар редакцияларынга, телевидениеге төгерик столдарны, ужуражылгаларны эрттирер.

Аалчылар бажыңнарынга делегаттарны, чалаткан аалчыларны таарыштыр тургузары, анда парикмахерскаядан мастерлерни тускайлаары, эмчи хандырылгазын, консультацияларны организастаары чергелиг айтырыгларны база үстүнде хуралга чугаалажып көрген.

Бистиң корр.

СӨЗҮН ЭЭЛЭЭН

Садыг министерствозунуң дузалал көдээ будурулгезининң коллективи хаван эъди будурериниң чыл планын хүүсал бетинде хүүсеткен. Коллектив Кызыл хөрөйниң столовыаларынга 93 тонна хаван эъдин дужаган.

Будурулгенин ажылчынары хаванның баш санын көвүдеп, оон дириг деңизин бедиреринче улуг кичээнгейни угландырган. Хаван ажаакчызы Л. Степановаиың ажаан өстүрүп турар хаваннары хонукта 506 грамм немелде деңизии ап турар. А. Ехлакова, В. Перекрестова олар мурнакчы ажининден будурулгечи көргүлүг талазы-биле чыдып кагбайн турар. Коллектив сөглээн сөзүнге ээ болуп шыдаан.

Бистиң корр.

ШЫН

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ҮНЕЛЕП ЧЕТТИНМЕС ДУРЖУЛГА

ПРАГА. (СЭТА) СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Ленинчи угланышкын-биле дээр номун Праганың «Свобода» дээр ном үндүрер чери чех дылда парлап үндүрген. Ооң 1978—1979 чылдарга хамаарышкан чүгаалары, чүүлдери, байырлыг чагаалары болгаш сактыышкынары ында кирген.

Бо номну парлап үндүрегинге тураскаатқан чүүлүнге «Руде право» солун ук номда кирген чогаалдар Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының, ооң Төп Комитединиң, эш Л. И. Брежневтиң шуут бодунуң бижыг тайбыңы хандырар, дүшкүүрлүг чорукту чавырыылдырар, боо-чепсекти эңдере бүдүрери болдурбас дээш демиселге кайгамчык улуг ажыл-чорудулгазын көрүнчүктелдир көргүскенин онзалап демдеглээн. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң болгаш ТК-ның Пленумнарының төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, совет экономиканы болгаш культураны хөгжүдер, ССРЭ-ниң камгаланыр аргазын хандырар, совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш угаан-бодал деңнелин бедидер талазы-биле СЭКП-ниң хөй талалыг ажылды ол чогаалдарда илергей-дептинген.

СЭКП Төп Комитединиң, бүгү партияның болгаш күрүнениң хөй талалыг ажыл-чорудулгазына Л. И. Брежневтиң салыышкыны «алызындан үнелеп четтинмес» деп, «Руде право» онзалап демдеглээн. Чүгле совет улус эвес, харын делегейниң хөй-ниитизи СЭКП-ниң XXVI съездизиниң көдургени, 80 чылдарда Тайбыңның программазы чыртыкланчак илереп болу берген ленинчи даштыкы политиканың сорук киришкинин-биле, ажылчы кижини хүндүлеп көөрү-биле, боттуг социализмниң күжүнге база тайбын болгаш деңнидгелиг хөгжүлдениң шиитпирлиг магадылаалдарының бирээзи — бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң күжүнге бүзүрел-биле онзаланып турар.

камгалап, реакцияның болгаш дарлаашкынның күштеринге ойтур шавышкынны берип, делегейниң чаа дайынының тыптып келириниң кыжанын болдурбас дээш демиселжип турар.

Сактыышкынарның үш номнары—«Бичии чер», «Катап тургузуушкун» болгаш «Кур чер» —номну ажыткан.

Ол чогаалдар СЭКП-ниң болгаш совет улустуң дайынның байдалдарында-даа, тайбыңның байдалдарында-даа маадырлыг ажыл-херектериниң эпоезы-дыр деп, ЧКП ТК-ның органы демдеглээн. Ол номнар сорук киирикчи байлак материалды берип. Коммунистиг партиязында баштаткан улустуң тиилеттирбезинге ханы бүзүрелди шиңгээткен болурга, номчукчулар оларны үнелээр. Сактыышкын бүрүзү — ооң авторунуң, ооң кижизиг шынарларының, политиктиг уран аргазының, кижилерни ооң принципиалдыг болгаш ооң-биле кады эптиг-эвилец көөрүнүң дугайында тоол-дур.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязы болгаш Л. И. Брежнев боду экономиканың айтырыгларынче, совет улус ажылагыйын хөгжүдүрүнче улуг кичээнгейин салып турар. Парлаттынган чогаалдарның кол кичээнгейинде — экономиканың ажыктыг чорууп болгаш бүдүрүүшкүнүң шынарын өстүрери-биле холбаалыг сорулгалар.

Эш Л. И. Брежневтиң чогаалдарының чыылдазында кирген чүүлдерде ооң бүгү-ле чогаалдарында ышкаш, ханы теоретиктиг болгаш идейлиг байлак уткалар сиңиккен. Ол чогаалдар сорук киришкинин-биле, ажылчы кижини хүндүлеп көөрү-биле, боттуг социализмниң күжүнге база тайбын болгаш деңнидгелиг хөгжүлдениң шиитпирлиг магадылаалдарының бирээзи — бүгү делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң күжүнге бүзүрел-биле онзаланып турар.

ЧӨӨН ҮЗЕЛДИГ КҮШТЕРНИҢ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ЛИССАБОН. (СЭТА-ның корр. С. Старосельский). Португалияның чурттакчы чонунуң санының талазы-биле үшкү черде соңгулда округу —Лоурешке хуусаа бетиниң муниципалитет соңгулдалары чөөн үзелдиг күштерниң бүзүрелдиг тиилелгези-биле доозулган. Компартия болгаш Португал демократтыг шимчээшкин бактааган Чонвун чаңгыс эвл дээш эвилелдин (ЧЧЭ) соңгулда блогунуң тиилелгези чүгле тус черниң эвес, харын ниити националдың ужур-дузалыг деп онзалап демдеглээн. Демократтыг күштер сырый деминг хөделиишкиннери-биле реакцияга өлүмнүг аштырыышкынны таварыштырып шыдаар шинектиин ол тиилелге хереченлеп турар. Соцпартияның чедимче чок болган чоруу коммунистербиле кады чажылдажылгадан ойталаашы, реакция-биле болган чок-ла чаңгыс аай хөделиин турган ооң удуртулгазының чорудуп турган политикалының түнелди болган деп ол айыткан. Чер-черде-даа, ниити национал хемчээлге-даа айтырыгларны шиитпирлээри харын бүгү демократтарның болгаш патриоттарның чаңгыс эвиниң байдалында болдупар аргалыг деп, коммунистерниң удуртукчузу уламчылаан. Соцпартияның удуртулгазы бадылаашкыннарның түнелдериниң өөренип көөр хүзээлгелиг деп, А. Куньял түнелиинде онзалап демдеглээн.

СОҢГУЛДА БОЛГАН

ГАВАНА. (СЭТА). Улусчу эрге-чагырганың муниципалитет депутаттарының соңгулдалары Кубага ниитилел-политиктиг улуг көдүрүүшкүнүң байдалынга болуп эрткен. 23 мүн ажыг кандидаттар — бүдүрүлгениң мурнакчылары, тудугжудар, интеллигенцияның төлөөлекчилери бүрүткеткен турган. Социалистиг демократияның тиилелгезинин чайынначак көргүзүү болган ол соңгулдаларның түнелдерин ам үндүрүп турар.

Куба улустуң кан дег быжыг чаңгыс эвин, чурттуң мурааунда соругалаарын республиканың ажылчы чоннарының чеднишкинниг шиитпирлеп турарын Кубаның Компартиязының ТК-ының Бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро бадылаашкыннарның сөөлүнде журналистер-биле беседазынга демдеглээн.

АМЕРИК ЧОГААЛЧЫЛАРНЫҢ МЕДЕГЛЕЛИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА)). АКШ-тың үш муң хире литераторлары чыылгаи америк чогаалчыларының съездизи ажылын доозкан. Боттарының мурнунда турар чогаадыкчы болгаш политиктиг айтырыгларны чугаалажып көөр дээш АКШ-тың чогаалчылары ол хире хөй кижи киржикчилиг шуулганывга сөөлгү 40 чылдың дургузунда бир-ле дугаар чыылганы ол.

«Политиктиг болгаш сөөкязы ылгай көөр дарлалдың күштелгенинин, биче националдарның культуразын куду базарының байдалынга Американың чогаалчылары амгы үеде база катап таварышкандыр. Бистиң чурттувуска социал, экономиктиг болгаш политиктиг деп эвес чорукту ханылаашкынывга, делегей ареазынга ядролуг дайынның кыжанышкынывга болгаш милитаризмге чогаалчы болгаш хамааты бистер таварыжып турар-дыр бис» деп, шуулганың киржикчилериниң медеглелинде демдеглээн.

«Тайбың дугайында резолюция» деп төлевилелди съездиниң делегаттары чугаалажып көрген. «Боо-чепсекти эңдере бүдүрүп турары-биле холбаштыр ханы сагыш-човаашкынын америк чогаалчыларның съездизи илергейлеп тур. Чепсеглениишкиннерни дүжүрер дугайында ССРЭ-биле чугаалажышкынарны АКШ-тың чазаа катап эгелээрин, Пентагонуун бюджединден хөй миллиард долларны социал хереглелдиринче шилчидерин, «МХ» ракеталардан, нейтронныг бомбалардан болгаш массалыг узуткаашкынның өске-даа чаа системаларындан ойталаарын съезд негеп тур» деп, ол резолюцияда айыткан.

Чуртта политиктиг деңзуранның күштелгенинге, америк улустуң демократтыг чаалап алышкынарын узуткаар дээш тускай Вашингтонуун орааддажышкынарына удур демиселди чорударынга америк чогаалчыларның бүрүн шиитпирлиин съездиниң чүүлдүг деп көрген документтеринде демдеглээн.

Америк литератураның таварышкаы кризистиг байдалдарында АКШ-тың чогаалчыларының эвилелин тургузары эргежок чугула болуп турарын съездиниң делегаттары боттарының сайалдарынга онзалап демдеглеп айытканнар. АКШ-тың чогаалчыларының эвилелин тургузар идеяны съезд чүүлдүг деп, санзан.

О. ПОЛЯКОВСКИЙ.

ЧУГУЛА СЕМИНАР

ЭЛЬ-ДЖАЗАИР. (СЭТА). Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерингге, продукция бүдүрерин ковүдедиринге ажылчы чоннарның ролиинүн, күш-ажыл, социал хандырылга айтырыгларының талазы-биле чугула семинар Алжирниң пайсылалында эгелээн. Африканың алды чуртунун: Мавританияның, Нигерияның, Малиниң, Чадтың, Ливияның болгаш Алжирниң төлөөлекчилери семинарда киржип турар.

Бо чурттарның аразынга болгаш оларның делегей организацияларының аразынга кады ажылдажылганы база харылзаалары калбартырының айтырылары семинарның ажылында чугула черии ээлеп турар. Араб-африка кады ажылдажылганың айтырыглары, а ол шыкаш делегейниң экономиктиг чаа чурумуи тургузары дээш демисел-биле холбашкан айтырыгларны семинарның киржикчилери чугаалажып көөр.

Ажылдан эгелээн

ЖЕНЕВА. (СЭТА). КНО-га идиг бээрииың эвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязының чээрби сесии-ассамблеязы Женеваның Нациялар ордузунда ажылдан эгелээн. ССРЭ-ни киришкир делегейниң 46 чурттарындан национал эвилелдериниң 250 чыгам делегаттары ооң ажылында киржип турар. Боо-чепсекти эңдере бүдүрерин ныызыгаарларының болгаш чепсеглениишкинии дүжүрериин, чавырыдырышкынның эрге-ажыктарыиға таарыштыр делегей байдалын кадыкшыдарының болгаш кижи төрелгетенге кыжанын турар ядролуг халапты болдурбазының айтырылары — ассамблея киржикчилериниң кол кичээнгейинде турар.

Совет делегация ассамблеяның президиумунга ажылчын документтиин киирген. Тайбыңның, дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарының болгаш чепсеглениишкинии дүжүрериниң айтырыгларынга хамаарыштыр ССРЭ-ниң туружун ол документтиде тайылбырлаан.

КНО-га идиг бээрииың Бүгү-делегей федерациязының президиумунга, сураглыг венгр эртемдеи М. Шиман делегейниң Женевада бо шуулганының киржикчилери боттарының күжениишкиннерин боочепсекти кызыгаарларының болгаш кызырарының, дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарының, күрүнелер аразынга тайбың кады ажылдажылганы хөгжүдериин айтырыгларын чугаалажырынче моөннээр үжүрлүг деп демдеглээн.

Бүгү-делегей федерациязының президентиниин онзалап демдеглээни-биле алырга, делегейниң политиктиг байдалы болгаш тайбыцның салым-чолу ССРЭ-ден болгаш АКШ-тан аажок улуг чергелиг хамааржыр. Тайбыцның болгаш дүшкүүрлүг чорукту чавырыдырарының эрге-ажыктарыиға таарыштыр ийи күрүнениң аразынга бүзүрежир чорукту бижыглаарының база бижыг кереэлерии чарып алырының чугудазын демдеглээш, АКШ-тың шерит талазы-биле тергиидеңгей чорукту чедип алыр, күш деңзериниң туружындан хөделир дээр ораалдажышкынарын М. Шиман буруу шапкан.

Тайбыкның чепсээ болур КНО-нуң улам өзүп орар ролюн демдеглээш, Бүгү-делегей федерациязының президентиин күрүнелер аразынга тайбың, кады ажылдажылга болгаш билчиишкин дээш демиселдиң ажыктыг, дээштиг чаа хевирлерин идепкейлиг дилеп тыварынче делегаттарны кыйыргап.

Шуулган ажылын уламчылавышаан.

НАРЫН БАЙДАЛДА

БЛЭКПУЛ. (СЭТА-ның корр.). Эрге-чагыргада консерватывтиг партияның чыл бүрүде болур 98-ки конференциязы Англияның далай эриинде ол хоорайынга ажыттынган. Чурттуң эковомиктиг болгаш социал талазы-биле сөөлгү чылдарда улам чидиг-деиген нарын айтырыгларының байдалында конференция ажыттынган. Ол чидиг айтырылар консерваторларның хүрээлеңинге чарлышкынны болдурган.

Консерваторларның чазааның экономиктиг политиказының буураашкыны чуртта ажыл чок чоруктуң өзүлдезинге улам тодаргай илереэн. Түскай медээлерни ёзугаар алырга безин чуртта ажыл чоктарның саны амгы үеде 3 миллион четкен. Чазактың хоозун аазаашкынывары турзажок, инфляцияның темпилери улам бедээн болгаш чылда 11,5 хуу немей бедип турар. Үлетшүр бүдүрүлгеэн кызырылган, хөй компаниялар хоозураан дугайында дыңнадыгларны хүн бүрүде дамчыдып турар.

Бо бүгү байдалдарның түнелиинде консерваторларның чазааның экономиктиг политиказын чүгле чер-черниң партия организацияларында эвес, харын-даа торилериң дээди чадаларында безин шыкгыы шүгүмчүлеп, буруу шаап турар.

«Ам болур соңгулдаларга тиилелгелерни чедип алырынга консерваторларның кордалы кажангызындан-даа чөгенчиг болуп турар» деп, «Таймс» солун бижээн. Великобританияның дайын соолуидеги төөгүзүнде бо хире чаржыңчыг чазак кажан-даа турбаан деп, солун демдеглээн.

Конференцияның бүдүүзүнде Э. Хит национал телевидение дамчыштыр чүве чугаалаан болгаш «чурттуң төөгүзүнде мындыг шыңгыы үеде» М. Тэтчерниң кабинединиң экономиктиг халапты угланышкынынга удур шиитпирлиг шавар халдаашкынче шилчииринче партия кежигүннери кыйгырган. Ол кыйгырыны парламентииың консерватывтиг дөрт кежигүннери деткээн болгаш «Таймс» солунга ажык чагаа парлаапар.

Консерваторларның политиказын үргүлүг деткян турар «Дейли мейл» солун хөй-ниитиниң санал-оналын чоокта чаа алган болгаш эрге-чагыргада консервативтиг партияның ат-сураанын кудулааның демдеглээн. Ам болур парламент соңгулдаларынга консервативтиг партияның чедишкинииг болурунга соңгукчуларның чүгле 35 хуузу идеген турар.

НИИТИ НАЦИОНАЛ ЧЫСКААЛГА БЕЛЕТКЕЛ

ПАРИЖ. (СЭТА-ның корр). Чепсеглениишкиннерни дүжүрер дээш октябрь 25-те болур ниити национал чыскаалга калбак белеткел Францияда чоруп турар. Тайбың дээш француз шимчээшкининиң ол инициативазыи деткээн дугайында янзы-бүрү угланышкынарлыг хөй организациялар болгаш шимчээшкиннер медеглеп турар.

Чыскаалдың чедишкинииг болуруи хандырар дээш бүгүле чүүлдерин кылырынче партия организацияларын Францияның Коммунистиг партиязының Төп Комитеди кыйгырган.

Делегейге тайбыңны камгалаарынга аныяктар бүрүи шиитпирлиг, ынчангаш октябрь 25-те болур чыскаалга олар идепкейлиг киржир деп, Францияның аныяктарының конфедералдыг төвүүнүң медеглелинде айыткан. Чепсеглениишкиннерни эңдере бүдүрүп турары-биле болгаш ядролуг дайын айылынын күштелгени-биле холбаштыр шыңгыы дүвүрээшкинии Францияның хереэжеңнер эвилели илергейлээн.

Чөөн үзелдиг аныяк радикалдарның шимчээшкини, тайбың дээш христиан конфедерациязын француз комитеди, прогрессчилер эвилелиин организациязы тайбың дээш шимчээшкининиң инициативазын база деткээн.

МАПУТУ. Мозамбик Улус Республиканың найысылалында делегейниң чаңчыл апарган садыг-үлетшүр делгелгези ФАСИМ боон эрткен.

Бо чылын аңаа 21 чурт, а ол ышкаш элээн каш үлетшүр компаниялар киришкен. Социалистиг дем каттыштырылгазының беш чурту — ССРЭ, ГДР, Чехословакия, Болгария, Румыния боттарының продукциязын аңаа база делгээн. Совет Эвилели ындыг делгелгеге үш удаа киржип турары ол. Бо чылын он ийи Бүгү-эвилел каттыжышкынары болгаш организациялар, а ол ышкаш чиик үлетшүрнүң болгаш харылзаа министерстволарының киришкен. Делгиирлериниң аразынга — Мозамбиктиң шөлдеринге тергиин таарышкан дирткён «Беларусь» трактор, күчүлүг «Кировец-700», «Урал» дээр дизельмоторлуг автомобильдер (чурукта) тургулаан.

Л. ИВАШКЕВИЧИНИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЕГИПЕТТЕ БАЙДАЛ

КАИР. (СЭТА). Неделя ажыг үе бурунгаар Каирге шерит парадының үезинде өлүткен күрүне башкыңы Садаттың орнуига кирер республиканың чаа президентиин соңгуур дугайында референдум Египетке болган. Ол албан-дужаалга кара чаңгыс кандидат кылдыр чурттуң оралакчы президентизи Хосни Мубаракты Египет Араб Республиканың национал хуралы депшиткен. Ынчаарга эрге-чагыргада национал-демократтыг партияның депутаттары чурттуң национал хуралында тергиидеп турары билдингир болгай. Чонуун санал-оналын алыр ыдыг референдумнар сөөлгү чылдарда Египетте ёзу-хевир барымдаалаан болуп турар.

Ынчалзажок референдумнуң хүнүнде айыыл чок чоруктуң немелде шыңгыы хемчегларин эрге-чагыргалар заган. Соңгулда участокгарынга болгаш чазактың албан черлеринге камгалалды кедергей күштелдирген, полиция болгаш айыыл чок чоруктуң күштери кудумчуларда таңнылдан чоруп турар. Камгалал министри Абу Газалянның дужаалын ёзугаар Египеттиң чепсектиг күштери дайынчы беделе байдалда киргеп. Айыыл чок чоруктуң чурумун «үрээн» кижилерни кандыдаа сагындырыг чокка боолаар дугайында дужаалды полицейжилерге бергенин ишгики хереқтер министерствозу дыңнаткан.

Чепсектиг күштерден хөй офицерлерни үндүргенин Каирде тускай чарлаан. Асьютка чепсектиг мегаллдежишкинкинерге киришкен кижилерни тудуп хоргудаар талазы-биле хемчегларни ажыглажып турар. Ооң-биле холбаштыр соөлгү үеде улам өөскүткен. Буржуаз парлалгага бүгү талалыг деткимчени НАТО-нуң хамыктың мурнунда АКШ-тың буржуаз пропаганда чепсек-херекселдери коргузуп турар. «Чаа демократия» партия соңгулдаларга аштырган таварылгада Грецияга экономиктиг, сан-хөө болгаш өскедаа дүзаламчының барымын талакы капиталистиг күрүнелер соксадыр апаар деп буржуаз парлалга бижип турар. «Чаа демократия» партия соңгулдаларга аштырган таварылгада чуртка шерит эргилдези болу берип магат чок деп база кыжанын, коргудун турар. Эргечагырғада «Чаа демократия» партияның удуртукчузу Г. Раллис соңгулда мурнуу сарыының бир чугаазынга мынча деп медеглээн: «НАТО-дан Греция үнер болза, НАТО-нуң шерит дуааламчызын ол албастаар болгаш чурттуң камгалалыр аргазы кошкаар. Ынчаарда Турция Эгей далайга болгаш Чер ортузуунуң далайының чөөн кеззогге тергиидекчи рольду ойнаар апаар». Өске сөс-биле чугаалаарга — национализчи болгаш милитаристчи хөөнөрни өөскүдер дээш ораддажышкынкынны Г. Раллис кылган-дыр.

НАТО-нуң шерит организациязыга Грецияны катап киргеп «Чаа демократия» партия дайынзырак ол блокка чурттуң катап киргенинге улус массаларның хөөн чогун барымдаалап көргеш, кажаралашкынарны база кылып турар. Чижээ, Грецияда америк шерит баазаларының эрелелиниң дугайында Башингтон-биле дугурзулгага ат салырындан чаа соңгулдаларга чедир ойталаан. Хөй айлар дургузунда узуктелишкиннер-биле чоруп келген чугаалажышкынарның түнелиинде америк тала бодунга ажыктыг кылдыр хөй чүүлдерни чедип алган: чаа дугурзулга ёзугаар америк шерит командылалы Грецияда америк шерит баазаларын бодуу бүрүн контрольдаар эрелиг болур. АКШ-биле чаа дугурзулгаларга ат салырын чоннуң удурлашкынын шимчээшкини мооңдактаан. Ынчалзажок АКШ-биле чаа дугурзулганың айтырыы ам-даа хевээр арткан. Маңаа холбаштыр Грецияның даштыкы херектер министри К. Мицотакис мынча деп медеглээн: «Чуртта америк баазалар дугаймда чаа чугаалажышкынкынарны болгаш бо айтырыг талазы-биле чаа дугурзулганы соңгулдалар соөлүнде кылыр бис».

Ынчалзажок «Чаа демократия» партияның удуртукчулары дараазында чаа планнар дугайында амдыызында шчаар чугаалавас турган-дыр. Бүгү Грецияның социалистиг шимчээшкини партиязы соңгулда бүрүзүлге улам күштелип турда, «Чаа демократия» партияның ат-сураа кудулаар турар. Амгы үеде оларның чедишкинииг болурунга ярадары деп хевирлиг болуи турар. Хөй-ниитиниң санал-оналын ёзугаар алгаш көөрге. ПАСОК бо соңгулдаларга тиилелгени чедип алыр аргалыг болуп турар.

Ю. УСТИМЕНКО. (СЭТА).

ГРЕЦИЯ ШИЛИП АЛЫЫШКЫН БҮДҮҮЗҮНДЕ

Грецияның национал хуралын президент К. Караманлистиң декредин ёзугаар тараткан. Бо чылдың октябрь 18-те болур бүгү-ниити соңгулдаларның дүүзүүнде парламентиин тараткаиы ол. Соңгулда мурнуун кампаниязы чуртта улам калбарган. НАТО-га болгаш Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге Грецияның кежигүн болуп, моон соңгаар артарының азы артпазының дугайында айтырыг соңгулда мурнуу чарының чидиг демиселиниң кол айтырыы болуп турар.

Бо чылдың январь 1-ден эгелеп чуртту Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге киирериниң бүдүүзүнде чазак медеглел кылып, ол ниитилежилгеге киреры — экономиктиг бүгү качыгдалдардан ушгуларының кара чаңгыс оруудур деп чарлаан. Тергиидекчи аңгыыш эрге-ажыын камгалаап грек чазактык ол медеглелиниң үндезиин чогун эрткен үе бүрүи бадыткаан. Капиталистиг күрүнелериң экономиктиг эвилелиниге Грецияның киргени чурттуң экономиктиг чөрүлдээлерин чүгле кошкаткан эвес, харын-даа удам чидиглендирген болгаш ажылчы чоннарның экономиктиг байдалын дыка баксыратқан.

Лондоиуи «Экономист» солунуиуң медээлерии ёзугаар алырга, Грецияда инфляцияның өзүлде темпилери амгы үеде 24 хуу четкен, даштыкы күрүнелерге чуруттуң толээр ерези көвүдээн, ооң түнелиинде үлетшүриүң чугула адырлары, чижээ, аар машина тудуу хоозураашкынының айыылында таварышкан. Национал экономиканың чугула адырлары болур пөс-таавы үлетшүрү болгаш өске-даа бүдүрүлгелер улуг бергелерге таварышкан. Чуруттуң бүдүрүлге күчүзүнүң бештии бир кезии ажылдавайн турар.

Грецияның көдээ ажыл-агыйында таарымча чок байдал база тургустуган. Чылыг бойдустуг черииң кат-чимизи, ногаа аймаа, таакпы болгаш хөвең — Грецияның фермерлериниң көдээ ажыл-агый продукциязының кол кезээ болуп турар. Ынчаарга эът, сүт, күкуруза ышкаш продуктуларны Греция даштыкыдан садып ап турар. Европаның экономиктиг ниитилежилгези ол продуктуларның өртектерии делегейде күштүг өртектерден белиткен чорук Грецияның көдээ ажыл-ишчилеринге улуг каразаиы таварыштырып турар. Ынчангаш аъш-чем продуктуларының өртектери Грецияда доктаамал өзүп, ажылчы чоннарның материалдыг байдалы бергедээшкиигерге таварышкан. «Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге Грецияның кежигүн болуп киргени ол чуруттуң экономиказынга кедергей багай салдардыг болган-дыр» деп, «Экономист» солун бижээн.

Бо айтырыглар Грецияның хөй-ниитизиниң ханы сагыш човаашкынын болдурган. Европаның экономиктиг ниитилежилгезинден Грецияны үндүрүп алыр дээш шимчээшкин чуртта улам калбарган. Ол шимчээшкинии Компартия баштап турар. Бүгү Грецияның социалистиг шимчээшкини партия (ПАСОК)— амгы чазакка удурланышкан улуг партияларның бирээзи. Соңгулдаларга тиилелгени чедип алыр болза, «Ниити рынокка» (Европаның экономиктиг ниитилежилгезинге) Грецияның моон соңгаар кежигүн болуп турар, турбазының дугайында чоннуң санал-оналын барымдаалап көөр бадылаашкынны чорударын ол партия ааъап турар. Ынчаарга эрге-чагыргада амгы үеде «Чаа демократия» деп буржуаз партия турун турар болгай.

ПАСОК-туң удуртукчузу Андреас Папандреуиуң «Чаа демократия» партияның чазаа капиталисгерге болгаш чуртта даштыкы байдалга ажыктыг экономиктиг утланышкынны чорутпушаан. гректерииң эң хөй нуруузунга улуг когаралды чедиишп турарын Грецияның Коммунистиг партиязы ынчыг эвес удаа демдеглеп келген. Чуруттың национал экономикага үндезин чаартылгаларны ныларын Папандреуиун «чападдавайн турарын база айтыр херек.

Бүгү Грецияның социалистиг шимчээшкини партия даштыкы политика талазыбиле кандыг турушту ээлээр бодап турарын айтыры чугула. НАТО-дан Грецияның үнери база грек девискээрде америк шерит баазаларын узуткаары дээш ол партия туржун турар. Бо болгаш өскедаа даштыкы политиктиг айтырыглар талазы-биле ПАСОК-туң удуртулгазында шыңгыы чөрүлдээлерии база демдеглээр херек.

Бүгү айтырыглар талазыбиле чайгылыш чок болгаш тодаргай турушту грек коммунистер ээлеп турар. Оларның соңгулда мурнуун программазы чуруттуң амыдыралының бүгү адырларына чогумчалыг реформаларны чорударын, күш-ажылчы чоннуң материалдыг байдалын экижидерин айтып турар. НАТО-дан болгаш «Ниити рынокгап» Грецияның үперинин эргежок чүүлдазын, империалистиг күрүнелерниң шерит-политиктиг болгаш садыг-экономиктиг ол болүглеажишкиннериие Грецияны киргени — чуруттуң национал эрге-ажыктарынга дүшпейн турарын Грецияның Коммунистиг партиязы ынчыг эвес удаа демдеглеп келген. Чуруттың «Демократия» партия соңгулдаларга аштырган таварылгада чуртка шерит эргилдези болу берип магат чок деп база кыжанын, коргудун турар. Эргечагырғада «Чаа демократия» партияның удуртукчузу Г. Раллис соңгулда мурнуу сарыының бир чугаазынга мынча деп медеглээн: «НАТО-дан Греция үнер болза, НАТО-нуң шерит дуааламчызын ол албастаар болгаш чуруттуң камгалалыр аргазы кошкаар. Ынчаарда Турция Эгей далайга болгаш Чер ортузуунуң далайының чөөн кеззогге тергиидекчи рольду ойнаар апаар». Өске сөс-биле чугаалаарга — национализчи болгаш милитаристчи хөөнөрни өөскүдер дээш ораддажышкынкынны Г. Раллис кылган-дыр.

НАТО-нуң шерит организациязыга Грецияны катап киргеп «Чаа демократия» партия дайынзырак ол блокка чурттуң катап киргенинге улус массаларның хөөн чогун барымдаалап көргеш, кажаралашкынарны база кылып турар. Чижээ, Грецияда америк шерит баазаларының эрелелиниң дугайында Башингтон-биле дугурзулгага ат салырындан чаа соңгулдаларга чедир ойталаан. Хөй айлар дургузунда узуктелишкиннер-биле чоруп келген чугаалажышкынарның түнелиинде америк тала бодунга ажыктыг кылдыр хөй чүүлдерни чедип алган: чаа дугурзулга ёзугаар америк шерит командылалы Грецияда америк шерит баазаларын бодуу бүрүн контрольдаар эрелиг болур. АКШ-биле чаа дугурзулгаларга ат салырын чоннуң удурлашкынын шимчээшкини мооңдактаан. Ынчалзажок АКШ-биле чаа дугурзулганың айтырыы ам-даа хевээр арткан. Маңаа холбаштыр Грецияның даштыкы херектер министри К. Мицотакис мынча деп медеглээн: «Чуртта америк баазалар дугаймда чаа чугаалажышкынкынны болгаш бо айтырыг талазы-биле чаа дугурзулганы соңгулдалар соөлүнде кылыр бис».

Ынчалзажок «Чаа демократия» партияның удуртукчулары дараазында чаа планнар дугайында амдыызында шчаар чугаалавас турган-дыр. Бүгү Грецияның социалистиг шимчээшкини партиязы соңгулда бүрүзүлге улам күштелип турда, «Чаа демократия» партияның ат-сураа кудулаар турар. Амгы үеде оларның чедишкинииг болурунга ярадары деп хевирлиг болуи турар. Хөй-ниитиниң санал-оналын ёзугаар алгаш көөрге. ПАСОК бо соңгулдаларга тиилелгени чедип алыр аргалыг болуп турар.

Ю. УСТИМЕНКО. (СЭТА).

Кыска рассказтар

Алдарлыг совет педагог Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Василий Александрович Сухомлинскийиң уругларга бижээн дараазында кыска чечен чугааларын помчуурувуска, ол бөдүүн чечен чугааларда өг-бүле педагогиказының, улуг улус биле уругларның аразында хүн бүрү болуп турар хамаарылга, харылзаазының арыг дамдызы сиңциккени биске билдине боор.

В. СУХОМЛИНСКИЙ.

МЭЭҢ ШӨЛҮМ

Өөредилге чылы доостуру билек адазы Петрикке чугаалаан:

— Ам мээң шөлүмге бараалы, оглум.

— А сен бодуң шөлдүг сен бе? — деп. Петрик кайгап айтырган. Адазы харыызынга каттыра аарак хүлүмзүрүп каан...

Баштай хоорай кыдыының поездизи-биле, оон соонда автобус-биле, адак сөөлүнде чадаг кылаштап үр-ле чоруп келгеннер.

Арга кыдыы черге чедип келгеннер. Ол арганың базында делгем шөлде бышкан тараа чалгып турган. Аяс дээр. А дээрде хамаарак-даа ырлаар.

Адазы: — Бо чыткап мээң шөлүм-дүр — дээн.

— Чүге сээң болур чүвел? — деп. Петрик кайгап айтырган.

— Бис маңаа фашистер-биле демисежип турдувус. Бо шөлге мен балыглаткан мен. Фашистерни борта чылча шапкан бис.

Петриктиң адазы дээш сеткилинге чоргааралы хайнып келген. Ол шөлдү база катап долгандыр хандыкшылдыбиле көргеш, хевин эде-херелерин тыртыкылаан, адазынче көргеш, аяар чугаалаан:

— Хамнаарак база сээң бе?

КЫРГАН-АВАЗЫНЫҢ ХОЛДАРЫ

Кырган-авазы далган нутуп турган. Юрко далганы көөрге, чымчак, хоюг болган аккыры кончуг болган.

— Меңээ көге-бугадан өйүп бээйт, кырган-авай — деп, Юрко дээн. Кырган-авазының холдары көге-буганы өйүп эгелээн. Чуга, шеверген чалгыннары тода билдинип, көге-буганың хевири көстүп келген.

А кырган-авазының холдары кара, чиңге салаалары кургаг чүве дег, дырыпкак каттапкактарлыг. Бичии оол кырган-авазының холдарын бир-ле дугаар көрүп каан чүве дег, карак салбайн көрүп орган.

— Кырган-авай, чүге ындыг чүвел: силерниң холдарыңар кара, а көге-буга ак?

— Мээң холдарым ак турган болза, нугуп каан далгандаа, көге-буга-даа чок турар ийик.

Юрко боданып оруп-оруп, кырган-авазындан мынчап айтырган:

— Кырган-авай, бистиң демир-хүүрээвис кайдал?

— Канчаарың ол?

— Огородка барып чер казайн деп. Мээң холдарым база кара болзуун дээш.

КЫМ ЫЯШТАП ЭККЭЭРИЛ

Кедээ суур кыдыынга үш бичии оолдуг бот калай чурттап турган. Оларның ийизи улгадып өзе берген, бедик-шыырак оолдар, а үш дугаары — Юрко — шет ышкаш чинге, чолдак дурт-сыныг.

Кылын хар чаан, кыш дүжүп келген. Соңгу чүктен күштүг хат хадып, кышкы соок дейден-ле турган.

Авазы оожум, ынчалза-даа оолдар дыппан каар хире кылдыр, иштинде чугаалаңган:

— Одаар ыяш чок. Соогун. Кым ыяштап эккээрил?

Улуг оолдар ыт чок, шалаже куду көрүп алгаш органнар.

— Мен ыяштап эккээйн, авай — деп, бичии оол чугаалаан.

— Сооктан кортпас сен бе?

— деп, иези айтыргаш, улуг оолдарже бүдүү көрүнген.

— Кортпас мен, авай — деп, Юрко чугаалаңгаш, оожум кеттиниң эгелээн.

— Че, ындыг-дыр оглум, чорувут — дээш, ие оглуң ошкап каан.

Юрко арыгже чорупкан. Бажың иштиң кезек када шыпшың апарган. Ам үүү болур ирги—дээн ышкаш киижи бүрүзү шимээн чок баргап. Даштың хат безин оожургай бергеп.

Демги улуг оолдар аваазының караанче дидим көрүлээш:

— Бис база арыгдан ыяштап эккээли, авай — дишкенер.

Аваазы: — Барынар, оолдарым—дээш чиик кылдыр улуг тыгнан.

КЫРГАН-АВАЗЫ БОЛГАШ ПЕТРИК

Часкы чылыг хүнде кырган-аваазы оглунуң бичии оглуң арыг киреже эдертип алган. Бажындан үнериниң мурнунда кырган-авазы Петрикке суглуг флягаа болгаш чем суп каан корзинка тутсуп берген. Петрик чалгаа оол турган. Ынчангаш ол корзинаазын дораан аартыктап эгелээн. Кырган-авазы корзинаны бодунга ап алган.

Арыгга келгеш, олар ыяш дөзүнге дыштанып органнар. Удаваанда чанында турган ыяшка бичии кушкаш кээп хонупкан. Кушту көрүп орарга, тараа саваңы ызырып алган орган.

Петрик кушту хоюспазы-биле ыяпче оожум үнгеш көөрге, ыяштаа саваңдан туткан уя бар болган.

А демги куш ужуп чоруткаш, удаваанда база катап саваң ызырып алган, демгиле ыяжынга кээп хонган.

Петрик кайгаңындан карактарын хере көрүпкеш, кырган-авазындан айтырган:

— Ындыг улуг уяны саваңны чангыстап дажыглап турган тудуп алганы ол бе?

— Ийе, чангыстап дажыглап турган тудуп алганы олдур. Кончуг ажылгыр куш турган-дыр ийин.

Петрик боданып олуруп-олуруп:

— Кырган-авай, корзинканы ам мен тудуп алыйн. Силерниң тонуңарны база. Болур бе? — деп айтырган.

Культура албан черлериниң кышка белеткели

Культура албан черлерин күскү-кышкы үелерде ажылдазырынга таарыштыр тургузар айтырыг хүнүң аң чугула соруглаларының бирээзи. Бо айтырыгга хамаарыштыр республиканың рейд комиссиязы эвлешкеглиг хыналдазын октябрьның баштайгы хүнеринде шуйту районнарга организастап чоруткан. Хыналдаларның түңнелдерин чугаалашкан хурал болуп эрткен. Культура министри А. С. Серен ук хуралды эрттиргеп. Тус-тус районнарда байдалдың дугайында чер-чер аайыбиле хынап чораан эштер дыңнадыгларны кылган.

Хыналда үезинде дараазында үүлдерни онза чугула деп санаан. Одалга системаларының байдалы эң кол үүл. Капитал азы агар септелге, чазагайжыдылга, өртке үдур дериг-хереселдерниң бары, каасталга, дерилге байдалы. Культура албан черлериниң кадрлар-биле хандыртынганы, оларга таарымчалыг байдалды тургусканы, чингелделер-биле хандырганы. Культура одагларының ажыл-чорудулгазы база кол тодарадыр үүүлдерниң бирээзи болганы чугаажок.

Кайда-ла партия, совет болгаш ажыл-агый органнары культура албан черлериниң ажылынче доктаамал сагыш салып турар болдур, ында ажыл-херек эки чоруп турары хыналдалар үезинде илереттинген. Ынчалза-даа ниитизи-биле алырга, кышка белеткелде болгаш еске-даа чугула айтырыглар талазы-биле чедир көрдүмээн үүлдер кончуг хей болгулаан. Оларны дүрген эдип, четпестерни чайладыры чугула болуп турар.

Чамдык чижектерден ап көрээлиер. Республиканың эң улуг районнарының бирээзи Чөөн-Хемчикте культура албан черлериниң барык кезии кышкы үеде ажылдазырынга ам-даа белеткеттинмээн. Чыраа-Бажы, Алдан-Маадыр, Шеми дээш еске-даа чамдык черлерде бүгү байдал эки турда, биезги-ле Чыргакы, Ак-Даш, Бора-Тайга, Хорум-Даг, Хөндергей дээш еске-даа черлерде кышка белеткел саадаан. Район төвү Чадаанада культура кадрларының ажытөлүн ясли-садтар-биле хандырар айтырыг багай шиитпирлеттинип турар. Ынчангаш оларның чамдыктары ажылын каггаш /ескээр чоруп турар болган.

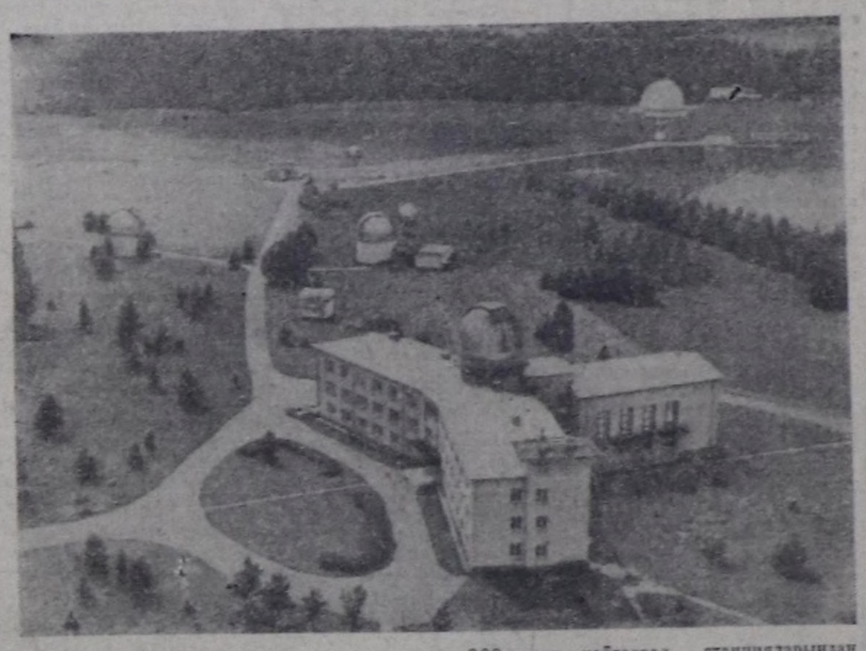
Культура кадрлары чингелдени ажылап турар. Ындыг-даа болза тос кижи чурттаар бажың чок, музыка школазынга алды башкы чедишпес. Ол база-ла саадалга чокка шиитпирлээр ужуралуг айтырыгдыр дээраин хуралга демделээн.

Улуг-Хем районнуң культура албан черлериниң кышка белеткели багай болганын хыналда үезинде илереткеп. Одаар үүлдү өөрүүн белеткевээн. «Улуг-Хая» совхозта (директору В. Виников) Көк-Чыраада культура одазының байдалы мырыңай чегенчиг. Ындыг турбуже совхоз директору оны херекке-даа албайн турар. Каа-Хемниң чамдык культура одагларында одалга системаларын ам кылып, септеп турар. Көргүзүг материалдары, каасталга-дерилге чегей, чамдык Куйдустуг мыкаш черлерде көңгүс эрги дерилгелер безин хевээр туруп турары илереттингеп.

Тес-Хем, Таңды, Кызыл район ышкаш черлерде кышка белеткелде четпестер хей дээрзин хыналдалар илереткеп. Кол-ла үүл болза четпестерни дарый эдип, кышка белеткелдя дүргедедири болур. Чамдык Эрзин дээш еске-даа черлерде культура кадрлары, ылаңгыя баяннстер чок, ук айтырыг багай шиитпирлеттинип турар. Стипендиаттарны өөредип чорудар айтырыгже сагыш салыышкын кошкак. Бо болгаш еске-даа айтырыгларны шиитпирлээрин партийжи ёзуу-биле көрүп, культура албан черлери кышка бүрүү белен болгаш оларның ажылы чогуур деңнелге турааун дээш чер-черде партия, совет болгаш ажылагый органнары арткан үеде улуг ажылдарны кылып чоодары негеттинип турар. Оон дугайын республиканың рейд комиссиязының хуралынга база катап шыгнызы-биле демделээн.

Б. ДИРЧИН.

ТЫРАВЕРЕДЕ ОБСЕРВАТОРИЯ

Университеттиг Тарту хоорайдан ырак аавсте Тыравере деп черде Эстон ССР-ниң Эртемнер академиязының астрофизика болгаш атмосфера физиказының институдуңуң обсерваториязының бопурук баштары бедий берген турар. Эстон обсерватория моңгүннелчек булуттарны шинчилээриниң талазы-биле бүгү-эвиледдиг таарыштырылга төвү боон турар. Чуртту 200 ажыг хайгаарал станцияларындан бойдустуң ол солун болуушкунуун дугайында медээлер ынаар чоруттунуп турар.

ЧУРУКТА: Тыравереде астрофизиктиг обсерваториянның хевири.

В. РУДЬКО биле Ю. ВЕНДЕЛИННИҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

телевидение

ОКТЯБРЬ 16-ДА

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак шулуктер». «Кара үш булуң». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 2-ги серия. 10.50—«Оорушку, музыка болгаш далай». Фильм-концерт. 11.30—Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— Социалистиг чурттарның телевиденнезиниң документалдыг фильмнериниң программазы: «Братиславаның хоорайы» (ЧССР), «Арыгда күс» (ГДР), «Чесчи алышкылар» (БУР). 15.15 — И. Соколов-Микитов. «Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары». 16.00— «Шыдыраа школазы». Ак терге. Дамчыдылганы делегей мастери Л. С. Белавенец чорудар. 16.30 — «Дагдыныкчы». Тележурнал. 17.00 — Композитор В. Шаписнийниң ырлары.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Л. А. Фотиеваның төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга. «Улус Комиссариаттарының секретары Л. Фотиева». Документалдыг телефильм. 19.30 — «Гитарачы А. Фраучи ойнаар». Фильм-концерт. 19.50 — Хөй сериялыг уран-чечен «Кара үш булуң» деп телефильмниң баштайгы көргүүзү. 3-кү серия. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.20. — «Кинопанорама». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи кинорежиссёр Э. Рязанов чорудар. Тенгенде — информастыг үндүрүлге. «Бөгүн делегейде».

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Адыглар санаар дээш чоруттувус». Документалдыг телефильм. 12.15 — Монументалдыг пропагандаңың ленинчи планы. 12.45 — Н. А. Крыловтуң баснялары. 5-ки класс. 13.15 — Сергей Прокофьевтиң музыказы. 14.00 — «Экран — башкыга». Төөгү. 5-ки класс. Эрте-бурунгу Египеттиң культуразы. 14.30 — География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң ажыктыг казар байлактары. 15.00 — С. Я. Маршак. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.50—«Майна Рапаның». Эртем-тайылбырлыг фильм (ЧССР). 16.00 —18.00— Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00— Мультфильм. 18.20— «Тургузуушкунуң болгаш тайбаңның ленинчи утгалыышкыны-биле». Телелекторий. 18.30 — Телемедээлер 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлалдар. 18.50 — Аъш-чем үлетпүрүнүң ажылдакчыларының хүнүнге. Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелелиниң начальныгы С. Д. Кызыл-оолдуң чугаазы. 19.00— «Ырлар оруу». Фильм-концерт. 19.30 — «СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерин — амыдыралга». Дамчыдылга.

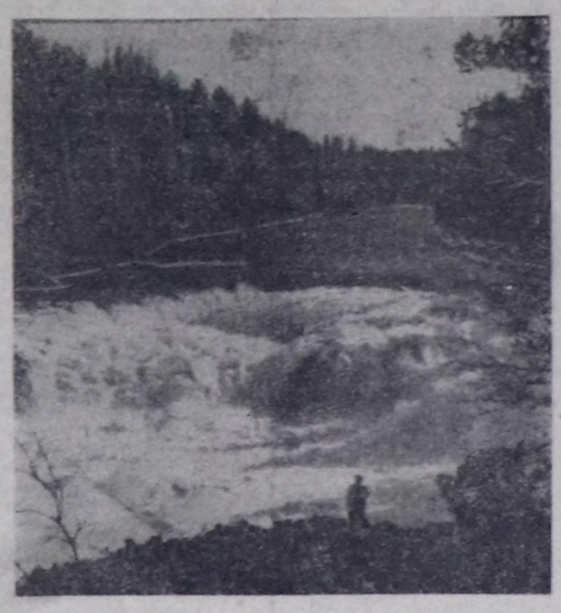
МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Дириг амытаннар оңууктери». Мультфильм. 20.15 — «БАМ-ны тудуп турар бис». Байкал-Амур магистралының суурларының чагайжыдылгазының дугайында. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Чайкалар ужуп келзиннер». Уран-чечен телефильм. 22.45—01.00— Хоккейге ССРЭ чемпионады. ЦСКА — «Сокол». В. И. Ленин аттыг Төп стадионуң Спорт ордузундан дамчыдылга.

ШАК-ҮЕ МАНАВАС

Барыын-Хемчик районну ап көөрге, байдал бир талазында шору кылдыр сагындырар. Чүртүүн культура институттарынче тос стипендиатты өөредип чоруткан. Чазагайжыдылгаже сагыш салып турар. Септелгени база кылып алган.

ТЫВАВЫСТА

Хам-Сырада саарыг.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ фотозу.

ЭРТЕНГИ ЗАРЯДКА ШҮЛҮКТЕРИ

ЫРАП ЧОР, ХАТЧЫГАШ

Кара булут диргелди.
Хадып келди: сыг-сыг,
Соңуургаштың мен
Соңгамче базыптым.
Ыцай-бээр харандым.
Ыяштарым чаптадым:
Терек бажы чиндиң-чиндиң.

Терезиннер тендиң-тендиң!
Дазылдары быжыг болгаш,
Гайың ушпас эрестер-дир.
Зарядка кылган дег
Сагланайндыр чайганды.
Ыяштарым хөлзетпе,
Ырап чор, хатчыгаш!

САРЫГ БҮРҮҮ

Сырын-хатка бүрүлер
Сыгдырт кылдыр үзүлгеш.
Челбиниң каап, эорлип,
Черже эстеп бадып тур.
Алаак иштиң удавайн,
Алдын өңүүг апарды.
Шалыр-шалыр шалыргай
Сарыг бүрү сүстүвүс.

Өөрүнүүг күс бо-дур
Өөренип кирдивис.
Санаш, бижиш, помчуп
Чаа бистер эгелээн бис.
Эки кызыл өөренир бис,
Эртем-билиг чедип аар бис.

К. ТҮЛҮШ.

БИЧИИЛЕРНИҢ ЧУГААЗЫ

Женя, 4 харлыг. Изиггe дылын ушпуп алгаш эгиштеп турган ытты көрүп кааш:

— Хөөкүйнүң кээргенчиин, корткаш, дылын былган турарын — деп чугаалаан.

* * *

Сережа, 3 хар 6 айлыг.
Ол мынчаар тоолдаан:

— Ашак репа тарып каан. Кедергей улуг репа үнген... Ашак репаны каккан-каккан, репа бузулбаан... Кадай репаны каккан-каккан, репа бузулбаан...

* * *

Кызыл бөртчүгеш бөрүге: «Мени чиве, меп сенээ керек апаар мен» — деп чугаалаан.

Леня, 5 харлыг.

— Дүне канчап орундан андарлы бердиң? — деп айтырарга:

— Дүне бодумче көрүп алгаш удуп-ла, удуп-ла чыткан мен, а оон соонда орун кырынче көрүптерамге, ында чок болдум.

* * *

Артур, 3 харлыг. Р деп үнзадп албас.
Кожазы:

— Кара каарган деп көрем, Артур — деп дилээрге, хыйыртай аарак көргеш:

— Куш—дээн.

СПОРТ

АЪДЫ ЭРТКЕШ, МӨГЕЗИ ШҮҮЛГЕН

Суг-Аксы суурнуң Хемчик аттыг спорт шөлүнге «Суг-Хөл», «Алдан-Маадыр» совхозтарның командаларының маргылдааларын соңуурган көөр дээш чыылган чон хөй болган. Кедээ спортчулар баштай чиик атлетиканың хевирлеринге, волейболга маргышканнар. Маңаа Суг-Аксы ортумак школазының өөренкилериниң командазы тергиндеп, бирги черин алган.

Дүүш үезинде челер болгаш чүгүрүк аъттарның чарыжы эгелээн. Тыва национал спорттуң сөөлгү үеде пептеренгей эвес апар чыдар бо хевирин соңуургаан чон база-ла эңдере чыылган. Челер аъттарның чарыжынга «Суг-Хөл» совхозтуң бора аъды мурнаан, оон кайгамчык чараш челижин мунукчуру С. Тас-оол көргускен.

Ийи совхозтуң 22 чүгүрүк аъттарын Чадаанаңың Тевеҳая ховузундан арт ажыр салып үндүрген. «Алдан-Маадыр» совхозта Александр Бадык-Нараның кыр аъды оранчок мурнап келген. Ийи дугаар аът база-ла ол-ла совхозтуң Бора-Тайга салбырынын болган.

Маргылдаа 32 шилиндек мөгелерниң хүрежи-биле доозулган. Бо маргылдаага «Алдан-Маадыр» совхозтуң аныяк мөгелери чараш, солун хүрешти көргускеннер. Бора-Тайгадан келген Сарыглар Маадыр-оол эте салыглардынга опагларын шалыпкын, чараш октап, сес мөге артканда Суг-Хөлдүң сураглыг мөгези Сыын-оол Күжүгетти эрестигле октаан. Ынчалза-даа артган дөрт мөгениң аразында Сыын-оолдуң дүңмазы, оңгу классчы Артем Күжүгет база турган. Школачы мөге-биле Бора-Тайганың мөгези Хеймер-оол Сарыглар таварышкаш үр, шинчээшкин чок хүрешкеш, улуу аныяк мөгени арай деп-ле октаан.

Түңнелинде «Алдан-Маадырның» ийи мөгези артган. Сарыглар Маадыр-оол шүүлген, Хеймер-оол Сарыглар үжүүрлешкен. Мөгелери шүүлгеш, аъттары эрткен аалчылар суг-хөлчүлерни удавас бодунуң совхозунга эрттирер спортчу маргылдаазынче чалаанар.

Ш. КУУЛАР.

ТӨРҮТТҮНГЕН ХҮНҮНДЕ

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның корр. Ш. Шалолашвили.). Нана Александрия онгу болгаш он бирги салыгларда улаштыр ийи удаа тиилелгени чедип алган, делегейге бирги чер дээш Майя Чибурданидзе-биле маргылдааның санын 5.5:5,5 кылдыр деңнештирип шыдаан.

...Он бирги оюнга Александрия элээн озалдан келген: Шыдыраа ордузупче кирер эжик чанында кызыл-кызыл чечектер тудуп алгаш, оңу утпаан дыка хөй соңуургак кижилерниң аразы-биле эртери анаа берге болган. Ол хүн Нана бодунуң төрүттүнген хүнүн демделээн. Ынчалза-даа ол бодунга эң эки белекти бодуу-ла сөңнеп, делегей чемпионун удуп ап шыдаан.

ҮШ АЙ КЕЛБЭЭН

«Хадың» совхозтуң Чинге-Дагда чурттап турар малчыннарынга автомагазин келбестээнден бээр үш ай четкен. Садыгга чедер дээш аътты, чадаг-даа болза, суур кирер улус-тур бис. Ынчаар чоруп бээрге, ажылга саатты кончуг. Автомагазин дугайында айтырыгны совхозтуң удуртукчуларынга чеже сагындырып чугаалап келбээн дээр. Дөмей-ле ескерилге чок, «бооронаардан» башка ескерге харыы берип шыдавас апарган. Биске чедер орук багай-даа дижир болгай. Орук ындыг-ла кончуг багай чүве болза, ыцай-бээр аргышкан аар-даа, чиик-даа машиналар канчап маңаа кээп, чоруп турар деп.

Чинге-Дагда 6 аал бар. Автомагазинниң чогум совхоз төвүнге келген дээрзин чүгле сураан дыңнаар болу бердивис. Мында малчын аалдар барын уттуп алганы ындыг болур чүве ийикпе, үш ай автомагазин бараанны көрбедивис. Ырак-узак черде ажылдап, чурттап турар киижилерниң хандырылгазын мынчаар көөрге болур бе?

С. ДАНГАА,
«Хадың» совхозтуң малчыны.

«МЕЛОДИЯ» ФИРМАДА

Бо чылдың дөрткү кварталында бүгү-эвилелдиң «Мелодия» деп грампластинкалар үндүрер фирма 250 хире бижидилгелерни үндүрер. Ында «Кремльде В. И. Ленинниң кабинеди болгаш квартиразы» деп беш дыл кырында онзагай комплект, «Мелодияга», оон студияларынга, даштыкы фирмаларның студияларынга бижиткен инструменталдыг база ыры музыказы кирип турар.

ССРЭ-ниң улустарының чогаадылгазы, уругларга болгаш аныяктарга бижидилгелер база бар. «РСФСР-ниң национал школаларының үелиг класынга орус литературага фонохрестоматия» тос пластинкадан тургустунган.

А. ЛЕГКИЙ.
Москва.

ҮНҮҮ БИЖИТКЕН

«Алдан-Маадыр» совхозтуң хөсчүн бот-тывынгыр артизи Сундукай Шээлей-евич Монгуш хөөмейлеп, сыгыртып, ырлап турда киижи кайгаар. Чээрби ажыг чыл дургузунда агитбригада-биле кады чонга аян тудуп чоруур. Бо чайын эрткен хөөмейжилер конкурузукка киришкеш, шаңнатканн. ССРЭ-ниң улустарының музыка байырлалынга киришкеш, каргыраа, сыгыт болгаш «Дуруланы хөөспаңар» деп хөөмейин күүседирге пластинкада бижизин. Ук күүселдени удавас дыңнай бээр бис.

А. ДОНГАК.
Чөөн-Хемчик район.

Редакциянның адреси:

Кызыл Шетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-32-75 харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийже амылыралга болгаш совет тургузуг кылдыстеринге 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-40-27 информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг №. 2460.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солуннуң чагыдылгазы бо чылын ноябрь 1-ге чедир болур.

алырынче далажыңар!

Октябрь 18-те хүндүскүнүң 16 шакта Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга «Ийи системаның амгы үе-чадада идей-политиктиг удурланыышкыны» деп темалыг лекция болур.

Лектор — философия эртемнериниң доктору, СЭКП ТК-ның чанында Москваның партияның дээди школазының профессору Михаил Павлович Шендрик. Лекцияга баары абонементилер ёзугаар. Билеттерни лекция болур хүн 15 шактан эгелээш ПЧБ-ге садар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ.

Аъраар

Республикага шокар булуттаар. Чамдык черлерге харчаъс холушкактыг кылдыр чаар. Соңгу-барыын утланыышкыныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Хүндүс агаарның температуразы 9—11 градус чылыр.

КИНО

ОКТЯБРЬ 16-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү удаа дезиишкин» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночызында 9.30, «Инкилериниң читкен алдыны» 11.00, 14.20, 16.00, «Солагайга какпа салбанар» 12.40, 18.00 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

«ВОСТӨК»: Салым-чолдуң бедидирлери» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

КАА-ХЕМ»: «Ынакшыл дугайында үш удаа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографизы (Кызыл, Шетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—00917

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 241 (11739) | 1981 чылдың октябрь 17, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

ХЕРЕЧИЛЕП ТУРАР

Кезек болгаш бораңгай хадып каап турар күскү хүнер — чоокшулап орар кыштың тыныжының херечизи. Ындыг хүнериниң бирээзинде найысылалдың төвүнде чурулга мастерскаязының тудуун тудуп турар тудугжуларга чеде бердивис. Оларның ажыл-ижи кидин түлүк. Чамдыктары үшкү каъттың дээвиринги чыып-эптээр конструкциялар-биле шып, оларны каңнап тудуштурган, өскелери канализация хоолайларын салып оңгар каскан.

Өштүнде кызыл пөс баглаан, чолдаксымаар сынныг, таваар-оожум ылаштыг, чугаакыр эвес, ынчалза-даа салдынган айтырыгга чиге болгаш тода харыы бээр чаңчылдыг бригадир А. Д. Воронинни үшкү каъттга тудугжулар аразындан тып алдывыс.

— Силериң бригадаңарның арткан айларда чедиишкинин сонуургадып көрүнерем, Анатолий Дмитриевич?—деп бригадирден айтырдывыс.

— Бистиң бригадавыс арткан айларда № 3 школа комплекизининг эштир бассейнининг тудуунга ажылдап турган, ону дооскаш, бо тудугга чоокта чаа келгеш, тудуг-монтаж ажылдарын уламчылай бердивис. Арткан тос айларда инитизи-биле багай эвес ажылдадывыс. План ёзугаар 222 мун рубльдиң ажылдарын кылып тургаш, ону ажыл-херек кырында боттандырдывыс.

Бригада аргазы-биле ажылдап турар тудугжуларның ажылы элээн шуудаашкыныг чоруп турар болду. Оларны тудуг материалдары-биле Кызылдың тууйбу заводу болгаш «Тудуг кезектери» комбинат багай эвес хандырып келгенни участоктуң мастери В. Зверев чугаалап орду. «Тудуг кезектери» комбинат чыып-эптээр демир-бетон конструкциялар-биле ук объектинң хандырып келзе-даа, чамдык панельдериниң кылдынган шыпары багай болуп, тудуг-монтаж ажылдарынга ажыглаттынмайн турарын мастериң хомудаан чугаазы илеретти. Ол объектинин даштында чеди санныг калбак панель үрей кылдынганындан ажыглал чок чыдар болду. Оларны будүрелинге ырак-узак Саян артындан сөөртүп экселген цемент болгаш тудугнуң өске-даа үнелиг материалдары база ажылчын күш чарыгдаттынган дээрзи билдингир. Хей санныг чарыгдалды үндүрүп тургаш, үрей кылдынган продукция ам ажыглал чок чыдары ол.

«Кызыл тудуг» эргелелинниң дуржулгалыг бригадирлериниң бирээзи Анатолий Дмитриевичиниң бригадазының тудугжулары холушкак мергежилди шиңгээдип алган, мергежилинге кадржаан ажылчыннар. Ынчангаш оларның аразындан үлүг ээлчээн чедир күүсетпейн баар кижи чок. Каңнакчы Виталий Кушаков, кран башкарыкчызы Галина Гольцова, дашчылар Андрей Хүрбе, Филипп Лихоузов, Николай Сүүр-оол, Дидим-оол Саая олар будүрүлгечи шынары-биле өскелерден онзагай.

Бо найыралдыг коллектив Улуг Октябрьның байырлалын күш-ажылчы чедиишкиннерлиг уткуур дээш шудургу ажылдап турарын оларның тудуп турары объектизинде кылдынган ажылдар херечилеп турар.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: кран башкарыкчызы Г. Гольцова; мурнакчы бригаданың ажылчыннары каңнакчы В. Кушаков болгаш дашчы Д. Саая.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

АК-ДОВУРАК: күш-ажылчы чедиишкиннер

Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларынга сорук кирип, Ак-Довуракның ажыл-ишчилери ол байырлалды төлептиг уткуп алыр дээш улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

«Тыва даг-дүгү» комбинаттың руднигинде А. Ф. Вошков удурткан № 3 экскаваторнуң экипажы чыл планын хуусаа бетинде күүседир бедиткен социалистиг хүлээлге алгаш даалгазын ай бүрүзүнде чедиишкинниг күүседип турар. Чижээ, ол 120 мун тонна руда чүдүргеш, сентябрь айның даалгазын 240 хуу күүсеткен.

Ында А. П. Догадин бригадирлээн № 10 экскаватор бригадазының коллективи база ай даалгазын 206 хуу күүсеткен. Ол ышкаш рудникте А. Д. Сорокинниң экскаватор бригадазы 106 мун тонна даг массаны чүдүрер тургаш, планын 185 мун тонна чедирген.

Рудниктиң ээлчегширидэн В. С. Дангыр-оол биле Б. Г. Степченков удурткан № 1 болгаш № 4 ээлчегшириниң коллективтери өскелерден эки ажылдаан.

• • •

Чер өрүмнээр болгаш тепсир ажылчыннар база бедик будүрүкчүлүг ажылдап турарлар. Олар 19400 погон метр чер үттээш планын 112 хуу күүсеткен. Будүрүлгениң мурнакчылары В. М. Воронков, В. И. Колосов, А. Д. Шалымов, Ю. И. Брюхачев оларның чер өрүмнээр стапоктар бригадалары эң бедик будүрүкчүлүг ажылдап турар. Олар 2400 погон метрни планнан ажыр үттээп.

Рудниктиң дагжылары амгы үеде октябрь планын долдур болгаш ажыр күүсеп турар. «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде хоочуп тудугжу А. С. Күжүгеттиң коммунистиг күш-ажыл бригадазының коллективи ССРЭ Конституциязының хүнүне чедир Постоянный суурда тудуп турар № 103 чуртталга бажыңының ниити тудуг ажылын дооскаш, шеверлекчилерге дужаарын хүлээнген. Олар ол сорулгазын чедиишкинниг күүсеткен. Коллектив чыл эгезинден тура тос айлар даалгазындан дыка хөй — 400 мун ажыг рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын күүсеткен.

А. С. Күжүгеттиң бригадазы үстүнде айыткан тудуг-биле чергелештир «Тыва даг-дүгү тудуг» болгаш № 42 тудуг эргелелиниң ажылчыңарынга 30 квартиралыг чуртталга бажыңының тудуун база кылып келген. Амгы үеде бригада ол бажыңның фундаментизин дооскаш, туйбу-биле ханаларын салып кирипкен.

Ында тудугнуң хоочупнары И. Д. Күжүгет, К. Д. Ооржак, К. Ч. Куулар, С. Х. Дапзырык, С. М. Дүк-Хап, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады И. Б. Ондар болгаш өскелер-даа ажыл нормазын доктаамал ажыр күүседип, бедик көргүзүглерни чедип ап турарлар.

• • •

В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың хандырылга кялдизи сентябрьда планын бүгү нол көргүзүглерге чедиишкинниг күүсеткен. Ол коллектив сентябрьда чурттакчыларга 1296,3 мун рубльдиң янзы-бүрү бараанның саткан. Үүрмектеп садар бараайнар саарылгазының планы 104,3 хуу күүсеттинген, азы 1205 мун рубль болган.

Ол ышкаш үшкү кварталдың болгаш ниити тос айларның планы база ажыр күүсеттинген. 1981 чылда хоорайның садыг будүрүлгелериниң планын дыка улгатырган. Ынчалза-даа ол чедиишкинниг күүсеттинип турар. Эрткен чылдың бо үезинден 226 мун рубльдиң бараанын хөй саттынган, азы салыгжы бүрүзү 34,1 мун рубльдиң бараанын садар тургаш 45 мун рубль чедирген.

М. П. Морозова, З. И. Селюк, А. И. Мамедова эргелекчилээн №№ 1, 5, 19, 20 магазинниринден, В. А. Фисанова удурткан № 4, 8 столоваяларның комсомолчу-аныяктар коллективтери планын доктаамал ажыр күүседип турар.

М. ООРЖАК.

КҮСКҮ СУГГАРЫЛГА

Келир, чылын сугатты черлерден чаагай дүжүттү вегуруп алыры-биле амдан эгелээш тодаргай хемчеглерни Барыын-Хемчик районнуң совхозтары ап турар. Ажылагыйлар ниитизи-биле 1200 гектар тарылга шөлүн күзүн суггарарын шиитпирлээш, ында дуржулгалы суггатчыларны быжыглаан. Бо чугула ажылды «Барлык» совхозтуң дирекциязы багай эвес организаторлап турар. Дуржулгалыг суггатчылар Х. Очур-оол, К. Монгуш оларның удурткан звенолары 300 ганы, Аксы-Барлык салбырында С. Борбак-оолдуң звеносу 160 гектар черни суггарган, өске ажылагыйларның суггатчыларын журнап, эки ажылдап турарлар.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылчыннарынга, специалистеринге, бүгү ажылчы чоннарынга адырның ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилериниң

КЫЙГЫРЫЫ

Эргим эштер!

Эң чугула тудуш кезээ хөмүр-даш үлетпүрү болуп турар чурттуң одалга-энергетиктиг комплекизин хөгжүдер дугайында доктаамал сагыш салышкынны Коммунистиг партия биле Совет чазак, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежнев боду илергейлеп турар. СЭКП-ниң XXVI съездизинин шиитпирлерин ёзугаар улуг болгаш харыысалгалыг сорулгаларны бистиң адырывыстың ажылчы чоннарының мурнунга салган. 1985 чылда хөмүр-даш тывыжын 770—800 миллион тонна чедирерин эргежок чугула.

Ол сорулганы шиитпирлээринге хөй үүлдерни күш-ажылчы коллективтер он бирги беш чылдың баштайгы чылында кылып турар. Дагның бедик будүрүкчүлүг техниказын эки ажыглаар дээш чарыштың мурнуку одуруунда мурнакчы коллективтер, будүрүлгениң чаартыкчылары — «мунчулар», «беш чүе мунчулар» болгаш «миллионерлер», чер казарының болгаш экскаваторларның шалыпчы бригадалары чоруп турар.

Ооң-биле чергелештир. Донецкиде, Кузнецкиде, Карагандада болгаш өске-даа бассейннерде хөй шахталар болгаш разрезтер ажылды кошкаткан болгаш хөмүр-даш тывыжының планын күүсеткейн турар. Шахталар тудар организацияларның, машина тудуунуң заводтарының болгаш адырлар аайының институттарының ажылынга улуг четнестер бар.

Мындыг байдалдар турда даандырган ажыл-херек дээш удурткучу бүрүзүнүң, ажылчын бүрүзүнүң бедик организастының база харыысалгалының илергейлээри, болдурган хожудаашкынны ажыл эртер дээш бүгү-де үүлдерни ылыры эргежок чугула. Шахталарны техника-биле эдерииө, хөмүр-даштың ажык арга-биле тыварының хөгжүдезин дүргедедир, шахтёрларның ажыл төлевирин бедидер болгаш сайзырагайжыдар дугайында СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Чөвүлелининг хүлээп алган доктаалдарын боттандырары шахтёрларның, адырның бүгү ажылчы чоннарының, партия, профсоюзтар болгаш комсомол организацияларының дайынчы сорулгазы болуп турар.

Эргим эштер!

Партия болгаш чазактың шахтёрлар дугайында ада сагыш салышкынынга харыы кылдыр, улус ажылагыйын болгаш чонну одаар чүүлдер-биле ылаптыг хандырары дээш бистерниң кижи бүрүзүнүң харыысалгазын ханызы-биле медереп билбишаан, будүрүлгенин курлавырларын долуу-биле ажыглаарынче, бо чылдың болгаш ниитизи-биле беш чылдың планнарын база социалистиг хүлээлгелерин күш-ажылчы коллектив бүрүзүнүң күүсеринин хандырарынче адырның бүгү ажылчы чоннарын кыйгырып тур бис.

Бистиң сорулгавыс — эртем болгаш техниканың чедиишкиннерин будүрүлгеге дүргеп шиңгээдип пенгередири, будүрүлге күүзерин ажыглаарын шиитпирлиг экижидерп, күш-ажылдын будүрүкчүлүүн бедидери, кампалга болгаш хумагалыг чорук дээш демиселди калбартыры болур. Шалыпчы коллективтериң мурнакчы дуржулгазын бүгү кижилерниң байлаа болудар херек.

Шахта тудуунда ажыл-херектиң байдалын экижидери эргежок чугула. Будүрүлгелерни дериирин база чаартырын дүргедедирипче, чуртталга бажыңнарының болгаш социал-культура ужур-дузалыг объектилериң тудуунда хожудаашкынны ажып эртеринче шахталарның тудугжуларын кыйгырып тур бис.

Адырның хөгжүдези, оон техниктиг деңнели хөмүр-даш, машина тудуунуң заводтарының ажылы-биле дорт холбаалыг. Ынчангаш даг-шахта дериглерин болгаш оларның артык кезектерин будүрериниң хемчээлдерин улгаттырарынче, идегелдиин болгаш узун хуусаада быжыг болуруп хандырарынче силерни кыйгырып тур бис, эштер

Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының чөвүлел хуралының киржикчилери бо кыйгырыгны 1981 чылдың октябрь 14-те хүлээп алган.

ХӨМҮР-ДАШ ҮЛЕТПҮРҮНҮҢ АЖЫЛДАКЧЫЛАРЫНЫҢ ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛЫ

Москвага хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының чөвүлел хуралы болуп, партияның XXVI съездизинин шиитпирлериниң СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң одалга-энергетика комплекизин улам ыңай хөгжүдериниң айтырыгларының дугайында айтышкынынарынга, шахталарны техника талазы-биле чаарты чепсеглээрин дүргедедир, хөмүр-даштың ажык арга-биле казып тыварын көвүдедир дугайты СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалдарынга холбаалыг сорулгаларны чугаалакан.

ССРЭ-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Б. Ф. Братченко чөвүлел хуралга илеткел кылган.

Украинаның Компартиязының ТК-зының секретары А. А. Титаренко, «Экибастуз-уголь» будүрүлгө каттыжышкынының чиңгине директору С. П. Куржей, «Трудовская» шахтаның участок начальныги И. И. Стрельченко, СЭКП-ниң Кемерово обкомунуң бирги секретары Л. А. Горшков, Украин ССР-ниң хөмүр-даш үлетпүрүнүң министри Н. К. Гринько, партияның Караганда обкомунуң бирги секретары А. Г. Коркин, ССРЭ-ниң энергетика болгаш электрижидилге министри П. С. Непорожний, «Нагорная» шахтаның даг ажылчыннарының бригадири Е. И. Дроздецкий болгаш оон-даа өскелер илеткелди чугаалажырынга киришкен.

Чурттуң одалга-энергетика күчүзүн өстүрериниче партия биле чазак аажок улуг кичээнгейни салып турар. СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң соөлгө үеде хүлээп алган доктаалдары хөмүр-даш үлетпүрүн улам ынай хөгжүдериче, шахтёрларның ажыл төлевирин бедидериче болгаш сайзырагайжыдарынче, оларның күш-ажыл байдалдарын болгаш амыдыралын экижидеринче угланган, ону будүрүлгелерниң болгаш организацияларның ажылчы чоннар коллективтеринде изин-биле үүлдүгээнгеп. Партияның болгаш чазактың сагыш салышкынынга харыы кылдыр шахтёрлар шахталарның болгаш разрезтериң ажылының ажыктын бедидер дээш чаа разрезтерни тып турар.

Чамдык шахталарда, разрезтерде, заводтарда, тудугларда планныг онаалдалар күүсеттинмейн турарын, будүрүлге фондуларын долуу хемчээлинге ажыглавайн турарын, чаа техниканың оожум неитерээшкинин чөвүлел хуралга сагыш човаашкын-биле чугаалаан.

Будүрүлгени башкарарын сайзырагайжыдары, дериг-херекселдерни, машиналарны болгаш механизмнерни чөп ажыглаары, эртем-техниктиг дешилгени дүргедедири, мурнакчы дуржулганы калбак нептередири хөмүр-даш үлетпүрүнүң күш-ажылчы коллективтериниң, партия, профэвилел болгаш комсомол организацияларының, бүгү ажылчы чоннарының эң чугула хөрээ болурун онзалап демделээн.

Хөмүр-даш үлетпүрүнүң ажылдакчыларының мурнунда турар сорулгаларны чугаалашкап, чөвүлел хуралдың киржикчилери ажылды экижидер талазы-биле хемчеглерни тодаратқан.

СЭКП ТК-ның секретары В. И. Долгих чөвүлел хуралга чүве чугаалаан.

Чөвүлел хуралдың ажылынга СЭКП ТК-ның секретары И. В. Капитонов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчылары А. К. Антонов, В. Э. Дымшиц, К. Ф. Катушев, эвилелдекен чамдык республикаларның компартияларының ТК-ларының, партияның чамдык крайкомнарының, обкомнарының, хооркомнарының болгаш райкомнарының секретарлары, будүрүлгелер парткомнарының секретарлары, ССРЭ-ниң министрлери, будүрүлгелер каттыжышкынынарының, шахталарның, разрезтерниң, тудугларның болгаш организацияларның удуртукчулары, хөмүр-даш үлетпүр будүрүлгелериниң мурнакчылары, совет, профэвилел, комсомол ажылдакчылары чөвүлел хуралдың ажылынга киришкен.

Чөвүлел хуралдың киржикчилери СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневтиң адыюе байырлыг чагааны чоруткан болгаш адырның бүгү ажылчы чоннарынга кыйгырыгны хүлээп алган.

(СЭТА).

АЯС ХҮННЕРНИ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Күскү хову ажылдарының допчулалы

Республиканың ажыл-агыйлары он бирги беш чылдың баштайгы чылының күзүнүнде 199 мун гектар хире тараа болгаш тараа-бобы культураларын ажаап алыр ужурлуг. Октябрьның 12-те чедир 59 мун ажыг гектарның тарааларын кестирген, азы 29,9 хуу. Оон иштинден 52,7 мун гектар хире черден тарааны бастырган. Ниити чылда 201,5 мун центнер азы бир гектардан дүжүт — 3,8 центнер болуп турар. Ажаап алыр ужурлуг картофель 2513 гектар, оон 94 хуузун иазып апкан. Ниитизи-биле 117 мун центнер хире картофель алдынган азы гектардан дүжүт 49,5 центнер.

Барыын-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары ажаап алза чогуур тарааларының 75 хуузун, Каа-Хемниң—45,4, Кызылдың — 39,5, Тандының — 37,4, Бии-Хемниң — 17,1, Чөөп-Хемчиктиң — 13 хуузун ажаап алган. Чөөп-Хемчик район ниитизи-биле ажааган шөлдериниң гектар бүрүзүнден 9,5 центнер, ол-ла районда «Алдан-Маадыр»» совхоз — 11,9 центнер дүжүттү ап, бай эвес көргүзүглүг болуп турар. Бо үстүнде айыткан районнарда ажаап алза чогуур сыпта тараалар ам-даа эзээш эвес артпышаан. Ынчалзажок ажаалданың темпиан куду. Кандаашкынныг берге чайын өстүрген тараазы чангыс борбакты-даа черге кагбайн ажаап алыр херек. Аяс хүннерни бүрүн ажыглаш, шөлдерде сыпта тараларны эң-не дүргени-биле ажаап алыры—хүннүң соңгаарлаттынмас сорулгазы. Ажаалданы саададыр болза, тараа хар адаанга баар.

Дүжүт ажаалдазы-биле чергелештир база бир чугула ажыл болза ажгыс черлерни үлдүредип болбаазырадыры болдур. Бо-даа ажылды совхозтарда оожум темпилиг чорудуп турарын демделеэе чогуур. Республикага ниитизи-биле 140785 гектар ажгысты аңдарары планнаттынган. Бо хүннерге чедир херек кырында 66228 гектар ажгыс аңдартынган азы планның 47 хуузу.

Күскү чер аңдарылгазын Кызыл, Эрзин, Улуг-Хем болгаш Тандың районнарның ажыл-агыйлары элээн дөгүде бергилээп. «Ак-Туруг» болгаш «Сукпак» совхозтарның чер ажылдыгларын келир чылдың дүжүдүнүң дугайында сагыш салгаш, ажылды шалыпкын организастааны-биле күскү аңдарылга планын ажыр күүсеткилээп. Бии-Хем, Каа-Хем, Бай-Тайга, Чөөп-Хемчик болгаш Тес-Хем районнарның совхозтарында ажгыс аңдарылгазын эң-не оожум темпиниг чорудуп турар.

Келир чылдың дүжүдүнүң үндезини — эки үрезин. Эки үрезинни белеткеп алырынга амдан эгелеп сагыш салыры эргежок чугула. Болдунар аргалыг-ла болза, ажыл-агый бүрүзү бодунуң үрезини-биле хандыртынар ужурлуг. Республиканың ажыл-агыйларынга тараа культураларының 46280 тонна үрезини херек. Бо хүнге чедир уруп алганы 7653 тонна азы планның 16,5 хуузу. Оон иштинден аъш-чемниң кол культуразы болур кызыл-тас үрезини 23145 тонна херек, а ам урдунганы — 6379 тонна. Картофельдиң 7680 тонна үрезинин уруп алыры планнаттынган. Оон 5316 тоннаны урган азы 69,2 хуу болган.

Кызыл районнуң ажыл-агыйлары тараа культураларының хереглеттинер 6576 тонна үрезининден амга чедир 2093 тоннаны уруп, планның 31,8 хуу чедирген. Оон ынай Тес-Хемниң ажыл-агыйлары үрезин белеткеп алыр планның 23,3, Тандының — 17,9 хуу күүсеткен. Барыын-Хемчик, Өвүр болгаш Эрзин районнуң совхозтарында чаңгыс килограмм-даа үрезин урдунмаан. Тараазының дүжүдү эки болуп тураа-даа. Чөөп-Хемчик районнуң ажыл-агыйлары үрезин уруп белеткеп алырынга кошкак кичээнгей салып турарын демделээр херек. Ол район херек болуп турар 4997 тонна үрезинден дөңгүп-ле 297 тоннаны урган.

Тус-тус ажыл-агыйлардан «Сүт-Хөл», «Улуг-Хая», «УТ-КА 25 чылы», «Революцияның чалбыыжы», «Россия», «Кызыл-тараачы», «Улуг Октябрь», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Чодураа», «Тилелге» болгаш «Бүрен» совхозтар элээн үрезинни уруп алган.

Октябрьның 12-ниң медээн-биле алырга, республикада 111625 тонна сиген белеткеттинген азы планның 55,8 хуузу. Сенажты 60 мун тонна пландан 28703 тоннаны салган. Витаминниг сиген далгаяын 6431 тоннаны бүдүрүп, планны 91,9 хуу чедирген. Силосту херек кырында 77152 тоннаны белеткээн, ол—планның 25,7 хуузу.

Мал чемин курлавырлаарының темпизи оожум дээрден башка, ам-даа немежип турар. Ону дараазында саннар көргүзүп турар. Эрткен чеди хоныкта республикага ниитизи-биле сиген 3282 тонна азы 1,6 хуу, сенаж 2305 тонна — 3,8 хуу, витаминниг сиген далганы 439 тонна — 6,3 хуу, силос — 23452 тонна,—7,8 хуу немешкен. Сиген талазы-биле арбын немелде өзүлдени неделя дургузунда Бай-Тайга, Мөңгүн-Тайга, Тес-Хем болгаш Чөөп-Хемчик районнарның ажыл-агыйлары чедип алган. Ол-ла үеде Өвүр, Тожу болгаш Кызыл районнарның совхозтары сиген немей белеткевээн. Бар черлерден мал чемнери белеткээрин ам-даа үргүлчүлээр болгаш ону үзүктелдирип болбас. Чемнер курлавырлап алырынга бүгү-ле болдунар аргаларны ажыглаар херек. Ылангыя аяс хүннерни бүрүн ажыглап, дүшкен бүрү чыылдазын чедип болганга массалыг чорудуп, олче бүтү чонну мобилизастаары ам чугула сорулга.

ДЭЭДИ ШКОЛАНЫҢ ХҮНДҮЛҮГ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Совет специалист— сөстүн эң бедик утказы-биле алырга, ол хамыктың мурнунда хамааты-дыр, партияның болгаш чоннуң херээ дээш бүзүрелдиг демиселчи-дир. Мооң үжурунда бистиң ниитилелиивис диалектиктиг-материалистиг үзелбодал-биле чепсегленген, массаларның ортузунга организастыг болгаш агитасчы-пропагандачы ажылды чорудуп шыдаар арга-шинектиг бедик мергежилдиг кадрларны дээди школадан манап турар. Дээди өөредилге черлериниң ниитилел эртемнериниң башкылаарын болгаш студентилериниң коммунистиг кижизидилгезин экижидеринче, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниге хөлбаштыр марксисчи-ленинчи теорияның өйү келген чүгула айтырыгларын эртем ёзугаар шинчилээрин хамыладырынче угланган саналдарын киргеннер.

«СЭКП төөгүзү», «Марксисчи-ленинчи философия», «Политиктиг экономия», «Эртемниг коммунизм» деп эртемнер талазы-биле программаларның төлевилелдерин секцияларга көргеп. Келир үениң специалистериниң марксисчи-ленинчи өөредилгезиниң болгаш кижизидилгезиниң мурнакчы дуржулгазын оларда түзүнээп. Дээди өөредилге черлериниң ниитилел шинчээчилери башкылаашкынның дуржулгазын солчуп, ниитилел эртемнериниң кафедраларының ажыл-чорудулгазын бүтү талалыг экижидер талазы-биле ажылдарның кол угланышкыннарын чугаалашкан.

(СЭТА-ның корр).

Идеология ажылының практиказындан

ТҮҢНЕЛДЕРНИ ҮНДҮРҮП ТУРА...

БИСТИҢ республикага идеология ажылының чугула хевири — чаңгыс аай политхүнүң организастаң эрттирер, күш-ажылчы коллективтерге болган чонның чурттан турар черииң айы-биле аас агитациязын чорудар талазы-биле чамдык дужулга бар апарган.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге, «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга болган идеология ажылдакчыларының Бүгү-эвилел чөвүлел хуралының негелдезинге дүүштүр СЭКП райкомнары, партия хооркомуну, парткомнар, партия эге организациялары идеологтуг ажылды эде тургузар, ылаңгыя ажылчы чонның ортузунга аас пропагандазының дээштинии, ооң үре-түңнелдиин чедип алыр талазы-биле чамдык ажылдарны чоруткан.

Политхүнүң организастаарынга, илеткелдерни, лекцияларны номчуурунга, беселарны, кежээлерни болган өске-даа хемчегларни чорударынга илеткелчилер, лекторлар, партия, совет, комсомол организацияларының харысаалгалыг ажылдакчылары идепкейлиг киижии турар.

Чаңгыс аай политхүннерниң чижек темаларын СЭКП Тыва обкомунуң пропаганда болган агитация кылдыын бап удур планнаан, ону СЭКП хооркомунче болган райкомнарынче, парткомнарже чоруткан. Бо чылдың эрткен тос айларында болган политхүннериң темаларының хөй пурузун СЭКП-ниң XXVI съездиниң материалдарынга, ооң шиитпирлеринге тураскаатткан.

СЕНТЯБРЬДА эрткен чаңгыс аай политхүнүң республикага организастыг эрткен. Ооң темазы «Шыңгыы камналга, чидириглер-биле демисел — беш чылдың курлавыры». Бо тема амыдыралчы эргежок чугула болган СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринде, анаа СЭКП ТК-ның Чиигине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинде онзалап айыттынган. Бистиң республикада база бир кол черни эдеп турар айтырыг. Камналга дугайында айтырыг чүгле чаңгыс хүнүң, айның, чылдың эвес, харын бистиң партиябыстың экономиктиг стратегиязында үр үеде демисежир, чедип алыр дээш ажылдаар ужурдуг улуг соруглагы.

Бо теманы эрттирерде колдуунда практиктиг хемчегларни күш-ажылчы коллектив, бүдүрүлге, организация бүрүзүнге ап чорудуп, бистиң республиканың ажыл-агыларында, амыдыралда бар фактыларга даянып тургаш, ажыктыг, эки дужулганы неитередир, четпестерни чайладырының оруктарын айтыр соруганы салган. СЭКП райкомнарының, хооркомунуң, партком нарының, партия эге организациялары секретарыларының, хооргайкүүскомнарның, улусчу контроль комитеттериниң, ажыл-агыларның удуртукчуларының талазындан сентябрьда эрткен чаңгыс аай политхүнүү эрттирериие организастыг болган идепкейлиг киришкен. Ол ышкаш анаа калбак активти хаара тутткан. СЭКП Тыва обкомунуң илеткелчилер болүүнүң чамдык кежигүнпери, партия хооркомунуң, райкомнарының бюро кежигүннери, улусчу контроль комитеттериниң, партия, совет комсомол организацияларының харысаалгалыг ажылдакчылары, улус депутаттары, улус ажылагыйының специалистери, экономистер, бухгалтер-сапаҥнылга ажылдакчылары киришкен.

Элчеглиг политхүнге белеткелди баш удур чоруткан, бедик деңнелге эрттирер дээш хемчегларни алган, хөй-ниитиниң төлээлерин хөйү-биле кириштиргенинден ол организастыг, дээштиг болганы чугаажок. Кызыл хооркомундан, райкомнарындан берип турар медээлер ёзугаар алырга, үстүнде темага республикага ниитизи-биле 1413 хемчегни эрттирген, 737 илеткелдерни, лекцияларны номчаан, 689 саннаг беселарны эрттирген, 60 ажыг кежээлерни, лекорийлерни организастаан. Ниитизи-биле сентябрьда эрттирген чаңгыс аай политхүнге 62 муң ажыг кижини хаара тутткан.

КАМНАЛГА темазынга тураскаатткан чаңгыс ай политхүнүүң белеткелин сентябрь 14-тен 17-ге чедир чоруткан турган. одалга-энергетиканы, чиг-этти, материалдарның черчерде камналгазының талазыбиле рейдилерни, хынаалаларны организастаан, хуралдарны эрттиргеш, аңаа илереттинген четпестерни чайладырының хемчегларни «ажылдап кылган, хонук-хуусаалын айыткан, катап эргип кээп, ооң күүселдезин хынап көөрүн дутурушкан. Ылаңгыя Кызыл хооранынын, Ак-Довуракты, Хову-Аксының чамдык бүдүрүлгелер коллективтеринге шынгыы камналга болгаш чидириглер-биле демисел дугайында ажыл-ишчи чугаа болган. Чүгле чугаа-биле кызыгаарлаттынмайн, тодаргай хемчегларни тургускаш, илереттинген чидириг, когаралдарның акша сан-түүн айтып, бууулуг болгаш харысаалга чок кижилерни шүгүмүлеп, ылаңгыя улусчу контрольчуларның талазындан өртек-үнелиг, материалдыг когарал чедиргени дээш олардан төлеттирер, дедир эгиттирер дугайында хемчегларни алгылаан, ооң түңнелинде бүдүрүлге коллективтеринге, ажыл-агыларга элээн практиктиг дуза чедиртингеп, чаңгыс аай политхүн түңнелдиг болган.

Сентябрьда болган политхүн Бай-Тайга, Чөөн-Хемчик, Эрзин, Каа-Хем, Тес-Хем, Өвүр, Улуг-Хем, Мөңгүн-Тайга районнарга база Кызыл хооранынга чамдык бүдүрүлге коллективтеринге, Хову-Аксы суурга элээп организастыг, дээштиг эрткенин демдеглээр херек. Үстүнде районнарның партия райкомнарының шупту секретарьлары, бюро кежигүннери, калбак активтер ажылчы чонның ортузунга идеология ажылының бо чугула хевиринге идепкейлиг киришпишаан, политхүнүү организастаарынга харысаалгалыг чоруун көргүскенинден чоруткан хемчегler камныг болган хумагалыг болур чоруккa түңнелдиг салдарны чедиргени чугаажок. Ам херектиң ужуру, алган хемчегларниң күүселдезин чедип алыры, черле ынчаш ол айтырыгны улам бедик деңнелче көдүрери, доктаамал хайгаарал, хинчээнгейге түдары болур.

Д. ЕНДАН,
СЭКП обкомунуң лектору.

Эртемни — улус ажыл-агыйынга

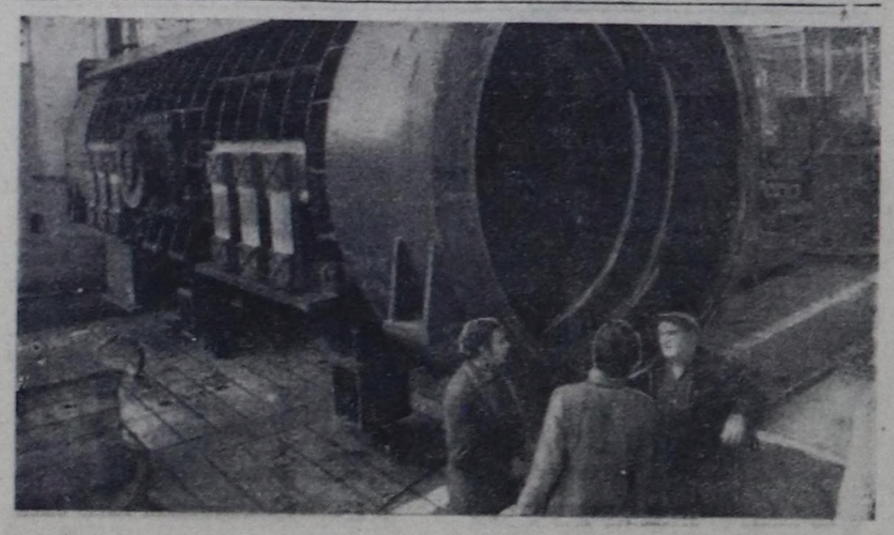

КАЛУГА ОБЛАСТЬ. Көдээ ажыл-агыйның дириг амытанарының физиологиязының, биохимиязының болган чемнериниң талазы-биле Бүгүэвилелдиң эртем-шинчилел институду мал ажылын үлеттүрге үндезилеп хөгжүдериниң биологтуг үндезиннерин ажылдан кылыр болган ол угланышкынга эртем ажылдарын башкарар талазы-биле Совет Эвилелиниде кол шинчилел болган методиктиг төп боон турар.

Институтта эки дериттингеп 17 лабораториялар, Москва, Белгород, Калуга областарда болган Марий АССРде дужулга ажыл-агыларын болган даяныр черлери, а ол ышкаш Курганда физиология кылдыын бар.

ЧУРУКТА: эртем ажылдакчылары ветеринария эртемнериниң кандидады А. И. Манухина (солагай талазында), биология эртемнериниң кандидады Г. И. Хрусталёва (оң талазында) лабораторияда турлар.

С. БЕЛЯВЫЯНЫҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

«Сибэлектротяжмаш» заводта кылып турар «ТВМ-500» дээр турбогенераторнуң күүүзү чартык миллион киловатт. ынчаарга ол хемчээлиниң болган деңзизиниң талазы-биле «үш чүс муңдан» улуг эвес. Оны эрткен беш чылда аңаа моөн-мооңү-биле кылып үндүрүп турган.

Мурнуидагы ындыг машиналарны кылырда олариың соодулга системазынга хөй материалдар чарыгдаттынар турган. Заводтуң эртем-шинчилел институдунуң специалистериниң саналдаан суг-масло системазы ооң дыка шеверген, чиик, камналгалыг боон турар. Ол болган өске-даа хөй-хөй чаа техниктиг чүүлдерни ажыглаанының түңнелинде материалдар чарыгдалы улам кыырылган.

«ТВМ-500» 37 муң вольтуну хандырып шыдаар, ынчаарга машинаның ол хевири чоокка чедир-ле 24 муң вольтуну берип турган.

ЧУРУКТА: чаа турбогенераторну кылып турары.

А. ПОЛЯКОВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

Республиканың хөрээженнер съездизинге уткуштур

ИНИЦИАТИВАНЫ БЕДИТКЕНИНДЕН

Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ажыл-ишчилер, ие хөрээженнер дутайында, оларның амыдырал-чуртталгазын экижидер, уруг-дарыгны өстүрүп кижизидер талазы-биле бүзүнүг, харыысалгалыг ажылынга дузалаар дугайында хүн бүрүде сагыш салыышкынынга харыы кылдыр Барын-Хемчиктиң хөрээженнери бо бүгүнү бедик харыысалга-биле көрүп, төлептиг ажыл-хөрөө-биле харыылап тураралр.

Районда күш-ажыл кылып шыдаар тос муң чыгам хөрээженнериҢ барык сес муң хирези улус ажыл-агыйының яязы-бүрү адырларында хаара туттунган. Оларның 2 муну көдээ ажыл-агыйда, 600 кижи улус чыдыышкын болган кадык камгалал шугумунда, 1015 кижи чонның амыдырал хандырылга черлеринде ажылдап турар.

Районуң хөрээженнериниең 186 кижи көдээ, хоорай, район Советтериниң, 3 кижи Тыва АССР-ниң Дээди Соведиииң депутаттары, 1246 кижи агитаторлар, пропагандистер, лекторлар болуп турары — хөрээженнериң хөй-ниитии, политиктиг идепкейлиниң бир кескү херечизи болур.

Бистиң районуң хөрээженнериниең Социалистиг Күш-ажылдың бир Маадыры, 6 Маадыр иелер, Тыва АССРниң 2 алдарлыг эмчилери, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, чазактың хөй-хөй орден-хавыяаларының эдиекчилери, оңгу беш чылдың он-он шалыпчылары ажылдап турары — бистиң чоргаарадывыс.

Он бирги беш чылдың болган ооң баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседиринге хөрээженнер кескү черни эдеп турар. Бо чылдың эрткен айларында район күүнеге сүт садар планын 94, дүктүүн — 89, эттиин — 54 хуу күүсеткен. Үлеттүр продукциязының сайгарылга планын 100,2 хуу күүсеткен, бараанныг продукция бүдүрелиң 101,4 хуу боттандырган.

Мал ажылын иегжүдериниң үндезини — аңаа быжыг чемсуурну тургузары. Бистиң район бо талазы-биле багай эвес көргүүтлерлиг болуп, республиканың барыын зоназының районнар аразында шилчиир Кызыл тукту үш удаа алган. Аңаа хөрээжен кышпалер төлептиг үлүүн киргеп. Ылаңгыя «Барлык» совхозтуң Хөнделең салбырында О. Сургай-оол удуртказ хөрээженнер звенозу, Эрги-Барлык суурда «Хаяа-8» агитквартира хөй сигенни белеткеп, шалыпчы ажылдаанар. Бичө-Тей суурда агитквартиралар база идепкейлиниң көргүзүп, 42 тонна сигенни, 45 тонна будук-бүрүүк белеткээн. Кызыл-Мажалык суурнуң хөрээженнериниң киржилгезиниле совхозтарга 730,5 тонна будук-бүрү, 198 тонна сигенни белеткээн.

Районда СБФ-лериҢ социалистиг чарыжында «Хемчик» совхозтуң Ыйгылак сүт-бараан фермазы эки түңнелдериг болган. Сазар бир инекке онаашпыр эрткен айларда 1371 кг сүттү саап алган. Ол фермада М. Минчик, Г. Саая, Х. Хирлиг, «Шекпээр» совхозта Р. Куулар, А. Сарыглар, М. Куулар ышкаш саанчыларның аттары республикада сураглыг.

СЭКП райкомунуң удуртулгазы-биле районуң хөрээженнер чөвүлели хөрээженнериң коммунистиг кижизидилгеининче улуг кичээнгейни салып турар. Районда хөрээженнериниң 10 чөвүлелдери. 48 бөлүктери боттарының активчилеринге болгаш 78 агитквартираларга даянган. хөрээженнериниң идей-политиктиг кижизидилгезинче, бичии чаштарны кижизидиргеринге оларның ролюн бедидерииче кичээнгейни күштелдиргеп.

Хөрээженнериниң күш-ажылынга таарымчалыг байдалларны тургузар, өг-бүле амыдыралының культуразын, политиктиг билиин бедидер, хөйниити ажылынга оларны идепкейлиг киириштирер талазы-биле айтырыглар районуң хөрээженнер чөвүлелиниң ажылынга кол черни эдеп турар. Бо ажылды түскай план ёзугаар чорудуп келген. Сөөлгү ийи чылда районуң хөрээженнер чөвүлелиниң хуралдарын 34 удаа эрттирип, аңаа янзы-бүрү айтырыгларны чугаалашкан. Ылаңгыя Ак-Довурак хоорайда, өске суурларда чөвүлелдериң ажылының дутайында айтырыгларны чугаалашкан.

Эң эки малчын өг-бүле дээш чарыштың, уруглар албан черлериниң, фермалар аразында чарыштың түңнелдерин чылда ийи катап үндүрүп келген. Тиилекчилерге шилчиир Кызыл тукту, вымпелдерни, өртектиг белектерни тыпсып келген. Хөрээженнериниң күш-ажылынга таарымчалыг байдалдарны тургузар сорулга-биле чамдык ажылдар кылдыынган. Бичө-Тей, Эрги-Барлык суурларга, Суг-Кажаа СБФ-зинге дуң, хүн чок ажылдаар ясля-садтарны ажыкташ, аңаа малчынарның 195 уругларын тургускан.

Ак-Довурак хоорайда эң хөй хөрээженнер ажылдап турар. Инда хөрээженнер чөвүлелиниң ажылында эки чүүлдер хөй. 30 ажыг национальдарның төлөөлекчилери ажылдап турар хоорайда интернационалчы кижизидилгени кичээнгейниң төвүнде тургускан. Студентилерниң турдут отряларының дайынчылары-биле, дайыының болган күш-ажылдың хоочуннары-биле үзүражылга кежээлерни, диспуттарны хоорайның Культура ордузунга доктаамал эрттирип келген. Кедээнии ишчилериниң хөрээженнериниң аразында харылааны быжыглаар дээш чамдык ажылдарны чоруткан.

Бисте шиитпирлезе чогуур айтырыглар ам-даа хөй. Чамдык черлерде чөвүлелдериң хөрээженнер ортузунда политкижизидилгелиг ажылының дээштии чавыс, өг-бүлелериң культуразын бедидер талазыбиле хемчегларни кошкак чорудуп турар. Ол ышкаш хөрээженнерни бүдүрүлгеге калбаа-биле хаара тудар талазы-биле айтырыгны партия организацияларының удуртулгазынга даянган күштелдирери негеткинин турар.

Б. ООРЖАК.
СЭКП Барыын-Хемчик райкомунуң хөрээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизиниң эргелекчизи.

ИДЕПКЕЙЛИГ

Бистиң «Бай-Тал» совхоз беш-алды чыл бурунгаар хожудангай ажыл-агыларның бирээзи турган. Амгы үеде ооң экономиказы көдүрлүү, чонның амыдырал байдалы, культуразы улам бедип, оларның эртем-билиге же чүткүлү өзүп, суурнуң өвүр-хевири чаагайжып, сайзыраан. Бо бүгүге ында хөрээженнериң киирип турар үлүү биче эвес дээрзин чоокта чаа совхозтуң бүгү хөрээженнериниң отчёттуг хуралынга демдеглээн.

Амгы үеде совхозта 980 хөрээженнер бар. Оларның 84-үмал ажылында. Сөөлгү дөрт чылда совхозтуң багай эвес түңнелдериг болганынга оларның киирген үлүү улуг. Малчынардан А. Баавыл, А. Бидинмаа, Т. Кара-Сал, З. Чычын, К. Хомушку олар төрүүр чүс хойга опаштыр 104-110 хураганы меңги ап, доруктургаинар. Дашпыг-Тейде хойжу бригаданың элээп хөй хөрээжен малынарды шымрак ажылдаанындан бригада эки көргүзүглерлиг болган.

Совхозта парткомнуң удуртулгазы-биле ында 15 кижи составтыг хөрээженнер чөвүлели элээп идепкейлиг ажылдап, совхоз бүдүрүлгезиниге хөрээженнерни хаара тудуп, оларның ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды план ёзугаар чорудуп келген.

Эрткен чылын чөвүлелдиң хуралынга шупту он айтырыгны чугаалашкан. Аңаа совхоз бүдүрүлгезиниге хөрээженнерни хаара тудар, оларның амыдыралының культуразын бедидер, уруг-дарыг кижизидилгеан ышкаш чугула айтырыгларже кол утланган.

Хөрээженнер чөвүлели чурттакчы чон ортузунга кижизидилге ажылын агитквартиралар дамчыштыр күштелдирген. Ылаңгыя чонну ногаа болгаш чечектер өстүрериниче мобилизастаарын кескүзү-биле экижиткен. Агитквартиралар малга чем белетээринге эң идепкейлиг киришкен. Бо чылын 60 тонна ситен кылыр турган. 100 тонна ажыгны белеткеп, планын ажыр күүсеткен. Бо ажылга хөрээженнериниң ийи звенозун тургускан.

Х. БАРА-ООЛ.
Бай-Тайга район.

ЧУГААЛАШКАН

«ШЫҢГА" ХАРЫЫ

«Мактаарга менээргенгеш» деп эге-биле 1981 чылдың сентябрь 11-де «Шын» солунга шүгүмчүлелдиг материал парлаттынган.

Солунга парлаттынган шүгүмчүлелди Респотребсоюзтуң баштаар черииң хуралынга сайгарын чугаалашкан дээрзин **Респотребсоюзтуң баштаар черииң даргазы Ю. С. КАТКОВ** редакцияга дыынаткан.

Автомагазинге болган өрт база ажыл-агый айтырыгларын негелдеге дүүштүр тургуспайн түрганы дээш Бин-Хем райпо баштаар черииң даргазы А. Ахмадуллиниң хуралдан шыңгыы сагындырган.

Малчынларга чедип барып садыглаар графигин каржызы-биле хажыдып турганы база автомагазинге үнгеп өрт дээш садыгжы-чолаачы И. Чеботареву Бин-Хем райпо баштаар черинге шыңгыы доңгуткан. Хөй-ниитиниң өвүү-хөрөнгизиниге чедиргени 7074 рубль түңнүг когаралын керээ ёзугаар күрстрахование чери райпога төлээн. Ындыг болза-даа суд дамчыштыр кирген негелде ёзугаар ол түңнүң чартыын күрстрахование черинге И. Чеботарев эгидип төлээнин харыында база айыткан.

АРГАЛАР АМ-ДАА БАР

Ак-Довуракты орук-септелге-тудуг эргелелиниң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының эрткен тос айларының планныг даалгаларын кол көргүзүглер талазы-биле чогуур хуусаазында чедир болгаш ажыр күүсеткен. Эргелел 307 муң рубльди шиңгээдип алыр турган, херек кырында 308 муң рубльди шиңгээдип алган, азы планын 101 хуу боттандырган. Оон-биле кадыы орутмак болгаш үүрмек септелгениң планы база күүсеттинген. Эвилел ужур-дузалыг оруктар тудуунга эргелел 154,8 муң рубльди шиңгээткеш, планын 102 хуу күүсеткен. Район төвү Кызыл-Мажалык суур-биле Аянгаты, Эрги-Барлык суурларның аразында оруктарының тудуу график ёзугаар чоруун турган.

Ийи аңгы участокту чаңгыс организация кылдыр каткаш, эргелел тургускаының соонда бо коллективте ажылдап турар кижилерниң ниити саны ам 130 четкен. Чаа тургустунган коллективтиң сан-хөөзүн эмгелзөр, планнаашкынын эде тургузар талазы-биле баштайгы бергедээшкиниерни эргеледдин администрациязы, партия, профэвилел организацияларының кыска үеде ажыл эртип шылаан. Партия организациязы (секретары Р. Седен), профэвилел комитеди (даргазы Э. Кураева) ажылчыннар ортузунга социалистиг чарышты дээштиг организастаар дээш элээп ажылдарны кылып чоруткан. Ай, квартал түңнели-биле типлекчи болган коллективтерге, тус-тус кижилерге өртектиг бараанарны, хүндүлел бижиктерни шаңнал кылдыр тыпсыр, күш-ажыл дептеринге киир бижиир дээп ышкаш материалдыг болган моральдыг деткимчени көргүзүп турар. Сөөлгү айның түңнелиниле бульдозер башкарыкчызы коммунист Сенөй-оол Хертек, чолаачы Дмитрий Матонин, ажылчын Сыргыйоол Сарыглар олар типлекчи болганнар.

Орук-септелге-тудуг участогунуң коллективинде бүдүрүкчүлүг ажылдап болурунуң бүгү-ле аргалары бар. Ону чедип алырынга щантыктап турар чылдагаанарның бирээзи күш-ажылды организастаанында четпестерни бар болуп турарлы. Эртенги ажыл хуваалдазын шынар чок эрттирип турарындан чолаачылар орук бижии долдурарынга, машина-техниканы кыварчаар материалдар-биле курлавырлаарынга, складтардан материалдар алырынга хөй артык үе-шактыы чарыгдап турар. Сезонnуг ажыл үезинде беаин орук тудуугда, азы септелгеде турар механизаторлар, мастерлер ажыл шагы төөүн турда хоорайга дедир чедер дээш эрте-ле чоруптар таварылгалар бар. А амдыызында чылыг турда кылыр ажылдарның кол нуруузуи доозуп албас болза, соон келгенде ону кылыры бергедей бээр деп үүве билдингир. Оон аңгыда бар техниканың хуваалдазын шын эвес чорудуп турар болгаш оларны артык кезектер-биле хандырарын эргелелдиң механиктери кончуг четпес организастап турар. Ол дугайын коммунист, мурнакчы бульдозерист Өпей-оол Хертек мынчаар хомудап чугаалаар:

— Бир эвес удур септеп, артык кезектер-биле доктаамал хандырып турар болза, бисте техника четчир. Механиктер-ле хөй, а оларның орта кылган үүвезп көзүлбес. Бульдозеримниң подшипниги үреглеп чартык ай хире турун келгеп, бодум тыптынып, хеделдирдим. Бир эвес механиктер артык кезекти дораан тып, дуза көргүскен болза, ол хире хөй үнелиг үе-шак чидирбес ийик мен.

Ажыл-ишке шаптыктап турар база бир чүүл ажылдап турар кижилерни чаңгыс коллектив кылдыр каттыштырып шыдаваанында. Кызыл-Мажалык биле Ак-Довуракка турган ийи участокту каткандан бээр элээп үе артсе-даа, олар эрги аайы-биле «дуу участок», «бо участок» деп ам-даа аңчылашпышаан. Ооң хараазы-биле ажыл үезинде үндезин чок артыктажышкынар, бот-боттарын бууруддадыр чоруктар ам-даа үламчылавышаан. Кадрларның ажылдан үнер-кирер чоруу эвээжевээн, эргеледен чүгле бо чылын беэин 22 кижи үндүр санашкан. Оларның дөрт тускай эртемниг специалистер. Коллективтиң администрациязы, партия, профэвилел, комсомол организацияларды ажылчыннар ортузунга политкижизидилге ажылын кылып, ындыг хөөннер тургуспас дээш тайылбыр ажылын чорудар ужурлуг.

А. БЕГЗИН-ООЛ.

ПАСПОРТ СОЛУУШКУНУН ХУУСААЗЫНДА ДООЗАР

СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1974 чылдың августа үндүрген доктаалын ёзугаар бистиң чуртувуста паспорттуң чаа системазы 1976 чылдан эгелеп күштүг болган. Паспорт системазының ол чаа байдалы 16 хар четкен хамаапы кижи бүрүзү көдээде-даа, хоорайда-даа — кайда-даа чурттап турары хамаан чокка, чаа хевирниң паспортун алган турарын дүрүмчүдүп турар.

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалынга үндезилээш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели «Бистиң республиканың девискээриге чаа паспорттарны тыпсырының дугайында» доктаал хүлээп алган. Ол доктаалды бистиң республиканың назы четкен бүгү хамаатыларынга 1976 чылдың январь 1-ден 1981 чылдың декабрь 31-те чедир паспорттуң чаа хевирин тыпсырын көрүп турар.

Бо хүнге чедир бо ажыл канчаар чоруп келгенин?

Бо ажылды чогуур хуусаазында план ёзугаар чорудары-биле хоорайларның болган районнарның күүсекчи комитеттери 1975 чылдан 1981 чылга чедир паспортту солуурунун графигин тургускан. Чаа паспортту солуурунун бо чүгүлә ажылы черчерде партия, совет организацияларының удуртулгазы-биле күрүпе, хөй-ниитии организацияның, профэвилел, комсомол организацияларының калбак киржилгези-биле чоруп турар. Ол ышкаш хөрээженнерни бүдүрүлгеге калбаа-биле хаара тудар талазы-биле айтырыгны партия организацияларының удуртулгазынга даянган күштелдирери негеткинин турар.

Чылдың-на хоорайлар, районнарның күүсекчи комитеттери чаа паспорттарны тыпсырының түскай план-графиги-биле ажылдан турганнар. Ол план-графиктерниң кол-дуунда күүсеттинин келгенин чугаалары чүгүлә. Ынчалзада ындыг план-графиктерни үргүлүү күүсетпейн келген райкүүскомнар база барын айтыр херек. Оларга Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем болгаш Бай-Тайганың райкүүскомнарының иштики херектериниң кылдистери хамаарыр. Паспорттуң чаа хевирин хамаатыларга тыпсыр хуусаазы чүгле ийи чартык ай арткан. Ындыг турбуже үстүнде айыткан районнарның чурттакчыларынга ам-даа 5000 ажыг чаа паспорттарны тыпсыры арткан.

Хамаатыларга чаа хевирниң паспортун тыпсын бээр чүгүлә ажылдың саалан турар бир кол чылдагааны болза, чурттакчылыг черлерни болган малчын коданнарны кезивишаан, чурук тыптырар кижилер чогунда. Районнарның фотографияларын чугула херек материалдар-биле долу хандырып бербейн турар, тыпттырган чуруктарның шынары багай болгулаар. Чурттакчы чонуң паспорт солуур талазы-биле документилерин четчелеп чыгаш, паспорт столунга чедирип бээр ажылды чамдык көлэ Советтериниң харысаалгалыг ажылдакчылары кошкак чорудуп турар.

Бо ажыл Кызыл хоорайның күүскомунда болгаш Бин-Хем, Танды, Кызыл районнарының райкүүскомнарында аки чоруп турар. Үк черлерниң удуртукчу ажылдакчылары ол ажылды үргүлүү шынгыы контрольга тургузуп, иштики херектер кылдистеринге доктаамал дузаны чедирип келген.

Бо чугула ажылды чогуур хуусаазында доозары-биле Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели августа чаа паспорт солуур ажылды база катап чугаалажып көргеш. 1981 чылдың декабрь 31-те чедир ыяан доозары-биле хемчегler хүлээп алган.

Чаа хевирниң паспортунуң бир онзагай үүлү — ону эрги паспорттар ышкаш солуур хуусаа чок. Ооң аңгы-аңгы арыннарынга — бир дугаарында паспортту эң баштай ап турда, 16 хардыында, ийи дугаарында — 25 хардыында, үш дугаарында — 45 хардыында фото-чуруктар чыыпырып каар.

В. ЗИНОВЬЕВА,
ИХМ-ниң паспорт столунуң улуг инспектору.

СЕЗОН УЕЗИНДЕ

Чымчак алдыныы Төрээн чуртка хөйү-биле белеткеп дужаары Тываның аңчыларының хүлээлгези болуп турар.

Аңныыр сезонун организастыг эрттирер сорулга-биле аңчыларның олчалыг болурунга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш күүне болгаш кооперацияның аңныыр-тывыш ажыл-агыйлары, районнарда белеткел конторалары элээп хемчегларни ап чорутканнар.

1981-1982 чылдарның күскүшкы аңныыр сезонунда республиканың аңчыларының мурнуңга 567 муң рубльдиг өлүк планын дужаары көрдүнген. Лимит ёзугаар дужаар киш кежин 2000-ну дужаар. Ол ышкаш черлик аңнар эдип белеткээри-биле 400 мыйгакты, 60 буурну, 50 чер хаванын дужаар план бердинген.

Аңныыр сезонун чедиишкинниг эрттирери-биле октябрь 10-га чедир бүгү аңчылар-биле өлүк дужаарының керээзи чардынган. Ол ышкаш тайгага аңчыларга таарымчалыг байдалды тургузары-биле 27 бажыңнар туттунган. 48 бажыңнарны чаартып, септелгезин чоруткан.

Аңчылары бо чылын дары, тараа-ок, быстан, хола, тозовкалар, какпалар-биле болгаш аңнап келер идик-хеп, хүнезин-биле бүрүн хандырарын чугулалап турар. Чүгле аңчыларга садары-биле 100 тонна бедик сорттуг далганы, 20 тонна кургаткан сухарини районнарже чорудар.

Бо сезонда 3 муң ажыг аңчыларны аттар, ивидер, вертолёттар болгаш транспорттуң өске-даа хевирлери-биле хандырар.

Аңчы бүрүзү өлүктүң шынарлыг болурунче улуг кичээнгейни салыры кузенчиг. Өлүктүң шынарын кудулаткан дээш ажыл-агый чылдынна 50 ажыг муң рубльдиң караже-когаралынга таварыын турар. Бо чорукту болдурбазы-биле күүне аңныыртывыш черлериге болгаш кооперация шугуму-биле өлүктүң шынарын бедидер сорулга-биле кешти эттеп, чагдан арыглап-аштаар пунктуларны тургускан. Бистиң республикада аңнаарынга хандыкшылдыг кижилерниң саны база-ла хөй болуп турар. Олар бо сезонда 150 муң рубльдиң өлүүн дужаарлар.

Бүгү аңчыларның кичээнгейинге бир кол чүүлдү дыннатса чугула. Бо чылдан эгелээш элик-хүлбүстү, ондатраны 1983 чылдың октябрь айга чедир өлүрерин хорудгаан.

Бистиң республиканың девискээринде 15 комплектиг заказниктер бар. Оларның девискээринге кандыг-даа аңнашкын хорудуг. Ынчалзада-да диин. ас. күзен оларның кайы бирээзинге хөй өзе берген болза, чүгле эргеледнин түскай чөпшээрели-биле аңнап болур.

А. САНЧАТ.

СОЦИАЛИЗМ ЧУРТТАРЫНДА

ПАРТИЯ ӨӨРЕДИЛГЕЗИНИҢ СИСТЕМАЗЫНДА КИЧЭЭЛДЕР

СОФИЯ. Болгарияның Коммунистиг партиязының партийжи чырдыышкын системазына чаа өөредилге чылы «СЭКП-ниң XXVI съездизи — коммунистиг тургузуушкунуң теориязының болгаш практиказының хогжүлдезинге чаа салыышкын» деп тема-биле эгелээн. Миллион ажыг коммунистер болгаш партия кежигүнү эвес активчилер кичээлдерде өөренип эгелээн.

Партия чырдыышкынының системазында амгы өөредилге чылы онзагай болуп турар деп, БКП ТК-ниң пропаганда болгаш агитация килдизиниг эргелекизи Л. Причкапов СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында чугаалаан. 80 чылдарда социал-экономиктиг хогжүлдениң өндүр-чазагай планнарын айыткан БКП-ниң XII съездизиниң болгаш СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин база материалдарын ханызы-биле өөренирине онза кичээлгейни угландырып турар. Ол документилерни өөренирин күш-ажылчы коллективтериниң тодаргай сорулгалары-биле сырый холбаштырары — кичээлдериниң чугула сорулгаларының бирээзи.

БҮЗҮРЕЛДИГ ТЕХНИКА

БУДАПЕШТ. Совет техниканың бүзүрелдиг болгаш бедик бүдүүкчүүлүг ажылы тарымал-тооруктуң болгаш картофельдиң чазгай дүжүдүн чогуур үезинде чидириг чок ажаан алыр талазы-биле Венгрияның күрүне ажыл-агыйларының база көдээ ажыл-агый кооперативтиг ажыл-ишчилерине дузалаан. Совет бүдүрүлгениң 50 ажыг муң машиналары чурттуң шөлдеринде амгы үеде ажылдап турар. Совет Эвилелинден чыл бүрүде 4 муң ажыг тракторларны, комбайннарны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа машиналарын Венгрия ап турар. «МТЗ» маркалыг чаа тракторларны республиканың көдээ ажыл-ишчилери чоокта чаа база алган.

ДЭЭДИ ӨӨРЕДИЛГЕ ЧЕРИНИҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ХАНОЙ. Республиканың эң улуг дээди өөредилге черинниң — Ханойнуң политехниктиг институдунуң 25 чылын социалистиг Вьетнамның хөй-ниитизин калбаа-биле демдеглээн. Эрткен ол чылдарның дургузуунда институт 20 муң ажыг инженерлерни белеткээн. Олар амгы үеде улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларында чедишкинниг ажылдап турар.

Ада-чурттуң экономиказын болгаш эртемни хогжүдеринге боттуг үлүүн киирген институттуң чедишкиннерин Вьетнамның Коммунистиг партиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү, Вьетнам Социалистиг Республиканың Министрлер Чөвүделиниң Даргазының оралакчызы Во Нгуен Зиап дээди өөредилге черинге алдар болдурган байырлыг хуралга бедии-биле үнелээн. Дээди болгаш ортумак тускай өөредилгениң системазын хогжүдеринге улуг дузаны чедиргени дээш Совет Эвилелинге болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттарына чүректиң ханызындан өөрүп четтиришкинни ол илергейлээн.

Институт бодунуң байырлалы-биле холбаштыр чазактың бедик шаңналыг — Күш-ажыл орденниң I чергезин алган.

(СЭТА).

ЧООККУ ЧӨӨН ЧҮК:

Вашингтоннуң кордаашкынары

Бо чылдың октябрь 6-да Каирге шериг парадывың үезинде аткылажыышкыннарның даажының чаңгызы бүгү делегейге дыңналган. Янзы-бүрү чурттарның политиктиг танылбырлакчылары ол болуушкунга хамаарыштыр аңгы-аңгы бодалдарлыг, үнелээшкиннерлиг болгаш түңнелдерлиг-даа болза, чер бөмбүрзээниң эң-не «изиг» черлериниң бирээзинде — Чоокку Чөөн чүкте байдалды президент Садаттың политиктиг арендазын хенээртен хоорулганы бүрүнү-биле өскертип чадавас деп ниити бодалды илергейлеп турар.

Египеттиң президентизиниң өлүрткени черле дүрүм ёзугаар болган дээр бодалды хөй араб чурттарның удуртукчулары болгаш парлаглазы база илергейлеп турар. Израиль-биле өскерликчи сүлээнни Садат кылып, болуунуң чуртунуң хамаарышпас чоруун америк империализмге сатпышаан, араб делегийге бодун чаасказыраткан болгаш кедергей көөр хөөн чок чоруккa бодун таварыштырган. Садаттың өлүртиени — ооң угланышкынының, ооң политиктиг шүгүмүнүң бүүрал душкени-дир деп, Дамаскиниң «Тишриң» солуну бижээн. Ким бир кижи азы кижилерниң болуу Садаттың угланышкынын уламчылаарын оралдажыр болза, Садаттың ханныг өлүмү ышкаш ындыг төнчү оларга чайлаш чок таваржыр апаар дээринге бүзүрелди ол солун илергейлээн. Египетке соолгу болуушкуннарны АКШ-тың «Вашингтон пост» солуну элээн сарыылдыг көрүп турар. Арабтарның өлүмүг дайзыны— Израиль-биле Кэмп-Дэвидке сүлээни Садат кылбышаан, араб улустардан бодун бүрүн ацылаан деп, солуп бижээн. Арабтар ону өскерликчи кылдыр санап көрген. Кэмп-Дэвидке Садат адын салбышаан, бодун шаажылап өлүртүрүкүн шиитселинге атты салганы ол деп, «Вашингтон пост» дорту-биле демдеглээн.

Садатты өлүргенин Израильдин чагырыкчылары хомудалбиле уткаан. Садатты олар Чоокку Чөөн чүкке кара чаңгыс даянгышыжы, Кэмп-Дэвид сүлчээниң идегелдиг кадарчы ыды кылдыр санап келгеннер. 1982 чылдың апрельге чедир Синайдан бодунуң шериглерин бүрүн үндүрүп алгаш, ооң девискээрин Египетке дедир эгидерин Израиль хүлээгеп турган. Садат өлүрткен соонда ол хүлээлгени күүседир бе, азы күүсетпес бе? деп айтырыгны Израильдиң удуртукчулары амгы үеде боттарының мурнунга салып алган турарын Лондоннуң «Дейли телеграф» солунунуң Иерусалимде корреспондентизи дыңнаткан. Бодунга алган хүлээлгелерин күүседирин үзамдыктырарын, эжелеп алган египет девискээрлерни аңаа ыйышкын кылырына ажыглаар деп. Израильдиң чагырыкчыларының бодап турарын хөй чурттарның политиктиг тайылбырлакчылары айтып турар.

Египеттиң президентизи Садатты өлүргенинге Американың Каттышкан Штаттарында кымдан-даа артык хомудап, аңаа дүвүрээннер. Вашингтоннуң Чоокку Чөөн чүкке политиказы Садат-биле кедергей сырый холбаалыг турганы бүгү делегейге билдингир болгай. Өлүрткен президентиниң Каттышкан Штаттарга чедирген дузазының ачызында америк политиканың хөй хемчеглери чоруттунуп келген. Садатты өлүргени Рейганның Чоокку Чөөн чүкке политиказынга «ориукшудулганың хажыдал ырызы» болган деп, Парижтиң «Монд» солуну бижээн. Кэмп-Дэвидтиң чорудулгазы саздадып азы бүрүнү-биле соксадырынга чедирип болур политиктиг аштырыышкынга Американың Каттышкан Штаттарының таварышкаын солуп айыткан.

Вашингтоннуң девидээшкини политиктиг болгаш кажар кордаашкынынарже дорган шилчий бергенин солуннар бижип турар. Америк чагырыкчылар чаа байдалдарны, Египетте, соолгу болуушкуннарны ажыглаарын, Чоокку Чөөн чүкке бодунуң политиктиг, шериг-стратегтиг болгаш экономиктиг туруштарын улам быжыглаарын оралдажып турар. Садаттың хөөржүдериңге кедергей хөй составтыг чазак делегациязын АКШ-тың күрүне секретары А. Хейг баштадыр чоруткан турган. Делегацияның составынга АКШ-тың президентилери болуп чораан үш кижи — Никсон, Форд, Картер база киришкен. АКШ-тың камгалал министри Уайнбергер база кирген. Хөй кижи болгаш бедик албан-дужаалдыглар киришкен ол делегацияның кол сорулгазы — Каирниң АКШ-ка ажыктыг политиктиг угланышкыны хевээр артар кылдыр Египеттиң чаа удуртукчуларынга ыйыышкынны кылыры болган.

Египетте болуушкуннарны Вашингтон ажыглаашаан, Чоокку Чөөн чүкке бодунуң шериглериниң санын улам көвүдедип, дайын белеткелдерни күштелдирип турар. Садатты өлүргеп дугайында медээнидыннаан дораан-на Пентагон Чоокку Чөөн чүкке шериг характерлиг хөй хемчеглерни боттандырган болгаш боттандырып-даа турар. Чер ортузу далайның чөөн кезээнде болгаш Чоокку Чөөн чүк районунда америк шериглерни «бүрүн» дайынчы белеп чоруктуң байдалынга киирген. «Дүргеп хөделириниң» америк шериглериниң дайынчы белеп чоруун хамыктың мурнунда күштелдирген. Пентагонның ол дайын белеткелдери хамыктың мурнуида араб чурттарга, бирги ээлчегде Египетке карзы ыйыышкын, оларның ишкиги херектеринге дерзин ходгаарлаашкын болуп турар. Садаттың американчы угланышкынынга айыл таварышканда Египетче шүргүп кирер кылдыр америк шериглерге чажыт дужаалды бергени биидине бергеп. Египеттe соолгу болуушкуннарны ажыглавышаан, америк администрацияның ап чорудуп турар ол бүгү хемчеглери бирги ээлчегде Чоокку Чөөн чүкке америк «эргежыктарны» камгалаарынче, улустарның национал-хосталгалыг шимчээшкинин базарынче, Чоокку Чөөн чүкте болгаш бүгү Африка дипте база Перси мугулдурның районунда хамаарышпас чурттарга америк тергиндели тургузарынче угланган.

Ол сорулгаларны чедип алырынга Египеттиң девискээринде Рас-Банастың шериг базазын ажыглаарын Пентагон планнап турар. Ынчаарга ол базазаны Садат АКШ-тың эргезинге дамчыдып берген турган. Шериг базазында хөй америк боо-чепсек болгаш кывар, чаар чүүлдер, аъш-чем бар. Вашингтонның империалистиг ол кордаашкынары болгаш хеделиишкиннери бүгү Африканың депшилгелиг хөй-ниитизинин ханы дүвүрээшкинин болдуруп турар.

Ю. ЛОПАТИН.
(СЭТА).

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ФКП-НИҢ XXIV СЪЕЗДИЗИНИҢ РЕЗОЛЮЦИЯЗЫНЫҢ ТӨЛЕВИЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның Коммунистиг партиязының 1982 чылдың февраль 3-7 хүннеринде болур XXIV съездизиниң резолюциязының төлевиделин «Юманите» солунда чаа парлаан.

Съезд Францияның төөгүзүнде онзагай үеде болур деп резолюцияның төлевилелинде чугаалаан. Республиканың президентизиге Ф. Миттеранны соңгааны болгаш ФКП-ниң шиитпирлиг салыышкынын кииргени парламент соңгулдаларынга чөөн үзелдиг күштерниң тиилелгези барын үзелдиг күштер чагырар чорукту дүжүргеп. Соолгу үжен ажыг чылдарның дургузуида министр-коммунистер чазакта бир-ле дугаарында киржи берген. Оон түңнелинде тургустуган байдал калбак перспективаларны ажыткан, шыналадаа ол байдал нарын болгаш чөрүшкек.

Францияда капитализм бодунуң төөгүлүг кызыгаарында чеде берген. Оны хеөзөр арттырары болгаш чурттуң таарымчалыг хөгжүлдези аразында канчап-даа таарышпас түүлдердир. Коммунист бүрүзү мындыг түүлдү тода билип алыр ужурлуг: социализм дугайында айтырыг Францияга харын бир-ле дугаарында ырак болгаш хоозун перспектива кылдыр эвес, харын ниитилелдиң таваржы берген айтырыгларынга тодаргай харыы кылдыр туруп келген.

Делегей эволюциязында социалистиг чурттар шиитпирлиг болгаш улам өзүлделиг рольду ойнап турарын төлевиделдиң делегей белүүнде демдеглээн. Соолгу 36 чылдың дургузуида делегейниң чаа дайынының тыптып келириидеп чайлаарының аргазы бирги ээлчегде оларның салдарының ачызында, боо-чепсекти эңдере будурер дээш империализмниң деген үндүрген түүлүүге удур көделиринче улгапган оларның күжениишкиннериниң ачызында чедип алдынган. Кижи төрелгетеннің депшилгезинге социализмниң салыышкыны маргыш чок.

Капиталистиг делегей бодунуң таварышкан кризизиниң коскү чидиглевиишкинниге үскүлежи берген деп, документиде чугаалаан. Ажыл чоктаныышкыны болгаш инфляция, валюта-сан-хөөнүң корум-чурум чокталыышкыны социал амыдыралга аар үржүүн чедирип турар. Бүгү диптерде империализм аштырыышкында таваржын турар. Афганистанда депшилгелиг бүү-чуруумү чок кылыр болгаш ол кавы девискээрни үйбадай болдурар дээш оон оралдажыышкынары бууран душкен. Камбоджа улустуң олурукчүдерине империализмниң көргүскен деткимчези чаарты тургузуушкунуун оруунга туруп алырда Камнучияга шантыктан шыдаваан. Оон ыяышкыны турзажок. Палестинаның болгаш Намибияның удустары оларның национал эргелерни хүлээп көрген турарын чедип алыр дээш боттарының эресмаадыр демиселиниге бүрүнгаарлап турар.

Бүгү делегейде күштериниң деңзигүүр байдалында өскерлиишкинниң кол угланышкынына салдар чедирер дээр чүткүлүн империализм чедип ап шыдаваан. Оон ужурунда соолгу үеде империализм шериг күштериниң дең турар байдалын чиганиглиг айтырыг кылдыр тургузарын болгаш ол талазынга артык күштүт турарын чедип алырын кызыдып турар. АКШ-тың шериг бюджедин немей өстүрүп турарын, чаа америк ракеталарны Европага тургузар дээш НАТО-ның шиитпирин болгаш Вашингтонуң нейтроннуг чепсекти долу хемчээлинге бүдүрүп эгелээр дээш шиитпирин ол стратегиядa киир бижин турар. Империализмниң агрессия чоруу оон кужүнүн эвес, харын оон таваржы берген кризизиниң оон делегейге тергиделин чоорту чидирип бар чыдарының демдээ болуп турар. Оон-биле холбаштыр ССРЭ-ниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның боо-чепсекти кызырарынче болгаш чепсегленишкинин дүжүрериниче угланган саналдарының чугулазын документиде демдеглээн.

Бо чылдың чазыында болгаш чайынымда француздарның хөй нуруузу чурттуң амыдыралынга чаартылгалар дээш чугаалаанын резолюция төлевиделинде онзалап демдеглээн. Чаа политиканы чорударынга коммунистерниң салыышкыны чүүнүн-биле-даа солуттунмас. Капиталга удур демиселге Компартия кезээде оларның талазынга болуп келгенин ажылчы чоннар боттарының дуржулгазындан билир. Чурттуң эргелеп башкарар харыысалганы Компартия бодунга ап шыдаарынга олар бегүн бүзүреп турар. Ажылчы чоннарга күүлүг Коммунистиг партия эргежок чугула даарзин амыдырал коргүзүп келген болгаш көргүзүп-даа турар. Оон салдарын күштелдирери улус массаларның эргежыктарынга таваржыр деп документиде чугаалаан.

Ямболда, Бургаста, Свиштовода, Видинада болгар бүдүрүлге черлериниң кылын үндүрүп турары синтетиктиг волокноларын «ямболен», «булана», «свилоза», «видлон» деп адап каан. Олар боттарының шынарының талазы-биле дүк, хевең, торгу-биле чедиишкинниг чаржалажып шыдаар.

Кылымал волокноларны кылдыр будүрүлге черлерин тургузарынга Совет Эвилели, ГДР, өске-даа чурттар БУР-га дыка улуг дузаны көргүскен.

Кылымал волокноларны ажыглаар чорук пес-таавыны кылын үндүрерин улам-на көвүдедир, пестериңь, даваргалыг болгаш аргыглыг кылыглар ассортиментизин калбартказ. Болгариядан-даа өске чурттарга нептерелгей болуруи чедип алган.

ЧУРУКТА: Свиштовода «Свилоза» комбинаттың цеги. БТА—СЭТА-ның фотозу.

ПОЛЬШАДА БАЙДАЛ

ВАРШАВА. (СЭТА). Подшаның Каттышкан ажылчын партиязының Варшава воевода комитединиң пленумуну ында ажылдап эгелээн. Чуртта социал-политиктиг байдалды болгаш ПКАП ТК-ның ам болур пленумунуң будүүзүнде ол байдалдан хамаарышкан сорулгаларны ПКАП-тың воевода комитединиң бюрозунуң илеткелинде айыткан.

Чазак-биле кады ажылдажырыпче эвес, а аңаа удурлаашкынче болгаш политиктиг тергиделди чедип алырынче угланыышкынны «Солидарностинин» съездизинин бадыткаанын илеткелде демдеглээн. Социализмге удур демиселди тодаргайлаан антикомунистиг хөй медегледерни «Солидарностинин» съездизинге хүлээп алган программада кажар арга-биле киирген. Ынчаарга эрге-чагыргаларның частырыгларын — оларның хеделиишкиннериниң шиитпир чок болгаш дээштиг эвес чоруун антисоциалистиг күштер ажыглап турар.

Социализмниң камгалаар талазы-биле шиитпирлиг хемчеглерни алырының негелдезин ПКАП-ның Варшава воевода комитединиң илеткелинде кедүрген. Партияның кежигүн бүрүзү албан-дужаалыдан хамаарыдга чокка амгы байдалда бодунуң туружун ылаптыг тодаргайлаан турар ужурлуг деп илеткелде онзалап айыткан.

ХАНЫЛАДЫР, КАЛБАРТЫР, БЫЖЫГЛААР

БЕРЛИН. (СЭТА). МПЛА—Күш-ажыл партиязы болгаш бүгү ангола улус социализмни тургузар дээш бодунуң демиселинге социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелери-биле найыралдыг харылзаалары болгаш кады ажылдажылганы улам-на ханыладыр база калбартыр сорулгалыг деп, Герман Демократтыг Республикада аян-чорук кылып чеде берген МПЛА—Күш-ажыл партиязының даргазы, Ангола Улус Республиканың президентизи Жозе Эдуарду душ Сантуш Шведтиге болган митингиге медеглээн.

Чаа ниитилелди тургузар дээш демиселди ангола улус иштики болгаш даштыкы реакциянын, хамыктың мурнуда империализмниң деткимчезин алган Мурнуу-Африкада расисчи ёзу-чурумнуң күштеринге удур нарын байдалдарда чорудуп турар деп, ол демдеглээн.

Делегейде байдал империализмниң күзээнин ёзугаар тургустунмайн турарын империализм күштериниң талазындан дайынзырак хеделиишкиннериниң идепкейжээн хереченлеп турар-дыр. Делегейде күштериниң деңзигүүр байдалы тайбыңга болгаш депшилгеге ажыктыг кылдыр чайгылыш чокка өскерлип турар. Национал-хосталгалыг шимчээшкиннерниң, социалистиг күрүнелериниң болгаш социалистиг угланыышкынныг чурттарның аразынга авилел улам-на сырый болуп турар.

Социалистиг дем каттыштырылгазының күрүнелери-биле найыралды болгаш кады ажылдажылганы моон соңгаар-даа быжыглаар, тайбың болгаш айыл чок чорук дээш, реакцияның база империализм күштериниң чимзеиишкиннеринге удур шиитпирлиг демисежир бие деп, Жозе Эдуарду душ Сантуш онзалап демдеглээн.

АЙТЫРЫЫ ЧУГУЛА

ПАРИЖ. (СЭТА). Францияның национал хуралының амгы сессиязының хүн чурумуун эң чугула айтырыгларын бирээзин — национализация дугайында хөөйлу төлевилелин чугаалажып турар. Ол төлевилелди чазак киргеп.

Президент Ф. Миттеранның соңгулда программазынга дүүштүр үлетпүрүүн улуг беш бөлүктерин: «Компани женераль Д' электриситети» (энергетиканы), «Сен-гобен», «Пешине-южин-кюльман» болгаш «Рон-пуленк» деп химии трестерин, а ол ышкаш электроннуг деригхерекселдерни болгаш боо-чепсектерни будүрүп турар «Томсон-брандт» фирманы национализастазар деп хөөйлу төлевилелинде киргенин премьер-министр П. Моруа национал хуралдың сессиязынга санал-ондаларны эгелээрде дыңнаткан. Салыышкынынары бир миллиард франк акша ажыл турар 36 француз банкыларга болгаш сан-хөөнүң ийи компанияларынга контрольду хары утда чазак тургузар бодап турар.

Боо-чепсекти будүрүп турар «Дассо» болгаш «Матра» фирмаларның акцияларының 51 хуузуун күрүне садып алыр деп бодап турарын премьер-министр бадытпаан.

Бодунуң ролюнүн болгаш ужур-дузазының талазы-биле ниитилелдиң эрге-ажыктарынга бараан болур ужурлуг будүрүлгениң чепсек-херектерни нацияга шилчидириниң принцизинге национализацинның чазак программазының дүжүп турарын П. Моруа онзалап демдеглээн. Ол программа чүртту катап тургузарынга болгаш бүгү Францияга ажылды тыпсын бээрине идиглиг болур ужурлуг. Национализастаар будүрүлгелерге ажылчы чоннарның эргелерин калбартырыпче утланган хөөйлу төлевилелин чазак база киирер дээрин П. Моруа айыткан.

Францияның экономиказынга хуу сектор колдаан турарынга чиганиишкинниг айтырыг турбас дээрин национализация дугайында хөөйлу төлевилелин чугаалажып көөр талазы-биле тускай комиссияның даргазы Мишель Шарда демдеглээн. Үлетпүрде ажылчын күжүнүң дөртүн үш кезии, а ол ышкаш садыгның 70 хуузу хуу секторга хамаарышкан болур.

Франциа демократия дээш эвилел болгаш республиканы деткиир каттыжыышкын дээр барыын үзелдиг партиялардан соңгуттурган депутаттар назионализацияга удурланып турар.

Күрүне секторун калбартырыпче утланган элээн каш чугула эдилгелерни киирбишаан, Францияның Коммунистиг партиязының парламент болүү национализацияга дугайында хөөйлу төлевилелин чүүлдүг деп санаан көргеп.

Бо программа улуг ужурдузалыг болгаш национал будүрүлгени катап тургузарынга база ажыл чок чорукту кызырар дээш демиселге идиглиг бээр сорулгалыг деп, коммунист депутат Жорж Госна «Юманите» солуна берген интервьюзунга медеглээн. Бистиң чуртувусту бергедээшкиннерге таварыштырып тура кризиске удур демиселди чорударынга дидим болгаш дээштиг саналдарны Францияның Коммунистиг партиязы киирген деп, ол демдеглээн. Национализация дугайында амгы хөөйлу төлевилели чогумчалыг болгаш ону деткип турар бис. Ынчаарга национализастаар будүрүлгелерге хамаарыштыр эгидилгелериң хемчээли эмин эртпир хөй кылдыр хөөйлу төлевилелинде кииргенинге эдилгени Францияның Компартиязы саналдап турар деп, Ж. Госна чугаалаан.

АФРИКАНЫҢ КОЛ СОРУЛГАЗЫ

КОТОНУ. (СЭТА). Колониалдыг кинчиниң адаапда Африканың ам-даа хилинчектенип турар улустарын будүүбиле хостаары — хамаарышпас Африканың, депшилгелиг бүгү кижи төрелгетеннің бирги ээлчегде эң чугула сорулгазы болуп турар деп, Бенин Улус Республиканың президентизин М. Кереку «Эко» солунга берген интервьюзунга медеглээн.

Африка дипке колониалдыг ёзу-чурумнарны катап тургузарының айылы ам-даа бар дээрэйи «фронт чоогунда күрүнелерге» бирги ээлчегде Анголага удур Мурнуу-Африка Республиканың расисчи шериглериниң дайынзырак болгаш эжелекчи хеделиишкиннериниң күштелгени херечилеп турар-дыр деп, Бенин күрүнеиниң баштыңы айыткан. Мурнуу-Африка Республикада расисчи эрге-чагырга империализмниң Африкада дайгыжыы болуп турар, ынчаргаш расистер империалистиг күрүнелерниң бүгү талазыг деткимчезин ап келген болгаш ап-даа турар. Мурнуу-Африка Республиканың расисчи ёзу-чурумунга удур албан күүседир хемчеглерин Зимбабве деткип келген болгаш моон соңгаар-даа деткирип республиканың чазаанның баштыңы медеглээн.

Мурнуу-Африка Республиканың расисчи ёзу-чурумунга удур албан күүседир хемчеглерин Зимбабве деткип келген болгаш моон соңгаар-даа деткирип республиканың чазаанның баштыңы медеглээн.

Мурнуу Атлантиканың шериг эвилелин тургузар дээш Американың Каттышкай Штаттарының планын Бразилияның даштыкы херектер министри Р. Сарайва буруу шапкан. Мурнуу Атлантиканың кайы-даа талазынга идегежир чорукту быжыглаарынче чүткүүр ужурлуг бис деп, «Фольға ди Сан-паулу» солунга берген интервьюзунга ол медеглээн. Бразилияның даштыкы политиказын ооң национал эрге-ажыктары болгаш делегейниң амгы боттуг байдалы тодаргайлап турар деп, министр демдеглээн.

ЭП-СЕТКИЛ КАТТЫШТЫРЫЛГАЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Африканың Мурнуу чүгүнүң расизмге удур боттарының хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш демисежип турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазының масеалыг митингиин Нью-Йоркка болган. Мурнуу-Африка Республиканың апартеидиниң араатанзыг ёзу-чуруму-биле бүгүле харылзааларын үзерин Р. Рейганның администрациязындан негээр дээш Нью-Йорктуң Гарлем районунга америк хөй-ниитизиниң ийи муң ажыг төлөөлекчилери чыылган.

Африканың Мурнуу чүгүнүң улустарының демиселинбиле эп-сеткил кампаниязынга идепкейлиг киржиринче америк хөй-ниитизин митингиниң киржикчилери кыйыргаан.

ЭКИ ЧАҢЧЫЛДЫ САГЫВЫШААН

Сеткилди өйүп чоруур бир бодалымны номчукчулар-биле үлежир дээн мен.

Чыргалдыг өртемчейге чурттап чораан кижи мөчүй бергенде, ону хөөржүдериниң ёзулалын Хову-Аксы ажылчын суурнуң чижээ-биле көрген, билгенимни бижикседим. Орус болгаш өске-даа нацияларның бо талазы-биле чаңчылы тыва чондан ылгалдыг. Чижеглээрге, кижи чок болган өг-бүлеге чоок кижилер кажыыдалын илередип, сагыш човап баар, дузалажыр. Мөчээн кижиниң чыткан бажыңы арыгсилиг, аңаа таакпылавас, арага ишпес, хөй аъш-чемдээ белеткеп, шүүдеп турбас. Ажыг-шүжүг берге-даа болза, ажыл шагын олар үспес, боттарын туттунуп билир. Хөөрге арага кутпас. Оруукшудулгадан келгеш, чок болган кижиниң дугайын сактып чугаалажып, аъштанып, чеменгеш, шимээп чок тарап чаңгылай бээр. Мөчээн кижиниң сеөлгү орукче үдээниниң ёзулалы колдуунда оон-биле доостур.

А бистиң чамдык тыва кижилер кижи чок болган черге таныыр, танывас-даа болза бар чыдар. Бажыңны долдур таакпылап каан, шала кыры боктуг болгулаар. Араганы-даа, аъш-чемни-даа кудуп, келген кижилерин шайладып турар. Келген улус чүү-даа мурнай арагазын кудар. Качыгдаанарга ачы-дуза чедирип, дузалажып турарлары эвээш. Чамдык эш-өөр ажылын шуут уттуптар. «Очаланга таваржы бергенде ажыл-даа канчаар!» дижир. Боттарын туттунуп бидбес. Эзеңгизин дыңзыды пактагылапкаш, чаңы өскерлип, ол-бо багай сөс эдер. Ук шаанда тыва улус хөөрге арага кутпас чораан. Ам кудар, аъш-чемни-даа чажып, чеменнир апарган.

Чамдыкта «кызыл дустаан» кижини ажаар ёзулал удаштыр массалыг аралаашкынче шилчий бээр таварылгалар тургудаар. Элдептиг 7, 49 хонуктар эгелээрге база-ла пактааш кириптер. Маңаа база-ла акша-көпеек, аъш-чем, шак-ле хөй чагырдаттынар болгай.

Бистиң Хову-Аксы ажылчын суурга өйүп эрткен таварылгалар мүн-не болбайына турар. Бир эвес айыылхалап бооп хорамчага таварышкан болза, дузаламчы кылдыр акша-көпеекти чыып турар. А цехтер начальниктери, даргалар хөөржүдүлге ёзулалынга боттары барып киржип, чыылган чонуун корум-чурумун хайгаарал турар.

Түңнелинде чүл дээрге, мөчээн кижиниң орнукшударынын ёзулалын кылырда ёзу-чаңчылдардан эки чүүлдерни шилип, амгы үениң негелдезинге дүүштүр чорудары чогумчалыг деп бодаар мен.

О. КОРОДА.
Таңды район.

ДОПЧУ МЕДЭЭЛЕР

АДЕН. Йемен социалистиг партияның ТК-зының Политбюро кежигүнү, секретары Абу Бекр Баазиб Афганистанның Улусчу-демократтыг партиязының (АУДП) ИУДР-де аян-чорук кылып турар делегациязын хүлээп алган. АУДП ТК-ның секретары, политбюро кежигүнүнге кандидат Махмуд Барьяльже баштаткан ол делегация-биле беседа үезинде, ол девискээрде байдалды, ийи партияның кады ажылдажылганының айтырыгларын көрген.

Ужуражышкынның түңнелиниде Абу Бекр Баазиб ол аян-чорук ийи партия аразынга харылзааларны быжыглаарының херээнге идиглиг болурунга бүзүрелин илереткен.

СОЛСБЕРИ. Зимбабвениң чазаа 25 миллион доллар түңнүг күрүне чээлизин үндүрер, оон киргеп акша-хөрөңгиниң социал-экономиктиг хөгжүлдениң программазын боттандырарынга ажыглаар ужуруг.

(СЭТА).

Р. МУГАБЕНИҢ МЕДЕГЛЕЛИ

СОЛСБЕРИ. (СЭТА). Дем каттыштырылга чурттарының Мельбурнге болган конференциязындан Зимбабвениң премьер-министри Р. Мугабе аэп келген соонда парлалга конференциязынга медеглел кылган болгаш Намибияның айтырыгының дүрген шиитпирлеттинеринге идегелди илергейлээн. Намибияның айтырыгын чөптүү-биле шиитпирлээринге хамаарыштыр ККОнуң Айыыл чок чорук Чөвүделиниң № 435 резолюциязы күүсеттинген турар ужуруг деп, ол демдеглээн.

Мурнуу-Африка Республиканың расисчи ёзу-чурумунга удур албан күүседир хемчеглерин Зимбабве деткип келген болгаш моон соңгаар-даа деткирип республиканың чазаанның баштыңы медеглээн.

АМЕРИК ПОЛИТИКАГА УДУР

БРАЗИЛИА. Мурнуу Атлантиканың шериг эвилелин тургузар дээш Американың Каттышкай Штаттарының планын Бразилияның даштыкы херектер министри Р. Сарайва буруу шапкан. Мурнуу Атлантиканың кайы-даа талазынга идегежир чорукту быжыглаарынче чүткүүр ужуруг бис деп, «Фольға ди Сан-паулу» солунга берген интервьюзунга ол медеглээн. Бразилияның даштыкы политиказын ооң национал эрге-ажыктары болгаш делегейниң амгы боттуг байдалы тодаргайлап турар деп, министр демдеглээн.

ЭЗИМ ЧЕРДЕ

Улуг-хүнде суур чоогу эзимдиве
Уругларым эдертипкеш, селгүүстээр мен.
Бөнпек баштыг суук чаш шеттер—салгаичылар
Мөгейген дег саглаңайнчып уткуп аарлар.

Эзим черге шала күскээр черле ындыг:
Элик, хүлбүс огуржуру кедерей бээр.
Сырынналган өткүт үннүг эрес-чоргаар
Сыннар безин чөөкшулап чедип кээрлер.

Аңнар болгаш янзы-бүрү куштар үнүн
Адашкылар таалап дыңнап чоргулаар бис.
Чечек чимис, үнүш-бойдус чаагай чыды
Сетиил-хөннүң ала-чайгаар сергедип кээр.

Шала кежээ хөлчөк хөглүг чанып иээр бис,
Сетиил шөлээн удуй берген уругларым
Четчип бышкан честек-кат дег хүрең-кызыл
Чаактарын чаптап көрүп тургулаар мен.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Аркадий РАЙКИН: «Сатира — мээң аксым-кежии»

Каткы кижиниң назынын уэадыр дижип улустуң чугаалажыры шын болза, бис Аркадий Райкинниң мурунга улуг өрелиг артар бис. Улустуң ынак бо артизиниң концерттеринге келген көрүкчүлериниң каткызы залды кеэээде долар. Сцена дээрге, ооң демиселиниң шөлү-дүр. Сатираның сураглыг мастери бодунуң чеден харлаар юбилейин ам-даа сцена кырында уткувушаан.

Бо үеге чедир хөй-ле төөгүлүг чүүлдер ооң амыдыралынга болгулаан. Райкинниң тургусканы аң ынак театры — Ленинградтың хензиг көргүзүглер театры база бо хүнперде 28 харлап турар. Бүгү делегейде ону «Райкинниң театры» дижип турар. Ооң коллективиниң «сатиралыг чогаалдарының» чыындызында үжен ажыг шиилер бар, бо үеде ол «Дээрги, театр» деп публицистикалыг шинии көрүкчүлерге бараалгадып эгелээн. Ол шинии көөр билет тып алыры, мурнунда дег, дыка берге. ССРЭ-ниң улустуң артизи Аркадий Райкин бөгүн бисти театрга эвес, бажыңынга хүлээп алды.

Көрүкчүлерге ол хире хүлүмзүрүгүнү сөңнеп турар кижи боду эгенгензиг, эпчоксунганзыг кылдыр хүлүмзүрүгүр кайгамчык. Киров проспектизинче көрүнген соңгалыг бичежек кабинединге ооң чымчак свитер кеткен олурарын бирде көөрге, Райкин бо деп бүзүренчиг эвес-даа ышкаш сагындырар. Африканнарның арын чажырар масказы, театрның ойнаакчылары, делегейниң аңгы-аңгы дылдарында парлаттынган номнар бо өрээлде эдмежок. Режиссёр Георгий Товстоноговтуң холунуң үжүүн салып тургаш бележе берген портреди. Стол кырында — Гогольдуң креслода олурар бичии статуэтказы.

— Театр дээрге, делегейге хөй-хөй эки сөстерни чугаалаар кафедра-дыр дээн Гогольдуң бодалынга дыка таарыжыр мен — деп, Райкин ооржум үв-биле чугаалады. Ооң үнүнде аныяк аян читпээни илдең.— Четпестерни сатирик кижиниң кочулаары—ооң кол сорулгазы эвес-тир. Четпестерниң уржуундан когарап чоруур кижилерни кээргеп, оларга эки чүүлдерни сатириктер база күзеп турар. Сатира дээрге, эки сеткилдиг, олут орбас кижилерниң уран чүүлү-дүр.

Хензиг көргүзүглер театрының чогаадыкчы оруу ол сөстерни бадыткаар.

Ленинградтың сцена уран чүүл институдунуң доозукчузу Аркадий Райкинниң артист оруу Всеволод Мейерхольдтуң бөлүүнге чалалгадан эгелээн. Ол ыпаар барбаан, бодунга онзагай орук дилеп чораан, эстрада артистериниң бирги Бүгү-эвилел конкурузунга ооң чедип алганы кайгамчык тинлелгези чогаадыкчы оруктуң эге базымы болган. Оон бээр дыка хөй чылдар эрткевде, кажан Райкинге Ленинчи шаңналды тыпсып турда, мурнундагы конкурстуң жюри кежигүнү турган Леонид Утесов «Ындыг шаңналдыг болуруңну 1939 чылда-ла билген мен» деп телеграммазынга бижээн. А аныяктарның сөөлгү Бүгү-эвилел көрүлдезинге Аркадий Исаакович боду жюри даргазы турган. Уран чүүл талазы-биле бодунуң аныяк өңүктери дээш ол дыка-ла сагыш аарыш орган.

— Уран мергежил хөй-хөй чылдар эрткенде мөөнеттинер, ынчалза-даа кижи бодун доктаамал өөренүкчи кылдыр санап чорза эки—деп, артист сүмелеп орду.— Өөренип өөренир херек, ооң аңгыда үргүлчү бодуп шүгдүүп чоруур болза улам эки. Эстрада сценазынче үнүп келгеш, чаңгыс ол-ла аялганы ойнап, өскелер шупту дилеп, сураның чоруур, а мен бодумнуң аялгам тып алган мен дээр скрипкажы дег апаарындан үргүлчү коргар мен...

Райкинниң ажылдаар столунуң кырында ооң келир үеде үнер номунуң хол-биле бижидилгези чыдыр. Ооң жанрын тодарадыры берге, амгы үениң уран түүлүнүң, ооң бир ышт цеги—сатира дугайында ында бодалдар бары чадавас. Ол дээрге, авторлуг башкыларының болгаш кады ажылдап турар өөрүнүң дугайында ном дээрэи билдингир. Анаа кол черни — ооң аян-чоруктары ээлээр. Ол театр бистиң чуртувустуң дөгерезин эргий кеээн, боттарының шиилерин даштыкыга, Европаның он-он дылдарынга ойнаан болгай. Ленинградта ол бөлүктүң чогаадыкчы оруунуң дугайында ном Италияда парлаттынган. оон күүселделерин бижээн пластинкалар Венгрияда болгаш АКШ-та үнгүлээн. Венгр найысылалдың чурттакчылары совет артиске улуг хүндүткелди көргускеннер—олар ону Будапештиниң хүндүлүг хамаатызы деп адааннар.

— Кайы-даа дылга ойнап турувуста көрүкчүлер залының бисти үнелээри — биске улуг шаңнал болур—деп, Райкин чугаалап орар.— Бистиң шоодуп турар четпестеривис колдуунда интернационалчы дээрэин даштыкыга чоруп тургаш эскердивис. Чижээ, бюрократ кижи делегейнин кайы-даа түгүнде бар болгай. «Хулиган» деп сөстүң тывылган чери—Англия. Кижи төрелгетен каттырып тургаш, бодунуң четпестери-биле чарлыр дээн үлегер чугаа сатириктерге аң чоок.

«Мун арынныг кижи» деп Аркадий Райкинниң дугайында баштактанып. Шынап-ла ол сценага үжен ажыг янзы-бүрү овур-хевирлерни тургузуп турар. Ол кайгамчык хевирлерде Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында политиктиг сатирадан эгелээш ынакшыл дугайында лирикага чедир бар. Бодунуң чаа шинзинге каткының маадырлыг дайынчызы арны-бажын будувайн көрүкчүлер мурнунга үнүп келир. Ооң сөстери частырыг чок, өөзэн өттүр-ле дээр.

Бо юбилейлиг шак чоокшулап орар үеде, Ленинградта ол театрга чаа артисти хүлээп алган. Кажан ол сценага үнүп келирге залга адыш часкаашкыны чаңгыланы бээр. Артист салгалдың эң аныяа—Константин Райкинни көрүкчүлер мичаар уткуп алыр. Ооң Москванның «Современникке» тергини эки ойнап турганын олар билирлер.

— Бүдүүлгеге чаңгыс өгбүле улустуң ажылынга элээп негелделиг кижи мен, ам бодум ындыг үүлеге таварышканым ол. ынчалза-даа хомудалым чок—деп, Аркадий Исаакович хүлүмзүрүүр.— Мээң оглум сатираны уламчылаар онза үлүгге онаашкан. Ол дээрге, келир юбилейге уткуштүр мөөэ тергинэ эки белек болур.

О. СЕРДОБОЛЬСКИЙ,
СЭТА-ның корр.
Ленинград.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05. — Буратино делгелгези. 9.35 — «Кара үш булун». Хөй сериалыг уран-чечен телефильм. 3-кү серия. 10.40 — «Ада-иелер, силерге». 11.10 — «Челээш». Улусчу чогаадылгавың телепрограммаларының IV делегей фестивалы: «Далайдан По хемге чедир». (Швейцария). 11.40 — «Спортлотонун» 42-ги тиражы. 11.50 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Э. Гилельс ойпаар. Программада Р. Шуманның болгаш И. Брамстың чогаалдары. 14.00 — Бөгүн делегейде. 14.15 — «Алька болгаш кырган капитан». Уругларга уран-чечен кыска телефильм. 14.40 — «Экран оңүктерни чыып тур». Минск (БССР)—Лион (Франция). 15.40 — «Дириг амытаннар амыдыралы». Дамчыдылганы Н. Н. Дроздов чорудар. 16.40— Мультфильмнер программазы: «Маруся Богуславска», «Илья Муромец». 17.00 — Политиктиг хайгаракчы Л. А. Вознесенскийниң беседазы. 17.30 — Музыкалыг телефильмниң баштайгы көргүүү: «Фридерик Шопен». 18.30 —18.45 — Чапсар. 18.45—«Терроризм — империализмниң чепсээ». Дамчыдылганы политиктиг хайгааракчы В. Михеев чорудар. 19.45 — «Уран чүүл мастерлери». Софико Чиаурели. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35—23.15 — «Кызыл чечек». Аныяктар ырызының Сочиге болган чурттаг аразының фестивалының концерти. Төнгенде — телемедээлер.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Улустуң ус-тывыжының дугайында документалдыг телефильмнер программазы: «Алдын дес», «Уңгукул угулаларының аялгалары». 15.00 — «Цирк ареназында». 16.00 — А. П. Чехов—«Аъргарыг ээзи». Күрүненин Евг. Вахтангов аттыг үлегерлиг театрының фильм-шиизи. 18.30 — Горький аттыг Төп культура болгаш дыштанылга парыгынга аныяктар кежээзи. Милициянның аныяк ажылдакчылары-биле ужуражылга. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!». «Кундустар өңүктери». Мультфильм. 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-тайылбырлыг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.40 — «Хераажеңнерни камнаңар». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия.

Аграар

Республикага бүргеп, аязып, турар агаар болур. Чамдык черлерге хар холушкактыг кезек чаастаар. Мурнуу барыын угланыышкынның хаттың дүргени секундада 5-10 метрден 9-14 метр чедир күштелир. Агаарның температуразы 5-10 градус чылыр, чамдык районнарга 1 градус сооктан 4 градус чылыг болур.

Кызылга хүндүү онза өскерлиишкин болбас, мурнуу барыын угланыышкынның хаттың күжү секундада 5-10 метр, агаарның температуразы 5-7 градус чылыг болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 17-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Сөөлгү удаа дезиишкин» 9.30, 11.30, 13.30, 15.30, 17.30 (узаткан), 20.00 (узаткан) шактарда.

«ПИОНЕР»: «Аза-четкерге какпа салбаңар» 9.30, 12.40, 16.00, 18.00 (узаткан), 20.30 (узаткан) шактарда. «Пикнилернин читкен алдыны» 11.00, 14.00 шактарда.

«ВОСТОК»: «Барабаншиктиң салым-чолу» 10.00, «Өжээн негекчизи» 11.30, 14.20, 17.10, 20.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Оныза чугула даалга» (2 сериялыг) 11.00. «Ынакшыл дугайында үш удаа» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

АДЫГ-БИЛЕ ЧОЛУКШААН

Рассказ

Ооң бээр бежен ажыг чылдар эрткен. Ынчан тайга чурттуг кижилер колдуундала чүгле аң-мең-биле амыдыран-чурттаан чораан. Кол Даргыйның амыдыралы базала аң-мең-биле холбашкан. Ынчангаш бүгү-ле ынаның азыракчызы тайга-тандыда, аң-меңде. Дан адар, хүн үнер, эктинге боозун чүктээш, тандызынга чалбараш, олча-тывын хайып, базып чоруптар.

Оглу Лопсаң эр шаа чедир өзүп чедишпээн турда, Кол Даргый чаңгыс боду-ла алдай-тандызындан алды-киш, аңмең сүрүп чоруп турган. А Лопсаны бөө үүптар шору оолак апарганда, ашактың өөрүшкү-маңнайлыы киткээп. Улуска бо-ла хөөрээп орар:

— «Кижи өзер, кидис шөйлүр» дижир чүве. Ол шын, харын. Оглум Лопсаң бөө үүптар шору апарды. Ам харын ажы-төл деп чүвениң ажыын көөр ыйнаан моны. Чаңгыс кижиге тайга-тандыга чөчүүру тон берге. Бичии-даа болза, оглумну эдертип аарымга дузалыы шымбай-дыр. Одагга олуртуп каарга, от салып, шай хайындырып каар ышкажыл.

Даргый ашак баштай оглунга кодан сегиртирип эгелээп. Үзүк арыгларже, чырааларже киириптерге, ооду хораан коданнарны дескештирбес, бо-ла хөкпейтир үндүр сывырып кээр болган. Ооң соонда кезек аргалардан элик, хүлбүс сүрдүрер апаргаш. Ам аңазындан чыда калбастаан. Даргый Лопсаңны ынчаар-ла аң-меңге сундулуг, арга-эзимге аспас, калыр-бертке торулбас, белен могап-турбас кылдыр чаңчыктырып келгеп.

Кезек кижи үе-шагның арткынын эскербээн ышкаш болган. Лопсаны бөө чүктээш, боду часкаан арга кирип, ада-иезинин хонуун үспес, коданны, күшкүлдү бө адыш эккээр апарган.

Ашак бир-ле катап оглун эдерткеш, өлчейлиг Өдүгенинче шала күскээр аңнап, дыннеп чоруп каан. Ай чыгыы аңнаң келген. Адашкыларга аңның аайлашканы-даа аажок. Чүгле дииң эвес, харын алдыдан бээр аткылап алган.

Даргый оглунга чугаалаптыр.

— Алдай-тандының кежиин четтирдивис. Оон артык кандыг боор, олча овайды. Мен даарта одаг аайлап хүнээйн. Сен кашпагай кижи Човүрээдиг хемни өрү түгүргеш, Чойганыгдан бээр олча сураан кел. Мындаа мээң чугаалап органым оолдуг ыйгының изин база кезип көр. Оларын ам ижээнде кирген эвеспе. Бир эвес чаа ис бар болза, туда истевейн, долганып чораан, дөгээлеп көөр. Дөгээлээринге ис үнмээн, муңгаш болза, ол черни эки демдектей көрүп каг. Кыжын иээп аалдаар бис.

Мурнунда адыг дөгээлеп чорбаан болгаш. Лопсаң айтырган:

— Изиниден туда истей берзимээ кандыгыл? Кире берген үнгүрүн көрүп-ле каай мен.

— Чо-ок, ынчап болбас! — деп, ашак удурланган. — Амдаа чылыг-дыр, адыг удуур чай болбаан. Ынчангаш, изиниден истеп кээринге, сеңи билип каан, ижээниниден үне халып чоруй баар, хоржок.

Оглу эртен сыгыр дан бажында-ла сый-тударын чүктээш, аннап чорупкан. Ачазының айтып берген черинге хүн хөөрей бергенде четкен. Ында агбайларның изи эдерик — эрги-даа, чаа-даа истер бар болган. Баштай бир улуг эзимниң кыдыын долганыдыр кылаштап, дөгээлээн. Адыгларның ынаар кирген изи бар, оон үнген изи чок мындыг. Олар ол эзимде доктаап турупкан хире. Ам арай чоокшуладыр долганып. ис кескен. Үш адыгның чаа изи ыыргайже кирген болган. Топтап көрген: бир улуг ис, ийи бичии ис бар. Оозун бодаарга, ийи оолдуг ыйгы адыг. Истер бастынгандан бээр ийи-үш хонган болгу дег. Кырында быскап хар чаап каан. «Бурунгу хүн бораанныг турда, адыглар маңаа чораан-дыр» деп, Лопсаң будүү иштинде боданган. Адыгларның кирген ыыргай хараганыың кыдыы-биле чораан, аңнарны ам-на аал коданы хире черде муңгаштап каан. Эндеттинмес болзун дээш, бодунуң чоруткан изинде ыыштарның чөвүрээзин чопуп турган демдектээн.

Одаанга келгеш, адазынга чугаалаарга, ашак амырап хөөрээн:

— Алдай-тандының аңы-биле акташкан чүве дег, амыр кижи-ле-дир сен, дораан адыгларны дөгээлеп каар. Таңды хайырлаар-дыр. Хар кылыннап, соок дыңзый бергенде аалдап келгеш, дааладып алыр бис. Оларны ам хөделдирип болбас. Ылап-ла ында ижээгеннер-дир. Ам чанып чоруптаалы.

...Тос-тостуң соогу чыккыгайның турар апарганда, Кол Даргый оглунга чугаалаан:

— Агбайларывысты аалдаар үе келди. Чоруур апаар-дыр бис. Аът-хөлдү, тыртыг-кошту белеткээр.

— Кап кижи, кымнар чоруур бис? — деп, Лопсаң айтырган.

— Хөй кижи хөлзеткеш канчаар — деп, ашак харыылаан. — Кижи бүрүзүнге бирээ онаажыр кылдыр, ам бир кылаштаар үжүр бар бе? Шана чазаарга үрү кончуг.

— Шана чазап канчаар— деп, Чылбай аңаа каттышкан. — Аъттар-биле дүжүр мунуп чораш, чедер-ле. Оон Лопсаңның демдектээн черинден эгелеп дилээр. Хар улуг-даа болза, ижээн мөртүү илден ыйнаан, тыпты бээр он.

Чоокшулап алгаш, одагланып хонганнар. Күзүн дөгээлеп каан аал коданы хире черинң кыдыы бө. Лопсаңның чопуп каан ыяжын улавылап көрүп алгаш, балдыгын, багшүүн, боо-моңгузуп чүктээш, улуг харга чыттыр бастырып алган мыйгак-хараганныг ыыргай эзимче ожук харны то чүткүвүшаан, үжээлээ шешпүртүп кирипкеннер. Дөгээлээн ыыргайны дөрт катап эрткеш-ле, эрлерниң чилчии үзүлген, дер-бүүү ана шаалаар чүве. Ол араазында кышкы кыска хүн шагда-ла ашкан. База катап одаанга машыртып келгеннер. Катап хонар апарган.

Даргый ашак арай-ла хоомайзынган аяннг чугаалаан:

— Алдырбайн баары ол агбайлар боор бе, оолдар? Бо кылын харга мортук кайын билдирер.

К. АРАКЧАА.
(Уланчылыг).

Бүрүзү чок ыяш көргеш,
Бүргег дээр дег апарбас бис.
Шагның шак ол эргилдези
Чайгаар кээрин билир-даа бис.
Шаарааарып оңа берген
Шарлаң, терек, хадың, дыт-даа
Часкы өйде чулук тыртып,
Чаа өңгүр хевин кедер.

ОРУККА

Амыдыралым иштинде хөйле черлерге чоруп, хөй-ле кижилерни көрүп келдим. Чербиле чер, кижи-биле кижи дөмей эвес-ле болгай.

Бир-ле катап дыштанылга үезинде ырак черже чорупкан мен. Чоруур чоруурда артында-ла хөй чоннуң араазынга, көк-сарала автобустуң иштинге болдур мен ийин.

Эртенгиниң чеди шакта үнер турган. А мен дээрге, ырак чер чоруур деп баргаымда, ол дүне уйгум безин келбес, ана хүтбай кижи боор мен, адар даңны атсы аңдарлып-дүңдерлин чыда хонар: эрттир үдүй бээрийне дээш аан. Алды шак үженде-ле халып чедип келдим. Кижи-ле хөй. Үжен минута үш шак шинчилиг үр эрте берген, а автобус сураг-ла сураг. Кижилер янда-мында хымпренип, шугуллап, холдарында шактарынче көрүп, удур-дедир айтыржып, хынажып, чамдыктары дежурный диспетчерже-даа маңнажыр...

Албан-херектиң уржуулан чүве ийикпе, бир дарга кижи келген соонда, хоорайга улус даажыглап чоруп турган автобусту дүжүргеш, бистиң эргевисче шилчидипкен: катыкиткивис-даа, өөрүшкү-маннайывыс-даа хөлчөк. Таптыг-ла тос шакта алыс чедер черивисче аъттаныпкан бис.

Элээн үр чоруп келгенивисте, кижилериниң аажы-чаңы, ады-чолу чоорту тодаран, аллоттары таныжып, араазында чугаалажып эгеледи. Мээң олудум дужунга ийи аныяк уруг олурган чүве. Олар араазынан суг өтпес чүве дег, хөөрежип, катыржып, ырлажы-даа каап чорлар. Чамдыкта олардан арагазыг чыт-даа кээр, артында-да кижиниң кускузу келир дивес сиилер бе. Оларның артында олутта бир кырган кадай шыжыккан чүве дег, ыңай-бээр көрүп, боларны оожукторуптар кижилер чок чүве бе дээнзиг, холу-биле айтыр-даа. А ооң кожазында ашак дүште-даа чок хаарыктап удаан, бажы соганайның олур. Ол дугаар олутта аныяк оол бир-ле ханы бодалче шымның кире берген, соңга өттүр ырак делгемверже көрүп олур. А ээ артында олутта кижилер бот-боттарының эгиннерин сыртанчып алган, элең-халаң удуп орлар. Оларның дужунда олутта ийи аныяк кыс эриннерин кызыды будуп каапкан, карактарының кирбиктерин чингеледир чүлээш, кара меге-биле будуп алган, арын-шырайы, чаа божаан кижинии дег, бир-ле ак тос кыпны берген, азаарган-ческиннишкин чокка таакпылап каап орлар. Соңгаже талазында олуттаазы таакпыны аксын долдур соруп алган, мурнунда ном номчуп олурган топтуг-томаанныг оолче бүдүү үргүптерге, оозу кылчаш кыдыр көргеш, бирле чүве чугаалаарга, ам-на харын арны кызып, ылымчылым бардыы.

Чүзу канчап барган чүве ийик, автобус черинң черинге, ховунуң ховузунга доктаай берген: ажыттынган эжиктерже кижилер үнүп, чамдыктары удувушаан, хөөрешпишаан орлар. А мурнунда ийи оолдуң бирээзи ынаар үженген соонда, бир шил арага уштуп эккелгеш, оозун ажыткаш, уругларже сунду: олары хала чокка пактаптылар. Бираазы артында-ла: «Дыка-ла суксап чордум, ажым, Валя»—дээш, «Карак басты. А оолдар: «Олла болгай, кыстар, эрес чүвелерни ынай»—дишкеш, шилин кургады пактапкаш, соңга караандан үндүр октапты.

Автобус чоруптары билек, ийи уругну ийи оол боттарының чанынче ийи тарай олуртуп алдылар.

Мээң чанымга олурган аныяк уруг оларны бүдүү көрүп, дыка-ла эпчоксунуп чор... Дөрт кижи дөртен кижи шинчилиг болу бээрге, кожам уруг олура: «Бодунарны болгаш ескелерни хүндүлеп, ооржургап көрүнер» дээрге, бирээзи олура:

Эзирикте, халангайда
Шуугаазын болбайн
канчаар.
Эзирактиг шокар тайга
Шуургаанап турбайн
канчаар—

деп ырлаптарга, эжи оол болгаш уруглар каттыржы берднлер...

Бо бүгүнү дыңнаан, чамдык кижилер каттыржыр-даа, бир чамдыктары шыжыгар-даа, артканнары ыт-шимээн чок олургулаар-даа, а өскелери шуугап-даа үнер болду.

Бо удаазында кижилерниң уругларга хамаарылгазы база-ла аңгы-аңгы болду: деткиир-даа кижилер бар, удурланыр-даа кижилер бар.

Шынап-ла кижи кижи боордан башка, ооң иштики сеткил-сагыжы аңгы-аңгы болгаш бодун долгандыр туруп турар чүвеге ооң хамаарылгазы база-ла аңгы деп чүве ол-дур ийин деп бодап олурдум.

Хоорай, суурлар эртип, чамдык улустар дүжүп каап, чаа кижилер немежип каап-ла чор. Ынчалза-даа демги дөрт кижим: мен болгаш мээң кожам уруг, ажының-шыжының чораан кырган кадай болгаш хаарыктаар ашак суглар артышаан бис. Чедеп чер ам-даа ырак. Ам-на шагзырап туруп, дааш-шимээнден ужу-бажым аарып, дөрт аныяктың арагазыг чыдындан кускум-даа келип чоруур апарган дивес силер бе. Олар ам база бир шилди уштуп эккелдилер. Ынчан шынап-ла туттунуп шыдавайн барган мен. Бир-ле билип келиримге, ол оолдарның чанында чеде берген тур мен. Олар менче ине чипкен ыт ышкаш карактарын чидиди, кызыдыр көрүп алган «Адыргактың аксы дыртык, билиргектиң билии кызыы дижир чоор, аңаа-ла ак оруун оруктап, аржаан суун ижип чор сен, оон башка, тутса мөге, тураа узун болдур бис ийин, аал-чурттуңну бодап алгаш, ынчан семевеске семеп, Сесегеже чудурук анныл тур сен»—деп мыидыглар. Ол араында чедер черге чеде хонуп кээп тур бис ийин. Автобусдаа доктаай берди, а улус-даа үнүп эгеледи.

Оон чолаачыга чугааладым:

— Шагдаа черинче.

Олурганнар:

— Шын-дыр — дижип, сагыжы ажыл дээн ышкаш, аразында чиик тыныл, арынарында өөрүшкү дола берди.

О. СУВАКПИТ.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы дооскан ортумак билиглиг ажылчыннардан болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашканнардан белеткел салбырынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Салбырга кирерин күзээн кижилер декабрь 1-ге чедир сөөлгү ажылдаан черинден бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болур ужурлуг.

Хүлээп алдынганнарны Кызыл филиалы даразында мергежилдерге белеткээр: 1) Автомобиль транспортун ажыглаары. 2) Үлетпүр болгаш хамааты тудуг.

Белеткел салбырының дыңнакчыларын 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар. Чугула хереглээннерни общежитиеге тургузар. Белеткел салбырын чедишкинниг доозуп, шылгалдаларны чедишкинниг туткан дыңнакчыларны киреринiң шылгалдазы чокка 1-ги курсче шилчидер.

Документилерни октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир дараазында адресче хүлээп ап турар: 667001, Кызыл хоорай. Рабочая кудумчузунда 4 дугаар бажың, белеткел салбыры.

Салбырга кирерни ноябрьның 25-26 хүннери. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринден халашканнар документилерни январь 25-ке чедир берип болур.

Директорнуң адыгга кирген билдиришкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документ (бодун) өөредип чоруткан бижик, характеристика, алды фото-чурук (3х4 см хемчээлдиг), № 286 эмчи шыызылгазы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

«Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелеп бызаңчыларны, штукатуржуларны, малярларны ажылче чалап тур.

Ол ышкаш тудуг мергежили чок кижилерни бригадаларга бызаңчының, штукатуржунуң, малярның өөреникчилери кылдыр хүлээп ап турар. Оларга айда 75 рубль стипендия төлээр.

Өг-буле чоктарга общежитие бээр.

ЭРГЕЛЕЛДИҢ АДРЕЗИ: Кызыл, Складская кудумчузунуң 1 «а» дугаарлыг бажың.

АЖААЛГА КАССАЛАРЫНГА ОЙНААШКЫННЫГ САЛЫЫШКЫННАР

1981 чылдың октябрь 1-де Краснодар хоорайга болган ойнаашкынныг тиражының шүүштүрүлге

ТАБЛИЦАЗЫ

РСФСР-ниң бүгү ажаалга кассаларында ойнаашкынныг салыышкыннар талазы-биле счёттарның дараазында номерлеринге ойнап алыышкыннар таварышкан:

Счёттар №№	Салыгның ортумак түңүнге онааштыр ойнап алыышкын хемчээли	Счёттар №№	Салыгның ортумак түңүнге онааштыр ойнап алыышкын хемчээли
А 39	Чээрби беш	А 522	Чээрби беш
А 63	Чээрби беш	А 576	Чээрби беш
А 106	Чээрби беш	А 607	Чээрби беш
А 158	Чүс	А 661	Чээрби беш
А 171	Чээрби беш	А 660	Ийи чүс
А 200	Бежен	А 759	Чээрби беш
А 270	Чээрби беш	А 798	Чээрби беш
А 316	Чээрби беш	А 818	Бежен
А 321	Чээрби беш	А 871	Чүс
А 385	Чээрби беш	А 884	Чээрби беш
А 408	Чээрби беш	А 922	Чээрби беш
А 449	Чээрби беш	А 990	Чээрби беш
А 540	Чээрби беш		

Счёттар саны 1000 ажыг ажаалга кассаларынга счёттарының дараазында бүгү муңнарының ол-ла номерлери баштайгы муңнуу ышкаш, ойнап алган, тодаргайлаарга, №№ А 1039, А 2039, А 3039 болгаш А 1063, А 2063, А 3063 дээш оон-даа ыңай муңнарны.

Тираж эрттирер комиссияның даргазы—улус депутаттарының Краснодар Советиниң күүскомунуң даргазының оралакчызы Г. В. ГРИДИНА.
Комиссияның харысалгалыг секретары О. В. ЯШИН.

Редакторнуң ораланчызы К. К. САТ.

Редакцияның адреси: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистеринин 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-23-54, кодээ ажыл-агый киллизинин 2-21-47, үлетпүр кылдызының 2-31-75, чагаа кылдызының 2-41-27 кылдызының 2-31-75, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн баргаңда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2170

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совуелелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херекселериниң талазы биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1)

ТС—00920

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 242 (11740) | 1981 чылдың октябрь 18, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

ССРЭ-ниң Дээди Соведин чыылдырар дугайында

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң ЧАРЛЫЫ

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң **доктаадыры болза:**

Совет Социалистиг Республикалар Эвилелиниң Дээди Совединиң онгу чыыжының алдыгы сессиязын 1981 чылдың ноябрь 17-де Москва хоорайга чыылдырар.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы
Л. БРЕЖНЕВ.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары
М. ГЕОРГАДЗЕ.

Москва, Кремль.
1981 чылдың октябрь 16.

СЭКП-НИҢ XXVI СЪЕЗДИЗИНИҢ ШИИТПИРЛЕРИН – АМЫДЫРАЛГА

Специалиске сөс

ЧЕМИШЧИДИЛГЕНИ ЧӨПТҮГ АЖЫГЛААР

Көдээ ажыл-агыйга капитал салыышкыннары чыл бүрүде көвүдеп, ооң материал-техниктиг баазазы быжыгып, химизация чүүлдерин аңаа чорудуп бээри өзүп турар. Материалдыг курлавырларны чөптүг ажыглаары, бирги ээлчеглерде оларны камналгалыг чарыгдаары болгаш салган рубль бүрүзүнден эң-не хөй эгидилгени алыры-биле үре-түңнелдиг чорукту бедидер сорулганы СЭКП-ниң XXVI съездизи көдээниң ажыл-ишчилериниң мурнунга салган.

Чемишчидилгелерни хереглээр чорук амгы үениң чер ажылын чорударының ниити системазының чарылбас кезээ болуп турар болгаш көдээ ажыл-агый культураларының дүжүттүүн дыка бедидериниң аргазын берип турар.

Көдээ ажыл-агыйга чемишчидилгелерни чорудуп бээри көвүдеп турар болганда, оларны чөптүг ажыглап турарын доктаамал контрольдаары өргежок чугула апарган. Химизацияның чүүлдерин өртемге үндезилеп ажыглаар, чемишчидилгелерни каяа, канчаар төгерииң тодаргай планнарын база төлевилел-смета документациязын кылып тургузар болза, ол комплекстиг айтырыгны чогууру-биле шиитпирлеп болур.

Төлевилел-смета документациязын кылып тургускаының ачызында ажыл-агыйлар тодаргай байдалдарга (кайы культурага, кандыг шөлге, канчаар төгерге) чемишчидилгелерни үре-түңнелдиг кылдыр ажыглаарын планнаарының, өргежок чугула апарганда ол байдалдарны өскертириниң болгаш адактың сөөлүнде эң-не улуг экономиктиг ажыкты алырының болдунар аргазын ап турар.

Органиктиг болгаш минералдыг чемишчидилгелерни ажыглаарының төлевилел-смета документациязын ажыл-агыйларның, агрохимтөптериниң тодаргай участоктарга күүседип турар ажылдарының чылда хемчээлин барымдаалап кылып тургузар. Сметаларны түс-түс ажылдар үезинге: часкы чаштырылга, күскү чаштырылга, көдээ ажыл-агый культураларын немей чемгерери, чемишчидилгелерни кол төгери деп аңгы-аңгы кылдыр кылып болур. Чижээ, республиканың районнарынга 2245 гектарны курлаттырып болбаазырадырыгга чемишчидилге төгериниң сметазын бо чылын кылып тургускан.

Чемишчидилгелер төгериниң төлевилел-смета документациязы дээрге аңаа-ла бир ёзу барымдаалаан чүве эвес, а дүжүттүг чорукту өстүрериңге, хоолулуг будумелдериниң немелде продукция-биле база ажыл-агыйының экономиказының хөгжүлдези-биле катап агитгинерин бедидериңге идиг-ни баар хемчеглериниң комплекизи-дир. Чемишчидилгелерни ажыл-агыйжы ёзу-биле ажыглап турар ажыл-агыйларга дүжүт чаагай, экономика турум, чер ажылын химжидери-биле холбашкан немелде хөреңгилериниң орулга бээри бедик болуп турар.

Чемишчидилгелерни хереглээриңге үнер чарыгдалдарны болгаш оон планнаттынган экономиктиг ажыын санап көөр чорук чемишчидилгелерни садып алырынга, сөөртүрүнге, чүдүрер-дүжүрер ажылдарга, чемишчидилге бүрүзүн хөрзүнге төгеринге үнер чарыгдалдарны ылаптыг тодарадыының аргазын берип турар. Чижээ, бистиң республикага чемишчидилгелериниң бүгү-ле хевирлериниң казылда чок деңзизиниң бир центнериңге 18 рубль 75 көпеек чарыгдап турар.

1981 чылда көдээ ажыл-агый культуралары тараан черге республикага ниитизи-биле 23 муң тонна хире минералдыг чемишчидилгени төккен. Ол чемишчидилгени садып алырының, сөөртүрүнүң база хөрзүнге төгериниң чарыгдалы 4,4 миллион рубль болган. Ооң иштинден 1,1 миллион рубль тараа культураларынга чемишчидилге хереглээриңге үнген.

1981 чылда республиканың дөрт ажыл-агыйынга көдээ ажыл-агый культураларынга органиктиг база минералдыг чемишчидилгелерни хереглээниңиң экономиктиг ажыктыын санап көрген. Чемишчидилге хереглээриңге үндурген чарыгдал 304,5 муң рубль болган. Ынчаарга чемишчидилгеден алган арыг орулга чижек-биле 648,7 муң рубль болган азы чарыгдатынган рубль бүрүзү-ле 2 рубль 13 көпеек хемчээлдиг арыг орулганы берген.

Таңды районнуң ажыл-агыйларынга немелде чарыгдалдарның берген орулгазы мындыг болган: Тока аттыг совхозка 1 рубль 59 көпеек, ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозка — 1 рубль 84 көпеек, «Революцияның чалбыжынга»—1 рубль 26 көпеек, а Кыа-Хем районда СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка—1 рубль 87 көпеек болган.

Картофель, ногаа болгаш мал чеми культурлар шөлдериңге төккен чемишчидилге, тараа культураларынга бодаарга, арбын арыг орулганы берип турар. Чижээ, картофель шөлүнге чемишчидилге хереглээриңге чарыгдаттынган чаңгыс рубль барык-ла 6 рубль, ногаларга —4 рубль, мал чеми культураларга—3 рубль, а тараа аймаанга—1 рубль 86 көпеек арыг орулга берген. Чемишчидилгелерни хереглээри кайы хире ажыктыы моон илдең ышкажыл.

Ынчангаш бир эвес ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери чемишчидилгелер садарынга, ону төгеринге үнген чарыгдалдарны доктаамал барымдаалап көрүп база янзы-бүрү көдээ ажыл-агый культураларынга ону төгерге олар кайы хире арыг орулга бээрин тодарадып турар болза, химизация чүүлдериниң ажыктыын бедидерин чедип ап болур.

Ол чорук бистиң республикага көдээ ажыл-агый будурулгезин улам ыңай кедурериңге идиг бээр, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга төлептиг салыышкын болур. Экономика камналгалыг болур чорукту чер ажылынга ыңдыг янзы чедип алыр апаар.

Т. СЛУШЕВА,
республиканың агрохимия лабораториязының агрохимиги.

КУРЛАВЫРЛАР АМ-ДАА БАР

Саваң болгаш бүрү — мал. чеминге чугула немелде. Ону чыып белеткээр ажыл ам республикада хайныышкыныг чоруп турар.

Бо берге чылын безин республиканың ажыл-агыйлары шөлдерде ажаттынган тараларының 15 муң тонна хире саваңын бөлүп ап болур аргалыг. Эрткен чылдан 12 муң тонна хире саваң арткан. Бо күзүн Омск областың ажыл-агыйларының шөлдеринден Тыванын механизаторлары 25,5 муң тонна саваңны тырып боолдан алган. Ынчангаш 136 муң тонна саваң планының орнунга чүтле 52 муң тонна белеткеттинген азы онаалданың 39 хуузу.

60,6 муң гектар кестирген болгаш бастырган тараа культураларының 33,2 муң гектарындан 7,5 муң тонна хире саваңны бөлүп сараяттаан. Таңды районнуң совхозтарында 2000 тонна ажыг, Кызылдыында — 1814, Каа-Хемнинде — 1881, Чөөн-Хемчиктинде — муң ажыг тонна саваңны ажаан алган. А саваңны арбыдадыр бөлүп алырының аргалары бар. Чижээ, «Шамбалыг», «Ленинчи орук», «Улуг Октябрь», СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Алдан-Маадыр», «Сүт-Хөл», «Тээли», «Мурнакчы», «Хөндергей», «Искра» болгаш өске-даа совхозтарда делгем шөлдерниң саваңы ам-даа бөлдүнмээн чыпшыдаан.

Чаңгыс центнер-даа саваң шөлге артып калбазын дээш, оңу бүрүнү-биле болгаш, совтүп алырын совхозтарның, көдээ ажыл-агый эргелелдериниң удуртукчулары болгаш специалистери организастаар ужурлуг. Шөлде бар сигең, саваңны шуптузун фермаларга, кыштагларга чедирер херек.

Механизаторлары Омск областа саваң белеткеп турар ажыл-агыйларның удуртукчулары оларның амыдырал хандырылгазын база күш-ажылын организастаарын экижидеринче улуг кичээнгейни салза чогууур. Бүгү-лө организастыг айтырыгларны чогууур үезинде шиитпирлээри-биле район бүрүзүнден удуртур кижи турары эргежок чугула. Ол ышкаш Минусинск, Абаза болгаш өске-даа станцияларга саваң экжеп турар вагонпарны саадал чок дүжүрерин организастаар. Ол чөрлерге дүжүргеп саваңны совхозтарже азы «Скотопром» трестиң ажыл-агыйларынче, «Сукпак», «Совет Тыва», «Тыва» совхозтарже доп-дораан чүдүрүп чорудар херек. Саваң белеткээрин улуг соок дүжер бетинде доозар дээш, Омск областан база совхозтарның боттарындан саваң белеткээрин күштедирер.

Ноғаа культураларының артыпчыларын чогууур үезинде ажаан, оларны силос кылдыр салыры база-ла чугула. Бодүүн чемнер белеткээрин көвүдедири-биле күскү-кышкы үеде хыыгыыш белеткээриниң онаалдазы бердинген. Ол ажылды 26 совхоз чорудар болгаш 10 муң тонна хыыгыышты белеткээр апаар. Ам техниканы белеткээр, механизаторларны четчелдээр, бригадаларның удуртукчуларын томуйлаар херек. Хыыгыыш белеткээри ноябрьда эгелээр.

Амгы үеде база бир чугула ажыл — дүшкен бүрүнү белүп алыры. Республикага 5 муң тонна бүрү белеткээр онаалдаан амдыызында 356 тонна чыгдынган азы чеди хире хуу күүсеттинген. Өвүр районда 14, Эрзинде — 17, Тес-Хемде — 44, Кызыл районда — 40 тонна бүрү чыгдынган. Арткан районнар бүрү чыылдазынче чаа кирип турар азы ам-даа эгелевээн. Бүрү чыырының болдунар аргазы чер болганда бар, бүрү ам колдуунда дүшкен. Совхозтарның болгаш бүрү чыыры-биле онаалда алган организацияларның, будурулгелерниң, школаларның удуртукчулары ону күүседири-биле далашпааже хоржок. Оваалдаар болза, чаъс, хар чаап, бүрү чыыры бергедей бээр.

БАЙЫРЛАЛГА ТУРАСКААТКАН

Продукцияның шынарын бедидер, чиг-эт баазазын быжыглаар, будурулгени улам ыңай хөгжүдер — аъш-чем үлетпүрүнүң будурулгелериниң ажыл-ишчилериниң бепчылда кол сорулгалары оң-дур. Ол сорулгаларны канчаар шиитпирлеп турарының дугайын, ажылды үлам ыңай сайырацгайжыдарының оруктарының дугайын байырлыг хуралдың киржикчилери чугаалап турган. Ол хурал бурунгу хүн Москвага болган.

Байырлыг хуралдың президиумунда — ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының бирги оралакчызы И. В. Архипов, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы В. Н. Макеев, СЭКП ТК-ниң килдис эргелекчизи Ф. П. Молчанов, дыка хөй министерстволарның болгаш ведомстволарның удуртукчулары, социалистиг чарыштың типлекчилери, найысылалдың хөй-ниитизиниң төлээлекчилери.

ССРЭ-ниң Эът болгаш сүт үлетпүрүнүң министри С. Ф. Антонов плеткел кылган.

(СЭТА).

Кызылдың сүт заводунуң коллективи он бирги беш чылдың бирги чылында алган социалистиг хүлээлгелерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырып турар. Ол коллективте Ф. К. Вишталь, коммунист М. М. Зимникова, үлуг мастер Л. С. Чеботаева болгаш бригадир Г. Д. Фадиенко болгаш өскелер-даа аныяктарга дузалажып, боттары хууда үлегер-чижээн көргүзүп, будурулгениң мурнакчылары болуп турарлар. Төлептиг ишчилер Аъш-чем ажылдакчыларының хүнүн чедиишкиннерлиг уткаанналар.

«Хожудап турарлар чөк ажылдаар» деп ростовчуларның эгелээшкинин заводтуң коллективи бүрүн детиксэн. Олар ам ол ёзугаар ажылдап турарлар. Ында коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп адаадыр дээш ажылдап турарларның саны өскен. Чыл эгезинден 45 кижи ол бедик атты бадыткап алган.

ЧУРУКТА: сүт заводунуң диета цегиниң ажылчыннары (солагай таладан) Ф. К. Вишталь, М. М. Зимникова, үлуг мастер Л. С. Чеботаева болгаш бригадир Г. Д Фадиенко.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧӨВҮЛЕЛ ХУРАЛ ДООЗУЛГАН

Ниитилел эртемнерин башкылаарын, студент аныяктарның марксисчи-ленинчи өөредилгезин болгаш коммунистиг кижизидилгезин улам ыңай экижидеринге айтырыгларын, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр ниитилел шинчилээр эртемденнерниң сорулгаларын дээди өөредилге черлериниң ниитилел эртемнериниң кафедралар эргелекчилериниң бүгү-эвилел чөвүлел хуралынга чугаалашкан. Ол хурал бурунгу хүн Москвага доозулган.

Кафедраларның ажылында четпестерни оон киржикчилерни ханы анализтеп, ниитилел шинчээчилериниң эртем болгаш башкылаашкын ажыл-чорудулгазының кол угланыышкыннарын тодаргайлаан.

Ниитилел эртемнерниң башкылаарының идей-теоретиктиг деңнелин бедидер, студентилер-биле өөредилгеден дашкаар кижизидикчи ажылды сайзырангайжыдар, ниитилел эртемнериниң кафедраларынга эртем шинчилеллерин хөгжүдер болгаш оларның эртем-методиктиг ажылын экижидер талазы-биле сүмелерни чөвүлел хуралга хүлээп алган. Өөредиишкинни болгаш кижизидилгени СЭКП-ниң тө-ризазы болгаш политиказы-биле, коммунистиг тургузуучукунуң практиказы-биле сырый чоокшулаштырар сорулга салынган.

СЭКП Төп Комитединге, эш Л. И. Брежневке чагааны чөвүлел хуралдың киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган.

(СЭТА).

АМ-ДАА БЕЛЕН ЭВЕС

Мал кыштаглаашкынынга баш удур белеткелди частан эгелээр болгаш бо талазы-биле бүгү ажылдарны август 1-де бүрүн доозкан турарын Тожу районнуң совхозтарының социалистиг хүлээлгелериниде айыткан. Ынчалзажок ол хуусаа эртеңден бээр ам 2 ай ашкан. Кыштаглаашкынга белеткелдиң байдалы кандыгыл? Дорт чугаалаарга, хүлээлге күүсеттинмейн артып калган, бо хүнде бүрүн белеп деп чугаалаар хире чаңгыс-даа кыштаг чок. Ол дугайын совхозтарга болуп эрткилээн партия хуралдарында коммунистер улуг сагыышсырал-биле чугаалап турганы черле төптүг.

Ырак-узакта Толбул, Талым, Куштук деп черлерде эжик, соңгалары чедир кылдыымаан бажыңнар, кажаалар, септеттинмээн кыштаглар бар. Оон эрткен, совхозтарның чаңгыс-чаңгыс сүт-бараан фермаларында кышка белеткел орайтаап, ам соок дүжүп келген үеде дуву-далаш-биле септелге кылып турар. «Май 1» совхозта шнек, «Тоора-Хем» совхозта бызаа кажааларының тудуу үзамдыгып, доозулбайн турар. Ындыг турбуже, совхозтарның директиялары, мал ажылының специалистери кышка чогуур үезинде белеткенириңе кичээнгей салбайн, ол бүгү четпестерни аңаа бир чүве кылдыр тоол көрбейн турарлар. Шынында, ол «аар-саар, үүрмек» чүүлдер кыштың чыккылама соогунда кымны-даа кээргевес, мал ажылынга аарберге уржуктарны чедирерни эрткен чылдарның практиказы көргүзекен болгай. Ынчангаш сорулга болза, совхозтарның удуртукчулары, районнуң кодээ ажыл-агый эргелели, партия, профовпел, комсомол организацияларын болгаш Адас, Ий кодээ Советтериниң күүскомнары дүрген, дээштиг хемчеглерни ап, кыштаг, кодан, ферма бүрүзүнде чедир кылдыымаан бүгү чүүлдерни кылып доозарынче күштү меоңнээри болур. Бо ажылга районнуң албан организациялары база шеф дузазын көргүзери негеттиишп турар.

В. ТАМДЫН-ООЛ.
Тожу район.

ПАРТИЯНЫҢ ИДЕГЕЛДИГ ДУЗАЛАКЧЫЗЫ

Комсомолдуң ээлчеглиг XIX съездизиниң 1982 чылдың май 18-те ажыттынар. Ол дугайында шиитпирни ВЛКСМ ТК-ниң октябрь 16-да Москвага эрткен пленумунга хүлээп алган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр комсомолчуларның идепкейлиг чоруун, сагылга-чурумун болгаш организастыын улам ыңай бедидериниң, эвилелдиң ишкиси ажылын сайзырангайжыдарының айтырыгларын аңаа чугаалашкан.

Комсомол эге организацияларды аныяктар коллективиниң өзээ болбушаан, аңаа эки мөзү-шыпар байдалдарын тургузарынче доктаамал кичээнгейни садыр, эш хуу ёзуну болгаш бот-боттарынга бедик негелделиг чорукту тургузар ужурлуг деп, ВЛКСМ ТК-ниң бирги секретары Б. Н. Пастуховтуң илеткелинге болгаш саналдарга демдеглээн. ВЛКСМ-ниң организация бүрүзүнге амыдыралчы, чогаадыкчы байдалды тургузары—партияның съездизиниң салганы чугула сорулга.

Комсомол ажылының ажыктыын бедидери ооллардың болгаш кыстарның партияның шиитпирлерин практиктиг боттандырарынга идепкейлиг киржилгезинге, аныяктар ортузунга комсомолчуларның авангардчы ролун бедидеринге, кижизидилгеге системалыг, комплекстиг болуруп чедип алырынга идиглиг болур ужурлуг деп, пленумга демдеглээн.

Ажыл-чорудулганың хөйге көскүзүн бедидериңе, шүтүмчүлелдиг саналдарга принципиалдыг хамаарылгалыг болурунуң, шиитпирлер күүселдезин пыңгыы контрольдаарының болгаш хынаарыныг чугулазын пленумнуң киржикчилери айыткан. Кижи дугайында сагыш салыышкын, аңаа кичээнгей комсомол ажылының стилиниге кол черни эдээп ужурлуг.

Ленинчи комсомол СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин ужурлуга болдурбушаан, бодунуң хүрээлеңнин быжыглап, ВЛКСМ кежигүнериниң идепкейлиг, сагылга-чурумун болгаш организастыын бедидип тура, аныяктарның коммунистиг кижизидилгезиниң херээже бодунуң салыышкынын улгатпырар болгаш моон соңгаар-даа партияның идегелдиг дузалакчызы болгаш дайынчы курлавыры болуп артар деп, хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

«Күш-дамыр культуразының болгаш спорттуң массалыын улам ыңай кедүрер дугайында» СЭКП ТК-ниң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын күүседир талазы-биле комсомол организацияларының сорулгаларын аңаа база чугаалашкан.

(СЭТА).

КЫЗЫЛЧЫЛАР –

КҮСКҮ ЧААГАЙЖЫДЫЛГАДА

Бистиң республиканың найысылалы — Кызыл хоорай хүнден хүнче чаартынып, сайзырап турар. Будурулгениң болгаш чурталганың хөй каът улуг тудуглары-биле кады хоорайның төп кудумчуларын чаартыры дооступ турар. Кызыл хоорайның ажылчы чоннары төрээн хоорайын улам чараш хевир кирер болгаш арыг-силиг тургузар дээш хөй чүүлдерни кылып турар. Оон бир тода херечизи болза дүүн хоорайга арттырган чаагайжыдылганың болгаш арыглаашкынның субботниги болган. Аңаа хоорайның муң-муң чурттакчылары идепкейлиг киришкен.

ЧУРУКТА: Кызылдың Ночетов кудумчузунда субботник киржикчилериниң ажылдап турган үези.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА имени А. С. Пушкина

Бөгүн — Аъш-чем ажылдакчыларының хүнү

КАТТЫШКАН КҮШ, БИР ДЕМ-БИЛЕ

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырарынга Тываның сүт комбинадының ажыл-ишчи коллективи үлүүн киирип, багай эвес коргүзүглерлиг ажылдап турар. Ай, квартал планнарының күүселдези чогумчалыг болуп келген. Шак ол боттуг магадылал чаа беш чылдың бирги чылында алган хүлээлгелеривисти күүседиринге аажок улуг идиглиг болуп турар. Сүт комбинады эртнеи тос айларда 4 млн. 200 муң рубльдиң продукциязын бүдүрер планныг. Ону коллектив кежигүннери 4 млн. 438 муң рубль кылдыр күүсеткеннер. Плandан ажыр 238 муң рубльдиң продукциязын бүдүрүп үндүргеннер. Комбинаттың коллективиниң боттарының чаңчыл болган байырлалы — Аъш-чем үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының хүнүнге күш-ажылчы белээ ыңдыг болган. Коллектив тос ай дургузунда продукция сайгарар планның база ажыр күүсеткен. Олар плandан ажыр 190 муң рубльдиң продукциязын сайгарганнар. Ол ышкаш 335 тонна саржат кылып үндүрер планныг тургаш, оон 68 тонна ажыгны бүдүргеннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 105,6 хуу болган.

Комбинаттың ажылчыннарының эрткен оруунче хая көрүп, чамдык көргүзүглерин амгы хүнер-биле деңнеп көөр болза, бурунгаар улуг базымны кылганы көстүг бээр. Сөөлгү беш чылдарда республиканга сүт бүдүрүлгези элээн өскен. Бир эвес 1976 чылда сүттүң чылда дужаалдазы 24 муң тонна турган болза, 1980 чылда 27,1 муң тонна чедир өскен болуп турар. Өзүлдениң темпизи барык 12,5 хуу болган.

Сүт комбинады республиканың 58 совхозтары-биле керээлиг ажылдап, олардың-биле бижыг харылзааны тудуп турар. Чамдык ажыл-агыйлар сөөлгү чылдарда сүт дужаалдазын экижиткен. Сүттүң шынарын бедиткен. Бир эвес 1976 чылда совхозтардан хүлээп алдынган сүттүң бараанны 80 хуу турган болза, 1980 чылда ол көргүзүг 84,4 хуу болуп турар. Ажыл-агыйларда мал саны өзүп, оон продуктулуг чоруу экижип, саар инектериниң ажалда, чемгерилгезинче доктаамал кичээнгей салып турарындан комбинатка кээп турар сүттүң хемчээли көвүдеп турар. Оон-биле кады дужаан турар сүттүң шынары экижээн. 1976 чылда комбинатка бирги сорттуу кылдыр хүлээп алдынган сүт ниити продукцияның чүгле 21 хуузу болган болза, 1980 чылда 33 хуу болган. Моңу совхозтарда сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилериниң кызымак күш-ажылы кылдыр үнелээр херек. Ынчалзадаа чамдык ажыл-агыйларның тускай эртемниглери комбинатка дужаар сүттүң шынарын ам-даа экижидип ыыдавайн турарлар.

Тываның сүт комбинадының коллективи боттарының байырлалын — Аъш-чем үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылчы чедишкиннерлиг үткүп алганнар. Ылаңгыя Кызыл хоорайның сүт заводу чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаан. Сүт комбинадынга дужааттынган бүгү сүттүң 80 хуузу ол заводка оналажып турар.

Муң-муң кызылчыларның хүн бүрүде ажыглап турары сүт, сливки, кефир, үс, сметана болгаш өске-даа продуктулар ол коллективтиң күш-ажылчы үлүүнге, кызымак ажыл-херээнге хамаарыжырын чугаалаарга-ла четпир. Ол дээрге, заводтуң инженерлериниң, технологтарының, мастерлериниң болгаш ажылчыннарының күженишкиниг ажылының түңнели-дир.

Бо коллектив шынар айтырыны бирги чергеини кылдыр көрүп келген. Бүдүрүп турар продуктуларның шынарын экижидер дээш чамдык хемчеглерни ап чорутқан. Дерилгелерниң техниктиг байдалы доктаамал эки турарын чедип алган. Ылаңгыя аңаа механика албанының киржилгези улуг болган. Заводтуң кол механигинге удурткан тускай эртемниглер сүт кударының немелде дерилгезин тургускан. Сметана, ааржы, быштак болбаазырадып кылыр аппараттарны монтаждаан, ажыдылга белеткээр пехти алгыды кылган.

Сөөлгү үеде завод чаа хевирлериниң продуктуларын бүдүрүп, ону шингээдип ап турар. Ол болза чаа хевирниң үзүү, кефир, белоктуг сүт болгаш «Коломенский» дээр сиролтуг ижер суксун аймаадыр. Амгы үеде бутербродтуг үстү бүдүрүп үндүргеннер. Комбинаттың коллективиниң боттарының чаңчыл болган байырлалы — Аъш-чем үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының хүнүнге күш-ажылчы белээ ыңдыг болган. Коллектив тос ай дургузунда продукция сайгарар планның база ажыр күүсеткен. Олар плandан ажыр 190 муң рубльдиң продукциязын сайгарганнар. Ол ышкаш 335 тонна саржат кылып үндүрер планныг тургаш, оон 68 тонна ажыгны бүдүргеннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 105,6 хуу болган.

Комбинаттың ажылчыннарының эрткен оруунче хая көрүп, чамдык көргүзүглерин амгы хүнер-биле деңнеп көөр болза, бурунгаар улуг базымны кылганы көстүг бээр. Сөөлгү беш чылдарда республиканга сүт бүдүрүлгези элээн өскен. Бир эвес 1976 чылда сүттүң чылда дужаалдазы 24 муң тонна турган болза, 1980 чылда 27,1 муң тонна чедир өскен болуп турар. Өзүлдениң темпизи барык 12,5 хуу болган.

Сүт комбинады республиканың 58 совхозтары-биле керээлиг ажылдап, олардың-биле бижыг харылзааны тудуп турар. Чамдык ажыл-агыйлар сөөлгү чылдарда сүт дужаалдазын экижиткен. Сүттүң шынарын бедиткен. Бир эвес 1976 чылда совхозтардан хүлээп алдынган сүттүң бараанны 80 хуу турган болза, 1980 чылда ол көргүзүг 84,4 хуу болуп турар. Ажыл-агыйларда мал саны өзүп, оон продуктулуг чоруу экижип, саар инектериниң ажалда, чемгерилгезинче доктаамал кичээнгей салып турарындан комбинатка кээп турар сүттүң хемчээли көвүдеп турар. Оон-биле кады дужаан турар сүттүң шынары экижээн. 1976 чылда комбинатка бирги сорттуу кылдыр хүлээп алдынган сүт ниити продукцияның чүгле 21 хуузу болган болза, 1980 чылда 33 хуу болган. Моңу совхозтарда сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилериниң кызымак күш-ажылы кылдыр үнелээр херек. Ынчалзадаа чамдык ажыл-агыйларның тускай эртемниглери комбинатка дужаар сүттүң шынарын ам-даа экижидип ыыдавайн турарлар.

Тываның сүт комбинадының коллективи боттарының байырлалын — Аъш-чем үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылчы чедишкиннерлиг үткүп алганнар. Ылаңгыя Кызыл хоорайның сүт заводу чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаан. Сүт комбинадынга дужааттынган бүгү сүттүң 80 хуузу ол заводка оналажып турар.

Муң-муң кызылчыларның хүн бүрүде ажыглап турары сүт, сливки, кефир, үс, сметана болгаш өске-даа продуктулар ол коллективтиң күш-ажылчы үлүүнге, кызымак ажыл-херээнге хамаарыжырын чугаалаарга-ла четпир. Ол дээрге, заводтуң инженерлериниң, технологтарының, мастерлериниң болгаш ажылчыннарының күженишкиниг ажылының түңнели-дир.

Бо коллектив шынар айтырыны бирги чергеини кылдыр көрүп келген. Бүдүрүп турар продуктуларның шынарын экижидер дээш чамдык хемчеглерни ап чорутқан. Дерилгелерниң техниктиг байдалы доктаамал эки турарын чедип алган. Ылаңгыя аңаа механика албанының киржилгези улуг болган. Заводтуң кол механигинге удурткан тускай эртемниглер сүт кударының немелде дерилгезин тургускан. Сметана, ааржы, быштак болбаазырадып кылыр аппараттарны монтаждаан, ажыдылга белеткээр пехти алгыды кылган.

Сөөлгү үеде завод чаа хевирлериниң продуктуларын бүдүрүп, ону шингээдип ап турар. Ол болза чаа хевирниң үзүү, кефир, белоктуг сүт болгаш «Коломенский» дээр сиролтуг ижер суксун аймаадыр. Амгы үеде бутербродтуг үстү бүдүрүп үндүргеннер. Комбинаттың коллективиниң боттарының чаңчыл болган байырлалы — Аъш-чем үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының хүнүнге күш-ажылчы белээ ыңдыг болган. Коллектив тос ай дургузунда продукция сайгарар планның база ажыр күүсеткен. Олар плandан ажыр 190 муң рубльдиң продукциязын сайгарганнар. Ол ышкаш 335 тонна саржат кылып үндүрер планныг тургаш, оон 68 тонна ажыгны бүдүргеннер. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 105,6 хуу болган.

Комбинаттың ажылчыннарының эрткен оруунче хая көрүп, чамдык көргүзүглерин амгы хүнер-биле деңнеп көөр болза, бурунгаар улуг базымны кылганы көстүг бээр. Сөөлгү беш чылдарда республиканга сүт бүдүрүлгези элээн өскен. Бир эвес 1976 чылда сүттүң чылда дужаалдазы 24 муң тонна турган болза, 1980 чылда 27,1 муң тонна чедир өскен болуп турар. Өзүлдениң темпизи барык 12,5 хуу болган.

Сүт комбинады республиканың 58 совхозтары-биле керээлиг ажылдап, олардың-биле бижыг харылзааны тудуп турар. Чамдык ажыл-агыйлар сөөлгү чылдарда сүт дужаалдазын экижиткен. Сүттүң шынарын бедиткен. Бир эвес 1976 чылда совхозтардан хүлээп алдынган сүттүң бараанны 80 хуу турган болза, 1980 чылда ол көргүзүг 84,4 хуу болуп турар. Ажыл-агыйларда мал саны өзүп, оон продуктулуг чоруу экижип, саар инектериниң ажалда, чемгерилгезинче доктаамал кичээнгей салып турарындан комбинатка кээп турар сүттүң хемчээли көвүдеп турар. Оон-биле кады дужаан турар сүттүң шынары экижээн. 1976 чылда комбинатка бирги сорттуу кылдыр хүлээп алдынган сүт ниити продукцияның чүгле 21 хуузу болган болза, 1980 чылда 33 хуу болган. Моңу совхозтарда сүт-бараан фермаларының ажыл-ишчилериниң кызымак күш-ажылы кылдыр үнелээр херек. Ынчалзадаа чамдык ажыл-агыйларның тускай эртемниглери комбинатка дужаар сүттүң шынарын ам-даа экижидип ыыдавайн турарлар.

Тываның сүт комбинадының коллективи боттарының байырлалын — Аъш-чем үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының хүнүн күш-ажылчы чедишкиннерлиг үткүп алганнар. Ылаңгыя Кызыл хоорайның сүт заводу чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаан. Сүт комбинадынга дужааттынган бүгү сүттүң 80 хуузу ол заводка оналажып турар.

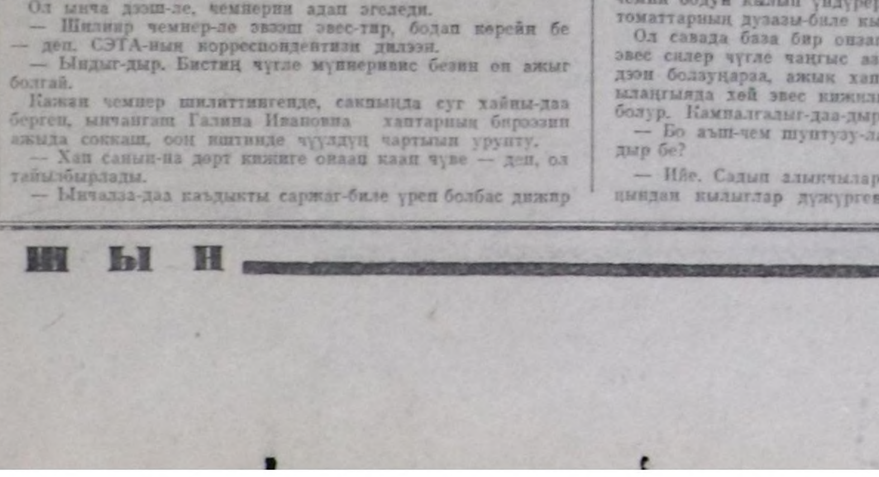
Муң-муң кызылчыларның хүн бүрүде ажыглап турары сүт, сливки, кефир, үс, сметана болгаш өске-даа продуктулар ол коллективтиң күш-ажылчы үлүүнге, кызымак ажыл-херээнге хамаарыжырын чугаалаарга-ла четпир. Ол дээрге, заводтуң инженерлериниң, технологтарының, мастерлериниң болгаш ажылчыннарының күженишкиниг ажылының түңнели-дир.

Бо коллектив шынар айтырыны бирги чергеини кылдыр көрүп келген. Бүдүрүп турар продуктуларның шынарын экижидер дээш чамдык хемчеглерни ап чорутқан. Дерилгелерниң техниктиг байдалы

Кызылдың сүт заводунда мурнакчы кижилериниң бирээзи комсомолчу Лидия Осипова болуп турар. Ол хөй-ниитиг ажылынга идепкейлиг киржип келген. Лидия сүт хүлээп алыр хүлээлгезин кызымак күүседип турар.

ЧУРУКТАРДА: Л. Осипова; сүт кудар цехте.

ТӨЛЕПТИГ УТКУДУВУС

Бистер, Кызылдың сүт заводунуң ажылчыннары, Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл болур оюнга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгларынга үлам сорук киргеи ажылдап турар бис. Бүгү чонну ол улуг байырлалының мурнуу чарыннда аъш-чем үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының байырлалын төлептиг күш-ажылывыс-биле үткүп алдывыс.

Бо заводка келгеш, чээрби чыл чеде бердим. Баштай аңаа ажылчын турдум. Завод мээң-биле кады өзүп, чаартынып келди дээр болзумза черле частырыг болбас. Ам аппаратчик болуп ажылдап тур мен. Бистиң цехте хөй кижи чок. Шупту дөрт кижи бар. Ийи ээлчег кылдыр үстүп алган ажылдап турар бис.

Бистиң ажылывыс кончуг харыысалгалыг. Үүге дээрге, совхозтардан хүлээп алдынган сүт бистиң цегивиске кээр. Маңаа кол-ла ажылды бистер кылып, бүдүрер бис. Цехке келген сүттү арыглаан, хайындырар. Оон соонда чагыг ёзугаар ону үлеп эгелээр бис. Чижээ, кефир, ижер сүт, ааржы болгаш өске-даа продукцияларны кайы хирени белеткээр дээнил, ол хирени кылып каар бис. Хүнүүң-не ыңдыг. Кол-ла соруглавыс — ол продукцияларны эки шынарлыг, амданныг кыадыр белеткээри.

Мээң эштерим бо заводка үр чылдарда ажылдаан, кадржан кижилер болуп турар. Ольга Захаровна Блохина — аныяктарның дагдыныкчызы. Мергежилинге ыяк. аңаа берджиген кижи. Ол аныяктар дуза дилээн болза, черле ойталавас, бо-ла дузалажы берген, сүмелээн турар. Биче сеткилдии-биле заводта улуг хүндүткелди чаалап алган. Ол — Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады. Оон ыңай Дина Устиновна Сухнева бар. Ол база ыңдыг: ажыл-ишчи. эш-өөрүнге дузааргак, хөй-ниитичи. Бистиң бир эживис чаа келген аныяк уруг чүве. Ону бистер ажылывыска чаңчыктырып, оон чажыттарын аңаа чугаалап берип турар бис.

Бистиң цехтиң кежигүннери социалистиг чарышка идепкейлиг киржип келгеннер. Чарышты ай санында түңнеп турар. Сентябрь айның түңнелин үндүрүп турда, бистер бирги черни ээлээн болдувус. Аңаа хей-аът киргеш. октябрь айда оон-даа эки ажылдаарын хүлээпип турар бис.

Р. СОЛОДЯНКИНА,
Кызылдың сүт заводунуң аппаратчиги, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи.

Комсомолчу Надежда Лобецкая Кызылдың хлеб заводунга ажылдаан бир чыл ажа берген. Ол аңаа школа дооскан соонда келген. Н. Лобецкаяның бижырган хлевиниң шынары эки боон, үргүлүү мактадып турар.

ЧУРУКТА: Н. Лобецкая ажыл үезинде.

* * *

Хлеб заводунда далган өөр машинаның ажылчыннары Ранса Куулар, Елева Наганоол ажыл-ижинге кызымаа, идепкейлиг чоруу-биле ыңдыг хүндүткелдиг кижилериниң санында киргеп. А Мария Алексеевна Зименина — дуржулгалыг хлеб бижырыкчызы. Ол Ленин орденни-биле шаңнаткан.

ЧУРУКТА: ажылчыннар (солагай таладан) Р. Куулар, Е. Наган-оол, коммунист В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары М. А. Зименина.

ЧААГАЙ ДЭЭЖИ

Найысыладың хоочун бүдүрүлгелериниң бирээзи —хлеб заводунуң цехтериниң, бригадаларының, тус-тус ажылчыннарының аразында профессионал байырлалы — Аъш-чем үлетпүрүүнүң ажылдакчыларының хүнүн бедик бүдүрүкчүлүг күш-ажыл-биле демдеглеп турарлар хөй. Оларның санынга кондитер кылыглар бүдүрүп турар цех база хамааржыр. Мурнакчы коллектив эрткен айларның планныг даалгаларын долдур күүсеткеш чарыштың мурнуку одуруунда кирген.

Ук цехте күш-ажылчы маргылдааның одун кывыскаш, тиилээр соругдалды салып алгаш, бедик бүдүрүкчүлүг ажылдап турар ийи бригада бар. Оларны кондитер кылыглар кылырының алдын холдуг мастерлери В. М. Масленникова биле Н. И. Артемова уштап, баштап келген.

Онгу беш чылдың планнарын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чедишкиннери дээш хоочун бригадир, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутады, коммунист Валентина Михайловна Улустарның Найыралы орден-биле шаңнаткан. Бедик шаңналга телептиг болган бригадирниң бригадазы бо беш чылдың баштайгы чылының опаалдазын бүрүн күүседиринге бүзүреллиг ажылдап турар.

— Аравыста чарыш — эң-найыралды быжыглаарынга, арга-курлавырларны долу ажыглааш, бедик бүдүрүкчүлүүт ажылдаарынга улуг идиглиг. Бистиң бир демниг ажылывыс алган хүлээлгелеривисти, планныг даалгаларывысты ажыр күүседиринге магадылалды тургузуп келген — деп, В. Масленникова сеткил ханышкын-биле чугаалады. — Бүдүрүп кылып келген продукциявыс Кызылдың болгаш республиканың чуртактчыларының, оларның аалчыларының столунуң кырын каастап, ынак чеми болуп турарынга коллектив кежигүннери сеткилиниң ханызындан өөрүп, аңаа чоргаарланып чоруурун таварылга эвес.

Шынап-ла, бо ажыл-ишчи коллективте чаагай амданныг янзы-бүрү хевирниң кондитер кылыгларын бүдүргеш, чонга бараалгадыр дээш амыр-дыжыы харамнанмайн, кызымакай ажылдап турарлар хөй. Бараан болган мергежилинге ханы бердинген, бедик мергежилдиг хоочуя-даа, аныяк-даа ажылчыннар ыяда бар. Нон Иргитовна Иргит чээрби беш чыл дургузунда кондитерлеп ажылдап келген. Холушкак мергежилди шиңгээдип алгаш шудургу ажылдан келген бүдүүн ажылчыныңы ажылкижиниң үнелели — «Хүндүлелдиң Демдээ» орден оон хөрээн каастап чоруур. Кылып турар ижиниң хыын тып, аңаа хандыкшаан кондитерлер Тамара Баглаева, Валентина Донгак, комсомолчу Оля Артамошкина болгаш оон-даа өскелер эдлеп үлүүн ажыр күүседип, бүдүрүлгениң мурнакчылары болганнар.

Профессионал байырлалын күш-ажылчы чедишкиннер-биле үткүп алган коллективтиң бедик бүдүрүкчүлүг ажылының чазыды чүдел? Холушкак мергежилди киижи бүрүзү өөренип алгаш, күүседип турар хүлээлгезиниң нарын технологиязын ыяк билир болгаш эки шынарлыг продукцияны бүдүрер соругланы салып алгаш, бир демниг ажылдап турарында. Кондитер кылыгларын бижырарының технологиязы чымыштыг ажыл. Нарын дерилгелериниң дузазы-биле, шуштурулга аргазы-биле кылыр продукцияны бүдүрүп турда, цехтиң ажылчыннарындан хамаарышпээ чылдагаанналарның уржуудан бүдүрүлгеге саадаашкыннар, туруушкуннар база тургулай бээр. Чогум-на ынчан олар даалган ажылынга кызымаан, бүдүрүлгечи мөзүшынарын көргүзеръер. Үлүг-нормазын долдур күүсетпээн шаанда чаныш чорбастар-даа. Үүге дээрге оларның күзел-соругдалы, деми чангыс — чаагай амданныг кондитер кылыгларын бүдүрери. Оларның бижырган амданныг чаагай кылыгларын — байырлал столунда делгеттинген аъш-чемниң дээжизин болур.

М. ОНДАР.

ДҮЪШТЕКИ ЧЕМЧЕ ЧАЛАЛГА

Дүштеки чемни хайындырып, белеткээринге кайы хире үе херегил? Кухня ажылдакчылары ол айтырыгга аңгы-аңгы кылдыр харыылап турар. Москваның аъш-чем комбинадында: каш-ла минута четпир дижип турар.

Лабораторияда — дегустация (аъш-чемниң амданын хынаар) залында тургускан стол кырында каас-чараш кылдыр савалап каан элээн каш хаптар чыдыр.

Комбинаттың кол технологу Г. И. Ильина сакиңнарны үштүп, салгаш-ла: беш минута болгаш дүштеки чемче чалаар мен — деп, чугаалай-дыр.

— Шакты көрүп алыр бис бе — дээш, Галина Ивановна хулумөүрүй-дүр.— Ыялыг-даа болза, кандыг чемнер деп чүвени шилип албаан ийик бис бе.

Ол ынча дээш-ле, чемнерни адап эгеледи.

— Шилиир чемнер-ле эвээш эвес-тир, бодап көрейн бе — деп, СЭТА-ның корреспондентизи дилээн.

— Ыңдыг-дыр. Бистиң чүгле мүнверивис безин оң ажыг болгай.

Кажан чемнер шилиттингенде, сакыңда суг хайны-даа берген, ынчангаш Галина Ивановна хаптарның бирээзин ажыда соккаш, оон иштинде чүүлдүң чартыны урунту.

— Хап санын-на дөрт кижиге опаад каап чүве — деп, ол тайызырадды.

— Ынчалза-даа каздыкты саржат-биле үреп болбас дижир болгай.

— Улустуң үлегер сөстериниң чандыр баар таварылгазы чогум-на ол-дур харын. Мооң кезек бүрүзү-ле чүгле эргежок чугула калорияларга, бүдүмелдерге дүжүп турар эвес, харын база амдан-чимдениниң шынарынга база таржып турар болдур ийин. Чижээлээрге, бир эвес хөйну уруптар болзуңаза, мүнүң дузу ажый-даа берип, эмни эрттир перецтеттине-даа берип болур болгай.

Чемни савалаан саазын-биле шап каап полиэтилен хапты сонуургай бердим.

— Кончуг-ла таарымчалыг сава чүве. Оон ачызында бүгү-ле амданныг шынарлар камгалаттынар. А белеткээн чемни бодун кылып үндүрерин механизмнериниң болгаш автоматтарның дузазы-биле кылыр.

Ол савада база бир онзагай чүүл бар. Чижээлээрге, бир эвес силер чүгле чангыс аш ийи киижиге чем белеткээр дээн болзуңараа, ажык хапта арткан чем үрелбес-даа. Ол ылаңгыяда хөй эвес кижилиг өг-бүлеге дыка таарымчалыг болур. Кампалгалыг-даа-дыр: артынчы эвээш болур.

— Бо аъш-чем шуптузу-ла садыл алыкчыларга таржырдыр бе?

— Ийе. Садыл алыкчыларга таварыңнаан дээш садыг сацындан кылыглар дүжүргеп ыңдыг чангыс-даа таварылга болбаан. Комбинат чүгле мүнверн безин чангыс-ла чылда 19 муң тонналы кылып үндүрүп турар. Оон аңгыда — янзы-бүрү кашалар, каздыктар, уруглар чемнери, чигираиг чемнер мырыңай эмгежок.

Шуут белен продуктуларны кылып үндүрүп турар бүдүрүлге черлери пайысылалда элээн каш: балык концентраттарының, дүрген донүрган эттиг аъш-чемниң дүржулга заводу, «Колос» дээр каттыжыышкын-даа бар. Бо бүдүрүлге черлериниң продукциязы бажың аппаратчыларынга таарымчалыг: олардан чем кылыры дүрген-даа, эттиг-даа, аъш-чем-даа янзы-бүрү болур.

Галина Ивановна чугаалап доозупкаш, калгакты сетирип алды. Мен шагымче көрдүм. Бодап көөрүмге ол мүнүү хайындырып, белеткей шаап алырынга бистиң бо чугаавысты бижиринге четчириндеп безин эвээш үе херек болду.

Галина Ивановна мүнүү үдей куткулаап, тавактыг салып берди. Хлебти база чоокшулады иттн.

— Че, кандыг-дыр?

— Амданы чаагай-ла-дыр. Четтирдим.

— Ыңдыг болза, эки чеминиң көрүнерем!

А. СУЛЬДИН,
СЭТА-ның корр.

Москва.

Кичээнгейге алыңар: солун дуржулга

ӨДҮРЕКТИ — КУРГАГ ЧЕРГЕ

Өдүрек—суг кужу. Ынчалзажок ону таарыштыр азыраар болза, ол кургаг черге-даа өзүп-мандып, эзлеринге эвээш эвес олча-ажыкты чедирип болур. Ону Воронеж областың «Семилукский» колхозунуң күш ажаакчыларының дуржулгазы бадыткап турар. Өдүректерни кургаг черге интенсивтиг көвүдеп өстүрүп азыраарының аргазын ында ажыглап турар. Чайгы одар үезинде куруг туруп каар инек болгаш бызаа кажааларын хөй муң кушту тудуп тургузарынга ажыглаан.

Инек фермазын болгаш чемгерилгенин ажык кажаларының иштин күш киирерининң муриунда аштап арыгдаар, түскай белеткээр. Одарга күш чемгерер болгаш сүтгарар тур тургузугларны дерип.

Суурга чиик өртектиг—үнелиг чемнер бар болуп турар, апрельден октябрьга чедир үеде ажыл-агый үүс муң ажыг баш өдүректи тудуп турар. Ферманың секция бурузүнге дең чергелиг муң ажыг өдүрек оолдарын киирер. Хүнде алды катап чемгерип, эки ажаганының ачызында олар хөлчок дүрген өзер, 15-20 хонган соонда оларны чемгеридге шөлүнче үндүрер, аңаа олар алдан хонуктуң дургузунда эки чемгерилгенин түңнелинде ийи килограмм чедир дензилиг кылдыр өзер.

Чүгле бо чайын колхоз күрүнеге диета чемге ажыглаар 2500 центнер үнелиг эътти дужаалган. Сезон төңгүже чедир ам-даа мүндан эвээш эвес центнер өдүрек өдүп садар. Күш өстүрер ажырын оруглалгы 45 хуу чедип турар.

Колхозтуң кургаг черге өдүрек өстүрер талазы-биле дуржулгазын областың өске ажыл-агыйлары сонуургаан, ажыглап киирер дээн.

В. ЛЕБЕДЕВ,
СЭТА-ның корр.
Воронеж.

Аът заводунуң ажылы

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң документилеринде чылгы малды өстүрериниче кичээнгейни күштелдирер талазы-биле соруглалар база салдынган. Чылгы ажылдыг ажыл-агыйларның экономиказын быжыглаары, ук адырны улам ынай сайзырадыры ында көрдүнген.

Аът заводтарының болгаш ипподромнарның Бүгү-эвилел трези тургустунгандан бээр алаан ажылдарны кылган. Трестиң ажыл-агыйлары беш чыл планын хуусаадан эрте күүседипкен. Олар күрүнеге 7600 баш мал дужаар тургаш, 8334 башты азы планда көрдүнгенинден 734 баш хөйнү дужаганнар. Ылаңгыя Уфаның аът заводу 93 баш, Мстиславтыы — 85 баш, Онуфриевтии — 52 баш, «Восходтуу» — 62 баш, Гомельдии 35 баш малды плandан ажыр саткан.

Бүгү-эвилел трезинин аът заводтары эрткен чылын делегейниң аът садар аукционнарынга киришкеш, 94 аътты саткан. Ол аъттарның бир-азынын-не ортумак өртээ 4408 рубль болган, а Терскиниң аът заводунуң аъттары ортумаа-биле 36-36 муң рубль өртекке саттынган. Ол заводка өстүрген араб уксаанның малдары онза үнелеп турар. Терскиниң аът заводу эрткен чылын 710 муң рубль орулгалыг болган.

Трестиң уксаалыг малдар өстүрер заводтары база багай эвес ажылдап турар. Челер угланышкынның аъттарының заводтары эрткен чылын 3637 кулун алыр тургаш, 3715-ти доруктурган. Бем чылдың чыл бүрүзүнде ортумаа-биле 84 кулуниу Москваның, 83-83 кулуниу Хренов биле Кокчетавтың, 80 кулуниу Лавровтуң, 78-78 кулуниу Уфаның болгаш Дубровтуң аът заводтары доруктурган.

Чаңчыл болган шаңналдар тиилекчилери аъттар көвүдээн. Арыг уксаанның мунар аъттарының чарыжынга «Восход» заводтуң малдары, а будённый болгаш дон уксаалрының чарыжынга С. М. Будённый болгаш Бирги аъттыг шериг армиязы аттыг заводтарның малдары тергиндээн. Челер аъттарның чарыжының шаңналдарын Еланның, Москваның, Дубровтуң, Хреновтуң заводтарының малдары алган.

Сөөлгү беш чылда элээн хөй Бүгү-эвилел рекордтары тургустунган. Чижээлээрге, улуг аъттар чарыжынга Елан заводунуң малы Заботливый 2400 метрге, Уфанының Гладкая 3200 метрге, дөрт харлыг челер аъттарның чарыжынга Дубровтуунган Гейда 2400 метрге, үш харлыгларның чарыжынга Хреновтуундан Переполох 2400 метрге рекордтарны тургускан.

Трестиң өстүрген аъттары эрткен чылын Москваның Төп ипподромунга 26 катаң тиилекчи болган. 1981 чылдың эң эки аълы Еланның аът заводундан Биотоп дээр аскыр болган. 1976 чылда Пароль биле Бастилиядан төрүттүнген ол мал-биле мастер-мунукчу Е. Мосеенков кышкы улуг шаңналды, В. О. Витин тураскаалы шаңналды, Бүгү-эвилелдиң улуг шаңналын болгаш элээн каш делегей шаңналдарын чаалап алган. Оон ыңай «Восход» заводтуң өстүрген аъттарындан Авате (мунукчузу М. Петряков) Улуг Бүгү-эвилел шаңналын, Абде (В. Яковлев) РСФСР аттыг шаңналды, Стауре (А. Чугуевец) ССРЭ аттыг шаңналды алган. Москвага болган Олимпий оюннарының чедишкинниг киржикчилери Эспарон, Тошкий, Пинцет олар база аълдарлыг болган. Адена Европа шаңналын база чаалап алган.

Уксаалыг малдарны өстүрер, чүс башка онаштыр 85—90 кулун алыр сорулга салдынган. Бе бүрүзүн бөөдазырын бедик ээоветеринарлыг деннелге кылыр. Үстүкү класстың уксаалыг малдарын өстүрериге таарымчалыг байдалдарны завод бүрүзүнге тургузар. Оон-биле чергелештир Линдо Гановер, Сентениал Уай, Тамерлан чижектиг үнелиг будүрүкчү аскырларны чеп ажыглаары чугула. Черле ынчаш, чылгы ажылдыг ажыл-агыйларны специализастаарының талазы-биле кылыр ажылдар хөй.

Челер аъттарның делегей маргылдаалдарынга ам-даа чер албайн турар бис. Бисте экстра класстың челер аъттары амдыызында үндүртүнмээн. Бо четпестерни ажып артери — бистиң сорулгавыс.

Чылгы ажылдыг ажыл-агыйлар тараа база өстүрүп турар. Ниити тарылга шөлүнүң 105 муң гектары азы 60 хуузу — тараа культуралары. Онгу беш чылда 652 муң тонна тарааны, 266 муң свёкланы, 58 муң тонна тарымал тоорукту, 11 муң тонна картофельди, 18 муң тонна ногааны күрүнеге садып, бо культураларның планнарын шупгузун ажыр күүсетпеп бис.

Мал чеминиң белеткелинче кичээнгей улгаткан. Тараан мал чемнери культураларның 45 хуузун хөй чылдыг сиген эзлеп турар. Оон дүжүдү ортумаа-биле гектардан 30 центнер чедип турар, а Москваның аът заводунда 60 центнер четкен. Оон уламыдан мал ажылының продуктулары көвүдеп турар. Беш чылда 55 муң тоннаның орнунга 56 муң тонна эътти, 202 муң тоннаның орнунга 212 муң тонна сүттү саттывыс. Дүк планы база ажыр күүсеттинген. Бүгү чүзун малдың бөш саны база планда көрдүнгенинден ашкан. Москваның аът заводу беш чылдың чыл бүрүзүнде бир инекке онаштыр 5287 килограмм, а ол ажыл-агыйның «Убөры» сүт-бараан фермазы 6000 килограмм сүттү саап алган. Ынчалза-даа курлавыр ам-даа чедир ажыглаттынмаан. Ынчангаш трестиң ажыл-агыйлары бо чылын күрүнеге 4450 тонна сүт, 11335 тонна эът, 258 тонна дүк болгаш өске-даа продуктулар садар планын чедиишкинниг күүседир дээрзинге чигинниг турбас.

Е. ШАБРОВ,
аът заводтарының болгаш ипподромнарның Бүгү-эвилел трезиниң директору.

Л. А. ФОТИЕВА

(Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга)

Лидия Александровна Фотиева 1881 чылдың октябрь 18-те Рязанья төрүттүнген. Гимназияны дооскаш, Петербургче чорупкан, анаа баргаш, Бестужевтиң курузу деп адап турган херээженнериниң дээди өөредилге черинге кирип алган.

Чээрби харлыг аныяк кыс Л. А. Фотиева революстуг ажыл-чорудулгага киржип эгелээн. Хаал чазакка удурланган студентилер демонстрациязынга киришкени дээш ону кара-бажыңнаан болгаш Пермь хоорайже шолункен. Анаа баргаш революсчу шимчээшкинге база катап киржип эгелээш, ийи дугаар бажыңнаткаш, шиттирген.

Кара-бажыңдан хосталып үнгеш, 1904 чылдың чайынында Лидия Александровна хаанныг эрге-чагырга истеп-сүрүп турза-даа, даштыкыже үнер, ол үеде Швейцарияга турган В. И. Ленинге ужуражыр мөге документтиин кылдыртып алган. Кызыгаарны чажыды-биле эрткеш, Германияны таварып чораан, Женевага чеде берген. Большевик литератураның экспедициязының эргелекчизи В. Д. Бонч-Бруевич-биле ол баштай ужурашкан. В. И. Ленин-биле Лидия Александровнаның бирги ужуражылгазын ол организастаан.

В. И. Ленин болгаш даштыкы чуртка турган большевиктер-биле Л. А. Фотиеваның ужуражылгалары оон революсчу ажыл-чорудулгазынга улуг салдарны чедирген, профессионал революсчу болурунга дузалаан.

Лидия Александровна Ленининиң янзы-бүрү даалгаларын күүседип турган: листовкалар бижип, политэмигранттыларның ортузунга большевик литератураларны тараткан. Революсчу 1905 чылда ол Петербургка барган. РСДРП ТК-зының даалгазын үзүгаар ажылчыннарның ортузунга пропаганда ажылын чорудуп, Женева-биле чажыт харылзаны тудуп турган.

1917 чылдың февраль болуушкунарынга чедир Лидия Александровна революсчу чажыт ажыл-херектерге идепкейлиг киржип келген. Октябрьның чепсектиг тура халыышкынының бүдүүзүнде Выборг районнуң партия организациязынга, «Правда» солунның редакциязынга ол ажылдап турган. Революция тиилээнинең баштайгы хүнеринде чамдык министерстволарның эрги аппарадының дүжүметтериниң шаптыктаашкыннарынга удур демиселди чоруткан.

Л. А. Фотиева В. И. Ленининиң шынчы дузалакчызы чораан. Лидия Александровна 1918—1923 чылдарда Владимир Ильичиниң дорт удурутлгазы-биле Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң секретарынга, Күш-ажыл болгаш Камгалал Чөвүлели тургустунарга оон секретары болган болгаш В. И. Ленининиң хууда секретары турган. Эртениң-не Владимир Ильичиге Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң негелделериниң, айтырыгларының, дүргеп кылыр ажыл-херектериниң, мурнунда бердинген айтымшкынынарның күүселдезинин, келген чагаларның, дыңналыгларның, эдлетлиг хуралдарга белеткелдериниң дугайында чугаалап, дыңнадыр хүлээлгелиг турган. Чөвүлел хуралдарның протоколдарын бижип, доктаалдарны кылган херектиг кижилерге таныштырып, келген кижилериниң хүлээп алышкынының организастаан келген.

Владимир Ильич Лидия Александровнаны, оон ажылын улуг хүндүткел болгаш сагыш-човаашкыны-биле көөр чораан. 1920 чылда ол мынчаар бижээн: «Лидия Александровна! Улуу-биле четтирдим. Бүгү-ле херектерни катап тергиин эки кылгандыр, Силер».

Лидия Александровна 1949 чылдың күзүнүнде аарый берген. Оон эмнедип, дыштанып чери Уфа болган. Владимир Ильич октябрь 28-те Уфа губерниязының продукция комиссары М. В. Котомкиче мындыг чагааны чоруткан.

«...Силерге чаңгыс дилег кылган чагаа бижиирин чөпшээрен көрүңер. Улус Комиссарлар Чөвүлелиниң секретары Лидия Александровна Фотиева Уфаже баар. Аарыг кижи-дир, эмнедири болгаш эки чемненири пегеттиниң турар, оон башка ажыл кылып шыдавас. Бо биске кончуг херектиг кижи. Л. А. Фотиеваның тургустунуп алырыга болгаш чем-биле хандыртынарынга дузаалар бүгү-ле хемчегерин алырын Силерден улуу-биле диледим.

Бо чагааны алган дугайында мендээ дыңнадырын ойталавайн көрүңер.

Эш хуузунуң байырын чедирдим, баш бурунгаар Силерге четтиргенim илереттим».

«Хүн демдеглелдериндеарынар», «Кооперация дугайында», «Ажылчын-тараачынарның инспекциязын канчаар эде организастаза экил» деп соолгу үүлдерин Владимир Ильич кадыы бансыраш, боду бижип шыдавазындан адап бээрге Лидия Александровна бижээн.

Л. А. Фотиева План академиязын дооскаш, элээн каш улус комиссариаттарынга ажылдап чораан. 1938—1956 чылдарда В. И. Ленининиң Төп музейинге эртем-шинчилел ажылын ол кылып турган. Дыка хөй үүлдерни, элээн каш номнарны, брошюраларны бижээн. Олар «В. И. Ленининиң амыдыралындаң», «В. И. Ленин—удуртукчу болган эш», «В. И. Ленин-биле Женевага болгаш Парижке ужуражылгалар», «Владимир Ильич Ленин канчаар ажылдап чораанын» деп аттарлыг үнгеш.

Күш-ажылчы коллективтерниң ажыл-ишчилеринге Владимир Ильич Ленининиң, оон ажыл-чорудулгазының дугайында Лидия Александровна хөй удаа чугаалап берип чораан. Оон В. И. Ленин дугайында чугаазын бижидип каан, ону Москваның кинофотофонодокументалдериниң Төп күрүне архивинде шыгжап турар.

Л. А. Фотиеваның Торээн чуртунуң мурнунга ачы-хавыязын партия болгаш чазак бедин-биле үнелээш, дөрт Ленин, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнери, медальдар-биле шаңнаан, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры деп атты тывыскан. Бодунуң улуг амыдыралчы оруун 1975 чылдың августа, 94 харлыында дооскан, бүгү-ле күжүн революциянын, Коммунистиг партияның, совет улустуң херээге ол берген.

А. ОВЕРЧУК.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДЕЛЕГЕЙ ЯРМАРКАЗЫ

БУХАРЕСТ. (СЭТА). «Садыглажыышкын, кады ажылдажылга, хөгжүлде»— делегейниң ында ажыттынган «Тиб-81» ярмарказының лозуңу ыңдыг. 44 чурттардан 800 ажыг фирмалар болгаш даштыкы садыг каттыжышкынарыны ында киржип турар.

Ярмаркада эң улуг павильонну чанчыл ёзугаар совет делгизир үүлдери эдлеп турар. Металл кезер станоктарның, нефть, металлургия болгаш электротехника дериглериниң үлегер хевирлерин, контроль-хемчээшкий аппаратуразын. Совет Эвилелиниң 19 даштыкы садыг каттыжышкынарыныңөске-даа кылыгларын ында делгээн.

ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының стендазының экспонаттары — совет-румын экипажтың төлевилеттинген программаны чедиишкиниинг күүсеткени «Союз-40» космос кораблиниң бадырар аппарады, орбитаның «Салют-6»—«Прогресс» эртем-шинчилел комплекизинин болгаш Чернин «Интеркосмос-1» кылымал спутнигиниң макеттери кол черни эдлеп турар.

Фото-чуруктар, диапозитивтер, фильмвер СЭКП-ниң XXVI съездазының шиитпирлерин күүседир талазы-биле совет, улустуң эрес-шудургу ажыл ажининң, амгы беш чылда Совет Эвилелиниң социал экономиктиг хөгжүдезинин перспективаларының дугайын, совет коммунистер съездазының көрүгүлери чаа тайбың нинда ивеларның, Экономиктиг Дуралажылга Чөвүлелиниң кезиктүнери чурттарның социалистиг экономиктиг кадыг ажылдажылгазының комплекстиг программазын боттандырарынга ССРЭ-ниң салышкынының дугайын тоожуп турар.

РКП-ниң Чикгиже секретары, РСР-ниң Президентиин Н. Чаушеску совет павильонга келгеш, ында дёлгээн үүлдерге бедик үнелээшкинни берген.

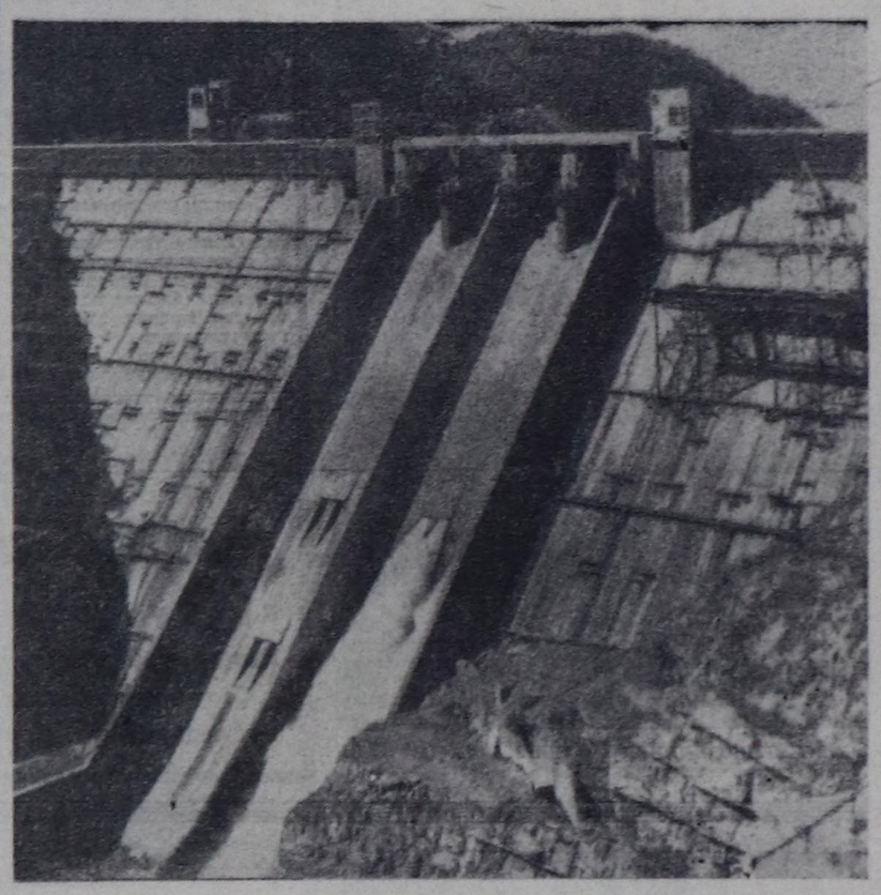
КАДЫ КЫЛГАН ДЕКЛАРАЦИЯ

БЕРЛИН. (СЭТА). 80 чылдарга СЭКП-ниң XXVI съездазының чарлааны Тайбыңның программазын болгаш социалистиг чурттарның тайбыңга ынак угланыышкынын Герман Демократтыг Республика биле Ангола Улус Республика ядролуг дайынның тыптып келириниң кыжанын чайладырынга, Европага болгаш бүгү делегейге дүшкүрүүг чоруктуң чавырлыышкынын хандырарынга база ханыладырынга чедирер боттуг орук кылдыр көрүп турар. Боочепсентти эдерө бүдүрериң кызыгаарлаары болгаш чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле тодаргай базымпар бөгүн амгы үениң колдос айтырыглары болур дээр бүзүрелин олар илергейлээн деп, МПЛА — Күш-ажыл партизының даргазы, Ангола президентиин Жозе Эдуарду Душ Сантуштуң ГДР-ге албанның найырадчы ал-чоруун кылып чоруусунуң үезинде ат салдынган кады кылган декларацияда чугаалаан.

Делегей социализминиң улам өзүп орар күчүзүнүн, империализмге удур, тайбын, айыыл чок чорук, национал хамаарышпас чорук, социал дешилге, делегейге ден эргелиг кады ажылдажылга дээш улустарның болгаш дешилгелиг күштериниң улам-на идепкейлиг демиселиниң түнелинде чедип алдынган чедиишкиннер-биле холбаштыр талалар сеткил ханыышкынын илергейлээн.

Африка диште политиктиг болгаш социал-ханы чаартылгаларның улуг ужур-дузалын, делегей политиказынга Африка чурттарының ролюнүн доктаамал өзүп турарын документивде дёлгээн.

Анголаның чонунга удур Мурнуу-Африка Республиканың расистерниң агрессчи үүлгедиишкиннерин талалар шиитпирлиг буруу шапкан, расисчи ёзу-чурумнуң агрессиязының калбарышкынын олкавы девискээрниң улустарынга, тайбынга болгаш делегейниң айыл чок чоруунга шыгыы кыжанышкын болуп турарын онзалап дёлгээн. Бот-эргелиг, хамаарышпас Анголаның девискээринден бүгү мурнуу-африка шеригларня доп-дораан болгаш чугаажок үндүре бээрин ГДР биле Ангола Улус Республика негеп турарын декларацияда чугаалаан.

ИНДИЯ. «Бхакра-Нангал» (чурукта) — Пенджаб штатта Сатледж хемде гидроэнергетиктиг комплекстиң бо адын Индия Республикада эки билир. 600 муң киловатт күчүлүг гидроэлектростанцияны Совет Эвилелиниң техниктиг деткимчези-биле туткан.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЭЭЛЧЕГ ЧОК СЕССИЯ

ТРИПОЛИ. (СЭТА). Араб чурттарның политиктиг, хеннинти, шажынчы болгаш өске-даа организацияларын катыштырган төлөөлелгелиг цииги-араб Организациязы — Ниити-араб улусчу конгресстиң (НАУК-тун) доктаамал секретариадының эдлеч чок сессиязы болуп эрткен. Чоокку Чөөн чүкте, ылангыя Садаттың өлүрткенинин соонда, Египетке байдалды, амгы үе-чадада араб улустарның болгаш оларның патриотчу күштериниң мурнунда турар сорулгаларны ол сессияның киржикчилери чугаалашкан.

Египетти араб делегейге чаасказаазыраарынга, америк империализм-биле болгаш Израиль-биле шуут коштанчырынга чедирген Садаттың дужун беримчи угланыышкынынга удурлакшы үнген Египеттиң дешилгелиг күштериниң демиселинге НАУК-тун доктаамал секретариадының чиигиже секретары Омар аль-Хамди, Палестинаны хостаарының демократтыг фронтузунун болгаш өске-даа араб чурттарның төлөөлекчилери байыр чедирген.

Египетке өөлгу болуушкунар египет улустуң, бүгү араб чурттарның эрге-ажыктарын, египет революциязының идеалдарын болгаш Насериниң идеяларын садыл, хорааланыының шуут түнели болган деп, саналдарга онзалап дёлгээн. Моон соңгаарны салым-чолуг болгаш келир үеэн египет улус боду тоолардып алыр ужурлуг, ол кавы девискээрже аажок улуг хемчээлдиг шавар халдаашкынны калбарты берген америк администрацияда ол чурттуң иштики херектерин холгаарлаар эрге чок.

Садаттың өлүрткенинин соонда АКШ-тың империализмни Египетти бодунуң эргеажыктарынга чагыртыр болгаш чаа эрге-чагырганың база америк империализмге хандыкшыладыын хандырып алыр, ол чуртту америк шериг базазы болдурар сорулгабиле калбак кампанияны неперетеркенин сессияның түнелдыныдамында айыткан.

Египеттиң чону-биле эпсеткил каттыштырылгазын илередир база АКШ биле Египеттиң аразында чардыган айыылдыг эвилеледжилгеге ойтур шавыышкынны бөөр талазы-биле араб чурттарның национал болгаш дешилгелиг күштериниң тодаргай базымнарын ажылдан кылыр төлээде, Ниити-араб улусчу конгресстиң дурген эртиирер хуралын чыылдырар дээш шиитпирин НАУК-тун доктаамал секретариады хүлээп алган.

Туруштуг чоруктуң болгаш удур хөделириниң национал фронтузунун чурттарын наймаалчы күштер-биле, хамыктын муриында Совет Эвилелибиле харылзааларны быжырлаарынче секретариат кыйгырган, ол чорук АКШ-тың империализминиң, сионизмниң, реакциязын айыылдыг чимзеништикиннерине ойтур шавыышкынны кады белеткээр арганы фронтуун киржикчилеринге бөөр деп, дыңнадыгда чугаалаан.

СОҢГУЛДАЛАР ЭРТКЕН

ГАВАНА. (СЭТА). Улусчу эрге-чагырганың муниципалитет депутаттарының соңгулдалары Кубага шиитилел-политиктиг улуг кодурлүүшкүнүнүң байдалынга болуп эртнеп. 23 муң ажыг кандидаттар—бүдүрүлгенин мурнакчылары, тудугжулар, интеллигенциязының төлөөлекчилери бүрүткеткен турган. Социалистиг демократиязының тиилелгезинин чайынаначак көргүзүү болган ол соңгулдаларның түнелдерин ам үндүрүп турар.

Куба улустуң кан дег быжыг чангыс эвин, чуруттуң мурнунда сорулгаларны республиканың ажылчы чоннарының чедиишкининг шиитпирлен турарын Кубаның Компартиязының ТК-зының Бирги секретары, республиканың Күрүне Чөвүлелиниң болган Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Фидель Кастро бадылаашкыннарның соолунде журналистер-биле беседазынга демдеглээн.

БУРУУ ШАПКАН

МЕХИКО. (СЭТА). Нейтронуг чепсекти долу хемчээлге будүрер дугайында АКШ-тың амгы администрациязының шиитпирин, боо-чепсекти эдерө будүрүп турарын, Сальвадорнуң болгаш тёп-америк өске-даа чурттарның иштики херектеринге Вашингтонның үргүлчүлевишаан холгаарлаашкынын Латин Америкизының политиктиг партияларының доктаамал конференциязы буруу шапкан.

Латин-америк политиктиг 29 партияларның болгаш организацияларның төлөөлекчилериниң хүлээп алган резолюциязында Сальвадорнуң Революсчу демократтыг фронтузун болгаш Национал хосталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузун төлөөлелгелиг политиктиг күш кылдыр хүлээп көрген Мексиканың болгаш Франциянның чазактарының инициативазын бүрүн деткээн чорук илергейлеттинген. Ол шиитпир өске чурттарның иштики херектерин холгаарлавазының болгаш бүгү улустарның бот-башкартынар эргезин болгаш национал хамаарышпас чоруун хүндүлеп өөрүүн, америк империализм-биле болгаш Израиль-биле шуут коштанчырынга чедирген Садаттың дужун беримчи угланыышкынынга удурлакшы үнген Египеттиң дешилгелиг күштериниң демиселинге НАУК-тун доктаамал секретариадының чиигиже секретары Омар аль-Хамди, Палестинаны хостаарының демократтыг фронтузунун болгаш өске-даа араб чурттарның төлөөлекчилери байыр чедирген.

Египетке өөлгу болуушкунар египет улустуң, бүгү араб чурттарның эрге-ажыктарын, египет революциязының идеалдарын болгаш Насериниң идеяларын садыл, хорааланыының шуут түнели болган деп, саналдарга онзалап дёлгээн. Моон соңгаарны салым-чолуг болгаш келир үеэн египет улус боду тоолардып алыр ужурлуг, ол кавы девискээрже аажок улуг хемчээлдиг шавар халдаашкынны калбарты берген америк администрацияда ол чурттуң иштики херектерин холгаарлаар эрге чок.

Садаттың өлүрткенинин соонда АКШ-тың империализмни Египетти бодунуң эргеажыктарынга чагыртыр болгаш чаа эрге-чагырганың база америк империализмге хандыкшыладыын хандырып алыр, ол чуртту америк шериг базазы болдурар сорулгабиле калбак кампанияны неперетеркенин сессияның түнелдыныдамында айыткан.

Египеттиң чону-биле эпсеткил каттыштырылгазын илередир база АКШ биле Египеттиң аразында чардыган айыылдыг эвилеледжилгеге ойтур шавыышкынны бөөр талазы-биле араб чурттарның национал болгаш дешилгелиг күштериниң тодаргай базымнарын ажылдан кылыр төлээде, Ниити-араб улусчу конгресстиң дурген эртиирер хуралын чыылдырар дээш шиитпирин НАУК-тун доктаамал секретариады хүлээп алган.

Туруштуг чоруктуң болгаш удур хөделириниң национал фронтузунун чурттарын наймаалчы күштер-биле, хамыктын муриында Совет Эвилелибиле харылзааларны быжырлаарынче секретариат кыйгырган, ол чорук АКШ-тың империализминиң, сионизмниң, реакциязын айыылдыг чимзеништикиннерине ойтур шавыышкынны кады белеткээр арганы фронтуун киржикчилеринге бөөр деп, дыңнадыгда чугаалаан.

КОНФЕРЕНЦИЯНЫҢ АЙТЫРЫЫ — ЧОННУҢ АМЫДЫРАЛ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

УЛАН-БАТОР. Кодээ чоннуң амыдырал хандырылгазын организастаарын улам ыдай сайзырадгайжыдарының айтырыы — МАР-ның найысылалынга чыылдырган эртем-практиктиг конференциязының темазы болган. Моол Арат Республиканың болгаш ССРЭ-ниң чоннуң амыдырал хандырылгазының специалистери конференциязын ажылынга киришкен. Моолдуң экономиказының эң чугула адыры болур кодээ ажыл-агыйны улам-на сайзырадырынга ында чоннуң амыдырал хандырылгазын экижилери улуг рольду ойнап турарын конференцияга санал бергенивер онзалап демдеглээн.

Чурттуң кодээ ажылнычылери Моол Арат Республиканга социалистиг тургузуушкунунуң сорулгаларын чедиишкининг шиитпирлээринге чугула рольду ойнап келген болгаш ойнап-даа турар. Малчыннарның, тараажылардың амыдырал хандырылгазын экижилер дугайында айтырыг Моолдуң Араттың революстуг намының болгаш улусчу эрге-чагырганың хүн бүрүде кичээнгейлиг төвүнде турун турар.

ДАЙЫНЗЫРАК ОРУК-БИЛЕ

БЛЭКУЛ. (СЭТА-ның корр. А. Федяшин, В. Чукеев). Чепсегленишкинни дүжүрер дээш ам миллион-миллион англичанларны хаара тутказ, улам өзүп орар шимчээшкинге чөрүттүр Великобританияның чазаа тайбының херээнге айылдыг кылдыр ядролуг боо-чепсекти эдерө будүрерин уламчылаар бодалдыг. Консервативтиг чагырыкчы партияның ам эртип турар чыл бүрү болур конференциязында консерваторларның бедик албан-дужаллыг телээлекчилериниң чугаалары ол дугайын херечилеп турар.

Чазак программазын тайылбырлавышаан, Великобританияның камгалал министри Дж. Нотт шериг сорулгаларына чарыгдалдар бо чылын 12,3 миллиард стерлинг акша болуп турарынга денизерге, келир чылын 14 миллиард стерлинг чедир өзөр деп чарлаан. Амгы үеде «АКШ-ты санавазка Англия НАТО-нуң өске кандыг-даа чурттунга болзаргa, чепсегленишкинге хөйүү тарыгдал турар» деп ол билиндирген. Идролуг күчүзүү улгаттырарынче болгаш чаартырычо ком кичээнгейни салгаш, шеритиниң бүгү хевирлериниң дайынчы күчүзүн өстүрериңче Англияның төөгүзүнде тергиин хөй дээн түнүү бөөрин торилер-консерваторлар планнап турар.

Дайынга удур Барыын Европаның өске-даа чурттарында ыпнаан, Британ ортулуктарда база кажан-даа турун көрбээн калбак хемчээлдерде четкен шимчээшкинниң взүлдезинге шаптыктаар дээш, ол министр «совет кыжаныышкын» дээр хоозун чүвезин база дагын чулчурган.

М. Тэтчериниң чазаазының амгы политиказы айгыл экономиканы халаптыг байдалда чедирген, ол чорук партияның бедүүн кежигүнериниң болгаш оон кескү удурутукчуларының таарымнас хөөнүн улам хөөктүрүп турар.

Великобританияның премьер-министри чорааш Э. Хит хуралга чүве чугаалап тура, «консервативтиг партия сөөлгү 70 чылдар дургузунда эң берге үе-чадазын чурттан эртиирин турар» деп медеглээн. «Ол чорук барын 3 миллион кижини хаара тутнан массалыг ажыл чоктаныышкынынын, хоозураашкынар санының кажангызындан-даа артык көвүдээнинен, чурттуң индустриалдыг базазының бансыразының үламындал болган» деп, Э. Хит онзалап демдеглээн. Чаржынчыг куду түнелдерге чедирин келген боттарының политиказын өскертир күзел чогу дээш М. Тэтчерни болгаш оон эң чоок чөвүлекчилерин ол шыгыы шүүмчүлээн.

Чазактың экономиктиг стратегиязынга хөөн чок чоруктуң партияның бөлүктеринде ханы дазылданын киргенин конференция делегаттарының чүүлдүг деп көрген резолюциязы хереченл турар. Ажыл чоктаныышкынының бедик деңгелин дугайты ханы сагыышсырал ында илергейлеттинип, чурттуң экономиказын кадыкшыдар сорулгалыг хемчеглерни алырынче кыйгырыг киргеп.

Ынчанмыже бо кыйгырыглар моөң мурнундагы-даа кыйгырыглар ышкаш, түгле саазың кырынга артар, түге дээрге, М. Тэтчериниң чазааның «политиказының үндезинин өске сорулгаларга акша-хөрөнгөлөр төвевилеп бээрин кедергей кызырып турган, шериг чарыгдалдарын бажын ажыр өстүрери болуп турар.

ССРЭ—ЯПОНИЯ: дипломаттыг харылзааларны катап тургусканының 25 чылы

Фашистиг Германияның болгаш милитаристиг Японияның кывыскан дайынының түнелинде үзүлген дипломаттыг харылзааларны бистиң чуртувустуң болгаш Японияның аразынга чээрби беш чыл бурунгаар октябрь 19-та Москвага кады ат салдынган декларация үзүгаар катап тургускан. Ийи чурттарның аразында дайын байдалын ол документ түгле сокаткан эвес, харын-даа оларның кайызынга-даа ажыктыг деп эргелиг кады ажылдажылгаже орукту ажыткан. Дараазында —1957 чылда баштайгы салыг керээзинге ат салдынган, эвээш хемчээлдиг — 25 миллион хире доллар түңүг садыглажылганы ол керээде тодаргайлап айыткан. Ынчалзажок каш-ла чылдар эрткен соонда миллиард доллар хемчээлдиг бараан саарылгалыг үш болгаш беш чыл хуусаада садыг дугуржулгаларынга, баштайгы компенсация дугуржулгаларынга, улуг хемчээлдиг төлевилелдерни боттандырар дугуржулгаларга, ийи чурттарның ажыл-агыйчорудулгазының янзы-бүрү адырларынга хамаарышкан чиигиже дугуржулгаларга ат салдынган.

Садыг-эковомиктиг харылзааларның калбарышкынымбиле чергелештир харылзааларның болгаш кады ажылдажылганың өске-даа хевирлерин: күрүне ажылдакчыларының кайы-кайызынга аргыжары, парламентарийлерниң харылзаалары, министрлер аразынга сүмележилгелер, күрүне болгаш хөй-ниити организацияларының аразынга янзы-бүрү харылзаалар, эртем-техниктиг болгаш культура солчулгазы, спортчу хадарылзаалар база туристерниң аяа-чоруктары эгелээн болгаш калбарып келген.

Ынчалзажок кожа ийи чурттарның аразынга чогумчалыг харылзааларның хөгжүлдезин дең-дескн эвес, чөрүлдээлиг болгаш. Совет болгаш япон улустарның аразынга чагагай кожа-хелбээ харылзааларга болгаш найыралга удур Японияда болгаш океан ыңдында өөжөлөн болгаш садларлыг күштер сокеазал чоок хөделип келген болгаш үеделип-даа турар. Совет Эвилелиниге удур угланган шуут шериг эвилели болуп турар «айыыл чок чоруктуң» дугайында дээр керээни 1960 чылда Японияның болгаш АКШтың аразынга чарганы советяпон харылзааларның хөгжүлдёзинге шыгыы мооңдактарның бирээзи болган. «Айыыл чок чоруктуң керээзи» дээр япон-америк керээни чарганы байдалды өскертиген болгаш Ираккы Чөөн Чүктүң районунда база Оожум океанның барыын кезиндө политиктиг байдалга таарымча чок салдарлыг болган. Ийи чурттарның улустарының күжениишкини-биле тургустуунган советяпон харылзааларны ол дугуржулга хоран ышкаш бакырадып, божаңнадыпкан. Ол харылзааларга оон багай салдары мооң мурнунда чаңгыс эвес удаа көстүп турган. Ол багай салдар амгы үеде улам күштелген.

Японияның чагырыкчы бөлүктери 1978 чылда антисоветтиг чаа хөделишкинни хенертен кылган. Совет Эвилелинге болгаш социалистиг өске-даа чурттарга удур Кытаттың болгаш Японияның дем-биле демнеежирин айыткан КУР-биле «тайбың болгаш найырал дугайында керээге» япон төлээлекчилер ыңчаарда Пекинге ат салганнар.

Ол ийи керээлер амгы япон даштыкы политиказының тергеавиин ийи дугуй болган. Вашингтонуң база Пекининиң салдарынга алыскан Японияның чагырыкчы бөлүктери дёлегей ареназынга боттарының түскайлаң чоруун оскунганнар. Керээлер талазы-биле бодунуң «оңнуктерининң» гегемонисчи болгаш эжелекчи планнарын Японияның удуртулгазы улам-на деткип, аңаа каттыжып турар апаргаш. Япон улустуң национал эргеажыктарынга үгле дүүшпес эвес, харын-даа Азияга база бүгү делегейге тайбың херээге айылдыг оруукче Японияның чагырыкчылары шак ыңчаар чугаун киргеп.

«Делегей жандармының» — Америкавың Каттыжыкан Штаттарының «хеймер өңнүүнүң» ролюн Япония Азияга күүседип эгелээн. Ынчаарга АКШ Барыын чүктүң «амыдыралчы эрге-ажыктарын» камгалаар деп чылдакбиле делегейниң янзы-бүрү районнарынга тергиндедип чедип алырынче чүткүн келген болгаш чүткүн-даа турар. Удур туржуушкунну күштелдирип, чавырлыышкынын божаңнадып, чепсегленишкиннерин эдерө бүдүрериниң угланышкынын, чорудун турар АКШ-тың политиказын Япония элербишаан, дайын белеткелин боду кылбартын киргинген болгаш делегейниң яйнги дайынының чылдарында япон эжелелдин чөвүлелчинга таваржып чораан улустарның дүрүм ёзугаар дүвүрээшкинин болдуруп турар.

Вашингтонуң болгаш Пекининиң күткүүшкүнүнге алыскан япон чагырыкчылар ССРЭ биле Японияның харылзааларының перспективтиг хөгжүлдезинин оруундан чайлаан болгаш өөзөн негекчи хөделишкиннерже шилчээнвер. Японияның чагырыкчыларының ол хөделишкиннери ийи чурттарның аразында харылзааларга 1956 чылдан бээр чедип алдынган таарымчалыг бүгү үүлдерни айылга таварыштырып турар.

Ындыг политиканың түнелинде Японияның чагырыкчы бөлүктери үгле совет-япон харылзааларга улуг когаралды чедирген эвес, харын-даа ядролуг бомбалаашкынынарын халавына таварышкан бодунуң чүртүнүн делегей ареназынга ат-сураан бакыраткан. Күштүү ажыглаарындан, дайындан болгаш чепсегленишкиннерин эдерө бүдүрериниң угланышкынын, чорудун турар АКШ-тың политиказын Япония элербишаан, дайын белеткелин боду калбартын киргинген болгаш делегейниң яйнги дайынының чылдарында япон эжелелдин чөвүлелчинга таваржып чораан улустарның дүрүм ёзугаар дүвүрээшкинин болдуруп турар. Вашингтонуң болгаш Пекининиң күткүүшкүнүнге алыскан япон чагырыкчылар ССРЭ биле Японияның харылзааларының перспективтиг хөгжүлдезинин оруундан чайлаан болгаш өөзөн негекчи хөделишкиннерже шилчээнвер. Японияның чагырыкчыларының ол хөделишкиннери ийи чурттарның аразында харылзааларга 1956 чылдан бээр чедип алдынган таарымчалыг бүгү үүлдерни айылга таварыштырып турар.

Ындыг политиканың түнелинде Японияның чагырыкчы бөлүктери үгле совет-япон харылзааларга улуг когаралды чедирген эвес, харын-даа ядролуг бомбалаашкынынарын халавына таварышкан бодунуң чүртүнүн делегей ареназынга ат-сураан бакыраткан. Күштүү ажыглаарындан, дайындан болгаш чепсегленишкиннерин эдерө бүдүрериниң угланышкынын, чорудун турар АКШ-тың политиказын Япония элербишаан, дайын белеткелин боду калбартын киргинген болгаш делегейниң яйнги дайынының чылдарында япон эжелелдин чөвүлелчинга таваржып чораан улустарның дүрүм ёзугаар дүвүрээшкинин болдуруп турар.

ШЫН 4-кү арын ● 1981 ч. ● октябрь 18

КАЯА-ДАА МУРНУКУ ОДУРУГДА

Алдан чылдар мурнунда Бии-Хемниң Тарлага көшкүн арат Самбыга Түлүштүң өг-бүлезинге оол төрүттүнген. Чаш кижини көөрге бичези кончуг боорга чаптап, чарашсынгаш, ооң адын Биле-оол деп адай бергей. Оол кадык-шыырак, орлан-шоваа кижи болуп өзүп орган. Өг-бүленип урутларының эң улуу болгаштың дуңмаларын (шуптузу 12 кижи) ойнадыр, азыраңыр, ада-иезинге ажыл-ижинге дузалажыр кежээ кижи болган. Тарлагчы эге чада школазынга ол кирген, аңаа үжүк-бижикти, сайны бодаарының дерт аргазы өөренип алган.

Түрээ сыныг, тутса мөге ор Шивилигниң Кара-Сугга мал баазазынга кадарчылап берген, ниитиниң херээнге бодунуң күш-ажылчы үлүүн киирип эгелээн. Аңаа ажыл-даа-ла чыл безин четпээдир апаанок эриин ажыл-ишке кежээзин, хөй ниитиниң херээ дээнде кызымаан улус дораанна эскерип каан. Ынчангаш ажыл-ишчилерниң идегелии, бүзүрелин чаалап апкан.

1941 чылдың июнь 22-де фашистиг Германияның аг-шериглери аксы-дүмма Совет Эвилелинче оор өзүү-биле халдаан дугайында дүүрээзиниг медээ бүгү делегейге, Тывага тарай берген. Совет Эвилелиниче немец-фашистерниң халдааны Тываның ажылчы араттарының сеткилсагыжын киленнедип, оларның көөр хөөн чок чоруун хайыкпырган.

ТАР-ның X Улус хуралы болуп эрткен, аңаа бүгү Тыва улустуң тура-соруун илереткен Декларацилины хүлээп алган. Улуг Октябрьның чалдап алышкынарын камгалаарынга тыва улустуң кежээде белеңнең. Советтиг Ада-чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш бүгү күжүн бээрин, амы-тының хайыралавазын ында айыткан.

Арево кожигүнү Биче-оол Самбыга Тываның ажылчы чоннары-биле бир дөмей, Совет Эвилелинге болдунар-ла арга-биле дузалажырын шинтирлээн. Фронтуже чорударын азы фронтута дузалап болур хире күш-ажыл Улуг-Хем районнуң Баян-Колче ону ажылдаары-биле чорудукан. Орта турган колхозка баштай агрономнап ажылдаан. Тараанның, ногаа аймаанын чаагай дүжүдүп эстүрүп алыр дээш черниң культуразын бедидеринче, суггарылганың шыпарын экижидеринче бали-колчуларның кичээнгейин ол утландырып, ажыл-ишке организакчызын, чоннуң бүзүредип сургаар билиг болгаш мергежилии бедиин

Чон мурнунга харыысалга-лыг, хөй талалыг бо улуг чымышка бодунуң организакчы, кызымаккай чорудун көрүзүн, чоннуң негелде-санаа-дарынга дыңнангыр, эдилекчилең болганы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап ап, калада мурнуку одурутка чоруп келген. Биче-оол Николаевич Самбыга ам пенсиялай берген. Советтерге хөй чыл ажылдаан байлак дуржулгазын Советтер ажылдакчыларының дургузуунда кады чурттап, өөрүшкү-мүнгаралды-даа деңге үлежип келгеннер. Олар ада-иенин ниитилел мурнуунга хамааты хүлээлгезин төлептин-биле күүседип, чеди уругну өстүргеш, шуптузун өөредип, амыдыралдың делгем оруунче киргеннер. Оларның шуптузу чон арасында база хүндүткелдиг ишчилер болуп, ада-иезинин чоргаараалы, боттары 3—4 уругларның ада-иезин апарганнар. Соңгу даваннар мурнукузунуң ыяш ыяап-ла базар дээр болгай, маңаа ада-иенин төлептиг үлегер-чижээ улуг салдарны чедиргени билдингир.

Уругларның эң хеймери — Сергей бо чылыч ортумак школаны дооскан. Люба — Кызылдың башкы институдунуң ийиги курузуунда өөренип турар. Володя — башкы институдун дооскаш, ажылдай берген, Саша — чолаачы, ийи уругнуң адазы. Олег «Х Улуг хурал» совхозтуң зоотехник, уругларның эң улуу Тамара библиотека ажылдакчызы, дөрт урутнуң иези.

Чер кырынга төрүттүнгеш, чурттап келгенинден чартык кезинин Советтерниң хөй талалыг харыысалгалыг ажылынга ол тураскаатказын. Байлак дуржулгазын Биче-оол Николаевич Самбыга аныяктар-биле үлежип, үнелиг сүмелерни күзелдиг берип, районнуң, суурнуң социал экономиктиг хөгжүлдезинин планныг онаалдаларын күүседир херекке ам-даа идепкейлиг киржип чоруур.

З. БАЙ-КАРА.
Улуг-Хем район.

Чылдар болгаш кижилер

кылдырарын дилээн билдиришкинин ТАРН Төп Комитединче ол кирген. Ооң дилээн хандырып, Эрзининиң Иарын алдын уургайынче ажылдадын чоруткан. Аңаа баргаш чаа ажыл-ишке чаңчыгып, чоорту ооң хынын тыва берген, алдын казын, тывары-ның талазы-биле мурнакчы ажылчыннарның одуругга кирген. Тыпкан олча-ажы-ның хөй нуруузуп совет улуска дузалап, немец эжелекчилерни туюлунга чедир чылча шавар херекке бодунуп төлептиг үлүүн киирген. Аңаа беш чыл дургузунда чедишкинниг ажылдаан, өскен-төрээн Бии-Хемниче эөп келген.

Улус ажыл-агыйын хөгжүдеринин херээнге идепкейлиг киржир, чедишкинниг ажылдаар төлээде эртем-билиг Биче-оолга херек болуп берген. Туранның көдээ ажыл-агый школазының агрономия салбырынга ол кирип алгаш, ону теория-даа, практика-даа талазы-биле эки демдектерлиг дооскан. Ол аңаа көргүзе берген. Ажыл-иш дээш, чоннуң эргежилии дээш доктаамал сагыш човап чоруур коммунист колхозтуң партия организациязының секретарынга, көдээ Советтиң күүском дargазынга элээн үр ажылдаан. Ажыл-агыйның эковомиказын, чоннуң идеологтуг, политика-кижизидилгезин экижидер дээш улуг кичээнгейни салып, кызымак ажылдан келген.

Биче-оол Николаевич 1960 чылда Улуг-Хемниң Хайыракан көдээ Советиниң күүсомунуң дargазынга ажылдай берген. Орта бо чылга чедир ажылдаан. Ол чылдарның дургузуунда Хайыракан таныттынмас кылдыр өскерилген. Суурда хөй санның чазагайжыды туттунган чуртталга бажыңнарындан аңгыла үш каът школа, спорт залдыг Культура бажыңы болгаш өске-даа культура-амыдыралдың эргежок тудугларыбар. Ону көргеш кижиниң сеткили өөрүүр.

Чоннуң ынак ачы-дузазы, ажыл-ишке ынак сеткили, ажыл-агыйның эки-шын билиглиг, мергежилиг талалары Биче-оолга ажыл-ижинге, дузалажыр кежээ кижи болган. Тарлагчы эге чада школазынга ол кирген, аңаа үжүк-бижикти, сайны бодаарының дерт аргазы өөренип алган.

Түрээ сыныг, тутса мөге ор Шивилигниң Кара-Сугга мал баазазынга кадарчылап берген, ниитиниң херээнге бодунуң күш-ажылчы үлүүн киирип эгелээн. Аңаа ажыл-даа-ла чыл безин четпээдир апаанок эриин ажыл-ишке кежээзин, хөй ниитиниң херээ дээнде кызымаан улус дораанна эскерип каан. Ынчангаш ажыл-ишчилерниң идегелии, бүзүрелин чаалап апкан.

1941 чылдың июнь 22-де фашистиг Германияның аг-шериглери аксы-дүмма Совет Эвилелиниче оор өзүү-биле халдаан дугайында дүүрээзиниг медээ бүгү делегейге, Тывага тарай берген. Совет Эвилелиниче немец-фашистерниң халдааны Тываның ажылчы араттарының сеткилсагыжын киленнедип, оларның көөр хөөн чок чоруун хайыкпырган.

ТАР-ның X Улус хуралы болуп эрткен, аңаа бүгү Тыва улустуң тура-соруун илереткен Декларацилины хүлээп алган. Улуг Октябрьның чалдап алышкынарын камгалаарынга тыва улустуң кежээде белеңнең. Советтиг Ада-чурттуң хосталгазы болгаш хамаарышпас чоруу дээш бүгү күжүн бээрин, амы-тының хайыралавазын ында айыткан.

Арево кожигүнү Биче-оол Самбыга Тываның ажылчы чоннары-биле бир дөмей, Совет Эвилелинге болдунар-ла арга-биле дузалажырын шинтирлээн. Фронтуже чорударын азы фронтута дузалап болур хире күш-ажыл Улуг-Хем районнуң Баян-Колче ону ажылдаары-биле чорудукан. Орта турган колхозка баштай агрономнап ажылдаан. Тараанның, ногаа аймаанын чаагай дүжүдүп эстүрүп алыр дээш черниң культуразын бедидеринче, суггарылганың шыпарын экижидеринче бали-колчуларның кичээнгейни ол утландырып, ажыл-ишке организакчызын, чоннуң бүзүредип сургаар билиг болгаш мергежилии бедиин

Чон мурнунга харыысалгалыг, хөй талалыг бо улуг чымышка бодунуң организакчы, кызымаккай чорудун көрүзүн, чоннуң негелде-санаа-дарынга дыңнангыр, эдилекчилең болганы-биле чоннуң хүндүткелин чаалап ап, калада мурнуку одурутка чоруп келген. Биче-оол Николаевич Самбыга ам пенсиялай берген. Советтерге хөй чыл ажылдаан байлак дуржулгазын Советтер ажылдакчыларының дургузуунда кады чурттап, өөрүшкү-мүнгаралды-даа деңге үлежип келгеннер. Олар ада-иенин ниитилел мурнуунга хамааты хүлээлгезин төлептин-биле күүседип, чеди уругну өстүргеш, шуптузун өөредип, амыдыралдың делгем оруунче киргеннер. Оларның шуптузу чон арасында база хүндүткелдиг ишчилер болуп, ада-иезинин чоргаараалы, боттары 3—4 уругларның ада-иезин апарганнар. Соңгу даваннар мурнукузунуң ыяш ыяап-ла базар дээр болгай, маңаа ада-иенин төлептиг үлегер-чижээ улуг салдарны чедиргени билдингир.

Урутларның эң хеймери — Сергей бо чылыч ортумак школаны дооскан. Люба — Кызылдың башкы институдунуң ийиги курузуунда өөренип турар. Володя — башкы институдун дооскаш, ажылдай берген, Саша — чолаачы, ийи урутнуң адазы. Олег «Х Улуг хурал» совхозтуң зоотехник, уругларның эң улуу Тамара библиотека ажылдакчызы, дөрт урутнуң иези.

Чер кырынга төрүттүнгеш, чурттап келгенинден чартык кезинин Советтерниң хөй талалыг харыысалгалыг ажылынга ол тураскаатказын. Байлак дуржулгазын Биче-оол Николаевич Самбыга аныяктар-биле үлежип, үнелиг сүмелерни күзелдиг берип, районнуң, суурнуң социал экономиктиг хөгжүлдезинин планныг онаалдаларын күүседир херекке ам-даа идепкейлиг киржип чоруур.

З. БАЙ-КАРА.
Улуг-Хем район.

«ТЕГЕРАН - 43»

Чаа кино

Бо кинода херек кырында болган төөгү-политиктиг болушкунну көргүзүп турар. Ында Нью-Йорктуң кудумчулары, бөгүнгү Лондонуң шөлдери, Москва хемниң эриктери, 1943 чылдагы Тегеранның тар кудумчулары, бүзээлеткен Парижтин дүнеки бажыңнары; бөгүнгү террористерниң эжелеп апканы авиалайнер борту көргүстүнген... Кино-чуруктуң кол өзөөнде ындыг янзылыг боттуг фактылар бар.

1943 чылда Ираның найысылалынга Сталинниң, Рузвельтиниң болгаш Черчильдиң ужуражылгазы болган. Чогум-на харын ынчан, Тегеран конференциязының үезинде, гитлержилерниң чажыт албан чери үш күрүнениң баштыңнарын өлүрер деп белеткенип турган. Гитлерниң планын ёзугаар алырга, ол чорук ийнги делегей дайынының чорудулгазынга кандыг бир салдар чедирери чугаажок турган. Ол амы-тынче халдашкын чайлаттынган.

Ону канчап чайлатканын, Тегеранга болган 1943 чылдагы болуушкуннар бистиң хүнеривисте канчан чаңгыланып келгенин Москвага эрткен XII Бүгү-делегей кинофестивалынга шаңнаткан «Тегеран-43» деп кинофильм көргүзүп турар.

Бегүнгү Париж. Эриэ Бехлер дээрзи бодунуң сактыышкынарын, ховар дээн кинематериалдарын болгаш өскедаа документилерни, ужурутказын ажыдып илередир сорулга-биле парлаар деп шинтирлээн. Ынчалза-даа парлалга конференциязының үезинде Бехлерниң амы-тынынга халдаашкын кылырын орадашканнар. Эрткен-барган болуушкуннарны көргүзеринге хөөнү чок ындыг күштериниң ам-даа барын ол таварылга хереченип турар.

Бехлерниң документилериниң шынын балыткаар сорулга-биле Москвадан Парижче болгаш Лондонче Андрей Ильич (ону Андре-даа дээр) аъттанып чоруп турар. Ол аңаа-ла хоозуң сонуургал эвес, а ол—1943 чылда амытынга халдаашкынны чайлатчырынга киржип турганнарның бирээзи.

Лондонга кинофильмнер көргүзүп турда, экрандан ол бодун болгаш аңаа амга чедир ынак бир-ле херээженни эскерип каар. Ол дээрге ук кинонуң база бир аңгы сюжеттиг шугуму-дур. Ол дээрге 35-ажыг чылдар дургузуунда Андре биле француз Мариянның угаан-медерелинде артып калган төөгүлүг болгаш кударанчыг ынакшылы-дыр.

Политиктиг ийи сериалыг бо кинофильмни режиссёрлар А. Алов, В. Наумов олар француз болгаш швейцар кинематографистер-биле кады тургускан.

Фильмде ат-сураглыг хөй актёрлар ойнап турар. Чижээ, Игорь Костолевский, Наталья Белохвостикова, француз Ален Делон, Курд Юргенс, Клод Жад болгаш өскелер-даа. «Тегеран-43» деп кинофильм Кызылга ноябрьда үнүп эгелээр.

«ААС-КЕЖИКТИҢ ХҮНҮ»

Ленинградта күрүнениң мюзик-холл театры профессионал сценага талантылыг аныяк күүседикчилерниң школазы деп адын база катап бадыткаан. «Аас-кежиктиң хүнү» деп шинниң баштайгы көргүзүлгезинде театрда ажылдап турар студияның барык бүгү доозукчулары хаара туттунган. Шинниң авторлары В. Константинов, Б. Рацер, И. Рахлин олар чаа ажылын чогум-на эгелеп чоруур артистерге бижээн.

А мюзик-холлдуң студиязында артист болуксаан аныяктарның чаа бөлүү-биле кичээл эгелээн. Хөй оолдар, кыстарны хоорайның бот-тынынгыр коллективтеринден чалаан.

(СЭТА-ның корр.)
Ленинград.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Солуннуң чагыдылгазы бо чылын ноябрь 1-ге чедир болур.

Редакторнуң орлакчызы
К. К. САТ

Агаар

Кызылдың агаар станциязының медээзин өзугаар алырга, республикага болгаш Кызылга бөгүн бүргеп, аязы турар хүн болур. Чамдык черлерге дымырады чаар.

Соңгу-барын углуг хаттың күжү секундада 9-14 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 0 градус чедир чылыыр, дүвелерде 9—15, Кызылга — 8—10 градус соок болур.

В. СЕМЕНКОВИЧИНИҢ ЭВЕС-ТИР» деп фотоэтюду.

АДЫГ - БИЛЕ ЧОЛУКШААН

(Этези № 241 «Шында»).

— Электен эгелеген хереэ чок — деп, Чылбай аңаа харыылаан. — Аңчы кижи алдай-таңдызынга чөгенмес чүве болгай. Ам даарта араалапсывысса, атбайлар тыптыр үжүрлүг.

— Ылап-ла көрген черин бо-дур бе? — деп, Даргый Лопсандан база катап айтырган.

— Ылап-ла бо болбайн канчаар! — деп, оозу бүзүрелдиг харыылаан. — Кертип каан ыяштарны көрдүңер чоп. Хар улуг болгаш, ижээн орта билдиртпес-тир. Бис ижээнниң кыры-биле-даа кылаштажып эртип турганывыс чадавас.

— Ындыг-даа боол чадавас — деп, Чылбай аңаа каттышкан. — Кылын харлыг соок кыжын агбайларың ижээнден белеп үнер эвес.

Хонуп алгаш, аңчылар адыг ижээнин эртеницде база дилеп эгелээнер. Сураг-ла, сураг! Ижээн болгу дег чүвеге черле таварышпаанар. Кыска хүн дүүш чеде бергенде, селеске чудук кырынга үжээлээ дыштанып олурушканнар.

— Ам кордал чок-тур — деп, Даргый ашак бир дугаарында чугаалаан. — Мында ижээвээн агбайлар-дыр. Оон башка ийи хүнзедир дилээрге черле тывылгай.

— Мен база мынаар бодайдыр мен —деп, Чылбай улашкан. — Хоомай дөгээлеттинген-дир.

Буруулуг кижи Лопсаң чүү-даа ыяттаваан. Ылап-ла мында деп чүүң-биле бадыткаар боор? Ам аңчыларның аактыг сөзүн кулакты кыскаш, дыңнаар апарган.

— Хоомай дөгээлээн. Мен хейде-ле маңаа мнаны берген-дир мен. Катап кээп көөр чүвеңге. Хайыраан дээт-чаг хей барганы ол мшкажыл.

— Ам чүү кылыр боор, эрте дээре чер дөгүп органы дээре ыйнаан—дээш, Чылбай тургаш, одагже углапкан. Оон соонда Даргый ашак шагжок апарган калгыпкан. Чаңгыс-ла Лопсаң чудук кырында олурбушаан. «Шынап-ла хоомай дөгээлээним ол бе? — деп бодал ооң бажыңын иштинге киргеп.—Ылап-ла бо шыргайже киргеп адыглар болгай. Долгандыр мээң немдектеп каан ыяштарым база бар-дыр, оларны көрдүвүс. Ийи ынчан долганыгдан үнмээн болду чоп? Азы аңаа хоруп чыткаш, мээң соомда чоруй баржыктар ирги бе?» Лопсаң тургаш, өөрүнүң харда коошпалай чарып чоруткан чаа ыи-биле кылаштапкан. Мурнаан ийи кижизи шыргай ишти-биле чула чүктээш, аар харга ужур бастыра берген бир дос мыйгак-хараганны ооп арткен болган. Чанында ийи дөс хараган аразында оруи орну дег ажыктер бар. Лопсаң олче көрүптерге, ында хараганда дүк-дак-даа кылаштажып элбер-самдар чүве астына берген турган. «Адыг дүг

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 243 (11741) | 1981 чылдың октябрь 20, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАР ИЛЕРЕТТИНГЕН, ОЛАРГА ДЕННЕЖИНЕР

Республиканың районнарының, хоорайларының болгаш үлетпүр, тудуг, транспорт, харылзаа, садыг черлериниң, чоннуң коммунал-амыдырал хандырылгазының коллективтериниң 1981 чылдың III кварталында социалистиг чарыжының түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүрген.

Бо чылдың үшкү кварталында планныг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседир дээш демиселге чамдык чедиишкиннер чедип алдынганын бо талазыбиле доктаалда демдеглеп турар.

Бо чылдың тос айларының иштинде республиканың үлетпүрү пландан ажыр 1163 муң рубльдиң продукциязын будүрүп үндүрген. Продукция сайгарар талазы-биле күрүне планы III кварталда 100,1 хуу күүсеттиинген деп доктаалда айтып турар. Ол ышкаш доктаалда пландан дашкаар будүрүп үндүрген продукцияның түүн тус-тузунда айыткаш, эрткен чылдың ол-ла үезинге деңизөргө, оон хөй хемчээлдиг чуртталга шөлүн дужаганын демдеглээн. Нинти ажыглалдыг автотранспорту-биле пландан ажыр улус ажыл-агыйының 11,6 муң тонна чүгүн сөөрткен, 878 муң пассажирлерни чедирген. Харылзааның, садыгның, коммунал ажыл-агыйының ажылдакчылары тос айларда социалистиг хүлээлгелерни база күүседипкен.

Доктаалда күрүне планын болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүсеткен күш-ажылчы коллективтерни айтып турар. Оларга Тываның электри четкилери, «Көдээ электри тудугунуң» эргелели, № 2 АТБ, Кызылдың аъш-чем садыы, Бии-Хем районунуң амыдырал хандырыгга будүрүлге эргелели болгаш өске-даа черлер хамааржыр.

Оон-биле кады чамдык районнарның, хоорайларның болгаш үлетпүр будүрүлге, садыг, харылзаа черлериниң алган социалистиг хүлээлгелерин күүседирни чедип албазының демдеглеп, ук доктаалда оон чылдагаанызын айтып турар. Нинти республиканы алырга, будүрүлге хемчээлиниң өзүлдезинип, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн—104,9 хуу күүсеткен болгаш бараанның продукциязын ботүнезин 6 муң рубльге чиигеткен **Тыва электри четкилериниң коллективинге;**

— **тудуг организацияларындан** — тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазыбиле социалистиг хүлээлгелерин 100 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниин 100,4 хуу күүсеткен **«Кодээ электри тудуг» тудуг-монтаж эргелелиниң коллективинге;**

— **транспорт болгаш харылзаа будүрүлгелериндеи** — чүк соортугленинин талазыбиле социалистиг хүлээлгелерин 102,6, чүк саарылгазының — 100, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниин —104 хуу күүсеткен **№ 2 АТБ-ниң коллективинге;**

— **садыг организацияларындан** — үүрмектеп садар бараан саарылгазының талазыбиле социалистиг хүлээлгелерин 102,5, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниин — 102,9 хуу күүсеткен болгаш пландан ажыр 6 муң рубльдин орулгазын алган **Кызылдың аъш-чем садыының коллективинге;**

— **чуртталга-коммунал будүрүлгелериндеи** — ачы-дуза чедиреринің болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң планы 100,6 хуу күүсеткен **Бии-Хем районнуң чуртталга-коммунал будүрүлгелериниң будүрүлге эргелелиниң коллективинге;**

III кварталда социалистиг чарыштың **шүүги черии, СЭКП** обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилиир вымпелдери-биле кады дараазында коллективтерге тыпсыр:

— үлетпүр будүрүлгелериндеи — үлетпүр продукциязын будүрер талазы-биле социалистиг хүлээлгелерин 114,8 хуу, продукция сайгарарының — 122,7, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниин — 104,7 хуу күүсеткен **«Каа-Хем» хөмүр-даш разрезиниң коллективинге;**

— **тудуг организацияларындан** — тудуг-монтаж ажылдарының хемчээлиниң талазыбиле социалистиг хүлээлгелерин 111,7 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниин — 100,2 хуу күүсеткен **«Тыва септелге тудуг» трестиң коллективинге;**

— **транспорт болгаш харылзаа будүрүлгелериндеи** — продукцияның хемчээлиниң талазы-биле планын 102,3 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниин — 101,8 хуу күүсеткен **республиканың радиотелевидение дамудылгага төвүүн коллективинге;**

— **садыг организацияларындан** — үүрмектеп садар бараан саарылгазының социалистиг хүлээлгезин 107,5 хуу-ниитиинин чемненилгезинин — 101,6, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниин — 100 хуу күүсеткен **Бии-Хем райпозунуң коллективинге;**

— **чуртталга-коммунал будүрүлгелериндеи** — коммунал ачы-дуза чедиреринің талазыбиле социалистиг хүлээлгелерин 103,2 хуу, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниин — 126 хуу күүсеткен **«Водоканал» эргелелдиң коллективинге.**

Кызылдың дааранылга фабриказының, «Тыва суг-тудуг» трестиң № 5 КМК-зының, Садыг министерствозунуң АТБ-зиниң, Кызылдың үлетпүр садыының болгаш Тыва коммунэнергонуң эки ажылын доктаалда демдеглээн.

Тос айларда ажылдаанының түңнелдерин хаңы аналиэтеп, чамдык коллективтерниң ажылында четпестерниң, хожудаашкыннарның тургустунуң келген чылдагааннарын сайгарып, оларны одериниң тодаргай хемчеглерин боттандырып чорударын, металлды, тудуг материалдарын, одаар чүүдү, электри эңергиязын болгаш курлавырларның оске-даа хевирлерин чөп ажыглаары база кампылгалыг чарыгдаары дээш социалистиг чарышты калбак иентерединиң талазы-биле организакчы болгаш массаполитистиг ажылды күштелдиреин СЭКП Кызыл хоорайкомунга, райкомнарга, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде, «Тыва кобальт» комбинатта парткомнарга, хооррайкүүскомнарга, партия, профэвилел болгаш комсомол эге организацияларынга, министерстволарның болгаш ведомстволарның улуртукчуларынга лааскан.

КАЗАХ ССР. Джезказганның даг-металлургия комбинадының Чөөп руднигинге бригада бүрүзү-ле хонукта бир муң тоннадан эвээш эвес руданы казып үндүрер дугайында эгелекчи санал тывылган. Амгы үеде ол эгелээшкинниң чурттуң дыка хөй дагжылары деткип, ажылдап турар.

Бир муңчу бригадаларның бирээзин № 57 шахтада сураглыг дагжы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденниң эдилекчизи Абдыкадыр Бекматов баштап турар.

Ол бригада бо чылын геологтуг тургузуунуң талазыбиле берге черде ажылдап турар. Ынчалза-даа бригада хонук санында-ла 1100—1200 тонна чиг.-этти берип турар.

Абдыкадыр Бекматов — будүрүлгениң мергежилдиг организакчызы болбушаан, хөй-ниити амыдыралында идепкейлиг киржип, хоорсоветтиң депутады, профэвилелиниң рудком кежигүнү, Чөөп руднигинің № 57 шахтазының партбюро кежигүнү бооп турар.

Күш-ажылга шылгарангай чедиишкинни, дериг-херекселдерни ажыглаарын экижидеринге үндезилээш ажылдың ажыктыын база шынарын бедиткеин дээш А. Бекматовка ССРЭ-ниң 1981 чылда күрүне шаңналын тыпсыры-биле кшрген.

ЧУРУКТА: Абдыкадыр Бекматовтуң (ортуузунда) удуртканы дагжылар бригадазы.

В. ЗЫБИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин — амыдыралга

ТУДУГНУҢ ШАПКЫНЫНДА

Киргизияның Курпсай ГЭС-инге тургузар үшкү турбинаны хуусаазындан бир квартал мурнай кылган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирин ёзугаар ажыглага киирер дээш ол ГЭС-че бо күзүн сөөлгү, дөрт дугаар агрегатты база чүдүрүп чорудар ужуруг.

ГЭС-тиң болгаш будүрүлге черииниң парткомнарының каттышкан хураңгыа ынчаар шалыпкын ажылдаарын коргеш, чарышты «ажылчын эстафета» принцивин ёзугаар улам калбартырын шиитпирээн. Оон киржикчилериниң мурнунда белен эвес сорулга тургустунган—чурттуң практиказынга бир-ле дугаарында ыңдыг улуг гидростанцияның бүгү энергия блокторын чаңгыс-ла чылдың иштинде ажылдадып эгелээр апаар. Оон ниити күжү—800 муң киловатт.

ГЭС-тиң тудугкулары-биле күш-ажылчы кады ажылдаажылга дугайында керээ харьковчуларга ажыл-ишчи программа апарган. Турбина заводунуң цехтериниң партия организациялары болгаш партболуктери өске даалгаларны соцгаар тыртпайн, ол хүндүлүг даалганы графиктен эрте күүседир дээш, ажылдаар чер бүрүзүнге будүрүлге күүлавырдарының хөй-шиитии көрүлдезин ылгап. Тускай хынакчылар турбиналарны кылыр хуусааларын болгаш шынарын контролгга алган.

Чарышты коммунистер баштап турар. Оларның бирээзи, слесарьлар бригадазын П. Ткаченко чаартыкчыларның каттышкан бригадазын баштай берген. Оларның техниктиг сайзырадыышкыннары дыка хөй цехтерде болгаш участоктарда иештерээн. Чижээ, турбиналарның өзөктерин харыгда ийи таладан чөндурары, кезектерниң термиктиг болбаазырадылгазы дыка хөй шакты кампаар арганы берген.

Ийи коллективтиң парткомнарының болгаш баштаар черлериниң кады кылган шиитпири-биле күштерни шалыпкыны-биле таарыштыр тургузары хандыртынган. Харьковтан Курпсай ГЭС-че чоруткан эптекчилер турбиналарны шалыпкын эптеп тургускаш, ажылдадып киирерине дузалап турар. Ынчаарга ол тудугдан заводка барган слесарьлар, каңнакчылар турбина кылыкчыларының күш четпейн турган ажылдарын кыска хуусаада будүрүп бергеннер.

М. ХАБИНСКИЙ,
СЭТА-ның корр.

ХАРЬКОВ.

ЧЫЛ ПЛАНЫН — ХУУСАА БЕТИНДЕ

ХУУСААЗЫНДА ДООЗАР

Республиканың Ыяш ажыл-агый министерствозунуң коллективи Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл ойынга СЭКП Төп Комитединиң Кыйгырыгларын күш-ажылчы сорук киришкинниг уткуп турар. Бистиң министерствонуң районнарда ыяш ажыл-агыйлары күжениишкинниг ажылдаанындан социалистиг хүлээлгелер, плазиыг онаалдалар чедиишкинниг күүсеттиинин келген. Министерство ниитизи-биле үшкү кварталда болгаш 9 айларда багай эвес көргүзүлерни чедип алган. Ол үсниң дургузунда бараанныг продукцияны будүрери 101,9 хуу, ону сайгарары 101,4 хуу күүсеттиинген. Оон ацгыда 14 муң кубометр дилиг материалдарны белеткеттиинген.

Тожунуң, Чадаананың, Каа-Хемниң ыяш ажыл-агыйлары боттарының мурнунда саалдыган сорулгаларны чедиишкинниг боттандырып, эки ажылдан келгенни демдеглээри ёзурчүг. Бо коллективтер ростовчуларның «Хожудан тураралар чок ажылдаар» деп эгелээшкинниң баштай-ла деткээшперниң санында кирип турар. Боттарының ажыл-херээнге хожудаашкын болдурбайн, план-даалганың күүселдезин участок бүрүзүнге чедип ап келгени бо-дур. Ону чедип алырда ук ажыл-агыйларда социалистиг чарышка кижи бүрүзүн киришпиреринге база онаашкан ажылынга кижи бүрүзүнүң харыысалгалыг болурун кичээнгейге алган. Ажылды ынчаар чорудуп турары чүгле ол ажыл-агыйларда эвес, өске-даа районнарда ыяш ажыл-агый коллективтеринге бәлә хамаарыр.

Ыяш ажыл-агый ажылдакчыларының Бүгү-россия социалистиг чарыжынга бистиң республикадан Чадаананың Каа-Хемниң ыяш ажыл-агый коллективтери шаңналдыг черлерни 2 чыл улаштыр ап келгенин бүгү министерствозунуң ажылиичилериң сорук киирген.

Каа-Хемниң, Чадаананың, Тожунуң ыяш ажыл-агыйларының боттарының күш-ажылчы чедиишкиннерин Октябрьның байырлалынга тураскаатпышаан, баштайгы чылдың планын хуусаа бетинде доозарын шиитпирлеп турарлар.

Ыяш ажыл-агыйларында ажыл-ишке төлептиг, кызымак, эки үлегер-чижекти көргүзүп тураралар эвээш эвес. Ындыг мурнакчыларга ыяш сөөртүр машина чолаачылары В. Л. Требугов, Н. П. Ягушенко, В. Г. Нелюбов (Каа-Хемдеп), Ф. Н. Ашуров (Чадаанадан) олар хамаарыр. Чадаананың ыяш ажыл-агыйындан К. Э. Моягуштуң удуртканы ыяш бететкээр бригада. Тожуңуулла В. С. Ооржактың ыяш дилиичилериниң бригадазы социалистиг чарыштың тиилекүлеери.

Хөй чылдар иштинде ажылдан келген дуржулгалыг хоочукнарывые лесниктер Иван Степанович Чепкасов, Доржу Арагачиевич Дошгак болгаш оон-даа өскелер ажылгартга боттарының билиг-мергежилин дамчыдып бээриниге идепкейлиг, боттарының ажыл-херээниң ёзаудуг мастерлери.

Тожунуң ыяш ажыл-агыйындан трактористер В. В. Дамдын-оол, И. С. Зайцев олар планын ажыр күүседип, мактадып тураралар.

Ыяш ажыл-агый министерствозунуң коллективи бо хүнгерде сөөлгү кварталдың планын хуусаа бетинде доозар дээш кызымак ажылдап турар.

В. ПШЕННИКОВ,
Ыяш ажыл-агый министерствозунуң план киидизиниң начальныгы.

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

1981 чылдың тос айларының Күрүне планын Тыва АССР-ниң үлетпүрүнүң күүсеткенининиң түңнелдериниң дугайында Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының планын хуусаа бетинде күүседир дээш социалистиг чарышка үлетпүр будүрүлгелериниң ажылдакчылары киришпишаан, үлетпүр будүрүлгезин хогжүдеринге тодаргай чедиишкиннерни чедип алган.

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлериниң хөй иирүүзүн сайгарар база будүрер хемчээлиниң талазы-биле тос айлар планы күүсеттиинген.

Эң чугула адырлар талазы-биле продукция сайгарар план болгаш үлетпүр будүрүлгезиниң өзүлде темпилери мынчаар күүсеттиинген:

	Продукция сайгарар планның күүсеттиинген хуузу	1980 чылдың 9 айларынга хамаарыштыр 1981 чылдың тос айларында хуузу
Электроэнергетика	103	107
Одаар чүүлдер үлетпүрү	114	108
Өнүг металлургия	101	104
Металл болбаазырадылгазы	99,9	99,4
Ыяш болгаш ыяш болбаазырадып кылыр үлетпүр	99,7	99,4
Тудуг материалдар үлетпүрү	95	98
Чиик үлетпүр	104	106
Аъш-чем үлетпүрү	107	106
Далган-крупа дээрбедээр болгаш холуксаалыг мал чемя будүрер үлетпүр	101	99,0
Полиграфия үлетпүрү	102	103

Электроэнергетика, одаар чүүлдер, чиик болгаш аъш-чем үлетпүрү эң бедик темпилерниг хөгжээн.

Тос айларда продукция сайгарар планны, үлетпүр будүрүлгезиниң хемчээлиниң болгаш күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң өзүлдезин түс-түс эргелелдер болгаш будүрүлгелер мынчаар күүсеткен:

	Продукция сайгарар планны күүсеттиинген хуузу	1980 чылдың тос айларынга хамаарыштыр 1981 чылдың тос айларының хуузу	
		Будүрүлгениң ниити хемчээлиниң талазы-биле	Күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң талазы-биле
«Тыва даг-дүгү» комбинат	95	98	99,1
«Каа-Хем» разрези	114	108	106
Тыва электри четкилер	103	107	107
«Тыва кобальт» комбинат	101	104	104
«Тудуг кезектер» комбинады	93	96	102
Ак-Довуракның дузалаар ажыл-агыйлар комбинады	90	108	108
Кызылдың эът комбинады	108	112	116
Кызыл-Мажалыктың эът комбинады	133	116	118
Сүт комбинады	105	103	104
Хлеб продуктулар эргелели	102	98,1	103
Сөөк далганы кылыр завод	62	75	81
Үстүкү Енисейниң балык заводу	66	87	93
Аъш-чем үлетпүр эргелели	102	97	100,6
Дааранылга фабриказы	104	108	97
Алгы заводу	105	103	107
Дүлейлерниң Бүгү-Россия ниитилелиниң өөредилге-будүрүлгези	104	108	108
Караа четшестерниң Бүгү-Россия ниитилелиниң өөредилге будүрүлгези	103	103	109
«Тыва тудуг материалдар» каттыжышкыны	102	100,3	106
Росводпромнуң демир-бетон кылыглар заводу	99,9	103	103
«Тыва кодээ тудуг» трест	89	88	88
Ыяш ажыл-агыйының министерствозу	101	106	106
Тудуг кезектер болгаш конструкциялар заводу	101	112	107
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	104	103	103
Чурт үлетпүрүнүң эргелели	99,4	107	107
Автосептелге заводу	96	88	90
Кодээ ажыл-агый техниказының күркомитеди	101	105	103
Ном үндүрер болгаш полиграфия херектериниң талазы-биле эргелел	102	103	99,5

Үлетпүр продукциязының эң чугула хевирлерин тос айларда дараазында хемчээлдерлиг кылдыр будүргеп:

	Тос айларда будүргеп	1980 чылдың тос айларынга хамаарыштыр 1981 чылдың тос айларында
Хөмүр-даш — муң тонна	582	108
Электроэнергия — млн. киловатт-шак	67	80
Шой заңгыргени — тонна	394	81
Тудуг болгаш одаар ыяшты сөөртүкени — муң кубметр	203	95
Оон иштинде тудуг ыяжы— муң кубметр	175	103
Дилиг материалдары — муң кубметр	96	103
Мебель — муң рубль	1185	110
Культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг барааннар — муң рубль	1725	108
Тудуг чугайы — тонна	1942	97
Тудуг тууйбузу — млн. кезек	20,2	91
Чыын эптээр демир-бетой конструкциялар болгаш кезектер — муң кубметр	36	88
Сорттуг даг-дүгү — муң тонна	77,4	94
Хөм идиктер — муң эжеш	72	105
Кидис идиктер —муң эжеш	93	106
Дааранылга үлетпүрүнүң продукциязы — муң рубль	1483	120
Туткан балык — тонна	63	70
I категорияның субпродуктулары-биле кады эът— тонна	6132	121
Колбаса кылыглары —тонна	943	100,0
Чалаң сүт продукциязы — тонна	14021	103
Мал саржаа — тонна	403	94
Далган — тонна	21869	103
Холуксаалыг мал чеми — тонна	27878	95
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары — тонна	15653	100,2
Кондитер кылыглары — тонна	823	98
Эзиртпес суксун аймаа — муң декалитр	138	127
Чемге ажыглаар дус—тонна	8567	98
Сооктеп кылган курлаг мал чемнери — тонна	308	92

Тос айларда пландан ажыр 62 муң тонна хөмүр-дашты, 4,1 миллион киловатт-шак электроэнергияны, 6 муң кубметр дилиг материалдарын, 4 муң эжеш хөм идиктерни, дааранылга үлетпүрүнүң 180 муң рубль хемчээлдиг продукциязын, 46,7 муң рубль хемчээлдиг культура-амыдырал болгаш ажыл-агый ужур-дузалыг барааннарны, 68 тонна мал саржаан, 521 тонна чалаң сүт продукциязын, 69 тонна далганы, холуксаалыг 678 тонна мал чемнерин, 3 тонна кондитер кылыгларны, 38 муң декалитр эзиртпес суксун аймаан, аъш-чемге хереглээр 1067 тонна дусту будүргеп.

Үлетпүр талазы-биле тос айларның планындан доктаатказ даалгаларны чамдык будүрүлгелер күүсеттиээн. Сайгарылга хемчээлиниң талазы-биле планны он беш будүрүлгелер күүсеттиээн, эрткен чылдың тос айларынга деңиээрге үлетпүр будүрүлгезиниң хемчээлин 17 будүрүлгелер эвээжеткен, күш-ажылдың будүрүкчүлүүнүң талазы-биле планны 19 будүрүлгелер күүсеттиээн, эрткен чылдың тос айларынга деңиээрге 17 будүрүлгелер күш-ажыл будүрүкчүлүүн чавызаткан. Шой заңгыргер, тудуг чугайын болгаш тууйбузун, чыын эптээр демир-бетон, сорттуг даг-дүгүн, тудуг ыяжын, кидис идиктерни, балыкты, I категориялыг субпродуктулар-биле кады эътти, колбаса кылыгларын, хлебти, хлеб-булочка кылыгларын, сөөктеп мал чемнерер курлаг даланганы будүрер тос айлар планы күүсеттиимээн.

Бараанныг продукциязының бот-үнезин чиигедир талазыбиле планныг даалга күүсеттиимээн.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕЛИ

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: отчёттар болгаш соңгулдалар

КИЧЭЭНГЕЙНИ — АЖЫЛДЫ ОРГАНИЗАСТААРЫНЧЕ

Пассажирлер транспорт автобудурулгезиниң коллективи — хөй кижилиг, улуг будурулелериң бирээзи. Он бирги бажы чылдың баштайгы чылында ол коллектив СЭКПниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдырапга боттандырар планныг онаалдаларны болгаш алган социалистиг хүдэлгелерин күүседир, пассажирлерни аргыштырарының культурazын бедидер талазыбиле эвээш эвес ажылдарны чоруткан. Ол дугайын будурулгениң коммунистери чоокта чаа эрткен отчёт-соңгулдалыг хуралынга бүгү талалыг анализтеп чугаалашканнар.

Эрткен 9 айларда коллектив пассажирлер аргыштырарының планын 100,3 хуу, пассажир-километр планын 100,5 хуу, нийти үнүүшкүнүүн — 101,2 хуу күүсеткен. Ажыл-чорудулгага чедиишкиннерни чедип алырынга коммунистерниң авангардчы ролю күштелген. Будурулгениң кол-кол участоктарында 20 коммунисти бижиглаан, олар будурулгеге, хөй-нийти амыдыралынга үлегер-чижээн көргүзүп келген. Бо коммунистер шуптузу эрткен тос айларның планныг онаалдаларын болгаш боттарының хүүда алган социалистиг хүдэлгелерин ажыр күүсеткеннер. Коммунистер будурулгекиң мурнакчылары болбушаан, боттарының хостуг үе-шагын харамнанмайн, хөйнийти ажылынга идепкейлиг киржип, колонналар, цехтер, бригадалар, звеноолар удуртуп ажылдап, өскелерге үлегер-чижээн көргүзүп, партия кежигүнү эвестерни күш-ажылче мобилизастап, оларны хейаът киирип турaрлар.

Чыл эгезинде алган социалистиг хүдэлгелерин күүседирин чедип алыры-биле эвээш эвес организастыг ажылдарны партбюро чорудуп, социалистиг чарыштың организастаарының дугайын хүдэлгелериниң күүседдезин боттарының хуралдарынга үргүлүг чугаалажып келген. Коммунистер социалистиг чарыштың мурнуку одурууче үнүп, будурулгеде хөй-нийти организацияларын билдиглиг удуртуп, амыдырапга идепкейлиг туружуп көргүзүп турaрлар. Ылаңгыя Ю. М. Деревягин, М. И. Ярлыков, М. Н. Сымчаан, Ю. А. Чихачев, В. И. Прищепо, З. Л. Арсеникова, П. Картин, С. Тюлюш, Г. П. Ровтовцев, Х. Сат, И. С. Некрасова болгаш өске-даа коммунистер даазырган ажыл-херекке бедик харыысалгалыын көргүзүп, күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көрүп, кады ажылдап турар эштеринге болгаш боттарынга бедик негелделиг болуп ажылдап турaрлар.

Ынчалза-даа коммунистер боттарының отчёт-соңгулдадыг хуралынга кылдынган чүүдерни болур-чогууру-биле демдеглевишаан, кол кичээнгейни шиитпирлеттинмээн айтырыгларже мооң соңгаargы сорулгаларже угландырып, партия организациязының ажылының чедер-даа база четпес-даа талаларын анализтеп чугаалашканнар. Илеткел кылган партбюро секретары Ю. В. Батаргин болган санал берген эштер күш-ажылдың сагылга-чурумун удам экижидип, ажылды организастаарының чогуур деңгелге тургузуп, ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруун кызырып тургаш, күш-ажылдың будурукчулуун бедидерин чедип алырының чугулазын демдеглээн. Оон ажыгда пассажирлерни аргыштырарын, оларның культурлуг хандырылгазын экижидерин, күш-ажылдың будурукчулуун бедидерин чедип алырда моон соңгаар кандыг ажылдарны кылып чорутса экил, мурнуда турган частырыгларны катаптавазының, коллективтиң мурнында салдынган сорулгаяны чедип алырының кандыг аргалары барыл деп чүвени сайгарып көөрүнче парторганизацияның база коммунистерниң кичээнгейин углаплыргаан.

— Бисте күш-ажылды организастап турары ам-даа кошпак, чамдык чолаачылар кандыг-даа чылдагаан чокка ажылче үнмейн баар, ол хамаан чок ажыл үезинде арагадаар чоруктар бар, ынчаргаш рейстер үстүр, бир хүн 6-7 автобус рейсче үнмейн баар-дыр — деп, А. Ростовцев шүүмүүлээш, чурум уреткилериниң, арагачыларның аттарын адап, шынгыы шүүмүүлээн. Оон ол-ла саналын Ю. А. Чихачев уламчылаап, мынча дээн:

— Кижилериң чылдагаан чок ажыл шагы үзер, арагадарыже хандыгарын үзүткаар чорукту чедип алырынче, коллективте кижизидилге ажылын эжиждериче партбюро кичээнгейин утландырып, эвээш ажылдарны кылып чоруткан-дыр. Ынчалза-даа даразывында фактыларга даянгаш, чугаалаар болзувусса, ол ажылдың деңнели ам-даа куду. Эрткен тос айларда 314 кижи ажыл үскен, 435 кижихүн үзүлген, эзиректер сергедир черге 73 кижи киргеп, 193 кижи ажылдан үнүп чоруткан. Ажылчыннарның ажылдарынга таарымчалыг байдал ам-даа чедир тургустунмаан. Септелге мастерскаяында, гаражтарда вентиляция шуут чок, чырык четпес, хирлиг, ынчангаш ылаңгыя аныяктар, өске черлерже чоруп турар...

Оон ыңгыда мурнунда-даа хуралдарга коммунистер четпестерни шыңгыы шүүмүүлеп, оларны эдип алырының аргаларын айтып, принципиалдыг чугааны чорудуп турган. Ол бүгү саналдарны, сүмелерни протоколга бижип ап турган, ынчалза-даа оларның болгаш хүлээп алган шиитпирлериң дыка хөйү саазын кырынга артып турган деп хуралга санал берген эштер чөптүү-биле шүүмүүлээн.

Будурулгеде улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Я. М. Деревягин: — Ажылдың шынары дээш демисел бисте кошкак, септекчилериң автобустарны септеп турар деңнели куду, ынчангаш септеп каан автобустар оруккa дораан үрелир таварылгалар хөй удаа болган, септелге мастерскаязында ажылды организастааны багай, хол-биле кылыр ажылдарны механизастаары чедип алдынмаан, септелгениң контролю кошкак тургустунган, септекчилер ажыл шагын долузу-биле чөп ажылдавайн турар. Бо участокта кижилер ортузунда кижизидилге ажылы четпес, мооң мурнунда-даа база бо дугайын чаңгыс удаа эвес чугаалажып турган бис. А партбюро хүлээп алган шиитпирлериниң күүседлези дээш негелдени коммунистерден кошкаткан.

Чамдык В. Семенов, И. Чернышев, В. Вольцов дээн ышкаш коммунистер хөй-нийти ажылынга кириппес, шүшпең ажылдап турар, хуралсуглаага санал-оналын бербес, харын-даа күш-ажылдың сагылга-чурумун боттары үреп тургулаан. А ону эштери хуралга база сагындырып чугаалаан.

Эрткен өөредилге чылында коллективте политөөредилгениң дөрт бөлүү доктаамал ажылдап турган. Бо чылын база политөөредилге неделя санында организастыг чоруп эгелээн. Ынчалзажок ону будурулгениң амыдыралы-биле холбаштырары, ажыктыын бедидери негеттинип турар.

Коллективке күш-ажылды организастаарын база сагылга-чурумну быжыглаарын үеэнң негелдезинге дүүштүр тургузуп, политиктиг, идейкижизидилгелиг ажылды улам күштелдирип тургаш, ажылхекте бар четпестерни узуткаарынче кичээнгейни күштелдиреринге коммунистер отчёт-соңгулдалыг хуралынга дугурушкан.

Б. СЕДЕН-ХУУРАК.

АЧЫ-ДУЗА ЧЕДИРИП

Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында, 1921 чылдың октябрь 6-да, В. И. Ленин «Күрүнениң өөчүг-хөгеңги страхованиезининг дугайында» Улус комиссарларының чөвүлелиниң декрединиг ат салган. Ол үеден бээр 60 чыл эрткен. Алдан чылдарның дургузунда страхование бистиң чуртувуста калбак нептерелди алган, чонга ачы-дуза көргүзериниң хевири ковуудээн. Страхование чурттуң экономикazын быжыглап, ажылчы чонуң амыдыралчуртталгазының материалдыг байдалының деңнелин бедидеринге чугула болуп турар. Ону чугле Тес-Хем районнуң күрстрахование албаның ажылындан безин көрүп болур.

Районнуң ажылчы чону страхование албаның ачы-дузазын калбаа-биле ажылап турар. Чурттакчыларның 67 хуузу страхованиениң янзыбүрү хевирлеринде камгалалдыг. Районнуң күрстрахование инспекциязы чонга ачы-дуза чедирбишаан, боттарынга алган хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын чедишкинниг боттандырып келген. Чижээ, он бирги беш чылдың баштайгызының эрткен тос айларында коллектив эки ажылдаан. Страхованиениң бүгү хевирлеринге планныг онаалда 100,6, эки тура страхование хевиринге, тос айларның планы — 107,4, амы-боттуң холушкак страхованиезинин — 100,5 хуу боттанган. Ол үениң дургузунда хамаатылар-га бүгү хевирниң страхованиезинге инспекция 103 мун рубльди төлеп берген.

Үстүнде үүле-херекти будурериңе идепкейлиг киржип, хууда социалистиг хүлээлгелериниң негелделерни чедишкинниг боттандырып турaрлар коллективте эвээш эвес. Чижээ, инспекцияның ажылдакчылары Л. Дыртыйоол, Ч. Санчат, Ч. Саная, Ч. Сандыкмаа болгаш оон-даа өскелериниң ажылы мактадыг. Олар ажылын кончуг эки бирдирлер. Албан организация, коллективтер-биле оларның харылзазы быжыг. Коллективтерге барып, күрстрахованиениң ажыглалының ажыктыын хөйге тайылбырлап турaрлар. Оон түңнелинде страхованиениң ачы-дузазын кижилер ханы билип, оон янзы-бүрү хевирлеринге күзелдии-биле камгаладып ап турар.

Районнуң күрстрахование инспекциязы сөөлгү чылдарда планныг онаалдазын доктаамал күүседип келген. Ол — ажылды шын организастап ажылдакчылар ортузунда социалистиг чарыштың дээштиниң бедээниниң түңнели. Ажылдакчы бүрүүн хуузда социалистиг хүдэлгелерлиг, ажыл планныг. Ай, квартал санында хүдэлге, план күүседедеени будурулге хуралынга чугаалажып түңнеэр. Оон дээштин, хүлээнген ажылынга ажылдакчыларның харыысалгазы бедээн.

Б. ТИРЧИН.

ШЫЛГАРААННАР

Он бирги беш чылдың тос айларының планныг онаалдаларын күүседиринче районнуң үлетпүр, транспорт, амыдырал хандырылга болгаш садыг организациялары бүгү күжүн мооңнеп келген. Оон уламындан район продукция будурериниң планын 108,9, ону сайгарарының планын 107,3 хуу күүсеткен. Шагаан-Арыг хоорайның элээн каш будурулгелери тос айларның планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүсеткен.

Мурнакчы коллективтерден үлетпүр комбинады шылгараан. Бо будурулге чери тос айларнын дургузунда 364 мун рублиң бараанныг продукциязын будурүп, планын 119,9 хуу күүсеткен. Үлетпүр комбинады чыл, ай санында-ла бурунгаярлап орар коллектив. Ол эрткен чылдың бо үезинде бараанныг продукция будурериниң планын 115,2 хуу күүсеткен, бо чылдың тос айларында ол көргүзүп барык үш хуу немешкен. Үлетпүр комбиназы продукция сайгарарының планын база ажыр күүсеткен.

Район төвүнүң автотранспорт будурулгезинин көргүзүлери багай эвес. Бо коллектив чүзе ссертүрүнүң, ону сайгарарының планын ажырган. Саржаг заводу, ыяш ажылагыйы, амыдырал хандырылга эргелези, райпо, «УТКА 25 чылы» совхозтуң рабкоову тос айларның планныг онаалдаларын чедишкиннинг күүсеткен.

Улуг-Хем район.

А. КАРА-САЛ.

КҮЗҮН БЕЛЕТКЭЭР

Улуг-Хем районда 9564 гектар аңгыс аңдартынган. Ылаңгыя «Ак-Туруг» совхоз бо ажылды эрте дооскан. Ол ажыл-агыйның механизаторлары хөрзүн үрелиишкиннерин болдурбазынче кичээнгейни күштелдирип, тракторларга кожуг машиналарын хуваап үскен. «Улуг-Хая», «Күш-ажылдың хостуу» совхозтар аңгыс аңдарылгазын база чугулаалап көрүп келген.

«Пайрал», «УТКА 25 чылы», Жданов аттыг совхозтар аңгыс аңдарылгазын хожудадып турар.

Н. ЛАМА.

МОСКВА ЧООГУНГА ТИИЛЕЛГЕНИҢ 40 ЧЫЛЫНГА

Генерал-майор, Совет Эвилелиниң Маадыры Иван Васильевич Панфилов (1941 чылдың декабрь).

* * *

КАЗАХ ССР. Ада-чурттуң Улуг дайынының кадыг-дошкуи чылдарында, Москва чоогунга болган улуг тулчуушкунга генерал-майор И. В. Панфиловтуң командылааны алдарлыг 316 дугаар адыгжы дивизиязының даймычылары эрес-дидим болган маадырлыг чорукту көргүскен.

Ол дивизияны 1941 чылдың июль айда Алма-Атага тургускан. Дайынчылар баштайгы тулчуушкуннардан эгелээш-ле, эрес-дидим болган туруштут чоруун көргүскеннер.

Панфиловчу дивизия Москвадан Курляндияга чедир белеп эвес тулчуушкуннарга дайынчы орукту эрткен. Хоочун панфиловчуларның боттарының даймычы чалыы үезинин дугайын солдаттарга чугаалап берип турлар.

Е. ШЛЕЙНИҢ фотолары. СЭТА-ның фотохрониказы.

Херээженнер чөвүлелдеринде

ДЭЭШТИГ АРГАЛАР-БИЛЕ

Самагалдай суурда херээженнер чөвүлели он чеди кижи составтыг. Чөвүлел бодунуң ажылын дөрт секторну болгаш суурда тургустунган он алды микрорайоннарда активилерге даянгаш план ёзугаар чорудуп, элээн идепкейжиткен.

«Хүлүмзүүрүг» деп уруглар клуvун тургусканы, херээженнер ортузунга диспуттарны, кежээлерни, номчулга конференцияларын доктаамал организастап турары херээженнерниң сонуургалын хайныктырып, идепкейин элээн көдүрген. Ылаңгыя «Херээжен кижи болгаш хоойлу», аныяк кыстарның гигиеназынга хамаарыштыр лекцияларны, чогаалчы С. Сүрүн-оолдуң «Өскеже кадай» деп номунга, М. Хайдыптың «Белдир» деп номунга номчулга конференциялары солун утка-шынарлыг эрткен. Бо чылын март 8-тиң байырлалын, Уруглар камгалалының хүнүн организастыг, херээженнерниң кадбак киржилгези-биле эрттирген. Ол ышкаш өглениишкен алды аныяктарга, он бичии чаштарга херечилелдерни тыпсын, байырлыг байдалга организастап эрттирген.

Херээженнер ортузунга «Эң эки агитквартира», «Эң эки ырыг-шевер бажын», «Эң эки үлегерлиг өг-бүле» дээш социалистиг чарыштың организастап, тиилекчилерни мактанчаннап келгени дээштиг болган.

Ынчалза-даа херээженнер ортузунга кижизидилге ажылында чедир чоруттунмайн турар чүүлдер хөй. Бо дугайын чоокта чаа суурнуң херээженнериниң нийти хуралынга сайгарып, моон соңгаargы сорулгаларны дугурушкан. Ылаңгыя уруглар кижизидилгези, школа-биле харылзааны быжыглаары чугула айтырыгларның биразээ. Суурда арагалаар, ажыл шагы үзер, уруглarының кижизидилгезин тоон көрбес херээженнер ам-даа бар. Ындыг четпес талалардыг он сес кижини үчётка алган, олардың-биле ажылдың дээштиин белидери чугула болуп турар.

Ол хуралдың түңнелинде суурда херээженнерниң аргаан, даараан чүүлдерининг, аъш-чем кылыгларының делгелгелериниң түңнелдерин үндүрген. Бирги черни районнуң даараныла комбинады, ийигизин район эмнелгезинде, үшкүзүн партия райкомунда херээженнер чөвүлелдери алган.

В. ЧИҢМИТ.

Тес-Хем район.

СИБИРЬ ЧЕРДЕ

Капитаннар билир

Сибирьниң транспорт четкизинче Обь хемниң адырыы— Бердь хем каттыжып кирген. Оон аштап-арыгаяттынган девискээри-биле чоруткаш, баштайгы судно Черноречениниң цемент заводунуң чанында кээп доктаагаан. Ам будурулгениң продукциязы Тюмень болгаш Томск областарда туттунуп турар нефть-газ комплекизининг тудугжуларынга чиик ортек-биле чедер орук ажыттынган.

Үш чүс ажыг километр узун дурттуг ол орукту Барыып. Сибирь пароходствозунуң ажылдакчылары тудуп кылган. Обьтуң капитаннарының ак-кызыл өөнүг вымпели Васоганның, Парабелиниң, Чузиктиң үстүү агымының даглыг бойдузунга чаңчылчаан өң анарган. Хөй-хөй ээр чередилгир, шапкын суглуг Катуна хемнеп Алтайже орукту оттар болган бакенчер айтып турар.

Сутнуң чаа-чаа оруктарын ажыдарынга улуг ажылды «Сибгипротранстың» болгаш суг транспортунуң инженердериниң Новосибирск институдунуң экспедициязының чоруткан ажылдары дузалаан турар. Чүрүүн чөөн таланы районнарын хандырып турар саналга төвүнде бичии хемнер-биле флоттуң аргыжылгазының техниктиг төлевилелин кылыры доооступ турар.

В. ЕЛЬМАКОВ.

Новосибирск.

Алтайның садтарының дүжүдүү

Алтайның садчыларының фруктуар болгаш кат аймаандан бедик дүжүт алырынга агаар-бойдустуң берге байдалдары шаптыктап шыдаваан. Ылаңгыя «Мичуринец», «Флора», «Янтарный» совхозтарның ажыл-ишчилери кызымак ажылдаан. Оон түннели кайгамчык болган: крайның тускайжыттынган ажыл-агыйлары садыг четкилериче 40 муң центнер продукцияны чүдүүн чорукган. Экээш эвес чимистерни кыжын хереглээри-биле шыгжаан.

Алтайның садтарында яблоня, вишня, малина, ынек-караа болгаш харын-даа виноград безин өзүп үнүп турар. Сибирьниң берге, соок байдалдарында оларны тарып өстүрерин-дыг-ла белеп эвес. Ынчалза-даа эгелеп чоруур садчыларга эртемденнериң дузазы улуг. Садоводство талазы-биле Сибирьниң академик М. А. Лисавенко аттыг эртем-шинчилел институдунуң тускай эртемниглери соокка туруштут чаа-чаа сорттарны тургузун, оларны өстүрериниң технологиязын ажылдан кылып турaрлар. Алтайның аарыгларга белеп торулбас, бедик дүжүт бээр сорттары ам Сибирьде, Ыраккы Чөөн чүктө, чурттуң хөй-хөй төп районнарында өзүп үнүп турар.

В. ПАВЛОВ.

Барнаул.

Арга-арыг аптеказындан

Эм белеткээринге хереглээр хөй-хөй үнүттерни Курган областың аптекаларының, хереглекчилер кооперацияларының болгаш ыяш ажыл-агыйларының ажылдакчылары бо чылын чыганнар. Ындыг үнүттер хүлээп алыр черлерже 100 тонна ажыг каттар киргеп.

Урал чоогунуң черлери янзы-бүрү үнүттер-биле болгаш каттар-биле байлак. «Арга-арыг аптеказынга» ажыл ооң чечектелиишкинниң үезинден эгелээш, орай күске чедир үргүлчүлээр. Кат-чимис чыыкчыларынга школачылар болгаш пенсионерлер идепкейлиг дузалажып, кадык камгалалдың ол үжүр-дузалыг ажылынга толептиг үлүг киришкилеп турaрлар. Эмге хереглээр ол үнүттериниң чамдык хевирлерни областың колхозтарында болгаш совхозтарында өстүрүп турар апарган. Ылаңгыя, чонда «Сыян дазылы» деп ат-биле сураглаан үнүттү Шумихинскиниң ыяш ажылагыйында тарып өстүрүп турар апарган.

О. ЧЕРЕПАНОВ.

Курган.

Чечектер дээш четтирдим

Сретенскиниң судно тудуушкун заводунуң цехтери янзыбүрү өөнүг чечектер-биле каастаттынган. Олар шуут-ла станоктар чанында өзүп үнүп турар. Ажылчыннарның күш-ажылының будурукчулуун бедидеринге оларның киирип турар улуг-хуузун сан-биле тодаратпаан болза-даа, ол чечектериң ажылдап турар кижилериниң евээш-еткилиг көдурериниг улуг дузалыг боон турарын шупту демдеглээн. Тарыттынган чечектер ында дыка хөй, ынчангаш столоваяны, клубту, дыштанылга комнатазын олар-биле каастап алырынга четчир. Чарыштың тиилекчилериниң чедишкиннерин чылдың кайы-даа үезинде заводка тарып өстүрген чечектер-биле демдеглеп турар. Ол чараш чечектерни А. Горбунова болгаш оон дузалакчылары тарып өстүрүп турар.

Ногаан өөнүктерни тарып өстүрериңе ынактар база хөй болган. Өзүмнерин олар будурулгениң бодунга өстүрүп, түгле завод девискээрни погаанчыдыын алганы-биле кызыгаарлаттылмайн, аныяк ыяштарны олар уруглар садтарынга, кожазында школаларга база дамчыдып берип турaрлар. Сырый ногаан бүрүлерлиг ыяштар корабльдер кылыкчыларының бажыңнарының чанында база тарыттынган.

Сретенск.

Л. ФАДЕЕВ. (СЭТА-ның корр.)

Айтырыңар, харыылап берээли

АЖЫЛГА ХҮЛЭЭП АЛЫРЫНЫҢ ЧУРУМУ

Совет хамаатыларның ССРЭ Конституциязында хоойлужуткан кол социал эргелериниң бирээзи—ажылдаар эрге болур. Ажылчыннарны болгаш албан-хаакчыларны ажылга канчаар хүлээп алырының болгаш оларның-биле күш-ажыл керээзиниң чарарының чурумнуң дугайында айтырган чагаалар «Шын» солуниуң редакциязынга бо-ла кээр. Бо талазы-биле айтырыгга Тыва АССР-ниң Юстиция министерствозунуң консультантызы В. А. Павлючоктуң харыызын номчукчуларга бараалгадыр-дыр бис.

Ажылчыннар болгаш албан-хаакчылар-даа кандыг-бир будурулге, албан организация черинге ажылдаарда бижимел күш-ажыл керээзин чарып, боттарының эргезин боттандырарлар. Оон ыңгыда чүнү кылып ажылдаарын, ажыл төлевириниң хемчээлин, ажылдаарының корум-чурумуун тодарадып чугаалашканының соонда, ажылга хүлээп алдынганда ол бүгүнү база-ла дугуржулга кылдыр санап турарын билип алыр ужурлуг. Ол бүгү РСФСР-ниң Күш-ажыл дугайында хоойлужудулга кодексиниң 15-ки чүүлүнде тодаргайы-биле айтып турар. Ол-ла чүүлде күш-ажыл керээзиниң талалакчылары ажылчын кижи болгаш будурулге чери боон турар. Ынчаарга күш-ажылчы кижи дээрге, 16 хар четкен назылыг хамааты бүрүзү болур.

Будурулге чери ажылга хүлээп алдынган кижиге ажылдаарының таарымчалыг байдалдарыңг тургузарын талаларның коллективтиг керээзи азы дугуржулгазы-биле хандырар ужурлуг. Оон-биле кады кижилерни ажылга хүлээп алырының үезинде эргежок чугула негелделерге оларның кандыг-кандыг профессия ёзулаар ажылдаарын, эртемин, мергежилиниң деңнелин, кандыг албан-хүлээлге күүседирин тодарадыр. Ол негелделерни күш-ажыл дугайында кандыг-даа айыткан турар ужурлуг. Ол ышкаш эңгаа ажыл шагының хемчээлин болгаш шөлээ хуусаазын, күш-ажыл чурумунга чагыртырын, ажыл төлевирин база тодарадыр. Талаларның дугурушканын ёзугаар немелде негелделерни, чижээ, шенелге хуусаазының, профессияны дакпырлаарының, чуртталга шөлүн бээрининг болгаш өскелдаа негелделерниң дугайын база тодарадыр апаар.

Кижини ажылга хүлээп алырындан ойталап болур бе?

Кижини ажылга хүлээп алырында үндезин чокка ойталаарын хоругдап турар. Кижилерни ажылга хүлээп алырда азы оон ойталаарда сөөк-ядызын, эр-хереэженин, национал хамаарымгазын болгаш шажый-чүдүлгезин барымдаалаар чоруктуу ССРЭ болгаш эвилел республикаларының-даа конституциялында шын , эвес деп көрүп турары билдингир. Чижээ, хереэжен чонну саяттыг азы уруг эмзирер деп чылдагаанбиле, а ол ышкаш кижилерниң шажын-чүдүлгеге хамаарыллазы дээш ажылга хүлээп албас чоруктуу хоойлу ёзугаар бурүүдадыр болгаш ол дээш чогуур хемчээн көргүзүп, харыысалга онаар апаар.

Чамдыкта будурулге черинің администрациязы кижилерниң кадыкшылын камгалаар сорулга-биле олар-биле күш-ажыл керээзин чарып, ажылга хүлээп алырындан ойталаар болур. Чижээ, профэвилелдерниң фабрика-завод комитеттериниң чөпшээрели чок болза, администрация 15-16 харлыг элээдилер-биле күш-ажыл керээзин чарарындан ойталаар ужурлуг. Ол ышкаш 18 хар четпээн кижилерни чамдык ажылдарга хүлээп албас дугайында түскай дайзы база бар. Ол дээрге зар-берге байдалдыг будурулге черлери, профессиялар болгаш ажылдар-дыр. Хереэженнерни зар ажылдарга, чер ишкинге, хоралыг будурулге черлериниге ажылдаарын база чөпшээревейн турары билдингир.

Күш-ажыл керээзин кандыг хуусаага чарып болурул?

Ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның хөй-ле кезии хуусаазын айытпаан күш-ажыл керээзин, тодаргайларга, хуусаазын тодаратпаан керээ чарып турaрлар. Ынчалза-даа 3 чылдан ажыг эвес хуусаалыг керээлерни болгаш чамдык ажылдарны күүседириниң үезинде-даа, керээлерни чарарын хоойлуда (Күш-ажыл дугайында хоойлу кодексиниң 17-ги чүүлү) көргеп. Ук чүүлде оон-даа тодаргай айытқан хуусаалары билип ап болур.

Ажылчыннарны организастыг чыгаанының соонда күш-ажылчы керээзин тодаргай эвес хуусаада кылып турар. Ындыг керээниң хуусаазы бир чылдан куду эвес болур болгаш Ыраккы Чөөн чүк будурулгелериге база тудугларынга 2 чыл, Кыдыкы Соңгу чүктүң болгаш ол районнарга деңнээн черлерге — 3 чылдан эвээш эвес болур. Сезонныг ажылдарны кылырда оон хуусаазы ёзугаар керээ чарар. Ол дугайында күш-ажыл хоойлузукда база тодаргай чугаалап турар.

Аъш-чем кылыр черлерге лагерь сезонунуң үезинде, а ол ышкаш одалга сезонунуң үезинде хүлээп алыр ажылчыннар болгаш одакчылар, кочегарлар хуусаалыг керээ чарар ужурлуг. Оларны ажылга хүлээп алыр дугайында дужаалга ындыг ажылды кылырының хуусаазыны ыяап айтыр.

Саяттыг азы уруг төрүттүнген болгаш уругнуң бир хар чедерингe чедир түр үезе ажылдавайн турар хереэженнерниң орнунга ажылдакчыларны оларның орнунга түр үе иштинде күш-ажыл керээзин чарган, хүлээп алган турун болур. Үстүнде таварылгаларда түр болгаш сезонныг ажылдар дугайында керээлерни чарары көрдүүген. Ындыг керээлерге ажылдакчының түр хүлээп алдынганын болгаш 2 азы 4 айлар иштинде күштүг болуруи дужаалга айыткаш, аңаа ат салдырып, тайылбырлаар.

Бүдүн чылдың эвес, а кезек үениң (сезонның) иштинде кылыр ажылдар бар. Ындыг ажылдарның хуусаазы чылда 6 айлардан эртпес ужурлуг. Сезонныг ажылдарның тускай даңазының тургускан. Ол дугайын оон тодаргай билип ап болур. Сезонныг үениң ажылдакчылары, түр ажылдакчылар-биле бир дөмей, шөлээ алыр эргени ажыглавас.

Ажылга киреродже кандыг документилер херегил?

Ажылдан кирер деп турган черлерниң удуртукчуларының негээнин ёзугаар оларның көргүзер документилери:

Күш-ажыл дептери, а бир эвес ажылга кирип турар кижи эң баштай кирип турар болза бажың эргелелиниң, көдээ азы суур Советиниң берген шынзылгазы; Совет Армиядан халашканнар —шериг биледи; паспорт.

Бижимел характеристиканы хоойлуда айыткан таварылгаларда иеген болур. Чижээ, күрүне садының системазынга удуртучу ажылдакчыны, а ол ышкаш материал-харыысалгалыг албан-хүлээлгеге (садыгжылардан ыңгыда) кижилерни хүлээп алырда, мурнуку ажылдаан черинден характеристика эргежок чугула.

Күш-ажыл керээзин канчаар тургузарыл?

Администрация чери ажылдакчыны ажылга хүлээп алырда администрацияның дужаалы-биле шиитпирлеер. Ааc-биле дугуржулга кылганын күш-ажыл керээзин чарганы кылдыр санаарын үстүнде айыткан болгай бис. Оон ужурундан кижини ажылга хүлээп алганының дугайында дужаал дээрге, түгле ол көрээни бадыткаан документ болур. Маңаа холбаштыр мындыг чижекти көргүзүп болур. Фрезеровщик Галкин администрация-биле ажылга кирер болгаш түңү кылырының дугайында чугаалажып, дугурушкаш, аңаа чогуур үезинде ажылдан эгелээн. Ынчалза-даа бир-ле дугаар ажыл хүнүнүң төнчүзүнде ол хемертен зараап, эмнелгеге чыдып алган. Ийи неделя болгаш, экирий бергеш келирге, Галкинниң орнунга өске кижини хүлээп алган болган. Түге дээрге, ону ажылга хүлээп алганының дугайында дужаал чок турган. Суд чери Галкинни ажылга катап тургузар кылдыр шиитпирлээн, түге дээрге ол администрация-биле эвес дугуржулгазын кылган болгай.

Оон аңгыда администрация чери ажылга чаа хүлээп ап турар кижилерге керээниң чугула талаларын ыяап-ла тайылбырлаар ужурлуг. Ол соонда кээп оларниң эразынга маргылдаалыг айтырыглар туруп келбезиниң магадылаты болур.

Кижини ажылга хүлээп алыры дужаал бижири-биле кызыгаарлаттынмас. Ажылга кирип турар кижиниң күш-ажыл дептерин долдурары эргежок чугула. Күш-ажыл дептери каяа-даа 5 хүнден ажыр ажылдаан-на бүгү-ле ажылчыннарга болгаш албан-хаакчыларга, а ол ышкаш түр база сезонныг ажылдакчыларга тыпсыр.

Автономнуг областарда, округтарда

БАЖЫҢЫВЫС ЧАНЫНДА

Червогорскиниң кылымал алгы бүдүрер комбинадының ажылчыннары чурттап турар микрорайонларында агитшөлдерни тургускан, ону калбаа-биле ажыглап турар.

Хоорайның дыка хөй чурттакчылары кежээ ажыл соонда бажың чанында агитшөлдерге барып, солун лекцияны дыңнап, бот-тывынгыр уран чүүлдүң концертин көрүп, волейбол, стол теннизи, шыдыраа, шашки ойнап, аңаа дыштанып турарлар.

Партияның хоорай комитединиң чанында чурттап турар черинең аайы-биле чон ортуузунга политика-кижизидилгелиг ажылды чорудар чөвүлелди тургусканы-биле чурттакчыларның дыштанылгазы элээн солуп болу берген. Хөй-нинтичи коллективтерниң күжүн ол каттыштырып, ажылчы чонуң, аныяктарның хоегуг үезин организастаарынче утландырып турар. Чурттакчылар боттары—башкылар, эмчилер, инженерлер агитшөлдерниң ажылынга идепкейлиг киржип келгенер. Көскү агитацияны студентилер, үстүкү класстарның өөреникчилери кылган. Комсомолчулар подъездилер, бажыңнар командаларының аразында спортчу маргылдаларны организастап, кудумчуда корум-чүрүмнү хайгаарал алган. Боттарының бажыңнарының даштын чаагайжыдары-биле улуг-даа, бичии-даа кижилер субботниктерге идепкейлиг киржип турарлар.

Мындыг хемчеглерниң түңнелинде чангыс бажыңның чурттакчыларының аразында эп-найырал быжыккан. Ол ышкаш хоорайда кем-терек үүлгедиишкини бо чылдың эрткен айларында эвээжээн:

В. ВАСИЛЬЕВ.
Черногорск. Хакас автономнуг область.

ГРАФИК ЁЗУГААР

Новоказымның компрессор станциязының тудугжулары дериглер монтажын көрдүнген хуусаазындан бир ай бурунгаар эгелээн. Ону ажылга чаа аргаларны ажыглааны-биле чедип алган. Ол дээрге тудуг шөлүнге харын угда тудугжулар элээн каш операцияны күүседип турар.

Мында бажың тавааның тудуу-биле катай газ дамчыдар агрегаттар эптеп чыры база эгелзон. Оон түңнелинде бажың таваа-биле катай сес машиналарның бирээзи белеп болур, а тудугжулар шывыг монтажын эгелээр.

Чедиишкиниг эгелээн ажыл «Главсибтрубопроводстрой» коллективинге оон мурнунда планнаттынган графикти эде көөр арганы берген. Компрессор станциязын көрдүнген хуусаазындан чартык чыл бурунгаар — декабрьда ажыглалга киирерин шиитпирлээн. Ынчангаш чурт Тюменьниң түс-түс миллион немелде газын алыр.

В. ЖИЛЯКОВ.
Белый Яр. Ханды-Манси автономнуг округ.

ЧАҢГЫС ЧЕР ЧУРТТУУНГА ТУРАСКААТКАН

Кудымкарда коми-пермяк улустуң улуг чуркучузу Петр Субботин-Пермяктың музейин ажыткан.

Чуркучуңуң чурттап турганы эрги ыяш бажыңның ол үеде турган хевирин тургузуп, Перьвинь уран чүүл ажылдакчыларының чыгган чуруктарын мында делгээн.

Экспозицияга талантылыг чуркучуңуң амыдыралы, чогаадыкчы ажыл-чорудулгазы-биле таныштырар. 1919 чылдың чайынында, колчакчылардан Уралды хостаанының соонда дораан-на П. Субботин Пермьге Улус чырыдыышкын комиссариадының уран чүүл талазы-биле төлөөлекчизи болуп келген. Ол кыска хуусаада Пермьге, Кунгурга, Кудымкарга чурулга мастерскаяларын ажыткан, чонуң бот-тывынгыр уран чүүлүңүң хевирелерин чыып, боду элээн хөй чуруктарны чураан. 1920 чылда ооң инициативазы-биле Кудымкарга чурт-шинчилел музейин ажыткан, ам ону чуркучуңуң ады-биле адаан.

Округтуң чурт-шинчилел музейиниң салбыры музей-бажында П. Субботин-Пермяктың ам улуг чуруктулар апарган хөй санныг өөреникчилериниң чогаалдарын, чопнуң уран чүүлүңүң кылгыларын база делгээн.

А. КИПИРЯНОВ.
Кудымкар.

КЕЗЭЭДЕ ДОҢ ЧЫДАР ЧЕРЛЕРДЕ

Карек далайның эриинде Заполярьеның нефть тывыкчыларынга суур тударынга ак-демирни хереглээн. Соңгу үүктүң доктаамал доң чыдар черинге бо чиик металл төлептиг удурланыкчы болур деп эртемденнер санап турар.

Деңзизи эвээш, чиик болганындан ак-демир бажыңнарга демир-бетондан кылган бажыңнар дег улуг күчүлүг фундамент херек чок. Каш чыл бурунгаар туттунган баштайгы ак-демир бажыңның шенелдезин дооскан соонда Заполярьеның тудугжулары ак-демирни ажыглап эгелзон.

Г. ХОМОВ.
Андерма, Ненец автономнуг округ.

ДӨРТ МУҢЧУ

«Нуринск» совхозтуң саанчызы В. Кравцовага хүндүлүг шаңналды тывыскан. Агинск Бурят автономнуг округта ол бир дугаарында дерт муң литрден хөй сүттү сагган.

Он бирги беш чыл планының баштайгызында ол бир ийектен-не 4250 килограмм сүттү алыр хүлээлгени алган. Бо чылдың эрткен тос айларында сүт саар онаалдазын ажыр күүсеткеш, берген сөзүн ээлеп турар.

Кравцовада чажыттар чок: ол инектериниң ажаалда чемералгазын зоотехниктиг негелделер ёзугаар чорудуп, ажылында эртемниң чедиишкиннерин, мурнакчы практиканы ажыглап, билиин доктаамал бедидип чоруур.

Ооң ажылдан турар фермазында мурнакчы дуржулга школазы ажылдап турар.

В. РАБДАПО.
(СЭТА-ның корр.)
Агинск.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

ДЕЛЕГЕЙДЕ БОЛУУШКУННАР ДОПЧУЛАЛЫ

1. ТАЙБЫҢ ИНИЦИАТИВАЛАРГА ДЕТКИИШКИН

Совет Эвилелиниң көдүрген тайбың инициативаларын деткээн шимчээшкин бүгү делегейде өзүп турар. Дайынга-удур Барыын Германияда, Англияда, Францияда, Бельгияда, Голландияда болган өске-даа чурттарда эртин база планнаттынып турар күчүлүг чыскаалдарда — нейтрониуг бомбаны хоруур, чаа америк ядролуг ракеталарны Европаның черинге чагдатпас, боочепсекти эндере бүдүрерин болдурбас дээн негелделер шиитпирлиг көдүрүлүп турар.

Ядролуг дайынның кыжаныын чайладыр талазы-биле Совет Эвилелиниң инициативазын өзугаар тургустунган айтырыглар КНО-нуң Кол Ассамблеязының XXXVI сессиязынга болган политиктиг инти чугаалажылга чоруп турда кол черни ээлзон. Ядролуг халапты болдурбас дугайында совет саналды болган ол айтырыг дугайты Совет Эвилелиниң киирген Декларациязының төлевилелин КНО кежигүннери күрүнелериниң аңаа чүве чугаалаан төлөөлекчилериниң хөй нуруузу шаңа-биле деткээн.

Ол инициативаның чугулазы шеригниң болган ядролуг чепсектиң талазы-биле тергинденгей байдалды чедип алыр дээр АКШ-тың күжениишкиннериниң база Пентагонуңуң суртаалдап турары — ядролуг дайынны «болдуруп болурунуң» доктриназының түңнелинде делегей байдалының чидигленн бергени-биле тодаргайлаттынар. Эфиопияның даштыкы херектер министри Ф. Гедле-Георгистиң бодунуң саналынга онзалап демдеглээнин өзугаар алырга, КНО-нуң хүлээлгези — кижи төрелгетенин өлүрүп кыраныга чедирер орукче делегейни АКШ-тың киир чыгаатарын болдурбазы болур.

Амгы үениң эң чугула айтырыгларын, бирги ээлчегде чепсегленишкинни дүжүредир. Чурттакчылар боттары—башкылар, эмчилер, инженерлер агитшөлдерниң ажылынга идепкейлиг киржип келгенер. Көскү агитацияны студентилер, үстүкү класстарның өөреникчилери кылган. Комсомолчулар подъездилер, бажыңнар командаларының аразында спортчу маргылдааларны организастап, кудумчуда корум-чүрүмну хайгаарал алган. Боттарының бажыңнарының даштын чаагайжыдары-биле улуг-даа, бичии-даа кижилер субботниктерге идепкейлиг киржип турарлар.

Мындыг хемчеглерниң түңнелинде чангыс бажыңның чурттакчыларының аразында эп-найырал быжыккан. Ол ышкаш хоорайда кем-терек үүлгедиишкини бо чылдың эрткен айларында эвээжээн:

В. ВАСИЛЬЕВ.
Черногорск. Хакас автономнуг область.

2. АКШ ИНТЕРВЕНЦИЯ БЕЛЕТКЕП ТУРАР

Чоокку Чөөн чүкте байдал база дагын чидиглелгеп. Египет президент Садаттың өлүрткелиниң соон дарый-ла АКШ Египеттиң эриктериче атомнуг чепсектиг «Нимиц» дээр авианосец баштаан шериг корабльдериниң отрядын чоруткан. Чер ортузу далайның кавызында турар далай чадаг шеринниң кезектерин, ол ышкаш «дүрген хемчээн алырының күштери» джир АКШ-тың девискээринде турар кезектерни дыка дайынчы белеп байдалда тургускан.

Каттышкан Штаттарның «шериг шыңганнарының» ээлчеглиг көөргеттиниишкиниң шуут чылдагаапнары илдең. Египетке оскерлиишкиннер Вашингтонга аяс дээрге чаңыктыг кызаңнаашкынар дег болган. Садатты чайлатканың ол-ла дораан АКШ-тың Чоокку Чөөн чүкте империалистиг эрге-ажыктарынга кыжаныышкын кылдыр көрген. «АКШ-биле кедергей чоокчулажы бергени дээш сөөлгү айларда Садат дыка шыңгыы шүтүмчүледи келген» деп, «Ньюсдей» солун тайылбырлап бижээн.

Мынчангаш рейганчы администрациязының Чоокку Чөөн чүкке хамаарыштыр кодүрүп үндүрген бирги соруглазы чүл дээрге, кандыг политиктиг угланыышкынны барымдаалазаа чогуурун Египетке айтып бээр төлээде, ол бот-эргелиг күрүнеже дерзин ыйыышкынны кылыры болган.

Мынчангаш америк дайын белеткелдери иштики болган даштыкы политиказынга хамаарышпас политиктиг угланыышкынны чорудуп турар ыдыг араб чурттарга удур, бирги ээлчегде, америк империализмниң талазындан коргудуушкунга болган онучкончээге шагдан бээр тавар-жык келген Ливияга удур база угланган.

Херек кырында Вашингтон бүгү Чоокку Чөөн чүкке кыжаныр турар. «Бистер ол кавы девискээрге удуртур ролыдуу ойнап уламчылаар бодалдыг бис» деп, АКШ-тың күрсекретары Хейг турамзык мелеглевишаан, «Садаттың политиказынга хөөн чок болуктергеө хамаарыштыр Каттышкан Штаттар «тавында догуинап турар араб ёзу-чурумнарны радикалчыдар дээр чоруктар-биле эптешпес» деп кыжаныышкын-даа кылган.

А америк монополияларның органы неделяда «бир удаа үшер «Бизнес уик» солун бо хүнеерде мынча деп дыңнаткан: «Чоокку Чөөн чүкке Каттышкан Штаттарның күшбиле чедип алган салдарын чидиргенге шаптыктаарының эргежок чугулазы тыптып келир чадавас дээш харын Рейганның администрациязы дайынга белеткелди эгелээн».

АКШ-тың чагырыкчы бөлүктери боо-моңгу-биле айыылдыг оюнну кылып турарлар-дыр. Амыдырал-даа, төөгүлүг дуржулга-даа америк империалистери түү-даа чүвеге өөретпээни илдең-дир, олар Араб чөөн чүктеп нефть киринишкинин монополияларга хандырын бээрин орадлашкаш, биеэки хевээр чепсектиг күшке, ол кавы девискээрниң улустарының национал-хосталгалыг шимчээшкиннерин базарынга идегел салып турар-дыр. Эрткен үеде база каш удаа шок дүшкен агрессчи империалистиг политика күштериң амгы деңзигүүрүнүң байдалында-даа бүүрап дүжүүшкүнге чайлаш чок таваржыр дээрин билип алырын олар күзевейн турар хире.

3. ХАЛАПТЫҢ ЭРИИНГЕ ЧЕДИРГЕН

Консерваативтиг партия деп атка кирген англи торилерни шагдан бээр-ле улуургактар дээр. Ажылчын шимчээшкинни болган социал дешилгени шуут-ла көөр хөөн чок чоруу-биле, эрге-чагыргага турганының үезинде чонга удур политиканы чорудар чоруу-биле ындыг бак сурагны олар чедип алган. Консерваативтиг партияның эрткен неделяда болуп эрткен 98-ки конференциязының көргүскенин ёзугаар алырга, англи торилер Тэтчериң удуртулгазы-биле ол бакка сурагжаан атка шынчы болуп артканын бадыткаан.

Тэтчериң консерваативтиг чазааның эрге-чагыргага туруп келген ийи чартык чылы Англияның экономиказын халаптың эриинге чедирип келген. Үш миллион кижи ажыл чок, муң-муң үлетүүр будурүлгелери хоозураан, инфляция барык 12 хуу четкен, будурүүшкүи болган ажылчы чонпарның амыдырал деңнели кудулаан — торилериниң экономиктиг политиказының чамдык «үре-түңелдерин» олдур.

50 чылдар мурнундан бээр чорудуп келген санал-онаал алышкынының көргүзүүн турарын ёзугаар алырга, ол бүгү үениң дургузаунда Тэтчер Англияның эң-не бакка сурагжаан премьер-министри болуп турар. 1979 чылда консерваторлар дээш бадыланнарның түгле 44 хуузу Тэтчериң партияның удуртукчузу болуп артарын деткип чугаалаан. Тэтчериң политиказынга хөөн чок чорук аажок улуг хемчээде четкениниң уламынан чазакты ол ийи удаа эде организастаар болган чамдык министрлерни дүжүрер ужурга таварышкан. Рейтер агентилел консерваторлар конференциязындан бодунуң дамчыдалгаларынга «Тэтчериң ширин политиказынга удур ажык үйлөөнинң» болганын бижээн. Партияның чер-чер организациязының конференциязынга чугаалажыр кыдыр кирген чидиг шүлүүлдиг чамдык резолюцияларындан ол база шиитпирлеттингеп.

Ынчанмыже, конференциязының түңнелдериниң көргүзүп турарын ёзугаар алырга, торилериниң удуртулгазы шүтүмчүлдиг бүгү-ле саналдарны херекке албаан болган кызаанын чурттаарынче болган англи экономикага аар үүрге кыдыр боо-чепсекти улам эндере будурериче угланыышкынны үргулчүлээрин партияга доңнаштырган. Чаазактың политиказын таймылырлавышаан, камгалал министри Дж Нотт келир чылын шериг соругаларынга чарыгдалдар барык ийи миллиард фунт стерлинг акша немей озерин чарлаан. Ам безин «Англия НАТО-нуң АКШ-тан өске кайы-даа чуртундан хөй акша-хөрөнгини чепсегленишкинге» чарыгдап турарын» ол миниқи чугаалаан.

Шак мындыг дайынзырак угланыышкыны Англияны экономиктиг улуг уржуктарга харын чедирип болур. Улуг сеткилдиг консерваторлар ону херексевейн турарлар. Чижээ, үлетпүр министри П. Дженкинс торилериң эрге-чагырганының чылдарының дургузунда күүрүнең «Британ стил» болган «Британ лейланд» дээр эң улуг корпорациялары ажылдап турганнарның үшүнү бир хуузун ажылдан үндүрүпкенин чазактың чедиишкини чытпы кылдыр коргускен, а ажыл-биле хандырар айтырыглар талазы-биле министр Теббит ажылдан массалыг үндүрер чорукка удурланып турар ажылчынарның адынга кыжанын чугаалаан. Профэвилелдериниң эргелерин кызыгаарлаар дээш чазак бүгү-ле хемчеглерни алыр апаар деп ол медеглээн.

Хайгааракчыларның хөй нуруузунуң бодал-онаалы-биле алырга, англи консерваторларның шолук политиказы келир парламент сонгуулдаларынга оларны аштырыышынга чедирер.

Г. ШИШКИН.
(СЭТА).

ВЕЛИКОБРИТАНИЯ. АКШ-тың Лондонда элчин черинең мурнунга болган чыскаалдың киржикчилериниң дозунпарында: «Анголадан холуң ырат!», «Мурнуу-Африка Республиказы — Анголадан үнүп чоргун!», «АКШ — өлүрүкчүлерге дузалажып турар!» — деп бижигилеп каан. Олар мурнуу-африк шериглерни Анголаның девискээриндеп үндурерин негеп, ол девискээрдерге айыылдыг байдалды тургуспушаан, агрессорларның үүлгедиишкиннерин деткип турар Вашингтонуңуң туружун буруу шаңканнар.

А. СТЕПАНЕНКОНУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ПКАП ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

ВАРШАВА. (СЭТА) ПКАП ТК-ның ээлчеглиг пленуму чуртта политиктиг байдалды болган ПКАП-тың онза IX съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле партияның соругаларын чугаалашкан. Илеткелди пленумга чугаалажыр торарының үезинде санал бергенер чуртка социализмни камгалаар дээш ПКАП-тың IX съездизиниң шиитпирлерин боттандырар талазы-биле тодаргай, дээштиг хемчеглериң чок болуп турары дээш ПКАП-тың удуртулгазын шүтүмчүлээн.

Пленум программа болуур шиитпирни чаңгыс үн-биле хүлээп алган. Нинтилел-экономиктиг байдалды анализтеп көргенинге холбаштыр партияның бүгү кежигүннерине, партия организациязыларына, ПКАП-тың органнарынга соруглаларны ол шиитпирде тодаратқан.

ПКАП Төп Комитединиң хоорайның болган кодээнин ажылчы массаларынга кыйгырыгны база хүлээп алган. Чурттуң болган экономиканың салым-хуузу дээш, чурттуң айтырыгларын социализмниң принциптеринге дүүштүр таарыштыр шиитпирлээр дээш харыысалгалыг болурунуң сагыш-сеткилин ол кыйгырыгда кирген деп онзалап демдеглээн.

Организастыг айтырыгларны чугаалажып турда С. Каял ону ПКАП ТК-ның Бирги секретары албан-хүлээлгезинден хостаарын пленумдан дүлээн. ПКАП ТК-ның пленуму ол дилегни хандырган.

ПКАП ТК-ның Бирги секретарынга пленум Войцех Ярузельскийни сонгаан.

АКЭЛ-ДИН НЕГЕЛДЕЗИ

НИКОСИЯ. (СЭТА). Киприде англи шериг баазаларын узуткаарын болган даштыкы шериглерни ортулуктан үндурерин Киприниң Күш-ажылчы чонунуң дешилгелиг партиязының (АКЭЛ) чиңгине секретары Э. Папаиоанну негээн.

Фамагуста хоорайның АКЭЛ организациязының партия активиниң мурнунга ол чүве чугаалаан болган Киприниң айтырыы Каттышкан Нациалар Организациязының шиитпирлеринге болган республиканың ийи обшиналарының аразынга чедип алдынган дугуржулгаларга үндезилеттиндир шиитпирлеттинген турар ужурлуг деп онзалап демдеглээн. Кипр күрүнезиниң тургузуунга хамаарышкан иштики айтырыгларны КНО-нуң хайгааралы-биле обшиналар аразынга чугаалажышкынарга Киприниң чуртакчылары — түрктер болган гректер шиитпирлээр ужурлуг деп, АКЭЛ-диң чиңгине секретары чугаалаан. Республиканың даштыкы талазы-биле айтырыглары делегей конференциязынга, а ол ышкаш КНО-нуң хайгааралы-биле шиитпирлеттинген туруп болур.

Чурттуң иштики херектеринге даштыкының кандыгдаа холгаарлаашкынын Э. Папаиоанну буруу шаңкан болган Киприниң айтырыын империализмниң эрге-ажыктарынга дүүштүр шиитпирлээр дээш орадлажышкынарга шыңгыы удурланышкынны илергейлээн. Кипр хамаарышпас, девискээр талазы-биле будун, федеративтиг, каяа-даа каттышпас болган черигжиткен эвес күрүне буруу ужурлуг деп, ол онзалап айткан. Кипр улустуң чиңгээрежелеп чокка тургустунган англи шериг баазалары ууткаттынган турар ужурлуг деп, АКЭЛ-диң чиңгине секретары медеглээн.

ЕВРОПА ЧОГААЛЧЫЛАРЫНЫҢ КЫЙГЫРЫЫ

ФРАНКФУРТ-НА-МАЙНЕ. (СЭТА-ның корр.). Тайбың болган чавырлыышкын дээш, боо-чепсекти эндере будурерине удур «Европа чогаалчыларының кыйгырыын бистиң диптин культура мастерлери, а ол ышкаш дыка хөй политиктиг ажылдакчылары калбаа-биле деткип турар. Ол документиин Мюнхенге парлаан августуң төнчүзүнден эгелээш, Европа чурттарының чогаалчыларының барык бүгү эвилелдери ону деткээнин илереткен болган ооң адаанга эң-не ёт-сураглыг 2,5 муң чогаалчылар хол үжүүн салганнар. Ол дугайын аңаа делегейниң ном ярмаказынга холбаштыр болган парлалга конференциязынга ГФР-ниң чогаалчылар эвилелиниң даргазы Б. Энгельман чугаалаан.

«Бистер, политика, идеология, национал болган өскедаа түүлдер талазы-биле ацгы-аңгы үзел-бодалдыг-даа болзувусса, тайбыны камгалаарындан чугула чүү-даа чогунга чаңгыс аай бодалдыг бис деп, ол демдеглээн. Совет чогаалчылар бистиң кыйгырывыска база-ла бир дугаарында харыылап, ону деткээн. Кыйгырыгның адаанга боттарының холүүң үжүүм М. Шолохов, Г. Марков, Ю. Бондарев, Е. Евтушенко, Ч. Айтматов, Л. Леонов болган совет литератураның өске-даа дыка хөй сураглыг мастерлери салганнар.

«Мындыг документилериң эгелекчилери болзуруче чүү чүве албадаалыыл?» — деп, айтырыгны СЭТА-ның корреспондентизи Б. Энгельманга салган.

«Бистиң чүртувустуң шөлүү АКШ-тыныдан 40 катап биче, ынчалза-даа ооң чонуңуң сыры ол катап хөй. Ындыг турбуже, америк ядролуг чепсектериң хөй кезии АКШ-та эвес, а ГФР-де шыгжаттынган. Бистиң чурт атомнуг болган массалыг узуткаашкынның чепсектериниң өскедаа хевирлериниң делегейде эң улуг шыгжамыры апарган, ынчангаш дайын месялдежишкини үнген таварылгала харыы согуушкунуңуң частынмас демдээ болу боор. Ол ышкаш амгы үеде бистиң девискээрлеривиске баштайгы ядролуг согугну кылырынга ажыглаттынар аназр боо-чепсектиң чаа системаларын тургускан турар ужурлуг, оларны ажыглаары түгле АКШ-тың президентизиниң эргезин боөп турар. Моон алгаш көөрге, бистиң болгаш Барыын Европа чурттарында кижилер атомнуг өлүмге шиитпирген болган түгле ону нүүседирн билдинмес хуусаазже атказарлаттынып турардыр. Бистер моөң ужурудан ындыг планнарга удурланыры эргежок чугула деп санаап бис».

«ГФР-ниң чамдык бөлүктерн «Европа чогаалчыларының кыйгырыын» тайбыга ынакшылдыг хөй-нинтиниң «Крефель кыйгырыынын» эгелекчилери аны тайбың талалакчыларының Боннга болган чоокта чаагы 300 муң кижилиг чыскаалының организакчылары дег кылдыр бууруудадыл, «оларны... Москвадан удуртун турар» деп шүүлдеп турарлар» деп ГФР-ниң чогаалчылар эвилелиниң даргазы чугаалаан: Ындыг буруудадышкынарның чылдагаанары бисте шагдан бээрде күрүне политиказынга деп-деп турар антикоммунизмде деп ол айткан.

Школа болгаш будурулге

Тудугжу мергежилге өөредир

Школачылар ортузунга профугланыышкын ажылын чорудуп, күш-ажылга белеткелди күнтедиреринче соолгу үеде онза кичээнгейни салып турары билдингир. Келир үеде тускай мергежил шилип алырынга профугланыышкынның ужур-дузазы кончуг улуг. Бистиң республикада бо талазы-биле ажылдарны чорудуп турар. Тудуг мергежилдерине школачыларны өөредир дугайында айтырыгны профугланыышкын талазы-биле тускай хуралга үоокта чаа чугаалашкан.

Республиканың ортумак школаларының 9-10-гу классчылары (шупту чеди муң ажыг кижи) ниитизи-биле 19 мергежилди чедип алыры-биле өөренип турарлар. 49 школада автомашинаны, 41 школада тракторну болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын, 1100 ажыг өөреникчи мал ажылының үядезиннерин, ногаа ажылын күш-ажыл кичээлдеринге өөренип турар.

1980 чылда-ла күш-ажыл өөредилгезиниң программазында тудуг мергежилдеринге школачыларны өөредирин тускай киирген. Дашчы, маляр база плита салыкчызы, штукатур деп шак мындыг мергежилдерге өөредип болуруп айыткан. Бо программа ёзугаар өөренген доозукчулар тудуг талазы-биле ажыктыг чугула билиглерни хире-чергези-биле чедип алыр, ол ёзугаар тудугларга ажылдап болур. Черле ынчан билиг-мергежилин ханыладып, улаштырып өөренирине ол дузалыг болуру чугаажок.

Бистиң республиканың тудугларынга массалыг профессияның тудугжуларын кончуг хөйү-биле хереглеттинип турар, ындыг болур ужурлуг-дур, чүге дээрге аныяк Тыва АССР боду-ла тудуг шөлү, чаа сайзырап олурар республика. Ындыг болган төлээде массалыг мергежилдиң кадрларын, ылаңгыя тудугжуларны профугланыышкын аргазы-биле бистиң школаларывыска өөредип ап болур кончуг улуг арга бар-дыр. Оны барымдаалап көргеш, республиканың удуртур органнары Чырыдыышкын министерствозу-биле кады бо чылдан эгелээш чамдык школаларга 9—10 классларга тудуг мергежилдерин өөредир кылдыр киирип турар.

Республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң доктаадын тургусканы-биле амдыызында 27 школага болүк өөреникчилер-биле ындыг өөредилгени чорудар. Кызылда өөредилге-бүдүрүлге комбинадында ийи болүктү тургускан. Оон аңгыда Чадаананың № 1, 2, Шагаан-Арыгның № 1, 2, Ак-Довуракның № 1, 2, Хову-Аксының № 1, 2, Бай-Хаактың, Кызыл-Мажалыктың, Эрзиниң, Самагалдайның, Кок-Тейниң дээш оскедаа чамдык ортумак школаларда болүктерни тускайлаан, школачылар тудуг мергежилдеринге өөренир ужурлуг.

Тудуг талазы-биле бүдүрүлге өөредилгезин чорударынга тус-тус школа аайы-биле тудуг организацияларын база бүдүрүлгелер кылдыр бижыглап тургускан. Чижээлээрге, Шагаан-Арыгның ийи ортумак школазынга «Шагонартяжстрой» трест база болур, аңаа ажылдаар тудугжуларны орта белеткээр. Оон аңгыда районнар тептеринде болүктерге кожуун чоруур механизастаттынган колонналарны тус-туста бижыглаан. Ажылдың чедиишкининг болуру чүден хамаарыжыл дээрге, тудуг организацияларын школаларга хүн бүрүнүң боттуг дузазын чедирип, өөредилгени чорударынга специалистерни тускайлаар, классчыларны дериш тургузар ужурлуг. Харылзаашы саазын кырынга эвес, шынап-ла боттуг ажыл-херек-биле боттандырбас болза, чедиишкининг болуру берге.

Бо өөредилге чылында 550 доску классчы тудуг мергежилдерине өөренир ужурлуг. Келир өөредилге чылында ук санны муң ажырар деп турар. Тоску классчылар чүс ажыг шакты өөренип эртер. Онгу класска тоолан ажыг шак дургузунда практика эртер. Ооң чедиишкининг болуру бааза бүдүрүлгелерден кол хамаарыжыр.

Бистиң башкыларывыс

ООҢ ҮЛЕГЕРИ

Кара-кыс Ооржак Кызылдың башкы училищезинге доскаш, төрээн сууру Хөнделеңге ажылдап чедип келген. Чаа келген аныяк башкыга бирги классты хүлээдип берген. Башкының күш-ажылчы намдары ооң эгелээн.

Ол күзелиниң оруу-биле шингээдип алган билиглерин чаштарга дамчыдып берип эгелээн, оларны төлептиг ажыл-чанга кижизидери башкыга онаашкан. Арга-дуржулгалыглардан өөренип ап чораан. Бергелер аныяк кыстың ундаратпаан. Күш-ажылга түрткүлдүү, кызымаккай чоруу, күзелинге ынакшылы болгаш коллективиниң хоочуннарының арга-сүмези бо бүгүнү ажып эртеринге, хүндүткелди чаалап алырынга идиг болган.

Кара-кыс Хомушкуевна эге классчылар башкылап, Хөнделеңге 8 чыл школазында таптыг-ла 21 чыл болуп турар. Кезээделе ак сеткилдиг ажылдап, мактадып келген.

Башкының ак сеткилдиг, эрес-шудургу ажыл-ижин чоңу үнелээр. Ленинчи юбилей медалы-биле база шаңнаан. Ол район Совединиң депутадынга база сонгуттурган.

1981-82 өөредилге чылында белеткел класындан эгелеп алганы үшкү класстың удуртукчу башкызы. Кара-кыс Хомушкуевна бодунуң класс-кабинедин үлегерлиг кылдыр дерип, ёаастап алган. Ылаңгыя дерилгеге өөреникчилериниң боттарының кылган материалдарын ажыглап турары солун. Өөреникчилериң кылыгларын тускай шкафта делгээн. Башкы оларны кичээлдер үеинде көргүзүг материалы кылдыр ажыглап-даа турар. Черле ынчаш ооң эрттирип турар кичээлдери методика талазы-биле аажок байлак. Кичээл бүрүзү уругларның сонуургалын хаара тудуп, солун эртип турар. Бо таварылгаларда башкының чогаадыкчы, тывынгыр чоруун үнелээр апаар бис.

Ол 4-8 классчарда бажың ажылының (домоводство) кичээлдерин кончуг солун кылдыр бедик деңнелге чорудуп турар. Аъш-чемниң янзы-бүрү дээжилерин каңчаар бедеткээрин, байырлалдар хүннеринде стол кырын каастаарын болгаш еске-даа ажыктыг чүүлдерни өөреникчилер бо кичээлден күзелдиниле шингээдип ап тураалар. Ол-ла башкы школада «Шевер холдар» деп бөлүмнүң удуртукчузу. Бөлүмнүң киржикчилериниң аргаан, даараан кылыгларын район делгелгелеринге киириштирген.

Башкылаашкын эң-не харыысалгалыг, чай чок ажыл дээрзин билир бис. Ынчалзаадаа Кара-кыс Хомушкуевна Ооржак хөй-ниитичи ажыл-херектерге киржир үени тып ап, депутат хүлээлгезин ак сеткилдиг күүседип чоруур. Ол 5-ки агитквартираның даргазы. Ооң удуртканы шак ол агитквартира бот-тывынгыр уран чүүл көрүлделеринге, янзы-бүрү делгелгелерге удаадараа тинлекчи боон, эки ажылдыг диртип келген. Башкы боду ырлаар, танцылаарынга аажок ынак. Депутат кижи болганда, чоннуң чаагай чоруун бедидерине кызымаан көргүзүп, үлүүн киирип чоруур.

В. ХОМУШКУ.
Барыын-Хемчик район.

ВОЖАТЫЙЛАП ЭГЕЛЭЭШ

Варвара Санчыевна Шивит Улуг-Хем районнуң Арыг-Узуу ортумак школазының эге классчар башкызында ажылдап турар. Ол ажылынга үзүктелишкин чок 33 чыл башкылап келген. Ооң күш-ажылчы чылдары мынчаар эгелээн: 1948 чылдың чазынында Кызылдың № 2 школазының 8-ки класын доосхан соонда, ол үеде башкы кадрлар чедишпейн турарын барымдаалаш, ону Шагаан-Арыгның № 2 школазынче пионерниң улуг вожатыйынга томуйлап чоруткан. Вожатый хүлээлгезин ак сеткилдиг, кызымак күүседип турда, ону олла чылын эге класс башкылаарынче шилчиткен. Башкының узун оруу ынчаар эгелээн.

Башкы ажылы — ооң алыс күзел чораан күзели. Ынчангаш ол изиг хайныышкын-биле ажылдап эгелээн. Башкының арга-дуржулгазын ол школаның башкыларындан кызымаккай өөренип ап келген. Оон эгелээш-ле бодунуң билиин бедидер соруглга-биле Кызылдың башкы училищезинге бот-өөредилге-биле өөренип кирген.

1954 чылда башкы училищезин чедишкинниг дооскан Варвара Санчыевна Улуг-Хем районунуң школаларынга 33 чыл башкылаан. Ам ооң арга-дуржулгазы байлакшаан. Хоочун коммунист башкы В. Шивит сөөлгү 12 чылдарда, ооң иштинде Арыг-Узуу ортумак школазынга 7 чыл иштинде, башкылап турган класстарының өөреникчилериниң билии бедик, кижизидилгеги төлептиг, 100 хуу өөредилгелиг болуп келген. Эге классчан башкылап турган ооң класстарын алган үстүкү класс башкылары ону мактаар. Хоочун башкы Варвара Санчыевнаның башкылап чораан баштайгы өөреникчилериниң хөй кезии дээди өөредилге черлерин дооскаш, республиканың барык бүгү-ле булуңнарында ажылдап турар эмчилер, башкылар, агрономнар, зоотехниктер, инженерлер болу берген, а сөөлгүлери чурттуң янзы-бүрү өөредилге черлеринде өөредилгезин уламчылап турарлар.

Амгы үеде хоочун башкы Арыг-Узуу школазының башкыларының дагдыныкчызы, бодунуң байлак арга-дуржулгазын аныяк башкыларга дамчыдып берип чоруур.

А. ООРЖАК.
Улуг-Хем район.

ПАРЛАЛГА ЧАГЫДЫЛГАЗЫ

СЭКП Бай-Тайга райкому, совхозтарда парткомнар, будүрүлгелерде, организацияларда, школаларда партия эге организациялары, районнуң «Союзпечать» чери 1982 чылдың солунар болгаш журналдар чагыдылгазын чүгулаан-биле өөренип турарлар. 49 школада автомашинаны, 41 школада тракторну болгаш көдээ ажыл-агый машиналарын, 1100 ажыг өөреникчи мал ажылының үядезиннерин, ногаа ажылын күш-ажыл кичээлдеринге өөренип турар.

1980 чылда-ла күш-ажыл өөредилгезиниң программазында тудуг мергежилдерине школачыларны өөредирин тускай киирген. Дашчы, маляр база плита салыкчызы, штукатур деп шак мындыг мергежилдерге өөредип болуруп айыткан. Бо программа ёзугаар өөренген доозукчулар тудуг талазы-биле ажыктыг чугула билиглерни хире-чергези-биле чедип алыр, ол ёзугаар тудугларга ажылдап болур. Черле ынчан билиг-мергежилин ханыладып, улаштырып өөренирине ол дузалыг болуру чугаажок.

Бистиң республиканың тудугларынга массалыг профессияның тудугжуларын кончуг хөйү-биле хереглеттинип турар, ындыг болур ужурлуг-дур, чүге дээрге аныяк Тыва АССР боду-ла тудуг шөлү, чаа сайзырап олурар республика. Ындыг болган төлээде массалыг мергежилдиң кадрларын, ылаңгыя тудугжуларны профугланыышкын аргазы-биле бистиң школаларывыска өөредип ап болур кончуг улуг арга бар-дыр. Оны барымдаалап көргеш, республиканың удуртур органнары Чырыдыышкын министерствозу-биле кады бо чылдан эгелээш чамдык школаларга 9—10 классларга тудуг мергежилдерин өөредир кылдыр киирип турар.

Республиканың Чырыдыышкын министерствозунуң доктаадын тургусканы-биле амдыызында 27 школага болүк өөреникчилер-биле ындыг өөредилгени чорудар. Кызылда өөредилге-бүдүрүлге комбинадында ийи болүктү тургускан. Оон аңгыда Чадаананың № 1, 2, Шагаан-Арыгның № 1, 2, Ак-Довуракның № 1, 2, Хову-Аксының № 1, 2, Бай-Хаактың, Кызыл-Мажалыктың, Эрзиниң, Самагалдайның, Кок-Тейниң дээш оскедаа чамдык ортумак школаларда болүктерни тускайлаан, школачылар тудуг мергежилдеринге өөренир ужурлуг.

Тудуг талазы-биле бүдүрүлге өөредилгезин чорударынга тус-тус школа аайы-биле тудуг организацияларын база бүдүрүлгелер кылдыр бижыглап тургускан. Чижээлээрге, Шагаан-Арыгның ийи ортумак школазынга «Шагонартяжстрой» трест база болур, аңаа ажылдаар тудугжуларны орта белеткээр. Оон аңгыда районнар тептеринде болүктерге кожуун чоруур механизастаттынган колонналарны тус-туста бижыглаан. Ажылдың чедиишкининг болуру чүден хамаарыжыл дээрге, тудуг организацияларын школаларга хүн бүрүнүң боттуг дузазын чедирип, өөредилгени чорударынга специалистерни тускайлаар, классчарны дериш тургузар ужурлуг. Харылзаашы саазын кырынга эвес, шынап-ла боттуг ажыл-херек-биле боттандырбас болза, чедиишкининг болуру берге.

Бо өөредилге чылында 550 доску классчы тудуг мергежилдерине өөренир ужурлуг. Келир өөредилге чылында ук санны муң ажырар деп турар. Тоску классчылар чүс ажыг шакты өөренип эртер. Онгу класска тоолан ажыг шак дургузунда практика эртер. Ооң чедиишкининг болуру бааза бүдүрүлгелерден кол хамаарыжыр.

Партия организациялары биле районнуң «Союзпечать» чери парлалга чагыдылгазын хүн бүрү хайгаараан, кичээнгей салып турарындан районда бижидилгениң байдалы багай эвес. Октябрь 10-нуң медээзин ёзугаар алырга, төп солуннар 1053, журналдар 2835, «Шын» солун 1151, «Тываның аныяктары» 854 экземпляр чагыттынган. Бо ёдаан саннар эрткен чылдың деңнелинге чоокшулай берген.

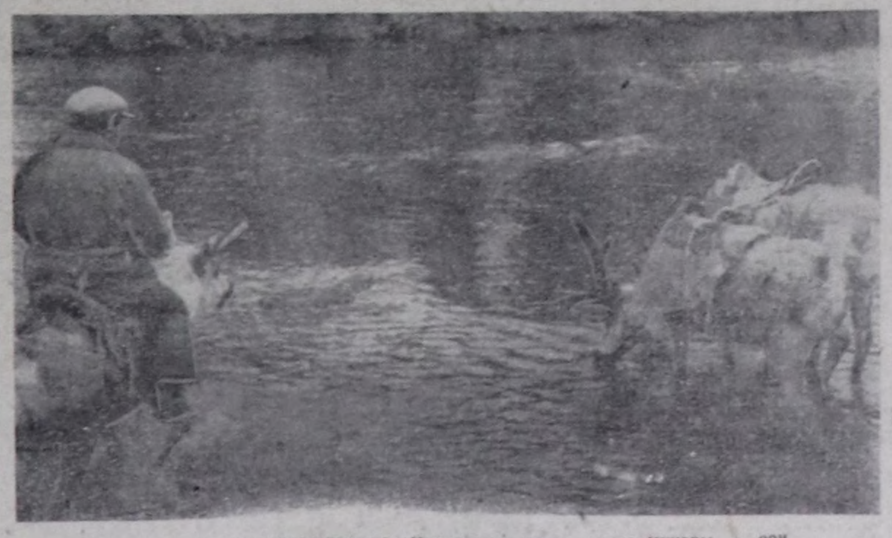
«Мурнакчы» совхозтуң парткому (секретары К. Хертек) солуннар болгаш журналдар бижидилгезин ээ-не организастыг чоруткан. Ажыл-агыйның ишчилери ниитизи-биле 1320 экземпляр чагыдылгалыг, ооң иштинден 234 экземпляр «Шын», 196 экземпляр «Тываның аныяктары» солуннарны бижиткен. Бо ийи солунну чагыткан кижилериниң саны эрткен чылдан көвүдээн. Ынчангаш совхоз районда бир дутаарында парлалга чагыдылгазын доскан. Почта салбырының совхозта эргелекчизи Серенмаа Тойбуу-Хаа бо ажылды харыысалгалыы-биле көрүп, парлалга тарадыкчыларының ажылын эки организастаан.

«Бай-Тал» совхозтуң парткому (секретары К. Адыгбай) парлалга чагыдылгазын багай эвес чорудуп турар. Ниитизи-биле 1051 экземпляр солуннар болгаш журналдарны бижиткен. Ооң иштинде 235 «Шын», 167 «Тываның аныяктары» солуннарны чагыткан, ол болза эрткен чылдыындан ам безин хөй.

Райпода партия эге организациязы (секретары Б. Хертек) чагыдылгазы организастыг чорудуп турарындан коллективте 249 солуннар болгаш журналдар бижиттинген.

Парлалга чагыдылгазын чогуур хуусаазында организастыг чорудар дээш районнуң «Союзпечать» начальныгы Т. Б. Сат тодаргай хемчегларни партия организациялары-биле кады ап, опаатпкан хереэн ак сеткилдиг күүседип келген. Бо айның төнүзүнге чедир чагыдар ужурлуг солуннарның болгаш журналдарның бижидилгезин доозар дээш амгы үеде ол ажылдап турар.

Т. ХЕРТЕК.

В. ПИВОВАРОВТУҢ «Самолетка эки-ле, чары мунары — ооң артык» деп фотоэтюду.

Чаа чүүлдер, фактылар

УЙГУР УЛУСКА ТУРАСКААТКАН

Эрткен чүс чыадың ортан үезинде уйгурларның кыдат феодалдарга удур демиселиннге тураскаатказ «Тура халышкын» деп уран-чечен, өңнүг фильмни тырттырары Алма-Атада «Казахфильм» киностудияда эгелээн. Зия Самадиниң «Маимхан» деп романынга таарыштыр сценарийни кинодраматург Юрий Визбор, а хөгжүм каасталгазын — уйгур композитор күүне шаңналының лауреады Куддус Кужамьяров бижээн.

Кинонуң көрүкчүлери уйгур улустуң төөгүзүг-биле, шаандагы культуразы-биле, чанчылдары-биле таныжарлар. Казахстанның мурнуу районнарында чурттап чоруур уйгурлар (оларның саны ам 150 муң четкен) кинону тырттырарынга дузалажып, херээжен улустуң ынчаардагы каастанын кедер хептерин, хевистерин, шаажандан кылган саваларны (эрткен чүс чылдың) кинога тырттырары-биле бергеннер.

— Чөөн Туркестандан (Кыдаттың Синьцзян провинциязы) бо черлерже уйгурларның көжүп кээп эгелээнинден бээр бо чылын чүс чыл болуруңга хамаарыштыр бо кинону тырттырып эгелээн чүве болгай—дел, кинонуң тургузукчу режиссёру ССРЭ-ниң улустуң артизи Асанали Ашимов чугаалады. — Архив документтериниң херечилеп турары-биле алырга, Цинскиниң тура халышкынынга киришкени дээш кыдат эрге-чагыргаларның каржы-дошкун аажылаашкыннарыдан сезингеш, он-он муң уйгурлар төрээн черлерин каггаш, соңгу Тянь-Шаньның даглыг шынаалыларынче көжүп чоруп эгелээнер. Олар аңаа келгеш, чаа амыдыралды тургузуп, а Октябрьныи сонкалистиг Улуг революциязының тиилээнинин соонда бүрүн эргелиг совет хамаатылар апарганнар.

Владимир Ганжа.
(ПМА).

ЧЕДИГИ САЛЫГ-ХАЙЫМ

МЕРАНО. (СЭТА-ның тускай корр. А. Рошаль). Шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги чери дээш маргыдаалыг чедиги салымында ооң мурнундаазы дег, ажеш эвес салыгларга эгелеп турганы мерзе гамбидин ойнаан. Оюн 31-ги көште хайым боон доозулган. Ол үшкү көшке чедир каразы-биле ойнаан А. Карпов бешки салыгның көштерин катаптаан, а ооң соонда хенертен бир оолду каан берген. Кордакчы оңу албаан, Удаваанда хөлге оюн ортузунуң билдингир углуг байдалы тургустунган.

Хөл ортузунга «астына берген» ийи оол турушкан. Удурланыкчы оларны алырынче азы күш чок болдурарынче күжүн мөөңнээн. Бир эвес ол ийи оолга бурунгаарлаар арга тывыланган болза, элээн улуг күштүг апаар турган. Ынай-бээр таарыштыр көшкенинниң соонда оолдарның бироэзи солушкан. Ак тала хөл ортузунда доора шугумну эзлеп алган, кара тала мерзе уунга ийи тергезин катап алган.

Кордакчы поянга удур халдаашкынны кылырын кызыдып, үр боданган. Шиитпирлиг үеде Карпов шын ойнаан.

Арбитрни дамчыштыр Корной хайым чарлаан. Делегей чемпиону элээн боданган, ону хүлээп алган.

Дараазындагы, сескн салыг дүүн болур ужурлуг турган. Карпов агы-биле ойнаар. Мартылдаанын саны 3:1, Карпов мурнап турар хевээр.

ЗАВОДТУҢ БИРГИ ЦЕГИ

Ульяновскиниң машина тудуушкун заводунуң хөй-ниити музейинге улусчу музей дел атты тывыскан. Бүгү чуртта билдингир ол будүрүлгеин тургузарынга В. И. Ленин шуут киришкен. Музейниң экспозицияларында салдынган материалдар болгаш документилер тураскаалдыг ол төөгүнү катап көргүзүп турар.

Петроградты интервентилериң эжелеп алырының айылы тургустунуп кээрге, Петроградтың патрон будүрүп үндүрер заводун Симбирскиже көжүрер дугайында айтышкынны Ильич 1918 чылдың чазынында берген. Ынчангаш Волгада хоорай хамааты дайынның чылдарында Кызыл Армияга патрон будүрүп бээринең кол хоорайы апарган. Ол заводту катап кылып турарынче кол кичээнгейни В. И. Ленин угландырып турган. Тургустунуп турар заводка дузалаары-биле Ильичиниң ат салганы элээн каш доктаалдар үнген.

«Патрон будүрүп үндүрер заводтарга ажылчыннарны түгле Питер берип болур-дур. Ажыл-херек чылдыр чорукту болдурбас. Ол — кем-херек үүлгеткени-биле домей, патроннар чокка шуут ат болганывыс ол» — деп, 1919 чылдың август 7-де Петроградтан Ильич телеграмма чоруткан. Августуң төнчүзүнде дөрт муң чыгыы питер ажылчыннар Петроградтан келген. Симбирскиниң заводу бүрүн күүзүнүн ажылдап эгелээн. Интервентилерни болгаш ак гвардейжилерни чылча шавары-биле 300 миллион ажыг патроннарны оон чүдүрүп чоруткан.

Хамааты дайынның соонда ол будүрүлге тайбың продукциязыны будүрүп эгелээн. Володарский аттыг Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниг машина-тудуушкун заводу бөгүн бедик шынаарлыг станоктарны, суггарылганың күчүлүг тургузукчуларын, нефть тывыжының херекселдерин будүрүп үндүрүп турар. Ол заводтуң кылган продукциязын делегейниң 55 чурттары садыг эп турар.

Машина тудуушкун заводунуң ажылчыннары боттарының ол музейин заводтуң «бирги цегн» деп адап турарлар. Ол коллективке ажылдап киргеч кижи бүрүзү-ле станокче баарының мурнунда баштай музейге баары чаңчыл апарган. Аныяктар аңаа берып, будүрүлгениң төөгүзүнүн таныжып, Ильичиниң чагыыр ёзугаар чурттарын болгаш ажылдаарын данзырагдап турарлар.

В. ЗЛОБИН.
СЭТА-ның корр.
Ульяновск.

ОКТЯБРЬ 20-ДЕН 22-ГЕ. ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 20-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — А. Грибоедов. «Угаандан човулаң». ССР Эвилелиниң Күрүнеэнин үлегерлиг Бичии театрының фильм-шнизи. 11.30 — Телемедээлер. 11.35—14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Ажыл-агый башкарарының дүржулгазы». Кинопрограмма: «Черниң үүнүн дыннаан тур мен». «Дйректорнуң ажыл хүннери». 15.20 — Аныяктарга музыка программазы. Эвилелдер бажыңының Колониалыг залынган дамчыдылга. 17.35 — «Эртем амыдыралы».

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер. 18.35 — Телемедээлер (орус дылга).
МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Кижи болгаш хоойлуг». 19.35 — «Айылдыг назы». Уран-чечен телефильм. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — 23.00 — «Кинокамера делегейни көрүп тур». Политиктиг хайгаракчы И. Фесуненко дамчыдылганы чорудап. Тенгелде — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Ыяштың ыыыы». Документалдыг телефильм. 12.40 — Совет күрүнеэнин үндезинээри болгаш эргелер. 8-ки класс. Совет ниитилелдин социал хөгжүлдези болгаш культуразы. 13.10 — А. Фадеев. «Чылча шавышкын» 13.55 — Балет музыказы. П. И. Чайковский. «Щелкунчик». 14.15 — А. С. Пушкин. «Олег мергенниң дугайында чугаа». 5-ки класс. 14.15 — Физика. 10-гу класс. Механиктиг чалгыглар. Үн. 15.15 — И. Г. Чернышевский. «Чүнү кылырыл?» 9-ку класс. 15.40 — «Белов-биле кожа». Документалдыг фильм. 16.00 —18.20 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.20 — Телемедээлер. 18.35 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Төрээн чурттуң түрээ». Документалдыг фильм. 19.05 — «Чүс оруктар — чаңгызы сээң». 19.35 — «Неаполитан ырылар». Фильм-концерт. 19.50 — Чарладдар, рекламалар.

МОСКВАДАН

20.00 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Үйгу». Мультфильм. 20.15 — «Ыры-ят». 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — «Кижи чүрээнин дүгайында» тооажу. Уран-чечен фильм. 2-ги серия. 22.40—00.45 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. СКА—ЦСКА. Ленинградтан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 21-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Айылдыг назы». Уран-чечен телефильм. 10.30 — «Кино аянчоруктарның клубу». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Кодээниң ажылчы хүннери. Документалдыг телефильмнер программазы: «Шөл оруу», «Бистиң бажыңывыс». 15.15 — «Орус чугаа». 16.15 — «Харылаанар, горнистер!» 16.45 — Тедестадион». 17.15 — «Бистиң сад».

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Телефильм. 18.00— «Культура болгаш амыдырал». 18.30 — Телемедээлер. 18.40— Телемедээлер (орус дылга).
МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуюн симфония болгаш эстрада оркестриниң А. Михайловтуң удуртулгазы-биле концерти. 19.15 — Бүт бомбүүнге кубоктуларның кубогу дээш. СКА (Донда Ростов) — «Эйнтрахт» (ГФР). Донда Ростовдан дамчыдылга. 21.00 — Ут». Информастыг программа. 21.35 — «Часкы ээлгелер». Фильм-концерт. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30 — «Бизнингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Кино-капсырылга. 23.00 — 00.45 — УЭФА-ның бүт бомбүүнге кубогу дээш. «Спартак» — «Кайзерслаутерн» (ГФР). В. И. Ленин аттыг Төп стадион дамчыдылга.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Арслаибоб». Документалдыг телефильм. 12.10 — «Ада-нелер, силерге». 12.40 — Н. В. Гоголь. «Тарас Бульба». 6-гы класс. 13.10 — Зоология. Бойдустуң инитилежилгези. 13.35 — «Төнмес ужурлуг лицей». 14.45—«Сээң ленинчи библиотекаң». 15.15— Г.-Х. Андерсенниң тоолдары. 4-ку класс. 15.45 — «1-ги «Ээ-нин» кичээлдери. Эртемтайылбырлыг фильм. 16.00 — 17.45 — Чапсар. 17.45 — «Эжени Коттон». Документалдыг фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Чуруккуу Аркадий Плястов». Документалдыг фильм. 19.25 — «Бистиң почтавыс». 19.55 — Чарладдар.
МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазының экран». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 24.35 — 23.10 — Бодумга хүлээп алдым». Уран-чечен фильм. С. Орайоникидзениң төрүттүнген хүнүдеи бээр 95 чылынга үзүктингир.

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Айылдыг назы». Уран-чечен телефильм. 10.30 — «Кино аянчоруктарның клубу». 11.30 — Телемедээлер. 11.35 — 14.15— Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — Кодээниң ажылчы хүннери. Документалдыг телефильмнер программазы: «Шөл оруу», «Бистиң бажыңывыс». 15.15 — «Орус чугаа». 16.15 — «Харылаанар, горнистер!» 16.45 — Тедестадион». 17.15 — «Бистиң сад».

КЫЗЫЛДАН

17.45 — Телефильм. 18.00— «Культура болгаш амыдырал». 18.30 — Телемедээлер. 18.40— Телемедээлер (орус дылга).
МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозуюн симфония болгаш эстрада оркестриниң А. Михайловтуң удуртулгазы-биле концерти. 19.15 — Бүт бомбүүнге кубоктуларның кубогу дээш. СКА (Донда Ростов) — «Эйнтрахт» (ГФР). Донда Ростовдан дамчыдылга. 21.00 — Ут». Информастыг программа. 21.35 — «Часкы ээлгелер». Фильм-концерт. 22.15 — Бөгүн делегейде. 22.30 — «Бизнингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». Кино-капсырылга. 23.00 — 00.45 — УЭФА-ның бүт бомбүүнге кубогу дээш. «Спартак» — «Кайзерслаутерн» (ГФР). В. И. Ленин аттыг Төп стадион дамчыдылга.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Арслаибоб». Документалдыг телефильм. 12.10 — «Ада-нелер, силерге». 12.40 — Н. В. Гоголь. «Тарас Бульба». 6-гы класс. 13.10 — Зоология. Бойдустуң инитилежилгези. 13.35 — «Төнмес ужурлуг лицей». 14.45—«Сээң ленинчи библиотекаң». 15.15— Г.-Х. Андерсенниң тоолдары. 4-ку класс. 15.45 — «1-ги «Ээ-нин» кичээлдери. Эртемтайылбырлыг фильм. 16.00 — 17.45 — Чапсар. 17.45 — «Эжени Коттон». Документалдыг фильм. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Чуруккуу Аркадий Плястов». Документалдыг фильм. 19.25 — «Бистиң почтавыс». 19.55 — Чарладдар.
МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазының экран». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 24.35 — 23.10 — Бодумга хүлээп алдым». Уран-чечен фильм. С. Орайоникидзениң төрүттүнген хүнүдеи бээр 95 чылынга үзүктингир.

ОКТЯБРЬ 22-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Харылаанар, горнистер!» 9.35 — «Виктор Кингисепптиң дыдыралынган ийи хүн». Уран-чечен телефильм. 1-ги серия. 10.40 — Улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестри ойнаар. «Орус угуулзалар». 11.10 — «Сула — Тундра хеми». Документалдыг телефильм. 11.25 — Телемедээлер. 11.30— 14.15 — Чапсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.35 — «Ыңдыг ажыл». Барыын Сибирьның нефтичилериниң дугайында документалдыг телефильм. 15.00 — С. Маршак Амыдыралының болгаш чогаадыкты ажылының ярыннары. 15.50 — ПТУ-да чүү чүвеге база канчаар өөредип турарыл?». «Оттуг профессияның школазы». 16.20 — С. Рахманинов. Ийи фортепианого ойнаар № 2 сюита. 16.45 — «Аныяктар адресгери». 17.45 — «Миллионнарның ленинчи университединең». Эртем-техниктиг революция.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 —Телемедээлер (орус дылга).
МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Экономика канчалгалыг болур ужурлуг». Сибирьның газының дугайында. ССРЭ-ниң Күрилалының нефть болгаш газ үлетүрүүнүң килдизинин начальныгы В. Ю. Филановский дамчыдылгага киржир. Дамчыдыганы тайылбырлакчы Д. Белов чорудар. 19.15 — Спорт программазы. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35— «Пабло Пикассо». Төрүттүнген хүнүнден бээр 100 чылынга. 22.35 — Бөгүн делегейде. 22.50 — Чурттар аразының конкурстарының лауреаттары З. Шихмурзаева (скрипка) болгаш А. Гарин (гитара) олар ойнаар.

ИЛИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Кичээнгеп, дадамыыкын». Эртем-тайылбыглыг фильм. 12.10 — «Аваң школазы». 12.40 — Зоология 7-ги класс. Насекомнарның ужур-дузазы. 13.05 — А. Платонов. Тооужар арыннарынан. 13.50 — «Юлиана». Уран-чечен фильм. Субтитолыг (ГДР). 15.30 — Онгу класс. А. Блок. «Оң ийи». 16.00 — 18.15 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.15 — Телемедээлер. 18.30 —Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Кинозурнал. 18.55— «Кадыкшыл». 19.15 —Документалдыг фильм. 19.35 — «Ажыктыг болгаш шынарлыг кылдыр ажылдаар». 19.55 — Чарладдар.
МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Хуулгаазының экран». 20.15 — «Ынак болгаш чөөк ырылар». 20.50— Документалдыг фильм. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — «Чагаалардан бижиңер». Уран-чечен телефильм. 22.45 — 00.45 — ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. «Динамо» (Рига) — ЦСКА. Ригадан дамчыдылга.

ӨӨРЕНИРИНЧЕ ЧАЛАП ТУР

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы дооскан ортумак билиглиг ажылчыннардан болган ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштеринден халашканнардан белеткел салбырынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Салбырга киреринге күзээн кижилер декабрь 1-ге чедир сөөлгү ажылдаан черинден бир чылдан эвээш эвес ажыл стажтыг болур ужурлуг.

Хүлээп алдынганнарны Кызыл филиалы даразында мергежилдерге белеткээр: 1) Автомобиль транспортуң ажыглаары. 2) Улетпүр болган хамаатылыг тудуг.

Белеткел салбырының дыңнакчыларын 40 рубль хемчээлиг стипендия-биле хандырар. Чугула хереглээнерни общежитиеге тургузар. Белеткел салбырын чедиишкининг доозуп, шылгалдаларны чедиишкининг туткан дыңнакчыларын, киреринип шылгалдазы чокка 1-ги курсче шилчидер.

Документилерин октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир даразында адресче хүлээп ап турар: 667001. Кызыл хоорай. Рабочая кудумчузунда 4 дугаар бажың, белеткел салбыры.

Салбырга киирери ноябрьның 25-26 хүннери. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

ССРЭ-ниң Чеңсектиг Күштеринден халашканнар документилерни январь 25-ке чедир берип болур.

Директорнуң адынга киргеп билдиришкинге кожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документ (болуп), өөредип чоруткан бижик, характеристика, алды фото-чурук (3х4 см хемчээлдиг), № 286 эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептериниң хоогазы.

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының өөредилге комбинады сантехниктер болгаш газ база электри канчакчылары белеткээр курстарынга ажыттынарын болгаш аңаа дыңнакчылар чыырын чарлап турар.

Өөредилге

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 244 (11742) | 1981 чылдың октябрь 21, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, профоблчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

ЧАРЫШТЫ УЛАМ КАЛБАРТЫР

1981 чылдың тос айларында мал продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедириниң талазы-биле республиканың районнарының болгаш совхозтар коллективтериниң социалистиг чарыжының түннелин СЭКП обкомунуң бюрозу, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому үндүргөн.

Республиканың көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, ооң шынарын экижидери, малдың баш саның өстүрери, продуктулуун бедидери дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжында киришпишаан, планнар база социалистиг хүлээлгелер күүседир талазы-биле элээн боттуг түннелдерин чедип алган деп хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Республиканың ажыл-агыйларында бо чылдың октябрь 1-ге чедир сүт бүдүрерин эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 1,2 хуу, эът бүдүрери — 37,9, дүк бүдүрери — 16,9, чуурга бүдүрери — 36,8 хуу көвүдээн.

Ниитизи-биле республикада тос айларын сүт садар планы 107,3 хуу, эът — 105,4, чуургазы — 136,8 хуу, дүк садарыңы чыл планы 101,6 хуу күүсеттинген. Эът болгаш чуурга садарының планын шупту районнар күүсеткен, сүттүүн болгаш дүктүүн республиканың ажыл-агыйларының хөй кезии күүсеткен, ооң-биле кады ол талазы-биле көргүзүглер эрткен чылдың ол-ла үезинден бедик боон турар.

Социалистиг чарышка эң эки көргүзүглерин Каа-Хем районунуң көдээ ишчилери, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Тере-Хөл», Жданов аттыг, «Мөрен» совхозтарның, Кызылдың куш фабриказының коллективтери чедип алган.

Ооң-биле кады Кызыл район сүт садарының тос айлар планын күүсетпээнин, ону садарының хемчээлин 1980 чылдың деңнелининден кудулатканын, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнар дүк садарының күрүне планын күүсетпээнин, «Ленинчи орук» совхоз продукциянның чаңгыс-даа хевирин садарының планын күүсетпээнин, «Кара-Хөл» совхоз — сүт болгаш дүк садарының планын, «Шекпээр» совхоз — эът болгаш дүк садар планнарын күүсетпээнин, сүт садарының планын ниитизи-биле республикада 9, эът ниитизи — 2, дүк, түүн — 8 совхозтар күүсетпээнин доктаалда багай деп демдеглээн.

Бир инектен саап алыр сүттүң хемчээлин Бай-Тайга, Кызыл районнарның совхозтары хөлчок кудулаткан.

Республиканың чамдык районнары болгаш совхозтары малдың чамдык чүзүнериниң баш санын эвээжеткен.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза:

мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, малдың баш санын, ооң продуктулуун өстүрери дээш 1981 чылдың тос айларында **социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр** дараазында районнарны болгаш ажыл-агыйларны санаар:

төп зонаның районнарындан — Каа-Хем районну;

Төп зонаның ажыл-агыйларындан — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозту, Кызылдың куш фабриказын, «Тере-Хөл» совхозту;

барыын зонаның совхозтарындан — Жданов аттыг совхозту;

мурнуу зонаның совхозтарындан — «Мөрен» совхозту.

Каа-Хем районга болгаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл туктарын тыпсыр болгаш районга 300, совхозка — 150 рубль түңнүг акша шаңналдарын бээр.

«Тере-Хөл», Жданов аттыг, «Мөрен» совхозтарга болгаш Кызылдың куш фабриказынга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза:

мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, малдың баш санын эвээжеткен хөй ажыл-ишчилерге, ооң-биле кады Кызыл районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң база ВЛКСМ райкомунуң шилчир Кызыл тугу, акша шаңналы-биле шаңнатканын.

Совхозтуң малчыннары ниитизиниң малын эрткен кыштан багай эвес ажыргаш, төрүүр 100 малга оңааштыр 86 апай, хураганны (ооң иштикте 93 хураганны), 45 бызааны мен-ди камгалап, доруктурган, азы эртken чылдагы деңнелинден 19 бызаа, 14 анай, 5 хураган хөй болган. Улуг малдың баш санын камгалааны 96 хуу. Ынчаарга совхозтуң Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазының (бригадири К. Ооржак) хойжулары төрүүр 100 хойга оңааштыр 106 хураганны, улуг малдың баш санын 98 хуу, төп салбырының Оргу-Шөл хойжу бригадазы (бригадири О. Монгуш) 103 хураганны, малдың баш санын 97 хуу камгалап алган болгаш социалистиг чарышка мурнуку одургже үнгеннер.

Ажыл-агыйның кайы-даа салбырында, кайы-даа бригадада хүлээнген ажыл-херээге харысалгалыг, кежээ-кызымаа-биле эки түңнелдерин чедип ап турар малчыннар хөй. Совхозтуң 19 хойжузу бо чылын төрүүр 100 хойга оңааштыр 85-тен 116 баш-чедир хураганны, Чечектиг бригадазының дружулгалыг хойжузу Сүрүн-оол Даржаевич Монгуш 100 хойдан-на 116 хураганны камгалап, доруктургаш, үүгле совхозта эвес, харын районда мурнакчы малчыннарның бирээзи болуп турар.

Мал ажылында оңзагай харысалгалыг үе — кыштаглаашкын. Ниитиниң малын кыштан хүр ажырары, аңаа ой-шаанда эки белеткенинден хамаарышыр дээрзин билдингир. Ынчангаш бистер, мал ажылының специалистери, малчыннар кышка белеткелди чазын-на эгелеп, эрзинчилерниң кыйгырыын деткивишаан, ол ажылды улам күштелдирген бис. Ооң түңнелинде хөй ажыллар кылдынган. Ылангыя Бора-Тайганың Чечектиг, төп салбырының Оргу-Шөл бригадаларының хойжулары кыштагларының септелгезин май 15-те-ле бүрүн дооскан. Өске-даа бригадаларның малчыннары чүүгээр базынаары, мал кажаалары эки септел, көрженин коптарып, чугайлап, кижи бүрүзүү 10-15 тонна өдекти бөлүп, малга чем, суг бээр дериг-херекселдерин четчелеп, белеткеп алган. Ол ышкаш Бора-Тайга салбырының Ортаа-Тал сүт-баранда фермазының коллективи кыштаглаашкынга эки белеткенген.

1981-82 чылдың кыжынында 30 муң ажыг шээр малды хойжу дөрт бригадага, азы 67 коданга, 1600 хире бода малды үш фермага кыштадыры көрдүнген. Оон аңгыда чылгы, сарлык бир-бир коданнарга турар. Амгы хүннерде үүрмек септелгези доозулбаан кыштагларның септелгезин малчыннарның боттарындан аңгыда, 48 кижилиг сес звенодан тургустунган септелге-тудуг бригадазы чорудуп турар. Олар чедир кылдыынаан үүгүлерни кыштаглаашкынга белеткелдиң бо шалыпчы айында бүрүн кылып дооскан дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Малга чем каап бээр шаг-жаларны, деспилерни, суг кудуп бээр оңгачаларны кыштагларда колдуунда четчелээн. Ынчалза-даа бар хереклерге немей ам-даа 80 деспини, 60 оңгачаны тудуг звенозунга кылдыртып турар бис. Суг сөөртүр машиналарның үүгле бирээзин септеп кылыры арткан. Артканнары ажылдап турар.

Кышка удур бир кол үүл болза, малга четчир чемнерни белеткеп алыры болгай. Бистиң совхозтуң удуртукчулары, ажыл-ишчилери олче онза чугула кичээнгейни салып келген болгаш 3177 тонна сигенни белеткеп, планын 99 хуу күүсеткен. Оон аңгыда 1025 тонна саваңны, 2092 тонна силосту, 684 тонна сенажты болгаш 880 тонна холуксаалыг чемнерни белеткээн.

Бо ажылга хойжу бригадалар, тус-тус малчыннар хөлчок идепкейлиг киришкенин айтыр апаар. Ылаңгыя Ак-Даш салбырының Шат бригадазының хойжулары мал чемни белеткээринге организастыг киришкеш, 240 тонна сигенни кезип белеткеп, планын чедиишкининг күүсеткеннер. Ол ышкаш Чечектиг бригадазының малчыннары 255 тонна сигенни белеткээр планын 265 тонна кылдыр күүсеткен.

Совхозта дүжүт ажааддазы чаа-ла доозулганы-биле машина-техниканы ам мал ажылынче хаара түдүп, кыштагларга мал чемни сөөртүп чедиреринче күштү мөөнүеп турар бис. Шупту 3 муң ажыг тонна сигенни келир айның 10-15-ке чедир сөөртүп доозар соругга салдынган.

И. ООРЖАК.

Чөен-Хемчик районнуң «Алдак-Маадыр» совхозунуң кол зоотехниги.

Л. И. Брежневтиң Я. Арафатты хүлээп алганы

СЭКП ТК-ниң Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев октябрь 20-де Кремльге Палестинаны Хостаарының Организациязының (ПХО) Күүскомунуң даргазы Я. Арафатты хүлээп алган болгаш ооң-биле беседа кылган.

Беседага СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ниң Политбюро кежигүнүнге кандидат, СЭКП ТК-ниң секретары Б. Н. Пономарев, а ол ышкаш ПХО-нуң Политиктиг департаментизиниң удуртукчузу Фарук Каддуми болгаш ПХО-нуң Күүскомунуң кежигүнү А. М. Абу-Мейзар киришкеннер.

Қалбак хемчээлдиг айтырыгларның, хамыктың мурнунда Чоокку Чөөн чүкте байдалга хэмаарышкан айтырыгларның талазы-биле чүректиг харылзаадан, эң-найыралчы санал-онал солчуушкуну болган.

Л. И. Брежнев биле Я. Арафат АКШ-тың милитаристиг чүткүлдериниң болгаш Израильдиң улам күштелип турар агрессчи үүлгедиишкиннериниң уржуундан Чоокку Чөөн чүкте байдалдың чидигленгенинге шыңгыы сагыш човап турарын илергейлээнер. Каттышкан Штаттар Вашингтон-биле Тель-Авивтиң аразынга «стратегтиг эвилелди» ажыы-биле чарлааш, Чоокку Чөөн чүктүң улустарының кырынгә бодунуң политиктиг, шериг болгаш экономиктиг тергиндээшкинин тургузарынче угланган планнарын боттандырып чорударынга Израильди көл чепеск кылып алган. Араб улустарга хамаарыштыр эжелекчи политиканы үргүлчүлеп, араб девискээрлерниң эжелелин мөңгежидип, Ливанның мурнуу талазынга агрессчи үүлгедиишкиннерни кылырынче, палестин улустуң национал эргелеринге халдаарынче болгаш Удурланыышкынның палестин шимчээшкинин базарыңче олар Израильди ыдалап турар.

Чер ортузунуң далайының девискээринге душкүүрлүг чоруктуң айыылдыг одагларын тургузарынче угланган АКШ-тың үүлгедиишкиннерин, ында америк флотту болгаш «шалыпкын хөделиишкинниң күштери» дээр шериглерни бедик дайынчы белен байдалынче киргенин талалар буруу шаап көргеп.

Олар ону Египеттиң болгаш өске-даа араб улустарның иштики херектеринге АКШ-тың холгаарлап киржир, оларга ыйыышкын кылыр дээш оралдажыышкыннары кылдыр санап турар.

Ливияга удур АКШ-тың болгаш ооң чалчаларының өжээтен хөделиишкиннери-биле холбаштыр шыңгыы сагыш човаашкын база илергейлеттинген. АКШ болгаш ооң чалчалары дайынзырак калчаараашкының байдалын өөскүдүп, Ливияга хамаарыштыр ажык кыжаныышкыннарны кылбышаан, ол араб чуртка удур дөрт өнүүх-төнгээлерни планнап, антиимпериалистиг угланыышкыннан ойталаар кылдыр ону албадаарын, аңаа боттарының тура-соруун дөгээрин оралдажып турар.

Үндезин айтырыгны шиитпирлээрин — бот-башкартынарынга болгаш бодунуң күрүнезин тургузарынга дүрүм ёзугаар эргезин боттандырар арганы Палестинаның араб улузунга тыпсырын «палестиннерге автономия дугайы» дээр чугаалар-биле Кэмп-Дэвид сүлчээзининң киржикчилериниң соглуур дээш оралдажыышкынарын Л. И. Брежнев болгаш Я. Арафат шынгыы буруу шапкан.

Бодунуң дүрүм ёзугаар национал эргелерни боттандырар дээш маадырлыг демиселиле бүгү делегейге хүндүткелди чедип алган Палестинаның араб улузунуң чөптүг дерээн Совет Эвилели чайгылыш чокка деткип турарын Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Бо демиселиниг палестин улус эвээш эвес чедиишкиннерни чедип алган, араб национал-хосталгалыг шимчээшкинге мурнуку туруштарже дешээн, а ооң политиктиг авангарды — Палестинаны Хостаарының Организациязы палестин улустуң дүрүм ёзугаар кара чаңгыс төлээлекчизи кылдыр делегейнин калбак хүлээп көрүүшкүнүн чедип алган.

Империализмниң болгаш сионизмниң чимээнишкинеринге удур, Чоокку Чөөн чүкке быжыг тайбыңы тургузар дээш демиселде шиитпирлиг факторларның бирээзи болур араб-күрүнелериң, араб делегейниң патриоттуг бүгү күштериниң сырый каттыжыышкынының болгаш хөделиишкиннерин күүседир.

Совет Эвилели болгаш Палестинаны Хостаарының Организациязы (ПХО-нуң) кадык куженишкиннер-биле Чоокку Чөөн чүкке байдалды бүгүдеге таарымчалыг кылдыр шиитпирлээрин чедип алырын уламчылаарынга шиитпирлиниң илергейлээн. Ийи таланың бодап турары-биле алырга, ыдыг таарыштыр шиитпирлээшкинге боттуг орук болза Палестинаны Хостаарының Организациязын киришпишаан, планнар база социалистиг хүлээлгелер күүседир талазы-биле элээн боттуг түннелдерин чедип алган деп хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Республиканың ажыл-агыйларында бо чылдың октябрь 1-ге чедир сүт бүдүрерин эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 1,2 хуу, эът бүдүрери — 37,9, дүк бүдүрери — 16,9, чуурга бүдүрери — 36,8 хуу көвүдээн.

Ниитизи-биле республикада тос айларын сүт садар планы 107,3 хуу, эът — 105,4, чуургазы — 136,8 хуу, дүк садарының чыл планы 101,6 хуу күүсеттинген. Эът болгаш чуурга садарының планын шупту районнар күүсеткен, сүттүүн болгаш дүктүүн республиканың ажыл-агыйларының хөй кезии күүсеткен, ооң-биле кады ол талазы-биле көргүзүглер эрткен чылдың ол-ла үезинден бедик боон турар.

Социалистиг чарышка эң эки көргүзүглерин Каа-Хем районунуң көдээ ишчилери, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Тере-Хөл», Жданов аттыг, «Мөрен» совхозтарның, Кызылдың куш фабриказының коллективтери чедип алган.

Ооң-биле кады Кызыл район сүт садарының тос айлар планын күүсетпээнин, ону садарының хемчээлин 1980 чылдың деңнелининден кудулатканын, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнар дүк садарының күрүне планын күүсетпээнин, «Ленинчи орук» совхоз продукциянның чаңгыс-даа хевирин садарының планын күүсетпээнин, «Кара-Хөл» совхоз — сүт болгаш дүк садарының планын, «Шекпээр» совхоз — эът болгаш дүк садар планнарын күүсетпээнин, сүт садарының планын ниитизи-биле республикада 9, эът ниитизи — 2, дүк, түүн — 8 совхозтар күүсетпээнин доктаалда багай деп демдеглээн.

Бир инектен саап алыр сүттүң хемчээлин Бай-Тайга, Кызыл районнарның совхозтары хөлчок кудулаткан.

Республиканың чамдык районнары болгаш совхозтары малдың чамдык чүзүнериниң баш санын эвээжеткен.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза:

мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, малдың баш санын, ооң продуктулуун өстүрери дээш 1981 чылдың тос айларында **социалистиг чарыштың тиилекчилери кылдыр** дараазында районнарны болгаш ажыл-агыйларны санаар:

төп зонаның районнарындан — Каа-Хем районну;

Төп зонаның ажыл-агыйларындан — СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозту, Кызылдың куш фабриказын, «Тере-Хөл» совхозту;

барыын зонаның совхозтарындан — Жданов аттыг совхозту;

мурнуу зонаның совхозтарындан — «Мөрен» совхозту.

Каа-Хем районга болгаш СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхозка СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл туктарын тыпсыр болгаш районга 300, совхозка — 150 рубль түңнүг акша шаңналдарын бээр.

«Тере-Хөл», Жданов аттыг, «Мөрен» совхозтарга болгаш Кызылдың куш фабриказынга СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза:

мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, малдың баш санын эвээжеткен хөй ажыл-ишчилерге, ооң-биле кады Кызыл районнуң көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилел райкомунуң база ВЛКСМ райкомунуң шилчир Кызыл тугу, акша шаңналы-биле шаңнатканын.

Совхозтуң малчыннары ниитизиниң малын эртken кыштан багай эвес ажыргаш, төрүүр 100 малга оңааштыр 86 апай, хураганны (ооң иштикте 93 хураганны), 45 бызааны мен-ди камгалап, доруктурган, азы эртken чылдагы деңнелинден 19 бызаа, 14 анай, 5 хураган хөй болган. Улуг малдың баш санын камгалааны 96 хуу. Ынчаарга совхозтуң Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазының (бригадири К. Ооржак) хойжулары төрүүр 100 хойга оңааштыр 106 хураганны, улуг малдың баш санын 98 хуу, төп салбырының Оргу-Шөл хойжу бригадазы (бригадири О. Монгуш) 103 хураганны, малдың баш санын 97 хуу камгалап алган болгаш социалистиг чарышка мурнуку одургже үнгеннер.

Ажыл-агыйның кайы-даа салбырында, кайы-даа бригадада хүлээнген ажыл-херээге харысалгалыг, кежээ-кызымаа-биле эки түңнелдерин чедип ап турар малчыннар хөй. Совхозтуң 19 хойжузу бо чылын төрүүр 100 хойга оңааштыр 85-тен 116 баш-чедир хураганны, Чечектиг бригадазының дружулгалыг хойжузу Сүрүн-оол Даржаевич Монгуш 100 хойдан-на 116 хураганны камгалап, доруктургаш, үүгле совхозта эвес, харын районда мурнакчы малчыннарның бирээзи болуп турар.

Мал ажылында оңзагай харысалгалыг үе — кыштаглаашкын. Ниитиниң малын кыштан хүр ажырары, аңаа ой-шаанда эки белеткенинден хамаарышыр дээрзин билдингир. Ынчангаш бистер, мал ажылының специалистери, малчыннар кышка белеткелди чазын-на эгелеп, эрзинчилерниң кыйгырыын деткивишаан, ол ажылды улам күштелдирген бис. Ооң түңнелинде хөй ажыллар кылдынган. Ылангыя Бора-Тайганың Чечектиг, төп салбырының Оргу-Шөл бригадаларының хойжулары кыштагларының септелгезин май 15-те-ле бүрүн дооскан. Өске-даа бригадаларның малчыннары чүүгээр базынаары, мал кажаалары эки септел, көрженин коптарып, чугайлап, кижи бүрүзүү 10-15 тонна өдекти бөлүп, малга чем, суг бээр дериг-херекселдерин четчелеп, белеткеп алган. Ол ышкаш Бора-Тайга салбырының Ортаа-Тал сүт-баранда фермазының коллективи кыштаглаашкынга эки белеткенген.

1981-82 чылдың кыжынында 30 муң ажыг шээр малды хойжу дөрт бригадага, азы 67 коданга, 1600 хире бода малды үш фермага кыштадыры көрдүнген. Оон аңгыда чылгы, сарлык бир-бир коданнарга турар. Амгы хүннерде үүрмек септелгези доозулбаан кыштагларның септелгезин малчыннарның боттарындан аңгыда, 48 кижилиг сес звенодан тургустунган септелге-тудуг бригадазы чорудуп турар. Олар чедир кылдыынаан үүгүлерни кыштаглаашкынга белеткелдиң бо шалыпчы айында бүрүн кылып дооскан дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

Малга чем каап бээр шаг-жаларны, деспилерни, суг кудуп бээр оңгачаларны кыштагларда колдуунда четчелээн. Ынчалза-даа бар хереклерге немей ам-даа 80 деспини, 60 оңгачаны тудуг звенозунга кылдыртып турар бис. Суг сөөртүр машиналарның үүгле бирээзин септеп кылыры арткан. Артканнары ажылдап турар.

Кышка удур бир кол үүл болза, малга четчир чемнерни белеткеп алыры болгай. Бистиң совхозтуң удуртукчулары, ажыл-ишчилери олче онза чугула кичээнгейни салып келген болгаш 3177 тонна сигенни белеткеп, планын 99 хуу күүсеткен. Оон аңгыда 1025 тонна саваңны, 2092 тонна силосту, 684 тонна сенажты болгаш 880 тонна холуксаалыг чемнерни белеткээн.

Бо ажылга хойжу бригадалар, тус-тус малчыннар хөлчок идепкейлиг киришкенин айтыр апаар. Ылаңгыя Ак-Даш салбырының Шат бригадазының хойжулары мал чемни белеткээринге организастыг киришкеш, 240 тонна сигенни кезип белеткеп, планын чедиишкининг күүсеткеннер. Ол ышкаш Чечектиг бригадазының малчыннары 255 тонна сигенни белеткээр планын 265 тонна кылдыр күүсеткен.

Совхозта дүжүт ажааддазы чаа-ла доозулганы-биле машина-техниканы ам мал ажылынче хаара түдүп, кыштагларга мал чемни сөөртүп чедиреринче күштү мөөнүеп турар бис. Шупту 3 муң ажыг тонна сигенни келир айның 10-15-ке чедир сөөртүп доозар соругга салдынган.

И. ООРЖАК.

Чөен-Хемчик районнуң «Алдак-Маадыр» совхозунуң кол зоотехниги.

КҮШ-АЖЫЛЧЫ ЧЕДИИШКИН-БИЛЕ

«Тере-Хөл» совхозтуң директору Н. С. ОЧУРГА
Партком секретары О. Б. ОНДАРГА
Улус депутаттарының Шынаа көдээ Совединиң даргазының оралакчызы Б. И. ЭРЕКСЕНГЕ
Ажылчын комитединиң даргазы К. Н. СЕРЖИГЕ
ВЛКСМ комитединиң секретары Л. К. КАЗЫРЫКПАЙГА

Мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш садарын көвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка чедип алган чедиишкиннери дээш «Тере-Хөл» совхозтуң коллективинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели изиг байырны чедирип тур. Совхозтуң малчыннарының, бүгү ажыл-ишчилериниң шудургу күш-ажылының, парткомнуң, дирекциянның, улус депутаттарының көдээ Совединиң, профэвилел болгаш комсомол организацияларының организакчы болгаш кижизидикчи ажылының түңнелинде совхоз күрүнеге эът садарының чыл планын 102,4 хуу, сүттүүн—120,3, дүктүүн—106 хуу күүсеткен болгаш малдың бүгү чүзүнериниң баш санын өстүрерин эрткен чылдың деңнелинден бедиткен.

Совхозтуң ажыл-ишчилери мал ажылының продуктуларын күрүнеге садар талазы-биле немелде хүлээлгелерин алдарлыы-биле күүседир, мал кыштаглаашкынын чедиишкининг эрттирер дээш бүгү чүүлдерни кылыр болгаш, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин күүседиринге чаа-чаа чедиишкиннерни чедип алыр дээрзинге СЭКП обкому болгаш Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели бүзүредин тур.

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч. ОНДАР.

Кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айы чоруп тур

КҮШТҮ МӨӨҢНЕП ТУРГАШ

ПЛАНДАН АЖЫР

«Сукпак» совхозта Дмитрий Семенович Килинниң удурткаңы инек азыраар бригада бедик көргүзүглерлиг болган. Бригада 2000 баш бода малды тургузу азырап турар. Ооң деңгилдези эки. Бо коллектив хонукта ортумаа-биле 700 грамм немелде деңзинни баш бүрүзүнден алыр тургаш, херек кырында 818 граммны алган. Бригада чоокта чаа 300 дөнен шарыларны Кызылдың эът комбинадынга дужаагаш. Баш бүрүзүнүң ортумак деңзини 380—400 килограмм болган.

Бо коллектив чыл эгезинден бээр 332 тонна немелде деңзинни алган. Чыдда 1100 тонна эът садар планын 1071 тонна чедирген. Декабрьда 260 баш шарыны дужаарга, план ажыр күүсеттинер. Тос айлар иштинде бригада совхозка 1 миллион 400 муң рубльдиг арыг орулгазын берген. Ол планда көрдүнгенинден ажып турар.

Э. МОНГУШ.

Кызыл район.

АМ АҢГЫСТА

Улуг-Хем районнуң «УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының № 2 хөвү-трактор бригадазының сигенчилери мал чеми белеткээринге үре-түңнелдиг ажылдааннар. Олар 280 гектар черниң сигенин кестиргеш, ооң 594 тонна эки шынарлыг сараатларны тургусканнар. Ол планының 99 хуузу болур.

Ол-ла бригада 154 га шөлге тараан кукурузаны кескеш, 496 тонна ногаан массаны ажаан ап, ону Арысканда сүтбараан фермазының чанында силос оңгарында урган.

Бригаданың кежигүннери бо хүннерде күскү аңгыс аңдарылгазын болгаш аңдарган черни үлүредирин организастыг чорудуп эгелээн. Бригада 1000 гектар аңгыс аңдарар планныг. Планының 75 хуузун ам күүседипкен. Бо бүгү ажылдарда механизаторлар Виктор, Владимир Чомуужук алышкылар, Алдын-оол Сат, Хаважап Бавуу олар мурнуку одургда чоруп, социалистиг чарыштың тиилекчилери болуп келгеннер.

Т. ОЧУР-ООЛ.

ПРОПАГАНДИСТЕР КУРУЗУ ДООЗУЛГАН

СЭКП обкомунуң организастаанны партия өөредилгезиниң пропагандистериниң курузу Политиктиг чырыдыышкын бажыңынга дүүн доозулган.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары П. И. Кравченко, партия обкомунуң секретарьлары Д. К. Ооржак, А. И. Ванжа, партия обкомунуң аппарадының, министерстволарның, эргелелдерниң харысалгалыг ажылдакчылары, Москванын, Кызылдың эртемденнери пропагандистерге лекцияларны номчаан.

СЭКП ТК-ниң кежигүнүнге кандидат, СЭКП Тыва обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин пропагандистер-биле ужурашкан болгаш делегеренгей чүве чугаалаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниг дүүштүр республиканың экономиктиг база социал хөгжүдезиниң кол-кол айтырыгларынга ол доктааган. Ооң-биле чергелештир идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам сайзыраңгайжыдарының сорулгаларын чугаалаан. Көдээ ажыл-агыйның хөгжүдериниң айтырыгларынга эң Г. Ч. Ширшин доктааган. Улус ажыл-агыйынга кол фондуларны, күш-ажылчы курлавырларны чөп ажылдаарынче, канналга чурумун улам ыңай күштелдиреринче чыылганнарның кичээнгейин угландырган. Пропагандаңы амыдырал-биле сырый холбаар, ооң дээштинин бедидер хереккө пропагандистер улуг рольдуг болурун ол айыткаш, оларның моон соңгаагы сорулгаларын чугаалаан.

Кызылдың алгы заводунда коммунист Григорий Иванович Гавриченкога удурткан идиктер даараар бригаданың кежигүниери чаа беш чылдың бәштайгы чылының планныг онаалдазын октябрь 16-да күүседкеш, ам 1982 чылдың февральдың үлүүн доозарынче чоокшулап турарлар.

Дуржулгалыг ажылчыннар Т. С. Бекшаева, Н. С. Вербунов, Н. Л. Чадамба болгаш оон-даа өскелер ниити бригаданың чедиишкининге улуг улуг-хуузун киргеннер.

ЧУРУКТА: мурнакчы ажылчын Н. С. Вербунов

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ПКАП ТК-ның Бирги секретары — В. ЯРУЗЕЛЬСКИЙ

Войцех Ярузельский 1923 чылдың июль 6-да Люблин воеводствоунуң Куровка төрүттүнген. Кол штабтың К. Сверчевский аттыг академиязын доозган.

1943 чылдың июль айда Совет Эвилелиниң девискээринге четчелеп тургускан польша шеригге кирген. Польша шеригниң бирги армиязының дайынчы оруун эрткен. Варшаваны хостарынга, Одерге болгаш Эльбага тулчуушкуннарга киришкен.

Улустуң эргелагырга чылдарында харысалгалыг командылал, штаб болгаш партийжи-политиктиг албан-хүлээлгелерни эзелеп келген.

1960 чылдан эгелээш — Политиктиг кол эргелелдиң начальнигин 1962 чылдан — национал камгалал министриниң оралакчызы, 1968 чылдан — ПУР-нуң национал камгалал министри. Армия генералы шерег дужаалдыг.

1948 чылдан бээр — Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының кежигүнү. 1964 чылдан эгелээш — ПКАП ТК-ның кежигүнү. 1970 чылдан бээр — ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат. 1971 чылдан эгелээш — ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнү.

1981 чылдың февраль айда В. Ярузельскийни национал камгалал министри албан-дужаалга хевээр арттырбышаан, ПУР-нуң Министрлер Чөвүлелиниң даргазынга томуйлаан.

ПКАП-тың IX оңаа съездинге (1981 чылдың июль) ПКАП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге база катап соңгуткан.

ПУР-нуң сейминиң депутады.

Хөй санныг польша орденнер-биле, ооң иштинде Улусчу Польшаның тургузукчуларының орденнери-биле шаңнаткан. Совет орденнер-биле база шаңнаткан.

ПКАП ТК-ның IV пленуму Войцех Ярузельскийни Польшаның Каттышкан ажылчын партиязының Төп Комитединиң Бирги секретарынга соңгаан.

СЭКП Тыва область комитединге, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге

РАПОРТ

Кызыл районнуң «Тере-Хөл» совхозунуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң, партияның XVIII область конференциязының шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш, он бирги беш чылдың бирги чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин хуусаадан эрте күүседир дээш социалистиг чарышты калбартып, «Мал ажылы — шалыпчы фронт» деп шимчээшкинге киришпишаан, малдың чайгы семиртилгезин организастыг эрттирип, күрүнеге эът садарының чыл планын октябрь 1-ге чедир 102 хуу, сүттүүн — 120, дүктүүн — 106 хуу күүсеткен. Совхозтуң ажыл-ишчилери шиитпирлээрин чедип алырын уламчылаарынга шиитпирлиниң илергейлээн. Ийи таланың бодап турары-биле алырга, ыдыг таарыштыр шиитпирлээшкинге боттуг орук болза Палестинаны Хостаарының Организациязын киришпишаан, планнар база социалистиг хүлээлгелер күүседир талазы-биле элээн боттуг түннелдерин чедип алган деп хүлээп алган доктаалда демдеглээн.

Республиканың ажыл-агыйларында бо чылдың октябрь 1-ге чедир сүт бүдүрерин эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 1,2 хуу, эът бүдүрери — 37,9, дүк бүдүрери — 16,9, чуурга бүдүрери — 36,8 хуу көвүдээн.

Ниитизи-биле республикада тос айларын сүт садар планы 107,3 хуу, эът — 105,4, чуургазы — 136,8 хуу, дүк садарының чыл планы 101,6 хуу күүсеттинген. Эът болгаш чуурга садарының планын шупту районнар күүсеткен, сүттүүн болгаш дүктүүн республиканың ажыл-агыйларының хөй кезии күүсеткен, ооң-биле кады ол талазы-биле көргүзүглер эрткен чылдың ол-ла үезинден бедик боон турар.

Социалистиг чарышка эң эки көргүзүглерин Каа-Хем районунуң көдээ ишчилери, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Тере-Хөл», Жданов аттыг, «Мөрен» совхозтарның, Кызылдың куш фабриказының коллективтери чедип алган.

Ооң-биле кады Кызыл район сүт садарының тос айлар планын күүсетпээнин, ону садарының хемчээлин 1980 чылдың деңнелининден кудулатканын, Бай-Тайга, Барыын-Хемчик болгаш Улуг-Хем районнар дүк садарының күрүне планын күүсетпээнин, «Ленинчи орук» совхоз продукциянның чаңгыс-даа хевирин садарының планын күүсетпээнин, «Кара-Хөл» совхоз — сүт болгаш дүк садарының планын, «Шекпээр» совхоз — эът болгаш дүк садар планнарын күүсетпээнин, сүт садарының планын ниитизи-биле республикада 9, эът ниитизи — 2, дүк, түүн — 8 совхозтар күүсетпээнин доктаалда багай деп демдеглээн.

Бир инектен саап алыр сүттүң хемчээлин Бай-Тайга, Кызыл районнарның совхозтары хөлчок кудулаткан.

Республиканың чамдык районнары болгаш совхозтары малдың чамдык чүзүнериниң баш санын эвээжеткен.

СЭКП обкомунуң бюрозунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң доктаатканы болза:

мал ажылының продуктуларын бүдүрерин болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, малдың баш санын, ооң продуктулуун өстүрери дээш 1981 чылдың тос айларында **социал

ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРЖЕ ПАРТИЙЖИ КИЧЭЭНГЕЙ

«ССРЭ-ге улусчу контроль дугайында Хоойлуну база бо айтырыг талазы-биле СЭКП ТК-ныц хулээп алган доктаалын күүсединиге холбаштыр ажылдап кылган хемчеглерни улусчу контроль органнарыныц ажылын улам ынай экижидер база оларга партийжи удуртулганы күштелдирер хемчеглер дугайында» СЭКП Төп Комитединиц доктаалын удуртулга болдургаш, республиканыц чер-черлеринде партия организациялары ол органнарныц ажыл-чорудулгазын улам ынай экижидеринче, оларга партийжи удуртулганы күштелдиреринче, оларныц чорудуп турар хынаддазыныц дээштинин, ажыктыын бедиделеринче утланган ажылды чорудуп келген. Партийжи кичээнгейниц болгаш деткимчениц ачызында улусчу контрольдуң чер-черде органнарыныц хой вурузу улам тодаргай сорулгалыг болгаш ажыктыг, дээштит кылдыр ажылдап турар ашаргаш, оларныц активиниц санын ковудээн база бижикскан. Амгы үеде бисте улусчу контрольдуң 846 болүктериниге болгаш постуларында 8600 ажыг хайгылчылар хаара туттуунган, оларныц 33 хуузу коммунистер.

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну база бо айтырыг талазы-биле СЭКП ТК-ныц хулээп алган доктаалын күүсединиге холбаштыр ажылдап кылган хемчеглерни улусчу контроль органнары шудургу боттандырарынга партия органнары улуг дузаны чедирип турар. Улусчу контроль комитединиц составында партия комитеттериниц төлээлери ажылдап, а болүктерде болгаш постуларда эвээш эвес коммунистер соңгуттурган. Партия комитеттериниц база эге организацияларыныц удуртулгазы, оларныц идепкейлиг дузазы-биле улусчу контроль органнарыныц ажылынын деңнели бедээн.

Контрольдуң хоорай болгаш район комитеттери боттарыныц ажылын партия комитеттери-биле сумележип турган кылган перспективтиг болгаш квартал планнарынга үндезилеп чорудуп келген. Чоруттунган хынаддазыныц база рейдилериниц түңнелдерин болгаш хүн бүрүде эң чугула амыдыралчы айтырыгларны боттарыныц хураддарынга чугаалажып, четпестерни чайладырыныц шалыпкын хемчеглерни ап, бурүүлүг кижилерге харысалганы хүлээдип турар.

Бо чылдыц бирги чартыында районнарныц улусчу контроль комитеттериниц (Мөңгүн-Тайганы кирбээн) хураддарында 34 болүктериниц база постуларыныц отчёттарын дыцнаан болгаш янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр 414 хынаддаларны чорутткан. Оларныц түңнелиниде шыңгыы четпестерни илереткен, чогүүр ойүнде этпеп болгаш эвээш эвес материалдыг түүлдерни үрелип баксыраашкындан чайлаткан. Күрүнеге чедирген когаралдыг чамдыкызын эгидер сорулга-биле ажыг хайгылчылар хаара туттуунган, оларныц 33 хуузу коммунистер.

ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуну база бо айтырыг талазы-биле СЭКП ТК-ныц хүлээп алган доктаалын күүсединиге холбаштыр ажылдап кылган хемчеглерни улусчу контроль органнары шудургу боттандырарынга партия органнары улуг дузаны чедирип турар. Улусчу контроль комитединиц составында партия комитеттериниц төлээлери ажылдап, а болүктерде болгаш постуларда эвээш эвес коммунистер соңгуттурган. Партия комитеттериниц база эге организацияларыныц удуртулгазы, оларныц идепкейлиг дузазы-биле улусчу контроль органнарыныц ажылынын деңнели бедээн.

Контрольдуң хоорай болгаш район комитеттери боттарыныц ажылын партия комитеттери-биле сумележип турган кылган перспективтиг болгаш квартал планнарынга үндезилеп чорудуп келген. Чоруттунган хынаддазыныц база рейдилериниц түңнелдерин болгаш хүн бүрүде эң чугула амыдыралчы айтырыгларны боттарыныц хураддарынга чугаалажып, четпестерни чайладырыныц шалыпкын хемчеглерни ап, бурүүлүг кижилерге харысалганы хүлээдип турар.

Бо чылдыц бирги чартыында районнарныц улусчу контроль комитеттериниц (Мөңгүн-Тайганы кирбээн) хураддарында 34 болүктериниц база постуларыныц отчёттарын дыцнаан болгаш янзы-бүрү айтырыгларга холбаштыр 414 хынаддаларны чорутткан. Оларныц түңнелиниде шыңгыы четпестерни илереткен, чогүүр ойүнде этпеп болгаш эвээш эвес материалдыг түүлдерни үрелип баксыраашкындан чайлаткан. Күрүнеге чедирген когаралдыг чамдыкызын эгидер сорулга-биле ажыг-ажыгы албан-дужаалдыг 214 кижиниц бирден үш ай чедир шалыцын тырттырып, хемчеглерни алган.

«Алдан-Маадыр», «Большевик», Жданов аттыг, «Нарын» совхозтарныц парткомнары, «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, Кызылдыц аъш-чем садыында, болгаш өске-даа коллективтерде партия эге организацияларыныц болүктериниц постуларыныц ажыл-чорудулгазыныц бүгү талаларыныц дугайын парткомнарга, партбюроларга болгаш коммунистериниц хураддарывга доктаамал чугаалажып, оларны организация талазыбиле бижигларынга, чорудуп турар хынаддаларныц дээштинин база ажыктыын бедиделеринче утланган ажылды чорудуп келген. Партийжи кичээнгейниц болгаш деткимчениц ачызында улусчу контрольдуң чер-черде органнарыныц хой вурузу улам тодаргай сорулгалыг болгаш ажыктыг, дээштит кылдыр ажылдап турар ашаргаш, оларныц активиниц санын ковудээн база бижикскан. Амгы үеде бисте улусчу контрольдуң 846 болүктериниге болгаш постуларында 8600 ажыг хайгылчылар хаара туттуунган, оларныц 33 хуузу коммунистер.

Оон ангыда улус депутатарыныц хоорай, район, суур база кодээ Советтериниц доктаамал комиссиялары, профэвидел организацияларыныц хой-иитичи комиссиялары база «Комсомолчу прожекториузун» активи-биле хайгылчыларныц харылаазын бижигларга, демнит байдалын күштелдирер талазы-биле ажыддарны чорутткан. Ол бүгү болгаш оларныц ажылыныц дээштинин, ажыктыын бедиделеринге, ону улам калбак пептередиг болдурарынга улуг ужур-дузалыг болган.

Оон-биле чергелештир чамдык партия комитеттериниц болгаш эге организацияларыныц улусчу контроль органнарынга удуртулгазыныц деңнели «ССРЭ-ге улусчу контроль дугайында Хоойлуну хүлээп алганы-биле холбаштыр улусчу контроль органнарыныц ажылын улам ынай экижидер база оларга партийжи удуртулганы күштелдирер дугайында» СЭКП Төп Комитединиц доктаалында негелделерге ыракта четпейн турээ. Ынанчын ССРЭ-ниц 50 чылы аттыг, «Кара-Хаак», «Хөндергей» совхозтарда парткомнар база № 585 КМК-да, хлеб заводунда, «Тыва недээ тудуг» трестиц АТБ-зинде, Кызыл хоорайныц тулуг сентелге эргелеринде, Чадаана автобазазында болгаш өске-даа черлерде партия эге организациялары, хайгылчыларныц ажылы-биле холбаштыкам айтырыгларны партбюроларга, коммунистериниц хураддарынга ховар чугаалажып келген.

Үстүнде адаанывыс Хоойлуга дүүштүр улус депутатарыныц, суур болгаш кодээ Советтериниц күүсекомнарыныц чанында улусчу контроольдуң болүктери тургустунган. Оларныц хой вурузу чер-черде партия организацияларыныц удуртулгазы-биле база-да хой талаалыг ажылды чорудуп турар. Ынчалзажок улус депутатарыныц Азас. Ий кодээ, Туран хоорай Советтериниц чанында болгаш өске-даа чамдык черлерде контроль болүктери тодаргай угланышкыннар эвес, иченней чок ажылдап келген. Оларныц отчёттарын Советтериниц сессияларында болгаш күүсеком хураддарынга албайн турар.

Чамдык партия организацияларыныц секретарьлары хайгылчыларныц ажылынга кошкак дузалап, ажыл-агыйжы эвес чоруктарны шиитпирлиг чайладырывче, кушажылдың сагылга-чүрүмүн бижигларынче, социалистиг онүүчү оорлап, самчыгдаар чоруктуң тыптыр чылдагаанарын илередип, ону чайладырынче улусчу контролёрларныц кичээнгейин четпес угландырып турар. Каа-Хем, Улуг-Хем районнарныц улусчу контроль комитеттери штаттан дашкаар активтиг ворелдиглезин кошкак организастаап, семинар кичээлдерни доктаамал эвес чорудуп турар.

Хайгылчыларныц кылган хынаддаларын ёзугаар илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур ойүнде дээштиг хемчег албас, оон кедерезе оларны кызыл-кыяр, иетеп сүрер чоруктарын чижектери безин бар. Бай-Тайгада сентелге-тудуг участогунуң начальниги А. А. Соловьёвтуң маңаа холбаштыш эвес хөделиишкинлерни, «Халын» совхозтуң директору А. А. Тыхеевтиң хайгылчыларны истеп-сүрүп база районнуң улусчу контроль комитединиц хураддынга киржиринден ойталап турган шын эвес үүлгедиглерин ол черлерде партия организациялары чогуур ойүнде буруу шаап корбоон болгаш оларга холбаштыр хемчеглер албаан.

Оон ангыда шиитпир-биле партия организацияларыныц талазындан принципиалдыг ёзу-биле идепкейлиг ажылдап турар, эки ажылдыг болүктериниц болгаш хайгылчыларныц ажылыныц дуржулгазын иептередир, хынаддаларныц база рейдилериниц түңнелдерин чонга улам калбак пептередир, кескү болдурар талазы-биле хемчеглерни четпес ап келген. Бо чугула айтырыларже партия организацияларыныц доктаамал кичээнгей салыр үжуулуг, ынчыг таварылгада оларныц ажылчорудулгазы улам үре-түңнелдиг болуру, аңаа массаныц киржилгезиниц улам идепкейжирин чугаажок.

Партияныц болгаш чазактыц директиваларын, үстүкү органнарныц доктаал, шиитпирлерин база планнарны чер-черде канчаар күүседип турарын хынаарынга, күүдениниц сагылга-чүрүмүн болгаш социалистиг хөөйлуну бижигларынга, эрге-дужаалды соора ажылдаар, чоруктарны база янзы-бүрү хажыдыышкыннарны илередип, чайлазырынга улусчу контроль органнары, оларныц хой сайыт хайгылчыларга ажаак чоруктуң тыптыр чылдагаанарын илередип, ону чайладырынче улусчу контролёрларныц кичээнгейин четпес угландырып турар. Каа-Хем, Улуг-Хем районнарныц улусчу контроль комитеттери штаттан дашкаар активтиг ворелдиглезин кошкак организастаап, семинар кичээлдерни доктаамал эвес чорудуп турар.

Хайгылчыларныц кылган хынаддаларын ёзугаар илереттинген четпестерни чайладыр талазы-биле чогуур ойүнде дээштиг хемчег алб

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ТАЙБЫҢ ДЭЭШ ДЕМИСЕЛДИҢ АВАНГАРДЫНДА

ЛУСАКА. СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң СЭКП-ниң XXVI съездизинге илеткелиниң кылганы тайбың саналдарын долузу-биле деткин турарын Замбияның президентизи К. Каунда медеглээн.

* * *

ПАРИЖ. Совет Эвилели тайбың болгаш боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадып, дүжүреги дээш демиселге бирги чергелиг рольду ойнап турарын Удурланышкынның француз шимчээшкининиң боолаттырып өлүрткеннериң болгаш хилинчектеттиргеннериң национал ассоциязының даргазы Матильда Перн чугаалаан. Ол духайын оон сөөлгү тайбың эгелекчи саналдары, оон иштинде — ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга кыйгырыы» тодаргай херечилел турар. Барын чурттар, ол шыкаш Франция ында кииртинген чугула саналдарга деткимчелиг харыны бээр ужурлуг деп санап турар бис.

Нацистерге боолаттырып өлүрткен эрес-дидим антифашист, коммунист-депутат Габриэль Перинің кадайы мынча дээн: фашистиг кулдавышкындан чүге болдуңуң чуртун эрес, харын база бүгү делегейни хостаар дээш Кызыл Армияның, бүгү совет улустуң таварышкан каража-когаралдарын бистиң ассоциязының кежигүннери кажан-даа утпас. Оларның халас баарын болдуруп болбас. Тайбың, боо-чепсекти дүжүрери дээш бегүнгү демиселге бистиң киржилгевистиң сорулгазыдаа ындыг.

* * *

ВАШИНГТОН. Тайбынды болгаш улустарның айыл чок чоруун быжыглаарыынче чугула базым. Шериг айтырыгларының талазы-биле информация төвүүң директорунуң дузалакчызы халажылгада контрадмирал Юджин Кэррол Совет Эвилелиниң КНО-га киргени «Ядролуг халанты баш удур болдурбас» декларациязының төлевилелии шынаар үнелеп корген. Ядролуг чепсекти баштай ажыглаар чорукту кижи төредгетенге удур эң-не улуг аарберге кем-буруу үүлгедишкини кылдыр чарлаар дугайында ССРЭ-ниң саналы дыка чугула чүүл боол турарын ол чугаалаан. Ол саналды боо-тандырары бистиң бөмбүрзектиң кырынга боо-чепсектиг мөсилдежишкинниң үүнүп келириниң айылын дыка эвээжедир.

Ол ышкаш ядролуг чепсекти кызыгаарлаары болгаш оон соонда кызырары дыка чугула дээрзин Кэррол демделээн. Маңаа холбаштыр мен стратегтиг боо-чепсекти кызыгаарлаар дугайында совет-америк чугаалажылышкынарны тодаргайы-биле катап эгелээри дээш бүрүкү-биле туракуп турар мен деп, ол чугаалаан.

Кандыг-даа хевирлиг чепсекти космос делгеминче үндурерин хоруглаар дугайында керээ чарар деп Совет Эвилелиниң саналдаанын Кэррол база бедик-биле үнелеэн. Бүгү чурттар болгаш улустардаа космосту боо-чепсек чок зона кылдыр тургузарынче боттарының бүгү күжүн салыр ужурлуг деп, ол айткан. Ынчанмас болза глобалдыг термоядролуг айыыл-халапты үнүп болур дорт кижанышкынынга делегей таваржып болур.

(СЭТА).

МЕКСИКАНЫҢ КОМПАРТИЯЗЫНЫҢ XX СЪЕЗДИЗИ

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Коммунистиг партиязының XX съездизин Мехикода ажылдап турар. Хүн чурумунуң кол айтырыы — Мексиканың чөөн үзелдиг политиктиг партияларының болгаш организацияларының чурттуң чаңгыс аай политиктиг партиязы кылдыр каттыжар деп турарының дугайы.

МКП ТК-ның Чиңгине секретары Арнольдо Мартинес Вердуго съездиге илеткел кылган. Боттуг чазыртылгалар дээш чурттуң ажылчы чонналарының демиселинге каттыштырыкчы күш болуп шыдаар арга-шинектиг ажылчын аңтының чаңгыс аай революсчу партиязын тургузарының бүгү-ле эргежок чугула байдалдары амгы үеде Мексикада барын ол чугаалаан. Революсчу күштүг партияны тургузары социалистиг революцияны боттандырар дээш, мөлчүткүүлер чок ниитилелди тургузар, буржуазияга болгаш империализмге удур, демократия дээш демиселге салыышкының киирер.

Бодунуң даштыкы политиктиг ажыл-чорудулгазынга, акы-дүмалышкы ёске партиялар-биле харылзааларына чаа партия делегейниң ёске чурттарының хамзарышпас чорук болгаш депшилгелиг социал-экономиктиг чазартылгалар дээш демисежип турар улустары-биле эп-сеткил каттыштырылгазынга үндезилеген интернационалчы угланышкынны быжыы-биле болгаш чайгылыш чөпка чорудар.

Ол партия ында бактаап кирген партияларның болгаш организацияларның ийи дакпыр энергиязы-биле, дем катканн дуржулгазы-биле мексикән коммунистерниң хөрээн үламчылаар. Ол партия коммунизмниң хөрээ дээш улам улуг хандыкпылдыг болгаш эрес-шудурлуу демисежир.

Чаа партия болу бээр бүгү алды политиктиг организацияларын Октябрьның социалистиг Улуг революциязының делегейге ужур-дузазын болгаш амгы үеде Совет Эвилелиниң ойнап турар ролюн олар хүлээп көрүп турарын херек кырынга көргүскен деп, мексикан коммунистериң удуртукчузу демделээн. Куба революциянның тиилээн үезинден бээр-ле Мексиканың чөөн үзелдиг партиялары бүгү латин-америк улустарның бирги чергелиг сорулгазы чүл дээрге, реакцияның халдаашкынарындан болгаш империализмниң атакаларындан социалистиг Кубаны камгалаары кылдыр келээде санап келген. Одар вьетнам улус-биле, Никарагуаның патриоттары-биле эп-сеткилин каттыштырып, хосталга болгаш демократия дээш демисежип турар Сальвадорнуң болгаш ёске-даа латин-америк чурттарының улустарының чөптүг хөрээн деткиир дээш туржуп турар.

Келир чылдың июльда чуртка болуур бүгү-ниити сонгулдалар-биле холбаштыр мексикан коммунистериң туруш-бодалын МКП ТК-ның Чиңгине секретары тайылбырлап чугаалаан.

МКП ТК-ның Чиңгине секретары «Арнольдо Мартинес Вердугоиуң илеткелин чугаалажып тура, делегаттар Мексиканың калбак ажылчы масаларының эрге-ажыктарын илергейлеп база депшилгелиг чаартылгалар дээш туржун шыдаар чаңгыс аай революсчу партия кылдыр чурттуң чөөн үзелдиг күштерин каттыштырар чорукту боттандырарының эргежок чугулазын онзалап демделээн.

Мексиканың ажылчы чоннар партиязының даргазы Эберто Кастильо каттыштырылганың сорулгазы чүл дээрге, политиктиг маргыжып чугаалажышкынар кылыры, янзы-бүрү идеологтуг концепцияларны болгаш үзел-бодалдарны тайылбырлаары эвес, харын бодунуң эргелери дээш ажылчын аңгының демиселинин дайынчы чепсээн тургузары болуур деп демделээн.

Мексикан улустуң партиязының удуртукчузу Алекандро Гаскон Меркадо чурттуң чөөн үзелдиг күштерин каттыштырары Мексикада тургустуруп орар политиктиг байдалга оларның харыызы болуп турар дээрзин бодунуң эдлээнде айыткан.

Чаңгыс аай чаа революсчу партияның составына кирер ёске-даа политиктиг партияларның болгаш организацияларның удуртукчулары съездиге база чүве чугаалаан.

Съезд ажылын уламчылавышаан.

КНО-НУҢ БОО-ЧЕПСЕКТИ ДҮЖҮРЕР ТАЛАЗЫ-БИЛЕ КОМИТЕДИНИҢ ДОКУМЕНТИЗИ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр.). КНО-нуң Кол Ассамблеязының ийиги тускай сессиязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле белеткел комитединиң азылчыг сессиязы КНО-нуң штаб-квартирязынга боол эрткен. Делегаттар түңнел хуралга ам болур чыыштың чижек хүн айтырының төлевилелии бадылаан.

Бүгү-ниити санал-оналды ёзугаар алырга, ол документ чыыштың киржикчилериниң боо-чепсекти дүжүрери-биле холбашкан амгы үениң эң чүгула айтырыгларынга боттарының кичээнгейин угландырар арганы бээр.

Хүн айтырының төлевилелинде дыка хөй айтырыгларны, оларның хөй кезиин Совет Эвилели делегей организациязынга чугаалажып көөрүбиле бир-ле дугаарында киирген. Ниити-политиктиг саналберииккининиң үезинде делегейниң амгы байдалын дайынның, ылаңгыда ядролуг дайынның үнүп кээп болур айыылын узутказарының, боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле боттуг бурунгаарлаашкыны кылырының эргежок чугулазы-биле холбаштыр чугаалажып көөр.

Ол ышкаш ук документиде Совет Эвилелиниң сессияның ажылын организастаар талазы-биле саналын, чижээ, КНО кежигүнүң чурттарның боо-чепсекти дүжүрер айтырыгтар талазы-биле чаа эгелээшкиннерин болгаш саналдарын калбаа-биле, бүгү талаалыг чугаалажырының идеязын база айыткан.

Белеткел комитединиң сессиязы боттуг туруштар дээш демисежип турар ооң хөй кезии-биле делегей чыыжынга шыңгыы болгаш улуг белеткелди херек кырында соксадырынче чүткүп турар АКШ-ка баштаткан улуг-улуг империалистиг күрүнелерниң төлээлекчилериниң бөлүүнүң аразынга шыңгыы удурланышкынның байдалынга боол эрткен. Америк делегация ам болур тускай сессияга боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле чаа чугула саналдарны болгаш эгелээшкиннерни көөрүүге удурланып, соңбиле Р. Рейганның администрациязының ол дугайында чугаалажышкынарны соксадыр деп турарын бадыткаан. Вашингтонуң төлээлекчилери сессияның түңнел документилерин хүлээп албазын дээш оралдажышкынны кылып, көзүлдүр-ле ийиги чергениң айтырыгларын саналонал солчуушкунуга колдадыр киирерни күзеп турган. Ынчанмыже Каттышкан Штаттарның ажык-ла удурланышкынынга чөрүттүр сессияның киржикчилери эки түңнелдерни чедип алыр аргалыг болган.

КНО-нуң Кол Ассамблеязының боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле ийиги тускай сессиязын 1982 чылдың июнь 7-ден июль 9-га чедир эрттирерин комитет саналдаан. Кол Ассамблеяның амгы XXXVI сессиязы комитеттиң саналдарын көргеш бадылаар.

Е. МЕНКЕС.

Делегейниң улустары буруу шаап турар

Американың Каттышкан Штаттарының Чоокку Чөөн чүкте чорудуп турар коргудушкун болгаш кыжаныышкын политиказын, Ливияга болгаш ёске-даа араб чурттарга удур чимзенишкиннерин делегейниң улустары шинтпирлиг буруу шаап турар.

ХАНОЙ. АКШ-тың администрациязының Чоокку Чөөн чүкте хөделиишкиннерин Вьетнамның Коммунистиг партиязының органы «Нян зан» солун шыңгыы буруу шапкан болгаш бүрүн эргелиг күрүнелериниң иштики херектеринге империализмниң каржы холгаарлаашкыныңың тодаргай барымдаазы кылдыр санап корген.

Күш дөгээшкинии, үүгүлдээшкин болгаш кыжаныышкын америк империализмниң улуг күрүнезирек характерин база катап сойгалап илерткеи. Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннарның хөгжүлдезинбиле холбаштыр Вашингтонуун дувүрээшкинин оон хөделиишкиннери херечилел турар.

Каттышкан Штаттарның дайынзырак хөделиишкиннерн делегейниң ол районунда дүшкүүрлүг байдалды улам чидиглендирген. Ынчангаш АКШ-тың чазаанга ССРЭ-ниң чазаанын медеглелии тайбың болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкыны дээш демиселде күштер пази-биле деткин, араб чурттарның иштики херектеринге холгаарлаашкынны доп-дораан соксадырын Каттышкан Штаттардан негеп турарын «Нян зан» солун демделээн.

БЕЙРУТ. Египет улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының массалыг митингиэ аңаа болган. Египет Араб Республиканың иштики херектеринге АКШ-тың каржы холгаарлаашкынын митингиге чүве чугаалаанар шыңгыы буруу шапкан. Вашингтонуун мындыг политиказының айыылдыын. Ливанның национал-патриоттуг күштериниң төлөлекчизи Самир Саббаг айыткан. АКШ-тың айыылдыг планнарын болгаш хөделиишкиннерик египет улус сый шаап, араб эп-сеткил каттыштырылгазының орууниче Египетти катап киирип шыдаар дээрзинге бүзүрелди митингиниң киржикчилери илергейлээн.

БАГДАД. Египетке болгаш бүгү Чоокку Чөөн чүкте бодунуң шериг-политиктиг салдарын быжыглаарын оралдашкан АКШ-тың милитаристчи планнарын болгаш белеткелдерин БААС партияның органы «Ас-саура» шыңгыы шүүмүүлээн. Вашингтон ол планнарын египет улустуң тура.соруун барымдаалаваин тургузуп турарын «Ас-саура» демделээн. Кэмп-Дэвидти болгаш Египеттиң ёзу-чурумуун американчы харакгерин камгалаарынче утланган америк администрацияның шеригполитиктиг хөделиишкиннери сөөлгү үеде улам күштелгеп. Күштү ажыглаар деп кыжаныышкынларны АКШ база катап кылып эгелээн. Египетке америк туруштарны камгалаар дээш Рейганның администрациязы кандыг-даа дайын үүлгедиглерин кылырындан чалдаамас дээрзин солун сагындырган.

САН-ФРАНЦИСКО. Чоокку Чөөн чүкке шериг күжүн дегзөөн делегейниң ол районуун улустарының иштики херектеринге америк империализмниң каржы холгаарлаашкыныңың улам калбаргаын херечилел турар-дыр деп, «Лос-Анджелес» солун бижээн. Вашингтонуун каржы хөделиишкиннери Чоокку Чөөн чүк күрүнелериниң дүрээшкинин болдурган. АКШ-тың чаңчыл болган «авилелчилери» деп санадып турган күрүнелер безин Вашингтонуун сөөлгү хөделиишкиннеринге таарынымайн турарын солун демделээн.

Америк администрациязының ындыг хөделиишкиннери кедергей айыылдыг болуп турар. Чоокку Чөөн чүкте тургустунган боттуг байдалды Вашингтонда барымдаалап көрбейн турар-дыр деп, АКШ-тың сураглыг хөй-ниити Дж. Абуреан медеглээн. АКШ-тың албадан турары колониализмниң политиказын араб улустар, ылаңгыя египет улус шыңгыы буруу шаап турарын Вашингтонда херекке албайн турар. Садат египет улусека бак сурагжаан турганын биляп алырындан Вашингтонда ойталап турар. Египет улус Садатты Каттышкан Штаттарның чалчазы кылдыр санап келген. Ынчангаш ооң өлүртпеннинге чурттуң чону хомудаваан. Төөгүүнүң сагындырын Вашингтонда херекке албайн турарын АКШ-тың Египетке хамаарыштыр амгы хөделиишкиннери херечилел турар.

(СЭТА).

ЧУГААЛАЖЫЫШКЫННАРЖЕ КЫЙГЫРЫГ

САН-ФРАНЦИСКО. (СЭТА). Сураглыг америк политиктиг ажылдакчы, сенатор Алан Кренстон ядролуг боо-чепсекти эндере бүдүрерин соксадырынче угланган чугаалажышкыннарны Совет Эвилели-биле доп-дораан эгелээриниң эргежок чугулазын чугаалап, олче кыйгырган.

Ол апаа журналистер мурнунга чүве чугаалаан, делегей байдалы айыылдыг болу берген, ынчангаш ядролуг дайынның боттуг кыжаныы тургустунган деп демделээн. «Рейганның администрациязы ядролуг дайынның айыылын херекке албайн, ооң кыжанышкынын чугаалажырының аргазы-биле узутказары-биле чогуур күжениишкиннерин болгаш чүткүлдү кылбайн турар-дыр.

АМЕРИК КОЛОНИЯ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ-тың чонунуң социал хереглелдеринге чарыгдалдарны кедергей кыырарының күселибиле шериг чарыгдалдарын улам көвүдедириче чүткүл Пуэрто-Риконуң чонунуң материалдыг байдалынга болгаш экономиказынга халапгыг уржуктарлыг болуп турар. Кариб далайда ол ортулукту Американың Каттышкан Штаттарынга «бодунуң күзели-биле каттышкан» күрүне кылдыр тускай санап турар. Ынчаарга херек кырында Пуэрто-Рико АКШ-тың колониязы.

Пуэрто-Рикога хамаарыштыр социал программаларны кедергей кызырарын Рейганның администрациязы планнап турарын «Бостон глоб» солун демделээн. АКШ-тың 50 штаттарының хереглелдерииге хамаарыштыр америк чазактың дерзин хемчегдерииге Пуэрто-Рико удур туржун шыдавас дээрзин солун бижээн. Пуэрто-Риконуң ядыыларынга дузалаар фондудан хөй хөреңгилерни, тодаргайлаарга бюджетте көрдүнген акшалаидырышкынпарның 25 хуузун кызырарын америк президент шинчиирлээн. Оон түңнелинде 58 муң ажыг өг-буле кежигүннери ажы-төлүн болгаш боттарын чемгерер аъш-чем чок арткан.

Янзы-бүрү аарыгларга удур хемчеглерге, чонну эмнээриие көрдүнген акша-хөреңгилерниң 21 хуузун база кызырган. Пуэрто-Рикода ажыл чок чорукка удур хемчеглерге көрдүнген акша-хөреңгилерии дыка кызырган. Ынчангаш Пуэрто-Риконуң хөгжүлдезинге, оон чонунуң социал база экономиктиг хереглелдерииге көрдүнген бюджет чарыгдалдарындан 500 миллион долларны Рейганның чазаанның казып каапканын «Нью-Йорк таймс» солун бижээн.

Пуэрто-Рико ортулуктуң губернатору Карлос Ромеро Барсеро медеглел кылган болгаш оон удуртун турар ортулуу херек кырында АКШ-тың колониязы кылдыр шилчээпин хүлээр үжүрга таварышканын «Бостон глоб» солун демделээн. Пуэрто-Риконуң үндезин кижилери боттарының эрге-ажыктарын камгалаар аргазын оскүнганын губернатор демделээн.

КАПИТАЛ ЧУРТТАРЫНДАН ФОТОФАКТЫЛАР

АКШ. Нью-Йоркта бажың-балгат чок удуун чоруур кижилерни чамдыкта «сумкалыг кижи» деп адаар, чүге дээрге, олар чаржычыг үн-севин үргүлүү ап чоруурлар.

Каттышкан Штаттарның ол ан улуг хоорайында ындыг кижилер бөгүн 36 муң чедир санаттының турар. Оларның чамдыктары метронуң станцияларының бирээзинде «кирер бижиттингеп», оскелери «Пенсильвания стейшн» демиреорук станциязында маналга халында доктаамал турар, үшкүлери — шуут-ла күдүмчуларга, вентиляция үттериниң чанынга, чылыг тыртын хонуп турарлар. Хоорайның эрге-чагыргалары-биле бир дөмей, полицейлер-даа оларга чаңчыгып калган болгаш, кичээнгейге безин албастаавнар. Шериг-үлетнүр чергелериниң болгаш Пентагонуун эрге-ажыктарын барымдаалаар дээш Ак бажыңның чагырыкчыларының социал хереглелдерге акша-хөреңгини кызырарының түңнелинде оларның байдалы чоокку чылдарда улам-на дорайтаар.

ИТАЛИЯ. Бир чыл мурнунда хоозуралдыг чер шимчээшкининден каражадаан Италияның мурнуу областарынга Каттышкан Штаттарның хөйге чарлап, мактаттынган «эгиттинмес дузалачызы» америк компаниязының болгаш Пентагонуун сейфтеринде чыпшыпаан... 3 муң хире кижи өлген болгаш 9 муң ажыг кижи балыглаигаи, аймылдыг халапка таварышканнарга акша дузаламчызының дугайында АКШ-тың Күрдепартаментизининг шинтпиринин дугайын тайылбырлап бижээш, италия солуунар ындыг түңнелди кылган.

АКШ-тың эрге-чагыргалары ол сорулгага акша-хөреңгини тускайлаарда «кажар-оптуг арганы» кылып, америк монополияларның Апенниже шургун киреринге херек кырында дузалап турарын «Пазэе серво» солун бижээн. Чижээ, Мурнуу Италияның бузулган районнарын катап тургузарынга тускайлаан акша-хөреңгиниң хөй кезии өби улуг америк тудуг компанияларының холунда киргеп.

Чер шимчээшкининге таварышканнарга дузалаары-биле Күрдепартаментиниң тускайлаан акша-хөреңгизиниң хөй кезии Пентагонга үндүрүп бергени Апенниыда улуг шимчээшкинии болдурган. Америк агаар шериниң самолёттарының «төлевир чок ачы-дузазы» дээш элээп хөй миллион рубльди ол алган.

ЧУРУКТА: чер шимчээшкининден үрелген районизирниң бирээзи.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ПИНОЧЕТ-БИЛЕ СҮЛЧЭЭ

ТОКИО. (СЭТА). Японияның хөреңгитеннери Чилиде Пиночеттиң дерзин болгаш чонга удур фашистиг ёзу-чуруму-биле харылзааларны улам калбартып турар. Садыглажылга талазы-биле японнчили «комитеттиң» эзлчеглиг хуралы Токиога чоокта чаа болган. Чили улустуң ханныг дайзыны Пиночеттиң дерзин ёзу-чуруму-биле экономиктиг, политиктиг, шериг талазыбиле кады ажылдажылганы калбартырынче Японияның амгы чагырыкчы бөлүктериниң угланышкынын ол комитеттиң хуразы плеретненин түс черниң депшилгелиг парлалгазы бижип турар.

Чилиде фашистиг ёзу-чурумну хүлээп көөрүп, харындаа деткиирин Японияның амгы чагырыкчыларындан чедип алыры — Японияга келген пиночетчилерниң кол сорулгазы турган. Чилиге бодунуң капитал салыышкынларын хөйүү-биле киирерииге япон хөреңгитеннер дыка сонуургалдыг болуп турар. Ынчангаш чили фашистерниң болгаш япон чагырыкчы бөлүктерниң ийити сорулгазы бир дөмей болуп турар.

Японияның монополистиг бөлүктериниң, ол чурттуң амгы эрге-чагыргаларының болгаш Чилиниң фашистиг хунтазының аразында сүлчээниң дугайын бо бүгү фактылар тодаргай херечилел турар.

Японияның чагырыкчыларының болгаш монополистиг бөлүктериниң пиночетчи хунта-биле айыылдыг харылзаалаларын чурттуң хөй-ниитиин ыңгыы буруу шаап турар. Чонга ожээтен фашистиг Пиночеттиң диктатураын дүжүрер дээш Чилиниң патриоттарының маадырлыг демиселин деткээн митингилерни болгаш хуралдарны чили улус-биле эп-сеткил каттыштырылгазының япон комитединиң кыйгырыын ёзугаар чуртта эрттирип турар.

ТААРЫМЧАЛЫГ БОЛГАШ АЖЫКТЫГ ДУЗАЛАМЧЫ

ПМА-ның тайылбыры

Бо чылдың июньда Нигерияның Анджакута металлургия комплекизининг фундаментизи салдынган, ол комплекс совет специалистериниң дузазы-биле туттунар. Ол болза Африкада эң улуг завод болур — чылда 1,3 миллион тонна кан эзилдирер. ССРЭ-ниң дузаламчызы-биле Индияның Бхилаиде болгаш Бокарода металлургия заводтары туттунгулаан, ам Визакхапатнамада база бир завод туттунуп эгелзоп, оон күүзү — чылда үш миллион тонна кан эзилдирер. 1981 чылдың августа Карачиде металлургия заводу баштайгы шойну берген, ону база Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле туткан.

Бо болза экономиктиг кады ажылдажылганың хөйхөй чижектериниң түгле чамдыктары-дыр. 1980 чылдың январь 1-де турганы-биле алырга, хөгжүн орар чурттарда үлетпүрүүң барык-ла бүгү адырларының талазы-биле 1157 бүдүрүлгелерни ССРЭниң дузаламчызы-биле туткан пайкпе, азы тудуп турар. Оларның аразында пинтизибиле 16 миллион киловатт күчүлүг электри станциялары, 17,8 миллион тонна шой эзилдирер, 19,6 миллион тонна кан эзилдирер болгаш 13,2 миллион тонна демир шуткуп үндүрер металлургия заводтары, 18 миллион тонна нефть болбаазырадыр заводтар, станок кылыр заводтар дээш оондаа ыңай. Ол бүгү болза сайзырап турар чурттарга кижилерни ажыл-биле хандырар, үлетпүрүүң чаа адырларын тургузар, аар өртектиг дашпыкы баразинар кирер соөртүр чоруктан адырлыр арганы берип турар.

Ындыг турбуже. Барын чүктүү парлалгазы, Мексиканың Канкунга болуур деп турар Соңгу чүк — Мурнуу чүк дээр ужуражылгага хамаарыштыр чугаалап тура, чурттар аразының экономиктиг харылзааларының сайзырангайжываанының ужурунда сайзырап олурар чурттарның хөй кезиинин сайзырапгай чурттарга түгле чиик үнелиг чигээт берикчилери болуп артын турары дээш, «ядыы Мурнуу чүкке» дузалаар күзел чогу дээш, «дең харыысалгадан чайлаар» түткүлдүг дээр аянле делегей делгиринче үнер арганы берип турар.

Адактың сөөлүнде, ССРЭ болза сайзырап олурар чурттарга амгы үениң болбаазын техниказын башкарып шыдаар бедик мергежилдиг ажылчынардан эгелээп эртемденнерге чедир национал кадрлар белеткээринин талазы-биле база үнелеп четпес дузазы көргүзүп турар.

Сайзырап олурар чурттарның экономиктиг хамаарышпас чоруун тургузарынга Совет Эвилелиниң салыышкыны мындыг янзылыг. Оон дузаламчызы ол чурттарның тускай догуинаан чоруунга политиктиг-даа, өске-даа янзының хора чедирбейн турар. Чоокку келир чылдарда ол харылзаалар кандыг болурул дээрге, кады ажылдажылга дугайында хөй-хөй чурттарбиле чарлынган керээлерде ол деп эргелиг болгаш бот-бодунга ажыктыг харылзаалардың моон соңгаар-даа улам хөгжүүрү көрдүнүп турар.

Владимир МЫТАРЕВ,
экономика хайгааракчызы.

(ПМА).

ЧОГААЛЧЫГА ТУРАСКААТКАН КЕЖЭЭ

Тываның улустуң чогаалчызы, тыва литератураның үндезилекчилериниң бирээзи Сергей Пюрбюзиге тураскаатқан чогаал кежээзи Хайыракан суурнуң Культура бажыңыга болуп эрткен. Кежээни «Улуг-Хем» солуниң редактору С. Т. Ондар ажыткаш, кежээге киржири-биле аалдап келген Тыва АССР-ниң бөлүк чогаалчыларынга сөстү берген.

Тыва АССР-ниң Культура министриниң оралакчызы, чогаалчы А. Ф. Емельянов эге сөстү ап, чогаалчы С. Б. Пюрбюнүң чогаадыкчы оруунуң болгаш тыва литератураны хөгжүдеринге оон киирген эвээш эвес улуг-хуузунуң дугайында чугаалаан. Кызылда Пушкин аттыг библиотеканың ажылдакчызы Анчымаа Калга-оол чогаалчының допчу намдарынга хамаарыштыр чүве чугаалаан. Тываның ном үндүрер черинин кол редактору, шүлүкчү Ю. Ш. Күнзегеш чогаалчы Сергей Пюрбюнүң чогаалдарын чырыкче канчаар үндүрүп келгенин номчукчуларга таныштырган.

Чогаалчы С. В. Козлова С. Б. Пюрбюнүң шүлүглелдериниң, шүлүктериниң очулгазынга хамаарыштыр чүве чугаалаан. Хоочун чогаалчыбиле баштайгы ужуражышкыннарын чогаалчы О. Ө. Сувакпит сактып, оон аныяк авторлар-биле ажылдап чорааның чугаалаан. Композитор Саая Бюрбээ чогаалчының шүлүктеринге ыры аялгаларын бижип чорааның дугайында номчукчуларга таныштырып берген.

Шүлүк бижип эгелеп чоруур Игорь Иргит, Кара-оол Натний-оол Сергей Пюрбюнүң чогаалдарының чаагай салдарының дугайын чугаалаан. Чогаадыкчы кежээге Сергей Пюрбюнүң кадайы Н. Д. Пюрбю киришкен. Чогаалчының канчаар ажылдап чорааның дугайында Нина Дмитриевнаның сактыышкынын номчукчулар улуг сонуургал-биле дыңнаан. Кежээ солун болуп эрткен.

КИЖИ БҮРҮЗҮНҮҢ ХҮЛЭЭЛГЕЗИ

Хамааты камгалалы

Кижи бүрүзү каяа-даа, кандыг-даа үеде камгалалырының аргаларын ажыглап билир кылдыр өөренип алган турар ужурлуг. Ол хамааты камгалалының талазы-биле өөредилгениң чугула сорулгазы. Үениң бурунгаарлалшкыны-биле чергелештир ол сорулга бодүүнүүр туржук, харындаа нарыыдаар апаар.

Империалистер эң-не үрегдекчи, кижиниң амы-тынынга айылдыг чепсекти бүдүрүп, ону ажыглаарын оралдажып келген. Боо-чепсектиң чаа хевирлерин бүдүрүп кылырынга хөй миллиард түңнүг акча-хөреңгини Американың Баттышкан Штаттары чарыгдал турар. Мындыг байдалда камгаланырының херекселдери биезги хевээр артып каар аргажок. Үениң негелдези-даа ындыг. Хамааты камгалалының чээрби шактыг программазының чыл санында катаптап турарының орнунга үш азы беш чыл болгаш өөренип эрткен деп чамдык кижилер саналдап турар. Маңаа харыы мурнунда чамдык чижектерни көрээл. Өрүмнекчи, эзилдиригчи, электри дүнзаалакчызы дээш еске-даа мергежилдии кижилери айыыл чок чорук техниказының талазы-биле билиин чыл санында хынадыр. Бүдүрүлгеге ажыглаар машина-техниканың сайзыраң турары-биле чергелештир оон айыыл чок чоруунуң негелдеи база улгаткан. Ынчангаш ында ажылдап турар кижилер мергежилин улам бедидер дээш чыл санында өөренип, шылгалданы дужаап турар.

Хамааты камгалалының доктаатткынган нормативтериниң дужаалдазын хүн бүрүүнүң амыдыралы-биле холбавайн турар бис. Мындыг-даа болза чогуур билигни, чанчылдарны долузу-биле шингээдири чугула. Доктаамал өөредилге чокка хамааты камгалалының хүн бүрүде негелдеирин чогуур деңнелге садыгыры болдунмас. Ынчангаш массалыг үзүткаашкыныңың чепсээнден камгаланырының аргаларын болгаш херекселдерин үш азы беш чыл болгаш өөренирин сүмелеп турар эштер-биле каттыжарының барымдаазы чок. Чүгле катаптаашкынының дузазы-биле ханы билигни шингээдип ап болурун практика көргүскен.

Чыл санында чаңгыс ол-ла программаны катап-катап өөредип турарга, ыынакчыларның сонуургалы, идепкейи кудулаар деп турар. Кичээлдерни лекция номчааны-биле демей эрттирерге солун эвес болбайн канчаар. Кичээл эрттирип турар кижилер чылдык-

Хамааты камгалалы

на ол-ла эрги конспектизин ажыглап, амгы үеним негелдезинге дүүштүр чаа чүүлдерни, фактыларны немеп албас болза, кымга-даа солун эвезии билдингир. Ындыг болбазын дээш кичээл бүрүзүнге дыңнакчыларга чаа, ханы утказынарлыг билигни берип, нормативтерни практика кырынга дужааттырар ужурлуг.

Хамааты камгалалының штабтарының начальниктери хамааты камгалалының талазы-биле негелделерни эки билир-даа болза, оларны бүрүү-биле сагывайн турар. Чылдагааны — өөредилге болүктерин четчелээринче. оларның ажылынче, хамааты камгалалының шеригжитпээн болүктериниң составында кирип турарларның белеткелинче ёзулуг кичээнгейни салбайн турары болур. Ол чорук кичээлдин шынарын кудуладыр, методиканың янзы-бүрү аргаларын, практиктиг кичээлдериниң хевирлерин четче ажыглаарынга шаптыктаашкыннар.

Хамааты камгалалының бөлүктериниң командирлери болгаш киржинчилери камгаланырының херекселдерин кайнын алырын, оларны канчаар ажыглаарын, оларга даасқан онаалгаларны канчаар күүседирин билип алыр дээр болза, хөй катап күжениишкинниг белеткенир апаар.

Совет өг-бүле бүрүзүнүң кежигүннери хуузунда камгаланырының бөдүүн херекселдерин даарап билир, радиоактивтиг бүдүмелдерниң хораннаар доозуну кирбес кылдыр бажың соңгаларын, эжиктерин дуглаарын, өрөөлдерни чырык хереллеңнишкини казүлбес кылдыр карангыладырынга кандыг материалдарны ажыглаарын, өртке удур чепсек-хекселдерни, алезинниг хааржактарны, тускай хепаңаа хамаарышкан ийи, үш нормативтерни дужаарлар. Ортумак школаларның ийи дугаар болгаш оон өрү класстарының өөреникчилери тус-тузунда көрүнген шактарлыг программаны өөренмишаан, «Зарница» деп шеригжитпээн оюнуң белеткелинге, ону эртиреринің маргылдааларынга, пионер лагеринге, школаларга эрттирер янзы-бүрү спортчу маргылдааларга киржирлер.

Ортумак школаларның 9-ку класстарының өөреникчилери 32 шактыг программаны өөренир. Ийи чыл хуусаалыг профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдары — 32, бир чылдан бир чыл чартык хуусаалыг профессионал-техниктиг училищелерниң сургуулдары — 20, колледжниң ортумак өөредилге черлериниң сургуулдары — 32 шактыг программаны өөренип эртер. Адаалы өөредилге черлериниң студентилери 360 шактыг тускай программаны өөренир. Бүдүрүлгеде ажылдавайн турар бажың эелери, пенсионерлер чурттап турар черинин айы-биле чыл санында 12 шактыг программаны өөренир болгаш «Мону кижи бүрүзү билир ужурлуг» деп лентерижегштп боттары номчуп турган өөренир.

Хамааты камгалалының билиглерин кижи бүрүзү өөренип, шингээдип алган турарынче бистиң Коммунистиг партививис, Совет чазаавыс кичээнгейин салып, кыйгырып келген болгаш кыйгырып-даа турар. Аңаа харыы кылдыр чаа өөредилге чылын организастыг эгелээш, ону чедиишкинниг доозар дээш кижи бүрүзү кичээнгейлиг болур ужурлуг.

А. ДЫРТЫЙ-ООЛ,
Кызыл хөөрайның хамааты камгалал штавыныңң начальныги.

ПАНФИЛОВЧУЛАРГА ТУРАСКААЛ

Москва чоогунга тулчуушкуннарга алдаржаан панфиловчу дивизия Алма-Атадан фронтуже чоруткан.

ЧУРУКТА: панфиловчуларга Алма-Атада тураскаал.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ӨӨРЕНИКЧИЛЕР ДУЗАЛАЖЫП ТУРАРЛАР

Арыскан ортумак школазының бүдүүлге бригадазы эрткен чайын Белдир-Кежиг деп черге 10 гектар черге картофельди тараан, оон чайгы ажаалдазын шынарлыг чоруткашының түңнелиниде күзүн багай эвес дүжүттү алганнар. Ол шөлден ниитиин-биле 166 тонна картофельди өөреникчилер ажаагаш, совхозтуң ногаа складынче барып урганнар. Олар 36 тонна будук-бүрүкү баглаан, салбырда ажыл-агый эргелекчизи Бадына Анай-оолга хүлээдип берген.

Бо хүнүерде школаның үстүкү класстар өөреникчилери дүшкен бүрү чыырынче класс-класс аайы-биле социалистиг чарыштыг чарган, организастыг эгелээннер. Мурнакчыларны шаңнап-мактап турар.

ХОВАР АҢНАРНЫ КАМГАЛААР

Бойдус байлаа болур аймеңни өстүрери болгаш ону камгалаарары бо хүнүерде чугула айтырыгның бирээзи. Совлгу үелерде Коммунистиг партия болгаш Совет чазак бо айтырыг талазы-биле чугула доктаалдарны хүлээп алган. Тес-Хем районуң девискээр республикада аң-мең талазы-биле байлак черниң бирээзи. Ынчангаш мында күрүнеңниң аңнаыр-тывыш ажыл-агый черинең аңнаыр-тывыш ажыл-агый черинең аңнаыр-тывыш ажыл-агый черинең

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 245 (11743) | 1981 чылдың октябрь 23, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

Коммунизмниң түргузукчузу, тайбың дээш чайгылыш чок демиселчи – улуг совет улуска алдар!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

КЫШКА КАНЧААР БЕЛЕТКЕНДИҢ, МАЛЧЫН?

Танды-Уула сынының килчең баштары маңган ак апарган. Соок кыштың келгенинiң херечизи ол. Сөөлгү чаашкыннарда хар мырыңай иштикке киир чагылапкан. Бүгү чүзүн малды ам кышкы турлагларынче шилчидириниң үези келген.

Кыштаглаашкын — мал ажылында эң харыысалгалыг үе. Кышкы үеде мал продуктуларын бүдүрерин база күрүнеге садарын кудулатпазы, малдың баш санын өстүрери, ооң продуктуузун бедидери кыштаглаашкынга кайы хире белеткенип алганындан, ол чугула кампанияны организастыг эрттиреринден бүрүнү-биле хамааржыр.

Мурнакчы ажыл-агыйларның удуртукчулары, специалистери, дуржулгалыг малчыннар «Чайын шанаак белетке...» деп үлегер домак-биле кышка баш удур белетткенип турар. Маңаа Эрзин районнуң малчыннарын чижекке ап болур. Олар эрткен берге кыштың кичээндириинден чогуур түңнелди кылып, өдек-кыштаг септелгезинден частан-на эгелээри-биле республиканың бүгү малчыннарынга кыйгырыгны үндүргеш, бүгү мал кажаларының, малчыннар чурттаар бажыңнарның, кудуктарның, чем салып бээр херекселдерниң септелгезин бо чылдың июнь 1-ге чедир доозарын хүлээнген. Эрзинчилер сөзүнге эз болуп шыдаан. Ам ол районда мал кыштаглаашкынынга белеткел колдуунда доозулган. Оортан чаңгыс-ла чижекти көргүзүп болур. «Мөрен» совхозтуң хойжузу Орус Сандыкпанович Намдал ол мергежилинге ам 26 чыл ажып турар. Эртнен үр үениң дургузунда ол улуг арга-дургулганы мөөңнээн, чүгле совхозунда, районунда эвес, харын республикада безин ооң ат-сураа билдингир апарган. Орус Сандыкпановичиниң төлептиг күш-ажылын Төрээн чурт бедик-биле үнелээн: ооң хөрээн Ленин орден, «Хүндүлелдиң Демдээ» ийи орден каастап турар. Ол совхозта партком кежигүнү, район Совединиң депутатыды. Чедишкинининиң чажыдын айтырарга, ол мынча дээр: «Малчын кижиниң кежээ, кызымаанда. Бүгү-ле чүве оон хамааржыр». Ийет, допчу болгаш тодаргай харыы-дыр. Орус Сандыкпановичиниң кыштаанга барган кижи магадаар. Ол өдек-кыштаан шагда-ла белен кылып алган. Ында бүгү чүве корум-чурумнуг: чайын кескен сигенин кыштаанда дужүртккеш, кажаалап каан, малга чем каап бээр херекселдерни чаңгыс черде аайлай салгылаан, кургаг өдекти оваалай бөлгеш, базырган. Кажаларының ишти кургаг. Өдекте бөк чок, ол хире арыг-силиг. Чунар-бажыңын база кылдыртып алган. Берге кыш болза, одар солуп, көжүп хонуп алыр артык кыштаа база бар. Бо бүгүнүң ачызында хойжу чыл бүрүзүнде-ле төрүүр 100 хойга онаашты 100-тен эвээш хураган ап көрбээн, харындаа чамдык чылдарда 115—120 хураганны менди дорукторуп келген. Кышка үлегерлиг белеткенир деп чүве ол. Малчын бүрүзү ынчаар белеткенир ужурлуг.

Кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айын СЭКП обкому чарлаан. Ам ооң баштайгы он хонуу эрткен. Шалыпчы айда өдек-кыштаг септелгезиниң, мал чемин сөөртүрүнүң, бүгү түүлдерни кышка белеткизериниң хайныышкынныг ажыл-ижи чер болганда калбарган. Кыштаглаашкынга белеткел ажылдарын Эрзинден аңгыда, Тес-Хем, Улуг-Хем болгаш чамдык өске-даа районнарда организастыг, баш удур тургускан план ёзугаар чорудуп турар. Ол черлерде ажыл-агыйларның кышка белеткилин тускай эртемниглер, коммунистер баштап, ажыл-херектиң чорудулгазын, күүселдезин партия организациялары хүн бүрүнүң контролюнга алган. Ынчангаш ажыл шалыпчын, будуңгүр болуп турар.

Ынчалзажок кыштаглаашкынга белеткел бүгү-ле черлерде бир дөмей ындыг эвес. Ылаңгыя Кызыл, Таңды, Барыын-Хемчик болгаш өске-даа районнарның ажыл-агыйларында мал кыштаглаашкынынга белеткел организас чок, ала-чайгаарлаашкынның байдалында эртип турар. Чижээ, «Тиилелге», «Шамбалыг» совхозтарда кажаа-хорааны септеп, чылыглаар хамаанчок, ооң иштинге чайын кургады аскылаан будук-бүрүнү амга чедир-ле үндүрүп, аайлап, өске черге бөлүп сараатгаваан. Белеткээн будук-бүрүнү кажаалар кырынче кайы-хамаан чок октагылап каанындан ол чем дүдуп үрелгилээн. Ол ышкаш ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозтуң Улуг Шоолда кыштаглаашкына чоокку хүннерге чедир-ле хол дегбээн. Кажаалар ойбак-дыдык, бажыңнарның соңгаларының шилдери буступ калгылаан, ойбак, шалазын тура кагып аппарган, печкалар барык-ла шуптузу үрелик. Күзеглерге турган малчыннар соок апарган ужурунда, көңгүс кылдыммаан кыштагларже көжүп эгелээн. Кыштагларда дүжүртүнген тудум-даа сиген чок.

Бо үстүнде айытkан фактылар дээрге ажыл-агыйжы эвес, кыштаглаашкынга белеткел ышкаш ындыг чугула кампанияны партийжи принципиалдыг ёзу-биле көрбейн турарының илерээшкини-дир. Бир эвес ажыл-агыйларның удуртукчулары, парткомнар, партия эге организациялары кышка белеткелдиң айтырыынче чогуур кичээнгейни салган болза, өдек-кыштаг септелгезин эрэнчилерниң кыйгырыы-биле чазын, чайын-на кылып алыр, амгы ышкаш ындыг бергедээшкинге таварышпас турган ийик.

Ам хүннүң айтырыы — чарлаттынган шалыпчы айда кыштаглаашкынга белеткелди бүрүнү-биле организастыг доозар дээш болдунар бүтү түүлдерни кылыры. Кыштаглаашкынга белеткелге «аар-саар» дээр түүлдер турбас ужурлуг. Үүгле септелге кылыры-биле кызыгаарлатпынып болбас. Мал суггарар кудуктарны, суг кудар савааларны, чем каап бээр херекселдерни белеткээр, кыш дүшкелекте чемкерни кыштагларга сөөртүп чедирер херек.

Кыштаглаашкынның чедиишкинин кижилер — малчыннар шиитпирлээр. Ындыг болганда, малчыннарның ажылдаарынга, чурттаарынга эң-не таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, оларның амыдырал база культура хандырылгазын эжижидеринче амдыгааштан эгелеп кичээнгей салыры чугула.

Кыштаглаашкынны организастыг эрттиреринден он бирги беш чылдың баштайгы чылының арткан планныг онаалдаларын бүрүн күүседири, ийиги чылды чедиишкинниг эгелээри хамаарыжыр болгай. Ону барымдаалаваш, ам партия, совет болгаш көдээ ажыл-агый органнары кыштаглаашкынга белеткелди шалыпчы айда үлегерлиг доозарынче онза кичээнгейни салыр херек.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ И. РАУНУ ХҮЛЭЭП АЛГАНЫ

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев ГФР-ниң Соңгу Рейн-Вестфалия черииниң премьер-министри, Германияның Социал-Демократтыг партиязының президиумунуң кежигүнү, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалаанын ёзугаар Совет Эвилелинде келген, Йоханнес Рауну октябрь 21-де Кремльге хүлээп алган.

Совет-барыын-герман харылзааларның болгаш амгы үениң делегей байдалының чугула айтырыгларынга туразаатkан беседа болган.

1970 чылдың Москва кереэзинге, ийи чурттуң аразынга, хамыктың мурнунда дээди деннелге чедип алдынган өске-даа дугуржулгаларга болгаш дугуржуп алышкынарга үндезилээш, янзы-бүрү адырларга үре-түңнедиг, кайы-даа талага ажыктыг совет-барыын-герман кады ажылдажыганы улам ынай хөгжүдерин беседаның киржикчилери чаңгыс ээп-сеткилдиг деткип чугаалаан.

Бот-бодун эки билчип алыр, кайы-кайызынга бүзүрежиринiң үндезиннерин тургузар, хөй-хөй талаларга кады ажылдажылганы таарыштыр тургузуп алыр дээш ССРЭ биле ГФР сөөлгү он чылда эвээш эвес түүлдерни кылган.

Ындыг угланышкын ийи чурттуң улустарының амыдыралчы эрге-ажыктарынга тааржыр деп чаңгыс аай бодал-оналл илергейлеттинген.

Совет Эвилелиниң болгаш ГФР-ниң аразынга чаагай кожа-хелбээ харылзааларны болгаш кайызынга-даа ажыктыг кады ажылдажылганы деткинири — ол дээрге Европа дипке болгаш ниитизи-биле делегей ареназынга доктаамал оожургалдыг болурунуң улуг фактору-дур деп, Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Ол кады ажылдажылганы калбартырынга болгаш ханыладырынга улустар аразында дүшкүүрлүг чорукту кошкадыр. Европага шеригленiр, ылаңгыя ядролуг чепсектиң талазынга удурланыштыр туржуру-биле холбаалыг айыылдарны бичеледир талазы-биле күжениишкиннер эргежок чугула.

Дайын кыжанның чайладырынче, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлыышкының ханыладырынче, өске күрүнелер-биле тайбың харылзааларны калбартырынче угланган совет даштыкы политиканың чайгылыш чок характериин Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Делегейде тургустунган байдалды үнелевишаан, боочепсекти кызыгаар чокка, чүнүң-биле-даа агартынмас хемчээлдерге үрдүндүрери кымбир кижилернiң планнап турар ядролуг дайынында өске чурттарның девискээрлерин трамплин болгаш чаңнык чайладыр чер кылдыр ажыглазынче чүткүл — делегей хөгжүлдезинiң Европаның улустарынга эки чүнү-даа бербес ындыг угланыышкыны-дыр деп бүзүрелиң Л. И. Брежнев илергейлээн. Совет Эвилели — ядролуг боо-чепсектерни өндере бүдүрериң болдурбас болгаш шеригленiрниң удурланыштыр туружунуң деннелин кудуладыр талазы-биле тодаргай болгаш ажыктыг дугуржулгаларның талалакчызы-дыр. Ындыг дугуржулгаларны чедип алырының дүлгүүрү — талаларның ден байдалдыг болурунуң болгаш бир домей айыыл чок турарының принцивин шыңгыы сагыыры болур. Совет Эвилели ядролуг дайынның тыптып келирин херек кырынга эвээжедип, Европаның болгаш өске-даа диптернiң улустарының айыыл чок турарын быжыглап болгу дег ындыг дугуржуп алышкынынарны чедип алырынче түткүвүшаан, чазгай тура-соруун эн улуу-биле илергейлээр.

Европага тайбыңны камгалаар айтырыгның талазы-биле ГФР-ниң чазаанын туружун И. Рау болдунуң талазындан тайылбырлап, ооң-биле кады тайбыңны камгалап арттырары ГФР-ниң улузунга — ооң алыс догуннаашкынының айтырыы-дыр деп онзалап демдеглээн. Женевага ам болур совет-америк чугаалажышкынынарга ГФР-ниң чазаа байыр чедирип турар болгаш оларның чедишкинниг болурунга чүүл-бүрү деткимчени көргүзер деп. ол демдеглээн. Ол чугаалажышкынынар чоокку үеде-ле таарымчалыг түңнелдерге чедирер болгаш Европага кайы-даа талаларның ядролуг чепсектерин кызырарын чедип алыр арганы бээр деп, ол идеген турар.

Чөвүлдээлерни болгаш дүшкүүрлүг чорукту ажып эртер, тайбынның үндезиннерни быжыглаар соруга-биле күрүнелер аразынга калбак чугаалажылганы деткинири амгы үениң байдалдарында аажок улуг ужур-дузалыын Л. И. Брежнев биле И. Рау демдеглээн. Беседа киржикчилериниң бүзүрели-биле алырга, ол талазынга дыка улуг рольду СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чорук кылып баары болгаш федералдыг канцлер Г. Шмидт-биле база ГФР-ниң өске-даа удуртукчулары-биле оон чугаалажышкыннары ойнап болур.

Беседа ижин-кара чок, найыралчы байдалга эртken. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министодеп Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ГФР-ниң ССРЭ-де херектеринге тур бүзүреттирген Х. Хубер болгаш Соңгу Рейн-Вестфалия черiниң чазаанын стате-секретары Р. Крумзик олар беселага киришкен.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ «ПРАВДАНЫҢ» КОРРЕСПОНДЕНТИЗИНИҢ АЙТЫРЫЫНГА ХАРЫЫЗЫ

АЙТЫРЫГ: Совет удуртукчуларның «боттарының аразында чугаалашканынын» ёзугаар алырга, ядролуг дайынга тиилелге болдунар деп Совет Эвилели санап турар деп. АКШ-тың президентизи чоокта чаа демдеглээн. АКШ-тын ядролуг күчүзүн улам-на улгаттырар дээн болдунуң угланыышкынын ооң-биле бадыткаарын ол ораддашкан.

Америк президентиниң ол медеглелинге хамаарыштыр чүнү чугаалап болур Силер, Леонид Ильич?

ХАРЫЫ: Совет удуртукчуларның аразынга чугаалашкан түүлдер аңаа билдингир деп чугаалаланың дээрги Рейганның болдунуң арын-нүүрүнге арттырбышаан, айтырыгның болдунга хамаарыштыр дараазында түүлдү чугаалаар бодай-дыр мен.

Совет удуртулганың болгаш ниитизи-биле совет улустун бодалдары база күжениишкиннери ядролуг дайынны болдурбазынче, ооң кыптыга бээриниң айыылын чайладырынче угланган. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң индиринден бүгүдеге дыңнадыр мээн чугаалаан түүлдеримни боттарывыстың аравыска чугаалажып турар бис, а тодаргайлаарга: боо-чепсекти өндере бүдүрериңге бот-боттарын тиилежир дээр оралдажышкын ядролуг дайынга тиилелгени чедип алыр деп кордаашкын—ол дээрге, айыылдыг мугулай чорук-тур.

Чогум-на бодунуң амы-тынынга боду четтинип өлүр деп шиитпирлен алган кижи ядролуг дайынга тиилекчи болурун кордавышаан, ядролуг дайынны эгелеп болур дээрзин немеп каайн. Халдакчы тала чеже-даа күчүлүг болдур, ядролуг дайынны эгелээриниң кандыг-даа аргазын шилип алыр болдур, бодунуң сорулгаларын ол чедип ап шыдавас. Кеземченiң согуушкуну чайлаш чок болур.

Бистиң принципиалдыг бодалывыс шак ындыг ийин. Ядролуг халдаашкынның кембуруулуг идеязын буруу шапкан тодаргай болгаш дөрт медеглелди АКШ-тың президентизи кылыр болза, эки болур ийик.

Ядролуг чепсекти хамыкты мурнай ажыглавас дугайында КНО-нуң Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга Совет Эвилелиниң киирген саналын Каттышкан Штаттар чүге деткип болбазыл? деп айтырыг салдының келир-дир.

Баштайгы ядролуг согуушкунну кылбас болза, ядролуг ийиги үшкү согуушкуннар болбас болгай. Ынчаарда ядролуг дайынга тиилелге болдунар азы болдунмас дээр дугайында чугаалар үндезин чок болу бээр — ядролуг дайын дугайында айтырыг хүн чурумундан үштүнган турар апаар.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле Х. М. Дүк-Хапты болгаш Л. А. Швалевту шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Онгу беш чылдың болгаш 1981 чылдың планныг даалгаларын күүседириңге бедик бүдүрүкчүлүг көргүзүглерни чедип алганы дээш Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаары болза:

Дүк-Хап — Тываның транспорт эргелелиниң Ак-Довуракта автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолачызы;

Леонид Александрович Швалев — Тываның транспорт эргелелиниң Минусинскиниң автобүдүрүлгезинде слесарь-бригадир.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 22.

Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты Н. И. Смирновка тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң доктаадыры болза:

Автомобиль транспортунга киирген ачы-хавыязы дээш Тыва АССР-ниң транспортунуң алдарлыг ажылдакчызы хүндүлүг атты Тываның транспорт эргелелиниң Кызылда № 2 автотранспорт бүдүрүлгезиниң чолачызы Николай Иванович Смирновка тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 22.

ЧАРЫШКА ШЫЛГАРААННАР

Партия Таңды райкомунуң бюрозу болгаш улус депутаттарының район Совединиң күүсекчи комитеди районда үлетпүр, садыг организацияларының социалистиг чарыжының үшкү кварталда түңнелиң үндүрген.

Районнуң үлетпүр бүдүрүлгелери бараанныг продукция бүдүрериниң планын — 102,5 хуу, ону сайгарарын — 100,9 хуу күүсеткен, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 5 хуу бедиткен. Бүдүрүлгениң тос айлар планын Хову-Аксы хлеб заводунуң, Таңдының ыяш ажылагыйының коллективтери чедишкинниг күүсеткен. Районнуң профэвилел райкомунуң болгаш комсомол райкомунуң шилчнир Кызыл тугун тывыскан.

Районда сүт-бараан фермаларының аразында чарыштың бирги черин «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей сүт-бараан фермазының коллективи ээлээн. Ол ферма күрүнеге 260 тонна сүттү дужаар онаалданы 270 тонна кылдыр ажыр күүсеткен. Аңаа базала районнуң фермалар аразында шилчнир Кызыл тугун акша шанналы-биле кады тывыскан.

«Кызыгаар» совхозта Валентина Бызаакайга баштаткан ийи дугаар хойжу бригаданың коллективи төрүүр чүс хойга онааштыр 101 хураганы алгаш, дүк дужаар планны ажыр күүсеткеш, район чарыжынга тиилээн.

Район төвүнде бүдүрүлге коллективтериниң чарыжынга «Курсельхозтехника» салбыры тиилээш, районнуң шилчнир Кызыл тугун акша шанналы-биле алган.

М. КАРА-ТОННУГ.

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң хуралы октябрь 20-де болуп эрткен. РСФСР-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң Күрүне планының болгаш РСФСР-ниң Күрүне бюджединиң 1981 чылдың 9 айларында күүселдезиниң түңнелдерин аңаа чугаалажып көргеп. РСФСР-ниң Күрпланының болгаш РСФСР-ниң Сан министерстводунуң илеткелдерин, а ол ышкаш РСФСР-ниң Көдээ ажыл-агый министерстводунуң болгаш РСФСР-ниң Пөс-таавы үлетпүрүнүң министерстводунуң отчёттарын дыңнаан.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, партияның XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң айтыышкынарын болгаш көдүрген сорулгаларын республиканың ажылчы чоннары амыдыралга боттандырбышаан, социалистиг чарышты калбартырынга үндезилээш, республиканың экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезинге, эртем-техниктиг күчүзүнүң өзүлдезинге чаа-чаа чедишкиннерни чедип алганын хуралга демдеглээн.

Продукция сайгарар план күүсеттинген. РСФСР-ниң девискээринде үлетпүр бүдүрүлгезиниң хемчээли 1981 чылдың 9 айларында эрткен чылдың ол-ла үезинге деннээрге 2,8 хуу улгатkан. Күш-ажылдың бүдүрүбкүлүү 2,7 хуу бедээн.

Бо чылдың агаар-бойдузунуң кедергей нарын байдалдарында РСФСР-ниң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери тараа болгаш өске-даа культураларның дүжүдүн өстүрүп, чидириг чокка ажаан алыр, мал чемнериниң белеткелин чорудар дээш улуг күжениишкиннерни кылган.

Күрүненiң капитал салымшкыннарының күсели-биле РСФСР-ниң девискээринге 28,9 миллиард рубль өртекүнелиг кол фондуларны ажыглалга киирген. Ол дээрге 1980 чылдың ол-ла үезинде турганындан 6 хуу хөй болган. Чоннуң амыдырал деңнелин бедидер талазы-биле хемчеглерни боттандырган. Үүрмектеп садар бараан саарылгазы 5,1 хуу көвүдээн. Чонга ачы-дуза чедиреринiң планы күүсеттинген.

РСФСР-ниң Күрүне планын болгаш Күрүнө бюджедин 9 айларда күүсеткенинде четпестериниң барын хуралга база демдеглээн. Бүдүрүлгени өстүреринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидеринге, продукцияның бот-үнезин чингедиринге бар курлавырларны чамдык министерстволар, ведомстволар, автономнуг республиканың Министрлер Чөвүлелдери, улус депутаттарының чер-чер Советтериниң күүскомнары чедир ажыглаваан. Үлетпүр продукциязының чамдык хевирлерин бүдүрер талазы-биле планнар түңнелдерге чедирер болгаш Европага кайы-даа талаларның ядролуг чепсектерин кызырарын чедип алыр арганы бээр деп, ол идеген турар.

Чөвүлдээлерни болгаш дүшкүүрлүг чорукту ажып эртер, тайбынның үндезиннерни быжыглаар соруга-биле күрүнелер аразынга калбак чугаалажылганы деткинири амгы үениң байдалдарында аажок улуг ужур-дузалыын Л. И. Брежнев биле И. Рау демдеглээн. Беседа киржикчилериниң бүзүрели-биле алырга, ол талазынга дыка улуг рольду СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң Германияның Федеративтиг Республиказынга аян-чорук кылып баары болгаш федералдыг канцлер Г. Шмидт-биле база ГФР-ниң өске-даа удуртукчулары-биле оон чугаалажышкыннары ойнап болур.

Беседа ижин-кара чок, найыралчы байдалга эртken. СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министодеп Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ГФР-ниң ССРЭ-де херектеринге тур бүзүреттирген Х. Хубер болгаш Соңгу Рейн-Вестфалия черiниң чазаанын стате-секретары Р. Крумзик олар беселага киришкен.

(СЭТА).

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫНГА

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Он бирги беш чылдың даалгаларын доддур болгаш чедишкинниг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалы-биле ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, специалистерни болгаш албан-хаакчыларны шаңнаары-биле «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп чанғыс аай демдээн тургускан.

ВЦСПС-тиң Президиуму болгаш Күш-ажыл база социал айтырыглар талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитеди сентябрь 25-те ол демдектиң дугайында дүрүмнү бадылаан.

«Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп чанғыс аай ниити-эвилел демдээ-биле ажылчыннарны, колхозчуларны, үлетпүр-бүдүрүлге, эртем-бүдүрүлге, ажыл-агый аразынын, агроүлетпүр болгаш өске-даа каттыжышкынынарын, оларның бүдүрүлге салбырларының, аңгы-аңгы бүдүрүлгелериниң, тудугларының, колхозтарның, совхозтарның, эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор черлериниң болгаш өске-даа организациялларының болгаш албан черлериниң, дээди өөредилге черлериниң инженер-техниктиг ажылдакчыларын, специалистерин, албан-хаакчыларын ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидерiн чедип алганы, даалгаларны болгаш социалистиг хүзээлгелерни хуусаадан эрте күүсеткени дээш шаңнаар.

Демдек-биле шаңнадырлар болза: ССРЭ-ниң министерстволарының, ведомстволарының болгаш профэвилелиниң ТК-зының каттышкан шиитпири-биле азы оларның даасканын ёзугаар — эвилел чагыргалыг кол эргелелдиң (республикаларда болгаш областтарда девискээр аайы-биле турар) база профэвилелдериниң чогуур республика, край, область Чөвүлелиниң шиитпири-биле — эвилел чагыргалыг бүдүрүлгелериниң болгаш организациялларының ажылдакчылары: эвилелдешкен республиканың министерстводунуң болгаш профэвилелиниң республика комитединиң азы профэвилелдериниң Чөвүлелиниң (РСФСР-ге — РСФСР-ниң министерстводунуң, ведомстводунуң болгаш профэвилел ТК-зының) каттышкан шиитпири-биле — эвилел республика болгаш республика чагыргалыг бүдүрүлге черлериниң болгаш организациялларының ажылдакчылары.

Колхозчуларны, совхозтарның, ССРЭ-ниң Көдээ ажылагый министерстводунуң системазының бүдүрүлге черлериниң болгаш организацияларының ажылдакчыларын обл(край)күүскомнарының көдээ ажыл-агый эргелелиниң (бүдүрүлге эргелелиниң) болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелдериниң область (край) комитединиң каттышкан шиитпири-биле, областтар чок эвилелдешкен республикаларга — эвилелдешкен республиканың Көдээ ажыл-агый министерстводунуң (Молдав ССР-ниң колхозчулары — республиканың Колхозтар чөвүлелиниң каттышкан шиитпири-биле) болгаш көдээ ажыл-агый ажылдакчыларының профэвилелдериниң область (край) комитединиң каттышкан шиитпири-биле; автономнуг республикаларга — автономнуг республиканың көдээ ажыл-агый министерстводунуң болгаш көдээ ажылагыйның ажылдакчыларының профэвилелдериниң область комитединиң каттышкан шиитпири-биле; чурт иштиниң болгаш аъш-чем үлетпүрүнүң, автономнуг республикаларның министерстволарының болгаш обл(край)күүскомнарның эргелелдериниге дорт чагыртkан чурттала-коммунал ажыл-агыйының болгаш чоннуң амыдырал хандырылгазына черлериниң ажылдакчылары — АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң азы обл(край)-күүскомнарның болгаш профэвилелдериниң область (край) чөвүлелиниң каттышкан шиитпири-биле шаңнаттырар.

Обл(край)күүскомнарга — чагырткан база кандыг-бир министерствога, ведомствога чагырга хамаарылгазы чок будүрүлге черлериниң болгаш организацияларының ажылдакчылары обл(край) күүскомнуң болгаш профэвилелдериниң область (край) чөвүлелиниң каттышкан шиитпири-биле; ССРЭ-ниң Эртемнер академиязының азы эвилелдешкен республикаларның академияларының салбырларының, эртем төптериниң болгаш филиалдарының президиумнарының болгаш профэвилелдериниң область (край) чөвүлелиниң каттышкан шиитпири-биле шаңнаттырар.

Каттыжышкынынарның, будүрүлге, тудуг черлериниң, колхозтарның, совхозтарның, эртем-шинчилел, төлевилел, конструктор болгаш өске-даа организацияларның болгаш албан черлериниң, дээди өөредилге черлериниң администрациязы-биле (баштаар черн) кады «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп чанғыс аай ниити-эвилел демдээ-биле кижилерни шаңнаар дугайында дилег киирер. Шаңнаары-биле киирген кижилер даңаларынга оларның фамилиязын, адын, адазының адын, кылып турар ажылын, чылдың болгаш беш чылдың планныг даалгаларын база социалистиг хүзээлгелерни күүсединi турарының дугайында допчу тайылбырны киирер. Даңаларны чогуур министерстволарга, ведомстволарга азы обл(край)күүскомнарга киирер.

Дамдекти ажылчы чоннарның хуралдарының, будүрүлге мурнакчыларының слёттарынга байырлыг байдалга тыпсыр. Шаңнаткан кижиге демдек-биле кады доктаттынган хевирлиг шынзыдылганы, тураскаал белекти азы акша шаңналып база бээр. Шаңнаткан кижиниң күш-ажыл депгеринге чогуур бижимелдя кылыр. Демдекти хөректиң он талазынга кадаар болгаш орденнер база медальдар адаалга турар.

(СЭТА).

Тувинская республиканская БИБЛИОТЕКА им. А. С. Пушкина

РЕВОЛЮСЧУ, ДАЙЫНЧЫ, КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР

1981 ч. октябрь. № 10 (111)

ЭКИ ТУРАЧЫ СОПСУКАЙ

Өскүс оол Сопсукай дөрт классты чедиишкинниг дооскаш, күш-ажылчы намдарын Хараал алдын уургайынга эгелээн. Ана күш-ажылга дадыгып, орус дылды шору билир апарган. Төлептиг эрни Даг-Алтай хоорайга көдээ ажылагый техникумунуң агрономия салбырынга өөредип чоруткан, ону тергиин эки демдектерлиг дооскан.

Тывага келгеш, «Арыг-Үзүү» күрөкономунга ажылдап, чер ажылынын культуразын бедиринге биче эвес үлүүн киирген. Ада-чурттуң Улуг дайыны эгелей бээрге. Тываның аныяк оолдар, кыстары-биле бир демей, фронт чоруур күзелин плередип, билдириишкин киирген.

Ооң күзели боттанган. Акыдуңма совет чуртче оор ёзуубиле халдаан фашистерни кам-хайыра чок соп, ереес-дидимин ол чангыс удаа эвес нөргүскен. Ол дээш эки турачы С. М. Сопсукайны орден, медальдары-биле шаннаан.

Ол фронтудан эвээ келгеш, төрээн Тывазының аңгы-аңгы булуннарынга ажылдап, тараа болгаш мал чеми культураларының чаагай дүжүдүн өөттүрер дээш кызымак ажылдап чораан.

Эки турачы ефрейтор Сопсукай эм бистиң аравыета чок. Ынчалза-даа оон чоок эштери, бистер, фронтучу эжиивисти сактып, ону утпайн чоруур бис.

Т. САЛЧАК.

Барыын-Хемчик район.

Бородинниң шериг-төөгү музейинге кээп турар кижилерниң саны соолгу үеде көвүдээн. Мында орус шериглериң маадырлыг чоруунуң дугайында чугаалап турар ховар дээн үнелиг чүүлдерни делген салган. Бородин шөлүнге 1812 чылда Наполеонуң аг-шериглерин, Ада-чурттуң Улуг дайынының үеэинде немец фашистерни чылча шанканын ында экспонаттар тодаргай чугаалап турар.

ЧУРУКТА: Бешки армиянның хоочуннарының музейни көрүп турары.

А. МОРКОВКИННИҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

БАШТАЙГЫ ТУЛЧУУШКУН

...31-ги гвардейжи полктуң бактаап киргени Морозов аттыг 8-ки гвардияның кавалеристериниң дайынчы даалганы күүседир дүүң аажок каранғы болган. Командылал черииң дужаалын ёзугаар аттыг шериг колоннаны дайзын-биле сегиржип алыр черже шуужупкан. Колоннаның бажынга Хафиз Ахмеджановтуң I-ги эскадрону, а колоннаның соонга тыва эки турачыларның эскадрону чоруп орган. Эскадроннуң командири капитан Кечил-оол биле парторг Байыскылаң эн бажынга, кижи бүрүзү хууда бодалга алзыпкан ыят чок чоруп олурган.

Оларның бодалын аттыг кижи үзе кирипкеп. Ол шаппышаан келгеш, эскадрон командириниге бижик тудускан.

— Чүү болган?— деп, парторг Байыскылаң дүвүреп айтырган.

— Амдыызында чүү-даа билдинмес. Полк командири кел дээн-дир. Мээң оруумга артар бооп-тур сен ийин... Келген кижи-биле Кечил-оол хапкан.

— ...Чаа даалга. Полк ооҗум чоруп орда, силерниң башкы отрядыңар Деражиону хостаарынга киржир-дир. Улуг лейтенант Сат Монгуштуң үшкү взводун үзүп бээрдир мен.

— Даалганы кажан күүседип кириптер бис—деп, Ахмеджанов айтырган.

— Дораан. Силер Түлүш Бааданович, тускайлаан взводту колонна бажынге аппарыңар. Кечил-оол Ахмеджановбиле 1-ги эскадроннуң эки турачы Саттың взводу-биле кады тулчуушкунче кириптериниң планын ылавылаан.

Эскадронга келгеш Кечил-оол Сат Монгушту, взвод командириниң дузалакчызы Калбак, салбыр командирлерин Сундуй, Сарат-оол оларны кыйгырткан. Чаа даалга-биле танышкаш, 3-кү взвод колонна бажынга келген. Дайынчы даалга күүседириниге взводтуң беленин Сат Ахмеджановка илеткээн. Картаны үштүп кээп көргүзүп тура, эскадроннуң оң талазынга чоруурун взводка дааскан. 20-кү полк-биле бистиң аравыста элээн хостуг чер бар апаар боор, ону болдурбазын бодап, кичээнгей кошкатпазын сагындырган.

— Солагай талада кезек арыгны көрүнер, дайзын ында чаштынып чыдып алган чадавас— деп, Ахмеджанов олче харангылаан.

— Чүге шимчевейн тур силер? Дүрген Деражноже чоокшулап алырын дивизия командири неген тур. Эш Ахмеджанов чугаа шөйүп турбаңар деп, Попов үнүн бедиткен.

1-ги эскадроннуң дайынчылары биле тыва эки турачылар Ахмеджановтуң командазы-биле аттаныпкан, кашпагай бурунгаарлапкан. Арыгга четпейн чорда, фашистер оларже хөме от ажыда берген. Элээн хөй дайынчылар аар балыглаткан болгаш олурткеп. Полковник Попов чиик балыглаткан. Чидиг тулчуушкун орту кирип чорда, дайынчыларның артындан артиллерия дузалажы берген. Дайзының күжү аңаа кошкаш кыины бээрге, күчүлүг «Ура-аа»-биле эскадрон бурунгаарлапкан. Деражноңуң сонгу талазындан чүткүдүп киргеш, бажыңдан бажыңче дамчып, бурунгаарлап орган. Немецтер кызымаабиле удурлариза-даа, күжү көзүлдүр-ле кошкап орган. Деражноңуң барыын талазыдан Сат Монгуштуң взводу дайзынны шыдажыр арга чок кылдыр ыйын келген.

— Эш Калбак, Сундуйнуң салбыры канчап тур, барып көр аа, мен Сарат-оолдуун хайгааралтайн — дээш өске чүкче үүгүрген. Хайгылчы Кара-оол-биле Сат сыгыржып турган оък адаа-биле үңгеп чоруй-бурунгаарлаш, херимни артап ашкаш, эки турачыларның эзлеп алганы бажыңга келген.

— Эжим улуг лейтенант!— дээн өткүт үн үнген.

Сат сарапча соңгазында ийги салбырның командирин көрүп каан. Чай аразында каш сос солчупкаш, онча-менди турарынга өөрөөнер. Хүрек-оол, Кежеге, Таржа олар баштайгы сегиржип алыышкынга эзлинзий берген тулчуп турар болган. Өөрү-биле байырлашкаш, дедир чорупкан. Ол бүгүнү кээп эскадрон командириниге илеткээн.

Тулчуушкун кезек оожургай бээр аразында, олар полк командириниң чоруткан бижии чазып, картага демдеглелдер кылып алгаш, бижик эккелген Дьяковту дедир чорудупкаанар. Олычкин районда фашистер күш немеп ап турарын олар билип алгаш, взводун анаа удур белеткеп алган.

Диңмиттиг «Ура-аа»-биле дайзының күш мөөнеп алган районунче чаза булган кирипкеннер. Дайынчыларың хей-аъдын көдүрүп, чиик-сергек маң-биле бурунгаарлаавышаан, Сат Монгуш эң мурнунга чоруп орган. Хенертен ол доңгаш дээш, баштай олура дүшкен. База катап кашпагай тура халаап, ийи холун хере тутпушаан бурунгаар үш, дөрт баскан... Оңу дайзының ийнги оъгу чыттыр шаапкан. Аңаа медсестра маңнап келген. Ооң дузазы херек чок болган. Тываның шынчы, эрес-дидим өлүү өлүг чыткан.

— Командирни өлүрүп кагдылар! Сат өлүрткен-дир!— деп ол ыы-сыы-биле холуштур алгырган...

— Бурунгаар, мээң соом-биле! Командирниң өжээнин негээл!— деп, алгыргаш Калбак ынай болган. Ооң соондан эки турачылар ожээн-кылык долган маннажыпканнар. Эки турачылар дезии бар чораан фашист идегеттерни узуткавышаан, оларның кол күжүнүң сыңнып турганы дээрбени ажелеп ап, Деражноңуң барыын талазында бажыңны база хостаан. Тулчуушкун чоорту чавырлып орган. Ындыхаяа автоматтар тарбыдан каап, снарядтар частыышкыны дүлейзимээр дынналгылаан. Оожургал чоорту ыржымче шилчээн.

— Дайынчы Майын-Тараа— деп, Калбак ыржыны үрепкен.— Салбырлар командирлеринге дамчыт, ол-ла турушгарга күш кирип, хырыын хоглап алзынар, серемчилелди кошкатпазын.

Ол аразында дайзының танкылары база өске талаан шүргүп эгелээн. Оларны лейтенант Гандоевтиң танкыга удур взводу-биле эки тура дайынчылар ша-даа чедирбейн үзүткап каан.

Хафиз Ахмеджанов полк штабынга чедип ирээрге, эскадроннар командирлери чыглып келген болган. Аңаа Деражно дээш тулчуушкунуңу түңнелиин үндүрген. Бирги эскадрон болгаш тыва эки турачылар даалгазын эрестиг күүсеткен деп демдеглээн. Өске эскадроннарның байдалын база дыңнаннар. Деражноңуң өске талаларында сыңныш чыдар немецтерни соп үндүрерин база катап планнаан. Оон келгеш, Ахмеджанов взвод командирлерин чыгташ, херектиң ужуруч чугаалаан...

1944 чылдың январь 31-де эртенгинии 4 шакта Деражно фашист эжелекчилериниң аспаандан хостагган.

31-ги кавполктуң гвардейжилери дөрт үүс ажыг немец солдаттарны болгаш офицерлерни узуткаан, оок-чемзектиг ийи складты болгаш чем складын, 14 чүүк машиназын хунаал алган. Оон аңгыда бир бронетранспортёр, үш мотоцикл, 45 чадаг-терге болгаш оон-даа оске эт-херекселди алганнар. А дайзының бешташызын, бир бронетранспортёрүн, элээн каш чүүк машиналарын сандан үндүрген.

Дүнеки тулчуушкун соонда 3-кү взводтуң эки турачыларынга капитан Кечил-оол, Байыскылаң олар кээп хурал эрттирген. Деражно дээш тулчуушкунга эрес-дидим тулушканы дээш эки турачыларга полк командири полковник Е. А. Попов байыр чедиргенин дамчыткан.

П. ФИЛИППОВ.

СОЛДАТТЫҢ БАЖЫҢЫ

Кижи бүрүзү оңу ынчаар адап турган. Кварелцкали деп грузин суурга ол бажың ужен ажыг чыл дургузунда ээп туруп келген: анаа-даа, байырлал-даа хүннеринде бажынның бичежек соңгаларының кээнектери бүлүртүн кестүр пиил өттүр долгандыр турар бүгү байдалды кударгай көруп турар. Ол бажының төөгүзүн суурнуң чурттакчы бүрүзү билир. Ада-чурттуң Улуг дайынының эгелээринии мурнуу чарыында оңу суурнуң аныяк чурттакчызы Давид Хадилашвади тудуп алган чүведир. Ол анаа чааскаан чурттап турган. Давидтиң ада-нээ шагда-ла «кызыл-дүстай» берген. Кады төрээн үгбазы, акызы дунмазы-даа чок, кара чааскаан артканы ол турган. Бажынынче аныяк дүштүк кирип ап четтиктээнде, дайын эгелээн.

Дайынның ийнги хүнүнде Давидке шеригже келдириишкин келген. Шоодайга чүүхөөзүн суккаш, эжиин так дуглаап, бодунуң чоокта чаа олуртуп алганы тооруктуг ыяштарының аныяк-чаш ушнарын сүйбап, төрээн черииниң не хөрзүүнүн адыжынга өйдуктур тудуп байырлашкаш, келдириишкин шуктузунче базыпкан. Ол хүнден эгелээп бо бажыңга от ошкен.

Солдат Хадилашвилиниң баштайгы болгаш эң соолгу чагаазы болур, Төрээн чурттуунуң камгалалы дээш оон дайын шөлүнге эрес-дидимн-биле өлүрткенинин дугайында медээни почтачы эккеп, ээп бажын эжиинге салып каан, элээн болганда ону кожаларынга берип каан.

Солдаттың бажыны шак ынчаар чаасказанзырап артып калган. Кым-даа өлче кирип, суугузунга от салырындан дидимээн болгаш ол бүгү суурнуң дайын соонда экирбээн балыы болуп арткан турган.

Бир-ле катап балды, хирээ даажы, маека туткан аңгыларының күштүг холу бажыны төнмес үйгудан оттурупкан. Аңаа колхозтуң аныяктары — комсомолчулар чедип келген. Үредип калган сеп чаа маңзалар-биле солуттупган, чаа рамалар кылгап, соңгаларны шилдеткен, ханалар, шала база септеттинген.

Ийи өрээлдин бирээзин ээлиниң турганында дег хевээр арткан,— боду кылган стол, сандай, ыяш аптара, суугу. Өске өрээлдин ханаларында Ада-чурттуң Улуг дайынының төөгүзүнден чуруктуг стендини, дайындан ээп келбейн барган чаңгыс суур чурттуғларының чуруктарын азып каан. Давид Хадилашвилиниң чуруу тывылбаны хомудавыг болган. Оон чуруунуң орнунга кызыл гвоздика чечектиг хоону азып кааннар.

Солдаттың бажыны ынчаар кедээ музей болу берген. Ону байырлал байдалынга ажыткан. Кварелцкали суурга районнуң ажыл-ишчилери, күш-ажылдың болгаш дайынның хоочуннары, Давидтин чаңгыс полкчулары кээп чораан. Ол хүн аңаа тураскаадыг болуушкуннар база болган: 9 октябритты пионерге хүлээп алган, 9 аныяк ленинчилер комсомол билеттерин алган, Совет Армиянын хүрээлеңиинге албан эрттирери-биле келдиртикеп 9 ool, ада-өгбелери ыпкаш эрее-дидим болуп, Төрээн чурттунуң камгалалынга бараан болуур хүлээлгезин тергиин эрттирерин дангыраглаан.

А. РОГАЧ.

Грузин ССР.

ЭРТКЕН ОРУУ УТТУНДУРБАС

Таңды районнуң Элегес сумузунга чурттап чораан Шулук, Кызылбай Оюннарның өг-бүлезинге төрүттүнген Сарат-оол адазының аңчы, малчын ажылынга дузалажып, эрес, кашпагай оол бооп өзүп келген. Аңчы уктуг кижи болгаш «часпас адар Сарат-оол» деп шола атка-даа четкен.

1939 чылдың июнь айда Сарат-оолду Тываның революстуг шеринче келдирти берген. Шериг хүлээлгезин багай эвес эрттирип, аът мунар, боо адар сургуулга шылгарап, адыгжы атты чедип алган.

1941 чылдың июнь. Ада-чурт — ССРЭ-же немец фашистиг эжелекчилер халдаан. Шеригниң дайынчы белеткели, корумчуруму шыңгыырап, ёзулуг дайынчы байдалче шилчээн. Шериг албанның ийнги чылында Сарат-оол старшина эргени чедип апкан турган.

Бир хүн Оюн Сарат-оолду шеригниң командылал черии келлиртеп, Улут-Хем кожуунуң шериг столунуң даргазынга томуйлаанын аңаа дыңнаткан. Ынчан кожуунларга шериг столун тургускулап, шериг чурумун өөредириниге шериг назылыгларны олче хаара тудуп эгелээн үе турган. Суму бүгүдезиниге ополчен шериг организастап, фронтуга дузаламчы кылдыр белек чыырыга айтып, херек апарза фронтуже чорударын дилеп турганнар.

Маадырлыг Кызыл шеригже белек, дузаламчы чыырыга суму даргазы Дмитрий Даргыг, нам комитединиң секретары Сооң Дулдуй, аревэ комитединиң секретары Чооду Баазан-оол, сумунуң активчилери Чооду Кочанай, Чооду Куякпан болгаш өскелер-даа боттарының артыкшылдыг мал-маганын, аъш-чемин, идик-хевин мөөң-белекче удаа-дараа чорудуп турган.

1942 чылдың июльда фронтуже 50 мун аът чорудар дугайында ТАР-ның нам, чазаа кыйгырыг үндүрген. Ону күүседириниге Кара-Хөлдүң чайлагларында даалгар баш удур белеткенин эгелээн. Кожуун даргазы И. Биче-оол, иштики херектер килдизиниң начальниги Х. Мижит-Доржу олар кээп, сумунуң удурткучуларыбиле Артыы-Эзимге тудар улуг кажаа ыяжын белеткедип, аът шилнир төлээлер чурттаар ийи улуг өг тиктирип, оларны лозун, тук-биле шимеп, хөлзеңнеле турган. Суму активи, арат чон-даа ында. Кажаа тутканы, чылгы бөлген, аъш-чем белеткээн, дүн-хүн чок таңнымылдаан, хайымныг-ла чүве.

Эң эки 400 ажыг аътты хемчээп туруп шилээн, алды хонуктуң ажылын түңнеп, сумунуң арат чонунга өөрүп четтиргении илереткеп.

Суму араттары өвүр чарыкче көжүп, күзеглеп, тараа, сигениң доозуп, кышка белеткенил турда, октябрьда, шериг келдириишкиниң кээп эгелээн. Ү. Шынаадан Чооду Апанлай, Оюн Дамчай-оол, Чооду Сулдум, мен болгаш еске-даа оолдар (О. Шынаны-биле катай 30 ажыг кижи) келдиртивис. Кожуун төвүнге кээп, эмчи шинчилгези эрткенивис соонда, бижимел ажыл база саанын дөрт аргазынга сан бодаткан, беседалажымышкын база эртбүгү чоннуң хей-аъдын көдүрер ажыл Оюн Сарат-оолга ынчаар онаашкан.

Ополчен шериглер-биле ажылдап, сумуларга белек чыыр комиссиялар тургусчуп, олут-чыдын чок чорун тура, фронтуже эки турачы шериглер чорудар медээни дыңнап каан. Акы-дуңма ССРЭ-же аразатанзыг ёзу-биле халдаан фашистерни базарынга, окбоону холга туткаш, дайзынбиле сегиржип алырынга кириишкен болза деп бодап чораан күзелиниң азайлажып орарынга ол өөрээн. Фронтуже эки тура-биле чорударының дилег өргүүделин ол дораан-на бижип киирипкеп. Удаваанда четтиклейн мааап турганы харыы-даа келген.

1943 чылдың август 12-де келдириишкин ёзугаар, кожуунуңу шериг столунуң документилерин, өске эшке хүлээткеш, Таңдыда ада-иезиниң аалын таварты Кызылче хапкан. Чаа-Кежиге кээрге, чон база-ла фронтуга белек чыып, бедик кодурлүүшкүнүүт чорун турар болган. Адазы Шулун белек комиссиязының кежигүнү апарган, иези—алгы тоннар, хол хаптары даарашкан, чайкызыт чок иженген турганнар.

Кызылга келгеш, эмчи комиссиязын эрткеш, фашизмийиги чартыында походче үүлүтүвүс. Кызыл-Арыгга кээп хонгаш, эртенинде Балгазынга келгеш, кежээ чурттакчыларга концерт көргүстүвүс. Эртенинде улаштыр чоруур дээш белеткенил турувуста, Балгазын чону бистиң чыскаалыысты долганып, биске аъш-чем, бедек берип, суурдан үдеп каан, Чамдыктары характарының чажык чодуп-даа турарлар. Ындыг болбас арга чок. Оларның чоок кижилери, ажы-төлү фронтуда барган, дайзын-биле сокчуп турар болгай. Оон улай амгы «Тинилелге» совхозтуң турар черии тавараап, Кызылга кирип келдивис. Бисти үрер хогжум-биле шериг кезээ уткуп алган.

Районнардан келген шериглерни шериг клувунга чыттырып каан. 15 хонук карантин эрткен соонда, полктуң эскадроннарынче үлепкеп. Өөрүмден чаазкаан пулемёт эскадроңунга бардым. Оон соонда июнь айда харылзаа кезээнче шилчидим...

Тываның Араттың революстуг шерии Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында улуг походтарны эртип, ынанныгыт белеткенип, фашизм-биле сегиржип алырынга белеп турган.

Ч. ДАЖЫВАА.

Тес-Хем район.

СОЛДАТ ООЛГА

Шериг өөлдүң бедунга
Сеткил-чүрээм ынакшаан.
Хүнүүң-даңның утпас мен,
Күзелим хып хөлээлээн.

Чоргаар, эрес солдатка
Солун чагаа бижээн мен.
Хөрүктезе, кыптыгар
Хөңнүм ында сөглээн мен.

Ада-чуртун камгалаан
Аныяк оол чанып кээр.
Харылзаавыс бижыг
Кады черле чурттаар бис.

М. ТИРЧИН.

САКТЫП КЭЭР МЕН

Таңды кожуунуң Бай-Хаак суурже садыг кылып ап баткан Балчир Лапчаа баштаан кезек улус коргунчуг медээ эккелген: «Улуг ССРЭ-же фашистиг Германия оор ёзу-биле халдаан». Чон ол медээге улуг бүзуревезе-даа, дүвүреп үнген. Район төвү-биле аргыжары берге, машина-техника, телефон чок үе-де болгай. Удаткан чок кожуундан даргалар келген. Кара-Хөл кыдыы Кертик-Кыры деп черге сумунуң бүгү чонунуң хуралын эрттирген. Районнуң иштики херектер килдизиниң начальниги Х. Мижит-Доржу баштаан даргалар келген. Июнь 22-де ССРЭ-же фашистиг Германияның оор ёзу-биле халдаанын, дыка хөй хоорай, суурларыны орттедип, улуг-биче кижилерни араатанзыг ёзу-биле кырып турарын доңчулап илеткээнер. Совет Эвилелинге киидыг дуза көргүзерии саналдап бергенер чугаалап, фашизмге удур килең-кылыын илереткеннер. Бо хүнден эгелээш бүгү-ле чүвеин дайын байдалынга таарыштыр тургузар, Совет Эвилелиниң маадырлыг Кызыл шеринге болдунар-ла аргабиле дузалаар. Акы-дуңма ССРЭ-же немец фашистериниң халдааны дээрге-ле бистиң Тываже база халдааны ол дээрзин чүве чугаалаан эштер

КИЛЕҢИМНИ ИЛЕРЕТТИМ

Американың Каттышкан Штаттарының президентиниң Рейганның нейтроннуг чепеекти будуруш үндүрер дугайында калчаа шиитпиринге удурланган делегейниң дешилелиг кииси төрелгетеениинге сүрлүг килеңин деткидим.

Америк администрацияның делегейниң бүгү улустарынга таварыштырар бодап турар бо айылыы эм-не араатанныг, сарыыл чок, дерии үүлгедир болур. Ынчангаш бистер, бомбураекте шыныы, ак сеткилдиг бүгү кижилер кажангызындан-даа артык улам сырый, кожа турар ужуруг бис.

Чер кырында амылыг бойдуска нейтроннуг чепеек-биле ыыкаашы орар кижи дээрге-ле бодуйун амы-тыныгга дорт халдап орар дерии араатан-дыр. Ындыг кымыл? Рейган-дыр. «Рейган болгаш оон политиказы сенээнин!», «Делегейге быжыг тайбың делгерезин!» дээн лозуңну бедик көдүрдүм.

С. САЛЧАК,
башкы.

Бай-Тайга район.

Шеригге келген баштайгы хүннериңден эгелээш-ле Роман Майзингер кызымаан көргүзе берген. Бичезинден турала техникага ынак оол танкының материалдыг кеэзэн эки шиигээдип ап, ону шантараазының оруктарга мергежилдиг башкарып шыдаар апарган. Солдат оолдуң кызымак чоруу хей барбаан. Удаваанда аңаа ефрейтор эрге тывыскан.

Ефрейтор Р. Р. Майзингер — ийнги классетый чолаачымеханигни, дайынчы болгаш политиктиг белеткелдиг тергиинии. Комсомолчу солдат эш-өөрүнге чурттуң иштинде болгаш даштыкыда болуп турар болуушкуннарны чугаалап, тайылбырлап бээр хүлээлгезин база ак сеткилдиг күүседип турар. Арга-дуржулгалыг апарган кижи болгаш аныяк солдаттарга дузалажып, арга-сүмезин берип, шериг техниканың нарын кезектерии тайылбырлап турар.

ЧУРУКТА: ефрейтор Роман Майзингер.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Республиканың херээженнер съездизинге уткуштур

СОРУЛГАЛАРНЫ ТОДАРАТКАН

Кызыл хоорайның херээженнериниң XI конференциязы эрткен пятницада болган. Ооң киржикчилери хоорайның херээженнер чөвүлелиниң отчёттуг үеде кылган ажылының талазы-биле ук чөвүледдиң даргазы М. И. Буяновананың идеткелин чугаалажып көөрүнге идепкейлиг киржип, ажылды улам экижидериниң сорулгаларын тодараткан.

Конференцияга СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү, республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы Т. Ч. Норбу киришкен.

Найысылалдың үлетпүр бүдүрүлегери тос айларда нигижи-биле үлетпүр продукциязын сайгарарының планын 102,8 хуу күүседип, ылаңдап ажыр 900 муң киловатт-шак электроэнергияны, 62 муң тонна хөмүр-дашты, 63 тонна саржагны, 137 тонна сүт продукцияларын бүдүргеп. Тудуг организацияларга кол фондуларны ажыглалга киирерин эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 48,8 хуу көвүдеткеп. Автотранспорт бүдүрүлегери планга немей 230 тонна улус ажылагый чүгүн сөөрткеп. Социалистиг чарыштың мурнуку одуругларында «Каа-Хем» хөмүр-даш разрези, даараныла фабриказы, сүт комбинады чоруп турар. Ол чеднишкиннерге херээженнер көскү салыышкыны киирген. Бо хүннерде хоорайның үлетпүрүнде ажылдап тураргларның 49,3 хуузу, дээди болгаш ортумак эртемниглерниң 57,3 хуузу херээженнер. Конференцияның индириндеп оларның адрезинге чылыг сөстерни чугаалап, он бирги беш чылдың болгаш ооң бирги чылының планнарын күүседир дээш социалистиг чарыштың он-он мурнакчыларының аттарын адаан.

Чижээ, ийи чүс ажыг херээженнер ажылдап турар 48-ки тудуг эргелелинде оларның удуртканы алды бригада СЭКП-ниң XXVI съездизинге алдарлыдып бедиткеп хүлээженнерни алгаш, сөзүн эллээп. Бо хүнперде-даа олар чарыштың мурнуку одуругларында. Тудугжулар С. С. Бизяеваның, Р. Ф. Григоровичиниң, Т. Н. Николаеваның, М. В. Сафроноваың, Р. Б. Борбак-оолдуң, В. Б. Оюнуң аттары республикада сураглыг.

Илеткелчи болгаш санал бергеннер өг-бүле база уруглар дугайында доктазмал улуг сагыш салышкыны дээш партияга болгаш чазакка өөрүп четтириишкинни илергейлеп турганыр. Отчёттуг үениң иштинде хоорайга 1600 олуттуг иниги билигниг чаа школазы, 280 уруг турар № 35 ясли-сад, 120 орунуг бөжүдулга бажыңы ажыглалга киргеп.

Херээженнериниң күш-ажылчы болгаш хөй-ниитичи идепкейин бедидерикте, оларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынга коллективтерде херээженнер чөвүлелдериниң салдары өскеп. Хоорайның херээженнер чөвүлелиниң хуралдарынга элээдилер-биле ажыл, херээженнер ортузунда корум-чурум үрээр чорук-биле демисел, ногаанчыдылга болгаш чаагайжыдылга, чонның чогаадылгазын хөгжүдер талазы-биле ажыл. түүйбу заводунда болгаш ТЭЦ-те херээженнер чөвүлелдериниң ажылының дугайын, өскедаа айтырыгларны чугаалашкан.

Чөвүлелдиң инициативазы-биле ортумак өөредилге чергелериниң, чамдык эмнелгелериниң аъш-чем хандырылгазының байдалын хынаан. Херээженнериниң аргаан, даараан чүүлдериниң, аъш-чем кылыгларының делегелегелерин органнизастаан. Чечектер делегелегелерин чыл бүрүде эрттирип келген.

Бүдүрүлегелерде херээженнериниң күш-ажылының камгалалын чөвүлел контролга алган. Барык бүгү бүдүрүлегелерде беш чылдың болгаш чылдың планнарын тургузуп, херээженнериниң күш-ажылының байдалын экижидериниң, зар ажылдарны механизастаарының тодаргай хемчегелерин ында киргеп.

Чөвүлелдиң инициативазы-биле амыдырад-чуртталгазының байдалы берге, арагалаашкынче хандыкпылдыг, уруг-дарыын кижизитпес чамдык не херээженнерни контрольдап келген.

Чөвүледдериниң социалистиг чарыжын чыл бүрүде түңнеп турар. Солун, эки арга-дуржулга чөвүлел бүрүзүнде бар.

— Бистиң коллективте ажылдакчыларның 90 хуузу херээженнер. Бүгү-ле ажылывысты парторганизацияның удурутулгазынга даянгаш хөй-ниити организацияларры-биле бир демнинг чорудуп, эмнээшкинниң шынарын экижидеринче, ажылдың культуразын бедидеринче, ажылга таарымчалыг байдалды тургузарынга коллективтерде херээженнер чөвүлелдериниң ажылы көскүзүү-биле экижээн.

«Туберкулёзка удур диспансерде херээженнер чөвүлелиниң активчилери уруглар ортузунга ажылды сагыш човагыр чорудуп турарын ооң даргазы В. А. Будко конференцияга чугаалаан. Активчилер коллективтиң ажылдакчыларының бүгү уругларын эки билир. Олар школаларга үргүлүү бааp, эки өөреникчилерни макаттап, шаңнап, уругларың ураашевер кылыгларының делегелегелерни организастаан. Амыдырал-чуртталгазының байдалы таарымча чок өг-бүлелерге активчилер бо-ла чеде бээрлер.

Бүдүрүлегелерге таарымчалыг санитарлыг байдалдарны тургузарын чедип алыры чугула айтырыг дээрзин хоорайның херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү Т. М. Паруина саналынга чугаалаан. Чамдык бүдүрүлегелериң хирленишкини, ыш-бус ам-даа нормадан ажып турар.

Квартира алырының эллчээнде ам-даа дөрт муң ажыг өг-бүле туруп турар. Ам бар школа назы четпээн уруглар албан черлериниң четкизи анаа хереглелдиг хандырып шыдавайн турар. Чамдык бүдүрүлегелерде ажылдаарынга таарымчалыг байдалдар тургусталмаан. Херээженнериниң ортузунда арагалаашкынче хандыкпымыр, уруг-дарыын кижизеринче сагыш салбас, төлеп чок, чонга эвилеп-ээлдек эвес ажы-чан-биле демиселди нүүтелдирери негеттинин турар.

Конференцияның киржикчилери хоорайның бүгү херээженнеринге кыйгырыгны хүлээп алган. Бүдүрүлегелериң ёзулуг эолери болуп, чарыштың мурнуку одуругларынга турушпаан, идепкейлиг, чогаадыкчы ёзу-биле ажылдаарын ында кыйгырган.

Хоорайның херээженнер чөвүлелиниң чаа составын болгаш Тываның херээженнериниң съездизинге делегаттарны аңаа соцгаан.

В. МААДЫР.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

Мөңгүн-Тайга район кадаш тургустунга-ла ол үш чылдарның иүүрүнде киргеп, республиканың чаартынган бир булуңу.

Бо чылдарның иштинде ол бүрүзү-биле чаартынып, ооң экономиказы хөгжүп, чонның культуразы улам бедээн. Өг-бүле бүрүзүнүң аммыдыралының озур-хевири чагайжаан. Чүрттакчы чон боттарының хостуг үелерин Культура бажыңнарынга, библиотекаларга, кызыл-булуннарга эрттирип турар.

Мөңгүн-тайгажылар бо чылдың үшкү кварталын чедиишкинниг дооскан. Күрүнеге эът дужаар планын 106,6 хуу, дүктү — 103,7 хуу күүседип, малдың баш санын камгалап алырының планын чүдүп айлыбиле ажыр күүсеткеп. Нинтивиниң малынга сиген белеткээрининң планын 128 хуу боттандырган. Районнуң тудуг, бүдүрүлге черлери колдуунда кварталдың планнарын багай эвес күүсеткилээн.

Бо чедиишкиннерни чедип алырынга, чон ортузунга кижизидикчи ажылга, ылаңгыя херээженнерге идейлиг салдарны чедирип, планныг онаалдалар күүседиринче оларны мобилизастаарынга херээженнер чөвүлелдериниң салдары улуг. Районда күш-ажылчы 960 херээженнер бар. Оларның дыка хөйү бүдүрүлгенің мурнакчылары, сураглыг кижилер апаргылаан. Ларында Октябрь революциязы ордениң эдилекчизи, Тыва АССР-ниң алдарлыг малчыны Д. М.-Ш. Бичө-оол, Тыва АССР-ниң алдарлыг башкызы Б.-К. Ө. Салчак, мүрнакчы садыгжы Д.-Д. С. Чанаан, Мадыр-ие С. Д. Борбай-оол олар ышкаш ишчилерге мөңгүн-тайгажылар чоргаарлаиыр.

Малчын херээженнер А. С. Хертек, Ч. К. Комбуй-оол, Ш. С. Күнчү, О. Д. Хомушку, К. О. Салчак, Б. Ч. Чыргык, К. Х. Бады олар социалистиг чарыштың тнилекчилери болуп, төрүүр чүс башка онаштыр 97—100 чедир чаш төлдү камгалап алган.

Районуң херээженнер чөвүлели, чер-черде чөвүлелдер херээженнерни чүгле күш-ажылче хаара тудар эвес, харын план ёзугаар политмассалыг болгаш кижизидилге ажылын оларның ортузунга чорудуп, ооң дээштинн бедидер хемчегелерни ап турар. Оларның ажылында көскү черни херээженнериниң политбилинн бедидер талазы-биле база идей-кижизидилгелиг ажыл ээлээн. Ооң түңнелинде районнуң херээженнери экономиктиг, политиктиг болгаш зооветөөредилгеже долу хаара туттунган. Специалист херээженнериниң элээн хөйү пропагандистер, политинформаторлар, лекторлар, агитаторлар.

Чөвүлел бүрүзүнде уран хөлдар бөлүүмнери организастаан. Оларның арга-дуржулга солчулгазын район төвүнге бола организастап, делегелегелериниң түңнелдерин үнүүрүп, өскеда ажылдарны элээп иделкейжиткеп. Чижээ, «Мөгеп-Бүрен» совхоата херээженнер чөвүлели шеф ажылын эң иделкейлиг чоруткан. Херээженнер малчыннарга бир өгүү дерип берген, 10 малчынның бажыңнарын септээн. Ак-Чыраада сиген бригадазының бажыңын малгаштап, чугайлаан. Совхоз төвүнде гостиницаны, столованы септээн. Чонга ийи концертти бараалгаткан.

Чөвүлелдериниң бо чылын эрткилээн отчёттуг хуралдарының, херээженнериниң район конференциязының үезинде моон сонгаарғы сорулгаларже кол киҥээнгейни салган. Ылаңгыя элээди уругларның болгаи аныяктарның кижизидилгелининң айтырыы ам-даа чогуур деңнелде эвес. Школалар биле ада-иелериниң харылзаазын күштелдирери бир чүэ айтырыг. Аныяктарның иштинде арагалаашкынче хандыкпыыр чоруктар бар, күш-ажылче хаара түттунмааннар эвээн эвес. Ынчангаш боже киҥээнгейни күштелдирип, ажылдың дээштинн чедип алыры чугула болуп турар.

Районуң херээженнер чөвүлели чер-черлерде чөвүлелдерге боттуг дузаны күштелдирип, семинарларны удаа-дараа организастаары чугула.

О. МАСПЫЙ-ООЛ.

Политинформаторларга, илеткелчилерге

СОВЕТ УЛУСТУҢ ЧААГАЙ ЧОРУУНГА

Бөгүн бистиң республикага чаңгыс аай политхүн боон эртер. Анаа совет улустуң чаагай чоруунуң дугайында партия болгаш чазактың хүн бүрү сагыш салышкынының дугайында лекцияларны, бееделарны ажылчы чоннар дыннаар, партия, совет ажылагийның удуртукчулары ажыл-ишчилер-биле ужуражырлар.

СЭКП-ниң XXVI съездизи сезен чылдарда партия бодунуң экономиктиг политиказын боттандырарын үргүлчүлээр болгаш ооң эң өндүр сорулгазы — совет улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин чайгылыш чок көдүрери болур деп айткан. Улустуң чаагай чоруун улам көдүрериниң программазында бирги ээлчегде аъш-чем болгаш чурттаар черлер айтырыын шиитпирээринче, калбак хереглелдиң барааннары-биле хандырылганы экижидеринче, ажылдаҥның болгаш амыдыралдың байдалдарын тургузарынче кол киҥээнгейни салыры айткан. Сөөлгү ийи беш чылдарның иштинде чонның аъш-чем болгаш культура-амыдырал хереглелдериниң барааннары-биле хандырылга улам экижээн. Чонның кижи санынга онаштыр эът продуктулар хереглели 1970 чылдазы-биле деңнээрге 1980 чылда 9 кг, сүт продуктулары — 7 кг, чуурга — 79 кезекке көвүдээн. Сөөлгү он чылда үр хуусааларда ажыглаар эт-хереккелдер-биле чонның хандырылгазы база экижээн боон турар. Барык он ийиги ег-бүледе-ле хууда автомобильдиг, онгуу — мотоциклдиг, моторолдерлиг, чүс ег-бүледе-ле — 84 радиоприемник азы радиола, 83 телевизор, хеп чуур 70 машина, даараныр 64 машиналар, 506 шактар бар боон турар апарган.

Эртнен ийи беш чылдар үезинде Тывага база-ла боттуг чаартылгалар болганын айтыр ужурлуг. ССРЭ-ниң улустарының улуг өг-бүлезинде Тыва АССР-ниң ажылчы чоннарының чаагай чоруу чайгылыш чок бедип турар. Чонның кижи санынга онаштыр аъш-чем хереглели дыка улгаткан болгаш үргүлчүлелдиг үеде ажыглаар бараанарны садыл алыры каш катап көвүдээн. Чижээ, 1970 чылдазы-биле деңнээрге, 1980 чылда республиканың чону телевизорларны 2 катап, радиоприемниктерни — 1,4 катап, пианино болгаш рояльдарны — 2,3 катап, соодукчуларны — 1,4 катап, мотоцикл болгаш мотороллерни — 1,4 катап хөйү садыл алган. Ынчаарга 100 ег-бүлеге онаштыр чиик автомобильдериниң саны иниги чуртта деңнелден хөй боон турар.

Ынчалза-даа чамдык негелде-хереглелдер ам-даа чедир хандыртынмайн турарын демдеглээр ужурлуг. Сөөлгү каш чылдарда чурттуң хөй-хөй районнарынга агаар-бойдустуң таарымча чок болганындан аъш-чем продуктуларын будүреринге болгаш садарының деңнели бичии кудулаан.

Чамдык продуктуларның чедиишпейн турарын буржуаз пропаганда болгаш өскеда ажыглаар херек.

Чурттуң аъш-чем айтырыгларын шиитпирлээринге хууда дузалал ажыл-агыйның ужурдузазын СЭКП-ниң XXVI съездизин база чугулалап демдеглээн. Ындыг ажыл-агыйларның үлүү улуг боон турар. Амгы үеде колхозчуларның 13 млн., совхозтар ажылчыннарының — 10 млн. ег-бүлелери барык-ла ол хире саныг өскеда адырларның ажылдакчыларының ег-бүлелери хууда дузалал ажыл-агыйлыг боон, чүгле 1979 чылда бүгү картофельдиң 60 хуузун, кат-чимистиң — 42, койгун эъдиниң — 90, хаванның, хөй база куш эъдиниң 40, ат эъдиниң — 33, иви эъдиниң — 27, инек эъдиниң —17 хуузун будүргеп. Бистиң республикада хууда дузалал ажыл-агыйларның аъш-чем айтырыын шиитпирлээринге үлүү база улуг боон турар. Чижээ, 1979 чылда ажылчыннарның болгаш албан-хаакчыларның хууда дузалал ажыл-агыйлары бүгү эъттиң 37, сүттүң — 45, чуургаиың — 35, дүктүң — 11,4 хуузун берген.

Эш Л. И. Брежнев партияның XXVI съездизиниге хууда дузалал ажыл-агыйлары бистиң иниги байлаашыстың иезээ-дир деп чугаалаан. Ынчангаш ону калбартып, эки ажыглаар херек.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА-ның корреспондентилери дыңнадып тур

МООЛ ГЕОЛОГТАРНЫҢ ПРОФЕССИОНАЛ БАЙЫРЛААЛЫ

УЛАН-БАТОР. Улусчу Мооллуң чер иштиниң байлактарының шинчээчилери боттарының профессионал байырлалын — Геолог хүнүн демдеглээн. Республиканың чер адаазының байлактарының дилеп тывыкчыларының ажылчын маршруттары даглыг арт-сыннарны болгаш хову делгемнерин, тайгаларны болгаш ужу-кыдыы көзүлбес, изиг Гобиин таварты эрткен.

Моол чер бодунда элбек байлактарны шиҥгээткен. Амгы үеде МАР-ның девискээринден ажыктыг казымалдарның 50 ажыг хевирлериниң беш муң чыгам байлак черлерин шинчилеп тыпкан. Оларның дыка хөйү улус ажыл-агыйынга идегелдиг бараан болуп турар. Чоокта чаа-ла геологтарның майгыннары турган черлерде чаа үлетпүр төптерин, амгы үениң хоорайларын тургускан.

Улусчу Мооллуң геология албан херээн, тургузарынга болгаш хөгжүдеринге Совет Эвилели, социалистиг дем каттыштырылга чурттары улуг дузаны чедирип келген болгаш чедирип-даа турар. Улустар аразының геология экспедициязы ында каш чыл дургузуп, ооң отрядтары кедиинг байлактарлыг каш-даа черлерни илереткеп.

Ёзулуг амгы үениң дериг-хереккелдериг болгаш техникалыг болбушаан, бөгүн геологтар боттарының күжениишкиннерин республиканың минерал чиг-эттиг баазазын улам ыцай калбартырынче, геология шинчилел ажылдарының ажыктыын бедидеринче углаидырып турар.

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

ХАНОЙ. Вьетнам Социалистиг Республика биле Палестиниың хостаарының организациязының 80 чылдарда СЭКП-ниң XXVI съездизинге көрдүнгенни Тайбиңның программазын. КНО-ның Кол Ассамблеязының амгы сессиязында ССРЭ-ниң тайбың инициативаларын, ылаңгыя «Ядролуг халапты болдурбас» деп декларацияның төлевилелинн бүрүнү-биле деткип турар. Палестинаны хостаарының организациязының даргазы Я. Арафат баштадыр ол организацияның делегациязының ВСР-ге албанның найыралчы аян-чоруун кылып чорааныың түңнелдериниң дугайында Ханойда парлап чарлаан дыңнадыгла ол дугайын чугаалаан. Совет Эвилелиниң саналдары делегей байдалын кадыкшыдарынга, боо-чепсекти эңдере бүдүрерин шеглээринге улуг ужур-дузалыг деп документиде айыткан.

«Делегей терроризмге» удур демисел дээр чылдак-биле национал-хостаалгыг шинчээшкинге болгаш хамаарышпас күрүнелерге удур чепсектиг чөңгээлерин, агрессчи болгаш хоралакчы үүлгедишкинкинерни күштелдирип, боо-чепсектерни кажангыындан-даа артык эңдеридир бүдүрүп турар.

Г. ХОЛЛДУҢ ЧУГААЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. Рейганның администрациязының дайынзырак политиказының удур үлаигап тайбың дээш шинчээшкин Европа дипте улам массалыг болгаш улуг хемчээлдериг болуп бар чыдар деп, АКШ-ның Компартиязының Чиңгине секретары Г. Холл медеглээн. Европа чурттарынга аян-чоруундан Нью-Йоркка ээп чеде бергенинин соонда чүве чугаалаап, боочепсекти эңдере бүдүрерин Каттышкан Штаттарның бүгү Барыын Европага доңнаштырып турарынга удурланыышкын кампаниязының шугуму-зында акцияларның үнези сөөлгү он чылдар иштинде эң кудулаи баткан. Франкфурт-на-Майнда Мельбурнда, Цюрихте, өскеда чурттарда санхөө төптериниге байлал база-лы-мыдыг.

Бо бүгүнүң чылдагааны Ак бажыңның амгы чагырыкчыларының экономиктиг политиказының суалы боон турар.

ЧУРУКГА: Франкфурт-на Майнда биржада.

ЮПИ—СЭТА-ның фотозу.

ТК-НЫҢ ПЛЕНУМУ

РИМ. (СЭТА). Рим дамчыштыр келген медээлерни ёзугаар алырга, Израильдиң Коммунистиг партиязының Төп Комитединиң сеени пленуму Израильге болуп эрткен. Израильдиң Компартиязының ТК-зының Чиңгине секретары М. Вильнер делегей байдалының дугайында пленумга илеткел кылган.

Илеткелди чугаалажып көрген соонда пленумнуң киржикчилери чогуур резолюцияларны хүлээп алган. «Израиль-америк стратеттиг эвилелди» тургузар дугайында Бегининиң чазааның болгаш АКШ-тың администрациязының аразынга кылган дугуржулганы Израильдиң Компартиязының ТК-зының пленуму шынгыы буруу шапкан. Ол дугуржулга хамыктын мурнунда Чоокку Чөөн чүктүн болгаш Африканың антиимпериалистиг хамаарышпас күрүнелерине, ССРЭ-ге болгаш социалистиг өскеда күрүнелерге удур үлаиганын пленумнуң хүлээп алган резолюцияларының бирээзинде айыткан. Агрессчи ол эвилел Израильди болгаш ооң чепсектиг күштерин америк империализмге бараан болдурган болгаш чурттуң үндезиниг эрге-ажыктарынга дүүшкейн, ооң хамаарышпас чоруунга база бүрүн эргелиниге шынгыы кыжаныышкын болуп турар.

Америк империализм-биле Тель-Авивтин стратеттиг эвилелинге удур калбак фронтуну Израильге тургузарынче, чүрттүн национал хамаарышпас чоруун камгалаарынче депшилгелиг күштерни Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-зының пленуму кыйгырган.

Ливияның антиимпериалистиг ёзу-чурумун узуткаар сорулга-биле Ливияга удур агрессияны америк империализмниң белетнеп турарынга холбаштыр сеткил дүвүрээшкинин пленумнуң резолюцияларының бирээзинде илергейдээн. Ливанга болгаш Сирияга удур дайынзырак үүлгедиглерни Бегининиң чазаа кылыр бодап турарын ИКП ТК-ның пленуму сагындырган.

Чер ортузу далайның чөөн кеэзинин, Чоокку болгаш Ортаакы Чөөн чүктүң, Кызыл далай районнуң коммунистиг болгаш ажылчын партияларының декларациязын бүрүнү-биле чүүлдүг деп көргенинин дугайында Израильдиң Коммунистиг партиязының ТК-зы медеглээн.

РЕЙГАННЫҢ БОЛГАШ МИТЕРАННЫҢ УЖУРАШКАНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Америк-француз болгаш англи колониалдыг шериглерниң аразынга Йорктаунга болган тулчуушкунунуң 200 чыл ооңнуңун байырлалынга киржирибиле АКШ-та чеде берген француз президент Ф. Миттераның болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганның аразынга планнаттынган үш ужуражыышкынарының баштайгызы болган.

Европага стратеттиг болгаш аиаа боо-чепсектерни көвүдедири Барыын чүкке эргежок чугула дээрзинге Р. Рейган болгаш Ф. Миттеран ужуражыышкынның үезинде чиңгээрешкенин АКШ-тың администрациязының бедик албан-дужаалдыг төлөөлекчизи медеглээнин «Нью-Йорк таймс» солуи дыңнаткан. Чепсегленишкиннерни хызыгаарлаар дугайында чугаалажыышкынарның чугулаын француз президент ооң-биле чергелештир онзалап демдеглээнин ЮПИ агентилел дыңнадып турар.

Делегейниң хөй айтырыгларының талазы-биле америк-француз чөрүлдөлерниң барын политиктиг тайылбырлакчылар айыткан. «Айтырыгдар болгаш харылзар» деп телевиденне программазында Ф. Миттеран чүве чугаалаан болгаш хөгжүп орар чурттарга дузаламы дугайында айтырыгга Рейганның туруужун шүүмүүлээн болгаш СБК дугайында ССРЭ-биле чугаалажыышкын. нарны дүрген эгелээринче ону кыйгырган.

Хөй айтырыгдар талазы-биле АКШ-тың болгаш Франциянның аразында чидиг чөрүлдөлерниң барын АП агентилел айыткан. Сальвадорнуң тура халыкчыларын политиктиг күш кылдыр Франциянның хүлээп көргенинге Вашингтон кедергей таарзынмайн турарын агентилел демдеглээн. Сальвадорда партизаннарны Франциянның деткип турарынга хамаарыштыр сагыш дүвүрээшкинин Рейган илергейлээн, а АКШ-тың экономиктиг политиказы Франциянның экономиктиг эрге-ажыктарынга кыжаныышкынны таварыштырып турарынга Миттеран харыы кылдыр хомудаанын Эй-би-си телекомпания дыңнаткан.

ПАРИЖ. (СЭТА). Франциянның президентизи Ф. Миттераның АКШ-ка аян-чоруун «Эко» солуи тайылбырлавышаан, француз-америк харылзаалларның амгы байдалын «хөй мооидактарлыг узун обук-тур» деп адаан. Француз президентинин болгаш АКШ-тың президентизи Р. Рейганның аразында чөрүлдөлерниң хаы болуа турарын солуи демдеглээн. Француз чазакка коммунистерниң киржип турарының дугайында, АКШ-тың Сальвадорда политиказының дугайында айтырыглар, а ол ышкаш Чөөн болгаш Барыын чүктүн аразынга чугаалажыышкынарының айтырыгларының франкуз удуртукчуларның болгаш Рейганның администрациязының аразында үйдениг чөрүлдөлер болуп турарын солуи айыткан.

Ийи күрүне ажылдакчыларының хөй айтырыгларга хамаарыштыр ажы-ажгы туруштарлыг болуп турарын илдең-дир деп, «Орор» солуи бижээн. Төп Америкага АКШ-тың политиказының дугайында айтырыг америк-француз чөрүлдөлериниң кол айтырыы болуп турар деп, солуи демдеглээн.

СЪЕЗД АЖЫЛЫН ДООСКАН

МЕХИКО. (СЭТА). Мексиканың Коммунистиг партиязының (МКП) XX съездизи бодунуң ажылын чүртүүн найысылалынга дооскан. Мексиканың политиктиг чөөн үезиниг өскеда партиялары-биле болгаш организациялары-биле Мексиканың Коммунистиг партиязын каттыштырар дугайында шиитпирни съездиниң делегаттары хүлээп алган. Мексиканың ажылчы чоннарының революстуг массалыг партиязын тургузар сорулга-биле ол каттыжыышкынны боттандырган.

Депшилгелиг чартылгалар дээш калбак улус массаларның демпеезии улам-па калбартырының эргежок чугулазы политиктиг чөөн үезиниг партияларның каттыжарын негеп келген депутаттың съездиниң хүлээп алган резолюциязында демдеглээн. Чуртта ниитилел системазын өскертир болгаш социалистиг революция дээш массалыг ажылын чаа партия демисежир апаар деп документиде онзалап айыткан.

Съездиниң ажылы дооскан соонда болган массалыг митингиге Мексиканың Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Арнольдо Мартинес Вердуго чүве чугаалаан. Чөөн үезиниг өскеда партиялары-биле Мексиканың Коммунистиг партиязын каттыштырар дугайында шиитпирни съездиниң делегаттары хүлээп алган. Мексиканың ажылчы чоннарының революстуг массалыг партиязын тургузар сорулга-биле ол каттыжыышкынны боттандырган.

Депшилгелиг чартылгалар дээш калбак улус массаларның демпеезии улам-па калбартырының эргежок чугулазы политиктиг чөөн үезиниг партияларның каттыжарын негеп келген депутаттың съездиниң хүлээп алган резолюциязында демдеглээн. Чуртта ниитилел системазын өскертир болгаш социалистиг революция дээш массалыг ажылын чаа партия демисежир апаар деп документиде онзалап айыткан.

Съездиниң ажылы дооскан соонда болган массалыг митингиге Мексиканың Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары Арнольдо Мартинес Вердуго чүве чугаалаан. Чөөн үезиниг өскеда партиялары-биле Мексиканың Коммунистиг партиязын каттыштырар дугайында шиитпирни съездиниң делегаттары хүлээп алган. Мексиканың ажылчы чоннарының революстуг массалыг партиязын тургузар сорулга-биле ол каттыжыышкынны боттандырган.

Каттышкан политиктиг алды партилар болгаш организациялар — Мексиканың Коммунистиг партиязы, Мексиканың ажылчы чоннар партиязы, Мексика улустуң партиязы, Революстуг-социалистиг партия, Социалистиг чаңгыс эптиг болгаш хөделиишкинниң шимчээшкини бо чылдың ноябрь 5-6-да тургузукчу ассамблеяны чыылдырар деп турар. Мексиканың революстуг массалыг чаа партиязының кол документилерин ассамблеяга бадыылар болгаш партияның удуртукчу органнарын соңгуур, а ол ышкаш келир чылдың июльда болур бүгү-ниитн соңгулдаларынга киржири-биле холбашкан айтырыгларны чугаалажып көөр.

ДЫЛЫВЫС—БАЙЛААВЫС

Тыва дыл — чугаалаарга чедингир, байлак талазы-биле кандыг-даа дылдардан чыда калбас дээрзин билир бис. Тыва дылче очулдуртунган уран-чечен болгаш политиктиг литература авторнуң дылындан дудак чок долу чечен утказы-биле номчукчуларга дамчыттынып турар. Орус дылдан очулдуртунган чечен чогаалдардан А. С. Пушкинниң «Евгений Онегин» деп романын С. Июрбюнүн очулдурганын эң эки үлегер деп санап болур. Чаңгыс бо чижектен алгап көөрге, тыва дылда аас болгаш литературлуг чугаага амдаа четче ажыглавайн турарывыс, а хереглеп болгу дег сөс курлавыры кончуг хой. Тыва улустуң аас чогаалын дыннап, сайгарып орарга, оон тывынгыр, чечен болгаш байлаан кижи магадаар — ёзулуг-ла бустунмаан үүже деп чугаалап болур.

Чамдык аргижираэн сөстер бары билдингир, ынчалза-даа амгы аас, бижимел чугаага оларның шуптузун «чөнээн» дээш октавайн, шын, эптиг утказын тып ажыглаары дыллың байлакшыырынга дөгүм болбас аргажок. «Тыва дылда ындыг сөстер чок» деп чамдык улустуң чугаалап турарынга шынзыгар аргажок. Ындыг хөнге алыскаш орус сөстерни тыва чугаага холуй ажыглаар өөредежок чаңчыл барын моон мурнунда солунга бижээн эштерге катчыр мен. Тыва дыл кандыг-даа болуушкунну, билиишкинни болгаш эртемниң кандыг-даа адырын тайылбырлаарынга өске сөстер дузазы чокка четпир. Акы-дүүма моол улус-биле чугаалажып, солун-сеткүүлүн номчуп көөрге, интернационал сөстерни кончуг ховар ажыглаан болуруун аскарер бис. Олар техниктиг терминнерни безин бодунуң дылының кырынга чугаалаар боор чорду. Чаңгыс чижек — авиаконструктор деп сөстү «ужар хеме чогаадыкчызы» дижир, мында чаа сөс тыптырының дүрүмүнүн дугайын чугаалавайн, сөстүң утказын шын илереттингенин демдеглеп болур бис. Тывалар шаандан бээр самолёттуг ужар-хеме дижирин утпаан бис — ол ат уткага база дүгжүр, чүге дээрге оон даштыкы хевири хеме-биле дүрзүлешкек. Мен ам самолёттуг ынчаар адаарын пептередир деп ораладашпайн, чаңгыс чүве адының дугайын чугаалаксаан мен. Тыва биле моол дылдың аразында дыка хөй дөмей сөстер бар болгай.

Аас чугаада сөстүң утка талазы-биле чевен азы хажыдар таварылгалар бо-ла таваржыры харааданчыг. Чижээ, машинага «бижик парладыр», азы үндүр, киир «бижидер» деп чугаалаарда «кагар» деп сөстү ажыглаар таварылгалар хөй. Ынчаар чугаалаарга сөс утказы таарышпас, харын-даа кандыг-бир чүвени хап сөп турар дээн ышкаш сагындырар.

Самагалдай суурда бир алдан черинде «Төрээн хүнүнерби-ле» дээн бижиктиг самбыра ам-даа бар. Ында «Ак-оол Салчакович, Силерге байыр чедирип тур бис» — деп бижээн.

Мында эпчок чүве чүл дээрге «төрүттүнген» деп сөстү «төрээн» деп бижээни-дир. 70 чылдарның эгезинде бир колхозка «Хүндүлүг» самбыраны» көрген мен. Студент үеме «Бүгү куштү дүжүт ажаан алышкынынче мөөңнээлинер!» деп лозун тараа шөлүнге турган чүве. Мында чаңгыс-ла «куштү» деп сөстү соора адаанындан ооң утказы өскерли берген — кичээнгей чок чорук-тур.

Мындыг янзылыг, сөстерни шын эвес ажыгларга чугаанның утказы шуут өскерли бээр боор-дур.

Шын чугаалаар талазы-биле лекторлар, радио, парлалга болгаш театр, уран чүүл ажылдакчылары чонга үлегерчижек болур ужурлуг. Школаларга тыва дыл башкылары бо дугайты уруглар ортузунга хөй ажыктыг, ажылдарны чорудуп, тускай бөлүмнерни чорудуп болур.

Тыва дыл эртемденнери бо талазы-биле хөй шинчиледдерни кылып турар. Чер-черлерде чүве аттарының, кылыг сөстерининг янзы-бүрү ужурутказыг болгулаар таварылгалары бар. Оларның эң быжыг, нептерецгей хевирлерин колдады ажыглаар кылдыр чурумчудары чугула.

Т. ТОЮНДУП.

Ереванның аныяктар ордузу (чурукта) аныяктарның дыштаныр төвү болуп турар. Аныяктар маңаа чүгле дыштаныр, музыка дыңнаар эвес, харын ынак артистери-биле ужуражыр. Композиторлар, чурукчулар база бо-ла келир. Уран чүүл дугайында лекцияларны база дыңнап турарлар.

М. ШАХБАЗЯННЫҢ фотозу.

ЧАА ЧҮҮЛДЕР

ГБИЛИСИ. Депутаттарның инициативазы-биле адалар чөвүлели Грузияның найысылалында тургустунган Ооң кол хүлээлгези болза, адаларның болгаш ажы-төлүң араазында харылзаалларны тодарадып, ону улам идепкейжиндиринге дузалаары, өзүп орар салгалды кижизидиринге школаның идепкейлиг дузалакчызы болуру. Профессионал угланыышкынның айтырыглары, эрге-хоойлу талазы-биле айтырыгларның университедин школага тургузары, совет улустуң революсчу, күш-ажылчы болгаш дайынчы алдарының оруктары-биле походтар ол чөвүлелдиң ажыл планында киргеи.

* * *

ОРДЖОНИКИДЗЕ. Шүлүк чогаалының Коста Хетагуровка тураскаатказын чаңчыл болган күскү байырлалы автономнуг республиканың найыысылалынга болуп эртикеп. Кайгамчыктыг шүлүкчүнүң чогаалдарын эң эки номчуурун дээш конкурс ацаа болган. Оон төрээн черинге — дагларда Нар деп аулга — төөгү-архитектурлуг комплекске Коста Хетагуровтуң документилерин, хол-биле бижээн чүүлдерин, чагааларын көргүскен, чаарты кылдынган чүүлдер ажыттынган.

* * *

ШЕВЧЕНКО. Музыка культураазының үндезининериниң школазы Бузачи чартык ортулуктуң черинин шинчилекчилеринге ажыттынган. Моцарттың, Бизеның, Глинканың, Шостаковичиниң чогаалдарын Мангышлак филармониязының оркестри баштайгы кичээлге күүсеткен.

(СЭТА).

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солунну чагыдып алырынче далажыңар!

Солуннуң чагыдылгазы бо чылын ноябрь 1-ге чедир болур.

Сонуургактарга

ЧҮГЛЕ ШЛЯПАДА ЭВЕС

Цилиндр-шляпаны Скандинавияда чүгле дипломаттар болгаш хоолайлар аштакчылары кедер. Дипломатка шляпанын хереэ чүл деп айтырыгның ажыы биче. А хоолай аштакчыларында шляпаның хереэ чүл дээрзинге тодаргай харыны норвег Клаус Кристенсен ноокта чаа берген: «Канчап херек чок чүвел? Цилиндрниң иштин талазы дээрге, хир, довурак мергее тура чаңгыс чер ол-ла болгай. Анаа документилерни болгаш конспектилерни-даа ап чоруп болур.»

Клаус Кристенсен норвег Сарпсборг хоорайда чурттап турар болгаш Скандинавияда эң дээре школа кылдыр саналдып турар — Данияда хоолай аштакчыларының школазының үшкү курузунда өөренип турар. Мастерниң дузалакчызы болурда анаа дөрт чыл дургузында практиктиг ажыл кылыр, оон-биле чергелештир, чылдың-на ийи ай дургузунда теоретиктиг белеткелди эртер апаар. Чүгле оон соонда хоолай аштакчызының дузалакчызының мергежилин ацаа тыпсыр болгаш цилиндр-шляпаны кедер эргени бээр. А хоолай аштаар мастерниң адын чедип алырынга ам-даа ийи чыл пегеттинер.

Ол мергежилдин үнезининң дугайын Норвегияның Хоолай аштакчыларының эвилели ноокта чаа сагындырган. Чүл дээрге, бедик мергежилдиг аштакчы хоолайларны эки аштан каарга, одалга үезинде 18 хуу нефть кампаттынар чүве-дир. Ол — энергетиктиг кризис байдалының үезинде кончуг үжүр-дузалыг.

В. ВАРЕНОВ,
ПМА-ның корр.

Осло.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ут». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Ынак шүлүктери». 9.45 — «Виктор Кингисепптиң амыдыралындан ийи хүн». Уран-чечен телефильм. 2-ги сериязы. 10.50 — Комитас аттыг Күрүне квартединиң алдарлыг коллективиниң концерти. Ереванда дамчыдылга. 11.20 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чаңсар. 14.15 — Телемедээлер. 14.25 — «Сөөң күш-ажылың — сөөң бедиң». Кинопрограмма: «Силерни үүг чүве дүвүредип турарыл?». «Кузбасстан келген директор». 15.15 — «Шыдыраа школазы». Разрядчылар класзы. 15.45 — Замбияның национал байырлалы — Хамаарышпас чорукту чарлаашының хүнүнге уткуштур. Замбияның национал ансамблининг артистериниң концерти. 16.10 — «Москва болгаш москвачылар». 16.40 — «Тоол аалдан келдим». «Регентруда». Уран-чечен телефильм. (ГДР). 18.00 — «Дем каттыштырылгазы». Телезурнал.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. (тыва, орус дылдарга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде. 19.00 — «Айтырыглар — дилээшкиннер — шинтирлер». Дамчыдылганы политиктиг хайгаракчы Л. А. Вознесенский чорудар. 20.30 — ССРЭ-ниң улустуң артизи Ю. Гуляевтиң болгаш Төп телевиденениң болгаш бүгү-эвилел радиозунуң орус улустуң хоочүм херексеэлерининң оркестрииң концерти. 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — «Кызыл чечек». Аныяктар ырызының Сочиге делегей фестивалының лауреаттарының концерти. 22.50 — Бөгүн делегейде. 23.05—23.35 — «Крымның хүнзээрек хүнү». Документалдыг фильмниң баштайгы көргүзүү.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Вектерниң чангызы». Документалдыг телефильм. 12.10 — Ниити биология. Эволюцияның кол угланыышкыннары. 12.40 — Музыка. 7-ги класс. Людвиг ван Бетховен. 13.10 — Билир бол база кылып бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 13.55 — «Монументалдыг пропаганданың ленинчи планы». 2-ги дамчыдылга. 14.25 — А. С. Грибоедов. «Угаандан човулаа». 8-ки класс. 14.50 — Бойдус эртеми. 4-кү класс. Чер кырынга амыдыралга агаарның ужур-дузазы. 15.10 География. 7-ги класс. ССРЭ-ниң далайлары. 15.40 — «Кадр артында». Документалдыг телефильм. 16.40 — 18.30 — Чаңсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер (тыва, орус дылдарга). 18.45 — «Челээш». 19.15 — «Тываның экраннарында». 19.30 — «За рулём». Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүнге.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуцар, чаштар!» «Харасаэйниң оруктары». 21.00 — «Ут». Информастыг программа. 21.35 — «Үнү чок пашказ». Уран-чечен фильм. (Венгрия). 23.00 — Уран гимнастикага делегей чемпионалы. Мюнхенден дамчыдылга. 23.30 — 00.15 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. 1-ги лига. «Металлист» (Харьков) — «Шинник» (Ярославль). 2-ги кезээ. Харьковтан дамчыдылга.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

ХОВАР НОМНАР МУЗЕЙИНДЕ

«Назы-харын 400-500 чылга дөңнежир, шак ындыг номнарны көргеи силер бе? Шак ындыг номнарның бирээзи бо: «Атсураглыг херээженнер дугайында» деп ном. Катап сайзырал үезининг литературазының үндезилекчилериниң бирээзи, италия гуманист Джованни Букачо-ук номну үндүргеи. Ол дээрге XV вектиң эң баштайгы каасталгалыг номнарының бирээзи болуп турар. Ону 1473 чылда Германияга Ульм хоорайга баштайгы ном парлакчыларының бирээзи Иоганн Цайнер парлаан. Бо номда сезен гравюра киргеи, оларны шуптузун хол-биле будаан.

Москвада В. И. Ленин аттыг күрүне библиотеказының ховар номнар музейинде кадагалаттынып чыдар хол-биле бижээн болгаш парлаан 400 муң номнарның бирээзи ол. Ол дээрге үнелеп четпес ховар эртинелер болур. Оларның аразында мырыңай хензиг (от хааржаанаң чартыы хире) номнар база бар. Чартык метр хире улуг номнар-даа бар. Чуга торгуда, хөмде-даа парлаан номнар бар. Ном парлалгазы чок үеде хол-биле бижип каан номнарны база кижи оон көрүп болур. «Орук демдеглелиниң бичии номчутказы» деп номну ында база делгеп салган. Үк номну бистиң чуртувуска белорус чырыдыкчы Франциск Скорина XVI векте үндүргеи. Улуг эвес номда колдуунда алын-чоруукчуларга хамаарышкан материалдарны киирген.

Номнар дээрге-ле база кижилер ышкаш салым-чолдуг. Оларның чамдыктарын хөм-биле картап каан, өскелери бичии дептержиштер-даа болуп турар. Аңгы-аңгы үелерде ону аңгы-аңгы кижилер үндүргеи. А. И. Герценниң онзалап демдеглээни ышкаш ном дээрге: «бир салгалдың өске салгалга угаан-бодал талазы-биле чагыы, амыдыралып чаа эгелеп турар аныяк оолга мөчүүр четкеи кырганның арга-сүмези» болуп келген.

Делгелгеде Пушкин дириг чорда-ла парлаттынып турган номнары — 1820 чылда үнеген «Руслан биле Людмиладан» эгелээш шүлүкчү елүрүнүң мурнуу чарында үнеген «Евгений Онегин» безин бар. Ында 1831 чылда парлаттынган «Борис Годунов» деп трагедияның баштайгы үндүрүлгези база бар. Ону А. С. Пушкин 1825 чылда бижээн-даа болза, парлаарын хаан хоруп каап турган. Ону эде килырын хаан негээрге, шүлүкчү ойталап турган: «Мээң трагедиям — черле шынныг чогаал, ында бижиттиген түүлдү эдер эргем чок» деп шүлүкчү хаанга харылаан. Шак ынчаар беш чыл дургузында демиселгиң келгенинде түңелинде тиңделге чедип алдынган. 1830 чылда Пушкин Москвадан эжи Плетнёвка мынча деп бижээн: «Эргим эжим. Годуновту баштайгы хевээр арттырарын хаан чөпшээроон-дир».

Ховар номнар музейинде Лермонтовтуң баштайгы чыындызы база бар, ону автор боду парлалгага белеткээн. Үк чыындыда Лермонтовтуң бодунуң бир эжинге тураскаал кылдыр бижээн одуруглары база киирип турары-биле онзагай.

В. И. Ленинниң чогаалдарының баштайгы үндүрүлгелери база ында. Совет эрге-чагырганың баштайгы чылдарында парлаан номнарны оон хөйүү тып ап болур. К. Маркстың «Капиталының» 1872 чылда Россияга үндүрген баштайгы ному база музейде шыгжаттынып чыдар.

Номнар ораны кайгамчык солун, сөстүң күжү улуг дээрзин кижи кайган ханмас. Музейден солун сан-түңнерни база кижи тып алыр. Совет эрге-чагырганың чылдарында ССРЭ-ге 49 триллион 810 миллион ажыг номнарны парлаан. ССРЭ-ниң улустарының 89 дылдарында базэ 63 даштыкы дылда номнар үнеген. Делегейде парлаттынып турар дөрт номнуң бирээзи-ле совет ном болуп турар.

А. АШМАРИН.

Москва.

ЧЫРЫКЧЕ ҮНДҮРГЕН

Совет чурукчуларның чурттуң улуг тудуглэрынче командировкалаан соонда Саян-Шушенское ГЭС-тиң, Байкал-Амур магистралының панорамалары, күш-ажылчы хүннерниң маадырларының портреттери уран чурулганың арыннарынга, скульптураларга көстүп келген. Ол чогаалдарны эң улуг делгелгелерге салгылаан, ам бо хүннерде «Чурукчулар — онгу беш чылга» деп улуг альбомда чыып белетиккэн. Москваның «Советский художник» деп ном үндүрер чери ол чуруктарны чырыкче үндүрген.

Н. КОСЕНКОВА.

Москва хоорай.

Шыдыраа

БӨГҮН ЭГЕЛЭЭР

Спорттуң бо хевириңге республика найысылалының бирги чери дээш маргылдаа бөгүн Кызылдың шыдыраа клубунга эгелээр. Үк маргылдааны Кызылдың шыдыраачылары Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл ооңга тураскаадып турарлар.

Маргылдаа швейцар система-биле эртип, аңаа 7 ээлчег ойнаттынар. Ол маргылдаага бирден дөрт дугаар чер алган эр шыдыраачылар база ийи хереэкен спортчулар декабрь айда болур Тыва АССР-ниң бирги чери дээш маргылдаага киржир эргени алырлар.

Н. ШИШИГИН.

ТАЛАНТЫЛЫГЛАРНЫ КИЖИЗИДЕРИНГЕ

Культура болгаш амыдырал

Ургуларның музыка, чурулга болгаш хореография школалары Белоруссияда үш чүе чыгыы, а спорт школалары — он-оон. Оларда келир үениң мун-мун композиторлары, күүседикчилери, чуруккулары, балет артистери, спорт мастерлери өөренип турарлар. Ургуларның ол түүлдерге салымныың канчаар тодарадырыл, аңаа күрүнеиң талазындан кандыг дуза чедирип турарыл? ПМА-ның корр. Ю. Сапожковтун айтырыгларынга Белоруссияның күрүне консерваториязының чапында ортумак тускай музыка школазының директору Валерий Башура харыылаан.

— Ургуларның талантызын тодарадыры — белен эвес ажыл болгай — деп, В. Башура чугаалаан.— Оларның салым-чаланныы чамдыкта дорзан-на билдингири-биле илереп келир. А ону эскерери безин берге. Музыкага салымныг болгу дег ургуларның кижи бүрүзүнге картотеканы бистиң школада кылган. Ол уругнуң характеристиказы, ооң сонуургалыында бижиттинген. Ол медээлерни бис колдуунда-ла ургулар садтарындан, школалардан ап турар бис. Белоруссияның элээн каш өөредилге черлери бистиң музыка башкыларыбиле сырый харылзаалыг ажылдап, беш-он чыл дургузунда өөреникчилерни хайгаарап, командировкаларже чоруп, салым-чаяанныг уруглар-биле ужуражып турар. Ындыг ажылдарны уруглар садтарында база чорудуп турар бис. Белоруссияның Культура министерствозунуң чылдың-на эрттирип турары — уругларның музыка школаларының республика көрүлделериниң жюризинге бистиң башкыларывыс киржип турар. Тиилекчилерни школавысче чалап, оларны дыңнап турар бис. Оларның дыка хөйү бистин школаның өөреникчилери апаарлар. Биске өөренип киргерин күзээннерге неделяда ийи катап консультация эрттирип турар. Киргерин күзээннер билдиришкин киирер. Өскээртен келгеннерни интернат-биле хандырып турар бис.

Экзаменге келген уруг тускай мергежилин шилип алган болур бе азы ооң соонда, өөредилге үезинде шилип алыр бе?

— Ургларның ада-иелери ургларының сонуургалының дугайын билдиришкинге айыткан турар. Олар белеткел клазынга өөренип турда-ла, сонуургалы илерей бээр. Ынчалза-даа өөредилге чылдарының дургузунда оларның сонуургалы өскерлип база болур. Ынчан ооң эң салыныг мергежилинче шилчидер апаар. Школавыста алды салбырда 455 өөреникчи өөренип турар.

— Бирги класска өөренип кирген-дир. Келир үениң пианизин азы композиторун, скрипка ойнакчызын азы дирижерну тып алганывыс ол деп бүзүредиг силер бе? Частыгыг турар бе?

— Кандыг-даа болур-ла. Өөренип киргенинерниң чамдыкызы доозарының экзаменнеринге чедир өөренмейн турары хомудаңчыг. Ынчангаш бирги класстарны конкурстуг класстар деп санап турар. Сөөлгү, шилип алышкын конкурузун, сески класска чорудар. Көскү чедиишкиннерни илеретпээнер сес класс доосканының документизин алгаш, өөредилгезин музыка училищезинге азы ниити билиг школазынга уламчылап болур. А тоску классты доосканнар чурттуң чурулга талазы-биле дээди өөредилге черлериниче киреринге белеткеннирлер, ылаңгыя Белоруссияның күрүне консерваториязынче. Оларның чамдыктары Москваның болгаш Ленинградтың консерваторияларынче, Москваның Гнесиннер аттыг хөгжүм-педагогика институдунче киреплер.

Бистиң соруглавыс — чүгле билиг бээри эвес, а талантылыгларны кижизидери, артистерзиг байдалга өөредири. Күүседикчилер конкурстарын, ургуларның чурулга делгелгелерин организастап, боттары аялга бижип турар ургуларже кол кичээнгейни угландырып турар бис. Бистиң өөреникчилеривис — республиканың бүгү конкурстарының идепкейлиг киржикчилери. Школада кайгамчык эки хөгжүм херекселдериниң дугайын чугаалавайн барын болбас.

— Ында кымнар башкылап турарыл?

— 104 башкы бисте ажылдап турар. Оларның хөй кезии — Белоруссияның консерваториязының доозукчулары. Чамдыызы — Москваның, Ленинградтың консерваторияларының болгаш чурулганың өске-даа дээди өөредилге черлериниң доозукчулары. Тускай циклдиң 77 башкыларының 31-и — бистиң школаның доозукчулары.

Школавыстың күзенчиг залчылары — билдингир совет композиторлар. Олар ургуларга чаа чугаалдарын бараладып, боттарының хууда ажылдарын сайгарарынга дузалажып, мергежилиниң дугайын чугаалап берип турарлар. Ынчангаш, делегейде болуп турар бүгү-ле чаа түүлдер-биле школачылар таныш болуп турар.

(ПМА).

КӨРГҮЗҮГ ЭКИ БОЛГАН

РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу Москваның амыдырал хандырылга эртем-шинчилел технохимиктиг институду-биле иады ук адырның бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарының техника-экономиктиг көргүзүглерин сайгарып көрген. Ол көргүзүглерни план ёзугаар бедидип экижидери чурттакчы чонга ачыдуза чедиреринин хемчээлин улгаттырарынга, хандырылганың бедик культуразын чедип алырынга идиглиг.

Ук көрүлдеге Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу бүдүрүлге баазазының техниктиг хандырылгазының талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган. Чижээ, министерстволуң бүдүрүлгелеринде ажылдап турарларның күш-ажылдың энергиязы-биле чепсегленгенинин көргүзүү РСФСР-ниң орттумак көргүзүүнден элээн бедик болган. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш ачы-дуза чедирилгезинге чарыгдалды эвээжедир арганы берип турар.

Л. АЛЕНКИН.

Москва хоорай.

ХҮРЕШКЕ ЧАА ДҮРҮМНЕР

Эрткен чылын «Шын» солунга парлаттынган «Бистиң бодап турарывыс» деп үүлдө тыва хүрешти моон-даа соңгаар сайзырадыр дугайында саналдар киирген. Бо үүлге хамаарыштыр редакцияга хөй чагаалар келген. Оларның чамдыызы солунга парлаттынган. Ам ук чагааларда чамдык саналдарны сайгарып көрээлинер.

Чамдык бижикчилер тыва хүрешке өскерилгелер киирерге оон киллерин үезин хостуг хүреш-биле деңнээрге ук хүреш бодуңун онзагай байдалын чидиривитпес бе деп турар. Ол шынап-ла чөптүг боор. Тыва хүрештиң деңзилери эрги хевээр 56, 64, 72 килограммнарга чедир хевээр өскерлиишкин чок турза ажырбас, а эрги дүрүмде 72 килограммдан аар деңзилиг мөгелерни шуптузун хүрештирип турар. Ынчангаш маңаа немей 82 килограммга чедир база оон аар деңзиге деп ийи деңзинни хүрештир чаа дүрүмүнге киирзе эки. Бо өскерилгелерни хүрешти көрүкчүлерге солун болзун дээш киирип турар.

Улуг-Хемден Н. Монгуш тыва хүрешти көдээ черлерде кошкак сайзырадып, ол талазы-биле суурларда доктаамал ажылдан турар болгүмнер чок деп турар. Бистиң районнарда тыва хүрештиң болгүмнери ховар, ынчаарга харын Н. Монгуш дээп ышкаш идепкейлиг хөй-ниитичи тренерлер боттары бөлгүмнерден эрттирер болза эки.

Маңаа дүүштүр тыва хүреш болгүмүн эрттирер тренерлерге, спортчуларга аргалар, тактика бижип каан номдан үндүрзе деп Баян-Колдан Б. Мандып-оол кончуг шын саналдаан.

Тыва хүрешке чаа деңзилерни бичии-даа, улуг-даа мөгелер аразынга киирерин бижикчилер деткип турар. Чүгле М. Сундуй-оол (Ак-Довурак) деңзилиг хүрешти — спартакиада хүрежи, а деңзи чок хүрешти — национал хүреш деп ылгаар деп турар. Ону ынчаар нарыыдаткан хереэ чок боор. Тыва хүреш чаңгыс, чүгле деңзилиг безы деңзи чок эрттирер бе дээрзин маргылдаа эрттирер дүрүмге айтып каар. Ол ышкаш М. Сундуй-оол кончуг шын санал киирген: тыва хүреш мөгези боду содак-шуудактыг болур. Кандыг-даа спорт хевирин ап көрээлинер: спортчу кижи бүрүзү боду хептиг. Бо үүл мөге кижиге гигиена, арыг-силиг талазыбиле кончуг эки. Оон башка чамдык мөгелер белен даарадып-каан содак-шуудак манап олурар, а күш-культура комитеттери күрүнеиниң хөй акша төгерииң чарыыр ужурга таваржыр.

Бистиң саналдарывыста аңне хөй чагааларда киирген байдал — сапогтуг хүрештирер бе азы солуур бе деп айтырыг туруп турар. Кызылдан М. Тукар болгаш өскелер-даа сапог-биле хүрежир деп бижээн. Тожудан С. Сереннин бижип турары болза хүреш үезинде мөгелер сапогтуг, тыва идиктиг хүрешче кандыгыл, ынчангаш түрүмге чүү кедерин айтып калза эки деп саналдаан. Бо эштерин саналдарын чөрле чүүлүүт боор. Хүрежип чоруур мөгелер тыва идиктерин даарадып алыр болза улам эки.

Тыва хүрештиң үезин 8 минутага чедиргеш, ооң соонда октажып чадап каан мөгелерни хончулаштырып, немелде 2 минутаны бээр. Ол үениң иштинде оларның хөделиишкиннеринден, аргалар болгаш дөртку класстарны конкурстарының идепкейлиг киржикчилери. Школада кайгамчык эки хөгжүм херекселдериниң дугайын чугаалавайн барын болбас.

— Ында кымнар башкылап турарыл?

— 104 башкы бисте ажылдап турар. Оларның хөй кезии — Белоруссияның консерваториязының доозукчулары. Чамдыызы — Москваның, Ленинградтың консерваторияларының болгаш чурулганың өске-даа дээди өөредилге черлериниң доозукчулары. Тускай циклдиң 77 башкыларының 31-и — бистиң школаның доозукчулары.

Школавыстың күзенчиг залчылары — билдингир совет композиторлар. Олар ургуларга чаа чугаалдарын бараладып, боттарының хууда ажылдарын сайгарарынга дузалажып, мергежилиниң дугайын чугаалап берип турарлар. Ынчангаш, делегейде болуп турар бүгү-ле чаа түүлдер-биле школачылар таныш болуп турар.

(ПМА).

РСФСР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу Москваның амыдырал хандырылга эртем-шинчилел технохимиктиг институду-биле иады ук адырның бүдүрүлгелериниң болгаш каттыжыышкыннарының техника-экономиктиг көргүзүглерин сайгарып көрген. Ол көргүзүглерни план ёзугаар бедидип экижидери чурттакчы чонга ачыдуза чедиреринин хемчээлин улгаттырарынга, хандырылганың бедик культуразын чедип алырынга идиглиг.

Ук көрүлдеге Тыва АССР-ниң Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозу бүдүрүлге баазазының техниктиг хандырылгазының талазы-биле эки көргүзүглерлиг болган. Чижээ, министерстволуң бүдүрүлгелеринде ажылдап турарларның күш-ажылдың энергиязы-биле чепсегленгенинин көргүзүү РСФСР-ниң орттумак көргүзүүнден элээн бедик болган. Ол чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидер болгаш ачы-дуза чедирилгезинге чарыгдалды эвээжедир арганы берип турар.

Л. АЛЕНКИН.

Москва хоорай.

«Шагонартажстрой», «Тыва тудуг» трестере болгаш «Тыва кодээ тудуг» трестиң Туран хоорайда, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак суурларда кезектеринге, а ол ышкаш Элегес-Аксының туүйбу заводунга ажылдаар кижилерни күш-ажыл талазы-биле эргелели чыып турар.

Хүлээп алдынган ажылчынпарга общежитиеге орунну, ажылдаар идик-хепти бээр болгаш оларны ажылчын профессияларга өөредир.

Организастыг чылда-биле хүлээп алдынган ажылчынпарга 200 рубльдиң акша дузаламчызын 4 үүнүп бээр.

Организастыг чылда-биле чоруурун күзээнер күш-ажыл дептерин, паспортту, шериг биледин экээр, мурнунда чурттап турган черинден үндүр бижидилгени кылдыртыр.

АЙТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорай, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, 38 дугаарлыг бажың. Тыва АССР-ниң Күш-ажылдың күрүне комитеди. Чадаанага болгаш Кызыл-Мажалыкка — райкүүскомнарда төлээлекчилерден айтырар.

* * *

«Тыва тудуг» трестиң өөредилге комбинады дашчы-монтажчы шеверлекчи болурларны өөренпиринге чалап тур. 4 ай өөренген соонда трестиң Кызылда тудуг эргелелдеринге ажылдаары-биле чорудар.

Өөредилге октябрь 1-де эгелээр. Өөренип турган үезинде айда 75 рубль хемчээлдиг стипендияны төлээр, өске черден келгеннерни чагагайжыды туттунган общежитие-биле хандырар.

Киирерин күзээнер дараазында документилерни экээр: паспорт, шериг биледи азы, шериг черинге киир бижиткен херечилели, күш-ажыл дептери.

Айтырар чери: Кызыл хоорай, Красноармейская, 76. Телефоннары 2-27-02, 2-32-83.

АГААР

Богун республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынныг хаттыг дүргени секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 2—4 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттыг күжү кошкак. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыг болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 23-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «О спорт, сен — тайбың-дыр сен!» (2 сериялыг) 9.30, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мартин болган илбичи» 9.30, 11.20, 13.10. **«Чечен үүлдер делегейинде»** деп киноклуб 15.00. **«Миллардер-хөреңгитен кымыл?»** 16.50, 18.20 (узаткан), 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Хоорай чурттакчылары» 13.20. **«Совлгу улаа дезинишкин»** 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ВОСТОК»: «Кежеге артында чырык» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

Редакциянын адрези: Кызыл Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75 харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи ыдыыдал болгаш совет тургузуу киидистериниң 2-37-13, пропаганда киидизининг 2-31-75, культура киидизининг 2-23-54, көдээ ажыл-агый киидизининг 2-21-47, үлетпүр киидизининг 2-31-75, чагаа киидизининг 2-41-27 информация киидизининг 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянын 2-12-45, солун келбейи барганда 2-32-75 телефонче долгаар

Тираж 17866. Чагыг № 2174.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС-01254

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 246 (11744) | 1981 чылдың октябрь 24, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң дугайында

ИНФОРМАСТЫГ ДЫҢНАДЫГ

Дүүн Кызылга, Политиктиг чырыдыышкын бажыныңга СЭКП Тыва обкомунуң IV пленуму болуп эрткен.

Пленумну СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидат, СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** ажыткан.

«Эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиниери-биле демисселди күштелдирер талазы-биле партия организацияларының сорулгаларының дугайында» айтырыгны пленумга чугаалашкан.

Ол айтырыг талазы-биле илеткелди СЭКП обкомунуң бирги секретары **Г. Ч. Ширшин** кылган.

Чугаалашкан айтырыг талазы-биле СЭКП Кызыл хооркомунуң бирги секретары **А. И. Пожидаев**, СЭКП Бай-Тайга райкомунуң бирги секретары **Д. С. Данзын-оол**, республиканың көдээ ажыл-агый министри **И. Г. Лавриненко**, СЭКП Чөөн-Хемчик райкомунуң бирги секретары **И. М. Сувандии**, Кызыл районда «Х Улуг хурал» совхозтуң саанчызы **Т. Б. Болдук**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң бирги секретары **К. А. Маспык-оол**, республиканың прокурору **Л. Г. Горелов**, Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы **Ш. Д. Ооржак**, Тыва АССР-ниң иштики херектер министри **В. Б. Кара-Сал**, СЭКП Каа-Хем райкомунуң бирги секретары **В. А. Бакулин**, Мөңгүн-Тайга районда «Малчын» совхозтуң хойжу бригадазының бригадири **А. С. Кара-оол**, Тываның транспорт эргелелининң начальниги **В. А. Парунин** олар санал бергеннер.

Пленум чугаалашкан айтырыг талазы-биле доктаалды хүлээп алган. Республикага эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиниери-биле демисселди күштелдирер, күш-ажылчы коллективтерге кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле партия организацияларының, профэвилел, комсомол комитеттериниң, советтер, корум-чурум камгалалының органнарының сорулгаларын ында тодараткан.

Пленум организастыг айтырыгны чугаалашкан. Өске ажылче шилчээни-биле холбаштыр Г. С.-М. Иргитти СЭКП обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидат хүлээлгезинден хостаан.

Пленумнуң ажылынга СЭКП ТК-ның инструктору **К. А. Албашеев** киришкен.

ЧАРЫШТЫГЛАРДА

№ 48 тудуг эргелелиниң бригадалары Улуг Октябрьның байырлалынга күш-ажылчы белеткерлиг ужуражыр дээш чаржып турар.

Үшкү кварталда социалистиг чарышка эргелелден Е. С. Бизяеваның бригадазы бирги черии алган. Олар план ёзугаар 22 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында 26,7 муң рубльдиин кылгаш, планын 116,8 хуу күүсеткен.

П. Х. Войтюктуң удуртказы бызаңчылар бригадазы квартал планын 105 хуу күүсеткен. Олар плындан ажыр 3,6 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылып бүдүргеннер. П. Войтюктуң бригадазы амгы үеде ажыглалга киирер № 9 чурттала бажыңында ажылдап турар.

Л. Т. Мязинаның удуртказы комсомолчу-аныяктар бригадазы мурнакчыларның одурүүнда. Олар үшкү кварталда тудуг-монтаж ажылдарының планын 103,4 хуу күүсеткен. Мурнакчы бригада амгы үеде автобүдүрүлгенің общежитие тудуунда ажылдап, үк объектини ноябрь эрезинде ажыглалга киирери дээш бир деминг ажылдап турар.

Н. ООРЖАК.

ТЕХНИКАНЫ ҮЛЕГЕРЛИГ КАДАГАЛААР

«Экономика камналгалыг болур үжүрлуг» — деп, СЭКПниң XXVI съездизиниң индиринден Л. И. Брежневтиң чугаалаан сөстери ам бүгү совет кижилериң лозуңу болу берген. Камналгалыг, хумагалыг чорук ылаңгыя техника ажыглалыга болгаш кадагалалыга эргежок чугула.

Ам күскү хову ажылдары республиканың совхозтарының колдуг хөй нуруузунда доозулган. Ындыг болганда, кышкы үеде ажыглаттынмас техниканы үлегерлиг кадагалалга тургузары хүннүң айтырыы болуу берген. Келир чылдың хову ажылдарынга техниканы чогуур үезинде болгаш бедик бүдүргүлүг кылдыр ажылгазы оңу кышкы үеде канчаар кадагалаанындан колдуг хамаарыжыр апаар.

Машиналарны шын кадагаларын хандырар талазы-биле хемчеглер болза машина-трактор парыгының техниктиг ажаалдазының күштүг болуп турар системазының тудуш кезээ-дир.

Кадагалал чорудулгазының организастыг хемчегленинге хамаарыжыр чүүлдер — техниканы кадагалаар черни хандырары база дерип кылыры; техника кадагалалының үезинде күш-ажылды организастаары болгаш ону төлээри; техника кадагалалының үүдүн тургузары, ол дээш харысалгалыг болуру база ону контрольдаары; техниканың айыыл чок болурунуң база ону кадагалап турарының үезинде өртке удур камгалалдың хемчеглери болур.

Сезон үезиниң техниктиг ажаалдазын кылыры, машиналарны аштаары болгаш чуур, оларны кадагалаар черинге ашнарын тургузары, склалка кадагалаар үжүрлүг белдирлерии база кезектерии адырары, дүй шарыыры, камгалал будуктар-биле чаары, үттерии дуглаары кадагалал чорудулгазының технологизызынга кирип турар.

Машиналарны кадагалаар черип топ турлагга, септелге мастерскаязының чанынга, машина херимниң иштинге тургузар.

Сөөлгү чылдарның дургузунда республиканың дыка хөй совхозтарынга техниканы ажаап кадагалаары илергей экижээн. Машиналарны кадагаларга эң эки тургузары дээш чыл бүрүде эрттирип турар конкурстар, чер-черде техника кадагалалын Сельхозтехүркомунуң органнарының доктаамал хынап көрүп турары, механизаторлар ортузунга тайылбыр ажылы апаа идигии берген.

«Кызыл тараачын», «Революцияның чалбыыжы», «Шекпээр» болгаш өске-даа дыка хөй совхозтар көдээ ажылагый техниказы кадагалаар кыры серилиг тускай черлерии тутқулап алгылаан. Ынчангаш ол ажыл-агыйларда техника кадагалалы эки болуп турар.

Ынчалзажок хөй-хөй совхозтарда машиналарны шын кадагалаарының айтырыынга амга чедир-ле чогуур кичээнгейии салбайн турар. Оларга Тоха аттыг, «Шамбалыг», Карл Маркс аттыг совхозтар Сельхозтехүркомунуң Кызыл-Мажалык, Чадаана каттыжышкынары болгаш өскеда черлер хамаарыжыр. Бо айыткан ажыл-агыйларга хыналда чоруткаш көөрге, машиналарның довурак-доозуңнуң аштаваан, тракторларны болгаш комбайннарны өшкен дугуйлары-биле хевээр тургускулаан болган. Оон ацгыда техниканы тоймаглаар болгаш электеи-не үндүр бижиир таварылгалар турганы база илерээн.

Техниканы кадагалаарынга шак ындыг четпестер ажыл-агыйларга улуг когаралды чедирип турар. Ындыг болганда, техниканы кадагалалга тургузарының мооң мурнунда бар болуп турган четпестерии чайладырының бүгү-ле хемчеглерии ажыл-агыйларның инженер-техниктиг ажылдакчылары ам алыр хүлээлгелиг.

И. ОЛДЫРЕВ,
инженер.

ЭЭП КЕЛГЕН

СОФИЯ. (СЭТА). Болгар күрүнеиниң 1300 чыл болганынга тураскаатқан байырлалдарга киришкеш, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының бирги орлакчызы В. В. Кузнецовка баштаткан ССРЭ-ниң делегациязы Софиядан Москваже октябрь 22-де үңүпкен.

Ол-ла хүн делегация Москвада чедип келген.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнүнге кандидат, РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы М. С. Соломенцев, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазының орлакчызы И. Г. Кэбин, албанның өске-даа кижилери делегацияны аэродромга утказан.

(СЭТА).

Күскү ажылдар допчулалы

ШАЛЫПКЫН ДООЗАР

1981 чылдың октябрь 20-де байдал-биле алырга, республиканың совхозтары 63,8 муң гектар черниң тарааларын кестирип, бастырып алган. 26,3 муң топ-на тараа шаңнарда үрдунган азы гектардан дүжүт 4 центнер болуп турар.

Сөөлгү хүннерде болгулаан хар холумактыг чаашкын ажаап алышкын ажылдарын чорударынга шаптыктап турар. Республиканың чамдык совхозтары бо соок хүннерде-даа ажаап алышкынны үргүлүдеп турар. Ылаңгыя Бии-Хем, Таңды болгаш Каа-Хем районнарның ажыл-агыйларының шолдеринде дыка хөй тараа культуралары сыпта турбушаан. Чижээ, «Революцияның чалбыыжы» совхоз ам-даа 700 гектар, «Россия» — 250 гектар, а Таңды районда ниитизи-биле 980 гектар тарааны ажаап алыр үжүрлүг. Ынчаарга Каа-Хем районуңу ажыл-агыйлары муң ажыг гектар черниң тараа культураларын ажаап алыры негеттинип турар. Ында СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг, «Бүрен», «Совет Тыва» совхозтарда сыпта тараа хөй.

Бии-Хем районга ийи катап чагган хар «Саян», «Өөк» болгаш «Хадын» совхозтарга дүжүт ажаалдазын доозарынга шаптыктаан. Ам ол черлерде 3,5 муң гектарда тараалар сыпта турбушаан. Чөөн-Хемчик районуңу чамдык ажыл-агыйларында ажааттынмаан тараалар база бар.

Арткан тараа культураларын саадаашкы чокка ажаап алыры эргежок чугула.

Адаандан хенчелеп үнген тарааларны АВМ агрегаттарга витаминниг далган кылырынга ажылаар, өл саванның изип үрелирин болдурбас дээш, силос азы сенаж кылдыр салыр.

Республиканың барык-ла бүгү совхозтары картофель ажаап алырын дооскан. Чүле «Ленинчи орук» совхозта үш гектар хире картофель арткан. Картофельдиң ниити чыылдазы 12,6 муң тонна азы гектардан 52 центнер дүжүт алынган.

Боду үрезининг болуру-биле совхозтар үрезин картофельди ам уруп алыр херек. Таңды болгаш Бии-Хем районнарның совхозтары картофель үрезинии уруп алырының планныг онаалдазын күүсеткен. А Каа-Хем районуңу ажыл-агыйлары 1500 тонна планның орнуна 820 тоннаны уруп, онаалданы 55 хуу чедирген. Кызыл районнуу 125, Чөөн-Хемчиктиң — 625, Барыын-Хемчиктиң — 472, Бай-Тайганыы — 61 тонна картофель үрезинии урган.

Каа-Хем, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик болгаш Кызыл районнарга картофельдиң дүжүдуу үрезинии уруп алырының-даа, садыг болгаш белеткел организацияларынга ону садарының-даа болдунар аргазын берип турар. Чижээ, Каа-Хем районга картофельдиң ниити чыылдазы 2171 тонна болган турбуже, үрезинге чүгле 820 тоннаны урган.

Ажыл-агыйлар боттарын хөй чылдыг сигеннер үрезинии-биле хандырары чугула ужур-дузалыг. Ынчалзажок хөй чылдыг сигеннер үрезиннери бүдүрүп турар дыка хөй ажыл-агыйларның удуртукчулары сиген үрезинии ажаап алырын харысалгалыы-биле көрбейн турар чоруктар бар. Чижээ, «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы», «Россия» совхозтарда хөй чылдыг сигеннерниң үрезин участоктары ам-даа бүрүү-биле ажаап алдынмаан.

Тараа культураларының үрезиннерин аштап арылаарын дүргедедирип эргежок чугула. Үрезиннерии чажар шынарынга чедир аштап арыглаарын ноябрь 15-ке чедир дооскан турар ужулуг.

Допчулалды республиканың кедээ ажыл-агый министерствозунуң специалистери белеткээн.

Күскү ажылдар допчулалы

САГЛЫНЫҢ МАЛЧЫННАРЫ

Өвүрде «Кызыл тук» совхозтуң ажыл-ишчилери үк ажыл-агыйның тургуступуп келгенинден бээр 30 чыл болган оюн демдеглээн. Олар боттарының совхозунуң юбилейин күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткаан.

Саглының малчыннары күрүнеге сүт садарының тос айлар планын 116,1 хуу күүсеткеш, ам чылдың онаалдазын күүседи берген. Ийи муң 617 центнер эътти дужаагаш, тос айлар планын 102,2 хуу боттандырган, 311 центнер дукту күрүненің чиик үлеттүрүнге чүдүрүп чоруткаш, чыл планын 107,2 хуу күүсеткен.

К. МААДЫ.

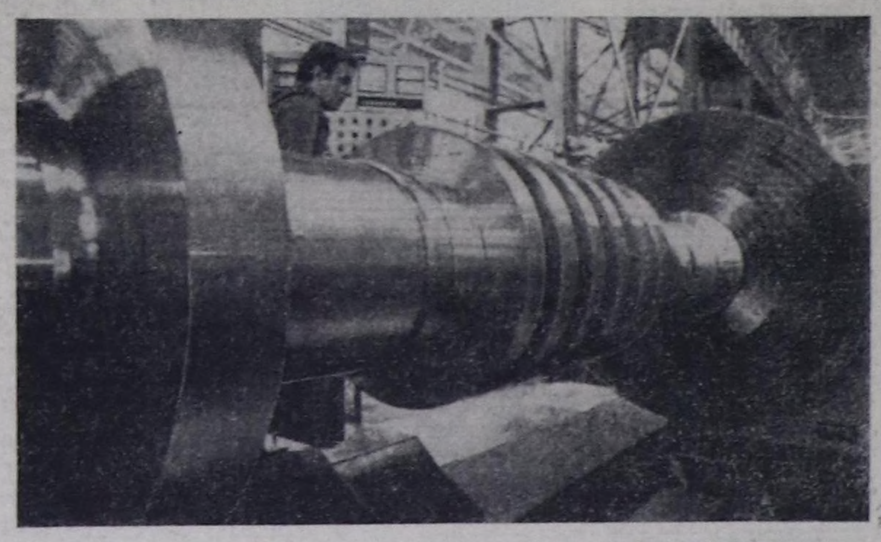
Бүдүрүкчүлүү бедээн

Кызылдың сүт комбинады — бедик бүдүрүкчүлүг болгаш орулгалыг бүдүрүлгелерниң бирээзи. Үк коллективтиң кежигүн бүрүзү «Хожудан турарлар чок ажылдаар» деп кыйгырыг-биле бот-идепкейлиг ажылдаап, күш-ажылчы чедишкиннерлиг болган.

Эрткен тос айларда комбинат ниитизи-биле 4 миллион 200 муң рубльдиң продукцияларын бүдүрер хүлээлгезин 4 миллион 438 муң рубль чедирген. Плындан ажыр 238 муң рубльдиң продукциязын бүдүрген. 4 миллион 240 муң рубльдиң сүттен кылган продукциязын сайгарган. Ол дээрге планда көрдүнгенинден 190 муң рубль хөй болганы ол-дур.

Ниитиниң чемненилге черлеринче болгаш аъш-чем садыгларынче 430 тонна саржагны чоруткан.

Э. МОНГУШ.

ЛЕНИНГРАД. «Ленинградтың металл заводу» каттыжышкынның 108 бригадалары чыл даалгаларын ноябрь 7-ге чедир хуусаадан эрте күүседир дээш чедишкиниг чаржып турар. Бо хүнперде ол бүдүрүлге черинің цехтеринде чаа туттунуп турар ны кылып турар.

ЧУРУКТА: Сургут ГРЭС-ке тургузар 800 киловатт күчүлүг эдиглиг турбинаның бедик базыышкынныг роторун эптеп турары.

М. БЛОХИННИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

Даарта – Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү

АРГА-КУРЛАВЫРЛАРНЫ ДОЛУ АЖЫГЛААР

Чаа беш чыл автомобиль транспортунуң ажылынга шыңгыы шылгалда болур. Оон онзагай талазы чүл дээрге, транспорт чарыгдалдарын эвээжедири-биле бүдүрүкчү күштерни чөптүг таарыштырыл тургузары, чүктерниң таарымчалыг схемаларын ажылдап кылыры, ботботтарынга уткуштур сөөртүлгелерни чок кылыры болур. Пассажирлер болгаш чүк сөөртүрүп база капитал тудугну хөгжүдериниң темпизин улам улгаттырарын оон-биле деңге чорудар.

Тываның транспорт эргелелиниң коллективи эрткен беш чылда пассажирлер болгаш чүк сөөртүрүнүң талазы-биле планныг даалгаларын, социалистиг хүлээлгелерин чедишкиниг боттандырган. Планнаттынган онаалдадан ажыр 623 муң тонна чүктү болгаш 611 муң пассажирлерни сөөрткен. Оңгу беш чылда чүк болгаш пассажирлер сөөртүлгези 1,5 болгаш 1,3 катап өскен. Бо талазы-биле чедишкиниерии эргелелдиң дыка хөй коллективтери чедип алган. Эрткен беш чылда хоорайлар иштининг, хоорайлар чоогунуң болгаш аразының аргыжылгазының 16 чаа маршруттары ажыттынган. Ак-Довурак, Шагаан-Арыг хоорайларның маршруттарында автобустарның саны көвүдээн.

Бистиң эргелелдиң коллективи он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседир дээш бар арганы болгаш курлавырларны ажыглавышаан, шудургу ажыллап келген. Оон түнелиниде бо чылдың тос айларында пассажирлер болгаш чүк сөөртүрүнүң планы күүсеттинген. Эрткен чылдың ол үезинии деңнелиниден чүк болгаш пассажирлер сөөртүрү 8,4 болгаш 0,5 хуу көвүдээн. Чедишкиннер бар-даа болза, чамдык кол көргүзүлер талазы-биле, чүк болгаш пассажирлер дажыглаарының база үлетпүү продукциязын будүреринин, оны саарарының даалгалары күүсеттинмээн. Планныг даалгаларның бүрүн-четче күүселдезии чедип алыр дээш бистин эргелелдиң коллективи боттуг хемчеглерни ажылдап кылгаш, ону амыдыралга боттандырып турар. Ылаңгыя чонга ачы-дуза чедирилгезин база оон шынарын экижидери-биле чамдык ажыллар кылдынган. Оон түнелиниде бо тос айларда чурттакчы чонга ачы-дуза чедирилгези эрткен чылдың олла үезинии деңнелинге бодаарга 12 хуу өскен, оон иштинде көдээ черлерде — 9 хуу көвүдээн. Бо талазы-биле бедик көргүзүглерни автовокзалдар болгаш автостанциялар каттыжышкыны чедип алган.

«Ажыктыг болгаш шынарлыг ажылдаар» деп девиз-биле чуртта калбарган Бүгүзэвилелдиң социалистиг чарыжынга Тываның транспорт эргелелиниң ажыл-ишчилери идепкейлиг киржип келгеи. Күш-ажылчы маргылдаанның мурнуку одурүүнда Кызылдың № 2 АТБ-зи болгаш автовокзалдар каттыжышкыны чоруп турар. Бо бүдүрүлгелер чылдың эрткен айларының болгаш кварталдарының планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүсеткеш, шаңналмакталга төлептиг бооп киргеннер.

Бистиң бүдүрүлгелеривистиң дыка хөй чолаачылары болгаш септекчилери автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнүне үткуштур чылдың планын долдур күүседир хүлээлгелерии боттарынга алгаанар. Эрткен 8 айларның түңнели-биле 115 кижи бо чылдың планын күүседипкен. Оларның санында Минусинск, Хову-Аксы, Шагаан-Арыг, Кызылдың № 1 АТБ-лериниң чолаачылары М. А. Русин, П. Я. Семышин, В. М. Усманов, А. П. Карелин, А. К. Датба, М. Д. Бутаков, автосептелге заводтуң септекчилери В. А. Мартынов, С. В. Хныкин болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр. Чолаачыларның 53 бригадазы база мун ажыг чолаачылар болгаш септекчилер тос айларның планныг даалгаларын хуусаазындан эрте күүседкенер. Оларга № 2 АТБ-ден В. Д. Леликов, Б. С. Неволин, пассажирлер АТБ-зинден Г. М. Беленков, В. И. Пришепа, Г. Г. Ростовцев, № 1 АТБден Г. А. Беляев, В. Н. Дресвянников болгаш оон-даа өскелер хамаарыжыр.

Чолаачының чымыштыг болгаш харысалгалыг ажылын шилип алгаш, профессионал мергежилин бедитпишаан, хоорүгү датдыныкчылардан түдак чок ажылдап, алган хүлээлгезин ажыр күүседип келген аныяк чолаачылар автотранспорт бүдүрүлгелериниде хөй. Найысыладдын № 2 АТБ-де Г. И. Волошининиң, В. А. Шаболинниң, А. В. Андрияс олариың удуртказы комсомолчу-аныяктарның чолаачы бригадалары планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин доктаамал күүседип келген. Пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезинде Юрий Малышевтиң баштаны бригаданың керээлиг аргазы-биле ажылдап турар комсомолчу-аныяктарның чолаачылар бригадазының ажылы база мактадыг.

Бригада керээзи-биле ажылдаар аргаиы түс-түс коллективтерге пепперткеннинің түңнелиниде ажылдың ажыктыг лорүү болгаш оон бүдүрүкчүлүү бедээн. Амгы үеде Кызылда хоорай иштининг дөрт маршрудунуң чолаачылары, Шагаан-Арыг, Хову-Аксы бүдүрүлгелерде автобус чолаачыларының ийи бригадазы база Минусинскиниң АТБ-зинде чээрби алды чолаачылар бригадазы бригаданың керээлиг аргазы-биле ажылдап турар. Бо дешпилгелиг арга-биле ажылдап келген коллективтер планныг даалгаларын долдур күүседип келген. Ак-Довуракның болгаш Кызылдың № 1, 3 АТБ-лерии бригада аргазыбиле ажылдаарынче шилчидер дээш амгы үеде белеткел ажылдарын кылып чорудуп турар.

Түс-түс ажыл-ишчи коллективтер ортузунда социалистиг чарышты дээштиг организастап келгенинден ажылдың ажыктыг чоруу, болгаш бүдүрүкчүлүү бедээн. Машинатехниканың септелге, аразында ажылдаарын узалыр дээш калбарган социалистиг чарышта эргелелдиң 340 чолаачызы бо чылын киржип турар. Бо күш-ажылды мартылдаага ырак-узак черлерден улус ажыл-агыйының чүктерии сөөртүп турар КамАЗ-тарны башкарган чолаачылар идепкейлиг киржилгелиг. Минусинскиниң, Шагаан-Арыгның, Хову-Аксының, Кызылдың № 2 АТБ-лериниң тос чолаачызы чылда 1 миллион тонна-километр ажылдарын кылыр дээш бедиткен хүлээлгелерии алган. Алган хүлээлгелерии ол чолаачылар күүседир дээш кызыма кажай ажылдап турар.

Профессионал байырлалывысты үткүп тура чедир кыдаан чүүлдерниви айтыр апаар бис. Автобүдүрүлгелер бар курлавырларын долузубиле ажыглавайн турар. Чүк болгаш пассажирлер сөөртүр автомобильдерниң белениишиң шугумуиие үнер коэффициентизи ам-даа куду болуп артышаан. Эргелелдиң болгаш автобүдүрүлгелериин удурткулары автомобиле ийи чолаачыны бижиллярын, комплекстиг бригадаларны тургузарын, чолаачыларның эдлечжип ажылдарын организастаар талазы-биле тодаргай ажылдарны кылып чорутпаан. Чөмдык автобүдүрүлгелерде чолаачы кадрлар чедишпес, ажылдан үнер-кинер чорук ам-даа бар. Оон түнелиниде чолаачылар чедишеаинден хүнде-ле ортумаа-биле 260-270 автомашиналар шугумче үнмейн турар. Пассажирлер автотранспорт бүдүрүлгезиниң ажылында четпестер бар. Кызыл хоорайның иштинде маршрутгарже автобустарның үүп турары тоску беш чылдың сөөлгү чылының деңнели-биле дөмей болуп артпышаан. Автотранспорт ажылдакчыларының мурнунда амыдыралга дарый боттандырар, чедир шинтирлээр үжүрлүг айтырыглар амгаа хөй. Оңу ажылдакчыларга будүрүлгечи ёзу-биле боттандырары бистиң хүлээлгебис.

Оң бирги беш чылдың баштайгы чылының төнүзүнге чедир бистиң эргелелдиң чолаачылары Абаканга, Минусинск болгаш Абаза хоорайлардан улус ажыл-агыйының 63 муң тонна чүктү база ниитининг малынга он муң тонна савазың сөөртүр. Планныг даалгаларның, социалистиг хүлээлгелериниң күүседизии бар арганы болгаш курлавырларны чөп ажыглаан, бедик бүдүрүкчүлүг, күжелиишкиниит аргалдаарындан хамаарыжыр. Чылдың планын күүседир дээш бистиң эргелелдиң коллективи шудургу ажылдаар.

В. ПАРУНИН.
Тываның транспорт эргелелиниң начальниги.

ОН БИРГИ БЕШ ЧЫЛДЫҢ ШАЛЫПЧЫЛАРЫНГА

СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның «Он бирги беш чылдың даалгаларын долдур болгаш чедишкиннииг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» доктаалы-биле ажылчыннарны, колхозчуларны, инженер-техниктиг ажылдакчыларны, специалистерни болгаш алban-хаакчыларны шаңнаары-биле «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп ниити-эвилелдиң чаңгыс ээй демдээнин тургускан.

ВЦСПС-тиң Президиуму болгаш Күш-ажыл база социал айтырыглар талазы-биле ССРЭ-ниң күрүне комитеди сентябрь 25-те ол демдектиң дугайында дүрүмну бадыткаан.

Чурукта: «Он бирги беш чылдың шалыпчызы» деп ниити-эвилелдиң чаңгыс ээй демдээнин хевири.

СЭТА. (Чурукту фотолетописец граф Тамчыштыр алган).

Даарта — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү

БЕШ ЧЫЛДЫҢ ОРУКТАРЫ

Чурттуң оруктары. Хүндүс-даа, дүне-даа, кыштың чыккылама соогунда, чайның изинде улуг автопоездилер, автобустар, янзы-бүрү машиналар ол оруктар-биле шуужуп чоруп турар. Чурттуң транспортунуң эң чугула звеноларының бирээзи — автотранспорт соксаал чокка ажылдап турар. Адырның ажыл-ишчилери чаа беш чылда канчаар ажылдап турар дугайында РСФСР-ниң автомобиль транспортунуң министри Е. Г. Трубицын СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазынга чугаалаан.

— Евгений Георгиевич, автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының байырлалы дүжүт ажаан алышкынын дооскаш-биле холбаштыр болуп турар-дыр. 1981 чылдың дүжүт ажаан алышкынынга чолаачыларның киржилгезинiң дугайында чугаалап берип көрүңерем.

— Чурттуң шөлдеринге дүжүт ажаан алышкыны — автотранспорт ажылдакчыларынга эң-не дүшкүүрлүг ажылиштиң үе-чадазы-дыр. Дүжүт ажаан алышкынының болган тараа белеткелдериниң үезинде сөөртүлгенiң хемчээдери чыл бүрүде улам көвүдеп турар, даалгаларны кыска хуусаада, чидириг чок бottандырар сорулганың салдынып турары билдингир болгай. Агаар-бойдустуң бо чылгы парын байдалдарында ол эң чугула даалганы күүседиргe автотранспорт ажылдакчылары хынамчалыг белеткеннер.

Чээрби муң ажыг чаа автомобильдер составтыг автоколонналарны тургускаш, оларны дүжүт ажаан алышкынынга киириштиргeн. Хөй чүк дажыглаар машиналарны чурттуң районнарындан ногаалларны болгаш кат-чимисти Москвага, Ленинградка болгаш РСФСР-ниң өске-даа улуг үлетпүр төптериңе ажыглаан.

Транспорт чепсек-херекселдерин удуртуп башкарарынын чаңгыс аай системазын, а ол ышкаш электроннуг саналга машиналарын ажыглавышаан, кедээ ажыл-агый продуктуларын сөөртүрүн удуртурунга планнаашкынны удам ыңай сайзыраткан. Мал чемнерин сөөртүр талазы-биле кедээнiң ажыл-ишчилериңе практиктиг улуг дузаны автотранспорт ажылдакчылары база чедирген.

1981 чылдың дүжүт ажаан алышкынының үезинде чолаачыларның күш-ажылын организастаарының мурнакчы арганы чедишкиннерни хандырган.

— СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериңе дүүштүр РСФСР-де нинти ажыглалдың автотранспортун хөгжүдериниң комплекстиг программазын чогаадып турар болгай. Бо талазы-биле ажыл канчаар чоруп турарыл?

— Ол программаны 1981—1985 чылдарда болгаш ийиги муң чылга чедир күүседир кылдыр чогаадып турар. Автотранспортту эргелеп башкарарының тургузууун экижидер, артык звеноларны чайладыр, эргелел аппарадынга чарыгдалдарны эвээжедир талазы-биле хемчеглерни программада айыткан.

Автотранспорттуң бүдүрүкчүлүүн улам-на бедидерinче онза киҥээнгейни утландырган. Чүк сөөртүр талазы-биле бүдүрүлгелериңiң болгаш организацияларның негелделерин бүрүн хандырарынче угланган дам-даа хөй айтырыгларны шиитпирлээри негеттинiң турар. Бо угланышкынга төп-чүткен удуртулганың методу кол курлавыр болуп турар. Ындыг метод чүк сөөртүлгeзин улам-на кал-барар болгаш ол сөөртүлгeнiн хемчээли 1980 чылда түрганындан 1,8 катап көвүдээр.

— Пассажирлерни, аргыштырарының чаа кандыг хевирлери бeш чылдың баштайгы чылында ажыглаттынып турарыл?

— Пассажирлерни аргыштырарын сайзыраңгайжыдары — автомобиль транспортунуң кол сорулгаларының бирээзи. Бо талазы-биле чедир кылдыңмаан болган шиитпирлеттинмээн хөй сорулгалар, айтырыглар бар. Россия Федерациязының хоорайларынга пассажирлерни аргыштырарын удуртуп башкарар сорулгалыг оперативтиг 20 ажыг төптерни организастаан. Автобустарның 2800 шугумнарынга шимчээшкиннерниң чурумун, хүнiерiн, шагын тодаргайлап доктаатkан.

Чүктүг пассажирлер аргыштырар автобустарны транспорт ажылдакчылары хамаатыларның дузаалаар ажыл-агый черлериндеn көдээ ажыл-агый продуктуларын сайгарар чөрлериңе база чедирип эгелээн. Сөөртүлгeнiн ол хевирге моон соңгаар улам сайзыраар.

— Интенсификацияның, бeш чылы одаар чүүлдерни болган материалдарны камналгалыг чарыгдарының сорулгазын онзадан көрүп турар болгай. Автотранспорт ажылдакчылары камналга дээш чарыштыр канчаар калбартып турарыл?

— Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн бүтүү чурт күш-ажылчы үйэт чедишкиннер-биле демделгээр дээш сорук киришкиниг белеткенiн турар амгы үеде социалистиг чарыш ылаңгыя камналга дээш шимчээшкин онза чугула үжүр-дузалыг. Бистиң шиитилевисте бар бүгү-ле курлавырларны камналгалыг ажылаар дугайында СЭКП-ниң XXVI съездизинге партия Төп Комитединиң Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев Советтериңiң ажылынга хамаарыштыр дараазында үнеледи берген: «Чер-чер Советтериңiң ажыл-чорудулгазында хөй солун, чаа чүүлдер көстүп келгилээн. Олар түс черниң ажыл-агыйының, чонуң хандырылгазының айтырыларынче киҥээнгейни кошкартпайн, экономиктиг болгаш социал хөгжүлденiң комплекстиг байдалын хандырарынга улам улуг салышкынны киирип турар. Советтер ботарының девискээрниде будүрүлгелериңiң болган организацияларның ажылын улам идепкейлиг-биле башкарып база контролдап турар».

Барыын-Хемчик районнуң Советтер органнары экономика болган социал-культура тургузуушкунуунуң айтырыларын шиитпирлээринге идепкейлиг киржип, ажылын партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин күүседиринче угландырган.

Район Советиниң күүскому улус ажыл-агыйының бүгү адырларының комплекстиг хөгжүүрүнче улуг киҥээнгейни утландырган. Күүском хуралдарынга, Советтиң сессияларынга үлетпүрүн, кедээ ажыл-агыйның, чонуң амыдырал хандырылгазының, ажылчы чонуң дузаалал ажыл-агыйын хөгжүдериниң чугула айтырыгларын чугаалажып, чогуур доктаалдарны хүлээп ап келген. Районнуң ажыл-агыйларының, үлетпүр будүрүлгелериниң социалистиг хүлээлгелериниң, планныг онаалдаларының күүселдезин Советтиң сессияларынга доктаамал чугаалажып, сайгарын турар. Аңаа хүлээп алдынган шиитпириниң күүселдези дээш негелде күштелген, харыысалганы бедиткен. Советтиң сөөлүг сессияларынга «Госкомсельхозтехникада», эът комбинадында, хлеб заводунда, «Тыва даг-дүгү» комбинатта социалистиг өөвү-хөреңгiнiң кадагалалыгын, күш-ажылдың сагылга-чурумун, ажылчыныарның ажылдаарынга, чүртталырыга таарымчалыг байдалды канчаар тургузуп турарын чугаалашкан. Ол хемчеглериңiң түңнелинде сес үлетпүр будүрүлгениң чедиин эрткен чылга деңнээрге продукциия будүрериниң хемчээлин улгаттырган. Үлетпүр продукциязын будүрери 2, 3 хуу, ону сайгарары 4,1 хуу көвүдээн.

Мурнунда хожудан турган түүйбу заводу (директору Ю. Г. Грейсеров), эът комбинады (директору М. М. Абдулхамидов), арга-ыяш ажылагый черi (начальныгы А. Х. Бараан) ажылының деңнелин мурнунда турганындан кодуруп, будүрүлгечи эки көргүзүлгeни чедип ап эгелээн. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат бо чылдың сөөлүг дөрт айларда продукциия будүрериниң хемчээлин эвээжеткен. Тос айларның планын комбинат бottандырбаан. Арыглал фабриказында технологтуг дерилгелериңiң үрелер чоруу көвүдээн. Оон түңнелинде продукциия будүрериниң хемчээлин эвээжеткен. Комбинат чылыг бөрин 23, электри энергиия будүрерин 37 хуу эвээжеткен. Ол чорук үүлде «Тыва даг-дүгү» комбинаттың эвес, а нинти районнуң чыл планның күүселдиринге шантараазынны тургускан.

Сөөлүг чылдарда партия болгаш Совет чазак капитал тудугну хөгжүдеринче улуг киҥээнгейни утландырын турар. Ажыл-агыйның янзы-бүрү адырларында ажыглалга киирери-биле көрдүнген объектилер эвээш эвес. Бо чылдың арткан үезинде доозулбаан тудуглар — «Барлык» совхозтуң Культура бажыңы, «Шекпээр» совхозта кодээ ажылагый техниказы септеэр гараж, ТЭЦ-тиң ийиги эзлчээн, хаван комплекизин, чылыг-биле ногаа өстүрер черiң ийиги эзлчээни, Кызыл-Мажалык суурда 18 өг-бүле чурттаар чуртталга бажыңын болгаш өске-даа тудугларны ажыглалга киирери көрдүнген. Кызыл ажылдарның хемчээли улуг. Районнуң тудуг организацияларының мурнунда салдынган сорулгаларны бottандырарынче бүгү күштү углаан. Социалистиг хүлээлгелериниң негелделерини, планныг онаалдаларын ай, квартал санында чедишкиннiг бottандырып турар коллективтер эвээш эвес. Чижээ, Кызыл-Мажалыктың бот-орулга-чарылгалыг тудуг участогунуң № 741 КМК-ның ажылының темпизи бедик. Ол коллективтер ылаңгыя чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирериниң планын багай эвес бottандырып келген. Оон түңнелинде бо чылдың эрткен айларында чуртталга шөлүн ажыглалга киирериниң планын олар түүседиккен.

Он бирги бeш чылдың бирги чартыынында районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчылары ческу чедишкиннерлиг болган. Кодээ ажыл-агый продуктуларын садарын болгаш будүрериң хөвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка район ийиги кварталда тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Районнуң хөй-хөй мурнакчыларының ай, квартал санында чедишкиннiг бottандырып турар коллективтер эвээш эвес. Чижээ, Кызыл-Мажалыктың бот-орулга-чарылгалыг тудуг участогунуң, № 741 КМК-ның ажылының темпизи бедик. Ол коллективтер ылаңгыя чуртталга бажыңнарын ажыглалга киирериниң планын багай эвес бottандырып келген. Оон түңнелинде бо чылдың эрткен айларында чуртталга шөлүн ажыглалга киирериниң планын олар түүседиккен.

Он бирги бeш чылдың бирги чартыынында районнуң кодээ ажыл-агый ажылдакчылары ческу чедишкиннерлиг болган. Кодээ ажыл-агый продуктуларын садарын болгаш будүрериң хөвүдедир талазы-биле социалистиг чарышка район ийиги кварталда тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаткан. Районнуң хөй-хөй мурнакчыларының ажылдаарынга, күрүнеге сүт садарының планныг онаалдазын түс-туста 129,3, 110,8 хуу күүсетиккен.

Кыштагларашкынче организастыг киреп чүгула айтырыг. Нинтининг малынга быжыг чем-суурну белеткээринче улуг киҥээнгей үлгаган болгаш ол ажыл үламчылавышаан. Белеткеттинген мал чоминге немей картофель сыныдан болгаш суладан силосту ам-даа немей салып, «Шекпээр», «Дөн-Терезин», «Барлык» совхозтарның салбырларында 3,5 муң тонна чаңгыс чылдыг сигенин кезеп чоруттунуп турар.

Районда сөөлгү үеде хамаатыларның хууда ажыл-агыйын болгаш үлетпүр, будүрүлге черлериниң дузаалал ажылагыйларын хөгжүдер айтырыг шуудан эгелээн. Совхозтарның директилары, кедээ Советтер күүскомнары, албан организацияның будүрүлге черлериниң удуртукчулары хамаатыларны участоктар-биле, үрезин-биле хандырар айтырыгны багай эвес түргускан. Чижээ, Ак-тагты. Ак кодээ, Ак-Довурак хоорай Советтери ук айтырыгны эки шиитпирлеп турар. Аңаа хамаарыштыр бо хүнперде шиитпирлезе чугула айтырыглар — хамаатыларга садар коданнарның, бызаларның баш санын өстүрүп, оларга чем белеткээр черлериниң шөлүүн хемчээлин улгаттырып, «Тыва даг-дүгү» комбинаттың погаа өстүрер черiниң ийиги эзлчээниң, хаван фермазының тудуун доозары болуп.

Транспорт талазы-биле план күүселдезин нинти районда деңдески эвес. Үүле Ак-Довурак АТБ-зи чүк сөөртүүнүң, пассажирлер аргыштырарының планының күүселдезин чедип ап турар. Хожудаашкындан сельхозтехника салбыры, № 2 АТБ, № 1 КМК болган совхозтарның автотранспорт адырлары үштүнмейн турар. Районнуң харылзаа белдирiниң талазындан оруглга киирип алырының, почта харылзаазының планы чедир күүсеттинмейн турар. Ынчангаш чыл төнчүзүнде олар чыл планының күүселдезин дээш ажылдаарындан өске «Хемчик» совхозка чаа АТС-ти ажыдып, харылзаа шугумуун септеэр, «Шекпээр» совхозтуң база-ла харылзаа шугумуун септеэр, Ак-Довурак биле Кызыл-Мажалык аразынга харылзааның чаа шугумуун пемей ажыдар.

Ажылчы чоннарга ачы-дуза чедирерин эрткен айларда район төвүнге 100,6, хоорайга 100 хуула күүсеттинген. Оонбиле кады чуртталга бажыңнарының септелгезин ботоорулга-чарылгалыг тудуг участогу эки чорудуп, эрткен айларда нинти шөлү 2693 квадрат метр 45 чуртталга бажыңнарын септээн. Район төвүн чаагайжыдарынга 233 муң рубль үнгеп, тарымал үнүштер суггарар алды кудукту тургускан. Чаагайжыдыла талазы-биле улуг ажылда районнуң хереглекчилер нинтилелининиң, Аңгаты салбырының, «Шекпээр» совхозтуң МТМ коллективтерi кылган.

Чоннуң амыдырал хандырылга комбинадының ажылында четкестер бар. Аңгаты суурга хүлээп алыр пунктуну амга чедир ажытпаан, хеп аштаар черiн тудуу доозулбайн турар, суур Советиниң болгаш коммунал ажыл-агый черiниң талазындан хептен боттары чүүр черiн ажыдарын шиитпирлеп чадап турар. Оон-биле кады кыштың келгени-биле районнуң оттулар чүүл конторазы хөмүрдээт сөөртүп алырын ам-даа шуудатпайн турар. Культура албан черлеринде, шөлдерде, хөй-нинти организацияларында оттулар чүүлдү сөөртүп алыры, ону шыгжаар черлерин белеткээри ам-даа доозулбаан.

Партияның XXVI съездиниң шиитпирлерин боттандырарының хөй талалыг айтырыгларын шиитпирлээринге чер-чер Советтериниң киржилгеэн улуг. Ынчангаш район Советиниң күүскому экономика, культура, чонуң амыдырал хандырылга болган садыг, улус өөредилгези болган социал хандырылга айтырыгларын шыңгыы кичээнгейге ап, ядыр бүрүзүнүң план күүселдезин хандырарын чедип алыр.

Ш. ООРЖАК.
улус депутаттарының Барыын-Хемчик райкүүскомунуң даргазы.

ЧЕДИИШКИНДЕН ЧЕДИИШКИНЧЕ

Бо чылдың үшкү кварталында социалистиг чарыштың түңнелдерин СЭКП обкомунуң бюрозу· Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлели, профоблчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому чоокта чаа үндүргеш чүүк сөөртүлгезиниң талазы-биле социалистиг хүлээлгелерiн 102,6 хуу, чүүк саарылгазының — 100, күш-ажылдың будүрүкчүлүүн бедидериниң — 104 хуу күүсеткен Кызылдың № 2 АТБ-зиниң коллективин транспорт болгаш харылзаа будүрүлгелериниң аразында чарыштың тиилекчизи деп санааш, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелиниң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле шаңнаан.

Күш-ажылчы эзлчег эгелээлек турда, Кызылдың № 2 автотранспорт будүрүлгезиниге чеде бээривиске, ырак-узак оруктарже аттанып чоруптарынга белеткенген чолаачылар күүлүг КамАЗ-тарының чанында, чай кадында бир-ле үүвени айтырышкан, хөглүт-омак хөөрешкен турлар. Удаваанда чолаачылар узун орукче уурук-суурукта чоруптулар. Оларның аразында бо чылдың үшкү кварталында алган хүлээлгезин ажыр күүсеткен мурнакчылар хөй. Ол дугайын № 2 АТБ-де партия эге организациязының секретары В. Н. Комарова мынчаар чугаалады.

— Бо чылдың планныг даалгаларын хуусаазындан эрте доозар дээш колонналар, бригадалар аразында чарлаттынган күш-ажылчы маргылдаа Автотранспорт ажылдакчыларының хүнүнүң будүүзүнде улам калбаргаш, Үшкү кварталдың түңнелин үндүреривиске дуржулгалыг чолаачылар В. С. Неволинниң, Г. И. Волошининиң, К. В. Осипцевтиң удурткан бригадалары мурнакчылар боон шылгарадылар.

Чарыштың түңнелин үндүрерде ажыл-ишчи коллектив бүрүзүнүң күш-ажылчы көргүзүлгeлерiн, хөй-нинти херээнге киржилгезiн, күш-ажылды организастаанын, сагылга-чурумун, кампалга, хумагалдал айтырыгларын чедишкиннiг бottандырып турарын өөренип көөрү бистиң будүрүлгеде чаңчыл апарган. Ынчангаш планныг онаалдаларын ажыр күүседип турар бригадаларның сапы көвүдээн. Оон тодаргай чижээ, үшкү кварталдың планын чолаачыларының он сес бригадазы ажыр күүсеткен.

Мурнакчы коллективтиң бригадаларының аразындан ростовчуларның «Хожудап турарлар чок ажылдаар» деп эгелээшкинин баштай деткээнериниң бирээзи — Владимир Неволинниң чолаачылары үшкү кварталда алган планындан ажыр 212,7 муң тонна-километр ажылдарны кылбышаан, 3 муң ажыг литр кывар-чаар материалдарны камнап алган. Үк бригадада хөй чылдар ишти-инде автомашинаны башкарып келген, арга-дуржулгалыг сес чолаачы бар. Оларның аразында хууда алган планныг даалгазын ажыр күүседип, эки көргүзүлгeлерiн чедип ап келгеннер хөй. Оларның бирээзи — үк будүрүлгеде ок үш чыл иштинде чолаачылап келген, хоочун чолаачы Тихон Путинцев кварталдың планын 232 хуу күүсеткеш, 174 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган, эш-өөрүнге үлегерчижээн көргүзүп, коллективтиң чоргааралы болуу берген. Бедик арга-мергежилдиг чолаачының будүрүлгeчи мөзүү-шынарын, күш-ажылчы чаагай чаңчылын салгаан алышкылар Владимир, Георгий Неволиннер үлээлгелерiн 163 болгаш 103 хуу күүсетпишаан, 474 болгаш 1 муң 278 литр кывар-чаар материалдарны түс-түзүнде камнап алганнар. Хоочунарның үлегерин адаргеш, хуула планын ай, квартал санында ажыр күүседип, хөй-нинти ажылдарынга идепкейлиг киржилгелиг чолаачыларга аныяк чолаачы Александр Щербинин, Владимир Поспелов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Аразында найыралдыг бо бичии коллективтиң ажылы чымыштыг болгаш харыысалгалыг. Күүлүг КамАЗ-тарыбиле оларның эртер оруу кадыр-берт, ырак-узак: республиканың кыдыг-кызыгаар район-нарының төптери, Кызыл, Абакан, Абаза аразы. Улус ажылагыйынга эргежок чугула чүүктерни сөөртүр болгаш орукка бөлүк-бөлүү-биле чоруп, бот-боттарынга дузалажыр чаңчылдыг. Ынчаннайн канчаар, орукка машина-даа үреп берип болур, үр үе дургузунда чоруп келгеш, моган шылай-даа бээр. Ынчангаш ачы-дузаны чогуур үезинде көргүзээр сагыш-човаачал эш-өөр херек апаар. Олар «Чакгызы хөйү дээш, хөйү чакгызы дээш» деп девиз-биле ажылдап чаңчыккан болгаш планныг онаалдаларын, алган хүлээлгелерин доктаамал ажыр күүседип келген ужуру-даа ында.

Бригаданың бедик будүрүк, чүүл ижинге бригадирiнiң киргеп үлүү бар дээрзи чугаажок. Бодунга болгаш эш-өөрүнге чаңгыс аай негелделиг, материалдарны камнап алган. Үк бригадада хөй чылдар иштинде автомашинаны башкарып келген, арга-дуржулгалыг сес чолаачы бар. Оларның аразында хууда алган планныг даалгазын ажыр күүседип, эки көргүзүлгeлерiн чедип ап келгеннер хөй. Оларның бирээзи — үк будүрүлгеде ок үш чыл иштинде чолаачылап келген, хоочун чолаачы Тихон Путинцев кварталдың планын 232 хуу күүсеткеш, 174 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган, эш-өөрүнге үлегерчижээн көргүзүп, коллективтиң чоргааралы болуу берген. Бедик арга-мергежилдиг чолаачының будүрүлгeчи мөзүү-шынарын, күш-ажылчы чаагай чаңчылын салгаан алышкылар Владимир, Георгий Неволиннер үлээлгелерiн 163 болгаш 103 хуу күүсетпишаан, 474 болгаш 1 муң 278 литр кывар-чаар материалдарны түс-түзүнде камнап алганнар. Хоочунарның үлегерин адаргеш, хуула планын ай, квартал санында ажыр күүседип, хөй-нинти ажылдарынга идепкейлиг киржилгелиг чолаачыларга аныяк чолаачы Александр Щербинин, Владимир Поспелов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

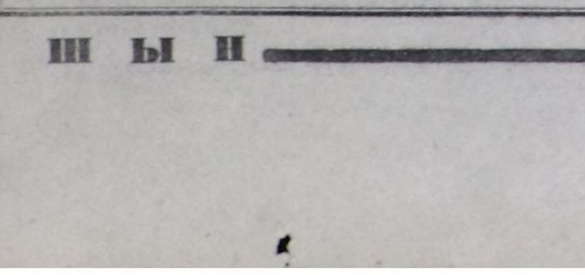
Аразында найыралдыг бо бичии коллективтиң ажылы чымыштыг болгаш харыысалгалыг. Күүлүг КамАЗ-тарыбиле оларның эртер оруу кадыр-берт, ырак-узак: республиканың кыдыг-кызыгаар район-нарының төптери, Кызыл, Абакан, Абаза аразы. Улус ажылагыйынга эргежок чугула чүүктерни сөөртүр болгаш орукка бөлүк-бөлүү-биле чоруп, бот-боттарынга дузалажыр чаңчылдыг. Ынчаннайн канчаар, орукка машина-даа үреп берип болур, үр үе дургузунда чоруп келгеш, моган шылай-даа бээр. Ынчангаш ачы-дузаны чогуур үезинде көргүзээр сагыш-човаачал эш-өөр херек апаар. Олар «Чакгызы хөйү дээш, хөйү чакгызы дээш» деп девиз-биле ажылдап чаңчыккан болгаш планныг онаалдаларын, алган хүлээлгелерiн доктаамал ажыр күүседип келген ужуру-даа ында.

Бригаданың бедик будүрүк, чүүл ижинге бригадирiнiң киргеп үлүү бар дээрзи чугаажок. Бодунга болгаш эш-өөрүнге чаңгыс аай негелделиг, материалдарны камнап алган. Үк бригадада хөй чылдар иштинде автомашинаны башкарып келген, арга-дуржулгалыг сес чолаачы бар. Оларның аразында хууда алган планныг даалгазын ажыр күүседип, эки көргүзүлгeлерiн чедип ап келгеннер хөй. Оларның бирээзи — үк будүрүлгеде ок үш чыл иштинде чолаачылап келген, хоочун чолаачы Тихон Путинцев кварталдың планын 232 хуу күүсеткеш, 174 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган, эш-өөрүнге үлегерчижээн көргүзүп, коллективтиң чоргааралы болуу берген. Бедик арга-мергежилдиг чолаачының будүрүлгeчи мөзүү-шынарын, күш-ажылчы чаагай чаңчылын салгаан алышкылар Владимир, Георгий Неволиннер үлээлгелерiн 163 болгаш 103 хуу күүсетпишаан, 474 болгаш 1 муң 278 литр кывар-чаар материалдарны түс-түзүнде камнап алганнар. Хоочунарның үлегерин адаргеш, хуула планын ай, квартал санында ажыр күүседип, хөй-нинти ажылдарынга идепкейлиг киржилгелиг чолаачыларга аныяк чолаачы Александр Щербинин, Владимир Поспелов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

Аразында найыралдыг бо бичии коллективтиң ажылы чымыштыг болгаш харыысалгалыг. Күүлүг КамАЗ-тарыбиле оларның эртер оруу кадыр-берт, ырак-узак: республиканың кыдыг-кызыгаар район-нарының төптери, Кызыл, Абакан, Абаза аразы. Улус ажылагыйынга эргежок чугула чүүктерни сөөртүр болгаш орукка бөлүк-бөлүү-биле чоруп, бот-боттарынга дузалажыр чаңчылдыг. Ынчаннайн канчаар, орукка машина-даа үреп берип болур, үр үе дургузунда чоруп келгеш, моган шылай-даа бээр. Ынчангаш ачы-дузаны чогуур үезинде көргүзээр сагыш-човаачал эш-өөр херек апаар. Олар «Чакгызы хөйү дээш, хөйү чакгызы дээш» деп девиз-биле ажылдап чаңчыккан болгаш планныг онаалдаларын, алган хүлээлгелерiн доктаамал ажыр күүседип келген ужуру-даа ында.

Бригаданың бедик будүрүк, чүүл ижинге бригадирiнiң киргеп үлүү бар дээрзи чугаажок. Бодунга болгаш эш-өөрүнге чаңгыс аай негелделиг, материалдарны камнап алган. Үк бригадада хөй чылдар иштинде автомашинаны башкарып келген, арга-дуржулгалыг сес чолаачы бар. Оларның аразында хууда алган планныг даалгазын ажыр күүседип, эки көргүзүлгeлерiн чедип ап келгеннер хөй. Оларның бирээзи — үк будүрүлгеде ок үш чыл иштинде чолаачылап келген, хоочун чолаачы Тихон Путинцев кварталдың планын 232 хуу күүсеткеш, 174 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган, эш-өөрүнге үлегерчижээн көргүзүп, коллективтиң чоргааралы болуу берген. Бедик арга-мергежилдиг чолаачының будүрүлгeчи мөзүү-шынарын, күш-ажылчы чаагай чаңчылын салгаан алышкылар Владимир, Георгий Неволиннер үлээлгелерiн 163 болгаш 103 хуу күүсетпишаан, 474 болгаш 1 муң 278 литр кывар-чаар материалдарны түс-түзүнде камнап алганнар. Хоочунарның үлегерин адаргеш, хуула планын ай, квартал санында ажыр күүседип, хөй-нинти ажылдарынга идепкейлиг киржилгелиг чолаачыларга аныяк чолаачы Александр Щербинин, Владимир Поспелов болгаш оон-даа өскелер хамааржыр.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: Кызылдың № 2 автотранспорт будүрүлгeзиниң чолаачызы, комсомолчу Н. Захаров, вулканизаторщик Я. Марыков болгаш электрикчи-тер И. Ильенко, В. Горавский.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

ДУРЖУЛГАЛЫГ ИШЧИ

Коллективке чугула херек улус чоргулаар, олар чокта бир-ле чүве тудуу, четпес ышкаш сагындырар. Оларның чамдыызы удуртукчу-даа, аңаа-ла бөдүүн аштакчы-даа болгулаар. Ындыг кижилерниң санынга И. Ф. Бочаровту хамаарыштырып болур. Иван Федорович Кызылда № 3 автотранспорт будүрүлгeзиниң № 2 автоколоннаның начальныгы.

№ 2 автоколоннада 90 кижи составтыг 6 бригада бактаагаан. Бригадалар аразында социалистиг чарыштыг, ооң түңнелин ай саныңда үндүрүп, тиилекчилерге шаңнал-макталды тыпсып, мурнакчыларның шалыпчы ажыл-ижиниң, күш-ажылчы дуржулгазының дугайында материалдарны, көргүзүглeрiн хана парлалгазынга, көргүзүт самбыразынга чырыдып келген. Ооң уламындан чолаачы бүрүзүнүң күш-ажылы адыш иштинде дет көскү. Ол чоруктуң ажыктыы, дээштин улуг. Үүте дээрге кымның канчаар ажылдап турары годаргай,

— Бистиң бригадаларывыстың чедишкиннериниң кол үндезини, мен бодаарымга, күш-ажылчы коллективтиң кижи бүрүзүнге бедик негелдезинде. Кезек-кезек болгаш цех комитеди бригадаларның, чолаачыларның күш-ажылын түңнеп, сайгарып турар. Бирги эзлчегде, шалыпчыларның үлегерин аныяк ооллдарга көргүзери чугула ажыл. Чижек кылдыр алырга, күш-ажылдың хоочуну В. Г. Корпиенко ай планын 150 хуу күүседип келген. Василий Григорьевич машиназынга, кывар-чаар материалга камналгалыг, рейс бүрүзүнге белеткели хынамчалыг. Оон үлегерин аныяктар эдерип турар— деп, Иван Федорович Бочаров биске чугаалаан.

Будүрүлгеде чаа ажылдап киргеп кижилер-биле ажылды күштелдирген. Рейс үезинде чолаачыларның ажылын бригадирлер, хоочун ажыл-ишчиларны доктаамал контрольга ап турар. Ажылга хажыдыышкын кылган, күш-ажылдың чурумун үрээп кижилер-биле беседа кылыры чаңчыл болган.

Бригадирлер-биле тус-тузунда чугаа кылырынга И. Ф. Бочаров улуг сонуургадыг. Бригадирлер Леонид Сережкин, Василий Корниенко, Юрий Щетинкин олар Иван Федоровичиден үлегер ап, чолаачыларның күш-ажылчы инициативазын деткип, планныг онаалдаларның күүселдезинче кол киҥээнгейни салып турар. Будүрүлгелерниң адакы чадазының удуртукчуларының күш-ажылды багай эвес организастаанындан, күш-ажылдың сагылга чурумуун быжыглаанындан дыка хөй чолаачылар тос айларның онаалдаларын ажыр күүсеткилээн. Чижээ, М. Сухоросов, Н. Чуканов, И. Бойбородан ай саныңда-ла күүседир ужурлуг тонна-километражын ажыр күүседип турар. Ол чижектигдерге Николай Скоромин, Сергей Красников, Юрий Дагба-Лама, Анатолий Мосейчук болгаш өске-даа мурнакчылар хамааржыр.

Үүк машиналарыңга ажылдаары белеп эвес ин деп И. Ф. Бочаров биске тайылбырлаан, чолаачыларның бототтарынга дузалажын ажылдаарының чугулазын онаалап демделгээн. Бо талазыбиле үлегерлиг ажылнычылер эвээш эвес. Чижээ, чолаачы-бригадир Юрий Щетинкин биле Юрий Дагба-Лама оларның найыралы кады-төрээн алышкыларбиле домей. Юрий Щетинкин хөй чылдар дургузунда доктаамал чолаачылап келген, бедик мергежилдиг чолаачы. Юрий Дагба-Лама мурнакчы ажининң байлак мергежилин бодунга шингээдип ашкан, чолаачы-бригадирден дудак чок апарган.

— Юрий Дагба-Лама машиназын «өттүр билир» кижи, кайы кезээ кандыг байдалдыын кончуг эки билир. Ынчангаш ол кандыг-даа оруктарга бергелерни ажып эртеринге мастер, ажылдан кажан-даа чажам дивес, чернин ырак-чоогундан, үе-шагның дүне-хүндүзүиден чөрле далдаравас, чамдык айда ол улаштыр-улаштыр рейстерже үнгүлээр — деп, И. Ф. Бочаров мурнакчы чолаачыны мактады.

Автоколонна начальныгы мурнакчы чолаачыларга даянын, коллективтиң ажылын удуртуп келген. Ажылдың шынарын, ажыктыын бөгүнгү деңнелден экижидип болурунуң курлавырын И. Ф. Бочаров санап, чамдык сапалонналдарын партия хуралдарынга, автобудүрүлгeниң удуртулгазының мурнунга, чолаачыларга киирип келген.

Үүк сөөртүлгeзинде шиитпирлезе чогуур айтырыгларла хөй. Оларның бирээзи — автомашиналарның техниктиг хандырылгазының ам-даа кошкак боол турары. Будүрүлге черiниң ажылчыныарының иштинде автомашинна септекчилери ам-даа эвээш. Оларны белеткеп, өөредип албаанындан септелгее кирген машиналар саадалгага таваржып турар, септелгeниң шыпары куду. Ынчангаш автобудүрүлге аныяк ооллдарны ажылга хүлээп ап, оларга таарымчалыг байлалды тургузуп, ажылга ижиктирээри — хүнүнүң айтырыы деп, И. Ф. Бочаров, өске-даа энтер санап келген. Ол айтырыгны шиитпирлээрiниң чамдык талалаын № 3 АТБ кылып эгелээн. Чоокну үеде общежитие тударын база көрүп турар.

Коммунист, дуржулгалыг ишчи Иван Федорович Бочаров бо хүнперде автоколоннаның планныг опаалдаларын күүседириниче чолаачыларны организастап, ол чугула ажылче бүгү күжүн утлап турар.

А. ОКСУР.

ООҢ СОРУЛГАЛАРЫ

Инженериниң кабинединге шала шилгедек кылдыр көстүр, ортумак сынныг, аныяк кижи кирип келгеш, узун сандайынга ужурга олуруп алды. Ооң далажын чоруурун илдең: ол аңаа олурган улусту эргилдир көргеш, шалыпкыны кончуг тура халаап үне берди.

— Мурнакчы чолаачывыс ол-дур. Ам ужуражып албас болзуңарза хүнзедир-даа тыпнас силер— деп, кол инженер чугаалады.

Ооң дораан сураглан үнгеш, машиназынга бичии-ле четпелек чорда доктаадып алдым. «Ажылым аайы-биле аңаа ужуражыр деп чоруурумну чугаалаан, хөй эвес үе иштинде беседалажыптарын ооң диледим.

— Ховудан сүт-бараан фермазынче кукуруза сөөртүп тур бис. Чай чогувус кончуг ийин— дээш, бичии боданып тура чөпшээрежинтп.

Чаа таныжым, «Тээли» совхозтуң мурнакчы чолаачызы Маадыр Чажыпаан салган айтырыгларымга кыска-кыска харыылап каан тур. Чугаа кадында ооң күш-ажылчы памдарын кайсы-даа бол элээн билип алтым.

Маадыр Хертекович Кызылдың автошколазын он алды чыл бурунгаар дооскан. Үшкү класстың чолаачы шыйызылгазын алган, ол төрээн совхозунга зөй келген. Ынчан «Тээли» совхозтуң машинатехниказы эвээш санныг-даа болза, аңаа ажылдаар кижилер чедиишпес турган. Маадыр Чажыпаанның күш-ажылчы кады ажылдажылга база калбарган.

Контейнер болгаш савалыг чүүктер сөөртүлгези хөгжүп турар. Ол арга будүрүлгелерни хандырарының шынарын бедиткен. Эрткен чылдың алды айларында турганынга деңнээрге бо чылдың алды айларының дургузунда министерствонуң контейерлиг чүүк сөөртүлгeзиниң хемчээли 9 хуу көвүдээн.

Сөөртүлгeниң хемчээлин ынчаар улгатпырарынга хөй күжениишкиннерни кылыры пегеттинiң турган. Он-оп контейнер шөлдерни кыска хуусаада тудуп кылган, чүс-чүс автомобильдерни эде дерээн.

Улус ажыл-агыйының кооперастыг харылзааларының болгаш будүрүлгелериниң специализастаашкынының хөгжүлдези-биле чергелештир чурттуң автомобилистери областар болгаш республикалар аразынга сөөртүлгелерни калбарткан, кыска оруктарга демир-орук-биле сөөртүлгелерни солаан. Беш чылдың төнчүзүнге чедир хоорайлар аразынга чүүк сөөртүлгeзи улам-на кал-барар болгаш ол сөөртүлгeнiн хемчээли

„ШЫНЫҢ“ НОМЧУКЧУЛАРЫНГА

Он бирги беш чылдың баштайгысы — 1981 чылдың төнчүүнге чедир ийи ай ажыг үе арткан. Бо чылын бистиң улуг Төрээн чуртувустуң болгаш бистиң республикавыс-даа амыдыралынга улуг болуушкуннар болгулаан, бистер эвээш эвес күш-ажылчы чедиишкиннерлиг болган бис. Чылдың кол болуушкуну — СЭКП-ниң XXVI съездизи. Бо чыл ол төөгүлүг съездиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар дээш кызымаккай күш-ажылдың чылы боон турар.

Ол бүгүнүң дугайын «Шын» солун боттарының арыннарынга калбаа-биле чырыдып, бодунуң номчукчуларынга совет кижилериниң кызымаккай күш-ажылының дугаймында үүлдерни, корреспонденцияларны болгаш медээлерни парлап турар. Тыванын үлетпүр бүдүрүлгелери, түдүг, транспорт организацияларының онгу бистиң чылдың деңнелиинден бедик коргузуглерни чедип ап турар. Ол бүгүнү үүгле журналистер эвес, харын база силер, номчукчулар, билир болгаш «Шын» солунуң арыннарынга бижип турдуңар.

Бо хүннерде келир чылда кылыр ажылдарның планнарын ажылдап кылып турары биздингир. Ынчангаш «Шын» солунуң редакциязы база-ла бодунуң мурнунда соруглаларны тодарадып, солунуң материалдарының утка-шынарын улам экижидер дээш үүнү кылырының дугайында силерний-биле сүмележир чаңчылдыг болгай.

Он бирги беш чылдың ийи ги чылында «Шын» солунуң арыннарынга кол черни партияның XXVI съездизиниң шиитпирлерин пропагандалаары болгаш он бирги беш чылдың планныг даалгаларын күүседири дээш ажылчы чоннарның демиселиниң дугайын бижиири болур. Келир чылдың улуг болуушкуну — Совет Социалистиг Реепубликалар Эвилелиниң тургустунганының 60 чылынга холбаштыр совет кижилерниң хөй нациоиалдыг өг-бүлезинге тыва улустуң аас-кежиктиг амыдыралының дугайында үүлдер чыруттынар. Культура тургузуушкунунуң темазы база-ла калбаа-биле чырыттынар апаар. Үстүнде айыттынган темаларга үүлдер, репортажтар, корреспонденцияалар, чечен чугаалар, медээлер номер санынга парлаттынар. Бо талазы-биле силерниң дузаңар база чугула болгаш оларга холбаштыр бижээн чагаалыңарны манаар бис.

«Шынын» редакциязы моон-даа соңгаар социалистиг чарыштын чоруп турарының дугайында, ажылда чедиишкиннер-биле чергелештир, четпестерни ялередип турар материалдарны калбаа-биле парлаар. Ажылчы чоннарның политиктиг, күш-ажылчы болгаш мөзү-шынар кижизидилгезиниң дугайында материалдар хөй черни эзлээр. Ынчангаш ол бүгүге хамаарышкан «Социалистиг чарыштың экраны», «Кадарарда хоюм чараш», «Улусчу контроль», «Революшчу, дайынчы, күш-ажылчы алдар», «Шынга» чагаалар» дээш ышкаш, ындыг тематиктиг арыннарны доктаамал үндүрерин үргүлүглээр. Бо арыннарга холбаштыр боттарыңарның арга-сүмеңерин бээрин база дилеп турар бис.

Бүдүрүлгениң ажыктыын, ажылдың болгаш продукциялың шынарын бедидери дээш бүгү улустуң социалистиг чарыжының чоруп турарынга, бүгү талазы-биле камналга, курлавырларны дилеп тывар болгаш долузу-биле ажыглаары дээш демиселдиң дугайын доктаамал чырыдар. Хоорайларның болгаш кедээнин чонунуң культура хандырылгазының дугайында материалдар чугула черни эзлээр үжурлуг.

Хүнүң чугула айтырыглары-биле холбаштыр бистия солуннуң арыннарынга сөөлгү чылдарда доктаамал эгелер тыптып келгенин билир бис. Келир чылын-даа ол эгелер боттарының толештир черлерни эзлээр. «Экономика камналгалыг болур үжурлуг», «Хожудан турарлар чок ажылдаар», «Мал ажылы — шалынчы фронт», «Найыралда кызыгаар чок», «Күжүвүс — найыралда», «Кижи болган бойдус», «Специалиске сөс», «Идеология фронтузунуң дайынчызы», «Пропагандистиң пидири», «Аныяк пропагандистерге дузаламчы», «Партийжи амыдырал», «Коммунист дугайында чугаа», «Ажылдың стили, арга-хевири», «Күүселде хыналдаары», «КАИ экраны», «Чоннуң байлаан хумагалаар», «Мораль темазынга», «Бистиң спортчу амыдыралывыс», «Шыдыраага бодал херек» болгаш өске-даа хөй-хөй рубрикаларны уламчылаар болгаш улам сайзырадыр. Келир чылын «Шынның» арыннарынга чаа-чаа рубрикалар база көстүп келир. Ол болза коллуунда-ла номчукчуларның саналы-биле тывылган эгелер-дир. Оларга «Удуртукчу болгаш коллектив», «Харысалга дугайында чугаа», «Өңүктер — чарыштыглар», «Беш чыл болгаш культура албан черлери», «Беш чыл болгаш чогаадыкчы ажылдакчы», «Ажык чагаа хүнү» болгаш өске-даа рубрикалар хамааржыр.

Ол чаа рубрикаларның адаанга парлаттынар үүлдер эргим бижикчилер силерниң чагааларынардан хамааржыры билдингир. «Шынга» кээп турар чүс-чүс чагаалариың хөй кезии оон арыннарынга парлаттынын турар. Келир чылын-даа оларны хөйү-биле парлаар апаар. Ынчангаш канчаар ажылдаарын сүмелээн, четпестерни шүүмжүүлээн, арга-дүржүага солуннан бижикчилерниң чагаалары улам-на ковудээрин күзеп турар бис. Солуннуң редакциязы бодунуң талазыдан оларның дээштиг болурун чедип ядыр дээш бүгү-ле үүлдерни кылыр.

Дыка хөй номчукчуудәр чурт иштиниң болуушкуннарындан аңгыда даштыкыда амыдыралды, ажылчы чоннарның эргелеря дээш демиселин, тайбың, пайырал, кады ажылдажылга дээш шимчээшкин дугайын дыка сонуургап турар. Мында холбаштыр «Шынның» арыннарынга, ыланғыяда «Даштыкыда», «Бөмбүрзектиң судалы» дээш ышкаш, өске-даа доктаамал эгелерлиг үүлдерни, медээлерни үргүлүү парлаарын планнап турар.

«Шын» солуннуң редакциязы номчукчуларның өске-даа тывынгыр, чаа санаалдарын хүлээп алырынга белен.

Силерниң чагаалыңарны манап тур бис.

«ШЫН» СОЛУННУҢ РЕДАКЦИЯЗЫ.

СССР-БИЛЕ ГФР-НИҢ КАДЫ АЖЫЛДАЖЫЛГАЗЫ

ЛЕНИНГРАД. Бистиң чурттуң садыг-үлетпүр черлериниң Германияның Федеративтиг Республиказының фирмаларыбиле харылзаазы калбарып турар. Ийи тала кайы-кайызынга-даа ажыктыг болурунга үндезилээш, бот-боттарындан дериг-херекселдерни, машиналарны, улустуң хереглээр кылыгларын садып ап турар.

Ленинград далай садыының портунда ГФР-ден келген чүктерни үргүлчү дүжүрүп турар. Оларның аразында «Манпесман» концерниин улуг австыг хоорзалары база бар. ГФР-же совет автомобильдер — «Лада-1600»-түү база хөйүбиле чорудуп турар.

ЧУРУКТА: Ленинградтың далай садыының портунуң мезаинзаторжу докерлери А. Р. Кыйв болгаш И. П. Куслия олар «Ладаларны» ГФР-же чорударынга белеткеп турары.

М. БЛОХИНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

УЛУГ ОКТЯБРЬНЫҢ АЛДАРЫ ДЭЭШ

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга МАРН ТК-ның хыйгырыгларын ында парлаан. Улуг Октябрьга алдар кылдыр йөрээлдер салбыттаан. МАРН ТК СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедиишкинниг күүседир дээш демиселге чаа-чаа аажок улуг чедиишкиннерни, чедип алырын ажы-дүнма совет улуска күзеп турар. СЭКП-ниң болгаш Совет күрүнеиниң боо-чепсекти эңдере бүдүрерин болдурбазынче болгаш делегейниң дүшкүүрлүг чоруунуң чавырлыышкынын хамыладырынче угланган чаа тайбың инициативаларын изни-биле деткээн чорук документиде илергейлеттинген.

Моол болгаш совет улустарның В. И. Ленин биле Д. Сухэ-Батор үндезилеп тургускан бүзүлбас наймралы быжыглып, чечектелип турзун деп, кыйгырыгларда чугаалаан.

Коммунистиг болгаш ажылчын партияларга, социалистиг дем каттыштырылга чурттарының ажылчы чоннарынга, тайбың, хосталга, демократия болгаш социал депшилге дээш демисежип турар бүгү улустарга чалбыыптыг байыр кыйгырыгларда кирген.

Бодунуң тайбыңга ынак даштыкы политиктиг угланышкынынга шынчы МАРН ТК боо-чепсекти эңдере бүдүрерин соксадыр болгаш делегейниң чаа дайынының тыптып келгинин кыжанын чайладыр дээш демиселди күштелдиреринче, массалыг узуткаашкынның чепсээниң чаа араатанзыг хевирлерин тургузарынга болгаш бүдүреринге удур шиитпирлиг демисежиринче, империализминиң, милитаризминиң болгаш гегемонизминиң агрессчи кандыг-даа чимзенишкиннеринге шиитпирлиг ойтур шавышкынны бооринче планетаның улустарын кыйгырган.

Республиканың ажылчы чоннарын кыйгырган, МАРН Төп Комитеди бүгү күүжүн болгаш энергиязын моол коммунистерниң XVIII съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин чедиишкиниг боттандырарынга мөөңнээринче, Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарның байлак дуржулгазын хандыр өөренип база чер болганга неитередиринче оларны кыйгырган.

ШРИ ЛАНКАНЫҢ КОММУНИСТЕРИНИҢ ТУРУЖУ

КОЛОМБО. (СЭТА). Шри Ланканың Коммунистиг партиязының ТК-зының Чиңгине секретары К. П. Сильва америк империализминиң болгаш оон чалчалары — кыдат гегемонистерниң агрессчи чүткүлүн шиитпирлиг бүруу шапкан. Партияның округ комитединиң Кандиге болган конференциязынга АКШ-тың болган Кыдаттың социал депшилгениң болгаш тайбыңны быжыглаарының оруу-биле чоруп турар чурттарда национал хосталга дээш шимчээшкинге шаптыктаар, байдалды баксырадырынче угланган политиказының айыылдыын айыткан.

К. П. Сильва Азия күрүнелериниң иштики херектеринге холгаарлаар дээш өнчүк-чөңгээлиг оралдажышкынынарыңа база буруу шапкан. Шри Ланканың коммунистери америк шериг базаларын, оон иштинде Диего-Гарсия ортулукка базаны узуткаарын негеп турар депшилгелиг бүгү күштер-биле эп-сеткил каттыштырылгазын илередип турарын ол чугаалаан. ШЛКП Индий океанны тайбың зонаазы болдурарын дээш туружуп турар, чүге дээрге, ол бомбүрзектиң ол районунга дүшкүүрлүг чорукту кошкадырын болдурар.

Ланка коммунистер конференцияга хүлээп алган резолюциязында Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өскедаа чурттарының бүгү делегейде тайбыңны быжыглаарынче угланган чүткүлүн чаңгыс үн-биле деткээн.

Болибүрзектиң судалы

СЭТА-ның КОРРЕСПОНДЕНТИЛЕРИ ДЫҢНАДЫП ТУР

ЯДРОЛУГ МУГУЛАЙ ПОЛИТИКАГА УДУР

«Правданың» корреспондентизиниң айтырыынга Л. И. Брежневтиң харыызы делегейниң хөй-ниитизиниң, даштыкы чурттарның массалыг информацияның чепсек-хереклелериниң кичээнгейиниң төөгинде туруп турар. Ядролуг дайынның кыптыгып болгу дег кыжакыышкынын чайладырының эң чугула айтырыының талазы-биле совет удуртукчуунуң авторитеттиг медеглелин хөй чурттарның парлалгазы, радиозу болгаш телевидениези, даштыкыда политиктиг болгаш хөй-ниити ажылдакчыларының тайылбырлавышаан, совет удуртулганың болгаш ниитизи-биле совет улустуң бодалдары база күжениишкиннери ядролуг дайынны черле болдурбазынче угланганын онзалап демдеглеп турар.

«Правданың» корреспондентизиниң айтырынга Л. И. Брежневтиң харыызын социалистиг дем каттыштырылгазының чурттарының солуннарынга бүрүнү-биле парлаан.

Р. Рейганның чугаазынга совет президент харыыны бодунуң меделеглинге берген болгаш ядролуг дайынның кыптыгын келир байдалдарын узуткаар талазы-биле саналдарын кинрген-дир деп, АКШ-тың ЮПИ агентилели дамчыткан. Ядролуг дайынга тиилекчи болур деп кордаашкын-биле ядролуг дайынны чогум-на бодун боду өлүрер дээш кижи эгелеп болур дээрзинге совет удуртулга бүзүрээн-дир деп, агентилел онзалап демдеглээн.

«Удур-дедир ядролуг кандыг-даа согуушкуннар сарыл чок мугулай чорук» дээрзин Л. И. Брежнев айыткан деп, Ой-би-си деп америк телекомпания демдеглээн. Ядролуг халдаашкынның кем-бууулуг идеязын буруу шапкан тодаргай болгаш дорт медеглелди кылырынче президент Р. Рейганны совет удуртукчу кыйгырган.

Совет ядролуг стратегия дээр АКШ-тың президентизиниң бадыткаашкынынарын совет удуртукчу буруу шапкандыр деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. Ядролуг халапты болдурбас дугайында амыдыралчы эң чугула айтырыгже онза кичээнгейни Москваның утландырып турарын Л. И. Брежневтиң медеглелиниң утказы тодаргай хереченлер турар.

Улуг күрүнелериң аразынга ядролуг кандыг-даа месилдежишкинни айылдыг мугулай чорук кылдыр совет президент шыңгыы буруу шапкан деп, «Вашингтон пост» солун бижээн.

Совет улустуң бодалдары болгаш күжениишкиннери ядролуг дайынны черле болдурбазынче угланганын совет удуртукчу база катап онзалап демдеглээн-дир деп, Англияның «Таймс» солуну айыткан. Президент Рейган совет таланың болгаш барын талакы удуртукчуларның шүүмжүлелинге таварышпышаан, ийи оттуң төвинге кактырган-дыр дёп, Британияның Би-би-си деп радиокорпорациязы демдеглээн. Ядролуг дайын америк динче неитеревейн, чүгле Европаның девискээринге чоруттунган туруп болур дээн АКШ-тың президентизиниң медеглели Барын чүкте сагыш човаашкынның болгаш дувүрээшкининиң чылдагазыны болган деп, Би-би-си айыткан.

Рейганның ол медеглели удурланыышкынның шуургының өөскүткен деп, Францияның «Юманите» солуну бижээн. АКШ-тың стратегтиг эрге-ажыктарынга дүүштүр өскелерниң амы-тынынга кыжанышкынның плазын америк президент чогаадып тодарадыр дээр деп, солун айыткан. Ортумак ыракшылдың чаа америк ракета-ядролуг чепсээн боттарының девискээрлеринге эккеп неперединн далашпайн турар АКШ-тың Барын Европада эвилелдеринче ыйышкынны кылырын Р. Рейган ораладыпкан.

Францияның «Матэн» солуну ол бодалга каттышпышаан, ядролуг дайынның имитыгын болгу дег кыжанышкынын болдурбазының херээнге совет удуртулганың болгаш совет улустуң шынчы чүткүлүүн Л. И. Брежнев база катап онзалап демдеглээн-дир дёп, бижээн. Ындыг дайынга тиилелге болдунар кылдыр ССРЭ саиан турар дээр Рейганның хоозун медеглелин совет удуртукчу шыңгыы буруу шапкан.

Сарыылдыг чаңгыс-даа кижи, политиктиг тоотут ажылдакчы бүрүзү кызыгаарлаттынган ядролуг дайынның идеязын, ындыг дайынга тиилелге дугайында бодаалы буруу шапкан турар дёп, Нагасаки университединде таабын айтырыгларының талазы-биле комплекстиг шинчилелдер төвүүн директору, сураглыг япон эртемден Канэбуро Гусима медеглээн. Бистиң амгы үеивисте ядролуг дайын — ол дээрге, халап-тыр, ниижи төрелгетеннин өлүрүнче оруктур. Совет Эвилелинге хамаарыштыр Вашингтонуун соксаал чокка кылып турар нугулдээшкиниг бадыткашкынынарынга чогуур үезинде шиитпирлиг ойтур шавышкынынны совет удуртукчу кылгай-дыр деп, япон эртемден айыткан. Ядролуг чепсекти ажыглавас дугайында сайалды чогум-на Совет Эвилели Каттышкан Нациалар Организациязынга Кол Ассамблеязының амгы сессиязынга киргеш, АКШ-тың администрациязының сөзү болгаш хөделиишкиннери бир эвес карышпас болза, эң чугула ол совет саналды АКШ чүге деткивээл, ынчан? деп, К. Гусима чугаалаан.

ДЕМОКРАТТЫГ КҮШТЕРНИҢ БҮЗҮРЕЛДИГ ТИИЛЕЛГЕЗИ

АФИНЫ. (СЭТА). Бүгүнүнги парламент сонгулдалары чуртка дешилгелиг чаартылгалар дээш демисежип турар Грецияның демократтыг күштериниң бүзүрелдиг тиилелгези-биле доозулган. Бүгү-грек социалистиг шимчээшкин партия (ПАСОК) бадылаашкынынарының 48,8 хуузун алган болгаш парламентиге 173 олуттуу эзлээн (мурнунда ол партия 93 олуттуг турган).

Коммунистиг партияның кандидаттары дээш сонгукчуларның 10,82 хуузу бадылаан. Коммунистер парламентиге 13 олутту алган (сонгулдаларга чедир 11 депутаттар турган). Амгы сонгулдаларга Коммунистиг партияның кандидаттарының бо чедиишкиния чурттуң дээди хообулужулга органыига Грецияның Компартиязының туружунуң быжыкканын хереченлеп турар.

«Чаа демократия» дээр партияның бүрүн аштырышкынынга ооң сарыыл чок иштикп болгаш даштыкы политиказының дорт түнелй болган. Ол партия бадылаашкынынарын 35,96 хуузун алган болгаш парламентиге 113 олуттарны эзлээн (мурнунда 171 депутаттарлыг турган).

НАТО-нуң шериг организациязындай болгаш «Нийти рыноктаң» Грецияны үндүрүп алыр, ооң дёвискээринде дайтыкы шериг баазаларының дугайында дүүрүлгелдерни эде көөр дугайында ПАСОК партийнын негелдеерии дёгээй турарын сонгулдаларга ооң тиилелгезин бадыткаан. ПАСОК-туң кандидаттары дээш сонгукчулар бадылаашкаан, чүрүкка демократтыг чаартылгалар дээш ооң партионал хамаарышпас чоруун бодаган бүрүн эргезин быжыглаар дээш чүткүлүүн, ядролуг халаптың кыжанышкының күштелдирген НАТО-нуң политиказынга удур туружун илерелеэн.

ИСПАНИЯНЫ НАТО-ЖЕ КИИРЕРИНГЕ УДУР

МАДРИД. (СЭТА-ның корр.). Сонгу-атлантика кереэзиниң организациязынга Испанияның киирериниң дугайында айтырыгның Кальво Сотелонуң чазааның күзеп турарын бодаган парламентиге эвес, а ниити-национал саиал-оналл алышкыны-биле шиитпирлеттингеи турарын испан улустуң хөй кезии негеп турар. Ол дугайын «Пэис» солуннуң чорукчаны хөй-ниитиниң саиал-оналлы алыр талазы-биле ажылының түңнелдери хереченлеп турар. Ынчангаш айтыргап кижилериниң 69 хуузу Испания-НАТО айтырыын чүгле референдум шиитпирлээр ужурлуг дээрзин медеглээн.

Испанияны ол агрессчи бөлүглениишкиниче киир тырттарыпга удур бүгү чуртта үргүлчүлеп турар кампания Демократтыг чөптүн эвилелиниң чазааның атлантика планынга испаннарның таарышпайн туларының дугайын хереченлеп турар. Октябрьның 18-те Барселонага 25 муң кижиниң киржилтеэн-биле «НАТО—сөөнзин!», «Америк базаалар чок болзун!», «НАТО — дайынды-быр!» деп кыйгырыларының адаа-биле массалыг чыскаал болган. Ол ышкаш Альбасетке, Малагга, Саламанкыга, өске-даа хоорайларга НАТО-га удур митингилер болгаш чыскаалдар болгулаан.

Социалистиг ажылчын партияның чиңгине секретары Филепе Гонсалес Галисиягa чүве чугаалаан, чазак черн бодунуң шиитпирин парламент дамчыштыр түлээп алган-даа таварылгала социалистиг ажылчын партия НАТО-га удур кампанияны үргүлүүлээр деп медеглээн. Испанияның Коммунистиг партиязының Чиңгине секретары Сантьяго Карриьо болунуң эзлчээнде Севильете чүве чугаалаан, чуртту НАТО-га киирериң болдуубас дээш Компартия бар-ла бүгү чүүлдерни ажыглаар апаарын айыткан.

А. МЕДВЕДЕНКО.

Чоокку Чөөн чүкте болуушкуннар

КАИР. (СЭТА). Ажыы-биле болгаш чажылы-биле Садатче халдаашкынга киришкен кижилерни тудуп хорудаары Египетте үргүлчүлеп турар. «Халдакчы организацияларга» киришкен деп буруудатырган 134 офицерни Египеттин армиязындан үндүргенин Египеттиң камгалал министри Абу Газаля «Маю» солунга бергеи интервьюзунга дыйакан. Сөөлгү хүнделде хорудаттырган 230 кижи Садатты өлүрериниге киришкей маат чок деп, ол солун бижээн. Ол кижилерниң алыс сорулгазы Иранга хаан арге-чагырганынга удур болгай революшай ышкаш мындыг революшайны Египетке өөскүдери турган деп, «Маю» айыткан. Солуннуң ол бүгү балыкаашкыларының Египеттин эрге-чагыргаларының тускай медээзинге дүүшкей турар. «Ийи-чаңгыс» сүлдээлер Садатты өлүргеи деп, эрге-чагыргалар ам-даа балыткап турар.

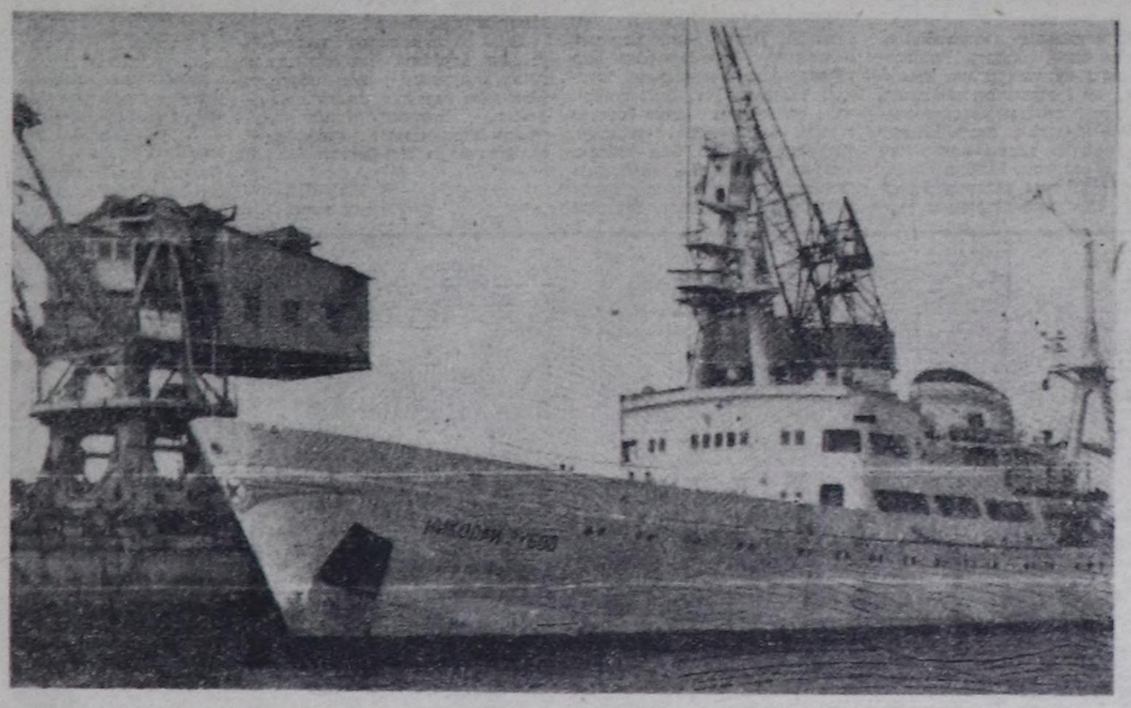
БАГДАД. (СЭТА). Бёдик албан-дужаалдарлыг америк офицерлерден тургустунган холбаштырылга болгаш удуртулга бёлүүн Египеттее чорткаиын «Аль-Дәүтүрназ» сёлүн дыйакан. Египет Араб Республиканың чепсектиг күштерине бүрүн хоорбайду тургузар, сорулга-биле ол офицерлер египет төлээлекчилер-биле каттышкан «удуртукчу комитетти» тургускан. Египет чепсектиг күштерге оназагай сайдарыы чаргаар дугайында дужаалдың комитет бергеи. Шёйг эргилдези болу бәрдәйдей комитет кортказы, египет шериглерниң чүрт дёвискээринге аргыжарын хорудаар болгаш «идегел ёзук» бүгү офицерлерни тудуп хөрүлээр дугайында дужаал үндүрген.

«Каттышкан удуртукчу комитетке» америк талайы «АКШ-тың дүргек хөделир күштериниң» командлакчызы генерал Р. Кингстон төлээлеп турар. Садатты өлүргеи дүүде ол генерал Каирге турган.

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). АКШ болуунуң шеригжериниң сайын Египеттеи үлёг көөдеткенин «Нью-Йорк таймс» солуи бижээн. АКШ-тың Египеттеи ёлчий черинин ажылдакчыларының саны кедергей көөдээнин солун бала дыйакаан. Каирде америк элчин черинде амгы үеде 500 дипломаттар болгаш шериг чөвүлекчилери ажылдап турар деп, солуннуң корреспонденти Каирден дыйакан. Элчин черинден ёрик эвес бир квартанга ам-

рик төлээ черинде 127 американнар үргүлчү ажылдап турар.

Ираннын хааны тергиндээн турган үеде ол хире хөй америк төлээ черлери болгаш шериг чөвүлекчилери Иран нарысылалга болгаш өске-даа хоорайларга хөделип келген. Каирде ол хөй американнарның пол нурууну моон мурнунда Иранга турганыг солун демдеглээн.

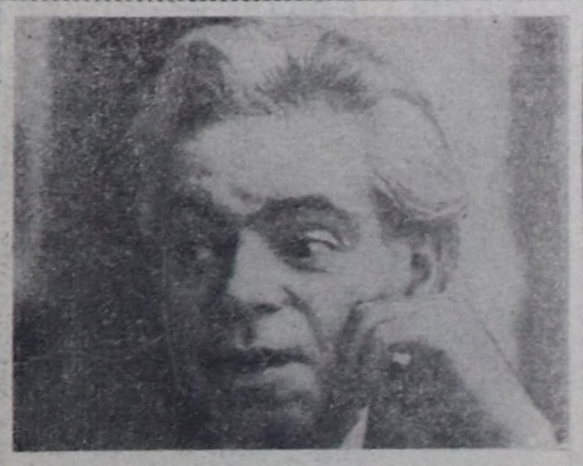

Мозамбиктиң найысылалы Мапутунуң порту — Африканың чөөн эриинде эң улуг порттарның бирээзи. Ай саныидала ацаа 150 ажыг суднолар барып турар. Ол суднолар аныяк республиканың хөгжүлдезинге-ле эргежок чугула бүгү үүлдерни, машиналарны болгаш дериг-хереклелерни чедирип берип турар. Олар оон хөвең, шай, чигир болгаш өскедаа бараанарны чүдүрүп алгаш дедир чоруптар.

Совет специалистер порттуң ажылын башкарып, чорударынга улуг дузаны көргүзүп турарлар. Ында лоцмайнар, портчулар, гидрологтар Совет Эвилелиидеи барган, ажылдап турарлар.

ЧУРУКТА: Мапутунуң портунда совет судно.

Л. ПВАШКЕВИЧНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧУРТТАЛГАМ—ТЕАТР

ЛЕНИНГРАД. ССРЭ-ниң улустуң артизи, Ленинчи шаңналдың лауреады Аркадий Райкин **(чурукта)** Ленинградта күрүнениң хенаног көргүзүглер театрын дөртен чыл иштинде удуртуп, чазый-чилби, тоомча чок, кадыг-доңгун, адыргакоя, кара сагыштыг чоруктарны аңаа сойгалап, кочулаан овур-хевирлерни тургузуп келген.

Театр даштыкыга баргаш, он-он дылдар кырынга бодувуң көргүзүглерин көрүкчүлерге бараалгаткан. Венгрияда болган АКШ-та Райкиниң миниатюралары бижиттинген пластинкалары үнген, Италияда ооң театрының дугайында ном парлаттынган. Ол мастерниң оюн көргүскен бүгү-ле черлеринге сценаны көрүкчүлер залы-биле холбаштырган хөлүг катыглар үзүлбес.

Ю. БЕЛИНСКИЙНИҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

ТӨРЭЭН ЧЕРИМ

Хүлуреди дагжавышаан,
Күскү бүрү дүжүп турда,
Калган авам чевээ чорааш,
Кара суглуг хемге келдим.

Ээремде чуруттунган
Эргим черим үнүш чечээн
Чарашсының шаг-ла боор
мен.
Чанарын-даа уттуптар мен.

Бо-ла чыткан кара сугну
Бодавыже авам база
Ижип-ижип, оглу мен дег,
Ие черин магадаан боор.

Канчалдыр-даа бодаарымга,
Хайыралыг төрээн черим,
Азыл эмген авам база
Аравыста тудуш боор дур.

М. МАДОН.

ТӨРЭЭН ТЫВАМ

Төрээн Тывам —
Төлдүң үнү—ыры-шүлүү
Сени мактап,
Сеткил покпес, мага ханмас.

Чериң базып,
Сенээ чоргаар дорукка-ла
Каазыңа көрүп,
Карактарым эриктпес-тир.

Талыгырга
Даазы сени сактып чордум.
Тывам, Тывам,
Тыныш-хиним сенде тудуш.

Сайлыкмаа КОМБУ,
студент.

УТКУП АЛЫЙН

Кежээ туман чаттылып
Хемниң кырын шуглапты.
Кедек шыкка бөлдүнгеш,
Кезек кыстар ырлашты
Дүга дег ай чырынга
Туман улам агарды.
Ылап чараш бойдуска
Ынакшылым хайныкты.
Каттыраңнаан сергектер —
Кайда сылер, уруглар?
Чайның даңы аткыже
Чаныңарга чоруурүн бе?
Араңарда мээң ынаам —
Амыраам бар, ынчангаш
Аткан даңы ооң-биле
Амыр шөлээн уткуп алыйн.

Ш. КУУЛАР.

ЭЛДЕП ДҮШ

Бир аътты кошкаан, боттарының мунган аттарының-даа артыг-деңнели элээн аар Амыргалаар биле Самбуу ийи Чивей шыналазына кирип келгеннер. «Кызыл тужа» колхозтуң Оюмса чайлаан чылгызы шында кирип келген турган. Чылгычы Эрес-оол хайгыылчыны база ооң дузалакчызын танып каап, дүргени кончуг челзип чоруп орган.

— Экиң, аңчылар!

— Экиң, чылгычы! Мал сүрүг жедиг бе?

— Мал сүрүг жедиг. Чылгыны Чивей шыналазына ийи хире хондүргаш, хемче кирип бээр бис.

Амыргалаар биле Самбуу орукка чоруп орган, кончуг улус хулбус адын алган улустур. Ынчангаш олар чоон ыттың дөвүнде, Эрес-оолдуң майгынынга чедип келгеш, дүжүртүне каапканнар.

Келген аалчылар биле чылгычы шөлээн эзээн, шайлап олурда, Эрес-оол элдепсинип чугаалаан.

— Элдеп болган ийин моң, хайгыылчы, хамык диңнериве чиге бурунгаар көшкеш чоруп турул берген. Мен оларны дозуп, дедир чандырып чадап кагдым. Диңнер силерни, оран-таңды эзэш кижини таныыр, чугаларны сыңнаар боор — деп, баштахтанган.

Ынчап олурда ишкээр сууржугаш чанында боо өткен.

— Керем, ам бала — деп, Эрес-оол хайгыылчыже көрсеш, ачаа-ла чугаалаптың каан. Ооң улаштырган: — Чивей старовереры диңнээриниң чиик аргазын тыпкан улустур, хайгыылчы. Староверлер дээрге бажыңнарынга олуруп алгаш, көшкен диңнерни кедеп соп, чамдыктарын дозуп адып, оларны кыра шаап туруп бердилер. Болур чүве боор бе, хайгыылчы? Мен оларның дозуун соксадырын орладашкан мен. «Аңныыр сезону ажыттынган» диткеш тоовас чордулар.

Амыргалаар кырынче суг кудуткан чүве ышкаш, чашташ кылыгаш, ижип органы мадарда мунун аткаар салгаш, кырынче чам, күзүрүм кирбезин дээш боор, таваскыбиле шыва каапкаш, чугаалаан:

— Оларның, төчеглекчилерниң, ол чишеңеш, ажырымчы чоруун үзе кирбес болза хоржок.

— Мээң эжим Уран-оол бөө кел чор. Оны база здертип алыыл — деп, Эрес-оол шынап-ла эрес шинчи кирип чугаалаан.

Хайгыылчы болгаш ооң кады чораан кижилери элдептиг чурумалды дораан кере бергеннер. Таптыг-ла ол үеде диңнер эштип кешкен турган. Сууржугашта ашактардаа, кадайлар-даа эштип кешкен диңнерни узун сойгулар-биле соккан, оларның сугже киргеннерин илбектеп чыып-ла турганнар. Оларның тывыш олчаже харамдыккаш, хайгыылчы-биле ооң өөрүнүң чедип келгенин-даа көрбес, карактары дуна берген меннип турганнар. Амыргалаар биле Самбуу ийи агаарже чык кылдыр адып үндүрүптер орта, ам-на аңгадан, тура дүшкеннер.

Хайгыылчыны болгаш ооң ажык үк чернин улузу экп таныыр. Ынчангаш олар канбыг-даа удураныышкын кылыр деп бодавааннар. Ооң соонда оларның сугга чыгап соп, алдырбайн баарга, сүрүп четкеш, ыяштан аңдара адып өлүргени диңнерни хавырган болгаш, көшкен диңнерни хыдыкчы ёзу-биле өлүрүп турган дугайында акт тургустунган. Хыдыкчыларның өүрге унунга таварыштырып каан араалыг боолары база тыеылган. Хыдыкчылар аңныыр билеттери-даа, керээ-даа чокка аң-өлүктү өлүргени дээш база бүрүүдаар болу берген.

Амыргалаарның, Хартыгазы кырыга-даа, ам-даа шору, Самбуунуң Бартыжак дээр ыды сел чалыы болгаш артында шог, Эрес-оол биле Уран-оолда база коданчы ыттар бар, эллери оларны таңнылдаар силер деп билирген. Ооң соонда кижилерниң таңнылдаар шагын база хувааган. Ынчаннас аргажок, олар староверлерни өлээн дүвүреткен болгай. Серемчилиг болур үжүрлүг.

Хайгыылчы сыртыкка бажын салгаш дораан удаан.

...Амыргалаар хөй кижилер чыылган черге келген. Бир дарга аңнаыр чүрүмүн эки сагып турар дээш, ажок мактап, илеткел кылып-даа турар. Бир билип кээрге, чаак чери шаңнаан дээш, ооң хөрээнге орден-даа кадап турлар. Артыы, иштии Ыдыктарны тудуштур көвүүрүглеп каан, чүгле диңнер эвес, адыглар, сыынналр, мыйгактар, эликтер, хулбустер болгаш өске-даа аңнар ону кырлап кежип турлалар. Кижилерниң-даа, аңнарның-даа боттоттарынга эң-найыралдыг ажок. Дывааждаң ораннга чурттап көрген эвес, ол оран бо дег чүл деп Амыргалаар бодап-турган. Аңнарның, малмаганның өскени, көвүдээкидаа ажок. Чүгле артыы, иштии Ыдыктарның аразы тудуштур эвес, хемниң унун дургаар ындыг көвүүрүглер хөй. Бир бүүрүл баштыг адыг Амыргалаарга чедип келгеш, хол тудушкаш, чугаалаан: «Сен бистерни аңнарны эки кадагалап, карактап тур сен, эр хей! Узун назы назыла, уурсайга дүшпе!» дээш барган.

Сырый шеттер аразында боо аксы-даа көзүлген.

— Чүге чугаланып чыдар кижи сен? — дизе-ле Самбуу чанында бо оттур силгээн турган.

— Фуу, хайт! Чүге ол дораан оттуруудутпас силер эрлер! — ээш, хайгыылчы тура халаан. Ооң неже каак: — Эпчок чыдып алган боор мен. Элдеп дүш дүжедим. Харлажпай менче боо-биле шыгаап турду ышкажыл.

Хайгыылчы ээрде сылдыстарже көрген: «Чеди-Хаан» ажык бажыкда эртип бар чораан.

С. ТАМБА.

рассказ

Арт кырынга чүткүдүп үнүп келгеннер. Хар мында бөрык чок, орук ийиндө бедик дыттар баштарында хоолаан хат дириледир ажылдап турган мотор даажын базып турган. Фараның сарыгымаар коштак чырынга радиатор аксындан шиигейнип үнген ак бус эгиштээн аът тыныжынга дөмейлимээр-даа.

— Орайтаанын көрем, доктаавайн бадыптар бис бе?— дээш, Мөңге кабинада кожа орган ээлчежир эжи Коля Хохринче көрүнгеп.

— Че, харын. Чүгле серемчилиг болуп көр.

Коля шыырныгын чораан. Чудук түдүрүп изирниктер ажылдаан соонда, кабинага шимчевейн оруптарга ынчапмайн канчаар. Дашкаар соокче үнерин бодаптарга дидиренчиг. А орук шынап-ла озалдыг: чартык километр чыгыы кадыр дөвүнчүк, артында-ла ий чер. Моон мурнунда маңаа тура дүшкеш, дыштанып, хынаттының алыр турганнар. Чайын дээрге тергиин оңза оран-на болгай.

Трактор ылгып баткан, чүге дээрге долдур чудук чүдүрген дөрт дугуйлуг көжүг артындан идип чораан, децизин та каап чүве. Мөңгениң сыгырымаар карактары булурерип көстүр орукта, холдаа, бут-даа соксаал чок ажылда. Кичээнгейлиин сээнеп каан капа-ла!

Хенертен илчирбе дугуйларның хаккылаары кедереп, трактор дүргеден эгелээн.

— Көжүг тормозу... салыпты ышкаш! —деп, тракторист девидеп алгырган. Үнү шедиргеленчек.

— Доктаат-доктаат, тормозту тулдур бас! — Коля мөгүдеп тура халаап, дээвнирге кээп үскеп...

Күстүң сөөлгү айында хенертен сооган, чер алаан хандыр доза берген. Дүүн, бурунгу хун чылыда каапкан, ел хар база чагган. Хөрөүнүүң үстүү каъды эрий бөрөежок, адаа дош дег. Ынчангаш трактор доктаап чоруй, тайгактаап, чоорту дөшпү орү углай корнү берген. Чүүктүг кожут ону хажыызындан идип эгелээн — ДТ-54 доора, пийни куду, чүнгуулап бадыпкан. Ат болган! Уне халчыр бе? Канчаар? Коляның талазында кожуг, чудуктарның уштары мырыңай кабина дужунда. Трактористиң талазында — эл, ооң кадында ыпаар халаап кижинин кырынга трактор дораан келир. Айыыл болганда, кижи хөйнү бодап каапгар дижир. Оозу та кандыг чүве. Оолдар ооң өске чүнү-даа бодап, кылып четтиккээн.

Чык, чыжырт дээн. Трактор тура дүшкеп ышкаш болган. ол-ла дораан Коля алгырыпкаш, эжиниң кырынче кээп дүшкен. Аяры, ышкамы хөлчок. Мөңге моторну өжүре идип четтингиккеп.

Хенертен шыпшын апарган. чүгле Коляның оожум тыныш, човуурттааны дыңналган. Шимчеттинмес. Арай деп. салааларын хаңзырады тыртып тургаш, эжикти соңгаар чызы идипкен. Бакылап көрген: тракторнуң илчирбе дугую чер иштинден баяы көстүп орган хаята үскеш турупкан. Каш базым черде, эл дүвүнде доңмаап кара суг шулургайның чыткан. Өршээл-ле болган! Ам-на ксээ, оолдуң куйгазы адыш кыныыл, холдары сиригейни берген. «А эжим канчалган?» — дээн бодалдан ол мырыңай сырбаш кыңган.

— Коля! Коль! — Силгээп. тыткан. Сураг.

Мөңге кабинадан үне халаап, эжин үндүр сөөртүп эккелген. Ындыкы эжиктин соңгазындан буза шаап кирип келген чудуктуң Коляга кээп үскени ол-дур...

«Бо үеде Ажык-Чыраа мынчаар аалдар турар эвес. А суурга чедир ам-даа оң хире километр. Кырганым, дүргеде! Күжүр эжимни, сарыг түвемни, туттунуп-ла көр!».

Харалаан, чүгле трактористиң сагыжы далашкан, а «бежен дөрт» бодунуң шаа-биле калгып орган: шаккырт... шаккырт...

Девин черге, чуга хар кырынга, дүктүг хөректээжин чаткаш. Коляны ойтур чыткан алгаш, хол-будун шимчедип, онгарылдырарын оралдашкан. Хоржок. Эжиниң кылын фуфайказының, чүн хөректээжиниң иштинче холун сукказ, суйбап көргүзээн. Билдирер балыг, хан чок. Арнынга, хавааңга хар шаптап көрген. Бо бүгүнү ол карэ маң-биле кылган. Чүнү кылып турарын бээни билбээн-даа чадавас. Черле хоржок-тур деп ам-на бодапкаш, трактор-унче халаан. Кожут тергенин дугуйларының адаанче улуг даштар суккулапкан. Бүгү-ле күжүл мөөнээш, быралап, тыртып тургаш, кабинаже кирип келген чудукту уштуп, кожугну адырып каапкан. Колязын кабинаже кирип тырткаш, ийлендир чыткан. Моторну хөделдиргеш, газ тудазын адаанга кирип базыпкан. чүк чок трактор дөштү өрү дап берген... Ам чорун орары бо: оңгар-дөзш, оңгул-чингил. Эжи шимчевээн, ынчалза-даа човуурттаи чораан.

«Эх, Коля, Коля-Миколай! Кады өстүвүс, кады өөренивис. Ам-даа кады чүрттаар бис. Ол-ла. Ыяап-ла. Эр кижи чүге-даа таваржыр, чүнү-даа ажып эртер апаар. Сакты-дыр сен бе, ынчан аан... Онга туржук бис бе? Ийи чыл эртвендир, оон бээр. Тайгага токпакка шефтеп турдувус. Экиле хүн чүве. Ак-көк дээрде алдын хүн, чердө сая-сая чылчырыктыг ак хар, а агаарны тыныл мага ханмас. Ийет. оолдар ыяш ужуруп турдулар, а бис ийи будук аштаар, бөлөр хүлээлгелиг бис. Элээп озалаан турупкан бир-ле чүве маргыжып, хөөрежип турган ышкаш ийик бис. Хенертен-не кыпсынчыг алгы: «хо-ойт — хө-ойт!!!» Четтинчиккеш. ыңай-ла болдувус. Дискек караа чүм харга чер алгабдывыс. Ыяш бо-ла келчик, а сен мени дуй чыдыштың. Өршээлдиг болган. дыттын бажында шывык будуткарга кактырдывыс. Сен каш шыйбактыг, а мен көңгүс-ле аңаа. Ынчанмайн канчаар, сен камгаладың чоп. Иргит Зоя (ол сеңээ ынчан-на ынак турган боор) ыглап бадырыпты. Эштерзис: «Мелегейлер, ушкан ыяш аайы-биле маңнажыр» деп кончуттундулар. А бис турган: «Ол ыяжынар чоп дедир ушкаш ол ынчаш» дишкен бис аа. Ол-ла чылын Балгазында училищеге кады кирип алдывыс...».

Мөңге далажып-ла чораан. Оода-ла оргу чер турган болза. Кезек болгаш-ла, дискээнде сыртандыр чыттырып алган эжиниң сарыг чүрбежин сүйбап, хавааң тудар, шуглап алганы хөректээжин эде көвээр. Эх, орукту-даа!

...Коля ховуда аъттыг шаап чораан. Аът дээрге аът эвес, ана хат-казыргы. Долгандыр хөлбең погаан. Дээр чингир көк. Ийет-ийет, көк, ак-көк... «Сээң карактарың бо дээр дег, чырык, чараш-тыр». «А сээңин лувү чок тамы-дыр, кижи-даа дүже бээрийне». «А, чүү-же, бактаарың ол бе, Коляжык?». «Өршээл көр, Зой, ынчалза-даа ынакшаанда, өлүр-баарын кижи билбес!».

Хенертен хову караңгылаан. соок. Коля чааскаан, чадаг. Аарышылыг. «Мөңге, эжим, кайда сен? Үргүлчү кады чордувус. Чүү болду? Канчан аза бердим? Ачаның кара-дорууп мунуп алгаш, чедип кел. Кады халдып ораал, бир-ле катап ышкаш аан. Хой кадарын чайладывыс, хойгажын удуп турдувус. Дүне када, ылаңгыя чаъс чаап турда, агаарлыг егге удуурга магалыг-ла аа? Уйгу... Удуп чыдар кижи мен бе? Азы ужуп бе?..» Чандиргей... Туман...

Совхоз суурунуң оттары шагда-ла чивеңнешкеп. А кезек ховужук тонместээп. Көрбээни чок, тыртпааны чок «бежен дөрт», оруктуң тончүзүн билген дег, улам-на дүргеден орган. «Кежээ-кежээ китпеп чүткүүр...» Мөңге ооң кызымаан эскербээп, аңаа чадаг халыза дүргеп-даа дег сагындырган. «Чүгле мен бүрүүлүг мен—хынап көрүп аар турган. Хөөкүй-ле өөнүүмүң, дириг-ле артсыңза!!».

Эмчи халадының өөктөрин чешпишаан, өрээлче кирип көөрге, Мөңге шак бурунгаар орган черинде олчаан шимчеш диваан. Кылаң хүрең шалада сапыктардан эрээн хирлиг кара суг хөлденген. Бажының дас-кара дүгү үвүргей, хүрең арны үске, хөөге борашкан бол, соолбургай ак, арай калбаңсымаар думчуунуң бажында дер сыстыг бергеп. карактары — шалада. Эжик кыжырааның дыннан каап, ол далаш тура халаан:

— ?!

— Сагыш човаа, Мөңге. Шүүтү чүве эки болур. Миниң кел сал-ла, Коля: «Эжим канчалды» деп бо де. Вы — настоящие друзья!

Трактористи халып баргаш, эмчини куспактаткан. Ооң тендирий аарак базып үнүпкеп. Эмчиниң ак халадында ийи улуг адыштар изи карарып артып калган.

А. ДЕМБИРЕЛЬ.

ӨГЛЕНГЕННЕР ӨӨРЕНИП ТУРАР

Амыдыралдың совет хевири

Инженер Анна Белая биле педагог Илья Поляков олар ЗАГС-ка бадыланчыр дугайында билдириишкин киирерге, оларга... школага баар чалалга берген.

Ынакшыпкан чүректер бадылаашкын мурнуңуң неделяларын маңаарга төнмезин-даа аажок ышкаш. А Минскиниң Фрунзе районунуң чаа өглениң турарларынга ол үе билдиртпейн эрте хона бээр. Маңап турары хүн келгиже чедир аңаа олар кудага канчаар белеткенирин, бажың иштин канчаар салып алырын. аалчыларны хүлээп алырын, кады чуртталгазының баштайгы үезин канчаар чараш болгаш өөрүшкүлүг болдурарының дугайын билип алырлар.

Куда соонда-даа олар аныяк өг-бүленің школазынга барып турар апаар. Ында кичээлдерни улус депутаттары, партия болгаш комсомол ажылдакчылары, уран чүүл ажылдакчылары, эртемденнер эртиришкин турар. Хөй-хөй айтырыгларны маңаа улуг сонуургал-биле чугаалажып турар. Кол-ла чүве шуптузунга солун болгаш пинти байдал эш хуу, өг-бүлечи ёзу-биле эртер. Тудушкан ийи алдын билзек-биле демдектээн ол бажың аныяк өг-бүлелерге ёзулуг университет апарган.

Аныяк өг-бүленің школазы — Фрунзе районунуң коммунистерниң ажылдан кылганы эстетиктиг кижизидилгениң комплекстиг планының хевирлериниң бирээзи. Каш чыл бурунгаар чамдык аныяктар кудазын шажынчы ёзу-биле эртиришкин, түдүлге бажыңарынга барып турган. Огленириниң шажынчы чанчылдарынга удур хамаатының чанчылдарыны киирер, оларны чараш, сонуурганчыг кылдыр эрттиреринң партия райкомунуң секретары С. Соболеваның удуртканы районнуң атеистер чөвүлели шинтирлээш, баштай ажылдан эгелээн.

— Атеистиг кижизидилгениң бедик дээштии «арыг» чырыдышкында эвес, а шажынга бүзүреп турар кижи бүрүзүн күш-ажылчы, хөй-нитичи, культура ажыл-чорудулгазынче, ооң иштинде чурттап турар черинии аайы-биле ажылдарга хаара тутунарынче углап турар болза ынчан ол эки түңнелдиин бис дуржулгага көрдүвүс— деп. С. Соболева чугаалады.— Шажынга удур пропаганданың аргаларын тодаралдыра биске микрорайоннарның социал паспорттары онза ажыктыг болган.

Аныяк өг-бүленің школазының урок» аңаа дыка-ла аар боон турган. Шой сылдыс дээрге, алкоголизмден эмнээрине дыка-ла дээштиг арга деп чүвени практика көргүскен: катап «шаңналды» алыр таварылга дыка эвээш турган.

1709 чылда, Полтава тулчуушкунунуң мурнуу чарыында, Петр I-ниң чарлык болганын ёзулаар база бир «бужар-бак» медальды шуткуп кылган. Ону дайзыннарның талазынче дезе берген гетман Мазепага тыпсыр ужурлуг турган. Ооң хевири база-ла үстүнде айыткаңы ышкаш болза-даа, он фунт деңзилиг, мөңгүнден шуткуп кылган. Петр ол медальдың бир талазынга шарлан ыяшта астына берген өскерлякчиниң болгаш ооң адаанга—өскерилгени дээш алганы үжен мөңгүн акшаны чураам, артыы талазынга: «Алдын-мөңгүнге харамдыккаш, астына берген өскерликчи үдегет» деп бижиирин дужааган.

Хаан ол шаңналды тыпсырының ёзулаазы болбаанынга дыка хомудаан: чүге дээрге, Москвага шуткуп кылган медальды Петриин турган черинге экизэриниң мурнуундала Мазепа олген болган.

В. ПАШИН.
СЭТА-ның корр.

КЕЗЕМЧЕ МЕДАЛЫ

Сонуургактарга

Шылгалданың чаңчыл болган демдээ — медальды кижилерге шаңнал-мактал кылдыр эвес, харын кеземче демдээ кылдыр тыпсыр таварылгалар орус төөгүге тургулаан.

Петр I-ниң хүндүлелдиң кундагазындан ойталавас турганы билдингир, ынчалза-даа эмин эрттир арагага хандыгар кижилерни көөр хөөн чок чораап. Албан черинге халап эзирик келир азы хурал-суглаа үелериндө «медередир ижип алыр» кижилерни онза шыгыызы-биле көөр турган. Ындыг арагачыларны хаанның чарлыы-биле пыыгы хемчег алыр турган. Петриин ындыг хемчегларининг бирээзи бүрүүлүг кижини тускай медаль-биле шаңнаарының ёзулалы турган. Ол сес адыр сылдыс хевирлиг, оңу шойдан шуткуп кудар болгаш таваж дег хемчээлдиг, чартык пудтан чиик эвес деңзилиг турган. Ооң ийи талазында сиилбээн бижимелдө «Арагалааны дээш» деп каан.

Ол медальды илчирбениң дузазы-биле демир ызыртқыышка тудуштургаш, кеземче алган кижиниң мойнуна сукказ, ажыттымас шоочабиле быжыглап каар. Ындыг «шаңналды» алган кижи ону педеля иштинде кедип алгаш чоруур ужурга таваржыр болган «арагалаашкынның ур-

Тараан тараа, ногаа, чимис
Дазыр шөлде сыңмас турар,
Танк ышкаш хевир сынны
Даглар ужу Тере-Хая.

Узун делгем Чадаананың
Ужу кирген, каас чараш.
Угулзалыг хевис ышкаш
Узун баткан Тере-Хая.

Чергелешкен даглар ужу ырда кирген Тере-Хая бо-ла
Черим-чуртум Тере-Хая. болгай.
Ооран кезек даглар ужу
Онза чараш Тере-Хая — деп С. Б. Уйнукэйниң чуруу.

ЧАЗАЛГА

Октябрь 23-те үнген «Шынның» бирги арнында Тыва АССР-ниң Дээди Советаның Президиумунуң Хүндүлел бижи-биле Х. М. Дүк-Хаптың болгаш Л. А. Швалевтиң шаңнаар дугайында Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Чарлыынга ийиги абзацта солгушкан олурутнуг «Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңналары болза:» деп чазай номчуур.

Редакторнуң оралакчызы
К. К. САТ

Агаар

Бөгүн республикага шокар булуттаар, чагбас. Барыын чүк угланыышкынның хаттың дүргеш секундада 3—7 метр чедер. Агаарның температуразы 2—4 градус чылыг болур.

Кызылга эдир булуттаар, чагбас. Хаттың күжү кошкак. Агаарның температуразы 0—5 градус чылыг болур.

КИНО

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ

«НАПЫРАЛ»: «О спорт, сен —тайбың-дыр сен!» (2 сериялыг) 8.30, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ШЫНЫР»: «Мартин болгаш ийбичи» 9.30, 12.50, 14.40. **Киночыында** 11.20, «Малдапардер-хөреңгитен кымыл?» 16.30, 18.20 (узаткан), 20.40 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Соолгу удаа дезиишкин» 15.00, 16.50, 18.30, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Инкаларниң читкен адыгы» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 24-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.00 — Латвия ССР-ниң алдарлыг артизи М. Виллеруш ойнаар. 9.15 — «Ада-иелер, силерге». 10.15— «Человэш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «Грек улустуң танцылары». (Греция). 10.40 — Эки бараанларны хөйнү. 11.10 — Поэзия». М. Бажан. 12.15 — «Экран өңнүктерин чыып тур». Минск (БССР) — Лион (Франция). 13.15 — «Оңу силер шыдаар силер». Аныяк чогаадыкчылар конкурузу. 14.00 — «Ирина Бржевская ырлаар». Фильм-концерт. 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — «Аркадий Райкин-биле ужуражылга». А. И. Райкиниин төрүттүнген хүнүнден бээр 70 чыл болганынга үткүштүр. Уран-чечен телефильм. 15.45 — «Билдингир-даа болза, бүзүренчиг эвес». 16.45 — Политиктиг хайгаракчы Ю. А. Летуновтуң беседазы. 17.15 — «Шортанның чарлыы-биле», «Алдын антилопа» Мультфильмнер. 18.15 — «Үш, ийи, бирээ, тик...» Израильге, Мурнуу-Африка Республикага болгаш Пакистанга шериг-үлетүр комплекси тургускавының болгаш ядролуг чепсекти неитереткенииниң дугайында документалдыг телефильм. Автор — политиктиг хайгаракчы В. Дунаев. 19.00 — 19.15— Чапсар. 19.15 — Күрүненин Кубань казак хорунуң концерти. 20.00 — «Улановайның ажыл-амыдыралы». Телефильмниң баштайгы көргүзүү. 1-ги сериязы. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35—22.35 — «Улановайның ажыл-амыдыралы» 2-ги сериязы. 22.35—23.30—Даштыкы эстраданың аалгалары болгаш ритмнери. Төнгенде — медээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Мээң хоорайым аалгаларың». Алма-Атадан дамчыдылга. 15.00 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. Мюнхендеп дамчыдылга. 15.55 — Э. Вологарский. «Эң-не аас-кежиктиг». Воронежтиң күрүненин А. Кольцов аттыг үлегерлиг шин театрының шинээ. 18.00 — «Музыкалыг киоск». Дамчыдылганы Э. Беляева чорудар. 18.30 — «Кинопанорама». Дамчыдылганы РСФСР-ниң улустуң артизи кинорежиссёр Э. Рязанов чорудар. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!» «Хуулгаазының экран». 20.15 — «Кадыкшыл». Эртем-нептереллиг программа. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.45 —«Үш бот эр чурттан тургаш». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары.

Редакциянның адреги: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг кылдыстериниң 2-37-13, пропаганда кылдызының 2-31-75, культура кылдызының 2-33-54 көдээ ажыл-агый кылдызының 2-21-47, үлетүр кылдызының 2-31-73, чагаа кылдызының 2-41-27, информация кылдызының 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 245

СОЛУН НЕДЕЛЯДА
6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Совединиң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш номсадыышкының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01257.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 247 (11745) | 1981 чылдың октябрь 25, воскресенье | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

АНЫЯК ООЛДАР БОЛГАШ КЫСТАР! ЭРТЕМ-БИЛИГЛЕРНИ, КУЛЬТУРАНЫ, ПРОФЕССИОНАЛДЫГ МЕРГЕЖИЛДИ ЧҮТКҮЛДҮГ ШИҢГЭЭДИП АЛЫҢАР!

КОММУНИЗМ ДЭЭШ МЕДЕРЕЛДИГ ДЕМИСЕЛЧИЛЕР БОЛУҢАР!

(СЭКП ТК-ниң Кыйгырыгларындан).

СЭКП Тыва область комитединиң IV пленуму

КОРУМ-ЧУРУМ ҮРЭЭШКИННЕРИ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

Октябрьның 23-те СЭКП обкомунуң пленуму болганын дыңнаткан болгай. «Эрге-чурум камгалалын экижидер болгаш корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер талазы-биле партия организациялыңның сорулгаларының дугайында» илеткелди аңаа СЭКП обкомунуң бирги секретары Г. Ч. Ширшин кылган.

БИСТИҢ республиканың ажылчы чоннары, бүгү совет улус-биле бир дөмей, Коммунистиг партияның, ооң Төп Комитединиң удуртулгазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң съездиге илеткелинде болган дараазындагы үелерде ооң чугаларында көдүргүлеп сорулгаларны боттандырар, 1981 чылдың планын күүседир дээш улуг күжениишкин болгаш энергиязы-биле ажылдап турар.

Үлетпүр продукциязын сайгарарынның тос айлар планы 104,5 хуу күүсеттинген, ол дээрге 1980 чылдың хамаарышкан үезинге бодаарга 517 муң рубль хөй. Күш-ажылдың бүдүргүлүүн өстүрериниң планы үлетпүрге 100,1 хуу күүсеттинген азы эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге 3,5 хуу бедик болган. Тудуг организациялары кол фондуларны ажыглалга 1980 чылдың хамаарышкан үезинге бодаарга 11 хуу хөй-лүү киирген.

Агаар-бойдустуң берге байдалдарында мал ажыының продукциязын бүдүрериңе болгаш сайгарарынга таарымчалыг чамдык түңнелдер чедип алдынган. Күрүнеге эт садарының тос айлар планы 105,4 хуу, сүт—107,3 хуу, чуурганнар — 136,8 хуу күүсеттинген. Дүк садарының чыл планын 101,7 хуу күүседип, оны 46,2 тонналы хөйнү саткын. Тос айларның планындан ажыр 1 008 тонна эътти, 1 487 тонна сүттү, 3,6 млн. чуурганы саткан. Октябрь 16-дагы байдал-биле алырга, эрткен чылдың хамаарышкан деңнелинге бодаарга, күрүнеге сүттү 33 хуу, эътти—47,4 хуу, чуурганнарны—25,6 хуу хөйнү сатканнар. Малдың өлүп хораары болгаш оске-даа чидириглери барык үштүң бир хуузунга кыскырылган. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге бодаарга бызааларны 10,4 хуу, хураганнарны болгаш анайларны 17 хуу хөйнү алган.

Транспорт, харылзаа, садыг, коммунал-амыдырал хандырыла коллективтериниң хөй пурузунун ажылынга эки түңнелдер бар.

Ам бүгү күжениишкиннер — чедип алдынган таарымчалыг түңнелдерни бижыглаарынче болгаш көвүдериниче, четпестерни чайладырынче мөөңнеттинген турар ужурлуг. Улуг четпестерлиг капитал тудуг бодунче онза кичээнгейни негеп турар. Экономиканың бүгү адырларынга бүдүргүлгениң ажыктыын болгаш ажылдың шынарын бедидер, иштики курлавырларны ажыглаар, камналганың болгаш хумагалаашкынның чурумун бижыглаар ажылды күштелдирери эргежок чугула. 1981 чылдың планнарын болгаш үлүзөлгелерни коллектив бүрүзү күүсеткен, хожудап турар бүдүргүлгелер болгаш организациялар чок турарын чедип алыр дээш бүгү чүүлдерни кылыр херек. Мал кыштагладыышкынынга белеткелди эң дүрген доозары, ону чедишкинниг эрттиреринче улганган хемчеглерниң бүгү комплекизин долу хемчээлинге өй-шаанда боттандырары онза чугула сорулга болуп турар.

Күш-ажылчы бүгү-ле коллективтерге организакчы болгаш масса-политиктиг ажылдың, социалистиг чарыштыг деңнелиин улам бедик көдүрзе чогуур.

СЭКП-ниң XXVI съездизин ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезинче улуг кичээнгейни салгап. Партияның идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылының байдалын съездиге хандыр болгаш бүгү талалыг көргеп.

Съездиниң шиитпирлерин база «Идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажылды улам экижидер дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалын боттандырар чорук идеологтуг ажылдың хөй-хөй участоктарын болгаш кавыларын доктаамал сайзырангайжыдарын база эде тургузарын партия организацияларындан негеп турар. Партияның өскерлиин чок кичээнгей салып турар кол чүүлү — пропагандаңың амыдырал-биле харылзаазын чайгылыг чок бижыглаары, ооң ажыктыын бедидери-дир.

Ол негелдениң утказын илереткинээн, эш Л. И. Брежнев съездиге мынча дээн: «...партияның идей-теоретиктиг, политика-кижизидилгелиг, организакты болгаш ажыл-агыйжы ажылының чаңгыс аай болуурун херек кырынга чедип алырының дугайында чугаа чоруп турары ол». Съездиниң шиитпирлеринге холбаштыр партияның область организациязы ажылчы чоннарның коммунистиг кижизидилгезин экижидер талазы-биле улуг ажылды чорудар апаар.

Идеологтуг ажылдың эң чугула сорулгазы совет кижиларниң ажыл-чаң, эрге-хоолйу кижизидилгези болур.

Республикага социалистиг хоолйу-дүрүмну болгаш корум-чурумну бижыглаарының айтырыгларын СЭКП обкому сөөлгү чылдарда каш удаа көрүп келген. Республикага иниттиниң корум-чурумуп бижыглаар дугайында айтырыгны СЭКП обкомунуң пленумунга чугаалашкының соонда беш чыл эрткен. Чоннуң ажы-чаң, эрге-хоолйу кижизидилгезин экижидеринче ол чылдарның дургузунда партияның обкому, хооркому, райкомнары улуг кичээнгейни салып келген. Хоолйу-дүрүмнерни болгаш корум-чурумну бижыглаарынче организакчы, ажыл-агыйжы, социал-культура болгаш кижизидикчи хемчеглериниң бүдүн комплекизин, партия, совет органнарының, хөй-иниттиң организацияларының, күш-ажылчы коллективтериниң, эрге-хоолйу камгалаан органнарының күжениишкиннерин угландырып келген.

Кем-херек үүлгедиишкиннериниң чылдагааннарын, ооң динамиказын доктаамал өөренип көрүп, хөй-иниттиниң, ажылчы чоннарның саналдоналын болгаш шүүмүүлелдиг саналдарын анализтеп турар.

Ажылчы чоннарның идей-политиктиг, күш-ажылчы болгаш аажы-чаң кижизидилгезин экижидер дээш партия организацияларында, коллективтерде эвээш эвес ажылды кылып турарын демдеглээр херек. Партия организацияларының хөй кезии кижизидилге ажылының хөй талалыг арга-методтарын калбаа-биле ажыглап турар. Партия өөредилгезин, экономиктиг өөредилгени, масса-политиктиг ажылды экижидериниң, ажылчы чоннарны болгаш аныяктарны кижизидиргө школаларның, өөредилге черлериниң, культура-чыргадыышкын албан черлериниң, камгалал — спорт организацияларының ролюн бедидериниң айтырыгларын партия комитеттери, эге организациялар доктаамал чугаалажып көрүп турар. Күрүнениң, хөй-иниттиниң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун ажылчы чоннарның, аныяктарның сагып турарының, социалистиг ончүүнүң камгалалын хандырарының, янзы-бүрү кем-херек үүлгедиишкиннери-биле демиселди күштелдиреринин айтырыглары кичээнгейнин төвүнге туруп келген.

СЭКП ТК-ның «Сагылга-чурум камгалалының талазы-биле ажылды экижидер болгаш корум-чурум үрээр коруктар-биле демиселди күштелдирер дугайында» доктаалын боттандырбаан, сагылга-чурумну бижыглаар болгаш корум-чурум үрээр чоруктарны болдурбас дээш профилактика ажылының дээштинин элээн бедиткен. Партия обкому, хооркому, райкомнары тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган болгаш ону боттандырып турар.

СЭКП ТК-ның болгаш партия обкомунуң II пленумунуң корум-чурум камгалалын бижыглаар талазы-биле шиитпирлерин амыдырала боттандырганының түңнелинде сөөлгү беш чылда республикада кем-херек үүлгедиишкини кызырылган. Корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселдиң, профилактика ажылының дуржулгазы мөөңнеп алдынган. Хөй-хөй бүдүргүлгелер, совхозтар коллективтери, организациялар хөй-иниттиниң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаарын, социалистиг иниттиниң чуртталганың нормаларын болгаш чурумун кижилер сагаан турарын чедип ап келгеп.

Эрзин, Бай-Тайга, Өвүр районнарның партия, Советтер, эрге-чурум камгалалының органнары, хөй-иниттиң организациялары идей-кижизидилгелиг, профилактика ажылын экижидериге үндезилээш кем-херек үүлгедиишкиннерин эвээжедирип, хоолйу-дүрүмну болгаш корум-чурумну бижыглаарын чедип ап турар.

СЭКП Бай-Тайга райкому, улус депутаттарының район Совединиң күүскому ажылчы чоннарның ортузунга кижизидилгени экижидер, корум-чурум камгалалын бижыглаар дээш организакчы элээн ажылды чорудуп турар. Инда политика - кижизидилгелиг ажылдың комплекстиг планнарын ажылдап кылып, күш-ажылчы коллективтерге болгаш чоннуң чурттан турар черинин аайы-биле кижизидилге ажылын экижидер талазы-биле партия, профэвиллел, комсомол организацияларының, көдээ Советтериниң, совхозтарның, бүдүргүлгелер, организациялардың удуртучуларының ажылын башкарып турар. Партия организацияларының секретарларының, ажыл-агыйларның, эргечурум камгалалының органнарының, өске-даа организацияларның удуртукчуларының отчёттарын партия райкомунуң бюрозунга доктаамал дыңнап турар. Ап чоруткан хемчеглериниң түңнелинде Тээли, Бай-Тал, Шуй, Кара-Хол суурларда корум-чурум бижыгыл, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг ончүүнү оорлап-тотчеглээр чоруктар эвээжээн. Районнуң удуртур ажылдакчылары корум-чурум үрээр чоруктарны бат удур болдурбазынга идепкейлиг киржин турарлар.

Тывазын электри четкилериниң дирекциязының, ында партия организациязының чорудуп турары кижизидилге ажылының дуржулгазы эки. Күш-ажылдың сагылга-чурумун болгаш хөй-иниттиниң корум-чурумун бижыглаарының партия, профэвилел, комсомол, бүдүргүлге хуралдарынга доктаамал чугаалажып келген. Эрге-хоолйу темаларынга лекция, бесседаларны цехтерге, участоктарга чорудуп турар. Ажылдакчыларның хөй кезии политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Политмассалыг, пропагандистээр ажылга инженер-техниктиг ажылдакчыларны хаара тудуп турар.

Коллективте кижизидилге ажылынга социалистиг чарыштың аргаларын калбаа-биле ажыглаан. Бүдүргүлгеде 38 бригаданың 26-зы бүдүргүлгеге бедик көргүзүглерни чедип алыр, озал-ондак болгаш кемдээшкинни шуут болдурбас дээш демиселде хаара туттунган, 7 бригада күш-ажылдың сагылга-чурумун чаңгыс-даа үреввес, бедик культура болгаш хөй-иниттиниң үлегерлиг корум-чуруму дээш ажылдаар деп коллективтиг харыысалгалыг болуруп хүлээнген. Электри четкилериниң ажыл-ишчилери мурнакчы бригадаларның өгелээшкинин деткээн. Чарыштың түңнээрде күш-ажылдың болгаш бүдүргүлгенин сагылга-чурумунуң байдалын, эрге-чурум камгалалыгга ажылчынарның, албан-хаакчыларның киржилгезин өөренип көрүп турар. Корум-чурум үрээн таварылга бүрүзүн коллективке шыңгыы көөр. Сагылга-чурумну, хөй-иниттиниң корум-чурумун тударынга улусчу дружина, эш хуузунуң суду, профилактика чөвүлели идепкейлиг киржип турар. Ооң түңнелинде коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму көскүзү-биле бижыгып, корум-чурум үрээшкиннери кызырлып турар. Тос айларда ажыл шагы үскенинден болдунган ажыл шагының чидиргилери ажылдап турар бир кижиге онааштыр 0,18 кижи-хүн болган, азы эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 14 хуу кудулаан. Кижизидилге болгаш профилактика ажылын экижиткени бүдүргүлгениң мурнунда сорулгаларны чедишкиннигг шиитпирлээринге идигни берген. Тываның электри четкилериниң коллективи күш-ажылга бедик көргүзүглери дээш СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобщөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле чаңгыс эвес удаа шаңпаткан. 1981 чылдың III кварталының түңнелдери-биле коллектив республиканың бүдүргүлгелериниң аразында социалистиг чарышка база катап тиилекчи болган.

Чөөн-Хемчик районунуң «Алдан-Маадыр» совхозунда партия организациязы администрацияның, көдээ Советтиң күүскомунуң, хөй-иниттиң организацияларының күжениишкинин кижилер-биле кижизидилге ажылын күштелдиреринин тодаргай хемчеглерин алырынче доктаамал угландырып турар. Хөй-иниттиниң корум-чурумун, күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаарының айтырыгларын партия, профэвилел, комсомол, бүдүргүлге хуралдарынга доктаамал чугаалажып келген. Эрге-хоолйу темаларынга лекция, бесседаларны цехтерге, участоктарга чорудуп турар. Ажылдакчыларның хөй кезии политиктиг болгаш экономиктиг өөредилгеде хаара туттунган. Политмассалыг, пропагандистээр ажылга инженер-техниктиг ажылдакчыларны хаара тудуп турар.

Коллективте кижизидилге ажылынга социалистиг чарыштың аргаларын калбаа-биле ажыглаан. Бүдүргүлгеде 38 бригаданың 26-зы бүдүргүлгеге бедик көргүзүглерни чедип алыр, озал-ондак болгаш кемдээшкинни шуут болдурбас дээш демиселде хаара туттунган, 7 бригада күш-ажылдың сагылга-чурумун чаңгыс-даа үреввес, бедик культура болгаш хөй-иниттиниң үлегерлиг корум-чуруму дээш ажылдаар деп коллективтиг харыысалгалыг болуруп хүлээнген. Электри четкилериниң ажыл-ишчилери мурнакчы бригадаларның өгелээшкинин деткээн. Чарыштың түңнээрде күш-ажылдың болгаш бүдүргүлгенин сагылга-чурумунуң байдалын, эрге-чурум камгалалыгга ажылчынарның, албан-хаакчыларның киржилгезин өөренип көрүп турар. Корум-чурум үрээн таварылга бүрүзүн коллективке шыңгыы көөр. Сагылга-чурумну, хөй-иниттиниң корум-чурумун тударынга улусчу дружина, эш хуузунуң суду, профилактика чөвүлели идепкейлиг киржип турар. Ооң түңнелинде коллективте күш-ажылдың сагылга-чуруму көскүзү-биле бижыгып, корум-чурум үрээшкиннери кызырлып турар. Тос айларда ажыл шагы үскенинден болдунган ажыл шагының чидиргилери ажылдап турар бир кижиге онааштыр 0,18 кижи-хүн болган, азы эрткен чылдың ол үезинге деңнээрге 14 хуу кудулаан. Кижизидилге болгаш профилактика ажылын экижиткени бүдүргүлгениң мурнунда сорулгаларны чедишкиннигг шиитпирлээринге идигни берген. Тываның электри четкилериниң коллективи күш-ажылга бедик көргүзүглерни дээш СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профобщөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле чаңгыс эвес удаа шаңпаткан. 1981 чылдың III кварталының түңнелдери-биле коллектив республиканың бүдүргүлгелериниң аразында социалистиг чарышка база катап тиилекчи болган.

Чөөн-Хемчик районунуң «Алдан-Маадыр» совхозунда партия организациязы администрацияның, көдээ Советтиң күүскомунуң, хөй-иниттиң организацияларының күжениишкинин кижилер-биле кижизидилге ажылын күштелдиреринин тодаргай хемчеглерин алырынче доктаамал угландырып турар. Хөй-иниттиниң корум-чурумун, күш-ажылдың сагылга-чурумун бижыглаарының айтырыгларын партия, профэвилел, комсомол, бүдүргүлге хуралдарынга, көдээ Советтиң сессиязарынга, күүском хуралдарынга, бүдүргүлге хуралдарында болгаш ажылчы чоннарның хуралдарынга доктаамал чугаалажып турар.

Совхозтуң партия комитеди коммунистерни болгаш комсомолчуларны бүдүргүлгениң шиитпирлиг участоктарынга шын таарыштыр тургузуп, чурттап турар черинин аайы-биле кижилер-биле тус-туста ажылды чорударынче хаара туткан. Парткомнуң, көдээ Советтиң күүскомунуң кежигүннери хөй-иниттиң организацияларын удуртур талазы-биле тодаргай даалгаларлыг.

Совхозтуң парткому профэвилел, комсомол, өске-даа хөй-иниттиң организацияларының ажылын идепкейжидерин чедип ап турар. Эки тура улусчу дружиназы суурда хөй-иниттиниң корум-чурумун тудуп, а эш хуузунуң суду болгаш профилактика чөвүлели сагылга-чурумун үрекчилерин, арагачыларны, содаачыларны, ажыл кылбас кижилерни доктаамал шыңгыы чугаалажып көрүп турар. Совхозта комсомол комитеди аныяктарны совхоз бүдүргүлгезинче, культура-массалыг, спортуу хемчеглерни организастаарынче идепкейлиг хаара тудуп, корум-чурум үрепки дег элээди оолдар-биле тус-туста ажылды чорудуп турар.

Чоп ортузунга идей-кижизидилгелиг, агитация-массалыг ажылга көдээ интеллигенция идепкейлиг киржип келген. Культура бажыңының, библиотеканың ажылдакчылары чоннуң хостуг үезиниң дугайында сагыш салып, суурга бот-тывынгар уран үүлү көрүүделерин, спортчу маргылдааларны доктаамал эрттирип турар.

Партком, совхозтуң дирекциязы, көдээ Совет суурнуң социал болгаш культура хөгжүүдезинче, чоннуң ниити культуразын бедидеринче улуг кичээнгейни салган. Ооң түңнелинде Алдан-Маадыр суур чылдан чылче удам таагайжып, кижилериң культуразы болгаш амыдыралы ажыкшып турар.

Кижилер биле кижизидилге ажылын эки тургускан күш-ажылчы коллективтер, чурттакчылыг черлер республикада эвээш эвес. Бо талазы-биле хөй ажылды «Каа-Хем» хөмүр-даш разрезинде, «Бай-Тал», «Большевик», «Мөрен», Жданов аттыг совхозтарда, өске-даа коллективтерде чорудуп турар. Кайда-ла партия организациялары кижилериң бүгү талалыг сайзыралынга таарымчалыг байдалдарны тургузарынче, оларны ниитилел мурнунга бедик харыысалгалыг болурунга кижизидиринче доктаамал сагыш салып турар болдур, ында бүдүргүлгениң бедик көргүзүглерин чедип алдынып, күш-ажылдың сагылга-чурумуу бижыгып, ниитилелге удур үүлгедиишкиннер болу бээр байдалдар чок, таарымчалыг байдалдар тургустунуп турар.

КОРУМ-ЧУРУМНУ бижыглаар талазы-биле сөөлгү чылдарда эвээш эвес ажылдар чоруттунза-даа, республиканың кем-херек үүлгедиишкиннериниң денилери ам-даа бедик болуп артышаан. Ылаңгыя Каа-Хем, Бии-Хем, Кызыл, Тес-Хем районнарда. Кызыл, Ак-Довурак хоорайларда бо талазы-биле байдал дүвүренчиг. Чөөн-Хемчик, Барыын-Хемчик, Тожу болгаш өске-даа чамдык районнарда кем-херек үүлгедиишкиннериниң саны хөй.

Кызыл, Туран, Шагаан-Арыг, Чадаана, Ак-Довурак хоорайларда Кызыл-Мажалык суурда кем-херек үүлгедиишкиннери кудулавайн турар. Бо черлерде хөй-иниттиниң корум-чурумуи,

(Уланчызы 2-ги арыңда).

БЕШ ЧЫЛДЫҢ БАЗЫМНАРЫ

Үлетпүрнүң ажылданчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырып, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидер дээш чарышпышаан, январь—сентябрьда бүдүргүшкүннү улам ыңай өстүрерин болгаш техника-экономиктиг көргүзүглерни зижидерин хандырган деп, 1981 чылдың тос айларының дургузунда ССРЭ-ниң үлетпүрүнүң Күрүне планын күүсеткенининг түңнелдериниң дугайында ССРЭ-ниң Төп статистика эргелелиниң дыңнадыында чугаалаан.

Продукцияның ниити хемчээлиниң талазы-биле план күүсеттинген. Эрткен чылдың хамаарышкан үезинге деңнээрге үлетпүр бүдүргүшкүнүнүң немей өзүлдези 3,3 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүргүчүлүү 2,6 хуу немей өскен; продукцияның немей өзүлдезининг бештиң дөрт незининден хөйү ооң күсели-биле алдынган. Ооң бот-үнези чиигээн, арыг орулгалар көвүдээн.

Продукцияның зң чугула хевирлерин бүдүргени мындыг болган: электроэнергия — 969 миллиард киловатт-шак; нефть (газ конденсадын кошпуштур) — 455 миллион тонна; газ — 342 миллиард кубометр; хөмүр-даш — 528 миллион тонна; кең — 112 миллион тонна; кара металлдар прокады (белен) — 77,8 миллион тонна; кең хоолайлар — 13,6 миллион тонна; демир рудазы — 183 миллион тонна; үнүштер камгалалының химиктиг чепсектери (чижек саннар-биле) — 379 муң тонна; синтетиктиг чуктар болгаш пластиктиг бүдүмелдер—3,0 миллион тонна; химиктиг волокноларга болгаш хендирлер—919 муң тонна; автодугуйлар — 45,1 миллион; металл кезер станоктар — 1544 миллион рубльдиң, ооң иштинде: сан программа башкарылгалыы — 7,5 муң приборлар, автоматчыдылга чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 4,2 миллиард рубльдиң; саналга техниказының чепсектери болгаш оларга артык кезектер — 3,7 миллиард рубльдиң; химиктиг дерилге болгаш аңаа артык кезектер — 539 миллион рубльдиң; технологтуг дерилге болгаш чиик база аъш-чем үлетпүрүнүң аңаа ажыглаар артык кезектери — 1932 миллион рубльдиң; магистральдың чүүк вагоннары — 43,3 муң; автомобильдер — 1630 муң, оларның аразында чүүктүү — 581 муң, чиикгери — 985 муң; тракторлар — 416 муң; кедээ ажыл-агый машиналары — 2,1 миллиард рубльдиң; мал ажылының болгаш мал чеми бүдүреринің машиналары — 1,6 миллиард рубльдиң; тараа ажаап алыр комбайннар — 77,9 муң; хевеең ажаап алыр машиналар—6,2 муң; экскаваторлар — 31,6 муң; саазын — 4,1 миллион тонна; цемент — 95,4 миллион тонна.

Бүгү хевирлерниң пестерин кылып үндүргени—8,2 миллиард дөрбелчин метр; дааранылга кылыглары — 17,3 миллиард рубльдиң; иштии болгаш даштыы хеп трикотаж — 1,2 миллиард; хөм идиктер—545 миллион эжеш; эът (үлетпүрге ажылдап үндүргени) — 6,8 миллион тонна; колбаса кылыглар—2,3 миллион тонна; аъш-чемниң балык продукциязы балык консерваларны киириштир — 3,9 миллиард рубльдиң; мал саржаа — 1,0 миллион тонна; үнүш үзү — 1,7 миллион тонна; кондитер кылыглары — 2,9 миллион тонна; консервалар—12,0 миллиард чижек лааза; шактар — 51,3 миллион; шаанаң-фаянс болгаш майолик савалар — 576 миллион рубльдиң; сорттуг савалар (шилдең болгаш хрусталдан) — 789 миллион рубльдиң; улуг радиоприемниктер—6,5 миллион; телевизорлар— 6,1 миллион, оларның аразында өңнүглери — 2,0 миллион; сөөлүкчулар — 4,5 миллион; хеп чуур машиналар — 2,9 миллион; мебельдер—4,7 миллиард рубльдиң.

Газ тывыжының, үнүштер камгалаалының химиктиг чепсектерин, көдээ ажыл-агый машиналарын база мал ажылының болгаш мал чеми бүдүреринің машиналарын, приборларны, автоматчыдылганың болгаш саналга техниказының чепсектерин, дааранылга кылыгларын, мебельдерни, сорттуг савалarны, шактарны бүдүреринің талазы-биле тос айларның планы ажыр күүсеттинген.

Чамдык бүдүргүлге каттыжыышкыннары болгаш бүдүргүлгелер продукцияның ниити хемчээлиниң, күш-ажыл бүдүргүчүлүүн өстүреринің, продукцияның бот-үнезин чиигедиринің, мөөңнээшкиннер талазы-биле планнарны, эртем-техниктиг программалар онаалдаларын күүсетпээн. Хөмүр-даш тывыжының, кара металлдарның белен прокадын, күгүрүлүг кислотаны, химиктиг волокноларны болгаш хендирлерни, чүүк вагоннарын, автомобильдерни, цементини, пестерни, хөм идиктерни, эътти, мал саржаан, соодуичуларны болгаш продукцияның чамдык өске-даа хевирлерин бүдүреринің планын күүсетпээн.

Ажылдап турар бүдүргүлгелерни болгаш цехтерни техника талазы-биле чаарты дерип база чепсеглээри уламчылаан. Үлетпүр продукциязының ийи муң чаа хевирлерин шиңгээдип алган болгаш кылып үндүрүп эгелээн, эргижирээн чамдык кылыгларны бүдүргүлгеден дүжүрген. Шынарның дээди категориялыг продукциязының үлүг-хуузу немей өскен.

Курлавырларны камнаар, чеп ажыглаар талазы-биле партияның болгаш чазактың төлевилээн хемчеглерин боттандырар ажыл бүдүргүлгелерде калбарган.

Курлавырларны улам долу ажыглаар, бар четпестерни чайладыр, продукция кылып үндүрерин көвүдеидир болгаш ооң шынарын бедидер талазы-биле хемчеглерни үлетпүрүнүң ажылдакчылары боттандырып турар.

(СЭТА).

Кыштаглаашкынга белеткелдиң шалыпчы айы чоруп тур

„САЯН“: шиитпирлеттинмээн айтырыглар

Кыштаглаашкынга белеткелди организастыг, дүрген чорудары-биле СЭКП обкомунуң чарлааны шалыпчы айның ам чартыы эртип турар. Шалыпчы айда кыштаглаашкынга белеткелди «Саян» совхозтуң ажылшчылери капчаар чорудуп турарын чугаалап бээрии ол ажыл-агыйның кол зоотехниги Марат Алиевич ХАБАЕВТЕН «Шынның» корреспондентизи К. Аракчаа дилээн.

— Кыштаглаашкынга белеткел хамыктың мурнунда четчир мал чемнерин курлавырлап алырындан эгелээр. Ол — кыштаглаашкынның эң ие шиитпирлиг фактору. Ону барымдаалааш база эрткен берге кыштың практиказындан чогуур түңнелди кылгаш, совхозтуң дирекциязы, партком, ажылчын комитеди мал чемнериниң белеткелинге онза кичээнгейни салган, ол чугула кампанияның үезинде чарлаттынган ийи шалыпчы айда бүгү күштү сиген-ширбиин белеткээринче мобилазастаан. Мал чемнинин белеткелинге ажыл-ишчилер, ылаңгыя малчыннар күжениишкининг ажылдааның демдеглээр херек. Ооң түңнелинде совхоз ниитиниң малынга 2210 тонна сенажты болгаш чулуктуг чем — силосту 7897 тонналы курлавырлап алган. Эң ие хоолулуг, бедик шынарлыг, үрелбес чем болуур витаминниг сиген далганын белеткеп алырынга сагыш салгаш, ону бүдүреринің планын ийи ажыг катап күүседип, 524 тонналы кылган. Мал чемнинге савааңны курлавырлап алыры ам-даа үргүлчүлевишаан. Бистиң совхоз өске черлерден савааң белеткевейн турар районда кара чаңгыс ажыл-агый болуп турар. Ам эң чугула айтырыг — белеткеттинген чемнерни хумагалыг чарыгдаары, ону малга бээрде ам-дан-сүүзүн кыир ыяк болбаазырадыры.

Бисте өдек-кыштаг септелгези үүлге чарлаттынган шалыпчы айда эгелээн эвес. Ону совхозтуң малчыннары эрзинчилериниң кыйгырыын деткээш, чазын-на чоруда берген. Үүрмек септелгени олар ынчап боттарының күжү-биле кылып алган.

Бо чылын совхозка 17 муң баш шээр, 2700 баш мыйыстыг бода мал кыштаглаар ужурлуг. Бүгү малды кышкы турлагларже көжүрерин октябрь 12-ге чедир бүрүн доостувус. Күскү профилактика ажылын чоруткаш, аарыг болгаш арган малдарны эмнээри, азыраары-биле тускай черде аңгылап үскен.

Ам өдек-кыштаг септелгезинде 30 кижи составтыг дөрт звено ажылдап турар. Оларны машина-техника болгаш эргежок чугула тудуг материалдары-биле хандырган.

Бисте шээр малдың 38 кыштаа бар. Оларда 36 кажаа, малчыннар чурттаар 32 бажың септеттинген. Артканнарын бо шалыпчы айда бүрүн септеп доозар. Бо чылын бүрүн дериг-херекселдиг ийи чаа кыштагны туткаш, ажыглалда киирген. Мал суттарар 8 кудук бар, олар ажылдап турар. Оон аңгыда малчыннарже сүт сөөртүр беш машинаның дөртү база белеп. Кыштагларда сүт кудар шкир 15 саваны тургускан, ам оларны үүле чылыглаары арткан.

Совхозтуң мыйыстыг бода малы ийи фермада мөөңнеттинген. Оларда капитал септелге киллынган. Сушь салбырының фермазынга мурнунда одалга чок турган. Ам ында бус-биле чылыдар одалганы кылган. Ынчангаш кышкы үеде саанчыларның ажылдаарынга таарымчалыг байдал тургустунган. Чем болбаазырадыр ийи цехтиң бирээи эргиде-ле турган болгаш ам ажылдаарынга белеп. а өскезин бо чылын чаа туткан, ында ам эптелге ажылларын кылыры арткан. Ону база-ла ноябрь 10-га чедир доозар бис.

Кыштагларже сиген, саван сөөртүрү килип түлүктей берген. Олче 12 автомашинаны, тракторну хаара туткан. Бо хүнге чедир 150 тонна ажыг сигенни кышкы турлагларда чедирген.

Кылдыгнаан үүлдер-биле чергелештир, четпестер, шиитпирлеттинмээн айтырыглар база барын айтыса чогуур. Совхозтуң бодуидан хамаарышпас, шиитпирлээри эргежок чугула ындыг айтырыглары маңаа чугаалаар бодайдыр мен. Хүдээнген ажылынга харыысалга чок, чугула херекти чылзыр ындыг организацияларны «Шынга» шүүмүүлээр болза оларның удуртукчулары оон чогуур түңнелди кылыр боор.

Кышкы үеде малга дус эргежок чугула. Биске кыш тургузуурда 150 тонна хире дус херек. Ам бары 20-ле тонна. Совхозка дусту Сельхозхимияның Туран салбыры сөөртүп бээр ужурлуг. Ол талазы-биле керээни шагда-ла чарган. Ынчалзажок дус сөөртүлгезин ук салбыр амдаа эгелевээн. Биске база бир эргежок чугула чүве — соңга шилп. Ниитизи-биле муң дөрбелчин метр хире шил херек. Шил алырының чагыын Сельхозтехкүркомнуң Кызылда районнар аразының каттышкынынга чайын-на кирген. Негелдени каш-даа катап кылган, а херек шил ам-даа сураг. Оон уржуу-биле чамдык малчыннарның бажыңнарының соңгалары шилдеттинмээн. Кыжын ынчаар чурттаары берге дээрии ук каттыжышкынының удуртукчулары билир ирги бе?

Совхозтуң сүт-бараан фермаларын кышкы байдалче шилчиткен. Кажаа-хораа септеттинген. Ынчалзажок оларда саалда дериишкиннери орта ажылдавас хевээр. Оон техниктиг ажаалдазын Сельхозтехкүркомнуң Туран салбыры (эргелекчизи В. Рыжов) ай санында кыдыр хүлээлгелиг. Эрги дериишкинге техниктиг ажаалданы ук салбыр кылбаан. Совхозтан хөй удаа дилеп, чалап турда-ла, эдер мастерлер амга чедир келбээн. Моторлар өртенген, механиктиг саалданың оскедаа кезектери дадарып үрелген. Ооң уржуундан шек саары үстүр таварылгалар ховар эвес.

Шиитпирлээри негеттинип турар база бир айтырыг — электри-биле хандырылганы экижидери. Совхозтуң төп фермазында электра шугуму үреликке байдалда туруп турар. Хөт хадаан санында-ла сывырыдактар үзүлгеп, кандаа хонукта сайгылгаан чок туруп бээр. Ынчан фермаңың саалда дериишкини ажылдавас, инектер сагдыжайн баар. Ол шугумнуң үрелиин эдер дутайында айтырыгны Сельэлектронуң Туран салбырынга хөй удаа тургузуп келген. Шугум ам-даа кылдыжмаан.

Кыштаглаашкынга белеткел-биле холбашкал бо айтырыглар республиканың Кодээ ажыл-агый министерстволунга кандыг-бир чергээ-биле хамаажыр апаары чугаажок. Айыттынган четпестерни чайладырынче министерстволуңун удуртукчулары кичээнгей салыры негеттинип турар.

КОРУМ-ЧУРУМ ҮРЭЭШКИННЕРИ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

(Уланчызы. Эгези 1-ги арыда).

профилактика ажылын чогуур деңнелге тургузуп болур бүтүү күштер болгаш аргалар бар болган.

Хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну хажыдар чоруктарны баш удур болдурбас дээш партия обкомунуң, ооркомунуң, райкомнарының ап чорудуп турар хемчеглери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң негелделеринге ам-даа четпейн турарын миннери чугула. Хөй партия комитеттери, парторганизациялар күш-ажылчы коллективтерде болгаш чонуң чурттап турар черинии аайы-биле кижизидилге ажылының дээштинии чедип албаан. Күш-ажылдың болгаш хөй-ниитиниң сагылга-чурумун үрээр чоруктарга эптеш чок байдалдар, чамдык кижилерниң шиитилелге удур ажы-чаңын бүгү-ниитиниң талазыдан шыңгыы сайгарып көөр ажыл чурттакчылыг дыка хөй черлерде чогуур деңнелге тургустунмаан.

Корум-чурум үрээшкиннерии-биле демиселге күрүнеңиң болгаш хөй-ниитиниң салдар чедиришкинииниң бүгү чепсээн долу эвес ажыглап турар. Бо ажылга партия, Советтер, ажыл-агый органнарының, профсвилел, комсомол болгаш өске-даа хөй-ниити организацияларының чүткүлдүг ажылы, ону комплекстиг көөрү, бир демниг ажылдаары ам-даа кошкан тургустунган. Ында ажылчы чоннарның калбак массаларын четпес хаара тудуп турар.

Кижилер-биле кижизидилге ажылын кошкатканы, хөй-ниитиниң эрге-чурумун быжыглаар талазы-биле практиктиг хемчеглерни ап чоруттаанын дээш Кызыл хоорайның, Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның партия, Советтер органнары 1976 чылда партия обкомунуң пленумунга шыңгыы шүүмүлдеткеннер. Олар хоойлу-дүрүмнү болгаш эрге-чурумну быжыглаар дээш эвээш эвес ажылды кылганы чугаажок. Ынчалза-даа Кызылда болгаш Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Чөөн-Хемчик районнарның чүрттакчылыг хөй черлеринде хөй-ниитиниң чогуур корум-чуруму амга чедир тургустунмаан.

СЭКП Барыын-Хемчик райкому, райкүүском корум-чурумну быжыглаар болгаш кем-керек үүлгедиишкиннерии болдурбас талазы-биле ажылды үндезиин-биле экижидерии чедип албаан турар. Корум-чурум үрээшкиннериң байдалын ханызы-биле аналитевейн, ону узуткаар талазы-биле олар дээштиг, шыңгыы хемчеглер алдынмаан турар. Корум-чурумну быжыглаар кижизидилгеге ажылын ажыктаарда, ооң-биле эштежин, аңаа удур активти эвилелдевейн турар. «Тыва даг-дүгү» тудуг эргелелиниң парткому, Ак-Довуракты хоорүүскому, будүрүлгелериң болгаш организацияларның удуртукчулары чоннуң янзы-бүрү кезектерии-биле кижизидилге ажылын доктаамал чорутпайн, корум-чурум үрекчилери-биле демиселди кампания хевиргер кылдыр чорудуп турар. Комбинаттың дыка хөй инженертехниктиг ажылдакчылары кижизидилге ажылынга кириишейн, хөй-ниити амыдыралыңа идепкей чок чоруун көргүзүп турар. Арагалаашкын, ажыл шагы үскен болган инштилелге удур үүлгедиишкиннер болган таварылгаларны партия, профсвилел болгаш комсомол хуралдарынга ховар чугаалажып келген. Партком, профсвилел болгаш комсомол организациялары чоннуң, ылаңгыя аныяктарның культурлуг дыштанылгазын багай организастап турар. Ак-Довуракты Культура ордузунга мораль-эрге-хоойлу темазыйга хамаарышкан лекция, илеткелдерии ында-хаая эрттирип, районнуң, комбинаттың, тудуг организацияларының удуртукчулары, будүрүлгенин мурнакчылары-биле ужуражылгаларны организаставайн турар. Бот-тывыцгыр уран чүүл, техниктиг чогаадылга болүмнеринге, спортчу хемчеглерге ажыдчыннар болган албан-хаакчылар киришейн турар.

Бо районда кем-керек үүлгединиишкиннериң боон турарының бир кол чылдагааны— арагалаашкын-биле демиселдн кошкатканында. Район болган ында чер-чер Советтериниң күүскомнары арага садарының чүүмүн таарыштыр сорбейн турар. Арагазже хандыкшаан кижилерни хөй-ниитиң мурнуңа тургусшайн, оларга хоойлу-дүрүмнүң негелделерии четпес онаан турар. Партия райкому милиция, прокуратура болгаш суд органнарының ажылын контролдап келген. Эрге-хоойлу камгалалар органнар

келген билдириишкиннерии чогуур үезинде сайгарбайн, кем-керек үүлгедиишкиннии болдурбас хемчеглерни баш удур албайн турар.

СЭКП Барыын-Хемчик райкому, райкүүском районда тургустунуп келген байдалды ханызы-биле аналиэтеп, эрге-хоойлу камгалалын быжыглаар, корум-чурум үрээр чоруктарны болдурбас дээш бүгү партия, совет болгаш хөй-ниити организацияларының, күш-ажылчы коллективтериң ажылын идепкейжидер ужурлуг.

Кем-керек үүлгедир болгаш хөй-ниитиниң корум-чурумун үрээр чоруктарның деңнели Кызыл хоорайда база-ла кудулавайн турар. Хөй-ниитиниң корум-чурумун быжыглаар дээш партия хооркомү, хооркүүском чамдык хемчеглерни ап чорудуп турар. Ынчалзажок ол ам-даа четпес боон турар. Кем-керек үүлгедиишкиннери-биле демиселди күштелдирбишаап, эрге-хоойлу камгалалын быжыглаар

КОРУМ-ЧУРУМ ҮРЭЭШКИННЕРИ-БИЛЕ ДЕМИСЕЛДИ КҮШТЕЛДИРЕР

(Эгези 1-ги, 2-ги арынарда). дырарының айтырыгларынче чер-чер Советтери хүн бүрү сагыш салыр ужурлуглар. Чоннуң ниити культуразын бедидер, өг-бүлелерге чаштарны кижизидер, коллективтерге күш-ажылчы болгаш хей-ниитичи сагылга-чурумну быжыглаар, бүдүрүлгелериниң, организацияларның удуртукчуларының үлегерлиг хей-ниити чурумун тургузар дээш чергелиг ажылдар Советтериниң кичээнгейиниң төвүнге турары чугула.

ССРЭ Конституциязының негелдеринде, совет хоойлуларыны, социалистиг ниити чуртталганың дүрүмнерин бүрү сагыыр кылдыр хамаатыларны кижизидери дээш улус депутаттарының хоорай, район болгаш кодээ Советтериниң күүскомнарының ролюн болгаш ээ-харыысалгазын бедидерин Дээди Советтиң Президиумуу болгаш Министрлер Төвүлели чедип алыр ужурлуг. Советтериниң организас-массалыг ажылын күштелдирер, олар корум-чурумну быжыглаар, чамдык кижилерниң талазындан ниитиниң корум-чурумун хажыдар чоруктар-биле шыңгыы демисежир, чер-черлерде кем-херек үүлгедир болгаш хей-ниитиниң корум-чурумун үреэр чоруктарны тодаргай аналиэтээр, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар, күрүшениң болгаш ниитиниң онүч-хөреңгизин кадагалаар дээш кандыг профилактиктиг ажылдарны кылып турарыны дугайында отчеттарны олар доктаамал дыңнаар ужурлуглар.

Корум-чурум үреэр чоруктарны болдурбас талазы-биле хемчегларни профоблчөвүдел, профвилелдиң здырлар азы-биле обкомнары алыр ужурлуг. Коллектив бүрүзүнге бүдүрүлгениң болгаш күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле тодаргай ажылды олар боттандырар апаар. Социалистиг чарышты организастаарын экижидер, чоннуң кижизидеринге оон ролюн бедидер, прогул болгаш күш-ажылдың өске-даа сагылга-чүрүмун үреэр чоруктарны узуткаар, камналгалыг болгаш хумагалыг чоруктуң чурумун быжыглаар ажылдарны профвилел организациялары боттандырар хүлээлгелиг. Ажылчы чоннарның культурлуг дыштанылгазының организастаашкынын экижидер херек.

Аныяк оолдар болгаш кыстарның мөзү-шынар кижизидилгезининң деңнелии бедидер, оларның аразында кем-херек үүлгедир чоруктуу болдурбас талазы-биле ВЛКСМ обкому, хооркому, райкомнары ажылын улам күштелдирер ужурлуглар. Комсомол комитеттериниң болгаш организацияларының кол сорулгазы —аныяктар-биле кижизидилге ажылын ажыктыг болгаш дээштиг кылдыр чорудары болур. Күш-ажылга оларны киирери, назы четпестер-биле түс-түс ажылдар, арагалаашкынга удур дээштиг хемчеглер, хулиган болгаш өске-даа хей-ниитиге удур үүлгедиишкиннерин болдурбас дээш демисел — бо бүгү комсомол организацияларының бүгү активтин хүн бүрүде сагыш салыр херээ.

Хоойлу-дүрүм камгалаар органнарның болгаш оларның ажылдакчыларының республикага чогуур корум-чурумну тургузарына ээ-харыысалгазының дугайында онзалап чугаалаар апаар. СЭКП-ниң XXVI съездизинге эш Л. И. Брежневтиң эрге-чурум камгалаар органнарның ажылдакчыларының профессионал мергежили хамаатыг эрес-дидими-биле, хээлиге алыспазы-биле болгаш чөптүү-биле капсырлажыр ужурлуг дээн сөстери совет хоойлуну камгалап турар кижилерге партийжи чамыг болур ужурлуг. Шак ындыг кижилер боттарына онаашкан албан-хүлээлгезин ак-сеткилдиг күүседип шыдаар. Оларның ажылы эң ажыктыг, кем-херек үүлгедиишкинни бүрүзү бедик деңнелге истеп тыптырган болгаш бүрүүлүг кижилер чогуур ээ-харыысалгага онаажыр ужурлуг деп совет улус олардан негээр эргелиг-дээ.

Кем-херек үүлгедир чоруктуу болдурбас, күрүне болгаш хамаатыларның эрге-ажыын ажылының деңнели ам-даа партияның XXVI съездизинің негелдезинге четпейн турар.

Кем-херек үүлгедир чоруктарыны болдурбас талазы-биле хоойлу ёзугаар көрдүнген хемчеглерин дарый алыр талазы-биле Прокуратура, Иштики херектер министерствозу, Дээди суд болгаш оларның чер-черде органнары ам-даа кошкак ажылдап, кем-херек үүлгедиишкиннерин илередир болгаш истеп тыварын ооржум чорудуп турар.

Эрге-чурум камгалаар органнарның удуртулгазын күштелдирер база боттарынга онаашкан ажылын оларның боттандырып турарын контрольдаар, үлегерлиг корум-чурумну ’хандырар дээш оларга негелдени улгаттырарын партия комитеттерин күүседир ужурлуг. Ук органнарны бедик мергежилдиг, идей-политика болгаш мораль талазы-биле шыгаттынган ажылдакчылар-биле быжыглаары, боттарының албан-хүлээлгезин эң сеткилдиг күүседир дээш оларның ээ-харыысалгазын бедидери — партия комитеттериниң хүн бүрү сагыш салыр айтырыы.

Чон ортузунга эрге-хүлээлге пропагандазын күштелдирери чугула. Совет хоойлуларны, эрге-хүлээлгелерни тайылбырлаар херекке партия, совет база ажыл-агый кадрларын, эрге-чурум камгалаар органнарның ажылдакчыларын, лекторларны, илеткелчилерни, политинформаторларны база агитаторларны калбаа-биле киириштирер херек. Хоойлуларны, хамаатыларның Конституция ёзугаар хүлээлгелерини пропагандалаарынга база тайылбырлаарынга масс-алыг информацияның чепсээ калбаа-биле киржир ужурлуг. Солуннар, радио болгаш телевидение боттарында бар арга-ларыны долузу-биле ажылдаар апаар. Культураның болгаш үран чүүлдүң албан черлерин чогаадыкчы эвилелдер база ниитилелдер социалистиг салгга-чурумну база хоойлудүрүмну, коммунистиг моральдың принциптерин болгаш негелделерини пропагандалаарын күштелдирбишаан, эки чаңчылларны чоннуң амыдыралынга киирериңге боттарының ролюн улгаттырар ужурлуг. Эрге-хүлээлгениң пропагандазын дээштиг, чидиг болгаш амыдырал-биле холбаалыг кылдыр, аңаа корум-чурум камгалалыына ажылчы чоннарны калбаа-биле киришти-бишаан чорудар ужурлуг бис.

Кем-херек үүлгединшкинин болдурбас талазы-биле демиселди үлам күштелдирер, эрге-чурум камгалалы чоокку чылдарда республикага үндезини-биле өскерилген турар кылдыр ажылдаар ужурлуг бис дээрзин түңнелиниде Г. Ч. Ширшин чугаалаан. Ол сорулгаларны боттандырарынга бүгү күштү, дериг-херекселдерни, ажылдың арганарын болгаш методтарын ажылаар ужурлуг бис. Ол шиитпирниң хажыызынга чаңгыс-даа партия, күрүне болгаш ажылагый организациязы чаңгыс-даа удуртукчу база коммунист артпас ужурлуг.

* * *

ИЛЕТКЕЛ төнген соонда, ССРЭ Министрлер Төвүлелиниң Председатели Н. А. Тихонов Москвага Кремльдиң Грановитый залында Ленинградтың, Москваның, Горький областының, Литва ССР-ниң, Эстония ССР-ниң, Латвия ССР-ниң, Украина ССР-ниң, Белоруссия ССР-ниң, Молдавия ССР-ниң, Грузия ССР-ниң, Армения ССР-ниң, Азербайджан ССР-ниң, Казахстан ССР-ниң, Киргиз ССР-ниң, Таджикистан ССР-ниң, Туркменистан ССР-ниң, Узбекистан ССР-ниң, Тыва АССР-ниң, Карело-Финн ССР-ниң, Удмурт АССР-ниң, Коми АССР-ниң, Марий АССР-ниң, Мордов АССР-ниң, Чувашстан АССР-ниң, Татарстан АССР-ниң, Башкирстан АССР-ниң, Якутстан АССР-ниң, Дагестан АССР-ниң, Бурятстан АССР-ниң, Калмыкстан АССР-ниң, Хакасстан АССР-ниң, Алтай крайының, Краснодар крайының, Ставрополь крайының, Хабаровск крайының, Приморье крайының, Красноярск крайының, Пермь крайының, Камчатка областының, Амур областының, Архангельск областының, Астрахань областының, Белгород областының, Брянск областының, Владимир областының, Волгоград областының, Вологда областының, Воронеж областының, Ивановск областының, Иркутск областының, Калининград областының, Калуга областының, Кемерово областының, Кировск областының, Костромск областының, Курск областының, Ленинград областының, Липецк областының, Магадан областының, Москва областының, Мурманск областының, Нижегородск областының, Новгород областының, Новосибирск областының, Омск областының, Оренбург областының, Орел областының, Пенза областының, Псков областының, Ростов областының, Рязань областының, Самара областының, Саратов областының, Сахалин областының, Свердловск областының, Смоленск областының, Тамбов областының, Тверь областының, Томск областының, Тула областының, Тюмень областының, Ульяновск областының, Челябинск областының, Чита областының, Ярославль областының, Москва, Ленинград, Киев, Минск, Рига, Вильнюс, Таллин, Кишинев, Тбилиси, Ереван, Баку, Алма-Ата, Фрунзе, Душанбе, Ашхабад, Ташкент, Улан-Батор, Улан-Удэ, Якутск, Махачкала, Элиста, Абакан, Горно-Алтайск, Краснодар, Ставрополь, Хабаровск, Владивосток, Красноярск, Пермь, Петропавловск-Камчатский, Благовещенск, Архангельск, Астрахань, Белгород, Брянск, Владимир, Волгоград, Вологда, Воронеж, Иваново, Иркутск, Калининград, Калуга, Кемерово, Киров, Кострома, Курск, Липецк, Магадан, Мурманск, Нижний Новгород, Новгород, Новосибирск, Омск, Оренбург, Орел, Пенза, Псков, Ростов-на-Дону, Рязань, Самара, Саратов, Южно-Сахалинск, Свердловск, Смоленск, Тамбов, Тверь, Томск, Тула, Тюмень, Ульяновск, Челябинск, Чита, Ярославль

Чингине конструктор, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Украин ССР-нин Эртемнер академиязының академиги Олег Константинович Антоновтуң удуртқан конструктор бюрозунга кылган баштайгы самолёт «Аэрофлоттуң» шуугумунга бир дугаар ужудуушкунну кылгандан бээр үжен ажыг чылдар эрткен.

«АН-2», «АН-26», «АН-22» («Антей») деп самолёттарны база анаа чогаатқан, будүрген.

«АН» деп самолёттар улам нөвүдеп турар. «АН-72», «АН-32» деп чүк самолеттарын ол конструктор бюрозунга чогаатқан, онгу беш чылда будүрген.

«АН-28» деп он чедиг олуттуг чаа самолётту хынамчалыг менеп көрген соонда массалыы-биле будүрер кылдыр дужаап берген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан он талазынче) конструктор бригадазының начальниги В. В. Рычик, конструктор В. С. Шарко, чингине конструктор О. К. Антонов, кол конструктор В. Е. Задорожный.

Ю. МОСЕНЖНИКТИҢ болгаш А. ПОДДУБНЫЙНЫҢ фотозу.

СЭТА-ның фотохрониказы.

КИЧЭЭНГЕЙГЕ АЛЫР АЙТЫРЫГ

Хоорай Советиниң кадык камгалал талазы-биле доктаамал комиссиязының Кызылдың будүрүлгелеринге ажыл үезинде каракка озал-ондак болу бээриниң чамдык айтырыгларын чугаалашкан. Аңаа илеткелди республика эмнелгезиниң карак эмнээр салбырының эмчизи Г. Ооржак кылган.

Кызылдың будүрүлгелериниге ажыл үезинде каракка озал-ондак болур тавары-лгалар сөөлгү чылдарда эвээжевейн турар. Ынчангаш кадык камгалал органнарының, будүрүлгелерде техниканың айыыл чок чоруун камгалаар талазы-биле инженер-техниктиг ажылдакчыларын каракка озал-ондак болур чорукту болдурбазы-биле комплекстиг ажылды кылып чорударын илеткелге демдеглээн.

1972 чылдан эгелеп республика эмнелгезиниң карак эмнээр салбыры чыл бүрүде будүрүлгелерге каракка озал-ондак болур тавары-лгаларның чылдагаанынарын тодарадып, анализин кылып чорудуп келген. Каракка озал-ондак болур чорукту болдурбазы-биле профилактиктиг ажылды күштелдиргеп.

Будүрүлге черлериниге дараазында хемчеглерни ап чорудары көрдүүп турар: ажылчынарның ажылдап турар черининг санитар байдалын экижидери, агаарны ыштан, довурак-доозундан арыглаары-биле вентиляция системазын үргүлчү тургузары. Карак шоо баксыраарының бир кол чылдагааны — будүрүлгеде чырык системазын шын эвес тургускавы болур. Будүрүгүн чырык каракка кончуг хоралыг. Будүрүлгенин дериг-керекселдерин чүрүм-чыскаалдыг, шын тургузары, ажылдап турар черинг арыг-силиг тургузары база чугула.

Будүрүлгеде ажыл үезинде каракка озал-ондак болган таварылгада ажылчын кижи кудуку чиик төлевирлиг ажылче шилчиир апарганда, ук будүрүлгениң профэвилел организациязы күш-ажыл кылып шыдаар аргазын чидиргенининг хуузуун дарый тодарадыры-биле ажылчынны эмчининг күш-ажыл экспертизазынче чорудар ужурлуг.

Карак — кижиниң эң үнелиг, эң-не онзагай солуттунмас органы болгаш бойдустуң хайыралы болур. Ынчангаш будүрүлгелериниң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары, профэвилел организациялары каракка озал-ондак болур чорукту эвээжедир талазы-биле бүгү-ле бар аргаларны кылып чорудар ужурлуг дээрзин ук хуралга чугаалашкан.

Ажыл-агыйның удуртукчулары, техниканың айыыл чок чоруун харыылап турар инженерлер документ долдурарда кончуг кичээнгейлиг болур ужурлуг. Чижээлээрге, ажылчын кижи ажылдан чаңып бар чыткаш, азы ажылче бар чорааш озал-ондакка тавары-шкында оңу будүрүлгеге болган озал-ондак деп санаавас, будүрүлге-биле хамаарышкан озал-ондак деп санаар.

Бо чылдың эрткен айларында хоорайның 20 үлетпүр будүрүлгелериниден 28 кижи карак эмчизиниң дузазын алган. Оон уржууудан, 211 кижи-хүнү үзүлген. Ол чорук түгле каракка озал-ондак эвес, кижиниң психологиязында, сагыш-сеткилинге база багай салдарлыг деп чүве билдингир. Хоорайның № 48 тудуг эргелелинде, «тудуг кезектери» комбинатта, № 3 болгаш № 1 пассажирлер автотранспорт будүрүлгелеринде, күш фабриказында, дээрбе комбинадында каракка озал-ондак болур чоруктар хөй тавары-шкын турар.

Чижээ: № 48 тудуг эргелелинге хыналда чорударга, ажылчынар бажын чугайлап тургаш, камгалал карак шилдери ажыглавас, чугай чаштыгар шланганы чедир бижыглаваан болуп турар. Оон улам-мындан щелочулуг эвээжедир каракче чаштаар, каракарбын тывылдырар тавары-лгалар нөвүдеп турар. Оон чаңгыс чылдагааны — техниканың айыыл чок чоруун камгалаарының ажылы кошкак тургустуганында. Хоорайның сеңгелеттүдүг болгаш тудуг организациялары-ның ажылчынарымдан хоралыг будүмелдер-биле холбаалыг ажылда ажылдап турары дээш немелде чем-биле хандырбайн турарын хомудаан негелделер бар болуп турар.

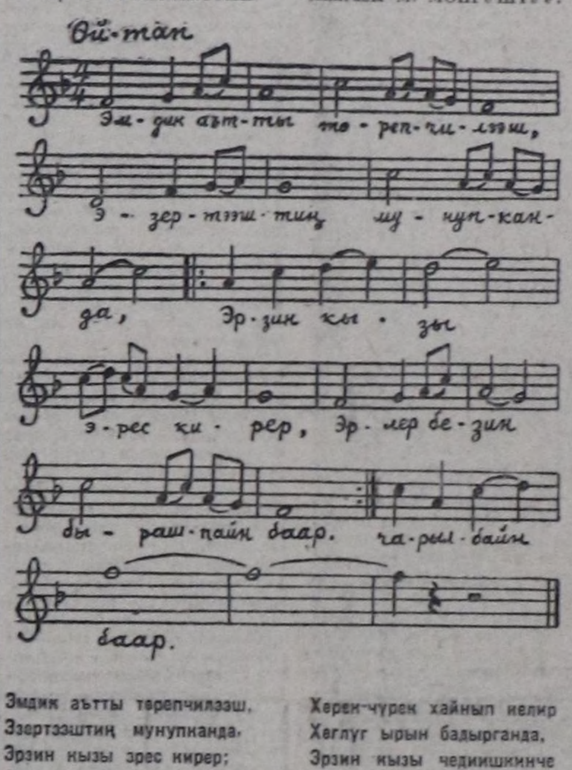
Эрткен чылын будүрүлгеге каракка озал-ондак болганындан 272 кижи-хүнү үзүлген, а бо чылын 197 кижи-хүнү читкен.

Каракка озал-ондак болган тавары-лгала ыяап-ла хамаарышкан будүрүлгеде техниканың айыыл чок чоруун харыылап турар инженер-биле кады хыналданы кылып чоруткаш, эмчи акт тургузар. Ында акты-ның тускай бланкага озал-ондак болу бергенинин бүгү байдалын тодаа тайылбырлап бижээш, ол организациянын танмазын салгаш, үш кижи ат салыр ужурлуг.

З. СЕДЕН-ХҮУРАК,
хоорай Советиниң организастыг ажыл талазы-биле инструктору.

ЭРЗИН КЫЗЫ

Сөзү О. СУВАКШИТТИН. Аялгазы М. МОНГУШТУУ.

Эмдик аътты төрепчилээш,
Ээртээштиң мунупканда,
Эрзин кызы эрес кирер;
Эрлер безин бырашпайн баар.

Кодан малды хүлээнгештиң
Хойжулаштың турупканда,
Эрзин кызы мурнакчылап,
Эргим чуртка мактады бээр.

Хөрен-чүрек хайнып келир
Хөглүг ырын бадырганда,
Эрзин кызы чедиишкинче
Эргим чонун кыйгыра бээр.

Ажыл-ишке немээ болгаш
Аажы-чаңы төлептигни
Эрзин кызы эндээр эвес.
Эрнин ошкап чарылбайн баар.

КИЖИЗИДИЛГЕЖЕ УГЛАНГАН

Аныяк салгакчыларны өөредип, кижизидиргече угланган чогаалдарның улуг ажыктыын, дээштиин, угаадылгадыын күштелдиреринче бистиң Коммунистиг партиявыс совет чогаалчыларны кыйгырып турар. Долганыр турар амыдыралды боттары хайгаарап, түү акыл, түү багайыл деп үүвени ылгап билирр улуг-даа, бичии-даа пазылыг хамаатыларның чуртталгазы, ажыл-херээ ол амыдырал-биле холбаалыын мелереп билир кылдыр кижизидери — уруглар чогаалчыларының чугула сорулгазы.

Хоочун сураглыг совет шүлүкчү, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Сергей Владимирович Михалковтуң уругларга таарыштыр бижээн солуун шүлүктер база кирген, чижээлээрге: «Силерде түү барыл?», «Андрюшка», «Эниим», «Мимоза дугайында», «Трезор», «Фома», «Чаг иштинде бүүрек», «Тарыышкын», «Мээң кудумчум» болган өске-даа.

«Степа акый—шагдаа» деп сураглыг шүлүүнде мындыг одуруглар бар:

«...Арын-нүүр чок, чүдек кижи
Шагдаалардан коргуп-сүртеп,
Шагдааларның туружундан
Ажыт чоруур аңаа деп бе?!.
(арын 35).

Чоокта чаа шылгараңгай шүлүкчү Сергей Михалковтуң бичии урутларга таарыштыр чогаатқан утаадылгалыг, кижизидилгелиг шүлүктериниң чыынды номуп тыва дылга парлап үпдүрген. Тыва дылда чаа номнуң ады—«Өңнүүмбиле кады». Ында бичии урутларга таарыштыр бижээн солуун шүлүктер база кирген, чижээлээрге: «Силерде түү барыл?», «Андрюшка», «Эниим», «Мимоза дугайында», «Трезор», «Фома», «Чаг иштинде бүүрек», «Тарыышкын», «Мээң кудумчум» болган өске-даа.

С. САНДАН.

ХАЙЫМ

МЕРАНО. (СЭТА). Шыдыраага делегейниң бирги черидээш маргылдааның сескн салыы хайым болган. Чемпион А. Карпов 3:1 санныг мурнавышпаан. Тоску салыг дүүн болган, Карпов каразы-биле ойнаан.

Янзы-бүрү МЕДЭЭЛЕР

ШАЛЯПИННИҢ КОЛЛЕКЦИЯЗЫНДАН

Алдарлыг орус ыраажы Фёдор Иванович Шаляпинниң өг-бүле чыылдазынга чораан орус уран үүгадүн онзагай үнелиг чуруктарын Төрээн чуртунче эгиткеп. Оларны артистиң амгы үеде Италияда чурттап турар оглу Ф. Ф. Шаляпин улуг ыраажының Москвада, Чайковский кудумчузунда ажыттынып турар музей-бажыңынга белек кылдыр дамчыткан. Белекти — В. Серовтуң, К. Коровинниң, И. Левитанның чуруктарын болгаш эскизтерин ССРЭ-ниң Культура министерствозунга октябрь 22-де байырлыг байдалга дамчыткан.

— Бистиң өг-бүлевистиң өнчүзү болур үнелиг үүлдер мээң ачамның хөлчок ынак чоравыы Россияже эгиттинер ужурлуг деп кезээде санап чораан мен—деп, Фёдор Фёдорович медеглээн.— Ынчангаш мен ону боттандырарын кызыттым — Төрээн чуртунга ооң алдары болгаш чоргаараалы болур чүүлдерни эгидерим бо.

Бо дээрге мээң Москвага бир дугаар келгеним эвес. Өг-бүлениң өнчүзү болуп турган уран чурулга чыылдаларының, ачамның болгаш авамның хууда эдилелдериниң чамдыгаын алыттынар ужурлуг музейге 1979 чылдың майда дамчыдып берген мен. Мээң уттуңдурбас бажыңга эрги туруштарны олар удавас эдилептер деп чүвеге хөлчок өөрүп тур мен. Совет пайызылалга эм база чедип кээп, өг-бүлениң өске-даа чамдык үнелиг үүлдерин Төрээн чуртунга эгидип бээр боор мен деп үлеген тур мен.

(СЭТА-ның корр.).

БЕЛЕТКЕЛ ДООЗУЛГАН

Чөөн-Хемчик районда «Большевик» совхозта пин типтин малының 37 коданнары бар. Малчынар коданнарын үүрмек септелгезин чазын чайлаглап үнериниң мурнунда-ла кылып алган. Ам кодан бүрүзүнде кыштаглаашкынга белеткел ажылдары чоруп турар.

Мал эмчизи Кан-оол Ооржакка удуртқан тускай бригада чайгы үедо кажааларга тыптып болур янзы-бүрү малга хоралыг насекомнарга удур дезинфекциялы шалыпкын организастап чоруткан. Ол бригадада «дук» болгаш «ЛСД» маркаларның ийи машиназын быжыглаан. Бригадада дезинфекция ажылын удавас доозар.

Бригаданың кежигүннери Валентина Сарыглар болгаш Сергей Куулар эң идепкейлиг ажылдап турар.

А. МОНГУШ.

НЕМЕЙ ТУТКАН

Арыскан сүт-бараан фермазы (эргелекчизи К. Минчипр-оол) саар инектер чемгерериниге шагжаларны немей кылдыртқан. Чадагай чемгеригге кажаалары алгытқан.

Ооң түңнелинде ам 500 баш инекти тургузу чемгерер арталыг болган. Ол ажылга тудугжулар Анатолий Анай-оол, Сергей Сеңги «Күш-ажылдың хоочуну» медалдың эдилекчизи Шыдыраа. Түлүп эң идепкейлиг киржип, ажылдың темпизин дүргедеткеш, ыыска хуусаада доосканнар.

Т. ОЧУР-ООЛ.

СПОРТЧЕ КИЧЭЭНГЕЙ КОШКАК

«КҮШ-КУЛЬТУРАНЫҢ болгаш спорттуң массалыг болурун улам ынай кодүрер дугайында» СЭКП Төп Комитединиң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чоокта чаа хүлээп алган доктаалында күш-культура болгаш спорт-биле үргүлчү ажылдаары күш-ажылчы коллективтериниң бүдүрүлгени көргүүлгелериге ажыктыг салдарын чедирип, ажыл шагыныы чидирини эвээжедиринге, күш-ажылчы сагыыла-чурумну быжыглаарынга болгаш кадрларыны ажылга ыыларымзас чоруун кызырарынга идиг болуп турар дээрзин айыткан.

Шынап-ла кайда-ла күш-культура болгаш спортче кичээнгей салып турар болдур, ында планныг ондалда күүсеттинип, ком-херек үүлгедин кызырлып, база специалистернин, ажылчыннарның ажылдан үнер-кирер чоруу улам эвээжеп турар. Ооң бир тодаргай хереченизинге Улуг-Хемде Жданов аттыг совхозту ап болур. Ук ажыл-агый бо чылдың тос айларында мал продуктуларын бүдүрер болгаш күрүнеге садар талазы-биле республиканың совхозтар социалистиг чарыжынга идепкейлиг киржип, барыын зонаның совхозтарының аразында тиилекчи болуп үнген. Шак ындыг күш-ажылчы чедиишкинни чедип алырынга күш-культура болгаш спорт ажылын ында бедик деңнеелге организастаанда улуг идиглиг болганы чугаажок.

Ам Тываның эң ырак-узак районнарының бирээзи Мөңгүн-Тайгада күш-культура болгаш спорт ажылының канчаар тургустуганын сайгарып көрээлинер. Кадыг-дошкун агаарлыг бо черге күш-культура болгаш спорт ажылын экижидип, ынаар хөй чонну хаара тудар дээш бо талазы-биле ажылды районнуң партия, совет органнары, комсомол, спорт организациялары чорудуп, чамдык хемчеглерни ап чоруткан.

Районда күш-культура болгаш спорт ажылының кайы хире деңнеле чоруп турарын СЭКП райкомунуң бюрозунга бо чылдың март айда чугаалашкаш, ол талазы-биле четпестерин илереткеш, ону чайладырының талазы-биле тодаргай хемчеглерни ажылдап кылган. Оон түңнелинде бо чылдың чайынында Мутур-Аксы суурнуң кедээр талазынга бөдүүн дерилгелиг спорт шөлүн тутқан.

Ында волейбол, баскетбол, футбол ойнаар шөлдерни, бат кагар черни болгаш чайгы үеде ГТО нормаларын дужаарынга таарыштыр кылган черниң узунун, бедиин халыыр онгарларны кылган. Спорттуң чамдык хевирлеринге эш хүүзүнүң ужуражылгаларын, спортчу маргылдааларны чаа стадионга эрттирилээп-даа. Ынчалза-даа шинтиин-биле алырга бо ажыл районда ам-даа куду деңнелде.

РАЙОННУҢ удуртур органнары спорт ажылынче чогуур кичээнгейни салбайн турганындан спорт ажылы чон ортүзүнге летгүүр хамаан чок, а улам дорайтан бар чыдар. Оны тодаргай чижектер-биле тайылбырлап керейн.

Күш-культура болгаш спорт совет кижилериниң хүн бүрүдеги амыдыралынга улам-на калбаа-биле кирер. Ынчаарга улус депутаттарының Советтери, министерстволар болгаш ведомстволар, ажыл-агый органнары, профэвилелдери, комсомол, спорт организациялары ол дугайында сагыыш салыр ужурлуг деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинин документтеринде эйткан. Ол шинтиирлерни Мөңгүн-Тайгада чоогуур негелдезинге чедир күүсеттейн турарын айтыр аналр. Райгүүскомнуң сессияларынга, күүсков хуралдарынга болгаш доктаамал комиссияларга күш-культура болгаш спорт ажылының байдалын сөөлгү ийи чылда чангыс-даа катап чугаалашпаан. Ол талазы-биле кандыг-даа тодаргай хемчеглерни ажылдап кылбаан.

Өөренчилериниң, ажылчын болгаш көдээ аныяктарның күш-дамыр кижизидилгези дээш база массалыг күш-культураның байдалын сайгарып, ону үглап-башкарарының талазы-биле ВЛКСМ райкому база кошкак ажылдап, бо чылын спорт ажылын комсомол райкомунуң бюрозунга-даа, пленумнарга-даа болгаш эге организацияларгада-даа чугаалашпаан. Оон үлэмындан комсомолчуларны болгаш аныяктарны спортче хаара тудар ажылдың чоруп турары үеним негелдезинге четпес.

Үстүнде адааным организациялар спорт ажылын контрольга албайн, ону удуртуп, башкарбайн база практиктиг дузаны чедирбейн турда, районда спорт ажылының куду деңнеелде чоруп турары чөп. Эң ылангыя чуруттакчы чонну ортүзүнга ГТО-нуң кыш-кы, чайгы хевирлерин дужаар ажыл школалардан ангыла кайда-даа чорбайн турар.

Тодаргай чижек. Районнуң күш-культура болгаш спорт комитединде ГТО нормалары дужаар улуска тыпсыр шыыгылгалар, дептержигештер 1974 чылдан бээр бо хүннерге чедир чангыс-даа чок. Ол-ла үеним дургузунда районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазыңга 5 кижи ажылдаан. Барык чыл бүрүде спорт ажылын удуртуп даргаларның солуун келгениинден үк ажыл ынчаар суда саттынган.

Эрткен чылдың март айда спортка хандыкпылдыг, хөй-нитти ажылынга идепкейлиг Сергей Дагба районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазынга ажылдап эгелээн. Арга-дурумга чок аныяк кижиге үк ажылды доораан-на бут кырынга тургузуп эккээри берге болбайнаан. Ынчалза-даа спорт ажылын харыылап турар организациялар, эштер аңаа дузалашпас болза чаңгыс кижи хөй чүвени кылып шыдаазы илден.

СПОРТТУҢ янзы-бүрү хевирлериге районнуң шилиндек командазының кежигүннери республика маргылдаазынга доктаамал киришпейн, а чүгле ийи-чаңгыс хевирлерге киржип кээп турар. Байдал ол хире куду турда, республиканың күш-культура болгаш спорт комитединиң ажылдакчылары сөөлгү ийи чылда ол районга барып, оларның ажылын сонуургап, хынап, чаңгыс-даа катап практиктиг дузаны чедирбээн.

А районда спорт ажылын дорту-биле харыылап турар республиканың «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң даргалары бааа Мөңгүн-Тайгаже сөөлгү чылдарда барбаан. Оон уламыдан бо хүнге чедир районда чаңгыс-даа кижи «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң кежигүнү эвес. Оон эге организацияларын чаңгыс-даа коллективте тургуспаан, кежигүн дадмырын чыып көрбээн. А районнуң күш-культура болгаш спорт комитединиң даргазының шкавында «Урожай» эки тура спорт ниитилелиниң кежигүн дептеринден хөй чүве чок. Оон чаңгызы-даа бо хүнге чедир долдуртунмаан.

Район төвүнде бо чайын бөдүүн дерилгелиг стадионну ажылдатқа киргеп. Оон түдүүнга 22 муң рубль түңнүг акша-хөренги үнген. Ынчалза-даа үк стадионну чөптүг ажыглап, янзы-бүрү секцияларны аңаа доктаамал чорудуп болурунуң аргалары турда-ла, аңаа чүгле ийи-чаңгыс спортчу маргылдаалар болган. А колдуунда ол стадион эзирей берген турар. Оон уламындан стадионну долгандыр херимизон штакетниктери үрелген.

Районнуң чамдык удуртукчулары-биле чугаалажырга, спортчу маргылдаазар бистө эртип турар деп каар. Ол харын эки-ле мйнаан. Ынчалза-даа аныяктарны кандыг-даа белеткел чок чыыл экелгеш, бөт-боттарының ара-зында ужуражылганы эрттиргеш, ону спортчу маргылдаалар эрттирип, ыыгар хөй улустуу хаара тудуп турар бис дээр болза ол чүгле шын эвес. Кандыг-даа маргылдааны эрттирерде аңаа баш удур белеткел, тренировкалар, спортчу секцияларже хаара тудары чугула болгай.

А бо ажыл район төвүнделаа. «Малчын», «Мөгеп-Бүрен» совхозтарда-даа чорбайн, тур-рар. Спортчу секцилер чорудар хөй-нитти тренерлер чок, а бар-даа болза оларны эвилелдеп, хаара тутпайн турар.

КҮШ-КУЛЬТУРА болгаш спорттуң чон ортүзүнга массалыг чоруун чедип алырының кол-ла үндезини — ГТО нормаларының дужаалдазы районнуң үлетпүр будүрүлгелеринде, албан организацияларында чорбайн турда, оон массалыын чедип алырының дугайында кандыг чугаа турар боор.

Ынчангаш районга күш-культураның болгаш спорттуң үстүнде айыттынган четпестерин үе-шаанда чайладып, спорт ажылын районнуң партия, совет органнары, комсомол, спорт болгаш эскс-даа хөй-нитти организациялары-биле шупту бир демнег ажылдап турган четпестерин чайладып, СЭКП Төп Комитединиң, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң «Күш-культураның болгаш спорттуң массалыг болуруң улам ынай кодүрер дугайында» доктаалын амыдырал болгаш практиктиг дузаны чедирбээн.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — «Зарядкаже чыскаалыңар!» 9.00 — Ровно хоорайның улус чогаадылгазының профэвилелдер Бажыңының улустуң хөгжүм херекселдериниң оркестриниң конперти. 9.25 — «Оттуруккуу». 9.55 — «Совет Эвилелиңге баран боош тур мен». 10.55 — «Кадыкшыл». Эртем-пенте-редлиг программа. 11.40 — «Эртенги почта». Музыка программазы. 12.15 — «Кедээшак». 13.15 — «Музыкалыг киоск. 13.45 — Мээң маадырымның дугайында сес». Документалдыг телефильмниң баштайгы көргүүү. «Коммунистер деп кезектен. 14.15 — Бөгүн — Автомобиль транспортунуң ажылдакчыларының хүнү». РСФСР-ниң автомобиль трансөртунуң министри Е. Г. Трубинниның чугаазы. 15.20 — «Амыдыралче путёвка». 16.15—«Кино аян-чоруктарының клуву». 17.15—«Чүректиң кириштери». Концерт-фильм. 17.45 — «Делегей панорамазы». 18.30 — «Октябрьны чуруп тур бис». Мультфильм. 18.35 — 18.50 — Чапсар. 18.50 — «ТТ-нин экранынга эң баштай». «Суугулар — сандайлары». Уран-чечен фильм. 20.30 — Футбол дугайында тайылбыр. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Ашхабад. Хосталга проспектиан». Документалдыг телефильм. 21.50 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. ЦСКА—«Торпедо». 2-ги болгаш 3-ку оюнчар. В. И. Ленин аттыг Төп стадионуун Бичии спорт арепазындан ламчыдылга. 23.15 — 00.10 — Европаның регбите чемпионады.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — «Тоол аалдан келди». «Регентруда». Уран-чечен телефильм. (ГДР). 15.40 — «Челээш». Улус чогаадылгазының телепрограммаларының IV делегей фестивалы. «Далайдан По хемге чедир». (Швейцария). 16.10 — «Огородта өшкү». Мультфильм. 16.20 — Уран гимнастикага делегей чемпионады. Мюнхенден дамчыдылга. 17.05 — «Бо база-ла оон дугайында». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. 1-ги сериязы. 18.20 — «Дириг амытанар амыдыралы». 19.20 — «Терроризм — империализмниң чепсээ». Дамчыдылганы политиктиг хайгаарачы В. Михеев кылыр. 20.00 — «Тамчыктыг удунар, чаштар!», «Бичии огородчулар». Мультфильм. 20.15 — И. Соколов-Микитов. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 22.45 — «Бистер каяы бис, авай». Уран-чечен телефильм.

ОКТЯБРЬ 26-ДА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05— «Шортанның чарлыы-биле». «Алдын антилопа». Мультфильмнер. 10.05 — «Билдингир-даа болза, бүзүреңгир эвес». Дамчыдылганы профессор С. П. Капица чорудар. 11.05— Төп телевидениениң болгаш Бүгү-эвилел радиозунуң орус ырының үлегерлиг хорунуң конперти. 11.30— Телемедээлер. 11.35— 14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 — Туркмен ССР-нин тургустунган оюнга утказыттыр документалдыг телефильмнер программазы 15.35 — Туркмен ССР-нин улусчу танцының Күрүнеөнин алдарлыг ансамблиниң конперти. 16.05— «Телестадион». 16.35— «Билир болгаш кылыр бил». Аныяк техниктерге дамчыдылга. 17.15— В. А. Моцарт. Ре-мажор соната. 17.30— «Бистиң сад». 18.00—«Бүратпонуң делгелгези».

КЫЗЫЛДАН

18.30—Телемедээлер. 18.40— Телемедээлер (орус дылга). 18.45— «Улусчу контроль».

МОСКВАДАН

19.10— «СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шийтирлерин — амыдыралга». Москваның турлугжулары — РСФСР-ниң Күрүне шаңналының лауреады В. А. Солоовоотуң бригадазының дугайында. 2-ги дамчыдылга. 19.40 — А. Бородинниң «Игорь князь» деп операзы. ССР Эвилелиниң Күрүнеөнүң үлегерлиг Улуг театрының шиңээ. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — 23.15—А. Бородинниң «Игорь князь» деп операзының улам-чызы.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Желээштиң формулазы». Эртем-тайылбырлыг фильм. 12.40 — «Орус чугаа». 12.40— А. А. Блок. «Он ийи». 10-гу класс. 13.10 — «Эртем амыдыралы». 13.55— Орус улустуң төөгүлүг клуузы. 14.25 — Актёрнуң уран чүүлү. 15.35 — «Чер болган сылдыстар». Документалдыг телефильм. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер. (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45— Улустуң хөгжүм херекселдериниге күүседиичилер конперти («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.10 — «Хамааты камгалалының билиглерин — кижи бүрүзүнге». 19.25 — «Спорт». Дамчыдылга. 19.55 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удугар, чаштар!». 20.15 — «Делегей панорамазы». 21.00—«Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Маактың чыры». Уран-чечен телефильм. 22.45—01.10 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады.

Редактирүүн оралакчызы
К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 25-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «О спорт, сең — тайбың-дыр, сең» (2 сериялыг) 9.30, 11.00, 14.00, 17.00, 20.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Мартин болгаш илбичь» 9.30, 12.50 ,14.40, **Киночымыды** 11.20, **«Милдиардер-хөреңгитен кымыл?»** 16.30, 18.20 (узаткан), 20.40 шактарда.

«ВОСТОК»: «Инкилернин читкен алдыны» 10.30, **«Ужудукчу Пиркстиң истелгези»** 12.20, 14.20, 16.20, 18.20, 20.10 шактарда.

ОКТЯБРЬ 26-ДА

«НАЙЫРАЛ»: «Харлыы кыдыр көжүүшкүн» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Онза кичээнгейниң зоназы» 9.30, 15.20, 20.30, **«О спорт, сең—тайбыңдыр сең!»** (2 сериялыг) 11.30, 17.30 шактарда.

Туризм болгаш экскурсия талазы-биле Тыва область чөвүлели дараазында черлерже туристээрин күзээнерге путёвкаларны сүмелеп тур:

Москваже — октябрь 31-де, ноябрь 21-де, декабрь 1, 12, 21, 31-де. 12 хонук хуусаалыг. Өртээ — 140 рубль. Туристер эң улуг «Измайлово» деп комплекске чурттаар. Туризмниң программазында солуун экскурсиялар көрдүнген.

Евпатория — ноябрь 8-те. 20 хонук хуусаалыг. Өртээ—140 рубль. Аңаа туристер XVI чүс чылдың архитектуразының тураскаалдары-биле таныжар, хоорайның кедир болгаш эртекең үезинин дугайында солуун үүлдерни билип алыр.

Пушкин заповедниги — ноябрь 28-те, хуусаазы —10 хонук. Өртээ—100 рубль. Путёвканы 2 кижилиг ег-бүдеге таарыштырган. Туристер баазазы Псков областың Пушкинские горы суурда Орус улустуң сураглыг шүлүкчүзү А. С. Пушкинниң амыдыралы-биле холбашкан черлерге баар.

Кара далайның эриктеринче — ноябрь 1-де. хуусаазы —20 хонук. Өртээ 100 рубль. Туристер Сочи, Геленджик, Новороссийск хоорайларже экскурсиялаар, сураглыг Бичии чер-биле таныжар, ботаниктиг ландрарлий-садты көөр.

Ленинград — Москваже — декабрь 2-де, хуусаазы —15 хонук. Өртээ—160 рубль. Улуг Октябрьның кавайы Ленинградтан маршрут агелээр. Делегейде эң-не чараш дирткен бо хоорайда тудугларны канчаар кылып турарын сонуургаар арга туристерге тургуступап. Оон аңгыда Эрмитажны, Петропавловск шиизээзинче, Пискарев чевээнге баар. Оон соонда туристер Москвага келирлер. Найысылалдың төөгүлүг черлериниге олар чедеп.

Турисчи путёвка садып алган дыштанырын күзээнерге дыннадыры болза, путёвканың ертээнге чеми, чурттаар чер хөлезинин, экскурсия-биле хандырганга карер. Орук хөлеринин боду төлээр. Ноябрь 15-тен апрель 15-ке чедир Аэрофлоттуң газ-турбиналыг самолёттарынга туристерниң билединиң өртээ 50 хуу чиигелдиг болур.

АПТЫРАР ЧЕРИ: Кызыл хоорай, Кочетов кудумчузу, 1, № 105 ерээл.

Редакциянның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузут киллдизинин 2-31-75, культура киллдизинин 2-33-54 көдээ ажыл-агый киллдизинин 2-21-47, үлетпүр киллдизинин 2-31-73, чагаа киллдизинин 2-41-27, информация киллдизинин 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, солуун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыы № 2[illegible]

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш номсадыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01200

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 248 (11746) | 1981 чылдың октябрь 27, вторник | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 коп.

КЫШКА БЕЛЕТКЕЛДИ ДАРЫЙ ДООЗАР

Соок кыштың дүшкени «Тыва тудуг», «Шагонартяжстрой», «Тыва көдээ тудуг» трестериң удуртукчуларынга маңаваанны аалчы дег болган. Ук трестерниң чамдык объектилеринде тудугнуң тавааң чер казып белеткээрин, чылыдылга четкизин киирерин кылбаан, тудугжуларга бичии бажыңчыгаштар безин чылыглаттынмаан. «Шагонартяжстрой» трестиң чамдык объектилеринге тудугжулар чылыг вагончиктер-биле хандыртынмаанындан, кыжын 40 ажыг градус соокта даштыгаа от салгаш, чыннып тургулаан фактылар бар.

«Тыва көдээ тудуг» трестиң чамдык КМК-ларында база вагончиктер чедишпес. Чижээ, Чадаанда № 463 КМК-ның бригадалары база ындыг байдалга таваржып турган.

«Тыва тудуг» трестиң тудугжулары объектилерни кышкы шеверлел ажылдарын чорударынга белеткеэзинден № 48 тудуг эргелелиниң 6 шеверлекчи бригадалары 1981 чылдың эгезинде ажыл чок, аңаа турар ужурга таварышкан. Шеверлел ажылдарынга баш бурунгаар белеткеп болур объектилер база тургулаан. Чижээ, Советтер бажыңының болгаш автовокзалдың кезек черлеринге чылыгны киирип, аңаа шеверлел ажылдарын чорударынга белеткээн болза, дыка хөй бригадаларны ажыл-биле хандырып болурунуң аргазы турган. Херек кырында ол ынчаар кылдынмаан.

Он бирги беш чылдың баштайгы чылында тудуг организациялары объектилерни кышка белеткээрінче база кошкан кичээнгей салган.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде кол фондуларны ажыглалга киирериңче, ажылчын күштүг болгаш акша-хөреңгини чугула объектилерже мөөңнээрин айыткан болгай. Ындыг угланыышкын тудуг-монтаж ажылдарын чорудуп турар объектилерниң санын эвээжедип, доостунмаан тудугларның хемчээлин кермага чедир кызырарын болгаш капитал салыышкыннарның ажыктыын бедидер арганы бээр. Чылдың эгезинде партия обкому болгаш Министрлер Чөвүлели ажыглалга киирер объектилерниң хуусаа-графигин доктаатkан турган. Ынчалза-даа чылдың үш кварталы төнген. Чыл төнчүзүнге чедир ам-даа 113,5 млн. рубльдиң объектилерни ажыглалга киирери артпышаан. Бо талазы-биле байдал ылаңгыя «Шагонартяжстрой», «Тыва тудуг» трестерниң, «Тыва совхоз тудуг» каттыжыышкынның эргелелеринде, «Красноярскгэсстройнуң» № 2 болгаш 3 КМК-ларында багай болуп турар. Чүл дээрге, тудуг-монтаж ажылдарын чорударынга таарымчалыг чылыг хүннер эртпеп, кыштың соогу чоокшулаан, а бо чылын ажыглалга киирер ужурлуг объектилерниң хөй кезии ам база-ла чылдың сөөлгү кварталынче шилчээн.

Автовокзал, хөгжүм-шии театрының, даараныпга фабриказының дузалал корпустары, теплица комплекизи бо чылдың ажыглалга киирер объектилери. Оон аңгыда 33.934 дөрбелчин метр чурттапга шөлүг (Кызыл хоорайда) база ажыглалга кииртинмээн.

А ук объектилерде ам байдал кандыгыл?

№ 9 чурттапга бажыңын штукатурлаарын уламчылап турар, а малярлар ажылды улаштыр эгелээр дээрге чылыг кииртинмээнинден ажыл саадаан. Үүгле октябрьның ортузундан ыңай чылыгны бергени-биле ында ажылдап эгелээн. Автовокзалга, даараныпга фабриказының дузалал корпузунга, обкомнуң гостиницазынга шеверлел ажылдарын дарый эгелээри негеттинип турар объектилер-дир. Ук объектилерде одалганы кылбаанындан амга чедир шеверлел ажылдарын чамдыктарынга уламчылаары, өскелеринге эгелээри болдунмайн турар.

Шеверлел ажылдарын чорудуп турар № 48 тудуг эргелелиниң планында дөртку кварталда 590 муң рубльдиң ажылдарын, а хожудаашкыннарны катай алырга 853 муң рубльдиң шеверлел ажылдарын кылып бүдүрери көрдүнүп турар. Бир эвес байдал мындыг янзылыг турар болза, ол хире хөй хемчээлдиг ажылдарны кылып болур деп чугаалаары берге.

Кыштың соок хүннери чоокшулаан, ынчалза-даа ам-даа арткан үеде шалыпкын хөделир болза, кышка белеткелди дооэуп, байдалды экижидип болурунуң аргалары бар. Тудуг организацияларының удуртучулары, ында партия болгаш хөй-нити организацияларының кышка белеткелди бир демниг дооэарының хемчеглерин даартагыже чылдырбайн, дарый ап чорудары чугула. Ынчангаш бригада, участок, объект бүрүзүнге кышка белеткелди дооэарының тодаргай план-графигин тургускаш, оон күүселдезин онза контрольга алыры негеттинер.

Күсүү-кышкы үеде тудугжуларның ажылының үре-түнелдии, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү автотранспорттуң чугумчалыг ажылындан, тудуг материалдарын, одаар түүлдү объектилерге үзүктел чок чедиреринден хамаажыр болгай. Ынчангаш трестерниң автобаазалары гаражтарны, өскө-даа оран-савааларны чылыглаар, машина-техниканың септелгезин өй-шаанда эки шынарлыг кылыр апаар.

Ол ышкаш кышкы соок үеде тудугжуларның ажылдаарынга таарымчалыг байдалды тургузарынче кичээнгейни күштелдирери чугула. Чүнүң-даа мурнунда тудугжу бригадаларның вагончиктерин, столоваяларны, буфеттерни хеп уштур, кургадыр черлерни дерип, чылыглаар, тудугжуларны тускай чылыг хептер-биле хандырарын организастаар ужурлуг.

Тудуг организацияларының удуртучулары, ында партия болгаш каттышкан тудуг комитеттери 1981—82 чылдың кыжында белеткелдиг ужуражырының, одалга-энергия курлавырларын камнаар ажыглаарды дээш чарыштыг организастаарының бүгү хемчеглерин алыры чугула. Ол сорулга-биле планнаттынган хемчеглерниң күүселдезин хынаар, хөй-нити организацияларының, улусчу контролёрларның күжү-биле түс-түс объектилерниң, участоктарның, бригадаларның кышка белеткелиниң көрүлдезин чорудар ужурлуг.

Улуг Октябрьның байырдалының бүдүүзүнде тудугжу бригадалар аразында күш-ажылчы маргылдаа уламчыл кыптыккан. № 48 тудуг эргелелинде П. Войтюктуң бызаңчылар бригадазы М. Горбачевскийниң бригадазы-биле аразында чарыштыг. Сөөлгү түүнделдер-биле П. Войтюктуң бызаңчылар бригадазы чарыштыг эштерин мурнаан, олар тудуг-монтаж ажылдарының-даа, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн-даа талазы-биле планын чедишкинниг күүсеткеннер.

Үшкү кварталда П. Войтюктуң бригадазы 72 муң рубльдиң тудуг-монтаж ажылдарын кылыр тургаш, херек кырында ону 75,6 муң рубльге кылып бүдүрген. Бригада кежигүннери аразында эп-найыралдыг, чаңгыс кижи дег ажылдап турары ажыл-херектиң үре-түнелдиг болурунга эки салдарны чедирген.

Ук бригада чайын № 3 школаның тудуун доозар дээш эвээш эвес улуг-хуузун кинеріштирген. Ол объектиден бызаңчылар база-ла ажыглалга киирер автовокзаал тудуунга келген, бригаданың бир кезии амгы үеде № 9 чурттапга бажыңында ажылдап турар. Ол бажыңны байырлалга уткуштур ажыглалга киирер дээш бызаңчылар кызымак ажылдап турар.

ЧУРУКТА: мурнакчы бригаданың кежигүннери (солагай талазындан) Валерий Чалба, Сергей Маркин болгаш Чамыян Иргит.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ТИИЛЕКЧИЛЕРНИ ИЛЕРЕТКЕН

Тыванып транспорт эргелели автотранспорттуң бүдүрүлгелеринің аразында социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Үшкү кварталдың түңнелинде Кызылдың пассажирлер АТБ-зи эки көргүзүлгө болуп, эргелелге ийиги черни эзэлэн. Ол бүдүрүлгелерден үшкү кварталда хоорай иштинде ажылдап турар автобус чолаачыларының үшкү колонназы (начальныгы В. В. Бойко) социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп үнген.

Бригадалар аразында чарышка И. Н. Семенюковка удурткан чолаачылар коллективи бирги черни эзэлэн.

Пассажирлер АТБ-зинде такси чолаачызы В. А. Потылицын, автобус чолаачызы И. В. Захаренко чарыштың тиилекчилеринге санатканнар.

Бистиң корр.

ШАЛЫПЧЫ ШЕВЕРЛЕКЧИЛЕР

Кызылдың № 48 тудуг эргелелиниң шеверлекчилери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн төлептиг уткуур дээш күш-ажылчы маргылдааны аразында калбарткаш, тус-тус ажылчын туруштарында күженишкинниг ажылдап турар. Ук эргелелдиң шеверлел ажылдарын кылып чорудуп турар бригадазының аразындан Валентина Борбак-оолдуң бригадазының ажылы макталдыг.

Мурнакчы коллектив он бирги беш чылдың баштайгы чылын шалыпчы эгелээш, ол-ла темпизин коштатпайн, ай санында эки көргүзүлгелерни чедип ап келген. Бригаданың ажылчыннарының ортузунда күш-ажылды организастаары эки.

М. ОНДАР.

БЕДИК ШАҢНАЛ ХҮЛЭЭНДИРИП ТУРАР

Тудуг организацияларының аразында социалистиг чарышка үшкү кварталда «Көдээ электри тудуг» эргелели эки көргүзүглерни чедип алгаш, тиилекчи болган. Тиилекчиге СЭКП обкомунуң, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң, профоблчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун тывысканынга туразаатkан байырлыг хурал дүүн эрткен.

Байырлыг хуралды партия организациязының секретары А. В. Кудряшов ажыткан. Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң, Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Михаил Клеевич Мендуме Кызыл тукту тыпсып тура, чүве чугаалаан. Ук эргелелдиң коллективи боттарының мурнунда салдыган сорулгаларны күүседиргинге, көдээ ажыл-агыйга электри энергиязының ажыглалын улам калбартырынга төлептиг ажылдап турарын демдеглээн. Кызыл тукту чаалап алганы-биле эргелелдиң бүгү коллективтеринге изиг байыр чедирип, ажыл-ишке моон соңгаар чедишкиннерни ол күүзээн.

Мурнакчы чолаачы В. М. Конных санал бергеш, Кызыл тукту чаалап алганынга чолаачы эш-өөрүнүң мурнундан улам сорук киргенин илередип, чыл планын хуусаа бетинде күүседир дээш ажылдаарын олар хүлээнген.

Эргелелдиң начальныгы А. В. Первухин бедик шаңналды алганы-биле бүгү коллективтиң мурнундан СЭКП обкомунга, республиканың Дээди Совединиң Президиумунга, Министрлер Чөвүлелиниге өөрүп четтиргенин илереткеш, ол шаңнал улам-на эки ажылдаарывысты хүлээндирип турар деп чугаалаан. Көдээде ферма, кодан бүрүзүнге электри чырыын чедирер, көдээ ишчилерге таарымчалыг байдалды тургузар дээш коллектив бүгү күштү салып ажылдаарын ол ынчыткан.

БИСТИҢ КОРР.

БАМ-НЫҢ КӨДЭЭ АЖЫЛ - ИЖИ

Тында хоорайның чоогунда «Заря» совхозтуң ачылары, инвжилери, аң тудукчулары чер ажылын база кылып эгелээн. Олар «Коммунар» эзимниң чанында эң черни бо чылын шингээдип киришкен.

Ногааларны, ногаа культураларны болгаш картофельди аңаа шенеп тараан түнелеп эки болган. Бо чылдың чайы аңаа кедергей чаъсборанныг болган-даа болза, ол черге үнүш ажылын сайырадып болур дугайында эртемденнерниң сүмезин боттандырып болуруң бадыткаан багай эвес дүжүттү эстүрүп алган. Совхоз бодунуң ажылчыннарын картофель биле бирле дугаар хандырган. Малга четчир хемчээлдиг чемнерни база белеткеп алган.

— Байкал-Амурнуң демиррорук магистралының тудуу кажан эгелээнде совхоз чаңгыс-даа гектар черни шингээдип албаан болгаш ажылчыннарны сүт-биле хандырар сорулгалыг түүле он ийи инектерлиг турган — деп, совхоз директору В. Иванчук чугаалаан. Көдээ ажыл-агый эртемперниниң Ленин аттыг Бүгүзэвилел академиязының Сибирь салбырының эртемденнериниң дузазы-биле Уркан хемниң үнүнде кара хөрөңнүг чер ажылын совхозтуң ажыл-ишчилери хөгжүдүп эгелээн. Тынданың бичии урутлар албан черлерин совхоз сүт-биле бүрүн хандырып турар.

«Коммунар» эзимниң чоогунда чурттапга бажыңнарын, мал кажааларын болгаш техника сентээр мастерскайны амгы үеде тудуп турар. Келир чылдың часкы тарылгазынга белеткел кылдыр күскү чер андырылгазын чоруткан, погаалар өстүрер черлерни кылган. Совхозтуң фермазында амгы үеде 100 инек бар. Он бирги беш чылдың төнчүзүнге чедирер саар ипектерниң баш санын 400 чедирер сорулга салдынган. Тынданың чурттакчылары «Заря» совхозтан картофельди, капустаны, помидорну, огурецти болгаш өскө-даа ногаа аймаан алыр.

— «Заря» совхозтан ангыда «Ленинокон» болгаш «Мэй Бири» деп ийи совхозтар бар. Байкал-Амур магистралының тен участогунуң зоназында ол ажыл-агыйлар Тынданың болгаш оон чоок кавызында суурларның чурттакчыларын эът-биле, сүт болгаш мал, чер ажылының өскө-даа продуктулары-биле бүрүн хандырып шыдаар арганы болур — деп, районнуң көдээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Б. Баканов чугаалаан.

БАМ зоназынга мал болгаш чер ажылын дүрген хөгжүдер төлээде, ында совхозтарны үрезиннер-биле хандырары негеттинип турар.

В. БИРЮКОВА,
СЭТА-ның корр.
Тында,
Амур область.

АЖЫР КҮҮСЕДИП ТУРАР

Ажылчын мергежилди чедип алгаш, оон чажыттарын чоорту шиңгээдип албышаан, ынак ажылынга хөй чылдарның дүргүзүнда бараан болуп, ажылчыныың төлептиг адынга ёзулуг эр болу берген ажылчыннар коллектив бүрүзүнде хөй. Оларның алдар-хүндүзү бедик ажылчыннарның профессионал белеткелии база оон шынарын улам экижидерин партияның XXVI съездизинге Отчёт илеткелинге Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

Улус ажыл-агыйының янзыбүрү адырлары шапкын темп-биле хөгжүп орар үеде кадрларның билиг-мергежилин доктаамал бедидери үениң кол айтырыгларының бирээзи. Чогум-на ынчангаш Барыын-Хемчик районнуң Ак-Довурак хоорайда «Тыва даг-дүүз» комбинаттың директиязы, парткому болгаш хөй-нити организацияларының тус черниң байдалынга тааржыдыр кадрларның профессионал мергежилин бедидерингe база аныяктарны даг-дүүзүнүң арыглакчызының хөй талалыг, нарын мергежилинче хаара тудуп, аңаа өөредириниге хамаарышкан ажылдарны кичээнгейге ап, чамдык боттуг хемчеглерни кылып чоруткан. Эрткен чылын комбинатта организастаттынган өөредилге-бүдүрүлге курузунга яңзы-бүрү мергежилдиг 230 чаа ажылчыннарын база 600 ажылчының профессионал билиг-мергежилин бедидер планын ыракта ажыр күүсеткеп. Оон түңнелинде дыка хөй аныяктар өөредилге курузун чедишкинниг дооскаш, даг-дүүзүнүң болбаазырадыкчызының тускай мергежилин чедип алгаш, ук бүдүрүлгеде башгайы күш-ажылчы базымын эгелээн.

Комбинаттың директиязы, парткому болгаш еске-даа хөй-нити организацияларының ажылчыннарының профессионал билиин бедидерингe база холушкак мергежилди чедип алырынче улуг кичээнгейни угландырып келген. Чүгле 1981 чылда безин тускай өөредилге курузун өөренип эрткенинiң соонда 100 ажыг кижиниң разряды бедээн болгаш 115 ажылчын ийиги профессияны чедип алган. Ол чорук бар аргаларны болгаш курлавырны долу ажыглаарынга база күш-ажылды ныын организастааш, оон бүдүрүкчүлүүн бедидерингe идиглиг болуп келген. Ынчангаш комбинаттың тус-тус коллективтери, бригадаларны планныг даалгаларын ай, кварталдың санында ажыр күүседип турар.

Ук комбинатка бедик бүдүрүлгечи, кадржаан ажылчыннарны белеткээрингe инженер-техниктиг ажылдакчыларның ролю улуг. Экскаваторщиктерниң мергежилин бедидер талазы-биле ында участок начальныгы Н. Н. Кузнецовтуң ажылы макталдыг. Оон ыңай В. Волченко, Л. Хоменко болгаш оон-даа еске инженер-техниктиг ажылдакчылар комбинаттың ажылчыннарының мергежилин бедидерингe база чаа ажылчыннарны өөреткеш, оларны бүдүрүлгеже хаара тударынга боттарының үлүүн төлептинбиле киирип келгеннер.

Б. БАГЫТ-ООЛ.
Ак-Довурак хоорай.

ООҢ КЫШТААНГА

Мөңгүн-Тайга районнуң малчыннары кышка хынамчалыг белеткенип, бо хүннерде олар шупту кыштагларында көжүп чеде бергеннер. «Малчын» совхозтуң мурнакчы кадарчыларының бирээзи Мочак-оол Донгакович Биче-оолдуң кыштаанга чеде бергивис.

Ук черниң агаар-бойдузу шак бүрүзүнде өскерлип турар. Район төвүнден үнеривисте аяс турган болза, малчыныың кыштаанга келириивиске Каргыны куду каккан дүвүлүг хат кыштың тыныжы чоокшулап келгенин сагындырган шыкаш болду. Дуржулгалыг малчынга ол бүгү коргунчуг эвес деп чүвени оон-биле чугаалажып турган, билип алдывыс.

Шынап-ла, малчыныың кыштаакда бүгү чүве белеткеттинген. Эрткен чылдың көрженин хоорган, ону чайгы үеде кургаткаш, ам кажаанның мыжы черинде чыый салган. Хой кажаазының үүрмек септелгезин кылган, чаш хураганнарны аңгылазары-биле хереглээр шагжалзарны баш бурунгаар белеткээн болду.

Хой кирер улуг кажаанның үүрмек септелгезин кылдынган-даа болза оон кыдыгларын сыскып, малгаштаваанындан кажазыны өттүр көстүп турар чыгык черлер барын көргеш, ону сонуурган турувуста малчын бистиң бодалывыстыг билгеи чүве-биле дөмей болу-ла чугаалай берди.

— Хой кирер кажаанны күзүнден эгелээш хөлүн эрттирер чылыглап алырга бигай чүве бо. Эң ылаңгыя төрүүр хойга хиреліг. Олар чылыг үеде изиңге бузурнугуп, хураган ара салыр чүве база оон үнер. Ынчангаш кажааже агаар кирериве-биле ойбак черлерни арттырары черле албан. А кажан соок дыңзып, хой төрүп эгелей бээрге дыдык черлериңниң чамдыкызын албан дуглап, чыдыглаары чугула.

Малчыныың кыштаанда ийи бажың бардаа болза, ол ынаар ам-даа көжүп кирбейн, а оон чанында өгленде чурттап олурар болдулар. А бажыңынче кире бээривиске оон печказын, соңгаларын, шалазын септээш, будуп-дозулааш, чугайлап каан. Шак мындыг арыг-силиг бажыңны район төвүнден ырак кыштагга көөрге солуп-даа чорду.

Ол бүгү малчыныың кышка хынамчалыг белеткенип, ниитиниң малының баш санын менди өстүрер дээш баш бурунгаар бүгү хемчеглерни ап чорутканының тодаргай херечизи. Үүгле «Малчын» совхозтуң эвес, а хэрын районнуң мурнакчы

малчыны Мочак-оол Донгакович Биче-оол он бирги беш чылдың баштайгы чылында төрүүр 100 хойдан 100 хураганны ончаменди доруктургаш, төрээн совхозунга дужаап берген.

Ол келир чылын база бедик көргүүглерни чедип алырын хүлээнип, төрүүр 100 хойдан үүтен эвээш эвес хураганны ончаменди доруктуруп алырын социалистиг хүлээлгезинде айыткан. Малчыныың кодавында ам 310 төрүүр хой бар. Чайгы үеде малчын хөөрөн черни оттуг тайгаларга семиртип алган. Ынчангаш ам аңаа Мөңгүн-Тайганың дошкуп кызы коргунчуг эвес.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: малчын М. Д. Биче-оол.
Авторнуң фотозу.

НЕФТИЖИЛЕРНИҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ ТИИЛЕЛГЕЗИ

ТЮМЕНЬ. (СЭТА). Тюмень областың нефтижилериниң тыпкан нефтизи ийи миллиард тонна четкен. Он сес чыл безин четпес үениң дургузунда ол бедик көргүзүгүү нефтижилер чедип алган.

Ол хире дурген темпини чуртта нефть тывыжының чаңгыс-даа комплекизи амдыгында чедип албаан. Тюменьниң нефтижилери баштайгы миллиард тонна нефтини он дөрт чылдар дургузунда тыпкан, а ийиги миллиард тоннаны — үүлэ үш чыл дургузунда тыпкаш, Төрээн чуртка бараалгатканнар. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң төөгүлүг шиитпирлерин амыдыралга чедиишкинниг боттандырбышаан, областың нефтижилери бир хонук дургузунда миллион тонна нефтини, миллиард кубометр газты тывар дээш социалистиг чарышты калбарткан чорук күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидерингe, техниканы эки ажылдаарынга, нефть тывыжын көвүдедирингe шиитпирлиг рольдуг болуп турар. Барыын Сибирьниң нефть болгаш газ байлаан шиңгээдин алыр талазыбиле 1964 чылда эгелээн күш-ажылчы маадырлыг чоруктуң үргүлчүлели — Тюменьниң ийи миллиард нефтизи-дир.

Хонукта миллион тонна нефтини, миллиард кубометр газты тывар талазы-биле тюменьчилериниң патриоттуг чаагай эгелээшкинин СЭКП Теп Комитеди чүүлдүг деп санаан. Ол инициативаны чурттуң өрүмнекчилериниң, монтажчыларының, геологтарының, тудугжуларының, ужудукчуларының, далайжыларының чүс-чүс коллективтери деткээн.

ТУДУГЖУЛАР БОЛГАШ МОНТАЖНИКТЕР! КАПИТАЛ САЛЫЫШҚЫННАРЫНЫҢ АЖЫҚТЫЫН БЕДИДИҢЕР!

ДҮРГЕН, ШЫНАРЛЫГ БОЛГАШ АМГЫ ҮЕНИҢ ТЕХНИКТИГ ҮНДЕЗИНИНГЕ ТУДУГНУ БОТТАНДЫРЫҢАР!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларындан)

Чер ажылының бедик культуразы дээш

ХӨРЗҮН БОЛГАШ ДҮЖҮТ

Хөрзүнүң чүүң-биле-даа солуттунмазы болгаш оон чүге-даа деңнеттинмес үнелии, оон кол шынары — үнүш-дүжүткүрүнде азы культурлуг үнүштерниң дүжүдүн бээр аргалыында.

Культурлуг үнүштерни өстүрериниге тааржыр болгаш оларның чогуур бедик дүжүдүн хандырар ындыг хөрзүнүң үнүш-дүжүткүр хөрзүн деп адаар.

Үстүнде чугаалаттынган чүүлдер-биле холбаштыр чүгле кара хөрзүнүң эң эки деп санаар болза, шын эвес болур ийик. Чүге дээрге, хөрзүн бүрүзүнге эң-не тааржыр өзүн үнер ындыг ажыктыг үнүштерни тывар херек. «Багай» дээн хөрзүнге безин эки өзүн үнер үнүштер турар болгай. Оон аңгыда, багай хөрзүн чок, а «багай өөлер» турар дээрзин кезээде үтпаза чогуур.

Тыва АССР-ниң хөрзүн шывыы дыка янзы-бүрү болуп турар. Даг-тундра хөрзүнүнден эгелээш, кургаг ховунуң сарыг хөрзүнүнге чедир янзы-бүрү хөрзүннер республиканың девискээринде таваржып турар. Кара болгаш сарымзык хөрзүннер эң-не калбаа-биле нептереэн.

Республиканың агрохимиктиг лабораториязы Таңды, Бии-Хем, Чөөн-Хемчик, Каа-Хем болгаш Улуг-Хем районнарда чогум-на ындыг хөрзүннерге 1969 чылдан бээр шелделерни кылып көлген. Ол районнарның ыяштыг ховунуң кара болгаш сарымзык хөрзүннерин деңнештирип көрээлиннер. Зонаның агаар-бойдус байдалдары эң-не таарымчалыг болуп турар. Хөрзүннүң үнүшкүрүн болгаш кызыл-тастың дүжүткүрүн маңаа ап-көөр апаар.

Үнүштүң чемненир коз чүүлдериниң (азоттуң, фосфорнуң болгаш калийниң) ниити курлавырының талазы-биле сарымзык хөрзүн кара хөрлүнге четпейн турар. Ол чорук хөрзүнде органиктиг будумелдериниң курлавырының эвээжи-биле тайылбырлаттынар. Хөрзүнүң кара довуракты каъды кылыра болгаш ында кара-хөрзүн эвээш болган тудум-на, ук хөрзүнге азоттуң өл-шык курлавыры эвээш болур.

Ынчалзажок, сарымзык хөрзүнде кара-довурак эвээш-даа болза, даштыг чөрлерден аңгыда ында үнүштүң чемненир кол чүүлдериниң курлавыры база дыка улуг болуп турар.

Дүжүттүүн болгаш тараазының шынарын ап көөрге, кара хөрзүннүг чөрлер ажыл турар. Чижээ, 1969 чылдан эгелээш, 1980 чылга чедир кызыл-тастың суггат чок черден эң-не чаагай дүжүдүн — гектардан 19,8 центнерни чогум-на кара хөрзүннүг черлерден ап келген. Оон белогу база хөй — 2,7 хуу болуп турар. Үнүш-дүжүткүрүг шоолуг эвес мурнуу чүктүң кара хөрзүнүнден дүжүт гектардан 15,7 центнер чедир күдулап турар.

Сарымзык хөрзүнден дүжүт кара хөрзүнге бодаарга, барык-ла ийи катап эвээш болуп, гектардан ортумаа-биле 10,3 центнер алдынып турар.

Чемишчидилгелер ажыглавас-даа болза, кара база сарымзык хөрзүннерге тараазының дыка чаагай дүжүдүн ап болур дээрзин чоруткан шепелделериниң түңнели көргүскен. Өскээр чугаалаарга, хөрзүннүң аңаа бодында чемиштиг будумелдер эвээш эвес, чүгле үнүшкүр болурунуң деңнели янзы-бүрү, ону эки болбаазырадыр болза, үнүш-дүжүткүрүн боттуу-биле бедидип болур.

Амгы үеде эртем-техниканың хөгжүлдезиниң деңнели кайы хире-даа бедик болза, делгем шөлдерге хөрзүнүң катап тургузары болдунар арга чок: Чижээн алырга, бистиң Тыва ышкаш мындыг кайдаачал байдалдыг черге хөрзүнүң кырында кара довурааның чангыс сантиметр чедир кылыныарынга безин бети дээрге-ле 100 ажыг чыл негеттинер.

Хөрзүннүң кырында үнүш-дүжүткүр кара довурааң хат болгаш суг ап турар. Ынчангаш ам чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазын ажылдап кылган. Оон онзагай чүүлү болза, хөрзүннүң довурааң андара кагдыраарын болдурбайн, адаандан үлдүредип болбаазырадыры болур. Ынчалар болбаазырадырга, черниң кырынга тараа төжээ болгаш өскө-даа үнүш артыы хевээр туруп каар. Ол чорук хөрзүнүң хат алырындан камгалап турар.

Үезин кыска тарылга эдлечештирилгезин шиңгээдип алыры болгаш черни курукту-рары чер ажылының хөрзүн камгалалдыг системазынга үлүг ужур-дузалыг болур.

Е. ЦЫМБАЛЮК,
республиканың агрохимиктиг лабораториязының агрохимиги.

МАР - ДАН ААЛЧЫЛАР

Бистиң республикавыска Моол Арат Республиканың Баян-Өлгүй аймаандан бөлүк партия, солун-сеткүүл ажылдакчылары октябрь 22-ден 27-ге чедир чорааш барганнар.

Оон составында МАРН-ның аймак комитединиң кылдыс эргелекчизи Шумдэй Тараков, «Жана-Умир» («Чаа амыдырал») аймак солуннуң корреспондентизи, аймактың чогаалчылар салбырының эргелекчизиниң оралакчызы Хуангаң Жумаханов, аймактың радиодамчыдылгазының диктор-корреспондентизи Жанузак Шаруанов, аймак солуннуң типографиязының парлакчызы Ашакбай Бейсенбаев.

Аалчылар республиканың «Шын», «Тувинская правда», солуннарының, Телевидение болгаш радиодамчыдылгазының күркомитединиң, Политиктиг чырыдыышкын бажыңының ажылы-биле танышкан, республика типографиязынга, «Саян» совхозка чоруулаар.

БИСТИҢ КОРР.

ИДЕПКЕЙЛИГ ДУЗАЛАКЧЫЛАР

Күш-ажылчы коллективтерни быжыглаары, оларны он бирги беш чылдың болган ооң баштайгы чылының планның онаалдаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседириве мобилизастаарынче бистиң районуң партия организациязының бүгү күжениишкинге утланган. Чер-черде партия организациялары ажылдың ажыктыын болгаш шынарын, күш-ажылдың бүдүүкчүлүүн бедидер, сагылга-чурумну быжыглаар, четпестерни ой-шаанда чайладыр дээш демселди чорудуп турар. Бо ажылга партия организацияларының идепкейлиг дузалакчылары— улусчу контролёрлар. Олар төтчеглекчи, сагылга-чурум чок чоруктуң чаңгыс-даа фактызынга эптеш чок болуп, иштики курлавырларны дилеп тыварынга үлүүн киирип турарлар.

«Латвя ССР-де улусчу контроль органнарынга партийжи удуртулга дугайында» СЭКП ТК-ның доктаалынга, ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуга дүүштүр улусчу контроль бөлүктериниң болган постуларының ажылын удуртуруче кичээнгейни партия организациялары күштелдирип турар. Бистиң районда 257 улусчу контролёрлар соңгуткан. Олар 19 бөлүктерде болган 24 постуларда каттышкан, будүүлгениң эң чугула участокторын олар корүүгүр хайгаарал, күш-ажылчы коллективтериниң бедик көргүзүглерни чедип алырынга, дең-дески эвес ажылдаар чоруктарны, аңаа туружукуларны, оре-самчыгдалдарны чайладырынга боттуг салдыкыныын киирип турарлар.

Амгы үеде районда улусчу контролёрларның 115-и СЭКП кежигүнүвери, 68-и комсомолчулар. Бөлүктер болган постулар дараллырында 18 коммунист соңгуткан. Оларның 12-си парткомнар болгаш партбюролар кежигүннери, 6-сы партия эге организацияларының секретарьларының орлакчылары. Улусчу контролёрлар — күш-ажылчы коллективтериниң бедик мергежилдиг, алдар-хүндүткелдиг эң эки төлөөлекчилери болуп турар. Олардан—«Нарын» совхозта улусчу контроль бөлүүн даргазы аныяк коммунист Б. Кунгаа, райпода улусчу контроль бөлүүнүң даргазы коммунист А. Уржук, чоннуң амыдырал хандырылга комбинадында улусчу контроль бөлүүнүң даргазы хоочун коммунист М. Суван-оол олар болгаш оскелер-даа бар.

Аныяк коммунист Б. Кунгаа удурткан «Нарын» совхозта улусчу контроль бөлүү ажыл-агыйның чугула участокторын контрольга ап, ажылын идепкейлиг чорудуп турар. Эрткен чылын ол бөлүктүң кежигүннери ында кедээ Советтиң кодээ ажыл-агый болган бойдус камгалалының талазы-биле доктаамал комиссиязы база «Комсомолчу прожекторнуң» кежигүннери-биле кады совхозта дүжүт ажаалдазынга белеткелди хынаарын идепкейлиг чоруткан. Ооң түңнелин совхозтуң техниктиг чөвүлелиниң хуралынга сайгарган. Четпестерни чайладыры-биле боттуг хемчеглер алдынган. Бо чылын Ленин аттыг совхозта улусчу контроль бөлүү хой кыргылдазынга белеткелди хынаап, илерээн четпестерни бригадирлериниң, зоотехниктерниң киржилгези-биле этпеннер. Өске-даа бөлүктериниң ажылында мындыг эки чижектер хөй.

Улусчу контроль органнарынга ажыл-херекти чорудары — чугула партийжи даалга. Коммунист улусчу контролёрларның информациялары партия хуралдарынга, партбюроларга, парткомнарга дыңнаары бисте доктаамал апарган. Эрткен чылдың эгезинде Ленин аттыг совхозта улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Н. Балганның отчёдун чугаалашкан, ооң ажылында четпестерни эдер талазы-биле даалганы берген.

Районнуң улусчу контроль комитединиң штаттан дашкаар сес килдистерин тургускан, ооң эргелекчилерин СЭКП райкомунуң бюрозунга бадылаан. Хайгыылчы активтиң семинарларын квартал санында эрттирерин чурумчуткан. Аңаа «ССРЭ-де улусчу контроль органнарының дугайында Хоойлуну» база өөренип дооскан. Ооң-биле кады дүржулга солчулгазын организастап турар. Бо чорук боттарының коллективтеринге ажылды анализтеп көөрүнге, камналга чурумун болгаш продукциянның шынарын экижиделинге, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаарынга, төтчеглекчи чорук-биле демиселди күштелдирериниге контролёрларга ажыктыг болуп турар. Улусчу контроль активиниң мурнунга районнуң удуртуур ажылдакчыларын, специалистер лекцияларын, плетке дерин кылып, контролёрларның алган билиглерин хүн бүрүүн ажылынга ажыглаттынган турзун дээш сагыш салып келген.

Районнуң улусчу контроль комитеди эрткен чылдан бээр 23 хынаалдаларны улус ажыл-агыйының янзы-бүрү адырларынга организастаан. Ооң чер-черде бөлүктери 205 хынаалдаларны кылып, түңнелдерин районнуң улусчу контроль комитединге, парткомнарга болгаш партбюроларга киирген.

Улусчу контролья партийжи удуртулгазы күштелдирип, хайгыылчыларның ботидепкейин бедидериниң хемчегларын ап келгенинiң түңнелинде районнуң ажыл-агыйының кол адырларында багай эвес көргүзүглер чедип алдынган. Бо чылдың тос айларында ажыл-агыйлар күрүнеге сүт садар планын 117,2 хуу, эттни 109,2 хуу, дүктүү чылдының 106,4 хуу күүсеткен. Ол шыкаш пиитиниң малының баш саны түүн аайы-биле өзүлделиг болган. «Чаа орук» совхоз күрүнеге мал ажылының продуктуларын садарының чыл планнарын чедиишкинниг боттандырганын СЭКП обкомунга, республиканың Министрлер Чөвүделинге рапорттаан.

Улусчу контролья партийжи удуртулгада бүгү-де түүлдер шуптузу чогуур деңгелде деп болбас. Бисте четпестер база бар. Кол-ла четпес чүве контролёрларның чорудуп турар чамдык хынаалдалары эвес, дээштиң чавыс болуп турарында. Бай-Даг ортумак школазында, Эрзиниң сентелге-тудуг участогунда, Нарын кедээ Советте улусчу контроль бөлүктериниң ажылы чогуур деңгеле четпей турарын партия организацияларының бо чылын эрткилээн отчёт-соңгудалыг хуралдарында шугумчүлээни таварылга эвес.

Совхозтарның хойжу коданнарында пиитиниң малы эр, кыының, назы-харының айы-биле үстүнмээн. «Чаа орук», «Нарын», Ленин аттыг совхозтарның удуртучүлүүн төрүүр 3054 баш хойларны эрткен чылдың декабрьда иртер кылдыр «пилчидип» алган турганын районнуң улусчу контроль комитеди хынаап чоруткан иледиин, шынгыы сайгарган. Мал ажылында мындыг харыысалга чок фактылар бар. Мындыг четпестерни ой-шаанда илередир, дээштиг хемчегларын алырынга бөлүктериниң постуларының идепкейин көдүрери партийжи удуртулганың деннелиндеп кол хамаажыр апаар.

А. МОНГУШ.
СЭКП Эрзин райкомунуң бирги секретары.

Экономика камналгалыг болур ужурлуг

КИРЖИЛГЕЗИ УЛУГ

Социалистиг экономиканың улам ыңай хегжүдези, ниитилел будүүлгезиниң доктаамал өзүлдези чиг-этти тывырын болгаш одалга түүлдериниң бүгү хевирлерин план ёзугаар көвүдедирин негеп турар. Ынчангаш материал-техниктиг база одалга-энергетика курлавырларын камнаг ажыглаары чугула айтырыгларның бирээзи болуп турар.

«Тыва кобальт» комбинатта бо талазы-биле ажыл эки тургустунган. Чидиргилерни эвээжедир дугайында боттарының саналдарын ажылчыннар болган инженер-техниктиг ажылдакчылар киирип турар. Ыланғыя гидрометаллургия цегинде коммунист Пугачёвка удурткан улусчу контролёрлар бөлүү эвээш эвес ажыктыг ажыл-херектерни кылып турарын эскербес арга чок. Бөлүкте 19 кижи бар. Ажыл-агыйжы эвес болгаш төтчеглээр чорукка удур хемчегларни боттандырып чорудуп турарлар. Олар профэвилел болгаш комсомол организациялары-биле кады демниг хөделип турар. Чүгле бо чылын безин чеди хынаалданы, рейдилерни организастаан. Материалдыг болгаш одалга-энергетика курлавырларын ажыглап турарынга хамаарыштыр үш хынаалданы чорутkан. Социалистиг өнүү-хөрениинiң камгалап кадагалап турарынга хамаарыштыр ийи хынаалданы кылган. Цех мастери Серебряников, аппаратчиктер Оюн, Ситников, Баканов, Герасимова, слесарь Тихомиров олар ап идепкейлиг болуп турар. Материалдарны, реагентилерни, энергия курлавырларын шын эвес чарыгдаар чоруктар-биле демисел чиглиг.

Цехте тускай хемчегларни ажылдан кылган. Ооң түңнелинде бо чылын цехте 3781 Гкал чылыг энергиязын, 27 тонна аммиак дээш өскедаа түүлдерни камнап алган.

Автоматика болгаш контрольдуң төп лабораториязында улусчу контроль бөлүүнде 10 кижи бар. Оларны дөрт секторга чарган. Күш-ажыл камгалалының болгаш озал-ондак болдурбазының техниказының сектору, чиг-этти шыгжап кадагалаары болгаш ажыглаарының сектору, ажыл шагын чөп ажыглаарының сектору дээш өске-даа. Хынаалдаларның түңнелдерин үндүрүп, чугаалажып көрүп турар. Ажыл шагын чөп ажылдаар талазы-биле экижидилгелер бар апарган. Слесарьларның ажылдаар байдалын экижидип, тускай мастерскаяны ажыткан.

Лабораторияга электри энергиязын чарыгдап турарынга хамаарыштыр саналды база үндүрген. Ооң түңнелинде суугуларының конструкциязын өде кылган. Ынчангаш электри энергиязын чарыгдаары 40 хуу кызырыгган. Ол шыкаш приборларны, материалдарны складтарда шыгжап турары багай болганын база иледиин, четпестерни чайлаткан болуп турар. Складтарда турар материалдарның инвентаризациязын кылган, сан-түңүн таарыштырып, шыгжаарын экижиткен. Ажылга харыысалгалыг, идепкейлиг чоруу дээш бөлүктүң кежигүнү ээш Уткинни Тыва АССР-ниң Улусчу контроль комитеди өртектиг бедек-биле шаңнаан. Улусчу контроль бөлүүнүң даргазы Лопатинага үш хонуктуң немелде шөлээзин тывыскан.

Одалга-энергетика курлавырларын камнаар дээш демиселге эки түңнелдерни комбинаттың энергоцеги чедип ап турар. Каналгага хамаарышкан хынаалданы бо-ла чорудар. Бусту шын эвес чарыгдап турар талазы-биле четпестерни илереткен. Түңнелинде бусту ажыглал чок чарыгдаарын чайлаткан. Инчангаш ай санында-ла 50 тонна бүс канналгалыг болур чорук чедип алдынган. Кудумчуда турар бүс болгаш суг дамсылыкчылары хоолайларның даштын чылыг үндүрбес кылдыр таарыштыр кылган. Ол база-ла камналгага эки салдарны чедирген. Ыланғыя кыынкы үеде чылыг чарыгдалы эвээжээри чугаажок. Электрини камнавас, хүндүс безин чырыдып каан турар таварылгаларны иледиин тып турары эки. ТЭЦ-тин девискээринде улуг прожекторларны тургускан, оларны хүндүс безин өжүрбес таварылгаларны базала чайлаткан.

«Тыва кобальт» комбинатта, ооң чамдык участокторында камналга, хумагалыг болур чорук дээш мындыг ажылдарны боттандырып чорудуп турар.

Д. ОЮН.

Тускай дыңнадыглар

КОМИТЕТТЕРДЕ КЫЗЫЛ ХООРАЙ

«Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 1 КМК-ның база Сельхозтехниканың Күркомитединиң сентелге-тудуг эргелелиниң чамдык улуртукчулары күрүнеиң акша-хөреңгизин тотчеглекчи ёзу-биле чарыгдап, кажар оптут, чижек кижилерге ниитиүрү аргалар-биле ажыл төлевирин артыкка төвүп тургының дугайында фактыларны хайгыылчылар илереткен.

№ 1 КМК-ның бухгалтериязы бот-отчёттут кижилер-биле үр үеде санажылгалар кылбайн келген, а ам ында ажылдавайн турар кижилериниң аттарында 38247 рубльдин тудуг материалдары санаттының турар, ооң 14 муң хире рубль-дедир эгиттинер идегел чок. Ооң ангыда варядтарга ажылдың хемчээлин база өртек үнезин улгаттырар чоруктар турган. Чижээ, бо февраль 26-да тургускан аккордтуг нарядтың негодделери күүсеттинмээн-даа болза, В. И. Ли-Ениниң бригадазынга 1706 рубльди шаңнал кылдыр шын эвес төлөөн. Мындыг кажар арга-биле бригаланың чамдык кежигүннери ийи ай иштинде 1200-тен 2000 чедир рубль ажыл төлевирин алган.

Бригадир В. И. Ли-Ен май 25-тен июль 24-ке чедир шеригелдиринишкинге чораан деп меге тынызылга кылдырып алган, шалыңның ортумак хемчээли 1405 рубльди КМК-дан төледип алган. А херек кырында ол ынчан бригадазы-биле Сельхозтехниканың Күркомитединиң тудуг-сентелге участогунга кандыктаа документ чок, расценказы өстүрүп тургаш 2078 рубльди артыкка төледип алган.

Хайгыылчыларның маңаа холбаштыр илереткен четпестерининг улутайын Кызыл хоорайның улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан. Күрүнеге чедирген когаралдың чамдыкызын эгидерин-биле «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынының № 1 КМК-ның начальниги турган В. С. Кипеевтиң, кол бухгалтер В. С. Добрякованың үштүн айларда шалыңын тыптарын. Сельхозтехниканың Күркомунуң тудуг-сентелге эргелелиниң начальниги Г. И. Савинин доңгуткан, ооң чартык айлга шалыңын тыптарын комитет шиитпирээн.

ШАГААН-АРЫГ

«Ак-Туруг» совхозтуң кол агроному Д. С. Донгак ажыл-агыйның шөлдерипче органиктиг чемиичидилгелер сөөртүп турган «Тыва сельхозхимия» каттыжышкынының чолаачыларынга рейс бүрүзүнүң тонна-километрин артыкка көвүдетпиндаан. 795 тонналы каттыжышкын сөөртүкен кылдыр мегелеп немей биижин берген. Ооң ангыда чемиичидилгелер шыгжаар савайларны ой-шаанга септеп, белеткевээнинден 5 тонна минерал-дыг чемиичидилгелер база үрелгеп.

Ол дугайында айтырыгны Улуг-Хемниң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан, ол совхозтуң кол агроному Д. С. Донгактың доңгуткан, ооң бир айда шалыңын тыптар деп шиитпирээн. «Тыва сельхозхимия» каттыжышкынының Шагаан-Арыг салбырының кол агроному В. И. Савельевти доңгуткан.

ХОВУ-АКСЫ

«Тыва кобальт» комбинатта улусчу контрольдуң штаттан дашкаар комитединиң хуралынга бо будүүлгениң транспорт чегинин ажылында четпестерниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Цехтиң удуртукчулары камналга, хумагалал дугайында сагыш салбаан. Артык кезектерниң, резин дугуйларның, кывар чаар материалдарның чарыгдалында үчёт болгаш контроль чок. Ооң түңнелинде бо чылдың эрткен айларында цех 44,3 муң рубль карылгалыг ажылдаан, шалың фондузундан 9 муң рубльди ажыр чарыгдаан. Чүүк сөөртүр 3 машина, 2 автобус тоймагластырган, беш машина сентелгеге чыл ажыр туруп келген.

Үстүнде четпестерни дээш цех начальниги И. П. Латковскийни комитет чыңгыы сагындырган. Илереттинген четпестерни дүрген чайладырын комбинаттың директорунга иргэн.

ХАНДАГАЙТЫ

Өвүр районнуң амыдырал хандырылга комбинады чонга ачы-дуза чедирериниң планын багай күүседип турар болгаш сан-хөө чурумунда хажыдыышкыннар база бар. Ол дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып чугаалашкан. Ооң ангыда чемиичидилгелер сөөртүп турган «Тыва сельхозхимия» каттыжышкынының чолаачыларынга рейс бүрүзүнүң тонна-километрин артыкка көвүдетпиндаан. 795 тонналы каттыжышкын сөөртүкен кылдыр мегелеп немей биижин берген. Ооң ангыда чемиичидилгелер шыгжаар савайларны ой-шаанга септеп, белеткевээнинден 5 тонна минерал-дыг чемиичидилгелер база үрелгеп.

Ол дугайында айтырыгны Улуг-Хемниң улусчу контроль комитединиң хуралынга чугаалашкан, ол совхозтуң кол агроному Д. С. Донгактың доңгуткан, ооң бир айда шалыңын тыптар деп шиитпирээн. «Тыва сельхозхимия» каттыжышкынының Шагаан-Арыг салбырының кол агроному В. И. Савельевти доңгуткан.

ХОВУ-АКСЫ

«Тыва кобальт» комбинатта улусчу контрольдуң штаттан дашкаар комитединиң хуралынга бо будүүлгениң транспорт чегинин ажылында четпестерниң дугайында айтырыгны чугаалашкан. Цехтиң удуртукчулары камналга, хумагалал дугайында сагыш салбаан. Артык кезектерниң, резин дугуйларның, кывар чаар материалдарның чарыгдалында үчёт болгаш контроль чок. Ооң түңнелинде бо чылдың эрткен айларында цех 44,3 муң рубль карылгалыг ажылдаан, шалың фондузундан 9 муң рубльди ажыр чарыгдаан. Чүүк сөөртүр 3 машина, 2 автобус тоймагластырган, беш машина сентелгеге чыл ажыр туруп келген.

Үстүнде четпестерни дээш цех начальниги И. П. Латковскийни комитет чыңгыы сагындырган. Илереттинген четпестерни дүрген чайладырын комбинаттың директорунга иргэн.

ХАНДАГАЙТЫ

Өвүр районнуң амыдырал хандырылга комбинады чонга ачы-дуза чедирериниң планын багай күүседип турар болгаш сан-хөө чурумунда хажыдыышкыннар база бар. Ол дугайында айтырыгны районнуң улусчу контроль комитединиң хуралынга сайгарып чугаалашкан, күрүнеиң акша-хөреңгизин кайы хамаан чок төтчеглеп самчыгдап турган кижилериң хөрээн иштелге органнарынче шилчиткен. Коллективтиң күжүн планнар күүседиринче мобилизастаар, сан-хөө чурумун шыңгыы сагыыр талазы-биле шиитпирлиг хемчегларни алырын комбинаттың чаа директору И. Тувекейге комитет дааскан.

Бир бөлүк ажылының практиказындан

БИСТИҢ ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРЫВЫС

«Октябрь 30 чылы» совхозта хайгыылчылар ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуда айыттынган эрге-хүлээлгелерге дүүштүр ажылдап келген. Олар үстүкү партия база совет органнарының докладаал, шиитпирлерин ажылдагыйда кадагалаар боттандырып турарынче, планнар база социалистиг хүлээлгелерниң күүседилдезинче, совхоз бүдүүлгезиниң ангы-ангы адырларынга ажыл-херекти организастаан байдалынче, пиитиниң өнүзүн камгалаарынче доктаамал кичээнгей салып, четпестерни база хажыдыышкыннарны илередип, оларны чайладырының айтырыгларын кичээнгейге ап келген.

Бисте мал-кол бүдүүлге адырларының ажы-биле контрольдуң 4 цех болүү база 3 пост ажылдап турар. Ынчаарга пиитиин-биле 34 хайгыылчы, 6 сектор бар. Оларның бүгү ажыл-чорудулгазын 7 кижи составтыг кол бөлүк башкарып турар. Хайгыылчылар мал болгаш чер ажылының, план күүселдезиниң, продукцияның плапларының, материалдыг курлавырларны камгалап, хумагалаарының болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында хынаалдаларны, рейдилерни чорудуп келген.

Бо чылдың эгезинден бээр бистиң хайгыылчыларывыс янзы-бүрү айтырыгларга хамаарыштыр 16 хынаалданы чоруткан. Оларның хөй нуруузу мал кыштаглаашкынының, чемнерни чөп чарыгдаарының, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырының, сүт-бараан фермазында ажылдың байдалының, машина-техника кадагалалының база ажыглалының, часкы база күскү хову ажылдарының, продукция шынарын бедидеринiң дугайында болган өске-даа чамдык айтырыгларга хамаарыштырган.

Хынаалдаларның түңнелдерин партбюроның база директиязының төлөөлекчилериниң киржилгези-биле, азы совхозтуң директиязынга сайгарып көрүп турар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктарга, янзы-бүрү хажыдыышкыннарга холбаштыр хайгыылчылар принципиалдыг чоруун илергейлеп келген. Кол бөлүктүң бюрозунуң база хайгыылчыларның хуралдарынга бо чылын эрге-дужаалдыг 24-кижиниң дыңнадыгларын ап, ажыл-херектеринде четпестерни дээш 18 кижини хөй-ниитичи ёзу-биле шыгжыы буруу шаап, сагындырган, 4 кижиге хамаарыштыр хынаалда материалдарын өске органнарже шилчиткен.

Улусчу контрольдуң цех бөлүктериниң база постуларының бүгү хайгыылчыларның ажылга принципиалдыг чоруун болгаш идепкейин бедидип турганы, хынаалданың, рейдилерниң ажыктыын, үре-түңнелдиниң бедидери, ажылды чонга удам калбак пентерелдиг болдуралары бистиң чугула сорулгавыс болур.

Б. ДОНГАК.
«Октябрь 30 чылы» совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы.

Коммунистиг күш-ажылдың будүүлгеан республика типографиязында улусчу контрольдуң 3 кижи составтыг бөлүү (даргазы депгерлекчи О. А. Блинова) идепкейлиг ажылдап турар. Хайгыылчылар план күүселдезиниң, продукцияның шынарын бедидериниң база ажылда четпестерни, хажыдыышкыннарны чогуур өёүнде илередириниң, оларны чайладырының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып келген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) улусчу контроль бөлүү-бөлүктүң даргазы О. А. Блинова болгаш депгерлекчи-нүү даргазының оралакчызы линотипист Р. П. Заворотная, Л. Ооржак хынаалда үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ШЫҢГА ХАРЫЫ

ХЕМЧЕГЛЕРНИ АП ТУРАР

Бо чылдың август 18-те үнген № 191 «Шыңга» «Ам-даа чайлаттынмаан» деп эгелиг шүгүмүүледиг үүлүү парлаан. Мөңгүн-Тайганың «Мөген-Бүрен» совхозта эрткен чылын мал ажылын хөгжүдеринге болган четпестерни болгаш бо чылын мал чемнерин белеткөөринде чедир кылдынмаан үүлдерни үк үүлге чөптүү-биле илереткен.

Ынчаарга эрткен чылын ажыл-агыйжы эвес чоруктуң чылдагаанындан Ак-Чыраага белеткээн сигенни ажыл-агый чогуур өёүнде сөөртүп ап шылдавайн турда-ла, өске улустар сөөртүп аппарган, маңаа учёт-отчет сандараан турган. Эрткен кыжын болгаш бо чылдың эрткен айларында совхозтан эвээш эвес мал өлүп хораан. Ол дугайында айтырыгларны районнуң улусчу контроль комитединге чугаалажып, кол зоотехник Д. Шойоолду болгаш совхоз директорун доңгудуп-даа турган, директор Э. Б.-О. Хомушкуну февраль айда ажылындан хостаан.

Бо чылын Ак-Чыраадан мал чемни белеткээр планын совхоз 135 хуу күүсеткен. «Мөген-Бүренниң» бодунуң девискээринден 70 тонна көк-суланы база ажаан алган. Оларны кыштаглаарже чедирер ажыл үргүлүүлевишаан. Мал чемнери белеткээрин ажыл-агыйга тускай адыр болдурган. «Малчын» совхозтуң Ак-Чыраада турлаанга ооң баазазын тургузарын келир ажыл-агый чылының планында киирип турар. Аңаа ажылдаар механизаторларны кыштыкы, чайгы үеде белеткээрин, оларның ажылдаарынга, чурттаарынга таарымчалыг байдалды тургузарын көрүп турар.

Д. МОНГУШ.
Мөңгүн-Тайга райониуң улусчу контроль комитединиң даргазы.

Бир бөлүк ажылының практиказындан

БИСТИҢ ХАЙГЫЫЛЧЫЛАРЫВЫС

«Октябрь 30 чылы» совхозта хайгыылчылар ССРЭ-де улусчу контроль дугайында Хоойлуда айыттынган эрге-хүлээлгелерге дүүштүр ажылдап келген. Олар үстүкү партия база совет органнарының докладаал, шиитпирлерин ажылдагыйда кадагалаар боттандырып турарынче, планнар база социалистиг хүлээлгелерниң күүседилдезинче, совхоз бүдүүлгезиниң ангы-ангы адырларынга ажыл-херекти организастаан байдалынче, пиитиниң өнүзүн камгалаарынче доктаамал кичээнгей салып, четпестерни база хажыдыышкыннарны илередип, оларны чайладырының айтырыгларын кичээнгейге ап келген.

Бисте мал-кол бүдүүлге адырларының ажы-биле контрольдуң 4 цех болүү база 3 пост ажылдап турар. Ынчаарга пиитиин-биле 34 хайгыылчы, 6 сектор бар. Оларның бүгү ажыл-чорудулгазын 7 кижи составтыг кол бөлүк башкарып турар. Хайгыылчылар мал болгаш чер ажылының, план күүселдезиниң, продукцияның плапларының, материалдыг курлавырларны камгалап, хумагалаарының болгаш өске-даа айтырыгларның дугайында хынаалдаларны, рейдилерни чорудуп келген.

Бо чылдың эгезинден бээр бистиң хайгыылчыларывыс янзы-бүрү айтырыгларга хамаарыштыр 16 хынаалданы чоруткан. Оларның хөй нуруузу мал кыштаглаашкынының, чемнерни чөп чарыгдаарының, малдың чаш төлүн бүрүн камгалап алырының, сүт-бараан фермазында ажылдың байдалының, машина-техника кадагалалының база ажыглалының, часкы база күскү хову ажылдарының, продукция шынарын бедидеринiң дугайында болган өске-даа чамдык айтырыгларга хамаарыштырган.

Хынаалдаларның түңнелдерин партбюроның база директиязының төлөөлекчилериниң киржилгези-биле, азы совхозтуң директиязынга сайгарып көрүп турар. Ажыл-агыйжы эвес чоруктарга, янзы-бүрү хажыдыышкыннарга холбаштыр хайгыылчылар принципиалдыг чоруун илергейлеп келген. Кол бөлүктүң бюрозунуң база хайгыылчыларның хуралдарынга бо чылын эрге-дужаалдыг 24-кижиниң дыңнадыгларын ап, ажыл-херектеринде четпестерни дээш 18 кижини хөй-ниитичи ёзу-биле шыгжыы буруу шаап, сагындырган, 4 кижиге хамаарыштыр хынаалда материалдарын өске органнарже шилчиткен.

Улусчу контрольдуң цех бөлүктериниң база постуларының бүгү хайгыылчыларның ажылга принципиалдыг чоруун болгаш идепкейин бедидип турганы, хынаалданың, рейдилерниң ажыктыын, үре-түңнелдиниң бедидери, ажылды чонга удам калбак пентерелдиг болдуралары бистиң чугула сорулгавыс болур.

Б. ДОНГАК.
«Октябрь 30 чылы» совхозта улусчу контрольдуң кол бөлүүнүң даргазы.

Коммунистиг күш-ажылдың будүүлгеан республика типографиязында улусчу контрольдуң 3 кижи составтыг бөлүү (даргазы депгерлекчи О. А. Блинова) идепкейлиг ажылдап турар. Хайгыылчылар план күүселдезиниң, продукцияның шынарын бедидериниң база ажылда четпестерни, хажыдыышкыннарны чогуур өёүнде илередириниң, оларны чайладырының айтырыгларынче улуг кичээнгейни салып келген.

ЧУРУКТА: (солагай талазындан) улусчу контроль бөлүү-бөлүктүң даргазы О. А. Блинова болгаш депгерлекчи-нүү даргазының оралакчызы линотипист Р. П. Заворотная, Л. Ооржак хынаалда үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ДОЙЛАП ЭГЕЛЭЭН

Күс төнчүзүнде чер оъду күүраарыш эгелей бээрге кадарчы чок инектер кажаалап каан погаан сигенче «атакалап» эгелээрин мурнунда малчыннап чораан болгаш дүржулгамдан көргеп мен. «Тоора-Хем», «Май Бир» совхозтарда инектериниң кажаалыг сараатта-рже кирери ам-на эгелеп турар апарган.

Маңаа холбаштыр чамдык чижектерден көргүзейн. Сентябрь төнчүзүнде чорукка чораап бо ажыл-агыйларның сиген шөлүүнге Аргының Дыттыг Сукпак деп черге хөй инек чайын белеткээн погаан сарааттың багай кажаазын үрел киргеп. дойлап тургашынга таваржы бердим.

Хамык инекти ооң үндүргеш, кажааны дуглап, үрелген ыяштарны эдип шарып тургаш көөрүмге, ук кажаалы сигенге копчуг чоок ыылдыр тутkан, ыяштары чинге болду. Ынчангаш ону инектер «бастып», ыяштар аразынче думчуун суккаш-ла чаза булгаш кире бергеннер.

Инектер колдуунда-ла ук ажыл-агыйларның бодунуу, оларның кадарчылары оларны эки хайгааравааныңдан сигенни туразында аажылап турганы ол. Хей күш үнүрүл тургаш белеткээн сигенни амдан эгелээш-ле инекке ыпчаар кайы-хамаан чок дойлаш каапташ, кыжын канчаарыл?

Өске бир чижек. Октябрь 10 үезинде түүе. Бир хар ажын турар шарыжыктар ыяштарын чораап. Эргин деп черниң бетинде силос оңгарының чанында сараатта каан эленканың кажаазының эжинге ажыдын каан турда таваржы бердим. Ону база-ла ол үеде аңаа чедип келген улустар-биле кады дугладывыс.

Ооп аңгыда Кургаг Эргин деп черде узуну 10 метр, доозы 9 метр ыяштарлы долгаап, аскан сигенниң бир одуруун оор апарган, куруг ыяш туруп калган.

Тожуунун совхозтарынга мурнунда кыштарда мал чемни четпединден хөй мал чуткалапка-даа таваржын турганыың чижектери бар-болгай. Кижи бодаарга «Тоора-Хем», «Май Бир» совхозтарның удуртукчулары болгаш мал чемниң айтырыгларын харыылаар харыысалгалыг кижилер С. Хоңадыр биле Динзеңмаа эрткен чылдардагы кыштың аар-берге уржуктарындан шыңгыы түңнелди кылыр болза чогуур. Маңаа улусчу контролёрларның көрүүр-караа, идепкейи херек апаар. Белеткеттинген мал чемперининг кадагалалын күштелдирип, оларны фермаларже сөөртүр талазы-биле шадыңын хемчегларни албас болза, белеткээн чамдык сиген ыяш эгелевээнде-ле совхозтуң бодунуун-даа, чурттакчыларның-да инзенин доо болуу, берип болур хире.

В. АРАКЧАА.

ТУУЙБУНУ КАЙЫЫН АЛЫРЫЛ?

Туйбуну тудугнуң «хлевю» дижир болгай. Ол ыңдыг болур-даа ынчаш, Ынчангаш ооң хереглеп көдээ чердерге дыка улуг. Бистиң «Кызыл тук» совхозка туйбу орттедип кылыр сарай моөң мурнунда ажылдап турган. Анал ажылдаар ажылчыннарның арга-дуржулгазы, билиг-мергежили чавыс болганындан оларның будүрген продукциязының шынары куду болуп, тудуг ажылдарынга, ылангыя чурттапа базыңнарынга иеткилер тударынга таварышпас болуп турган. Ынчангаш ону будүрериң соксаткан.

Совхозтуң девискээринде туйбу будүрүп турган сарайны хаттанындан суурлуул чурттакчыларның туйбуга хереглеп улгаткан. Чаңдың чурттакчыларның бажыңнарының печкаларын үр үе дургузунда септеттинмээнинден тиглеңнип, туйбузаңы элээ-ноңдеп ойлуп-буступ турар.

Кызыл-Мажалыкта Элегес-Аксында туйбу заводтарының будүрген продукциязын сөөртүп алыры ырак-узакта бистиң совхозтуң ажылчыннарынга берге болуп, хей чаргыдалды үндүрер апаар. Үнелиг тудуг материалы — туйбуну будүрериң бистиң район девискээринге организастаан болурунуң аргалары-даа, бүрлавырлары-да бар. Ону чүгле совхозтуң, районнуң удуртур органнары чугулаза алган, ажыл-херекчи ёзу-биле шиитпирээри негеттинип турар.

Түе черниң чурттакчыларын туйбу кылыр мергежилге көрүпүн белеткээш, совхозтарга база район төвүнге туйбу будүрүлгезин чүге организастаан болбазыл? Ол дугайында чугаа хураг-суглаага чөвүп турза-даа, ажыл-херекчи ёзу-биле ам-даа шиитчилеттинмээн. Бо чугула айтырыгны хандыр өөренип көргеш, боттандырарының хемчегларын алза кендиглей?

Д. ООРЖАК.
кодээ бижикчи.

Улуг-Хем ыяш үлетпүр. Балгазынның ыяш ажыл-агыйлары. Шуурмактың ыяш белеткээр пунктузу хереглекчилерже чорудар тудуг материалдарын белеткээрде стандарттарны сагывас, диңнг материалдарын сорттаваас, кылыгларында маркировка чок, чогуур хемчээлден улуг, биче кылдыр будүрерин ам-даа уламчылавышаан. Олар хереглекчилерже чөртүкен фактуразынга брустарны колдуунда-ла бирги, ийиги сорттуу кылдыр көргүзүп келген. Курхайгаарал лабораториязының ажылдакчыларының хынаалдазындан алырга, ол будүрүлгелер белеткээн тудуг материалдарының сортун бедидип, хереглекчилерни чамдыкта мегелеп келгенилерээн.

Чагаалардан.

Социализм чурттарында

НАЙЫРАЛ АЙЫНГА УТКУШТУР

ПРАГА. (СЭТА). «Совет Эвиледи-биле тайбын дээш, бистиң улуһувустуң аас-кежиктиг келир үезин дээш» деп лозуң-биле чехословак-совет найыралдың чаңчылчаан айы ЧССР-те эртер. Ол ай Улуг Октябрьның 64 чыл оюн республиканың ажылчы чоннарының байырлаарының чарылбас кезээ болуп, ноябрь 5-те эгелээр.

Айның бүгү хемчегериниң кол утказын тайбын болган аймак чок чорук дээш демисеглер. 80 чылларга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң хүлээп алганы Тайбының программазын, оортан хамаарыштыр болдуунуп турар хөй санныг тайбын инициативаларны боттандырарынга Совет Эвилелиниң салын турар аажок улуг күжениишкиннерин көргүзери тодаралыр деп, ЧССР-ниң Национал фронтузунуң ТК-зының даргазының оралакчызы Т. Траничек Прагага болган парладзы конференциязынга медеглээп. Ол айга лекцияларны болган ажылчы чоннар-биле беседаларны, СЭКП ТК-ның Чингине секретары, ССРЭ-нлд Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң трилогиязының талазы-биле номчулга конференцияларын, кинофестивальдарны тураскаалыр.

Айның болган Октябрьның социалистиг Улуг революциязының алдары дээш совет чагыгларны хуусаа бетинде күүседир сорулгалыг массалыг социалистиг чарыш Чехословакияда калбарып турар. Совет дуржулганы ажылгаары ол чарышка улуг идиглиг болу берген. Айның үезинде чехословак бүдүрүлгелерге баар совет мурнакчылар-биле ужуражышкыннарны ынчашташ улуг ужур-дузалыг кылдыр көрүп турар.

Кажан кезээде ышкаш айның культура программазы байлак. Чаңчыл ёзугаар Млада-Болеслав хоорайга орус болган совет музыканың хүнзери болуур. Орус болган совет драматургтарның чогаалдарындан тургускан шилерни чехословак театр коллективтери көргүзер.

КАЙГАМЧЫК ХҮННЕРГЕ ТУРАСКААТКАН

УЛАН-БАТОР. (СЭТА). Республиканың амыдыралында кайгамчыктыг болуушкунга — В. И. Ленининң Д. Сүхэ-Батор баштаан моол революсчулар-биле төөгүлүг ужуражышкынының база МАР-ның болган РСФСР-ниң аразында найыралчы харылзааларны доктаадып тургузарының дугайында баштайгы дугуржулгага ат салганының чоокшулап орар 60 чылынга тураскаатказ күш-ажылчы эдлегде туруп алган улусчу Моолдуң ажыл-ишчилери улам-на чаа-чаа чедиишкиннерни чедип ап турар. Ам болур ол 60 чылга алдар болдурган онаалдаларын хуусаа бетинде күүсеткенинин дугайында үлетпүр болгаш кэдээ ажыл-агый коллективтеринден күш-ажылчы рапорттар база отчёттар бо хүнзерде чурттуң бүгү булуцнарындан кирип турар.

Юбилейжи социалистиг чарыштың мурнакчыларының аразында — Моолдуң улус ажыл-агыйының кол адырларының бирээзи — чиик болган аъш-чем үлетпүрүнүң ажылшчилери. Амгы үеге чедир адырның ажылдакчылары 20 ажыг миллион тутриктиң планныг онаалдаларын ажыр күүсеткен.

Улустуң хереглел бараанналарының шынарын экижидериниң болгаш ассортиментизин көвүдедириниң херээнге улуг чедиишкиннер чедип алдынган. Садын алыкчыларның хөйүбиле негеп турары яазы-бүрү чүс ажыг аттарлыг продукцияны белеткеп үндүрериниң технологиязын адырның коллективтери чаа беш чылдың эгезинден бээр шингээдип алганын чугаалаарга-ла четчир. Хөй санныг чаа кылыгларга шынарның күрүне демдээн болгаш алдын медальдарны тывыскан.

Чедиишкиниң үндезини — эртеминиң болгаш бүдүрүлгениң сырый демнежилгези, күш-ажылдың дешилгелиг аргаметодтарын калбаа-биле өөренип болгаш нептередип турары болуур. Совет Эвилелиниң байлак дуржулгазын херек кырынга ажыглап турар.

ДҮЖҮТ ДЭЭШ ТУЛЧУУШКУН

СОФИЯ. (СЭТА). Бүгү Болгарияның кичээнгейин дүжүттүг бүрүн ажаан алыр дээш тулчуушкунну чорудуп турар көдээже хаара туттунган.

Болгарияның тараа хоюларында чаагай дүжүт үнген, ынчангаш тарзажылар тараа кезидээни доктаттыштаан хуусаазында шынарлыг чорукан. Түңнелинде — чуртка кызыл-тастың ортумак дүжүдү тергиин деннелге — гектардан-на — 43,8 центнер, а арбай — 37,7 центнер четкен. Республиканың кол тараалаң чери — Сөкгу-Чөөн Болгарияның чер ажылдыларының гектардан-на кызыл-тас дүжүдүн 50 центнер ажырган. Оларның чедиишкииниң үндезини — сорттарны шын шилип алганында болгаш амгы үениң техниказын мергежилдиг шингээдин алганында, мурнакчы технологияны иептереткенинде болур.

Чимистериниң болгаш ногааларның байлак дүжүдү бышкан садтарда болгаш шөлдөрде ажылдың темпилери база күдулаваан. Оларны ажаан алыры алызындан бүгү улустуң херээ апарган. Кооператорлар-биле кады студентилер, ажылчынар, албан-хаакчылар ажылдап турар. Амгы ажаан алышкын кампаниязында 400 муң ажыг оолдар, кыстар киржир.

1,3 миллион тонна виноградты ажаан алыр деп турар — ол эрткен чылдаазындан дыка хөй. Помидорларны, перецти, яблоколарны ажаан алыры чоруп турар.

Дүжүт ажаал алышкыны-биле чергелештир келир чылдың дүжүдүнге белеткел ажылдары чоруп турар.

МАССАЛЫГ ЧЫСКААЛ

БЕРЛИН. (СЭТА). Потсдамга болган массалыг чыскаалга 50 ажыг муң кижи киришкеп. Империалистиг бөлүктериниң, хамыктың мурнуда АКШ-тың чагырыкчы бөлүктериниң боо-чепсекти эдере бүдүрүп турарын доп-дораан соксадырын чыскаалдың киржикчилери шыгыы негээн.

Чыскаалдың түңнелинде хөй муң кижи киржикчилиг министиг болган. Ядролуг дайынның кыжанышкының чайладырынче орукту Совет Эвилелиниң тайбын инициативалары ажыдып турарын ооң киржикчилери демдеглээн. Чөөн болгаш Барынын чүктүн аразында чугаалажышкынларны соңгаарладышкын чок чорудары дээш Герман Демократтыг Республиканың ажылчы чоннары туржуп турар.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КАТТЫШКАН НАЦИЯЛАР ОРГАНИЗАЦИЯЗЫНЫҢ ХҮНҮ

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корр. В. Василец). Октябрь 24-те Каттышкан Нациялар Организациязының хүнүн демдеглээн. 36 чыл мурнунда ол хүн КНО-нуң Уставы күштүг болуп кирген. Организациянын баштайгы кежигүнери — 51 күрүне аңаа ынчан ат салган. Кижи терелгетеннии төөгүзүнде эң үргедекчи дайыныңң соонда антигитлержи эвилелдежилгенин киржикчилериниң инициативазын ёзугаар ол чаа организацияны тургускан. «Келир үениң салгакчыларын дайын халаптарындан чайладыр» деп, Каттышкан Нацияларның кол эчис сорулгазын ооң Уставында тодаргай айыткан.

КНО-нуң активинде — бүгү күрүнелериң эрге-ажыктарынга таарышкан шиитпирлер эвээш эвес. Ол шиитпирлер улустарның айыл чок чорууң быжыглаарынга, делегейде дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарынга, чөрүлдээлерни таарыштыр шиитпирлээринге, колониализмни дүжүрериниң болгаш кеш-соокту ылгай көөр чорукту узуткаарының херээн дүргедедириигге, экономиктиг болгаш социал деишилгеге идиг берген.

Ынчалзажок КНО-нуң кол сорулгазы, 36 чылдар мурнунда ышкаш, дайын айыылын чайладыры, хамыктың мурнунда ядролуг дайыныңң кыжаныың болдурбазы болуп артпышаан. Ажыл-чорудулганың ол угланышкынынга Совет Эвилели [illegible] рольду ойнап турганы бүгүде хүлээп көрген, ооң тайбынга ынак боттуг угланышкыны делегей организациязының ат-алдарын быжыглаарынга идиг берген.

Совет Эвилелиниң көдүрген саналдары тайбыңны болгаш делегейге айыыл чок чорукту камгалаарының айтырыгларын дугайты КНО-нуң платформазының үндезини болуп келген болгаш болур-даа.

Ол саналдар хамыктың мурнунда ядролуг чепсектиң бүгү хевирлерин бүдүрерин хоруур дугайында болгаш мөөннеттинген курлавырларны оларны мырыңай бүрүн узуткаажеге чедир чөөрту кызырар, делегей харылзааларынга күштүг ажыглавас дугайында санал ышкаш шак ындыг совет инициативаларга, туруп турар шериг эвилелдерин калбартырын болдурбас, ядролуг чепсекти шенээрин хоруглуг деп чарлаар деп Совет Эвилелиниң кыйгырыынга хамаарыжыр.

Боо-чепсекти эдере бүдүрерин кызыгаарлаарынга болган дайын тыптып келириниң айыылын чайладырынга тодаргай буруигаарлаашкынны чедип алырынга ССРЭ-нин шиитпирлиниин чаа хереҷизи КНО-нуң Кол Ассамблеязының ам болуп турар XXXVI сессиязының үндезинде Совет Эвилелиниң тайбың хереэн камгалаарынга, боо-чепсекти эдере бүдүрерин кыңчыктырбазынга шиитпирлиниң кыйгырыгда илередип турар. Чаагай сеткилдин ол кыйгырыы тайбың дээш, дайынга удур демиселди идепкейжидерине бүгү кижилерни мөөнеп турарын Р. Маркье онзалап демдеглээн.

ДЕЛИ. Ядролуг дайынның үнүп болурунуң айыылын узуткаарынче, чавырлыышкының камгалап, хаңылдырынче, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун, ооң-биле катай Пересп мугулдурда болган Индий океанның девискээринде дүшкүүрлүг чорукту одаглаарын өжүрерине угланган совет тайбың өгелээшкиннерин индий хөй-инитя шин-биле детнин турарын СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында сураглыг индий публицист, Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниң кежигүнү Садхан Мукерджи чугаалаан.

ПБФ-НИҢ КЫЙГЫРЫЫ

ПРАГА. (СЭТА). Тайбың болгаш делегейге айыыл чок чорук дээш демиселди улам кабак нептередириичче бүгү делегейниң ажылчы чоннарын болгаш профэвилелдериниң Профэвилелдериниң Бүгү-делегей федерациязы кыйгырган. Чепеегленишкинии дүжүрер дээш хемчеглер неделязының ажыттының турарыбиле холбаштыр ПБФ-ниң кылган медеглелинде ол дугайын чугаалаан.

Боо-чепсекти эдере бүдүрер чоруктуң күштелип, дайын кыжаныының озуп турарын барымдаалаар, бүгү диптериниң ажылчы чоннарының айыылзыышкынынга ПБФ бүрүнү-биле каттыжын турар. Америк администрациянын күштериниң деңзигүүрүн өскертир болгаш шериг талазы-биле тергиидеңгей байдалды чедип алыр дээр ораддажышкыннары делегейни ядролуг халапче апшар чыдар деп документиде онзалап демдеглээн.

Дүшкүүрлүг чоруктуң орнунга чугаалажышкыннар кирер ужурлуг. Делегейниң ажылчы чоннары, профэвилелдери, тайбыңга ынак бүгү күштери дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырарын камгалаар сорулганы күүседип шыдаар. Боттарының чаңгыс эви, күзел-соруктуу-биле, тодаргай калбак ходелиишкиннери-биле олар тайбыңны болгаш делегейге айыыл чок чорукту хандырып шыдаар.

Ядролуг боо-чепсектерни эдерилдирбес, стратегтиг шавар халдаашкының боо-чепсектерин кызыгаарлаар дугайында ийиги керээни Каттышкан Штаттарга бадылаттырар, нейтроинуг бомбаны киириштир ядролуг чепсекти бүдүрерин болгаш ол-бо черлерге сайгара тургузарын хоруур, күрүнелер аразында харылзааларга күштүг ажыглавазының дугайында идегелдиг дугуржулгаларны ажыддан кылыр сорулга-биле боттарының чазактарындан тодаргай хемчегларин негээрнче профэвилелдерин Профэвилелдеринң Бүгү-делегей федерациязы кыйгырган.

КАДЫ КЫЛГАН ДЫҢНАДЫГ

чорааныныя дугайында кады кылган дыңнадыгда ынчалдыр чугаалаан. Партияның Чингине секретары А. Куньял баштаан делегация-биле чугаалажышкынаар болган.

Делегейниң амгы байдалын тодаразы көргүсүнүшаан, ПКП биле ГСЧП делегейниң кырында дергилип келген кыжаныышкын дугайты дүвүрээнин илергейлеп, ол чөрүк америк империализминиң болгаш НАТО-нуң агрессчи политиказының база боо-чепсекти эдере бүдүрүп турарының түңнелди-дир деп айыткан. Дүшкүүрлүг чорукту чавырылдырар политиканы уламчылаары дээш, чепсегленишкинии дүжүрер дээш демисел — тайбының болгаш дешилгенин бүгү күштериниң эң чугула сорулгазы болур деп, олар демдеглээн. Оон-биле хелбаштыр ПКП биле ГСЧП ССРЭ-нин болгаш социалистиг өске-дээ күрүнелериниң тайбың инициативаларының чугула ужур-дузалын демдеглээн.

Делегейниң коммунистиг болгаш ажылчын шимчээшкинииниң чаңгыс эвин улам ынай быжыглаарының эргежок чүгулазын онзалап демдеглээш, ПКП биле ГСЧП Польшага социализмни быжыглаары чүгле польша улустуң эвес, харын делегейниң бүгү ажылчы чоннарының болгаш улустарының эрге-ажыктарынга, бүгү-нийти тайбының камгаларының эрге-ажыктарынга база тааржыр деп медеглээн.

Империализмге, колониализмге, фашизмге болгаш расизмге үүр демисежип турар бүгү улустар-биле ийи делегация, боттарының ап-сеткилин каттыштырып турарын база илергейлээн.

КАЛБАК ДЕТКИИШКИН

ВАШИНГТОН. Боо-чепсекти кызыгаарлаарынче, делегейде дүшкүүрлүг чорукту одаглаарын **узуткыар болгаш бөмбүрзектиң** күрүнелериниң аразында идегээшкинии быжыглаарынче угланган Совет Эвилелиниң чаа тайбың эгелээшкиннери дешилгелиг америк хөй-инитиниң улуг сонуургалын болдуруп турар.

Ядролуг халантыг айыылдыбаш удур болдурбас дугайында Декларацияны КНО-нуң Кол Ассамблеязының сессиязынга хүлээп алыр дугайында совет санал онза чугула болгаш чогуур өйүнде кылдынган базым болуруи хамаатыларның угаан-сарыылдыг тайбың дээр улуг салдарлыг организациязының директору Д. Кортрайт чугаалаан. Мээң бүзүрел турарым-биле алыр болза, ядролуг чепсекти эң баштай ажыглаан күрүнелер болгаш күрүне ажылдакчылары кижи төрелгетеңге удур эн-не аар-берге кем-буруузу үүлгеткени ол болурупуң дугайында иденны делегейге эң-пе калбаа-биле үүлдүгаүнүп, деткинр ужурлуг.

ПАРИЖ. Рейганның администрациязының боо-чепсекти калчаалыы-биле эдере бүдүрериче чүткүлү Барыын Европаның хөй-ниитизиниң болгаш улустарының эң-не калбак бөлүктериниң дувүрээзинин күштелдирип турар. Ылаңгыя тайбың, чавырлыышкын, боо-чепсекти дүжүрери дээш шимчээшкиниңг чалгыы Францияда онза улгадып турар деп сураглыг хөй-ниити ажылдакчызы, «Франция—ССРЭ» ниитилелдин президент чөвүлелиниң кежигүнү Р. Маркье чугаалаан.

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң «Делегейниң парламентилеринге болгаш улустарынга» кыйгырыы оңаа улуг деткимчеңе ап турарын Р. Маркье демдеглээн. Ол чугула эгелээшкин Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле чөвүдел хуралдың түңнел шиитпиринң утка-шынарынга дүжүп, ССРЭ биле Францияның аразында чаңчыл болган найыралдың эрге-ажыктарынга тааржыр турар. Совет Эвилелиниң тайбың хереэн камгалаарынга, боо-чепсекти эдере бүдүрерин кыңчыктырбазынга шиитпирлиниң кыйгырыгда илередип турар. Чаагай сеткилдин ол кыйгырыы тайбың дээш, дайынга удур демиселди идепкейжидерине бүгү кижилерни мөөнеп турарын Р. Маркье онзалап демдеглээн.

ДЕЛИ. Ядролуг дайынның үнүп болурунуң айыылын узуткаарынче, чавырлыышкының камгалап, хаңылдырынче, делегейниң дүшкүүрлүг чоруун, ооң-биле катай Пересп мугулдурда болган Индий океанның девискээринде дүшкүүрлүг чорукту одаглаарын өжүрерине угланган совет тайбың өгелээшкиннерин индий хөй-ниити ышн-биле детнин турарын СЭТА-ның корреспондентизи-биле беседазында сураглыг индий публицист, Индияның Коммунистиг партиязының Национал Чөвүлелиниң кежигүнү Садхан Мукерджи чугаалаан.

ИСПАН СОЦИАЛИСТЕР СЪЕЗДИЗИ

МАДРИД. (СЭТА). Испан социалистиг ажылчын партияның ында болуп турар 29-ку съездизинге ол партияның чингине секретары Фелипе Гонсалес отчёт иletкел кылган. Соцпартияның съездизи АКШ-тың администрациязының удурлаништыр туржурунуң, боо-чепсекти эдерё бүдүрериниң политиказын делегейге донпаштырар дээр чүткүлү-биле тодаргайлаттының турар делегейниң нарын байдалында эртип турарынче ол кичээнгейни угландырган. Испан социалистер чугаалажышкыннарының болгаш билчиишкиниң политиказы дээш, дүшкүүрлүг чорукту чавырлыынкыны дээш, боо-чепсекти эдере бүдүрерин кызыгаардаары дээш туржуп турарын оратор демдеглээн.

Испанияны НАТО-же киир тыртар дээр чурттуң антлантикчи бөлүктериниң планнарына хамаарыштыр Ф. Гонсалес ол айтырыгны бодунуң партиязының таарымча чок кылдыр көрүп турарын бадыткаан. Парламентиниң ол айтырыг дугайты кандыг шиитпир хүлээп алырындан хамаарылга чокка социалистер нинти-национал референдумну эрттирерии негевишаан. Испанияны НАТО-га киирер, кирбези чергелиг ындыг ышкыры айтырыгны чугаалажырып чазак кончуг чиик көрген деп, ол онзалап демдеглээн.

Кальво Сотелонуң чазааның ниитики политиказын ИСАП-ниң чингине секретары ышкыры шүүмчүлээн. Ажыл чокгарының саны улам өзүп, бүдүрүшкүн улам-на кудулап, чурт шыңгыы кризисте таварышкан деп ол онзалап демдеглээн. Өөредилгениң, кадык камгалалының болгаш культураның талазында шыңгыы айтырыглар бар. Чурттуң мурнуида турар айтырыларны бодунуң шиитпирлеп шыдаар шинек чогун чазак көргүскеп деп, ол чугаалаан.

ИСАП-ниң Чингине секретары амгы үеде партияның сорулгаларына болгаш ооң иштики айтырыгларына доктааган. Массалар-биле, бирги ээлчегде профэвилелдери-биле, харылзааларны быжыглаарының эргежок чугулазын ол онзалап демдеглээн, партияның хүрээлениинің чаңгыс эвинче кыйгырган.

Ооң соонда съезд отчёт өлеткелди чугаалажып киришкеп.

ШИИТПИРЛИГ ОЙТУР ШАВЫЫШКЫН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Кампучия Улус Республиканың иштики херектерии дерзии холгаарлап болгаш ол холгаарлаашкынын КНО-нуң ады-биле чаан-чажырарын оралдажып турар империалистиг болгаш гегемонисчи күштериң чимзеиишкиннерииге «кампучи айтырыг» дижир чүвени чугаалажырын дооскан КНО-нуң Кол Ассамблеязының үжен алдыгы сессиязының индириидеп хөй-хөй делегаттар санал берип тура шиитпирлиг ойтур шавыышкынны берген. Вашингтон биле Пекининиң күткүп үндүргеш, Кол Ассамблеяга доңпаштырган резолюциязын социалистиг чурттарның болгаш хөгжүп орар хөй-хөй чурттарның төлөзлекчилери буруу шапкан. Чогум утказы-биле алырга ол резолюция кампучи улустуң бодунуң салым-чолун боду баш билип шиитпирлээр чарлыш болбас эргезин хүлээвейн турар болгаш Мурнуу-Чөөн Азияга байдалды чидиглендиреринче тодаргай углаңган.

Кампучияның КНО-да олудун чедир соктунмаан полпотчу бөлүктүң «төлөзлекчилериңе» хевээр арттырар сорулгалыг казнарлаашкыннарны санал бергеннер шыңгыы шүүмчүлээп.

Индий-Кыдаттың айтырыгларын таарыштыр шиитпирлээр талазы-биле ол казы чурттарның тайбың саналдарын хөй-хөй делегациялар чугаалажыпга үезинде бедиишбиле үнелээп.

Вашингтон биле Пекининиң делегей нинтилежилгезинге доңнаштырганы, КНО-га үреттүнел чок маргышын чугаалажыр чорук мурнуида-ла билдининиң турганы ышкаш, кампучия улустуң эрге-ажыктарынга таарышкы дег болган Мурнуу-Чөөн Азияга байдалды чогумчудар сорулгабиле боттуг оруктарны дилеп тыварынче угланган шиитпирлерни ажылдан кылырынга чедирбээн.

СЕЙМНИ ЧЫЛДЫРАР

ВАРШАВА. (СЭТА). Польша Улус Республиканың сеймининиң Президиуму польша сеймининиң сессиязын 1981 чылдың октябрь 30-де чылдырарын доктаатказн. Полышаның Каттышкан ажылчын партиязының ТК-зының Бирги секретары, ПҮР-иуң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы В. Ярузельскийниң чугаазын, ол ышкаш 1981 чылда чурттуң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң планының болгаш күрүне бюджединиң боттанышкынының дугайында база 1982 чылда социал-экономиктиг хөгжүлдениң болгаш бюджеттиң эге төлевилелиниң дугайында чазактың информациязын сеймнин ол сессиязынга дыңнаар.

ПАТРИОТТАРНЫҢ ЧЕДИИШКИНИ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Сальвадордан дыңнадыглар ёзугаар алырга, Национал хостталганың Фарабундо Марти аттыг фронтузунуң отрядтары найысылал Сан-Сальвадордан соңгу талаже чүгле 10 км черде Сан-Лоренсога чедиишкиниг дайылдажышкынны чоруткаан. Үш шак тулчуушкунуң соонда патриоттар чурттакчылыг пунктудан ол черниң хөй санныг кижилиг гарнизонун үндүр ойладыкпан болгаш хунтаның ында турар телекоммуникациязының чугула черин сандан үндурген.

ЭКОНОМИКТИГ КУДУЛААШКЫН

АКШ-тың экономиказында кризистиг байдалдың чидиглеңгенин президент Р. Рейган хүлээп көөр ужурга таварышкан. Экономика талазы-биле эдлегліг кудулаашкының уе-чадазынче чурт киргендир деп, Ак бажыңга журналистерге ол медеглээн.

АКШ-та үлетпүр бүдүрүлгеан бо чылдың сентябрьда 0,8 кудулаан, а ажыл чок чорукчуның деңнели чуртта 7,5 хуу бедээнин федералдыг бурлавыр системазының башкарымчыларының чөвүлели дыңнаткан. Чүгле август-сентябрьда безип 500 муң ажыг кижи ажылын оскунган. Ажыл чок чоруктуң деңнели 1982 чылдың эгезинге чедир АКШ-ка 8 хуу чедерин президентиниң чанында экономиктиг чөвүлелдиң чөвүлекчизи Дж. Джордан дыңнаткан.

Экономиктиг кудулаашкын үлетпүрүнүң хөй адырларын, чурттуң улам-на хөй районнарын шыва алы берген деп, «Бизнес уик» журнал бижээн.

АКШ-тың ниити национал продуктузу бо чылдың дөрткү кварталында ам-даа 4 хуу эвээжеп болурун америк банкыларының улуг специализи Л. Хант демдеглээн. Чурттуң хоочураан экономиказын эмнээр кылдыр Р. Рейганның чогаткан «эми» ол аарыгны сегидип шыдавас дээрэп ам билдинге берген-дир деп, эксперттер ажыы-биле чугаалап турар.

ӨЛУРУКЧУ КЕМНИГ ҮҮЛГЕДИГ

САН-ХОСЕ. (СЭТА). Каттышкан Штаттарның деткин болгаш чепсегген турары гватемала реакция ээлчеглиг хаанныг өлурүкчү үүлгединшкинии кылган. Үзүүтенаиго департаментиниң Койа суурунуң 300 ажыг чурттакчыларын — кыргынарны, херээженнерни, чаш ажы-толдерни чагырыкчы ёзу-чуруумнуң дерзилекчи отряды уауткан каапкан.

Дерзилээшкиннерге удур демдеглээн Гватемала демократтыг фронтузунуң дыңнаткынын ёзугаар алырга, дишгеринге чедир чепсегленген солдаттарлыг вертолёттар дап адып орда суурнуң дал ортузунга кээп хонуткан. Койаның барык бүгү чурттакчыларын бажыңнарындан кудумчуларынче ол дерзилекчилер үндүр ойладып келген. Суурнуң чурттакчылары мергелер болгаш даштар-биле камгаларын ораддашкан, ынчалзадаа чедиишкин чок болган. Даштаашкыннар чангылаашкын үнген, хөл-даяң кижилерни солдаттар чартык шак дургузунда чок кылган. Ооң соонда суурну агаардан бомбалаан.

Ол массалыг өлүрүүшкүнүң америк болгаш израиль чериг чөвүлекчилер организастаан деп, фронтунуң медеглелиндо онзалап демдеглээн.

Американың Каттышкан Штаттарының дайынзырак планнары делегейниң хөй-ниитизиниң дувүрээзинин улам хайныктырып турар. Демократтыг аныяктарның Бүгү-делегей федерациязының парлап үндүргени бо плакат (ЧУРУКТА) чаа америк ядролуг ракеталарны Европаның девискээринге экеп сайгара тургузарын болдурбазын негеп турар.

СЭТА-ның фотохрониказы.

ЯПОНИЯ. «Фашизм — чок болзун», «Пиночеттиң Японияга кээринге моондаитаалы!» дээн кыйгырыглар-биле Японияның найысылалынга чили улустуң демиселинге эп-сеткил каттыштырарының митингилери болгаш чысказдары бооп эртикилээн.

ЧУРУКТА: чысказдың киржикчилериниң Токионуң кудумчуларында чоруп турары.

В. КУЧКОНУҢ фотозу. СЭТА.

СЕТКИЛГЕ ЧООК ЫРАК ХОЛДАР

Улуг Октябрьның тиилээнинии соонда совет чурттуң байдал дораан-на тайбыңчываан, артып калгылаан ак гвардейжилер улуг делгем Россияның кыдыг кызыгаар черлеринче дескилээн. Ук дайзынналар аңаа хоргадап туруп алгаш, чаа тургустунгулаан совет эрге-чагырга черлерине улуг демисежин, тус черинии будуулук чонуи оптуказжар арга-биле көгүдүп, боттарының дерзин бөлүүнге эдээдип киирип ап турганнар.

Ооң чажээнге «Аза-четкерге какпа салбанар» деп ужуралдарлыг, кедергей солун ураң-чечен кино-чуруук хамааржыр. Ырак-даа бол, хамаатты дайынның чалбыштыт чылдарын тода көргүскен-бо кайгамчык реалистиг кино-чуруктап амгы аныяк өскен хөйну билип ап, ылангыг угаадылганы алыр. Бистиң ада-өгбелеривис хосталга, чептүг чорук дээш холу ханның кара сагыштыг дайзыннарга удур шак ынчаар чаныш-сыныш чок демисежин чарааннар-дыр дээрзинге бөлүнгү чалыылар бо ураң-чечен кинону көргеш бүзүрөөрлер-даа.

...1920 чылдар, бистиң сокгу кожавыс Хакасия, Соруга улуг-даа, берге-даа, Хамаатты дайынга үрелип бузуулган ажыл-агыйны катап тургузары. Ынчалзажок, херек амыр эвес, аңаа шаптың үжураштырары-биле үптекчи ак дээрбечилер хөделип үнер. Совет эрге-чагырга-биле демиселге эң дерзин атаман Игнатьев бо удаада тергиндеп турар, будуулук тараачыларны бодунуң дээрбечи бөлүүнче оптуг авыяс арга-биле киирип алгаш, тайбың суурларны үптеп-дээрбеден, орттедип хуюктап, Хакасияга ажыг хилинчекти катап тургузар бодаан: Мал-маганны берт-тайгаже сүрдүрүп, аът-хөлдү шагда-ла ажелеп алганнар. Чекистер, кызыл-шериглер четкилеп кээрге-ле, берге оруктарлыг берт черлерже чаштына бээрлер. Үгүнда бойлаан актарның кол ынаныжы билдингир: хей эки аът-хөлдү мунупкаш, арбын алдын-мөңгүнү үптеп алгаш, кызыгаар эртери-дир.

Өжээтен дайзыннарның кара сагыштыг кордалды дөмей-ле бүтпес; ханның холдуг, өлүрүкчү Игнатьев чекистерге өлүртүп каар, ынчалзажок ооң ханның хераан каржыдошкун дээрбечи Турка уламчылаар бодаан. Дайзынның оптуг планын эрес-дидим чекистер Заруднев, Сыгда, Аднак болгаш эскелер-даа баш бурунгаар угаап билгеш, наш санныг ак дээрбечилерни бөлүүнче оптуг авыяс арга-биле киирип алгаш, тайбың суурларны үптеп-дээрбеден, орттедип хуюктап, Хакасияга ажыг хилинчекти катап тургузар бодаан: Мал-маганны берт-тайгаже сүрдүрүп, аът-хөлдү шагда-ла ажелеп алганнар. Чекистер, кызыл-шериглер четкилеп кээрге-ле, берге оруктарлыг берт черлерже чаштына бээрлер. Үгүнда бойлаан актарның кол ынаныжы билдингир: хей эки аът-хөлдү мунупкаш, арбын алдын-мөңгүнү үптеп алгаш, кызыгаар эртери-дир.

Өжээтен дайзыннарның кара сагыштыг кордалды дөмей-ле бүтпес; ханның холдуг, өлүрүкчү Игнатьев чекистерге өлүртүп каар, ынчалзажок ооң ханның хераан каржыдошкун дээрбечи Турка уламчылаар бодаан. Дайзынның оптуг планын эрес-дидим чекистер Заруднев, Сыгда, Аднак болгаш эскелер-даа баш бурунгаар угаап билгеш, наш санныг ак дээрбечилерни бөлүүнче оптуг авыяс арга-биле киирип алгаш, тайбың суурларны үптеп-дээрбеден, орттедип хуюктап, Хакасияга ажыг хилинчекти катап тургузар бодаан: Мал-маганны берт-тайгаже сүрдүрүп, аът-хөлдү шагда-ла ажелеп алганнар. Чекистер, кызыл-шериглер четкилеп кээрге-ле, берге оруктарлыг берт черлерже чаштына бээрлер. Үгүнда бойлаан актарның кол ынаныжы билдингир: хей эки аът-хөлдү мунупкаш, арбын алдын-мөңгүнү үптеп алгаш, кызыгаар эртери-дир.

Өжээтен дайзыннарның кара сагыштыг кордалды дөмей-ле бүтпес; ханның холдуг, өлүрүкчү Игнатьев чекистерге өлүртүп каар, ынчалзажок ооң ханның хераан каржыдошкун дээрбечи Турка уламчылаар бодаан. Дайзынның оптуг планын эрес-дидим чекистер Заруднев, Сыгда, Аднак болгаш эскелер-даа баш бурунгаар угаап билгеш, наш санныг ак дээрбечилерни бөлүүнче оптуг авыяс арга-биле киирип алгаш, тайбың суурларны үптеп-дээрбеден, орттедип хуюктап, Хакасияга ажыг хилинчекти катап тургузар бодаан: Мал-маганны берт-тайгаже сүрдүрүп, аът-хөлдү шагда-ла ажелеп алганнар. Чекистер, кызыл-шериглер четкилеп кээрге-ле, берге

СОНУУРГАДЫВЫС

Шүй суурның Культура бажыңынга ол кежээ кижи бажы кизирт, «Алтын» ансамбльдиң концертии көөр дээн көрүкчүлериниң оон-моон чыглып келгени ол. «Мурнакчы» совхозтуң малчыпары, ийи школаларның өөреникчилери, башкылар дээш кымнарны чок дээр. Концертти ийи катап көргүскен, шупту сес чүе ажыг кижи оны көрген.

Хөглүг, солун аялгалар, ырлар буттулган. Кайгал-оол Ховалыгның хөөмей, сыгыдып болгаш өскө-даа номерларни көрүкчүлер улуг сонуургалбиле хүлээп алганнар. Концерт соонда совхозта партком секретары Хертек Кызыл-оол ансамбльдиң артистеринге байыр чедирбишаап, хүндүлел бижикти тыпсып, демир-хомусту белек кылдыр тудускан.

А. КАНЧЫЫР.
Бай-Тайга район.

ЭРГИМ НОМЧУКЧУЛАР!

«ШЫН»

солуннуң чагыдылгазын ноябрь 20-ге чедир узаткан.

Солунну чагыдып алырынче далажыңар!

ЧЕМПИОННУҢ ТЕРГИИН ЭКИ САЛЫЫ

МЕРАНО, октябрь 26. (СЭТА-ның түскай корр. А. Рошаль).

Шыдыраа талазы-биле делегейниң бирги черн дээш маргылдааның тоску салыын тергии эки ойнаан, Анатолий Карпов дөртку тиилелгени чедип алган. Сан 4:1 апарган.

Шыдыраачы ооюнуң эгезин эки ойнаан, ооюнуң ортузында ханы планнарлыг, тода ойнаан азы чараш көштер кылган, азы ооюнуң төнчүзүнде чедимчелиг ойнаан деп чугаалаан турарынга таваржыр болгай бис. А бо маргылдааның тоску салыын эгезинден төнчүзүнге чедир шыдыраа номпарынга шуптузуп долу киирер аңаар боор. Ооң автору— делегей чемпиону. А. Карпов.

Салыгның эгелээр мурнунда А. Карпов сценага үнүп көөрге Мераного чедип келген совет туристерниң улуг бөлүү ону демнеп адыш часкаашкыннары-биле уткаан, ынчан ооң мурнундагы Багиога маргылдааны сактып келдивис. Ынчан база сал 3:1 турда бистиң чаңгыс чер чурттугларывыс Карповка байыр чедирген, от хүн ол база удуп алган...

Мерзе гамбидиниң маргылдааның ооң мурнунда ойнап турган салыгларында ажыглаттының турганы чедиги көштү бо салыгда чемпион өскерткен. Ак тала-биле ойнап орган кордакчының бир оглу төп шөлге хоорук артган. Хөлге туруш билдингирдаа болза, кордакчы хөй боданыр ужурга таварышкан.

...Ооң доозулган соонда чемпионуң өөрүшкүлүг тренери И. Зайцев мынча дидп:

— Маргылдааның алдыгы салыынга уттурушкан соонда мен хөлге хөй сайгарыглалар кылып турган мен. Удуурдаа харык чок. Эжик ажыттынган соонда эргинде Анатолий бо тур. «Чүге удувайн тур сен?» — деп айтырдым. «Мында бир бодал бар-дыр...» Даң адыш турда чанган бис. Ол дүне чемпионуң чогаатканы чаа көштер ам-даа чедир бышпаан чүве. Ол бодалын Карпов ам херек кырында боттандырды...

Салыгга бодалар удаа-дараа орнажып-ла турган. Ак таланың шөл ортузунга оглу улам өскүссүрел, бодун камгалаарынче кыйгы салгандаа дег турган.

Парлалга төвүнге турганнардан швед гроссмейстер У. Андерссон безин Карповту мактап эгелээргe, М. Найдорф: «Силер черле Карповка болчур ышкажыгай силер» деп, баштактанырга, барыын таланың бир корреспондентизи оортан бирээни илип алыр дээн хөөннүг (ол Карповтуң уттуларын-на күзеп турган боор) ээге берген. Аңаа М. Найдорф шынгыызы кончуг сагындырган: «Кыжырмыр-даа харык чок, Карпов тулган ойнаан деп бижинер!»

Карпов шынап-ла тулган эки ойнап турган. Ооң көш бүргүзү эң эки бооп турган. Ак оолду стратегияның бүгү чурумнарын ёзугаар бүзөлепкен. А кордакчы бодунуң ноянының камгалалын бичиле кошкадыптарга. М. Таль чигеди улуг тынгаш: «Ам шупту чүве белеи...» дей тыптып кагды. Л. Полугаевскийниң өөрүшкүзүн чүге дениээр боор. Ю. Балашов база катышкан: «Карпов бо салыгны соңгаарлатпайн доозуптар боор».

Ак возынче халдаашкынны «тоску чалгыг» деп адап болур турган боор. Алаң аскан Корчной салыгны соңгаарладып безин четтикпээн. Кордакчы удурланыкчызының салыг бижээн саазынынга дүжүп бергеинин мииир дээш ону ап алырга зал дидмирепле үнген.

Чемпионга ол кежээ байыр чедиргеш, эртенинде итали солуннардан үзүндүлерни номчудувус. «Джорнале» (Милан): «Денижир арга чок түңнел атака!» «Унита (Рим): «А. Карпов бодуңуң кайгамчык дээн соруктуун бодуңуң угаан күжү-биле демнештирген».

А. Карпов мынча дээн: «Бо салыгны эрттиргенимнин шыпарынга сеткилим ханды. Ынчалзажок... оожургаары элек».

Онгу салыг дүүн болур ужурлуг турган.

ЫРЛЫГ, ХӨГЛҮГ КЕЖЭЭ

«Төрээн дыгыны үнеле, ыяк бил, аңаа инээшпы» деп девээтиг тыва дыл декадазының түнелии чоокта чаа Кызылдың Ф. Дзержинский аттыг школа-интернадынга болуп эрткен. Ону баш бурунгаар класстар аразынга чарлап дыннатқан турган.

Декада өөреникчилерниң каастап кылган альбом, чуруктар, хана солуннар, боттарының чогаатканы шүлүк, кыска чечен чугаалар, ырыг бижээн кыдыраап, номнар делгелгеен болгаш оюннар ойнаары-биле, аъш-чем делгелгелери-биле ураң чараш каастаттынган.

Неделя дургузунда белеткеттинген солун кежээни школаның үстүкү класстарының тыва дыл, чечен чогаал башкызы Анчымаа Куулар ажыктаан, тыва дылдың хөгжүлдезии кысказы-биле тайылбырлаан. Аңаа чаладың келген чогаалчы Олег Өдербеевич Сувакпитке сөс берген. Чогаалчы тыва дылдың онзагай талаларынга доктаан, ону өөренирinиң чугулазын айыткаш, ам чаа кандыг чогаалдар бижип турарын мөгелээш, ургуларга бижээн шүлүктерinиң алаын кажыы орус, тыва дылдарга кежээнин киржикчилеринге номчуп берген.

Ол бодуңуң чогаал ажылын улустуң аас чогаалынга үнделеп эгелээнин база сонуургаткан. О. Сувакпит чогаалчылар-биле моон соңгаар-даа бижыг харылзаа тударының демдээ кылдыр тыва дыл кабинединге белекке автографтыг бөдүүн чогаалдарының чымындыын бергеп.

Дараазында «Шын» солуннуң культура килдизининң ажылдакчызы, журналист К. Экер-оолга сөс берген. Чогаалдыкчы ажылын бичии чаштарга бараалгадып чоруур; бичиилерге тураскаатқан шүлүктерин орус, тыва дылга ол чугаалаан.

Школа-интернаттың эге класстарының өөреникчилериниң кижизидинчи башкызы Раиса Александровна Данзынның удуртулгазы-биле тургускан «Чебурашка» деп агитбригада «Чечектел-ле, Совет Тывам» деп ыры-хөгжүмүг солун композициялыг концертти кежээниң киржикчилеринге бараалгаткан.

Жюри кежигүннери декаданың түнелии үндүрген. Декаданың негелдеринге дүүштүр эң идепкейлиг киришкеш, 7 «б» класстың өөреникчилери бирги, а ийиги черни 8 «б» класстың өөреникчилери алгаш, шаңнадып, мактаткандар.

Тыва дыл декадазын мынчаар солун, хөглүг кылдыр организастап эрттирээнге башкыларның талазындан А. Куулар, өөредилге эргелекчизи Н. Антонова, Н. Ховалыг, Р. Данзын, Р. Бегзи олар эң идепкейлиг киришкеннер.

С. ХЕРТЕК.

Ясли-садка кады өскен
Чарлын болбас өңнүктер бис.
Ягаан-кызыл чечек ышкаш
Чараш бичии дуңмалар бис.

Угбаларга, акыларга
Ужураштыр өзе бээр бис —
Школамга өөренир дээпп
Удавайн чеде бээр бис.

Ойнаар-кыстыг, машинаны
Оңза камныг эдилээр бис.
Дуңмаларга олардыны
Дужаап бээр бис — белек кылдыр.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ИДЕГЭЭЧЕЛ КОЙГУН

Бир эвес баъл чаннавас болзувусса, дириг амытаннар бистиң-биле өңнүктежи бээр деп чүве билдингир болгай. Соңгу-Казахстан областыг «Ралагаш» совхозунуң хову турлаанга бир койгун арткен чазып-на аъш-чем дилеп чедип келген. Ооң соонда ол эң кыдыкы вагон чанында будуп чай иштинде доктаап, чурттап келген.

«Узун-кулак» кортук-даа эвес болган — механизаторлар аңаа ырыңай чоокшулап чеде бээрге-даа тоовас, оларның берген морковүн-даа, аъш-чемнин-даа чий бээр. Ол суг сөөртүр аът-биле база пайыралдыг — хүндүс ону оруктап удеп, а дүн дүжерге—оон ырак эвес черге удуур.

Комбайнерлер ажаан алышкынны доозупкаш, суурже чана бергеннер. Ол шөлге аңгыс аңдарар дээн трактористер чеде берген. Койгун оларның-биле база ынайыралдыг чурттап турар.

А. ИБРАЕВ,
СЭТА-ның корр.
ПЕТРОПАВЛОВСК,
Казах ССР.

ИНФАРКТ СООНДА

Эмчиниң сумези

Кижиниң түрээ, бойдусту чаладагаш мышкаш, хөвар дээш шынарлыг. Дириг, шимчээшкинде, кижиниң чудуруудег хемчээлдиг ол түрек минутада 30 митр ханны эргилдирип чорудуп турар болгаш чылда 36 миллион катап чыырлыр. Кижиниң чаңгыс-даа чогаалдыгазы аңаа четпес, ооңбиле дениежкин шыдавас.

Бир-ле мүңгаранчыг хүнде — кылыктанганыңыг соонда азы туруп шагзыраанының түнелинде, чемненилгеник болгаш дыштанылганың чурумун сагыыланыңдан эмчи аарыгны тодаратқан: миокардының инфарктызы артериялар чыырлып азы олар дуглалганда, хан эргилдезиниң соңгаарыңың аарыы. Ол берге байдал колдуунда-да боттарывыстың четпезивистен, түрээвисти камнавайн турарывыстан болгулаар-дыр. Ынчангаш, ажылгыр бичии «насозувусту» камнаар талазы-биле чүүү кылыр ужуругг бис — ону кижи бүрүзү билип алза чогуур. Чүге дээрге, түрээвистиң ажылдаарыбиле амыдыралывыс тудуп харылзаалыг болгай. Бир эвес ол аар аарыг хөрээлеп турар болгаш ону шын тодаратқан болза, ооң сегнир дээш моон соңгаар чүүү кылза эки дээрзин билип алыр херек.

Шимченгир эвес чорук, күш-ажыл кылырың эвээжедири — ол аарыгдан сегии турарларның кол частырыы ол. Ынчангаш эвес ол, аарыгдан сегии турарларның кол болгаш эң доштиг эми — күшдамыр сайзыралы, спорт, шимченгир дыштанылга. Шүүт-ла шимченгир дыштанылга! Чүге дээрге, аарыг чүректи шимчедири, ажыл кылыры аажок чугула болгай. Аңгыдап турар шыңгандар чүректи сергедир, ооң ажылдаарын экижидер, ыаңгаш эмнелгелерге келгенинiң баштайгы хүнеринден эгелээш-ле аарыг кижилерге ооюм шимчээшкинниерниң гимнастиказын, тыныш мергежилгелерин болгаш чоортула улам шимченгир чорукче шилчидери чугула. Ол чорук өкпеге дегдириишкинниерден камгалаар, хан системазының ажылдаарын экижидер, чүректиң болгаш хан базыыкыпының ажылдаарын чоруур нормазынче киирер, чүректи кислород-биле хандырарын экижидер. Ооң ачызында, аарыг кижилерниң ажыл кылып шыдаавас чоруунуң хуусаазы кызырыр, олар күш-ажылчы болгаш хөй-шинти амыдыралынче дарый эәш келир. Ынчангаш ол аарыгдан сегээн чамдык кижилерниң арыг агаарга эвээш чоруур, шимченгир ажыл кылбас чоруу частырыг болур. Чамдык мындыг таварылгалар база тургулаар: байдалы бичеле экижий бээрге, чамдык кижилер сегий бердим деп санаан, эмчиниң хораан чүүдеринден дораан-на хосталырын бодай бээрлер. Ол чорук эң айылдыг болгаш инфаркт катаптан болур!

Мындыг айтырыг тургустуңуп келир: ол хире берге аарыгны чыдажып эрткен организм баштайгы байдалын көтап тургузуп шыдаар бе? Ынчангаш чорукту болдурбас төлээде — эмчиниң аймтакым чурумун шуут хажыдып болбас, боду кара туралындз шинтпирлээр чорукту болдурбас херек. Инфаркты аарып эрткен соонда, эмчиниң доктаатканы чүрүмүну сагыыры — дүрүм болур ужуругг!

Ол чурумнар кандыгыл? Кол чүве — шуут доктаатынган үеде сес шак иштинде удуурү болгаш чогуур үезинде турары. Баштайгы үелерде — немелде бир-ийи шак иштинде хүндүс дыштаныры. Арыг агаарга доктаамал чоруурү, сүттен болгаш үңүш үстериден кылган чемнерни чиири негеттинип турар. Ылангыя семис кижилер инфаркты аар эрттирер, Аарыгның чазидык бергедээшкинниери мындыг кижилерге ийи катап хөй таварышкылаар. Ам канчаарыл — чүректи чаглаңдырар бе? Чок. Аргалыг-ла болза, семирiвезии кызыдар херек, аарыг чүрекке артык чүзүтүн хөрээ чок.

Чүректи чемгерии турар артериялар атеросклерозу — инфарктың кол үндезини болуп турар, а сүттен кылган продуктулар атеросклерозтуң хөгжүүрүнге шаптыктаар. Ынчангаш сүттен кылган продуктуларны чемге хөңү-биле ажыглаары чугула. Семис эвес эът болгаш балык эъди (хайындырып каан) база ажыктыг. Ыштап каан, дустуг чемнерни, кыжырап амданныг холуксааларны хөрегээрии соксадыр херек. Суук чемни хүндө-ле будуңчартык литрден эрттирбес. Ону хөңү-биле ажыглаары — чем хайындырар органнарга болгаш чүрекке хоралыг.

Хөй-хөй кижилер инфарктан аарыыр мурнунда таакпылап, арагалаш чорааннар. Ол хоралыг түүдөрже ам өгнар арга шуут чок! Ол хоруушкунну сагывас чорукту аайы-биле улуг дээрзин утпазы чугула.

Хуузунда машиналыг кижилерни эмнелгеден үндүр бижирде, оларга сагыыдырар аңаар: олар машина-биле шактала 60 кмден улуг дүрген-биле чоруп болбас. Бир эвес орукка байдал бергедей берзе, машиназын дораан доктаадып, хан-дамыр алгыдарының эмин ижип, дыштанып херек.

Башкарылга пультуларында, изиг цехтерде, тудутка хереглээр ыяш белеткелинде ажылдан турар кижилер инфаркт эрткен соонда чиик ажылдаже шилчирip болгаш дүнеки үелерде дежурный-лаар ажылдан хосталыры чугула. Ажылга-даа, өг-бүлеге-даа эң-найырал, боттарын билчир чорук оларга база дузалыг. Ол — түгле сегии чыдар кижиниң эвес, а ону долгандыр турар кижилерниң база сагыш садыышкыны болур ужуругг.

В. ЛИТАНИШВИЛИ.
медицина эртемнериниң доктору.
(Санитар чырыдыышкынның Төп эртем-шинчилел институту).

ОКТЯБРЬ 27-ДЕН 29-КА ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05— А. Бородинниң «Игорь князь» деп операзы. ССР Эвилелиниң Күрүнеңиң үлегерлиг Улуг театрының шинзи. 11.50— Телемедээлер. 11.55—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 — Үзбек ССР-ниң тургустунган оюнга уткуштур документалдыг телефильмнер программазы. 15.35— Үзбекистанның комсомолуның шаңналыының лауреады «Лазги» дээр ыры-хореография ансамблиниң концерти. 16.05— «Орус чугаа». 16.35 «Урутларга аңчыгаштар дутаймында». Ленинградтан дамчыдылга. 17.05— «Күш-ажылчы алдарның тук тудукчулары». Үзбекистанның хөөмейчилери. 17.20—Москваның Октябрь революциязы аттыг музыка училищезиниң тембр баяннарының оркестриниң концерти. 17.45 — «Маадырлыг чорук». Туланың камгалалының 40 чылынга. 18.15— «Хөглүг ноталар».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45— Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Хой-шинти амыдыралының экраны». Дамчыдылга. 19.30— «Черлик өдүректер амыдыралы». Документалдыг фильм. 19.40— Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халаң». Ураң-чечен хөй сериллыг телефильм. Т. Драйзериң ыдыг аттыг романы-биле. 1-ги кезээ — «Таарымчалыг ниитилел». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Өңнүктериниң арыннары». Дамчыдылганы чогаалчы А. Алексин чорудар. 22.20— Бөгүн делегейде. 22.35—23.05— ССРЭ-ниң улустуң артизи Б. Штоколовтуң концерти.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Шыдыраа школазы». 12.30 — «Елена Устинова». Документалдыг фильм. 12.40— География. 6-гы класс. Африка. Саванналарның үнүштери болгаш дириг амытаннары. 13.10 — Эртем-шинтереддиг фильмнер программазы: «Терминттер», «Мениң ыыртайы». 13.40 — Аркадий Гайдарның амыдыралы болгаш помпары. 14.25—«Экран—башкыга». Тоогу. 8-кн класс. Социалистиг-үтөөлөөр. 14.35— Вс. Иванов — «Бронепоезд 1469». 15.45—«Енисей чурттуг оолдар». Документалдыг телефильм. 16.00—18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30— Телемедээлер. 18.40— Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — «Чогаадылгага патент». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «Алкоголизм. Эмчиниң беседазы». («Орбита-3»). 19.30 — РСФСР-ниң алдарлыг артизи О. Эрделиниң күүселдеп-биле арфага аялгалар («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.45 — «За рулем». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

20.00— «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — Эртемшинтереддиг фильмнер программазы: «Бойдустуң чажыттары», «Беломорье чаныңда». 20.45 — «Улустуң аялгалары». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35— «Коргуш чок». Ураң-чечен фильм. 23.05— Аныяктар ортузунга Европага бут бөмбүүнүң чемпионадыы. ССРЭ—ЧССР. Тбилисиден дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 28-ТЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халаң». Ураң-чечен хөй сериялыг телефильм. 1-ги кезээ.— «Таарымчалыг ниитилел». 10.15 — «Үзүүс чогаалы». Телеодончулал. 10.50— «Диванография». Документалдыг телефильм. 11.20 — Телемедээлер. 11.25—14.15 — Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35 — Телефильмнериниң Ереванга болган 9-ку Бүгү-эвилел фестивалының шаңнаттырган документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — «Төрээн бойдус». 15.50 — «Горнистер, харыылаңнар!». 16.20—«Объектив». 16.55 — РСФСР-ниң улустуң артизи В. Третьяковтуң концерти. 17.30 — «Аңаа-ла хүн». Документалдыг фильм. 17.40— «Бистиң-биле кады кыл, бистер ышкаш кыл, бистен эки кыл». ГДР-ден дамчыдылга.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Сылдысчыгаш». Дамчыдылга. 19.25 — «Хөй-шинти амыдыралының экраны».

МОСКВАДАН

19.50 — Ураң-чечен. «Америк халаң» деп телефильм. 2-ги кезээ — «Иллюзия». 21.00 —«Ye». Информастыг программа. 21.35 — Төп телевидениең болгаш Бүгү-эвилел радиозувун симфониктиг болгаш эстрада оркестриниң Михайловтуң удуртулгазы-биле концерти. 22.00— Бут бөмбүүнүң делегей чемпионадының шилилге маргылдааны. ССРЭ — ЧССР. Тбилисиден дамчыдылга. Чапсарда — Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге. 23.45—00.55 — ССРЭ-ниң хоккейге чемпионады. «Трактор» — ЦСКА. 2-ги болгаш 3-ку үелери. Челябинскиден дамчыдылга.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00— «Хива». Документалдыг телефильм. 12.10— «Аңаелер, силерге». 12.40—Нивти биологии. 9-ку класс. Ыяштуур салгаары болгаш өскерличели. 13.10—Сөөк леничи библиотекаң. «Аныяктар эвилелдериниң сорулгалары». 13.50—«Экран—башкыга». Тоогу. 6-гы класс. Ортаакы вектиң хоорайында. 14.20 — Бойдус дугайында. 2-ги класс. Күзүн колхозка. 14.40— Совет шин чогаалында күш-ажыл темазы. 15.40 — «Талгаттыг бедик дээрю». Документалдыг фильм. 16.00 — 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 —Телемедээлер (орус дылга). 18.45— Чарлалдар. 18.50—«Келир үе дугайында чугаа». Документалдыг фильм.

МОСКВАДАН

19.00 — «БАМ-ны тудуп турар бис». («Орбита-3»). 19.30 — А. Хачатурян. «Спартак» балетке музыкадан үзүндүлер. Москваның симфониктиг күрүне оркестри күүседир. («Орбита-3»).

КЫЗЫЛДАН

19.30 — «Фитиль». Шүгүмүлел-кочудалдыг киножурнал.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар». 20.15— ССР Эвилелиниң күрүнеңиң симфониктиг үлегерлиг оркестриниң концерти. 21.00— «Ye». Информастыг программа. 21.35— 22.45 — «Бажыңы тударынче далаш». Ураң-чечен фильм.

ОКТЯБРЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халаң». Ураң-чечен хөй сериялыг телефильм. 1-ги кезээ — «Иллюзия». 10.15—«Кино аныяктарының клуву». 11.20— «Корабль талазы». Документалдыг телефильм. 11.50— Телемедээлер. 11.55—14.15—Чапсар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— Аныяктар дугайында документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — Камерлиг музыка концерти. Петрозаводскиден дамчыдылга. 16.00— «ПТУ-га үүү чүвеге, ынчаар өөредирил». «Кузбасстың шахтёржу эдээзэ». Новокузнецкиниң № 50 ПТУ-зунуң дугайында. 16.30—«Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар класы. 17.00—«Орлёнок» телестудиязының концерт залы. 17.45— «Миллионнарның ленинин университединде». 18.15— «Чуруң санында-ла хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45— Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чечек». Дамчыдылга. 19.30— Тываның хөрээжелериниң съездиниң утказуурун. Дамчыдылгага СЭКП обкомунуң хөрөөжелер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи Т. Т. «Даваа киржир».

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халаң». Ураң-чечен хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-ку кезээ—«Хандыкпылдар». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Аныяктар адрестери». Комсомолдуң тургустунган хүнүнге. 22.45—22.55 Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—«Бистиң сад». 12.35— Н. Г. Чернышевский. «Чүнү кылыры?». 9-ку класс. 13.00 —«Музыка ыяжы». Эртем-шинтереддиг фильм. 13.20—Н. Асеевтиң шүлүк чогаалы. 14.00 — «Чажыт полициязе халдаашкын». Субтитрлиг ураң-чечен фильм. 15.30 — «Экран — башкыга». И. С. Тургенев. 6-гы класс. 16.00— 18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.45 — Чарлалдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Ырап болгаш чоок ырылар». РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов дамчыдылганы чорудар. («Орбита-3»). 19.50 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Богачёва ырлаар. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Бирги кыс». Ураң-чечен фильм. 22.40 —«Днепр кырында ырылар». Фильм-концерт. 23.05—00.45— ССРЭ-ниң бут бөмбүүнге чемпионады. 1-ги лига. «Локомотив»— «Заря» (Ворошиловград). «Локомотив» стадиондан дамчыдылга.

Агаар

Республикага, Кызылга бичии булуттаар, чамдык черлерге хар чаар. Соңгу-барыын угланыышкынныг хөлүн дүргенн секундада 5-10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 2-7 градус чедир соор. Автооруктарга 3-6 километр чедир көстүр.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 27-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Харыы кежүүшкүн» 9.30, 11.30, 13.30, 16.40, 18.40 (узаткан); 21.00, «Бо мөңге делегейниң камнакар» 15.30 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Оңза кичээнгейниң зоназында» 9.30, 15.30, 20.30. «О спорт, сен — тайбың-дыр сен!» (2 сериялыг) 11.30, 17.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Миллиардер-хөреңгитен кымыл?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Совлгу удаа дезинишкин» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

СЭКП кежигүнүң, иштики херектер органнарының хөөчүзү

Очур-оол Шоҷаевич САТТЫҢ

үр аарааныныңың соонда мөчээнин Тыва АССР-ниң Иштики херектер министерствозу дыцнатпышаан, ооң торелеринге болгаш чоок кижилерилергейлеп тур.

Редакциянның адреези: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-21, 2-31-75, харыысалгалыг секретарының 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг килдистериниң 2-37-13, пропаганда килдизининиң 2-31-75, культура килдизининиң 2-33-54 кедээ ажыл-агый килдизининиң 2-21-47, үлегчир килдизининиң 2-31-73, чагаа килдизининиң 2-41-27, информация килдизининиң 2-20-60, корректорларының 2-27-41 бухгалтериялының 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чигит №

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш номсадының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченкокудумчузу, бажың № 1) ТС—01746.

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 249 (11747) | 1981 чылдың октябрь 28, среда | 1925 чылда үнделип эгелээнзиг | Өртээ 2 коп.

Коммунизмниң школазы, бистиң ниитилеливистиң салдарлыг күжү-совет профэвилелдер делгерезин!

(СЭКП ТК-ның Кыйгырыглары-рындан).

МОСКВАДА КЕЛГЕНИ

ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң чалааның ёзугаар Йемен Араб Республиканың Президентиниң Али Абдалла Салех албанның найыралдыг аян-чоруун кылып октябрь 26-да Москвада чедип келген.

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы харектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, албанның өске-даа кижилери аэродромга адлчыны уткаан.

(СЭТА).

ПРОФЭВИЛЕЛДЕР СЪЕЗДИЗИНГЕ

Бистиң чуртувуста ажылчы чоннарның зң массалыг, зң хөй санныг организациязы—профэвилелдери бодунуң амыдыралында зң чугула болуушкунга, келир чылдың март 16-да болур XVII съездизинге уткуштур кел чоруур. Амгы үеде аңаа белеткелдиң бир чугула үе-чадазы оларда отчёттар болгаш соңгулдалар кидин түлүк чоруп турар.

Чурттуң өске бүгү черлеринде ышкаш, бистиң республикада ажылчы чоннарның 110 муң ажыг төлээлекчилерин хаара тутнан профэвилелдериниң 1026 бөлүктеринге, 341 цех база салбыр организацияларга, 1158 эге организацияларынга политиктиг он чугула кампания партия организацияларының удуртулгазы-биле организастыг эрткилээн. Амгы үеде адырлар аайы-биле профэвилелиниң районнар болгаш область конференциялары эртип турар. Оон соонда бо чылдың декабрь 24-те профэвилелдериниң ниити область конференциязы болуп эртер.

Отчёт-соңгулдалыг хуралдарга болгаш конференцияларга СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин болгаш он бирги беш чылдың даалгаларын күүседиргө профэвилел организацияларының киржилгезиниң дугайын, профэвилелдериниң XVI съездизиниң шиитпирлерин база ол съездиге СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң чугаазында айтыышкыннарны күүседир талазы-биле кылдынган түүлдер кичээнгейниң төвүнде тургустунуп турар. Профэвилел эге организацияларының база комитеттериниң ажыл-чорудулгазын улам ыңай күштелдиреринге, экономиканы, культураны хөгжүдөринге идепкейлиг киржириниң, ажылишчилерниң күш-ажылын база амыдырал-чурттал-газын улам зижидериниң талазы-биле хөй талалыг сорулгаларны тодарадып турар.

Бүгү чурттаазында дег, профэвилелдериниң XVII съездизин төлептиг уткуур дээш республиканың улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының ажыл-ишчилеринде патриоттуг эгелээшкиннер улам калбарып турар. «1981 чылдың даалгаларын ноябрь 7-де күүседир!» деп Москваның мурнакчы бүдүрүлгелериниң ажылчыннарының инициативазын хоорайның болгаш көдээниң ажыл-ишчилери деткивишаан, социалистиг чарышты калбартып турар. Чижээ, «Тыва даг-дүгү тудуг» эргелелинде Салчак Кара-оол, Зоя Салчак, Күжүгет Алдын-оол удурткан тудугжу бригадаларның коллективтери, Чөвен-Хемчиктө 9 коллектив, бүдүрүлгениң 105 мурнакчызы бо чылдың планныг даалгаларын Октябрь революциязының 64 чыл оонда күүседирин шиитпирлээш, амгы үеде улам күжениишкинниг ажылдап турарлар.

Ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидип тургаш, планныг даалгаларны хуусаа бетинде күүседир чүткүлүн чүс-чүс ажыл-ишчилер илергейлеп турар. Чижээ, Кызылдың № 1 АТБ-зинде чолаачы, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнүнге кандидат А. И. Галайко, № 3 база Минусинск АТБ-лериниң чолаачылары П. Петрих, В. Васильев болгаш өскедаа ажыл-ишчилер 1982 чылдың бирги кварталының планын профэвилелдериниң съездизи ажыттынар хүнүнде, март 16-да күүседирин шиитпирлээн. Үстүнде көргүскенивис дег өске-даа патриоттуг ындыг чижектерни хөйү-биле көргүзүп болур.

Күш-ажылчы коллективтер, ажыл-ишчилер съездиге уткуштур алган патриоттуг эгелээшкиннерин эчизинге чедирип, ажыл-херек кырынга боттандырган түрзүн дээш профэвилел организациялары организакчы болгаш политмассалыг ажылды улам күштелдирер ужурлуг. Ылаңгыя «Он бирги беш чылдың баштайгы чылының даалгаларын долдур болгаш ажыр чедиишкиннинг күүседир дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжының дугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, ВЦСПС-тиң болгаш ВЛКСМ ТК-ның доктаалын улам ыңай боттандырары-биле холбаштыр улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга социалистиг чарышты тодаргай, дээштиг кылдыр организастаарын профэвилел организациялары хандырар хүлээлгелиглер. Чарыш киржинчилериниң кичээнгейин планныг даалгаларны күүседириңче угландырар хөрек.

Ынчалзажок бо чылдың 9 айларының түңнелдери биле алырга, бисте ам-даа хөй-хөй будүрүлгелер, коллективтер планын күүсетпейн турар. Чижээ, Чоннуң амыдырал хандырылга министерствозунуң 23 будүрүлгезиниң 14-ү план күүселдезин чедип алган. Оон аңгыда «Тыва даг-дүгү» комбинат, «Росводпромнуң» демир-бетон кылыглар заводу, автосептелге заводу, Тес-Хемниң ыяш ажыл-агыйы, Үстүү-Енисейниң балык заводу, Чадаананың база Бай-Хаактың хлеб заводтары болгаш өске-даа коллективтер тос айлар планын күүсетпээн болгаш продукция сайгарарының хемчээлин эрткен чылдың ол-ла үезинден кудулаткан. Бир эвес ол будүрүлгелерге хамаарышкан профэвилелиниң адырлар аайы-биле обкомнары база чер-черде организациялары ажылишчилерниң күүнүн олче шудургу мобилизастап, оларның ортузунга чарышты дээштиг, үре-түңнелдиг организастаан болза, байдалды чогуур өйүнде эдип ап болур турган ийин.

Коллективтерниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң планнарын күүседиринге профэвилелдери идепкейин илередир, ажыл-ишчилерниң ажылдаарынга болгаш амыдырал-чурттал-газынга, дыштанылгазынга таарымчалыг байдалды тургузар дээш доктаамал сагыш салыр хүлээлгелиглер. Ажылчы чоннарның эрге-ажыктарын камгалаар талазы-биле оларга улуг эргелерни тывыскан. «Ынчалзажок оларга берген эргелерни ажыглаарынга бистиң профэвилелдеривистиң инициативазы четпес... Олар коллективтиг кеэлерни күүседириниң, күш-ажыл камгалалының айтырыгларынга чамдыкта шудургу болбайн, күш-ажыл хөөйлузун үрээр, бюрократсыг болгаш ажыл чылзыр чоруктарның фактыларын кошкак сайгарып турар»—дээрзин СЭКП-ниң XXVI съездизинге СЭКП ТК-ның Отчёт илеткелинге демдеглээн. Профэвилелдериниң XVII съездизинге белеткелдиң үезинде профэвилелиниң бүгү организациялары организакчыдаа база идей-кижизидилгелиг-даа ажылды партийжи негелделериниң деңнелинге чедир бедидер хүлээлгелиглер.

Партия организацияларының удуртулгазы-биле профэвилел комитеттери болгаш эге организациллары боттарының ажылының стилин база арга-методун улам ыңай сайзыраңгайыдар, күш-ажылчы коллективтерге ажыл-чорудулганы улам үре-түңнелдиг, дээштиг болдурар талазы-биле хемчегларни ажылдап кылгаш, боттандырары эргежок чугула. Партияның идегелдиг дузалакчызы профэвилелдери бодунуң эдпчелиг съездизин төлептиг ажыл-херектери-биле уткуушаан. СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын күүседиринче ажылчы чоннарның күжүн мобилизастаар талазы-биле моон соңгаар-даа улам улуг күжениишкиннинг ажылдаар апаар.

УЛУГ ОКТЯБРЬГА УТКУШТУР

УЛАМ БЫЖЫГЛААР

Теп зона районнарындан мал ажылының продуктуларын будүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, малдың баш санын, оон продуктулуун өстүрери дээш 1981 чылдың тос айларында социалистиг чарыштың тиилекчизин кылдыр Каа-Хем районну сапаан. Ук районуң көдээ ажыл-агыйының ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырбышаан, мал ажылының продуктуларын будүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедири, оон шынарын экижидери, малдың баш санын өстүрери, продуктулуун бедидери дээш Бүгү-эвилелдиң социалистиг чарыжынга киришпишаан, планнар база социалистиг хүдээлгелер күүседир талазы-биле боттуг түңнелдерни чедип алган.

Районнуң ажыл-агыйлары, эрткен чылдың бо үезин-биле деңнээрге, элээн бурунгаарлаашкын-биле ажылдаан. Тос айларның эът будүрериниң планы 101,8, сүт будүрериниң 107,7 хуу күүсеттинген. Бо чылын совхозтарның хойжу бригадалары дүк будүрер талазы-биле ажылдааны үлегерлиг. Көдээ ажыл-агыйның ук чугула продукциязы чидиригге таварышпаан, оон шынары база багай эвес. Оон уламындан каа-хемчилер күрүнеге дүк дүжаар планын 113,4 хуу күүсеткен.

Ажыл-агыйлардан эң дээре күш-ажылчы көргүзүглерни СЭКП-ниң XXV съездиниң аттыг совхоз чедип алган. Шалынчы ажыл-агый мал ажылының продукцияларының бүгү хевирлерин будүрериниң чыл планын бо чылдың октябрь бирээде-ле күүседипкеш, СЭКП Тыва область комитединге, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинге рапорттаан.

Совхозтуң ажыл-ишчилериниң күш-ажылчы тиилелгезин СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлели деткип, изиг байыр чедирген, чедиишкин дээрге, малчыннарның, хову ажылдакчыларының, совхозтуң бүгү ажыл-ишчилериниң эрсидим күш-ажылының база директорының, специалистериниң, партия, профэвилел, комсомол организацияларының, улус депутаттарының кедээ Соединиң организакчы болгаш политмассалыг ажылының түңнели деп демдеглээн.

Планныг онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш «Бүрен» совхозтуң малчыннары эрткен тос айларда, багай эвес ажылдаан. Күрүнеге эът садарының тос айларның планы 112, сүт садарының — 120,6 хуу күүсеттинген. Дүк садарының чыл планын бүренчилер 115 хуу күүсеткен. Районнуң бүгү ажыл-агыйлары күрүнеге көдээ ажыл-агый продукциязын садарының тос айларның планныг онаалдаларын күүсеткен.

1980 чыл-биле деңнээрге, бир инектен сүт саап алырын «Енисей» совхозтуң сүт-баразын фермазы 77 килограмм, СЭКП-ниң XXV съездизи аттыг совхоз—36 килограмм, «Бүрен»—63 килограмм көвүдеткен. Ынанзаң-биле алырга, район бир инектен 32 килограмм сүттүң саткан. Эът будүрери 115 хуу өскен. «Улуг Октябрь», «Бүрен» совхозтар күрүнеге дужаан турар мыйыстыг бода малдың ортумак дириг деңзизин 398—409 килограмм, шээр малдың—42—44 килограмм чедирген.

Ындыг-даа болза «Енисей», «Улуг Октябрь», «Ленинчи орук» совхозтар сүт будүрерин эрткен чылдан кудулаткан. «Ленинчи орук» бир хойдан-на 3,1 килограмм дүк кыргын алыр хүлээлгезин күүседип шыдаваан, бир баш санындан-на чүгле 2,9 килограмм дүк кыргын алган. Ол ажыл-агый мал продукциязының бүгү хевирлериниң планныг онаалдазын күүсеттээн. «Бурунгаар» совхоз күрүнеге сүт садар планын күүседип шыдавайн турар.

Малдың баш санын өстүрер, чам малдың баш санын камгалап алырында четпестер бар болуп артышаан. Район төрүүр чүс хойдан-на өртүмаабиле 72 хураганны камгалап алган. «Ленинчи орук», «Бурунгаар» совхозтар шээр малдың бажын өстүрер талазыбиле хожудан турар.

Ам ыяш келген, мал ажылының продукциязын көвүдеринге бергедээшкиннер эвээш эвес болзур малчын, специалист, удуртукчу кижи бүрүзүнге билдингир. Кышкы үеде мал ажылының продуктуларын будүрериң болгаш күрүнеге садарын көвүдедири эң чугула сорулга болуп турар. Ону күүседир дээш Каа-Хем районнуң бүгү кедээ ажыл-ишчилери бо хүннерде ажылдап турар.

А. ОКСУР.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Бии-Хемде «Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилери тос айларда күрүнеге 1523 тонна сүттү азы планнан ажыр 143 тонна сүттү саткан.

Ол чедишкинге Туран сүт-бараан фермазының коллективи күш-ажылчы салыышкынын киирген. Ында саанчылар аразында чарышка коммунист Зоя Александровна Седипей мурнан чоруп турар. Ол бо чылын ишек бүрүзүнге онааштыр ортумаа-биле бир муң 672 килограмм сүт саар дээш хүлээлгезин хуусаа бетинде күүседкеш, ам ийи муң килограмм чоокшулады берген.

Ол-ла ажыл-агыйның Биледиг сүт-бараан фермазының коллективи Улуг Октябрьның байырладын база-ла күш-ажылчы чедишкиннер-биле уткуп турар.

К. МААДЫ.

СӨӨРТҮП АЛГАН

Мал чеми белеткээриниң баштайгы үезинде четпестер болгаш хожудаашкыннар турза-даа бүгү болдунар аргадарны ажыглап, улуг күштү үндүрүп, ажылды ыяш организастаан, ыңаңгы хемчегларни алган соонда бистиң «Моген-Бүрен» совхоз бо чылын 900 тонна сиген белеткээр планын күүседкен. Тес-Хемниң Ак-Чыраага белеткээн 400 тонна сигенни сөөртүрү октябрь 1-де доозулган.

Совхоз бо чылын 13 га черге көк сула тараан. Мурнунда чылдарда дег орайтатпайн часкы (баштайгы), чайгы суггарылганы эки шынарлыг чорутканы-биле дүжүт багай эвес, 77 тонна көк суланы ажаан алган.

Совхозтуң малчыннарының барык-ла шүптүзү боттарының белеткеп алган сигеннерин бо хүннерде кыштагларында бүрүнү-биле чедирип алгылаан. Ол ышкаш коданнарда көк сула база чедиртинген. Малчыннардан район Соединиң депутады Балчый Деспи, Хертек Сенгиш, Донгак Сүтүвей дээш өскелер-даа 13-тен 8 тонна чедир сигенни боттарының күүжү-биле кылып ап, кызымак ажылдааннар.

Х. ХЕРЛИҢ.

Моңгун-Тайга район.

МУРНАКЧЫ ФЕРМАДА

Мал ажылы—шалыпчы фронт

Гектар бүрүзүнден свекланың 1100 центнер бедик дүжүдүн Тула область Ленин аттыг колхозтуң ажыл-ишчилери ажаан алган. Колхозтуң чер ажылдыглары 5000 тонна свёкланы бо чылын савалаан. Силосту, сенажды болгаш сигенни плавдан ажыр белеткээн.

Малдың быжыг чем-суур базазының тургусканының ачызында колхозтуң Спасск фермазы продукция будүрерин чыл бүрүдө улам көвүдедип турар. Механизастаан ол фермаңы он чыл бурунгаар тургускан. Ол үениң дургузунда чурттуң механизастаан ындыг фермаларының аразынга социалистиг чарышка Ленин аттыг колхозтуң фермазы кашдаа удаа тиилекчи болган. ССРЭ-ниң Көдээ ажыл-агый министерствозунуң коллегиязы Спасск фермазын мал ажылының тергиин эки коллективи кылдыр санап көрген.

Будүрүлгениң үлетпүр технологиязын калбаа-биле фермада ажыглаан чорук малчынарның күш-ажылын чиигеткен. Фермада бүгү ажылдарны механизастаан. Инек саалдазын механизастаан түңнелинде аңаа фермаларда саалдадан он катап хөй сүттү Спасск фермазының саанчылары будүрүп турар. Малчын кижиниң күш-ажылы ында бедик будүрүкчүлүг болгаш эң-не хүндүлүг болган. «Сүт фабриказыгаа» ажылдаарын күзээн кижилерни конкурс-биле шилип ап турар.

Машиналар-биле продукция будүрериңге таарыштырган уксаалыг мал ажылын колхозта тургускан, Спасск фермазының чедишкиннериниң бир үндезини ол-дур. Ферма он чыл бурунгаар бир инектен-не чылда 3200 килограмм сүттү саап эгелээн турган. Амгы үеде инек бүрүзүнден чылда 5000 килограмм чедир саап ап турар. Мал ажылының продукциязының барааның чоруу үш ажыг катап бедээн. Спасск фермазы Тула областың бүгү чурттакчыларын сүт-биле хандырып турар. А областың чурттакчылары — барык ийи миллион кижи.

Экономика — камнаалгалыг болур ужурлуг деп негелдеп ферма бүрүн күүседип турар. Бир центнер продукцияны будүрериңге 1,1 центнер мал чемининг единицазын ында чарыгдап турар. Күш-ажыл чарыгдалы база чиик: 1000 баш инек бүрүзүн чүгле 13 кижи ажаап турар. Продукцияның бот-үнезин колхоз РСФСР-де эң-не чиик болдурган — центнер продукцияның бот-үнези 13— 15 рубль. Сүттү сатканындан орулга ону будүреринге үндүрген чарыгдалдан ийи катап хөй. Механизастаан ферманы — мал ажылының ол комплекзинин тударынга үндүрген чарыгдалды кожоз үш катап ажыр эгидип алган.

«Сүт фабриказының» тургустуганындан бээр он чыл оюн малчыннар эки демдеглээн. Спасскиниң операторлары эрткен беш чылдың эгезинде чылда бир кижиге онааштыр 500 тонна сүттү будүрүп турган. Ынчаарда ол сан бүгү чуртка рекорд —зң бедик болган. Бедик ол көргүзүг ам оператор бүрүзүнүң нормазы болуу берген. Бо чылдың тос айларында безин оператор бүрүзүг 500 тонна сүттү будүрген. Чыл тенчүзүнге чедир олар оон-даа хөй продукцияны будүрер.

Малдың продуктулуу база бедээн. Спасск комплекзиниң чедиишкиннери ыңдыг болуп турар.

— Комплекети төлевилел база тударда кол сорулга — малчыннарның күш-ажылын чиигедирип турган. Ынчалзажок комплексти тутканы социал-экономиктиг хөй айтырыгларны шиитпирлээринге дүлүүрүг болган — деп, колхозтуң даргазы Социалистиг Күш-ажылдың Маадоры В. А. Стародубцев чугаалаан.

Ферманың чугула адыры — чер ажылының продуктулуу база бедээн. Колхоз чыл бүрүле 25 муң тонна органиктиг чемнишчидилгелерни ап турар.

Мал ажылында нарын айтырыг — кадрлар дугайында айтырыг база чедиишкиниг шиитпирлеттинген. Фермаларга мооң мурнунда сүүрүнүң күш-ажыл кылып шыдаар бүгү чонунуң барык ортаа кезиң ажылдан турган. Ам чонуң үгле онуң бир кезиң фермада ажылдап турар. Ленин аттыг колхоз күрүнеге сүт садарының чыл планы 9 айлар дургузунда күүседилкен.

Мурнакчы дуржулганың Бүгү-россия школазы Спасское суурда ажыттынган. Хөй областарның малчыннары мурнакчы дуржулганы ол школадан шиңгээдип ап турар.

А. СЫРОВАТКИН,
СЭТА-ның корр.

Спасское,
Тула область.

ТУКТУ ТЫВЫСКАН

Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының коллективи Октябрь байырлалынга уткуштур күш-ажылчы бедик көдүрлүүшкүнүүр ажылдап турар. 1981 чылдың үшкү кварталында социалистиг хүлээлгелерин, планныг онаалдаларын коллектив эки көргүзүглерлиг дооскан. Ажылчын кооперациязы үүрмектеп садар бараан саарылгазының үшкү кварталында планныг онаалдазын 106, хөй-иниити чемненилгезин — 121, боттарының продукциязын будүрүп үндүрерин — 128 хуу боттандырган болгаш көрдүнген планнан ажыр 53 700 рубльдиң бараанны саттынган. Үшкү кварталда будүрүлгечи бедик көргүзүглерни дээш Сүт-Хөл ажылчын кооперациязының коллективи райпонуң магазиннер аразында шилчиир кызыл тутуп алган.

Ажылчын кооперациязының магазиннериниң аразында калбарган социалистиг чарышка Бора-Тайга суурда А. Моңгуш эргелекчилээн аъш-чем магазини бирги черни ээлээш, ажылчын кооперациязының магазиннер аразында шилчиир тугу-биле шаңнаткан. Чарыштың ийиги черни Сүт-Аксы суурда ишик садар магазин (эргелекчизи Н. Сарыглар) ээлээн. Бора-Тайгада Б. Куулар эргелекчилээн үлетпүр бараанар магазини күш-ажылчы чарыштың үшкү черни алган.

Автомагазиннер садыгжы-чолаачыларының аразында калбарган социалистиг чарышка № 1 автомагазиннің садыгжы-чолаачызы М. Моңгуш үшкү кварталдың планныг онаалдазын 122,6 хуу күүсеткен.

Ажылчын кооперациязында чонуң бүзүрелин чедип алган, төлептиг бараан болуп чоруур мурнакчылар хөй: Садыгжылар А. Моңгуш, Н. Сарыглар, хлеб бижырыкчызы Р. Донгак, Н. Сарыглар, таңныл О. Ооржак, автомагазин садыгжы-чолаачызы М. Моңгуш болган оон-даа өскелер оларга хамаржыр.

О. БӨРАШ.

Чөвен-Хемчик район.

Дувуренчиг медээлер

ХАР ЧААПКАН, БЕЛЕТКЕЛ ДООЗУЛБААН

Мал кыштаглаашкынын чедиишкиниг эрттиреринге белеткелдерни болгаш ниитиниң малының кадагалалы дээш «Кызыгаар» (директору С. Я. Моңге) совхозка чоокта чаа хыналданы чоруткан. Бо айтырыглар талазы-биле совхозтуң удуртур ажылдакчылары болгаш специалистери чогуур ойүнде кончуг кошкак хемчеглер алганы хыналдадан илерээн.

Хар чаапкан, сооң улам дыңзып орар. Ынчангаш ол ажыл-агыйда мал кыштагладырының болгаш ниитиниң малының кадагалалы ам дүвүренчиг байдалда турар. Агаар-бойдустуң байдалы таарымча чок болган-даа болза, совхозтуң девискээринден эвээш эвес мал чемин белеткеп ап болурунуң аргазы бар турган. Удуртур ажылдакчыларның болгаш специалистерниң талазындан ажылчынарның база машина-техниканың күжүн чөп, долузу-биле мобилизастап шыдаазанындан түңнел ыңдыг болган.

Малга бөдүүн чем белеткээриниң планы күүсеттинмээн, чүгле 1520 тонна сигенни белеткээн, планы чүгле 33,2 хуу-күүсеттинген, а 450 тонна силосту салган. Бичии-даа бол, сигенниң чүгле 700 хире тонназын кыштагларда чедирген. Кыштагларда чедирген база чамдык черлерде белеткээн сиген кажаалаттынмаанындан мал ону амдыгаашта-на чип, төө базып эгелээн. Чижээ, Шара-Нурда 7 сараат сиген кажаа чок, муңгак хилег апарганзыг тургулаар. Оон чоок кавызындан база бир чаржынчыг «чурукту» көрүп болур: ында кескеш болбээн база чүгле хөпээшнеп каан хевээр чыткылаар сигеннер бар. Бо хензиг фактылар безин ээ-харысалга чок чорукту хереченлеп турар.

Оон ыңай мал чемин белеткээшкиниң үчёт-отчёду сандаргай, ону хүлээп алганының актылары кылдыпмаан. Ынчангаш кайда чеже тонна сиген белеткээнил, ким хүлээп алганыл, кымга хүлээткеннил деп чүве билдинмес. Аңаа хамаарыштыр чаңгыс чижекти көргүзерге-ле четчир. Совхозтуң механизастаттынган бригадазын тургускан турган. Ону колдуунда-ла директорнуң мал чемин белеткээр талазы-биле оралакчызы Б. Сояң удуртуп турган. Ол бригада 810 тонна сигенни белеткээн дугайын медээде көргүскен. Ынчалза-даа кандыг-бир кижи хүлээп алган деп акт документ кылдыпмаан...

Малга бөдүүн чемни болбаазыраткаш бээриниң база оон чидирилиң болдурбазы-биле чем салыр дериг-херекселдерни кышка удур четчир санныг кылдыр белеткеп албаан. Сүт кудар 40 цистерналарның чамдыызы дежик, демир деспилер чедишпес. Малчыннарже суг сөөртүр 11 автомашиналарның чүгле үжү ажылдап турар.

Малчыннарның чуртталга бажыңнарының болгаш мал кажааларының капитал база үүрмек септелгелери ам-даа доозулбаан. Хой кирер 33 кажааларның 23-ү, хураган кирер 19 кажааларның 11-и, бода малдың 8 кажаадарының 6-зы, быяаа турар 5 кажаалардың 3-ү белеп деп санаттыныш турар. А септеттинген кажааларның шыпары куду деңнелде. Чижээ, төп сүт-бараан фермазында 200 баш ишек кирер улуг кажаанын соңгадыр чоруктар бары фактылардан кескү. Чижээ, чүгле бо эрткен сентябрьда белин 69 баш бода, 215 баш хой, 6 баш төве малчыннардан дудаан...

Хар чаапкан, мал кыштаглаашкынынга белеткелде мындыг янзылыг чедир кылдынмаан ажылдар хөй турбуже, малчыннарны ол ажылдарже барык организаставайн турар. Ол ышкаш септелгеде ажылдап турар тускай звено азы бригада чок.

Совхозтуң директорлуязы эрткен чылдарда мал кыштаглаашкынынга таваржыш турган бергелерден чогуур түңнелди үндүрбээн. Малдың баш санын өстүрер, оон кадагалалы күштелдирер талазы-биле специалистер, бригадирлер хемчеглерни кошкак ап келген. Оон уламындан 9 айларның дургузунда 49 баш бода, 676 баш хой, 12 баш чылгы мал өлүп хораан. Малды самчыгдаар, төтчеглээр, харысалга чогундан чидирер болган оорлаашкыр чору

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ: үе болгаш ажылдың стили

МУРНАКЧЫ ДУРЖУЛГАНЫ, ЭКИ ЧҮҮЛДЕРНИ ДЕТКИИР, НЕПТЕРЕДИР

СЭКП-ниң XXVI съездизин хаан тура, СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежнев мынча дээн: «...Съездиниң шиитпирлерин ажыл-херек кырынга боттандырар талазы-биле аажок улуг ажылче киритпер ужурлуг. Ынчангаш чугаа хамыктың мурнунда он бирги беш чылды чугаажок күүседирин хандырарының дугайында чоруп турары ол?

Ону чедип алырда үүн негеттинерил? Бирги эвлчегде— харымсалганы бедин-биле медереп билир чорук болгаш бызыг, ёзулуг коммунистиг, тургузукчу сагылга-чурум. Ынчаарга оон дудавас эргежок чугула үүл болза, оккур угаан, чаа үүвени соксаал чок дилеп тывары, ол чаа үүлдүг деткиири болбайн аан. Доктаамал инициатива — чер болганда база бүгү үүлдерге инициатива херек».

ПАРТИЯНЫҢ Чоон-Хемчик райкому болгаш оон черде эге организацияларының съездиниң айтылышкынарын удуртулга болдургаш, мурнакчы коллективтерниң база бүдүрүлгениң чаартыкчыларының, партийжи организацияларының, партбөлүктерниң хөй нуруузу мурнакчы дуржулганы нептередир, чаа эгелээшкиннерни деткип, калбартыр талазы-биле инициативалыг, үре-түңнелдиг ажылдап турар. Оргу-Шөлдүң хойжу бригадазында Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, СЭКП обкомунуң кежигүнү Д-Н. Ч. Ооржак удуртқан партбөлүктү маңаа чижекке киирип болур. Мында коммунистер ол улуг эвес коллективте бүгү ажыл-херектиң организачылары болган баштакчылары. Бригада «төрүүр хой бүрүзүнден-ле хураган алыр!» деп девиз-биле ажылдап келген. Онгу беш чылда инитизи-биле планда 100-тен 85 хураган эмыр тургаш 92-ни алган. А бо чылын төрүүр түс хойдан-на 103 хураган алдыпган. Кыштаглаашкынга белеткелди организастыг чоруткан. 1981 ажыл-агый чылын чедиишкиннит доозар талазы-биле инициативаны коллектив үндүрген.

Партийжи организакчы база политиктиг ажылдың стилин болгаш арга-методун сайзырадгайжыдарының, эки дуржулганы инитилештирип, нептередириниң айтыглары райкомуң болгаш партия эге организацияларының киизэнгейниң төвүнге тургустунуп келген. Коммунистерни харысалгалыг участоктарга быжыглаар, ажылга чаа, мурнакчы үүлдерни нептередиринге, ишгини курлавырларны дилеп тывырынга оларны хуралдарын белеткеп база эртиреринең, күүселденин хыналдазын контрольдаар база хынаар талазы-биле чамдык эки дуржулганы чедип алган.

ЫНЧАЛЗАЖОК мурнакчы дуржулганы, эки үүлдерни өөренип база нептередир талазы-биле бистиң ажылывыс шуптузу-ла дең-дески, эки чоруп турар деп чугаалап болбас, ында четпестер, чедир кылдынмаан үүлдер хөй. Ол бүгүнүң дугайын чоокта чаа СЭКП обкомунуң бюрозунга бо дугайында айтырыгны чугаалашкан. «Төптүү-биле демдеглээн. Кол четпес үүл СЭКП райкомунуң үүлдүтөүүнүн деткээни мурнакчы дуржулга болгаш инициатива чамдыкта чер-черге партийжи организакчы болгаш политмассалыг ажыл-биле бижыглаттынмайн турарында, мынчангаш оларны эризинге чедирбейн баар.

Республиканың чамдык ажыл-агыйларында мал болгаш чер ажылын чорудуп турарында, техниканы ажыктыг ажыглаарында мурнакчы дуржулганы районнуң совхозтарында четпес нептередип, ылаңгыя мал ажылын оларның чамдыктарында биеэки-ле хевээр эрги ёзу-биле чорудуп турарындан оон ажыктыы куду болуп артпышаан. Совхозтарның хөй нуруузунда малдың бажы өспейн, продуктулуу бедивейн турар. Чижээ, СЭКП-ниң XXII съездиан аттыг «Хөндергей» совхозтар бо чылын төрүүр түс хойдан 64—66 хураганны алган. Ажыл-агыйларда тараа база мал чеми культуралрының дүжүү чавыс.

«Хожудан турарлар чок ажылдаар» деп ростовчуларның дуржулганын нептередир ажылды чамдык будүүдге, тудуг, амыдырал хандырылга черлеринде парторганизациялар шудургу, тодаргай улаңыышкын чок чорудуп келген. Райүлетпүр комбинады, хлеб заводу, № 3 база 463 КМК-лар болгаш өскелер-даа күрүне планын күүсетпейн турар. 14 бригадаларның түгле 5-и керээлиг бригада аргаы-биле ажылдап турар.

Бот-орулга - чарылга лыг ажылдаарын нептередириниң, камналгалыг болгаш хумагалыг чорукту күштелдиринче чамдык партия эге организацияларының, Советтер база ажыл-агый, профэвилел, комсомол органнарының киизэнгейин кошкак. Дуржулганы нептередириниң айтырыглары коллективтиг керээлерде чамдыкта көргүстүнмээн болгулаар, аңаа холбаштыр будүүрүлгениң доктаамал ажылдаар чөвүлел хуралдарының, чаартыкчылар база чогаадыкчылар бюроларының ролю чогуур деңгеле чедир тургустунмаан. «Мурнакчы дуржулганы нептередип, пропагандалаарынга ажыл-агыйжы удуртукчуларны, специалистерни, будүүрүлгениң мурнакчыларын база чаартыкчыларын киириштирип турарывыс база четпес.

Оон аңгыда партия организацияларында партийжи организакчы база идей-кижизидилгелиг ажылдың эки дуржулганын инитилештирип байыткаш, нептередирине киизэнгейивис кошкак. Хойинитинин корум-чурумун быжыглаар, кем-херек үүлгедир чорукту үзүткаар, күш-ажылдың сагылга-чурумун быжыглаар талазы-биле чамдык күш-ажылчы коллективтерниң, партия эге организацияларының чедип алган дуржулганың база-ла кошкак нептередип келген. Ынчангаш корум-чурум үрээр, кем-херек үүлгедир чоруктар ам-даа дүвреңгир болуп артпышаан.

Үстүнде-даа база өске-даа четпестерни демдеглээн, СЭКП обкомунуң бюрозу мурнакчы коллективтерниң болгаш будүүрүлгелериниң чаартыкчыларының, партийжи организакчы болгаш политиктиг ажылдың эки дуржулганын өөренип байлакшыдар база нептередир талазы-биле ажылдың деңнелиин СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң дүүштүр көдүрериниң холбашкан хемчегларын алырынче партия райкомунуң база эге организацияларының киизэнгейин угландырган.

Партия обкомунуң бюрозунуң ол айтырыг талазы-биле доктаадын боттандырар дээш мурнакчы дуржулганы өөренип база нептередирининг планын чоокку үеде ажылдап кылгаш, бюрога бадылаар болгаш ону шуут-ла партия эге организацияларынга, күш-ажылчы коллективтерге болгаш чон ортузунга боттандырар хемчегларни алырын СЭКП райкому бир кол соруга кылдыр салып турар. Оон-биле кады партийжи организакчы болгаш политиктиг ажылдың дуржулганын инитилештирип байлакшыдарынче болгаш нептередиринче доктаамал киизэнгей салыр үүлдүт бис.

Маңаа холбаштыр бир чугула айтырыгның дугайын база чугаалаар болаан мен. Республикада алырлар айыбиле эртем-техниктиг информацияның болгаш пропаганданың төвү. КАЗО-нуң, БЭЧЧ-ның, ЭТН-ниң организациялары. Иркутскиниң нормалар станциязының салбыры дээш өске-даа эртем албан черлери бар. Ынчалзажок оларның мурнакчы дуржулганы инитилештирип байыдар база рекомендациялар бээр талазы-биле ажылы шоолуг эвес, оларның төлээлекчилери чер-черге кедбес боор-дур. Ынчангаш оларның ажыл-чорудулгазын дүүштүрүп таарыштырары база-ла эргежок чугула айтырыг болуп турар.

И. СУВАНДИЙ,
СЭКП Чоон-Хемчик райкомуның бирги секретары.

АГИТКВАРТИРАЛАР ДАМЧЫШТЫР

Чоон ортузунга, ылаңгыя хөрээженнер-биле политмассалыг, идей-кижизидилгелиг ажылады чорударынга эң тазрымчалыг черлер — агитквартиралар. Олар эң баштай Кызыл-Даг суурга тывылган. Оларны тургусканындан бээр элээн каш чылдар өрткен. Ам суурда хөрээженнер чөвүлели бодунун ажылын колдуунда-ла агитквартираларны дамчыштыр чорудуп турар. Мында чонның чүрттап турар черинин ажыл-биле 12 агитквартира ажылдап келген. Олар шуптузу депутат постузуун, агитаторлу, азы пропагандисти, суурда хөрээженнер чөвүделиниң кежигүнерин быжыглаан тускай чөвүделдиг.

Агитквартиралар хөрээжен чонну иниитиге ажыктыг күш-ажылче хаара тударының, оларның ортузунга идейполитиктиг кижизидилге ажылының, амыдыралдың культуразын бедидиринин, үүлгүлер кижизидилгезининң, сагылга-чурумну быжыглаарының, өг-бүледер дузаалап ажыл-агыйлыг болурунуң айтырыгларын кол киичээнгейге алганнар. Оларның чамдыктарын малчынарга быжыглаан. № 2, 8 агитквартираларга хамаарыжыр чүрттакчылар 8 кадарчының кажаалыының көргежин коптаржып, кыштагларын септешкен, оларга 19 тонна сиген белеткежин берген. Иниитизи-биле суурда бүгү агитквартираларның күжүзиде 30 тонна будук-бүрүнү, 203 тонна сигенни белеткээн.

Оон аңгыда хөрээженнер чөвүделиниң планын ёзугаар агитквартираларга темалыг кежээлерни, диспуттарны, лекция, беседаларны эрттирип турар. Чижээ, № 1 агитквартираның кежигүннери Кудукта хойжу бригадага Ф. Угловтуң «Кижилер аразында кижи» деп номунга диспутту эрттирген.

Бо салбырда хөрээженнер чөвүдели (даргазы М. Өшкү-Саар) агитквартиралар ажылын улам идепкейжидер дээш шудургу ажылдап турар. Ынчангаш оларның ажылын чугле «Тээли» совхозта эвес, иниитизи-биле Бай-Тайга районда демдеглеп, ажылының дуржулганын нептередип келгени таварылга эвес.

Г. ХУРАГАН-ООЛ.

ПРОФЭВИЛЕЛ КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

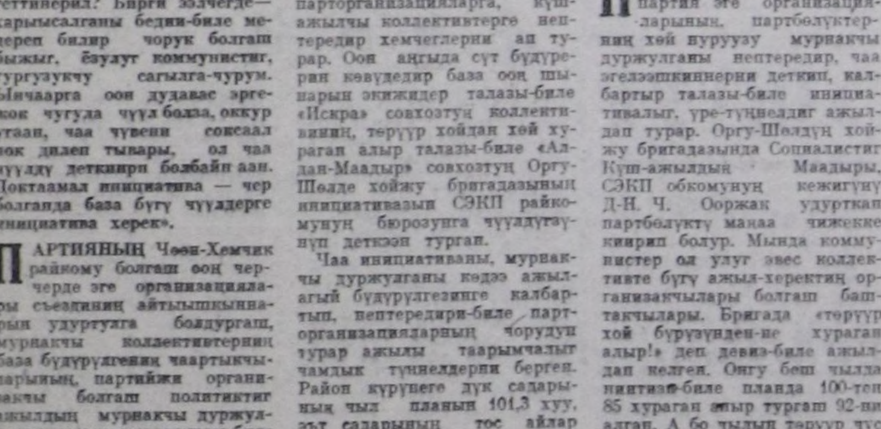
Кызылга автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң конференциязы болуп эрткен. Аңаа отчёт илеткелди ол обкомуң даргазы Д. С. Оюн кылган.

Тываның транспорт ажылдакчыларының улус ажылагыйынга кирип турар ажыл-херээниң улуг ужурдузалын, оларның ажылында чаа эгелээшкиннерниң ажыктының, чамдык АТБ-лерниң болгаш организацияларның күш-ажылчы чедиишкиннерин аңаа демдеглеп, четпестерни ёдин алырының оруктарын конференцияга санал берген эштер айытканнар.

Автотранспорт болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилел обкомунуң бирги пленумунга организастыг айтырыгны база чугаалашкан. Ол обкомның даргазынга Д. С. Оюн катап сөңгүткен.

Бистиң корр.

АЖЫЛ-БИЛЕ БАДЫТКААН

Найысылалдың «Тудуг кезектери» комбинаттың ыяш цехиниң эрттирилге өрээлинге кире бергеш, цехтиң начальниги А. С. Кулумаевке ужуражы бердивис. Афанасий Семёнович-биле менди солушкаш, оон удуртуп турар коллективиниң күш-ажылчы чедиишкиннерин сонуургап айтырдывыс. Ол үр-даа боданмайн, станочниктер бригадазының ажыл-ижи-биле танышарын бисне сүмелээш, ук бригаданың дугайын наксы таныштырды. Станочниктер бригадазы сентябрь айда бараанныг продукция будүрениниң планныг даалгазын 101 хуу күүсеткеш, бригадалар аразында чарыштың мурнакчыларының санында кирген.

Макталдыг ажылдыг бригаданы дөртку разрядтың станочниги, дуржулгалыг бригадир Ф. Ч. Донгак үш чыл дургузунда билдилиг удуртуп келген. Оон бригадазында он ийи кижи ажылдап турар. Олар шупту холушкак мергежилдэ чедип алганындан кылган ижи будүүргүлүг болуп, ажылдың будүрүкчүлүг чоруу бедик. Ук коллектив бо чылдың үшкү кварталында база эки көргүзүглерни чедип ап, ай бүрүзүнүң онаалдаларын ажыр күүседип келген.

Бригаданың ажылдаар девискээринге чеде бээрвиске, станоктарның чаржалашкан даап-шимээни күш-ажылчы эдлчегниң чоруп турарын бадыткады. Бир пезек ажылчынар ыяш хирээлээр станокта, шала маназы кылыр дилиг материалының кыдыгларын дескилей хирээледип, чай чок ажылдаан турлар. Оларның чанында ооаландыр чыгдынган дилиг материалдары —бегүнгү эдлчегниң онаалдазының күүсеттинип бар чыдарының тодаргай херечизи.

Сураглап чораан бригадирвисти делгем, улуг цехтен тып алдывыс. Ыяш хаарыылдаар станокта шала маназаларының кырын дескилей хаарыдаткан ажылчыннарның ажылын ол уштап, башкарып тур. Фёдор Чиктарович-биле ужурашкаш, кады ажылдап турар эш-өөрүнүң ажылы-биле бисти таныштырарын дилээривиске, ол мынчаар тайылбырлады:

— Бистиң ажыл-ижибис дугайында хөйге сонуургадыптар онзагай чүве-даа чок. Бригаданың эргезинде ийи ажылчын станок бар: хаарыылдаар болгаш ыяш хирээлээр. Ында бедик мергежилдиг станочниктер ажылдап турарындан будүрүп турар кылыгларының шынары багай эвес болуп турар. Ынчалзадаа бажың тудуунга ажыглаттынар шала маназалары, кастактар болгаш оон-даа өске материалдар кылып турар дилиг материалдары чогуур нормазынга чедир кургаттынмаан боор-дур. Ол материалдан бүткен продукциянын шынары багай болуп, хажыычал, үреливел болуру чажыт эвес болгай.

Эдилеп турар станоктарывысты чогуур үезинде үзеп, камныг ажаап, кадагалап келгенивистен олар туруушкун чокка ажылдап, даалгалар күүселдезинге быжыг магадылалды болдурган. Ажылчын бүрүзүнүң мергежилин, сонуургалын барымдаалавышаан, тус-тус ажылдаар черлерге оларны таарыштыр быжыглаанындан ажылдың ажыктыг чоруу бедип, планныг онаалдаларывыс, алган хүлээлгелеривис күүсеттинип келген.

Бо бичии колдективте алган хүлээлгезин эдлчег санында ажыр күүседип, станочниктиң нарын ажылын хөй чылдарның дургузунда кылып келгеш, арга-дуржулгазы улуг, кадржаан ажылчыннар хөй. Он ажыг чыл ажылдаан Николай Серен-оол, Анатолий Догуй-оол, Александр Оюн база чээрби беш чылдың нүүрүк көргеш, бүдүрүлгениң хоочуну Валентина Батыникова болгаш оон-даа өскелер бригаданың чоргааралы болу бергеннер. Оларның найыралы быжыг, деми чаңгыс. Ынчангаш Улуг Октябрьның байырлалын төлептиг уткууру-биле бо айның даалгазын база ажыр күүседиринге бүзүреддиглер. Мурнакчы бригаданың станочниктери сөглээн сөзүн ажыл-херээ-биле бадыткап келгеннер.

М. ОНДАР.

ЧУРУКТАРДА: ыяш хаарыылдаар станок ажылчыннары Н. Серен-оол, Н. Тошкин; дилиг материалдары хирээлээр станоктуң ажылчыннары ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотолары.

Идеология фронтузунуң дайынчылары

ХООЧУН ПРОПАГАНДИСТ

Галина Ивановна Свавильная — Ак-Довуракта хоочун пропагандистерниң бирээзи. Партия чырыдышкынының четкизинге ол хей чылдарның дургузунда пропагандистеп, партийжи даалганы ак сеткилдиг күүседип келген. Бодунуң эртем-билиин, чаагай сеткилин хей кижилерге харам чогу-биле берген.

Оон эрес-шудургу, кызымак ажылын база-ла бедин-биле үнелеп келген. Чоокта чаа Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижин-биле шаңнаткан, ол ышкаш хоочун пропагандистиң адын республиканың тергиин пропагандистериниң дептеринге база кирер бижээн. Аңаа хоочун пропагандист улам хей-аът кирген, ам чаа күзел-чүткүл база сорук-биле ажылдап турар.

Галина Ивановна Свавильная-биле Ак-Довурак хоорайның Культура ордузунга ужуражы берген мен. Ынчан аңаа хоорайның пропагандистериниң семинары эртип турган чүве.

Оон ажыл-ижи, амыдыралыбиле таныжып хөөрештивис. Бедүүн чазык-чаагай кижи бодунуң харысалгалыг пропагандист ажылының дугайында мынчаар чугаалады:

— Чүс чыл чуртта, чүс чыл иштинде өөрен деп чон шынна чугаалаан. Мен бодумну безин бодап көөрүмге, үргүлчүле үзүктел чок өөренип чораан-дыр мен. Пропагандист кижи бодунуң билиин доктаамал бедитпес болза, ол амыдыралдан чыдып каар, дыңнакчыларның деңнелинден кудулай бээр.

Оон шынныг чүве чок. Галина Ивановна кичээл бүрүзүн эрттиреринге ыяк белеткенир. Хей-хей катап номчуттунар чаңчылдыг, конспектин бижип алыр. Көргүзүг материалдары белеткеп алырын утпас. Техниктиг херекселдер ажыглаарын база чугула деп санап турар.

Галинаның бодунуң кылып турар ажылы база харысалгалыг. В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың энергия цехиниң начальнигиниң орлакчызында ол ажылдап турар. Кижилер-биле ажылдаары ынчалзаа эмыр эвес. Чүгле бүдүрүлге планы деэш ажылдаар эвес, а кижилериң амыдырал-чуртталгазы ыңчеле, оларның негелде база дилегдериниче кичээнгей салыр, оларга дузаны чедирери алган апаар.

Кижилерни политиктиг билиг-биле чепсеглээри нарын. Кижи бүрүзүнүң билиин, сонуургалының, күзел-чүткүлүнүң деңнели чаңгыс аай эвес болур. Чамдык дыңнакчылар теманы хөлчок дүрген билип алыр. А чамдыктарыңга ол нарын, берге болгулаар. Ынчап ону кижи бүрүзүнге билдингир, чедингир кылдыр тайылбырлаар апаар. Тема бүрүзү бүдүрүлгениң планы, ында ажылдап турар кижилериң күзел-чүткүлү-биле ылап холбаалыг, ханы харылзаалыг болур ужурлуг.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын каичаар өөренгенин пропагандист мынчаар чугаалап турар. «1981-1985 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүдезиниң кол угланыышкынарын», СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарын өөренип тургаш, пропагандист бүрүзү тема аайы-биле белеткениң алыры кончуг чугула дээрзин бодаан бис. Чижээ, делегей байдалырын дугайында Т. А. Суворов, СЭКП-ниң экономиктиг политиказының дугайында А. М. Ефремов тайылбырлаар кылыр хуваашкан бис. Мен бодум «Совет иниитилелдиң социал-политиктиг болгаш утаан-бодал хөгжүдезиниң дугайында» темага кичээл эрттиреринге хүлээнип алдым. Ынчаар хуваажыл алырга чугула материалдарны тып алырынга-даа эптиг болган. Кичээлдерни цехтиң бүгү адырларынга эрттирдивис. Аңаа энергоцехтиң коллективи бүрүн киришкен. Т. П. Жуковская, Т. А. Суворов, А. М. Ефремов эки пропагандистерге санаткан.

— Бо өөредилге чылын каичаар уткудукар, Галина Ивановна? — деп, айтырыгга ол өөрүшкү-биле мынчаар харылады.

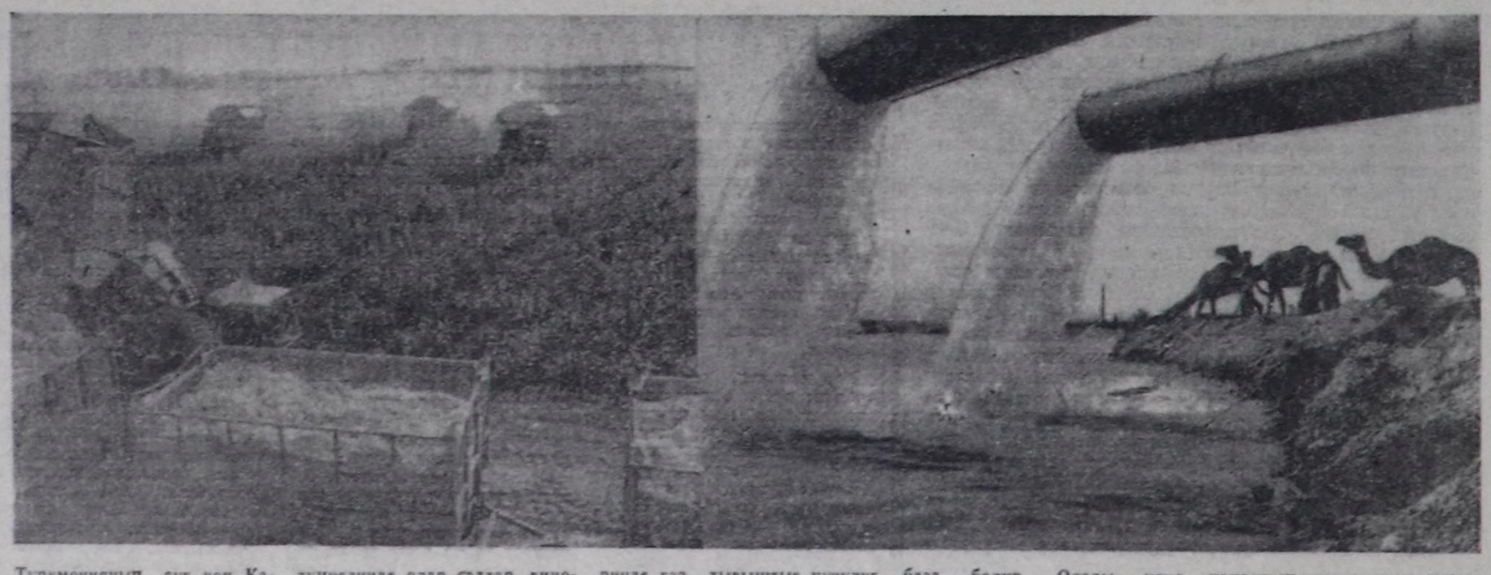
— Белеткелдиг уткудувус. Партия чырыдышкынының системазынга бо чылын чаа үүлдер кончуг хей, СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлериниң амыдырапда херек кырында боттанып турары ол. Политөөредигениң пынары улам экижиир, дыңнакчыларның угаан-медереи политиктиг билиг-биле улам ханылаар.

Пропагандист кижи ажылда четпестерни, чедиишкиннерни фактыларга даянып тургаш, дыңнакчыларга чугаалап берип тура, Ак-Довурак хоорайның амгы болган келир үезин, оон ажыл-ишчилери планныг онаалдаларын каичаар күүседип турарын база таныштырар апаар. Оларны парткабинеттиң организастап арттирип турары семинарлардан билип алыр-арганыг. Ынчалза-даа семинар бүрүзүнге ол көргүзүглерник чугаалап турбас боор-дур. Мынчангаш информастыг бюллетеньверге тодаргай, билдингир чижектерге үндезилеп тургускан материалдарны номчуп, билип алыры күзенчиг. Ак-Довурак хоорайда мурнакчы пропагандистер хей. Чижээлээрге, Н. Лапшина, Ч. Монгуш, М. Шаталова дээш оон-даа өске байлак арга-дуржулгалыг эштер бар. Оларның-биле сүмележип, оларның арга-дуржулгазын доктаамал өөренир мен.

Пропагандист кижи ыңдыг болур ужурлуг. Чүгле шак мынчаар шыырак белеткенип алгаш, бодунуң дыңнакчыларынга быжыг билигни берип болур.

Х. ОЙДАН-ООЛ.

ЭЛЕЗИНИҢГ ХӨВУДА КЫЛЫМАЛ ХӨЛ

Туркменияның суг чок Каракум ховуларында В. И. Ленин аттыг канал муң ажыг километр черде шөйлүп чоруткан.

Канал элезиниг куруг ховунуң хевирин шуут өскерткен: чүс-чүс муң гектар шөлдерге сугну чедиргенинде олар садтар, виноград, хөвең, кукуруза өстүрер черлер кылдыр чечектелип чаартынган. Каналдың суубиле республиканың элээн каш хоорайлары, оон иштинде оон найысылалы Ашхабад хандыртынып турар.

Канал чоогунуң девискээринде газ тывыштыг күчүлүг будүүрүлгелер, тудуг индустриязының будүүрүлгелери ажылдап турар. Ында совет Ортаакы Азияда эң улуг Марый ГРЭС токту берип турар.

Канал чүгле суггарылга системазы болуп турар эвес, а харын транспорт системазы база болур. Олады улус ажыл-агыйының чүс-чүс муң тонна чүктерин сөөртүп чорудун турар. Кылымал хемнин дургаар суг хөөлбектеринде хей балыкты өстүрүп турар.

ЧУРУКТАРДА: «Каракум канал» совхозтуң шөлдеринде хөвең ажаалдазы. Ол совхоз каналдың, оон суунуң тывылдырганы хей ажыл-агыйларның бирээзи. Ол бо чылын күр черлерден 16 муң тонна хөвеңни алырын планнаан: суг хөөлбектерин улуг насостар суг-биле долдуруп турары.

С. РОЗЫЕВТИҢ фотолары.

ДИРЕКТОР

Очерк

МОСКВА хемиин Берсенев эрининге чорумда имир дүже берген. Шоколадтың чаагай амданы мээң сагыжыдан ыраазан. «Кызыл Октябрь» деп кондитер фабриказының директору, Социалистиг Күшажылдың Маадыры Анна Андреевна Гриненко-биле ужуражыр дээш ынаар бар чораанын ол.

Фабрика көстүп келди. Ооң бажыныңың үр үеде туруп келгенинден өңү карарып калган туйбулары, ооң аар, делгем эжин көстүп турду. Фабрика шаанда хөреңгитен Эйнем деп кижиниң бүдүрүлгезин турган. Амданыг чем кылыр орус ажылчыннарның ажыг дери-биле ол бажын ажыр байып чораан. Хөреңгитен мөлчүкчүң сывырыпкан соонда фабриканың Октябрьның Социалистиг Улуг революциязынга алдар кылдыр «Кызыл Октябрь» деп адай берген.

Директорнуң хүлээп алыышкын өрээлинге кирип келдим, ооң кабинединиң эжин ажык, шоколадтан тудуп кылган улуг адыгны көрүп кагдым: фабриканың янзы-бүрү продукциязын делгээн саваны ол тудуп алган турар. Брюссельге болган Бүгү-делегей делгелгезинге ол адыгны көргүскенин, делгелгениң шаңналын ооң алганын сактып келдим. Адыгны шил-биле долгандыр кажаалап каан.

Каразымаар карактарлыг хөреэжен кижи директор кабинединде улуг столдуң артында олур. Менче ол кичээнгейлиг болгаш чазык шырай-биле көрүп келди. Анна Андреевна Гриненко ол болду.

— Силериң фабрикаңарның «Мишка» деп конфетазыи магазиннерге улуг күзел-биле садып ап турар. А чамдыкта ол конфета садыгга чок болгулаар, чылдагаанды чүде ирги? — деп айтырыг-биле чугааны эгеледи.

—«Мишка» деп конфетавысты чүге чыл бурунгаар кылып турган технология ёзугаар бүдүрүп турар бис. Кажан мускат деп ыяштың тооруу чокта чамдык фабрикаларга өске чүүлдерни ажыглап турар. Ооң түннелинде конфетаның шынары багай болур. Конфетаның шынарын кудулатпас дээш мускат тооруун ажыглап турар бис. А чамдыкта ыядыг тооруктуң чогуудан «Мишка» конфетаны бүдүрери эвээжей бээр-дир — деп, Анна Андреевна далаш чокка тайылбырлады.

— Кажан мускат тооруу чок болганда кандыг арганы ажыглап турар силер?— деп сонуургадым.

ДИРЕКТОР хүлүмзүрүп кагды.

— Кандыг арга турар боор. Мускат тооруу конфетаны амданыг, бедик шынарлыг кылдыр бүдүрериңе кол чүүл болгай. Кажан ол чокта конфетаны бүдүрбейн баардыр бис. Ынчалзажок «Мишканы» мооң мурнуидаазындан ыракта хөй кылдыр бүдүрүп турар бис. Он-он беш чыл бурунгаар айда беш тоннаны бүдүрүп турдувус. Конфета садыг черлериңе четчир турган. Ам ай санында бежен-алдан тоннаны бүдүрүп турар бис. Ынчалзажок «Мишка» конфета магазиннерге үзүктели бээрдир. Совет кижилер улам эки чурттан, өртээ өскелериниден бедик конфеталарны күзээнибиле садып алыр аргалыг болган-дыр. Шаанда шоколад конфеталарны мөөңү-биле хуу чагыг ёзугаар бүдүрүп турган.

— А бүрүн автоматизациянын күсели-биле шоколадтар бүдүрерии көвүдеэш болбас бе?

— Болбайн канчаар. Бистер ынчаар база кылып турар бис. Чижээ, ириска деп конфеталарны бүдүрүп үндүрерии бистe бүрүн автоматчыткан. Ынчалзажок продукцияның санын, хемчээлин көвүдеткеш, ооң шынарын чавызадып болбас болгай. «Мооң мурнунда конфеталар амданыг турган, ам ыядыг эвес-тир» деп садып алыкчыларның чугаазын дыннаарын кажан-даа күзевес бис.

Директор-биле чугаалажып олурар аравыста биске амданыг изиг шай эккеп берди, Гриненко шайны конфета чокка ижип олур. «Конфета-биле кады шай ижериңе хөңүлеер чок бе?» деп айтырдым. Анна Андреевна база хүлүмзүрүп кагды: «Фабриканың цехтеринге практика эрттирип келген студент уруглар конфеталарны сонуургап, чип турарын көрүп каам, студент чораан чылдарымны дораан-на сактып келир-дир мен. Ынчаарда-ла конфетаны хөңүм калдыр чип алганым ол ыйнаан».

— Амданыг чем кылыр ажылчын болуруң күзеп чораан силер бе?

— Чок, күзевейн чораан мен. Бистиң үевисте кыстарның кол күзели ужудукчу болуксаар турган...

ГРИНЕНКО он чеди чылда, Октябрь революциязының тиилээн чылында Волгага таразчын өг-бүлеге төрүттүнген. Аъш-чем үлетпүрүнүң Москвада химия-технологтуг институдунга Анна он тос харлыында өөренип кирген. Инженер-кондитер тускай эртеминг болуп оны дөртен бир чылда дооскан. Ынчалзажок өөрүшкү ынчаарда турбаан: дайын эгеджок. Аннаны Сормово хоорайда кондитер фабриказынче ажылдадып чорудупкан. Бүгүле бүдүрүлгелерге эр улусту хереэженнер солаан: эр кижилер фронтуже аъттанышкан. Гриненкону удаваанда ол фабриканың директорунга томуйлаан. Дүшкүүрлүг ажылга аныяк удуртукчу канналып дадыкан, Сормовонуң кондитер фабриказының продукциязын фронтуже үзүктелиишкин чокка чорудуп турган.

Анна Андреевна дайын сөөлүнде, 1947 чылда Москвага дедир ээп келген. Москва чурттуг ашаа-биле кады. Бодунуң бедик шынарлыг болгаш чаагай амданыг мармелад конфетазы-биле алдаржаан «Шалыпчы» деп кондитер фабриказынга технолог болуп ажылдап эгелээн. Удаваанда ону фабриканың директорунга томуйлаан, бежен үш чылда — «Кызыл Октябрь» фабрикаже шилчиткен. Ол улуг бүдүрүлгө черии барык үжен чыгам чылдар дургузуида удуртуп турар.

— Эртken ол чылдарның дургузуида фабрикага кандыг чаартылгалар боттанганы?

— Ынчаарда бистиң фабрикавыска барык беш муң ажылчыннар чылда 36 муң тонна кондитер кылырларын бүдүрүп турган. Ам үш муң хире кижи чылда 59 муң тонна кондитер кылыгларын бүдүрүп үндүрүп турар. Үш муң ажылчыннар беш муң кижиниң бүдүрүп турган продукциязындан ыракта хойну, күш-ажыды база бүдүрүлгени эки организастаанының, автоматизацияның болгаш механизацияның күселиле бүдүрүп турар. Продукция бүдүрерии ынчаар көвүдеткен чорук ооң шынарынга салдар чедирген бе дээрии сөдып алыкчы кижи бодунар тодаргайлап көрүүер. Ынчаарга продукцияның эки шынары дээш өөрүп четтиргенин илергейлээн чагааны мурнуку ышнаш садып алыкчылардан амдаа ап турар бис.

БИСТИҢ бүдүрүлгевис Москваның төвүнде болган Москва хемге үш таладан бүзээлеткеи болганда, бүдүрүлге шөлүн алгыдар аргавыс чок. Бүгү айтырыгларны болган нарын сорулгаларны бо эрги бажыңга шиитпирлээр ужурга таваржып турардыр бис. Бистиң коллектививис — бүрүн хереэжен чонның коллективи. Оларның хөй нурүзу 25-30 харлыг — не хереэженнер болуп турар. Ынчангаш ажылчыннарның солчур чоруу бисте чылда чеди хуу чедип турар.

ЫНЧАЛЗАЖОК хереэжен ажылчыннарның күш-ажыл байдалдарын, амыдыралчурттагылгазын экижидер дээш, хөй чүүлдерни фабриканың дирекция чери болгаш профсоюзлел организациязы кылып турар. Бисте уруглар ясликлери болгаш садтары, чайгы пионер лагери, бодувустуң эмнелгевис бар. Фабрикадан ырак эвесте 40 муң дөрбелчин метр чурттагга шөлүн туткан. Чурттагга тудуун ам-даа үргүлчүлел турар бис...

Гриненко оожум болгаш далаш чокка чугаалаар кижи болду. Ынчаарга бодунуң фабриказы, ооң алдарлыг коллективи дээш чоргаарал Анна Андреевнаның үнүнде илдең. Телефон медээлери бистиң бесседавысты хөй удаа үзе кирип турган. Ажылчыннар далаштыг айтырыглар ужурунда база кирип келир болду. Фабриканың ажылчынары бодунуң удуртукчузун бедии-биле хүндүлээри, үнелээри мырыңайла илдең. Аңаа чаппаалзар азы оортан коргар, сүрээдээр шинчи көңгүс чок. Анна Андреевна — оларның улуг өңүү, дуржулгалыг эжи-дыр.

Директор кабинединиң эжин үргүлчү ажык турар. Ажылчыннарның хуу айтырыгларының талазы-биле хүлээп алыышкын кылырының доктаттынган тускай шагы бэрдаа болза, далаш херектиг ажылчыннарны Анна Андреевна кажан-даа хүлээп алырынга белеп.,

В. ЕРШОВ.
ПМА-ның корреспондентизи.

ВИТАМИННЕРНИ — СОҢГУ ЧҮКЧЕ

Гранат дээр чимистиг чаа дүжүдүнден алган арбын сокту Байкал-Амур магистралының тудугжуларынга чорудуп берген. Азербайджанның консерва бүдүрүлгелери сокту белеткеп турар.

— Республиканың ажыл-агыйлары Соңгу чүктүң районнарынга эрте бижар когаалары, кат-чимисти, сокту чорудуп берии турар—деп, Азербайджан ССР-ниң кат-чимне ажыл-агыйының министри Т. Х. Оруджев чугаалап турар. Бо чылын ногаанның чаагай дүжүдүн өстүрүи алган. Ынчангаш Сибирьниң Ыракыы Соңгу чүктүң районнарынын үлетпүр төптеринге огород продукциязын көвүдедир чорудар аргалыг болган.

Ногаа аймаан болгаш катчимисти чорудуп бээр талазыбиле Архангельск областы республика база шефке алган. Областың ажылчы чоннары Азербайджанга өстүрген капустаны болгаш томат аймаан ап эгелээн.

Соңгу чүк районнарынга хөй виноградты, яблокту болгаш грушаны база чорудуп берген.

В. РУСТАНОВ,
СЭТА-ның корр.

Баку.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ТУУА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ДЕЛЕГЕЙДЕ БЕДИК ҮНЕЛЭЭШКИН

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыгына харыызын алганының дугайында парлалга даштыкыда калбаа-биле бижиш турар. Кандыг-даа чылдак чокка чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрүп турары, өске чурттарның девискээрлерин ядролуг дайынга тепкиниң база чаңчык чайладыр чер кылдыр ажыглаар дээн чүткүүшкүн Европаның улустарынга эки чүнү-даа бербес дээрзинге бүзүрелди Л. И. Брежневтиң илергейлээнин даштыкы солуннар онзалап демдеглээн.

Бодунуң амы-тынынга болу четтинер дээн кижи ядролуг дайынга тиилекчи болурун кордаар болгаш ыядыг дайынны эгелеп болур дээрзин совет удуртукчу онзалап демдеглээн-дир деп, Американың Каттышкап Штаттарында «Сан-Франциско икземинер» солун бижээн. «Правда» солунуңуң корреспондентизиниң айтырыгына Л. И. Брежневтиң харыызы делегейге барги алганының дугайында парлалга даштыкыда калбаа-биле бижиш турар. Кандыг-даа чылдак чокка чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрүп турары, өске чурттарның девискээрлерин ядролуг дайынга тепкиниң база чаңчык чайладыр чер кылдыр ажыглаар дээн чүткүүшкүн Европаның улустарынга эки чүнү-даа бербес дээрзинге бүзүрелди Л. И. Брежневтиң илергейлээнин даштыкы солуннар онзалап демдеглээн.

Бодунуң амы-тынынга болу четтинер дээн кижи ядролуг дайынга тиилекчи болурун кордаар болгаш ыядыг дайынны эгелеп болур дээрзин совет удуртукчу онзалап демдеглээн-дир деп, Американың Каттышкап Штаттарында «Сан-Франциско икземинер» солун бижээн. «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыгына Л. И. Брежневтиң харыызы делегейге барги чергениң улуг ужур-дузалыг деп, сураглыг америк төөгүчү Герберт Аптекер медеглээн. Дайын кыжаңыышкыны күштелген амгы үеде агрессчи күштериниң айыылдыг планнарын үзер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры эргежок чугула деп, ол демдеглээн. ССРЭниң политиказы — ядролуг дайынны болдурбазының политиказы дээрзин совет удуртукчу бадыткаан. Ол политиканың бүгү кижи төрелгетениниң эң чугула күзел-соруунга дүгжүп турар.

АКШ-тың президентизи ядролуг месилдежиишкинни «болдуруң болур» дугайымда бүтүдеге дыңналдыр медеглеп турда, ССРЭ-ниң бүгү планнары болгаш күжениишкиннери ядролуг дайынны черле болдурбазынче утланган дээрзин совет удуртулга авторитеттин-биле бадыткаандыр деп. Барыын Германияның «Унзере пайт» солуну бижээн. АКШ-тың стратеттиг планнары биске кандыг салым-чолду белеткээнин ам билир бис деп, солуқ демдеглээн. Чогум-на Пентагон болган НАТО Европага кыжаның турар.

«Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыгына Л. И. Брежневтиң харыызын болгаш И. Рау-биле ооң бесседазын Барыын Германияның парлалгазы тайылбырлавышаан, ССРЭ — чепсеглениишкиннерни эндере бүдүрерии кыңчыктырбас талазы-биле тодаргай болгаш перспективтиг дугуржулгаларның талалакчылы-дыр деп, солуң демдеглээн. Ындыг дугуржулгаларны чедип алырының дүлүүрү — талаларның дең эргелиининң болгаш бир дөмей айыыл чок чоруунуң принцивин шыңгыы сагыыры-дыр.

Ядролуг чепсеглениишкиннериниң талазы-биле Рейганның болгаш ооң кижилериниң харыысалга чогуң Англияның «Гардиан» солуну айытkан. Рейганның удуртулгазының стили таарымча чок болган Европаның чурттакчыларының, АКШ-тың ында эвилелчилериниң хөй нуруузуңуң бодалы-биле дүүшпейн турар деп, солуң бижээн. Америк ядролуг стратегия НАТО-нуң штабтарында шагда-за сиңиргe берген деп. Франциянын «Котидьен де пари» солуну демдеглээн.

«Правданың» корреспондентизиниң айтырыгына Л. И. Брежневтиң харыызы чиге болгаш дорт болган деп. Италияның «Паэзе сера» солуну бижээн. Ам АКШ-тың удуртулгазының харыызы артkан. Ядролуг дайынны болдурбас дугайында ылаптыг дугуржулга чедип алдыган турарын делегейниң чаагай сеткилдиг бүгү кижилери күзеп турар.

(СЭТА).

КИЛЕҢНЭЭШКИН БОЛГАШ УДУРЛАНЫЫШКЫН ЧАЛГЫЫ

РИМ. Европага «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дээн Рейганның чугаазын буруу шаварынче чуртгун чазаан Италияның парламентизиниң коммунист депутаттар болүү кыйгырган. Ортумак ыракшылдың америк ракета-ядролуг чепсээн тургузар дээн Комизога (Сицилия) баазаны тудар дугайында итали эргечагыргаларның шиитпирлээде көөрүүнүң эргежок чугулазын америк администрацияның баштыңының ол чугаазы бадыткаан-дыр деп коммунист депутаттар бөлүүнүң медеглелиңде айытkан.

КОПЕНГАГЕН. Рейганның медеглелдери сагыш човаашкынны болгаш дувүрээшкинни болдурбайн барын ыыдавас деп. Данияның Социалдемократтыг партиязының айыыл чок чорук болгаш дашкы политика айтырыларының талазы-биле комиссениязының даргазы Л. Будтц «Информашо» солунга интервьюзунга чугаалаан. Чаа америк администрация эрге-чагыргага кирген дораан-на делегейниң дүшкүүрлүг чоруун чидиглендиреринче, боо-чепсекти эндере бүдүреринче, Совет Эвилели-биле удур туржуушкунче углашган политиканы чорудун эгелээн болгаш дайынзырак ол политиказын сөөлгү үеде улам күштелдирип турар. Ортумак ыракшылдың ракета-ядролуг чепсээн Европага кызыгаарлаар дугайында чугаалажышкынынарны эгелээрииге АКШ-тың президентизиниң медеглелдери шыңгыы моолдак болуп турары илдең-дир деп. Л. Будтц демдеглээн.

ЛИССАБОН. Албанның тускай аян-чоруун кылып, Португалияда чеде берген Италияның президентизи А. Пертини АКШ-тың президентизи Р. Рейганның медеглелин буруу шапкан. Европага дайынның эвес, а тайбының делегейи болурун күзеп турар чергениң улуг ужур-дузалыг деп, сураглыг америк төөгүчү Герберт Аптекер медеглээн. Дайын кыжаңыышкыны күштелген амгы үеде агрессчи күштериниң айыылдыг планнарын үзер дээш бүгү-ле чүүлдерни кылыры эргежок чугула деп, ол демдеглээн. ССРЭниң политиказы — ядролуг дайынны болдурбазының политиказы дээрзин совет удуртукчу бадыткаан. Ол политиканың бүгү кижи төрелгетениниң эң чугула күзел-соруунга дүгжүп турар.

АКШ-тың президентизи ядролуг месилдежиишкинни «болдуруң болур» дугайымда бүтүдеге дыңналдыр медеглеп турда, ССРЭ-ниң бүгү планнары болгаш күжениишкиннери ядролуг дайынны черле болдурбазынче утланган дээрзин совет удуртулга авторитеттин-биле бадыткаандыр деп. Барыын Германияның «Унзере пайт» солуну бижээн. АКШ-тың стратеттиг планнары биске кандыг салым-чолду белеткээнин ам билир бис деп, солуқ демдеглээн. Чогум-на Пентагон болган НАТО Европага кыжаның турар.

«Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыгына Л. И. Брежневтиң харыызын болгаш И. Рау-биле ооң бесседазын Барыын Германияның парлалгазы тайылбырлавышаан, ССРЭ — чепсеглениишкиннерни эндере бүдүреринии кыңчыктырбас талазы-биле тодаргай болгаш перспективтиг дугуржулгаларның талалакчылы-дыр деп, солуң демдеглээн. Ындыг дугуржулгаларны чедип алырының дүлүүрү — талаларның дең эргелиининң болгаш бир дөмей айыыл чок чоруунуң принцивин шыңгыы сагыыры-дыр.

Ядролуг чепсеглениишкиннериниң талазы-биле Рейганның болгаш ооң кижилериниң харыысалга чогуң Англияның «Гардиан» солуну айытkан. Рейганның удуртулгазының стили таарымча чок болган Европаның чурттакчыларының, АКШ-тың ында эвилелчилериниң хөй нуруузуңуң бодалы-биле дүүшпейн турар деп, солуң бижээн. Америк ядролуг стратегия НАТО-нуң штабтарында шагда-за сиңиргe берген деп. Франциянын «Котидьен де пари» солуну демдеглээн.

«Правданың» корреспондентизиниң айтырыгына Л. И. Брежневтиң харыызы чиге болгаш дорт болган деп. Италияның «Паэзе сера» солуну бижээн. Ам АКШ-тың удуртулгазының харыызы артkан. Ядролуг дайынны болдурбас дугайында ылапты

АҢЧЫ МЕРГЕЖИЛИН — АНЫЯКТАРГА

Кызылдың ажылчы чоннарының Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чылынга тураскааткан

байырлыг чыскаалының дугайында

Чаа аңныыр сезону эгелээн. Төрээн чуртка үнелиг аң-оолуктүң тывыичылары — хоочун-даа, аныяк-даа аңчылар тайга-сыннарже эзеңги теп үнүпкен. Хоочун, байлак арга-дурмулгалыг аңчылар боттарының салгалы аныяктарга өредикчи сүмелекчи болуп турар. Аъттаныр мурнунда чамдын аңчылар-биле ужуражып чугаалаштым.

АК СЕТКИЛ, ШЫНЧЫЛ ЧОРУК

БАРААН ДАЖЫРГАН («Май 1» совхозтуң ивижизи, дуржулгалыг аңчы): Мен барык-ла дөртсе ажыг чылда аңнап келдим. Өлүк-тывыжым-даа хөй болган ийин. Шын саналган кайын шыдаар мен. Ортумак чижээ-биле алырга, белеткел черлеринге 700 ажыг киштиң дужаагандыр мен. Өске өлүктү борта «аңавеайн. Диин, чекпе, дырбактыг, ас, күзен дээш арбынга болган боор.

Аңчы кижээ ак сеткил, шынчы чорук-херек. Ол чокта ооң тыпкан олча-тывыжы күрүнеиш. иниинин эргежыынче кирбейн баар. Бодуңуң хууда ажыын бодаар, хөйүүң херээн куду көөр киндыг аңчы биске хоралыг! Аңаа хамаарыштыр хууда бодалымны мурнунда-даа чугаалап чордум, ам-даа болза чугаалаар мен. Чамдык аңчы эштер арбын-на аң-олүк олчалыг келген болур, ол хиреде ооң чүге эвээшти дужаап турарыл, чамдыызын чүге өскүзүп садын-саарын турарыл? Ийи-үш алды-киштиг, элээн каш диинниг келген болза, оозу өөнге чыда-ла шуут «чидее» бээр, белеткелчиниң холунга дегбейн баар. Ооң-на бидиингир болбайн канчаар: демги кештер дээрге бир кижиниң бөргү боор, өске кижиниң тон моюндуруу суг боор ужута бергени ол-дур. Азы өске бир язының сайгарылгазынче узун оруун тыва боор.

«Арга-ыяштыг чимизиңден көр, аңчы кижини олчазындан көр» деп үлегер домак бар, ол безин аңчы бижиниң ак сеткилинге хамаарыштыр кайы хире хөйүү сөглеп турар-дыр. Аныяк аңчы дээрге өлүктү дораан-на эңдере-таза өлүрге каавытпас болгай. Эвээш-бичезинден элбек-хөйүнге чедир ооң тывыжы чоорту арбыдаар. Ооң-биле кады ол аныяк эштиң Төрээн чуртка берип турар аң-өлүү улам-на көвүдээр ужурлуг. Аныяк аңчылар ол дугайын ханы медереп билир херек. Аңчының ак сеткилинге, шынчы чоруунга өөренири ынчангаш улуг ажыктыг.

КАДЫ ЧОРЗА ЭКИ

АК ЛОПСАН-БАЗЫР («Тоора-Хем» совхозтуң хоочун аңчызы): Мен бодаарымга, мергежээн болгаш эгелеп чоруур аныяк аңчылар черге, аргалыг-ла болза, кады чорууру коңгуг ажыктыг. Черооранны эки билир, тывышка олча-омаа арбын болур хоочун кижи аныяк эдертип алгаш, аңаа айтып-сургаш, орун баштап берип чоруурга тергиин-не болдур ийин.

Ооң бээр элээн каш чыл эрти. Күзүн совхоз конторазынга базып кире бээримде, даргалар мени: «Сен, Лопсан-Базыр, ам аңчыг ооллар эдертикеш диингээр сен, дагдыныкчы аңчы болур сең» деп мындыг болду-ла. Дораан-на үр боданмайн: «Чепшээрежип кайн. Черле ынаш, билир-даа чадавас силер, аныяк ооллар баштап алгаш аңнаар ийик мен чоп» деп мындыг мен. Шынында, ооң мурнунда-даа чылдарда чанымдан аныяктар ыраар эвес — чаңгыс одаг, чаңгыс пеш болган чүвеин. Даргалар мээң оомну билген хире болчуктар. Ынчангаш менээ идегээнин ам-даа кайын уттуур мен!

Дагдыныкчы аңчы («башкы аңчы»-даа дээп-ле ону) кижи улуг харыысалгалыг. Суурга тура-ла кайнаар аннап чоруурун, баар чери каидыг болурун, мунар аът-хөлгээни тыптыныл, боо-моңгузун дериттинип алырын, ижер-чиирин дээш хөй-ле түүлдү ол эштери-биле ыяк дугуржуп алыр. Чедер черинге четкенде, чер олчазын көрүп балипкенде, ам-на дагдыныкчының сөзүлүг улуг башкы боон хүлээлгезинче дорт кириптер. Баштайгы хүнзерде, чижээ, бирги, ийиги хүнзерде, аныяк эрден чарылбас сен. Күзүүрүкке бараанын көржүп, боозунуң үнүн дыннап каап, чамдыкта ужуражы тыртып каап, одагже чапарда кады бадып, кежээ одагта дииң соярын айтып берип, черле чугаалап берги дег чүвезин эңдерик боор чүве.

Чүгле каксы аарак сүме кадарымга чугаалаар чүвем бодур ийин...

Мен ини-чары мунгаш, аныяк эш-өөрүг хөй чыл дииннеп, алды аңнап келдим. Чүү дээр боор, солуун-на болдур ийин!... Баш-Хем ишти, Ак-Тайга, Бедик, Кочулуг, Азас ишти, Чиңге-Кыр дээш хөй-ле тайга-сыннарга эдертип чораап өөреткен оолларым хөй, чамдыызының адын безин тыппайн ор мен. Оглум Точка, ооң ыңай Валерий Бараан, Саша Бараан, Николай Дамдың дээш-ле баар ыйнаан, ол аныяк эрлер.

ЭР УЛУСТАН ДУДАК ЧОК

ЕЛИЗАВЕТА КЕНДЕН (районнуң мурнакчы аңчыларының бирээзи): Бодуңуң аңчы эмдыралының дугайын сактып ора, түңнел кылдыр моңу чугаалады:

Херээжен аңчы эр улустан дудак чок...

Елизавета Барымааевнаның бо чугаазы, ылаңгыя аныяк херээжен аңчыларга, ажыктыг болгаш харын-даа бир язының өөредиг сүмези болуру чугаажок.

—Каш чыл аңнап келдиңер, олча-тывыш түү хире болганыл?

— Үжен ажыг чыл аңнап келдим. Чамдык чылдарда 400 чедир диинниг кээп турдум. Өске чылдарда ооң эвээш — 200 хире, харын ооң-даа эвээш болгулаар чүве. Диин ховар чылдар тургулаар болгай, чижээ, эрткен чылын бо Тожуга ыдыг болган. Чамдыкта чаңгыс одагга кады чорааның өөм эвээш Кенденин ажыттар болган мен. Киш аңнаан ниити түңү-биле мени ажа бээр чылдары турган-па. Өске бир кижи биебиле кады чораанда, хөй диинг даэш маргышкаш, ол кижиин болганчок ажыр адаг кижи мен. Чүткүл турда, сорулга ыяап-ла чедип алдынар!

— Херээжен аңчыга хамаарыштыр аңнаар арга-мергежили хөй болгаш янзы-бүрү. Эгелеп чоруур аныяк аңчыларга ол «чуду-кара болур — ол багай эвес» деп сүмелеп турар.

— Мында чамдык улус мени «чуду-кара Агыына» деп шолалап турар. Ол дээрге мээң аңнап чоруп турар үемге хамаарыштыр ынча дээш олдур ийин. Шынээ-ла аңчы кижи чүвениң белеин харап, бодуңуң дыжын бодап чораан херээ чок дээр мен. Харын кажан-даа, кана-даа чуду-кара болганы дээре! Ооң башка хап-саваже алды-киш белеп канчап кирер.

Индыг таварылгада соогуп-дээш от салып чылыгар, чер берт дээш дедир ойта дүжер, аштадым дээш шай хайындырар чай сеңээ турбас. Олчан холга кирбээн шаанда, дүне болду дээш одаанче чанар эрген-даа чок. Наш, балдын дергиде — хонуп ал. Үүле ыяштыр бодалынар чүү?

— Олар эр улустан дудак чок аңнап, чамдык элээн шыырак дирткен кижилерин безин ажыл шыдаар дээр мен. Бистиң Тожудан чижекти ап көрейн. «Май 1» совхозта Ак Деңгиме, Бараан Өөчей, бистиң «Тоора-Хем» совхозта Кол Дүктүүшпен, Ленин орденниг Бараан Серен сугларга хөй-хөй аңчылар аштырып турган болгай. Олар шаңналып-мактадып, солуун, сеткүүлге ат-сывы үнүп турдулар.

— Сөөлгү чылдарда районнуң херээжен аңчыларының аңнаашкынга киржилгези кандыг деп бодаар силер?

— Шынын чугаалаар мен: бистиң бо Тожуда херээжен аңчыларның ат-сураа чоортула чидип, аңчы харыысалгазы кудулай берген. Мурнундагы шыырак херээжен аңчыларның чамдыызы кырып назылаан, өскелери та чүге ындыг, аңнап шыдаар аргалыг-даа болза, чер үнместеп, өг эзлээш олурупкан. Ынчаарга аныяк кыстар аңнаарынга тура-хөөн чок боор-дур. Иви фермаларында харын чамдык херээжен кадарчылар ындазаан аңнап кагпылап турар. Олүк-диинни мал девээзинде, иви аразында болгаш ынчанмайн канчаар. Мен ам-даа болза диинген хап болур мен.

ЧУДУ-КАРА БОЛУРУ — ОЛ БАГАЙ ЭВЕС

КОЛ АГЫЫНА («Май 1» совхозтуң ивижизи, дуржулгалыг аныяк аңчы). Элээн каш чылдан боор бо аныяк аңчы эң тергиин тоже аңчыларының бирээзи боон мурнуку одуругга быжыы-биле турупкан. Аң-өлүк эки «дүжүттүг» дээн чаңгыс-ла зиныыр сезонунда Агыына 40-деп эвээш эвес киш, 400 хире диин база өскеде-даа өөнүг өлүк олчалыг чаныы кээр болган. Ооң пинтизи-биле 2500 ажыг рубльдиң өлүүн күргенее киирип турганы ол-дур. Кол Агыынаның аңнаар арга-мергежили хөй болгаш янзы-бүрү. Этелеп чоруур аныяк аңчыларга ол «чуду-кара болур — ол багай эвес» деп сүмелеп турар.

— Мында чамдык улус мени «чуду-кара Агыына» деп шолалап турар. Ол дээрге мээң аңнап чоруп турар үемге хамаарыштыр ынча дээш олдур ийин. Шынээ-ла аңчы кижи чүвениң белеин харап, бодуңуң дыжын бодап чораан херээ чок дээр мен. Харын кажан-даа, кана-даа чуду-кара болганы дээре! Ооң башка хап-саваже алды-киш белеп канчап кирер.

Индыг таварылгада соогуп-дээш от салып чылыгар, чер берт дээш дедир ойта дүжер, аштадым дээш шай хайындырар чай сеңээ турбас. Олчан холга кирбээн шаанда, дүне болду дээш одаанче чанар эрген-даа чок. Наш, балдын дергиде — хонуп ал. Үүле ыяштыр бодалынар чүү?

— Олар эр улустан дудак чок аңнап, чамдык элээн шыырак дирткен кижилерин безин ажыл шыдаар дээр мен. Бистиң Тожудан чижекти ап көрейн. «Май 1» совхозта Ак Деңгиме, Бараан Өөчей, бистиң «Тоора-Хем» совхозта Кол Дүктүүшпен, Ленин орденниг Бараан Серен сугларга хөй-хөй аңчылар аштырып турган болгай. Олар шаңналып-мактадып, солуун, сеткүүлге ат-сывы үнүп турдулар.

— Сөөлгү чылдарда районнуң херээжен аңчыларының аңнаашкынга киржилгези кандыг деп бодаар силер?

— Шынын чугаалаар мен: бистиң бо Тожуда херээжен аңчыларның ат-сураа чоортула чидип, аңчы харыысалгазы кудулай берген. Мурнундагы шыырак херээжен аңчыларның чамдыызы кырып назылаан, өскелери та чүге ындыг, аңнап шыдаар аргалыг-даа болза, чер үнместеп, өг эзлээш олурупкан. Ынчаарга аныяк кыстар аңнаарынга тура-хөөн чок боор-дур. Иви фермаларында харын чамдык херээжен кадарчылар ындазаан аңнап кагпылап турар. Олүк-диинни мал девээзинде, иви аразында болгаш ынчанмайн канчаар. Мен ам-даа болза диинген хап болур мен.

ЧУДУ-КАРА БОЛУРУ — ОЛ БАГАЙ ЭВЕС

КОЛ АГЫЫНА («Май 1» совхозтуң ивижизи, дуржулгалыг аныяк аңчы). Элээн каш чылдан боор бо аныяк аңчы эң тергиин тоже аңчыларының бирээзи боон мурнуку одуругга быжыы-биле турупкан. Аң-өлүк эки «дүжүттүг» дээн чаңгыс-ла зиныыр сезонунда Агыына 40-деп эвээш эвес киш, 400 хире диин база өскеде-даа өөнүг өлүк олчалыг чаныы кээр болган. Ооң пинтизи-биле 2500 ажыг рубльдиң өлүүн күргенее киирип турганы ол-дур. Кол Агыынаның аңнаар арга-мергежили хөй болгаш янзы-бүрү. Этелеп чоруур аныяк аңчыларга ол «чуду-кара болур — ол багай эвес» деп сүмелеп турар.

— Мында чамдык улус мени «чуду-кара Агыына» деп шолалап турар. Ол дээрге мээң аңнап чоруп турар үемге хамаарыштыр ынча дээш олдур ийин. Шынээ-ла аңчы кижи чүвениң белеин харап, бодуңуң дыжын бодап чораан херээ чок дээр мен. Харын кажан-даа, кана-даа чуду-кара болганы дээре! Ооң башка хап-саваже алды-киш белеп канчап кирер.

Индыг таварылгада соогуп-дээш от салып чылыгар, чер берт дээш дедир ойта дүжер, аштадым дээш шай хайындырар чай сеңээ турбас. Олчан холга кирбээн шаанда, дүне болду дээш одаанче чанар эрген-даа чок. Наш, балдын дергиде — хонуп ал. Үүле ыяштыр бодалынар чүү?

— Олар эр улустан дудак чок аңнап, чамдык элээн шыырак дирткен кижилерин безин ажыл шыдаар дээр мен. Бистиң Тожудан чижекти ап көрейн. «Май 1» совхозта Ак Деңгиме, Бараан Өөчей, бистиң «Тоора-Хем» совхозта Кол Дүктүүшпен, Ленин орденниг Бараан Серен сугларга хөй-хөй аңчылар аштырып турган болгай. Олар шаңналып-мактадып, солуун, сеткүүлге ат-сывы үнүп турдулар.

— Сөөлгү чылдарда районнуң херээжен аңчыларының аңнаашкынга киржилгези кандыг деп бодаар силер?

— Шынын чугаалаар мен: бистиң бо Тожуда херээжен аңчыларның ат-сураа чоортула чидип, аңчы харыысалгазы кудулай берген. Мурнундагы шыырак херээжен аңчыларның чамдыызы кырып назылаан, өскелери та чүге ындыг, аңнап шыдаар аргалыг-даа болза, чер үнместеп, өг эзлээш олурупкан. Ынчаарга аныяк кыстар аңнаарынга тура-хөөн чок боор-дур. Иви фермаларында харын чамдык херээжен кадарчылар ындазаан аңнап кагпылап турар. Олүк-диинни мал девээзинде, иви аразында болгаш ынчанмайн канчаар. Мен ам-даа болза диинген хап болур мен.

ТУРАР ЧЕРИНДЕ, ЧЕРДЕ ИЗИНДЕ

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **ДАРЖАА ЭРЕСТОЛ** ол бедик ат-алдарны хөй чылдагы эрес-соруктуг аңнаашкыны. Төрээн чуртка эки шыпарлыг элбек аң-өлүктү дужаганы дээш чедип алган. Аңчыларга, ылаңгыя аныяк ис-тывышчыларга, бо аңчының берип болур арга-сүмези хөй. Аңчының бодалыарга-сында, ажык-тывыш түңнели — арга-мергежилинде. Даржаа Эрестол ол хөй арга-дуржулгазындан аң-өлүктүң турумчуп турар черинге, чердеизинге хамаарыштыр мынчаар сүмелеп турар.

— Аң-өлүк дээш арга-сын киргең, ажык-олча сүргең кижи чүүң-даа мурнунда, адырам, кандыг черил бо, адаа, үстү кайдал, ыяш-даажы чүл, бо черде истн түү амытан баскан, кайнын маңнап келген, кайнаар углааныл, моон чораан каяа бааргыл суг дээш — бо мышкаш айтырыгларны бодунга ыяап-ла салыр херек. Черинң аян-хевирин эки билбес болза, черде истн дүрген тодарадыры, бир таласында база бергедей бээр. Холушкан хөй вс, холушкак хөй ыяш кижинн бирде бугдагдап, харын-даа частырыгга дүжүрүп болур. Чижээ, диинн изи-биле кады киш, тооргу, кара-куш, күшкүл, элик изи алды-кишти эвес, а өске-даа олүктү истеп сүргениңде «бергезин аар» деп бичии-даа бодава. Чүгле чуду-кара болүйн деп бил.

Аңнаары (ылаңгыя күскүшкыны сезоң үезинде) дээрге сени кайы хире чүткүлдүг, быжыг, дедир баспас кижил бо дээш шылгаары ол-дур. Ол шылгалданы тудуп шыдаан кижи ам «аңнаайн» деп сөстү дидим адап болур. Республиканың ат-сураглыг аңчызы чораан, Ленин орден-биле шаңнаткан Бараан Мырлаа менээ ынча деп сүмелээр болган. Бистин Серлигде ивн кадарчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол база өске-даа хоочун аңчы эш-өөр менээ хөй удаа ынчаар чагып чораан. Чуду-кара болуру — аңчыга багай эвес, харын өөредиг болгаш шылгалда дээр мен.

ТУРАР ЧЕРИНДЕ, ЧЕРДЕ ИЗИНДЕ

Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры **ДАРЖАА ЭРЕСТОЛ** ол бедик ат-алдарны хөй чылдагы эрес-соруктуг аңнаашкыны. Төрээн чуртка эки шыпарлыг элбек аң-өлүктү дужаганы дээш чедип алган. Аңчыларга, ылаңгыя аныяк ис-тывышчыларга, бо аңчының берип болур арга-сүмези хөй. Аңчының бодалыарга-сында, ажык-тывыш түңнели — арга-мергежилинде. Даржаа Эрестол ол хөй арга-дуржулгазындан аң-өлүктүң турумчуп турар черинге, чердеизинге хамаарыштыр мынчаар сүмелеп турар.

— Аң-өлүк дээш арга-сын киргең, ажык-олча сүргең кижи чүүң-даа мурнунда, адырам, кандыг черил бо, адаа, үстү кайдал, ыяш-даажы чүл, бо черде истн түү амытан баскан, кайнын маңнап келген, кайнаар углааныл, моон чораан каяа бааргыл суг дээш — бо мышкаш айтырыгларны бодунга ыяап-ла салыр херек. Черинң аян-хевирин эки билбес болза, черде истн дүрген тодарадыры, бир таласында база бергедей бээр. Холушкан хөй вс, холушкак хөй ыяш кижинн бирде бугдагдап, харын-даа частырыгга дүжүрүп болур. Чижээ, диинн изи-биле кады киш, тооргу, кара-куш, күшкүл, элик изи алды-кишти эвес, а өске-даа олүктү истеп сүргениңде «бергезин аар» деп бичии-даа бодава. Чүгле чуду-кара болүйн деп бил.

Аңнаары (ылаңгыя күскүшкыны сезоң үезинде) дээрге сени кайы хире чүткүлдүг, быжыг, дедир баспас кижил бо дээш шылгаары ол-дур. Ол шылгалданы тудуп шыдаан кижи ам «аңнаайн» деп сөстү дидим адап болур. Республиканың ат-сураглыг аңчызы чораан, Ленин орден-биле шаңнаткан Бараан Мырлаа менээ ынча деп сүмелээр болган. Бистин Серлигде ивн кадарчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол база өске-даа хоочун аңчы эш-өөр менээ хөй удаа ынчаар чагып чораан. Чуду-кара болуру — аңчыга багай эвес, харын өөредиг болгаш шылгалда дээр мен.

Аңнаары (ылаңгыя күскүшкыны сезоң үезинде) дээрге сени кайы хире чүткүлдүг, быжыг, дедир баспас кижил бо дээш шылгаары ол-дур. Ол шылгалданы тудуп шыдаан кижи ам «аңнаайн» деп сөстү дидим адап болур. Республиканың ат-сураглыг аңчызы чораан, Ленин орден-биле шаңнаткан Бараан Мырлаа менээ ынча деп сүмелээр болган. Бистин Серлигде ивн кадарчызы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Даржаа Эрестол база өске-даа хоочун аңчы эш-өөр менээ хөй удаа ынчаар чагып чораан. Чуду-кара болуру — аңчыга багай эвес, харын өөредиг болгаш шылгалда дээр мен.

Ыяш иштинче кирген соонда үр болбайн, баар үүнче элээп базымны кылгаш, чудук кырынга олура, азы ол черинге тура, ыңай-бээр көрүүр, боданыр, баштайгы түшелди кылыр херек. Арга-ыяш аразынга хөй эвес-ле кылаш-базым дуржулга чок кижини аза бээринче албадап болур болгай. Истиң уг-шин кижээ база хөйүү сөглеп бээр. Ол истер чүге ыңаар хөйү-биле демдек хап чоруй барганыл? Истер кана доктаап болурул? Чүге ыяап-ла аңаа доктаай бээрил?

Мен бодаарымга, оске-даа бодалдар, түңелдер, бир янзы шинтирлээр чүүлдер хүндүе черге чорда, аңчы кижиге чайгаар тыптып кээр. Чүгле баштайгы хүнден эгелээш аңнаашкын төнчүүнге чедир ыңдыг кажар, эскеринчел, тывынгыр чоруккa өөренири аныяк аңчыга дыка ажыктыг. Менээ ол бүгүнү ачам Даржаа ынчаар өөредип чораан. Оңу бо болгуже сагып келген мен.

Л. НУГУУРАК.
«Шынның» штаттан дашкаар корр.

ЧЕМПИОННУҢ ШИИТПИРЛИГ ОЮНУ

Меранода маргылдааның дугайында даштыкы парлалганың тайылбыры.

РИМ. Маргылдааның санын бодунуң талазынче экижиптиишаан, Анатолий Карпов тоску салыгны тергиин оңза ойнаан деп атала бүгү солуннар демделээн. Италиянның шыдыраа чемпиону Р. Месса «Карпов Меранода эң бедик деңгелде ойнап тур» деп «Панорама» деп неделя сайында үнер сеткүүлдүң корреспондентизинге чугаалаан.

ЛОНДОН. А. Карповтуң тоску салыгда чедип алган тиилелгезиниң дугайында дыңнадып тура «Гардиан» солуның спорт тайылбырлакчызы «Салыгның эгезинде-ле оюнуң кандыг болурун шинтирлепкен» деп демделээн. «Ооң кайгамчыктыг салыы чемпионну чайынначак тиилелгеже чедирип эккелген» деп, ук солун бижээн.

БОНН. Тоску салыгга тиилелгени чедип алгаш, делегей чемпиону маргылдаага ниити тиилелгени чедип алыр аргалыг апарган. Меранода чыылган эксперттериң демделеп турарын ёзугаар, Карпов кайгамчык ойнаан. Корчной үргүлүү бергедээшкинге таварыжын келген деп, ДПА агентилелдиң корреспондентизи дыннаткан.

«Багиога Карпов 17-ги салыгның соонда санны 4:1 чедирген турган болза, бо удаала кордакчы санны деңнеп албас хире. Карпов Меранода элээп шинтирлиг ойнап тур ээрээн шыдыраа специалистери санап турар» деп корреспондент уламчылаан.

БЕЛГРАД. «Спорт» деп югослав солуннуң демделээнин ёзугаар алырга, Карпов тоску салыгда тиилелгени оюнну япзы-бүрү кылдыр сайгарын биливинден, салыг бүрүзүн эки планнап алырындан чедип алган деп айтыпан. «Удурланыкчызын чайлап чок уткаш, делегей чемпионну ону кайгамчыктыы-биле «торгаан» деп ук солун бижээн.

«Карпов Корчнойну ооң талазы-биле бүрүнү-биле ашкандыр. Кордакчы ам база берге байдалдан канчаар камгаланын алырын бодап орган» деп, «Политика» солун бижээн.

«Корчнойнуң секундантызы М. Стин сескн салыгда кордакчы арыылап ышпаан камгаланын тырган диди. Ынчалзадаа арыылап камгаламас, а халдаар болгай» деп, ТАНЮГтүң корреспондентизи Б. Кажич бижээн.

Кижи, ооң ажыл-херээ

ЫНАК БАШКЫЗЫНГА

Мозырьның почтачыларынга бо хүнзерде ажыл немешкен: оларның ишкир барбалары чүрттүң бүгү булуңнарындан Михаил Афанасьевич Дмитриевке кээп турар чагаалаарны, телеграммаларны, открыткаларны пат боорда сыңырып турар. Оңу ооң өөреникчилери, бир-ле дугаарында ооң изин изеп, башкы болганнар, алдан харлааны-биле байыр чедирип турары ол.

Мырынай чоокта чаа школа башкызын башкы институдуңуң ректорунга томуйлаан. Ол бодуңуң бүгү амыдыралыбиле келир үениң башкыларын кижизидер бедик эргени чаалап алган.

Дайын эгелей бергенде чээрби харлыг турган аныяк башкы комсомолдуң Журавичи чажыт райкомуның секретары апарган болгаш бодуңуң башкы өөрүн база өөреникчилерни партизан отрядынга эккелген. Чоннуң өжүн негекчилериниң уругларынга школаны ол арга иштинде сууржугашка организастаан. Уруглар саазынар артыычыларынга: «Дайын эртпес!» — деп бижип турган.

Тиилелге соонда солдат Дмитриев Полесьеде төрээн сууру Кормага эвээ келген болгаш маңаа барык үжен чылда школага ажылдаан. Ол чылдарның дургузунда ийи көдээ башкыны — Павлышта украин школада В. А. Сухомлинскийни болгаш белорус Кормада Дмитриевти ханы найырал харылзаштырып келген. Уругларга чүлдү-чүрээн тураскаатпышаан, олар кижи бүрүзүнге ооң школачы чылдары уттундурбас артсын дээш кызыдып чорааннар. Өөредилгени болгаш күш-ажылчы база мөзү-шынар кижизидилгезин организастаарының ээ ажыктыг оруктарын болгаш аргаларын олар кады дилеп чорааннар. Оларның шудургу ажылы бедик үнелелди алган-даа: кайызынгада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

Сухомлинскийниң чогаалдарыштыр бодалынар чү?

— Олар эр улустан дудак чок аңнап, чамдык элээн шыырак дирткен кижилерин безин ажыл шыдаар дээр мен. Бистиң Тожудан чижекти ап көрейн. «Май 1» совхозта Ак Деңгиме, Бараан Өөчей, бистиң «Тоора-Хем» совхозта Кол Дүктүүшпен, Ленин орденниг Бараан Серен сугларга хөй-хөй аңчылар аштырып турган болгай. Олар шаңналып-мактадып, солуун, сеткүүлге ат-сывы үнүп турдулар.

— Сөөлгү чылдарда районнуң херээжен аңчыларының аңнаашкынга киржилгези кандыг деп бодаар силер?

— Шынын чугаалаар мен: бистиң бо Тожуда херээжен аңчыларның ат-сураа чоортула чидип, аңчы харыысалгазы кудулай берген. Мурнундагы шыырак херээжен аңчыларның чамдыызы кырып назылаан, өскелери та чүге ындыг, аңнап шыдаар аргалыг-даа болза, чер үнместеп, өг эзлээш олурупкан. Ынчаарга аныяк кыстар аңнаарынга тура-хөөн чок боор-дур. Иви фермаларында харын чамдык херээжен кадарчылар ындазаан аңнап кагпылап турар. Олүк-диинни мал девээзинде, иви аразында болгаш ынчанмайн канчаар. Мен ам-даа болза диинген хап болур мен.

Мозырьның почтачыларынга бо хүнзерде ажыл немешкен: оларның ишкир барбалары чүрттүң бүгү булуңнарындан Михаил Афанасьевич Дмитриевке кээп турар чагаалаарны, телеграммаларны, открыткаларны пат боорда сыңырып турар. Оңу ооң өөреникчилери, бир-ле дугаарында ооң изин изеп, башкы болганнар, алдан харлааны-биле байыр чедирип турары ол.

Мырынай чоокта чаа школа башкызын башкы институдуңуң ректорунга томуйлаан. Ол бодуңуң бүгү амыдыралыбиле келир үениң башкыларын кижизидер бедик эргени чаалап алган.

Дайын эгелей бергенде чээрби харлыг турган аныяк башкы комсомолдуң Журавичи чажыт райкомуның секретары апарган болгаш бодуңуң башкы өөрүн база өөреникчилерни партизан отрядынга эккелген. Чоннуң өжүн негекчилериниң уругларынга школаны ол арга иштинде сууржугашка организастаан. Уруглар саазынар артыычыларынга: «Дайын эртпес!» — деп бижип турган.

Тиилелге соонда солдат Дмитриев Полесьеде төрээн сууру Кормага эвээ келген болгаш маңаа барык үжен чылда школага ажылдаан. Ол чылдарның дургузунда ийи көдээ башкыны — Павлышта украин школада В. А. Сухомлинскийни болгаш белорус Кормада Дмитриевти ханы найырал харылзаштырып келген. Уругларга чүлдү-чүрээн тураскаатпышаан, олар кижи бүрүзүнге ооң школачы чылдары уттундурбас артсын дээш кызыдып чорааннар. Өөредилгени болгаш күш-ажылчы база мөзү-шынар кижизидилгезин организастаарының ээ ажыктыг оруктарын болгаш аргаларын олар кады дилеп чорааннар. Оларның шудургу ажылы бедик үнелелди алган-даа: кайызынгада Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атты тывыскан.

В. ЛЕВИН,
СЭТА-ның корр.
Мозырь.
Гомель область.

В. КАРА-САЛДЫҢ «Чуңгулап эгелей бердиивс» деп фотоэтюду.

ОКТЯБРЬ 30-ДЕН НОЯБРЬ 1-ГЕ ЧЕДИР ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы улуруглгези. 4-кү кезээ — «Суд». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Осташкинода концерт студиязынга чогаалчы Н. Думбадзе-биле ужуражыымшкын. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.15—00.00 — Даштыкы эстраданың аялгалары болгаш ритмнери.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00 — «Октябрь». Эртемнептерелдиг фильм. 12.10 — Совет чурулга уран түүлү. Б. Пророков. 12.40 — А. С. Пушкин. «Мерген Олег дугайында ыры». 5-ки класс. 13.10 — «Хөөйлүнү билир сеп бе?». 13.50 — «Экран — башкыга». География. 6-гы класс. Австралияның үнүштери болгаш дириг амытаннары. 14.20 — Кижиниң анатомиязы, физиологиязы болгаш гигиеназы. 8-ки класс. Ханның билдинмес түүлдери. 14.50 — Джон Рид. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.35 — «Сөөм бүрүзүн-даа». 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00— «Аныяк ленинчилер». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Уругларга фильм. «Кыш арга иштинге капчан келгенил». Ойпаарактар фильми.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»). 19.30 — М. Глинканың романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко күүседир.

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Фильм-концерт.

МОСКВАДАН

20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.15 — А. Дворжак. Оркестр биле виолепчелиге концерт. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кырган-авазының соонда келген кижи». Уран-чечен фильм. (ГДР). 23.00 — 01.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Крылья Советов» — ЦСКА. Спорттуң «Крылья Советов» ордузундан дамчыдылга.

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү кезээ— «Суд». 10.20 — «Ада-иелер, силерге». 10.50 — «Челээш». Улус чогаадылгазының IV делегей фестивалы: «Мүң болгаш бир үтүлза». Турция. 11.20 — «Озал-ондак чок шимчээшкин». 11.50 — «Хүнүң шыгжамыры». Дамчыдылганы биология эртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова чорудар. 12.35 — «Кижи. Чер. Октаргай». 13.20 — «Спортлотонун» 44-кү тиражы. 13.30— «Номчулга дугайы». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Катя-биле чай» (ЧССР). 15.25 — Нейтроннуг чепсекти тургузарынга удурланыышкын неделязы. «Бүгүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмниң баштайгы коргүүзү. 15.45 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.45 — Политиктиг хайгаараксы В. П. Бекетовтуң беседазы. 17.15 — Мультфильмнер программазы: «Анаа-ла селгүүстеп чоруур моортай», «Дедирдаван болгаш дайнаар резина». 17.45 — 9-кү студия». Политиктиг хайгаараксы В. С. Зорин дамчыдылганы чорудар. 18.45 — 19.00 — Чапсар. 19.00 — «Темиртау — мээң чалым назыным». Документалдыг телефильм. 19.30 — «Оңпүктериниң ужуражыышкыны». Концерт программазы. Алма-Атадан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Шахтёр» (Донецк) — «Спартак». 2-ги тайм. Донецкиден дамчыдылга. 00.00 — 00.55 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Зенит» (Ленинград). 2-ги тайм. Киевтен дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор А. Г. Новиков-биле «Прожектор» Культура ордузунга ужуражылгалыг концерт. 15.40 — «Науразумнуң намгалалдыг черн». Документалдыг телефильм. 15.55—«Поэзия». Альманах. 17.20—«Музыкалыг киоск». 17.50— «Ийиги тыныш». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Моортай оолдары чурттан чоруп-тур...» Мультфильм. 20.15— «Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Красносельскийниң уран холдугулары». Документалдыг фильм. 21.45— 23.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Химик» (Воскресенск)— «Спартак». 2-ги болгаш 3-кү үелерн. Воскресенскиден дамчыдылга.

НОЯБРЬ 1-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — Алжирниң улустуң танцызының концерти. 9.30 — «Будильник». 10.00 — «Совет Эвилелинге бараан боот тур мен». 11.00—«Кадыкшыл». Эртем-нептерелдиг программа. 11.45— «Эртенги почта». Музыка программазы. 14.15 — «Музыкалыг киоск». Э. Беляева чорудар. 14.45— В. Черных — «Бобровтуң херээ». Воронежтан А. Кольцов аттыг шин театрының шинзи. 17.10— «Делегей панорамазы». 17.55— Мультфильмнер программазы. 18.30—18.45— Чапсар. 18.45— «Цирк арепазында». 19.20— «Экранда—кинокомедия». «Дорттуң чүректерн». 21.00—«Үе». Информастыг программа. 21.35—Футбол дугайында дөңчулал. 22.05—23.10 —

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 250 (11748) | 1981 чылдың октябрь 29, четверг | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

НАЙЫРАЛЧЫ БАЙДАЛГА

ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумуу болгаш ССРЭ-ниң Чазаа Министрлериниң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргаларының оралакчылары, ССРЭ-ниң министрлери, ССРЭ-ниң күрүне комитеттериниң дарталары, албанның эске-даа кижилери келген.

СЭКП ТК-ның Чигинге секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы, эргим оңнук Леонид Ильич Брежнев шайлалтага чүве чугаалаан.

Чоокку Чөөн чүкке чөптүг тайбың дээш — дашкаңы кодүрерин чоңнээрел көрүнер.

* * *

А. А. Салех харыы сес ап, чүве чугаалаан.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ чугаазы

Хүндүлүг дээрги Президент, хүндүлүг йемен оңнуктер, эргим эштер!

Бистиң хүндүлүг аалчывыска — Йемен Араб Республиканың Президентиниң Али Абдалла Салехке оң-биле кады келген күрүне ажылдакчыларынга маңаа, Кремльге байыр чедиреринге өөрүүр-дүр мен.

Бистиң чүрттарывыстың найыралы чартык чүе чыл аажок үениң дургузунда үргүлүлел турар. Улустарның хосталгазының болгаш хамаарышпас чорукту-ның эргезин, оларның бүрүн эргелиниң хүндүлээриниң ленинчи принциптери, бот-боттарынга ажыттыг-тайбың кады ажылдажылганың принциптери ол найыралдың үндезини болганы оң бижиг чорууның «чажыды-дыр».

Чүе чылдарда хожудаашкыны ажып эртер, экономиказын болгаш культуразын хогжүдер, политиктиг хамаарышпас чорууп бижиглаар дээш йемен улустуң демиселинге дээштиг дузаламчыны ол принциптерге шыпчы совет кижилер көргүзүп турар.

Делегейниң хөй айтырыгларынга, ылангыя Чоокку Чөөн чүкке бижиг болгаш чөптүг тайбыңны тургузар айтырыгның талазы-биле бистиң чүрттарывыстың турушталарының дөмейлешкек болуп турарынга дыка өөрүүр бис. Ол чорук амгы байдалдарда дыка чугула.

Чоокку Чөөн чүкте дүшкүүрлүг байдал чавырылбайн, а харын-даа күштелинип турар болгай. Оон чылдагаанары биледингир. Арабтарның шагдан бээр чүрттан келген черлерин израиль экелекчилериниң будунуң адаанда ам-даа чытпышаан. Бодунуң күрүнезин тургузар аргаларын кызагдаткан Палестинаның араб чонунуң дүрүм ёзугаар национал эргелери мурнуку хевээр боттанмаан-дыр. Ол районуң күрүнелериниң айыыл чок чоруу болгаш бүрүн эргези улуг кыжаныышкынга таваржып турар. Океан ындында камгалакчыларының деткимчезинге далган израиль дайынзырактар улам-на калчаарап турар.

АКШ-тың болгаш Израильдин «стратегтиг кады ажылдажылгазы» дээр үүлүг арабтарның ханың топ, үрегдээшкинерин, ажыг-човуланы оларга таварыштырып турар.

Месилдежиишкиниң чалбыяның өскүрениң орнунга империалистериң хонтак сеткилин улам-на өөскүдер дугайында кажан сагыш салып турар болганда, оортан кандыг-даа эки чүвени маңаан хөрээ чок. Чер ортузу далайның районунда дүшкүүрлүг чоруктуң күштелгени чогум-на ындыг политиканың түңнели болуп, Египеттиң шпионскі херектеринге холгаарлаашкынына кылырынга боо-чеңсектиг көөредиг. Ливийниң айыыл чок чоруунга кыжаныың турар.

Бүгү диптерде күрүнелериниң политиказынга, хөй улустарның салым чолуунга империализмниң агрессчи күштериниң амгы үеде ыядыр арын чок, кара туразында болгаш бодунуң эрге-ажыын хараан ажырымчы ёзу-биле дорт холгаарлаан турары ышкаш, ындыг үе төөгүде черле турбаан деп бодаар мен.

Аймылдыг ол хөделиишкилиби-ле түңнелди чедип алырынга кол арга кылдыр делегейниң ядролуг дайының кынсырының, үүс-үүс миллион кижилерни узуткаарының кыжаныышкынын күштелдирип турарлар-дыр. Араатаныг ол дерзин үүлгедигин чүү чүвеге деңнеп болурул ышчаш!

Ынчалзажок империализмниң политиказы дайынзырак болган тудум-ва, улустар ол политиканы удур улам-на шиитпирлиг көдүлүү турар. Удурланыышкынны болган келеңээшкинни Европада болган Азияда, Африкада болган Америкада илергейлеп турар. Делегей дайынының халавынга чоокта чаа-ла таваржып чораан улустар болганы хосталганың идеалдарының тиилелгези дээш оларның буянныг чаагай болган шыпныг демиселин уламна организастыг болдуруп турар. Йемен Араб Республика ындыг бодалдарны удуртулга болдургаш, кандыг-даа хевирлиг болгаш илерээшкинчерлиг болза, бодунуң девискээрининге даштыкы кижилерниң турарын база үдээп көрбейн турар. Чоок-кавының районнарынга: Индий океанга болгаш оон чайгаар девискээрлери — Перси мугулдурунга болгаш Кызыл далайга-даа даштыкыларның кандыг-даа байдалдыг турарынга ИАР база удурланып турар.

Ол районну нейтралдыг кылдыр чарлаарынче Совет Эвилелиниң кыынгырыы дээрге, ол район мурнукузу ышкаш, улустар араазында месилдежиишкинден хостуг боон арткан турарынче бистиң чүткүлүвүске дүгжүп турар деп санаар бис.

Бистер позитивтиг нейтралдеттиң болгаш каяа-даа каттышпазының политиказынга шынчы чорувусту камгалавышаан, бүгү чүрттар-биле боттарывыстың харылзаадарывысты бот-боттарын хүндүлежириниге, иштики херектеринге холгаарлаппазынга, бот-боттарының эрге-ажыктарын сагыыргыра үндезилеп чорудуп турар бис. Бистиң Совет Эвилели-биле харылзаадарывыс үстүнде айыттырган принциптерни ёзугаар тургустунуп, хөгжүүр харылзааларның үлегер-чижээ боон келген болгаш кезээде ындыг болурдаа.

Ам-даа мөлчүгдел-дарзалда таваржып, колониализмниң мөлчүгделиниң адаанда хилинчектенип турар улустарның хосталыры болгаш национал хосталга дээш демиселинге моон-даа соңгаар деткиниче кылып соруглаглыг бис.

Совет Эвилели-биле найырал болгаш сырый харылзаалар йемен болгаш совет улустарның ниити эрге-ажыктарынга бараан болурунга база ханызы-биле бүзүрел турар бис. Бистиң социал, политиктиг болгаш экономиктиг тургузуг талазы-биле идеалдарывысты Совет Эвилелиниң чайгылыш чок хүндүлээрин база бистиң национал суверенитедивисти оон хүндүлээрин ИАР-биле ССРЭ-ниң араазында харылзааларны хөгжүдериниң үргүлчүлелдиг дурзулгазы бадыткан турардыр. Ол чорук бүгү кижи торелгетенге удурланган ол соок-ялы ылгаар тургузугуң агрессчи үүлгедиишкиннериниге өйтүр шавышкынны бээр талазы-биле күжениишкинни делегейниң бүгү чүрттары Совет Эвилелиниге баштадып алган кылырының эргежок чугулазын негеп турар-дыр. КНО-нуң иүүрүнде делегей каттыжылгалары бодунуң хүлээлгезин күүседир болгаш Израильдиң соксаал чок агрессчи үүлгедиишкиннерин соксадырын чедип алыр, ону делегейниң хоойлу-дүрүмүнге чагыртырынче албадаар ужурлуг.

Бо айтырыг талазы-биле, а ол ышкаш араб нацията албадаан шиитпирлерге хамаарыштыр бодунуң туружуун Йемен Араб Республика чаңгыс эвес удаа илерелиг келген. Чоокку Чөөн чүкте месилдежиишкининиң үндезини болгаш кол утказы—палестин айтырыгны тоол көрбес болза, кандыг-даа шиитпир чедимче чок болур. Чогум-на оон ужурундан Кэмп-Дэвидтиң дугуржулгазы бууран дүшкен.

Маңаа холбаштыр бистер Чоокку Чөөн чүкте месилдежиишкин айтырыының талазы-биле найыралчы Совет Эвилелиниң кылган инициативазын, бир эвес тайбынче бүгү-ниитин чүткүүр болза, бүгү талазы-биле шиитпир үндүрериниң шын үндезини кылдыр санаар турар бис. Чүге дээрге, совет санал кичээнгейнин Чоокку Чөөн чүктүң месилдежиишкининиң төөүнче — палестин айтырыгже углалдырып турар.

Месилдежиишкиннер болган дүшкүүрлүг чоруктуң одаглары бистиң хүннеривистин боттуг чүүлдери апаргыны харааданчыг. Ындыг турбуже, делегейниң бүгү улустары ындыг аймылдыг чоруктар узуткаттынарынга ханызы-биле идеген турар. Бир эвес бүгү-ле кижилер чалбыяштыг болгаш ак сеткилдиг күжениишкиннер ол үлуг эвес соруглаңы чедип алырының эң шын аргазы болурун бүрүнү-биле медереп билир болза, ол болдунар аргалыг. Ындыг күжениишкиннер тайбың болгаш тайбың кожа-хелбээ догуннаашкынының байдалында күрүнелер аразына кадыг ажылдажылга кылырынга эң таарымчалыг байдалды тургузар. Бистер чогуур нейтралитеттиң болгаш каяа-даа каттышпазының шимээшкинни аңаа холбаштыр көрүп турар бис, чүге дээрге, үшкү делегейниң улустарының улуг аргаларын ол мобилизасташ, хосталганың идеалдарының тиилелгези дээш оларның буянныг чаагай болган шыпныг демиселин уламна организастыг болдуруп турар. Йемен Араб Республика ындыг бодалдарны удуртулга болдургаш, кандыг-даа хевирлиг болгаш илерээшкинчерлиг болза, бодунуң девискээрининге даштыкы кижилерниң турарын база үдээп көрбейн турар. Чоок-кавының районнарынга: Индий океанга болгаш оон чайгаар девискээрлери — Перси мугулдурунга болгаш Кызыл далайга-даа даштыкыларның кандыг-даа байдалдыг турарынга ИАР база удурланып турар.

Ол районну нейтралдыг кылдыр чарлаарынче Совет Эвилелиниң кыынгырыы дээрге, ол район мурнукузу ышкаш, улустар араазында месилдежиишкинден хостуг боон арткан турарынче бистиң чүткүлүвүске дүгжүп турар деп санаар бис.

Бистер позитивтиг нейтралдеттиң болгаш каяа-даа каттышпазының политиказынга ышчы чорувусту камгалавышаан, бүгү чүрттар-биле боттарывыстың харылзаадарывысты бот-боттарын хүндүлежириниге, иштики херектеринге холгаарлаппазынга, бот-боттарының эрге-ажыктарын сагыыргыра үндезилеп чорудуп турар бис. Бистиң Совет Эвилели-биле харылзаадарывыс үстүнде айыттырган принциптерни ёзугаар тургустунуп, хөгжүүр харылзааларның үлегер-чижээ боон келген болгаш кезээде ындыг болурдаа.

Ам-даа мөлчүгдел-дарзалда таваржып, колониализмниң мөлчүгделиниң адаанда хилинчектенип турар улустарның хосталыры болгаш национал хосталга дээш демиселинге моон-даа соңгаар деткиниче кылып соруглаглыг бис.

Совет Эвилели-биле найырал болгаш сырый харылзаалар йемен болгаш совет улустарның ниити эрге-ажыктарынга бараан болурунга база ханызы-биле бүзүрел турар бис. Бистиң социал, политиктиг болгаш экономиктиг тургузуг талазы-биле идеалдарывысты Совет Эвилелиниң чайгылыш чок хүндүлээрин база бистиң национал суверенитедивисти оон хүндүлээрин ИАР-биле ССРЭ-ниң араазында харылзааларны хөгжүдериниң үргүлчүлелдиг дурзулгазы бадыткан турардыр. Ол чорук бүгү кижи торелгетенге удурланган ол соок-ялы ылгаар тургузугуң агрессчи үүлгедиишкиннерине өйтүр шавышкынны бээр талазы-биле күжени

ЧОГААДЫКЧЫ ИДЕПКЕЙ-БИЛЕ

СОВЕТ Тываның комсомолчулары, оолдар болгаш кыстары Ленинчи комсомолдуң алдарлыг 63 чыл юбилейин ВЛКСМ-ниң XIX съездизинге уткуштур хайыккан күш-ажыкчы болгаш политиктиг indурлүүшкүн-биле бегүн утку турар. СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлеринге сорук кирген аныяктар «Он бирги беш чылга — аныяктарның шалыпчы күш-ажылын, билинч, инициативазын болгаш чогаадыкчы чоруун бараалгадыр!» деп элчегге киришкен, республиканың ажылчы чоннарының күш-ажылчы чедишкиннеринге олар боттарының үлүгүн киирип турарлар.

Тожу районда «Тоора-Хем» совхозтуң Көк-Чар СБФ-зинниң, Тес-Хемниң «Чодураада» Хараал-Тей, Чөөн-Хемчиктиң «Искра» совхозата Арыг-Бажы СБФ-лериниң, Кызылда № 48 тудуг эргелелинде сураглыг дагдыныкчы Е. С. Бизиевaның удуртқан штукатур-малярларның комсомолчу-аныяктар коллективтери, Мугур-Аксының септелге-тудуг участогунуң аныяк тудугжулары бо байырлалды бедик кергүзүүлер-биле уткуп, чарыштың мурнуку одуругларында киргеннер. Кызылдың № 2 АТБ-зинде бригадирлер Г. А. Волошин, В. И. Шабалин оларның удуртқаны комсомолчу-аныяктар бригадалары, Кызылда «Детский мир», Бай-Хаакта ном садының магазиннери социалистиг чарышка чаңгыс эвес удаа тиилекчи болуп келген.

1981 чылдың планның онаалдаларын, социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш демиселдиң чаа-чаа шалыпчыларының аттарын чоргаарал-биле адап турар бис. Оларның аразында төрүүр үүс хойга онаалтыр 96—98 хураганнарны меңги ап өстүрген Чөөн-Хемчиктиң «Чыраа-Бажы» совхозунуң хойжуу Александр Сарыглар, Бай-Тайганың «Мурнакчы» совхозунда Борис Дамба, Кызылдың № 2 АТБ-зиниң чолаачызы Леонид Осинцев, № 43 тудуг эргелелинде шеверлекчи Галина Клименко, өске-даа он-он мурнакчылар бар. «Искра» совхозтуң Арыг-Бажы, «Чодураа» совхозтуң Хараал-Тей СБФ-лери он бирги беш чылдың бирги чылының планын ноябрь 7-де күүседир деп бедиткен хүлээлгелерин алгаш, ону бо чылдың сентябрьда-ла күүседипкеннер.

ВЛКСМ-ниң база бир дайынчы отряды — Тываның комсомолу В. И. Ленининиң чагыларынга шынчы болбушаан, бодунуң ажыл-чорудулгазын СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин боттандырарынче угландырып, агитация-пропаганданың, культура-массалыг ажылдың бүгү чепсээн идепкейлиг ажыктап турар. Эрзин, Улуг-Хем, Бии-Хем районнарның комсомол организациялары, Хову-Аксы суурның болгаш өске-даа комсомол комитеттери аныяктарны бүдүрүлгенин мурнунда соруглаларны шиитпирлээриниче мобилизастаар талазы-биле ажылды дээштиг чорудун келген. Хөй-ажылынга, капитал тудугга, амыдырал хандырылга адырынга шефтэр шалыпчы ажыл-херектериин комсомол комитеттери уламчылавышаан. Ол адырларже түгле бо чылын безин бир муң ажыг оолдар, кыстарны чоруткан.

Комитеттериң ажылының бир чүгүле утланышкыны — аныяктарны эртем-техниктиг чогаадылгаже хаарап тудары болуур, ам ында 10,5 муң оолдар, кыстар кирип турар. А 19 муң ажыг аныяк иштилер күш-ажылды коммунистиг өзү-биле көөр дээш шимчээшкиниң киржикчилери, 5 муң хире кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары деп бедик аттыг эдилекчилери.

ХООЧУН салгалдың алдарлыг чаңчылдарын улам хегжүдүп, уламчылавышаан, республиканың аныяк иштилери «Хожудап турарлар чок ажылдаар», «Кедээде чүрттээ турар болганыңда — техниканы эки билип ал», «Хой ажылы — комсомолдуң шалыпчы херээ!», «Амыдырал хандырылгазынче — комсомолчу сагыш салыышкыны» деп шимчээшкиннерни калбартып, черчерлерге мергежил аайы-биле конкурстарны, хоочуннар-биле ужуражылгаларны эртирип турар.

Партияның кыйгырыын, Төрээн чүрттүң даалгаларын дээнчи ёзу-биле күүсетпишаан, комсомол кандыг-даа ажылхерекке мурнуку одуругга туружур чаагай чаңчылын бо хүннерде үргүлүлүвешаан. Оон чижээн студентилерниң тудугжу отрядтарының ажылхерөзинден көрүп болур. Олар Тываның комсомолунуң шалыпчы ажыл-ижинниң төөгүзүнге алдарлыг арыннарны киргеннер. Түгле бо чылдың чайы күш-ажылының үезинде олар 3 миллион ажыг рубльдиң капитал салыышпынарын шиңгээдип алган, 34 объектилерни ажылгалга киргеп. Тудугжу отрядтарның даймнчылары экономиктиг ажыктыы 46,5 муң рубль түннүг чаартыкчы чеди саналдарны киргеп. 26,6 муң рубльдиң тудуг материалдарын хомнап алган. Күш-ажылчы үшкү семестриниң түңнелдери-биле Куйбышевтиң авиация институдунуң «Славяне», ол-ла хоорайның инженер-тудуг институдунуң «Этель», Кызылдың педагогика институдунуң «Аллига», Самарканд ының медицина институдунуң «Мелин» тудугжу отрядтары эки түңнелдерни чедип алган.

Бүгү-эвилелдиң «Мээң күш-ажылым республикамның күш-ажылынга каттыжып турар» деп чайгы күш-ажылчы улдуңунга 14 муң ажыг үстүкү классчылар киришкен. Олар өөредилге-будүрүлге бригадаларынга, школаларның ыяш ажыл-агыйларынга, мал чеминиң белеткелинге, хой кыргылдазынга ажылдап, ногаларны остүрүп, школалар септелгезинге киришкен.

Республиканың комсомол организациялары комсомолчуларның болгаш аныяктарның марксисчи-ленинчи кижизидилгезин экижидер талазы-биле ажылды кичээнгейниң төвүнге тургускан. Хамыктың мурнунда комсомолдуң политиктиг өөредилгезинин болгаш экономиктиг өөредилге четкилериниң аргаларын дээштиг ажыглаарын оралдажып турар бис. Ажылдап турар аныяктарның 95-тен ажыг хуузу марксизм-ленининиң идеяларын шиңгээдип ап, коммунистиг тургузуушкүнүнүң үезинде олар 3 миллион ажыг рубльдиң капитал салыышпынарын шиңгээдип алган, 34 объектилерни ажылгалга киргеп. Тудугжу отрядтарның даймнчылары экономиктиг ажыктыы 46,5 муң рубль түннүг чаартыкчы чеди саналдарны киргеп. 26,6 муң рубльдиң тудуг материалдарын хомнап алган. Күш-ажылчы үшкү семестриниң түңнелдери-биле Куйбышевтиң авиация институдунуң «Славяне», ол-ла хоорайның инженер-тудуг институдунуң «Этель», Кызылдың педагогика институдунуң «Аллига», Самарканд ының медицина институдунуң «Мелин» тудугжу отрядтары эки түңнелдерни чедип алган.

Бүгү-эвилелдиң «Мээң күш-ажылым республикамның күш-ажылынга каттыжып турар» деп чайгы күш-ажылчы улдуңунга 14 муң ажыг үстүкү классчылар киришкен. Олар өөредилге-будүрүлге бригадаларынга, школаларның ыяш ажыл-агыйларынга, мал чеминиң белеткелинге, хой кыргылдазынга ажылдап, ногаларны остүрүп, школалар септелгезинге киришкен.

Республиканың комсомол организациялары комсомолчуларның болгаш аныяктарның марксисчи-ленинчи кижизидилгезин экижидер талазы-биле ажылды кичээнгейниң төвүнге тургускан. Хамыктың мурнунда комсомолдуң политиктиг өөредилгезинин болгаш экономиктиг өөредилге четкилериниң аргаларын дээштиг ажыглаарын оралдажып турар бис. Ажылдап турар аныяктарның 95-тен ажыг хуузу марксизм-ленининиң идеяларын шиңгээдип ап, коммунистиг тургузуушкүнүнүң үезинде олар 3 миллион ажыг рубльдиң капитал салыышпынарын шиңгээдип алган, 34 объектилерни ажылгалга киргеп. Түгле бо чылдың чайы күш-ажылының

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЯДРОЛУГ ДАЙЫННЫ БОЛДУРБАС!

«Правда» солунуң корреспондентизиниң айтырыынга СЭКП ТК-ныҢ Чингине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң харыызы яндыбүрү чурттарныҢ политиктиг болгаш хөй-ниитии ажылдакчыларыныҢ парлалгазыныҢ кичээнгейиниң төвүнде туруп турар. Совет удурткучуну ол мегеглеп, совет даштыкы политиканыҢ тайбыҢга янак характериниҢ чаа херечизи болуп турарын олар боттарыныҢ тайылбырларында онзалап демдеглеп турар.

АДЕН. Совет удурткулганыҢ болгаш совет улустуҢ планнары болгаш күжениишкиннери ядролуг дайынны черле болдурбазынче углапганын Л. И. Брежнев база катап бадыткаандыр деп, «Арбаататтар октябр» солун бижээн.

Кыжаныышкыынар и ы ң болгаш чепсеглениишкиннерни эндере будурериниҢ америк политиказынга Совет Эвилели тайбыга янак политиказын удурлаыштыр тургузуп турардыр деп, тайылбырда онзалап демдеглээн. Ядролуг халапты болдурбас дугайында ССРЭ-ниң КНО-га киирген саналын делегейниҢ хөй-ниитизи калбаабиле деткээн. Ынчаарга «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур дээр дугайында АКШ-тыҢ президентизиниҢ айыылдыг болгаш кем-буруулуг медеглелин тайбыҢныҢ болгаш депшилгениҢ бүтүү күштери шыгыы буруу шаап турар.

ХЕЛЬСИНКИ. «Правда» солуннуҢ корреспондентизиниҢ айтырыынга Л. И. БрежневтиҢ харыызы АКШ-тыҢ адрезинге шыҢгыы сагындырыг болганыдыр деп, ФинляндияныҢ хөй-ниити ажылдакчызы, «Финляндия — Совет Эвилели» ниитилелдиҢ даргазыныҢ оралакчызы Т. Карвонен медеглээн. «Чогум-на болуп боду өлүрер деп шиитпирлеп алган кижи ядролуг дайынга тинлекчи болурун кордаап, ядролуг дайынны эгелеп болур» дээрзин совет удурткучунуҢ медеглелинде дорту-биле айыткан-дыр. ОҢ шын болгаш шыҢгыы сагындырыгны кым-даа уттуп болбас ужурлуг деп, Т. Карвонен чугаалаан.

Европага «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудар талазы-биле бодунуҢ планнарыныҢ дугайында Р. РейганныҢ медеглелинден америк администрацияныҢ айыылдыг болгаш кара сагыштыг бодалын ЕвропаныҢ чурттакчылары ам билип алган деп, ФинляндияныҢ хөй-ниити ажылдакчызы демдеглээн.

САН-ФРАНЦИСКО. Ядролуг дайынга тиилелгени чедип алыр деп кордаар чорук — айыылдыг мугулай чорук дээрзин президент Л. И. Брежнев чоптүү-биле болгаш чигези-биле айыткан-дыр деп, Калифорния университединиҢ профессору Ч. Шварц медеглээн. Ядролуг өлүмден кижи төрелгетенни камгалаар сорулга-биле ийи улуг күрүнелер боттарыныҢ ядролуг чепсеглениишкиннерин кызырар болгаш бүрүн узуткаар талазы-биле күжениишкиннерни кылыр ужурлуг деп, ол чугаалаан.

МАПУТУ. «Правда» солуннуҢ корреспондентизиниҢ айтырыынга Л. И. БрежневтиҢ харыызын «Нотисиаш» солун «СЭКПниҢ болгаш Совет күрүнениҢ удурткучузу ядролуг дайынны буруу шаап турар» деп эгениҢ адаа-биле парлаан. Совет удурткулганыҢ болгаш ниитизи-биле совет улустуҢ планнары болгаш бүтүү күжениишкиннери ядролуг дайынны черле болдурбазынче угланганын Л. И. Брежнев база катап онзалап демдеглээн-дир деп, «Нотисиаш» солун бижээн.

(СЭТА).

Делегей амыдыралыныҢ болуушкуннарыныҢ допчулалы

Бедик үнелээшкин

ГАВАНА. Революция камгалалыныҢ комитеттериниҢ (РКК) ийиги съездизи ажылын КубаныҢ найысылалында дооскан. СъездиниҢ түңнел хуралынга КубаныҢ КомпартиязыныҢ ТК-зыныҢ Бирги секретары, республиканыҢ Күрүне чөвүлелиниҢ болгаш Министрлер ЧөвүлелиниҢ Даргазы Фидель Кастро чүве чугаалаан.

Революция камгалалыныҢ Кубада социалистиг тургузуушкунда идепкейлиг киржип турар комитеттериниҢ ажыл-чорудулгазынга болдунуҢ чугаазынга бедик үнелээшкинни ол берген.

Делегей байдалыныҢ дугайын чугаалап тура, Фидель Кастро мынча дээн: Кижи төрелгетенниҢ төөгүзүнде эң берге үеде чурттап турар бис. Ооң кырынга тайбыны камгалап арттырарыныҢ дугайында айтырыг кажан-даа мындыг чидиг турбаан. Амгы байдалдарда «Тайбың» деп сөстүң боду амыдыралды чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Ядролуг чепсектиҢ мөөнеттиҢген курлавырлары кижи төрелгетенниҢ бир катап эвес, харын 10 катап узуткаарынга четчир.

Ындыг турбуже Каттышкан Штаттар болгаш НАТО талазы-биле ооң эвилелчилери боо-чепсекти улам эндере будурериниҢче чүткүп уламчылавышаан, боттарыныҢ шериг бюджеттерин улгаттырып, Бүрүн Европага чаа ракетаядролуг чепсектерни сайгарп тургузарыныҢ планнарын кылып турар. Ол-ла бүгү чүүлдерни «совет кыжаныышкын» дээр хоозун чылдак-биле кылып турар. Ынчалзажок төөгүнүҢ көргүзүп турарын өзугаар алырга, чогум-на харын Совет Эвилели кезээде камгаланыр ужурга таваржын келген. Херек кырында чүл дээрге, делегейге тергиндээшкинче, чиг-эттиг черлерни эжелеп алырынче, өске улустарны мөлчүп алырынче чүткүл салып турар империализмниҢ талазындан кыжаныышкын туруп турар деп Фидель Кастро онзалап демдеглээн.

Шиитпирлиг буруу шавыышкын

ПНОМПЕНЬ. Кампучия Улус РеспубликаныҢ дүрүм өзугаар төлөөлекчизиниҢ киржилгези чокка «кампучи айтырыг» дижир чүве дугайты КНО-нуҢ Кол АссамблеизиныҢ хүлээп алган резолюциязын СКП дээр кампучи информация агентилелиниҢ чери шиитпирлиг буруу шапкан. ЛекининҢ болгаш ВашингтонныҢ дөрт ыйдыышкыны-биле хүлээп алдынган ол резолюция Кампучияда байдал дугайында шын эвес дерзии информацияга үндезилеитен болгаш пекинчи эжелекчилериниҢ база америк империалистериниҢ Мурнуу-Чөөн Азияда авантюристиг политиказыныҢ мөзү чок сорулгаларын боттандырарынга херек кырынга бараан болур угланыышкынныг деп, агентилел чериниҢ тайылбырында онзалап демдеглээн. Индий-кыдат улустарыныҢ тайбыҢынга болгаш айыыл чок чоруунга кыжаныышкын харын олардан үнүп турар

Кампучияда байдал «доктаамал эвес» бүдүштүг дээр янзылыг кандыг-даа бадыткаашкынар хоп-нүүлчү болгаш үндезилеиниҢ барымдаазы чок деп тайылбырда чугаалаан. Кампучи черге чурттун төөгүзүнде бир-ле дугаарында өзуглуг хостуг болгаш демократтыг соңгулдаларны арттырген, күрүне эргелелиниҢ системазын дүрүм өзугаар тургускан болгаш конституцияны хүлээп алган. Бир эвес улусчу эргечагырганга Кампучия Улус РеспубликаныҢ бүгү чуруттакчы чонунуҢ изиг деткимчези турбаан болза, ол бүгү чүүлдерниҢ болдунар аргазы чок турган иинек.

ВьетнамныҢ, Совет ЭвилелиниҢ болгаш социалистиг өске-даа чурттарныҢ деткимчезинге даянып алгаш, республиканыҢ чону болунуп шилип алган оруу-биле бүзурелдиг бар чоруур, реакция күштериниҢ кандыг-даа чимзенииишкиннери ол оруктан оны тайзы албалап шыдавас деп, СКП түңнелинде онзалап демдеглээн.

Тайбың дээш демисел — бирги ээлчеглиг сорулга

МАДРИД. Испан социалистиг ажылчын партиязыныҢ (ИСАП-тыҢ) 29-ку съездизи ажылын ында дооскан. ПартияныҢ чүс ажыг муң кежигүннерин төлөөлээн делегаттар дөрт хүн дургузунда иштики политиктиг болгаш делегей айтырыгларын чугаалашкан. Даштыкы политиканыҢ талазынга партияныҢ бирги ээлчеглиг сорулгазы «тайбың дээш тайбынны быжыглаарыныче, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырыдыырарыныҢ политиказын хаыладырыныче углапган бүгү-ле эгелекчи саналдарны деткиири дээш демисел» болуп турар деп съезд демдеглээн.

Испан девискээрде даштыкы шериг баазаларын узуткаарыныҢ эргежок чугулазыныҢ дугайын ИСАП-тыҢ делегаттары мелеглээн. Испанияны НАТО-га киирер дээр чорукту ИСАП таарымча чок кылдыр көрүп турарын бадыткап, ол базым ядролуг дайынныҢ кыжаныын улгаттырар, Европада күштерниҢ туруп турар деҢ байдалын үрээринге чедирер деп демдеглээн.

Чуртта иштики политиктиг байдалга хамаарыштыр съезд кол кичээнгейни Испанияда байдал политика талазынга туруп чок чорук-биле, экономиктиг кризистиҢ хаыладыкыны-биле тодаргайлаттынын турарынче угландырган. ОоҢ-биле холбаштыр ИСАП-тыҢ съездизи партияныҢ кол сорулгазы — чуртка демократияны быжыглаары, испан ажылчы чонпарныҢ эргежыктарын камгалаар, ийи миллион чыгам кижиниҢ хаара туда берген ажыл чоктаамышкынын кызырары болур деп демдеглээн.

Шыңгыы шүгүмчүлээн

ЛОНДОН. Европага «кызыгаарлаттынган» ядролуг дайынны чорудуп болур аргалыныҢ хамаарыштыр АКШ-тыҢ президентизи РейганныҢ чоокта чазагы мелеглелии лейбористиг партияныҢ удурткучузу Майкл Фут шыңгыы шүгүмчүлээн. Дайынга удур англи найысылалга болган маселыг митингиге ол чүве чугаалаан. Ындыг дайынныҢ чаданып чогунуҢ дугайында болалдын боду безин «сарыыл чок болгаш килеңнээшкинниҢ хайыктырын келир-дир» деп, лейборист удуртукчу онзалап демдеглээн. Айыыл чок чорукту ам бар ядролуг күчүлерни улгаттырып тургаш харын хандырып болур дээр бадыткаашкынар «угаан-сарыыл солуудаарыныҢ эң дора» хевири болуп турар деп М. Фут онзалап демдеглээн. Боо-чепсектерни эндере будурерин соксалдырынга практиктиг салыышкынын киирер деп лейбористериниҢ шиитпирлиг чоруунун дугайын ол медеглээн. Эргечагырганга кирген таварылгада лейбористиг партия ядролуг чепсекти дүжүрериниче угланган тодаргай базыынарны кылыр, чүге дээрге, бистиҢ чонувуска ёзулуг камгаладыр харын чүгле ыыдыг арга-биле хандырып болур» деп М. Фут айыткан.

АрмияныҢ болгаш чоннуҢ демин быжыглаар

ХАНОЙ. Марксизм-ленининниҢ идеялары амгы үениҢ шимчелекчи өнүр улуг күжү болуп турар, национал хамаарышпас чорук дээш демиселге, чаа ниитилел тургузуушкунунга ВьетнамныҢ Коммунистиг партиязы ол идеяларны кезээде удуртулга болдуруп турар деп, Вьетнам улусчу армияныҢ политиктиг институдунуҢ 30 чылынга турскаатказ байырлыг хуралга ВКП ТК-ныҢ Чингине секретары Ле Зуан медеглээн.

Делегей реакциязыныҢ идеологтуг фронтуда күштелип турар чимзенииишкиннерибиле холбаштыр армияга политиктиг ажыл амгы үеде ооҢа чугула ужур-дузалыг болуп бар чыдар. Шеригларни марксизм-ленининизмниҢ болгаш пролетаржы интернационализмниҢ ёзузунга кижизиттинер, дайынчы сагылга-чурумну быжыглаар, оларныҢ мурнунга ВКП-ниҢ салган сорулгаларын күүседиринге белеп турар ужурлуг деп, Ле Зуан онзалап демдеглээн.

Бүгү демократтыг күштерниҢ хөделиишкиннериниҢ чаңгыс эви дээш

ЛИССАБОН. ПортугалияныҢ реакциялыг күштери болгаш чагырыкчы эвилелдежиргениҢ оларныҢ эрге-ажыктарын барымдаалаан партиялары чепсектиг күштерни контрольдаар чорукту эгиилэп алырынче чүткүл салып, шериг талазынга президентиниҢ бүрүн эргелерин кыыгаалрлаарын база Революстуг чөвүделди тараарыын чедип алырын оралдажын турар деп, Гинайнш хоорайга болган массалыг митингиге Португал компартияныҢ Чингине секретары А. Куньял медеглээн.

1974 чылдыҢ апрель революциязыныҢ тиилелгезинниҢ түңнелинде чепсектиг күштерге хамаарыштыр эрге-чагыргазыл реакция чидиргеп. Ынчаарга революциязыныҢ доктаалын тургускан ёзуу-чурумун баксыралырыныҢ «болгаш революция соондагы бүгү-ле депшилгелиг чаартылгаларны чок кылырыныҢ планнарын кылбышаан, ам ол реакция чепсектиг күштерни болунга база дагын бараан болдурарын оралдажып турар. Ол планнарны амыдырала боттандырган таварылгага португал демократтыяныҢ кырынга улуг айыыл диргелип келир деп, А. Куньял айыткан.

Ону барымдаалаан, ПКП президентиниҢ шериг талазыбиле хоойлуда кердүнеп бүгү эргелерин хевээр арттырар дээш туржуп турар болгаш Ревчөвүледи күрүне эрге-чагырганыҢ органы кылдыр хевээр тургузарын чогумчалыг кылдыр санап турар.

Чагырыкчы эвилелдежилгелээ, аңаа үнелеилеп тургускан чаа чазак-даа чуруттуң мурнунда турар нарын сорулгаларныҢ чаңгызын-даа шиитпирлеп шыдавас деп, ол чугаалаан. Хүн бүрү практиказынга чагырыкчы кабинет демократтыг хоойлу дүрүмнерин үргүлүү үреп, конституцияны дүрүм чокка эде көөрүн чедип алыр сорулга салып турар. Ынчангаш коммунистер базакшын эң дүрген дүжерин, РеспубликаныҢ хуралы тарадырын база хоойлуда кедүрген хуусаларда парламентиге хуусаа бетинин еонгулдаларын эртирерин чедип алырын эргежок чугула кылдыр санап турар.

Португалияга байдалды чогумчуларынга эргежок чугула чүве чүл дээрге, чуруттун бүгү демократтыг күштерниҢ, хамыктыҢ мурнунда коммунистерниҢ болгаш социалистерниҢ, хөделиишкиннериниҢ чаңгыс эви эргежок чугула дээрзин Португал компартияныҢ Чингине секретары А. Куньял онзалап демдеглээн.

(СЭТА).

Эфиопияның найысылалы—Аддис-Абебаны чамдыкта «Африканың найысылалы» деп-дээ адаар. Ында делегейниң дыка хөй девискээр организацияларының штаб-квартиралары туруп турар.

ЧУРУКТА: Африканың Чаңгыс-эвиниң (АЧЭ) штаб-квартиразы—«Африка бажыңы».

АДН—СЭТА-ныҢ фотозу.

ЭКОНОМИКАНЫҢ БАКСЫРААШКЫНЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). Американың Мичиган штадынга онзагай хемчеглерни чарлаан. Экономиктиг кризис Мичиганны шыва алган деп, штаттың губернатору У. Милликен медеглээн.

АКШ-тыҢ автомобиль үлетпүрүнүҢ төвү — Мичиган аар кризиске таварыынкан. Эң улуг америк автомобиль будурүлегелериниҢ бирээзи — «Дженерал моторис моторс» корпорация бо чылдың чүгле үшкү кварталында безин 468 миллион доллар карылгалыг болганын чарлаан. Ооң түңнелинде он мун ажыг ажылчынарны ажылдан үндүрген. «Форд мотор», «Крайслер корпорейшн» деп корпорацияларның үшкү кварталда түңнелдерин амдыында үндүрбээн. Си-би-эс деп телекомпаниияның бодалы ёзугаар алырга, оларның түңнел көргүзүглери «Дженерал моторстан-даа» дора болур байдаддыг.

Түр када экономиктиг кудулаашкын-дыр дээн президент Рейганның балыткаашкыны бар-даа болза, Мичиганда ёзулуг ханы кризис болдунган-дыр деп, штаттың губернатору мелеглээн.

Автомобиль тудуушкыну — америк экономиканың кол өзээ. АКШ-тыҢ экономиказының ол адырынга болдунган кризис өске адырларже дораан-на иептерей бээрин экономиктиг хайгаарактчылар демдеглеп турар. Иинти национал продукт ,үшкү кварталда 0,6 хуу кызырылганын, ооң мурнундаагы кварталда 1,6 хуу эвээжээнин АКШ-тыҢ садыг министерствозу тускай чарлаан. Ийи кварталдарда иинти национал продуктуның улаштыр эвээжээнин экономиктиг «кудулаашкын» деп алап турар, а херек кырында экономиктиг кризис-тир.

Инфляцияның күштелгенибиле холбаштыр америк экономикада кризис дүрген өскээн. АКШ-тыҢ садыг министерствозунуҢ дыныадыын ёзугаар алырга, үшкү кварталда инфляцияның темпилери 9,4 хуу бедээн. Сөөлгү 12 айларда үүрмектеп садар баразинарның өртектери ниитизи-биле 20 хуу аартаан.

Экономиктиг ол кудулаашкын Рейганның планнарынга база бир чаа согуушкунну кылган.

Экономиктиг кризистиҢ түңнелинде АКШ-та ажыл чоктарның саны улам көвүдээн. Ооң деннели чүгле сентябрьда безин 7,5 хуу бедээн. Сөөлгү ийи айларда 500 муң американнар ажыл чок арткан. Ажыл чок чоруктуң улам-на көвүдээшкини Ак бажыңга ёзулуг-ла хай-халап болур деп, «Ю. С. ньюс энд уорлд ринорт» солун бижээн. Ындыг байдал келир чылын конгресске болур соңгулдаларга республиканчы партизны аштырыышкынга таварыштырып, Рейганга идегелди шуут божаннадып магат чок дээрзин солун айыткан.

К. УАЙНБЕРГЕРНИҢ УЛЧУУШКУНУНГА ХАМААРЫШТЫР

ВАШИНГТОН. (СЭТА-ныҢ корр.). АКШ-тыҢ камгалал министри К. УайнбергериниҢ Барымн Европага золчеглиг чоруушкунуң түс черинң политиктиг болуктери Р. РейганныҢ администрациязының агрессчи политиказынга удур Барыын Европаның хөй-ниитизиниҢ массалыг шимчээшкинининиҢ күштелгени-биле холбаштыр ВашингтонуҢ улам хаыладаан дүвүрээшкининиҢ хереченин кылдыр сапаа турар.

Барымн Европаның чазактарынга ыйыышкынны кылары, делегейниҢ ол дивининиҢ улустарыныҢ тура-соруун олар хүлээп көрбес болгаш Вашингтонну чугаажок эдерер кылдыр албадары—УайнбергериниҢ кол сорулгазы болган дээрзин хайгаракчылар демдеглеп турар.

Бодунуң мурнунга салдынган сорулганы күүседир дээш Уайнбергер кандыг-даа хөделиишкиннерни кылырындан чалданмаан. «Совет дайын кыжаныышкыны» дээр нүүлдеп эгелээш, АКШ-тыҢ эвилелчилерин көргүдарынга, оларныҢ холуун долгаарынга, албадаарынга чедир бүгү хөделиишкиннерни Уайнбергер кылган. Бүрүн эргелиг күрүнелерниҢ иштики херектеринге холгаарлап киржиринден ол бичии-даа чалланмаан. Чижээ, «Швецияны нейтралдыг чурт» кылдыр ол санаачын турарын Стокгольмга медеглээни ол чуруттуң хөй-ниитизиниге кедергей таарымнаас чорукту болдурган. Антисоветтиг каржы нүүлдээшкиннерни болгаш кажарлаашкыннарны ол Францияга болгаш Италияга база кылган. УайнбергериниҢ ыйыышкынныг хөделиишкиннери чамдык түңнелдерин аңаа берген: америк ядролуг чаа ракеталарны Барыын Европага шептередир дугайында НАТО-нуҢ агрессчи шиитпирии дайынзырак шериг-политиктиг ол блоктуң ядролуг планнаашкын талазыбиле болгүнүң Шотландияга болган сессиязынга «бадытказарын» чедип алган.

Бодунуң улучуушкунуунуң түңнелдеринге «сеткил ханыышкынын» Уайнбергер ук «бадыткаашкынын» сөөлүнде медеглээнин хайгаарактчылар демдеглээн. Дайынга удур Барымн Европада шимчээшкининиҢ шыгызынын Уайнбергер Эндрюста шериг-ужар түүл баазазынга болган парлалга конференциязынга хүлээп көөр ужурга таварышкан. Ынчалзажок Барымн Европа чурттарының улустарының ол күүдүт шимчээшкининиҢ ужур-дузазын чавызадырын, утказын хажыдарын база оралдашкан. Ол шимчээшкинин «шын эвес политика» болуп, чазактарның бодалын илерегейлевейн турар» деп медеглээн.

Ю. ЛЕВЧЕНКО.

Өөредилге системазының кризизи

ПЕКИН. (СЭТА). Кыдат парлалганың медээзин ёзугаар алырга, улус өөредилгезиниҢ кризистиг байдалы Кыдаттың социал-экономиктиг эң чидиг айтырыгларының бирээзи болуп турар. Кыдатта амгы үеде 150 миллион кижи бижик билбес, школа назылыг уругларның түгле 30 хуузу эге билигни чедип алыр аргалыг деп. Шанхайның «Шицзе цзиньцзи даобао» солуну бижээн. Кыдат чонуң билииниҢ деннелин солун аналиэтээп чүүлү парлаан.

Долу эвес ортумак билиг бээр школаларның ортаа кезиинин доозукчулары өөредилгезин уламчылар аргазы чок болуп турарын чүүлде айыткан. Ортумак школаларның башкыларының түгле 40 хуузу дээди эртеминг.

Ортумак школаларның доозукчуларының түгле беш хуузу дээди өөредилге черлериниҢ кирер аргалыг болуп турарын солун демдеглээн. Өөренип турар 10 муң кижиге онаштыр дээди өөредилге черлериниҢ студентилериниҢ санының талазы-биле делегейде эң сөөлгү черни Кыдат эзелеп турар.

Күш-ажылчы чонуң билииниҢ деннелиниҢ дугайында саннарны солун база айыткан. Чуруттун 100 миллион ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының иштинден бежен хуузундан хөй — Кыдатка «культура революциязының» үезинде будурулгеге кирген. Оларның культуразы деннели болгаш профессионалдыг белеткели көңгүс четпес болуп турар.

Кыдаттың үлетнүр талазыбиле эң-ке сайзырангай төвү — Шанхайның 4 миллион ажылчынарының болгаш албан-хаакчыларының иштинден 2 миллион ажыг кижи боттарының будурулге ажыл-чорудулгазын «культура революциязының» чылдарында эгелээк турган. Оларның сиинүн бир кезии шимчүү-даа, бижиппээ-да билбес.

Чидиг чөрүлдээлер байдалынга

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Капиталистиг элээн кап чурттарның болгаш хөгжүп орар чурттарның күрүнелер база чазактар башкыларының Мексиканың Канкун деп курорт хоорайжыгажынга болган чөвүлел хуралы түңнел чок доозулган.

Чугаалажып көрген айтырыгларның талазы-биле ангыангы чурттарның делегацияларының чөвүлел хуралга илерүүлээн болгаш ооң мурнунга салдынган айтырыгларны шиитпирдээринге «аңгы-аңгы» ёзу-биле көрүүшкүн илерээн деп чөвүлел хуралдың түңнел дыпаадымында демдеглээн. Дараазында базым кандыг болурунга хамаарыштыр дугуржулганы чедип ап ыыдаваан бис деп, Канаданың премьер-министри П. Трюдо медеглээн.

Хөгжүп орар чурттарның таварының турары айтырыгларны чигедир сорулгалыг тодаргай кандыг-бир хемчегларни хаалгыг чөвүлел хуралга чедип алдынган дээрзинниҢ кандыг-даа демдээ чок деп, АП агентилел дыңпаткан. Бай болгаш ядыы күрүнелерниҢ аразында ылгалды кызырарынга кандыг-бир тодаргай түңнелдерни Канкунга болган чөвүлел хурал бербаан деп, Эв-би-си деп телекомпания демдеглээн.

ДелегейниҢ экономиктиг чөптүү чаа чурумуи доктаадырын хөгжүп орар чурттар чөвүлел хуралдың үезинде негээннер. Ынчалзажок Американың Каттышкан Штаттары ол негелдеге мурнуку хевээр шыңгыы удурланган. Чөвүлел хуралга келген барык бүгү «ядыы» чурттарның болгаш АКШ-тыҢ аразынга идеологтуг хапы чорүлдээлер Канкунга болган чөвүлел хуралдың үезинде илерээн деп, «Вашингтон пост» солун бижээн. Каттышкан Нациялар Организациязының шугумубиле экономиктиг чаа харылдаалар дугайында калбак чугаалажыышкынынарны чорударын хөгжүп орар чурттар илерээн. Ынчалзажок америк делегация ол негелдеге база удур болган.

Чөвүлел хуралдың түңнел документизинге АКШ-тыҢ делегациязы эгезинде ат салырындан ойталаан уржуунда чөвүлел хуралды ийи шак дургузунда чапсарлатканың ФилиппининиҢ президентизи Ф. Маркос медеглээн.

Империалистиг монополияларны дамчыштыр айтырыгларны капиталистиг ёзу-биле шиитпирдээринче Рейган чөвүлел хуралдың киржикчилерин кыйгырып, аңаа чүве чугаалааның «Нью-Йорк таймс» солун демдеглээн.

ДИПТЕРДЕН МЕДЭЭЛЕР

Сонгу Европага тургузар!» деп лозунгарны тудуп алгаш найысылалдың кудумчулары-биле эрткенниер.

ТЕГЕРАН. Чуртта күштелген өлүрүкчү чорук дээш харыысалганы Иранның ПАРС деп информация агентилели Американың Каттышкан Штаттарына онаштырган. Бо чылдың июнь айның ортан үезинден бээр америк шпионнарның болгаш оларның чалчазарының хөделиишкиннериниҢ түңнелинде иран революциязының муң ажыг албан кижилери болгаш активчилери өлүртккени агентилел дыңнаткан. Бомбалар чазылдырган түңнелинде Иранның президентизи Раджаи болгаш аятолла Бехештн өлүртккени агентилел демдеглээн.

БРАЗИЛИА. Сөөлгү он чылларда болуп корбаан недергей кандазашкын Парагвайның барымн талакы районнарын шыва алган. Оң-он муң гектар черге тараан кодээ ажылагый культуралары болгашмал одарлары күргап калган. Мыйыстыг бода малдың масселыг хорамчазы эгелээн.

АДДИС-АБЕБА. Социалистиг Эфиопияның революстуг армиязы национал-демократтыг революциязының чаалап алышкынынарын серемчилелдиг камгалап, социалистиг иинтиделдиҢ үндезиниерин чуртка тургузар дээш демиселдиҢ мурнуку одургуунда чорун турар. Шериг администратиктиг түр чөвүлелдиҢ (ШАТЧ) чингине секретары, Эфиопияның ажылчы чоннар партиязының организастаар талазы-биле комиссиязының күүсеком кежигүнү Фыкре-Селассие Вогдереес чоокта чаа Массауа хоорайга (Сонгу Эритрея можу) ол дугайын медеглээн.

Чепсектиг күштериҢ дайынчы болгаш политиктиг белеткелиниҢ деңиелин улам-на бедидерин чуруттун ултуртулгазы улуг ужур-дузалыг деп санаан турарын ол онзалап демдеглээн.

ТОКИО. Окинавага америк шериглерниҢ туруу турарынга ултуранышкынының хүнүн ортулуктун демократтыг хөй-ниитизиниҢ төлөөлекчилери эрттирген. Коммунистиг болган социалистиг партизларның, аныяктар болгаш хөрээженнер организацияларының инициативазы-биле массалыг митинг америк шериг баазазының чоогунда Кин суурга болган. Артиллерия боолаашкыннарының талазы-биле шериг өөредилгезин чоруулар даап планын күш чок болдурарын митингиниҢ киржикчилери америк шериг командылалларындан шыңгыы меглеп.

(СЭТА).

Москва чоогунга улуг тулчуушкуннуң 40 чылынга

НАЙЫСЫЛАЛ ШИВЭЭ АПАРГАН ТУРГАН

П. Л. Войков аттыг шой кудар заводтуң хоочунары А. КОМАРОВ, А. КУЗЬМИЧЕВА оларның чугаазы. СЭТА-ның корреспондентизи А. СИВЦОВТУҢ тайылбыры.

Заводтуң дайынчы, күш-ажылчы алдар музейинге улугражы берген бис. Слесарь А. Комаров болгаш экономист А. Кузьмичёва олар бо хүннерде маңаа аныяктар мурнунга Москва чоогунга тулчуушкуннарның уттундурбас хүннериниң дугайында сактыышкыннарын чугаалап берип турар.

А. КОМАРОВ: Дөртен бир чылдың июль эгезинде улусчу ополчениезиниң бижидилге эгелээнде бистиң заводтуң ажылчыннарындан үш ажыг билдиринкиннер кирген. Оларның бирээзи ам музейде. Шой кудукчузу В. Смирнов ында мынча деп бижээн: «Алдардыг Кызыл Шериглиң дайынчылары-биле кады кижи көөр хөөн чок дайзынны чылча шапчыры-биле улусчу ополчениеге эки тура-биле кирип тур мен. Бистиң ынак иеторээн чуртувустуң камгалалынга кан хана дег кылдыр туруптар бис». Бис шуптуувус «Фашистерни доктаадыр, Москвазке оларны киирбес» — деп бодал-биле чурттап турган бис.

ТАЙЫЛБЫР: Эң кыска хуусавда, кай-ла хонук дургузунда пайысылалга улусчу ополчениениң 12 дивизиялары тургустунган. Аңаа 120 муң дайынчылар болгаш командирлер хаара туттунган. Дайынчылар кылдыр хоочуп кадр ажылчыннар, хамаатты дайынның киржикчилери, эртемденнер, чогаалчылар, студентилер чоруп турган. Улусчу ополчениеге партия кежигүннериниң хуузу 60 чедип турган.

А. КОМАРОВ: Бистиң эки турачыларывыстың хөй кезии Ленинград районунуң улусчу ополчениезиниң 18-ки дивизиязынга барып киргеп. Олар Волоколамск угланыышкынынга тулчуп турган.

А. КУЗЬМИЧЁВА: Ол черлерни мен база утпас мен. Мен анчан 14 харлыг уруг тура, чүс-чүс херээженнер болган эдээдилер-биле Волоколамск угланыышкынынга, Дубосеково чоогунга камгалал тудугларынга ажылдап турдум. 28 маадыр-панфиловчулар, боттарының өлүм чок маадырлыг чоруун бистиң-ажылдап турган черлеривиске кылыр, оортан политрук Василий Клочковтун: «Россия улуг, а отказлзар чер чок — артывыста Москва» деп чалбыыштыг сөстери чаңгыланыр деп бис анчан каяа бодаар бис.

Берге-ле үе турган. Шупту ажылдарны хол-биле кылыр. Бомбалап турда-ла, ажылдап турдувус, анчалзажок кымдаа бергелерден чалданмаан.

А. КОМАРОВ: Мен хылыкчы батальонга эки тура-биле киргеп мен. Кудумчуларга патрульдап, көвүрүглерни камгалап, эртер өжүрүп турдувус.

ТАЙЫЛБЫР: 1941 чылдың июль 15-ке чедир Москвага 25 хылыкчы батальоннар тургустунган. Аңаа 13 муң чыгам кижи киргеп. А октябрь эгезинде 18 муң четкен, оларның барык чартык кезии коммунистер боон турган. Чурттакчылар-биле бижыг харылзаны тургузуп алган олар дайзынның шпионнарын, хоралакчыларын тудуп, узуткап, эң чугула шериг, улус ажылдагый черлерин камгалаарының албанын эрттирип турган.

А. КУЗЬМИЧЁВА: Москва чоогунга тулчуушкуннар чоруп турда-ла, бис камгалалды удам быжыглап турдувус. Заводка танкыларга удур адаган-шиштерни кылган, оларны Ленинград шоссезинге тургузуп турдувус. Дайзын эртпес, фашистер бистиң Москвавысты кажан-даа көрбес деп чугаалажып турган бис.

ТАЙЫЛБЫР: Найысылалдың болгаш ооң чоок-кавызының 600 муң чурттакчылары камгалал тудугларына ажылдап турган. Он-он үлетпүр бүдүрүлгелери аңаа херектиг дериг-херекселдерни кылып турган. Хоорайның үш кезек одуруг камгалал шугумуи тургускан. Кудумчуларга танкыларга удур хооргалдар, үүс-үүс доттар болгаш дзоттар, баррикадалар көстүп келген. Үгер-боо болгаш пулемёт топкалары, танк эрттирбес аладаган-шиштер хоорайны дайзын кире албас шивээ кылдыр хуулдургап.

А. КОМАРОВ: Бис найысылалдың чоок черлеринге камгалалды эелеп, дайзынның халдаашкыннарын өйтүр шаарынга киржип турган бис.

ТАЙЫЛБЫР: 1941 чылдың октябрь 17-де Москва радиозунга ВКП(б) Төп Комитединиң, Москва комитединиң болгаш Москва хоорай комитединиң секретары А. С. Щербаков үүре чугаалаан. «Москванып кырында аймыл дыргелген, ынчалзажок Москва-дээш шудургу, кадыг-дошкуну-биле, ханның сөөлгү дамдызынга чедир тулчур бис» — деп, ол чугаалаан.

Кудумчуларга тулчуушкуннар болу бээринин байдалы тургустунза. Всеобучунуң болгаш ОСОАВИАХИМ-ниң кезектеринге шериг өөредилгээни эрткен эки турачы 160 дайынчы дружиналарны тургускан. Танкылар узуткаарларның, парашютчуларның, чазыдырыкчыларның, хаакчыларның отрядтарын хоорайның район бүрүзүнге белеткеп турган. Октябрьның чүгле баштайгы чартыында безин Москва 50 муң кижилиг шеригни немей берген.

А. КУЗЬМИЧЁВА: Ынчан канчаар ажылдап тургапывыс уттунзурбас. Бистиң заводувус боо-чепсектер бүдүрүп эгелээн үүре. Ажылчын туруштарга херээженнер, эдээдилер колдай артган. Үш өөлчеглиг ажылдап. цехтерге-ле удуп турдувус. Бистиң ажылдап турар станоктарывыс — ол дээрге дайзынны соп турар чепсек-тир деп санап турган бис.

ТАЙЫЛБЫР: Москвачыларның күш-ажылчы маадырлыг чоруу кажан-даа уттундурбас. Кончуг берге байдалдарда олар фронтуга херектиг бүгү чүүлдерни берген. «Таилелгени чедип алырынга чеже херек дээр болдур, ынчага ажылдаар» — найысылалдың ажыл-ишчилериниң лозуңу ындыг турган. 1941 чылдың күзүүнүде ийи муң чыгам бүдүрүлгелер Кызыл Шеригге боо-чепсек, дериг-херексел, аъш-чем бүдүреринге шилчээн.

А. КОМАРОВ: Тулчуушкуп шелүнге бис төрээн хоорайывыстың адын сыкпаан бис. Кол өзээ эки турачы москвачылар болган ийи Кызыл туктуг, Суворов орденниг 158-ки адыгжы дивизиялыс найысылалдың ханаларындан Эльбага чедир тулушкан.

ТАЙЫЛБЫР: Шериглер-биле кады эки турачы кезектер Москва дээш маадырлыг тулчуп турган. Ол болгаш дараалындагы тулчуушкуннарга Ленинград, Киев, Куйбышев районнарның улусчу ополчениезиниң дивизиялары, коммунистиг 3-кү дивизия гвардейжи деп атты чедип алган. Москванып улусчу ополченииин дивизияларының туктарын чээрби орденнер каастаан. Муң-муң эки турачы москвачылар бедик шаңналдар-биле демдеглеткен, а коммунистиг 3-кү дивизияның снайпер кыстары Н. Ковшова болгаш М. Поливанова олар Совет Эвилелиниң Маадырлары болган.

...Ленинград шоссезинче үнүп келливис. Делгем магистраль-биле автомашиналар төвчү чок шуужуп тур. Дөртен чыл бурунгаар бо оруктап фронтуже шериглер болгаш коммунистиг батальоннар чоруп турган, чоок-кавы траншеялар, танкыларга удур оңгарлар-биле чардынган, темниг демир-биле бургеттингеп турган деп үүреге бүзүрээри берге.

Төрээн чурттуң салым-чолу маңаа шинтпирлеттинип турган. Совет шериглер маңаа өлүм чогу-биле тулчуп турган. Ынчангаш Москваны камгалап алган-даа, ол маадырлыг чоруктуң, туруштуунуң үлегерии делегейге көргүскен.

Москва бөгүн чырыткылапчак чаагай, улуг тудугларның бачым ажыл-ишинде. Ол өөренип, ажылдап, эргинп бүзуп, чаанып тудуп турар. Оон кырында — тайбың дээр. Ынчалзажок хоорай берге үеде ону камгалап алганнарны, эрге-дужаалындан, хар-назынындан хамаарылга чокка Совет солдат деп бедүүн болгаш бедик ат-биле адап турарларны, оларның маадырлыг чоруун кажан-даа утпас.

Москва.

СССР-НИҢ КҮРҮНЕ ШАҢНАЛЫНГА КИИРГЕН

Слесарь-инструментальщик, Күш-ажылчы Алдар орденниң III чергезиниң эдилекчизи Владимир Алексеевич Парусников Омскиниң телевизор заводукда он-беш дугаар чыл ажылдап турар. Аңаа ооң ёзулуг чаартыкчы болгаш чогаадыкчы талантызы долузу-биле илерээн. Шуткудга цегинге хенинг болгаш нарын кылыгларны кылырының ажылы В. А. Парусниковтуң ол участокка автоматтарны болгаш чартык автоматтарны тургузарынче албадаан.

Күш-ажылга шылгарапгай чеднишкиннери база бүдүрүлгениң технологизын сайзырапгайдарынга үндезилээн, ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедиткени дээш В. А. Парусниковту 1981 чылда ССРЭ-ниң Күрүне шаңналын тыпсыр кылдыр саналдаан.

ЧУРУКТА: В. А. Парусников чаа херекселди кылып тур.

А. ЧЕПУРКСТЫҢ фотозу.
СЭТА-ның фотохрониказы.

БОЙДУС БОЛГАШ КИЖИ

УЖЕН ТОННАДАН АЖЫРАР

Чыжыргана — үнелиг үнүш. Ол сооккa дыка шыдамык. Чөөн-Хемчик районнуң Сүт-Хөл девискээринде чыжыргана хөйү-биле үнүп турар. Ында 104 гектар хемчээлдиг сад бар. Садта чыжыргананың «Алтай» деп сорту эки үнүп турар. Ол сорту чылдың-на немей 10—14 гектар черге тарып келген. Бо чылын ооң өзүлдези дыка чаагай болган.

Ол ышкаш Хемчик арыында чыжыргана база багай эвес үнген. Ооң чыылдазы удавас эгелээр. Амдыгаастан эгелеп чон ортузунга тайылбыр ажылын чорудуп, Хемчик хемниң эриин дургаар хүнүүн-не инженер-техниктиг ажылдакчыбиле лесник дежурнайлап турар. Оларның соруглазы — чыжырганы сып, үрегдетпези болуп турар.

Сүт-Хөл лесничествозу чылдың-на күрүнеге 30 тонна чыжырганы дужаап келген. Бо чылын оон-даа хөй чыжыргана дужаарын хүлээнип алганнар. Ында ажылынга кызымак кижилер бар. Оларга Евгений Куулар, Чалбак-оол Ооржак, Нарын-оол Сарыглар, Мезил-оол Монгуш болгаш өскелерни-даа хамаарыштырып болур.

Бистиң коллектив мал чеминиң белеткелинге база идепкейлиг киришкен. Олар 90 тонна сиген белеткээр планын 104 хуу күүсеткен.

К. КОМБУ.

БАЗА КАТАП ЧЕДИП КЕЛИР

Чайгы шөлзэмде Улуг-Хем районнуң Торгалыгда Кызыл-Туруг аржаанынга чедип, аңаа кирип, ооң эм шынарлыг суун ижип, кадыым байдалын экиртип ап чордум. Ол аржанның девискээринде дөртен ажыг мэйгыынны тикиен болгаш дыштанган, аарыг-аржыын эмнеткен чон хөй болду. Чамдык аарыг кижилер аржаанга киргеш, каң-кадык кылдыр сегээш, өөрүшкүмаңнайлыг чанып чоруп туруп. Аржаанналн улустуң аразында ийи-үш чыл улаштыр дыштанып, кадыын экижидип ап келгеннер база бар.

Аржаанга дыштанган чамдык эштерге хамаарыштыр бодалым бар. Аржаанның девискээринге консерва халтарын, аъш-чем артынчыларын болгаш янзыбүрү бектарны кайы хамаан чок кааптары хомуланчыг.

Арыскан, Торгалыг суурларже чоруткан оруктар ол аржаанның чанын таварып эртнен. Ол оруктарбиле аргышнан чолаачылар, пассажирлер аржаанга кээп дектээгаш, арага кижип, бир чамдыызы бышпаан кат-чимис чыыр, ыяштарның будуун сыяр.

Шагның чылыг үези — чай Седуның эргизин бүрүн эрлептерге чон дыштанырыг-биле бо эм суглуг аржаанга база катап чедип келир болгай. Ынчангаш, бойдустуң бо хайырлалын чоп ажыглаза кандыг ирги?

С. ХОВАЛЫГ.
Кызыл хоорай.

ХЕМЧЭЭН АЛЫР

Эрги-Барлык суурнуң девискээринде Ак-Хем, Час-Адыр, Барлык деп черлерге кат, тоорук ажок. Ында Т. А Теве-Хаа, Чик-Бугазы, Барлык, Чаа-Барлык уннарынга чыжырганна чылдың-на эңдерик боор. Ынчалла-даа ол амданныг эм катты болук-бөлүү-биле сып, шүүреп каптар чоруктар бар. Дараазында чылында оон чыжыргана үнмейн баар-дыр. Чижээ, эрткен чылын ыяш ажыл-агыйының бригадазы дыка хөй черниң чыжырганазын шүүреп каапкан. Бо чылын ол черлерден чүү-даа үнмээн. Харын-даа чамдык сыптар кургап, кадып калган. Ол ышкаш Чиңге-Хаът деп черде көк-катты база-ла ындыг арга-биле төтчегээн. Ам ол черлерде кат чок.

Катты, тоорукту келир чылдарда чыып алырын бодавайн, чүгле хүнүнде ажыын хараап, төтчегээр чорукту шын эвес деп бодаар мен. Пөштерни, бедик дөстүг чыжырганы балды, хирээ-биле ужурун алгаш, тоорук биле кадын чыып ап турган чүүлдер бар. Ол дээрге, ёзулуг-ла төтчеглекчи чорук ышкажыл. Мындыг чижектерни моон соңгаар болдурбазының хемчээн алырын районда ыяш ажыл-агыйы, кедээ Советтер көөр болза чүүла.

А. ЕВРОП.
Барыын-Хемчик район.

В. ПИВОВАРОВТУҢ «Кыш чоокшулаан, арга удаан» деп фотоэтюду.

ЧҮРЕКПЕН

Бир чайын акым суг ала эник азырап алган. Ол безерек бичии хава болган. Чыл эртип, аалдар чайлагдап күзегже көжүп турда, ол хаважык алды оолдуг апарган. Хава база оолдарын чаа күзегже чаңгыстап дажыглап эгелээн. Улуг, биче кижилер акым сугнуң хавазын аажок чаптап, кээрген, магадап турганнар. Чоок-кавы кожалар хаважыктың оолдарын азырап ап эгелээрге, ачам суг кара кулактыг эникти азырап алган. Ооң караа чаа чазылган. Диңзе таваяка сүт кудуп бээрге, ону ижип алгаш кезек када ожаарап удуур. Чудурук дег хирезинде эрес-шоваазы, шимченгири холчок. Ооң даштыкы дүрзү-хевири ас-биле аажок домей, ол дег чараш. Эникти адын Чүрекпен деп адап алдывыс.

Каш чылдар каржып, солужуп эрте берген—Чүрекпен мандып өзүп келген болгаш аңчы ыт болу берген. Диицнеп турда амыр-ла! Пөштер бажы дамчаан сырбыкты хоруду ээргеш, эзэин маңап турарга, оозу чедип келгеш, боолап алыр. Ачавыс биле Чүрекпенниң кады аңнап өөренгеннери хөлчок. Олар үргүлчү олча-омактыг эзп кээр турганнар. Ачавыс хоочуп, дуржулгалыг анчыларның бирээзи. Ол ыт-биле аңнаарынып чажыттарын эки билир. Ол дутайын биске үргүлчү айтыр, чагып-сургаар турду.

Тайгалар ишти «ак чоорганын» эштипкеп турда, ачам биле акым Экер Чүрекпенни эдерткеш, аңнап чоруптулар. Каш хонгында олар олча-омактыг, артыг-дергилиг эзп келдилер.

Ынчан күс турганын ылап сакты-дыр мен. Бир-ле эртен акым мал дилеп чораап, чайлаг чаны-биле эрткен алдының аажок улуг изин көргеш, дүвү-далаш-биле өгге маңнап келгеш, ыдыи четкеш, ол-ааржыны хүнеэин кылдыр алгаш, боозун чүктээп чорупту. Алдының ишки Соруктуг-Өзенге чедир истей бээрге, оон ынай ис читкеп, ыяш бажын дамчын чоруй барган хире болган. Экер ыдын салыр үжүрга таварышкан. Анчының идегелдиг өңнүү арга иштинче шимеш-ле дээн. Экер ыдының ишки истеп чоруурга, алдыны Ак-Дилекти куду алаы сывыртап бады бартан боол тур. Ол-ла истеп чораап улуг куй чанынга чедип көөрге, ыт биле алдының сегиржип алышкынының демдээ—ог орнундан улуг чер кара девие чыткан. Чүрекпенден барык ийи катап узун шыпкак алды узун дыргактарын ыттын хөрээнче кадай шаапкан, а Чүрекпен ооң боксун чидир даштери-биле ызырып алган. Экерниң боозунуң ыыды оларның демиселин соксаткан. Алдының дыргактарын Чүрекпенниң хөрээнден пат боорунда аңчы адырган. Ачавыс идегелдиг өңнүүнге улуг оът, кургаг аажы, сүт-хайындырып ижиртип турган. Кожавыс, мал эмчизи Сандый акый келгеш ыттың аксынче эм куткаш, сыкыртып каарга, караап көрүп келген. Өнүүнүң дирлии келгенинге өөрээн кырган эмчи кожазынга өөрүшкүзүп катап-катап илередип турду. Беш-алды хонук эрткенде Чүрекпен багайты кылаштап турар апарган. Ол чылын ачамның идегелдиг өңнүү аңнаашкынга кириишээн, ачам база алдай-таңдызынче аңнаан үнмеди.

Чүрекпен как-кадык апарташ, аңнап эгелээн. Ол ам оваарымчалыг болгаш кончуг кажар аңнаар апарганын ачам улуг сеткил ханыышкын-биле хөөрзөн олурар. Чылдар эрткен—авам, ачам аажок кыраан. Оларның чанында идегелдиг өңнүү, ыыны дузалакчызы—Чүрекпен.

Кодан-майыктан чаай каан турар кыржаң, бүргет хүнерниң бирээзинде ачам кудазы Санчы сүтдан дары дилеп алыр дээш чоруткаш, аза берип-тир. Бир хемниң иштин өру өскеп келгеш, черниң үгшиин тып чадашкаш, хонар ужурга таварышкан. Кырганның асканын аалда улус биилип каап, дилеп эгелээн. Ол дилээшкинге Чүрекпенни база киириштирген. Чыгчы, иеин Чүрекпен ээзин истеп чораап Бичe-Белдир тайгазындан тып ап-тыр.

Ачамның идегелдиг өңнүү, ыынчы дузалакчызы Чүрекпен мугур ол сес чыл дургузунда ээзинге бараан боол келген.

Б. КУУЛАР.
Өвүр район.

БАЗА КАТАП—МАЙЯ ЧИБУРДАНИДЗЕ

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Шыдыраа талазы-биле делегей чемпиону деп бедик атты ам-даа үш чыл дургузунда эдилээр эргени 20 харлыг Майя Чибурданидзе база катап алган. Нана Александрия-биле шыдыраа маргылдаазының 15-ки салыының 37-ги көжүнге Майя тиилелгени чедип алган болгаш 8:7 санныг болуп, база катап делегей чемпионну болган.

СОВЕТ МУЗЫКАНЫҢ БАЙЫРЛАЛЫ

ТБИЛИСИ. (СЭТА-ның корр). Совет музыканың Бүгү-эвилел фестивалы Грузияда ажыттынган. Найыралдың болгаш уран чүүлдүг ол байырлалынга республиканың хөй-хөй хоорайларындан болгаш суурларындан аалчылар чедип келген, чурттуң бүгү-ле булуңнарындан келген сураглыг композиторлар, чогаадыкчы коллективтер болгаш күүседичилер чогаадыкчы отчёттарын берип турар.

Көрүлдениң байырлыг ажыдыышкыны Тбилисиниң улуг концерт залынга болган. Грузин найысылалдың хөй-иитизининң төлээлери, эвилелдешкен республикаларның музыка культурazының ажылдакчылары, даштыкы аалчылар — Болгарияның, Венгрияның, Вьетнамның, ГДР-ниң, Польшаның, Румынияның, Чехословакияның, Югославияның композиторлары болгаш музыка ажылдакчылары аңаа чыылган.

Бодунуң шаитпирлери-биле культура ажылдакчыларының чогаадыкчы хей-аъдын көдүрүп үндүрген партияның XXVI съездизиниң болуп эртекени төөгүдүг чылында бо фестиваль болуп эртап турар дээрзин ССРЭ-ниң Композиторлар эвилелиниң баштаар черинин даргазы Т. Н. Хренников демдеглээн. Совет музыканың мастерлери талантызын чонга бараалгадып, оңу хей-аът кииргп турарлар. Амгы үениң музыка амыдыралынга чаа-чаа арыннарны ажыдар дээш шаитпирлиг чоруун композиторлар көргүзүп келгеннер.

Бистиң чуртувустуң паиионал музыкаларның янзы-бүрү хевирлери болгаш жанрлары фестивальдың программазында киргеп. Оларны идейлиг чаңгыс аай чорук, партийжи болгаш чончу идеалдар төрелдештиргеп.

Баштайгы хүнде Е. Рахмадиевтиң (Казахстан) «Конституция дугайында кантатазы», А. Баланчивадзениң (Грузия) үшкү симфонилзы болгаш Б. Чайковскийниң (Москва) «Севастопольдуң симфониязы» чаңгыланган. Совет музыка классиказы С. Прокофьевтиң оркестрлиг фортепиазонозуига үшкү концерт болуп киргеп.

телевидение

ОКТЯБРЬ 29-ТА
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40—Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Уран-чечен хөй сериялыг телефильм. 2-ги кезээ—«Иллюзия». 10.15—«Кино аяи-чоруктарының клуву». 11.20—«Корабль талазы». Документалдыг телефильм. 11.50—Телемедээлер. 11.55—14.15—Чансар. 14.15— Телемедээлер. 14.35— Аныяктар дугайында документалдыг фильмнер программазы. 15.30 — Камерлиг музыка концерти. Петрозаводскиден дамчыдылга. 16.00—«ПТУ-га үүр үүреге, канчаар ооредирил». «Кузбасстың махтёржу эалчээ». Новокузнецкиниң № 50 ПТУ-зунуң дугайында. 16.30—«Шыдыраа школазы». Эгелеп чоруурлар класы. 17.00—«Орлёнок» телестудиянын концерт залы. 17.45—«Миллионнарның ленинчи университеди». 18.15—«Чурук бүрүзүнде — хүн».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

18.45— Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — Тываның хероэженериниң съездизинге уткуштур «Чечек». Хероэженнерге дамчыдылга.

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халап». Уран-чечен хөй сериялыг телефильмниң баштайгы көргүзүү. 3-кү кезээ—«Хандыкшылдар». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Аныяктар адрестера». Комсомолдуң тургустунган хүнүнге. 22.45—22.55—Бөгүн делегейде. Информастыг үндүрүлге.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

12.00—«Бистиң сад». 12.35—И. Г. Чернышевский. «Чүнү кылырыл?». 9-ку класс. 13.00—«Музыка ыяжы». Эртем-нептереллиг фильм. 13.20—И. Асеевтиң шүүлүк чогаалы. 14.00 — «Чажыт полицияже халдаашкын». Субтитрлиг уран-чечен фильм. 15.30 — «Экран — башкыга». И. С. Тургенев. 6-гы класс. 16.00—18.30 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер. 18.40 — Телемедээлер (орус дылга). 18.55 — Чарладдар.

МОСКВАДАН

19.00 — «Ырак болгаш чоок ырылар». РСФСР-ниң улустуң артизи композитор В. Левашов дамчыдылганы чорудар. («Орбита-3»). 19.50 —«Тамчыктыг удуңар, чаштар!». 20.05 — ССРЭ-ниң улустуң артизи И. Богачёва ырлаар. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Бирги кыс». Уран-чечен фильм. 22.40 —«Днепр кырында ырылар». Фильм-конперт. 23.05—00.45— ССРЭ-ниң бут бөмбүүнге чемпионады. 1-ги лига. «Локомотив»— «Заря» (Ворошиловград). «Локомотив» стадионзап дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республиканга болгаш Кызылга хар чаар. Соңгу-барыын чүкле утланыышкынның хаттың дүргени секундада 9—14 метр чедер. Агаарның температуразы 0—5, чамдык районнарга 5—10, Кызылга 3—5 градус соор.

Автооруктарга хар чаар, доңаттаар.

Редакторнуң орлакчызы
К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 29-ТА

«НАЙЫРАЛ»: «Бо меңге делегейниң кампандар» 9.30, «Харыы көжүүшкүн» 10.40, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Онза кичээнгейниң зоназында» 9.30, 11.30, 15.00, «Сашка» 17.00, 18.50, 20.40 (узаткан) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «О спорт, сен — тайбың-дыр сен» 14.30, 16.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Экипаж» 14.30, 17.10, 20.00 шактарда.

Редакциянын адреги: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң орлакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи амыдырал болгаш совет тургузуг киллистерииин 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54 кедээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлетпүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтерияның 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг 73 2/64

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүделиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садывының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажын № 1) ТС — 01752

Бүгү чүрттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 251 (11749) | 1981 чылдың октябрь 30, пятница | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

ТЫВАНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИНИҢ IX СЪЕЗДИЗИНИҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ БАЙЫР!

ИДЕПКЕЙЛИГ АЖЫЛ-ИШЧИЛЕР

«КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ — СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕР ДЕЛГЕРЕЗИН! ИЕ-ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!» деп Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП ТК-ның Кыйгырыгларында бижээн. Хосталга, дең эрге дугайында херээжен кижиниң эчис күзели бисте чүгле Октябрь революциязы тиилээнииң, улуг башкы Ленинниң номналының ачызында боттуг чүүл болу берген. Совет херээженнер ам таптыг-ла 64 чыл дургузунда бодунуң чүртүнүң ёзулуг эзлери, эр улус-биле дең эргелиг, коммунизмниң идепкейлиг ажыл-ишчилери болу бергеннер.

Херээженнериң бүрүн долу эргези СССР Конституциязында хоойлужуттунуп магадылаттынган. Бистиң чүртүвүстүң эртип келгени бүгү-ле маадырлыг демиселиниң төвгүзүнде совет херээженнериң киришпээни ажыл-херек чок. Социалистиг ниитилелдиң хөгжүлдезинге херээженнериң долу дең эргезин хандырар төвгүлүг сорулга Советтер чүртүнда бот-танган.

Совет эрге-чагырганың чылдарында тыва улустуң амыдыралы, ылаңгыя херээжен кижиниң чүрттелгазы үндезинибиле чаартынып сайзыраан. Тыва херээженнер Октябрьның ачызында ёзулуг аас-кежикти тыпканнар. Ниити культура, эртем-билиг деңнели бедээн, хөй-ниити амыдыралынга оларның киржилгези калбарган. Херээженнер ажылдавайн турар улус ажыл-агыйының болгаш культураның ындыг адырлары чок.

Тываның херээженнериниң IX съездизи ажыттынар бо хүнде бистиң херээженнеривистиң дугайында өөрүшкүнүң, сеткил ханыышкыныңың сеструн сөглевес арга чок. Тываның херээженнериң тоску съездизиниң ажылынга киржири-биле улус ажыл-агыйының бүгү-ле адырларында ажылдап турар, эң-не шалыпчы, идепкейлиг эрес-кежээлер — эргим авалар-угбалар, дуңмалар, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, бистиң-биле кожа областардан, МАР-ның чамдык аймактарындан чалаткан аалчылар чыглып келген. Херээженнер бүдүрүлгениң болгаш өг-бүлениң ажыл-херектерин деңге башкарып, ажы-төлдү кижизидип өстүрериңге улуг үлүг-хуузун киирип, ачы-буянын чедирип чоруурлар.

Республиканың улус ажыл-агыйында бүгү ажылдап турарларның 49,6 хуузу херээженнер, кадык камгалалында—76,8 хуу, көдээ ажыл-агыйда—41,2 хуу болуп турар. Партияның область организациязында беш муң ажыг херээженнер санаттынып турар. Бир муң сес чүс чыгам кижи улус депутатта-рының Советтеринде соңгуттурган, чонга бараан болуп турар. Муң ажыг херээженнер улус ажыл-агыйының аңгы-аңгы адырларының специалистери болу бергилээн.

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг даалгаларын болгаш социалистиг хүлээлгелерин күүседир дээш база бүдүрүлге болгаш хөй-ниити ажыл-херектеринге эң идепкейлиг киржир, амыдыралдың культуразын бедидер, ажы-төлдү төлептиг салгал кылдыр кижизидер ажыл-херектерге бистиң херээженнеривис тодаргай үлүг-хуузун киирип турарлар. Ажыл-ишчи кежээ, хөйге мактадыг ат-сураглыг шак ындыг херээженнериң одуруунга Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Ак-Довурак школазының башкызы С. С. Тамдыоол, «Барлык» совхозтуң малчыны, Маадыр-ие Ленин орденниң эдилекчизи С. У. Ууртак, Каа-Хемде «Бурунгаар» совхозтуң трактористи К. К. Монгуш, Чөвн-Хемчикте «Большевик» совхозтуң саанчызы, Ленин болгаш Күш-ажылдың Кызыл Тук орденнериниң эдилекчизи Т. Д. Кара-Сал, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутатызы Таңдыда ССРЭ-ниң 50 чылы аттыг совхозта сүт-баразан ферманында бригадир Ф. А. Родионова, Кызылдың күш фабриказында күш ажаанчызы М. Г. Рукосуева дээш өске-даа он-он аттарны бөгүн чоргаарал-биле адап болур.

Бүдүрүлгелерде, ажыл-агыйларда ажылдап турар херээженнериң ажылдаарынга, чурттаарынга, дыштанарынга таарымчалыг байдалдарны тургузары — кол сорулгаларның бирээзи. Ылаңгыя малчыннарның амыдырал-чурттал-газын бедидер айтырыг эң чугула болуп турар.

Чоннуң чурттап турар черииниң аайы-биле бүгү талалыг полит-массалыг болгаш кижизидилге ажылын чорударынга чер-черде тургустунган херээженнер чөвүлелдери республикада көскү рольду ойнап турарлар. Бисте 286 херээженнер чөвүлелинде үш муң ажыг активчилер хаара туттунган, чон ортузунга улуг ажылды чорудуп турарлар. Алдан-Маадыр суурда херээженнер чөвүлели (даргазы А. Т. Ондар), Бай-Талда (даргазы Ч. Баавыл), Булуң-Теректе (даргазы К. Л. Кыргыс), Тываның электри четкилеринде (В. М. Макова), № 48 тудуг эргелелинде (даргазы А. М. Гаврилепко), О. Шынаада (даргазы А. Т. Эртине), Нарында (даргазы А. С. Дүгер) дээш өске-даа чөвүлелдерниң ажылы улам идепкейжээн. Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Улуг-Хем районнарның херээженнер чөвүлелдери (даргалары С. М. Достай, Б. М. Чигжит, А. С. Серен) база ажылын эки тургускан, оларның даргалары хөй чылдарда үлегерлиг ажылдап келгеннер.

Херээженнер чөвүлелдериниң ажылы хөй талалыг, ылаңгыя ук ажылды партия организацияларының удуртулгазыбиле хүн бүрү чорудуп турар черлерде, ажыл бедик деңнелде тургустунганын амыдырал бадыткап турар. Алдан-Маадыр, Бай-Тал суурларда херээженнер чөвүлелдери тус черлерде партия, совет болгаш өске-даа хөй-ниити органнзры-биле сырый харылзаалыг ажылдап келген болгаш ында ниити байдал чедиишкинниг болуп турары-даа таварылга эвес.

Партияның XXVI съездизиниң шиитпирлеринге дүүштүр республиканың херээженнер чөвүлелдериниң ажылының сорулгаларының дугайында айтырыгны бөгүн ажыттынар съездиге чугаалажыр төлээде, кошкаш дивес кичээнгей салыр айтырыглар бисте эвээш эвес. Хоорай, суурларның чаагайжыдыгазы, кала-даа үлегерлиг корум-чурум, амыдыралдың культуразы, ажы-төл кижизидилгези дээш айтырыгларла хөй. Оларны үениң негелделеринге дүүштүр чедиишкинниг шиитпирлежиринге херээжен чоннуң киирер-үлүг-хуузудаа, оларга бүзүрел-даа улуг.

Тываның херээженнериниң IX съездизинге янзы-бүрү мергежилдиң кижилери — ажылчыннар, малчыннар, интеллигенцияның төлээлери республиканың булуң бүрүзүнден келген.

ЧУРУКТА: бөлүк делегаттар съездизиниң бүдүүзүнде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы хүндүлүг атты эштер Ч. Х. Баткарга, В. И. Поповага тыпсыр дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Аныяктарның профессионал өөредилгезинге болгаш коммунистиг кижизидилгезинге ачы-хавыяазы дээш **Тыва АССР-ниң аныяктарының алдарлыг дагдыныкчызы** деп хүндүлүг атты тыпсырлар болза:

Чодей Хурагандаевна Баткар — күш-ажылдың хоочуну, «Чодураа» совхоз, Тес-Хем район.

Валентина Ивановна Попова — республика типографиязының дептерлээр цехиниң начальныгы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 29.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле херээженнер чөвүлелдериниң бөлүк активчилерин шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИН ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Херээженнер чөвүлелдеринге үр чылдарда болгаш үре-түңнелдиг ажылдааны дээш **Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии**-биле шаңнаары болза:

Чечек Тюлюшовна БААВЫЛ — Бай-Тал ортумак школазының башкызы, «Бай-Тал» совхозтуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Александра Тангытовна ОНДАР — Алдан-Маадыр ортумак школазының башкызы, «Алдан-Маадыр» совхозта херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Даваа-Самбуу Меровна СЕГБЕ — почтаты, «Нарын» совхозта херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Зоя Леонтьевна ФОТЬЯНОВА — Сарыг-Септе ясли-сад эргелекчизи, Каа-Хем районнуң херээженнер чөвүлелиниң кежигүнү.

Биченей Монгушовна ЧИКЧИТ — Барыын-Хемчиктиң санэпидстанциязының кол эмчизи, Барыын-Хемчик районнуң херээженнер чөвүлелиниң даргазы.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай, 1981 чылдың октябрь 29.

СЪЕЗДИНИҢ ААЛЧЫЛАРЫ

Тываның херээженнер съездизиниң ажылынга киржирибиле Моол Арат Республиканың Завхан, Убса-Нур аймактарының делегациялары, кожа областарның, Красноярск крайның херээженнериниң төлээлери четкилеп келген. Олар баштайгы хүннерде республиканың херээженнериниң ураншевер кылыглар делгелгезин көрүп, ону улуу-биле сонуургааннар.

Съездиниң аалчыларының аразында эвилел ужур-дузалыг «Абаканвагонстрой» трестиң № 52 тудуг эргелелиниң тудугжузу, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң депутады Н. Л. Асочанова, Красноярскиде көдээ ажыл-агый институдунуң проректору, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры В. Н. Свадченко болгаш өске-даа ат-сураглыг херээжен ишчилер бар.

ДОШТАЛДЫРЫП СУГГАРАРЫН АЖЫГЛААР

Көдээ ажыл-агый допчулалы

Республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу күскү суггатты чорударының планныг онаалдазын районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдеринге түскай дужаал ёзугаар берген. Ук ажылды организастап чорудары-биле 5—6 кижилиг турум звеноларны суггатты-ган чер ажылдыг совхоз бүрүзүнге тургузуп, ажылдадыр ужурлуг турган.

Ам күскү суггатты чорударының хуусаазы колдуунда доозулган чүве болганда, республиканың совхозтары ону кайчаар чорутканын түңнеп, анализтеп көрээлиңер. Сөолгү медээ ёзугаар, совхозтар күскү суггатты 5965 гектар хөй чылдыг тарымал база чайгаар үнген сиген шөлдериңге чорутканы, азы ол планныг онаалда 99 хуу күүсеттингеп. Эрткен чылдаазы-биле деңнээрге, бо күүн барык 1200 гектар чер хөй суггартынган. Ук ажылга тускайлаттынган 134 звено ажылдап турган.

Күскү суггатты Улуг-Хем, Барыын-Хемчик, Таңды, Чөвн-Хемчик, Тес-Хем районнарның совхозтары эки чорудуп, бердинген планныг даалгаларны ажыр күүсеткилээн. Ылаңгыя «Күш-ажылдың хостуу», «УТКА 25 чылы», «Барлык», «Хемчик», «Чыраа-Бажы», «Тес-Хем», «Чодураа» совхозтар. Көдээ ажыл-агыйның дүржулга станциязы ук ажылды организастыг бедик деңнелге чорутканы болгаш күскү суггатты планын оранчок кызыргаанзар. Ынчалзажок Каа-Хем, Бай-Тайга районнарның көдээ ажыл-агый эргелелдериниң, ол ышкаш совхозтарның удуртукчулары, специалистери күскү суггатты ужур-дузазын үнелеп көрбейн турар болгаш планнарын доңгүп-ле 43—66 хуу күүсеткеп. А Бии-Хем районнуң ажыл-агыйлары бо күзүн чаңгыс-даа гектар чер суггарбаан. Бо ышкаш кончуг кааң чылдыг черни суггарып ажыллаарының ажык-дузазын ук районнуң совхозтарының агроном-гидротехник эртемниглери чедир үнелевейн турарын түгле оларның хүлээнген ажылынга харыысалга чогу деп санаар апаар.

Культурлуг үнүштүң эки өзүп үнеринге херек өл-шык хорзүнге четчири-биле бар турары ховар болуур. Ынчангаш чаагай дүжүттү өстүрүп алырда, черии эки суггарып, өлшыкты хорзүнче хандыр сиңирери негеттинер болгай.

Сугну дошталдырып тургаш, өл-шыкты черже сиңирерин республиканың чамдык ажыл-агыйларында калбаа-биле ажыглап турар апарган. Ылаңгыя хар чүге болган кыштарда мал чеми культураларның дүжүткүрүн улгаттырарының бир курлавыры—хемнер, дамырак сугларда чоогунда чайгаар бүткен сиген шөлдеринге, одарларга, көдээ ажыл-агыйның ажыглалдыг өске-даа черлеринге сугну дошталдырып, өл-шыкты сиңирери. Сугну чер-кырынга дошталдырары хорзүнүү түгле өл-шык болдурар эвес, харын сугну болуп, курлавырлаар. Ол дош чазын эрнирге, ооң суу агып батканы, шөлдериниң хорзүнүнче сиңер болгай. Сугатка чедишпейн турар сугну кыш дургузунда ыдыг янзы курлавырлап, мөңгеп алыр-херек.

Сугну чайындыладып доңгурарын сооң бергенде, декабрьда эгелээр болгаш ол ажылды кыштадыр чорудар. Хемнерге болгаш дамырак кара сугларга (шөлдериң адакы участоктарындан эгелээш) савак-агжан моондактарны кылыр. Ынчап сугну баштай эң-не бедик черже үндүрүп алыр, а ооң соонда оортан харны азы одекти чалдап тургаш, сугну участокка дески кылдыр дошталдырар. Ооң соонда сугну үстүнден моондактаар болгаш шелге бир дески кылдыр чайыкталдырып, дошталдырар.

Ш. МОНГУШ,
Көдээ ажыл-агый министерствозунуң мелиорация киллзининг начальныгы.

ТУДУГНУҢ ШЫНАРЫ ДЭЭШ

Тудуг ажылының шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң дугайында айтырыгны тудугжуларның Политчырыдыышкын бажыңында дүүн болган хуралында чугаалашкан. Хуралдың ажылывга СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа, республиканың Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш олар киришкен.

Тудуг материалдарының болгаш тудугнуң шынарын экижидериниң хемчеглериниң дугайында илеткелди Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш киргеи.

Кызылдың туулбу заводунуң директору С. Г. Красноперов, «Тыва тудуг» трестиң эргелекчизиниң оралакчызы Ю. С. Зябрёв, «Тудуг кезектери» комбинаттың директору А. И. Антонов, Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйының директору М. К. Нагибин, күрхайгаарал лабораториязының кылдыс эргелекчизи Г. Н. Тутынина болгаш өскелер-даа хуралга санал берген.

ХЕРЕГЛЕЛДИ ХАНДЫРАР

Улуг Октябрьның 64 чыл оюн төлептиг күш-ажыл-биле уткуур дээш Кызылдың мебель фабриказының ажылчынарының аразында социалистиг чарыш бо хүнперде улам калбарган. Ук коллектив республиканың чурттакчы чонунуң хүн бүрүдеги хереглелиң хандырары-биле чараш мебель аймаан будүрүп турар.

Чыл эгезинден бээр 487 муң рубльдиң продукциязын будүргеш садыг четкилериниче чоруткан. Бо чедиишкиннерни чедип алырынга фабриканың хоочуну Татьяна Николаевна Манованың бригадазы база үлүг киргеи. Олар 419 диван-орунну кылган, чагыкчыларга хүлээткеи. Ол дээрге пландан 19 диван-оруң хөйүү будүргенин айтып турар санчурагай-дыр.

Орун кылыр бригада алган хүлээлгезинден 500 ажыг орунну будүргеи. Ук бригаданың ажылчыннарындан коммунивет В. С. Высочанская бедик будүрүкчүлүг ажылдааш, алган хүлээлгезин доктаамал ажыр күүседип, эш-өөрүнге төлептиг үлегерин көргүзүп келгеи.

Фабриканың коллективи бо чылдың планныг даалгазарын хуусаазындан эрте күүседир дээш күжениишкинниг ажылдап турар.

М. ОНДАР.

Чарыштың мурнакчылары

ДЕМНИГ КОЛЛЕКТИВТЕ

Кызылдың аъш-чем садыы — республиканың Садыг министерствозунуң шугумунда мурнакчы коллективтерниң бирээзи. Бо чылдың үшкү кварталында коллектив республиканың садыг черлериниң аразында социалистиг чарышка тиилекчи болуп, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, профобларвуледиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган. Үстүнде чедиишкиннер түңүү ачызында чедип алдынганы?

Он бирги беш чылдың баштайгы чылының эгезинден тура, садыгның дирекциязы, партия, профовилел организациялары социалистиг хүлээлгелерни күүседириңе углаган организастыг хемчегларни ап чоруткан. Ылаңгыя садыта социалистиг чарышты дээштиг организастаарынче улуг кичээнгей угланган.

Коллективте 152 кижи баартык артында ажылдап турар. Олөрниң аразында мурнакчылар хөй. Социалистиг чарыштың мурнуку одуруун садыгның коммунистери баштап турар. Чижээ, садыгжы коммунистер Т. Шилова, П. Аржакова, З. Балыко, И. Тюлюш болгаш оон-даа өскелер күш-ажылды коммунистиг өзу-биле көрүп, эш-өөрүнге үлегерлиглер.

Садыгның 39 магазиннеринден 5 коллектив күш-ажылдың шалыччызы атты төлептии-биле эдилеп турар. Беш бригада ол ат дээш туржуп турар. Мурнакчыларның ажылының арга-дүржулгазын хөйге таныштырып, пеитердири чаңчыл болган. Бот-орулга-чарылгалыг будүрүлге бүрүзү аразында социалистиг чарыштыг. Олар чаржырындан аңгыда ажылының арга-дүржулгазын солчуп, бот-боттарының ажылындан хөй чүүлдерии өөренип алыры чаагай чаңчыл. Коллективтериң аразында чарышты будүрүлге хуралдарында чугаалажып, түңнээр, четпестер талазы-биле шыңгыы шугумчүлелдер аңаа болгулаар.

Хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизиниң кадагалалы, кампалга айтырыынче улуг кичээнгей улгаткан. Складтарда, магазиннерде барааннарның шимээшкинии, оларны кайчаар шыгжап турарын хайгаарап, хынаар комиссияны садыгда тургускан. Ук комиссия эрткен айларда 149 рейдини, хөй санныг контроль-хынаалдаларны чоруткан. Ындыг хынаалдаларның дээштин бедээп. Ынчангаш хөй-ниитиниң өнчү-хөреңгизиин самчыгдаар чоруктар эвээжээп. Ажылга харыысалга бе-

Кызылдың аъш-чем садыының дирекциязы ажылдакчыларның билиг-мергежилин бедидеринче улуг кичээнгейин утландырган. Мында коммунистиг күш-ажылдың 10 школалары ажылдап турар. Ында 440 дыңнакчы хаара туттунган. Кичээл бүрүзүн чогуур деңнелге эрттирип, ооң дээштинии чедип алыры-биле пропагандистер ону коллективтиң ажылы-биле холбаштырып турар. № 20, 3, 22 магазиннерде коммунистиг күш-ажылдың кичээлдерин эрттирип турар пропагандистер Е. Малышева, В. Шакирова оларның кичээлдери солуи, ханы утка-шынарлыг.

Коллективтиң ажылында кыдынган түүлдер-биле чергелештир хоорайның чурттакчыларын аъш-чем бараанпары-биле хандырып турарында чамдык четпестер бар. Ол дугайында шыгыы чугаалы садыгның коммунистери боттарының отчёт-сонгуулдалыг партия хуралынга кылган. Чамдык магазиннерде хандырылга негелдеге ам-даа дүүлпес. Садыг алыкчыларны эдилетте манадыр чоруктар ам-даа бар. Хоорайның чамдык бүдүрүлгелери, ылаңгыя хлеб заводу эрткен бирги чартык чыада 11 тонна хлеб, булочка кылыгларны чедир бербээн. Ол ышкаш пиво заводу езиртпес суксун-биле магазиннерни үзүктелиишкиниг хандырып турар. Үстүнде четпестерни чайладыры-биле хемчегларр алдынып эгелээн.

Кызылдың аъш-чем садыының коллективи күш-ажылчы чедиишкиннерни быжыглавышаан, бүгү күштү чыл планының күүселдезинче угландырган.

Л. АРАКЧАА.

Райондан медээлер

МУРНУНДА

Улуг-Хем районга транспорт ажылдакчыларының аразында тос айларда социалистиг чарыштың түңнелин үндүрген. Анда Шагаан-Арыг АТБ-зинниң коллективи эки түңнелдерни чедип алган. Күш-ажылдың будүрүкчүлүүн 108,5 хуу, киирип алыр өрүлгазын 108,6 хуу күүсеткеи. Чүүк соөртүр планын эрткен үениң бо үези-биле деңнээрге 4,3 катап база пассажирлер соөртүр 1,2 хуу өскеи.

Социалистиг чарыштың түңнелинде Шагаан-Арыг АТБ-зиниң коллективи (начальныгы С. М. Сагаан) районнуң транспорт будүрүлгелериниң аразында калбарган социалистиг чарышка тиилекчи болган, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, комсомол райкомунуң шилчиир Кызыл тугун чаалап алган.

(БИСТИҢ КОРР.).

* * *

ПЛАН КҮҮСЕТТИНГЕН

СЭКП-ниң XXVI съездиниң шиитпирлерии амыдыралга боттандырар дээш «УТКА 25 чылы» совхозтуң ажылчын кооперациязының ажыл-ишчилери он бирги беш чылдың баштайгы чылында боттарында даандырган планныг онаалдаларын чедиишкиниг күүседип келгеи. Ук коллектив тос айларның будүрүлге планын 100,5 хуу күүсеткеи.

Чонга хлеб болгаш далгандан кылган кыдыгларны будүрерии чедимчелиг күүсеткеи. Олар тос айлар иштинде 578 тонна хлеб быжырар планны 579 тонна чедирген. Ажылчын кооперациязы кожаа кежигүнүнге улус хүнээп алыр планын, ооң дадыырын чедимчелиг күүсеткеш, эрткен чыл-биле деңнээрге, чүс ажыг кижиге ажырган.

Л. НАЧЫН-ООЛ.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле эш Д. Ш. Хертекти шаңнаар дугайында

ТЫВА АССР-НИҢ ДЭЭДИ СОВЕДИНИҢ ПРЕЗИДИУМУНУҢ ЧАРЛЫЫ

Совет органнарга үр чылдарда үре-түңнелдиг ажылдааны дээш база төрүттүнген хүнүнден бээр 50 харлааны-биле ұолбаштыр Тес-Хем районнуң улусчу контроль комитединиң даргазы Дырдай Шалаевич **Хертекти Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Хүндүлел бижии-биле шаңнаар.**

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы М. МЕНДУМЕ.
Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Секретары Н. БОЙДУ.

Кызыл хоорай,
1981 чылдың октябрь 29

СЭКП ТК-ДА

«СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти СЭКП Төп Комитеди доктаадып тургускан.

Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге 50 болгаш оон-даа хөй чылдар дургузунда бактаап турар партия кежигүннерии ол демдек-биле демделлээр.

«СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдектиң дугайында дүрүмнү болгаш ол демдекти тодарғайлаан бижимелди СЭКП ТК бадылаан.

МОСКВАДАН ЧОРУПКАНЫ

Пемен Араб Республиканың Президентизи Али Абдалла Салех октябрь 28-те Москвадан чорупкан. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң чалааның ёзугаар албанның пайыралчы аян-чорууи кылып, Совет Эвилелинге ол чораан.

СЭКП ТК-ның Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежнев, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРЭ-ниң камгалал министри Д. Ф. Устинов, албанның өске-даа кижилери аалчыны аэродромга үдээн.

(СЭТА).

Бөгүн Тыванын херээженнериниң IX съездизи ажыттынар

АМЫДЫРАЛДЫҢ ААС-КЕЖИИНИҢ ЧАЯАКЧЫЛАРЫ

«ССРЗ-де херээжен болгаш эр кижилер дең эргелиг.

Херээженнерни эртемни болгаш профессионалдыг белеткелди чедип алырынга, куш-ажылга, ону дээш шаңнал-макталды алырынга, аңыл талазы-биле депширинге, ниитилел-политиктиг болгаш культураның ажыл-чорудулгазынга, эр улус-биле бир демей, дең эргаларны херээженнерге тыпсыры-биле, а ол ышнаш куш-ажылын база надыкшылын камгалаар талазы-биле түскай хемчеглер-биле; ие болурун куш-ажыл-биле холбаштырар арганы херээженнерге бээр байдалдарны тургузары-биле саатты херээженнерге болгаш иелерге төлевирлиг шөвээлерни база еске-даа чиителдеерни тыпсырын, чаш урулгалыг херээженнерниң ажыл шагын чөрту-ны кызырарын киириштирбишаан, иениң болгаш бичии чаштың эргелерин камгалаары-биле, материалдыг база моральдыг деткимчени көргүзери-биле бо эргелерниң боттанылышкыны хандыртынар».

(ССРЗ Конституциязының 35 чүүлүнден.)

МАГАЛЫГ - ДЫР

Кайда-даа ажыл хайныгып, чуртталга улам чаартынып турарынга магадап чоруур мен. Ол кайгамчык хөгжүлдеге куш-ажылчы үлүүмиу киириштирип, «Барлык» совхозка 35 чыл ажыг үеде ажылдап келдим. Баштайгы чеди чыл чылгы малдан, полдуунда төрүүр хойлар кадарып келдим.

Куш-ажылчы чедишкиннеримни партиявыс болгаш чазаавыс бедии-биле үнелеп, Ленин орден-биле шаңнаан. Бистиң чуртувуста өг-бүленин болгаш бүдүрүлгеге куш-ажылдың эрге-ажыын билдиглиг холбаштырарынга тазырымчалыг бүгү байдалдарны тургузуп бергенинден ачызымда херээжен кижи ынчаар эки ажылдап, чазактың дээш хавыяазын эдилеп чоруур боорлур. Ол меңээ улуг өөрүшкү, чоргаарал-дыр.

Пенсиняже үнаумзе-даа, кадарчылавышаан мен. Амгы үеде Хөнделенiiң Алдыы-Хөвүда кыштаавыста 300 ажыг хой бар. Деңгел-күжү эки. Кыштаглаашкынга ыяк белеткенип, чайын 10 тонна сигенин белеткеп, өдектә болуп алган бис.

Урутларым аразының куш-ажылы бәзә бедии-биле үнелеткен. Ол Октябрь Революциязы, «Хүндүлелдиң Демдээ» орденнериниң, Ленинчи юбилей медалының эзилекчизи. Улуг ажыл-ишке үлүүвүстү киириштирбишаан, ол уругну өстүрүп кижизиттивис. Олар база-ла төлептиг кижилер болуп, чопунга бараан болуп, эртем-билигин чедип ап турлар. Улуг уруувус Чечек биле Светлана үтбашкылар Ак-Довуракта дериглер машинистери, Василий — журналист, ийи оолдарывыс —полиачылар, артканнары школачылар.

Амыдыралывыста шүүтү-ла чүве четчир, аас-кежиктиг ажылдап, чурттап чор бис. Бо бүгү дээш төрээн партиявыска болгаш чазаавыска үлүү-биле өөрүп четтиргенимни илергейлекседим.

С. УУРТАК,
«Барлык» совхозтуң хойжуу, Маадыр-не.

Сеткилдиң буянныы, чүректиң чылыы-биле

Бистиң чуртувуста херээжен кижиниң ниитилел амыдыралының бүгү талаларынга куш-ажылга киржилгези улам күштелгенин, ооң алдар-хүндүзү кайгамчык бедиктерже кедүрүлгенин бистер боттарывыстың амыдыралывыстан-на көрүп турар бис. Коммунистиг партия болгаш Совет чазак ол дугайында доктаамал сагыш салып турар. Бөдүүн ажылчын ие, Тыва херээжен кижи, мээн, республиканың коммунистериниң өмүнээзинден делегат болуп киришкенем СЭКП-ниң XXVI съездизинге ол дугайын база катап чайынанчаа-биле бадыткаанын билир болгай бис.

Ол улуг шуулганга СЭКП Төп Комитединиң Чиңгине секретары эш Л. И. Брежневтиң кылганы ТК-ның Отчёт илеткелинде совет кижинин, ылангыя херээженнериниң чаагай чоруунуң дугайында, экономиканы болгаш культураны хөгжүдер, чер кырынга тайбыңны камгалаар болгаш быжыглаар дугайында ленинчи сагыш салышкынны, бүгү совет улус-биле бир демей, Тываның бүгү херээжен чону чүректиң хамыдыдан хүлээп алгаш, оларны күүседиргеге эң идепкейлиг киржип, боттарының үлүүн киирип турарлар. Мея маңаа бодумнуң районумдан болгаш ажылдан турар будүрүлгемден чамдык чижектерни киирип көрейн.

Шаанда эң куруг чыткан Хемчиктиң эриинде, Кара-Дашта, элээн каш чыл бурунгаар амгы үениң эң болбазырангай машина-техниказыбиле чепсегленген улуг будүрулге — В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинат ажылдап турар, ында чалыы-наныының хоорайы тургустунган. Районда күүлүг машина-техника-биле чепсегленген улуг-улуг ажыл-агыйлар — совхозтар ажылдап турар. Оларда чурттуң хөй национал улустарының төлөэлекчилери-биле кады 7700 ажыг херээженнер хаара туттунган. Көдээ ажыл-агыйда олардан ийи муң ажыг кижи, улус өөредилгезинде болгаш кадык камгалалында 800 ажыг кижи ажылдап турар.

Олар дээрге материалдыг чаагай кежикти — эътти, суттуг, дүктуг болгаш еске-даа, янзыбүрү продукцииниы будүрүүнү, чонуң кадыын камгалажып, ажы-төлдү өөредип, • кижизидип турар кижилер-дир. «Барлык» совхозтуң Адыр-Мажалык, «Хемчик» совхозтуң Ыйтылак сүт-бараан фермалары ышкаш колдуу-ла херээженнер ажылдап турар еске-даа коллективтер бо чылдың 9 айларда планын чедишкинниг күүседиргеннер.

Районда Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры С. С. Дамдын-оол, Ленин орденниң эдилекчизи, сураглыг хоочун хойжу Ууртак Серен ышкаш чүс-чүс кайгамчык ажыл-ишчи херээженнерни чоргаарал-биле адап болур. Бистиң районуң херээженнериниден 3 кижи Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинiң депутадары, 186 кижи чер-чер Советтериниң депутаттары. Олар күрүнеии эргелеп башкарарынга идепкейлиг киржип турар. Оон аңгыда он-он херээженнер партия, профэвилел болгаш еске-даа хөй-ниитиг организацияларында база-ла эрес-шудургу ажылдап турар.

Мээң бодумнуң ажылдап турарым хөй кижилиг, интернационалчы коллективим — «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыннарының барык-ла кезик хирези база-ла херээженнер. Оларның аразында орден-кавыялар-лыг, алдар-аттарлыг сураглыг кижилер база эвээш эвес. Аңаа бөдүүн ажылчыдан удуртур организакчы ажылче депшээннер база эвээш эвес. Чижээ, нарын рудадан дагдүгү арыглаар цехтиң эзелчег начальныгы В. Васильева, олда цехте № 5 эзелчегиң улуг мастери В. Ипатова, арыглал фабриказында профвилелиниң фабком даргазы З. Мадык дээш өскелерии-даа мээ аңаа хамаарыштырып болур.

Сөөлгү чылларда аныяк тыва кыстар бистиң улуг будүрулгевиске ажылчыныың нарын мергежилии шудургу шиңгээдип ап турар. Ылангыя дериглелдер машинистери Ч. Өлзей, Р. Хомушку ышкаш өске-даа ындыг аныяктар бар. Ол ышкаш тудугжулардан шеверлекчилер бригадазының З. Салчактың, Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинiң депутады Н. Ондарның аттары түгле районда эвес, республикада сурагжаан.

Херээжен кижи бүрүзү Алачурттуң чаагай чоруунга шудургу күш-ажылы, могаг-шыглаг чок хөй-ниити ажылы-биле чонунга төлептиг бараан болур ужурлуг. Оон-биле каы ол сагыш-сеткилиниң буянныы, чүрээниң чылыы болгаш байлаа-биле ажы-төлдү кижизидери, өг-бүлеии чечектедирип, чылыдар хүлээлгелиг болгай. Чогум-ла мынаар ажылдаарыл, чурттарывыл бистерден иеген турар деп чүвеии утпас ужурлуг бис.

У. МОНГУШ,
СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны.

Кызылдың даврапылга фабриказында Р. Кара-Донгак удурткан комсомолчуаныяктарның бригадазы доктаамал бедик көргүзүглерни чедип ап турар. Олардан В. Ажы-оол, Р. Кара-Донгак, Т. Мартыгыр олар үеии мурнавышаан, ам он бирги беш чылдың ийиги чылының үлүүнде ажылдап турар. Мурнакчы бригада бо чылдың октябрь айның планын долу күүседкеш, Тывааның херээженнериниң IX съездизиии төлептиг ажыл-херектери-биле уткаан.

ЧУРУКТА: бригада кежигүннери (солагай таладан) Т. Мартыгыр, В. Ажы-оол, Т. Хертек, Р. Норбаа, Л. Дыртыкпан.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

ЧАА, ЭКИ ЧҮҮЛДЕРНИ ТЫП ТУРГАШ...

Бистиң активчилеривис -боттары будүрүлгениң мурнакчылары, хөй эки чүүлдериң эгелекчилери болбушаан, херээженнерни ажыл-агый болгаш культура тургузуушкунунга идепкейлиг киириштирер, олариың чогаадыкчы инициативазын кедүрер талазы-биле ажылга партия организацияларының даяныр кол күжү болуп турар.

Районуң экономиказының кол адыры — мал ажылында ажылдап турарларның чартык кезии херээженнер. Олар он бирги беш чылдың бирги чылының планныг онаалдаларын чедиишкинниг күүседиргеге үлүүн киирип турар. Тос айларда район нүрүнеге сут, эът садарының социалистиг хүлээдгелерин ажыр күүседкен. Дүк садарының чыл планын 106,4 хуу күүседкен. Чарыштың мурнуку одуруунда херээжен хөй мурнакчылар киргеи. Чижээ, бо чылын 21 херээжен хойжулар төрүүр чүс хойдан-на 90 — 111, он бир хойжулар 100-тен өрү хураганнарны мендп дорукторган. Олардан Ленин аттыг совхозта О. Назынмаа, «Мөреи» совхозта Б. Намдал, Ч. Сади, «Чаа орук» совхозта М. Сөян, А. Севилбаа, М. Чамзын-оол, А. Дамчай, «Нарын» совхозта Д. Чүдекпен, М. Күүсүи, К.-К. Седенмаа олар төрүүр чүс хойга онаалтыр 100 — 111 чедир хураганнарны мендп камгалап алганнар.

Саанчылар ортузунда чарыштың мурнакчылары хөй. «Чаа орук» совхозта Д. Бадыхее, С. Саны-Маадыр, Ленин аттыг совхозта С. Серендук, «Мөреи» совхозта Я. Бадарчы, «Нарын» совхозта Б. Дамба, Х. Араккаа олар ышкаш мурнакчыларга чоргаарланыр бис. Районуң улус ажылагыйының еске-даа адырларында мурнакчы херээженнериниң саны өскеи.

Херээженнер чөвүлелдери чон ортузунга идей-кижизидилгелиг ажылды агитквартиралар дамчыштыр чоруткан, херээженнерни шеф ажылынче мобилизастаарын идепкейлиг чоруткан. Чүгле «Мөреи», «Нарын» совхозтарда агитквартираларның чурттакчылары 380 ажыг тонна сигении, аңаа хөй тонна будүк-бүрүнү белеткээн хүлээткен. Ленин аттыг совхозтуң агитквартираларының чурттакчылары бо ажылды база идепкейлиг чоруткан.

Районуң херээженнер чөвүлели (даргазы Т. Н. Саая) чөвүлелдер аразында социалистиг чарыштың хевирлерин сайгырангайжыттышаан, ажылда чаа, мурнакчы чүүлдерни нептередирии оралдажып келген. Ылангыя «Мөреи», «Нарын» совхозтарда херээженнер чөвүлелдери (даргалары А. С. Дүгер, С. К. Күдер) идепкейлиг ажылдап, чөвүлелдериң социалистиг чарыжынга чыл бүрүде тиилекчилер болуп келген. Ленин аттыг совхозта аныяк специалист Р. Хунуужап даргалаан херээженнер чөвүлелиниң ажылы сөөлгү үеде элээн идепкейжээн, ында херээженнериниң «Хүлүмзүрүг» аттыг клубуң организастаан.

Херээженнер чөвүлелдери квартал санында ажыл планнарын түргузуп, ниити хүралдарны эрттирип, чоруткан ажылының дугайын херээжен ишчилерге дыңнадып, соруглаларны тодарадып турар.

Тус-тус чөвүлелдер Культура бажыңнары-биле харылзааны экижиткен. Аңаа темалыг кежээлерни, будүрүлгениң мурнакчылары болгаш хоочуннар, сураглыг кижилер-биле ужуражылгаларны хөй удаа организастаан. Чижээ, алдарлыг совет педагог В. Сухомлинскийниң «Кижи бол» деп номунга темалыг кежээни Ленин аттыг совхозта херээженнер чөвүлели баш удур эки белеткелдиг организастаанын кижизидикчи утка-шынарлыг эрткен. «Нарын» совхозта херээженнер чөвүлели маадырнелер-биле ужуражылга кежээлин, Эрзин суурда чөвүлел «Экии, школа!» деп школаже бир-ле дугаар өөренин кирген ургуларга тураскаткан темалыг кежээлерни эрттиргеии солуп. Ол ышкаш «Ураи холдар», «Бойдустуң хайыралы» деп делгелгелерни чыл бүрүде организастаан. Чонуиуң ураи-шевер талантызын бедидерине, погаалар болгаи чечектер өстурериие хаара туларынга ол делгелгелер ужурдузалыг болган.

Суур чаагайжыдылгазынга киржилге херээженнер чөвүлелдериниң ажылында бир кол черии эзлээн. Ылангыя «Нарын», «Мөреи» совхозтарда чөвүлелдер бо чылын чаагайжыдылгаже херээженнерни калбаа-биле киириштиргеи. Нарын суурга 430, Мөреиге 550 дээ янзы-бүрү ыяштарны олуруткан. Нарын суурда агитквартираларның чурттакчылары ийи аллеяны тарын өстүргеи. Мөреи, Нарын, Булуң-Бажы, Эрзин суурларның чурттакчылары мүрүкү чыдарга бодаарга погаа, картофель өстүрүп алырын бо чылын хөйүү ковудеткеи.

Бистиң районуң чер-черлериие херээженнер чөвүлелдериниң ажылында иептересе чогуур эки дуржулга бар апаргаи. «Мөреи» совхозта херээженнер чөвүлелиниң дуржулгазын таныжары-биле районда чөвүлелдер даргаларының бир хүнүнү семинарын аңаа организастаан. Ол ышкаш Ленин аттыг совхозта херээженнериниң «Хүлүмзүрүг» клубунуң ажылы-биле таныжып, бир хүнүнү дуржулга солчуушкунунуң семинарын организастаан. Сөөлгү үеде районуң херээженнер чөвүлели үүүшкүнүүт хүралдарын чер-черлерге эрттиргеии практикалап турар. Бо чылын ындыг хүралдарны «Чаа орук» совхозта ясли-сад айтырынга хамзарыштыр база «Мөреи» совхозтуң Сыын-Мыйыс фермазында саанчыларның амыдыралының культуразын бедидер талазы-биле ажылга хамзарыштыр эрттиргеи.

Бисте херээженнер чөвүлелдериниң шиитиргезе чогуур айтырыглары хөй. Чижээ, суурлар чаагайжыдылгазы, херээженнериниң амыдыралының культуразын бедидер дээш демисел эм-даа чогуур деиеелерде тургустунмаан. Фермаларда, интернаттарда, садыг, ниитиниң чемнеиигге чергерийде санитарлыг байдалды бедидеринче утланган рейдилерии херээженнер чөвүледдери ховар организастаан. Хөй-ниитиниң ажылындан оспаксыраар, амыдыралының культуразын бедитпес, ниитилелге ажыктыг ажыл кылар хөөнү чок, урүг-дарыының кижизидилгезиие сагыш салбас ийи-чаңгыс херээженнер бар. Оларның-биле ажыл ам-даа сула.

Херээженнериң идейлиг база моөу-шынар кижизидилгезиниң, оларның амыдыралының культуразын бедидеринiң айтырыгларыие улам хамаарыштыр киреги херээженнер чөвүлелдериниң чугула сорулгазы болур.

С. БАЙЫР-ООЛ,
СЭКП Эрзин райкомунуң херээженнер оргузунга ажыл чорудар киидизиниң эргелекчизи.

Татьяна Яковлевна Знаменская 1949 чылда Красноярскиниң педагогика институдун дооскаш, хувааида ёзугаар бистиң республиканга ажылдагы-биле келген. Ол үеде дээди эртеминг башкылар Тывага хөй хереглеттинин турган.

Татьяна Яковлевна 1952 чылдың чайынында өг-бүлезининг аайы-биле Улуг-Хем районнуң Шагаан-Арыгның № 1 школазынга ажылдагы-биле чеде берген. Ол үеден эгелээп бо хунге чедир Татьяна Яковлевна ол школада үзүктел чок ажылдап келген.

Дуржулгалыг, хоочун башкы хөй үени бичии чаштарга үндүрүп турар-даа болза, ол хөй-ниити ажылының идепкейлиг киржикчизи. Татьяна Яковлевна Шагаан-Арыг хоорайның херээженнер чөвүлелиниң кежигүнүнге үр чылдарда соңгулуп, ажылдап келген. Чаңгыс чер чурттуглары хоочун башкызынга улуг идегелди көргүзүп, ону республиканың херээженнер съездизинче делегат кылдыр соңгаан.

ЧУРУКТА: Т. Я. Знаменская.

В. ЧАДАМБАНЫҢ фотозу.

КҮШ-АЖЫЛ АМЫДЫРАЛДЫ КААСТААР

Тываның эң ырак булуңнарының бирээзи — Мөнгүн-Тайгада сөөлгү чылдарда улуг чаартылгалар болган. Херээжен чон ооң бүгү ажылагыйларында хаара туттунуп, он бирги беш чылдың баштайгы чылының планныг онаалдаларын хуусаа бетинде күүседир дээш боттарының төлептиг үлүүн киирип турарлар.

Район бо чылдың үшкү кварталын бүгай эвес күш-ажылчы чедишкиннерлиг дооскан. Күрүнеге эът садар планын 106,6 хуу, дүктүүн — 103,7 хуу күүседип, малдың баш санын камгалап алырының планын чүүл айы-биле ажыр күүседкен. Келир кышка хынамчалыг белеткенни, районуң ажыл-агыйларының мал чөмин белеткээрииң планын 128 хуу күүседкен.

Бо чедишкиннерни чедип алырынга, чон ортузунга кижизидикчи ажылга, ылангыя херээжен чонга идейлиг салдарны чедирип, планныг онаалдалар күүселдээинче оларны мобилизастаарынга херээженнер чөвүлелдериниң киирип турар үлүг-хуузу улуг. Оларның аразында боттарының кызымаккай, эрес-шудургу күш-ажылы-биле чайгыс чер чурттуглариың хүндүткелдин чаалап алганнар кайы хөй.

Ындыг шалыпчыларның аразында Тыва АССР-ниң Дээди Соведиинiң депутады, «Мөген-Бүреи» совхозта хойжу Ирина Чамый бо чылын төрүүр 100 хойдан 104 хураганны онча-менди дорукторуп алган, «Малчын» совхозтуң хойжузу Чечекмаа Комбуй-оол, саралык кадарчылары Өшкү-Саар Борарган. Бегзи Хорбии, Тыва АССР-ниң садыының болгаш ниитиниң чемнеиилгезиниң алдарлыг ажылдакчызы Дарый Чанзан, аныяк тудугжу Нина Делгер-оол. Тыва АССР-ниң школаларының алдарлыг башкызы Борбак-Кара-Салчак, Маадыр-не Хорул Иргит болгаш өскелерии-даа улуг чоргаарал-биле адап болур.

Район бо чылдың үшкү кварталын бүгай эвес күш-ажылчы чедишкиннерлиг дооскан, Күрүнеге эът садар планын 106,6 хуу, дүктүүн — 103,7 хуу күүседип, малдың баш санын камгалап алырының планын чүүл айы-биле ажыр күүседкен. Келир кышка хынамчалыг белеткенни, районуң ажыл-агыйларының ниитиниң

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде

ХАРЫЫСАЛГА, КОНТРОЛЬ КОШКААНДАН

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралы Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазы Ч-Д. Б. Ондарның даргалаашкыны-биле болуп эрткен. «СЭКП-ниң XXV съездизиниң негелделеринге дүштүр партияның область организациязында хүлээп алган шиитпирлер күүселдезиниң контролюы болгаш хыналдазын организастаарын улам ынай сайзыранғайжыдар талазы-биле хемчеглер дугайында» СЭКП Тыва обкомунуң IV пленумунуң доктаалын күүседир талазы-биле республиканың совет болгаш ажыл-агый органнарының сорулгаларының дугайында» Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1980 чылдың июль 25-те доктаалының күүселдезиниң дугайында» айтырыгны аная чугаалашкан. Министрлер Чөвүлелиниң Президиумунуң хуралының хүн чурумунга кирген айтырыг талазы-биле дыңнадыгны «Тыва көдээ тудуг» трестиң эргелекчизи Г. М. Шубник кылган.

Үстүкү органнарның база боттарының хүлээп алганы доктаал, шиитпирлериниң күүселдезин экижидери-биле «Тыва көдээ тудуг» трестиң удуртукчуларының талазындан ап чоруттунуп турар чамдык хемчеглерни Президиум хуралынга демделээн.

Тресте техниктиг чөвүлелди тургускан, эртип турар будурулге хуралдарының протоколдарын тургузуп турар болгаш аназ хүлээп алдынган шиитпирлериниң күүселдезин контрольда. 1981 чылдың эрткен үезинде техниктиг чөвүлелдиң хуралы 13 удаа эрткен.

Хүлээп алдынган доктаал, шиитпирлерниң күүселдезин контрольдаар талазы-биле трестиң удуртулгазының талазындан алдынып турар чамдык хемчеглерни Министрлер Чөвүлели демделевишаан, үстүнде доктаалдың күүселдезин дээш тресте ап чорудуп турар организанчы ажылдарда чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглар. Ынчангы четпестер барын айтыкан болгаш ол талазы-биле хуралга чугаа шынгыы болган.

Үк доктаалды амыдыралга боттандырар план-хемчеглерни болгаш оон күүселдезиниң контрольдаарының системазын трест доктаал үнген соонда 6 ай эрткенде ажылдап кылган, а ол хемчеглер күүселде чок артышпаан. Контрольда алдынган документилерниң эмгелери негелдеге ыракта дүүшпес. Документилериниң күүселдезин демделээри-биле тускайлаан бүрүткел депгери ынында чүлө 1981 чылдың июньдан эмгел тургускан болгаш ону доодуруп турары база чамгыс аай инструкциянын негелдезинге дүүшпези хыналдадан илерээн. Оон түнелинде республиканың Министрлер Чөвүлелиниң удургени контрольга албан алдынган турар ужуралут 17 доктаалдың чүлө 4-үн тресте бүрүткеттинген. «Тыва көдээ тудуг» тресте үстүкү органнарның документилериниң күүселдезиниң контроль шактарын эрттирерин амдаа практиказалап көрбейн турарын болгаш күүселде хынаар штаттан дашкаар инспекцияның тургустуумаанын кончуг четпес деп көргеш.

Трестиң бодунуң хүлээп алганы шиитпирлериниң күүселдези дээш контроль треске хамаарыжыр будурулгелерде база негелдеге дүүшпес. Трестен кирип турар дужаалдар чер-черде бүрүткеттинмейн, контрольда алдынмайн турарындан оларның күүселдезиниң ким-даа хайгаарабайн турар. Чижээ, № 62 КМК-да 1981 чылдың эрткен үезинде трестей кирген 5 дужаалдың чаңгызы-даа контрольда алдынмааны кайчан-даа тааржыпас.

Сойгукчуларның чагыгдарын күүседир талазы-биле трестиң организакчы ажылында бар чамдык четпестерни Президиум хуралынга айыткан. Чамдык чагыглар көрдүнген хүүсаазында ботганмаан. 1980 чылда «Тыва көдээ тудуг» трестиң адынга сонгукчулардан кирген 13 чатгының 10-у, амыдыралда ботганган. «Шамбалыг» совхозта шкөла тудуун 1977 чылдан эгелээн болза-даа, тудуг бо үдуртукчулары, күрүне ажылдакчылары, аныяктар, хереэженнер болгаш шажын организацияларының телөзлекчилери чыскаалчыларның одуругларынга чораан. Боо-чепсектерни эндере будурерин соксадыр чорукту чедип алыр, боттарының черинге чаа америк ядролуг ракеталарны тургузарын болдурбас деп белий улустуң бижыг шиитпирлиин олар көргүскен.

ТОКИО. «Пентагонуун ядролуг стратегиязынче Японияны кирер тыттырбас!», «Айыыл чок чоруктун япон-америк керээзин күш чок болдурар!», «Японияда милитариземниң патан төрүттинүүшкүнүге удур бис!» дээн лозуннар-биле хөй-ниитиниң чыскаалдары Японияның Аомори, Хиросаки, Хатиноэз, Товада хоорайларында болган. Атомнуг бомбазаашкынның халантыг уржуктарының дугайын тоожкан фотодокументилер делгелерин чыскаалдар болгаш митингилер үезинде делээн. ядролуг чепсекти бүтүнити болгаш бүрүн хоруург дээш ат салыышкыннарының чылдагаан организастаан.

«Чепсегленишкинни дүжүрери дээш КНО-нуң неделязын дешилгелиг япон хөй-ниитиниң деткин турарының демдээ болбушаан, ядролуг чепсекти хоруург дээш шимчээшкин бүгү Японияда калбарын турар» деп, япон коммунистериниң «Акахата» солуну бижээн. Ядролуг чепсекти хоруург дээш, боо-чепсекти эндере будурүп турарыга болгаш дайын аймылының аъун орарынга удур чыскаалдар сөөлгү хүннерде чурттуң 500 ажыг хоорайларына болгаш чурттакчылыг пунктуларына болганын ол солун айыткан.

ВАШИНГТОН. Парижке болгаш Брюссельге масссалыг чыскаалдар дугайында дыңнадыларынга «Вашингтон пост» солуниуң корреспондентизи ол чыскаалдар «Европага америк ядролуг чепсектин чаа хевирлерин тургузарының планнарынга удур улам аъун орар политиктиг шимчээшкинге чаа илгиин берген» деп деделеэн. Ол чыскаалдар, ол ышкаш оон мурнуу чарыында Лондонга, Римге болган Бонига болган чыскаалдар «америк администрациянын Европага америк боо-чепсектерни чаартыр дээр оралдажышкынпары бергелерде таварыжы бергенин база дагын онза тода көргүскен» деп, ук солун бижээн.

(СЭТА).

Франция биле ССРЭ-ниң дугурушкаңын ёзугаар Ю. А. Гагарин аттыг космонавтар белетиээр Төпте космоска советфранцуз каттышкан шенелдени кылырынга белеткел үргүлчүлеп турар.

ЧУРУКТА: (оң таладан) Совет Эвилелиниң Маазыры ССРЭ-ниң умудукчу-космонавтызы Леонид Денисович Кизим, француз космонавт Патрик Бодри болгаш совет космонавт Владимир Алексеевич Соловьев олар.

А. ПУШКАРЁВТУҢ фотозу. СЭТА-ның фотохрониказы.

ЧӨПТҮГ БОЛГАШ БЫЖЫГ ТАЙБЫҢ ДЭЭШ

СОФИЯ. (СЭТА). Израиль агрессиязының уржуктарын чок кылыр дээш, Чоокку Чөөн чүкке тайбынны доктаадып тургузар дээш Сирияның демиселинге деткийчени. Болгария моон сонгаар-даа көргүзер. Араб социалистиг чаартылга партиязының чингиие секретары, Сирияның президентизи, Болгарияда албанның пайыралчы аян-чорууп кылып баргаи Х. Асад-биле ужуражышкынга чүве чугаалаан тура ол дугайын БКП ТК-ның Чингиие секретары, БУР-нуң Күрүне чөвүлелиниң Даргазы Т. Живков медеглээн.

АКШ-тың администрациязынга деткиттиргеи Израильдиң чагырыкчы бөлүктери Сирияга ажыы-биле кыжаныг, араб чурттарга удур бодунуң дайынзырак үүлгедиишкиннерин уламчылап турарын ол демдеглээн. Депшилгелиг араб күрүнелериниң сыры каттыжышкынының болгаш хөделиишкиннериниң чаңгыс эптиг болуруун, социалистиг дем каттыштырыга чурттары-биле, тайбынга ынак бүгү күштер-биле араб чурттарының кадыг ажылдажылгазының чугула ужур-дузалының БКП ТК-ның Чингиие секретары айыткан.

Палестинаны хостаарының организациязын киришпир бүгү сонуургалдыг талааларның киржилгези-биле делегей конференциязын чыылдырар дугайында ССРЭ-ниң санаты Чоокку Чөөн чүкке тайбынны катап тургузарынче угланган оруктуг айтыг турарын БУР-нуң удуртукчузу онзалап демдеглээн.

Совет Эвилели-биле болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа чурттары-биле бодунуң харылзааларын быжыглаар деп Сирияның шиитпирлиин Х. Асад онзалап демдеглээш, араб улустарның чөптүг демиселинге оларның коргүзүп турар деткимчезин бедик-биле үнелеп чугаалаан.

БӨМБУРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

ЧЕПСЕГЛЕНИИШКИННИ ДҮЖҮРЕР ДЭЭШ ШИМЧЭЭШКИН КАЛБАРБЫШААН

Чепсегленишкинни дүжүрер дээш Каттышкан Нациялар Организациязының болгаш Тайбының Бүтү-делегей Чөвүлелиниң инициативазын ёзугаар эрттирер хөделиишкиннер неделязының эгезй тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш аажок улуг чыскаалдар-биле демделеттинген. Тайбының херээн камгалаар, дүшкүүрлүг чоруктуң чавырлышкының камгалап арттырар болгаш бижыглаар деп шиитпирляйнің дугайын, ортумак ыракшылдың чаа америк ракеталарын Европага эккеп сайгара тургузар болгаш араатанныг ядролуг чепсекти будурерин конвейерге тургузар дээр кем-бурүүлуг планнарны үзе тавар тура-соруктуун делегейниң улустары медеглеп турар.

ПАРИЖ. Тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш сөөлгү чылдарда эң улуг дээш ниити национал чыскаал «Боо-чепсекти эндере будурер чорукту моон ынай болдурбас» деп лозуң-биле Парижке болган. Ол чыскаалды Франциянның Компартиязының, Күш-ажылдың бүтүү-ниити конфедерациязының, Студенителиринң национал эвилелиниң, дайын хоочуннарының эвилелиниң болгаш өске-даа каш-каш ол организациялардың деткимчези-биле тайбың дээш француз шимчээшкиниң инициативазын ёзугаар эрттирген.

Чыскаалды «Тайбың дээш аныяктар марыжы-биле» ажыткан. «Нейтроннуг бомба турбас ужурлуг!», «Чаа ядролуг ракеталар турбас ужурлуг!», «Чепсегленишкинни дүжүрер дугайында чугаалажышкыннарны иеген тур бис!» дээш бижиглелдерлиг лозуңнар туткан. 25.000 хире оолдар болгаш кыстар Парижтия кудумчуларын тавартыг эрткен. Марш эгелээнинің соонда каш шактар эрткенде Сталинград шөлүнден ырак эвеске оон колонналарын Франциянның пайысылалының чоок хоорайларындан эртен шейлүп чоруткан чыскаалчылардың одуругларын-биле каттыжа берген. Оларның одуругларында оп-он муң парижчилер болгаш ядролуг чөрүлдээ кыжаныының күштелиишкиниие удурланышкының илередир дээш чурттуң бүгү булуңнарындан тускай келген өске-даа хоорайларның чурттакчылары чоруп турган.

Чыскаал аажок улуг митинг-биле доозулган, аңаа 100.000 ажыг кижи кирипкеи, оларның аразында Барыын Германиядан, Голландиядан, Бельгиядан, Италиядан тайбың талалакчыларының төлөзлекчилери база чораан.

Митингниң киржикчилери чаңгыс эп-сеткилдиг хүлээп алган кыйгырыынга ядролуг халаптың айылың болдурбас деп боттарының чүткүдүүнүү дугайын шиитпирлиг медеглээн. Ядролуг боо-чепсекти кызырарының, нейтроннуг чепсекти хоруурунуң эртежок чугулазын олар онзалап демдеглээн.

Тайбының француз талалакчыларының чыскаалдарының дугайын дыңнатышаан, Парижтиң «Котидьен де пари» солуну «ол чыскаалдарның антиамериканды будүүү кедергей көскү болган» деп айыткан.

БРЮССЕЛЬ. Тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш ниити национал эң улуг чыскаал белиги найысылалга болган. Тайбың болгаш чепсегленишкинни дүжүрер дээш аныяктар хөделиишкиннериниң национал комитединиң, ол ышкаш тайбының фламанд талалакчыларының шимчээшкинниң кыйгырыын. ёзугаар Брюссельдиң дал ортузунга 200.000 кижи чыылган. Чөөн үезлиг политиктиг партияларның коскү ажылдакчылары — коммунистер болгаш социалистер, парламентарийлер, профэвилелдер удуртукчулары, күрүне ажылдакчылары, аныяктар, хереэженнер болгаш шажын организацияларының төлөзлекчилери чыскаалчыларның одуругларынга чораан. Боо-чепсектерни эндере будурерин соксадыр чорукту чедип алыр, боттарының черинге чаа америк ядролуг ракеталарны тургузарын болдурбас деп белий улустуң бижыг шиитпирлиин олар көргүскен.

ТОКИО. «Пентагонуун ядролуг стратегиязынче Японияны кирер тыттырбас!», «Айыыл чок чоруктун япон-америк керээзин күш чок болдурар!», «Японияда милитариземниң патан төрүттинүүшкүнүге удур бис!» дээш лозуннар-биле хөй-ниитиниң чыскаалдары Японияның Аомори, Хиросаки, Хатиноэз, Товада хоорайларында болган. Атомнуг бомбазаашкынның халантыг уржуктарының дугайын тоожкан фотодокументилер делгелерин чыскаалдар болгаш митингилер үезинде делээн. ядролуг чепсекти бүтүнити болгаш бүрүн хоруург дээш ат салыышкыннарының чылдагаан организастаан.

«Чепсегленишкинни дүжүрери дээш КНО-нуң неделязын дешилгелиг япон хөй-ниитиниң деткин турарының демдээ болбушаан, ядролуг чепсекти хоруург дээш шимчээшкин бүгү Японияда калбарын турар» деп, япон коммунистериниң «Акахата» солуну бижээн. Ядролуг чепсекти хоруург дээш, боо-чепсекти эндере будурүп турарыга болгаш дайын аймылының аъун орарынга удур чыскаалдар сөөлгү хүннерде чурттуң 500 ажыг хоорайларына болгаш чурттакчылыг пунктуларына болганын ол солун айыткан.

ВАШИНГТОН. Парижке болгаш Брюссельге масссалыг чыскаалдар дугайында дыңнадыларынга «Вашингтон пост» солуниуң корреспондентизи ол чыскаалдар «Европага америк ядролуг чепсектин чаа хевирлерин тургузарының планнарынга удур улам аъун орар политиктиг шимчээшкинге чаа илгиин берген» деп деделеэн. Ол чыскаалдар, ол ышкаш оон мурнуу чарыында Лондонга, Римге болган Бонига болган чыскаалдар «америк администрациянын Европага америк боо-чепсектерни чаартыр дээр оралдажышкынпары бергелерде таварыжы бергенин база дагын онза тода көргүскен» деп, ук солун бижээн.

(СЭТА).

ЧОГУУР ҮЕЗИНДЕ БОЛГАН КИЧЭЭНДИРИГ

Каттышкан Штаттарның дайынзырак, агрессчи угланышкынынга килеңнээшкин бүгү делегейде улам калбарып турар. Европага «кызыгаарладыг» ядролуг дайынны өөскүдүп үндүреринге Вашингтоннуң белеңнинің дугайында президент Рейганның чоокта чаагы медеглели ынды угланышкынның сөөлгү илереи болган. Америк администрациязының политиказын шынгыы шүүмүүлевишаан, делегейниң хөй-хөй чурттарының политиктиг болгаш хөй-ниитичи ажылдакчылары, парлалгазы оон-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чингиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыынга харыызынга кылган сагындырыының шүүт-ла чогуур үезинде болганын онзалап демделеп турар.

● **ГАВАНА.** Бодун боду өлүрер дээн кижи харын ядролуг дайындан тийлекчи болуп үнер дээр идегел-биле ынды дайынны эгелеп болурунун дугайында Л. И. Брежневтиң сөстерин Ак бажыңның баштыңы мик бодан аъза чөгүүр ийик деп, «Гранма» солун бижээн. Эрге-чагыргазырак, делегейге терийдел чедип алыксаар болгаш кижи терелгетенни шүүт-ла чайлаш чок өлүмге таварыштырарынга белеп ындыг күштерге ол шыңгыы кичээнгирип-дир деп, ол солун онзалап демделеп турар. Кижи терелгетенниң салым-хуузунче холдаксаар АКШ-тың чүткүдерин делегейниң улустары шиитпирлиг бүүүү шаап, мөспилдежип, үнүүшкүнүү күткүүрүнче Вашингтоннуң угланышкынынга удурланып турар.

● **ЖЕНЕВА.** Ядролуг дайынның «чайлаш чогуунуң» дугайында бодалга кижилерни өөредир дээр оралдажышкынкынар кем-бүрүүлүг болгаш бууран дүжүүшкүнге чугаажок таварыжыр. Буруучаар делегейгейнің бүүрап дүжер перспективазы-биле кижи төрелгетеен эптежип шыдавас деп, Тайбың болгаш хостаага дээш делегей лигазының чиңгиие секретары Э. Баллантайн медеглээн. Европада тайбыга немелде кыжаныышкынны тургузуп турер чаа америк ракеталарны Барыын Европага эккеп сайгара тургузар дээр НАТО-нуң планнарынга деңнийлиг хөй-ниитиниң удурланышкынының калбак чалгынын хайныктырган. Европада кол угланышкын тайбың дээш массалыг шимчээшкин-биле тодаргайлаттынар деп, ол демдеглээн.

● **ГААГА.** НАТО-нуң ракеталарын киллээшкининиң болгаш удурланышкынының калбак чалгынын хайныктырган. Европада кол угланышкын тайбың дээш массалыг шимчээшкин-биле тодаргайлаттынар деп, ол демдеглээн.

Күрүне төвүлелиниң болгаш чурттуң чөпүнүң аажок хөй нуруузунуң бодал-оналын илергейлевишаан, финн улус У. К. Кекконенниң даштыкы политиктиг шүүмүүнүү чүгүлә ужур-дузалының бүрүн медереп биилп турар болгаш оон шүүмүн улам ынай улайчылаарынга бүгү күжениишкиннерин чайгыс эп-сеткилдиг сылыр дээрзин онзалап демделексээн ийик мен деп, Э. Үүситало медеглээн.

Каттышкан Штаттарның дайынзырак, агрессчи угланышкынынга килеңнээшкин бүгү делегейде улам калбарып турар. Европага «кызыгаарладыг» ядролуг дайынны өөскүдүп үндүреринге Вашингтоннуң белеңнинің дугайында президент Рейганның чоокта чаагы медеглели ынды угланышкынның сөөлгү илереи болган. Америк администрациязының политиказын шынгыы шүүмүүлевишаан, делегейниң хөй-хөй чурттарының политиктиг болгаш хөй-ниитичи ажылдакчылары, парлалгазы оон-биле холбаштыр СЭКП ТК-ның Чингиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң «Правда» солуннуң корреспондентизиниң айтырыынга харыызынга кылган сагындырыының шүүт-ла чогуур үезинде болганын онзалап демделеп турар.

● **ГАВАНА.** Бодун боду өлүрер дээн кижи харын ядролуг дайындан тийлекчи болуп үнер дээр идегел-биле ынды дайынны эгелеп болурунун дугайында Л. И. Брежневтиң сөстерин Ак бажыңның баштыңы мик бодан аъза чөгүүр ийик деп, «Гранма» солун бижээн. Эрге-чагыргазырак, делегейге терийдел чедип алыксаар болгаш кижи терелгетенни шүүт-ла чайлаш чок өлүмге таварыштырарынга белеп ындыг күштерге ол шыңгыы кичээнгирип-дир деп, ол солун онзалап демделеп турар. Кижи терелгетенниң салым-хуузунче холдаксаар АКШ-тың чүткүдерин делегейниң улустары шиитпирлиг бүүүү шаап, мөспилдежип, үнүүшкүнүү күткүүрүнче Вашингтоннуң угланышкынынга удурланып турар.

● **ЖЕНЕВА.** Ядролуг дайынның «чайлаш чогуунуң» дугайында бодалга кижилерни

ХӨӨЙЛУ ТӨЛЕВИЛЕЛИН ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

ПАРИЖ. (СЭТА). Сессиниың хүн чурумунга кирген социал-экономиктиг ән чугула айтырыгларның бирээзин —Н. Меруанын чазаайың кирген национализация дугайында хөөйлу төлевилелин Франциянның национал хуралынга чугаалажып көөрү доозулган. Нарламентиде депутаттар олуттарының хөй нуруузуун эелеп турар Социалистиг болгаш Коммунистиг партиаларның депутаттарының бадылаашкыны-биле ол хөөйлу төлевилелин чүүлдүг деп санаи көрген. Хөөйлу төлевилелиниң баштайгы бижимелинге мун ажыг эдиглерни болгаш чазалгаларны үйүлаикчы буржуаз партияларның төлөзлекчилери киирбишаан, чугула ол документини чугаалажып көөрүн узайдыктырарын орадашкан.

«Компани женераль д электрисите» (энергетика), «Сенгобен», «Пешине-ижин-кюльман» болгаш «Рон-пуленк» деп улуг беш үлетпүр балыктеринге, а ол ышкаш «Томсон-бранднт» деп фирмага чогуур эптелгени бербишаан, оларга күрүне контролюн тургузарын хөөйлу телевилели көөрүн турар. Франциянның өлөн каш банкыларын база национализастаар.

Күрүне секторуун калбартырынче угланган өлөй каш эдиглерни Национал хуралда коммунист депутаттар болуу кирген. Национализацияның программазы будурулгени катап тургузарынга болгаш чуртта ажыл чок чорукту кызырар дээш демиселге дузалаар ужурлуг деп, коммунист депутат Ф. Асейси медеглээн. Национализация программазы экономиканы болгаш ийитпелел аныдыралын демократтыг-дар орукка чугула үе-чада болуп турар.

Национализацияга дугайында хөөйлу төлевилелиниң санаттын чугаалажып көөрүнге ам кирер.

Финляндияның күрчөвүлелиниң шиитпири

ХЕЛЬСИНКИ. (СЭТА). Финляндияның Күрүне төвүлелиниң ээлчег чок хуралы болуп, У. К. Кекконен аарып турары-биле холбаштыр Финляндияның президентизи хүлээлгезин күүседир аргазы чок деп. аңаа чарлаан. Ынчангаш Күрөөвүлел президентиниң соңгукчуларының коллегиязын келяр чылдың январь 17—18-те соңгуур дугайында шиитпирни хүлээп алган болгаш президент соңгулдаларын 1982 чылдың январь 26-да болуруп доктаатказ.

Ол шиитпирни Күрөөвүлелге У. К. Кекконенниң чагаазын барымдаалап хүлээп алган. Оон кадыының байдалынын талазы-биле президент хүлээлгезин күүседип шыдавас деп эмчилериниң айыткынын ол чагаазынга Кекконен дыңнаткан.

Шылгараңгай политиктиг ажылдакчының болгаш Финляндияның күрүне удуртукчузуун чурттуң база чолдуу чазагай чоруу дээш бергени, бодунга деңнежир чүвези чок ажыл-чорудулгазының чээрби бөш чылы дооступ турары бодур деп, премьер-министриң хүлээлгезин күүседип турар Э. Үүсатало Күрөөвүлелдиң хуралының соонда болган парлалга конференциязынга чугаалаай.

У. К. Кекконен президент албан-дужаалга тура база даштыкы политиканың талазынга президент Ю. К. Паасикиваның шугумун улаачылавышаан, идепкейлиг, тайбынга ынак финн даштыкы политиканың тургузукчузу болу берген, ол политиканы чедишкинниг чорудар Совет Эвилели-биле найырал, кадыг ажылдажылга болгаш дузалажылга дугайында кереэге, чазагай кожахелбээ харылзааларга үндезиленип келген, ол харылзааларны хөгжүдүрүнүң дугайында У. К. Кекконен онза сагыш салып чораан деп, ол демделээн.

Күрүне төвүлелиниң болгаш чурттуң чөпүнүң аажок хөй нуруузунуң бодал-оналын илергейлевишаан, финн улус У. К. Кекконенниң даштыкы политиктиг шугумүүнү чүгүлә ужур-дузалын бүрүн медереп биилп турар болгаш оон шугумүн улам ынай улайчылаарынга бүгү күжениишкиннерин чайгыс эп-сеткилдиг сылыр дээрзин онзалап демделексээн ийик мен деп, Э. Үүситало медеглээн.

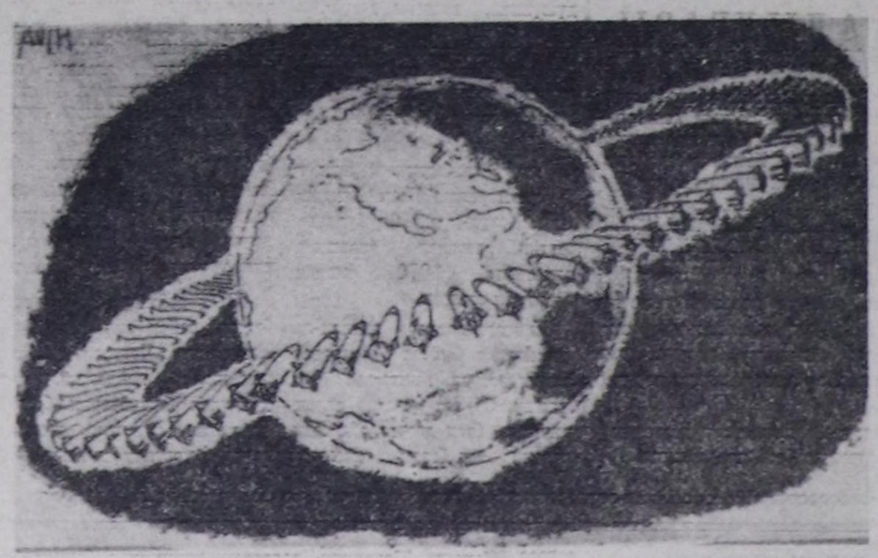
МАДРИД УЖУРАЖЫЫШКЫНЫ КАТАП ЭГЕЛЭЭН

МАДРИД. (СЭТА). Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле төвүлеп хуралдың киржикчилери күрүнелериниң ужуражышкынын Испанияның пайысылалында катап эгелээн.

Совет делегациязының баштыңы, ССРЭ-ниң даштыкы хөтөлер министрииң ораалакчызы Л. Ф. Ильичев ужуражышкынның төөлегелиг хуралынга чүве чугаалаан болгаш боттуг база дүүштүргеи документини ужуражышкынның түңнелиниң хүлээп алыр дээн оон киржикчилериниң шиитпириниң дугайында сагындырган. Европага чавырлышкынчын болгаш тайбының, айыыл чок чорукту болгаш кады ажылдажылганың эрге-ажыктарынга дүүшкен түңнелдерни чедип алырын ужуражышкын киржикчилери моон мурнунда база дугуружышкан турган. Ужуражышкынның чугулазын ол онзалап демделээн болгаш оон ажылын, перспективаларын үүлелевишаан, Мадрид ужуражышкынының чедишкинин эргежок чугула деп айыткан. Үениң негелдези ынды болуп турар. Оон бүгү киржикчилери политиктиг-тура-соруктуг илергейлээр болза, ынды чедишкин болдуруп болур.

Түңнел документиниң элээн кезии мурнуку чапсарлашкынның бүдүүлүнде чедип алдынган турганын совет делегациянын баштыңы демделевишаан, кол айтырыгга —Европага шериг чавырлышкынының болгаш боо-чепсекти дүжүрер талазы-биле конференцияны чыылдырар дугайында айтырыгга хамаарыштыр чедип алдынган дешилгени онзалап айыткан. Мадрид ужуражышкынының чедишкининг болуруп хандырар дээш ССРЭ шиитпирлиг күжениишкиннерни кылын турарын ол чугаалаан. Делегей херектериниң амгы байдалынга хамаарыштыр сагыш човаашкының илергейлээн болгаш делегейниң айыыл чок чоруун быжыглаарынче чүткүдүг бүгү күштер-биле чугаалажышкынарны кылырынга социалистиг чурттарның делегин Сэкп ТК-ның Чингиие секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң акы-дуңма партиаларның болгаш чурттарның удуртукчулары-биле бо чайын Крымга болган ужуражышкынларының түңнелдерин бадыткап көргүскен.

Европага айыыл чок чорукту быжыглаарының болгаш кады ажылдажылганы кайбартырыының хөрөмге төлептиг салыышкынны киирерин база төдаргай түңнелдерни болуруп Мадрид ужуражышкынындан улустар маңнап турар.

Вашингтойнуң «хартияларының» космосту — милитаризастаарынче чүткүлүнде чер кырында кордалы баа-ла бар. олар боттарының шериг талазы-биле артык күштүг болуруп черге база чедип алырын күзеп турар.

Одеан ындының ядро кордакчыларының будут ыдынга күзелдери.

Чуруктү «Дейли уорлд» солундан алган.

СЭТА-ның фотохрониказы. (СОЛУННАРДАН).

СУРАГЛЫГ КИЖИЛЕР — ХЕРЭЭЖЕННЕР ДУГАЙЫНДА

Херээжен — өндүр улут сос. Инда аныяк кыстың арыгшынчызы, инда херээжен өңнүктүң кижизиг бүдүжү, инда иениң маадырлыг чоруу сиңниккен.

Н. А. НЕКРАСОВ.

Херээженнерге ынакшылдан чер кырынга бүгү-ле кайгамчык чараш чүве төрүттүүген.

А. М. ГОРЬКИЙ.

Чер бөмбүрээ — иелериниң серемчилелдиг характырында, удаан чаштарның кайгамчык хүлүмзүрүүнде.

Мирзо ТУРСУН-ЗАДЕ.

Чүгле даштыкы хевириниң чараш болурунче сагыш салып чораан херээженнериң амыдыралында муңгаралдан өске чүү-даа чок.

Б. ФОНТЕНЕЛЬ.

Херээженнерде чараш болурунуң аргазы кара чаңгыс, ынчалза-даа сонуургашчыг болурунуң аргалары чүс-чүс мун.

Ш. МОНТЕСКЬЕ.

Ие-херээжен — чер кырында бүгү-ле кайгамчык чараш чүвениң чалакчызы, чүге дизе ол Кижиниң чалакчызы.

В. СУХОМЛИНСКИЙ.

Кызыл хоорайның чаа аэропорт талазынче көөрге, бедик хавак кырында каът-каът хөй бажыңнарның баштайкыында «Чонуң кадыы — ниитилелиң байлаа» деп бижиктиг бажың ыракtан-на көскү. Кижилериң кадыы дээш хөй чүвени кылып турар ниитилел чүгле социалистиг чуртка түрүп болур. Күрүнези чонуңуң кадыы дээш ынчаар сагыш салып турда, кым-даа болза кызып ажылдавайн канчаар — чуртунуң байлаан тургусчуру күзенчиг.

Республиканың төп эмнелгези - янзы-бүрү аарыгларны аңгылап, түс-туста эмнээр хөй салбырларлыг. Салбыр бүрүзү ажылынга бедик мергежилдиг дээди болгаш тускай ортумак эртемниг эмчи кадрларлыг, хөй-хөй эмнелге кабинеттерлиг. Оларны амгы үениң неделдезинге дүүштүр эмнелгениң эң нарын дериг-херекселдери-биле дерээн. Чонуң кадыы дээш ол бүгүнү күрүне кылган.

Эмнелгениң хөй кижилиг улуг-даа, биче-даа коллективтериниң аразында дуржулгалыг эмчи Зинаида Николаевна Кокоринаның эргелекчилээни клиника-биохимия лабораториязының коллективиниң ажылы ниити эмнелгениң ажылындан бичии-лээ аңгылаттынмас, оон адырылбас түлүп кээр. Кайы-бир зарытны шын тодаралып тыварынга оларның кылган биохимиктиг анализтери кончуг чугула, эмчилериң бирги дузалакчылары ол.

Инда коллектив бүрүзүнде дег, Екатерина Васильевна Григорьева, Нина Ивановна Баулина чижектиг күш-ажылдың хоочунарыг-биле чергелештир Мария ШиринДүү, Наталья Чүб, Татьяна Салчак ышкаш оларның аныяк салгалы ажылдап турар.

Лабораторияның найыралдыг коллективи бо чылдың эрткен үшкү кварталының түңнелинде социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, шилчиир вымпел-биле шаннаткан. Амгы үеде олар республиканың өскедээ ажыл-ишчилери дег, Тыванның херээженнериниң IX съездизинге күш-ажылчы чедишкиннерлиг ужурашкан.

А. ДАРЖАА.

ЧУРУКТА: республика эмнелгезиниң клиника-биохимия лабораториязының эргелекчизи З. Н. Кокоринаның лаборант-эмчи, аныяк коммунист Мария Ширинdүү-биле ажылдап олурары.

А. МОНГУШТУҢ фотозу.

ЧУГУЛА ТИИЛЕЛГЕ

ТБИЛИСИ, октябрь 28. (СЭТА-ның корр.). Тус черниң «Динамо» стадионунга Чехословакиялың командазын 2:0 санга уткаш, ССРЭ-ниң футбол талазы-биле шилиндеп командазы делегей чемпионадының шилилге маргылдаазынга Европаның үшкү бөлүүнге бирги черже үнген. Ийи санны ийилдирзин Равези Шенгелия киирген.

Бо бөлүктүң аайы-биле ийи оюн арткан: ССРЭ-ниң шилиндеп командазы ноябрь 18-те Уэльстиң, ноябрь 29-та ЧССР-ниң шилинден командалары-биле ойнаар.

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

БИРГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 3-кү кезээ— «Хандыкшылдар». 10.20 — «Хөгүүг чарыштар». 11.05 — Н. Мясковский. Де минорга № 3 соната. 11.20 — Телемедээлер. 11.25 — 14.15 — Чапсар. 14.35 — «Ажыл-агыйны башкарарының дуржулгазы». Документалдыг телефильмнер программазы. 15.50 — «Шевер холдар». 16.20 — «Москва комсомолунуң ажыл-херектери». 16.50 — Совет ыры концерти. 17.20 — «Маргылдаа клуву». 18.20 — «Экономика камналгалыг болур ужурлуг».

КЫЗЫЛДАН

18.30 — Телемедээлер.

МОСКВАДАН

18.45 — Бөгүн делегейде.

КЫЗЫЛДАН

19.00 — «Чогаалчы болгаш үе». Дамчыдылга. 19.30—Телемедээлер (орус дылга).

МОСКВАДАН

19.45 — «Америк халап». Хөй сериялыг уран-чечен телефильмниң баштайгы үзүүрүлгези. 4-кү кезээ — «Суд». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — Останкинода концерт студиязынга чогаалчы Н. Думбадзе-биле ужуражымышкын. 23.00 — Бөгүн делегейде. 23.45—00.00 — Даштыкы эстрадының аялгалары болгаш ритминер.

ИЯНГИ ПРОГРАММА

МОСКВАДАН

12.00 — «Октябрь». Эртемнепередлиг фильм. 12.10 — Совет чуруула уран чүүлү. Б. Пророков. 12.40 — А. С. Пушкин. «Мерген Олег дугайында ыры». 5-ки класс. 13.40 — «Хоойлуну билир сен бе?». 13.50 — «Экран — башкыга». География. 6-гы класс. Австралияның үңгүлери болган дириг амытаннары. 14.20 — Кижиниң анатомиязы, физиологиязы болгаш гигиеназы. 8-ки класс. Ханның билдинмес чүүлдери. 14.50 — Джон Рид. Амыдыралының болгаш чогаал ажылының арыннары. 15.35 — «Сөөм бүрүзүн-даа». 16.00 — 18.00 — Чапсар.

КЫЗЫЛДАН

18.00— «Аныяк техниктер». 18.30 — Телемедээлер. 18.45 — Уругларга фильм. «Кыш арга иштинге канчап келгенил». Ойнаарактер фильми.

МОСКВАДАН

19.00 — «Эртем амыдыралы». («Орбита-3»). 19.30 — М. Глинканың романстарын ССРЭ-ниң улустуң артизи А. Соловьяненко күүседир.

КЫЗЫЛДАН

19.45 — Фильм-концерт.

20.00 — «Тамчыктыг улуг, чаштар!». 20.45 — А. Дворжак. Оркестр биле виолепчелиге концерт. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кырган-авазының соопда келген кижи». Уран-чечен фильм. (ГДР). 23.00 — 01.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Крылья Советов» — ЦСКА. Спорттун «Крылья Советов» орулузундан дамчыдылга.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ

«НАПЫРАЛ»: «Бо мөнге делегейип камнаңар» 9.30, «Харын көжүүшкүп» 10.40, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40 (үзеткен) 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Чебурашка» деп киноклуб 9.30, «Онза кичээнгейниң зоналында» 11.00, 13.00, 15.00, «Сашка» 17.00, 18.50, 20.40 (үзеткен) шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «О спорт, сен — тайбың-дыр сен!» 14.30, 17.30, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Миллиардер-хөрецүтен кымыл?» 15.00, 17.30, (үзеткен), 19.40 шактарда.

ХЕРЭЭЖЕННЕР

Даңгаар эртен,
Дагларда хүн дээп турда,
Херээженнер
Хевин кедип, каастанып.

Мага-боттуң
Чараш, шиинин
сонуургаанзыг.
Башкы херел
Чайнай бээри магаданчыг.

Херээженнер —
Херел чажар эртинелер.
Олар чокта —
От чок ышкаш сагындырар.

Олар биске
Омакшылды шаңнап чоруур.
Херээженнер —
Кежик-чолдуң чырыткызы.

Чуртталганың
Чулазы азы сылдызы дег.
Олар чокта —
Ораннар-даа ээнзиргей.

Октаргайже
Оюур ужар чалгынывыс —
Салгалывыс
Чаяакчызы — иелери.

Херээженнер —
Хей-аът киирер ыдык сүлде.
Карак базып,
Каттыраңнап чаңнавытса,

Кан, шой безин
Хайлып, эсти берип болур.
Ынчангаштың
Ырларывыс дээжизин.
Кедилиг эш —
Херээженге өргүп чор бис.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

ОЛЧА

Олча бүрү ээзин манап,
Орук санай чыдар чүве.
Ону дилеп тывырынга
Он-оң чылдар эрте-даа бээр.

Оон туржук, чүс-чүс карак
Ону таптыг ожаавайн,
Оюп эрте база-даа бээр
Олча дээрге үүү-даа болур.

Она берген акша-даа боор,
Ойнаашкынныг Волга-даа,
Оран-таңды аңы-даа боор.
Октаргайда бар-ла чүве —

Олча болур, тывыш болур.
Орай дүне ава бижаан —
Олчазы чүл — оол болган.
Оол өскеш, он сес харлаан—

Олча-омак ону ойбаан:
Онза чараш кыска душкап,
Оозу аңаа ынак мен дээн.
Оттуг-эттиг чалыы оол, кыс

Оргу шөлге өөн диккен.
Оон соонда оларын өөн
Олча-тывыш каап көрбээн.
Оол, кыс деп кымнарыл ол?

Ол-даа болгай, мен-даа
дижик.
Октаргайга эң-не улуг
Олчаң чүл деп айтырыңар.
Олчам черле чажырбас мен.

Ону хойге чарлаар-даа мен:
Оргувуска ойнап хөглээр
Оолду, кысты божуп берген
Омак-хөгүүг ынаам уруг
Олчам ол-дур, кежиним
ол-дур.

Александр ДАРЖАЙ.

ЧЕЖЕ КИЖИ „ЧЕТТИРДИМ!“ ДЭЭН

КЫЛАГАР ак өнүүг «Волга» турган черинден оожум коичуг шимчеп үнгеш, Кызыл хоорайның «Восток» кинотеатр талазынче маңнап чорупту. Оон чолаачызы, херээжен кижи, пат-ла өөренген чаңы-биле бурунгаар серемчилелдиг көрүп, машиназының дүргедиглерин далаш чок солугулап хаан, ындыг коичуг далашпайн халдып ор. «Волганың» артыкы олудунга олургаш, чолаачының кичээнгейлиин, орукту эки билирин, машина башкарып орда эптиин магадап чордум. Каш минута болганда автобус доктаар черге келдивис. Ында база бир такси тур. Оон чаныгга турган аныяк оол далажы коичуг кылаштап келгеш диледи:

— Хостуг болза, олуртуп ап көрүнер. Оглувус кемдей берген. Эмчиге чедиртип алыйн.

— Олуруп алыңар. Кайы адресче баарыл?

Аныяк кижи чедер черин адап берди. Ленин кудумчузуи куду баткаш, көвүргүнү кешкеш, оң талакы эриктe бир бажыңче хапты. Ынчан машинаның чолаачызы Мария Николаевнадан айтырыг салдым:

— Силерге чолаачы болур күзел канчап төрүттүнгенил?

— Чээрби чыл бурунгаар.

Ынча дээш ол, бодунуң шилип алган профессиязынга чоргаарланган дег, өткүдү коичуг каттырып кагды.

...Машинаның чолаачы акызы чораан. Ол оон чыда калбас турган. Ырак, чоок-даа чер баар дээн болза, акызы-биле кабинага кожа олуруптар. Ынчап чоруп турган, ол техникага «ынакшый» берген. Бир катап ол акызындан айтырган:

— Чолаачы курузун доозуп алыйн бе?

— Ынчал. Чүгле чалгаа болбас сен, аа — дээш, акызы каттырган.

Удаваанда Маша Кызылдың автошколазынга өөренип эгелээн. Оолдар араазында чаасскаан кызымак өөренип турган, курсту эки доозуп алган. Аалынче чаңмаан. Кызылдың № 2 АТБ-зинге баргаш, «ГАЗ-51» маркалыг самосвал хүлээп алган. Ол аңаа үр ажылдаваан. Аныяк ог-бүлеге оол төрүттүүген соонда, Мария Николаевна Сымчаан ажылын түр када каар ужурга таварышкан.

ООҢ соонда ол Кызылдың пассажирлер АТБ-зинге ажылдап кирген. Аңаа автобус чолаачылап эгелээн. Ынчан Мария Николаевна хоочун чолаачы Хуиажык Ондар-биле чаңгыс автобуска ажылдаар аас-кежиктиг болган. Дуржулгалыг чолаачы аныяк кижиге хууда арга-сүмезин берип, аңаа улуг дузаны көргүскеи.

Техникага хандыкшылдыг болгаш Мария Сымчаан кандыг-даа машинага ажылдадыш каарга, кызымак болгаш түткүлдүүн көргүзүп келген. Ам ол такси чолаачылаанындан бээр он чыл четкен. Бо үениң дургузунда ол машиназын камнаг эдилеп, озал-ондак болдуруп көрбээн.

Ажылының дугайын сонуургаар болзуңарза, ол мынча дээр:

— Чаңгыс таксиде ийи кижи ажылдап турар бис. Эжимни Федор Алексеевич Бабичев дээр. Бистиң АТБ-ниң хоочун чолаачызы — 24 чыл ажылдаан кижи. Ол бодунга дыка негелделиг, арыг-силиг... Эдлегден келгеш, машиназын чуп, арыглаш, чамдык кезектерин көрүп, хынап каан боор. Эки-ле кижи!

Хүнде 58 рубльдиң орулгазын киирер планныг мен. Ол күүсеттинип турар. Айда 800—900 рубль чеде бээр. Сөөлгү чылдарда бистиң коллективте хереэжен такси чолаачылар немежип турар. Аныяктар бар. Ол менээ, хөй чылдарда ажылдап келген кижиге, өөрүнчүдүр. Ам мээң-биле кады чеди кижи ажылдап турар.

Хоорайның кудумчуларында чоруурга таксиге кандыг-даа кижилер олуруптар. Чамдыктары — хөглүг, омак, чугаакыр, хүндүлээчел, оскелери — чүве ыяттавас, ажыныычал, турум чаңныг болгулаар. Ынчангаш оларның аажы-чанын бодап, эптиг-чөптүг чугаалажырын орадажып чоруур мен. Хоорайны билбес, Тывага чаа келген кижилер-даа тавварышкылаар. Бир катап мындыг таварыла болган. Таксимге аныяк улустар олурупкан. Чугаалажы бердивис. Кайнаар баарын айтырдым. «Дагларже!» деп мындыг. Кайгап калган мен. Ам канчаар, Улуг-Хемни кешкеш, калбак даштарлыг даггa чедире бердим. Оларны көргеш, чаа пассажирлерим дыка өөрүп, хоорежин турдулар. «Бо даштар-биле үүге бажың тутпас силер? Бистиң черивиске мындыг даштар чыткан болза, ону кандыг-даа гудугга ажыглаар ийик бис» — дээр болдулар. Келген черин айтырдым. «Россияның кара хорүүнүг областарындан келген бис» диштилер.

СЫМЧААННАР — шупту чолаачылар. Өгүүң ар ээзи Владимир Сыдамович, оолдары — Леонид, Анатолий олар үшкү класстың чолаачылары. Улуг оглу, авазы ышкаш, Кызылдың пассажирлер АТБ-зинде ажылдап турар. Толязы бөгүн-даарта Совет Армиязының хүрээлеңинче шериг хүлээлгезин күүседип аъттанныптар. Оон ээп келгеш чолаачылар династиязының узун оруун ол уламчылаар күзелдиг.

Найысылал Кызылга ат-сураа иептерей берген, ажылга кызымак, техникага ынак бо кижиниң дугайын сонуурган, пассажирлер АТБ-зинде кадрлар киллизинге чораан мен. Киллистиң начальниги оон бүдүүлге характеристиказын көргүстү. Инда мындыг олуруглар бар: «М. Н. Сымчаан — бирги класстың чолаачызы. Ажылга харыысалгалыг, техниканы эки байдалга тудуп, ажаан турар. Бүдүүлге планын үргүлчү ажыр күүседип турар. Онгу беш чылдың планын хуусаа бетинде күүсеткен. Беш чыл дургузунда 5921 литр кывар-чаар материалдарны камнап алган. Коллективтиң, хоорайның хөй-ниитя ажылынга идепкейлиг киржип турар. Автомобиль транспортунуң болгаш чазаглыг оруктар ажылдакчыларының профэвилелиниң ТК-зының кежигүнү. Күш-ажылчы чедишкиннери дээш «Хүндүлелдиң Демдээ» орден, «Күш-ажылчы шылгарал дээш» медаль-биле, «Социалистиг чарыштың тиилекчизи» деп хөрек демдээ, хөй санныг хүндүлел бижиктер-биле шаңнаткан».

...Мария Николаевна машиназын Интернационалныг кудумчузунда уруглар эмнелгезиниң чанында доктаадыпты. Бичии уруглуг не: «Силерге улуу-биле четтирдим» дээш үнду. Шынап-ла, аңаа, биче сеткилдиг, хүндүлээчел таксиге чолаачызынга та чеже кижи «Четтирдим!» дээн. Чедер черимге чедиртип алгаш, мен база ол состу сеткилим ханызындан сөглээп мен.

Такси чолаачызы М. Н. Сымчаанга, чонуңга төлептиг бараан болуп чоруур кижиге, кассажирлер бүрүзүнүң бедик шаңналы ол сөс болгай аап.

Ш. ДОРЖУ.

ЧУРУКТА: М. Н. Сымчаан ажыл үезинде.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Иелерниң маадыр чоруунга

Ленинградтың кинематографистериниң «Комендант шагы» деп чаа фильм иелерниң маадырлыг чоруун алган турар.

Драматург Самсон Поляковтуң сценарийин ёзугаар режиссёр Наталья Трощенконуң тургусканы ол кинолентаның кол маадыры — белорус таараачын херөзжен Вера үгбай дайынның берге чылдарында партизаннарның он бир уругларының ийиги авазы апаар.

— Кинотоожуладың үлезини болган болуушкуннар шүүт болуп турган дээр болза частырыг чок—деп, режиссёр чугаалаар. — Ындыг кижилерни маадырлыг белорус черге бис эвээш авести көрүп келген бис. Бистиң авалары-быстың маадырлыг херектерин ханы шинчилеп өөренип, совет мөзүнүң ындыг илдикпес, а херек кырында маадырлыг талаларын хөйге көргүзерии кызыткан бис. Патриотчу чорук, тура-сорук, ёзулуг-ла ак сеткилдии — бистиң кол маадырывыстың ажыл-херектериниң үндезини болган мөзүү ол. Оон өвүр-хевирин Белорус ССР-ниң Янка Купала аттыг үлегерлиг театрының актёру ССРЭ-ниң улустуң артизи Галина Макарова сонуурганчыг, тааланчыг кылдыр ойнаан.

Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң маадырлыг чоруунуң темазы Наталья Трощенкону катап-катап хаара тудуп турар. Оон «Ынак болгаш сактып чоруур кижилерим дугайында», «Кадкынны кижи бүрүзү билир», «Пани Мария» деп киноларында ол үениң маадырлыг болуушкуннарын амгы хүнүмнүң кижилериниң хүлээп ап турары-биле көргүскен.

(СЭТА-ның корр.)

Ленинград.

Бистиң сүмевис

ТЕАТР, ЧАЛАЛГА БААРДА...

Амгы үениң херээжен кижилери хүн бүрүүн чымыштыг ажыл-иштинде хаара туттунган. Ынчангаш куш-ажылчы неделя дургузунда арынны, баш дугун күзээни-биле эдип чаазар ье барык тывылбайн барып болур. Ындыг таварылгада аңаа ийи дылганыр хүнүү ажыглап болур силер. Дыштанып хүнгерде театр ишкпле, азы чалалга баар диген дийик силер. Ынчан иланзыл херээжен кижи сергек, «байырлал арын-шыралыг» көстүрүн күзээр. Ынчаар көстүр дизе чүү канчарыл? Ол айтырыгга хамаарыштыр чамдык сүмелерни «Шевер кыс» бодунуң номчукчуларына берип тур.

Баймралдар хүннеринде театрга, чалалгага сеткил-сагыштың ханызындан өөрүшкүүлүг, сергек, чараш болурун шыпап-лл ким күзевес боор. Ынчангаш аңаа белеткелди неделя бүрүгаар эгелээри чугула. Чүге дизе кыска үе дургузунда, артында далаш-биле ол күзелди боттандырары белен эвес. Чогум чүнү кылза экил?

Мооң мурнунда хүннерге бадаарга, үдүүр шагыардан бир шак эрте чыдып алырын оралдажыпар. А дараазында чай хүнү албан эртенги гимнастика-биле эгеленер. Ону ажык соңгалыг өрээлге кылырын үтпанар. Бо удаада дүштеки кофе ижерин сокпадыр. Кежиңерни хүнүүн-не хайгаарап, ажаарын үтпанар. Ону белеткелдиң эге чадазы кыадыр санап болур. А чогум театрже, чалалгаже баар шагынар чоокшулай келгенде чүү кылырыл?

Прическаларны үревези-биле башты аржыыл-биле шараш, көрүнүк мурнунга дараазында чүүлдерни кылыр.

Чүнү-дээ мурнай суук косметиктиг кремге ийикпле, азы слиекага өттүрүп каан үовелбиле-арынны кончуг кичээнгейлиг массажтай аарак чаар. Оңу кылырда албан сегел адаандан эгелээр, ховактың ортузундан эгелээш, дашкаар үндүрер. А кажан кеш суук кремни сиңирип алган соонда мэтовый кремни арынга оожум шимчээшкин-биле чаар. Бир үеэ грим ажыглаар деп бодаар болзуңарза, арынны баштай крем-пүдре-биле чуга кылдыр чаап алынар. Арыл-нынчан дыка дески көстүр.

Пудраны канчаар ажыглаарыл? Ол база боду тускай шынзырларлыг. Пудра сиңирип алган хевеңиерни силгий тыртпаан, ам чүгле ынчан ону ажыглаңар. Аргалыг-ла болза хавакты, сегелда болгаш дыңчүк кырын элээн чырык пудраbиле чаар, а чаактарга — бок арай каралдыр өңнү ажыглаар. Пудра-биле чагдынып доозаш, салаа бажында кремни алгаш, карак кирбиин чаар. Ону үр түптээн, щёткажыгашбиле карак кирбиктерин дыраң алыңар. Каракты түшь-биле даза будуп ап болур силер. Бир эвес ол туужуңар дүгеи адырлыычал болза, ону иүүт ажыглаваңар.

Помаданы канчаар ажыглаза экил? Помаданы ажыглаар мурнунда эриинни баштай чырык пудра-биле чаап алыңар.

Эргим, чараш болуруң херээжен кижи бүрүзүү күзээр болгай. Шын эвес будуттуңун алыры чүүден «корегнуүг». Ылаңгыя аныяктарга косметика ажыглазы ындыг-ла күзенчиг эвес, химия ажыглаарының орунна лимон, яблок кескиндизи-биле ийикпе, азы өөрүеп карты-биле арыңарны аштап алыңар. Үстелчек арынны чүүрганың белогу-биле чаглаш, күргай бээри билек чүп кавтар. Үдүүр бетинде савайнаның чунарын утпанар. Бир эвес чаактарның, сегел адаанның кежи күргаш, дүүп эгелээр болза, «Детский», «Чебурашка» деп кремнерни ажыглаар.

Косметиканы назы-хар аайыбиле ажыглаар дээрзин утпанар. Чамдык помадалар аныяк уругларны ол назы-харындан улгаттыр көргүзүүнүн база болур.

Көрүнчүкке база катап көрүп көрүнер деап. Косметика ажыглаваныңарга, хандегдыр? Силерге бистиң сүмевис ажыктыг болур боор дээрзинге идегээр-дир бис.

ЙӨРЭЭЛ СӨСКЕ ТӨЛЕПТИГ

Бажының дүгүнде «хыраа» дүжүпкен, назыны дөгүй-даа берээ, ам-даа чиик, сергек, чоңгунга эптиг-эвилең кижини Самагалдайның район эмнелгезинге барган кижи дораан эскерип каар. Кымыл ол? Тес-Хем район эмнелгезиниң уруглар салбырының аажак-чы-санитарказы Баам Намдаковна Чөвүү-дүр. Ол бүлиниң иштин кижизи онаашкан ажылынга 1970 чылдан ажылдап эгелээн.

Санитаркалаары шынап-ла чымыштыг болгаш белен эвес ажыл дээрзи кымга-даа билдингир. Орунга чыдар аарыг кижиге бети дээрге аап-саап чүвени ап бээри, аксынга аъш-чемни тудуп бээри дээш черле чүнү кылбас дээр. Ларыг кижилериң чыдар орун-дөжээниң арыг-шевери, палаталарның агаары, оон шалазын доктаамал чүп, арыг-шеверин сагыыры дээрге санитарканың дөрт болгаш бүлиниг ажылы болур. Баам Намдаковна бо-ла негелделерге четтигип, чонуңуң хүндүлелин болгаш өөрүшкү сөстерин үргүлчү дыңнап келген.

СЭКП райкому, райкүүском болгаш район эмнелгези Баам Намдаковна Чөвүүнүң бүлиниг ажылын демдеглеп, аңаа хүндүлел бижиктерни болгаш макталды, өртектиг шаңналдарны үргүлчү тыпсып келген.

Баам Намдаковна чүгле хамаарышкан ажылынга кызымаа-биле чонга билдингир бөөрдан аңгыда не хүлээлгезин база эки күүседип келген. Оглу Василий Чөвүү — республика найысылалында мурнакчы тудугжу, уруу Марина — Кызылда садыг үчилищезинде өөренип турар. удавас доозар.

Түңнелинде бүлиниг иштин кижизи Баам Намдаковна Чөвүүга хамаарыштыр чонуңуң кадыы дээш моон-даа соңгаар чедишкиннинг ажылдаарын күзээн йөрээл сөстерин илередикседим.

Ө. ЧИҢМИТ.

ХЕРЭЭЖЕННЕРНИҢ УРАН ЧОГААДЫЛГАЗЫ

СЭКП обкомунуң Политиктиг чырыдыышкын бажыңында Тыванның херээженнериниң уран чогаадылгазының делгелгези ажыттынган. Чырык, делгем өрээлдерниң бирээзин шимей каастай берген уран-шевер ажылдарны Кызыл хоорайдан, республиканың барык бүгү районнарындан эккеп делгээн.

Ылаңгыя Тожудан, Барыын-Хемчиктен Эрзинден өвүрден болгаш чамдык өске-даа черлерден эккелген уран чогаадылга ыылыглары көрүкчүлериң сонуургалын хайныктырган. Барыын-Хемчик районнуң «Шенпээр» совхозунуң «Хаяа» агитквартиразының кежигүннериниң демнежип кылганы тыва өг мекеди, Тожунуң амыдырал-хандырылга комбинадының шевер херээженнериниң аргаан чүү хөйленнери, аржыылдары, бышкактан кылган идиктери болгаш өске-даа кылыглары уран болгаш чараш.

Ол-ла хүн бичии уругларның уран чогаадылга делгелгези республиканың хөгжүм-шии театрында база ажыттынган.

Агаар

Республикага Кызылга бичe булуттаар, чамдык черге хар чаар, бүргет агаар болур. Соңгу-барыын утлаымышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 2—7 градус чедир соор.

Редакциянуң адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-21-63, редакторнуң оралакчызаның 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийнин амыдырал болгаш совет туружуу коллективтериниң 2-27-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54 кедээ ажыл-агыйн киллизиниң 2-21-47, үлегүүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-11-27, информация киллизиниң 2-20-60, корректорларның 2-27-41, бухгалтериянуң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2602

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер-чер, полиграфия болгаш ном-садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчузу, бажың № 1) ТС—01755

Тувинская республиканская библиотека

Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 252 (11750) | 1981 чылдың октябрь 31, суббота | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

КИЖИ БҮРҮЗҮНГЕ ЧЕДИР

СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлеринде, «Иеологтуг политика-кижизидилгелиг ажылды улам ыңай экижидер дугайында» партия Төп Комтединиң доктаалында идеология ажылының хевирлерин, арга-методтарын сайзырадыр, ажылдарын болгаш чонның чурттап турар черииниң аайы-биле кижизидилге ажылының дээштиин бедидерин айыткан. Салдынган сорулгаларны амыдыралга боттандырар дээш партия организациялары тодаргай хемчеглерни ап, агитбажыңнарга, агитшөлдерге, микрорайоннарга масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын идепкейжиткен.

Республиканың партия организациялары чонның чурттап турар черииниң аайы-биле масса-политиктиг ажылды сөөлгү чылдарда элээн экижидип, бо талазы-биле биче эвес дуржулганы мөөңнеп алган. Районнар төптеринде, суурларда хөй санныг агитбажыңнарны тургускан. Олар ажылчы чонналың идеологтуг, политиктиг кижизидилгезин экижидеринче угланган хөй талалыг ажылдарны чорудуп, ооң дээштиин бедидер, утка-шынарын экижидер, арга-хевирлерин янзы-бүрү болдурар хемчеглерни ап турар. Бай-Тайганың «Бай-Тал» совхозта, «Тээли» совхозтуң Кызыл-Даг салбырында, Чөөн-Хемчиктиң «Алдан-Маадыр», Эрзинниң «Мәрен», Улуг-Хемниң Жданов аттыг совхозтарда болгаш өске-даа черлерде чонның чурттап турар черииниң аайы-биле ажылды сөөлгү үеде экижиткен.

Бай-Тайга районда 80 ажыг агитбажың бар, ында партия, профзвилел, комсомол организацияларының 500 хире талазээлери- депутаттар, херээженнер чөвүлелдериниң иежигүннери чонның чурттап турар черииниң аайы-биле ажылды башкарып турар. Бо ажылды «Бай-Тал» совхозта эки организастаан. Партия организациязының удуртулгазы-биле херээженнер чөвүлели (даргазы Ч. Т. Баавыл) чон ортузунда масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылын идепкейжиткен. Агитбажыңнар аайы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин өөренирин- лекция, беседалар дыңнаарын, бот-тывынгыр уран чүүлдүң, аргып-даараарының бөлгүмнерин организастаан, уругларның өредилге-кижизидилгезинче, ажылчы чонның дыштанылгазын ажыктыг эрттиреринче, чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередиринче кичээнгейни салбас ада-иелерни хуралдарга база чаңгыстап чугаалажып, чогуур хемчээн ап турар. Оон түңнелинде корум-чурум быжыккан, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар-төтчеглээр чоруктар эвээжээн. «Бедик культурлуг болгаш үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш» деп республиканың социалистиг чарыжынга 1980 чылда Ба-Тал шаңналдыг черни алган.

Идеология ажылының утка-шынары хүннүң айтырыынга улам-на дүүшкен, а хевирлери совет кижилерниң амгы үеде-ги негелде-хереглелдерин долу хандырган турарын чедип алырын СЭКП-ниң XXVI съездизи айытнан болгай. Ону күүседир хемчеглерни чамдык партия организациялары ап эгелээн. Чөөн-Хемчиктиң совхозтарында кижизидилге ажылын удуртур чөвүлелдерни тургускан. Оларның кол сорулгазы — чонның чурттап турар черииниң аайы-биле идейлиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин экижидери, амыдыралдың культуразын бедидери болгаш өске-даа амыдыралга, ажыл-гыйга хамаарышкан айтырыгларны чедиишкинниг шиитпирлээри болур. Алдан-Маадыр, Шеми, Суг-Аксы, Чыраа-Бажы суурларда чөвүлелдер багай эвес ажылдап турар.

Кызыл хоорайның микрорайоннарынга алды агитшөл бо чылын ажылдап чайлаан, орта СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарының, партияның иштики болгаш даштыны политиказының дугайында лекциялар, партия, совет, административтиг органнарның удуртукчулары-биле ужуражылгалар, айтырыг болгаш харыы кежээлери бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттери болгаш өске-даа хемчеглер болгулаан.

Чонның чурттап турар черииниң аайы-биле чорудуп турар масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылдары үениң негелдезинге ам-даа четпес. Чамдык черлерде агитбажыңнар, оларның чөвүлелдери багай ажылдап турар. Кызыл, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларда, Барыын-Хемчиктиң Шекпээр, Аяңгаты, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Улуг-Хемниң Чаа Чаа-Хөл, Көк-Чыраа болгаш чамдык өске-даа суурларда чонның чурттап турар черииниң аайы-биле ажыл четпес. Бо черлерде идей-политиктиг, күш-ажыл, мөзү-шынар, эрге-хөйлүү кижизидилгезин экижидеринче кошкак кичээнгейни салган. Оон уламыдан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, уруглар кижизидилгезинге кичээнгей салбас, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар, төтчеглээр чоруктар үнүп турар.

Чоокта чаа СЭКП обкомунуң IV пленуму болуп эртиен. Корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер дугайында айтырыгны орта чугаалашкан. Республикада кемхерек үүлгедир чоруктуң чылдагааннарының биреэзи — кижилер-биле чурттап турар черииниң аайы-биле кижизидилге ажылының кошкаанда дээрзин пленум демделээн.

Партия организацияларының сорулгазы болза пленумнуң шиитпирлерин күш-ажылчы коллективтерге, организацияларга, суурларга чонның чурттап турар черлериниң аайы-биле кижи бүрүзүнге чедир таныштырар, аңаа калбаа-биле чугаалажырын организастаар. Кем-херек үүлгедир, арагалаар, оорлаар болгаш өске-даа совет ниитилелдиң корум-чурумунга таарышпас үүлгедиглер кылыр кижилерге шыдажыр, десиежир аргажок байдалды күш-ажылчы коллектив, суур бүрүзүнге тургузар херек. Оон аңгыда ажылчы чонналың ортузунга политика-кижизидилгелиг ажылды комплекстиг чорудуп, кижилерниң угаан-медерелинде, аажы-чаңында эргиниң артыышкыннары-биле шиитпирлиг демисежир, совет чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередир, чурттаачы чонның ниити культуразын бедидер ажылды чорудар. Хостуг үе-шактың чөп ажыглаарынга, өг-бүленің акша-хөреңгизин шын чарыгдаарынга кижилерни өредир. Аныяктарның болгаш назы четпестерниң ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер тодаргай хемчеглерни алыр.

Чонның чурттап турар черииниң аайы-биле чорудар идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл улуг болгаш хөй талалыг. Бо чугула херекти боттандырарынче совет, ажылгый, административтиг органнарның, херээженнер чөвүлелдериниң болгаш бүгү хөй-ниити организацияларының, ажылчы чоннарның күжүн партия организациялары мобилизастаар хүлээлгелиг.

КОММУНИЗМНИҢ ИДЕПКЕЙЛИГ ТУРГУЗУКЧУЛАРЫ — СОВЕТ ХЕРЭЭЖЕННЕР ДЕЛГЕРЕЗИН!
ИЕ-ХЕРЭЭЖЕННЕРГЕ АЛДАР!
БҮГҮ ЧЕРНИҢ БИЧИИ ЧАШТАРЫНГА ТАЙБЫҢ БОЛГАШ ААС-КЕЖИК!
(СЭКП ТК-ниң Кыйгырыгларындан).

ТЫВАНЫҢ ХЕРЭЭЖЕННЕРИНИҢ IX СЪЕЗДИЗИ

Октябрь 30-де Кызылга, В. И. Ленинге тураскаадлың чанынга республиканың херээженнериниң IX съездизиниң делегаттары, Красноярск крайдан, Хакас автономнуг областан болгаш аксы-дүүма Моолдан чалаткан аалчылар чыглып келгеш, аңаа дириг чечектер салган. Оон соонда олар республиканың хөгжүм-шин- театрының бажыңынга съездиниң ажылынга киржири-биле чыылганнар.

Съезд ажыттынган соонда делегаттар болгаш аалчылар оон хундулуг президиумунга СЭКП ТК-ниң Чиигине секретары, ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эш Л. И. Брежневти баштадыр СЭКП ТК-ниң Политбюрозун улуг бодурлуушкун-биле соңгаан.

«СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар талазы-биле республиканың херээженнер чөвүлелдериниң сорулгаларының дугайында» илеткелди республиканың херээженнер чөвүлелиниң даргазы, профзвилелдериниң Тыва область чөвүлелиниң даргазы, СЭКП обкомунуң бюро кежигүнү **Т. Ч. Норбу** кылган.

Илеткел талазы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң делегады, В. И. Ленин аттыг «Тыва даг-дүгү» комбинаттың ажылчыны **У. Т. Монгуш**, «Алдан-Маадыр» совхозта, республика эмнелгезинде, Хову-Аксы суурда херээженнер чөвүлелдериниң даргалары **А. Т. Ондар, М. С. Симанова, Н. П. Миткус**, «Кызыл тарзачын» совхозтуң хойжуу **К. А. Кечил-оол**, Таңды райкүүскомунуң даргазы **Т. С. Тюлюш**, СЭКП Улуг-Хем райкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар килдизининң эргелекчизи **Д. С. Ондар**, Тыва АССР-ниң чыдыышкын министри **Н. С. Конгар**, кадык камгалал министриниң оралакчызы **О. Х. Ондар** олар санал бергеннер.

Мандат комиссиязының илеткелин СЭКП обкомунуң херээженнер ортузунга ажыл чорудар секторунуң эргелекчизи **Т. Т. Даваа** кылган.

Делегаттарга чылы-биле уткуттурган аалчылар: Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, Совет херээженнер комитединиң кежигүнү, Красноярскиниң кодээ ажылагый институдунуң проректору, төөгү эртемнериниң кандидазы **В. Н. Свадченко**, МАР-ның Убса-Нур болгаш Завхан аймактарының херээженнер делегацияларының удуртукчулары **Нингэрийн Бадам** болгаш **Чойжилжавин Дэнсмаа** съезднге байыр чедирген.

СЭКП обкомунуң ийиги секретары **П. И. Кравченко** съездиниң ажылынга киришкен болгаш түве чугаалаан.

Республиканың Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы **М. К. Мендуме** съездиниң ажылынга база киришкен.

Тыва АССР-ниң бүгү херээженнеринге кыйгырыгны съезд хүлээп алган.

Съезд республиканың херээженнер чөвүлелиниң чаа составын соңгаан. Оон даргазынга **Т. Ч. Норбу** катап соңгуткан.

КАЛЕНДАРЫНДА — 1982 ЧЫЛ

Кызылдың даараныла фабриказының Хову-Аксында даараныла цехиниң ажылчын херээженнери Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюн күш-ажылчы чедиишкиннериг уткуур дээш чарышпышаан, чамдык бедик көргүзүглерни чедип алган. Оларның аразындан эр улустуң иштики хевин даараар даараныкчы-моторист Гулсария Валиевна Плащенко онза шылгаран, чарышка тивлекчи болуп, он бирги беш чылдың баштайгы чылының бодунга алдынган планныг онаалдазын бо чылдың октябрь 14-те күүседип кеш, келпр чылдың үлүүнче ажылдап кирипкен, ол ам январының планын күүседир чоокшулаан.

ЧУРУКТА: Гулсария ПЛАЩЕНКО.

В. КАРА-САЛДЫҢ фотозу.

Эш Л. И. Брежневке «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти тывысканы

Октябрь 29-та, Кремльге, СЭКП ТК-ның тургусканы «СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти эш Л. И. Брежневке тывыскан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге 50 болгаш оон хөй чылдарда бактаан турар кежигүннерге ол демдекти тыысыр.

СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, СЭКП ТК-ның секретары эш М. А. Суслов демдекти тывыскан. Совет Эвилелиниң Коммунистиг партиязының хүрээлеңинге 50 чыл болганы-биле холбаштыр Леонид Ильич Брежневке изиг байырны чедирбишаан, бистиң Коммунистиг партиявыстың, Совет күрүнениң чаагай чоруунга улуг чогаадыкчы челяшкиннерлиг болурун аңаа ол күзээн.

Эш Л. И. Брежнев харыы сөс алган.

«СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чылы» деп демдекти партия Төп Комитединиң доктаадып тургусканы дээрге партияның алдарлыг дайынчыларынга, оон хоочуннарынга алдар болгаш хүндүткел-дир деп, эш Л. Ү. Брежнев чугаалаан.

Партияга Ленинниң үезинде кирген хоочун большевиктерниң мурнуку дег бистин аравыста хөйүнге бис өөрүн болгаш чоргаарланып турар бис. Олар боттарының бүгү амыдыралын Ленинниң улуг хераанге бергеннер. Партияның хоочуннарының кайгамчыктыг ажыл-хереквери— биске үлегер-чижек болгаш хей-аъдывыстың үндезини болур.

Бодум дугайымда чүнү чугаалаар мен дээрге СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чыл болганымдан, сагыш-сеткилим хөлзеп тур деп, Леонид Ильич демделээн. Ол аңаа хөлзээшкин авес-тир, а ол дээрге Ленинниң улуг партиязынга ханы өөрүн четтириишкин-дир. Оон идеаддары болгаш сорулгалары дээш демисел мөөң бүгү амыдыралымның утка-шынарын тодаратқан.

Кажан-даа, кала-даа — тайбың күш-ажылга алы демиселге, бүдүрүлгеге азы удуртур ажылга — бирги эөлчегде коммунист, Ленинниң тугунуң адаанда сырый каттышкан чаңгыс күзел-соруктуг миллион-миллион кижилериң бирээзи болуп чораан-даа, чоруп турар-даа, ам-даа чоруур-даа мен. Ол дээрге бистиң совет улустуң аас-кежииниң херээнге, оон тайбың болгаш чаагай ажыл-ижинге бодумнуң бүгү күжүмнү баэр дээним ол.

Эш Л. И. Брежневке ТК-ның Политбюро кежигүнүери, Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, секретарьлары изиг байырны чедиргеннер. Олар аңаа чаагай кадыкшылды, бистиң чуртувустуң коммунистиг тургузуушкунунга, тайбыңны быжыглаар база делегейге айыылдыг чорукту болдурбас дээш демиселге моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээннер.

(СЭТА).

МАЛ КЫШТАГЛАДЫЫШКЫНЫҢ ОНЗАГЫН КОЛ АЙТЫРЫЛЫ

ЭГЕ ХҮННЕРДЕ

Каа-Хем районнуң барык бүгү девискээринде хар чаапкан, агаар чамдык дүннерде чээрби градус чедир сооп турар. Бо черде кыш оранчок эрте дүшкен, ынчангаш кыштаглаашкын чогуур хуусаазындан эрте эгелээп. Оон-биле чергелештир орук-харылзаа база нарыыдаан. Каа-Хем чеиней берген.

Ажыл-агыйлар, сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалар агаар-бойдустуң соок байдалының үезинде мал-маганның азыралын, кададын сулаттыр-пас дээш чамдык организастыг хемчеглерни алган. СЭКП-ниң XXV съездиэн аттыг, «Енисей», «Бүрен», «Улуг Октябрь» совхозтарның сүт-бараан фермалары кыштаглаашкынче организастыг кирген.

— Соок хүннер дүжери билек, саалдарның көргүзүү 10—15 хуу кызырлы бергеп, күш-ажылты көргүзүг кудулаан. Ол байдалдан үнери-биле район Совединиң күүскомунуң, кодээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның удуртукчулары, специалистери барык хүн бүрү фермаларга турган. Олар мал чеминң рацион ёзугаар үлеп-хуваарының, савааның ыабырадырының чурумун контрольга ап, малды чылыг кажаалар-га тургузаарының хемчээн ап келген. Оон түңнелинде сүт-саалдазының денгели доктаамалчаан—деп, районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Геннадий Владимирович Черепанов биске чугаалады.

Кодээ ажыл-агыйның ишчилери малды чемгереринин дешпилгелиг аргалары сүт-бараан фермаларынга пептередиринче, мал чеминң камныг болгаш хумагалыг чарыгдаарынче онза кичээнгейни углаан. Бо талазы-биле ажылдар СЭКП-ниң XXV съездиэн аттыг совхозта элээн эки чонның үндезини болур.

Бодум дугайымда чүнү чугаалаар мен дээрге СЭКП-ниң хүрээлеңинге 50 чыл болганымдан, сагыш-сеткилим хөлзеп тур деп, Леонид Ильич демделээн. Ол аңаа хөлзээшкин авес-тир, а ол дээрге Ленинниң улуг партиязынга ханы өөрүн четтириишкин-дир. Оон идеаддары болгаш сорулгалары дээш демисел мөөң бүгү амыдыралымның утка-шынарын тодаратқан.

Кажан-даа, кала-даа — тайбың күш-ажылга алы демиселге, бүдүрүлгеге азы удуртур ажылга — бирги эөлчегде коммунист, Ленинниң тугунуң адаанда сырый каттышкан чаңгыс күзел-соруктуг миллион-миллион кижилериң бирээзи болуп чораан-даа, чоруп турар-даа, ам-даа чоруур-даа мен. Ол дээрге бистиң совет улустуң аас-кежииниң херээнге, оон тайбың болгаш чаагай ажыл-ижинге бодумнуң бүгү күжүмнү баэр дээним ол.

Эш Л. И. Брежневке ТК-ның Политбюро кежигүнүери, Политбюро кежигүнүнге кандидаттар, секретарьлары изиг байырны чедиргеннер. Олар аңаа чаагай кадыкшылды, бистиң чуртувустуң коммунистиг тургузуушкунунга, тайбыңны быжыглаар база делегейге айыылдыг чорукту болдурбас дээш демиселге моон соңгааргы чедиишкиннерни күзээннер.

(СЭТА).

Ажыл-агыйлар, сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалар агаар-бойдустуң соок байдалының үезинде мал-маганның азыралын, кададын сулаттыр-пас дээш чамдык организастыг хемчеглерни алган. СЭКП-ниң XXV съездиэн аттыг, «Енисей», «Бүрен», «Улуг Октябрь» совхозтарның сүт-бараан фермалары кыштаглаашкынче организастыг кирген.

— Соок хүннер дүжери билек, саалдарның көргүзүү 10—15 хуу кызырлы бергеп, күш-ажылты көргүзүг кудулаан. Ол байдалдан үнери-биле район Совединиң күүскомунуң, кодээ ажыл-агый эргелелиниң, совхозтарның удуртукчулары, специалистери барык хүн бүрү фермаларга турган. Олар мал чеминң рацион ёзугаар үлеп-хуваарының, савааның ыабырадырының чурумун контрольга ап, малды чылыг кажаалар-га тургузаарының хемчээн ап келген. Оон түңнелинде сүт-саалдазының денгели доктаамалчаан—деп, районнуң кодээ ажыл-агый эргелелиниң начальныгы Геннадий Владимирович Черепанов биске чугаалады.

Кодээ ажыл-агыйның ишчилери малды чемгереринин дешпилгелиг аргалары сүт-бараан фермаларынга пептередиринче, мал чеминң камныг болгаш хумагалыг чарыгдаарынче онза кичээнгейни углаан. Бо талазы-биле ажылдар СЭКП-ниң XXV съездиэн аттыг совхозта элээн эки чонналың ортузунга кижизидилге ажылын идепкейжиткен. Агитбажыңнар аайы-биле СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин өөренирин- лекция, беседалар дыңнаарын, бот-тывынгыр уран чүүлдүң, аргып-даараарының бөлгүмнерин организастаан, уругларның өредилге-кижизидилгезинче, ажылчы чонның дыштанылгазын ажыктыг эрттиреринче, чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередиринче кичээнгейни салбас ада-иелерни хуралдарга база чаңгыстап чугаалажып, чогуур хемчээн ап турар. Оон түңнелинде корум-чурум быжыккан, күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар, төтчеглээр чоруктар эвээжээн. «Бедик культурлуг болгаш үлегерлиг корум-чурумнуг суур дээш» деп республиканың социалистиг чарыжынга 1980 чылда Ба-Тал шаңналдыг черни алган.

Идеология ажылының утка-шынары хүннүң айтырыынга улам-на дүүшкен, а хевирлери совет кижилерниң амгы үеде-ги негелде-хереглелдерин долу хандырган турарын чедип алырын СЭКП-ниң XXVI съездизи айытнан болгай. Ону күүседир хемчеглерни чамдык партия организациялары ап эгелээн. Чөөн-Хемчиктиң совхозтарында кижизидилге ажылын удуртур чөвүлелдерни тургускан. Оларның кол сорулгазы — чонның чурттап турар черииниң аайы-биле идейлиг болгаш мөзү-шынар кижизидилгезин экижидери, амыдыралдың культуразын бедидери болгаш өске-даа амыдыралга, ажыл-гыйга хамаарышкан айтырыгларны чедиишкиннерниг шиитпирлээри болур. Алдан-Маадыр, Шеми, Суг-Аксы, Чыраа-Бажы суурларда чөвүлелдер багай эвес ажылдап турар.

Кызыл хоорайның микрорайоннарынга алды агитшөл бо чылын ажылдап чайлаан, орта СЭКП-ниң XXVI съездизиниң материалдарының, партияның иштики болгаш даштыны политиказының дугайында лекциялар, партия, совет, административтиг органнарның удуртукчулары-биле ужуражылгалар, айтырыг болгаш харыы кежээлери бот-тывынгыр уран чүүлдүң концерттери болгаш өске-даа хемчеглер болгулаан.

Чонның чурттап турар черииниң аайы-биле чорудуп турар масса-политиктиг болгаш кижизидилге ажылдары үениң негелдезинге ам-даа четпес. Чамдык черлерде агитбажыңнар, оларның чөвүлелдери багай ажылдап турар. Кызыл, Ак-Довурак, Шагаан-Арыг, Туран хоорайларда, Барыын-Хемчиктиң Шекпээр, Аяңгаты, Чөөн-Хемчиктиң Баян-Тала, Улуг-Хемниң Чаа Чаа-Хөл, Көк-Чыраа болгаш чамдык өске-даа суурларда чонның чурттап турар черииниң аайы-биле ажыл четпес. Бо черлерде идей-политиктиг, күш-ажыл, мөзү-шынар, эрге-хөйлүү кижизидилгезин экижидеринче кошкак кичээнгейни салган. Оон уламыдан күш-ажылдың сагылга-чурумун үрээр, уруглар кижизидилгезинге кичээнгей салбас, арагалаар, хулиганнаар, социалистиг өнчүнү оорлаар, төтчеглээр чоруктар үнүп турар.

Чоокта чаа СЭКП обкомунуң IV пленуму болуп эртиен. Корум-чурум үрээшкиннери-биле демиселди күштелдирер дугайында айтырыгны орта чугаалашкан. Республикада кемхерек үүлгедир чоруктуң чылдагааннарының биреэзи — кижилер-биле чурттап турар черииниң аайы-биле кижизидилге ажылының кошкаанда дээрзин пленум демделээн.

Партия организацияларының сорулгазы болза пленумнуң шиитпирлерин күш-ажылчы коллективтерге, организацияларга, суурларга чонның чурттап турар черлериниң аайы-биле кижи бүрүзүнге чедир таныштырар, аңаа калбаа-биле чугаалажырын организастаар. Кем-херек үүлгедир, арагалаар, оорлаар болгаш өске-даа совет ниитилелдиң корум-чурумунга таарышпас үүлгедиглер кылыр кижилерге шыдажыр, десиежир аргажок байдалды күш-ажылчы коллектив, суур бүрүзүнге тургузар херек. Оон аңгыда ажылчы чонналың ортузунга политика-кижизидилгелиг ажылды комплекстиг чорудуп, кижилерниң угаан-медерелинде, аажы-чаңында эргиниң артыышкыннары-биле шиитпирлиг демисежир, совет чаа чаңчылдарны, ёзулалдарны нептередир, чурттаачы чонның ниити культуразын бедидер ажылды чорудар. Хостуг үе-шактың чөп ажыглаарынга, өг-бүленің акша-хөреңгизин шын чарыгдаарынга кижилерни өредир. Аныяктарның болгаш назы четпестерниң ортузунга кижизидилге ажылын күштелдирер тодаргай хемчеглерни алыр.

Чонның чурттап турар черииниң аайы-биле чорудар идеологтуг, политика-кижизидилгелиг ажыл улуг болгаш хөй талалыг. Бо чугула херекти боттандырарынче совет, ажылгый, административтиг органнарның, херээженнер чөвүлелдериниң болгаш бүгү хөй-ниити организацияларының, ажылчы чоннарның күжүн партия организациялары мобилизастаар хүлээлгелиг.

ШЫНАРНЫ ЭКИЖИДЕРИ—ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

Тудуг ажылының шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан тудугжулар хуралы Политчырыдыышкын бажыңынга болуп эрткенин дыңнаткан болгай бис. СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа хуралды ажыткан. «Будүрүп турар тудуг материалдарының болгаш тудугнуң шынары — хүннүң чугула айтырыы» деп илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш кылган.

«1981—85 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкынынарында» салдынган чугула сорулгаларның биреэзи чурттуң экономиказының улам ыңай хөгжүлдези, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери болур.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге стандартизацияның ролю болгаш ужур-дузазы улам-на өзүп турарын илеткелчи демделээн. Бөгүн чуртта күрүленнин 23 муң. адырлар аайы-биле болгаш республиканың 175 муң стандарттар болгаш техниктиг негелделер ажыглатпыын турар. Продукцияның шынарынга болгаш оон будүрүүшкүнүн организастаарынга негелделерни тодарадыр норматив-техниктиг ол документилерни доктаамал ээде көрүп турары олардың эртем-техниктиг бедик денгелин хандырып турар.

Стандартизация — продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазының кол үндезини болур. Чуртта 10 муң ажыг будүрүлгелер ук системаны шинээдип алган.

Шынарны экижидериниң талазы-биле чамдык ажылдар тудугда база кылдынган.

Партия, чазактың документилеринде министерстволарны, ведомстволарны, тудуг организацияларын дараазында чүүлдерни кичээнгейге алырын хүлээндирип турар: ап турары төлевилел-смета документациязының болгаш тудуг материалдарының шынарын контрольдаары; тудуг индустриязының будүрүн турары конструкциаларының болгаш кылыгларның белеңнин денгелин бедидери: ол продукцияны аттестаттаары;

тудуг индустриязының будүрүлгелериниг продукцияныг болгаш объектилерге тудугмонтаж ажылдарының шынарынга контрольду организастаары.

Тудуг ажылының шынарынга кандыг чүүлдер салдарлыг болуп турарын илеткелде тодазы-биле көргүскен. Төлевилел-смета документазының сагывазы, тудуг ажылының шынарын кудуладып, тудуг ажылының технологиязын хажыдарынга чедирип, хөй санныг артык чарыгдалдарны болдуруп турар.

ТУДУГДА ажылчынарның мергежилиниң деңгели чогуур негелдеден куду. «Тыва тудуг» тресте ажылчынарның ортумак разряды план ёзугаар 3,1 болза, херек кырында 3,08. Специалистериниң талазындан белиг шыйыг-документацияны, тудугнуң норма, чурумун кошкак билир, ажылды кылырының технологтуг даралашкаан хажыдар чоруктар турган.

Ажылчын күжү болгаш акша-хөреңгини хөй санныг объектилерге быладарыры уламчылаан турар.

«Планнаашкынны экижидер болгаш будүрүлгениң ажыктыын, ажылдың шынарын бедидеринге ажыл-агый механизминиң салдарын күштелирер чугайында» СЭКП ТК-ның, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң доктаалында ажылдың алыс түнелиг, будүрүлге күүзүү азы объективлериниң ажыглалга белеви тудуг организацияларының ажылының кол-ла көргүзүү болур деп доктаатқан.

Тудуг ажылынга дешпилгелиг чаа аргаларны шинээдип алганындан ажылдың шынары дорт хамаарылгалыг. Республиканың тудуг организацияларында бригадаларның керээлиг ажылдаар аргазы-биле 1980 чылда 18,6 млн. рубльдиң ажылдары азы тудугмонтаж ажылдарының ниити хемчээлиниден 35 хуузу кылдынган. Он бирги беш чылда керээлиг арга-биле кылырын 60—65 хуу чедирери көрдүнген. Ынчалза-даа ол арганы шүшпеп шинээдип турарын «Тыва тудуг» тресте 36 бригададан тозу, «Шагонартажстройда» чүгле пин бригада шилчээнин, а «Тыва сентелге тудугда», «Тыва совхоз тудуг» каттыжышкынында ыыдыг бригадалар шуут чогуур херечилеп турар-дыр.

«Тудуг материалдары» каттыжышкынының будүрүлгелеринде продукцияның шынарын экижидер талазы-биле ажыл чогуур деңнелде тургустунмаан.

Кызылдың, Кызыл-Мажалыктың түүйбу заводтарында будүрүлгениң технологиязын хажыдар, күш-ажылды организастааны четпес, ажылчынарның мергежили куду, кижилер-биле ажыл кошкак, техниктиг болгаш контроль киллистерге багай ажылдап турары продукцияның шынарын чогуур негелдеге чедир хандырбайн келген. Түүйбу болгаш чугайның шынары күрүне стандартының негелделеинге дүүшпес чоруктар хынаалаларлан хөйү-биле илеп турар.

«Тудуг кезектери» комбинаттың, «Тыва кодээ тудуг» трестиң, Ыяш ажыл-агый, Одаар түүл үлетпүрүнүң министерстволарының будүрүлгелеринде чазаныла кылдыларының шынарын хандырбайн келген.

КЫРХАПГААРАЛ лабораториязының, банкыларның талазындан будүрүлге технологиязын хажыктыкаңы, брактың болдурганы дээш тудуг материалдарды будүрүлгелериниг моон соңгаар негелде, хынаалаңы күштелдирери, экономиктиг шыгыны санкцияларны оларга опаастырары чугула деп, илеткелчи база чугаалаан.

Тудуг материалдарының будүрүлгелериниң ажылында улуг четпестерни илеткелчи тодаргай аналиэтеп, шүүмчүлээн. Кызылдың түүйбу заводу (директору С. Г. Красноперов), «Тудуг кезектери» комбинат (директору А. И. Антонов), Улуг-Хемниң ыяш үлетпүр ажыл-агыйы (директору М. К. Нагибин) хөй санныг продукцияны үрей кылып, хожудаашкынарны болдуруп турарын СЭКП обкому, Министрлер Чөвүлелиниң шыгыны шүүмчүлеп, айыткан болгаш байдалды эдер, тудуг материалдарын будүрериниң көвүдедир, брактың эвээжедир дээш хемчеглерни боттандырып чорударын ук будүрүлгелериниң удуртукчуларындан иегээн.

Кызылдың түүйбу заводунуң директору С. Г. Красноперовтуң чугаалаанынга: техниктиг хынаалда кылдалын тургускан, лабораториянын чечелээн, продукцияның контроль үлегерин кылган; неделя санында продукцияның шынар хүнүн эрттирер болгаш оон-даа өске хемчеглерни ап турган, ноябрьдан эгелеп 75 маркавче элээп организастыг кирген.

Ынчалза-даа эрте дүшкен кышка чамдык сүт-бараан фермалары, хойжу бригадалары белеп эвес болган. Кайы-даа ажыл-агыйларда чамдык кажаалар, чурттаала бажыңнары долузу-биле чылыттаттынмаан. Тудуг материалдары, шилдер, бажың, кажаа сыскыыр үүлдер, печка тударынга керек туүйбулар-биле эң кыска үеде хандырары негеттинин турар. Ылангыя «Ленинчи орук» совхозтуң сүт-бараан фермаларының, хойжу бригадаларының кышкы байдалдыг киргени дуу-ренчиг. Ук ажыл-агыйның төп сүт-бараан фермазының цехтери, бызаалардың тудугмонтаж ажылдары доозулбаан, ажиик-хаалгазындан соок өттүр хаа турар, электри чырыы чок кажааларда кирген. Ылангыя малдың чаш төлү сооктан, ол-шынтан баксыраан эгелээн. Бөгөй ажаалдаңың уржуундан, организас чок чоруктан ишек саалдазы ол совхозта үстүүшкүнге таваржыр чыгап келген.

Кыштаглаашкын эгелээн. Мал ажыл-агыйында таарымчалыг түүлдер, чедир кылдынмаан ажылдар улам көскүлеп апарган. Чыккылама, тос-тостуң соок хүннериге чедир санныг хонуктарның хүн база шак бүрүзүн ажыктыг болгаш шынарлыг ажыглап, 1981—1982 чылдың кыжында ниитиниг малын онча-менди ажырары парторганизацияларның, недээ Советтериниң, ажыл-агыйларының, малчынарның, хөй-ниити организацияларның дайынчы сорулгазы.

А. ОКСУР.

ШЫНАРНЫ ЭКИЖИДЕРИ—ЧУГУЛА КУРЛАВЫР

Тудуг ажылының шынарын болгаш ажыктыын бедидериниң дугайында айтырыгны чугаалашкан тудугжулар хуралы Политчырыдыышкын бажыңынга болуп эрткенин дыңнаткан болгай бис. СЭКП обкомунуң секретары А. И. Ванжа хуралды ажыткан. «Будүрүп турар тудуг материалдарының болгаш тудугнуң шынары — хүннүң чугула айтырыы» деп илеткелди Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы Д. С. Монгуш кылган.

«1981—85 чылдарда болгаш 1990 чылга чедир үеде ССРЭ-ниң экономиктиг болгаш социал хөгжүлдезиниң кол угланышкынынарында» салдынган чугула сорулгаларның биреэзи чурттуң экономиказының улам ыңай хөгжүлдези, улус ажыл-агыйының бүгү адырларынга ажылдың ажыктыын болгаш шынарын бедидери болур.

Улус ажыл-агыйының хөгжүлдезиниң чугула айтырыгларын шиитпирлээринге стандартизацияның ролю болгаш ужур-дузазы улам-на өзүп турарын илеткелчи демделээн. Бөгүн чуртта күрүленнин 23 муң. адырлар аайы-биле болгаш республиканың 175 муң стандарттар болгаш техниктиг негелделер ажыглатпыын турар. Продукцияның шынарынга болгаш оон будүрүүшкүнүн организастаарынга негелделерни тодарадыр норматив-техниктиг ол документилерни доктаамал ээде көрүп турары олардың эртем-техниктиг бедик денгелин хандырып турар.

Стандартизация — продукцияның шынарын башкарарының комплекстиг системазының кол үндезини болур. Чуртта 10 муң ажыг будүрүлгелер ук системаны шинээдип алган.

Шынарны экижидериниң талазы-биле чамдык ажылдар тудугда база кылдынган.

Партия, чазактың документилеринде министерстволарны, ведомстволарны, тудуг организацияларын дараазында чүүлдерни кичээнгейге алырын хүлээндирип турар: ап турары төлевилел-смета документазының болгаш тудуг материалдарының шынарын контрольдаары; тудуг индустриязының будүрүн турары конструкциаларының болгаш кылыгларның белеңнин денгелин бед

«АЛДАН-МААДЫР» СОВХОЗ:

чер ажылының бедик культуразы дээш

Чөөн-Хемчик районнуң «Алдан-Маадыр» совхозунуң ажылчылары СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырбышаан, чер ажылының беримчелиин, тараа болгаш мал чеми культураларының дүжүткүрүн бедидер дээш хөй янзы ажылдарны кылып чорудуп, багай эвес көргүзүглерни чедип ап турарлар. Совхозта ылаңгыя суггаттыг черлерниң ажыглалын көскүзү-биле экижиткен болгаш районнуң өске ажыл-агыйларыныынга деннээрге, элбек дүжүттү чылдың-на өстүрүп, чидириг чок ажаап ап турар.

Ук совхозта суггаттыг черлерни канчаар ажыглап турарының дугайында материалдарны мооң адааңда парладывыс.

БЕДИК ХҮЛЭЭЛГЕВИС

Бистиң «Алдан-Маадыр» совхозтуң ажыл-ишчилери СЭКП-ниң XXVI съездизиниң шиитпирлерин амыдыралга боттандырар, бо беш чылдың баштайгы чылында планныг онаалдаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни чедиишкинниг күүседир дээш кызымаккай ажылдап турарлар.

Ооң түңнелинде совхоз эрткен тос айларда мал продуктуларын күргүнеге садарының планнарын ажыр, азы, тодаргайлаарга, эът садарының планын 104 хуу, сүттүүн 109 хуу болгаш дүк садарының чыл планын 100,7 хуу күүсеткеш, районнуң ажыл-агыйларының аразында социалистиг чарышка тинлекчи болуп, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, профэвилел болгаш ВЛКСМ райкомнарының шилчиир Кызыл тугу-биле шанчаткан. Ол бедик шаңналды совхозтуң ажыл-ишчилерин улам хөй-эът кирип, ооң-даа күженишкинниг ажылдаарын хүлээдиргеп.

Совхозтуң мал ажылдыглары ниитиниң малын эрткен кыштан багай эвес ажыргаш, ооң чаш төлүн-даа, баш санын-даа камгалап алыр талазы-биле элээн бедик көргүзүгнерни чедип алган. Төрүүр 100 хойга онаалтыр 93 хураганы, эрткен чылдың ынчангы деңнелиниден 19 бызааны, 14 анайны хөйнү камгалап, доруктурган. Ажыл-агыйның Бора-Тайга салбырының Чечектиг хойжу бригадазы (бригадири К. Ооржак) төрүүр 100 хойдан-на 106 хураганны, Алдан-Маадыр салбырының Оргу-Шөл хойжу бригадазы (бригадири О. Монгуш) 103 хураганны менди камгалап, өстүргеп. Ак-Даш сүт-баразын фермазының коллективи сүт бүдүрер болгаш садарынга база-ла эки көргүзүглериг болуп келген. Үстүнде айыттынган коллективтер бирги чартык чылда республиканың ажыл-агыйларының, хойжу бригадаларының база сүт-баразын фермаларының аразында чарлаттынган социалистиг чарышка тинлээнериниң санына кирип, бирги чергенин диломнары-биле база 800-800 рубльдиг акша шаңналарыбыле шаңнаткан. А совхоз районнуң ажыл-агыйларының чарыжынга тинлээш, СЭКП райкомунуң, райкүүскомнуң, профовилел болгаш комсомол райкомнарының шилчиир Кызыл тугун акша шаңналы-биле кады алган. Ол-ла шаңналды Оргу-Шөл хойжу бригадазынга база тывысхан. Бо бүгү бистиң малчынарывыстың чүткүлдүг ажыл-ижин, ол эки түңнелдерни берип турарын дагын бадыткап турардыр.

Ол ышкаш совхоатуң чер ажылдыглары база-ла олардан чыдып калбайн турар. Ылаңгыя суггаттыг черлерни чөп ажыглаарынче онза чугула киҥээнгейни салып келгенинииң база бистиң хөй-хөй суггатчыларывыстың чыл бүрүде кара кыпсыл ажылдап турарының ачызында совхоз тараа болгаш мал чеми культураларынга чаагай дүжүүлүн чылдың-на өстүрүп келген. Эрткен беш чылда тараа культураларының дүжүүн бир гектардан-на ортумаа-биле 10,2 центнерни алган. 1980 чылда совхоз гектар бүрүзүнден 12,8 центнер дүжүттү өстүрүп, чер ажылынган 19 муң рубль оруглаиы алган. Бо чылдың каан-халының берге чайында безин бистиң хоочун-даа, аныяк-даа суггатчыларывыстың эрес-шудургу ажылдаанының ачызында бир гектардан-на ортумаа-биле 10,4 центнер дүжүт алдынган, азы нииитизи-биле 2122 тонна тараанны ажаап, шыгжамырда урган. Ол дээрге кижиниҥ, сүтиүн күжү-биле өстүргеи дүжүт-түр.

Бистиң совхозта чүгле райопда эвес, а харын-даа республиканга ол хире көргүзүгнү чедип алганынга хөй кижилер үлүүн киирген. Хоочун суггатчы, Күш-ажылдың Кызыл Тук орденниң эдилекчизи Алдын-оол Кызыл-оол бодунга бижыглаан 209 гектар черииҥ гектар бүрүзүнден ортумаа-биле 17,5 центнер дүжүттү, азы нииитизи-биле 365 тонна кызыл-тасты болгаш арбайны өстүргеш, совхозтуң суггатчыларының чарыжынга тинлекчи болган. Ол ышкаш дүржүлгелиг суггатчылар Хөвалыг Серээ бижыглаан черииҥ гектар санындан 14,3 центнер, Хөвалыг Чыргал — 13,5, Хөвалыг Кошкар-оол — 13, Сергей Монгуш — 11,8, Донгак Дамдынап — 11,6, Хөвалыг Каң-оол — 11 центнер дүжүттү тус-тузунда өстүрүп алганнар.

Совхоз шупту 3840 га тарылга шөлдүг, ооң 2777 газы — суггаттыг. Чер ажылының культуразын бедидериниг база бир чүгула чүүл болза, хөрзүниүң хаттан, сугдан үредириҥге удур хемчегдерни ап чорудары болгай. Бисте бо талазы-биле кылдынган чүүлдер колдуунда чок дээрзин дөрт чүгаалаар апаар. Хөрзүниүң кырында чемиштиг каңдың шуурган, хаттар ап, доозунуҥ казыргылар кылдыр бөөлдеп чорудуп турары-даа, хар, чаъс сүүнүң, шөлдерже агыскан суггат сууның сүре шаап, үреп турары-даа хевээр. Ооң кол-ла чылдагааны ажылагыйның хөрзүн эрозиязынга удур техника-биле ам-даа хандыртынмааны болгаш чалгынныг андазыннар-биле черниҥ шириин аңдара чардырып, тарып турарывыста. Ынчангаш чоокку чылдарда эрозияга удур техниканы бүрүи четчелеп, чер ажылының хөрзүн камгалаар системазын комплекстиг шиҥгээдип алыры эң чүгула сорулгаларның бирээзи болуп турар. Бо талазы-биле чамдык хемчегдерни ап, ылаңгыя эрозияга удур техника-биле совхозту дарый хандырарын төрээниҥ көөр дугайында дилеҥни районнуң болгаш республиканың удуртур органнарынга кылган бис. Ол ышкаш бистиң шөлдеривиске черни суггарарының, тарылга эдилештиргезин чорударының, хөрзүниҥ болбаазырадырының, чемиштидилгелерни ажыглаарының эртемге үндезилээн сүмелерин бөзрии болгаш өске-даа чүгула айтырыгларны шиитпирлээриҥге дузалажырын Тываның мелиорация талазы-биле дуржулга станциязының база Кедээ ажыл-агыйның дуржулга станциязының эртем ажылдакчыларыңдан база катап дилээр бодап турар бис. Ол айтырыглар мооң мурнунда-даа тургустуиуп турган чүве.

Ынчангаш совхозтуң суггаттыг черлерин улам беримчелиг ажыглаар төлээде, моон соңгаар хөй ажылдарны кылып чорудары негеттиниң турар-дыр. Ол айтырыгларны болур-чогууру-биле шиитпирлээри ажыл-агыйның удуртукчуларының, ында партия организациязының, кедээ ажыл-агый будүүлгезиниде ажылдап турар коммунистериҥ, бүгү чер ажылдыгларның бедик хүлээлгези, харыысалгалыг хереэ болур.

Д-Б. ОНДАР,
«Алдан-Маадыр» совхозта партком секретары.

Чээрби ажыг чылдар иштинде суггатчылап ажылдап келгеш, сугнуң күжү, ачызы-биле элбек дүжүттү өстүрүп алганымда-ла «Амыдыралдың үндезини — черде, сугда, хүнде» дээн улустуң мерген өстерии сактып кээр мен. Шынапла, сугну, суггаттыг черни эки, ыш ажыглаар болза, кайдыг-даа каан-халымны үеде хөй дүжүттү өстүрүп ап болур дээрзи кымга-даа билдингир.

Эрткен чай чер ажылдыгларга кончуг берге болган. Чамдык ажыл-агыйларның муң-муң гектар шөлдерге тараан тараа, сигени кайдаашкынзан кадып, кургап, чүве үнмейн барган болгай. Бистиң совхозтуң тарылга шөлдери колдуунда суггаттыг болганындан база суггатчыларның карак кызыл ажылдан келгенинден, өскелериии ышкаш, оиза улуг когаралга тавариышпадывыс. Тараанның ортумак дүжүүн гектар бүрүзүнден 10,4 центнерни, хөй чылдыг сигеннерни чамдык участоктардан 31,6 центнер чедир алганывысты багай эвес түңнел деп санап турар бис. Бодум бо чайын үш эштиг 209 гектар кызыл-тас болгаш судa шөлүн суггарып чайлаан, бир гектардан-на ортумаа-биле 17,5 центнер дүжүттү алган бис. Бо хире дүжүттү канчаи өстүрүп ап турар бис деп айтырыгга харыылавышаан, бистиң совхозта чер суггарар ажылды канчаар организастап турарының дугайын чугаалап, бодумнуң хүүда дүржүлгамдаи-даа чамдык чүүлдерни юөргүзүп керейн. Ылаңгыя аныяк суггатчылар моон чамдык ажыктыг чүүлдерни билип алыр боор деп өлегээн айык мен.

Суггатчы кижи чазын доңгэрип, хемнер аштың бээрин маңап орбас болгай. Март ай үнерге-ле бистиң ажылывыс кидиң түлүк эгелээр: бутасумуларны аштап, чайындылаан сарыг-сугну шөлдерже аксын бадырары-биле дошту шаптылап киирип бис. Чүге дээрге элбек дүжүттү өстүрүп алырда, эң-не кол чүве часкы суггатты ой-шаанда шыпарлыг чорудары. Ол дугайын мен кана-даа, кымга-даа катап-катап чугаалап чоруур кижи мен. Черни эң баштай суггарарда, сугну ооң кыры-биле аксып, өттүрүп кагбайн, а хөрзүнче хандыр сиҥирип суггарганындан күскү дүжүттүң салым-хуузу кол чергези-биле шиитпирлеттипер. Бис часкы суггатты апрель ортан үезинден эгелээш май төңнүзүнде доозар чанчылдыг бис. Суггарган аңгысты күргатпайн, дораанна аңдарган, хоюглап, дескилээш, үрезиннерни чогуур агротехниктиг негелдерге дүүштүр шыпарлыг чажары оиза чугула дээрзин бистиң тараажыларывыс утпайн турар.

Часкы тарылга доозулган соонда чайты өзүм суггадын 6 айның 10-дан эгелээш, 7 айның 15-ке чедир чорудуп турар бис. Шилип алган бо хуусааларывысты колдуунда чыл бүрүде өскертпейн келген бис.

Өзүм суггарылгаларын чорударда, ынчан элээн элбекшип келген сугну аттыктыр аксын, далажын черле болбас. Оон башка ол хөрзүниүң кырында чемиштиг каңдың төккен чемиштидилгелерни, харын-даа чажын каан үрезиннерни сүре шаап, шокардан кааптар болгай. Аныяк суггатчыларның киҥээнгейин олче утландырып турарывыстың бир чылдагааны-даа ында.

Биске каан-халының бергеда үеде суг чедишпестеп, суггаттыг черлер ону чедир албайн барган таварылгалар турбаан. Үүге дээрге сугну эвено, суггатчы бүрүзүнге өйлеп хуваап берип, ону үргүлчү контролдап турар тускай кижи бар. Ооң сөглээн сөзү биске дүрүм. Черде, ынчаш, суггаттың бүгү ажылдарын организастаарынга, сугну шын, ажыктыг чарыырынга хоочун гидротехник (ам совхоз директорунуң мал чеми белеткээр ажыл талазы-биле оралакчызы) Ч. Ооржактың киирии келген үлүүн бистер бедии-биле үнелеп турар бис.

Тараа, мал чеми культураларның бедик дүжүдүн чангыс-ла суг күжү-биле өстүрүп ап турар бис дээр болза шын эвес. Маңаа одекти, минералдыг чемиштидилгелерни негелде ёзугаар ажыглап турарывыс улуг рольдуг. Чазын суггарган чер бичии-ле курган, трактор дүшпес аңаарга, механизастаттынган тускай звеноолар оларны чаштырып эгелээр болгаш ук ажылды шынарлыг чорударынче чугула киҥээнгейни салып турар. Хөрзүниүң үүшүп-дүжүткүрүн уягаттырарынга шын ажыглаан чемиштидилгелерниң беримчези дыка улуг дээрзин бисте кижи бүрүзү эки билир болгаш болунга бызыглаттынган шөлүн эки чемиштидилге алыр дээш хөлчок кызар. Чаңгыс-ла четпес чүве чүл дээрге, черге төккеп грамм, килограмм чемиштидилге бүрүзү чогум кайы хире немелде дүжүттү берип турарыл дээрзин хынап, санап үндүрбейн турарывыс.

Бистиң совхозтуң удуртукчулары, тускай эртемнигнери суггат ажылынче онзагай киҥээнгейни салып, бистерии техника-биле, күүректер, щиттер, суг иднктери, хол харталары дээш ышкаш дериг-херекселдер-биле, хөп-биле чыл бүрүде четчир кылдыр хандырып, чурттаар майгыннарны берип, аъш-чем-биле үзүктел чок эки хандырып турарын база катап айтыр бодай-дыр мен. Ол бүгү таварымчалыг байлалдарны тургузуп берип турары бистиң ажылдаарывыска улуг дөгүм болуп турар.

Совхозтуң суггаттыг шөлдери хөй болганындан суггатчылар чедишпейн турар болгаш, кижи бүрүзү нормадан ыраакта ажыл ажылды кылып турар. Чижээ, бистиң звеноуң кежигүн бүрүзүнге 30 гектарның орнугга 50 гектар онзажыл турар. Ынчангаш аныяк суггатчыларны өөредип, белеткээринче совхозда-ла, бистер, хоочун суггатчылар-даа, доктаамал сагыш салып турар бис. Бистиң кижи бүрүвүс 2—3 чедир аныяк суггатчыларны дагдынган, арга-дүржүлгазын дамчыдып берип, мергежилиниге өөредип турар. Ховалыг Серээ, Ховалыг Чыргал, Монгуш Бызыгнаа, Сарыглар Доткан-оол, Ховалыг Кошкар-оол дээш өскедээ дүржүлгалыг суггатчылар хөй-хөй аныяктарны суггат ажылынга ижиктирип, өөреткен. Мен бодум база чыл санында-ла аныяк оолдар-биле ажылдаар кижи мен. Бо чайны кады суггатчылап чайлаан эштерим Виктор Ооржак, Мерген Ондар, Коля Ховалыг оларның кайызы-даа онза ажылгыр, кежээ-кызымак эрлер болду. Ынчангаш ажылывыс түңнели-даа багай эвес болганы ол-дур.

Чарыш — будүүлгенин бырааы дээр болгай. Бистиң совхозта ол дугайын база үүпайн турар. Суггатчы звеноларның болгаш түс-түс кижилериҥ аразынга чарышты багай эвес организастап, ооң түңнелин бөлүп, чеди хонуктан доктаамал үндүрүп, мурпакчыларны шаннап, мактап келген. Ол бистиң түткүдүг, сонуургалдыг ажылдаарывыска улуг идиг болуп турар.

Ынчангаш бистиң совхозтуң суггатчылары, чер ажылдыглары партияның XXVI съездиниң салган сорулгаларын ажыл-херек кырынга боттандырбышаан, моон-даа соңгаар улам кызымаккай ажылдап, суггаттыг черлериҥ ажыглалы ооң-даа экижидер, беримчелиин бодидер дээш чүткүлдүг турчурупга бүзүрелдиг.

А. КЫЗЫЛ-ООЛ,
суггатчы, 1981 чылдың социалистиг чарыжының тинлекчизи.

ТЕХНИКАНЫ ЧӨП АЖЫГЛААР БОЛЗА...

Чер ажылының культуразын бедидип, ооң беримчелиин улгаттырарынга кедээ ажыл-агый техниказын чөп ажыглаары улуг рольдуг. Ылаңгыя техниканы хову ажылдарынга ёй-шаанда эки белеткеп, ооң ажыглал, кадагалалын экижидеринче чогуур киҥээнгейни салып турар ажыл-агыйларда чер ажылының байдалы база-ла багай эвес болуп турары билдингир. Ол дугайын мурнакчы ажыл-агыйларының дуржулгазыг-даа бадыткап турар-дыр.

Мурнуку чылдарда бистиң «Алдан-Маадыр» совхозка машина-техниканың ажыглал, кадагалалының деннели шоодулга эвес турган. Совхозкадаа, Сельхозтехниканың Чадазында каттыжышкынынга-даа чамдык тракторлары, ооң-даа техниканы шыпар чок, септээнинден сезонуут ажылдар үезинде оларның үрелир, аиаа турар чоруу хөй болуп, үвелиг үе-шактыы хаслас эрттирип турган тавариыларывыс эвээш эвес. Ол ышкаш чолаачы, механизатор чамдык эш-өөрүнүң талазынан эдилээн машина-техниказын камнавас, кайы хамаанчок халдып турган, болза үреп алган болур, иоичуг чай-шөлээн чок ажылдар үезинде болганчок-ла септеттинген, кылдынган турар чоруктар хаая эвес турган. Ооң түңнелинде чамдык машиналар ажыглаар хуусаазы четпээнде-ле тоймаглаттынып, үндүр бижиттинип-даа турлу.

Совхозтуң удуртукчулары, инженер-техниктиг ажылдакчылары техниканың ажыглал, кадагалалын чүрүмчүдүп, экижидер дээш чүткүлдүг туржуп, хөй янзы ажылдарны кылып чорудуп келген болгаш чорудуп-даа турар. Ол күженишкинниериниң хаслас барбайн турарын совхозта чүк машиналарының, тракторларның, комбайнарның болгаш кедээ ажыл-агыйның өске-даа техниказының ажыглалының кескүзү-биле экижизии хереченип турар. Ылаңгыя чүк сеорлуг машиналарның, дугуйлуг тракторларның янзы-бүрү чылдагаапнардан, үреливишкиннерден аиаа турар чоруу кызырылган.

Кедээ ажыл-агый техниканың ажыглалының эки азы бегайын сезонуут ажылдар үезинде көөр болгай. Мурнакчы ажыл-агыйларның дуржулгазын, ылаңгыя шпатоачуларның аргазын өөренип көрүп тургаш, тарылганың болгаш ажаалданың комплекстиг отрядтарын тургузуп, бар тракторларны, комбайнарны чүгле ийи эдлетге ажыглаарын чедип алган бис. Ооң уламыидан күш-ажылдың будүүлгүлүүдээн болгаш өстүрген дүжүдувусту өскенин дузазы чокка, бодувустуң күжүвүс-биле ажаап ап турар бис. Сезонуут ажылдар үезинде септелге звенозу, техниктиг ажаалда машиназы отрядка туда чоруур болгаш кайы-бир тракторнуң азы комбайнының кандыг-бир кезээ үрели берген болза, эдикчи мастерлер оллa дорааи кылып бериптер. Ынчангаш техниканың үреливишкиннерден аиаа турар чоруу эвээш.

Техниканы камнаг эдилээри, будүүлгүдүт ажылдагы, кыпар-чаар чүүлдерни камнап алыры дээш социалистиг чарышты механизаторлар ортузунда калбарткан. Аиаа идепкейлиг киржин, башкарган машина-техниказын эки эдилеп чоруур кижилер бисте хөй. Совхозтуң дүржүлгалыг чолаачызы Ооржак Октен эртжен тос айларда 3 тонна 106 кг бензинни, чолаачы Сарыглар Бора — 2 тонна 900 кг-ны, Күулар Киров — 2 тонна 433 кг-ны, Ооржак Очур 1 тонна 612 кг бензинии камнаи, социалистиг чарышка өскелерни мурнаанар. Монгуш Эрес-оол, Ховалыг Сарыг-оол, Ондар Эрес-оол, Монгуш Девер-оол, Ондар Мартаа дээш ышкаш мурнакчы трактористерни, комбайнерлерни совхозта мактал-биле адап турар.

Мен бодум ам 20 чыл иштинде трактористеи ажылдан келдим. Ол үеде үүле ийи трактор мунганым бо. Баштайгы он чылды МТЗ-5-ке ажылдап эрттирдим. Ам МТЗ-52 трактордa ажылдап база ол чыл хире капитал септелге чок мунуп келдим. Кижи бодунуң башкарган техниказынга камныг, хумагалыг болзурга, ол чежеге-даа баар чүве болдур ийин. Ынчангаш аныяк механизаторларны чогум-на ынчаар кижизидип, өредиринче бистер, хоочуннар, сагыш салып турар бис.

Септелгени ёй-шаанда эки шынарлыг кылып ажыры кандыг-даа техниканы эки ажыглаарының магадылады болур болгай. Бисте септелгеде ажылдап турар механизаторларның, септекчилериҥ ажылын шын организастап, кыжын, чайын оларның ажылдаарынга таармычалыг байлалдарны тургузарынче кичээнгей багай эвес. Септелгеде звенолар, түс-түс кижилер аразында чарышты беш хоиган-ла түңнеп, мурнакчыларны шаиап, мактап турар. Сезонуут хову ажылларынга ажыглаар техниканы бүш бурунгаар эки септен, белеңнииң шугумунга тургузуп алырынче хөй күштү меенизери чакчыл болган. Ол багай эвес түңнелдерни берип-даа турар. Чижээ, келир чылдың часкы тарылгазынга ажыглаар трактор андазынары, культиваторлар, сеялкалар дээш өске-даа көөрүт машиналары, бүта-сумуи аштаар, казар техника ам бүрүн белен.

Ажылда бар эки түүлдер-биле чергелештир чамдык чедир шиитпирлеттинмээи айтырыгларның барын айтыр ашаар. Машина-трактор мастерскаязының совхозта мынчага чедир туттунмаанын кышкы үедө септелгени шыпкын чорударынга шаптыктап турар. Ам сепселге кылып турар чернивс — гараастың иштии эртенги шектарда ажылдап үнген машиналар ыжы дола бээр. ынчангаш аиаа ажылдаары берге боор-дур. Анты мастерскаяны түдүп кылырын дүгеледири эң-не чугула болуп турар.

Ол ышкаш бистиң совхозта көрзүниүң чемиштиг кадының хаттан, сугдан үредир чоруу уламчылаавышаан. Ооң үржүүндан чер ажылының культуразы чавыс болуп, суггаттыг черлериҥ ажыглалы ам-даа чогуур деннелиие четчейн турар. Ынчан бистиң амгы көргүзүглеривис ооң-даа бедик болуру чугаажок.

Ш. ОНДАР,
механизатор. Күш-ажылчы Алдар орденниң үшкү чергезиниң эдилекчиан.

СУГГАТЧЫЛАР

Серээ Маңзыр-оолович чайгы дүниүң дуваарган изииниге үдүп чадап, ол-бо быктынче андарлыш, шимчеп-ле чыткап. Ооң удаан улустуу оттурбазыбиле оожум тургаш, даштыгаа үниүп кээрге, чөөн чүктеи дың халазы чаа-ла агарып орган. Дээрге бичии-даа булут чок. «Ам база кончуг изиг хүн болур-дур аа. Черни эки суггарбас болза, кургаар-ла-дыр» деп, ол бодангаш, эртенги серииниге ажылдап үнери-биле сеткили далажы берген. Ол үжеи ажыг чылдар иштинде суггатчылап, үргүлчү-ле ажык дээр адаанга ажылдап келгеш, агаар-бойдустуң янзыбүрү өскерлиишкиннерин ооң баштайгы демдектериниеи баш бүрүнгаар даап билип аптар кылдыр өөренип алган.

Удаваанда чер чыраан, эртенги чем-даа белеи болган.

— Богун база дыка изиг болур-дур. Кызыр ажыл-даа хөй-ле — дээш, хүнелиниң рюкзакка суклушаан, ооң-биле кады ажылдап үнеринге белеткеии берген дузалакчыларынче — кадайы биле өглүче көрген. Чүчүгүр Кенден-Ламзевна дүүн хүнзедир ажылдаап, мырыкай кежээ чаныи кээп, мегап-түрупкаиыдан ол дораан аштаар-даа харык чек болгаш, үштүп каашкан резина идиктериниң малгажын чүп, аштаап, киир тепкилеп алган. Ол Ак-Даштың шоолуг-ла берингир эвес шөлдериидеи тараа, сиген өстүрериҥе назыиының улуг кезиии берген болгаш чылдың-на чер, сүт-биле «хүрежип» чайлаар, суггатчы ашааның оң холу, идегелдиг дузалакчызы болуп келген база-ла дүржүлгалыг суггатчы. Ол дерт оодду, дерт кысты төлептиг кижилер кылдыр өстүрген эргелиг ие. Ам оларның бирээзи — тоску классчы Чечен-оолдуң адазы-биле кады ажылдап чоруурунга белеткеиин турарын көрүп, честеи-биле кады дүнеге чедир ажылдаап, шөлде майгында хонган Геннадийни сактып, оолдарының ажылгыркызымак болганынга сеткили өөрүп орган. Ол араазында дашкаар үне бергеи Чечен-оолдуң:

— Трактор келди, ачай! — дээн үиү дынналган соонда, кожуулуг «Беларусь» соига дужунга доктаай дүшкеи.

Ыйылак, Кара-Тал — «Алдан-Маадыр» совхозтуң Ак-Даш салбырының суггаттыг шөлдери. Мында үш кезек черде кызыл-тас, арбай, сула тараан 74 гектар черни Ховалыг Серээнии өг-бүле звенозуйга быжыглаан.

Суурдан үнген улус суг чоогунда чыраалар кыдыында одаанга чедип кээрге, майгын хөп болган: анда хонган эрлер шагда-ла ажылдап чоруй баргаи. Аалче хүнезиннеп киргеш, озалдап кээп, черге хонган эштерии эртенги чем чоокка үндүргеиинге Серээ Маңзыроолович хөлчок хомудап, «трактор орайтаваи болза ажырбас чүве» кылдыр иштииде боданган.

— Сеп маңаа артыш кылган, оолдарга шайдап хайындырып, чемден белеткээр-дир сеи ийин — деп, ол кадайынга чугаалаан. оглун эдерткеш, ажылдап чорупкан. Чүчүгүр Кенден-Ламзевна одагга арткаш, дораан-на от салып, паштанын киришкеи...

«Алдан-Маадыр» совхозтуң тарылга шөлдериниң хөрзүниүң шынары өскелерии-биле дөмей-ле. Бүргат хову зоназы. Доозуннуг, казыргылыг күргат хаттарның өруу. Ынчалзажок совхозтуң чер ажылдыглары боттарының кызымаккай күш-ажылы-биле чаштап безин үнмейн чыткан сайырам черлерден ам тараа, мал чеми культураларының албек дүжүдүн өстүрүп ап турар. Ол дээрге чүнүи-даа мурнунда суггаттыг черлерни чөп ажыглап турары-биле чедип алдынган. Совхозтуң удуртукчулары, специалистери суггатчыларның ажылын шын организастаарынче улуг киҥээнгейни салып турар. Ол күш-ажылдың будүүлгүлүүнге, улустуи кызымаккай ажылдаарынга эки салдарлыг болуп турар. Ооң уламыидан ажыл-агыйда суггаттыг черлерниң ажыглалы хөлчок эки жээп. алдан-маадыржылар эрткеи чылын болгаш бо чылдың тараа, мал чеми культураларның районда эң хөй дүжүдүн өстүрүп алганнар.

Үстүнде бижиттиигеи эпизод дээрге кандыг-даа казы-халың чылдарда боттарының карак кызыл күш-ажылы-биле элбек дүжүттү өстүрүп, совхозтуң алдар-адын көдүрүп турар хөй-хөй суггатчыларның бирээзиигe Серээ Маңзыроолович Ховалыгның ажылгыи бир хүнүиүң эгези-дир. Ол ынчаар эрес-шудургу ажылдап чоруурундан аңгыза, бодунуң мергежилиниге хөй-хөй аныяк кижилерни, ооң иштииде оолдарын өөреткеи. Оларның бирээзи Геннадий Ховалыг ам суггат ажылынын чажыттарын адазындан дүдак чок билир апарган. Мурнакчы звеноиуң өске кежигүнү — Сарыглар Кара-оол база-ла дүржүлгалыг суггатчы.

Олар бо чылын суггарып чайлаан участогунуң гектар бүрүзүнден 15,5 центнер дүжүттү алыр планын 19,6 центнер кылдыр күүседип, иинтизи-биле 145 тонна тараны совхозунга өстүрүп бергеи. Ол дээрге суггаттыг черден ап болур дүжүттүн кыыгаары эвес дээрзин звеноиуң кежигүннери эки билип, он бирги беш чылдың ийиги чылында ооң-даа хөй дүжүттү өстүрер сорулгаиы салганнар.

Х.-К. МОНГУШ.

«Колхозчулар болгаш совхозтар ажылчыннары! Көдээ ажыл-агыйның ажыктыын бедидинер!

Тараа будүрерин көвүдединер! Черни, техниканы, чемишчидилгелерни ажыл-херекчи ёзу-биле ажырланар!

Келир чылдың дүжүдүнче улуг кичээнгейни болгаш сагыш салыышкынны угландыраалы!»

(Октябрьның социалистиг Улуг революциязының 64 чыл оюнга СЭКП ТК-ниң Кыйыырыларындан).

Тараа ажаалдазында комбайнар.

Бо арынны бистиң корреспондентилеривис Х-К. МОНГУШ, С-Б. УИНУКЭЙ парлалтага белеткээн.

Кооператорларда

ХАНДЫРЫЛГАДА ЧЕТПЕСТЕР

Кур-Чер суурнуң магазиннеринде аъш-чем аймаа бараанарының ассортиментзинде четпестер дугайында чугаалаксадым.

Хун бүрүнүк эң чугула бараанары безин чамдыкта делгиларге көзүлбестей бээр. Сүт, сүттен кылган чем улуг-даа кижилериик бичиилеринг-даа кол чеми болур болгай. Ол бисте ховар. Эрткен чалын харын ында-хаяа кээ турган чүве, ам шуут магазиннерге кирбестээн. Кургаг сүт, дагаа чуургазы кирее-даа чедиишпее. Ол харын ындыг ыйнаан, песочник, пряник аймаа безин чамдыкта магазиннерге үстү бээр.

Суурнуң чурттакчы чоюунуң хлебке херегделиң Бай-Хаактың хлеб заводу хандырып турар. Заводтуң хлевиниң шынары багай. Хлебти оон сөөртүрү бо-ла үзүктели бээр. Садыл алган хлебти кезерге үүрмектелип текүүрү хөй. Хайыраан хлебтиң улуг кезии ынчаар төтчеглеттиниң каар. Хомудаачыг болбайн канчаар. Оон-биле кады суурнуң чурттакчылары далганы доктаатказ норма бүзүүаар садарын күзеп турар.

Столоваявыстың ажылынга хамаарыштыр четпестер бада бар. Меңюга өскерилгелер шоолуг-ла болбас, көөрге-ле ол-ла чемнер болур. Аъш-чемнин ассортиментизи үзөөлээр. Оон кол чылдагааны — аъш-чемни эдбекшидип, оңу кижилериң сеткилинге таарыштыр белеткээринче шоолуг кичээнгей угландырбайн турарында. Поварларның профессионал мергежилин бедидер айтырыг ажылчын кооперациязында четпес тургустунган.

Кур чер суурнуң чурттакчыларын хун бүрү херегделиң аъш-чем бараанары-биле хандырып турарында четпестерни үстүнде айттым. «Тинилге» совхозтуң ажылчын кооперациязының баштаар чери оңу канчаар көөрирги?

Э. ТЕЖИТ.

Кызыл район.

МЕНЮДА БАР...

Хандагайты суурга район иштинге ыңай-бээр аргышкан кижилер үстүр эвес. Чорук кижизи черле ындыг столоваядан чемненир. Районнуң көдээ суурларындан келген кижилер Хандагайты суурнуң столоваязынга келир. Маңаа келген кижилериң столоваяның ажылдакчылары канчаар хүлээп ап турарыл?

Ниити чемненилге чер бүрүзүнге келген кижилер кандыг чем ап чиирин ында тургустуган меню ёзугаар көөр болгай. Бо столоваяда меңюну тургускаш, аскан. Ол ёзугаар садыл алыр чемни, көрүп алгаш, оңу алыр дээш чугаалаарга ол чем чок болур ийикпе, азы төнүп калган болур. Чок азы төнген чемнерни меңюга киирбейн, шыйыш каапса кандыг деп. Аңаа хамаарыштыр хомудалды чемненип келген кижилерден бо-ла дыңнап болур. Оон-биле кады үрелип баксырай берген продуктулар-биле, чижээ, зът-биле чем кылыр таварылгалар база бар.

Хандагайты суурнуң столоваязының ажылында ындыг четпестер бар. Оңу чайладыр хемчеглерни райпо баштаар чери ап чорудар боор деп идегээр бис.

Д. ООРЖАК.

Өвүр район.

БӨМБҮРЗЕКТИҢ СУДАЛЫ

СЭТА болгаш ПМА: КЫСКА ДЫҢНАДЫГЛАР, ТАЙЫЛБЫРЛАР

КОЛ КИЧЭЭНГЕЙДЕ

Совет Эвилелиниң болгаш Йемен Араб Республиканың удуртукчуларының аразынга чугаалажымышкыннарының түңнелдери, Кремльге болган дүштеки шайлалга үезинде СЭКП ТК-ның Чингине секретары-ССРЭ-нин Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы Л. И. Брежневтиң болгаш ИАР-ның Президентизин А. А. Салехтиң чүүлаалары делегей парлалгазының кол кичээнгейинде турар.

Чоокку Чөөн чүкте амгы дүшкүүрлүг байдал дээш харыысалга АКШ-ка болгаш Израильге онаажып турарын совет удуртукчу айтыкан-дыр деп, Венгрияның «Непсабадшаг» солуну бижээн. Чөптүг чорукту-ун идеалдарын үнелээр болган Чоокку Чөөн чүкке бижыг тайбыны күзеп турар бүгү кижилер-биле кады ажылдажырынга Совет Эвилелиниң беленин Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн. Чоокку Чөөн чүк талазы-биле делегей конференциязын чылдырарын совет удуртукчу база катап саналдаан болгаш оон киржикчилериниң санын көвүдедирин сүмелээн-дир деп, «Нью-Йорк таймс» солун бижээн. АКШ-тың болгаш Израильдиң «стратегтиг дээр кады ажылдажылгазы» арабтарның ханын төп, үрегдээшкинчерни болган ажыг-човуланы оларга таварыштырып турарын ол демдеглээн. Египеттиң иштики хереқтеринге холгаарлап, Ливияның айыл чок чоруунга кыжанышкынны тургусканы дээш Американың Каттышкан Штаттарын Л. И. Брежнев буруудаткан.

Тайбыңга ынак чурттарның болгаш улустарның күчүлүг агыышкын кылдыр сырый холбаштырган идепкейлиг күжениишкиннери-биле чаа дайын кыпсынчыларының калчаалыг планнарын сый шаап, енчүк-чөңгээлерниң өөскүдүкчүлерин болгаш делегейге тергиндедче чүткээннерни кынчыктырбайн, улустарның эргелерин болгаш чер кырынга тайбынны черле камгалап ап бодурун Л. И. Брежнев мегдеглээн-дир деп, Польшаның «Трибуна людз» солуну бижээн.

КНО-НУҢ ЧУГУЛА РЕЗОЛЮЦИЯЗЫ

НЬЮ-ЙОРК. «Амгы болгаш келир үениң салгакчыларынга Черниң бойдузун камгалап арттырары дээш күрүнелериниң төөгүлүг харыысалгазының дугайында» резолюцияны КНО-нуң Кол Ассамблеязы бадылаашкынарын ажок хөй пуруузу-биле хүлээп алган. Ассамблеяның хун айтырыынга ол айтырыгны Совет Эвилелиниң инициативазын ёзугаар бир-ле дугаарында эрткен чылгы сессияга киргеп.

Боо-чепсекти эңдере бүдүрер чоруктуң күштелиишкини бойдуска, үнүштерге болгаш дириг амытаннар аймаанга өлүмнүг салдарын чедирип турар деп, резолюцияда демдеглээн. Боо-чепсекти эңдере бүдүрер чоруктуң айыллыг үржуктарындан бойдусту камгалаар, шериг ажыл-чорудулгазының эң айылдыг хевирлерин кызыгаарлаар болгаш хоруур талазы-биле тодаргай хүлээлгелерни күрүнелер алырын көрээн сүмелерниг илеткелди белеткээрин доозарын КНО-нуң чингине секретарынга Ассамблея дагаар турар.

Шериг ажыл-чорудулгазының бойдуска бак салдарынче КНО-нуң Кол Ассамблеязының чепсегленишкинни дүжүрер талазы-биле ам болур тускай сессиязынга улуг кичээнгейни салза чогуур деп, ГДР-нин төлөөлекчизи Г. Отт шиити хуралга чугаалаан. Химиктиг болгаш радиологиктиг чепсекти хоруурунуң, массалыг узуткаашкынның чепсээнин чаа хевирлерин болгаш системаларын ажылдап кылырын сокеадырының мырынай эргежок чугулазын ол айткан.

Экологиктиг кол айтырыларны хандыр шиитпирлээри боо-чепсектерни эңдере будуреин соксатканының байдалдарында харын болдунар аргалыг деп, болгар делегат онзалап демдеглээн.

Совет төлөөлекчи В. Ф. Петровский геофизиктиг дайынның методтарын, дайынга ажыглаар сорулга-биле бойдуска, сугнуң физиктиг ботшынарыга, агаарда электриктиг хеделиишкиннерге салдар чедирериниң аргаларын өөренип көрүп турар апарган ынчалыг чоруктарже кичээнгейни утпадыргаан. Боо-чепсектиң чаа хевирлерин ажыглаар чорук аажок улуг каражка-кө-гаралдарга чедирип болуруун ол онзалап демдеглээн. Чижээ, бир килотонна күүлүг нейтроннуг бомбаның 200 метр бедикке частыышкыны 330 гектар шөлге үнүштерниң хой-хой хевирлерин, 490 гектар шөлге дириг амытаннарның болгаш куштарның хой-хой хевирлерин узуткап каапкан болур.

Кижи төрелгетенниң социал-экономиктиг хөгжүлдезиниң хамаарылгалыы хой-хой айтырыгларны шиитпирлээринге боо-чепсекти эңдере будуреин кызыгаарлаар талазы-биле боттуг балымнарны ылыбайн тура кордал салып болбас. Ол сорулгаларны чедип алыр дээш Совет Эвилели бүгү күрүелер-биле тодаргай кады ажылдажырынга белеп дээш, совет төлөөлекчи чугаалаан.

(СЭТА).

«СОЦИАЛИЗМ БИЛЕ ТАЙБЫҢ ЧАРЫЛБАС»

КАРАКАС. (СЭТА-ның корр.). Марксизм-ленинизмиң чугула айтырыгларынга болгаш эртемниг социализмниң делегейге өзүп турар атаалдарының айтырыгларынга тураскаадып, ында ажыттынган делегей чымыжын «Боттуг социализминиң бүгү делегейге ужур-дузазы» деп адаар.

Оңу Венесуэланың Компартиязының болгаш өске-даа элээн каш чөөп үзелдиг политиктиг организациялардың, а ол ышкаш калбак хөй-шиитпиниң төлөөлекчилериниң эргелекчи саналы-биле «Социализм биле тайбың чарылбас» деп кыйгырыг-биле эртип турар. Оон ажылында даштыкы аалчылар — ССРЭ-ниң, ГДР-ниң, Кубаның болгаш социалистиг дем каттыштырылгазының өске-даа күрүнелериниң, чамдык латин-америк чурттарның коммунистиг партияларының делегациялары киржип турар.

Венесуэланың Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү Эдуардо Гельегос Мансера бодунуң чугаазынга улустарның ядарал-түргедерииң болгаш ажыг-човуланыларының кол буруузу кижи төрелгетенге хоозуралдыг дайын-биле кыжанмышаан, революстуг күштерниң шаап халдаашкынныг чалгынга шаптыктаарын ораалдажып турар америк империализмже болурун демдеглээн. Тайбың дээш демисел национал хамаарышпас чорукка бодунуң эргезин эрес-шудургузу-биле камгалап турар Латин Американың бүгү улустарының база хөрөө энаргааның оратор онзалап демдеглээн.

Е. АЛЕКСЕЕВ.

ПРОФЭВИЛЕЛДЕРИНГЕ УДУР

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тың хамааты ужар түүл шугумнарының диспетчерлериниң профэвилелин амгы үеде херек кырында дүжүргеп болуп турар. Ол профэвилелинге удур каржы шиитпирни Рейганның администрациязы үлээп алган болгаш ужар түүл диспетчерлериниң эргежыын камгалаар база эргечагыргалар-биле чугаалажыышкыннар кылыр ооң эргезин казаан. Ол шиитпириң күүселдезин түр када соксадыр дугайында адакы султуң доктаалын Вашингтонда хомудал сайгарар суд күш чок болдурган соонда Рейганның администрацияның шиитпири хоойлу кылдыр күштүг болган.

Ажыл төлевирин бедидер болгаш күш-ажыл байдалдарын акыжидер дугайында переделдени деткивишаан, август 3-те диспетчерлерниң чарлаан ажыл соксадыышкының болдурбазындан ойталаны дээш профэвилелинге удур дерзин шиитпирни америк эрге-чагыргалар хүлээп алган. Ак бажын ажыл соксадыышкының «хоойлуга дүүшпес» деп чарлаан болгаш ажыл соксатканнарны дерзин шаажылалдарга таварыштырган. Профэвилелиниң 70 хире активчилерин судка киирген. Профэвилелиниң банкыларынга шыгжаан акша-хөрөнгилерин хавырган.

АКШ-тың суд эрге-чагыргалары ажыл соксатканнарга улур административтиг каржы хемчеглерни база алган: 11,5 муң кижини ажылдан үндүрген болгаш күрүне албан черлеринге оларның ажылдаар эргезин казаан.

АГРЕССОРЛАРНЫ ОЙТУР ШАПКАНЫ

ЛУАНДА. (СЭТА). Анголаны Хостаарының Улусчу Чепсектиг Күштери-биле (ФАПЛА) Мурнуу-Африка Республиканың Мурнуу Анголада Кунене можуузунде шуруун кирип келген шериглериниң аразында шыгыыы тулчуушкуннар чоруп турарын Ангола Улус Республиканың Камгалал министерствозунуң ында парлаттынган медеглелинде чугаалап турар.

Мурнуу-Африка Республиканың эрге-чагыргазының хоойлу-дүрүм чокка эжелеп алганы Намибия-биле кызыгаардан сонгу талазында 200 километр черде турар Кахама хоорайны эжелеп алыр дээш сөөк-язы ылгакчылары ораалдажыышкын кылып турар. Онжива болган Шикуссе хоорайларның районунда дайын вертолёт десантызын октаанын министерство айыткан. Мурнуу-Африка ужар түүл ийи хун дургузунда Уила—Кахама аразының оруун соксаал чокка бомбалаан.

ФАПЛА-ның дайынчылары дайынга ойтур шавыышкынны таварыштырып турар. Тулчуушкуннар түңнелинде «Импала-2» дээр ийи самолёт болгаш «Пума» деп бир вертолёт дүжүр аттырган. Мурнуу-Африканың шериглери дириг күштүн чидирииге база таваржып турар.

Кахама хоорай — сөөк-язы ылгакчыларының чоокта чаа агрессиязыдан ан-не улуг хемчээлдиг наражадаан район. Олар боттарының дээрбетки халдаашкыннарының үезинде америк будуруглеиниң напалмнарын, ракеталарын, улуг күштүг ужар түүл бомбаларын калбак-биле ажыглап турарлар. Расисчи дайынчыктар эжелеп алганы девискээрлерде араатанныг дээрбетки үүлгедиишкиннерни кыпсын турар. Олар херөөженнериидээ, ажыл-төлдү-даа, кыргаларны-даа көөргевес, көдээ ажыл-агый шөлдерни болгаш техникаазын, чурттарга базыынарын үзуткап, азырал малдарны сүрүп алгаш чоруп турарлар.

Ангола Улус Республиказынга удур сөөк-язы ылгакчыларының агрессия үүлгедиишкиннериниң күштелиишкиниң Намибия талазы-биле «харылзаа болуу» дээр делегацияның ол дингге чоруп турары-биле капсырлашкынын камгалал министерствозу демдеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың удур хеделиишкиннериниң түңнелинде ол шиитпирлериң күүсеттинмейн турарынга харааадаан сеткилин ол илергейлээн.

ДАНИЯ. Ажыл чохталыышкын-биле демисел талазы-биле инти-националдың ийи неделялыг кампаниязы ажылчы чоннарның Копенгагенге массалыг чыскаалы-биле доозулган. Оңу чурттуң профэвилел организацияларының инициативазы-биле чоруткан.

Данияның үлетүүрүде кудулаашкынның улам хаңылааны, будуруглеви «сайзырангайжыларына» сылдагаан алгаш, ажылчыннарны массалыы-биле ажылдан үндүрер чорук чүүле чаңгыс неделя иштинде беним 1500 кижиниң ажылдаар черинден үнеринге чидирген. Амгы үеде ажыл чок кижилериниң саны Данияда 253 муң хире чедип турар.

ЧУРУКТА: ажыл чохтарны камгалаарының марыжының киржикчилери.

Олар «Ажылчыннар болгаш ажыл чохтар-даа чаңгыс ай фронт боор алгаш. демисежир ужурлуг». «Хей ажыл херек!» дээн кыйгырыглардыг плакатты түлүп алган чорлар.

И. РЕЯКИННИҢ фотозу.
СЭТА.

ЕГИПЕТТЕ БОЛУУШКУННАР

КАИР. (СЭТА). **Президент Садатты өлүргени дээш буруудаттырган бөлүк кижилерни херээнин талазы-биле истеелге Египет Араб Республиканың шериг прокуратуразында доозулгаан «Аль-ахбар» солун дыңнаткан. Шериг парадының үезинде Садатты болган ооң кижилериниң турганы чаазалыдырынче халдаашкынны удурткан чүүле улуг дейтеванг Аль-Исламбулиниң адын дыңнадыгда айтып турар.**

ПАРИЖ. (СЭТА). **Садатты өлүргени дээш харыысалга хүлээр иелам белүглежишкиннериниң удурткучуларының болгаш активчилеринин 75 хуузун тудуп хоругдаарын Египеттиң эргечагыргалары чедип алган дээн оларның саналы турарын Франс пресс агентилелдиң корреспондентизи Каирден дыңнаткан. Иранның үзегерии ёзугаар Египетке Ислам республиканы тургузарын ол белүктер планнап турганын демдеглээн.**

Түскай медээлерии ёзугаар алырга, иелам организациялар 3, 000 хире кежигүнерлиг болуп турар.

Сүлчээниң байдалдарының истелгезин Египеттиң армиязында база чорудуп турарын дыңнадыгда айтыкан. Түскай медээлерии ёзугаар алырга, армияның разведка органнарының удурткучузуун болган артилерия командылакчызын албан-дужаалдарындан дүжүргеп. Каирге шериг парадының үезинде Садатты өлүргени дээш ол кижилер база буруулуг деп санаан.

БЕЙРУТ. (СЭТА). **Египет эрге-чагыргалар бүгү-де хемчеглерии ап турар-даа болза, чурттуң бүгү районнарынга контрольду тургузарын олар ам-даа чедип албаанын Палестинаның ВАФА деп информация агентилели демдеглээн. Каирде болган Египеттен өске-даа хоорайларында чурталга болган өске-даа язы-бүрү бажыңнарга, транспорт черлерине массалыг чиидиишкиннерии чорудуп турар. Эрге-чагырганың улурланыкчыдары-биле хей аткылажыышкыннар сөөлгү хүннерде болганын Каирден дыңнадып турар. Ол месцдежиишкиннериин үезинде граналаарны болган пулеметтарны ажыглаан.**

Египетке Израильдиң салдарын удам-на иүштелдиреринче утланган Израильге чаа-чаа дужуп бериишкиннерии премьер Бегин-биле Тель-Авивке чугаалажымышкынар үезинде Египеттиң делегациязын баштап чораан ЕАР-ниң даштыкы хереқтер министри К. Х. Алиниң кылганы бнадвие берген. Израильдиң Египетче шүргүп киреривче делген оруқту ажыткан элээн каш чаа дугуржулдаарны Каирниң болган Тель-Авивтин аразынга кылган болуп турар.

Намибия айтырыын чөптүг шиитпирлээр

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Намибияны эжелээнии мөңгежидеринче утланган Мурнуу-Африка Республиканың расисчи ёзу-чурумунуң политиказын деткээн АКШ-тың болгаш барыын талакы өске-даа күрүнелериниң политиказын болган хөделиишкиннерии Каттышкан Нациялар Организациязының штаб-квартиразынга болган хуралдың киржикчилери шиитпы буруу шапкан. Ол хуралды Намибияның чоңуунуң демисели-биле эң-сеткил каттыштырылгазының неделязынга тураскааткан.

КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң доктаамал кежигүнериниң бирээзи — Американың Каттышкан Штаттары Намибия талазы-биле КНО-нуң шиитпирлерин күүседиргеге мооидактап, Мурнуу-Африка Республиканың расистерии деткип турарының Кубаның доктаамал төлөөлекчизи каяа-даа каттышпас шимээшкиниин өмүнээзиниден демдеглээн.

Антолага удур мурнуу-африка расистерииң чепсектиг аггрессиязын буруу шапкан резолюция төлевилелии КНО-нуң Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хуралынга чугаалажып турда, ол резолюцияны хүлээп алырынга АКШ-тың төлөөлекчизи моондактаан болгаш расистериин чепсектиг агрессиязын ооң-биле деткип, өөскүткенин КНО-нуң апартеидке удур Түскай комитединиң даргазы Юсуф Мантама Суле (Нигерия) айыткан. Африканың мурнуу чүгүнде кем-буруу чок кижилерии, ооң иштинде херөөженнерии, кыргаларны, бичии чаштарны хун бүрүде өлүрүп турарын оратор ханы киледиишкин-биле чугаалаан. Намибияга хамаарышпас чорукту тыпсырыының планын айыткан Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретары К. Вальдхайм демдеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың удур хеделиишкиннериниң түңнелинде ол шиитпирлерниң күүсеттинмейн турарынга харааадаан сеткилин ол илергейлээн.

Айыыл чок чорук Чөвүлелиниң хүлээп алган шиитпирлерии Намибия айтырыын тааарыштыр шиитпирлээриниң аргазы болуп турарын Каттышкан Нациялар Организациязының Чиңгине секретары К. Вальдхайм демдеглээн. Мурнуу-Африка Республиканың удур хеделиишкиннериниң түңнелинде ол шиитпирлерниң күүсеттинмейн турарынга харааадаан сеткилин ол илергейлээн.

Аныяк пропагандистерге, лекторларга

Аас пропагандазының чамдык хевирлери

«Массаларга партияның бодалдарын чедирип, ооң политиказын тайылбырлап турар кижилериң улуг армиязыгга —коммунистерге болгаш партия кежигүнү эвестерге—оорүп четтириишкиниин сөзүн илергейлээйн. Олар дээрге, лекторлар болгаш пропагандистер, агитаторлар болгаш плетвелчилер-дир. Олар улуска ажыктыг болгаш херектиг ажыл-херекти кылып турарлар»— деп, СЭКП-ниң XXVI съездизинге ТК-ның Отчет плетвелинге эш Л. И. Брежнев онзалап демдеглээн.

В. И. Ленин лекция пропагандазының кол-кол чугула принциптерин тодаратканболгаш оларның иштиндеи лекциянын партийжи утказыныардыг болурунче, ооң идей-политиктиг турушпууниче кичээнгейни салырын айтып чораан.

Ол болза, эртем-техниктиг резолюциянын кайгамчык сайзыраан бо үезинде безин кажан радио, телевидение, кино болгаш парлалга дээн ыңнакап пропагандаңың күүлүг чепсектериниң иштинде безин чугула черии эзлевишаан, партияның идепкейлиг дуулакчызы болгаш шылгараттыгнаң идейлиг чепсээ болуун артыпшаан.

В. И. Ленин сөстүг кижиниң боттуг ажыл-херөөнге деңнештир көрүп чораан болгаш «сөс дээрге база-ла ажыл-херек-тир» деп демдеглээн. Ыңчангаш харын лектор болгаш пропагандист кижиге дыл, сөс болгаш аас чугаазы түгле кижилериң аразында харылзажыр чепсээ эвес, а харын оон күш-ажылының база чепсээ болуп болур-дур. Аас пропагандазын чон ортузунга чорударының арга-хевирлери ында-бүрү болгаш оон негелделери база хөй.

Бирээде, кажан, каяа, кымның мурнунга чүве чугаалаарын баш удур билип алырында. Оон туржук, лекция номчуур черинин дугайында (бригала, ферма, бүдүрүлге азы албан чери), ында байдалды билип алыры, лекцияга чижектер киирериниг, оңу амыдырал-биле, кижилериң бөгүнгү негелделери-биле холбадалыг кылдыр тургузуп алырынга дузалаар.

Дүржүлгалыг лекторлар болгаш пропагандистер лекцияга келир дыңнакчыларның эртем-билиин, назы-харын, ажылдан, чурттан турар черлериниң онзагай байдалдарың безин билип алыры үе лекциянын кижилерге чедиишгир болуурунга дыка салдарлыг деп санаан турар. Бо талазы-биле В. И. Ленинниң «...заводтуң митингизинге болгаш казак суурга, студент чыышка болган тараачыл бажыңга, үшкү думаның индирилеп ийикпе азы даштыкы парлалга органынга бир домей кыллыр чугаалап болбас-ла болгай» дээн сөстерии пропагандист, лектор кижи утпас ужурлуг.

Белеткел ажылының база бир негелдези — херектиг материалдарны чыып алыр болгаш олар-биле ажылдаары. Херектиг материалдарны чыырында берге чүве чок: ол пропагандист кижиниң хуузда чагыдылгазындан, хуузда библиотеказындан болгаш библиотекаларда бар түүлдерии ажылаарыңдан хамаарыжыр. Оларбиле ажылдаарының чамдык болгун аргаларын ацыкъ лектор, пропагандист билгеч туралы чугула.

Бирээде, чугула деп чергени медээлерни, фактыларны, сан түңнерии, чамдык улуг хемчээлдиг ажылдардан, бадыткалдыг түңнелдерни ушта бижиири болур. Ийикде, херек түүлдерии солуннардан кезии азы ушта бижии ажыглаары болур болгаш парлалганың кандыг организациядан алганын, ай, хүнүн, дугаарын бижип ап, оңу дыңнакчыларга база бижидип, демдегледирии чугула. Бо арга шак, үе намналгазында дузалыг.

Ацыкъ лекторнуң, пропагандистиң база бир сагыш салыр түүлү —лекцияның сөзү. Лекторнуң, пропагандистиң дылы бөдүүн, билдингир болгаш тодаргай болган тудум, оон чугаалап турар түүлүнүн алыс утказы дыңнакчыларга делингир болуру чугаажок. Лекция номчуп турар кижи дараазында принциптерни сагыыры чугула: чугаанын бедик культурлуг болуру, эртемге үндезилеттингеин, шын чүвеин барымдаалаары, кандыг-бир чаа түүлдү кижилерге дамчыдып бээри.

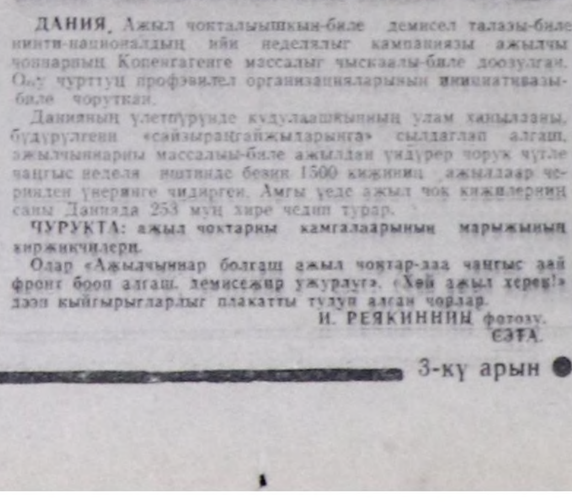
Лекцияны белеткеп алган соонда оңу кайчаар номчуурунуң аргалары база хөй ишти болгулаар. Тургузуунуң аайы-биле үш ишти аян-хевирге чарып турар. Бирээде, далаш чок, шыгыыы бадыткаашкыннарлыг, оожум, аянныг чугаа. Ийикде, сеткил-хөөн кедүрүүшкинүүр, хей-аъттыг чугаа. Үште, аралашкан арга дээр шиикпе азы үстүнде ийи арганың чамдык талаларын каттыштырып турар аян-хевир болур.

Дүржүлгалыг лекторлар, пропагандистер колдуу үшкү арганы ажыглап турар. Чүге дээрге, ол дыңнакчыларга чедингир болгаш дээштиниң талазы-биле эң эптиг хевир болур.

Лекция номчуп тура, бодунуң болаалдарын аас чугаазы-биле хостуг илередип билири чугула. Байлак дүржүлгалыг лекторга түгле план азы тезис (кыска бижидилгелер) кылып алыры четчир, а эгелеп чоруур пропагандистеге номчуур лекциязының сөзүн долузу-биле бижип алыры чугула. Ол дээрге бижип алган түүлүнүң аян-хевири аас-чугаазы-биле демей турар ужурлуг дээни ол.

Лекцияның дыл домаандан ангыда ооң утказынге улуг кичээнгейни салыры чугула. Бир эвес оратор кижи чугаалап турар түүлүнүң утказын медерелинге сиңдирип, сагыш-сеткилинге дүүн албаан болза, оон чугаазы хоозун чүлчуруушкунга дөмей апаар.

Лектор кижини чон (чыыллган үзүс) бодуула үнелей бээр деп чүвеин утпас херек. Өскээр чугаалаарга, бедик үнелелди болгаш авторитетин лектор азы пропагандист бодуу чаалап алыр ужурлуг.

ЧУРУКТА: ажыл чохтарны камгалаарының марыжының киржикчилери.

Олар «Ажылчыннар болгаш ажыл чохтар-даа чаңгыс ай фронт боор алгаш. демисежир ужурлуг». «Хей ажыл херек!» дээн кыйгырыглардыг плакатты түлүп алган чорлар.

И. РЕЯКИННИҢ фотозу.
СЭТА.

ЭЖИМ-ӨӨРҮМ АРАЗЫНДА

Сазырыглап ойнап чыдар агым суглуг
Саглы хемге төрүттүнгеш, өскен оол мен.
Чолаачылап ажыдаа-ла үр-даа болбайн,
Шору диртип мактаттыра берген оол мен.

Ырак-узак чорук чорааш чалгаараве
Ырлыг-хөглүг, баштаксымаар диртнен оол мен.
Сеткил ханы ынакшылга төлептиг деп
Чергем ыстар чугаалажы берген оол мен.

Чаагай, хөглүг амыдырал үезинде
Саглы хемниң эриин орта төрүттүнгеш,
Эжим-өөрүм, төрел чонум аразында
Эргеленип, чоргаар чурттап чоруур оол мен.

М. ЭРЕС-ООЛ.

Сөзү С. ПЮРБЮНУУ. Аялгазы А. ТАНОВТУУ.

ӨШПЕС ОДУМ

Ынаам сенээ чедер орук
Ындыг амыр белен эвес:
Туман, шуурган,
кежиг чок хем.

Тулаа, туруг дуглап магат.
Муң-даа берге таварышса.
Муңгашталын муңчулбас
мен:

Шолбан болган ийи караан
Чолум оруун чырыдып бээр,
Дожаналдыр, хыраалаңдыр
Доңат келзе, чалынмас мен:
Өшпес одум — ынакшылыг
Өзүм-баарым чылдып бээр.

Чайжок, берге улуг ишке
Шагзыраарым сагынмас мен:
Шылаг билбес, төңүп читпес
Шыдал-күжүм — сен сен,
сарыым.

«МЭЭҢ АЧАМ — ГЕНЕРАЛ ПАНФИЛОВ»

Найысылалдан чүс километр черге, Волоколамск шоссезинге, дөртен бир чылдың күзүнүнде генерал Иван Васильевич Панфилов командылаан 316-гы адытжы дивизия фашистериниң оруун дуй турупкан. Политрук Клочков баштаан 28 панфиловчу-дайынчылар ноябрь 16-да Дубосеково чанынга дайзынның бежен танкызы-биле тулушкаш, оларның он сезин чок кылган, өскези дезипкен. Панфиловчу-маадырларның аттары бүгү делегейге сурагжый берген. А ноябрь 19-та дивизия командири генерал Панфилов өлүрткен, мөңээн соонда аңаа Совет Эвилелиниң Маадыры атты тывыскан. Үр болбаанда совет шериглериң шаап халдаашкыны эгелээн, ынчан Панфилов аттыг гвардейжи дивизияның составынга генералдың уруу Валентина Ивановна ПАНФИЛОВА база чоруп орган.

Ол эртенниң-не Панфиловчу-маадырлар аттыг паркты таварып эртеп, Мөңге от чанынга доктаар. Ол Кызыл туктуг Ортаакы Азия шериг округунда төөгү фондузун эргелекчилеп турар. Хамааты болгаш Ада-чурттуң Улуг дайынынарынга хамаарышкан 5000 документилерни болгаш эт-септи чыгган.

— Дайын эрелээнде 18 харлыг турдум — деп, Валентина Ивановна чугаалады. — Бис ынчан Фрунзе хоорайга чурттап турган бис. Ачам Кара далайже дыштанып чорупкан. Дайын эгелээш үш хонганда, ачам ээп келгеш, Алма-Атага 316-гы адыгжы дивизияны тургузуп кирипкен. Мен база фронт чоруур деп шинтирлеп алган мен. Ачам, ооң соонда авам чөпшээрешкен.

Мээң бүгү амыдыралым шериглер аразынга эрткен. Мен боолап, аът мунуп билир турдум, медсестралар өөредилгезин доостум. Алма-Атага мелсанбатка сестралай бердим. Июль 20-де шериг хевим алгаш, ам-на ачам-биле ужураштым.

«Улгады бергеним ол-дадыр аа — деп, ол чугаалайдыр. — Езугур солдат».

— Август 14-те дүвүрөзүн чарлаан, вокзалче чорупкан бис. Ленинград фронтузунга Кол Командылалдың курлавыры болдувус. Дивизинага 24 нацияларның кижилери турган: украиннер, белорустар, казахтар, кыргыстар, туркменнер, татарлар, башкирлер. Ачамны чүгле ында-хаая көөр турдум. Мени ооң уруу дээрзин улуска көргүзүксевес кижи. Ооң ийи-чангыс чагаа-жыгаштар алгылаар турдум.

Дивизия баштайгы тулчуушкунче октябрьда кирген. Бистерни кадыг-дошкун тулчуушкуннар боон турган черже, Волоколамскиже октапкан. Ноябрь 16-да фашистерниң шаап-халдаашкынын доктаатказ, а дараазында дивизияны Кызыл Тук орден-биле шаңнаан, ол Гвардейжи аттаргап. Чогум-на харын ол хүн ачамны сөөлгү катап көрдүм. Бистер чүгле куспактанчып четтиктивис, ачам меңээ капла сес чугаалаш, чоруп турумда, шериг сумказын белекке берди.

Ноябрь 19-та эртен балыглаңган хөй кижи өккелген. Бир дайынчының балыгларын шарып турумда ол човуурган, ыглап-ла турар болду. Мен оны сожургадырымга, ол мынча дей-дир: «Эх, сестра, мен бодум дээш эвес. Бистиң адавысты...» «Адавыс» деп генерал Панфиловту адаар турган чүве. Мен чүвениң ужурун билип кааш, шериг даргаларга халып четтим, олар меңээ чүнү-даа чугаалавадылар. Оон Истраже аппарациялыг — Бистиң ат-бүлевис интернационалчы — деп, чараш кыс Алуша чугаалады. —Генерал Панфиловтуң уруглариның дамырларында орус, украин, казах хан холушкан. Кыргап-аававыс, Иван Васильевичиниң өөкүү ишти украин кижи, ол Тарас Григорьевич Шевченконуң кады төрээн кижилериниден укталган. Ханада чуруктарны көрүнерден. Оңу кыргап-аавам, Мария Ивановна чураан. Ол шүлүктер-даа бижикир, удустуң ырларын кайгамчык эки ырлаар чораан — алдаржаан Кобзарының төрели дээрзи илдең аа?

Басмачыларга удур операция дээш Иван Васильевич ийиги Кызыл Тук орден-биле шаңнаткан. А баштайгызын Хамааты дайын үезинде Чапаев дивизиязынга хайгыыл эскадронун командылап турган алган. Дайын мурнунда Иван Васильевич Киргизиниң шериг комиссары турган.

— Ачам кезээде дыка бөдүүн чораан — деп, Валентина Ивановна чугаалады — Улуг-хүнерде базаардан продукт садып кээр, оон чем хайындырар, столга делгээр. Республика военкому кижи тускай машиналыг, ынчалзадаа ол ооң-биле чүгле командировка базар, а хоорайга чадаг ыглаштаар кижи.

Эрги балыглар бо-ла хөлзеди бээр, ынчалза-даа Валентина Ивановна, биезде дег, чыскаалда хевээр. Медицина албанының биче лейтенантызы, Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфилов аттыг, Ленин орденниг, Кызыл Туктуг, Суворов орденниг Гвардейжи адыгжы Режиск дивизиязының хоочуну, коммунист, алдаржаан генералдың уруу.

И. ЯРОСЛАВЦЕВ.
«Неделя» солундан.

Өжээн негээшкини

●Шоодуг●

Сөөлгү үеде бодумну хилинчектенип сайгарар апардым. Бодумну шүгдүнүп, сеткил-сагыжымның болгаш мага-бодумнуң байдалын эскерип, шагдүштен бээр аза оранынче баар оруумну дилеп келгенимни билип кагдым. Назыдап-кыраап эвес, а аңаа-бүрү талалардан үш-үлүрүм дыңкадыглар алганымның үржүүндан ынчап барган мен.

Үс-биле чаап каан булка чиринге ынак кижи мен. Хайлыг-ла чүве, үс хоралыг дээрзин үш солундан номчудум.

Чаа быжырган ак хлеб база хоралыг дижир чүве-дир.

Хаван эдиндеп кылган котлеттер база хоралыг.

Чамдык өөнүктеримден (оларның бирээзи арта медицина әртемнеринiң талазыбиле профессор кижи), телевизор көөрү хоралыг дээрзин билип алдым. А мен дээрге ажымдан тура «ажаанның дайзыным — Христо Думанов чүве. Ол эң-не кыдыг-кызыгаар көдээде чурттап чоруур. Көдээде кырган-ачамга дыштанылга үезинде чеде бээримге, ол Христо деп чүве менден үш хар улуун ажылган алгаш, мени кайы хире дорамчылажык! Кээргенчиг хоорай чурттуг оолдуң чүшкүүзүнче согуп, бүдүү шымчыктап, аңаа черге карааның чажын төп турган. Оон бээр дертен чылдар эрте-даа берген болза, ежээним негеп алырын бодап чоруур мен.

Бодумнуң дайзынымче чагаа бижээш, чалап эккеп алыйн. Хамыкты мурнай бажыңымга чигир-боованы, компоттарны, эътен кылган хуужурларны, чигиранг сиропту, янзы-бүрү арага аймаан өндере садып аар мен. Үүже сугар черимге хаван эдиндеп азып каар мен. А ол чаңгыс-даа базым кылаштавазын дээш машинамны чоруурунга бүрүн кылдыр белеткээр. Хеп сугар шкафка кылымал пөс-таавыдан кылган хептерден немей салыр мен. Мээң дайзыным мээң орнумга чурттаай аан.

А бодум хаван кежи тараачын иликтер, бажыңга аргаан чүүдеп кылган костюм кеткеш. оон чурттап турары талыгыр кыдыг-кызыгаар черже чоруй баргаш, быжырган хлеб чиш, дылым үштүнгүже чүгүрбейн, көдээ суурну болгаш хову-шолду эргип таваар кылаштап, демги ол хоралыг телевизорну черле көрбес мен.

А мээң кончуг дайзынym Христо Думанов хоорайга олуруп алгаш, бодунуң кадыкшылын хоралап, а мен аңаа сеткилимнин ханызындан экпин күзел турар-дыр деп бодап олургай аан. Чоорул оны, ынчап бодаай аан.

Генчо УЗУНОВ.
Болгария.

●Сактыышкын●

Ол адазының мага-бодуң Москвага үдеп чедирген. Генералды Ново-Девичье чезээнге орнукшуткан. Командылал чери Валентинага шеригден халашкаш, чана бээрия сүмелээн. Медсестра Панфилова шуут ойталаш, дивизияже оон келген.

1941 чылдың декарбң 6-да Москва чоогунга совет шеригнер шаап халдап киргеп. Валентина Панфилова ол дүнерде бомбалаашкын үезинде балыглаткан, ынчалза-даа ол чыскаалга арткан. 1944 чылга чедир, Прибалтикага оон будуже болгаш бажыңче аар балыглаваже чедир, ол тулушкан. Караанның шөлү баксыраан, госпитальдарга чартык-чыл чыткан. Инвалид дээш шеригден халашкан. Ынчан ол чүге 22 харлыг турган.

— Караанның чүве көөрү чоорту аңаа апарган, а башче балыглатканым салдары бай болган — деп, Валентина Ивановна чугаалады — Улуг-хүнерде базаардан продукт садып кээр, оон чем хайындырар, столга делгээр. Республика военкому кижи тускай машиналыг, ынчалзадаа ол ооң-биле чүгле командировка базар, а хоорайга чадаг ыглаштаар кижи.

Эрги балыглар бо-ла хөлзеди бээр, ынчалза-даа Валентина Ивановна, биезде дег, чыскаалда хевээр. Медицина албанының биче лейтенантызы, Совет Эвилелиниң Маадыры генерал-майор И. В. Панфилов аттыг, Ленин орденниг, Кызыл Туктуг, Суворов орденниг Гвардейжи адыгжы Режиск дивизиязының хоочуну, коммунист, алдаржаан генералдың уруу.

И. ЯРОСЛАВЦЕВ.
«Неделя» солундан.

Шыдыраа

БАЗА КАТАП ХАЙЫМ

МЕРАНО. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш шыдыраа маргылдаазының оңгу салыы октябрь 29-та эгелээн. Агы-биле Анатолий Карпов ойнаан.

Ойнакчыларның баштайгы көжүү сессизинде ышкаш, «Италя салыгдан» эгелээн. Оон чоорту байдал элээп парыыдаан. Үк салыгны дүүн уламчылаан соонда, оюн хаймым боол төнген. Сан 4:1 хевээр, А. Карпов мурнавышаан.

САН ДЕҢ БОЛЗА - ДАА...

ТБИЛИСИ. (СЭТА). Делегейниң бирги чери дээш хөрөжеп шыдыраачылар Майя Чибурданидзе биле Нана Александрияның совлгу 16-гы салыы доозулган. Н. Александрия тиилелгени чедип алган, ынчангаш сан 8:8 болган. Киски бодаарга хайым боол төнген ышкаш, ынчалза-даа дүрүм ёзугаар Чибурданидзе чемпион адын бодунга хевээр арттырар ужурлуг. Тайбың байдалга шак ынчаар доозулган маргылдаа төөгүде бир дүтаар болуп турары солуп.

Телевидение

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ
БИРГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

8.00 — «Ye». Информастыг программа. 8.40 — Эртенги гимнастика. 9.05 — «Америк халап». Хөй сериялыг уран-чечен телефильм. 4-кү кезээ— «Суд». 10.20 — «Ада-иелер, силерге». 10.50 — «Челээш». Улус чогаадылгазының IV делегей фестиваль: «Мун болгаш бир угулза». Турнир. 11.20 — «Озал-ондан чок шимчээшкин». 11.50 — «Хүнүң шыгжамыры». Дамчыдылганы биология әртемнериниң кандидады Г. М. Проскурякова чорудар. 12.35 — «Кижи. Чер. Октаргай». 13.20 — «Спортлотонуң» 44-кү тиражы. 13.30— «Номчулга дугайы». 14.15 — Бөгүн делегейде. 14.30 — Уругларга фильм. «Катя-биле чай» (ЧССР). 15.25 — Нейтроннуг чепсекти тургузарыңга удурланмышкын неделязы. «Бүтүдениң болгаш кижи бүрүзүнүң херээ». Документалдыг фильмниң дамчыдылганы көргүзүү. 15.45 — «Дириг амытаннар амыдыралы». 16.45 — Политиктиг хайгааракчы В. И. Бекетовтуң бесседазы. 17.15 — Мультфильмнер программазы: «Аңаа-ла селгүүстеп чоруур моортай», «Дедирдаван болган дайпаар резина». 17.45 — 9-кү студия». Политиктиг хайгааракчы В. С. Зорин дамчыдылганы чорудар. 18.45 — 19.00 — Чапсар. 19.00 — «Темиртау — мээң чалыы назыным». Документалдыг телефильм. 19.30 — «Өшпүктериниң ужуразылышкыны». Концерт программазы. Алма-Атадан дамчыдылга. 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Кинопанорама». 23.05 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Шахтёр» (Донецк) — «Спартак». 2-ги тайм. Донецкиден дамчыдылга. 00.00 — 00.55 — ССРЭ-ниң футбол чемпионады. «Динамо» (Киев) — «Зенит» (Ленинград). 2-ги тайм. Киевтен дамчыдылга. Төнгенде — телемедээлер.

ИЙИГИ ПРОГРАММА
МОСКВАДАН

14.20 — Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРЭ-ниң улустуң артизи композитор А. Г. Новиков-биле «Прожектор» Культура ордузунга ужуражылгалыг концерт. 15.40 — «Науразуминуң камгаладыг чери». Документалдыг телефильм. 15.55—«Поэзия». Альманах. 17.20—«Музыкалыг киоск». 17.50— «Ийиги тыныш». Уран-чечен телефильм. 1-ги болгаш 2-ги сериялары. 20.00 — «Тамчыктыг удуңар, чаштар!». «Моортай оолдары чурттап чоруп-тур...» Мультфильм. 20.45— «Кадыкшыл». 21.00 — «Ye». Информастыг программа. 21.35 — «Красносельскийниң уран холдулгары». Документалдыг фильм. 21.45— 23.00 — ССРЭ-ниң хоккей чемпионады. «Химик» (Воскресенск)— «Спартак». 2-ги болгаш 3-кү үелери. Воскресенскиден дамчыдылга.

Агаар

Бөгүн республикага болгаш Кызылга бораанаар. Соңгу-барыын чүчүе угланышкынының хаттың дүргени сепундада 7—9 метр чедер. Агаарның температуразы 1—8, чамдык районнарга 5—10, Кызылта 3—7 градус соор.

Автоорукторга хар чаар, зонаттаар.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Бо мөңге делегейни камнаңар» 9.30, **«Харыы көжүүшкүн»** 10.40, 12.40, 14.40, 16.40, 18.40 (узаткан), 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Киночылынды 9.30, **«Онза кичээнгейниң зоназында»** 11.00, 16.40, **«Бо Пеле-дир»** 13.00, 15.00 18.40 (узаткан) 20.50 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Сашка» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

«ВОСТОК»: «Миланардер-хоренгитен кымыл?» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 (узаткан) шактарда.

МЕРГЕН БАГАЙ-ООЛ

1. Чургааннарны ноюрзатканы

Тываның чонундан албан үндүрүг хөлөрүп ишкээртен чургааннар 1920 чылдың чайынында Бай-Тайганың Тээлиге келгеннер. Олар чылдынна келгеш, тывалардан албан-үндүрүг хөлөрүш ап, чонга хүндүледири, ноюрзаш баар турганнар. Бо удаа чургааннар чедип келирге тывалар оларны чылыг хүлээп албаннар. Буян-Бадыргы ноянга кирерге соок хүлээп алган. Мурнунда чылдар ышкаш дүжүметтер-даа эдертип бербээн—«бөгтарыңар үндүрүгүг хавырын алыңар!» дээн.

Чургааннар Тээлиге чедип келирге, Мерген Багай-оолду оларга бараан боол, аъш-чем кылып берип, ноюрзадып көр деп, салчактар дүжүмеди дуглап ыглаан. Багай-оол черле чыыш-хүрүм болган черге чем кылып кижи турган.

Эът-чем, далган-тараапы тавактарга салгаш, чургааннарның баарынга келгеш, мөгейгеш, Багай-оол үзадыр чугаалаар турган:

— Ча-а, чазарлап туруңар, аш бөрүлер!

Чургааннар үргүлчү ооң харыызынга:

— Хоа, хоа! Сайн, сайн! Экн, экн!—дээр турганнар.

Олар Багай-оолдуң чугаазын «чоогланар, хайыраатылар!» дээни ол деп бодап турганнар.

Ооң чургааннар Хемчик базында Чоон-Хем болгаш Чинге-Хемде аалдардан албан-үндүг хавырар дээн. Багай-оол Теректиг акезинга кашпалда дуруг кырынга туруп алгаш, даш чүүп, соккулап турган, чургааннарны эртгирбээн.

Чургааннар Чыргакыга келеш ноянче: бо чылын чон бистн багай хүлээп алган, албан-үндүрүг чырынга чызаандан дузалашсын деп негелде бижээш, шапкынчыдан чоруткан. Буян-Бадыргы ооң харыызынга: амдыызында солменди тургаш, чана бээрицерни күзедим дээн бижикти харыызынга чоруткан. Чургааннар канчаар-даа харыы чок апарган, Хөндергей баштааш, Өвүрлеп чана бергеннер. Тывага чургааннарның сөөлгү келгени ооң-биле доозулган.

Мерген Багай-оол чургааннарны ынчаар «хүндүлеп» чоруткан-дыр.

2. Дүжүметке арбай хоорткапы

Салчактар дүжүмединиң тараазын кезер дээш хөй улус Эдер-Күй баарынга чытлып келгеп. Мерген Багай-оол чыылган чонга чем кылыр дээш, одагга арбай хөоруп олурган. Чыылган улус көөрге, Хемчик кыдынга Адыр-Мажалыктан бир дүжүметтиң бараны көстүп чортуп орган. Улус дүжүметтен корткаш, тараз кезеринче далажы бергеннер. Ол аразында Багай-оол чугаалаан:

— Дүжүмедиңерге арбай хоортур мен, көрүп турунардала—дээн.

— Хоржок сеп, дүжүмет сени чула бериптер—деп, оонмоок чыылганнар алгыржы бергеннер.

Багай-оол черле «дүжүметке арбай хоортур мен» деп мартышкан. Ында турган улус шупгузу «ынчап шыдавас сен» дээш, Багай-оол-биле мөөрейлешкен. Улус тараа кезип тура, одагда Багай-оолду хайгаарап көөр болган.

Багай-оол чүү боор ооңум хараган чыыш, тараа чулган өөрүнче солгудур, дүжүмедиңерге тараа хоортуп кагдым» деп ымнеп турган.

Багай-оол ынчаар дүжүметке тараа хоортуп, мөөрейин алган-дыр оо.

О. СЕГЛЕҢМЕЙ.

ДИЛГИ ДУЗА ДИЛЕП КЕЛГЕН

Бир-ле үүк болуп алма-агажылар Или хемниң чоогунга дыштанып турганнар. Дүүш үезинде балык муңу хайындырар дишкеннер. Бир-ле көрүпгерге, одаг чанында кылып дилгижек маңнап келген. Улус ону топтай бээрге, дилги бичии ырай берген, улус содндан чоокшулап орарын билгеш, оларны эдертип чоруп каан. Балыкчылар дилгиниң соондан чорда-чорда, бичии оңгарга келгеннер. Харап көрө бээрге, ийи дилги олуу чыдар болган.

Дилги оолдарының аштап, түрээҥү кедергей. Кижилерни көрүп кааш, туруп бешин чадап пааннар. Дилги оолдарының даваннарында болган ишкинде оотпак чыпшынган, аартып турар болган. Олар чем чиевеп аштаан, түрээп минди. Демги балыкчылар одрик бир шак дургузунда аарышкылыг «кидагзыгаштарын» ариглап келгеннер. Ол аралында улус дилги улустан шала ыракка жанап чыгаан. Улус чоруй бээрге оолдарынга чедип келгеш, чыглап турган. Ооң соонда эдержип алгаш, чаа чер дилеп чоруп каапнар. Ооң дугайын «Кежээки Алма-Ата» солунга бижээн.

БАШТАЙГЫ ХАР

Хоюг чымчак баштайгы хар —
Кодан-таваа саарлып баткаш,
Чедип доктаар төнчүм дээнзиг
Черге хонуп бысканналды.
Хаадам сырын ылчың эреп,
Хайдыр үруп челбизе-даа,
Кылаң чайыр чаңкыгаштар
Кыйбай ужуп бөөлденишти.
Орлан-шоваа оолчук тургаш,
Ону сүрүп адыш доозуп
Зэргиштелген эзинзинге
Эрес-омаам киискинир чорду.
Шагы кээрге акныр харым,
Сагыш өөртүп чашканналыр.
Чаңгыс харын шагда
маңнаан
Чашкы шаам-на эзлбес-тир.

М. ДУЮНГАР.

ЧАРЛАЛДАР

Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалы дооскан ортумак билигликтиг ажылчыннардан болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниден халашкыннардан белеткел салбырынга дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап турар.

Салбырга киреринн күзээн кижилер декабрь 1-ге чедир сөөлгү ажылдаан черинден бир чылдан эзээш эвес ажыл стажтыг болур ужурлуг.

Хүлээп алдынганнарны Кызыл филиалы дараазында мергежилдерге белеткээр. 1) автомобиль транспортун ажыглавры. 2) Улептүр болгаш хамаалы тудуг.

Белеткел салбырының дыңнакчыларын 40 рубль хемчээлдиг стипендия-биле хандырар. Чугула хереглээнерни общежитиеге тургузар. Белеткел салбырын чедиишкининг доозуп, шылгалдаларны чедиишкининг тутка дыңнакчыларны киреривин шылгалдазы чокка 1-ги курсче шилчидер.

Документилерни октябрь 1-ден ноябрь 25-ке чедир дараазында адресче хүлээп ап турар: 667001, Кызыл хоорай, Рабочая кудумчуузунда 4 дугаар бажың. белеткел салбыры.

Салбырга киреринн ноябрьның 25-26 хүннери. Өөредилге декабрь 1-де эгелээр.

ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериниден халашкыннар документилерни январь 25-ке чедир берип болур.

Директорнуң адынга киирген билдирииишкинге ожар чүүлдер: ортумак билиг дугайында документ (болуп), өөредип чоруткан бижик, характеристика, алды фото-чурук (3×4 см хемчээлдиг), № 286 эмчи шынзылгазы, күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

«Шагонартыжетрой», «Тыва тудуг» трестерге болгаш **«Тыва көдээ тудуг»** трестиң Туран хоорайда, Сарыг-Сеп, Бай-Хаак суурларда кезектеринге, а ол ышкаш Элегес-Хемниң туулбу заводунга ажылдаар кижилерни күш-ажыл талазы-биле эргелеп чыып турар.

Хүлээп алдынган ажылчыннарга общежитиете орунну, ажылдаар идик-хептн бээр болгаш оларны ажылчыл профессияларга өөредир.

Организастыг чыылда-биле хүлээп алдынган ажылчыннарга 200 рубльдиг акша дуза-ламчызын 4 үзүп бээр.

Организастыг чыылда-биле чоруурун күзээнчер **күш-ажыл дептерин, паспортту, шериг билединн экээр, мурнунда чурттап турган черинден үндүр бижидилгенн кылдыртыр.**

АПТЫРЫГ ТУРГУЗАР АДРЕС: Кызыл хоорай. Щетинкин-Кравченко кудумчуузу, 38 дугаарлыг бажың. Тыва АССР-ниң Күш-ажыл талазыбиле күрүне комитедн. Чадаанага болгаш Кызыл-Мажалыкка — райкүүскомнарда төлээлекчилерден айтырар.

1981 чылдың ноябрь 10-дан эгелээш, Кызылдың педагогика институдунуң математика кафедразының чанында 10 класстарның өөренчиктеринге болгаш ажылдап турар ортумак билиглиг аныяктарга бот-өөредилгелиг белеткел курузу ажылдап эгелээр.

Бажың адрезин айтыкан билдирииишкинин мыкдыг адресче чорудар: 667000, **Кызыл хоорай, Ленин кудумчуузу, 34 дугаарлыг бажың. Математика кафедразынга.**

Редакцияның адреси: 667000, Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчуузу, бажың № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, харыысалгалыг секретарьның 2-23-35, секретариаттың 2-23-35, партийжи аймдырал болгаш совет тургузуг киллистериниң 2-37-13, пропаганда киллизиниң 2-31-75, культура киллизиниң 2-23-54 көдээ ажыл-агый киллизиниң 2-21-47, үлептүр киллизиниң 2-31-75, чагаа киллизиниң 2-41-27, информацня киллизиниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериниң 2-12-45, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 17866. Чагыг № 2493.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының херектериниң талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин болгаш Кравченко кудумчуузу, бажың № 1). ТС—01757